

**DOCTORIS ECSTATICI
DIONYSII CARTUSIANI
OPERA OMNIA**

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

ZACH. I. IRA MAGNA EGO IRASCOR SVPER GENTES. ET SAGITAS MEAS COMPLEBO IN EIS DEV 37.

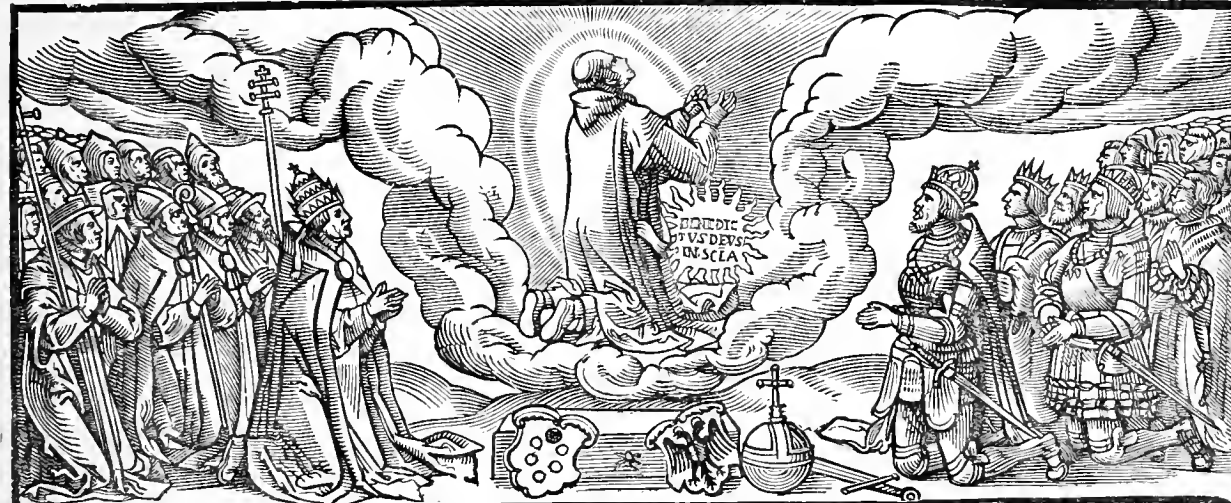

DOCTORIS ECSTATICI
D. DIONYSII
CARTUSIANI
OPERA OMNIA

IN UNUM CORPUS DIGESTA
AD FIDEM EDITIONUM COLONIENSIVM
CURA ET LABORE
MONACHORVM SACRI ORDINIS CARTUSIENSIS
FAVENTE PONT. MAX. LEONE XIII

IN PROVERBIA, ECCLESIASTEN, CANTICVM CANTICORVM,
SAPIENTIAM

MONSTROLII
TYPIS CARTUSIÆ S. M. DE PRATIS
MDCCCXCVIII

CONVERTE NOS DEVS SALVTARIS NR: ET AVERTE IRA TVAM A NOBIS PSAL 84

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELGIN STREET PLACE
TORONTO 8, CANADA.

JAN 10 1982

3917

ENARRATIONES
IN QUINQUE LIBROS
SAPIENTIALES

BQ
6522

D. DIONYSIUS CARTHUSIEN
DOCTOR EXTATICVS.

BENEDIC
TVS DEVS
IN SECVIA

D. DIONYSII

CARTUSIANI

ENARRATIONES PIÆ AC ERUDITÆ

IN QUINQUE LIBROS SAPIENTIALES

HOC EST

PROVERBIA, ECCLESIASTEN, CANTICUM CANTICORUM,
SAPIENTIAM, ECCLESIASTICUM

Ecclesiastici LI.

*Comparete vobis sine argento sapientiam, et collum
vestrum subjicite jugo ejus.*

EX EDITIONIBUS COLONIÆ

SOTERIS ET NOVESIANI, MDXXXIII; JASPARIS GENEPII, MDXXXVI;

ITEM MDXXXIX; HEREDUM JOANNIS QUENTEL, MDLV.

INCLYTO AC VENERABILI VIRO, M. THOMÆ CROMWELL¹, SERENISSIMO REGI
ANGLIÆ A SECRETISSIMIS CONSILIIS, THEODORICUS LOER A STRATIS, CAR-
TUSIÆ COLONIENSIS ET MONACHUS ET VICARIUS, S. P. D.

QUANTUM patriæ tuæ afferas gloriæ, vir omnium ornatissime, quantum sis Angliæ decori, haud parum celebre in omnium ore versatur. Cui enim, qui vel modico tempore in Anglia est moratus, esse ignotus potuit Thomas Cromwell? quando iis quoque qui extra Angliam vitam agunt, tametsi faciem tuam nunquam viderint, tua virtus ubique te conspicuum, ubique fecerit admirabilem. Fateor, nunquam collocutus sum, nunquam ipse te vidi: si tamen quibus te laudibus quotidie audio prædicari, referrem, vereor ne plus assentari quam laudes enarrare tuas me existimares. Porro quod tuis gratulor laudibus, quod faveo honori, adeo est sane ab omni assentatione alienum, ut prorsus me aut inhumanum, aut stupidum, aut certe belluam putarem, nisi virtus vel in quocumque homine me delectaret, aut si non gratularer virtuti. Inde fit, ut tanto securius ad te eoque liberius scribo, quo præter magnificentiam tuam (quam omnibus adeo humanam, adeo exhibes communem) et reliquas animi tui dotes, in te agnosco, veneror atque suspicio nihil. Nec tu quoque ex me expectas quidquam: quippe cui post virtutem, qua satis nobiliter satisque excellenter præditus es, nihil deest eorum quæ mundus miratur: tantum abest, ut in te vel gloriæ appetitus, vel in me sit adulatio. Quum igitur abunde satis fortuna tibi arrideat, et propemodum ex sententia eveniant omnia, quippe qui nihil nisi integrum, nihil nisi sanctum desideras, accedat etiam favor meus necesse est, quo splendori, et tuæ (idque potissimum) gratuler virtuti. Hanc a me prædicari commendarive superfluum duco, quandoquidem ea-tenus jamdudum semetipsam prædicavit, quatenus diffudit. Adde jam, quod est nihilo minus modestiæ tuæ, ut nihil minus appetas quam laudari, quamvis, quod dixi, si omnium ora tacerent, satis abundeque se ipsam laudaret virtus. Videmus præterea, nescio quo pacto, virtutem quando absconditur, fieri clariorem, quantoque esse velit secretior, tanto mox omnibus manifestiorem fieri. Solet nihilo minus laus ipsa fugientem sequi, non aliter quam fugit ambitiosum: adeo ut quo nolis, plus assequaris gloriæ. Nunquam enim fuga seu gloriæ contemptus absque gloria est. Quum itaque, juxta Salvatoris testimonium, non posset civitas supra montem

¹ Iste, ut norunt, infestissimus Ecclesiæ persecutor evasit, et B. Joannem Houghton cum sociis ejus supplicio affecit. Lege *Histor. aliquot martyrum Anglor.*, auctore Mauricio Chauncy. Moguntiæ, 1550. Monstrolii, 1888.

posita abscondi, nec quidquid præclari agitur non palam fieri : quomodo tu qui coram Rege et in fastigio proemines honoris, quem fama denique virtutum nusquam non loquitur, posses celari? Siquidem quam sis clarus fama, quamque universæ Angliæ notus, hinc conjici potest, quod non modo civibus tuis, verum eremitis etiam, hoc est Cartusiensibus, virtus te conspicuum fecerit. Jampridem scripserat mihi Venerabilis Pater D. Joannes Houghton, prior Cartusiæ nostræ apud Londonias, vir bonus, pius ac eruditus, favorem et beneficia tua, quum in Ordinem nostrum, tum in omnes; qua polleas item eminentia meritorum, quantave apud Regem auctoritate valeas; postremo, licet in culmine honorum et virtutum, atque adeo in plausu populi constitutus, quam nihilo tamen (quod rarissimum est) sis animo elatior, sed ad omnes qui abs te opem flagitant, benignus et misericors. Eam ob rem, quum Ordo noster merito tibi debeat universus, ego partes meas agam, ut vel infimus omnium, nomine meo tuis beneficiis sive in Ordinem, sive in alium quemcumque studiosum collatis, habeam gratiam : quandoquidem referre non sit opis meæ, quum adeo sim ego tenuis, tu adeo potens, ut quemadmodum nihil ego valeo, ita nulla tu re indigeas. Verum, tametsi nihil quod te dignum foret possim, numquid propterea animi mei erga te benevolentiam non declarabo? Id enim opto, id percipio maxime, aut rem tibi gratam efficere, aut saltem gratificari cupientis ostendere animi affectum. Cujus quantisper nulla datur occasio potior, lucubrationem hanc D. Dionysii nostri, quam in Proverbia scripsit Salomonis, in Ecclesiasten, in Canticum canticorum, in librum Sapientiæ et Ecclesiasticum, Tuæ Excellentiæ a me dedicatam, quaeso, suscipe. Cui enim magis æquum foret hos libros nuncupari, quam illi qui tam a Rege quam a populo habetur sapientissimus? qui prudentiæ virtutem quoque conjunxit : quod adeo videtur necessarium, ut nisi prudentiæ adsit virtus, calliditas magis quam prudentia dicenda sit : mors utique animæ, utpote in varia mala præcipitans, et juxta Apostolum haud immerito prudentia carnis appellanda. Atque rursus, nisi virtutem moderetur prudentia, sæpenumero (licet tuto se gradu quispiam putet) impingat oportet, labatur aut ruat. Siquidem animus nihil discernens, fucum mendaciumque virtutis, pro virtute nonnunquam amplectitur. Operæ pretium igitur est, virtuti prudentiam conjunxeris : quandoquidem non tibi uni, sed universo regno vivis. Quare etiam non extra rem agere videor, qui hos quinque libros (ut vocant Sapientiales) tanto dedicem viro, quibus sapienti dem occasionem ut sapientior fiat, habeasque interim ubi animum tuum alienis negotiis occupatum, ad te rediens, fructuosa hac lectione recrees. Quod sane, ut mihi videor, non ignaviter prudentiæ tuæ consulo, quandoquidem hæc recreatio ejusmodi est, ut juxta sit etiam eruditio : nec parum conducet, dum a consiliis negotiisque regni fueris liber, in his ferias agere, a quibus rursus ad regni negotia, ubi opus est, redeas instructior. Spero autem tam gratam tibi fore hujus lectionem, ut per te (quod futurum prævideo) non solum hoc opus, verum reliqua etiam hujus D. Dionysii opera (quæ hactenus ferme innumera latent) doctissima Anglia requirat, ad editionemque juvet. Tot namque vir iste Deo plenus fecit libros, ut nisi eosdem manu etiam sua scripsisset, incredibile foret unum hominem qui vel nulli operi alioqui animum daret, potuisse legere, nedum meditari, componere, scribere atque (quæ omnia solus fecit) corrigere. In quibus

adeo plenus est eruditione, adeo copiosus varietate, adeo pietate refertus, ut nihil supra. Cui adest in tractandis rebus mira quædam diligentia et raritas, in eruendis mysteriis sedulitas, in componendis moribus juxta cum severitate lenitas, et in corrigendis vitiis (quod Chrysostomus monet) ζήλός τε συγγνώμης οὐκ ἀπαστερημένος, καὶ νοουθεσία φιλανθρωπίαν ἔχουσα. Quem si cum vetustis illis sacrarum Litterarum illustratoribus comparare voles : ut in orationis structura et dictionis filo inferiorem, ita in sententiarum pondere, in gestorum delineanda ratione, in expositione mysteriorum, in efformandis Christianæ vitæ moribus parem, ne dicam superiorem, invenies. Utitur nonnunquam (ingenue fateor) trivialibus, rudibus, subagrestibus, asperioribus et minus receptis verbis, sed tamen vivis, animatis, flammeis, aculeatis, ad imum spiritum penetrantibus, lectorem ipsum mirabili potestate transformantibus et erudientibus : quibus crediderim citius vehementiusque lectorem rapi in divinum amorem, extra se poni, quam fracta aliorum quorundam compositione. Solet sæpenumero dura et salebrosa oratio aculeos in animis auditorum relinquere, eo quod virilis sit : ubi mollis et concinna, eo quod effeminato contentu, numeroque lasciviori decurrat, præpropere evanescit. Et inanis est sonitus optimorum et ornatissimorum verborum, si nulla subjecta sit sententia et scientia. Nonne Augustinus ait, eo magis solœcismis et barbarismis offendi homines, quo infirmiores sunt, et eo esse infirmiores, quo doctiores videri volunt ? Non te movebunt verborum furfures, si sententiarum polline delecteris. Nec offendit inæqualitas dictionis, si allubescat integritas præceptorum et eruditionis soliditas. Quid enim orationis modulationem et numerositatem requiris, ubi mysteriorum celsitudinem exspectas ? B. Ambrosius testatur, lenociniis et fuco verborum sententias enervari. Et divus Hieronymus, non in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu : non in superficie, sed in medulla : non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Gregorius quoque in prologo super Job ad Leandrum episcopum ait : Ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplinæ exterioris insinuant, servare despexi. Nam sicut hujus quoque epistolæ tenor denuntiat, non metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem devito, situs motusque propositionum etiam, casusque servare contemno : quia indignum vehementer existimo, ut verba cœlestis oraculi restringam sub regulis Donati : neque enim hæc ab ullis interpretibus in Scripturæ sacræ auctoritate servata sunt. Sanctissimos hos Patres pluresque alios imitatus, Auctor noster maluit (quod in primis ecclesiasticum scriptorem decet) plane ac dilucide dicere, ne, quemadmodum B. Augustinus scribit, animo defugerent ea quæ dicere conabatur, dum attenderet ut arte dicerentur : et ne ea quæ mentium religione contineri oportet, ut Hilarii verbis utar, in periculum humani eloquii protraheret. Hunc igitur in Salomonis libros modo lege, et vide quid in reliquos utriusque Testamenti libros, in Sententias quoque (ut vocant) quas prælis paramus, in Dionysium Areopagitam, in omnes partes S. Thomæ, quid denique in omnes ferme disciplinas ac status scripserit, perpende. Sit posthac, vir omnium integerrime, per me tuus, qui hactenus est meus : imo ego per hunc deinceps tuus sim, quandoquidem et tu jam olim cœpisti et Ordinis esse et meus. Vale. Ex Cartusia nostra Coloniensi. Anno a Christo nato MDXXXIII, divi Joannis Baptistæ feriis.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, ET CLEMENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,
D. JOANNI, EJUS NOMINIS QUINTO, ARCHIPRÆSULI TREVIRENSI, SACRI ROMANI
IMPERII PER GALLIAS ARCHICANCELLARIO, PRINCIPI ELECTORI, ETC., DOMINO
SUO LONGE COLENDISSIMO.

Rom. xv. 4.

QUÆCUMQUE scripta sunt, ait tuba illa Ecclesiæ, vas electionis, Paulus, apostolus Jesu Christi, ad nostram eruditionem scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. Sumus enim multis cincti periculis, miseriis, calamitatibus, tentationibus, laboribus, difficultatibus : quibus non possemus sane non obrui ac prorsus opprimi, nisi adesset nobis gratia et consolatio Spiritus Sancti, qua inter tot mundi discrimina, angustias et afflictiones, in spem meliorem identidem erigamur. Atque hæc consolatio ut est multiplex, ita mirifice sese offert in Scripturis illis divinis, quas canonicas recepto more appellamus : quæ ut sunt absque ullo dubio summi Spiritus adspiratione confectæ, ita non solum majorem ceteris quibuscumque quantumvis illustrium auctorum scriptis obtinent dignitatem et auctoritatem, sed etiam uberiores ac efficaciores habent vim et energiam ad consolandos animos nostros, dum in hoc exilio constituti, a Domino peregrinamur. et carnis, diaboli, mundi infestissimis ac importunissimis persecutionibus impetimur ac exercemur. Verum, ne quid in ipsis divinitus inspiratis Scripturis ea ex parte displicere minusque satisfacere nobis possit, quod plerisque in locis obscurius editæ ac elaboratæ sint, et propterea, ut bene intelligantur, Œdipo quodam opus habere videantur, atque eo ipso nomine nihil aut parum bonæ frugis, lectori necdum satis exercitato allaturæ existimentur, alios quosdam nec paucos sane viros undequaque eruditissimos atque sanctissimos divina nobis providentia excitavit, suaque implevit gratia, qui Scripturarum involuera et dubias sententias nobis omnino perspicuas suo labore et industria reddiderunt. Quorum studio, Christi gratia efficiente, factum est, ut inter abstrusos ac avios mysticorum sensuum recessus plano et inoffenso pede ambulemus, capiamus quæ non intelligebamus, suspiremus ac inhiemus veris illis bonis, quæ nobis simplex Scripturæ littera proponit quidem, sed minime exponit : imo vero multis ac impenetrabilibus humanæ mentis imbecillitati tegminibus involvit, non temere quidem, sed ut ipsa litteræ planities quoslibet ad legendum invitet, porro interior latens sententia superbos fugiat ac repellat, tanquam indignos qui percipiant ea quæ non nisi parvulis, id est humilibus, revelantur : denique pios exerceat ac illiciat, ut cupiant intelligere ac investigare, non vana ac reprehendenda curiositate, sed religiosa animi pietate, quæ sub cortice litteræ intus manent recondita et occultata. Ita nimirum omnibus consulit Scriptura divina : pascit manifestis, exercet abstrusis ; nec semper perspicua est, nec semper obscura, ne

II Cor. v. 6.

vel facilitate vilescat, vel nimia obscuritate tædium pariat. Et licet altissimo Sancti Spiritus consilio factum sit, ut omnis sermonis fastus et humanæ vanitatis tumida sapientia absit a toto sacræ Scripturæ corpore, non tamen abest inde stupenda quædam et suspicienda sapientia, omnibus non plane cæcis quamdam sui venerationem incutiens, et mire intus animos penetrans longe profecto efficacius, quam solent ea quæ hominis cujuscumque ingenio excogitantur. Voluit enim Spiritus Sanctus in illa splendidissima divinorum voluminum mensa omnibus esse sua fercula proposita, unde caperent singuli quod esset e salute et usu singulorum. Quod illi difficile non fuit, utpote omnium corda et conditiones optime perspicienti. Quo fit ut ex illo instructissimo cœlestium eloquiorum convivio abunde omnes reficiantur, et ubertim suppeditet omnibus quidquid illis ad bene beateque vivendum possit esse adminiculo; si tamen non sint animo surdi prorsus et cæci, ut nec audiant nec videant voces et incitamenta Spiritus Sancti. Possunt hæc dilucide vel ex se ipsis intelligere, qui intus per Christi gratiam resuscitati, vivunt in Deo : quibus multa sæpe in Scripturis sacris perspicue aperiuntur, unde illarum virtutem et incomprehensibilem vim ac majestatem suspicere et admirari coguntur. Qui vero sæculi vanitatibus dediti sunt, et vivunt multis sceleribus obligati, legere illi quidem et audire possunt voces Spiritus Sancti et verbum Dei, et passim multa illis occurrunt, quibus merito emolliri deberent ad vitæ emendationem instituentiam, sed surda aure pertranseunt, nec internis animi obtutibus adspicere sincere possunt, quid in ipso Dei verbo intus delitescat plenum admirationis ac reverentiæ. Itaque tales fatentur quidem se nosse Deum, et Christi Evangelium buccis crepitantibus prædicant, sed factis et moribus negant. Quibus sane utilius fuerat non nosse Dei voluntatem in ipsius verbo abunde nobis declaratam et expositam, quam cognitam usque adeo contemnere et neglectui habere. Verum iis prætermisissis, ut ad institutum revertamur, dubium non est magnam illis viris nos debere gratiam, qui scripta divina plerisque locis omnino tecta et impenetrabilia infirmis ac parum illuminatis mentibus, pro ipsis divinitus collata gratia suis commentariis illustrarunt. In quorum numero non postremum sibi locum vindicat Dionysius noster Cartusianus, vir (sine ulla ambiguitate) multiplici eruditione ac eximia vitæ sanctitate præditus : qui immenso labore ex veterum monumentis, imo etiam ex ipso Sancti Spiritus sincero lumine ac divina irradiatione confecit totius sacræ Scripturæ commentaria nec contemnenda, nec vulgaria quidem. Speciatim vero libros illos quinque, quos Sapientiales vocant, docte ac pie explicavit, adeo ut nemo sit qui illius lectione se non sentiat in iis intelligendis haud mediocriter adjutum. Potest quidem lector curiosus stili elegantiam in eo desiderare, sed eam minime requiret, qui non tam aurium oblectamentis, quam rerum cognitione delectatur. Esto, vim suam habeat sermo ornatus : sed satius est ad pietatem et rerum notitiam institui verbis licet simplicibus, quam lasciva verborum petulantia et dictionis phaleris sine aliquo fructu inanissime detineri. Noster ergo Dionysius, quum totius Scripturæ divinæ explanandæ sibi negotium sumpsisset, etiam hos quinque partim Salomonis, partim aliorum libros exposuit diligenter, copiose et erudite. Qui quum jam rursus novis essent typis excusi, dignumque videretur, ut novo studio, pulchrioribusque characteribus impressi, novum sibi patronum adsciscerent, inter

Tit. l. 16.

multos præcipue se nobis obtulit Tua Celsitudo, Pontifex celeberrime, Tuque adeo in primis idoneus nobis occurristi, cujus nomine opus hoc Dionysiacum insigniretur. Quamvis enim jam olim suum habuerit patronum, at nova nunc diligentia, magnaque animi industria castigatum et emendatum, merito debuit præcellentioris viri auspiciis emitti. Est enim revera ab innumeris vindicatum mendis, opera et vigilantia studiosi viri Bartholomæi Laurentis, in ædibus Quentelianis typographici castigatoris : qui sic in eo ad amussim corrigendo laboravit, ut quisquis hanc editionem cum aliis contulerit, manifesto et ipsius vigilantiam, et aliorum incuriam ac oscitantiam sit deprehensurus. Deinde quando opus ipsum Sapientiæ peculiari prænotatur titulo (dicuntur enim libri isti quinque Sapientiales), etiam eo nomine Tuæ potissimum Amplitudini idem oportuit nuncupatum, quum sis Princeps ipse multa prudentia insignite ornatus, qua Tu sapientissime creditum tibi divinitus Pontificale munus administras, constantissimus in fide Catholica, hostis acerrimus vitiorum, Pastor pientissimus ovium Christi Tuæ curæ commissarum, denique sic omnigenis præditus virtutibus, ut Pontificia dignitate omnino dignus habearis. Quæ etsi nos pluribus prosequi juvaret, iis tamen supersedemus, ne non tam veras prædicasse virtutes tuas, quam adulationis detestabili vitio serviisse videamur. Ut ergo jam dicere cœpimus, Tuæ Celsitudini hoc Dionysii opus grande et eruditum dedicamus, hoc obnixè rogantes, ut pro solita benignitate et clementia tua placidus accipias, sapientissime Pontifex, quod nos candide exhibemus. Alii alia, eaque longe præstantiora fortasse munera offerunt : at nos pro nostra virili portione offerimus quod habemus. Nec formidamus ne despiciat Tua Celsitudo munusculum hoc, quamvis exiguum, si pretium spectes : imo vero hoc ipso illi gratissimum fore confidimus, quod sit litterarium, nec qualecumque sane, sed ex medio divinarum Scripturarum corpore extractum. Sic enim persuasum habemus, Tuam Celsitudinem inter diversas sæcularium ac spiritualium negotiorum occupationes, inter medios curarum tumultus, inter tot occurrentium rerum diversitates, libenter subinde ad legendas divinatorum Scriptorum paginas, tanquam ad gratissima animarum pascua recurrere, atque inde veram et salutarem haurire sapientiam, qua possis tum propriæ, tum aliorum saluti rectissime consulere. Sed ne fortassis dum longior sum, etiam tædio sim, hic finem faciens, Tuam Celsitudinem Christo Opt. Max. medullitus cupio esse commendatam in annos plurimos, ut per Te Ecclesia Trevirensis non solum ab hæreticorum monstruosis dogmatibus servetur immunis, sed etiam in dies a corruptis moribus, si qui adhuc uspiam resident, prorsus repurgetur, et ad pristinum veteris Ecclesiæ decorem pulcherrime reformetur, ut jampridem summo studio conatus es, nec etiamnum conari desinis, Christi fretus gratia et ope, qui Tuæ Celsitudini et animum suggerit et vires ad aggredienda perficiendaque ea, quæ sint ad ipsius honorem et populi tui salutem. Vale, Pontifex celeberrime. Ex Cartusia Coloniensi, pridie S. Matthiæ apostoli, anno Christi nati MDLV.

Reverentiæ Vestræ Archiepiscop.

Deditissimus Servitor,

F. Bruno Loer a Stratis,
Cartusiæ Coloniensis Procurator.

ENARRATIO
IN PROVERBIA SALOMONIS

PRÆFATIO

DIXIT Dominus Salomoni : *Quia postulasti sapientiam, ecce dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.* III Reg. iii, 11, 12.

In his verbis tria tanguntur : nempe excellentia sapientiæ Salomoni concessæ ; et qualiter, seu a quo eam acceperit, scilicet per infusionem a Deo ; et item causa meritoria infusionis tam liberalis, videlicet, quoniam data sibi optione ad postulandum quod vellet, sapientiam petiit magis quam divitias, quam longitudinem vitæ, quam famam, vel triumphum.

Denique data est Salomoni supernaturaliterque infusa, sapientia multiplex. Primo videlicet, sapientia illa quæ est unum et primum inter septem dona Spiritus Sancti : *Is. xi, 2.* et hæc sapientia est habitus supernaturalis infusus ; per quam mens creata agnoscit et contemplatur divina cum gustu interno, et bene judicat de summo et incommutabili bono, per connaturalitatem ad illud, et per conformitatem affectus ad ipsam notitiam. Sicque per sapientiam istam agnoscit homo, non jam nuda et informi notitia, sed formata et affectiva cognitione, quod solo Deo fruendum sit, et [ei] summe vacandum atque finaliter inhærendum : et cum sapore interno sic sentit et judicat. Hæc sapientia non potest esse informis, imo caritati inseparabiliter est connexa : ita quod quicumque existit in statu salutis, hoc est in caritate et gratia, habet sapientiam istam secundum aliquem gradum ; et quanto quis amplius crescit in caritate, tanto amplius crescit in sapientia ista. Ideo, sicut non est credendum Salomonem fuisse majorem Moyse, Abraham, David, et consimilibus Sanctis in caritate et sanctitate, quibus nec in caritate et sanctitate æqualis fuisse censetur ; sic in sapientia ista nec major, nec æqualis illis creditur existisse.

Alia est sapientia supernaturalis, donum ac habitus gratiæ gratis datæ existens : per quam homo scit et potest ea quæ fidei sunt, declarare, probare, defendere. De qua loquitur Augustinus : *Habes ipsam fidem, non habes ipsam facultatem ac copiam defendendi fidem.* Hinc sapientia ista potest esse informis, id est sine caritate et gratia gratum faciente : estque communis virtuosis ac vitiosis hominibus, sicut et cetera gratiæ gratis datæ dona. De qua ait Apostolus : *Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ.* Hæc sapientia, quamvis gloriosis Apostolis, multisque aliis Sanctis per infusionem sit data, nihilo minus per lectionem, auditionem, ac studium sacræ Scripturæ et theologicorum voluminum potest addisci : imo a studen- *1 Cor. xii, 8.*

tibus ac studiosis quotidie discitur. Hæc quoque sapientia in magna abundantia infusa est Salomoni. Non tamen major fuit in eo, quam in Moyse legislatore Hebræorum : quoniam Moyses magis fuit illuminatus a Deo ad intelligendum rationes et argumenta legis per ipsum datæ, hoc est rationes credendorum, et litterales ac spirituales et mysticas rationes præceptorum moralium, cærimonialium ac judicialium legis desuper datæ per se, quam aliquis alius in veteri Testamento. Nam in omni ordine, primum est maximum.

Tertia est sapientia naturalis et philosophica : quæ lumine naturali ac studio inveniri potest et obtineri ; et tamen per infusionem aliquibus est concessa. Hæc autem sapientia quandoque extense accipitur pro omni notitia vera, quæ naturali ratione potest acquiri ac inveniri ; sicque scientiam et prudentiam comprehendit. Quandoque strictius sumitur pro cognitione divinarum et immaterialium rerum. Hæc autem sapientia extense accepta, prout scientiam prudentiamque includit, videtur Salomoni infusa in excellentia quadam præcipua, ita quod in ea non fuerit aliquis major eo, nec ante, nec postea, Christo et protoplasto parente exceptis : quanquam de Aristotele dicat Hieronymus, quod procul dubio fuit grande miraculum in toto genere hominum, quoniam quidquid naturaliter sciri potest, videtur ei infusum. Quod dictum, est pie intelligendum.

Porro, quod Salomon in sapientia illa præfata, seu in scientia naturali, morali ac rationali simul sumptis præfulserit, videtur insinuare Scriptura. Legitur enim tertio III Reg. iv, 29-33. Regum : Dedit Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis, et latitudinem cordis quasi arenam quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium et Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus. Locutusque est Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque millia. Et disputavit super lignis, a cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete ; et disseruit de jumentis, et volueribus, et reptilibus, et piscibus. Sap. vii, 17-20. Insuper, in persona Salomonis dictum videtur illud : Deus dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, virtutes elementorum, initium, consummationem et medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, morum mutationes, et stellarum dispositiones, naturas animalium, et iras bestiarum, vim ventorum, et cogitationes hominum, differentias virgultorum, et virtutes radicum. Quum itaque tanta fuerit sapientia Salomonis, certum est in verbis ipsius sapientiam contineri præcipuam : ideo cum ingenti diligentia sunt pensanda. Quorum declaratio, prout fons sapientiæ Deus gloriosus et excelsus, cujus incircumscripta essentia est sapientia infinita, concesserit, presenti opere proseguenda est. Eccli. i, 5.

ENARRATIO IN PROVERBIA SALOMONIS REGIS ISRAEL

ARTICULUS PRIMUS

EXPOSITIO CAPITULI PRIMI : PARABOLÆ SALOMONIS.

SALOMON tria nomina est sortitus : **A**lem, reducitur, quoniam de virtutibus, præsertim moralibus, tractat ; liber vero Ecclesiastæ, ad logicam, quia scholastice et disputative procedit ; liber autem Cantici canticorum, ad physicam seu naturalem, quia ad Creatoris amorem, cœlestisque Sponsi internum amplexum, atque ad summæ et incomparabilis veritatis contemplationem universa natura, totusque ordo creaturæ dirigunt, excitant ac deducunt. Propter quod ait Apostolus : Invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, cognoscuntur ; sempiterna quoque virtus ejus et divinitas. Et Isaias exhortans : Levate, inquit, in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc.

B quoniam dictus est Salomon, quod interpretatur pacificus ; dictus est etiam Ecclesiastes, quod interpretatur concionator ; et iterum appellatus est Ididia, quod interpretatur amabilis Deo. Fecit quoque tria volumina, præactorum nominum interpretationibus correspondentia. Etenim liber Proverbiorum correspondet nomini ejus, quod est Salomon, sive Pacificus : quia in libro Proverbiorum, de exercendis virtutibus, de vitiis evitandis, de spirituali profectu, de sapientiæ studio specialiter atque præcipue tractat : per quæ pax vera acquiritur et servatur, et homo Deo pacificatur. Liber autem Ecclesiastæ correspondet nomini ejus, quod est Concionator : quia in libro illo ad utramque partem argumentatur, et instar concionatoris in personis loquitur diversorum. Porro liber Cantici canticorum, nomini ejus, quod est Ididia, correspondet : quia in libro illo, de mutuo illo inter Sponsum et Sponsam ardentissimo purissimoque tractatur amore, per quem rationalis creatura fit Deo amabilis.

Par. xxii,
Eccle. i, l.
I Reg. xii,
5.

Ut tres philosophiæ artes, ita Præterea, quum philosophia sit triplex, scilicet ethica, logica et physica : liber Proverbiorum ad ethicam, id est mora-

nis opera
iisdem con-
sonantia.

Rom. i, 20.

Is. xl, 26.

Amplius, quum triplex sit status fidelium, puta incipientium, proficientium, et perfectorum : liber Proverbiorum magis coaptatur statui incipientium, quoniam liber hic tractat de vitiorum extirpatione, de timore Dei, de disciplina, de correptione et correctione æquanimiter suscipiendis, de linguæ custodia, et consimilibus multis. Liber vero Ecclesiastæ magis convenire videtur statui proficientium, quoniam tractat de rerum transitoriarum vanitate, de instabilitate sæculi hujus, de accessu mentis ad unum invariabile bo-

num, de supergressione rerum inanium, et profectu virtutum, ac exercitatione in rebus divinis. Porro liber Cantici canticorum evidenter congruit statui perfectorum, quorum est per amorem ecstasticum, per viam unitivam, per limpidissimam contemplationem vacare et inhærere triumphantis ac militantis Ecclesiæ Sponso. Hæc autem per quamdam coaptationem, non per præcisionem sunt intelligenda. Non enim in libro Proverbiorum præcise agitur de pertinentibus ad incipientes : imo et de filiali et sancto timore, de sapientiali contemplatione, de generatione Verbi æterni, de virtutibus purgati animi aliqua interseruntur : quemadmodum et in Ecclesiaste quædam de pertinentibus ad incipientes dicuntur.

Tria Salomonis nomina Christo conveniunt.

Coloss. 1, 20.
Ephes. 11, 14.

Matth. 11, 17; xvii, 5.

Librum Proverbiorum non ab Autore, sed ab aliis sapientibus fuisse editum.

Prov. xxv, 1.

Ibid. x, 1.

Præterea, quum Salomon fuerit Christi figura, præfata tria nomina Salomonis potissime congruunt Christo. Ipse namque est verus ille pacificus Salomon, qui per sanguinem crucis suæ reconciliavit nos Deo ; estque pax nostra, qui fecit utraque unum. Ipse quoque est Ecclesiastes seu Concionator, disceptans contra reprobos et pro electis. Ipse est Ididia, de quo Pater æternus : Hic est, inquit, Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Et sicut devotissimus ait Bernardus, Christus in hoc mundo fuit noster Pacificus, in iudicio erit Ecclesiastes, in patria vero Ididia erit, ubi Sponsa perfructur ejus amplexu plenissime in ferventissima caritate.

Denique liber iste Proverbiorum Salomoni adseribitur, non quod ipse immediate ediderit aut conscripserit librum, sed quoniam verba ab eo prolata, ministri ejus notaverunt et conscripserunt hinc inde in schedulis et membranis, quæ postea ab aliquo sapiente in unum collectæ sunt, non tamen ab uno solo. Et istud conjicitur ex eo potissime, quod infra præmittitur prologus iste atque præfatio, Hæ quoque parabola Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiae regis Juda : et item ex eo, quod infra habetur, Parabola Salomonis, etc. Sicque ab exordio hujus libri, usque

ad illud capitulum exclusive, creduntur ab uno sapiente collectæ ; atque ab illo loco, usque ad capitulum vicesimum quintum exclusive, ab alio : et ab illo capitulo, usque ad finem libri, a tertio. Verum his objici potest, quod ipsemet Salomon de se ipso protestatur : Quum esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, et investigans composuit parabolas multas ; quæsivit verba utilia, et conscripsit sermones rectissimos ac veritate plenos. Si ergo quis vellet tenere istum librum, sicut et alios duos sequentes, esse a Salomone editum et conscriptum, potest adicere quod ideo decimo capitulo prologus ille præmittitur, quoniam Salomon longa mora et occupatione alia interveniente, ibi quasi de novo incepit ; prologum vero, qui vicesimo quinto præmittitur capitulo, non esse a Salomone, sed ab alio quodam insertum, ad insinuandum quod parabola ab illo loco sequentes, fuerunt a sapientibus Ezechiae regis communicatæ aliquibus aliis gentibus id cupientibus, in alia lingua : sicque ab illis vere dicuntur translatae. Nam si eas solummodo, sicut prætatum est, ex membranulis rede-gissent in unum, aptius diceretur, Hæ quoque parabola Salomonis, quas collegerunt, quas transtulerunt, viri Ezechiae. Verumtamen de hoc assertive nil dico. Amplius, qui affirmant librum istum ab aliis esse collectum, asserunt prologum primi hujus capituli, non a Salomone, sed a collectore horum primorum decem capitulorum esse præmissum.

Attamen ea quæ tetigi, videntur confirmari verbis Hieronymi, protestantis : Tribus nominibus fuisse vocatum Salomonem, Scripturæ manifestissime docent : Pacificum, id est Salomonem, et Ididia, hoc est dilectum Domini, et Coheleth, id est Ecclesiasten. Itaque juxta numerum vocabulorum, tria volumina edidit : In Proverbiis parvulum docens, unde ad filium crebro dirigitur ac repetitur sermo ; in Ecclesiaste vero virum maturæ ætatis instruens, ut nequaquam in rebus mundi se

Eccle. xii 9, 10.

putet esse perpetuum, sed caduca et brevia esse universa quæ cernimus; ad extremum vero, jam consummatum virum, et caleato sæculo præparatum, Sponsi jungit amplexibus. Hæc Hieronymus.

Itaque in exordio prologi hujus innuitur, de qua materia in libro isto tractetur. *Parabolæ Salomonis filii David, regis Israel.* Porro parabola vocatur similitudo, quoniam in sermone parabolico intellectus verborum accipitur non immediate juxta verborum seriem, significantiam ac tenorem, sed juxta rem significatam per verba. Dicitur namque parabola, a *παρά*, quod est juxta, et *βολή*, sententia, quia directe non sumitur sensus parabolæ juxta verba, sed juxta significata per ea : sicut infra per arborem seu per lignum vitæ designatur sapientia; per ventrem, intellectus; per rete, deceptio. Sicque liber iste vocatur liber Parolarum, seu Parabolæ: non quod omnes ejus sententiæ et doctrinæ, seu verborum complexiones sint tales, imo in multis est simplex et planus, non parabolicus sensus; sed quia frequenter parabolico utitur modo loquendi. Et quantum ad hoc, verum est quod asserit Glossa libri Proverbiorum: Non, ut simplices arbitrantur, habet patentia (id est manifesta) præcepta ac documenta, sed quasi aurum in terra absconditum, et nucleum in nuce conclusum; et sicut in hirsutis castanearum operculis inquiritur fructus intus contentus, sic in Proverbiis altius inquirendus est sensus divinus. Denique, sicut ait Hieronymus, Hebræi hunc librum appellant Parabolæ; editio autem vulgata vocat eum Proverbia, sicque communiter nominatur et allegatur. Et concordat ac convenit utraque appellatio ista. Quæ enim parabolæ nuncupantur, quia obscura sunt, proverbialia quoque recte dicuntur, quia in ore loquentium sæpe versantur, memoriterque tenenda sunt. Demum proverbialia interdum ita obscura sunt, ut apte dicantur parabolæ. Unde Salvator: Hæc in proverbialibus locutus sum vobis. Est autem consuetudo sapientium, suis sermonibus

admiscere parabolica verba, juxta illud Job, Addidit Job assumens parabolam suam; et secundum illud Numerorum, Assumpta Balaam parabola sua, ait.

Job xxvii, 1; xxix, 1.

Num. xxiii, xxiv.

At vero, ad quid tendant parabolæ istæ, et quis sit finis et fructus earum, subjungitur. *Ad sciendam sapientiam.* Quasi dicat: Parabolæ hæc ordinantur ad obtinendam notitiam divinorum, et veram illuminationem in fide, ad cognoscendum rationes credendorum, quatenus, juxta exhortationem principis Apostolorum, parati semper simus ad satisfactionem omnipotentis nos rationem de ea, quæ in nobis est, fide et spe. *Et disciplinam*, id est, ad cognoscendum documenta ac præcepta moralia, per quæ dirigenda et gubernanda est vita humana; vel, *Disciplinam*, id est morum compositionem, seu debitam peccati correctionem. *Ad intelligenda verba prudentiæ*, id est verba prudentialia, quæ procedunt ex vera interiori prudentia, quatenus ea audiendo addiscant atque proficiant, atque discernere queant quid ex vera, et quid ex ficta ac falsa prudentia proferatur; ut non credamus omni spiritui, sed simus prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Nam quod veræ discretioni contrariatur, non est verbum prudentiæ.

2

1 Petr. iii, 15.

3

1 Joann. iv, 1. Matth. x, 16.

Et ad suscipiendam eruditionem doctrinæ, id est, ad complectendum et exsequendum informationem Scripturæ et eorum qui eam docent ac sermocinantur, quatenus dociles simus, et diligenter intenti ad verba doctrinalia sapientium, juxta illud Job: Qui me audiebant, exspectabant sententiam, et intenti tacebant ad consilium meum; exspectabant me sicut pluviam, et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum. Quidam per doctrinam intelligit doctrinales scientias, ut grammaticam, logicam, etc. Sed non videtur quod istæ parabolæ ad illarum eruditionem suscipiendam ordinentur; sed eas tanquam adminiculatorias atque præambulas potius præsupponunt. *Justitiam, et judicium, et æquitatem*, id est, ad suscipiendum ac ob-

Job xxix, 21, 23.

tinendum virtutem justitiæ, per quam Deo exhibeamus quod ei tenemur, et iudicium discretionis servemus, æquitatem quoque ad proximos custodiamus, habendo nos congruenter ad eos, temperando rigorem justitiæ per dulcorem elementariæ ex circumspecta discretione. Æquitas quippe est proprie quædam relaxata ac temperata justitia : quatenus sicut Deus in omni opere suo circa intellectuales creaturas, justitiam misericordiamque contemperat, juxta quod scriptum est, Universæ viæ Domini, misericordia et veritas ; ita et nos vestigia Creatoris sequentes, justitiam et misericordiam commiscere discrete discamus et enitamur. Hinc oravit vir sanctus ad Dominum : Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me.

Ps. xxiv, 10.

Ps. cxviii, 66.

4 *Ut detur parvulis*, id est pusillis et imperfectis ; vel, *Parvulis*, id est humilibus ; *astutia*, id est circumspectio sagax, non vulpina calliditas : ut sint oculati et solertes ad vitandum fraudes, pericula et ruinam, ne sub specie boni fallantur, nec excidant a simplicitate quæ est in Christo, nec in via Dei remissius agant. Et *adolescenti scientia et intellectus* addatur, id est, in donis Spiritus Sancti quæ scientia et intellectus vocantur, proficiat, de rebus creatis assidue melius ac melius sentiendo, et ea quæ fidei sunt, perspicacius intelligendo. Denique, sicut divinus Dionysius loquitur, idecirco Scriptura frequenter parabolice fatur, quatenus ipsa loquendi obscuritas fiat studiosis fructuosæ exercitationis materia atque occasio : per quam utique mens ipsa in sua consideratione acuitur, et proficit inquirendo, subtiliusque intelligit quod quærebat. Itaque bona ista astutia est parvulis necessaria, ut sciant sophismatum vitare versutiam, quum et Apostolus exhortetur, Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam : sicque evitatis erroribus, in veritatis notitia creseant. Hinc sancta animalia Ezechieli in visione monstrata, erant undique oculata.

Coloss. ii, 8.

Ezech. i, 18; x, 12.

Hucusque prologus : quem tamen aliqui

dicunt paulo post finiri, quum dicitur, Timor Domini principium sapientiæ. Sed potius hic finiri videtur, quum dicitur : *Audiens sapiens, sapientior erit.* Quæ verba præmittuntur, ad insinuandum quam salubre et fructuosum existat, verba sapientium audire ; et ne quis tam eruditum ac sapientem se arbitretur, ut verba sapientia auscultare et perpendere dedignetur. Porro, quod tractatus hic inchoetur, Glossa quoque interlinearis fatetur. Et rursus in Glossa habetur : Pulehre Salomona sapientia incipit, quoniam optione sibi data, sapientiam petiit et accepit. Itaque sapiens homo, audiens verba sapientiæ ac doctrinæ, crescit in sapientia, vel addiscendo quod ignoravit, vel id quod scivit elarius cognoscendo, vel ex ejus notitia ad alia considerata tendendo. Hinc et Philosophus ait, quod auditus est sensus disciplinæ, quia audiendo instruimur. Visus tamen plurimum rerum differentias ostendit. Dupliciter equidem acquirimus scientiam, secundum Philosophum : Primo, audiendo ab aliis : et quantum ad hoc, magis deservit auditus. Unde et Apostolus dicit : Fides est ex auditu. Secundo, personaliter inquirendo : et quoad hoc, magis confert visus.

vers. 7.

5

III Reg. iii, 5, 9, 12.

Rom. x, 17.

Circa hæc asserit Glossa : Sapiens ostendit, neminem esse tam sapientem in hac vita, qui non possit sapientior esse etiam ex dictis minorum. Audivit regina Saba Salomonem, minor majorem, et sapientior rediit : audivit Moyses socerum multo inferiorem, et sapientior factus est. Hinc in suis Proverbiis ait Cyrillus : Oportet semper addiscere, et in extremis horis fundum sapientiæ desiderabilius indagare. Sapientia namque est finis prudentis : et ob hoc, quanto huic fini sumus viciniore, tanto majori impetu ad ejus amplexum curramus. Motus enim virtutis, sicut et motus naturalis, in fine est fortior : sed et dum visus exterior senio ingrossatur, interioris oculi visus acuitur. Dignum quippe est, ut dum plus viget mentis iudicium, disciplinæ plus operam impendamus.

III Reg. x, 6, 7.

Exod. xviii, 19-24.

Ex his innotescit, quam reprehendendi sunt quidam superbi et scioli, qui ideirco prædicatorum aut superiorum suorum documenta aut monita audire contemnunt aut renuunt, quia se ea scire præsumunt.

Et intelligens gubernacula possidebit.

Eruditi namque in Scripturis, in lege, in juribus, et qui se ipsos in primis bene intelligunt, emendant ac regunt, digni sunt alios gubernare, quum gubernare non sit nisi ad finem dirigere. Qui autem scit regulas juris divini, præcepta, canones Ecclesiæ, viarum pericula, vitiorum et temptationum remedia, atque veraciter prudens est, alios regere est idoneus. Propter quod Seneca dixit : Multos regere potes, si tu te rexeris ipse; et denuo, Plurimos poteris gubernare, si te gubernet ratio recta. Hinc rector illitteratus rite vocatur asinus coronatus. Quis est intelligens, nisi ejus mentem passiones et vitia non excæcant?

Cæcus autem, hoc est homo passionatus, quamvis sit informi scientia plenus, si cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt. Ideo ait Glossa : Nemo de sua se jactet scientia. Qui sapientium verba audire negligit et implere, vitam suam gubernare non novit, multoque minus alienam. Hinc ait Philosophus : Homines ratione et intellectu vigentes, naturaliter aliorum domini sunt et rectores.

Animadvertet parabolam et interpretationem, id est, parabolicam locutionem diligenter attendet, ejusque expositionem et sensum exquiret, vel ab aliis audiendo, aut in libris legendo, aut propria investigatione scrutando; *verba sapientium:* quoniam verba sunt signa et notæ interioris sapientiæ, quæ per verborum audientiam ab audiente acquiritur. Hinc in Ecclesiastico legitur : In medio presbyterorum sapientium sta, et ex corde verbis illorum conjungere. *Et ænigmata,* id est obscura dicta eorum. Tales fuerunt gloriosi Apostoli, quorum primus dixit ad Salvatorem : Edissere nobis parabolam istam. Porro sapientes interdum parabolicis ænigmaticisque utuntur sermonibus, quatenus veritas

veletur indignis, et studiosi exercitentur utiliter. Hinc Christus ab Apostolis interrogatus, Cur in parabolis loqueris eis? respondit : Ut audientes non intelligant. Unde in Ecclesiastico habetur : In proverbiiis sapientium conversare, ab ipsis enim disces sapientiam et doctrinam.

Timor Domini est principium sapientiæ. 7

Hoc idem in Psalmo jam dictum fuit a patre Salomonis, dicente : Sanctum et terribile nomen ejus; initium sapientiæ timor Domini. Quod potissime verum est de sapientia salutari infusa, quæ est donum Spiritus Sancti : quæ sine caritate et gratia non habetur. Itaque, quum sapientia ista in malevolam non introeat animam, recte asseritur quod timor Dei sit principium ejus, quoniam timor retrahit a peccatis, sicque ad infusionem sapientiæ præparat mentem. Et istud de timore pure servili est accipiendum. Nam timor filialis, imo et initialis, simul eum caritate et sapientia ista habetur. Timor vero pure servilis, a caritate et sapientia segregatur, quia non amat justitiam, sed pravitatem, quam non amore Dei, sed ex respectu supplicii vitat : et tamen ex ea parte, qua retrahit a peccato, disponit ad bona, et bonus est, quamvis non meritorius.

Ideo ait Glossa : Duo sunt timores Dei : unus servilis, qui initium sapientiæ est ; alius amicitialis seu filialis, qui perfectionem sapientiæ comitatur. Servilis, principium est sapientiæ [ejus] qui post errata sapere incipit, et facit timere ne puniatur ; sed hunc perfecta caritas foras mittit. Succedit huic, timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi : quem caritas non excludit, sed auget ; quo timet filius ne vel in modico oculos amantissimi Patris offendat. His verbis addit Glossa : Uterque in futuro cessabit. Contra quod objici potest, quod et anima Christi fuit et est plena timore hoc filiali, Isaia dicente : Replebit eum spiritus timoris Domini. Atque, ut alibi legitur, Exercitus cœli cum tremore adsistit ei. Propter quod cantatur in Canone : Tremunt Potestates. Et responden-

Math. xiii, 10, 13; Luc. viii, 10.

Ecclesi. viii, 9, 10.

Ps. cx, 9, 10.

Is. xi, 2.

Sap. i, 4.

I Joann. iv, 18.

Ps. xviii, 10.

Is. xli, 3.

III Reg. xxii, 19.

Math. xv,

6

Ecclesi. vi,

Math. xv,

dum, quod timor filialis cessat et evacuatur in patria, quantum ad actum ejus qui est sollicitari ne peccando Deum offendat : quia Beati in gratia confirmati, sciunt se non posse peccare. Et quantum ad hunc actum, nunquam fuit in Christo timor filialis. Verumtamen timor iste manet in futuro, quantum ad actum suum qui est reverentialiter affici circa Altissimum, et ex intuitu infinitæ majestatis ipsius in parvitatem propriam resilire.

Denique ad intelligendum ea quæ infra de timore copiose introducuntur, advertenda sunt quæ in tertia parte Summæ suæ scribit Dominus Antisiodorensis : Timor, inquit, initialis et filialis sunt ejusdem speciei, quamvis differant accidente. Sicut enim homo albus et homo niger sunt ejusdem speciei, tamen nullus homo albus est homo niger ; ita timor filialis et timor initialis sunt speciei ejusdem, tamen nullus timor initialis est filialis. Timor autem filialis quandoque dicitur possessive, ut dicatur timor filialis timor filiorum Dei : et sic non distinguitur timor filialis ab initiali. Quandoque autem dicitur timor filialis per similitudinem, timor quo timetur Deus timore illo quo filii timent patres, quando timent separari a patribus, solo timore vel amore, etiamsi nulla ex hoc eis immineat pœna. Et sic diversificentur isti timores. At vero timor initialis est, quo timemus Deum, partim intuitu pœnæ, partim amore gloriæ : et vocatur initialis, quia est primo incipientium. Perfecta quoque caritas dicitur foras mittere timorem initialem, quantum ad hoc quod respicit pœnam. His verbis addit hic doctor : Potest etiam dici timor initialis, quia est initium sapientiæ. Fides namque et timor proprie dicuntur sapientiæ initia, quoniam mundant cordis palatum a culpa. De fide etenim in Actibus habetur, Fide purificans corda eorum ; et de timore in Ecclesiastico legitur, Timor Domini expellit peccatum. Timor etenim servilis, et fides, mundant ab essentia culpæ ; timor vero initialis, a reliquiis vitiorum :

1 Joann. iv,
18.

Act. xv, 9.

Ecclesi. i, 27.

A quia etsi quis sit a peccato purgatus, adhuc manent in eo reliquiæ peccatorum, scilicet difficultas bene agendi, obscuritas intelligendi, obligatio satisfaciendi : quas expellit timor initialis. Sicque corde purgato per fidem atque timorem, sentit dulcedinem Dei : quemadmodum causa febris cum reliquiis suis expulsa, sentit sanatus dulcedinem cibi. — Insuper, teste Philosopho, timor parit diligentiam, et facit hominem bene consiliativum, sicque disponit ad sapientiam.

B *Sapientiam*, per quam contemplamur divina, et doctrinam, id est moralem scientiam, *stulti despiciunt*. In Scripturis, stulti dicuntur omnes homines vitiosi, carnales et imperiti, qui summo et invariabili bono præferunt transitoria, carnalia et caduca : in quibus regnat vitium puerilitatis, dono sapientiæ directe contrarium. Nam sicut pueri poma et pira præferunt auro ac gemmis, sic isti terrena et vana spiritualibus et æternis, ut scribit Guillelmus Parisiensis. Ili ergo sapientiam salutarem et doctrinam salubrem contemnunt : quia C etsi verbis dicant se eas diligere, opere tamen negant. Et dato, quod pro adipiscenda informi sapientia ac doctrina scholastica studeant ac laborent, ad consequendum commoda et honores vitæ præsentis ; sapientiam tamen formatam, et scientiam actualem, boni approbativam, despiciunt, hoc est, non curant, nec apprehendere moliantur. Imo quidam eorum sunt ita carnales et vani, quod eas irrident, nec appetunt. Tales fuerunt Scribæ et Pharisei, qui Christum contra avaritiam prædicantem deriserunt, dicentes : Insanit ; quid eum auditis ? Ideo protestatur Apostolus D Corinthiis : Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei ; stultitia enim est illi.

Tit. i, 16.

Luc. xvi

13, 14.

Joann. x

20.

1 Cor. ii, 14

Præterea, sapientia, scientia, prudentia, de quibus in his Sapientialibus libris tractatur, sine virtutibus non habentur ; nec nuda notitia efficit sapientem : imo sciens et non faciens, pejor atque stolidior est ignaro. Ideo omnis stultus veram hanc sa-

ipientiam et doctrinam hanc practicam, cuius finis est bene conversari, contemnit. Et juxta hunc sensum Seneca in epistola loquitur : Illud ante omnia vide, utrum in philosophia, an in ipsa vita, profeceris. Philosophia non est artificium populare, nec ostentatione paratum ; non in verbis, sed in rebus est. Animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat ; sedet ad gubernacula, et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum.

8 *Audi, fili mi, auribus cordis ac corporis, disciplinam, id est informationem et correptionem, patris tui :* primo et maxime Patris cœlestis (cui quotidie in oratione dicimus, Pater noster, qui es in cœlis : ubi per Patrem tota superbeatissima Trinitas unus Deus intelligitur) ; deinde etiam patris carnalis, cui in his quæ ad ejus auctoritatem ac præsentiam spectant, est obediendum, dicente Apostolo : *Filii, obedite parentibus carnalibus per omnia. Spirituali quoque patri, id est præ-* 1^{phes.} vi.
Coloss.
20. *lato, parere oportet ; maxime autem Patri æterno, quemadmodum ad Hebræos dicit* Hebr. xii, *Apostolus : Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores, et reverebamur eos : nonne multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus ? Et rursus ibidem :* ibid. 7. *In disciplina perseverate ; tanquam filiis offert vobis se Deus. Et ne dimittas legem matris tuæ, id est militantis Ecclesiæ ; at-* 1^{phes.} iv, *que ad litteram per matrem videtur Synagogam intellexisse, quæ mater tunc exstitit Judæorum, sicut modo Ecclesia Christianorum. His verbis jubentur fideles omnem hæreticam atque schismaticam pravitatem abjicere, generalium quoque conciliorum canonibus obedire, et apostolicæ Sedi esse subjecti, ut solliciti sint servare unitatem spiritus in vinculo pacis.*

9 *Ut addatur gratia capiti tuo :* id est, dona Spiritus Sancti, gratia gratum faciens, et virtutes infusæ augeantur in mente tua : quæ in cordibus obedientium solent perfici et augeri ; vel, gratia consummata, id est gloria sempiterna, addatur, ac detur

A cordi tuo in cœlo. Nam, ut ait apostolus Paulus, Gratia Dei vita æterna ; et item Rom. vi, 23. apostolus Joannes, De plenitudine ejus, Joann. i, 16. videlicet Verbi æterni, omnes accepimus, gratiam pro gratia : quia ex gratia oritur ac procedit gratiæ incrementum, de habitu actus, de virtute merita, et tandem pro gratia meritoriae actionis datur gratia, id est gloria beatificæ fruitionis. *Et torques collo tuo.* Torques est circulare et aureum ornamentum colli, quod capiti continuatur. Sicque per torquem potest contemplatio intellectus insinuari, quæ ex Deo conceditur, et in ipsum redit ac terminatur, et collum mentis pulcherrime ornat. Porro collum mentis, est vis prolative verbi interioris. Quod autem contemplatio ista Dei recte per torquem notetur, constat ex eo, quod divinus Dionysius quarto capitulo de Divinis nominibus, contemplationem, quæ uniformis ac simplex est, comparat motui circulari.

Consequenter docemur adulatione non vinci nec allici, nec aliorum instigatione ad vitia trahi, nec innocentibus adversari, sed pravam jugiter societatem vitare. *Fili mi, si te lactaverint, id est, blandis sermonibus mulserint, peccatores, ne acquiescas eis* in rebus illicitis, nec eorum adulatione delecteris, aut extollaris. Unde in Psalmo : Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Seneca quoque in suis Proverbiis loquitur : Habet suum venenum blanda oratio. Quæ quam nociva sit ac repellenda, Dominus pandit, dicens : *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant.*

Si dixerint : Veni nobiscum mentis consensu, aut corporis gressu ; *insidiamur sanguini, id est hominibus, ad effundendum eorum sanguinem, quatenus bonorum diripiamus ; abscondamus, id est, occulte pœnamus, tendiculas, id est nocendi laqueos, contra insontem frustra, id est ad persequendum innocentem ac justum sine rationabili causa. Quod faciendo iniqui imitantur caput suum diabolus, juxta*

10

Ps. cxi, 5.Is. iii, 12.

11

Job xviii, 10. illud beati Job : Abscondita est in terra A pedica ejus, et decipula illius super semitam. *12* *De glutiamus cum sicut infernus viventem*, id est, eum totaliter exstinguamus, et bona ipsius devoremus : sicut *Num. xvi, 31-33.* infernus deglutivit Dathan et Abiron vi-
Jer. li, 34; Thren. iii, 53. vententes ; *et integrum, quasi descendentem in lacum* : id est, nihil relinquamus de eo residuum, sicut de eo qui in profundam labitur loveam, nil apparet. Unde in Jeremia populus Israel loquitur de rege Babylonis : Absorbuit me quasi draco, replevit *13* teneritudine mea ventrem suum, posuit in B lacum vitam meam. *Omnem pretiosam substantiam reperiemus*, id est, copiam divitiarum acquiremus ab his, quos ita oppresserimus ; *implebimus domos nostras spoliis occisorum. Sortem mitte nobiscum*, quis quid et quantum de præda accipiat ; *14* *marsupium unum sit omnium nostrum*, id est, omnia spolia ponamus in uno communi repositoio, ut postea ea inter nos dividamus.

Istud ad litteram de latronibus ac furibus, atque raptoribus generaliter potest C intelligi, qui vitam naturæ et exteriora auferunt bona : de quibus in Job multa dicuntur. Atque apud Michæam Dominus ait : Comederunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoxiaverunt. Porro tropologicè accipi potest de hæreticis et seductoribus ceteris : qui vere catholicos ac devotos conantur subvertere, et suis implicare erroribus, per argumentationes ac suggestiones pestíferas : sieque spirituales eorum divitias, virtutes ac merita, et innocentie gratiam ipsis nituntur auferre. De quibus Dominus in Evangelio *15* ait : Quotquot venerunt, fures sunt et latrones. Isti student conventicula sua augere, et domos suas implere personis Catholicorum, et animabus fidelium, quas potuerint fallere : ad quod agendum etiam ab invisibilibus hostibus instigantur. Allegorice vero exponuntur ista de Christo : quem sacerdotes, Scribæ, ac Pharisæi innocentem sunt persecuti : cui varias posuerunt insidias. Et non solum ejus personam

crudelissime occiderunt, sed memoriam quoque ipsius tollere tentaverunt, juxta illud : Eradamus eum de terra viventium, *16* et nomen ejus non memoretur ultra. Nec solum Christum, sed et ejus discipulos pariformiter tractaverunt. Hinc Dominus in Psalmo ait de illis : Posuerunt me in lacu inferiori ; æstimatus sum cum descendentibus in lacum. Et ad Hebræos conversos scribit Apostolus : Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. *17*

Hortatur itaque Salomon omnem Synagogæ filium, ne impiissimis illis consentiat. *Fili mi, ne ambules cum eis*, id est, nec corporaliter gradiaris cum talibus ad male agendum, nec spiritualiter, per consensum, aut alio modo eis communicando in vitiis. *Prohibe pedem tuum a semitis eorum*, ut nec corporeo progressu, nec aliquo inordinato affectu eis associeris in crimine. *Pedes enim illorum ad malum currunt* : quia ex malignitatis suæ affectu, non solum vadunt, sed etiam currunt ad scelera perpetranda : quod faciendo, eurrunt quoque ad æterna supplicia, quibus tam graviter excedendo propinquant. *Et festinant ut effundant sanguinem*, non pensantes, nec formidantes quod Dominus ait : Quicumque effuderit sanguinem humanum, effundetur sanguis illius, ad imaginem quippe Dei factus est homo ; et quod ait Judex cœlestis, Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. Propria etenim iniquitate, quam gladio male utens committit, perit in anima et condemnari meretur : magisque nocet sibi quam alteri. *18*

Propter quod subditur : *19* *Frustra autem jacitur rete*, id est, laqueus circumventionis, prava doctrina, pestifera suggestio, persecutionis molestia inaniter extenditur, *ante oculos pennatorum*, id est coram sapientibus et virtuosis hominibus : qui interioris visionis acumine talia machinamenta faciliter deprehendunt, evadunt et vincunt : adversa quoque, amore Dei ac futuræ felicitatis intuitu, æquanimiter patiuntur. Quorum corda virtutibus sunt alata, quibus volant in cœlum, deside-

Job xviii, 10.

12

*Num. xvi, 31-33.**Jer. li, 34; Thren. iii, 53.*

13

14

*Job xxxiv, 2-13.**Mich. iii, 3.**Joann. x, 8.**Jer. xi, 19.**Ps. lxxxvii, 7, 5.**Hebr. x, 34.*

15

16

*Gen. ix, 6.**Math. xxvi, 52.*

17

rando æterna, quorum appretiatione parvi A
pendunt transitoria cuncta, tam prospera
quam adversa, eum Apostolo protestantes :
ld quod in præsentī est momentaneum et
leve tribulationis nostræ, supra modum in
sublimitate æternum gloriæ pondus ope-
ratur in nobis, non contemplantibus nobis
ea quæ videntur, sed quæ non videntur.
De quibus loquitur Isaias : Qui sperant in
Domino, mutabunt fortitudinem, assument
pennas ut aquilæ, volabunt, et non defici-
ent. Hinc erepti ac triumphantes, grata
ac hilari voce concinunt : Laqueus con-
tritus est, et nos liberati sumus.

18 *Ipsi quoque contra sanguinem suum
insidiantur* : id est, insidiæ quas aliis pa-
rant, frequenter redundant in ipsos, et
pro suis sceleribus temporali morte ple-
ctuntur, juxta illud in Threnis : Reddes
eis vicem, Domine, juxta opera manuum
suarum. *Et moliuntur fraudes*, id est, alios
student decipere, *contra animas suas*, id
est contra propriarum animarum salutem,
quoniam suis fraudulentis damnationem
merentur æternam. Ideo ait Salvator : In
qua mensura mensi fueritis, remetietur
vobis. Unde per Malachiam loquitur Do-
minus : Maledictus dolosus. Et Isaias :
Fraudenti, inquit, vasa pessima sunt.
Denique tales affligunt se ipsos, et pace
interna ac vera securitate se privant, quia
quod aliis machinantur aut intulerunt, si-
bi quoque parari et inferri verentur. Sic-
que iniquus variis suspicionibus, angus-
tiis, atque terroribus intra se premitur
ac mordetur, juxta illud : Sonitus terroris
semper in auribus impii, et quum pax sit,
ille insidias suspicatur. Hinc Seneca in
suis testatur Proverbiis : Res vera est :
qui a multis timetur, multos timet. Item-
que : Nequitia ipsa, pœna sui est ; nam
mala conscientia nunquam est segura. Cy-
rillus quoque in libro suorum fatetur Pro-
verbiorum : Si quemquam offenderis, pa-
vesce semper hujusmodi. Nam ubi offensæ
memoria, ibi ira ; ira autem cupit vindi-
ctam, vindicta parit fraudulentiam, quæ
serpit ad pœnam.

Sic semitæ omnis avari, id est excogi-
tationes et practicæ hominum avarorum,
animas possidentium rapiunt, id est, ipsas
animas cupidorum possidentium aliena si-
ve superflua, pertrahunt ad gehennalia
tormenta. Ideo scriptum est : Dives quum
dormierit, nihil secum auferet ; apprehen-
det eum quasi aqua inopia. Ideo Seneca
asserit : Avarus nil rectum facit, nisi dum
moritur. Quia videlicet tunc relinquit quæ
injuste detinuit, et debitam recipit pœ-
nam. De his damnabilibus semitis cupi-
dorum profert Cyrillus : Totum officium
opulentia mundialis, in tribus assiduis
vitiis, et in uno continuo tormento consi-
stit, videlicet in insatiabili cupiditate, in
inquieta rapacitate, in incessabili illibera-
litate, et in timiditate perpetua. Recte er-
go locutus est Isaias : Væ qui conjungitis
domum ad domum, et agrum agro copu-
latis ; atque Apostolus, Qui volunt divites
fieri, incidunt in tentationem et laqueum
diaboli, et in desideria multa inutilia, quæ
mergunt hominem in interitum et perdi-
tionem. Præterea verbum hoc præindu-
ctum aliqui sic exponunt : Semitæ omnis
avari animas possidentium rapiunt, id est,
eos qui rebus terrenis abundant, spoliare
conantur.

Consequenter ostenditur, neminem de
sua infidelitatis posse ignorantia excusa-
ri. *Sapientia foris prædicat*. Hoc de in-
creata Sapientia, quæ est Christus Domi-
nus, Dei Patris Verbum æternum, accipi
potest : qui foris, id est inter gentiles ac
perfidios, prædicavit. De quibus Aposto-
lus : Quid mihi, inquit, de his qui foris
sunt, judicare ? Hoc quippe Salvator in
primo suo adventu per se aliquialiter ad-
implevit, in Decapoli, et Tyriis ac Sidoniis
evangelizando, ut patet ex Evangelio. De-
nique ab exordio, per quosdam Patriarchas
et Prophetas, annuntiavit multis gentibus
viam salutis. Atque post suam resurrectio-
nem, per Apostolos aliosque discipulos toti
mundo legem evangelicam patefecit : qui-
bus præcepit, Euntes in mundum univer-
sum, prædicate Evangelium omni creatu-

49

Joh xxvii,
19, 20.

Is. v, 8.

1 Tim. vi, 9.

20

1 Cor. i, 24,
30.

Ibid. v, 12.

Marc. vii,
31; Matth.
xv, 21.Marc. xvi,
15.

- Act. 1, 8. ræ; et item, Eritis mihi testes in omni A
Judæa et Galilæa, et usque ad ultimum
terræ. Prædicavit etiam foris, id est mani-
feste in populo, quemadmodum testatur :
Joann. xviii, 20. Ego palam locutus sum mundo; ego sem-
per docui in synagoga et in templo, quo
omnes Judæi conveniunt, et in occulto lo-
cutus sum nihil. Hinc subditur : *In pla-*
teis dat vocem suam : quia in latitudinibus
viarum ac gentium prædicavit per suos
Matth. x, 27. ministros : quibus commisit, Quæ auditis
in aure, prædicate super tecta. Nempe, ut
Joann. iii, 21. factus est, Qui facit veritatem, venit ad
B lucem. Nec his obstat, quod de Christo
Is. xlii, 2. prædictum est, Non clamabit, nec audietur
foris vox ejus : quia per hoc, non nisi ir-
rationabilis et indecens clamor de ipso ne-
gatur. Unde jubet Apostolus : Omnis ama-
ritudo, et indignatio, et ira, et clamor
tollatur a vobis.
- 21 *In capite*, id est in superiori parte, seu
loco, vel principe, *turbarum clamitat*. Præ-
dicatores namque stare solent in loco pri-
mo ac eminenti; sed et principibus popu-
lorum sermocinari dignatus est Dominus. C
In foribus portarum urbis profert verba
sua, dicens. Urbs ista, est Ecclesia. De
Ps. lxxxvi, 3. qua in Psalmo : Gloriosa dicta sunt de te,
Apoc. xxi, 2. civitas Dei; et in Apocalypsi, Vidi civita-
tem sanctam Jerusalem a Deo paratam,
sicut sponsam ornatam viro suo. Fores
portarum urbis istius, sunt virtutes, qui-
bus intratur in regnum ipsius, vel fides
atque Baptismus, vel pastores ac prelati,
qui alios in Ecclesiam ducunt. In his fori-
bus profert Sapia verba sua : quibus
Matth. x, 20. et dixit, Non vos estis qui loquimini, sed
D Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vo-
bis. Unde et unus talium scripsit : An
experimentum quæritis ejus, qui in me
loquitur Christus? Ad litteram quoque sa-
pientes et iudices consueverunt antiquitus
residere in urbium portis, ad consulendum
ac judicandum de causis sibi propo-
sitis, quatenus omnibus pateret ad ipsos
accessus, et celeriter expedirentur qui ac-
cessissent. Unde in Deuteronomio jussum
Deut. xvi, 18. est : Iudices constitues in portis urbium
tuarum. Et sanctus Job : Procedebam, in-
Job xxix, 7. quit, ad portam civitatis, et in platea pa-
rabant cathedram mihi.
- Usquequo, parvuli, diligitis infantiam?* 22
Per parvulos designantur quandoque hu-
miles, in Scripturis (juxta illud Psalmistæ,
Ps. xviii, 8. Testimonium Domini fidele, sapientiam
Matth. xi, 25. præstans parvulis; et alibi, Abscondisti
hæc a sapientibus et prudentibus, et reve-
lasti ea parvulis); quandoque qui corpore
parvi sunt (sicut de Christo fertur in Isaia,
Is. ix, 6. Parvulus natus est nobis; atque in Evan-
gelio, Sumens Jesus parvulum, statuit eum
Matth. xviii, 2. in medio); interdum imperfecti (juxta il-
lud Apostoli, Quum factus sum vir, eva-
1 Cor. xv, 11. cuavi quæ erant parvuli); aliquando qui
culpæ expertes sunt (prout Paulus hortatur,
Ibid. xiv, 20. Nolite pueri effici sensibus, sed ma-
litia parvuli estote); nonnunquam qui mo-
dicum habent de intellectu, prout Isaïas
Is. lxxv, 20. asserit, Puer centum annorum morietur :
et ita hic sumuntur. Infantia quoque pri-
mo accipitur pro infantia corporali. Se-
cundo, pro simplicitate et innocentia, ut
C quum sacratissimus princeps Apostolorum
in prima sua monet Canonica : Sicut mo-
do geniti infantes rationabiles, sine dolo,
lac concupiscite. Tertio, pro carnalitate
mollitie, et insolentia ac imperitia puerili :
sicque accipitur hic, ut sit sensus : Quam-
diu, o pusilli ac parvuli sensu, amatis car-
nalia et puerilia mala? Tales namque desu-
per illuminari non valent, sicut per Isaïam
inducitur : Quem docebit Dominus scientiam?
Is. xxviii, 9. et quem intelligere faciet auditum?
Ablactatos a lacte, avulsos ab ubere. Unde
et scriptum est : Non invenitur sapientia
Job xxviii, 13. in terra suaviter viventium.
- Et stulti ea quæ sibi sunt noxia, videli-*
cet delectabilia, vana, illicita, cupient, et
imprudentes, quibus deest discretio vera,
ac virtus prudentiæ, odibunt scientiam sa-
lutarem, evangelicamque doctrinam, et in-
formationem salubrem? Tales sunt, qui
ignorantiam crassam habent, qui nolunt
1 Cor. xv, 34. doceri, ut sine remorsu liberius peccent.
Qui, ut ait Scriptura, quasi de industria
Job xxxiv, 27. recedunt a Deo. De quibus loquitur Job :

- xxi, 14. Dixerunt Deo, Recede a nobis, scientiam A fatas attenderet : quemadmodum in Jeremiam tuarum nolumus. O quam multi Jer. v, 3.
sunt tales, qui veram expositionem arctæ am supra petram, et noluerunt reverti. *Despexistis omne consilium meum*, id est 25
viæ salutis audire exhorrent, eosque dili- exhortationes quæ in divinis fiunt Scri-
gunt a quibus complacentia suæ carnali- pturis, et consilia quæ dedi de vitandis
tati vanitatique audiunt! De quibus Isaias: occasionibus transgressionum, ac de ope-
xxx, 10. Dicunt adspicientibus : Nolite adspicere ribus supererogationis, evangelica quoque
nobis ea quæ recta sunt ; loquimini nobis consilia Christi. Unde Paulus disseruit :
placencia, videte nobis errores. Hinc Sene- Non subterfugi, quominus annuntiarem Act. xx, 27.
ca in quarta ad Lucilium scribit epistola : vobis omne consilium Dei. *Et increpationes*
Auctoritatem habemus senum, sed vitia meas, quibus per verba aut verbera
puerorum, imo et infantium. redargui vitia vestra, *neglexistis*, non at-
23 *Convertimini ad correptionem meam*, B tendendo, aut velociter obliviscendo. De
id est, verbis correptionis et castigationis talibus incorrigibilibus et induratis diffu-
meæ obtemperate, et dociles ac dirigibiles se loquitur Dominus : Dedi, inquit, vobis
vos præbete. *En proferam vobis spiritum Amos iv, 6,
meum*, id est, animi mei conceptum, spi- 7, 9.
ritualemque intellectum, seu Spiritum San- et prohibui a vobis imbrem, et percussi
ctum vobis infundere sum paratus, dum- vos vento urente et aurugine ; et non re-
modo quod in vobis est faciatis. Alia littera distis ad me.
habet : Proferam vobis vindictam meam, *Ego quoque in interitu vestro ridebo*, 26
id est, æternam damnationem prænutia- id est, per modum ridentis ac consolati
bo, ut vel ex timore cessetis peccare. Solet habebo me in morte vestra, et in vestro
etenim spiritus pro indignatione, ira, seu particulari iudicio ac condemnatione, exer-
ultione accipi in Scripturis, juxta illud in C cendo in vobis cum gaudio effectum ju-
Job : Vidi iniquos Domino flante periisse, stitiæ meæ : juxta illud, Consolabor super Is. i, 24.
et spiritu iræ ejus esse consumptos. *Et ostendam vobis verba mea* ad vestram sa-
ludem spectantia. hostibus meis, et vindicabor de inimicis
24 *Quia vocavi*, id est, variis modis ad meis. *Et subsannabo* : juxta sensum præ-
emendationem et pœnitentiam vos invita- tactum ; *quum vobis id quod timebatis,*
vi ac monui, per instinctum divinum, per *advenerit*, scilicet debita pœna pro culpis
angelicas inspirationes, per Apostolos et vestris. Hinc Dominus contestatur : Com-
Prophetas, per prælatos et prædicatores, plebo furorem meum, et requiescere fa-
ac proximos virtuosos, *et renuistis con- ciam indignationem meam, et consolabor.*
verti. *Extendi manum meam*, beneficia 13.
largiendo, et per adversa paterne casti- Hoc jam ante Salomonem pater ejus dixit
D gando : hoc est, potestatem meam demon- in Psalmo : Qui habitat in cœlis, irridebit Ps. ii, 4, 5.
stravi in vobis per prospera et adversa : eos, et Dominus subsannabit eos. Tunc
quatenus per prospera vos ad obsequium loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo
meum allicerem, et mea caritate accende- conturbabit eos.
rem ; aut per adversa terrerem et illustra- *Quum irruerit repentina calamitas*, id 27
rem, ita quod vexatio vobis intellectum est improvisum periculum ac tormentum,
conferret : juxta illud, Castigabo te in *et interitus quasi tempestas ingruerit* :
judicio, ut non tibi videaris innoxius. Et juxta illud in Psalmo : Quomodo facti sunt Ps. lxxii,
19.
1. Osee ait : Sepiam viam tuam spinis. *Et non fuit qui adspiceret*, id est, mentem
0see ii, 6. suam ad me dirigeret, et visitationes præ-

- Potest quoque istud referri ad horam extremi ac generalis iudicii. *Tunc invocabunt me, et non exaudiam.* Multi enim in tempore mortis veniam petunt, nec obtinent; confitentur, nec audiuntur: quia solo servili timore hæc faciunt, non zelo justitiæ. Post mortem quoque in particulari aut generali iudicio, non patet precum aut veniæ locus, quando status viæ et tempus merendi sumpserint finem. Hinc de Antiocho fertur, quod orabat scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus. Atque de Esau Apostolus ait: Non invenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrimis inquisisset eam. Unde apud Isaiam Dominus loquitur: Quum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos; et quum multiplicaveritis orationes, non exaudiam. *Mane consurgent*, id est, acerbitate pœnarum inducti, festinabunt me invocare, non amore virtutis; vel, *Mane consurgent*, id est in die novissimo, quando resurgent alii in vitam, alii in opprobrium sempiternum; *et non invenient me* sibi propitium, id est, misericordiam salvantem non impetrabunt, juxta illud: Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. *Eo quod exosam habuerint disciplinam*, id est caritativam inreparationem, justamque correctionem; *et timorem Domini* initialem aut filialem, *non susceperint*, imo nec servilem, *nec acquirerint consilio meo*: sicut expositum est; *et detraxerint universæ correctioni meæ*, sentiendo perverse de iudiciis meis, aut corripientibus indignando ac obloquendo, ut scriptum est: Odio habuerunt in porta corripientem. De talibus Dominus ait per Zachariam: Noluerunt attendere, et averterunt scapulas recedentes, et cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem. De tam perversis hominibus conqueritur Deus in Numeris: Usquequo detrahet mihi populus iste?
- 31 *Comedent igitur fructus viæ suæ*, id est, justa retributione suæ perversitatis implebuntur, et quasi reficientur ut cibo, quemadmodum ait Psalmista: Sicut oves
- A in inferno positi sunt, mors depascet eos; *suisque consiliis saturabuntur*, id est, effectu ac præmiatione miserrima et pœnosa suorum perversorum replebuntur consiliorum.
- Aversio parvulorum* sensu: de quibus jam dictum est, Usquequo, parvuli, diligitis infantiam? *Interficiet eos.* Tales etenim a Deo aversi sunt corde, præponendo caritati ipsius affectionem ad transitoria atque carnalia. Et hæc ipsa aversio, occidit eorum animas spirituali interitu: imo est mors culpæ, et mortale peccatum, quo spiritualiter coram Deo sunt mortui. De qua morte ait Salvator: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et in Apocalypsi: Nomen habes quod vivas, sed mortuus es. Hæc quoque aversio, post hanc vitam occidet eos morte damnationis æternæ, secundum illud: Pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulfure, quod est mors secunda. *Et prosperitas stultorum perdet illos*: id est, terrena prosperatio impiorum, qua in præsentī sæculo consequuntur divitias, delicias et honores, erit causa sive occasio perditionis eorum perpetuæ in futuro: quoniam abutuntur beneficiis Dei, et extolluntur ex prosperitate præsentī. De quibus ait Psalmographus: Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua, imaginem ipsorum ad nihilum rediges. De quibus Job: Impii sublevati sunt, confortatique divitiis, et non est virga Dei super eos; ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad infernum descendunt. — Insuper potest et ita exponi: Aversio parvulorum interficiet eos, scilicet impios, de quibus prædictum est: qui ex aversione parvulorum et prosperitate stultorum, qui in vita hæc videntur impune peccare, imo peccando etiam prosperari, scandalizantur, et sumunt peccandi occasionem atque audaciam, deserentes viam justitiæ. Quocirca ait Propheta: Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem, quoniam tanquam fœnum velociter arescent. In Job quoque ait vir istud perpendens: Ego vidi impium firma radice,

et maledixi pulchritudini ejus. Et de viro A
justo fertur in Psalmo : Ad nihilum de-
ductus est in conspectu ejus malignus. Sapi-
entes namque et justī, intuentes impi-
orum prosperitatem, pro nihilo reputant
eos, ut tales, et patiuntur eisdem, cer-
ti hoc periculosissimum esse, peccare, et
nihilo minus prosperari, nec in præsenti
sæculo castigari.

33 *Qui autem me audierit* auribus mentis,
id est, obtemperaverit jussionibus meis,
absque terrore quiescet : id est, pacem pe-
ctoris possidebit, et constans et securus B
erit in Deo, omni inordinata exclusā for-
midine, nec turbabitur, sed gloriabitur in
adversis; et demum post vitam hanc, pace
æternitatis feliciter erit plenus. *Et abun-*
dantia perfruetur : quia nunc in donis
gratiæ, deinde in bonis gloriæ abundabit,
et possidebit bona Domini in regione vi-
vorum, quæ nec oculus vidit, nec auris
audivit, nec in cor hominis ascenderunt ;
malorum terrore sublato, ita quod mala
ultra non formidabit. Nempe, in vita præ-
senti erit paratus ad mala pœnæ propter C
Deum et suam salutem æquanimiter tole-
randa, sicut et infra habetur : Justus quasi
leo confidens, absque terrore erit. In pa-
tria autem, nec mala pœnæ, nec mala cul-
pæ possunt accidere. Hinc in Isaia loquitur
Dominus : Erit opus justitiæ, pax ; et cul-
tus justitiæ, silentium, et securitas usque
in sempiternum ; et sedebit populus meus
in pulchritudine pacis, et in tabernaculis
fiduciæ, et in requie opulenta.

Postremo, quidquid hic dictum est de
justo et impiis, referri potest ad Christum D
et Judæos persecutores ipsius, discipulo-
rumque ejus : quibus impii perfidique
Judæi inaniter posuerunt insidias, rete at-
que decipulas; imo hoc faciendo, sibimet-
ipsis mercati sunt finalem istam captivi-
tatem, et condemnationem æternam. Quos

Christus et ejus Apostoli multipliciter do-
cuerunt, pie corripuerunt, et de æterna
eorum calamitate præmonuerunt; exten-
derunt etiam manus suas ad ipsos, facien-
do multa et præclara miracula. Imo et in
cruce extendit Salvator manus pro eis,
sicut per Isaia testatur : Tota die exten-
di manus meas ad populum non creden-
tem. Ipsi vero parvuli sensu, dilexerunt
infantiam, id est rudimenta et superficiem
legis, quæ fuit pædagogus noster in Chri-
sto ; sibi que noxia cupierunt, scilicet per-
petuam cærimonialium observantiam præ-
ceptorum, et oderunt summam evangelicæ
legis scientiam. Ideo Christus tandem fe-
cit Apostolos ab eis induratis recedere, ac
gentibus prædicare ; et in eorum risit in-
teritu, eosque ex zelo justitiæ subsannavit,
ac hostibus tradidit, sicut per Isaia Do-
minus prædixerat : Calcavi eos in furore
meo, et conculcavi eos in ira mea. Quum-
que irruisset super eos repentina obsidio
a Romanis, vastitasque gravissima, fames,
pestis, venditio, interfectio millium pluri-
morum, reliquit eos omnino ; nec eorum
sacrificia, orationes, fletus ac gemitus ex-
audivit Altissimus, eo quod exosam ha-
buerunt Christi disciplinam ac legem :
tuncque perfidiarum et impietatum sua-
rum, ac pravissimorum consiliorum fructus
et demerita invenerunt ac perceperunt. De
hac expositione transeo, quia facillimum
est litteram applicare ad eam.

Nos itaque Christum in omnibus audia-
mus, quatenus omni nostra affectione et
intentione simplicatis ac fixis in Deo,
omnique nostra occupatione secundum di-
vinam legem directa, atque in Deum fre-
quenter relata, quiescamus in Creatore
absque omni vitioso et infructuoso timo-
re, ac per hoc in divinorum opulencia
charismatum proficiamus et abundemus
assidue.

ARTICULUS II

EXPOSITIO CAPITULI SECUNDI : FILI MI, SI SUSCEPERIS SERMONES MEOS.

DICUNT nonnulli, quod postquam Salomon præcedenti capitulo docuit vitare avaritiam, hic nunc docet vitare idololatricam : quod non videtur idonee dictum, quia nec in isto capitulo videtur ad litteram de idololatria mentio fieri, ut patebit ; nec in præcedenti capitulo solum aut principaliter contra avaritiam est tractatum, sed ostensum est ibi, quid ad sapientem intelligentemque pertineat. Deinde fit ibi monitio, ne quis peccatorum blanditiis seducatur ad committendum homicidium aut rapinam ; et qualiter transgressores plus noceant sibi ipsis, quam aliis. Deinceps introducitur ibi, qualiter summa et increata Sapientia increpet et præmoneat insipientes atque injustos, et quam fructuosum sit Deo in omnibus obedire.

His igitur ibi peractis, hic rursus hortatur ad sapientiam amplectendam, et quanto affectu sit exquirenda, quanta etiam bona homo ex ejus acquisitione ac possessione consequatur. Quum etenim nemo sit sapientiæ hujus capax, nisi purgatus a vitiis, recte in præcedenti capitulo ad cordis expurgationem hortatus est : et admonitionem de sapientia obtinenda ibi inchoatam, hoc loco prosequitur. *Fili mi, si susceperis sermones meos, diligenter eos audiendo, considerando, ac recolendo, et mandata mea absconderis penes te*, id est, in fundo cordis tui sollicite reposueris, ne per oblivionem, aut negligentiam violes ea. Juxta quem sensum ait Propheta : In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. E contra de quibusdam ait in Evangelio Dominus, quod quum receperint semen verbi cælestis, volucres cæli, id est aeris potestates, devorant illud, id est,

A infructuosum efficiunt. Verumtamen, non sic abscondenda sunt mandata ac verba Dei in corde, ut publice non impleantur nec aliis communicentur, quum dicat Salvator : Luceat lux vestra coram hominibus. Princeps quoque Apostolorum : Unusquisque, inquit, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. Et item Joannes in Apocalypsi : Qui audit, dicat, Veni : hoc est, qui mandata Dei audierit, proximum suum invitet ad eadem peragenda. *Ut audiat sapientiam*, id est sapientialia verba, *auris tua* corporalis ac spiritualis, puta auditus et intellectus.

Inclina cor tuum, id est, intellectum tuum cum humilitate ac diligentia applica, *ad cognoscendam prudentiam*, id est sapientiam, sumendo prudentiæ nomen extense ; vel, Ad cognoscendam prudentiam, quæ est virtus moralis ac cardinalis, rectaque ratio agibilium, id est virtus et habitus, per quem homo cognoscit quid agere, quid omittere debeat in rebus quæ ei occurrunt, prout Ethicorum sexto habetur. Itaque ait, *Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam* : quia non sufficit cognitio divinorum, sed humanorum quoque actuum et negotiorum notitia vera ac discreta requiritur ; et ne quis ex divinorum agnitione se erigens, aspernetur etiam inferiora addiscere.

Denique, ad acquirendum tam sapientiam quam prudentiam, cum humilitate et diligentia oportet accedere. Nam sicut in vallibus colliguntur aquarum fluentia, ita in cordibus humilium superna charismata, aqua sapientiæ, virtus prudentiæ, lumen scientiæ. Atque, ut in Ecclesiastico scriptum est : *Auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam*. Hinc consequen-

Ps. cxviii,
11.

Matth. xiii,
4, 19.

Matth. v
16.
1 Petr. iv
10.

Apoc. xxi
17.

Ecclesi. iii
31.

3 ter ostenditur, quam instanter ac fervide A
 sapientia sit quærenda. *Si enim sapien-*
tiam invocaveris, id est, orando vocaveris
 eam in te, et increatam Sapientiam sup-
 pliciter fueris deprecatus, ut animam tu-
 am radio sapientiæ salutaris perfundat ac
 impleat, et pro infusione et incremento, ac
 conservatione sapientiæ rogaveris Domi-
 num incessanter; *et inclinaveris cor tuum*
 4 *prudentiæ. Si quæsieris eam quasi pecu-*
niam, id est tam indesinenter et insati-
 abilitate, tam laboriose ac fervide, sicut
 cupidus quærit argentum et aurum : de B
 quibus quanto plus obtinet, tanto plus cu-
 pit ac quærit, diligentiusque custodit hæc
 acquisita ; *et sicut thesauros effoderis il-*
lam, id est, ex fonte sapientiæ studueris
 eam haurire tali instantia et ardore, sicut
 quis thesaurum in terra absconditum niti-
 tur invenire terram effodiendo. Circa hoc
 ait Glossa : Qui thesauros effodit, terram
 rejicit, et foveam facit profundam, sedulo
 insistens, donec quod quærit, inveniat :
 sic qui thesauros sapientiæ desiderat in-
 venire, omne pondus terrenum a se reji- C
 ciat, et foveam humilitatis faciat in se, nec
 quiescat, donec inveniat. Denique huic si-
 mile est quod Seneca in suis ait Prover-
 biis : Ut auri aliquid extrahamus, terram
 evertimus : ut summum bonum occupa-
 mus, et sapientiam reperiamus, pectus
 scrutari piget ?

5 *Tunc intelliges timorem Domini*, id est,
 vere experimentaliterque cognosces, atque
 in te invenies filialem Dei timorem. Quan-
 to namque intentius studueris desuper il-
 lustrari et dono sapientiæ perfici, tanto D
 amplius formidabis summi Dei Patris ad-
 spectum offendere, et coram eo intimorate
 te gerere ; ipsaque infusa sapientia te do-
 cebit istum timorem castum et sanctum,
 ostendendo tibi quam infinite et incom-
 parabiliter Deus altissimus sit sincere ti-
 mendus, honorandus, ac diligendus : sicque
 ingeret tibi sapientialem pudorem, ut ubi-
 que erubescas coram divini vultus præ-
 sentia inhoneste, negligenter, aut turpiter
 te habere. Ad quod etiam Seneca admo-

nens, ait : Non aliter te habeas in secreto,
 aliter in publico. *Et scientiam Dei inve-*
nies. id est, sapientiam ejusque profectum
 et perfectionem obtinebis a Domino. De
 quo Psalmista : *Accedite ad eum, et illu-*
minamini; et facies vestræ non confun-
 dentur. De qua scientia dicit Dominus in
 Osce : *Scientiam Dei volo plus quam ho-*
locausta. Apostolus quoque ad Philippen-
 ses : *Existimo, inquit, omnia detrimentum*
 esse propter eminentem scientiam Domini
 nostri Jesu Christi. Per hanc demum infu-
 sam seu acquisitam Dei scientiam, aliqua-
 liter invenimus, cognoscimus et contem-
 plamur increatam Dei scientiam : de qua
 in libro de Mirabili scientia Dei sublimiter
 tractat Albertus Magnus.

Quia Dòminus dat sapientiam his, qui 6
 modo prætacto eam exquirunt. Sapientia
 autem quæ est donum Spiritus Sancti, a
 solo Deo immediate datur, et per creatio-
 nem infunditur ; sapientia vero quæ est
 donum gratiæ gratis datæ, et sapientia
 naturalis, quandoque etiam infunduntur
 immediate a Deo, quandoque etiam dan-
 tur a Deo mediate, videlicet per studium
 et laborem, per informationem angelicam
 vel humanam. Nam omne bonum a Deo
 est, procedit, confertur. *Et ex ore ejus*
prudentia, de qua dictum est, *et scientia*
 derivantur ac profluunt : sive scientia ac-
 cipiatur pro dono gratiæ gratum facientis,
 quod est unum de septem donis Spiritus
 Sancti, et a Deo solum immediate infundi-
 tur ; sive accipiatur prout est donum gra-
 tiæ gratis datæ, de qua Paulus, Alii, in- 1 Cor. xii, 8.
 quit, datur sermo sapientiæ, alii sermo
 scientiæ ; sive ut est unus de quinque
 habitibus intellectualibus, puta habitus na-
 turalis et acquisitus, qui tamen potest a
 Deo supernaturaliter dari : de qua scien-
 tia sexto Ethicorum tractatur ; estque no-
 titia eorum quæ aliter nequeunt se ha-
 bere, videlicet recta ratio speculandorum.
 Porro os Dei est increata sapientia et
 æternus intellectus ipsius, quo intra se
 profert Verbum æternum. Quandoque tamen
 os Domini appellantur Scripturæ sanctæ,

- seu ipsi Prophetæ : quoniam ex Scripturis datur nobis instructio atque responsio. Unde scriptum est : Semel loquitur Deus, et secundo id ipsum non repetit. Per Prophetas quoque et Sanctos suos respondet quærentibus. Propter quod ipse per Prophetam ait : Væ, filii desertores, ut faceretis consilium, et non ex me ; et os meum non interrogastis. Hinc alibi protestatur : Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Postulanda est ergo semper divina directio, et sapientia desuper est quærenda : quæ nihilo minus ex ore doctorum, et libris, quantum fieri potest, est accipienda. Ideo scriptum est : Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat ; et dabitur ei.
- 7 *Custodiet Dominus rectorum salutem.* id est, justos in eorum salute conservabit. Habetur enim in hac vita salus seu beatitudo in quadam inchoatione, prælibatione, merito et spe. Unde in Matthæo ponuntur octo beatitudines, quæ sunt virtutum excellentium actiones et merita, per quæ pervenitur ad salutem regni cœlestis completam. Nam dicitur ibi : Beati pauperes spiritu, etc. Dum ergo Omnipotens justos conservat in actibus virtuosus, custodit rectorum salutem. Nempe a Deo est inceptio, continuatio et consummatio, prosecutio et custoditio omnis boni. Aliqui tamen recti interdum ex propria negligentia dilabuntur in culpam, fiuntque miseri calamitate peccati : de qua in Apocalypsi dicitur, Nescis quia tu es miser et miserabilis, pauper, cæcus et nudus ? *Et proteget gradientes simpliciter*, id est eos qui in columbina simplicitate serviunt ei, exclusa omni duplicitate, simulatione, hypocrisis. Tales etenim præcipue placent Deo, qui est simplicissimus in natura, uniformis, invariabilis, et unicus in operatione, ut in fine tangitur septimi Ethicorum. Hinc Job vir simplex et rectus placuit valde Deo. Ideo Christus : Estote, inquit, simplices sicut columbæ. Et primo Paralipomenon fatetur David : Scio, Domine, quod simplicitatem diligas. Simples ergo, quorum intentio est recta, et cor sincerum coram Altissimo, ita quod ei soli, et aliis non nisi in ipso cupiunt complacere, proteguntur a Creatore, ne tentationibus seducantur, aut adversitatibus opprimantur. Sine hac simplicitate nullus est justus ; nec justus est qui hac simplicitate caret. Ideo, teste Glossa, simplicitas et rectitudo inseparabiliter sunt connexæ. Propter quod asserit Beda : Simplicitas sine rectitudine, est dissoluta, laxa et stulta ; rectitudo vero sine simplicitate, dura est et austera. Est autem et alia simplicitas asinina, quæ per exclusionem prudentiæ sic vocatur, et displicet Deo.
- 8 *Servans semitas justitiæ*, id est in esse conservans opera justa, et vias sanctorum, id est actiones ac merita perfectorum, custodiens, ne a regia via discedant. Possunt quoque per semitam consilia designari, per viam, mandata : quæ omnia Dominus tunc custodit, dum homini gratiam perseverantiæ ac circumspectionis tribuit, per quam Deo auxiliante custodit se ipsum in actibus bonis.
- 9 *Tunc intelliges justitiam*, id est, quid sit virtus justitiæ scies, non nuda et informi notitia, sed cognitione formata : ita quod justus eris, et per connaturalitatem gustumque mentis, bene de ipsa justitia judicabis, pensando et adimplendo quod spectat ad eam : quemadmodum habens non solum notitiam ethicæ, sed etiam ipsas virtutes morales, multo melius judicat de virtutibus illis, quam qui solam nudam scholasticamque notitiam habet de ipsis. Simili modo intelliges et *judicium discretionis* : quod est actus prudentiæ, quo inter bonum et malum discernitur ; et item *judicium*, id est prolationem justæ sententiæ : quod est actus justitiæ spectans ad judicem, ejus est justam in omni causa proferre determinationem ; et *æquitatem*, id est justitiam temperatam elementariæ ex vera discretionem, et omnem semitam bonam, id est virtuosam actionem, quæ ad ultimum finem recte deducit.
- Job xxxiii, 14.
Is. xxx, 1, 2.
Jer. xv, 19.
Jacob. i, 5.
Matth. v, 3-10.
Ibid. 3.
Apoc. iii, 17.
Job i, 1; ii, 3.
Matth. x, 16.
I Par. xxix, 17.

- 10 *Si intraverit sapientia cor tuum, ita* A odit fratrem suum, in tenebris est, et in
quod intellectum tuum inhabitet ac infor- tenebris ambulat, et nescit quo eat : quo-
met, *et scientia, quæ est donum unum de* niam tenebræ occæcaverunt oculos ejus.
s. xi, 2. septem donis Spiritus Sancti, *animæ tuæ* Denique Ethicorum tertio ait Philosophus:
placuerit efficaciter per effectum, ita quod Qualis unusquisque est, talis sibi finis
11 non quieveris nisi istam scientiam pos- videtur. Ideo vitiosi, in rebus fœdis et vo-
sederis ; *consilium custodiet te* : quia sa- luptuosis, vanis ac pessimis constituunt si-
pientia et scientia instruent te ad consu- bi finem, et delectantur in talibus. Atque,
lendum tibi ipsi qualiter debeas te habere, ut rursus docet Aristoteles, Signum habitus
et pericula præcavere. Facient quoque te est delectatio conjuncta operationi ex ha-
docilem atque benevolum ad obtemperan- bitu procedenti. Qui ergo in peccatis est
dum sanis aliorum consiliis. Hæc etenim habituatus, delectatur quum male egerit,
dona Spiritus Sancti instigant hominem, B et exultat in pessimis. Propterea Seneca
ut nequaquam constituat sibi finem in re- protestatur, gravissimum esse imperium
bus creatis, caducis, sed in Deo dumtaxat. consuetudinis, quia videlicet sic subjicit
Hinc et Seneca in suis Proverbiis : Ora- hominem sibi, ut sibi, non rationi obediat.
torem, inquit, te putes, si tibi ipsi quod *Quorum viæ perversæ sunt* : quia actiones 15
oportet persuaseris. Cyrillus quoque in eorum sunt salutis contrariæ ; *et infames,*
Proverbiorum suorum asserit libro : Pru- id est mali, sunt *gressus*, id est processus
dentia non calliditate, sed consilio vero conversationis *eorum*. Nam publice pec-
tuetur prudentem. cant, et alios scandalizant : idcirco a sa-
pientibus contemnuntur ut tales, ac merito
Et prudentia servabit te, id est, a peri- diffamantur.
12 culis præservabit. Ideo subditur, *ut eruaris a via mala*, id est actione iniqua, quæ
ad perditionem deducit, et virtuti contra- C *tranea*, id est adultera ac fornicaria, quæ
riatur : quam prudentia facit cognosci ac *mollit sermones suos*, id est, verba blanda,
evitari ; *et ab homine qui perversa loquitur*, id est a seductoribus et mendosis. *Qui 17*
13 *derelinquunt iter rectum*, id est viam ju- *pubertatis suæ*, id est priorem maritum,
stitiæ, legem divinam, præceptum Dei, *et quem sumpsit, ductoremque habuit in ado-*
ambulant per vias tenebrosas, id est per lescentia sua, dum annos habuit puberta-
habitus vitiosos, per consuetudines pravas, *tis, et pacti Dei sui oblita est*, id est legis 18
per hæreses et errores. *Qui latantur quum* divina ac præcepti quo adulterium et for-
14 *malefecerint, et exsultant in rebus pessimis*. Peccant enim ex habitu vitioso. Habi- nicatio prohibentur. Vel etiam violat pa-
tus autem est quasi altera natura, et facit actum, quod tempore connubii iniiit cum
hominem delectari in his ad quæ inclinatur. D et Deus ab initio ordinavit, dicendo per
Tales quoque apprehendunt mala ac pes- Adam : Relinquet homo patrem suum et
sima sub ratione apparenti bonorum ac matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt
optimorum. Ideo delectantur in malis ac duo in carne una. Unde et per Prophetam
pessimis, quemadmodum virtuosi in bonis dicitur : Hæc particeps tua, et uxor fœde-
et optimis. Tales etiam sunt adeo excæcati, *Inclinata est enim ad mortem do-* *Malach. ii,*
quod non advertunt sua pericula, pec- *mus ejus*, id est cor in quo per pravitatis *14.*
cantque sine remorsu ac freno, imo de turpiter delectatur, seu conversatio prava,
vitiis suis se jactant. De quibus dicitur qua regitur ; vel, Domus, id est domestici
in Isaia : Peccatum suum quasi Sodoma ejus, qui ei in peccatis communicant : qui
15 prædicaverunt, nec absconderunt. Hinc de- ad mortem culpæ inclinant se, et secun-

Lev. xx, 10. dum legem Moysis corporali morti addi-
cebantur ac lapidabantur. *Et ad inferos
semitæ ipsius*, id est, actiones nefariæ
appropinquant inferno, et illuc ducunt.

19 *Omnes qui ingrediuntur ad eam*, ad-
ulterando cum ipsa, *non revertentur* ad
Deum per pœnitentiam veram : quoniam
tales vel raro, aut nunquam veraciter pœ-
nitent ; vel tam pauci ex eis convertuntur,
quod comparatione non redeuntium, quasi
nulli videntur. *Nec apprehendent semitas
vitæ*, id est actus virtutum, seu habitum
gratiæ, quæ est vita animæ. Hinc, secun-
dum Philosophum, Qui peccant ex habitu
vitioso, sunt incurabiles, quia difficulter
valde curantur : quamvis ab omnipoten-
ti animarum medico queant curari, apud
quem non est impossibile, imo neque dif-
ficile, omne verbum.

Luc. 1, 37;
Jer. xxxii,
17, 27.

Quidam per mulierem alienam atque
extraneam, ad litteram intelligunt idolo-
latrîam, quæ alienat a Deo. Sed expositio
ista spiritualis potius esse censetur. Quam-
vis enim idololatria in Scripturis fornicatio
et adulterium aliquando appelletur, non
tamen ad litteram solet mulier aliena aut
extranea nuncupari ; nec idololatriæ com-
petit relinquere ducem pubertatis suæ, id
est Deum, ut ipsi exponunt, quoniam Deus
nunquam fuit sponsus aut dux idolola-
triæ. Spiritualiter vero potest per mulie-
rem hanc congregatio hæreticorum intelli-
gi : quæ mollit verba eloquentiæ suæ, et
vana promittit, atque carnalia pollicetur ;
ad quam qui introierit, vix redibit, quum
dicat Apostolus : Hæreticum hominem post
unam et secundam correptionem devita, D
sciens quia subversus est.

Tit. iii, 10,
11.

20 Porro, quod sequitur, *ut ambules in via
bona*, id est, conversatione justa tendas ad
gloriam, *et calles*, id est præcepta, docu-
menta, exempla, *justorum custodias*, re-
fertur ad illud quod dictum est : Consi-
lium custodiet te, etc. *Qui enim recti sunt
corde*, videlicet justî, quorum corda sunt
linealiter ac directe ad Deum erecta, et
vitiis obliquitatem devitant, *habitabunt
in terra* : quoniam jam per gratiam, fi-

vers. 11.

21

dem et caritatem requiescunt in militanti
Ecclesia, quæ peregrinatur in terra ; dein-
de per gloriam et beatificam fruitionem
æternaliter commorabuntur in Ecclesia tri-
umphanti, in terra et regione vivorum ac
Beatorum. Nunc quoque in terra sui cor-
poris habitant bene, quia illud habent rati-
oni subjectum, atque in spiritus servi-
tutem redactum : juxta quem sensum ait
Salvator, Beati mites, quoniam ipsi here-
ditabunt terram. Ad litteram quoque po-
pulus Israel, quando Deo fideliter deservi-
vit, habitavit in terra promissionis ; sed
quando ad idololatriam corruit, expelleba-
tur de ea, vel in servitutem redigebatur in
ea : quod erat quasi ea privari. *Et simpli-
ces columbina simplicitate, permanebunt
in ea* : sicut de rectis jam dictum est.
Impii vero de terra perdentur : quia desi-
nunt esse membra Christi filiique Eccle-
siæ, per inobedientiam, et incorporantur
diabolo, atque de terra hujus exsiliî ad
inferos pertrahuntur ; et interdum propter
sua interficiuntur facinora, terraque here-
ditatis cœlestis privantur. *Et qui inique
agunt, auferentur ex ea* : sicut de impiis
expositum est.

I Cor. ix,
27.

Math. v, 4.

22

Itaque ex isto docemur capitulo, quam
ferventer et indesinenter debeamus quæ-
rere, desiderare, amplecti, et custodire
increatam Sapientiam Dei Patris, Unigeni-
tum Dei, et dona ipsius. Nemo enim, ut
ait Ambrosius, cum desidia quærit Chri-
stum, et pretiosissima Dei dona eum af-
fectu condigno sunt exquirenda ac po-
stulanda : imo cum tepore et negligentia
pro eis rogare, est datorem illum altissi-
mum in suis donis tam caris inhonorare,
ac parvi pendere munera ejus. Ipse certe
in suo obsequio respuit indevotum, evo-
mit tepidum, negligentem frigidumque ab-
horret, sicut de hoc Eusebius Emisenus
pulehre in suis loquitur Homiliis. Et uti-
que si perpendamus, quam infatigabiliter
multi philosophi pro naturali sapientia ac
scientia laboraverunt, quam laboriose quo-
que et incessanter multi mercatores et alii
pro terrena opulentiâ enituntur, merito in-

Apoc. iii
16.

tra nos de nostra confundemur ignavia, A infusa, pro salute æterna adipiscendis, tam quia pro spiritualibus, supernaturalibus, modice laboramus, tam frigide deprecamur, ac præstantissimis Dei donis, pro sapientia mur, tam parum accendimur.

ARTICULUS III

EXPOSITIO CAPITULI TERTII : FILI MI, NE OBLIVISCARIS LEGIS MEÆ.

AD diversas virtutes actionesque virtuosas in isto admonemur capitulo; et ne acediosi simus ad obtemperandum, adjiciuntur fructus præclari et præmia gloriosa.

Fili mi, ne obliviscaris legis meæ, id est legis divinæ. Denique minus dicit, et majus præterdit : quia non solum debemus legis divinæ non oblivisci, sed et jugiter recordari, imo eam opere adimplere, quemadmodum in primo habetur psalmo de homine justo : In lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Dupliciter quoque dicitur homo oblivisci legis Dei : primo, eam oblivioni omnino tradendo; secundo, eam non adimplendo in factis, sicque multi obliviscuntur ejus, qui tamen docent aut prædicant eam. Insuper multiplex est lex Dei, quam recordari ac adimplere debemus. Est etenim lex divina, lex naturalis, lex positiva. Et lex divina, in legem Mosaicam evangelicamque dividitur. Similiter lex positiva, in Jus canonicum, et Jus civile. Lex autem seu jus naturale, variam habet divisionem, prout de ista materia in prima parte Decreti, ex verbis Isidori ac aliorum diffuse tractatur. Hinc Dominus ait : Scribam ei multiplices leges meas, quæ quasi alienæ computatæ sunt. Unde et in Job dicitur : Utinam Deus ostenderet tibi secreta sapientiæ suæ, et intelligeres quod multiplex est lex ejus. Est etiam lex æterna et increata, quæ est exemplar, fons, causa, et regula omnis legis creatæ et re-
Et præcepta mea cor tuum custodiat

B tenaci memoria, et executione idonea; et quæ opere adimplere non vales, devota voluntate adimple, ac citius quo poteris, adimplere propone : sicut de bonis fertur in Psalmo, Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.

Consequenter pollicitatione mercedis ad istud inducit. *Longitudinem enim dierum, et annos vitæ, et pacem apponent tibi* : id est, pro observantia præceptorum consequeris hæc bona pro præmio : quod primo intelligi potest de longa, prospera, atque pacifica vita in sæculo isto, quæ in veteri lege promittebatur sæpissime observatoribus legis Mosaicæ. Verumtamen bona illa terrena ac transitoria, non erant principale aut sufficiens præmium obedientiæ Deo exhibitæ ex caritate in actibus virtuosis, qui sunt spiritualia bona. Multi quoque Prophetæ et Sancti ac justi fuerunt in veteri Testamento, qui præfata bona consecuti non sunt in hac vita, imo adversa multa et mortem pro lege ac justitia sunt perpassi, sicut in libro Machabæorum ostenditur. Et per Ezechielem Dominus ad Jerusalem dixit : Occidam in te justum et impium. Ideo per longitudinem dierum, æterna duratio felicitatis in cælo, et per annos vitæ, diuturnitas gloriæ, et per pacem, pax æternitatis omnem sensum exsuperans, principaliter designantur. Unde in Psalmo Dominus pollicetur : Longitudine dierum implebo eum, et ostendam illi salutare meum; et in Isaia habetur, Erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato : per quæ verba æternitas designatur.

Ps. cii, 18.

2

Exod. xx, 12; Deut. iv, 40; v, 16; vi, 3; vii, 13-16; viii, 1; xi, 8, 9; xxv, 15; xxxviii, 1-13; xxx, 16.

II Mach. vi, 10, 11, 18-31; vii.

Ezech. xxi, 3.

Philipp. iv, 7.

Ps. xc, 16.

Is. lxxvi, 23.

1

Ps. i, 2.

Osee viii,

Job xi, 5, 6.

Is. LXVI, 12. Et rursus ibidem : Ecce ego declino in eos A
ut flumen pacis.

3 *Misericordia et veritas*, id est justitia, non te deserant : id est, indesinenter habe in te misericordiam atque justitiam, ita ut opera misericordiæ, tam spiritualia quam corporalia, pro posse exerceas, et justitiam non omittas : quia et sic interdum ignoscendum est animæ peccatoris, ut nihilo minus juxta censuram justitiæ puniatur, aut etiam occidatur in corpore. Imo hoc ipsum misericordiæ est, quod in præsentibus puniatur, ne æternaliter condemnetur. Nam B

Osee XII, 6.

Zach. VIII, 19.

Ibid. VII, 9.

et pœnæ præsentis vitæ sunt medicinales. Præterea, triplicem veritatem habere et conservare debemus, videlicet, veritatem vitæ, veritatem doctrinæ, veritatem justitiæ, et esse veraces in verbis, fidelesque proximis. Hinc in Osee scriptum est : Misericordiam et judicium custodi ; et in Zacharia, Veritatem tantum et pacem diligite. Clarius quoque paulo antea in Zacharia habetur : Judicium verum judicate, et misericordiam et miserationes facite, unusquisque cum fratre suo.

Is. LVIII, 1.

Osee VIII, 1.

Job XXXI, 30.

II Cor. III, 3.

Ezech. XI, 19 ; XXXVI, 26.

Circumda eas gutturi tuo, id est, aliis quoque prædica eas, ut et ipsi nequaquam misericordiam et veritatem relinquunt : et quantum ad hoc, quasi tuba exalta vocem tuam. Et sicut in Osee habetur, In guttore tuo sit tuba, ut cum sancto Job dicere queas : Non dedi ad peccandum guttur meum. *Et describe eas in tabulis cordis tui*, id est in capacitate et latitudine mentis atque memoriæ tuæ. De his tabulis ait Apostolus : Epistola estis Christi, scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi ; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Unde per Ezechielem Dominus dixit : Dabo vobis cor carneum, id est molle, flexibile, et faciliter receptivum gratiæ ac virtutum. Ideo tabulæ cordis sunt essentialiter spirituales, quamvis per proprietatem et similitudinem carnales vocentur, sicut et cor nominatur carnale. Nam et juxta Philosophum, intellectus seu anima in principio sui, est velut tabula rasa.

Et invenies gratiam et disciplinam bonam coram Deo et hominibus : id est, per hæc acceptus et placens eris Deo ac proximis ; incrementumque gratiæ et profectum virtutum consequeris divinitus, et proximis disciplinatus videberis. Imo et bona instructio efficaciaque docendi ac disciplinandi alios, conferentur tibi a Domino. Qui enim dona desuper sibi concessa communicat aliis, meretur majora, et spiritualem opulentiam a Deo sortitur. Unde et Seneca in suis Proverbiis : Eleemosyna, inquit, plus prodest danti, quam accipienti.

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo : quoniam ipse est infinitæ pietatis ad succurrendum, invariabilis veritatis ad faciendum quod sperantibus in se promisit, atque omnipotens ad exsequendum. Qui ait per Isaiam : Ego Dominus, super quo non confundentur omnes qui expectant me. Cui ait Psalmista : Sperent in te, qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine. Denique, quamvis spes ista in Deo habeat firmitatem ac certitudinem, quantum est ex parte Dei, ex qua parte nequaquam erit defectus optatæ salutis et gratiæ ; tamen ex parte nostri, hoc est ex propriæ fragilitatis, defectuositatis ac culpæ consideratione, debet timor esse admixtus : ne forte indigni simus exaudiri, adjuvari atque salvari a Domino propter nostra demerita, prout in tractatu de Spe Thomas declarat. Imo nec certi sumus de hoc, quod habeamus spem formatam et efficacem in Deo, quum ignoremus an simus in caritate. Hinc inter spem et timorem semper spiritualiter moli debemus, ut spes sit mola superior, sublevans in sublime, et desperationem ac pusillanimitatem excludens ; timor vero sit mola inferior, præsumptionem et immoderatam securitatem repellens : sicut in tertia parte Summæ suæ Antisiodorensis inducit.

Et ne innitaris prudentiæ tuæ, id est, propriæ prudentiæ aut naturali industriæ non inhæreas, tanquam tibi sufficiant pro

4

5

Is. XLIX, 23.

Ps. IX, 11.

Eccle. IX, 1.

tuæ conversationis directione, atque ad evadendum tuæ salutis pericula, dæmonum, carnis ac mundi tentamenta : ne impleatur in te quod dicitur in Isaia, Sapientia tua et scientia tua decepit te. Innitendum est ergo divino auxilio atque angelicæ directioni, et meritis precibusque Sanctorum : pro quibus impetrandis, devote ac jugiter est orandum. Etenim, qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Ideo per Prophetam scriptum est : Quis ambulat in tenebris, et non est lumen ei ? Spectet in nomine Domini, et innitatur super Deum suum. Item protestatur Dominus : Perditio tua ex te ; in me tantummodo auxilium tuum. Nempe ad bene agendum, indigemus in omni actu meritorio, actuali motione Spiritus Sancti. Et ut ait Apostolus : Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis ; sed sufficientia nostra ex Deo est, qui operatur in nobis velle atque perficere. Itaque habitus acquisiti et infusi non nobis sufficientiunt, sed actualibus motionibus, influxionibus, directionibus, auxiliis Dei jugiter indigemus, sicut de hoc Thomas in Summa contra gentiles, catholice atque subtiliter scribit.

6 *In omnibus viis, id est actionibus tuis interioribus et exterioribus, cogita illum, id est, divinæ majestatis præsentiam pensa, et ad Deum intentionem tuam refer ac dirige, ejusque directionem et opem implora : quod in omni actione faciendum est actualiter aut habitualiter, sæpeque actualiter ; imo quo sæpius, tanto et melius.* Tales fuerunt magni illi illuminatissimi viri Elias et Eliseus, dicentes : Vivit Dominus ante cujus vultum sto hodie. *Ista assidua consideratio divinæ præsentiae, maxime confert ad stabiliendum mentem in Deo.* Talis fuit Psalmista, qui loquitur, Providebam Dominum in conspectu meo semper ; et sanctus Job, dicens, Nonne Deus considerat viam meam, et omnes gressus meos dinumerat ? *Et ipse diriget gressus tuos, id est affectiones tuas et ac-*

lus, ad finem beatum, dando tibi lumen veræ discretionis, et gratiam spiritualis profectus, ac super semitas justitiæ te ducendo. Pro qua directione piissima oravit Propheta : Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. Quem Deus sic dirigit, nisi ejus mentem illustrat et movet in omnibus ad intuendum et exsequendum quidquid sibi complacitum est ? Hanc certe directionem meretur percipere, qui tam reverenter in cunctis attendit Dei præsentiam.

B *Ne sis sapiens apud te metipsum, id est propria reputatione. Sed quomodo intelligendum est istud ? quum dicat Apostolus, Ut sapiens architectus fundamentum posui ; itemque, Spiritum non hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Ergo qui sapientiam a Deo accepit, et in Scripturis est eruditus, potest sapientem se reputare. Et respondendum, quod non debet se in se sapientem putare, sed solum in Deo ; nec sibi, sed Deo sapientiam suam adscribere ; magis quoque insistere considerationi insipientiæ suæ, et defectuositatis ac culpæ, quam magnificationi sapientiæ suæ : potissime quum ignoret an habeat sapientiam quæ est donum, sine qua vitio puerilitatis impletur homo, et potius stultus quam sapiens est censendus. Et juxta hunc sensum apud Isaiam inducitur : Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. Unde et Paulus Romanis : Nolite, inquit, esse prudentes apud vosmetipsos.*

D *Time Deum casto et filiali timore. Ecce qui paulo ante locutus est, Habe fiduciam in Domino ; hic subjungit, Time Deum : quasi dicat, Non ita confidas in misericordia Dei, quin expavescas ejus justitiam, quoniam hæc est sapientia vera. Et recede a malo, id est, malum culpæ ex corde abhorre et fuge : quia ex hoc apparet quod timeas Deum, et sapiens sis in eo. Juxta quod in Job dicitur : Ecce timor Domini ipsa est sapientia ; et recedere a malo, intelligentia. Hoc est quod Vas electionis*

Ps. xxii, 3.

Ps. cxviii, 133.

7

I Cor. iii, 10.
Ibid. ii, 12.

Is v, 21.

Rom. xii, 16.

Job xxxviii, 28.

Rom. xi, 20. hortatur : Noli altum sapere, id est magna de te ex elatione sentire; sed time. Unde et sanctus ait Bernardus : In veritate didici, nihil coram Deo ita prodesse ad gratiam obtinendam, ad culpam vitandam, ad proficiendum in bonis, quam ut semper inveniaris non altum sapere, sed timere.

8 *Ps. XXXIII, 20.* *Sanitas quippe erit umbilico tuo, et irrigatio ossium tuorum.* Posset hoc superficialiter sic exponi, juxta veteris legis promissa : Quod si præhabita feceris bona, corporaliter eris sanus et bene dispositus intus in umbilico et ossibus. Sed quoniam multæ sunt tribulationes ægritudinesque justorum in vita hac, spiritualiter interpretandum est istud, intelligendo per umbilicum, qui mollis et tener est, bona opera adhuc imperfecta ; per ossa vero, quæ solida sunt, opera virtuosa perfecta. Sicque, Sanitas erit umbilico tuo, id est, opera tua imperfecta, a culpis venialibus ac reliquiis vitiorum purgabuntur per confidentiam Dei, humiliationem, ceterasque virtutes et actiones earum præfactas, atque in melius omni die proficient, et opera tua perfecta, erunt pura, inviolata, illæsa. Possunt quoque per umbilicum intelligi affectiones, motus et actus partis sensitivæ, videlicet appetitus concupiscibilis et irascibilis, in quibus sunt animæ passiones : in quibus est sanitas, dum per virtutes reformantur morales ; per ossa autem, actus partis intellectivæ.

9 Consequenter fit admonitio ad sacrificia Deo placentia. *Honora Dominum de tua substantia*, id est, de rebus et opibus tibi concessis offer Deo sacrificia in lege præcepta, hostiasque spontaneas ex devotione, pro pæe, pro gratiarum actione, pro spiritualibus charismatibus obtinendis, et eorum profectibus. De quibus oblationibus in Levitico, in libro Numerorum, ac Deuteronomio copiosa est mentio : quæ omnia offerebantur Deo in recognitionem universalis domini sui, et quod ipse sit omnis boni collator. *Et de primitiis omnium frugum tuarum*, id est de melioribus fructibus terræ tuæ potiora, non

A viliora, offerendo Creatori dignitatis ac excellentiæ infinitæ. Unde et Abel obtulit Deo de primogenitis gregis sui, et adipibus eorum, et placuit Deo ; Cain vero de fructibus terræ, utique de deterioribus, ut legitur in Genesi. Hinc scriptum est : Si offeratis claudum aut languidum, nonne malum est ? Offer illud duci tuo, si placuerit ei : hoc est, si talia viliora offerretis seu exhiberetis principi vestro terreno, non ei placeret, sed indignaretur quod talia vilia sibi darentur. Hinc rursus in eodem fertur Propheta : Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, et votum faciens, immolat debile Dominò. Spiritualiter autem de omnibus bonis nobis concessis, debemus Deo sacrificium laudis, gratiarum actionem, reverentiamque offerre : imo nos ipsos totaliter et quidquid habemus in ejus cultum obsequiumque convertere. Oblationes quoque et decimas corporales ab Ecclesia institutas, fideliter et libenter persolvere et offerre, nec in Dei conspectu vacui apparere, et quidquid præcipue bonum habemus aut agimus, debemus specialiter Deo adscribere ; nec aliquid nobis ipsis, nisi peccata nostra et vitia, deputare. *Da pauperibus* : id est, non solum præfato modo de bonis tuis Deum honora, sed et pauperibus, qui sunt fratres et proximi tui, membraque Dei, communica et succurre.

10 *Et implebuntur horrea tua saturitate*, id est fructibus terræ copiosis, qui tibi et tuis domesticis ad refectionem plene sufficient ; *et vino torcularia tua redundabunt*, id est, vineæ tuæ tot proferent uvæ, quod in torcularibus exprimeretur de eis vinum abundans : quod in Deuteronomio quoque promittitur. Spiritualiter autem, qui opera pietatis exercet, et verbo cœlestis doctrinæ reficit audientes, ac poculo spiritualis consolationis recreat eos, meretur ut horrea sua impleantur saturitate, id est, potentie animæ suæ, quæ sunt subjecta gratiæ ac virtutum, præsertim intellectus atque voluntas, impleantur a Deo interna refectione ; et torcularia

*Gen. iv, 4.**Ibid. 3.**Malach. 1,*

8.

*Ibid. 14.**Exod. XXXI,*15 ; *XXXIV,*20 ; *Deut.*

xvi, 16.

10

Deut. xi,

13, 14.

ejus vino redundant, id est, vires præfatae, in quibus ex littera trahitur spiritualis intelligentia, sicut ex uva per pressuram educitur vinum, repleantur spirituali ac sobria ebrietate, ex divinorum contemplatione et caritatis fervore.

Insuper, juxta Glossam, quemadmodum electi habent thesauros in cœlo (secundum quod ait Salvator, Thesaurizate vobis thesauros in cœlo), sic et horrea ac torcularia habent ibidem : in quibus taliter reficientur ac potabuntur, quod ultra non esurient nec sitient. De quibus Filius Dei dissevit : Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula ; itemque, In domo Patris mei mansiones multæ sunt, hoc est diversi gradus præmiorum, secundum varietatem ac differentiam meritorum.

Amplius, sicut ex verbis sanctorum Patrum Hieronymi et Augustini, imo ex Scripturis colligitur, fidelis persolutio decimarum, primitiarum et oblationum ab Ecclesia statutarum, constructio ecclesiarum, fundatio monasteriorum, exhibitio operum misericordiæ, quatuor mercedes a Domino sortiuntur. Prima est, abundantia opum, ex copiosa fertilitate agrorum et vinearum. Hinc loquitur Deus per Malachiam : Inferte omnem decimam in horreum meum, ut sit cibus in domo mea ; et probate me super hoc, si non aperuero vobis cataractas cœli, et effudero vobis benedictionem meam usque ad abundantiam, et non erit sterilis vinea. Et per Aggæum : Quia domus mea deserta est, et vos festinastis unusquisque in domum suam ; propter hoc super vos prohibiti sunt cœli, ne darent rorem, et terra prohibita est, ne daret germen suum. Et de hoc plenius alibi. Secunda merces, est prolongatio ac sanitas vitæ. Tertia vero, affluentia gratiæ in præsentia. Quarta autem, copia gloriæ in futuro. Denique in oblationibus quæ Deo fiunt, ipse qui cordium est inspector, magis respicit ad mentis sinceritatem, caritatem ac devotionem, quam ad munerum quantitatem. Ideo scriptum est in Genesi : Re-

spexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus. Primo enim attendit et approbavit ipsius sancti et innocentis Abel sincerissimam devotionem, et ita deinceps acceptavit sacrificia ejus. Hinc etiam Seneca in suis hortatur Proverbiis : Non adspicias quam plenas, sed quam puras manus quisque Deo admoveat. Nihilominus Hostia altaris, videlicet sacrificium novæ legis, per se complacet Deo.

Sed quia nonnulli in prosperis Deo obsequuntur, adhærent ac gratias agunt, in adversis autem deficiunt et labuntur (de quibus dissevit Christus, quod ad tempus credunt, et tempore tentationis recedunt : unde et in Psalmo dicitur, Confitebitur tibi quum benefeceris ei) ; ideo nunc hortatur Sapientia, ne adversis frangamur. *Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, neque deficias quum ab eo corripieris.* Disciplina Dei est omnis adversitas, tribulatio, castigatio, increpatio : quæ ex divina providentia accidit nobis, a quocumque infligatur. Et sicut legitur, Deus increpat quandoque per dolorem in lectulo, et omnia ossa hominis marcescere facit. Per prælatos quoque vicarios suos, et per principes ac judices corripit et castigat : qui teste Apostolo ad Romanos, ministri Dei sunt, in hoc ipsum constituti. Omnia igitur ista æquanimiter ferre debemus, tanquam virgam fidelissimi patris : primo, quia per ista purgamur a vitiis ; secundo, quia per hæc crescimus in virtutibus ; tertio, quoniam per hæc a futuris gravissimis eripimur pœnis ; quarto, quia per ista capiti nostro Christo propter nos passæ, aliquantulum conformamur ; quinto, quia per hæc corona æternæ felicitatis nobis augetur ; sexto, quia per hæc efficimur in spirituali conversatione exercitati (Qui enim non est tentatus, quid scit ?) ; septimo, quia ex horum eventu cognoscimus caritatem Patris cœlestis ad nos, qui ob tam multiplicem fructum et commodum nostrum, per præfata nos disciplinat.

Hinc subditur : *Quem enim diligit Dominus, corripit, et quasi pater in filio*

Matth. vi,
s. XLIX, 10;
1^a p^oc. XII,
6.
Luc. XVI,
Joann. XIV,

Malach. III,
11.

Agg. I, 9,

Reg. XVI,
Prov.
IV, 12;
Eccli. XXIII,
3.
Gen. IV, 4.

Luc. VIII,
13.

Ps. XLVIII,
19.

Job XXXIII,
19.

Rom. XIII,
6.

Eccli.
XXXIV, 9.

41

42

- complacet sibi*, id est, beneplacitum est ei A les atque præcipui, sicut et ipsa sapientia inter virtutes et dona tenet primatum; et item purissimi ex sua natura, quia versantur circa supermundissimum illud objectum, quod Deus est, et circa spiritualia ac divina. Contemplatio quoque, quæ est actus et fructus sapientiæ hujus, est affectuosa ac limpida Dei cognitio. Circa hoc scribit quidam: Purissimi sunt fructus sapientiæ, quia spiritualia bona non habent aliquod malum admixtum, sicut frequenter habent corporalia, ut aurum, argentum, et consimilia habent annexam sollicitudinem, impediendam mentis elevationem in Deum. Quod non videtur congrue dictum, præsertim quum Isaias affirmet: Quasi pannus menstruatæ universæ Is. LXIV, 6. justitiæ nostræ. Gregorius quoque in Moralibus super Job, frequenter effatur, quod mens nostra in divinorum contemplatione diu non figitur: quoniam carnis infirmitas et instabilitas cordis trahunt deorsum. Nonne indesinenter ac miserabiliter experimur, quantæ distractiones, venialesque culpæ orationibus ac meditationibus nostris assidue misceantur, et in divino obsequio negligentia, pigritia, ac somnolentia multæ contingant?
- 13 Beatus homo qui invenit sapientiam*, id est, qui a Deo suscipit ac retinet eam, præsertim illam quæ est donum Spiritus Sancti: in qua potissime crescit, disciplinam Domini modo præfacto gratanter ferendo, et in omni adversitate patientiam conservando; *et qui affluit prudentia*, quæ est virtus moralis dignissima, virtutum auriga, docens modum in ennetis tenere, ac ordinate ad finem intentum procedere: in qua qui affluit seu abundat, aptus est et alios gubernare. *Melior est acquisitio ejus negotiatione auri et argenti*: quia incomparabiliter est præstantior corporalibus ac transitoriis opibus.
- 14 Primi et purissimi fructus ejus*. Fructus sapientiæ hujus, sunt actiones, delectationes et cetera bona quæ oriuntur ex ea: qui fructus sunt primi, id est principa-
- 15 Pretiosior est sapientia cunctis opibus transitoriis ac terrenis; et omnia quæ desiderantur, ex universitate corporalium rerum, huic non valent comparari.* Si autem prædicta exponantur de Sapientia increata, quæ in hac vita per fidem, caritatem et contemplationem aliquo modo invenitur et habetur, certum est quod illa incomparabiliter cunctis præmineat rebus creatis. De hac pretiositate et dignitate sapientiæ, in libro Sapientiæ multa dicuntur. De qua et in Job asseritur: Nescit homo pretium ejus. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec conferetur lapidi sardonio pretiosissimo vel sapphiro. *Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius divitiæ et gloria.* Dextera et sinistra metaphorice adscribitur sapientiæ, intelligendo per dexteram ejus, potiora et præclariora sapientiæ bona; per si-
- 16*

nistram vero, secundaria ejus bona. Itaque in dextera sapientiae, est longitudo dierum, id est dies aeternitatis, et beatifica visio increatae et incommutabilis veritatis : ad quae sapientia habet primum ac principalem respectum. In sinistra vero ipsius, sunt divitiae exteriores, et gloria, id est claritas famae : quia ad sapientiam duo haec consequi solent, sicut in Salomone. Vel per divitias et gloriam designantur accidentaliter praemia Beatorum, ad quae sapientia ista perducit.

17 *Via ejus, via pulchrae.* Viae sapientiae, sunt actiones et processus, seu doctrinae ac merita ejus : quae omnia bene dicuntur viae, quoniam sicut via est medium inter duo extrema, et inter terminos duos ; sic actiones et merita vitae praesentis, sunt media quaedam inter istud exilium saeculumque futurum, seu inter mansionem istam terrenam et patriam Beatorum. Itaque viae, id est actiones, contemplationes, delectationes, et merita sapientiae, sunt viae pulchrae : quia in ipsis est splendor veritatis, lux gratiae ac virtutis sinceritas ; immunditiam etiam peccati depellunt. Et sicut in corporalibus dicitur pulchrum, quod oblectat corporeum visum ; sic spiritualiter pulchrum censetur, quod interiorem visum, scilicet intellectum, delectat : quod actibus sapientiae competit valde, quum et Philosophus dicat quod philosophia, id est naturalis sapientia, admirabiles delectationes habet admixtas. De qua re in libro Sapientiae plurima continentur. *Et omnes semitae illius pacificae.* Nam contemplationes et actiones, gustus et profectus sapientiae hujus, in semetipsis tranquilla sunt, et mentem quietant, perturbationem excludunt, atque ad pacem aeternitatis perducunt.

Insuper viae increatae Sapientiae prorsus pulcherrimae sunt, utpote Christi praecipua, documenta, et exempla seu opera, omnem turpitudinem culpae deformitatemque falsitatis excludentia ex se et prohibentia aliis ; et semitae ejus pacificae, id est evangelicae ejus consilia ad pacem pecto-

A ris ac tranquillissimam vitam disponentia ac perducentia. Docent enim, inquietudinem passionum, sollicitudinem temporalium, occupationem terrenorum, concupiscentias carnis omnino vitare, atque in solo Deo recolligere ac figere mentem. Rursus, semitae Christi pacificae, quia per ejus mysteria ac opera reconciliati existimus Deo.

Lignum vitae est his qui apprehenderint eam : id est, sapientia instar ligni vitae, quod est in paradiso, spiritualiter reficit, et in vita gratiae conservat, ac roborat sapientem. Quemadmodum lignum illud vitae situm in medio paradisi, conservativum fuit et est vitae corporalis in suo vigore ; sic Christus quoque, qui etiam, dum iret ut crucifigeretur, nuncupavit se viride lignum, recte dicitur lignum vitae credentibus in se : quia multiplici alimonia reficit ac sustentat fideles, quousque de vita gratiae ad vitam gloriae eleventur, videlicet pane lacrimarum, vigore operationum bonarum, donis gratiae ac virtutum, consolatione et spe futurorum, imo se ipso, sui que corporis ac sanguinis Sacramento. Nam ait : Ego sum panis vitae ; et, Hic est panis vivus de caelo descendens, ut si quis manducaverit ex ipso, non moriatur in aeternum. *Et qui tenuerit eam,* id est, qui vitaverit omne peccatum mortale, quo donum sapientiae perditur, et gratiosa Christi praesentia tollitur, *beatus est jam in spe et merito, ac praelibatione et dispositione propinqua.*

Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit caelos prudentia. Sapientia quandoque dicitur in Deo absolute, et est ipsa divina essentia ; et toti superbeatissimae Trinitati communis est, et una in tribus supersanctis Personis. Attamen Filio appropriatur, sicut et bonitas Spiritui Sancto. Filius enim est verbum et emanatio intellectus Dei Patris ; sapientia vero ad intellectum est pertinens. Quandoque autem sapientia dicitur in divinis notionaliter, personaliter seu relative de Filio, qui, ut ait Apostolus, est virtus et sapientia

48

Gen. ii, 9.

Luc. xxiii, 31.

Ps. lxxxix, 6.

Joann. vi, 48.
Ibid. 50.

49

I Cor. i, 24.

- Patris. Et utroque modo potest hic accipi. A Nam Deus Trinitas sapientia sua, id est per sapientiam suam, tanquam per exemplar et artem operis sui, universa creavit, juxta illud Psalmi : Omnia in sapientia fecisti. Pater quoque per unigenitum Filium suum condidit cuncta, secundum quod ait Scriptura : Omnia per ipsum facta sunt. Dominus ergo sapientia sua fundavit, id est, in medio mundi firmiter et immobiliter fecit ac posuit, terram, sicut cantatur : Etenim firmavit orbem, qui non commovebitur. Constituit enim eam in medio universi pro centro. Et de hoc loquitur Deus Job subtiliter : Ubi, inquit, eras quando ponebam fundamenta terræ ? Quis posuit mensuras ejus ? vel quis tetendit super eam lineam ? Super quo bases ejus solidatæ sunt ? Præterea, in Deo idem sunt sapientia et prudentia ; sed in quantum sapientia Dei, respectu creaturarum, est practica, vocatur prudentia : sicque per suam prudentiam stabilivit orbis cœlestes, quoniam esse incorruptibile atque perpetuum tribuit illis, quamvis alibi scriptum sit, Ipsi peribunt : quod non est de corruptione substantialis esse, sed de variatione ejusdam accidentalis esse intelligendum.
- 20 *Sapientia illius eruperunt abyssi*, id est venæ ventriculique aquarum existentes sub terra, vel particularia maria, seu congregationes aquarum Oceani. Hoc namque est opus infinitæ sapientiæ omnipotentis Opificis, quod in ventriculis terræ aqua sic continetur, et erumpit in fontes ac puteos, atque in flumina magna per terram fluentia, et omnes hæ aquæ ex Oceano originaliter derivantur ac manant : ex quo etiam fons paradisi habet originem, qui in quatuor magna flumina erumpit, partitur, ac funditur, ut in Genesi habetur. Tempore quoque diluvii rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, ut rursus scriptum est in Genesi. Hinc ait Altissimus : Quis coneludit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens ? *Et nubes rore concrescunt*, id est densantur :
- quia sapientia Dei sic ordinante, pro terræ irrigatione et fructificatione, ex solis calore vapores et exhalationes ex aquis elevantur, ac inspissantur in aere, fiuntque nubes : ex quarum resolutione descendunt imber et ros, quamvis diversimode. Ros namque, secundum Philosophum, est effectus temperati caloris, et ex subtiliori nube descendens, et frequentius generatur in vere. In his ergo sapientia Dei reluet. Propter quod in Scripturis hæ multoties continentur, ut omnipotentiam ac providentiam Creatoris in suis contemplemur, miremur, ac veneremur effectibus. Hinc scriptum est : Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet : per hæc enim judicat populos, et dat escam multis mortalibus. Et rursus ait Scriptura : Frumentum desiderat nubes, et nubes spargunt lumen suum : quæ lustrant euncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit.
- Spiritualiter, *Dominus sapientia fundavit terram*, id est, Pater per unicum Filium suum instituit et firmavit militantem Ecclesiam in terra peregrinantem, quam in fidei soliditate, spe et caritate fundavit. *Stabilivit quoque cœlos*, id est sanctos Apostolos et prædicatores ac contemplativos, quorum conversatio est in cœlis, *prudentia*, in qua et ipsos perficit ad regimen aliorum ; vel, *Cœlos*, id est triumphantem Ecclesiam, ejus perpetua et secura mansio est in cœlo empyreo. *Sapientia illius eruperunt abyssi*, id est, fluenta gratiæ et doctrinæ, ex fontibus sacramentorum et sacrorum voluminum profluxerunt. *Et nubes*, id est aliorum prælati et doctores, qui instar nubium elevantur de terra, et stillicidia influunt doctrinarum, *rore concrescunt*, id est, superna irrigatione sapientiæ irrigantur, ac torrente voluptatis divinæ inundantur. Unde Isaias loquitur Deo : Ros tuus, ros dulcis *. *Fili mi, ne effluent hæc ab oculis tuis*, id est, præfatæ saluberrimæ instructiones et exhortationes nequaquam recedant ab

Job xxxvii, 29-31.

Ibid. xxxvii, 11, 12.

Is. xxvi, 19.

* alias lucis

intuitu et memoria interiorum oculorum tuorum. *Custodi legem*, eam recolendo ac implendo, *et consilium*, acquiescendo bonis consiliis; *et erit vita animæ tuæ*: id est, hæc faciendo, habebis vitam gratiæ in præsentī, et vitam gloriæ in futuro. Unde Salvator: Si vis, inquit, intrare ad vitam, serva mandata. Ideo scriptum est: Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum: omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam; qui autem derelinquunt eam, ad mortem. *Et gratia faucibus tuis*: id est, gratia discretionis ad loquendum, instruendum, et corripiendum opportune et fructuose præstabitur tibi; eruntque verba legis divinæ interiori tuo palato suavia: juxta illud, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* Vel, *Gratia erit faucibus tuis*, id est, temperantiæ virtus donabitur gustui tuo, ad reficiendum te moderate. De quibus faucibus fertur in Job: Nonne auris verba dijudicat, et fauces comedentis, saporem? Hanc enim temperantiam sapientia confert, quoniam facit in spiritualibus delectari, et carnalia aspernari oblectamenta. Prudentia quoque præfigit mensuram in cibo et potu.

Tunc ambulabis fiducialiter in via tua: id est, bona conversatione proficies confidenter, et proficiendo confides in Domino; conscientiam quoque bonam habendo, eris vir bonæ spei. Nam et Philosophus protestatur, quod hi qui in divinis bene se habent, melioris sunt spei. *Et pes tuus non impinget*, id est, affectus tuus seu operatio, qua tendis ad finem, non cespitabit recedendo a via virtutum ac medio rationis. Prudentia etenim dirigit te, ut eum Propheta dicere queas, *Pes meus stetit in directo*; et eum sancto Job, *Vestigia ejus secutus est pes meus*.

Si dormieris, non timebis; quiesces, et suaviter erit somnus tuus. Hoc ad litteram ita est, quod virtuosus et sapiens, prudens et innocens, justus et perfectus, securior atque tranquillior est in cunctis; nec in somno terretur, sed duleiter dormit. Nam sicut animus inordinatus sibi

ipsi pœnalis ac gravis est, sic animus ordinatus est jucundus, quietus et duleis; et per sapientiam consolari se potest, per patientiam quoque completam manet in adversitatibus etiam magnis imperturbatus. Propter quod dicitur in Ethicis, quod studiosi habent phantasmata meliora, dum a vigilia ad somnum pertranseunt. Nam quod homo in vigilia tractat, hoc sibi in somno solet occurrere. Ideo, sicut iniqui in vigilia frequenter de insidiis et terribilibus eis imminentibus cogitant, sic in somno terribilia et molesta sæpe somnia habent. Nihilominus ex tentatione diaboli et corporali indispositione, potest et justis in somno terror occurrere, et inquietudo absque malitia generari, prout beatus Job de se ipso testatur: Si dormiero, dicam, *Quando consurgam?* Et: *Terrebis me per somnia*. Loquitur autem Salomon conformando se legi, quæ observatoribus suis securum et quietum somnum in Deuteronomii libro promisit, transgressoribus vero prædixit contrarium. Unde ibidem inducitur de iniquo: *Erit vita tua quasi pendens ante te; timebis die ac nocte, et non credes vitæ tuæ*. Mane dices, *Quis mihi det vesperam?* et vespere, *Quis mihi det mane?* propter cordis tui formidinem, qua terreberis. Insuper justus et innocens, quum dormierit somno mortis, aut non timebit, aut a suo timore cito eripietur, et erit securus. Quidam vero ita divini sunt, quod etiam in somno orant, psallunt, meditantur, et multa intelligunt, quæ vigilando intelligere non valebant. Quibus dicere licet: *Ego dormio, et cor meum vigilat*.

Ne paveas repentino terrore, id est, non concutiaris timore, qui inopinatus ac subito solet oriri ex aliquo sensibili strepitu, clamore, phantasia, aut simili quod solet timeri. Veruntamen primi motus naturalium passionum non bene sunt in nostra potestate; sed quo magis in virtutibus crescimus, eo facilius eos refrenamus ac moderamus. Ideo quod ait, *Ne paveas repentino terrore*, sic accipi potest, ut non immoremur tali formidini, sed ex consi-

Job vii, 4.

Ibid. 14.

Deut. xxviii, 66, 67.

Cant. v, 2.

25

deratione divinæ præsentiae, et confidentia protectionis supernæ eam abjiciamus, ac animemur in Deo. Ideo subditur : *et irruentes tibi potentias impiorum non metuas* : quod tam de invisibilibus, quam visibilibus hostibus potest exponi. Nam de visibilibus ait Salvator : Nolite timere eos qui corpus occidunt. Non enim timendi sunt immoderato seu carnali aut mundano timore, quamvis naturalis timor non exstet illicitus. Perfectius vero et melius est, ut sit homo paratus pati quidquid adversi voluerit aut permiserit Deus ei accidere : et hoc, amore Dei, et pro suis peccatis, et pro exercitatione virtutis, ac incremento salutis. Invisibiles quoque hostes non sunt timendi timore inordinato et immoderato, qui rationem et aetum virtutum impediatur et conturbet ; sed ex consideratione divinæ præsentiae, et confidentia protectionis supernæ, atque subventionis angelicæ sunt vilipendendi. Ideo subditur :

26 *Dominus enim erit in latere tuo*, id est, gratiose adsistet, si confidas in eo, et ad ipsum sincere confugas, *et custodiet pedem tuum, ne capiaris* ab hostibus, id est, ne vel corporaliter vel spiritualiter noceant tibi. Quod si Dominus permiserit te corporaliter lædi ab eis, hoc erit pro tuo meliori, dummodo patienter sustineas : sicut permisit S. Antonium a dæmonibus flagellari, sanctosque martyres a tyrannis occidi ; quotidie quoque permittit justos a pravis infestari hominibus. Ideo viri perfecti excludunt omnem carnalem, mundanum et inordinatum timorem. Unde san-

Job xxxi,
34.
Ps. xxxvi, 1.

Ps. xv, 8.

ctus Job : Si expavi, inquit, ad multitudinem nimiam. Et Psalmista : Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo? Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo? etc. Itemque : Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

Præterea, aliqui sunt ita perfecti, quod nec primos motus repentinæ formidinis sentiant. Unde, ut in Vitis Patrum habetur, quum quidam interrogasset abbatem Theo-

dorum, Si fiat strepitus improvise, aut sonitus magnus, timesne? Qui respondit : Si cælum terræ adhæreat, Theodorus non formidat. Sanctus quoque abbas Macarius, quum in templo quodam idolorum se posuisset ad dormiendum, et calvariam suo capiti quasi pro pulvinari supposuisset, cœpit diabolus clamare ex illa calvaria. Macarius vero nil metuens, cum capite suo tundeat super calvariam, dicens diabolo : Si aliquid potes, fac. Econtra, quidam sunt tam imperfecti, quod faciliter immoderanterque timeant, præsertim nocturno tempore, dum fuerint soli, non pensantes Omnipotentis et sanctorum angelorum præsentiam : nec attendentes pulcherrimum sensum præclarissimi psalmi, qui incipit, Qui habitat in adjutorio Altissimi. Est autem timor immoderatus valde pœnalis, miser, et detestandus. Propter quod etiam Seneca dixit : Ille, quam miserum est, metuendo fieri senem !

Noli prohibere benefacere eum qui potest, id est, neminem a bono actu impedias, aut retardes, quin scilicet tempore opportuno faciat illum : alioqui omissio boni illius imputabitur tibi. *Si vales, et ipse fac bonum*, alteri succurrendo, seu opus virtutum quodecumque exereendo.

Ne dicas amico, id est proximo tuo, aliquid a te rationabiliter postulanti : *Vade, et revertere, et cras dabo tibi ; quum statim possis dare* : nisi rationabile impedimentum mox dandi occurrat. In tali etenim casu, dilatio nec liberalitati, nec misericordiæ, nec caritati concordat. Imo sicut, teste Apostolo, hilarem, sic et celerem, datorem diligit Deus. Nec nobilis animi est, ut faciat vel permittat proximum suum a se tristem recedere ; sed sicut volumus exaudiri a Deo, exaudiamus et proximos. Etenim, juxta versiculum, Qui cito dat, bis dat ; nescit dare, qui dare tardat. Hinc Seneca in suis scribit Proverbiis : Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter. Et rursus notabiliter protestatur : Beneficiis humana vita constat, et concordia ; non terrore, sed mutuo amore in fœdus auxi-

Ps. xc.

27

28

II Cor. ix, 7.

Matth. vii,
12; Tob. iv,
16.

- 29 liumque commune constringitur. *Ne mo-* A
liaris amico tuo malum, id est, damnum,
aut infestationem non excogites, nec in-
ferre coneris proximo tuo, *quum ille in*
te habeat fiduciam. Hoc namque impiis-
simum esset, et contra legem naturalem,
divinam, ac positivam. Imo econtrario opta
et procura ei bonum, sicut confidit de te.
Gravissimus certe est inimicus occultus et
familiaris, qui putatur amicus. Hinc Sene-
ca Tulliusque testantur: Pejora sunt te-
cta odia, quam aperta. Et iterum Seneca
fassus est: Gravior est inimicus qui la- B
tet sub pectore. De hoc Cyrillus in suis
Proverbiis plenius docet, prout suis locis
tangetur.
- 30 *Ne contendas adversus hominem fru-*
stra, id est inaniter et sine causa ido-
nea, *quum ipse tibi nihil mali fecerit*. Ve-
rumtamen iudex, qui est publica persona,
arguere debet non solum eos qui peccant
in ipsum, sed et injuriosos in alios. Con-
tentio autem proprie sumpta, ab Apostolo
inter mortalia computatur peccata: quæ,
ut ait Ambrosius, est impugnatio agnitæ
veritatis, cum confidentia clamoris. Unde
rursus ait Apostolus: Noli verbis conten-
dere; ad nihil enim utile est, nisi ad sub-
versionem audientium. Hinc Seneca in
Proverbiis suis disseruit: Cum pari con-
tendere, anceps est; cum superiore, fu-
riosum; cum inferiore, sordidum.
- 31 *Ne æmuleris hominem injustum*, id est,
eum non ames, in quantum talis est, sed
in quantum homo viator: nec eum sequa-
ris in vitiis, nec invidentiam contra eum
concipias, de ejus prosperitate dolendo; D
sed committe hoc occulto iudicio Dei, nisi
forsan periculosum sit bono communi.
Ideo scriptum est: Noli æmulari in mali-
gnantibus. *Nec imiteris vias ejus: Quia*
abominatio Domini est omnis illusor, id
est injustus, qui ipso facto illusor est, et
Dei præcepta irridet, ac spernit in opere.
- 32 Ideo est abominabilis Deo, qui justus est,
et justitias dilexit, oditque omnes qui ope-
rantur iniquitatem. *Et cum simplicibus*
sermocinatio ejus. Hoc dupliciter potest
exponi. Primo, quod sermocinatio illusoris
est cum simplicibus, quoniam tales faci-
lius potest decipere. Innocens enim credit
omni verbo, quum sit humanarum astu-
tiarum fraudumque ignarus. Secundo, quod
sermocinatio Dei sit cum simplicibus, qui
quum sint sinceri ac innocentes, specia-
liter sunt capaces illuminationis divinæ.
Ideo in ipsis loquitur Deus, et secreta sa-
pientiæ suæ eis revelat.
- Egestas a Domino in domo impii*. Cer-
tum est, quod spiritualium divitiarum seu
virtutum inopia sit in corde iniqui et in
domesticis ejus, qui ei in vitiis sunt con-
formes; quandoque etiam temporalibus
rebus propter suos excessus privantur. *Ha-*
bitacula autem justorum benedicuntur, id
est, congregationes seu personæ virtuosæ
abundabunt bonis gratiæ in hac vita, et
bonis gloriæ æternalis in patria. Benedi-
cuntur quoque, id est laudantur, a multis,
et frequenter etiam in temporalibus satis
abundant.
- Ipsæ Deus deludet illusores: in quorum* 34
interitu ridet; et quum debitas incurrerint
pœnas, eos subsannat, ut dictum est. Per-
mittet quoque eos a dæmonibus decipi,
laqueosque incidere, quos aliis parant; C
et in die iudicii eorumdem, ostendet eos
delusos. Ideo in Isaia præcipitur: Nolite
illudere, ut non constringantur vincula ve-
stra. Denique Judæos incredulos, qui Chri-
stum illuserunt, permittet ab Antichristo
illudi. Atque, ut asserit Glossa, illusor est,
qui verba Dei, quæ novit, implere contem-
nit; vel ea perverse intelligendo, ac male
docendo corrumpit. *Et mansuetis dabit*
gratiam, id est virtutum et gratiæ incre-
menta. Quemadmodum enim ira, sua in-
quietudine mentem a gratia impedit; sic
mansuetudo, sua quiete efficit eam spiri-
tualium charismatum susceptivam, ejus-
que precem Deo acceptam, sicut in libro
Judith habetur: Mansuetorum et humilium
semper tibi placuit oratio. Hinc divinus
Dionysius in epistola ad Demophilum mo-
nachum protestatur, quod Moyses, David,
et Joseph præcipuam apud Dominum gra-

Num. xii, 3; Ps. cxxxii, 1; Gen. xlv, 4-15. I Petr. v, 5; Jacob. iv, 6.

tiam invenerunt, quoniam mites erant. At vero, pro eo quod hic habetur, ipse deludet illusores, mansuetis autem dabit gratiam, Septuaginta transtulerunt : Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et juxta hanc litteram beatissimi apostoli Petrus et Jacobus in suis epistolis istam introducunt scripturam, ut tangit Glossa.

35 *Gloriam sapientes possidebunt* : quia sempiternam in cœlis gloriam consequentur, et spirituali jucunditate contemplando divina replentur, sicut in Ethicis ait Philosophus : Homo contemplativus plenus est jucundis theorematibus, in quorum consideratione lætatur. Sapientes etiam in vita sua, et post obitum habent famam laudabilem. Nam et sapientiæ honor debe-

tur. Unde in Ecclesiastico fertur : Collaudabunt multi sapientiam ejus; non recedet memoria ejus. Et in Daniele legitur : Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti. *Stultorum exsultatio, ignominia*, id est detestanda et fatua, quia eorum lætitia est inanis, et lætantur in rebus vanis, stultis, illicitis, sicut præhabitum est : Lætantur quum male fecerint. Porro in Hebræo (ut fertur) habetur : Stultorum exaltatio, ignominia. Sunt enim exaltatione, honore, prælatione indigni; et quanto plus promoventur ac sublimantur, tanto eorum stoliditas magis ostenditur : sicut et nuditas simiæ retro tanto plus ridenda monstratur, quanto amplius ascendendo levatur. Ideo Seneca dixit : Superbi gloria cito fit ignominia.

ARTICULUS IV

ELECIDATIO CAPITULI QUARTI : AUDITE, FILII, DISCIPLINAM PATRIS.

1 **R**ERSUS hortatur Salomon ad sapientiæ desiderium ac amorem, et in hoc ponit se in exemplum. *Audite, filii, disciplinam patris cœlestis, Dei omnipotentis; vel mei, qui sum pater vester per sapientiæ excellentiam.* Atque ad litteram, auctoritate regiæ dignitatis potuit se patrem appellare, præsertim subditorum suorum. *Et attendite, id est, diligenter advertite verba mea, ut sciatis prudentiam* : quia primo oportet scire, deinde operari. Et quamvis prudentia, quæ est virtus infusa, sit immediate et tota a Deo, tamen ad ejus infusionem ac profectum potest se homo disponere, et per studium ac experientiam proficit in eadem. *Donum bonum tribuam vobis, utpote sapientiam, ad quam homo hominem potest disponere, excitare, inducere.*

2
3 *Nam et ego Salomon filius patris mei, David regis, fui tenellus, id est valde tener*

et delicatus. Unde David dixit ad populum Israel : Salomonem filium meum elegit Dominus adhuc puerum et tenellum. *Et unigenitus coram matre meo* Bethsabee. Contra hoc est duplex objectio : prima, quia, ut secundo Regum narratur, David genuit ex Bethsabee filium unum ante Salomonis nativitatem : secunda, quoniam primo Paralipomenon scriptum est, In Jerusalem nati sunt ei, scilicet David regi, filii Sammaa et Sobab, Nathan et Salomon, quatuor de Bethsabee. Ad horum primum respondet Hieronymus, quod primus ille filius ex David et Bethsabee genitus, sine nomine, id est ante circumcisionem, in qua nomen imponebatur, discessit quasi nunquam fuisset. Et etiam, quia in circumcisione fiebat ab originali peccato purgatio, quæ fuit spiritualis regeneratio, sicut modo Baptismus; sicque puer ille ante hujuscemodi nativitatem videtur obiisse.

Unde de sacratissimo Joanne Baptista le-
gitur angelus patri illius prænuntiasse :
Pro eo quod non credidisti verbis meis,
non poteris loqui usque in diem nativitat-
is ejus. Nam usque in octavum diem, quo
S. Joannes fuit circumcensus, pater ipsius
permansit mutus, ut patet in Luca. Ad
secundum communiter respondetur, quod
tres alii jam præfati, fuerunt carnales filii
Uriæ ex Bethsabec, et adoptivi filii David,
qui ipsam Bethsabec ducendo uxorem, fi-
lios ejus adoptavit in suos.

4 *Et docebat me pater meus, videlicet Da-
vid, atque dicebat : Suscipiat verba mea
cor tuum, custodi præcepta mea.* quæ tibi
propono de observanda justitia, de divino
obsequio, de templo ædificando. Qualiter
enim de his David Salomonem instruxerit,
in primo Paralipomenon libro partim ha-
betur. Vel Salomon per patrem suum in-
telligit Deum, qui per Nathan dixit de
ipso, Ego ero illi in patrem; et per ma-
trem, Synagogam, cujus exstitit filius, et
quasi unigenitus ab ea dilectus, sicut nunc
unusquisque fidelis vocatur Ecclesiæ fi-
lius. Vel Salomon in persona Christi hæc
loquitur, qui fuit unicus naturalisque Fi-
lius Patris æterni, et unigenitus Filius
Virginis : quem secundum naturam as-
sumptam Pater ab incarnationis instanti
instruxit plenissime in momento; et fuit
tenerrimus corpore, tanquam ex purissi-
mis sanctæ Virginis natus sanguinibus, et
nobilissimæ prorsus complexionis, atque
in omni caritate ac pietate in visceribus
misericordiæ omnino tenellus, et tenerri-
mus mente.

5 *Posside sapientiam ; posside pruden-*
tiam. Ne obliviscaris, neque declines a
6 *verbis oris mei. Ne dimittas eam, et custo-*
7 *diet te ; dilige eam, et conservabit te. Prin-*
cipium sapientiæ, posside sapientiam : id
est, admonitio ista, qua te exhortor, di-
cens, Posside, id est, acquire, conserva,
custodi sapientiam, est principium sapi-
entiæ tibi, quia hanc exhortationem sus-
cipiendo, incipis ad sapientiam ascendere
seu disponi. Juxta quem modum Seneca

asserit : Magna pars boni est, velle fieri
bonum. *Et in omni possessione tua acqui-*
re prudentiam : id est, de nulla opulentia
acquisita seu tibi donata sis contentus, ni-
si prudentiam quoque possideas, sine qua
ceteræ virtutes mox degenerarent in vitia.
Arripe illam, puta prudentiam seu sapi-
entiam, et exaltabit te, id est, spirituali-
ter magnum efficiet, atque idoneum alios
gubernare ; *et glorificaberis ab ea, quum*
eam fueris amplexatus in corde, ut spon-
sam carissimam. Nempe in dono sapientiæ
proficiendo, fit homo tandem quasi consi-
liarius ac secretarius Dei, et in regno cœ-
lesti glorificari meretur. In præsentī quo-
que multipliciter honoratur, sicut de hoc
Sapientiæ octavo multa habentur. Hinc ait
Philosophus, quod sapientia est divina pos-
sessio. *Dabit capiti tuo augmenta grati-*
arum : id est, per sapientiam cor tuum
proficiet in omni gratia, virtute, dono et
fructu Spiritus Sancti ; *et corona inclyta*
proteget te, id est, aurea illa, quæ est præ-
mium essentielle in patria, faciet te secu-
rum in sempiternum. De qua in Psalmo
dicitur Deo : *Posuisti in capite ejus coro-*
nam de lapide pretioso ; et in libro Sapi-
entiæ, Accipient regnum decoris, et diade-
ma speciei de manu Domini ; et iterum,
Ut darem lugentibus Sion coronam pro
cinere.

Audi, fili mi, et suscipe verba mea, ut
multiplicentur tibi anni vitæ : id est, qua-
tenus in præsentī vivas, quamdiu hic fu-
eris, per gratiam, atque in die æternitatis
per gloriam. *Viam sapientiæ demonstrabo*
tibi, id est, docebo te qualiter ad sapien-
tiam veram queas pertingere, et in ea pro-
ficere, et qui sint actus ipsius ; *ducam te*
per semitas æquitatis, id est per præcepta
justitiæ ; *quas quum ingressus fueris, ex-*
sequendo divina mandata, non arctabun-
tur gressus tui : id est, libere et jucunde
servies Deo, et actiones tuæ atque affecti-
ones erunt in latitudine caritatis. Et quan-
to plus in via Dei profeceris, tanto facilius
ac delectabilius erit tibi Deo servire : quia
caritas fervens instigabit te ad agendum

8

Sap. viii, 3-18.

9

Ps. xx, 4.

Sap. v, 17.

Is. lxi, 3.

10

11

12

- omne bonum alacriter, ut grata mente Domino psallas : Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti, id est, per caritatem extendisti, cor meum, ad diligendum te ferventer ac proximos, et ad considerandum pertinentia ad salutem. Hinc ait Salvator : Jugum meum suave est. Apostolus quoque : Dilatatam est, inquit, cor nostrum. Nihilominus arcta est via salutis, habendo respectum ad humanæ fragilitatis conditionem; attamen per caritatem dulcescit. *Et currens*, id est ea quæ Dei sunt, fervide exsequens, *non habebis offendiculum*, id est, non impinges cadendo per culpam, sed recto perges itinere ad beatitudinem æternalem.
- 13 *Tene disciplinam*, id est correptionem, correctionem et salutarem doctrinam. *quia ipsa est vita tua*: id est, per eam vives in gratia, et deinceps beatus eris in gloria.
- 14 *Ne delecteris in semitis impiorum*, id est, in actibus vitiosis nullatenus glorieris, nec aliorum impietati aut vanitati consentias. In spectaculis, torneamentis, hastiludiis, choreis et consimilibus vanitatibus non habeas complacentiam aut consensum, nec alienis peccatis communices : quibus plane communicas, si eorum impietati aut vanitati consentias aut heteris. Condolendum igitur aliis, dum eos talibus occupari et delectari videmus aut scimus. Nec corrideamus eis in vanitatibus et insaniis falsis. Ideo quippe hortatur Apostolus : Nolite communicare infructuosis operibus tenebrarum, magis autem redarguite. Hinc subditur : *nec tibi placeat via malorum*. id est actio iniquorum. *Fuge ab ea, nec trans eas per illam ; declina, et desere eam*, id est, ut etiam vites occasionem omnem peccandi, incautum adspectum, contactum, amplexum et oscula, confabulationes furtivas, munuscula. Qui enim non vitat occasiones peccandi, cito incidit in laqueum inimici, et Dei offensam.
- 16 *Non enim dormiunt nisi malefecerint*, id est, iniqui in vitiis assueti, non quiescunt nisi procedant in actus illicitos, ad quos habitus pravus, consuetudoque pes-
- A sima (quæ est altera quædam natura maligni) eos inclinant. Nam et Philosophus protestatur : Qualis quisque est, talia cupit, loquitur, operatur. Hinc Christus in Evangelio talibus ait : Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui quum sitis mali ? Et in Jeremia dicitur vitiosis : Si mutare potest Æthiops pellem suam, et pardus varietates suas, et vos poteritis beneficere, quum didiceritis malum. Hinc disseruit Augustinus : Moles imposita monumento, ipsa est dura vis consuetudinis, quæ premitur anima, ut nec resurgere nec respirare permittatur. Verumtamen, sicut ad consuetudinem paulatim pertingitur, sic ipsa paulatim Deo auxiliante eradicatur, quamvis difficulter id fiat. Attamen quibusdam repente tanta infunditur gratiæ copia, ut celeriter atque faciliter vincant, abhorreant, vitent quidquid paulo ante ex prava consuetudine placuit, prout in libro Confessionum electissimus Augustinus sibi contigisse fatetur. *Nec capitur somnus ab eis*, id est, somnum non capiunt, *nisi supplantaverint infirmiores ac simplices. Comedunt panem impietatis, et vinum iniquitatis bibunt*, id est, eibus ac potibus injuste acquisitis reficiuntur, in pravisque actibus et affectibus, quasi in esculento et poculento, delectantur.
- Iustorum autem semita quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem*. Semita iustorum est conversatio bonorum et contemplatio virtuosorum : in qua lux gratiæ, splendor sapientiæ, puritas cordis relucet. Hæc crescit spirituali profectu usque ad perfectam diem, id est, ad summum gradum doni sapientiæ ac virtutum, et usque ad diem æternitatis, de qua cantamus, Quia melior est dies una in atris tuis super millia : hoc est, de fide transit ad speciem, de spe ad comprehensionem, de caritate ad beatificam fruitionem. De qua via loquitur Isaias : Hæc est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram ; et iterum, Semita justi recta est. Et Psalmista : Psallam et intelligam in via immacu-

Matth. xii, 34.

Jer. xiii, 23.

17

18

Ps. lxxxiii, 11.

Is. xxx, 21.

Ibid. lxxvi, 7.

Ps. c, 1, 2.

- 19 lata. *Via autem impiorum tenebrosa* : quia A eorum vita tenebris ignorantiae et erro- quod est mens, pendet ac pullulat vita gra-
 rum, caligine vitiorum, enormitate culpa- tiarum, ac profectus in ea. Ideo ait Salvator :
 rum, et immoderantiis passionum est ple- Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum *Matth. v, 8.*
 na, juxta illud in Psalmo : Fiat via illorum *Deut. iv, 9.*
 tenebrae et lubricum. Hinc de iniquis lo-
 quitur Paulus : Fuistis aliquando tenebrae.
 Et Joannes : Tenebrae eam non compre-
 henderunt ; itemque, Lux venit in mun-
 dum, et dilexerunt homines tenebras magis
 quam lucem. *Nesciunt ubi corruunt*, id
 est, proprium lapsum non advertunt, nec
 qualiter inferno propinquant, attendunt, B
 nec pensant sua pericula. Et dato quod
 informi et nuda notitia hoc aliquo qualiter
 pensent, non tamen formata et efficaci
 notitia : quia excaecati sunt corde, et quasi
 insensibiles ad ea quae Dei sunt ac suae
 salutis.
- 20 *Fili mi, ausculta sermones meos, et ad elo-*
quia mea inclina aurem tuam. Qui enim
 ex Deo est, verba Dei audit. *Ne recedant*
ab oculis tuis interioribus, custodi ea in
medio cordis tui. Huic simile est illud Deu-
 teronomii : Erunt verba Domini in corde C
 tuo, et meditaberis sedens in domo tua, et
 ambulans in itinere, et dormiens atque
 consurgens ; eruntque et movebuntur in-
 ter oculos tuos. *Vita enim sunt invenien-*
tibus, id est recolentibus, ac opere exer-
centibus ea. Ideo ait Salvator : Verba quae
 ego locutus sum vobis, spiritus et vita
 sunt. *Et universae carni sanitas, id est, sa-*
 lus omnium hominum consistit in audien-
 tia et effectu verborum Dei.
- 22 *Omni custodia custodi cor tuum* : id
 est, cum summa et jugi diligentia praeser- D
 va mentem tuam ab omni cogitatione im-
 munda, ab omni affectione iniqua, ab om-
 ni omissione culpabili ; et insuper exerce
 eam assidue in meditationibus et affectio-
 nibus sanctis, et verbis actibusque virtu-
 tum ; *quia ex ipso vita procedit* : id est, ex
 cordis puritate vita gratiae derivatur in
 actu omni exteriori ; et nisi cor custodiat-
 ur, reliqua bona fiunt inaniter. Imo, quem-
 admodum ex corporeo corde dependet et
 oritur vita naturae, ita a corde spirituali,
 quod est mens, pendet ac pullulat vita gra-
 tiarum, ac profectus in ea. Ideo ait Salvator :
 Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum *Matth. v, 8.*
 videbunt. Et Deuteronomii quarto : Custodi *Deut. iv, 9.*
 teipsum et animam tuam sollicite.
 Invisibiles namque hostes ipsum cor tan-
 quam pretiosissimum obsident castrum.
 Ideo intentissima custodia est necessaria
 homini evadere cupienti. Hinc ait Euse-
 bius Emisenus : Quid est quod nos vigiliis
 laboribusque conficimus, et ea quae Deus
 maxime in nobis esse desiderat ac requi-
 rit (hoc est cor mundum a quotidianis
 culpis ac negligentibus istis, quas qui non
 vitat, paulatim deficit, et ad graviora pro-
 labitur), non habemus ? Itemque : Haec est,
 inquit, spiritualium bonorum ratio, ut
 quum ea summo labore constet acquiri,
 tam facile pereant, ut vix possit intelli-
 gi. Et inde est, quod interdum nos sanctos
 putamus, quoniam luera de laboribus aesti-
 mamus, et detrimenta subsequenda non
 pensamus. Itaque, juxta doctrinam Clima-
 ci, ponamus in janua cordis portarium et
 custodem, ipsum Dei timorem, qui nihil
 illicitum permittat intrare, aut intus ma-
 nere ; et sit cor nostrum semper in Domi-
 no. Nam quod amat, in eo se figere solet.
 Propter quod sanctus testatur Hieronymus :
 Gulosus cor habet in ventre, lascivus
 in lumbis, superbus in eminentia, avarus
 in pecunia. Hinc loquitur Isaias : Super *Is. xxi, 8.*
 eustodiam meam ego sum stans totis no-
 ctibus ; Habacuc quoque, Super eustodiam *Habac. ii,*
 meam stabo, et contemplantur quid re- *1.*
 spondeam ad arguentem me.
- 24 *Remove a te os pravum, ita ut tu nec pra-*
 va loquaris, nec ora loquentium mala con-
 sentiendo advertas, sed fugias. Sic Salvator
 docet manum, pedem, oculum scandaliz- *Matth.*
 zantem abscindere. Atque Apostolus : Mor- *xviii, 8, 9.*
 tificate, ait, membra vestra quae sunt su- *Coloss. iii, 5.*
 per terram. Simili modo *detrahentia labia*
sint procul a te, ut nec detrahas, nec de-
 trahenti communices. Detractio namque
 enorme est vitium, et gravius rapina ac
 furto : quoniam aufert nomen bonum,
 quod divitiis antefertur. De hoc vitio infra *Prov. xxii,*
 1.

magis dicetur. Unde et Jacobus ait aposto-
Jacob. iv, lus : Nolite alterutrum detrahere, fratres
 11. mei ; qui enim detrahit fratri, detrahit legi. *Oculi tui interiores recta videant*, id est, justa ac salubria pensent ac approbent, inter vera et falsa, inter bona et mala discernant, et qualiter sit agendum, voluntate ostendant. *Et palpebræ tuæ intellectuales*, id est scientiæ et notitiæ tibi concessæ, *præcedant gressus tuos*, id est, opera tua præveniant, quatenus sicut per exteriorum visum consideras quo et qualiter sit eundum, ita per scientiam et Scripturam quam seīs, perpendas qualiter sit tibi vivendum : sicque consideratio præveniat actum, et vitiorum obliquitatem ac viarum pericula fugiat ac devitet, prout in libro de Consideratione plenius docet Bernardus. Hinc Aggæus propheta ait : Ponite corda vestra super vias vestras. Et Apostolus monet : Videte quomodo caute ambuletis.

26 *Dirige semitas pedibus tuis*, id est, actiones tuas ordina bonis affectibus, ut procedant ex caritate et desiderio complacendi Deo : sicut hortatur Apostolus, Omnia autem decenter et secundum ordinem fiant in vobis. *Et omnes viæ tuæ stabilientur*, id est, opera tua fient stabiliter bona. Ordinatio namque prudentiæ et caritas, valde stabiliant mentem in Deo, et opera ex se procedentia faciunt firma : sicut e contrario passiones, vitia ac imprudentia agitant hominem, et per diversa instar venti effundunt, juxta illud Psalmi : Deus meus,

14. *Ps. lxxxii,* pone illos ut rotam, et sicut stipulam
 ante faciem venti. Propterea per Jeremiam

Jer. iv, 1. loquitur Dominus : Si abstuleris offensa tua a facie mea, non commoveberis. Hinc Seneca libro de quatuor Virtutibus, ait : Si prudentiam amplecteris, ubique idem eris ; et prout rerum ac temporis varietas exiget, ita te accommodabis et applicabis rebus atque temporibus ; nec te in eis mutabis, sed potius coaptabis, sicut manus est eadem quum in palmam extenditur, et dum in pugnum restriungitur.

A *Ne declines ad dextram neque ad sinistram* : id est, regia via incede, nec ad aliquod vitiosum extremum divertas, sed persevera in medio virtutis, prout recta determinat ratio. Virtus namque, secundum Philosophum, est quædam mediætas inter duo extrema culpabilia : quorum unum est manifeste malum, ideo per sinistram significatur ; aliud bonum, imo valde bonum esse putatur, ideo per dextram designatur. Quemadmodum in virtute abstinentiæ, medium est abstinere prout vires queunt sufferre ; manifesteque malum est, omnino abstinere, et jejunare non velle. Sed ultra vires abstinere et jejunare, apparet quandoque valde laudabile, quamvis ex indiscreto fervore procedat. Porro, secundum Glossam, declinat ad dextram, qui de justitia sua præsumit ; ad sinistram, qui palam peccat. Declinat quoque ad dextram, qui prosperis vel promissis ab itinere recto allieitur ; ad sinistram vero, qui per adversitates aut comminationes dejectur. Hinc scriptum est : Hæc est via, ambulante in ea, et non declinetis neque ad dextram, neque ad sinistram. *Averte pedem tuum a malo*, id est, affectum tuum compesece ab actu illicito, et omne quod agis, refrena a vitio.

Totum autem quod subditur in isto capitulo (ut refert Lyra) non est in Hebræo, neque de textu ; sed per modum glossæ ab aliquo creditur fuisse adjunctum, ac postea ex scriptorum imperitia textui mixtum.

Vias enim quæ a dextris sunt, novit Dominus. Ea quæ virtuosa et bona sunt, Deus noscit per approbationem, sicut Dominus ad Moysen : Te ipsum, inquit, novi ex nomine. Vitiosa autem et reproba, scit nuda et simplici intelligentia, juxta illud : Cognovi multa scelera vestra. Si ergo per vias quæ a dextris sunt, intelligantur viæ veraciter bonæ, seu actus justitiæ, illas scit Dominus per approbationem ; si vero per eas intelligantur viæ quæ multum bonæ videntur, et tamen ex indiscretionem procedunt, illas novit per intelligentiam simplicem et reprobationem. Sed primo

modo videntur hic accipi, quum subda- A
tur : *perversæ vero sunt quæ a sinistris*
sunt, id est, ad extremum aperte malum
declinant. *Ipse autem Deus rectos faciet*
gressus tuos, dando tibi gratiam conver-
sandi juxta suorum rectitudinem præcep-
torum : de quibus dicitur, *Rectæ viæ Do-*
mini, et justi ambulabunt in eis. Non ergo
præsumamus de viribus nostris, sed auxi-
lio gratiæ jugiter innitatur, quoniam sine
ipso nihil meritorium possumus facere.
Ideo cum Psalmista precemur, *Deduc me,*
Domine, in via tua; et, *Gressus meos diri-*
ge secundum eloquium tuum. Nihilomi-
nus Apostolus monet: *Rectos gressus facite*
pedibus vestris. Oportet enim nos coope-
rari gratiæ Dei, atque per liberum arbi-
trium acceptare divinum instinctum, et
consentire directioni divinæ. *Itinera au-*
tem tua in pace producentur, id est, opera
tua erunt pacifica, et actus tui paci pectoris
erunt conjuncti, et ad pacem æternitatis
perducent. Etenim pax multa diligentibus
legem Dei. Et Job dicitur : *Acquiesce Deo,*
et habeto pacem ; et per hoc habebis fru-
ctus optimos.

Ecce in isto capitulo multipliciter, et
per verba sæpius repetita, ad desiderium
et amorem, ad studium et amplexum sa-
pientiæ admonemur. Nec mirum, quoniam
tanta est dignitas ejus, quod in actu ipsius,
Unigenitus Dei beatitudinem nostram con-
stituit : Hæc est, inquit, vita æterna, ut
cognoscant te solum verum Deum. Deni-
que, sicut in suis Proverbiis ait Cyrillus :
Nihil est homo, si sit sapientia destitutus ;
qui se ignorat, nihil est sibi. Et præsertim
miser et pauper est, qui suum non novit
Creatorem. Propter quod dixit Apostolus :
Qui ignorat, ignorabitur. Atque in Osee
asserit Dominus : *Contieuit populus meus,*
eo quod non habuerit scientiam Dei. Quid
prodest rutilantia cæco, eloquentia surdo,
prudencia fatuo ?

Præterea, ad vigilantissimam cordis cu-
stodiam hic monemur : quam exereere
poterimus, si omnipotentis præsentiam Ju-
dicis sagaciter ponderemus. Si enim reve-

rendo aliquo homine præsentem ac intuen-
te, erubesceremus nos turpiter, negligenter
et inhoneste habere : cur super hoc in Dei
vultu non verecundamur ? Hinc S. Bernar-
dus in epistola ad Fratres de Monte Dei,
edocuit, quod ad habendum se honeste ac
virtuose in solitudine et seorsum, pluri-
mum valet ut homo imaginetur sibi quasi
præsentem aliquem venerabilem virum,
sub cujus adspectu agat omne quod agit :
et quod illo intuente agere vereretur, co-
ram Deo agere vereatur. Idcirco in epistolis
suis ait et Seneca : *Sic vive cum homini-*
bus, tanquam Deus videat ; sic loquere
cum Deo, tanquam homines audiant te.
Accipe admonitionem salubrem, quam af-
figere animo tuo volo. Aliquis vir bonus
nobis eligendus est, et ante oculos sem-
per habendus, ut sic semper tanquam spe-
ctante eo vivamus, et omnia tanquam il-
lo vidente faciamus. Magna pars tollitur
vitiis, si peccanti testis venerandus ad-
sistat.

Præterea, in isto capitulo, ad evitandum
sollicite omnem detractionem instruimur.
Quocirca pensandum quia, ut ait Thomas
in secunda secundæ, quæstione 73, Sicut
quis nocet alteri facto dupliciter, scilicet
manifeste, ut in violentia et rapina, et se-
crete, sicut in furto ; sic unus nocet alteri
verbis duobus modis : primo occulte, ut
in detractione ; secundo aperte, sicut in
contumelia. Dicitur autem homo detrahe-
re, non quia semper aliquid minuat de
veritate, sed quoniam quantum in se est,
intendit bonitatem famæ alterius minorare
directe aut indirecte. Directe, quatuor mo-
dis : primo, dum alteri falsum imponit ;
secundo, dum culpam ejus exaggerat seu
adauget ; tertio, dum revelat occulta ; quar-
to, dum ea quæ bona sunt, affirmat prava
intentione peracta. Indirecte quoque dupli-
citer : primo, dum negat bonum alterius ;
secundo, dum malitiose reticet illud. At
vero quam grave sit crimen detractio, con-
stat ex hoc, quod Apostolus ad Romanos,
detractores vocat odibiles Deo. Et item ex
hoc, quod, ut refert S. Clemens, beatissi-

Rom. 1, 30.

mus princeps Apostolorum asseruit esse tria homicidii genera. Primum est homicidium corporale. Secundum est odium : nam in prima Canonica sua ait Joannes, ^{1 Joann. III, 15.} Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Tertium, detractio : de qua testatur Bernardus, quod sit gladius ex utraque parte acutus, interficiens tam animam detrahentis, quam mentem audientis. Hinc de S. Pacomio legitur, quod quum audiret ali-

quem detrahentem, protinus fugit ab illo tanquam a basilisco.

Postremo hortatur nos scriptura hujus capituli, ut in omnibus simus considerati et circumspecti, et ex prudenti deliberatione procedamus in actum. Nempe, ut ait Bernardus, consideratio mentem purificat, regit affectus, dirigit actus, corrigitque excessus ; mores componit, vitam ordinat et honestat.

ARTICULUS V

EXPLANATIO CAPITULI QUINTI : FILI MI, ATTENDE SAPIENTIAM.

HIC rursus in exordio ad sapientiam amplectendam breviter exhortatur ; et quia hanc potissime impedit venereorum voluptas, docet diffuse hanc esse vitandam.

1 *Fili mi, attende sapientiam meam, et*
2 *prudentiæ meæ inclina aurem tuam, ut*
3 *custodias cogitationes, et disciplinam labia*
4 *tua conservent. Istud jam frequenter expo-*
5 *situm est. Ne intenderis fallaciæ mulieris.*

Istud dicitur in Hebræo non haberi. Attamen sensus est, quod versutiis mulierum non sit insistendum ad imitandum, sed potius ad præcavendum. *Favus enim distillans labia meretricis, id est, instar favi guttantis delectant ; et nitidius oleo guttur ejus : quod sic polit et ornat, ut magis ametur.*

Novissima autem illius amara quasi absinthium : quoniam multa mala pænæ et culpæ, in corpore et in anima, etiam in hac vita comitantur luxuriam, deinde æterna damnatio, juxta illud Apocalypsis : Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum. *Et acuta quasi gladius biceps : quoniam corpus animamque affligunt, et pœnam damni ac pœnam sensus infligunt.*

^{Apoc. XVIII, 7.}

Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus ejus penetrant : quia affectiones ejus sunt libidinosæ, et opera ejus

mortaliter vitiosa. Per semitam vitæ gratiæ, id est per observantiam legis divinæ, non ambulat, nec curat proliferare, sed deliciarum ; vitam quoque naturæ abbreviat. Vagi sunt gressus ejus et investigabiles : quoniam motibus passionum undique circumfertur, et concupiscentiarum inquietudine agitur plus quam in particulari queat effari.

Nunc autem, fili mi, audi me, et ne recedas a verbis oris mei. Longe fac ab ea viam tuam : quia ad vitandum vitia carnis, maxime confert occasiones eorum vitare, colloquia et adspectum, imo et imaginem venereorum statim repellere, seque ad meditandum salubria, et quæ compunctionem inducunt convertere, videlicet ad intentam dominicæ passionis memoriam, ad considerationem rigoris divini judicii, atque æterni supplicii, et in qualem putredinem et fœtorem caro hæc sordida cito sit resolvenda. Et ne appropinques foribus domus ejus, ne contra propositum tuum alliciaris.

Ne des alienis honorem tuum : id est, ingenitam tuam libertatem ac honorabilem mentem atque imaginem, qua Creatori tuo assimilaris, non subdas jugo vitiorum, servituti diaboli, turpitudini carnalitatatis,

Ps. XLVIII, 13, 21. ne impleatur in te illud in Psalmo : Homo quum in honore esset, non intellexit ; comparatus est jumentis insipientibus. Denique admirabilis est honor hominis, quod per Christi incarnationem, passionem, adoptionem et gratiam factus est filius Dei, membrum, miles ac frater Christi, heres vitæ æternæ, proles Ecclesiæ. Non igitur vilificet homo se ipsum in tantum, ut vitiis serviendo fiat servus diaboli, adversarius Christi, mancipium iniquitatis, filius perditionis. Anima quoque per fidem et caritatem sponsa est Salvatoris, sed per immunditiam culpæ fit adultera dæmonis. *Et annos tuos crudeli* : id est, actus vitæ temporis, quo hic vivis, non exhibeas juxta instigationem diaboli, qui adeo ferox est, ut nihil minus ei de nobis sufficiat, quam ut æterna felicitate nos privet, ac secum infernali damnationi involvat.

Tam crudelissimo igitur hosti nequam te subdas, nec unquam consentias, *ne forte impleantur extranei viribus tuis*, id est, ne vires naturæ roborque gratiæ auferant tibi invisibiles hostes, personæque lubricæ, et meretricium lenones ; *et labores tui sint in domo aliena*, id est, facultates et opes tuæ a meretricibus constriuntur, et opera meritoria, quibus aliquando Deo servisti, ab hostibus tuæ salutis annihilentur, id est, mercede priventur ; *et gemas in novissimis*, sero pœnitendo, quando consumpseris carnes tuas et corpus tuum, per luxuriam enervando et exhauriendo. Hinc in Proverbiis suis ait Cyrillus libidinoso : Quid est quod coeundo effundis ? Nonne digestissima medulla ? nonne vitæ admirabiliter sementiva humanæ naturæ, radicalis carnis substantia ? et divitiarum generativæ virtutis thesauraria vena ? Quid ingratus in nihilum projicis ? *Et dicas* : *Cur detestatus sum disciplinam*, per quam carnales concupiscentiæ refrenantur, *et increpationibus non acquievit cor meum, nec audiivi vocem docentium me, et magistris non inclinavi aurem meam ad caste vivendum ? Pene fui in omni malo*, id est, fere pollutus sum omni peccato, in

A *medio ecclesiæ*, id est ecclesiasticorum, et *synagoga* ceterorum sæculariumque credentium : et hoc damnabilius est, quod peccavi non ex ignorantia, sed ex certa scientia, et inter fideles et spirituales personas, quarum nec documentis nec exemplis correctus sum.

Bibe aquam sapientiæ et doctrinæ, de cisterna tua, id est de sacra Scriptura, et voluminibus vere catholicis ; vel de gratia habituali et sapientia infusa vel acquisita existente in te, ut ex habitu procedas in B actum, et de sapientiæ dono in contemplationis exercitium ; *et fluenta putei tui*, id est, meritis gratiæ tibi collatæ reficiaris. Hinc in Isaia dictum est : Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. Et alio loco in eodem Propheta : Omnes sitientes, venite ad aquas. In Apocalypsi quoque : Qui sitit, veniat ; et qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. Christus quoque in Evangelio : Aqua, inquit, quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Puteus etiam dici potest eor profundum, C desuper illustratum, divinis charismatibus adimpletum.

Deriventur fontes tui foras : id est, sapientiam, scientiam et doctrinam tibi concessas, quibus intus redundas, communica aliis prædicando, consulendo, docendo, corripiendo : sicut princeps Apostolorum hortatur, Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes ; et sicut in Daniele legitur, Qui multos erudiunt ad justitiam, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Et in plateis*, id est in latitudine populi, et in locis patentibus, *aquas tuas divide*, et charismata tibi concessa aliis impertire, spiritualia misericordiæ opera exercendo, ac proximos ædificando. *Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui*. Hoc prima facie videtur jam dictis contrariari. Sic ergo est exponendum : Habeto eas solus, id est, in tua sint potestate, et in corde tuo, tanquam in subjecto, originaliter ac habitualiter solæ remaneant, nec in hoc sint alii participes tui, ut a tam salubri usu grati-

45

Is. XII, 3.

Ibid. LV, 1.

Apoc. XXII, 17.

Joann. IV, 14.

16

1 Pet. IV, 10.

Dan. XII, 3.

17

arum istarum possint te impedire. Vel, A Alieni, id est infideles atque hæretici, tecum societatem non habeant, nec suas doctrinas commisceant tuis. Quæ enim societas luci ad tenebras?

II Cor. vi, 14.

18 *Sit vena tua*, id est sapientia et doctrina, ex qua aliis potum animæ reffectivum, et concupiscentiarum vitiorumque refrigerativum tribuis, *benedicta* a Domino, qui tanto plus eam in se ipsa augeat atque perficiat, quanto liberalius communicatur et aliis. Qui enim spiritualia sua charismata proximis impertitur, nequaquam ex hoc minorationem, sed spirituales locupletationem sortitur; fitque particeps omnium bonorum quæ ex sua communicatione fiunt ab aliis. *Et lætare legitime cum muliere adolescentiæ tuæ*, id est uxore, quam in adolescentia accepisti. *Cerva carissima, et gratissimus hinnulus*, id est, hæc sit tibi dilecta ac socia, tanquam cer-

19 *va gratissima et fecunda. Et quoniam vir caput est mulieris, et uxor sub potestate mariti est, sit tibi uxor tua subjecta et acquiescens ut hinnulus: qui cervæ est pullus. Ubera ejus inebrient te omni tempore opportuno. Magna enim est delectatio copulæ conjugali admixta. Et in amore ejus delectare jugiter, scilicet suo loco et tempore, in quantum delectatio illa est licita, nec limites matrimonii transcendens. Quemadmodum enim ille actus matrimonialis fieri potest sine peccato, dum fit desiderio prolis ad Dei obsequium educandæ, vel ad persolvendum debitum carnis, sive ad vitandum incontinentiæ malum in compare; sic et delectatio actui illi annexa, potest esse sine culpa et licita, prout super quartum Sententiarum doctores declarant.*

Ephes. v, 23; I Cor. xi, 3.

Loquitur autem Salomon tam extense, non ut ad libidinem carnalitateque provocet, sed ut pusillos ad vitia pronos, ab omni concubitu adulterino et illicito revocet. Ideo subditur: *Quare seduceris, fili mi, id est, seduci te sinis, vel te ipsum seducis, ab aliena uxore aut fornicatrice, et foveris in sinu alterius?* quasi dicat:

20

Quum possis sine peccato cum propria uxore deliciari, cur cum tanto facinore delectaris cum aliis feminis? *Respicit Dominus viam hominis, id est omne quod agit, sive in die, sive in nocte, et omnes gressus illius considerat.* Ideo in Jeremia habetur: *Si occultabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum? Et sanctus Job loquitur Deo: Observasti omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum considerasti. Ideo saltem timore altissimi ac metuendissimi Judicis omnia intuentis, debes a tanto scelere revocari, et verecundari de omni turpitudine vitiorum in præsentia supersanctissimi Dei, nec coram facie ejus tam fœde et viliter te habere. Ad quod te quoque debent inducere mala quæ ex peccato sequuntur. De quibus subjungitur:*

21

Jer. x

24.

Job xii,

Iniquitates suæ capiunt impium, id est, faciunt eum diabolo subditum, et in captivitatem infelicem redactum, ita quod perdit gratiæ libertatem; et funibus peccatorum suorum quisque constringitur, id est, aretatur atque ligatur, ita ut nequeat se extendere ad Dei obsequium, nec egredi ad meritorie operandum, quum sit spiritualiter mortuus, et quasi diaboli equus. Peccata etenim rationem exæcant, vires debilitant, et bonum naturæ lædunt. Hinc gloriosissimus princeps Apostolorum in sua secunda ait Canonica: Iniqui sunt servi corruptionis; a quo enim quis superatus est, hujus et servus est. Vas quoque electionis, loquens de impiis: Resipiscant, inquit, a laqueis diaboli, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Hoc sensit Propheta, qui pœnitens dixit: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me. Hinc in Isaia asseritur: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum.

B

22

II Pet.

19.

II Tim.

26.

Ps. xx

5.

Is. v,

Ipsè iniquus morietur morte æternæ damnationis, quia non habuit disciplinam, id est morum modestiam, et suæ transgressionis castigationem, neque salubrem doctrinam per operis executionem: imo abjecit hæc omnia, juxta illud, Tu vero

23

Ps. xlii

odisti disciplinam, et projecisti sermones A
meos retrorsum. Quocontra hortatur Psal-
mista : Apprehendite disciplinam, nequan-
do irascatur Dominus, et pereatis de via
justa. *Et in multitudine stultitiæ suæ de-*
cipietur, id est, propriis erroribus, igno-
rantiis, concupiscentiis, vitiisque fallitur,
non attendendo quæ suam concernunt sa-
lutem, sed vana securitate torpendo, et
sine timore peccando. Ideo cadet in rete
diaboli et lacum inferni. De talibus Ba-
ruch ait : Viam disciplinæ non invenerunt,
ideo perierunt ; et quia non habuerunt B
sapientiam, interierunt propter suam insi-
pientiam. Unde dicitur : Si non audierint,
transibunt per gladium, et consumentur
in stultitia.

Præterea, per meretricem quidam intel-
ligunt idololatriam : ejus labia sunt favus
distillans, quia carnalia oblectamenta ad-
mittit ; et nitidius oleo guttur ejus, quo-
niam ejus instructio placet idololatris, et
pulehra videtur vanis et imperitis homi-
nibus. Ista expositio non videtur litteralis.
Catholici autem, per meretricem spirituali-
ter intelligunt hæreticam pravitatem, seu
hæreticorum collectionem : quæ et ipsa
promittit carnalia, et nitore eloquentiæ
suæ decipit multos, quos finaliter æternæ

acerbitati involvit. Idcirco ab ea cavendum.
Atque ad hunc sensum potest littera
facillime applicari : quod brevitati stu-
dens non prosequor, quia difficultatem
non habet.

Porro, per mulierem adolescentiæ, my-
stice designatur Ecclesia : quæ est cerva
carissima, doctrinam conterens serpenti-
nam, et ad bonum agendum celerrima, at-
que festinans fluentia sapientiæ et doctrinæ
sanctæ potare, cornibus divinæ auctorita-
tis ac prælaticæ potestatis, eminentiaque
virtutum armata, ad resistendum rebelli-
bus. Cujus populus est gratissimus hinnu-
lus spiritualiter renovatus, sua varietate
delectabilis et amœnus, agilisque ad bona,
et matris suæ sequens vestigia, ad fon-
tem sapientiæ properando. Hujus cervæ
ac conjugis uberibus debemus inebriari,
id est, utriusque Testamenti scripturis ac
consolationibus refici et impleri, ita ut re-
pleamur, juxta Scripturæ doctrinam, omni
gaudio, et spe in credendo ; sicque abun-
demus in virtute et gratia Spiritus San-
cti. Quæ quum ita sint, cur, o fili, seduceris
ab aliena, id est hæreticorum collectione,
et vanissimis adinventionibus ac novitati-
bus credis magis, quam solidissimis Ec-
clesiæ documentis ?

ARTICULUS VI

ELUCIDATIO CAPITULI SEXTI : FILI MI, SI SPOPONDERIS PRO AMICO TUO.

TRACTAT hic Salomon de diligentia D
circa fidejussionem, et de negligentia
ei contraria, atque de aliis quibusdam vi-
tiis increatæ Sapientiæ odibilibus. Deinde
rursus ad sapientiam obedientiamque hor-
tatur, ut sic vitia carnis vitentur.

1 *Fili mi, si sponderis pro amico tuo,*
defixisti apud extraneum manum tuam,
id est, manum protendendo promisisti alie-
no satisfacere ei pro amico tuo, si ipsemet

amicus tuus non satisfecerit illi. *Illoca-*
tus es verbis oris tui, id est, propria spon-
sione velut laqueo es constrictus, ad obser-
vandam quod promisisti, *et captus*, id est
obligatus ac tentus, *propriis sermonibus* :
sicque incidisti periculum. Idcirco subin-
fertur consilium : *Fac ergo quod dico tibi,*
fili mi, quia incidisti in manum proximi
tui. Discurre, id est, ratiocinando inquire
qualiter agere debeas, et ad loca congrua

2

3

curre; *festina*, quia dilatio in isto casu est periculosa; *suscita amicum tuum*, vel a somno corporali, aut a cordis ignavia, facque eum sollicitum, ut personaliter satisfaciat. *Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae tuae* eo tempore, quo expedit pro causa hac vigilare. *Erudere quasi damula de manu*: id est, sicut caprea silvestris sen agrestis, quæ est animal imbecille ac timidum, conatur manum tenentis eam evadere; sic tu stude periculum tuæ sponsionis effugere; *et quasi avis de insidiis aucupis*, id est, sicut avis festinat evolare de laqueo seu retiaculo, quo captor avium eam jam cepit, aut capere eupit.

Ecce istud ad litteram est sanum consilium, ne quis incaute pro proximo spondeat; aut si sponderit, indesinenter curet ac studeat proximum suum inducere ad satisfaciendum, alioqui ipsemet satisfacere non omittat. Verum quidam sunt adeo negligentes, quod improvide spondent pro aliis: quo facto, nec illos sollicitant, nec ipsimet satisfacere curant; sicque fidei violationem, juramenti seu promissi transgressionem, et grande incurrunt damnum. Hi igitur istud Salomonis pensent impleantque consilium. Is vero pro quo quis spondit, omnibus modis satagere debet ut fidejussorem suum servet a damno immunem, sicut in Ecclesiastico legitur:

Ecclesi. xxix, 20.

Gratiam fidejussoris tui ne obliviscaris. Spiritualiter vero pro amico spondet, qui praelationem assumendo, alios accipit gubernandos, sicque adstringit se ad reddendum rationem pro ipsis. Ad quod etiam specialiter episcopi in sua consecratione solenni voto se obligant, prout Thomas in secunda secunda, et in libro de Perfectiōne status spiritualis, declarat. Prælati ergo curam assumens animarum, incidit grande periculum, et propriis verbis se obligavit implere debitum sui officii, et præsertim ut se exhibeat exemplarem subditis suis, ac primo impleat quod alios docet, ne ei dicatur: Medice, cura te ipsum; et illud Apostoli: Qui alium doces, te

Luc. iv, 23.
Rom. ii, 21.

A ipsum non doces? Nempe ejus conversatio est scandalosa, ejus prædicatio irridenda magis quam reverenda censetur. Et sicut ait Gregorius: Cujus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur. Hinc et Seneca in suis fatetur Proverbiis: Perturpe est, quod objicitur, in objiciente cognosci. In epistola quoque vicesima: Verba, inquit, rebus proba. Facere docet philosophia, non dicere tantum; et hoc exigit ad suam legem ut quisque legitime vivat, ne sermo a vita dissentiat. Officium B namque et indicium sapientiæ est, ut opera verbis concordent.

Fac ergo quod dico tibi, quia incidisti in manum proximi tui, id est subditi tibi commissi, ejus negligentia esset tua damnatio, nisi circa illum diligens esses. Idcirco *discurre*, ex caritatis fervore; *festina*, quia periculum est in mora; *suscita amicum tuum*, exhortando, instruendo, corripiendoque subditum, ut cum metu, timore et tremore suam operetur salutem.

Philij. 12.

Ne dederis somnum oculis tuis, id est, nequaquam sis negligens, somnolentus, aut fessus in tui executione officii: sicut de quibusdam in Isaia habetur: Speculatores cæci omnes, nescierunt universi; canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia. *Erudere quasi damula de manu*, id est, præfato modo te a damnationis periculo erue. Damula quoque, quamvis sit imbecillis ac timida, nihilo minus velox est cursu atque acerrima visu: sic et tu agilitate actuum virtuosorum, et perspicacissima consideratione, a præfato periculo te præserva. *Et quasi avis de insidiis aucupis* fugit volando in altum, sic tu consideratione divini judicii, et contemplatione perpetui ac beatissimi præmii, stude evadere tentamenta diaboli pastoribus præparata, et omnem pigritiam supera. Unde subjungitur:

Is. lvi.

Vade ad formicam, o piger, ut qui Scripturis non obedis, nec majorum exhortationi obtemperas, saltem irrationabilium exemplo animalium instruaris, et de tua

6

insipientia atque ignavia erubescas. *Et considera vias ejus*, id est sollicitudinem, agilitatem, providentiamque formicæ, *et discite sapientiam. Quæ quum non habeat ducem* a quo dirigatur, *nec præceptorem* a quo impellatur, *nec principem* ejus jussione inducatur, *parat in aestate cibum sibi*: quia tunc latibulum suum egreditur, ad quærendum victualia pro se; *et congregat in messe quod comedat*: quia in messe colligit grana, et alia quædam quæ in foveam suam deportat, quatenus inde sustentetur in hieme, quando non exit præ frigore, nec tunc taliter inveniret necessaria sibi: et totum hoc agit naturali instinctu ex impressione auctoris naturæ, qui est omnium universalis et summus dux, præceptor et princeps, extra et supra omne genus ac ordinem. Nam, ut Commentator post Aristotelem ait: Opus naturæ est opus intelligentiæ, maxime autem primæ causæ, ejus opus est etiam intelligentiæ opus. Hinc, ut asserit Damascenus, bruta et inanimata animalia in talibus magis aguntur, quam agant.

Sic ergo et nos, et præsertim qui præsumunt, debemus in ætate, in juventute, in sanitate et vigore durante exercere opera bona, et spiritualium alimentorum copiam nobis ipsis ac proximis congregare; et in messe, id est tempore isto quo mereri et crescere, spiritualiterque ditari valemus, et in quo fervor tentationis, imo et ardor caritatis ac studii currunt, colligere necessaria nostræ salutis, quibus in hieme, hoc est in hora mortis et in die judicii, valeamus refici, adjuvari atque salvari, sicut hortatur Apostolus: Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes; et rursus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Contra istud etiam in corporalibus agunt improvidi, qui in juventute sua consumunt et vendunt patrimonium suum, et postea, dum magis indigent, et minus acquirere possunt, patiuntur inopiam.

Usquequo, piger, dormies somno corporali, ad quem pigri sunt inclinati, et

item somno negligentiae et peccati? De quo ait Apostolus: Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis. Est etiam somnus mortis, de quo dixit Salvator, Lazarus amicus noster dormit; et somnus contemplationis, de quo accipi solet illud Geneseos, Immisit Dominus soporem in Adam. Porro somnus corporalis immoderatus, non solum animæ, sed corpori quoque est valde nocivus, et gravat naturam, hebetat sensum, malos parit humores, et damna rerum inducit. Insuper obruit intellectum, tempus infructuose expendit, et multorum fomentum est vitiorum. Ideo Cato dixit:

Plus vigila semper, nec somno deditus esto:
Nam diuturna quies vitiiis alimenta ministrat.

Hinc sancti viri maxime deplanxerunt jacturam temporis, quod dormiendo expendebant. Verumtamen necessitati naturæ cum discretione est providendum. *Quando consurges de somno tuo?* Ironia est, et increpatio justa: quasi dicat, Diutius quam tibi expediat, dormies. *Paululum dormies, paululum dormitabis*, manendo in vitiiis: quia modicum tibi videtur tempus illud, quod ita consumis, et dicere soles, Post aliquantulum tempus poenitentiam agam. *Paululum conseres, id est complieabis, manus tuas, ut dormias*: quia consortio manuum solet esse indicium affectionis magnæ ad aliquid. *Et veniet tibi quasi viator egestas*, id est defectus temporalium et spiritualium bonorum, vel ad minus spiritualium, *et pauperies quasi vir armatus*, id est, tam fortiter, quod nequibus

evadere: quod fit, dum quis in suo perdurans torpore, ante veram poenitentiam tollitur de hac vita. Propter quod monuit Dominus: Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit; et rursus: Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere omnia quæ ventura sunt, et stare ante Filium hominis.

Quod autem subjungitur: *Si vero impiger, id est fervens et agilis, fueris in actibus bonis, veniet ut fons messis tua*, id est, copiosus fructus inde proveniet tibi,

Ephes. v.
14.

Joann. xi,
11.

Gen. ii, 21.

10

11

Matth.
xxiv, 42.

Luc. xxi,
36.

Galat. vi,
10.

II Cor. vi,
2.

9

et retributio gloriosa : sicut alibi scriptum est, Bonorum laborum gloriosus est fructus. Unde legitur secundo Paralipomenon : Non dissolvantur manus vestrae; erit enim merces operi vestro. Hinc dixit Apostolus : Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet vitam æternam. *Et egestas longe fugiet a te.* Istud in Hebræo (ut dicitur) non habetur.

Ex his docemur, in Dei obsequio omnem pigritiam, somnolentiam, accediamque vitare, atque viriliter aggredi opera bona. Et certe pigris valde est ponderandum ac formidandum, quod in Apocalypsi ait Altissimus : Utinam calidus esses aut frigidus; sed nunc quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. Denique pigri in divinis, in præsentia et in futuro sustinent detrimentum, quia id ipsum boni quod agunt, faciunt cum labore et tædio, sine consolatione et gustu : propter quod aut parum, aut nihil merentur. Ferventes vero et agiles, serviunt Deo cum gaudio, et delectabile est eis exercere divina. Ideoque in præmio crescunt præcipue, et sunt Deo cari et complacentes. Pigritia ex caritatis defectu, et inconsideratione divinæ majestatis ac novissimorum procedit. Ideo ait Bernardus : Pigri si diu in suo torpore permanserint, aut opprimuntur sub onere et succumbunt; aut quodammodo in inferno sunt, ut nunquam ad plenum respirent in lucem miserationum Domini, nec in libertatem spiritus, quæ solum facit jugum suave et onus leve. Inde autem tam pernicioosa emanat tepiditas, quia voluntas eorum nondum purgata est, nec sic volunt ac diligunt bonum, sicut noverunt, a propria concupiscentia abstracti et illecti. Amant enim in carne sua terrenas consolationunculas, sive in verbo, sive in signo, sive in facto. Et si hæc aliquando interrumpunt, non tamen penitus rumpunt. Inde est quod raro dirigunt affectiones suas in Deum, et compunctio eorum non continua, sed horaria est.

12 *Homo apostata*, id est recedens a fide,

A vel a religione, sive a Deo per mentis aversionem, *vir inutilis* sibi et aliis, imo nocivus et scandalizans, ut refuga legis; *graditur ore perverso*, id est vitiosa proferens verba, ut alios suis involvat erroribus; *annuit oculis*, id est, vanos nutus per visum ostendit; *terit pede*, id est, lascive, seu composito gressu ex elatione procedit; *digito loquitur*, id est, loquendo digitum petulanter extendit et agitat : quod malum esse, patet ex eo, quod scriptum est Isaiaë quinquagesimo octavo, Si desieris digitum extendere, et loqui quod tibi non expedit. Aliquando tamen sapientes loquendo digitum extendunt et manum, ad excitandam audientium attentionem. Nam et sacratissimus Joannes digitum extendendo Christum monstravit : Ecce, inquit, Agnus Dei. Et in Actis fertur : Paulus extenta manu cœpit rationem reddere. *Pravo corde machinatur malum*, id est, ex proposito cogitat qualiter aliis possit nocere, *et omni tempore jurgia seminat*, id est lites atque discordias inter proximos : quod est peccatum gravissimum; caritati et paci omnino contrarium.

Huic extemplo, id est statim ac subito, *veniet perditio sua*, id est damnatio : imo hæc faciendo, perdit continuo semetipsum. *Et subito conteretur* morte improvisa, *nec habebit ultra medicinam*, id est pœnitentiam salutarem, præsertim post mortem. Tales quoque raro ac difficulter pœnitent in hac vita, quum sint vehementer malitiosi. Verumtamen auxiliante pietate infinita ac omnipotente Medici supercœlestis, possunt converti. Ideo quoad hic vivunt, non est desperandum de eis. His demum verbis consonat quod legitur in Isaia : Pro eo quod elevatae sunt filiaë Sion, et ambulaverunt collo extento, et nutibus oculorum ibant, et composito gradu incedebant; decalvabit Dominus verticem filiarum Sion.

Sex sunt quæ odit Dominus tanquam enormia crimina, *et septimum* tanquam gravissimum, *detestatur anima ejus*, id est mens ejus : non quod Deus in sua natura

13

Is. l.viii, 9.

Joann. i, 29, 36.

Act. xxvi, 1.

14

15

Is. iii, 16, 17.

16

habeat animam, sed Scriptura more hu-

mano loquitur de Deo : sicut Amos ait,

Amos vi, 8. Juravit Dominus Deus in anima sua, etc.,

Is. i, 14. Detestor ego superbiam; et Isaias. Solen-

17 nitates vestras odivit anima mea. *Oculos*

sublimes, id est corda superba, quæ ani-

mose efferunt semetipsa. Unde scriptum

Ibid. ii, 11. est: Oculi sublimis hominis humiliati sunt.

Linguam mendacem, id est mendacia per-

niciosa loquentem. Quemadmodum scri-

Ps. v, 7. ptum est : Perdes omnes qui loquuntur

mendacium. Quum enim Deus adorandus

et benedictus, sit essentialiter veritas ipsa,

valde displicet illi tale mendacium, quod

est directe recessus a summa veritate.

Manus effundentes innoxium sanguinem,

18 lædendo, mutilando aut occidendo; *cor*

machinans cogitationes pessimas, id est,

intra se exeogitans, qualiter mala inten-

ta impleat. Ideo apud Jeremiam loquitur

Jer. iv, 14. Dominus : Usquequo morabuntur in te co-

Mich. ii, 1. gitationes noxiæ? Et Michæas ait : Væ qui

eogitatis inutile. *Pedes veloces ad curren-*

dum in malum : qui scilicet ex ferventi

desiderio et habitu vitioso festinant in

19 opera mala procedere. *Proferentem men-*

dacia testem fallacem : qui fraudulenter

et mendose testimonium contra proximum

profert, præsertim in foro judicii : pro-

pter quod tenetur ei restituere famam, et

damnum recompensare. *Et cum qui semi-*

nat inter fratres, id est proximos, ejus-

cumque sint sexus, *discordias* veræ et vir-

tuosæ paci contrarias.

Circa hæc ait Glossa : Enumeravit sex

capitalia crimina, quæ tamen comparatio-

ne seminationis discordiæ, quasi minora

deprompsit : quoniam majus est facinus

illud, quo dissipatur unitas atque frater-

nitatis, quæ per Spiritus Sancti gratiam est

connexa. Attamen, sicut Thomas in secun-

da secundæ, et in Summa contra gentiles

declarat, inter omnia peccata quæ fiunt

in proximum, homicidium exstat gravissi-

imum. Tamen, quantum ad aliquid, potest

seminatio discordiæ gravior reputari, quia

directe aufert vitam, caritatem et pacem ;

homicidium vero, vitam naturæ. Hinc con-

stat, quam vehementissime debeamus se-

minationem discordiæ abhorrere ac evita-

re. Veruntamen quidam inter se habent

pravam concordiam, pacem carnalem, vi-

tiosum amorem : quorum concordiam dis-

sipare est bonum, quemadmodum inter

Pharisæos et Sadducæos in persecutione

B. Pauli concordēs, ipse gloriosus Aposto-

lus seminavit discordiam, ut patet in Ac-

tibus. Denique congregatio fidelium est

exercitus Dei, ad quem pertinet contra in-

visibiles hostes, contra aciem vitiorum,

20 contra adversarios Dei salutisque propriæ,

unanimiter præliari. In exercitu autem

optimum est concordia, qua se invicem

juvant ; pessimum autem discordia, qua

sibi invicem adversantur. Qui igitur inter

fideles discordiam seminat, est omnino ini-

micus Dei, cooperator et adjutor diaboli,

proditor proximorum, traditor exercitus

Spiritus Sancti, demolitor castris divini. Id-

circo est summe nocivus, et penitus dete-

standus.

Conserva, fili mi, præcepta patris tui

20 cœlestis : cui jugiter dicimus, Pater noster

qui es in cœlis ; qui jure creationis, con-

9. servationis, gubernationis, provisionis, li-

berationis et glorificationis, merito dicitur

Pater noster. Cui etiam Isaias dicit : Tu, Do-

21 mine, Pater noster, Redemptor noster. *Et ne*

dimittas legem matris tuæ sanctæ Eccle-

sia. *Liga eam in corde tuo jugiter* vinculo

caritatis, et assiduitate recordationis. Vin-

culum autem caritatis est actualis dile-

ctio, quæ dicitur quasi duorum ligatio, id

est connexio ; et necessarium est ad sa-

lutem ex caritate legem Dei corde tenus

conservare. *Et circumda gutturi tuo*, id

est, paratus sis loqui de ea. Istud superius

habitum, pleniusque expositum est, capi-

22 tulo tertio. *Quum ambulaveris, gradian-*

tur tecum, id est, cordi tuo per actualem

considerationem inhæreant. *Quum dormi-*

eris in lecto vel in morte, custodiant te,

ut in eorum meditatione obdormias, et

merito adimpletionis eorum desuper eu-

stodiaris a culpa et illusionibus somnio-

rum, et a condemnatione æterna ; *et evi-*

Act. xxiii,
6, 7.

20

Math. vi,
9.

Is. lxxiii, 16.

21

Prov. iii, 3.

22

gilans, post somnum corporalem, vel in resurrectione futura, *loquere cum eis*, id est, ea mox ad memoriam revoces, ac mercedem pro eorum custodia præstoleris. Juxta hunc modum in Deuteronomio scriptum est : Erunt verba Domini in corde tuo ; et narrabis ea filiis tuis, et mediteris sedens in domo tua, et ambulans in itinere, et dormiens atque consurgens ; et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine et in ostiis domus tuæ.

Ex quibus elicitur, cum quam summa diligentia et frequentia recolenda sint et implenda divina præcepta, tum præcipientis intuitu et amore, tum propter enormitatem transgressionis eorum vitandam, tum propter ineffabile præmium observationis ipsorum, tum propter intolerabilia supplicia prævaricantium ea. Etenim maledicti qui declinant a mandatis Dei. Qui et in ignem deiciuntur tartareum, et in miseris non subsistent. De quibus satis terribiliter atque verissime ait Psalmista ad Dominum : Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui. Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis.

23 *Quia mandatum lucerna est, et lex lux.* Lucerna per testam, et minus clare illuminat ; lux per semetipsam, et clarius. Mandatum ergo dicitur lucerna imperfectioribus, qui nondum clare divina intelligunt ; lex vero dicitur lux perfectioribus, quibus lex Dei clarius fulget, et qui limpide contemplantur quæ Dei sunt. Sic communiter exponitur istud. Nihilominus utrumque ad eodem potest referri, præsertim quum dicat Propheta : Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis. Mandatum ergo lucernæ comparatur, quia illustrat ac dirigit ad bene vivendum ; et lex, quoniam intus illuminat mentem, similiter luci. *Et via vite, increpatio discipline*, id est, correctio disciplinæ et ex interiori disciplina procedens, est via pertingendi ad vitam gratiæ in isto exilio, deinde ad gloriæ

A vitam in regno : quia per increpationem hanc peccans reducit, quemadmodum apud Job legitur : Deus instruit disciplina, ut avertat hominem ab his quæ fecit, et liberet eum de superbia. Et alibi dicitur : Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.

Ut custodiant te a muliere mala, et blanda lingua extraneæ, id est ab omni fornicaria atque adultera : a quibus se custodit, B qui mandata Dei prætaeto modo attendit.

Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum ad usum illicitum, ne capiari s nutibus illius, id est, ne per signa lasciviæ oculorum ipsius alliciaris ad culpam ; sed ora cum Propheta : Averte oculos meos, ne videant vanitatem ; in via tua vivifica me. Unde et in Ecclesiastico legitur, Averte oculos tuos a muliere compta ; et, Virginem ne inspicias, ne scandalizeris in pulchritudine ejus. Præterea, qualiter per mulierem blandam atque extraneam, spiritualiter intelligatur idololatria prævitæque hæretica, tactum est præcedenti capitulo. *Pretium enim scorti*, id est, quod meretrici datur pro ejus amplexu, *vix est unius panis* : quia modici est valoris, præsertim quod datur scorto cunctis se exponenti. Atque, ut asserit Glossa, brevis est voluptas fornicationis, et perpetua pœna ipsius : et sicut unus panis solum fugat unius diei esuriem, et paulo post fame-scit qui fuerat saturatus ; sic qui intrat ad scortum, ad horam quidem evaporat libidinem, sed post paululum redit ardentior. *Mulier autem viri pretiosam animam rapit*, id est, nobilem viri animam et personam æternæ felicitatis capacem, Christi sanguine liberatam, ad summæ Trinitatis similitudinem factam, donis gratiæ decoratam decipit, et damnationi exponit. Quum ergo tam vile sit pretium scorti, tantumque damnum fornicationis, patet quantum sit contemnenda.

26 *Namquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ar-*

Job xxxiii, 16, 17.

II Mach. vi, 13.

24

25

Ps. cxviii, 37.

Eccli. ix, 8. Ibid. 5.

26

Gen. i, 26.

27

Deut. vi, 6-9.

Ps. cxviii, 21.

Ps. cxxxix, 11.

Ps. xx, 10.

Ps. cxviii, 105.

- 28 *deant, dum ignis immediate tangit pan-* A
num? aut ambulare super prunas, id est
carbones ardentes, nudis plantis, ut non
comburantur plantæ ejus? quasi dicat, Hoc
per naturam est impossibile: quod tamen
miraculose gestum est sæpe in evangelica
 29 *lege. Sic qui ingreditur ad mulierem pro-*
ximi sui, ad cognoscendum eam, non erit
mundus mente, quum tetigerit eam: imo
immundissimus fit ita peccando, quamvis
corporalis natura a sua superfluitate pur-
 30 *getur, quemadmodum fertur de Bethsa-*
 31 *bee: Dormivit David cum ea, statimque* B
sanctificata est ab immunditia sua.
 30 *Non grandis est culpa respectu adulte-*
rii, quum quis furatus fuerit, potissime
ex quadam necessitate, et non res eccle-
siasticas, quia hoc sacrilegium esset, nec
ab egeno. Ideo subditur: Furatur enim ut
esurientem impleat animam, id est, vitam
suam aliunde non habentem sustentacu-
lum vitæ, reficiat. Nihilominus jura civi-
lia nunc acriter puniunt furtum suspen-
 34 *dio, quoniam bonum rei publicæ, securam*
et pacificam hominum conversationem ad C
invicem præcipue impedit. Sed in lege
 34 *Moysis ita non fuit. Ideo subjungitur: De-*
prehensus quoque, reddet septuplum, si
habuerit; et omnem substantiam domus
suæ tradet ei a quo furtim aliquid subtra-
xit, quousque satisfaciat illi, et liberabit
se a pœna furti. Si enim non habuisset
 35 *unde satisfaceret, jussit lex ut venderetur*
 36 *in servum, et de pretio illo satisfaceret*
 37 *damnum passo.*
 38 *Porro de diversa ac differenti restitu-*
 39 *tione facienda pro furto, diffuse habetur* D
 40 *in Exodo. Nullibi tamen habetur in lege,*
 41 *ut pro ablato septuplum restituatur; sed*
 42 *pro uno bove furato, et apud furem non*
 43 *invento, redderentur quinque boves, atque*
 44 *pro una ove quatuor. Propter quod Da-*
 45 *vid, audita parabola Nathan, dixit: Ovem*
 46 *reddat in quadruplum. Pro inanimatis ve-*
 47 *ro rebus jussit lex duplum restitui. Cur*
 48 *ergo Salomon ait, Deprehensus reddet sep-*
 49 *tuplum? Ad hoc Thomas in prima secun-*
 50 *dæ respondet, quod præceptis legis ju-*
- dicialibus poterat a regibus additio fieri
 secundum exigentiam temporis. Unde ap-
 paret, quod furto apud Judæos invalescente,
 ut magis reprimeretur, pœna præfata fue-
 rit aueta tempore Salomonis. Judæi enim
 semper fuerunt, sicut adhuc sunt, avari et
 fraudulentissimi, sicut et Petrus de Alliaeo in
 libro contra superstitiones astronomorum,
 enarrat. Vel, quum dicitur *septuplum*, su-
 mitur numerus determinatus pro indeter-
 minato, ut sit sensus: Septuplum resti-
 tuet, id est, plenarie satisfaciet: sicut in
 Psalmo dicitur, Redde vicinis nostris sep-
 tuplum in sinu eorum. Etenim septenario
 totalitas ac perfectio designantur: quo-
 niam septem dierum circulo totum tem-
 pus evolvitur et computatur. Unde et Ra-
 phael: Ego sum unus, inquit, de septem,
 qui adstamus ante Deum. — At vero, de
 litteralibus rationibus diversimodæ resti-
 tutionis pro furto, dictum est plene super
 Exodum, ex dictis Thomæ, Alexandri de
 Hales, et Guillelmi Parisiensis.
- Itaque, quamvis furtum sit mortale pec-
 catum, tamen comparative parvum voca-
 tur: quemadmodum in Ezechiele ad Jerusa-
 lem dicitur, Justificata est Sodoma ex te.
 Qui autem adulter est propter cordis
 inopiam: nam ex defectu sapientiæ et vir-
 tutum contingit, quod a tanto scelere non
 revocatur, nec anima sensualitatem refre-
 nat; perdet animam suam: quia peccan-
 do æternam meretur damnationem, et ita
 non solum perdit sua, sed et se ipsum.
 Adulterium quoque in lege puniebatur cor-
 poreæ morte: sicque adulter perdidit vi-
 tam suam animalem ac corporalem. Tur-
 pitulinem et ignominiam congregat sibi
 adulter: quia vitia carnis potissime turpia
 sunt, diffamativa et probrosa; et oppro-
 brium illius non delebitur: quia in infer-
 no æterna erit ejus confusio. In præsentem
 quoque malam post se famam relinquit.
 Quia zelus justitiæ, id est amor justæ
 vindictæ, et furor, id est rigor justitiæ,
 viri, id est Dei omnipotentis, judicis sum-
 mi, qui fuit sponsus et vir Synagogæ, sicut
 ait per Isaiam: Quis est iste liber repudii,

quem dedi matri vestræ? De qua re per prophetas Jeremiam, Ezechielem, et Osee multa dicuntur. Deus quoque incarnatus, qui vere est vir, judicabit in forma humana; et Deus frequenter in forma viri apparuit, sicque vir appellatur. Nam et in Exodo, ubi habemus, Dominus quasi vir pugnator; in Hebræo habetur, Dominus vir pugnator. Itaque vir iste *non parcat* adultero *in die vindictæ*, id est particularis ac universalis iudicii. De quo in Job etiam dicitur, Impius ad diem furoris ducetur; et alibi, Ego autem in die ultionis vindicabo et hoc peccatum eorum. *Nec acquiescet cujusquam precibus*, ad ignoscendum iniquis: quia tunc est hora retributionis atque justitiæ, non veniæ aut misericordiæ. *Nec suscipiet pro redemptione iniqui dona plurima*, sicut in lege per dona et sacrificia placabatur. Unde in Psalmo: Non dabit Deo placationem suam, et pretium redemptionis animæ suæ. Hinc ait sanctus doctor Hieronymus: Index ille nec gratia prævenitur, nec misericordia fleetur, nec pecunia corrumpitur, nec pœnitentia mitigatur. Imo iudicatu Domino, lugubre mundus immugiet, et tribus ad

tribus pectora ferient; potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt, adducetur cum suis Plato discipulis. Tunc Aristotelis argumenta non proderunt, quando veniet ille filius pauperulæ quæstuariæ iudicaturus orbem terræ.

Præterea, ut apparet, posset forsitan hoc loco per virum intelligi proprius maritus adulteræ: qui indignans adultero, ei non pepercit a pœna secundum legem infligenda, in die vindictæ, id est lapidationis, seu legalis punitionis adulteri; nec precibus neque muneribus fleetebatur.

Ecce rursus hic innotescit, quantum adulteria et cetera carnis vitia sint vitanda. Propter quod in suis Proverbiis ait Cyrillus: Scio quod furibunda luxuria oculos non habet, ideo nequit intueri quoruit. Nimirum ad occasum amantissimæ vitæ tendit, ad amarissimæ mortis proficiscitur barathrum, ad morsum eruentæ libidinis, duce furore, cæca minatur. Quid namque est coitus, nisi deliciosa perniciēs mortis, latens venenositas, blandiens dulcis effusio vitam perdens, amplexus destructionem emolliens, atque suavitas dire fallens?

ARTICULUS VII

EXPLANATIO CAPITULI SEPTIMI: FILI MI, CUSTODI SERMONES MEOS.

SCIENS Salomon animam hominis incomparabiliter esse corpore præstantiorem, et ad spiritualia bona obtinenda creatam, assidue nos hortatur ad vitandum carnalitatem, atque ut spirituales efficiamur per sapientiam et virtutes.

1 *Fili mi, custodi sermones meos, et præcepta mea reconde tibi* in corde, ad tuam utilitatem, ut impleas ea. Scienti enim bonum, et non facienti, peccatum est illi. *Fili, honora Dominum* cultu patriæ, adorando, sacrificia offerendo, laudando, con-

templando, et eum super omnia diligendo, *et valebis; præter eum vero ne timearis alienum*, id est, nullum alium quam Deum formides, ita ut Deum summe et principaliter verearis, et ejus vicarios ac ceteros non nisi in Deo, et propter Deum, seu propter rationabilem causam. Nam qui aliter timet hominem, cito corruet. Propter quod Seneca: Tutissima, ait, res est, nil timere præter Deum. Hinc in Isaia moneatur: Dominum exercituum sanctificate; ipse pavor vester, et ipse terror vester. Et

Prov. xxix, 25.

Is. viii, 13.

Jer. iii, 1-13; Ezech. xvi, 15-34; Osee iv, 12, 13.

Exod. xv, 3.

Job xxi, 30.

Exod. xxxii, 34, 35.

Ps. xlviii, 8, 9.

Jacob. iv, 17.

- Is. LI, 12. iterum loquitur Isaias : Quis tu, ut timeas A
ab homine mortali, et a filio hominis, qui sum formæ illius. *Ut custodiat te a mulie-* 5
quasi fœnum arescet? Denique, quum Deus re extranea. Judæi autem ad adulteria erant
sit majestatis immensæ, a quo finaliter se- proni, sicut Jeremias testatur : Unusquis- *Jer. v, 8.*
parari est incomparabile malum, et cui que ad uxorem proximi sui hinniebat.
placere est via salutis æternæ ; ideirco in-
comparabiliter est timendus etiam filiali
timore. Propter quod dixit Apostolus : Hor-
rendum est incidere in manus Dei viven-
tis. Et sanctus Job fassus est : Semper
quasi tumentes super me fluctus, timui
Deum, et pondus ejus ferre non potui ;
itemque : Deus solus est, et cogitationem
ejus nemo avertere potest. Ideirco a facie
ejus turbatus sum, et considerans cum, ti-
more sollicitor. Verumtamen versus iste in
Hebræo dicitur non contineri. Itaque, Ho-
nora Dominum, et valebis, id est, per gra-
tiam confortaberis, ac hostibus animarum
fortior eris. Siquidem Dominus alibi con-
testatur : Quicumque glorificaverit me,
glorificabo eum ; qui autem contemnunt
me, erunt ignobiles. Unde in libris Macha-
bæorum scriptum est : Honora eum qui
universa conspicit. Nempe ad hoc conditi
sumus, ut Creatorem nostrum toto affectu
totisque viribus honoremus.
- 2 *Serva mandata mea, et vives per gra-*
tiam ; et legem meam quasi pupillam oculi
tui, id est cum diligentia summa, sicut
pupilla, id est medium oculi, in quo me-
dio vis visiva consistit, a læsione diligen-
tissime custoditur. Liga eam in digitis
tuis, id est, operibus eam cum discretione
associa. Quemadmodum enim in manibus
vis operativa, ita in digitis vis discretiva
mystice designatur. Unde Psalmista fate-
tur : Benedictus Dominus Deus meus, qui
docet manus meas ad prælium, et digitos
meos ad bellum. Scribe illam in tabulis
cordis tui. Hoc supra scriptum est atque
expositum. Dic sapientiæ, Soror mea es, id
est, cordialiter dilige et amplectere eam ; et
prudentiam voca amicam tuam, ita ut nil
caritati ejus contrarium agas : quemadmo-
dum Sapiens asserit : Hanc amavi, et ex-
quisivi a juventute mea ; et quæsivi spon-
sam eam mihi assumere, et amator factus
- 3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
- B quasi sine corde existentem. Fornicatio
enim, et ebrietas, et vinum auferunt cor.
Qui transit per plateas : quia arctam viam 8
salutis abjecit, et latam perditionis viam
incedit ; juxta angulum, de quo hinc inde
respiciat ; et prope viam domus illius, sci-
licet extraneæ, graditur in obscuro, ad
vesperascente die, in noctis tenebris et
caligine. Oculus enim adulteri, teste Job,
observat caliginem. Talis quoque in ob-
scuritate est rationis, in excecatione et
nubilo passionis. *Job xxiv, 15.*
- C *Et ecce occurrit illi mulier ornatu me-* 10
retrico, præparata ad capiendas, id est
decipiendas, animas : talis namque mulier
recte vocatur rete diaboli. Garrula et va-
ga, quietis impatiens, nec valens in domo 11
consistere pedibus suis ; nunc foris, nunc 12
in plateis, nunc juxta angulos insilians,
id est versute exquirens, qualiter sibi ama-
tores alliciat. Sic et Apostolus de incont-
inentibus viduis loquitur : Otiosæ discunt
circuire domos ; non solum otiosæ, sed et
verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non
oportet. Apprehensumque deosculatur ju- 13
venem, et procaci, id est impudenti, lascivo,
vultu blanditur, dicens : Victimam pro 14
salute devovi, id est, hostias pacificas ac
salutares pro obtinenda salute Deo offerre
tenebar. Hodie reddidi vota mea, id est,
desideria et promissa sacrificia Deo exsol-
vi. Quasi dicat : Bene mihi convenit cum
Deo, ideo non est periculum mihi conjun-
gi. Idcirco egressa sum in occursum tuum, 15
desiderans te videre, et reperi. Intexui fu-
nibus, id est, chordis composui, lectulum

17 *meum* : quia lectus sic præparatus, est mollior; *stravi tapetibus pictis ex Ægypto*, id est, per tapeta curiose in Ægypto depicta lectum meum ornavi. *Adpersi cubile meum myrrha, et aloe, et cinnamomo*, id est speciebus seu herbis istis aromaticis, ut earum delectati odore, delectabilius misceamur. Porro aloe est suavissima arbor, cujus lignum vice seu loco thymiamatis altaribus adoletur. Est quoque herba amarissimi succi : qui succus instar picis constringit, et valde est medicinalis. Cinnamomum etiam est aromatica arbor, cujus cortex instar cannæ protenditur. *Veni, inebriemur uberibus, et fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies. Non est enim vir in domo sua, via abiit longissima. Sacculum pecuniæ secum tulit. In die plenæ lunæ reversurus est in domum suam.*

Circa hoc scribit Lyra : In Hebræo habetur, In termino constituto. Et addit : Nescio cur translator noster posuit, In die plenæ lunæ : nisi quia antiquitus gentiles et alii eos in hoc sequentes, qui credebant omnia ista inferiora provenire ad corporum cœlestium dispositionem, redentes a mererationibus suis, libentius intrabant domos suas in plenilunio, ut sic plenitudo lucri sequeretur. Unde adhuc in aliquibus terris Christiani volentes encænare domum novam, aut mutare domicilium, non libenter faciunt hoc in defectu lunæ, ne sequatur temporalium bonorum defectus ; sed faciunt hoc in augmento aut plenitudine lunæ, ut sequatur bonorum temporalium plenitudo. Et hoc est de gentilitatis reliquiis, ideo potius est cavendum. Hæc Lyra. Ego autem magis credo, sermonem Hebraicum esse æquivocum ad utrumque istorum, et ita translator noster transtulit, sicut in Hebræo habetur. Sæpissime enim ait Lyra, aliter in Hebræo, quam in nostra translatione haberi. Et tamen ex verbis B. Hieronymi, fratris Raymundi, et Pauli, certissime constat quod verba illa Hebraica sunt æquivoca, et Hieronymus ea juxta suam aptiorem significantiam trans-

A tulit. Quamvis interdum sensum e sensu magis, quam verbum e verbo transtulerit, nihil tamen de veritate mutavit Hebraica. Estque credendum, quod propter commune bonum Ecclesiæ, Spiritus Sanctus Hieronymum in transferendo direxerit.

Irretivit eum multis sermonibus, id est, illaqueavit juvenem libidinosum amatoriis verbis, *et blanditiis labiorum protraxit illum. Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimandum**, id est ad occidendum, ut immoletur, *et quasi agnus lascivius*, id est discurrens ac ludens, quum ducitur ad macellum. Hic itaque agnus in malo accipitur pro adolescente indomito, sicut et ovis in Psalmo : Sicut oves in inferno positi sunt. *Et ignorans*, id est, juvenis est non advertens et nescit *quod ad vincula vitiorum æternaliumque pœnarum*, et ad diversa incommoda atque pericula in hac vita, *stultus*, utpote spirituali et infusa sapientia carens, *trahatur, donec transfigat sagitta jecur ejus*, id est, jaculum carnalis amoris ac voluptas venerea interiora ejus spiritualiter lædat ac perimat. Vel Sagitta, est divinæ ultionis acerbitas, ei jam imminens. Unde Dominus comminatur : *Sagittas meas complebo in eis. Velut si avis festinet ad laqueum desiderio cibi, nesciens laquei fraudem ; sic ipse desiderio voluptatis ad mortem præfatam accelerat ; et nescit quia de periculo animæ illius agitur* : id est, juvenis non considerat quod in omnibus his invisibilis hostis non aliud machinetur, nisi ut eum trahat ad tam enormia scelera, deinde ad inferni tormenta.

Nunc ergo, fili mi, audi me, et attende verba oris mei. Ne abstrahatur in viis illius mens tua, neque decipiaris semitis ejus : id est, cor tuum nequaquam a Deo recedat, acquiescendo, seque immiscendo concupiscentiis ac operibus talis adultere. *Multos enim vulneratos vulnere iniqui consensus et concupiscentiæ, dejecit, trahendo in opus nefarium, et fortissimi quique* : qui fortissimi erant corpore et anima, hoc est sancti et sapientes, ac validi

* victimam

Ps. XLVIII, 15.

Deut. XXXII, 23.

Gen. vi, 2. corpore, ut primus parens, et filii Dei, de A
Judic. xvi; quibus in Genesi; Samson quoque et Da-
 II *Reg.* xi, vid, ac Salomon iste; *interfecti*, id est,
 2-4; III *Reg.* spiritualiter occisi *sunt ab ea*, id est ad
 xi, 1-8. venerea tracti, aut a rectitudine justitiæ
 27 emolliti ab ea, id est a mulieribus, sumen-
 do singulare pro plurali. *Via inferi domus*
ejus, id est, ea quæ ipsa agit in domo sua
 ac sui domestici, sunt viæ inferni, id est
 seclera ad infernum trahentia. De quibus
 Christus in Evangelio: Portæ, inquit, in-
Matth. xvi, feri non prævalebunt adversus eam. Vitia
 18. namque contra Ecclesiam electorum ne-
 queunt finaliter prævalere. *Penetrantes in*
interiora mortis, id est ad obscurissima ac
 profundissima infernalis calamitatis sup-
 plicia.

Ecce ex his docemur et avisamur, ne
 quis in pulchritudine et abundantia ser-
 mocinationum suarum ac doctrinarum in-
 caute confidat: quoniam Salomon iste, qui
 tot et tanta tam sapienter et pulchre con-
 tra vitia carnis, contra scorta et adulteria
 ac idololatrias prædicavit ac docuit, ab

eisdem præ cunctis hominibus stolidissi-
 me ac immoderatissime est devietus. Cum
 grandi igitur timore et cautela ac humili-
 tate evangelizandum est ac instruendum,
 hortandum et increpandum, ita ut præ-
 dicator ac doctor sic instruat, inerepet,
 exhorteturque proximos, quatenus jugiter
 memor sit propriæ fragilitatis, ac Domi-
 num deprecetur ne relinquatur ab eo, et
 quæ loquitur aliis, applicet sibi; et potis-
 sime a vitiis abstineat carnis, quum et
 Innocentius dicat: O extrema libidinis tur-
 B pitudo, quæ non solum mentem effemi-
 nat, sed et corpus enervat; non solum
 maculat animam, sed etiam fœdat perso-
 nam! Omne enim peccatum quodcumque
 fecerit homo, extra corpus est; qui autem
 fornicatur, peccat in corpus suum. Semper
 illam præcedit concupiscentiæ ardor, pe-
 tulantia comitatur, fœtor et immunditia
 semper sequuntur. Hoc vitium efficit ho-
 minem ad ea quæ Dei sunt, insensibilem,
 acediosum, frontosum, inquietum, invere-
 eundum.

I *Cor.* vi,
 18.

ARTICULUS VIII

DECLARATIO CAPITULI OCTAVI: NUMQUID NON SAPIENTIA CLAMITAT, ET PRUDENTIA
 DAT VOCEM SUAM?

HIC Salomon sapientiam multipliciter C
 laudat, actus et fructus ejus explanat,
 et tandem ad increatæ Sapientiæ, quæ est
 Verbum Patris, æternam generationem ac
 1 contemplationem ascendit. *Numquid non*
sapientia clamitat, et prudentia dat vo-
cem suam? Hoc est quod scriptum est et
 2 expositum supra ubi dicitur: Sapientia
 3 foris prædicat, et in plateis dat vocem su-
 am. Sic quoque quod subditur, *In summis*
excelsisque verticibus supra viam, in me-
diis semitis stans, juxta portas civitatis in
 4 *ipsis foribus loquitur, dicens,* concordat D
 5 cum eo quod scriptum est supra: In capi-
 6

Prov. i, 20.

2

3

Ibid. 21.

te turbarum clamitat, in foribus portarum
 urbis profert verba sua. Ibi igitur horum
 expositio requiratur; tamen paululum tan-
 gam eam. Nempe excelsi vertices, sunt Pa-
 triarchæ, Vates, Apostoli ac ceteri sancti
 prædicatores ac doctores: per quos Sapien-
 tia ab exordio clamitavit ac docuit alios.

O viri, ad vos clamito, et vox mea ad 4
filios hominum, ut convertamini et salve-
mini. Intelligite, parvuli, id est imperfecti, 5
astutiam, id est prudentiam. Sicque astu-
tia sumitur hic in bono. Et insipientes.
 6 *animadvertite. Audite, quoniam de rebus*
magnis, id est de sublimi materia et gene-

ratione æternæ Sapientiæ increatæ ac genitæ, de proprietatibus sapientiæ creatæ infusæ, *locutura sum, et aperientur labia mea, ut recta, id est justa documenta præceptaque, prædicent. Veritatem meditabitur guttur meum* internum, scilicet cor, quo verbum intellectuale profertur, guttur quoque corporale, in quantum verba per illud enuntiantur: *et labia mea detestabuntur impium. Justi sunt omnes sermones mei, et non est in eis pravum quid, neque perversum.* Pertinent enim verba hæc Salomonis ad Scripturam canonicam, in qua nunquam a veritate et æquitate receditur, quantum ad ea quæ ipsa Scriptura asserit vera esse et æqua. *Recti sunt intelligentibus eos, per fidem et illuminationem divinam, aut informationem catholicam: qui in captivitatem redigunt proprium intellectum, et divinæ auctoritati humiliter se subdunt; et æqui convenientibus scientiam, quæ est donum Dei, per quam veritas noscitur Scripturarum: imo etiam scientiam quæ est donum gratiæ gratis datæ, per quam ea quæ fidei sunt et Scripturæ, agnoscuntur diffuse ac limpide, et contra perfidos defenduntur. Porro non intelligentibus et perversi sensus hominibus, qui ea quæ fidei sunt, volunt suo intellectu metiri ac penetrare, atque tantumdem credere quantum ipsis apparet credendum, non videntur sermones hi esse veri et justi.*

10 *Accipite disciplinam meam, id est correctionem, informationem, modestiam meam, et non pecuniam meam.* Quasi dicat: *Spiritualia, non corporalia, bona præbeo vobis. Doctrinam magis quam aurum eligite, id est thesaurum exteriorum: quia quo anima est præstantior corpore, eo doctrina thesauro est incomparabiliter plus optanda. Hinc subditur: melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis opibus, videlicet auro, gemmis, et consimilibus rebus ac corporalibus speciebus in suo genere valde pretiosis, ut ea quæ regina Saba legitur tertio Regum detulisse ad Salomonem: et omne desiderabile, ei non*

potest comparari, id est nullum bonum seu appetibile sensitivum, quum diversorum sint generum: quemadmodum dona naturæ comparari, id est in dignitate æquari, nequeunt donis gratiæ, nec sensitivum intellectivo. Quod si ista de increata Sapientia exponantur, constat quod illa infinite emineat cunctis creatis. Possunt tamen de sapientia creata, ea præsertim, quæ donum est, accipi. De qua scriptum est: Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis.

Ego sapientia habito in consilio, et eruditus intersum cogitationibus. Increata Sapientia per gratiam adest et commoratur in consilio, id est inter eos qui ad inquirendum vel dandum salubria consilia ac decreta, sunt congregati. Sic specialiter est in synodo generali, quam credendum est a Spiritu Sancto gubernari ac dirigi ad definiendum ac bene sentiendum de his quæ necessaria sunt salutem, et propter quæ ipsa synodus principaliter est collecta, quum in Evangelio dicat Salvator: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Habitat quoque in consilio, id est in salubri et pia inquisitione de agendis, in qua libenter dirigit consulentem, quoniam placet ei talis consultatio. Sapientia quoque creata habitat in consilio, quia formaliter dirigit in eodem; et sapientia illa quæ est donum gratiæ gratis datæ, est utique in generali concilio. Similiter sapientia quæ est donum, est in eis qui in caritate existunt.*

Denique de utraque hæc sapientia accipi potest quod ait Apostolus: *Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam autem non hujus mundi, nec principum sæculi hujus: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Insuper sapientia tam increata quam creata, eruditus, id est prudentibus et sensatis, atque salubribus cogitationibus adest et interest, quia procedunt ex sapientia, et placent supersapientissimo Deo; cogitationibus vero*

II Cor. x, 5.

Jacob. iii, 17.

12

Matth. xviii, 20.

III Reg. s, 2, 10.

I Cor. ii, 6, 7.

stultis, vanis, phantasticis et malignis, et A
 imaginationibus frivolis ac insensatis non
 adest, nec placent ei, sed despicit eas,
 quemadmodum scriptum est: Spiritus san-
 ctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet
 se a cogitationibus quæ sunt sine intel-
 lectu. Ideo dixit Apostolus: Non sumus
 sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi
 ex nobis: quoniam ad cogitandum salu-
 briter ac meritorie, requiritur gratia Dei,
 imo et actualis motio Spiritus Sancti. Ita-
 que cogitationes eruditæ, sunt, quæ secun-
 dum sacræ Scripturæ doctrinam regulantur B
 ac diriguntur, et ex sapientia salutari na-
 seuntur. Qui igitur cupit Deo placere, imo
 et ipsum suo cordi gratiose præsentem ha-
 bere, satagat omni exclusiva cogitatione in-
 utili, inani, phantastica, perturbativa, per-
 versa, eruditas intra se cogitationes habere,
 revolvere, possidere, quibus eor eorum
 Deo honeste occupatur, pulchre depingi-
 tur, præcipue decoratur.

13 *Timor Domini odit malum.* Nam timor
 filialis odit et vitat malum culpæ, eo quod
 inhonorativum et offensivum sit Dei: sic- C
 que ad cogitationes eruditas inducit, et
 cogitationes abjicit insensatas. Timor vero
 servilis odit malum pœnæ, quoniam pœ-
 nam abhorret, nec amat justitiam. Ideo, in
 quantum servilis, dicitur vulnerare. *Ar-
 rogantiam cordis, et superbiam in verbis
 et factis, et viam pravam,* id est falsam
 doctrinam, actionem iniquam, et quidquid
 publice alios scandalizat, *et os bilingue
 detestor:* quoniam veræ sapientiæ atque
 justitiæ contrariantur. Dicitur autem Os
 bilingue, quasi duabus utens linguis, id D
 est duplici modo loquendi sibi invicem
 repugnanti: quoniam in præsentia loqui-
 tur blande ac placite, aliter vero in absen-
 tia. Imo ubique vult loquendo placere:
 propter quod juxta audientium libitum
 variat verba. Non enim stabilis se in vero,
 nec justus est tenax. Hinc Dominus ait: Vi-
 sitabo super omnem qui arroganter ingre-
 ditur. Et alibi legitur: Si ascenderit usque
 ad cælum superbia ejus, et caput ejus
 nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fi-

ne perdetur. Vitemus itaque universa hæc
 vitia, ne detestabiles simus Deo; simus
 quoque in verbis constantes, veri ac justus,
 nec quæramus loqui placentia, sed magis
 expedientia.

Meum est consilium, id est, consilium 14
 rectum de quo dixi, Ego sapientia habito
 in consilio, est donum meum. Porro con-
 silium proprie sumptum, non est in Deo,
 quum in eo non sit inquisitio de agendis,
 sed æterna et incommutabilis certitudo.
 Propter quod asserit Damascenus, quod
 consilium est ignorantis naturæ. Scriptura
 tamen frequenter attribuit Deo consilium,
 quantum ad id quod perfectionis est in
 ratione consilii, quoniam omnia provide
 agit. Hinc Dominus apud Isaiam ait: Con-
 silium meum stabit. Et in Psalmo asserit-
 tur: Consilium Domini in æternum manet. I. S. XLVI, 10.
 Et Apostolus ait: Deus operatur omnia 11.
 secundum consilium voluntatis suæ. *Et
 æquitas; mea est prudentia, mea est forti-
 tudo:* id est, ista omnia plene et cum infi-
 nita perfectione consistunt in me, et quid-
 quid veritatis et perfectionis invenitur de
 his in creaturis, a me fontaliter fluxit. C
 Hinc habetur apud Daniele: Sapientia et
 fortitudo ejus sunt. Nemo ergo superbiat,
 aut inaniter gloriatur; sed quidquid boni
 in se aut in toto fuerit universo, Deo eum
 omni humilitate et gratiarum actione ad-
 scribat. Dan. II, 20.

Per me, id est ex dono ac providentia 15
 mea, reges regnant. Non est enim potestas
 nisi a Deo, cui cura est de omnibus, potis-
 sime de hominibus. Ideo ex ejus pro-
 videntia dependet regimen universi: et
 palam quod virtuosus præsentibus ex Deo
 regnent ac præsentibus; vitiosi autem superio-
 res saltem permissive regnant ex Deo, qui
 regnare facit hominem hypocritam pro-
 pter peccata populi. Qui et ait: Dabo tibi
 regem in furore meo, et principes in indi-
 gnatione mea. Hinc etiam in Daniele dicit-
 tur: Ipse transfert regna, atque constituit;
 et rursum, Dominatur Exceelsus in regno
 hominum, et cuiuscumque voluerit, dat illud.
 Iterum, reges regnant per Sapientiam in-

Sap. I, 5.

II Cor. III, 5.

I. S. XLVI, 10.

Ps. XXXII,

Ephes. I,

11.

11.

Dan. II, 20.

Rom. XIII, 1.

Sap. XII, 13.

I Petr. V, 7.

Job XXXIV,

30.

Osee XIII,

11.

Dan. II, 21.

Ibid. IV, 14.

- creatam, quia ut bene et salubriter regnent, ex directione illius procedit, qui etiam per angelos sanctos dirigit præsidentes. Insuper, sancti Apostoli et omnes virtuosus prælatus ac præsules, super fideles sibi commissos regnaverunt ex Deo et per Deum : cui ait Propheta, Constitues eos principes super omnem terram. *Et legum conditores justa decernunt* : id est, ex mea illustratione originaliter manat quod legislatores instituunt justa decreta, et vera dictant judicia. Sicut enim non est potestas nisi a Deo, sic non est sapientia nec justitia, nisi a Deo.
- 17 *Ego diligentes me diligo.* Universos electos et prædestinatos diligit Deus ab æterno in lumine providentiæ suæ; eos autem qui diligunt Deum per caritatem, ipse etiam diligit secundum præsentem justitiam, non autem secundum æternam prædestinationem, nisi sint electi. Unde ait : Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum. Et rursus Sapientia increata asserit : Pater amat vos, quia vos me amastis. Verumtamen dilectio nostra, non est causa aut ratio prima, quod Deus nos diligit : imo e contra, quoniam ipse dilexit nos, et nos diligimus eum, quia dilectio nostra ad eum, est donum ex sua dilectione ad nos habens ortum. Ideo scriptum est : In hoc est caritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Eos vero qui diligunt Deum solum naturali dilectione, et ceteros, imo et cuncta creata diligit Deus, quantum ad id quod sunt et quod habent ab ipso, prout in libro Sapientiæ legitur : Diligis omnia quæ sunt. *Et qui mane vigilaverint ad me*, id est, celeriter et statim quum gratia eis infunditur, seu divinitus inspirantur, mentem suam direxerint ad me diligenter, *invenient me*, id est, exaudientur a me, et incrementum gratiæ sortientur, ac contemplari me poterunt. Hora quoque diluculi specialiter apta est ad vacandum Altissimo, sicut Ecclesiasticus ait : Justus cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum. Qui ergo mane, id est
- A protinus in aurora, antequam ad alia agenda processerit, vigilanter ad Deum suam elevaverit mentem, sicut docuit Christus, Primum (inquiens) quærite regnum Dei et justitiam ejus; cito inveniet eum. Ideo loquitur Isaias : De mane vigilabo ad te.
- Mecum sunt divitiæ et gloria.* Omnes namque divitiæ corporales ac spirituales profluxerunt a Deo. Et ipse quos vult glorificat et honorat, et in se ipso dives est divitiis infinitis, quæ sunt absoluta et infinita perfectio ejus. Atque, ut asserit Augustinus in libro de Civitate Dei, Deus dives non pecunia, sed omnipotentia; Apostolus vero ait, Deus dives est in misericordia : sicque de attributis aliis dici potest. *Opes superbae*, id est opulentia eminentes, scilicet supernaturalia dona ac bona cœlestia. Ideo Glossa ait : Opes superbas vocat opes excelsas, ut cœlestia dona significet. Græce enim superbus, hyperphanus (id est superapparens) dicitur. Sic ergo superbia accipitur hic in bono, sicut et in Isaiâ legitur : Ponam te in superbiam sæculorum.
- C *Et justitia* : quia essentialiter justus est, causa, fons ac regula totius creatæ justitiæ. *Melior est fructus meus auro et lapide pretioso.* Fructus sapientiæ, sunt actus et contemplatio ac delectatio contemplationi annexa, meritum quoque et præmium actibus sapientiæ correspondens : de quibus certum est, quod incomparabiliter rebus corporalibus eminentiora existant. *Et gemina mea argento electo*, id est, opera exteriora ex me procedentia, meliora sunt auro obrizo.
- D *In viis justitiæ ambulo*, id est, eum eis sum et procedo, qui juste vivunt, et gratiam ambulandi in viis justitiæ tribuo. Unde Moyses ait : In quo scire poterimus, invenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaveris nobiscum? Apostolus quoque allegat quod in Levitico legitur, Ambulabo in eis : non quod ineircumscripibilis et invariabilis Deus mutet locum, sed ratione suorum effectuum hæc et consimilia de ipso dicuntur. Nam subditur : *in medio semitarum judicii.* Semitæ judicii,

Matth. vi, 33.

Is. xxvi, 9.

18

Ephes. ii, 4.

Is. lx, 15.

19

20

Exod. xxxiii, 16.

II Cor. vi, 16; Lev. xxvi, 12.

Ps. xlii, 17.

Rom. xiii, 1.

Joann. xiv, 21.

Ibid. xvi, 27.

I Joann. iv, 10.

Sap. xi, 25.

Eccli. xxxix, 6.

sunt præcepta et instituta, jura ac regulæ ex quibus proferuntur justa judicia, vel aetus judiciorum in quibus Deo complacitum est : ideo in eis se esse, ambulareque perhibet modo prætaeto. *Ut ditem diligentes me*, per abundantiam gratiæ ac virtutum in vita hæc, et per copiam gloriæ in paradiso cœlesti, *et thesauros eorum repleam*, id est, merita eorum augcam in hoc mundo, et ea plenissime remunerem in futuro. Quamvis autem in veteri lege temporalium abundantia promittebatur justis ac diligentibus Deum, quod tamen illa non fuerit plena principalisque merces illorum, et quod de illa non loquatur hic Salomon, constat ex eo quod modo præmisit, Accipite disciplinam, et non pecuniam : quasi dieat, Temporalia principaliter non promitto : sicut expositum est. Præterea, de istis thesauris loquitur Filius Dei : Thesaurizate vobis thesauros in cœlo ; Apostolus quoque : Divitibus hujus sæculi præcipe thesaurizare sibi thesaurum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam, id est vitam gloriæ, in qua nulla est corruptio.

Consequenter agit Salomon de generatione inreatæ Sapientiæ, id est Verbi æterni, a Deo Patre : et tam evidenter super hoc loquitur, ut miranda, imo miseranda ac deploranda sit cæcitas atque perversitas negantium veram deitatem esse in Filio unico Dei Patris æterni. *Dominus possedit me*, id est, Pater æternus in corde et intellectu suo stabiliter et immobiliter habuit me : juxta illud, Unigenitus Filius qui est in sinu Patris ; *in initio viarum suarum*, id est ab exordio et in principio creaturarum operumque et mandatorum suorum : juxta illud, In principio erat Verbum. Porro creaturæ et mandata ac opera Dei, sunt viæ, quia sunt media pertingendi ad Creatoris notitiam, sicut scribit Apostolus : Invisibilia Dei, id est incomprehensibiles proprietates Dei, ejus videlicet omnipotentia, sapientia, benignitas, per ea quæ facta sunt, conspiciuntur. Unde et apud Job legitur, Ipse est principium viarum

A Dei: quod tamen ad litteram dicitur ibi de primo illo apostata angelo. Sicut enim effectus inducit ad suæ causæ cognitionem, sic creatura ad Creatoris notitiam. Similiter illuminationes ac jussiones, quas Deus ab initio impressit angelicis mentibus ac primis parentibus, fuerunt viæ ad Creatoris contemplationem, amorem et cultum.

Ne autem dicere quis auderet, Filium Dei fuisse quidem ab exordio mundi, sed non ante, imo eum aliis et inter alia esse creatum, subjungitur : *Antequam quidem quam faceret a principio*. Verumtamen antiqua translatio habet, Dominus creavit me initio viarum suarum ; et ita allegat Ambrosius super psalmum, Beati immaeulati. Dicuntque aliqui, quod creatio sumitur ibi extense, prout generationem includit. Alii dicunt, quod Sapientia dicitur ab initio esse creata, propter futurum tunc incarnationis mysterium, in qua Verbum æternum factum est caro et homo, et quantum ad humanitatem, creatum. Unde et alio loco testatur : Ab initio et ante sæcula creata sum.

Insuper, ne impiissimus Arius et ejus sequaces affirmare ore blasphemò præsumant, Filium Dei esse creaturam, et tamen ante angelos ac mundum sensibilem esse creatum, non autem ab æterno, nec cum esse Patri coæternum, subjungitur : *Ab æterno ordinata sum*, id est æternaliter producta ac generata a Patre, ad producendum cum eo Spiritum Sanctum, manente ordine inter Patrem et me : ordine, inquam, naturæ et personalis distinctionis, non dignitatis aut temporis. Pater enim natura, id est naturali origine, prior est Filio, personaliterque distinctus ab eo ; non autem dignitate aut tempore. Imo tres superbenedictæ et supergloriosæ ac adorandæ Personæ, sunt consubstantiales, coæquales et coæternæ. *Et ex antiquis*, scilicet exordiis temporum, imo et ante ea, et a diebus æternitatis. Unde Daniel Patrem æternum vocat, Antiquum dierum. Apostolus quoque ad Titum : Vitam, inquit, æternam promisit Deus ante tempora sæ-

21

Matth. vi, 20.
1 Tim. vi, 17, 19.

22

Joann. i, 18.

Ibid. i.

Rom. i, 20.

Job xl, 14.

Ps. cxviii.

Joann. i, 14.

Eccli. xxiv, 14.

23

Dan. vii, 9, 13, 22.
Tit. i. 2.

- cularia. Hinc subditur : *antequam terra fieret* : de qua legitur, In principio creavit Deus cœlum et terram ; atque in Psalmo, Initio tu, Domine, terram fundasti. Vel spiritualiter, Antequam terra fieret, id est, priusquam Ecclesia formaretur.
- 24 *Nondum erant abyssi*, id est maria, et ego jam concepta eram, id est genita. In simplicissimo enim Deo, idem est concipere et gignere, quia non aliunde concipit Pater, sicut in carnali generatione mater concipit a patre seu viro. Pater autem æternus se ipsum æternaliter ac superplenissime et invariabiliter intuendo ac intelligendo, id quod in se intuetur atque intelligit, hoc in se concipit. profert sen gignit : et hoc est Verbum ejus æternum, perfecta et plena ac naturalis imago Patris genita, et infinita sapientia ejus : in quo Verbo æterno plenissime, quidquid Patris est, resplendet. *Necdum fontes aquarum eruperant* originaliter de Oceano per subterranea loca, et de occultis receptaculis ac ventriculis suis sub terra latentibus.
- 25 *Necdum montes gravi mole*, id est magnitudine, *constiterant* elevati super planitiem terræ. *Ante colles ego parturiebar*.
- 26 *Adhuc terram non fecerat, et flumina, et cardines orbis terræ*. Per cardines, posunt extremitates terræ intelligi, vel duæ extremitates axis, circa quas circumfertur cœlum, sicut janua ad cardines suos : quæ extremitates sunt polus arcticus atque antareticus. Vel, cardines orbis terræ, sunt quatuor principales terræ partes, oriens, occidens, auster et aquilo.
- 27 *Quando præparabat celos, aderam* : id est, quando cœlestes orbis creavit, et creando ad commoda hominum ordinavit, adfui. *Quando certa lege et gyro vallabat abyssos*, id est, aquis Oceani per eirenitum præfixit quousque extenderent se, et moverentur versus terram. Unde loquitur Deus beato Job : Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens ? Circumdedi illud terminis meis, et posui vectem et ostia, et dixi : Ilucusque venies, et non procedes amplius, et hic confrin-
- A ges tumentes fluctus tuos. Ideo ait Psalmista de Deo : Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos. *Quando athera*, id est sphaeram ignis proximam lunæ, vel superiorem aeris regionem, *firmabat sursum*, id est, firmiter collocavit in apice elementorum ; *et librabat*, id est, in pondere et in mensura sua constituit, *fontes aquarum*. Hæc enim et consimilia sunt opera Creatoris : de quo legitur in Isaiâ, Quis libravit in pondere montes, et colles in statera ?
- B *Quando circumdabat mari terminum suum* : qui terminus communiter est terra mollis et arenosa : sicque in hoc declaratur omnipotentia summi opificis, ex cujus præcepto mare frenatur, ne tam debilem exeat terminum. Ex quo possumus contemplari quam metuendus sit Deus. Propter quod nos per Jeremiam hortatur : Audi, popule stulte, qui non habes cor : Me non timebitis, qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit ? Intumescant fluctus ejus, et non transibunt illud. Hinc subditur : *et legem*, id est præceptum seu ordinationem, *ponebat aquis, ne transirent fines suos*. Voluit enim Omnipotens partem terræ esse discoopertam ab aquis, propter hominum et animalium habitationem ac sustentationem. Aqua autem ex sua natura, quum sit subtilior ac levior terra, inclinaretur terram ascendere, nisi Creatoris restringeretur præcepto : quod tamen naturale atque conveniens est respectu universalis naturæ, quemadmodum et descensus ignis in generatione mixtorum. *Quando appendebat fundamenta terræ*, id est, in medio universi creavit ac statuit elementum terræ, et partes ejus inferiores ac interiores circa centrum, quæ fundamentum videntur partium aliarum. Unde Dominus ait ad Job : Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ ? Super quo bases ejus solidatæ sunt ?
- C *Cum eo eram cuncta componens*, id est producens et ordinans : nam sicut superessentialis et superfelicissimæ Trinitatis

Ps. xxxii, 7.

28

Is. xl, 12.

29

Jer. v, 21.

22.

Job xxxviii,

4, 6.

30

est una natura et una potestas, ita operatio una ad extra, ejusque opera sunt indivisa.

Joann. v, 19. Ideo scriptum est : Quæcumque facit Pater, hæc et Filius similiter facit. *Et delectabar per singulos dies.* Infinita est enim

beatitudo et gaudium uniuscujusque increatae et adorandæ Personæ, et cum jucunditate intensive immensa intuentur, diligunt et fruuntur se invicem. *Ludens*, id est delectabiliter agens ac operans, *coram eo omni tempore* : juxta illud in Psalmo,

Ps. ciii, 31. Lætabitur Dominus in operibus suis. Unde

Joann. v, 17. 31 Unigenitus ait : Pater meus usque modo operatur, et ego operor. *Ludens in orbe terrarum*, id est deliciose disponens quæ

fiunt in eo ex fonte providentiæ meæ. Vel ideo ait, *Ludens in orbe terrarum*, quoniam ea quæ operatur in terra, sunt quasi ludus respectu supernaturalium, divinorum, cœlestiumque suorum effectuum ; vel, quoniam sicut is qui ludit cum pila, percutit eam de loco ad locum, sic increata Sapiencia variat mundi statum, et transfert regna de gente in gentem, et excutit iniquos de loco suo ad alium, prout inducitur : Opus manuum ejus sunt universi ; subito morientur. Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis ; quasi impios percussit eos in loco videndum.

Et deliciae meæ, esse cum filiis hominum. Ecce quam dulce verbum est hoc.

Ps. cxlix, 4. Etenim beneplacitum est Domino in populo suo : de quo ait per Jeremiam, Lætabar super eis quum benefecero ipsis. Itaque,

Jer. xxxii, 41. Deliciae meæ, esse cum filiis hominum, id est, valde delectabile mihi est, inter justos et virtuosos per gratiam commorari, et in eorum amore quiescere, ac laudabilia eorum exercitia intueri. Nempe quo

fragiliores sunt per naturam, eo in eorum conatu ad perficiendum, et in pugna eorum contra invisibiles hostes ac aciem vitiorum, magis delector. Videtur quoque increata Sapiencia istud dixisse, propter Incarnationis mysterium, quo assumptura erat naturam humanam, et inter homines conversatura ex nimia sua caritate ad ge-

Baruch iii, 38.

nus humanum. Denique in rebus et creaturis irrationabilibus ac animatis, est Deus per essentiam, præsentiam et potentiam, non autem per caritatem et gratiam. Ideo respectu existentiae qua in illis est, deliciosum sibi est esse cum filiis hominum, in quibus per gratiam et caritatem existit. Verumtamen non est putandum, quod aliquid delectationis accrescat Deo ex creaturis, vel ex consistentia ejus cum hominibus ; sed quoniam in se ipso tam bonus, amorusus et pius est, ideo deliciosum sibi est tam dignanter ad homines se habere. Sint ergo et nostræ deliciae esse cum ipso, adhæreamusque ei indesinenter, amando, contemplando, laudando, orando, omnique modo nobis possibili vicem suæ dignationi piissimæ exhibendo. Et certe vae eis qui ei ingrati sunt, et mentem suam ab eo avertunt, qui in tantum nos diligit, quod etiam in Sacramento semper nobiscum est, et in illo se præstat nobis.

Hinc increata Sapiencia consequenter hortatur. *Nunc ergo, filii, audite me : Be-*

32

ati nunc in spe et merito, qui custodiunt vias meas, id est divina præcepta. Audite disciplinam, et estote sapientes, et nolite abjicere eam : quoniam sine dono sapien-

33

tiae nemo potest salvari, sicut nec sine caritate ; et neminem diligit Deus, nisi qui

Sap. vii, 28.

cum sapientia inhabitat. *Beatus homo qui*

34

audit me aure obeditionis, qui vigilat ad fores meas quotidie, id est, sacra loca divini cultus ac prædicationis assidue visitat cum vigilantia mentis devotæ ; et ob-

servat ad postes ostii mei, id est, attendit verba doctorum ac Scripturarum, per quæ intratur in domum Dei, in Ecclesiam militantem, ac triumphantem.

Qui me invenerit, id est, cor suum mihi unierit per fidem et obedientiam, inveniet vitam vere virtuosam, ac gloriam æterna-

35

lem : ego enim sum via, veritas et vita ; et

Joann. xiv, 6.

hauriet salutem a Domino, id est, felicitatem æternam a fonte totius beatitudinis sortietur. Qui autem peccaverit in me, per

36

transgressionem præcepti, lædet animam suam, id est, sibi ipsi, non mihi, nocet

bit : et ipsum peccatum, est læsio atque interitus animæ. Sed et veniale peccatum animam peccantis aliquantulum lædit, non tamen letaliter, sed ad letalem læsionem disponit, imo et cito ad eam perducet, nisi quotidie refrenetur ac castigetur : quia hoc facit sentina neglecta, quod fluctus irruens. *Omnes qui me oderunt* : vel ipsam Sapientiam incretam in se ipsa detestando ac odiendo : quod est formaliter ac proprie Deum odire, et non nisi impiis-
 A simis convenit ; vel ejus præcepta parvi pendendo, et mentem avertendo a summo bono : quod plurimi faciunt : *diligunt mortem*, id est, ita se habent, ac si mortem animæ miseriamque gehennæ amerent, faciendo ea per quæ quotidie propinquant ad mortem. Diligunt quoque mortem, id est opera vitiosa et peccata, quæ sunt mors animæ. Unde scriptum est : Injustitia mortis est acquisitio ; impii autem manibus et verbis accesserunt illam. Sap. 1, 16.

ARTICULUS IX

DECLARATIO CAPITULI NONI : SAPIENTIA ÆDIFICAVIT SIBI DOMUM.

CAPITULO præcedenti egit Salomon de æterna generatione, veraque deitate unigeniti Filii Dei. Hic agit de ejus incarnatione, ejusque humanitatis mysteriis.

1 *Sapientia* increata, de qua in præcedenti capitulo dictum est, *ædificavit sibi domum*, id est corpus, quod formavit et assumpsit ex purissimis Virginis sacræ sanguinibus. Vel, *Domum*, id est assumptam humanitatem, in qua tanquam in domo habitavit : de qua dixit Judæis, Solvite templum hoc. Rursus domus hæc, potest dici Ecclesia : de qua ad Hebræos ait Apostolus, Christus tanquam Filius in domo sua ; atque ad Timotheum, Scias quomodo oporteat te conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi : quam ædificavit Salvator, legem evangelicam cum suis sacramentis instituendo, et homines ad fidem catholicam convertendo. Unde dixit ad beatissimum Petrum : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Ædificavit eam verbo instructionis, et conversatione exemplari ac sancta, quemadmodum scriptum est : Cæpit Jesus facere et docere.

Excidit columnas septem. Columnæ septem sustentantes domum præfactam, sunt septem sacramenta, vel septem dona : quæ etiam in Christi anima plenissime erant et sunt, et ejus Ecclesiam stabiliunt ac decorant. Rursus, quia, ut dictum est, septenario designatur totalitas atque perfectio, possunt per septem columnas intelligi universæ particulares Ecclesiæ per orbem diffusæ, quæ significatæ sunt per septem Ecclesias Asiæ, quibus in Apocalypsi scripsit S. Joannes. Nam et ipsam Ecclesiam vocat Apostolus columnam et firmamentum veritatis. Similiter universitas Apostolorum et apostolicorum virorum, qui sua sanctitate et doctrina et exemplaritate instituerunt ac fundaverunt Ecclesiam, possunt per septem columnas signari : sicut de Petro, Jacobo et Joanne scribit Paulus, quod videbantur columnæ esse. Has Salvator excidit, id est, de mundo per gratiam suam abstraxit, spiritualiterque ornavit.

Immolarit victimas suas. Christus namque spirituales hostias, scilicet sacrificium laudis, orationem et gratiarum actionem, promptissimamque obedientiam secundum assumptam humanitatem obtulit Deo Patri, imo toti superexcellenti Trinitati ; et tandem obtulit se ipsum in cruce

2

Apoc. 1, 4;
1 Tim. 3, 15.
Galat. 2, 9.
Ephes. 5, 2.

oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Sicque obtulit victimas, id est corpus suum et sanguinem. Unde fuit prædictum : Oblatus est, quia voluit. *Miscuit vinum* : nam in Cœna novissima vinum convertit in sanguinem suum ; et ut Thomas ac alii multi testantur, probabile est quod vinum illud fuit lymphatum, id est aqua mixtum, quia in terra promissionis sunt fortia vina. Miscuit quoque vinum spirituale, id est arduam et exhilarativam, imo et spiritualiter inebriativam doctrinam, in sermone quem fecit post Cœnam. *Et proposuit mensam suam*, id est evangelicam legem, in qua omnium internorum ferenlorum copia continetur, et Eucharistiæ communionem, quam dedit in Cœna. Jussit etiam mensam corporalem parari, dicendo discipulis : Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. Promisit quoque tunc mensam cœlestis convivii, dicens : Ego dispono vobis regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.

3 *Misit ancillas suas*, id est prædicatorum suorum collectiones, præsertim gloriosos Apostolos, qui ob sui obsequii promptissimi assiduitatem humillimam, recte vocantur ancillæ. Sunt et quidam Hebræi doctores, qui per domum sapientiæ, intelligunt Synagogam ; per ancillas, intelligunt Moysen et Aaron. *Ut vocarent ad arcem*, id est, ut ipsos quibus prædicare missi erant, invitarent ad altitudinem evangelicæ legis ac fidei, ad apicem regni cœlestis, ad verticem virtuosæ perfectionis ; *et ad mœnia civitatis*. Civitas ista est Ecclesia militans : de qua in Psalmo prædicatur, Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ; et rursum alibi, Civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus. De qua alibi fertur : Accessistis ad montem Sion, et civitatem Dei viventis. Mœnia civitatis istius, sunt divina subsidia, angelicæ quoque custodiæ, virtuosus prælati, et ea quibus fides catholica roboratur : quibus omnibus munitur et circumvallatur Ecclesia tanquam fortissimis muris. Imo de Christo

A et ejus Ecclesia scriptum est : Urbs fortitudinis nostræ Sion ; Salvator ponetur in ea murus et antemurale. Ad hæc mœnia vocantur fideles, ut intra ea confugiant, protegantur atque salventur, innitendo divinis subsidiis, et angelorum custodiis ac prælatorum doctrinis. A quibus non exeant, quemadmodum de quibusdam asseritur : Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis : nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.

B *Si quis est parvulus*, id est pauper, vilis et modicus in oculis suis, hoc est humilis, *veniat ad me*. Humiles quippe, ad divinæ sapientiæ susceptionem ac alia gratiarum charismata magis dispositi sunt, juxta illud Psalmi : Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis ; itemque, Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis. Super hoc gavisus est Christus, Sapientia æternalis, secundum quod dicit Evangelista : Exsultavit Jesus Spiritu Sancto, et dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quoniam abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Sed quia Salvator non solum vocavit humiles, imo etiam universos errantes, sicut in Evangelio protestatur, Venit Filius hominis quærere et salvare quod perierat ; recte subjungitur :

Et insipientibus locuta est : insipientes namque sunt, universi qui carnalia et caduca præferunt summo et incommutabili bono. *Venite per mentis conversionem, comedite panem meum*, id est corpus meum in Sacramento, de quo dixi, Caro mea vere est cibus ; panem quoque lacrimarum, per veram contritionem ; panem vitæ et intellectus, per contemplationem ; panem obedientiæ, per præceptorum impletionem. Unde ait Salvator : Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei. Et certe omnia ista optime mentem reficiunt, roborant, impinguant. *Et bibite vinum quod miscui vobis*, hoc est sanguinem, seu præfatam doctrinam. Unde testatus sum : Sanguis meus vere est potus. De hoc pane et

Is. xxvi, 1.

1 Joann. ii, 19.

4

Ps. xviii, 8.

Ps. cxviii, 130.

Luc. x, 21.

Ibid. xix, 10.

5

Joann. vi, 56.

Ibid. iv, 34.

Ibid. vi, 56.

Is. liii, 7.

Matth. xxvi, 27.

Luc. xxii, 8.

Ibid. 29, 30.

Ps. lxxxvi, 3.

Apoc. xi, 2.

Hebr. xii, 22.

Zach. ix, 17. vino Zacharias ait : Quid bonum Domini, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?

6 *Relinquitte infantiam, id est puerilitatis vitium et carnalitatem; et vivite per virtutes, et ambulate per vias, id est per præcepta, prudentiæ, ut sit rationabile obsequium vestrum, et omnia ordinate agatis, atque sollicite vigiletis contra adversarios vestræ salutis : sicut in prima sua Canonica hortatur primus et summus Christi*

1 Petr. iv, 7. Vicarius : Estote prudentes, et vigilate in orationibus. Et denuo : Sobrii, inquit, estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens cireuit, quærens quem devoret : cui resistite, fortes in fide.

7 *Qui erudit derisorem, quem scit esse talem, et in sua perversitate obduratum ac incorrigibilem, ipse sibi injuriam facit, id est, se ipsum inhonorat, imprudenter agendo atque inaniter laborando, et derisorem provocando ad injuriandum sibi. Quid ergo agat prælatus habens subditos derisores, nisi ut quos verbis nequit instruere, verberibus et per viam rigoris, quantum potest, reprimat et castiget, si forsitan vexatio illis tribuat intellectum? Sunt etenim refrenandi, ne inficiant alios.*

Is. xxviii, 19. *Et qui arguit impium, qui, ut dictum est, incorrigibilis et induratus esse cognoscitur, sibi maculam generat, quum agat insipienter, et provocet impium ad detrahendum sibi. Talis ergo arguendus est disciplinis justitiæ, sicut jam tetigi. Noli arguere derisorem, ne oderit te, ne scilicet ad pejora incitetur, et reddat tibi malum pro bono. Hinc loquitur Dominus :*

Prov. iii, 11. 8 *Nolite sanctorum dare canibus, neque mitatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.*

Math. vii, 6. *Ideo, teste Hieronymo, perversum ac induratum ad majorem insaniam provocare, et non aliud quam odium quærere, extremæ dementiæ est. Dum ergo non est spes de alterius correctione, cessare aut differri debet correctio et exhiberi ora-*

tio. Nempe, ut Petrus Ravennensis fatetur, perversum corripere, nil aliud est quam stimulare insanum, et camino oleum adhibere, ac ventis incendia velle extinguere. Nihilominus, si alienus perversitas sit nociva bono communi, non est ejus castigatio omittenda ex causa præhabita, videlicet ne odiat corrigentem, et ne ad deteriora labatur : sed tunc per pœnas est coercendus. Et in hoc casu loquitur Origenes : Dum sacerdotes uni pareunt, toti Ecclesiæ moliuntur interitum. Quæ est pietas ista, uni parere, et omnes mittere in discrimen? Polluitur enim ex uno impio populus, sicut ex una morbida ove grex inficitur universus. Et Augustinus : Molestus est, inquit, medicus furenti phrenetico, eum ligando, et pater indisciplinato filio, eum redarguendo ; si autem negligent eos et perire permittant, falsa est mansuetudo hæc et crudelis. Hinc ait Bernardus : Dum inerepantur vitia, et scandala inde nascuntur, ipse sibi scandali causa est, qui fecit id quod argui debuit, non ille qui arguit. Ne ergo timeas veritatem esse contra caritatem, si unius scandalum, multorum recompensaveris pace.

Argue sapientem, et diligit te : quia considerat se esse culpabilem, quum dicat apostolus Jacobus : In multis offendimus omnes. Ideo suam reprehensionem reputat medicinam, et eleemosynam spirituales, ac beneficium esse magnum : ideo gratias agit, et diligit arguentem, quem etiam ex caritatis radice et zelo justitiæ confidit esse locutum.

9 *Da sapienti occasionem considerandi se ipsum atque salubria, et addetur ei sapientia : quia proficiet inde. Doce justum, et festinabit accipere salutarem doctrinam, nec erit tam improbus ut reputet se tantæ sapientiæ esse, ut eum nequeas de aliquo informare, quemadmodum Scribæ et Pharisei, qui dixerunt cæco nato illuminato a Christo : In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Itaque, sicut ait Gregorius, viri vere sapientes ac timorati gratias agunt, non indignantur, eis a quibus errata sua*

eis panduntur, sicut præclarissimus Archi-
apostolus in epistola ad Galatas a Paulo
notatus, in sua epistola econtrario Paulum
magnifice commendavit.

40 *Principium sapientiæ, timor Domini.*

11-21.
II Petr. III,
15, 16.
Prov. I, 7.
Hoc jam supra expositum est. *Et scientia
sanctorum, prudentia.* Vera namque pru-
dentia, non nisi in virtuosus habetur ho-
minibus, ut probat Philosophus. In malis
autem et passionatis hominibus, non est
vera prudentia, sed calliditas quædam vul-
pina et humana versutia. Passiones quippe
et vitia corrumpunt in eis rectum rationis
judicium, magisque propria commoda quæ-
runt, quam bonum commune. Verumtam-
en scientia capitur hic extense pro pra-
ctica notitia, boni efficaciter approbativa :
sicque prudentiam comprehendit, quamvis
proprie loquendo ab invicem distinguan-
tur. De hac scientia salubri Dominus per
Isaiam testatur : Captivus ductus est po-
pulus meus, eo quod non habuit scien-
tiam. *Per me enim multiplicabuntur dies
tui* : id est, mihi Sapientiæ obtemperando,
obtinebis vitam diuturniorem ac melio-
rem, moderate et sobrie te habendo, ac di-
versa vitando pericula. Possunt quoque per
dies intelligi ipsæ virtutes, atque internæ
illuminations, quibus anima intus elare-
seit : quæ crescunt et perficiuntur in homi-
ne sapientiam amplectente. *Et addentur
tibi anni vitæ*, id est dies æternitatis in
gloria, juxta illud : Longitudine dierum
adimplebo eum, et ostendam illi salutare
meum.

Ps. XC, 16.
12 *Si sapiens fueris, tibi metipsi eris*, id
est, in propriam mercedem et gloriam tibi
proficiet ac redundabit. Ex consequenti
vero, sapientia alicujus est proximis suis
proficua : quibus succurrit docendo, cor-
ripiendo, hortando, orando, exemplariter
conversando, aut simili modo. Unde in
aliquibus libris subjungitur, Et proximis
tuis. Et ita allegat in suis Homiliis Euse-
bius, dicens : Nullius sapientis sapientia
sibi soli amica est. Hoc tamen non est de
textu, sed ab aliquo expositore annexum.
Si autem illusor sis, solus portabis ma-

lum, id est culpam et debitam pœnam
pro ea, sicut ait Apostolus : Unusquisque
proprium onus portabit. Interdum tamen
illusor scandalizat, perturbat ac decipit
Galat. VI, 5.
alios, sicque sua perversitas est aliis occa-
sio culpæ et pœnæ : qui nisi libere con-
sentirent in culpam, non eis noceret alte-
rius pravitas, sed esset eis exercitatio ad
profectum.

Porro, quod subditur, *Mulier stulta et
clamorosa, plenaque illecebris, et nihil om-
nino sciens*, quamvis ad litteram possit
exponi de muliere adultera, libidinosa, seu
fornicatrice, communiter tamen exponitur
de insipientia seu falsa doctrina, et peste
hæretica, quæ mentem ad spirituale adul-
terium, hoc est ad recedendum a Deo, a
fidei veritate, a tenore justitiæ, trahit :
quæ et clamorosa est et inverecunda, sicut
asserit Augustinus : Sileat hæreticorum lo-
quacitas, nullam habens verecundiam, et
plena illecebris, quoniam turpiter delecta-
tur, et ad fœda corporis delectamenta in-
ducit. *Sedet in foribus domus suæ*, id est

13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000
1001
1002
1003
1004
1005
1006
1007
1008
1009
1010
1011
1012
1013
1014
1015
1016
1017
1018
1019
1020
1021
1022
1023
1024
1025
1026
1027
1028
1029
1030
1031
1032
1033
1034
1035
1036
1037
1038
1039
1040
1041
1042
1043
1044
1045
1046
1047
1048
1049
1050
1051
1052
1053
1054
1055
1056
1057
1058
1059
1060
1061
1062
1063
1064
1065
1066
1067
1068
1069
1070
1071
1072
1073
1074
1075
1076
1077
1078
1079
1080
1081
1082
1083
1084
1085
1086
1087
1088
1089
1090
1091
1092
1093
1094
1095
1096
1097
1098
1099
1100
1101
1102
1103
1104
1105
1106
1107
1108
1109
1110
1111
1112
1113
1114
1115
1116
1117
1118
1119
1120
1121
1122
1123
1124
1125
1126
1127
1128
1129
1130
1131
1132
1133
1134
1135
1136
1137
1138
1139
1140
1141
1142
1143
1144
1145
1146
1147
1148
1149
1150
1151
1152
1153
1154
1155
1156
1157
1158
1159
1160
1161
1162
1163
1164
1165
1166
1167
1168
1169
1170
1171
1172
1173
1174
1175
1176
1177
1178
1179
1180
1181
1182
1183
1184
1185
1186
1187
1188
1189
1190
1191
1192
1193
1194
1195
1196
1197
1198
1199
1200
1201
1202
1203
1204
1205
1206
1207
1208
1209
1210
1211
1212
1213
1214
1215
1216
1217
1218
1219
1220
1221
1222
1223
1224
1225
1226
1227
1228
1229
1230
1231
1232
1233
1234
1235
1236
1237
1238
1239
1240
1241
1242
1243
1244
1245
1246
1247
1248
1249
1250
1251
1252
1253
1254
1255
1256
1257
1258
1259
1260
1261
1262
1263
1264
1265
1266
1267
1268
1269
1270
1271
1272
1273
1274
1275
1276
1277
1278
1279
1280
1281
1282
1283
1284
1285
1286
1287
1288
1289
1290
1291
1292
1293
1294
1295
1296
1297
1298
1299
1300
1301
1302
1303
1304
1305
1306
1307
1308
1309
1310
1311
1312
1313
1314
1315
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1329
1330
1331
1332
1333
1334
1335
1336
1337
1338
1339
1340
1341
1342
1343
1344
1345
1346
1347
1348
1349
1350
1351
1352
1353
1354
1355
1356
1357
1358
1359
1360
1361
1362
1363
1364
1365
1366
1367
1368
1369
1370
1371
1372
1373
1374
1375
1376
1377
1378
1379
1380
1381
1382
1383
1384
1385
1386
1387
1388
1389
1390
1391
1392
1393
1394
1395
1396
1397
1398
1399
1400
1401
1402
1403
1404
1405
1406
1407
1408
1409
1410
1411
1412
1413
1414
1415
1416
1417
1418
1419
1420
1421
1422
1423
1424
1425
1426
1427
1428
1429
1430
1431
1432
1433
1434
1435
1436
1437
1438
1439
1440
1441
1442
1443
1444
1445
1446
1447
1448
1449
1450
1451
1452
1453
1454
1455
1456
1457
1458
1459
1460
1461
1462
1463
1464
1465
1466
1467
1468
1469
1470
1471
1472
1473
1474
1475
1476
1477
1478
1479
1480
1481
1482
1483
1484
1485
1486
1487
1488
1489
1490
1491
1492
1493
1494
1495
1496
1497
1498
1499
1500
1501
1502
1503
1504
1505
1506
1507
1508
1509
1510
1511
1512
1513
1514
1515
1516
1517
1518
1519
1520
1521
1522
1523
1524
1525
1526
1527
1528
1529
1530
1531
1532
1533
1534
1535
1536
1537
1538
1539
1540
1541
1542
1543
1544
1545
1546
1547
1548
1549
1550
1551
1552
1553
1554
1555
1556
1557
1558
1559
1560
1561
1562
1563
1564
1565
1566
1567
1568
1569
1570
1571
1572
1573
1574
1575
1576
1577
1578
1579
1580
1581
1582
1583
1584
1585
1586
1587
1588
1589
1590
1591
1592
1593
1594
1595
1596
1597
1598
1599
1600
1601
1602
1603
1604
1605
1606
1607
1608
1609
1610
1611
1612
1613
1614
1615
1616
1617
1618
1619
1620
1621
1622
1623
1624
1625
1626
1627
1628
1629
1630
1631
1632
1633
1634
1635
1636
1637
1638
1639
1640
1641
1642
1643
1644
1645
1646
1647
1648
1649
1650
1651
1652
1653
1654
1655
1656
1657
1658
1659
1660
1661
1662
1663
1664
1665
1666
1667
1668
1669
1670
1671
1672
1673
1674
1675
1676
1677
1678
1679
1680
1681
1682
1683
1684
1685
1686
1687
1688
1689
1690
1691
1692
1693
1694
1695
1696
1697
1698
1699
1700
1701
1702
1703
1704
1705
1706
1707
1708
1709
1710
1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2

prævaleant. Hæ autem doctrinæ sunt multis tanto delectabiliores, quanto minus transcendunt capacitatem et ratiocinationem intellectus humani, quem difficile est in captivitatem redigere ad credendum ea quæ omnem rationem, experientiam et sensum excedunt : sicut quod Arius docuit, Deum non esse trinum in Personis ; et Photinus, quod Christus sit purus homo ; et alii quidam, quod in Sacramento non sit Christus, nisi ut in signo. Tales quoque doctrinæ recedunt ab arcta via salutis, et delectabilia multa licentiant, a quibus sapientia vera refrenat : ideo dulciores videntur. Panis autem absconditus, est sacrificium superstitiosum talium perversorum, vel in se, vel quantum ad modum sacrilegum, quo illud sacrificant et frequentant. Vel, Panis absconditus, est error occultus, latens perfidia, lex iniqua : quibus reficitur homo vecors ac perfidus. Denique, ad litteram, multis dulcius sapiunt eibus et potus, quem occulte et furtive accipiunt, in quantum in tali refectione propria libertas plus aliquid habet, vel proprium separatumque commodum magis sentitur, vel diabolus magis instigat, prout in libro Confessionum in simili tangit Augustinus, et in Collationibus Patrum abbas Serapion sibi in sua juventute con-

Atigisse fatetur de paxemade¹, quam comedit quotidie in secreto. Sed istud in virtuosus locum non habet. Conformiter de spiritualibus aquis furtivis ac pane abscondito, in perversis perfidisque hominibus accidit.

Et ignoravit insipientia seu hæresis detestanda, quod gigantes ibi sint, id est, spiritus maligni et superbissimi hæresiarachæ, in suis doctrinis dominantur ac regnent, non Deus nec sapientia salutaris. Istud enim despicit credere, et putat pertinaci animo se bene sentire : imo incorrigibiliter suis adhæret erroribus usque ad ignem. *Et in profundis inferni convivæ ejus*, id est, quod hi qui participant, et adhærent suis doctrinis, in profundo inferni demergantur, sicut scriptum est : Qui non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Unde rursus in prima sua epistola ait idem Evangelista : Qui non credit in Filium, mendacem facit Patrem, quia non credit in testimonium quo testificatus est Pater de Filio suo. Ideo subditur : *qui enim applicabitur illi*, id est, insipientiæ aut hæreticæ pravitati consentit, *descendet ad inferos : nam qui abscesserit ab ea, salvabitur*, nisi aliunde sit reus. Verumtamen versus iste non est de textu.

18

Joann. iii,
18.Joann. v,
10.

ARTICULUS X

ELUCIDATIO CAPITULI DECIMI : PARABOLE SALOMONIS FILII DAVID REGIS JERUSALEM.

QUEMADMODUM in exordio dictum est, hic inchoatur secunda pars atque collectio Parabolæ Salomonis : in quibus non est longa connexio de eadem materia, sed quilibet versus communiter habet suam materiam compendiose ; et laudi vir-

tutis frequenter conjungitur vituperium peccati contrarii. Itaque pro titulo præmittitur : *Parabolæ Salomonis filii David regis Jerusalem*. Quem titulum præmiserunt, qui ex ore Salomonis istas collegerunt parabolas.

¹ Paxemas tertiæ declinationis, seu paxemadion secundæ, significat panem bis coctum. (Nota 4^æ editionis Coloniensis.) — Cf. Cangii *Glossar.* V^o Paximatium.

Itaque parabolæ Salomonis sunt quæ sequuntur. *Filius sapiens lætificat patrem, filius vero stultus mœstitia est matris suæ.* Istud totum recte vocatur parabola, quia sub litterali significatione, qua de carnalibus filiis et carnalibus eorum parentibus intelligitur, aptiorem ac spiritualem habet intelligentiam, ut tangetur. Itaque, Filius sapiens, id est prudens proles, ut nomine filii, etiam filia designetur, ita ut filius notet relationem, non sexum : sicut quum dicitur, Filius est res nata ex substantia patris : quod competit filia, sicut et filio. Filius ergo sapiens lætificat patrem, qui ex dilectione præcipua qua filium amat, de ejus sapientia gratulatur, et a filio sapiente in multis juvatur, ac per filium talem confidit honorari, et tempore senectutis foveri. Gloriatur quoque se talem relinquere posterum ac heredem : sicut et Jacob de sapientia filii sui Joseph exultans, ait : Jam lætus moriar, quia superstitem te relinquo. De hac re multa in Ecclesiastico conscribuntur, quæ suo loco sunt exponenda, et his colliganda : ideo non oportet prævolare, aut ea hic allegare. Filius vero stultus mœstitia est matris, id est causa et materia doloris suæ carnalis matris. Nec dubium quin et patris. Sed ideo specialiter dicitur matris mœstitia, quoniam stulti quum sint inepti ad expedienda foris negotia, solent domi manere cum matre : sicque mater ex assiduo stultæ prolis adspectu, habet dolorem præcipuum. Matres quoque sunt specialiter compassivæ ac piæ et pronæ ad dolorem ac lacrimas, et multum intense diligunt sobolem suam.

Juxta intelligentiam altiore, *filius sapiens*, id est bonus Catholicus, *lætificat patrem* cœlestem, cui dicitur : Pater noster es tu, nos vero lutum. Cui, quasi patri in filio, complacet in homine virtuoso, juxta quod scriptum est : Gaudium Domini est fortitudo vestra. *Filius vero stultus mœstitia est matris suæ* æternæ Sapientia, quæ per modum mœrentis se habet ob hominum vitia. Rursus, per patrem po-

A test intelligi bonus prælatus ac prædicator, cujus lætitia est filius sapiens, id est obediens subditus. Unde in tertia sua Canonica fatetur S. Joannes : Majorem horum gratiam non habeo, quam ut audiam filios meos in veritate ambulantes. Verumtamen sunt quidam parentes, non satis spiritualiter, sed sensualiter suam sobolem diligentes, qui super filiis et filiabus suis vere sapientibus, mundana et carnalia eumeta spernentibus, religionemque ingredientibus, interdum graviter contristantur, et de fatua sobole carnalem prudentiam amplectente, et quæ mundi ac carnis sunt exquirente, lætantur. Et hoc ideo, quoniam veram sapientiam reputant insipientiam, et econtra.

Nihil proderunt thesauri impietatis, id est divitiæ male adeptæ : quæ non solum non prosunt ad salutem, sed plurimum obsunt, quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Vel, Thesauri iniquitatis, sunt temporalia bona collecta, quamvis non male acquisita : quæ dicuntur thesauri iniquitatis propter adjunctum effectum, quoniam sunt materia atque occasio vitiorum multorum. Dives enim currit ad libitum, corrui ad illicitum ; ad superbiam, indignationem, iram, impatientiam pronus est ; in vitia gulæ atque luxuriæ solet corruere ; otiositati loquacitatisque vacat. Ideo Christus in Evangelio divitias vocat mammonam iniquitatis. Itaque thesauri terreni per se non prosunt, imo nec per se obsunt saluti : sed sicut justis ac prudentibus, qui eis bene uti noverunt, sunt materia exercitiumque virtutum, quia ex ipsis opera pietatis exerceent ; sic avaris et insipientibus sunt vitiorum occasio, ac medium damnationis æternæ. Ideo in suis Proverbiis Seneca loquitur : Pecuniæ imperare oportet, non servire. Pecunia si uti scias, ancilla est ; si nescis, domina. Spiritualiter, thesauri iniquitatis sunt, abundantia demeritorum. De quibus ait Apostolus : Secundum duritiam tuam et impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die justi judicii Dei. Et

4

Gen. XLVI, 30.

Is. LXIV, 8.

II Esdr. VIII, 10.

III Joann. 4.

2

Luc. XVI, 9.

Rom. II, 5.

Amos III, 10. rursus alibi : Nescierunt agere rectum, A
 * iniquita- thesaurizantes impietatem *. Qui thesauri
 tem maxime nocent animæ, quamvis quidam
 per eos in terrenis ditentur. *Justitia vero
 liberabit a morte*. Interdum namque liberat
 a morte corporali, semper autem a
 morte mortalis peccati et infernalis supplicii,
 dummodo perseveretur in ea usque in finem.

3 *Non affliget Dominus fame animam justii*.
 In lege namque communiter dabatur
 temporalium copia justis. Unde Moyses factus
 est : Omnino indigens et mendicus non
 erit inter vos. (Interdum tamen dispensatione
 divina evenit oppositum.) Hinc ait
 Psalnista : Non vidi justum derelictum,
 nec semen ejus quærens panem. Et tamen
 ipsemet David inopia ductus, petivit panem
 et cibos a Nabal. Pensandum ergo
 quod ait, Non affliget Dominus fame animam
 justii : quasi dicat, Etsi corpus justii
 affligatur esurie, animæ tamen patientiam
 tribuit et gaudium in adversis. Nam et aliqui
 martyres sancti, fame in carcere obierunt,
 sed animæ eorum desuper consolabantur. Est
 quoque spiritualis fames, id est defectus
 internæ refectionis : qua Dominus justorum
 animas non affligit. Ideo ait Propheta de
 Domino : Ut alat eos in fame. *Et insidias
 impiorum subvertet* : quia frequenter impedit
 eas ab intento malignitatis effectum, juxta
 illud : Deus dissipat cogitationes malignorum,
 ne possint implere manus eorum quod cœperant.
 Interdum etiam Deus retorquet impiorum
 insidias in caput ipsorum, juxta illud Psal-
 mi : In laqueo isto quem absconderunt,
 comprehensus est pes eorum. Sic Saul
 quoties cecidit in manus David. Finaliter
 autem impii propter suas peribunt insidias,
 secundum illud, Iter impiorum peribit.
 Juxta præhabita, subvertit Deus insidias
 Judæorum, qui voluerunt nomen ac fidem
 Christi omnino extinguere, et tamen in
 captivitatem redacti sunt Romanorum,
 et Christianis subjecti.

4 *Egestatem operata est manus remissa* :
 quia corporalis inopia sequitur operarium

pigrum. Qui vero tardus et frigidus est ad
 exercitia virtuosa, interiorum incurrit inopiam.
Manus autem, id est virtus operativa, *fortium*,
 qui otia abhorrentes, agiles sunt ad bona,
divitias parat, id est acquirunt, tam corporales
 frequenter, quam spirituales semper. — *Qui
 nititur*, id est inhæret, *mendaciis*, *hic pascit
 ventos*, id est, vanus atque instabilis est, et
 verba ventosa roborare et verificare conatur.
Idem autem ipse sequitur aves volantes :
 id est, propria inconstantia circumfertur,
 et instar avium undique agitur, nec certum
 est ubi se figet, quia in veritate non
 stabilitur. De hoc in Ezechiele multa dicuntur
 ænigmatice et valde subtiliter, de falsis
 prophetis Israel, qui linebant parietem luto
 sine paleis, et fecerunt pulvillos sub omni
 cubito, et cervicalia sub omni capite, ad
 capiendum animas volantes : quia per
 vaticinia falsa, et promissa mendosa ac
 blanda, plurimos assecraverunt ac deceperunt.

Qui congregat in messe, id est tempore
 prosperitatis, juventutis ac sanitatis, et
 congruis horis quibus adest facultas meritorie
 operandi, ac spirituales divitias congregandi :
 qui, inquam, tunc fortiter agit, spiritualiter
 proficit, et eos qui sibi commissi sunt, seu
 proximos suos, Christo lucrificat. *filius sapiens
 est ; qui autem stertit astate*, id est, tali tempore
 admittit torporem, et negligenter tempus
 suum expendit, est *filius confusionis* : quia
 in se ipso est deordinatus, confusioneque
 dignus, atque in die judicii sui æternæ
 confusioni tradetur, sicut de talibus fertur
 in Psalmo : Erubescant, et conturbentur in
 sæculum sæculi ; et confundantur, et pereant.
 Non enim dormientibus, et torpori otioque
 vacantibus, beatitudo æternitatis ingeritur,
 sed custoditis corde, et sollicitis coram Deo,
 indefessis ac strenuis in omni observantia
 præceptorum, ut juxta suæ exigentiam
 vocationis ambulent digne Deo.

Benedictio Domini super caput justii :
 id est, super justum et in mentem ipsius

Amos III, 10.
 * iniquitatem

Deut. XV, 4.

Ps. XXXVI, 25.

1 Reg. XXV, 4-9.

Ps. XXXII, 19.

Job V, 12.

Ps. IX, 16.

1 Reg. XXIV, 4, 5; XXXVI, 7, 8.

Ps. I, 6.

Ezech XIII, 10, 18, 20.

5

Ps. LXXXII, 18.

Ephes. IV, 1

6

diffundit Deus atque multiplicat gratiarum A
 suarum charismata. Justus enim Dominus, ter Deo vixerunt, et ea quæ evidenter bona
 et justitias diligit : ideo justis tanquam sunt elegerunt, relinquentes dubiosa et pe-
 amicis et pro divino honore zelantibus, dat riculosa, in quibus potest esse discrimen ;
 copiam spiritualium munerum, quandoque et qui in omni conversatione sua colum-
 etiam temporalium rerum. Hinc scriptum binam tenet simplicitatem, vitans omnem
 est : Non aufert a justo oculos suos. *Os duplicitatem, simulationem, hypocrisim ;*
autem impiorum operit iniquitas. Nam tot *ambulat confidenter,* id est secure, vitans
 et tanta peccata ore suo committunt, quod singularitatem, et sequens communem ju-
 propriis iniquitatibus os eorum operiri as- storum viam. Verumtamen Spiritus San-
 seritur. Inquinant enim ora sua, verba ctus variis modis in suis operatur electis,
 scurrilia, mendosa, detractoria, pungitiva, nec gratia ejus generali restringitur re-
 injuriatoria proferendo ; item per testimo- gula. *Qui autem depravat vias suas,* id
 nia falsa, per comessationes et potus B est, actiones suas non dirigit secundum
 superfluos. Econtra, sicut sanctus vir ab- legem justitiæ ac divina præcepta, *mani-*
 bas Pambo asseruit, ora monachorum sunt festus erit. Aliquando enim in præsentī in-
 sancta per observantiam discreti silentii, terior ejus malitia, per exteriorem manife-
 et jugem colloquutionem cum Deo, quem statur effectum. Porro in judicio ejus, tam
 orando, laudando, psallendo, assidue occu- particulari quam generali, Judex cœlestis
 pantur.

7 *Memoria justī cum laudibus :* id est, Luc. viii,
 homines, recordando justos vivos seu mor- 17.
 tuos, laudant eos, et habent eorum nomen 1 Cor. iv, 5.
 honestum ; *et nomen impiorum putrescet,* 10
 id est, fama et memoria iniquorum sor- C
 descunt et pereunt, et vituperationes ha- tiæ per viam demonstrat, aut nutibus oculo-
 bent annexas, præsertim apud sapientes et rum quemquam deridet, *dabit dolorem,*
 virtuosos. Aliqui vero sunt ita corrupti id est, dolorosam pœnam pro suo sustinebit
 mente, quod impios laudant, et justos vitu- peccato. Juxta hunc modum loquendi ait
 perant, juxta illud Psalmi : Laudatur pec- ad Thessalonicenses Apostolus, loquens de
 cator in desideriis animæ suæ, et iniquus impiis : Qui pœnas dabunt in interitu æter-
 benedicitur. Sed de talium judicio non est nas. Talis quoque nutibus suis quandoque
 eurandum. Hinc scriptum est : Nomina* 9.
 eorum vivent in sæculum sæculi ; et alibi, ingerit dolorem homini quem irridet, seu
 Non recedet memoria ejus, videlicet sa- viro ejus conjugem provocat. De talibus
 pientis et justī. ait in Psalmo Christus : Qui oderunt me
 Ps. x, 3, Ps. xxxiv, 19.
 sec. Hebr. * Corda Ps. xxxiv, 19.
 Ps. xxi, 27.
 Eccli. xxxix, 13.

8 *Sapiens corde præcepta suscipiet,* ut D
 unicuique superiorum suorum obediat, ad Vena vitæ, os justī : quia ex ore sapien- 41
 minus in his quæ ad illius cathedram per- tium ac justorum procedunt verba salutis
 tinent, et Deo absolute in omnibus ; *stul- ac gratiæ, salubria documenta, recta con-*
 tus cœditur labiis, id est, iniquus et in- silia : qui etiam propria humiliter confi-
 corrigibilis affligitur verbis corripientium tentur peccata. Unde de Christo scriptum
 et exhortantium eum quasi flagellis, quia est : Mirabantur omnes in verbis gratiæ,
 ex habitibus vitiosis inclinatur ad prava. Luc. iv, 22.
 De hoc infra in libris Sapientialibus multa quæ procedebant de ore ejus. *Os autem*
 habentur. — *Qui ambulat simpliciter,* id impiorum operit iniquitatem : id est, pro-
 9 est per tritas vias Sanctorum, et eorum ex- pria vitia negat, palliat seu excusat, non
 empla documentaque sequitur, qui sinceri- confitetur : imo magis tuetur. Pro cujus
 mali evitacione orat Propheta : Non decli- Ps. cxi, 4.

ter Deo vixerunt, et ea quæ evidenter bona sunt elegerunt, relinquentes dubiosa et pe- riculosa, in quibus potest esse discrimen ; et qui in omni conversatione sua columbinam tenet simplicitatem, vitans omnem duplicitatem, simulationem, hypocrisim ; *ambulat confidenter,* id est secure, vitans singularitatem, et sequens communem justorum viam. Verumtamen Spiritus Sanctus variis modis in suis operatur electis, nec gratia ejus generali restringitur regula. *Qui autem depravat vias suas,* id est, actiones suas non dirigit secundum legem justitiæ ac divina præcepta, *manifestus erit.* Aliquando enim in præsentī interior ejus malitia, per exteriorem manifestatur effectum. Porro in judicio ejus, tam particulari quam generali, Judex cœlestis declarabit vitia ejus. Unde ait Salvator : Nihil occultum quod non manifestetur. Apostolus quoque : Deus, inquit, revelabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.

Qui annuit oculo, id est, signa impudici- 10
 tiæ per viam demonstrat, aut nutibus oculo- rum quemquam deridet, *dabit dolorem,* id est, dolorosam pœnam pro suo sustinebit peccato. Juxta hunc modum loquendi ait ad Thessalonicenses Apostolus, loquens de impiis : Qui pœnas dabunt in interitu æternas. Talis quoque nutibus suis quandoque ingerit dolorem homini quem irridet, seu viro ejus conjugem provocat. De talibus ait in Psalmo Christus : Qui oderunt me gratis, et annuunt oculis. *Et stultus labiis verberabitur.* Hoc est quod jam dixit : Stultus cœditur labiis.

Vena vitæ, os justī : quia ex ore sapien- 41
 tium ac justorum procedunt verba salutis ac gratiæ, salubria documenta, recta consilia : qui etiam propria humiliter confitentur peccata. Unde de Christo scriptum est : Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus. *Os autem impiorum operit iniquitatem :* id est, propria vitia negat, palliat seu excusat, non confitetur : imo magis tuetur. Pro cujus mali evitacione orat Propheta : Non decli-

- nes cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Hinc fertur alio loco : Quum dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua ; parcat illi, et non derelinquet illud, et celabit in gutture suo. Quocontra sanctus Job de se ipso testatur : Si abscondi quasi homo peccatum meum, et celavi in sinu meo iniquitatem meam. Et Seneca ait : Relinque excusationem, quia nemo peccat invitus ; itemque, Proximum innocentiae tenet locum verecunda peccati confessio.
- 12 *Odiū suscitāt rixas* : quia ex odio quo quis alium odit, facilliter prorumpit in verba rixosa adversus eum, quoniam appetit ei malum ac læsionem : *et universa delicta operit caritas*. Jam dictum est, quod os impiorum operit iniquitatem : quomodo ergo caritas operit universa delicta ? Respondendum est, quod caritas dicitur peccata operire, id est auferre, ita quod nec Deus imputat ea, quoniam ex caritatis fervore consumuntur peccata, sicut ex igne stipula. Juxta hunc sensum ait Psalmista : C
- Ps. xxxi, 1. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Et Jacobus dicit : Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, operit multitudinem peccatorum. Denique, sicut impius operit et occultat propriam culpam, sic caritas culpam alterius, ita quod proximum non increpat statim in publico, nec eum diffamat, sed primitus in secreto, ut famæ ejus provideat.
- 13 *In labiis sapientis invenitur sapientia*, id est, sapientialia verba procedunt de lingua hominis sapientis. Nam ea quæ sunt in voce, sunt signa interioris notitiæ ; et qualis quisque est, talia loquitur. Unde ait Salvator : Ex abundantia cordis os loquitur. *Et virga in dorso ejus qui indiget corde*, id est, justa afflictio ei debetur ac imminet, qui exæceatus est corde, propter quod indiget corde, id est usu rationis atque prudentia : sicut incredulis contigit Judæis, de quibus Isaias prædixit, Exæceatum est cor* populi hujus. Hinc Philistæi
- A propter insipientiam suam in natibus sunt percussi, ut legitur primo Regum. — *Sapientes abscondunt scientiam* tempore opportuno, nec sapientiam suam jactant : est enim tempus tacendi ; nec illusoribus et incapacibus eam proponunt. Ex humilitate ergo eam abscondunt. Nihilominus tempore apto, ex caritate ostendunt, communicant, et prædicant eam. Sapientia enim abscondita et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque ? *Os autem stulti, confusio ni proximum est* : quia a reprehensibilibus verbis diu non abstinet, et inordinate in loquendo se habet.
- Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus* : id est, dives in suis confidit divitiis, quasi in civitate munita, et sicut is qui in urbe est, in murorum fortitudine sperat. Porro qui spiritualiter dives est, in meritis suis confidit, id est, per ea sperat in Domino. Spes namque est certa exspectatio futuræ felicitatis, ex gratia Dei meritisque procedens. *Pavor pauperum, egestas eorum* : id est, ideo timent opprimi atque deficere, quia sciunt se inopes esse. Spiritualiter quoque, qui pauper est, id est virtutibus carens ac meritis, timet inordinato, carnali, mundano timore ; et merito formidaret damnari. Multi etiam pauperes propriam paupertatem abhorrent. — *Opus justī*, id est justa actio ejus, tendit ad vitam gloriæ, et vitam gratiæ perficit ; *fructus autem impiī*, id est delectatio ejus seu actus interior, est ad peccatum. Concupiscentia enim quum conceperit, parit peccatum, ut Jacobus ait apostolus. Et ex interiori culpa ad exteriorē proceditur.
- Via vitæ est custodiēti disciplinam* : quoniam disciplinæ acquiescendo, vivit per gratiam, estque in via ad patriam ; *qui autem increpationes relinquit*, id est, increpari de suis peccatis non vult, vel facta increpatione, ad solita vitia redit, errat : quia superbus et fatuus est. — *Abscondunt odium labia mendacia* : id est, mendosiorancorem suam occultant, dum dicunt se diligere eum quem odiunt. Odium namque quærit occulte nocere, ideirco abscondi-

1 Reg. v, 6.

14

Eccl. iii,

7.

Eccl. xli,

17.

15

16

Jacob. i, 15.

17

18

Job xx, 12,
13.Ibid. xxxi,
33.

Ps. xxxi, 1.

Jacob. v, 20.

Matth. xii,
34.

Is. vi, 10.

*Excæca cor

tur. Ira vero aperta est, et publice appetit A lædere, ut ait Philosophus. Hinc in Proverbiis suis Seneca loquitur : Odia multorum sub osculo latent. Et rursus : Pejora sunt, inquit, tecta odia quam aperta. Propterea loquax inimicus te minus offendit, quam taciturnus. Istud in Joab et Juda patuit proditore. *Qui profert contumeliam*, id est, alteri convitiatur, *insipiens est*, id est impatiens, passionatus et improbus, non attendens se ipsum, et proximum lædere non formidans : quod caritati atque justitiæ est contrarium.

II Reg. iii, 27; Matth. xxvi, 48, 49.

19 *In multiloquio non deerit peccatum* : quia aliquid mali se miscet, et indiscretionis est plus loqui quam expedit. Multiloquium autem dicitur, non quia multa, sed quia superflua verba promuntur. Nam et Paulus in Actibus legitur usque in mediam noctem protraxisse sermonem. Similiter Christus in monte et post Cœnam, longum fecit sermonem. *Qui autem moderatur labia sua*, loquendo vera, salubria, justa, cum discretione, circumstantiisque virtutum, videlicet loco et tempore opportuno, recta intentione, et taliter ut oportet ; *prudētissimus est* : quia hoc signum est et effectus magnæ prudentiæ ac virtutis.

Act. xx, 7.

Matth. v, vii; Joann. xiii-xvii.

20 — *Argentum electum, lingua justī*, id est pretiosa et instar optimi argenti, a macula verborum pravorum immunis, ac splendens per pulchram doctrinam, atque sonora loquendo salubriter ; *cor [autem] impiorum pro nihilo est habendum*, in quantum hujusmodi. Nam et peccatum nihil est, et nihil fiunt homines peccando. Unde de justo cantatur : Ad nihilum deductus est in

Ps. xiv, 4.

Job xviii, 15.

21 *Labia justī erudiunt plurimos*, corripiendo, hortando, consulendo seu prædicando. Aliqui tamen sunt justī, quibus non suppetit gratia eruditionis ad prædicandum. *Qui autem indocti sunt, in cordis egestate morientur*, id est, ex defectu informationis internæ morientur modo per culpam, deinde per pœnam æternam. Necesse est

enim scire ea quæ sunt necessaria ad salutem, nec præcepta queunt impleri, nisi sciuntur. Necesse est quoque donum scientiæ a Spiritu Sancto habere. Hinc ait Apostolus : Qui ignorat, ignorabitur. Et de electis ait Salvator : Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me.

I Cor. xiv, 38.
Joann. vi, 45.

Benedictio Domini divites facit homines in virtutibus : quia benedictio Domini est collatio munerum ejus, et multiplicatio eorumdem ; *nec sociabitur eis afflictio*, id est pœna inordinata, aut damnatio sempiterna : imo cum gaudio serviunt Deo. Attamen de peccatis suis ac aliorum tristantur. Nam et alibi scriptum est : Qui addit scientiam, addit et dolorem. De talibus ait Apostolus : Divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia.

22

Eccle. i, 18.

I Cor. i, 5.

Quasi per risum stultus operatur scelus, id est, impie agit cum gaudio vano, sicut præhabitum est : Lætantur quum malefecerint. Imo quidam sunt ita obtenebrati ac habituati in vitiis, quod etiam peccata mortalia facere, reputant quasi ludum, nec ponderant plus quam risum. Potest et ita exponi : Quasi per risum stultus operatur scelus, id est, proximum graviter lædit, idque faciendo risum quemdam et jucundum vultum assumit, ne malignandi animo hoc egisse putetur, sed potius improvisæ, aut ludendi intentione, ita quod commisso facinore, dicit : Ludens feci. *Sapientia autem est viro prudentia*, id est causa discretionis et provisionis. Quamvis enim sapientia et prudentia distinguantur, tamen in divinorum cognitione illuminati, ex ipsa contemplatione æternorum incitantur ad habendum se prudenter et ordinate in rebus actibusque humanis. Nam et teste Apostolo, Spiritualis homo omnia judicat. Philosophus quoque testatur, quod sapientia tanquam capitanea judicare habet de inferioribus intellectualibus habitibus.

23

Prov. ii, 14.

Ibid. xxvi, 19.

I Cor. ii, 15.

Quod timet impius, veniet super eum, videlicet debita pœna, quam vel in præsentī, aut in futuro sustinebit : præsertim

24

- qui peccat cum servili timore, et scit se peccare, ille nisi pœniteat, damnationem incurret perpetuam. Verumtamen, sicut in *Eccle. viii, 11.* Ecclesiaste asseritur, multi sine ullo timore perpetrant mala : quibus tamen tandem supervenit hora, in qua vel in extremis concutientur horrore; atque peribunt. *Desiderium suum justis dabitur*, id est rem desideratam, videlicet æternam consequentur salutem, donaque gratiæ in præsentibus. Etenim oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum.
- Ps. xxxiii, 16.* 25 *Quasi tempestas transiens non erit impius*, id est, cito tolletur de medio, juxta illud : Quomodo facti sunt in desolationem? Subito defecerunt. Unde dicitur in *Job iv, 7-9.* Recordare, obsecro, quis unquam innocens periit? Quin potius vidi iniquos Domino flante perisse. Hinc loquitur *Is. xi, 24.* Isaias : Et quidem neque satus, neque radicans in terra truncus eorum; repente flavit in eos, et aruerunt. Et dato quod in vita hæc usque ad debitam subsistant ætatem, tamen omne hoc respectu futuræ æternitatis, vix est momentum. *Justus [autem] quasi fundamentum sempiternum* : quia in omni eventu constans manet in Domino, et stabilitur in Creatore, modo per gratiam, deinde per gloriam. Hinc ait Salvator : Omnis qui audit verba mea, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non eccidit : fundata enim erat supra petram.
- Math. vii, 24, 25.* 26 *Sicut acetum dentibus molestiam ingerit, quos acidos facit, et fumus oculis, quos affligit, obseurat, amaricat; sic piger his qui miserunt eum in via.* Nam sua tarditate ac negligentia ipsos affligit, dum nec causas propter quas missus est, expedit, nec statuto revertitur tempore. — *Timor Domini apponet dies* : id est, homo Deum filialiter timens, vitæ prolongationem meretur, et ad annos æternitatis perducitur : de quibus in Psalmo habetur, Annos æternos in mente habui. Vitamque gratiæ et ipsas virtutes, quæ sunt dies cordis, timor Dei adducit ac auget. *Et anni impiorum breviabuntur* : quoniam sæpe propter sua scelera occiduntur, et gulose turpiterque vivendo suam abbreviant vitam.
- Expectatio justorum, lætitia*, id est, æternam præstolantur jucunditatem a Domino : et ipsa eorum expectatio est consolatoria et jucunda, sicut ait Apostolus : Spe gaudentes. *Spes autem impiorum peribit*, id est, privabitur effectu seu bono sperato. Nam et sine virtuosis actibus salvari confidunt; et frequenter sperant in vita hæc diu subsistere, prosperari, et suis concupiscentiis deservire, tandemque ante finem vitæ pœnitentiam agere : et tamen subito auferuntur, quemadmodum fertur de divite quodam, dicente : Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus : Stulte, hæc nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem parasti, ejus erunt?
- Fortitudo simplicis, via Domini*, id est, observantia viæ seu legis Dei, est spiritualis confortatio simplicis hominis, simplicitate columbina micantis : qui etsi altiora nequit scrutari, nec magnæ existit scientiæ, hoc tamen ei sufficit, quod in sua manens simplicitate, servet præcepta. *Et pavor his qui operantur malum*, id est, horrenda formido imminet eis, et inordinati timores sunt in ipsis frequenter, dum metuunt deprehendi, sicut de furibus, adulteris et consimilibus constat. — *Justus in æternum non commovebitur a via justitiæ*, sicut *Job xxvii, 5, 6.* Job dicit : Donec deficiam, non recedam ab innocentia meâ; justificationem quam cepi tenere, non deseram. Atque Apostolus ad Romanos : Quis, inquit, nos separabit a caritate Dei? Verumtamen istud non est intelligendum quasi justus non possit peccare; sed quod justus, in quantum talis, magis vult vitam quam justitiam perdere, et quod viri perfecte justi, parati sint pro justitia mori. *Impii autem non habitabunt super terram cœlestis patriæ* : de qua fertur in Psalmo, Credo videre bona Domini in terra viventium. *Rom. xii, 12.* *Luc. xii, 19, 20.* *30* *Rom. viii, 35.* *Ps. lxxvi, 13.*

- 31 *Os justī parturiet sapientiam*, id est, ju- A proferant. Unde monet Apostolus : Omnis *Ephes. iv,*
sta ac sapientialia proferet verba; *lingua* sermo malus ex ore vestro non procedat; ^{29.}
pravorum peribit : quia propter vitia sua sed qui utilis est ad ædificationem, ut det
Luc. xvi, damnabitur : sicut et epulo in inferno pe- gratiam audienti. *Et os impiorum perversa,*
^{24.} tiit linguam suam refrigerari, insinuans se id est, considerant impii qualiter pos-
32 in ea gravius cruciari. — *Labia justī con-* sint vana, frivola et nociua effari : et ex
considerant placita : id est, justus sua discre- industria evomunt talia, quia in sua lo-
tione perpendit, ut labia sua loquantur ea quacitate ac perversitate delectantur ; et
quæ Deo et proximis merito debent place- sæpe libentius proferunt ea quæ audienti-
re, ut non nisi ædificatoria atque salubria bus displicent, quam quæ placent.

ARTICULUS XI

EXPOSITIO CAPITULI UNDECIMI : STATERA DOLOSA ABOMINATIO EST APUD DOMINUM.

- J**USTITIA cum actibus suis hic speciali- B furtum, specie seu apparentia justitiæ co-
ter commendatur, et vitia eis opposita loratum : qua qui utuntur, ad restitutio-
1 reprobantur. *Statera dolosa abominatio est* nem tenentur. *Et pondus æquum*, id est
apud Dominum, id est, divino judicio mul- justa mensura, *voluntas ejus*, id est, Deo
tum est abominanda statera fraudulentè essentialiter justo placet, qui jussit : Sta- *Ezech. xlv,*
formata, qua proximi clam falluntur. Talis tera justa, et ephi justum, et batus justus ^{10.}
namque statera, id est usus seu mensura- erit vobis. Itaque qui in cunctis juste ac
tio facta per eam, est Deo odibilis, quum sinceriter agit ac judicat, qui causam ac
Lev. xix, sit directe contra legem naturalem atque causam æqua lance discernit, summi Judi-
^{35, 36.} divinam, et contra caritatem et æquitatem. Spiritualiter quoque dolosa statera, hoc est ponderatio seu judicium rationis, *Ubi fuerit superbia, ibi erit et contume-* 2
hoc est ponderatio seu judicium rationis, *lia.* Superbi namque, quum sint magni in
quæ vel ex personarum acceptione, vel C oculis suis, faciliter arbitrantur sibi fa-
affectione sinistra seu aversione perversa, etam injuriam, quamvis quandoque non
judicat male de se ipsa et aliis, propria sit; et injuriam sibi factam, reputant ni-
vitia non ponderando, ut requirit justitia, mis magnam : sicque in contumeliosa ver-
et facta aliorum bona, judicando non bo- ba prorumpunt. Alios quoque non humili-
na, vel mala, nimis mala : hæc statera est ter, sed contumeliose solent corripere, sicut
abominabilis Deo. Similiter statera utuntur Eliu sanctum Job. Talis fuit Rabsaces, qui *Job xxxii-*
Math. dolosa, qui onera gravia et importabilia *xxxvii.*
^{xxiii, 4.} aliis portanda imponunt, quæ digito suo respondit : Numquid ad dominum tuum mi-
Lev. xix, nolunt movere. Hinc Dominus jussit : No- *IV Reg.*
^{35.} lite facere iniquum aliquid in judicio, in *xviii, 26, 27.*
regula, in pondere, in mensura. Nihilo minus multi intorati et cupidi dolosis D vobiscum? Denique valde vitandum est vi-
ut ait Psalmista : Mendaces filii hominum tium istud : quia, ut Thomas in secunda
Ps. lxi, 10. in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in secunda
in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in secunda
id ipsum. Hæc mensuratio fraudulenta est

tumeliam, propria tamen origo contumeliæ dicitur esse ira. Nam finis iræ est vindicta. Contumeliosus autem, per verba contumeliæ communiter intendit se vindicare, alteriusque honorem auferre. Hinc Seneca in suis ait Proverbiis : Contumelia a contemptu dicta est, quoniam nemo, nisi quem contempsit, tali notat injuria. Solent etiam verba contumeliosa citius proferri in eos, qui minus timentur. Unde et Seneca : Ingenuitas, inquit, contumeliam non suscipit; in vita miseri, contumelia est. *Ubi autem humilitas, ibi et sapientia.* Humilitas namque ad illuminationem divinam specialiter præparat mentem, ut dictum est sæpe. Ideo scriptum est : Revelasti ea parvulis; itemque, Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Imo per Isaiam Dominus loquitur fons sapientiæ adorandus : Super quem requiescet spiritus meus, nisi super quietum et humilem?

Math. xi,
25.
Ps. xviii, 8.

Cf. Is. lxxvi,
1, 2.

3 *Simplicitas columbina justorum dirigit eos*, id est, recte faciet incedere ad finem salutis æternæ. Nam facit deverticula duplicitatis, simulationis, hypoerisisque vitare, et per suam simplicitatem merentur justis desuper dirigi. Semper quoque connexæ sunt simplicitas ista et vera justitia : sicut Job fuit vir simplex et rectus; idcirco in omnibus direxit eum Altissimus. *Et supplantatio perversorum vastabit eos.* Sæpe enim contingit, quod qui impotentiores se supplantant, a potentioribus se supplantentur, et in judicio Dei debita punitione vastentur. Ideo Tullius dixit : Quod alteri feceris, scito ac præstolare tibi ab alio fieri.

Job 1, 1, 8;
11, 3.

4 *Non proderunt divitiæ temporales in die ultionis divini judicii*, in quo solum merita prosunt; *justitia autem liberabit a morte culpæ atque gehennæ*, et etiam sæpe a corporali occisione. — *Justitia simplicis dirigit viam*, id est actum et conversationem ejus, ut perseveret in medio, non divertens ad vitiosa extrema; *et in impietate sua corruet impius*. Nam ipsa impietas, spiritualiter ruina est, qua ab

A altitudine gratiæ et dignitate virtutis, et a statu salutis, ad profunditatem excæcationis, vilitatem culpæ et statum damnationis corruiitur; deinde a vita hac in ima inferni, per impietatem suam peccator dilabitur. — *Justitia rectorum liberabit eos*, perducendo ad vitam felicem, in qua nullum potest esse periculum, nulla adversitas; *et in insidiis suis capientur iniqui*, id est, quod aliis moliuntur, ipsimet incident, et eorum versutia redundat in eos, et maxime nocet eis; quod si in vita ista evaserint, ab Omnipotente comprehenduntur, et manifesti omnibus fient in die furoris Dei adversus insidiatores. Ideo scriptum est : In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Isaias quoque ait : Qui explicuerit pedes suos de laqueo, cadet in foveam.

6

Ps. ix, 16.

Cf. Is. xxiv,
18.

Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes de sua salvatione, quia in mortali decessit, et tempus merendi in eo finitum est. Hoc non attenderunt, qui damnatis finem promiserunt pœnarum. Verumtamen ex gratia speciali, quidam in mortali culpa defuncti, ad vitam istam reducti sunt, pœnitentiamque egerunt. Sunt autem quasi innumerabilia testimonia Scripturarum, quibus monstratur æternitas infernalis supplicii.

7

Et expectatio sollicitorum peribit. Quædam est sollicitudo spiritualis, id est diligentia custodiendi se coram Deo, vitandi pericula animæ, proficiendi in gratia atque virtutibus. De qua dicit Michæas : *Indicabo tibi, homo, quid sit bonum : utique facere justitiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo.* Alia est sollicitudo de corporalibus rebus : et illa est duplex, videlicet moderata, et immoderata. Moderata est, qua temporalia quærentur et conservantur, quantum necessaria aut utilia sunt per respectum ad spiritualia bona. Unde et princeps Apostolorum in prima sua epistola : *Omnem, inquit, sollicitudinem vestram projicientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Immoderata est, qua quærentur superflua, aut cum nimia an-

Mich. vi, 8.

1 Petr. v, 7.

xietate occupationeque cordis quæruntur A aut conservantur temporalia, sive sint necessaria vel utilia, sive non. De qua ait Salvator : Nolite solliciti esse in crastinum. Vult etenim Deus, ut in eo tanquam in piïssimo ac providissimo patre, filialem habeamus fiduciam, sic tamen, ut id quod in nobis est, moderate agamus. Itaque de immoderata et carnali sollicitudine dicitur : Exspectatio sollicitorum peribit, id est, tanquam vitiosa damnabitur, et frequenter in vita hac suo privatur effectu. Immoderate namque solliciti pro terrenis, B exspectant ditari, diuque vivere : quorum utroque sæpe privantur. Ideo loquitur Paulus : Nihil solliciti sitis.

Philipp. iv,

6.

8

Justus de angustia liberatus est, id est de inordinata tristitia atque formidine, aut etiam de corporali persecutione, sicut in Psalmo habetur : Multæ tribulationes justorum, et de his omnibus liberabit eos Dominus. Hinc in Job dicitur : Salvabit te de ore angusto latissime. David quoque fatetur : Vivit Dominus qui eripuit me de omni angustia. Sicut et sacratissimus Petrus ab Herode incarceratus ac vinctus, ab angelo est eductus. *Et tradetur impius pro eo*, id est, iniquus in angustias cadet, et pro malis quæ intulit justo, damnabitur : sicut Herodes ab angelo est percussus, vermibusque consumptus, qui summum incarcerationavit Apostolum, decollavitque Jacobum. Hinc scriptum est : A facie malitiæ collectus est justus.

Ps. xxxiii,

20.

Job xxxvi,

16.

II Reg. iv,

9.

Act. xii, 3,

4, 7-11.

Ibid. 23.

Ibid. 3, 4, 2.

Is. lvii, 1.

9

Simulator, qui aliud gerit in corde, et aliud præ tendit in ore, *ore decipit amicum suum*, id est verbis aut factis, dicendo D aut fingendo in opere quod diligit illum et quærat profectum ipsius, quum tamen quærat propria commoda cum proximi damno. De talibus asseritur : Sagitta vulnerans lingua eorum; in ore suo pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias. Sic et falsi doctores et hæretici fallunt Catholicos, asserendo se esse vere fideles. Tales sunt Deo valde odibiles, juxta illud : Simulatores et callidi provocant iram Dei. *Justi autem liberabuntur scien-*

Jer. ix, 8.

Job xxxvi,

13.

tia, id est, per veram discretionem catholicamque doctrinam evadent simulatorum deceptiones et fraudes.

In bonis justorum exaltabitur civitas*, id est, per prudentiam et facultates virtuosorum civium oppida prosperabuntur : quoniam justis consilio et auxilio laborant pro bono politiæ communi, prout de Catone recitat Cicero. *Et in perditione impiorum erit laudatio* : id est, justis laudant jura, justumque judicem, imo et Deum omnipotentem, dum impii secundum leges puniuntur ac tolluntur de medio, ne amplius perturbent rem publicam : et talis laudatio procedit ex zelo justitiæ et amore boni communis. Nam et impiis expedit hic puniri. Unde in Psalmo : Lætabitur justus quum viderit vindictam. — *Benedictione justorum*, id est per dona et merita justis collata, *exaltabitur civitas* : quoniam politia juvatur civium meritis, in tantum quod Dominus dixit se parere Sodomæ, si essent in ea decem justis. Vel : *Benedictione*, id est imprecatione et oratione, qua C justis imprecantur civibus pacem et prosperitatem, *exaltabitur civitas* : sicut in libris Regum ac Paralipomenon leguntur habitatores Jerusalem bona plurima consecuti precibus et meritis David, Asa, Josaphat, Ezechia, Josia, ac Prophetarum contemporaneorum regibus illis. *Et ore impiorum subvertetur*. Impii enim seditiosi et fraudulentis, variis modis pacem communitatis impediunt, urbem tradunt. Sic quoque Ecclesia per hæreticos inquietatur.

10

* exsultat

Ps. lvii, 11.

11

Gen. xviii, 32.

12

Qui despicit amicum suum ex elatione : quem deberet diligere ex caritate, et propter communionem naturæ, Religionis quoque ac fidei unitatem; *indigens corde est*, id est defectuosus, carens sapientia atque virtutibus : quibus si perficeretur, proximis suis etiam peccantibus compateretur, non elate aspernaretur, sicut ait Apostolus : Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. *Vir autem prudens tacebit*, considerando propriam defectuositatem, et

Rom. xv, 1.

aliorum peccata non publicando, dummodo corrigibiles se exhibeant in secreto.

13 *Qui ambulat fraudulentè, simulans se fidelem ac probum, quum sit loquax et improbus, revelat arcana, quæ sibi in secreto sunt patefacta cum obligatione celandi, seu alia proximorum peccata sibi soli cognita. Secretorum autem revelatio, præsertim quæ alieni in fide sunt patefacta, est ex suo genere mortale peccatum, repugnans caritati atque justitiæ, quum sit contra fidelitatem quam quis alteri servare tenetur : nisi forsitan talium secretorum celatio redundaret aperte in detrimentum ac periculum boni communitatis. Ideo incautum est, aliquid sine causa prægnanti in secreto accipere. Similiter viri prudentis est, secreta sua non faciliter alteri pandere : quia si ipsemet ea celare non valet, quomodo alius ea celabit ? Ideo Seneca in Proverbiis suis dixit : Quod tacitum esse vis, nemini dixeris : quia non poteris ab alio exigere silentium, si tibi ipse non præstas. Nihilominus interdum ratione obtinendi consilium, aut ex alia causa urgente, potest quis alteri viro probo ac sapienti, ejus fidelitatem expertus est, secretum suum insinuare. Nam subditur : *qui autem fidelis est animi*, fidelitate quæ est pars justitiæ, vel fide quæ per dilectionem cum discretione notabili operatur, celat amici commissum, id est secretum sui amici sibi in fide ab alio notificatum.*

Galat. v, 6.

14 *Ubi non est gubernator, populus corruet : quia non habet ducem et correctorem ac instructorem, et est sicut oves sine pastore. Ideo dicit in regula sua Hieronymus, quod nec congregatio, nec politia, nec domus diu potest subsistere, si desit ejus voluntati obediatur. Salus autem, id est periculorum evasio ac regimen bonum, est ubi sunt multa consilia, id est inter homines assidue inter se inquirentes, vel a prudentioribus investigantes quid sit agendum, quid vitandum. Ideo Tobias docetur : Consilium semper a sapiente perquire.*

Tob. iv, 19.

A *Affligetur malo, id est, curam, timorem seu tristitiam in se patietur, qui fidem facit pro extraneo, id est, qui fidejubet pro alio : quia veretur ne ille satisfacere nequeat, aut non velit, sicque ipse pro illo satisfacere compellatur. De hoc, et qualiter caute habere se debeat homo fidejubendo pro proximo, dictum est plenius supra, capitulo sexto. Qui autem cavet laqueos, id est dispositiones propinquas et occasiones periculorum, deceptionum, damnorum, securus erit ab ipsis periculis.*

B Laqueos ergo invisibilium ac visibilium hostium fugiamus, similiter fidejussiones incautas, societates perversas, fallaces divitias, oscula et amplexus, tactus et respectus morosos, ad concupiscentiam provocantes.

15

Prov. vi,
1-5.

Mulier gratiosa, id est pia, proba, accepta, inveniet gloriam, id est, delectationem bonam habebit, et erit famosa, ac tandem gloriam obtinebit cœlestem ; et robusti in gratia et virtutibus, habebunt divitias spirituales, interdum etiam corporales. — Benefacit animæ suæ vir misericors, id est, aliis miserendo ac succurrendo, meretur sibi ipsi misericordiam desuper fieri, juxta illud : Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Sic qui aliis ignoscit, meretur sibi ignosci. Rursus, qui misericors est, opera misericordiæ spiritualia ac corporalia exercendo pro posse, in primis miseretur propriæ animæ, dolendo de ejus peccatis : sicque properat prænitere, confiteri, et a vitiorum miseriis liber existere, prout in Ecclesiastico scriptum est : Miserere animæ tuæ placens Deo. Nempe sicut caritas, sic et misericordia ista incipit a se ipsa. Qui autem crudelis est, propinquos abjicit, negando eis consilium atque auxilium : quod est specialiter contra legem naturæ et naturalem amorem.

16

17

Math. v, 7.

Eccli. xxx,
24.

Impius facit opus instabile, id est a firmitate virtutum, et a rationis constantia alienum. Nam impius, quum passionibus sit subjectus, secundum diversitatem alterationis passionum suarum et diversi-

18

- mode et instabiliter agit, de uno vitio ru-
ens in aliud. *Seminanti autem justitiam*,
id est opera justa exercenti, *merces* erit
Jacob. 1, 12; 11, 5. *fidelis*, id est salus æterna, sicut a Deo
19 promissum est. — *Clementia*, per quam
quis dimittit reo debitam pœnam in parte
aut in toto, *preparat vitam* : quia per
hanc meretur clemens sibi conferri aut
augeri vitam gratiæ in hoc mundo, et glo-
riæ vitam in cœlo. Reo quoque quandoque
relaxat mortis sententiam. Ideo hortatur
Coloss. 3, 13. Apostolus : Donantes invicem, si quis ad-
versus aliquem habet querelam, sicut et
Deus in Christo donavit vobis. Interdum
tamen, imo et sæpe, servare oportet, pro-
pter bonum commune, rigorem justitiæ.
Hinc Seneca loquitur : Quam magnarum
virium est, lædentem negligere, id est non
advertere ! [*Et*] *sectatio malorum, mortem*,
id est, frequens imitatio pravitatum parit
gehennalem interitum.
- 20 *Abominabile Domino cor pravum, quum*
Deus sit naturaliter et incircumscrip-
tibiliter bonus ; *et voluntas ejus in his qui*
simpliciter, id est columbina simplicitate,
21 *ambulant*. — *Manus in manu non erit inno-*
cens malus : id est, homo pravus, existens
manus in manu, id est cessans ab opere
exteriori, sicut qui unam manum tenet in
alia, nullam extendens in opus : talis non
erit innocens, quoniam corde peccabit co-
gitando et appetendo, bonaque omittendo.
Semen autem, id est operatio bona, seu
virtuosa posteritas, *justorum salvabitur*.
- 22 *Circulus aureus in naribus suis, mulier*
pulchra et fatua : id est, femina inconti-
nens et formosa, ita se habet, ut aureus
circulus in naribus porcæ : quoniam porca
seu sus circulum aureum naso suo inne-
xum, luto et sordibus mox infigit. Sic mu-
lier stulta ac speciosa, pulchritudinem et
ornatum sibi concessum convertit ad cœ-
num libidinis. Spiritualiter, mulier pul-
chra et stulta, est hæreticorum collectio,
quæ venustate gaudet eloquii, et eam cum
notitia veritatis sibi concessa, vertit ad
suorum fœditates errorum, tanquam spur-
cissima porca.
- A *Desiderium justorum, omne bonum est*,
id est, bonitatem et æquitatem in omnibus
cupiunt observari, atque in omni gratia
et virtute optant proficere ; Deum quoque,
in quo est omnium honorum et pulchro-
rum superplena possessio, desiderant fina-
liter obtinere. *Præstolatio impiorum, fu-*
ror, id est, cum immoderantia iræ cupiunt
et exspectant mala inferre, et vitiosæ eo-
rum exspectationi furoris flamma sæpe
miscetur, ac pro eorum excessibus immi-
net eis furor Dei, id est rigor ultionis di-
vinæ. — *Alii dividunt propria*, id est,
24 bona spiritualia ac temporalia eis concessa
communicant proximis ; *et ditiores fiunt* :
quia pro hac eorum caritativa communi-
catione, piaque liberalitate, Deus auget in
eis spiritualia ac temporalia bona. *Alii*
rapiunt non sua, scilicet temporalia alio-
rum, seu virtutes quibus carent, sibi ad-
scribunt ; *et semper in egestate sunt* : nam
veris divitiis mentis privantur, et tempo-
ralia male consumunt. Nihilominus, sicut
in Job legitur, abundant interdum taber-
25 nacula prædonum.
- Anima quæ benedicit*, id est, Deum lau-
dat, et proximis prædicat bona, *impin-*
guabitur donis Spiritus Sancti, prout orat
Psalmista : Sicut adipe et pinguedine re-
pleatur anima mea. Unde in Jeremia lo-
quitur Dominus : Inebriabo animas sacer-
25 dotum pinguedine, eritque anima eorum
quasi hortus irriguus. *Et qui inebriat* au-
ditores verbo sacræ doctrinæ seu gaudio
spirituali, *ipse quoque inebriabitur* chari-
smatibus Dei, qui tanto liberalius gratiam
inserit et refundit, quanto quis proximis
suis magis caritative ac pie communicat
dona sibi concessa. Porro nonnulli ex in-
dustria inebriant socios suos poculo cor-
porali : quod faciendo, vanitate et im-
pietate inebriantur, et postea suppliciis
replebuntur.
- Qui abscondunt frumenta*, id est, ea non
exponunt venalia tempore opportuno, sed
ex immoderata sollicitudine ea in pro-
prium usum reservant, aut ex cupiditate
apud se retinent, ut postea carius ven-

dant; *maledicentur in populis indigentibus. Benedictio autem super caput vendentium*, id est, vendentibus populi bona imprecabuntur, præsertim si pro competenti dent pretio. Sicque abscondentes frumenta tempore quo sunt venditioni exponenda, peccant non solum ex cupiditate et immoderata sollicitudine, sed etiam alios graviter scandalizando; nec faciunt proximis quemadmodum sibi in casu simili cuperent fieri: quod est legi contrarium naturali; imo periculosum est valde, quia si pauperes aliqui ex inopia morerentur, timendum quod imputaretur divitibus illis a Deo. Nempe, ut sancti patres Ambrosius Basiliusque testantur, qui periclitantibus et indigentibus non succurrit, occidit. Seneca quoque: Qui perituro, inquit, succurrere potest, quum non succurrit, occidit. Spiritualiter frumenta abscondit, qui dona gratiæ sibi collata non communicat proximis, nec verbum Dei prædicat sibi commissis, nec fructuose utitur creditis sibi talentis. Talis maledictionem meretur.

Tob. iv, 16;
Matth. vii,
12.

Ibid. xxv,
26.

Luc. xiv,
13.
Matth. xxv,
21, 23.

27 *Bene consurgit diluculo, qui quærit bona*, id est, feliciter mane surgit, qui cupit et nititur tempus fructuose expendere, proximis subvenire, et semper boni aliquid operari. *Qui autem investigator malorum est*, id est, facta et defectus proximorum malitiose aut curiose inquit, ad accusandum seu persequendum vel diffamandum, aut simili intentione perversa, *opprimetur ab eis*, id est, illorum pondere a propria impediatur salute. Grave enim, ut ait Gregorius, est vitium curiositatis: quod dum mentem circa aliorum defectus investigandos occupat, eam sibi ipsi abscondit, ut tanto minus propria cernat peccata, quanto curiosius discutit aliena: sicque in superbia fovet miseram animam, atque ad

A temeraria judicia efficit eam pronam. Vel: Qui investigator malorum est, id est, excogitat quæ mala dicat aut faciat, opprimetur ab eis, id est, eorum demeritis in supplicia demergetur. Rursus, qui investigat mala, id est illicita, ut faciat ea, aut instruat ex eis, sicut qui artibus magicis quærunt juvari, quemadmodum Saul qui pythonissam consuluit; opprimetur ab eis, quia suæ adversantur saluti, et sæpe decipitur. Verumtamen qui præsent, præsertim episcopi, ex caritate et zelo justitiæ debent subditorum mala per se ipsos, et per condignos ministros inquirere.

1 Reg.
xxviii, 7-12.

Qui confidit in divitiis suis temporalibus et terrenis, *corruet* in culpam et pœnam. Idecirco ad Timotheum scribit Apostolus: Divitibus præcipe non sperare in incerto divitiarum. Similiter qui in spiritualibus suis divitiis, id est meritis, magis quam in pietate et gratia Dei confidit, corruet et peribit. Et ad utrumque istorum spectat quod fertur in Psalmo: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum. *Iusti autem quasi virens folium germinabunt*, id est, fructum virtutum producent ex interiori mentis virore, et crescent in melius, quemadmodum folium virens extenditur ad congruam quantitatem. Est etenim tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, et folium ejus non defluet.

28

1 Tim. vi,
17.

Ps. li, 9.

Ps. i, 3.

Qui conturbat domum suam, id est, suos domesticos seu cognatos, aut plebem seu congregationem sibi commissam irrationabiliter inquietat, et impatientia, ira seu inquietudine sua molestat, quos debuit tranquillos reddere, pacare atque dirigere; *possidebit ventos*, id est, fructum non consequetur ex hoc, sed impietatem, inquietudinem et rancorem, aut etiam expulsionem a statione mansioneque sua. Hinc in Ecclesiastico scriptum est: Noli esse quasi leo in domo tua, evertens domesticos tuos. Spiritualiter qui conturbat domum suam, et habitaculum cordis sui pravis cogitationibus, passionum tumultibus, desi-

29

Eccli. iv, 35.

deriis inordinatis, apprehensionibus phantasmaticis implet; possidet ventos, id est, flatus diabolicarum suggestionum intra se suscipit ac reservat. De talibus Dominus loquitur per Osee: Ventum seminabunt, et turbinem metent. *Et qui stultus est, serviet sapienti.* Hoc equidem est de jure naturali, ut sapiens præsit, et insipiens sit subjectus, sicut et primo Politicorum docet Philosophus. Frequenter tamen in rebus humanis contingit contrarium. Sapientes autem, qui sciunt qualiter sit jubendum, et quomodo homines sint regendi, atque in virtutibus sunt fundati, passionibus dominantibus, digni sunt præcipere et præesse.

30 *Fructus justii, lignum vitæ*: id est, operatio virtuosa reficit operantem, sicut lignum vitæ edentem. Unde ait Salvator: *Meus eibus est ut faciam voluntatem Patris mei.* Iterum, fructus justii est justo pro ligno vitæ, atque ad beatificam fruitionem Christi, qui est lignum vitæ, perducit. Hinc fatetur: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* [*Et qui suscipit animas, sapiens est,* id est, qui animas proximorum spiritualiter diligit, et eis pro posse succurrit, atque in sinu caritatis amplectitur eas, ut nutrix infantulum, unicuique subveniendo secundum quod indiget, sapiens est. Talis namque est vere illuminatus a Deo; et quo animæ præstantiores sunt corporibus, eo ferventior est ad exhibendum spiritualia misericordiæ opera animabus, quam corporalia misericordiæ opera corporibus, implens illud Apostoli: *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.* Talis sequitur Deum, cui in libro Sapientiæ dicitur: *Qui amas animas.*

Osee viii, 7.

Joann. iv, 34.

Apoc. ii, 7.

I Thess. v, 14.

Sap. xi, 27.

A *Si, pro quia, justus in terra recipit persecutiones, tentationes et debitas pro suis culpis correptiones et pœnas, aut etiam absque suis demeritis, ut patet de sanctis martyribus, et de Job, Tobia, ac aliis multis; quanto magis impius, qui peccat directe in Deum, et peccator peccans in proximum, recipiet justam punitionem, vel in præsentis sæculo, aut futuro? Unde per Jeremiam Dominus ait: Ecce domum in qua invocatum est nomen meum, ego incipio affligere, et vos eritis immunes? Non eritis immunes.* Et per Ezechielem ad Jerusalem dixit: *Pro eo quod occidi in te justum et impium, egredietur gladius meus ad omnem carnem.* Hinc et princeps Apostolorum dignissimus, in prima sua ait Canonica: *Tempus est ut incipiat iudicium a domo Dei.* Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? Quod, secundum Glossam, ex hoc loco acceptum est secundum translationem antiquam. Postremo, ex his sumitur evidens argumentum divinæ providentiæ ac futuri iudicii, et quod post vitam præsentem sit alia vita, in qua finalis est retributio malorum atque bonorum. Apertissime namque videmus, multos perfectos ac justos in sæculo isto variis adversitatibus persecutionibusque affligi omni tempore vitæ hujus, impios vero et sceleratissimos assidue prosperari: quo constat, quod in sæculo isto non sit retributio ultimata, sed alia restet secundum forum divini iudicii. Propter quod habetur: *Peccator ex eo quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi quod bene erit timentibus Deum, qui verentur faciem ejus.*

31

Job i, 1, 8, 13-20; Tob. i, 2, 12, 13, 15, 19, 20; ii, 3-12.

Jer. xxv, 29.

Ezech. xxi, 4.

I Petr. iv, 17, 18.

Eccle. viii, 12.

ARTICULUS XII

ELUCIDATIO CAPITULI DUODECIMI : QUI DILIGIT DISCIPLINAM, DILIGIT SCIENTIAM.

- 1 **Q**UI diligit disciplinam, id est informationem magistrorum ac sapientiorum, diligit scientiam, quæ per informationem magistrorum acquiritur, quamvis interdum propria adinventionem aut studio obtineatur. Vel : Qui diligit disciplinam, id est correptionem et castigationem pro suis peccatis, diligit scientiam quæ est donum Spiritus Sancti, quæ purgatis a vitiis infunditur et augetur. Diligit quoque talis scientiam, id est veritatis notitiam, et profectum in ea. Qui autem odit increpationes, insipiens est : quoniam amat vitia sua, et curationem animæ suæ ab eis abhorret. nec acquiescit Scripturis ; et sapientiam veram quæ est donum, non habet, quoniam illa suasibilis est, et bonis consentiens, ut Jacobus ait apostolus. Sicque quasi incomparabiliter insipientior est corporaliter vulnerato atque letaliter læso, et tamen corporalem medelam refugienti.
- 2 *Qui bonus est, hauriet gratiam a Domino*, id est, Deo acceptabilis est, et gratiæ incrementum sortietur ab eo ; *qui autem confidit in cogitationibus suis*, id est in propriis industriis et conceptionibus, amplius quam in directione ac ope Spiritus Sancti, *impie agit* : quia meretur a Deo relinqui, sicque errat et peccat. Unde de quibusdam ait Apostolus : Evanuerunt in cogitationibus suis. Et per Isaiam Dominus contestatur : Averti faciem meam ab eo, et abiit vagus in cogitationibus suis. — *Non roborabitur homo ex impietate*. Peccatum enim naturalia vulnerat, et lædit naturam. *Et radix justorum*, id est fides seu caritas, vel stabilitas honorum, *non commovebitur*. sed tentationibus et peccatis resistit, ac Deo stabiliter innititur : et ita nec ex parte Dei, nec ex parte virtutis, sed ex
- A fragilitate conditionis humanæ contingit ruina peccati, et commotio a virtutum constantia.
- Mulier diligens*, id est in factis bonis et domus suæ regimine vigilans, et virum suum sinceriter amans, *corona est viro suo*, id est causa lætitiæ et honoris. Talis quoque mulier sæpe trahit ad gratiam et salutem suum maritum, sicut ait Apostolus : Salvatus est vir infidelis per mulierem fidelem. Unde in Ecclesiastico scriptum est : Mulieris bonæ beatus vir. *Et putredo in ossibus ejus, quæ confusione res dignas gerit*, id est, putrefactio interior atque exterior debetur mulieri incontinenti, præsertim adulteræ : quemadmodum etiam in Numeris narratur de pœnis adulteræ, aquas in quas maledicta erant congesta potantis, ut putrescat femur ejus, et tumens uterus dirumpatur.
- Cogitationes justorum, judicia*, id est judicialiter examinatæ, et cum discretione directæ. Justi enim et sapientes, cogitationes suas disentiunt et refrenant, ne Deo displiceant : quia, ut ait Apostolus, Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicemur. Sic cogitationes suas discrevit, qui dixit : Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Rursus, *Cogitationes justorum, judicia*, id est, ad hoc tendunt cogitationes eorum, ut judicium justitiamque conservent. *Et consilia impiorum fraudulenta* : quoniam quærunt propria commoda, ideo consulunt quod eorum utilitati plus congruit, et perverso eorum fini magis concordat. Nec habent veram prudentiam, sed vulpinam versutiam : imo sæpe fingunt se scire quod nesciunt, quatenus consulendo, aliquid utilitatis ab eo cui præstant consilium, consequantur.

Is. xi, 2.

Jacob. iii, 17.

Rom. i, 21.

Is. lvi, 17.

4

1 Cor. vii, 14.

Et Eccli. xxvi, 1.

Num. v, 19, 22, 21.

5

1 Cor. xi, 31.

Ps. xviii, 15.

6 *Verba impiorum insidiantur sanguini* : quia ad læsiones et homicidia provocant, et pro temporali commodo falsa testimonia dicunt, falsam quoque et injustam sententiam proferunt. *Os justorum liberabit eos*, id est, sanguinem innocentem excusando eruet justos, et pro eorum ereptione faciendo quidquid potuerit. Vel, *Os justorum liberabit eos*, id est, impios convertet ad Deum : sicque ab eorum iniquitatibus eruet eos. — *Verte impios*, id est, ab iniquitate eorum eos averte orando aut exhortando.

Jacob. v. 20.

7 Qui enim converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, ut dicit Jacobus. *Et non erunt impii sicut ante*. Hinc Paulus de persecutore in Apostolum versus : Vivo, inquit, jam non ego. Vel : *Verte impios*, id est, statum et prosperitatem eorum immuta ; et non erunt, id est, cito deficient. Antiqua translatio habet : Quocumque se vertit impius, exterminabitur. Nam et cito perit ac putrescit eorum memoria, juxta illud *Job xiii, 12. Job* : Memoria vestra comparabitur cineri. Ideo ait Glossa : Multa impietas in diis gentium, in sectis hæreticorum, in præstigiis magorum, in persecutionibus paganorum ; sed his a Deo subversis, subversa est et memoria impietatis istorum. *Domus autem justorum*, id est congregationes justæ, Ecclesiæ Christi, personæ fideles, *permanebunt in gratia*, et salvabuntur.

Galat. ii, 20.

Job xiii, 12.

8 *Doctrina sua noscitur vir* : quia ex viri doctrina ostenditur an sit vere catholicus ; et si ea quæ docet salubriter, implet viriliter, constat quod bonus sit. Doctrina quoque ostendit an sit multum subtilis ac eruditus. *Qui autem vanus*, id est soliditate virtutis carens, nec ad ultimum finem per iter salutis tendens, *et excors est*, id est sine prudentia, *patebit contemptui*, id est, per verba et opera sua contemptibilem se esse monstrabit. Itaque vanus est, qui summum et incommutabile bonum non quærit sed ea quæ avertunt ab illo, et levis est corde, atque inanis gloriæ cupidus. — *Melior est pauper*, id

9

A est de temporalibus aut spiritualibus gratiæ donis aliquantulum habens, *et sufficiens sibi*, ita quod satis habet pro necessitate corporis, et de necessariis animæ ad salutem, *quam gloriosus*, id est insiguis in divitiis ac scientiis, *et indigens pane*, eo quod bona sua consumat superflue, vel humilitatem et caritatem non habeat scientiis suis annexas. Propter quod corporali vel spirituali eget refectione. Itaque melior et incomparabiliter desiderabilior est scientia parva cum humilitate et vita bona, quam grandis scientia cum vanitate et detestabili vita.

B *Novit justus animas jumentorum*, id est servorum ac subditorum *suorum*, qui instar jumentum pergunt quo pastor et dominus eorum dirigit illos. Unde ait obediens : Ut jumentum factus sum apud te. Justus ergo hebetudini et simplicitati crediti sibi gregis ac familiæ condolet et succurrit ; capacitatem et mores et labores singulorum considerat servorum, quatenus unicuique, prout capax seu indigens est, aut meretur, auxilietur vel præmium largiatur. *Viscera autem impiorum crudelia* : quia subditis indignari, irasci, molestiasque inferre noverunt ; non condolare, indulgere, auxiliari. Talibus Dominus ait : Cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. Quod valde vitandum est, ut in suis epistolis copiose docet Apostolus, inter cetera loquens : Vos, domini, eadem facite illis (quæ vobis fieri vultis), remittentes minas ; scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis. Nam et Seneca in suis fatetur Proverbiis : Qui servis crudelis est, ostendit sibi in aliis voluntatem non deesse, sed potestatem. Et rursus : Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia.

10

Ps. lxxii, 23.

Ezech. xxxiv, 4.

Ephes. vi, 9.

C *Qui operatur terram suam, satiabitur panibus*. Hoc in corporalibus communiter sic contingit, quod qui per se ipsum aut suos ministros congrue colit agros suos, colligit inde fructus sufficientes, et panibus, id est cibis, sufficienter se potest reficere, quamvis interdum ex intemperie

11

auræ, seu hostium devastatione, infirmitate aut morte, inde impediatur. Porro spiritualiter, qui operatur terram suam, id est, plebem seu Ecclesiam sibi commissam, aut proprium corpus, sensitivamque partem exercet spiritualibus disciplinis, virtuosis directionibus, assiduis curis paternis; satiabitur panibus: quia de illorum profectu gaudebit, et jam per merita, deinde per præmia feliciter reficietur. Imo pro cunctis quos ad salutem adduxerit, coronam gloriæ sortietur.

Qui autem sectatur otium, stultissimus est, præsertim si præsit aliis. Quum enim possemus omni hora in spiritualibus donis tam vehementer proficere, ac tantum nobis in cœlis thesaurum reponere, futura tormenta redimere, atque per opera virtuosa non modo nobis ipsis ac proximis, sed etiam in purgatorio existentibus subvenire: nonne stultissimum est otium sequi, præsertim quum ignoremus diem et horam? Nam et qui otio præstat locum, non solum non crescit in divitiis animæ, sed et valde decrescit in eis, quum in Ecclesiastico scriptum sit: Multa mala docuit otiositas. Ex ea namque sequuntur distractio cordis, concupiscentiæ motus, inordinata affectio, loquacitas, tædium boni, torpor, lascivia. Vide si mercator otio vacet, dum multum auri valet luerari, nonne insipiens putabitur? Quanto magis stulti et fatui sumus censendi, qui dum in pretiosissimis donis gratiæ et gloriæ possemus valde proficere, hoc ipsum otiano negligimus, et insuper multa mala committimus?

Qui suavis est in moderationibus, in suis monitionibus, relinquit contumeliam. Iste versiculus non est in Hebræo. Sed sensus est, quod homo per moderamen discretionis ac mansuetudinem dulcis, non per verba contumeliosa, sed pia atque humilia, admonet alios, juxta illud Apostoli: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris. Nempe, ut

asserit Augustinus, objurgationes raro, et pro magna necessitate sunt faciendæ: in quibus etiam insistendum est, non ut nobis, sed ut Domino serviatur.

*Desiderium impii monumentum * est pessimorum:* id est, de impiis factis eorum qui præcesserunt, et in sepulero sunt positi, impius appetit loqui: quæ et cupit sectari. Prava quoque desideria impii, ad mortem et monumentum propinquant. Vel, Monumenta pessimorum, sunt memorialia eorumdem opera vitiosa, circa quæ desiderium versatur iniqui. *Radix autem,* id est fides vel caritas, *justorum proficiet.* Etenim tanto plus crescit caritas, quanto plus decrescit cupiditas, id est amor privatus, ejus minoratio, est caritatis augmentatio, et ejus mera exstirpatio, est caritatis perfectio.

Propter peccata labiorum: quæ sunt mendacium, falsum testimonium, detractio, susurratio, contentio, seminatio discordiæ, et consimilia; *ruina proximat malo,* id est, æterna damnatio imminet peccatori. Non ergo parva quis reputet vitia linguæ. *Effugiet autem justus de angustia:* quia meritis suis æternam consequetur securitatem, et virtuose conversando, conscientiam vitat remorsum, et mille evadit pericula. — *De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis:* id est, pro verbis bonis salutaribusque doctrinis, pro oratione et laudibus Dei, habebit homo profectum gratiæ ac meritorum in via, incrementumque gloriæ in futuro. Nam et prædicatoribus atque doctoribus datur aureola, et subditorum profectus in superiores redundat. Hinc et in Evangelio loquitur Christus: Ex verbis tuis justificaberis. Non tamen sufficiunt sola verba, sed oportet ut consonent opera, et ut ipsemet loquens faciat bona quæ docet proximos. Ideo subditur: *et juxta opera manuum suarum,* id est virium practicarum, *retribuetur ei.* Unde apud Job dicitur: Absit a Deo impietas, et ab Omnipotente iniquitas; opus enim hominis reddet ei, et juxta vias singulorum restituet.

Matth. xxv,
13.

Ecclesi.
xxxiii, 29.

Galat. vi, 1.

12
* alias monumentum

13

14

Matth. xii,
37.

Job xxxiv,
10, 11.

15 *Via stulti, recta in oculis ejus*, id est, A actio seu locutio vel conversatio sua sibi bona videtur : quoniam ratio ejus passionibus victa, et vitiis atque erroribus obscurata, judicat valde perverse, sicut febricitans omnem cibum judicat quasi amarum. Talibus dicitur : Væ qui convertistis in amaritudinem judicium, et fructum justitiæ in absinthium. Quod enim quis amat, hoc judicat bonum. Nam amor privatus et odium pervertunt judicium. *Amos vi, 13.* Idecirco Dominus protestatur : Numquid vestrum est seire judicium, qui odio habetis bonum, et diligitis malum? *Mich. iii, 1, 2.* *Qui autem sapiens est, audit consilia*, id est, diligenter ea advertit, considerat, et, si expedientia sunt, adimplet. Nemo ergo tam sapiens sit in suis oculis, ut aspernetur audire consilia. Non enim unus homo potest omnia considerare; nec homo in propria causa semper bonus est judex. Deus quoque frequenter suggerit et revelat uni, imo et inferiori, quod non inspirat alteri, nec superiori; et facilius invenitur, quod a pluribus quæritur.

16 *Fatuus statim indicat iram suam*, id est, foris erumpit per iracundiæ signa, et flammam suæ commotionis evaporat per verba et gestus distortos, non attendens quam inhonestum sit hoc. Nam passioni subjectus est, nec per mansuetudinem refrenare se didicit : idecirco per iram totaliter excæcatur ejus ratio, propter quod recte stultus vocatur. Nec advertit quam nociva sit ira. De qua ait Hieronymus : Fuge, o homo, iram, quæ est hostis naturæ, confundit justitiam, amicitiam rumpit, D concordiam dissipat, aufert pacem pectoris, et tollit gaudium æternitatis. Janua quædam est ira omnium vitiorum : qua janua clausa, datur cordi tranquillitas et quies virtutibus; et qua aperta, ad omne facinus firmabitur animus. Ideo recte diseruit Seneca : Iracundiam qui vincit, maximum superat hostem.

Qui autem dissimulat injuriam sibi factam, callidus est. Callidus communiter in malo accipitur, scilicet pro versuto, jux-

ta illud : Simulatores et callidi provocant iram Dei. Sicque loquendo de callido, iste est sensus : Qui dissimulat injuriam, id est, fingit se non advertere nec curare injuriam sibi illatam, quatenus postea improvide gravius vindicet eam, est callidus : qualis præcipue fuit Joab, qui injuriosum sibi reputans quod Amasa fieret princeps militiæ loco ipsius, dissimulavit se inde dolere, et paulo post proditorie Amasam magis strenuum se, occidit. Talis quoque fuit et Absalon, qui violata sua sorore ab Amnon, nihil locutus est ei; sed expleto biennio, ipsum peremit. Interdum vero accipitur callidus pro astuto seu sagace. Sicque, Qui dissimulat injuriam suam, habendo se ac si eam nesciret, atque ut penitus eam obliviscatur, callidus est, id est astutus et sagax. Unde antiqua translatio continet : Stultus pronuntiat eadem hora iram suam; occultat autem ignominiam suam astutus. Circa quod ait Glossa : Callidus non vult occultare iram seu injuriam suam ut duret, sed ut omnino deleatur.

C Est enim natura iræ, ut prolata plus ferveat, occultata languescat. Hoc modo Saul adhuc bonus, in principio regni sui dissimulavit se audire verba injuriantium sibi : quæ nec postea voluit vindicare, data opportunitate, ut primo Regum habetur. *I Reg. x, 27.* Hinc Seneca loquitur : Res magnæ gloriæ est, indulgendo peccata corrigere, magis quam vindicando. *Ibid. xi, 12, 13.*

Qui quod novit loquitur, id est, quod verum esse scit, suo tempore profert ac attestatur, *index justitiæ est*, id est, indicat justum se esse, et ipsam veritatem justitiæ pandit; *qui autem mentitur in foro judicii, quo testimonium perhibet, testis est fraudulentus*. Similiter qui libenter facilliterque mentitur, cito ad hoc inducitur ut testimonium proferat falsum. — *Est qui promittit se aliquid dare aut facere, et quasi gladio pungitur conscientiæ*, id est, remorsum conscientiæ patitur, dum quod promisit, renuit adimplere; vel quia promisit indiscrete atque illicite. Quemadmodum enim, juxta Hieronymum, tres

sunt comites juramenti, ita et promissionis seu voti, videlicet iudicium (id est discretio), justitia, veritas. Et quidquid contra hæc aut horum aliquid promittitur aut juratur, non tenet; peccatque homo ita illicite jurando aut promittendo, non autem juramentum seu promissum non adimplendo. Ideo in Jeremia habetur: *Jurabis, Vivit Dominus, in veritate et iudicio et justitia. Lingua autem sapientium sanitas est*: quia per verba sapientialia curat audientes a vulnere vitiorum et læsione errorum, et a morte perfidiæ; et quod jurat, promittit, vel asserit, verificare conatur. Sicque in ea inter verba et facta est proportio, quemadmodum sanitas adæquatio seu proportio est humorum. Hinc scriptum est: *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum*. Et in Isaia fertur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est, verbo*.

Jer. iv, 2.

Sap. vi, 26.

Is. i, 4.

19

Labium veritatis firmum erit in perpetuum, id est, veritati stabiliter inhærebit, et pro hoc perpetuam consequetur mercedem; *qui autem testis est repentinus*, id est, sine debita deliberatione aut pro propria commoditate ex aliorum persuasione profert testimonium, *concinuat linguam mendacii*, id est, linguam suam componit ad mentiendum, et ad colorandum pro posse falsum testimonium suum, sicut apud Isaïam habetur: *Fraudulenti vasa pessima sunt*; ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermone mendacii. Tales fuerunt, qui tertio Regum leguntur contra Naboth testimonium falsum dixisse. — *Dolus in corde cogitantium mala*: id est, qui excogitant qualiter noceant aliis, sæpe confingunt in se vias quibus dolose implere id valeant. *Qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium*: id est, qui inter se conferunt et inquirunt qualiter invicem pacificentur, et pactum super hoc statuunt, ac fœderi pacis consentiunt, ex hoc deinceps jucunditatem, quietem et securitatem adipiscuntur. Unde et Christus: *Beati, inquit, pacifici*. Zachariæ quoque

Ibid. xxxii, 7.

III Reg. xxi, 13.

20

Math. v, 9.

A dicitur de electis: *Consilium pacis erit inter illos*. Zach. vi, 13.

Non contristabit justum quidquid ei acciderit, id est, quidquid adversitatis seu mali pœnæ ei evenerit. In adversis enim patientiam habet, et omne gaudium æstimat quum in varias inciderit tentationes; ac certus de providentia Patris æterni, quidquid sibi adversi contigerit, quasi donum de manu capit Omnipotentis. Verumtamen de malo culpæ tristatur, et sua quotidiana quotidie deflet peccata. De adversitate quoque et turbatione rei publicæ, et detrimento boni communis, mœrore afficitur. Attamen tristitiam dejectionem, carnalem, inordinatam et sæcularem, evitat, de qua ait Apostolus: *Sæculi tristitia mortem operatur*; et de qua in Ecclesiastico edocetur: *Tristitiam longe expelle a te, multos enim occidit tristitia*. Itaque in omni eventu stemus firmi in Domino, et nec prosperis inaniter gloriemur, neque adversis dejectionemur, quum et Seneca dicat: *Ferras quod lædit, ut prosit; et rursus: Injuriam et honores vulgi, in promiscuo sunt habendi; nec his gaudendum, nec illis dolendum*. Hinc ait gloriosus Hieronymus: *Per bonam et malam famam a dextris et a sinistris, Christi miles progreditur. Nec laude extollitur, nec vituperiis frangitur; non ex divitiis tumet, nec paupertate confunditur; et læta contemnit, et tristia. His concordat illud Tullii: Vir est, qui contra bifformes fortunæ eventus, uniformi mentis constantia militat præmunitus*. De hoc super illud Job, *Vir erat in terra Hus, plenus scribit Gregorius. Impii autem replebuntur malo*: quia variis passionibus, inordinato timore, pravo mœrore, ac consimilibus affliguntur; et de malis culpæ, ruunt in mala infernalis miseræ. Ideo ait Apostolus: *Impii proficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes*. II Cor. vii, 10. Eccli. xxx, 24, 25. II Cor. vi, 8, 7. Job i, 1. II Tim. iii, 13.

21

Jacob. i, 2.

II Cor. vii, 10.

Eccli. xxx, 24, 25.

II Cor. vi, 8, 7.

Job i, 1.

II Tim. iii, 13.

22

Abominatio est Domino labia mendacia, id est, mendaces Deo sunt abominabiles, quum ipse sit fons, causa, finis, mensura ac regula omnis veritatis creatæ, qui in se ipso essentialiter verus, et verax est, ac

veritas ipsa. *Qui autem fideliter agunt, ex fide, quæ est virtus theologica, et fidelitate, quæ ad justitiam pertinet, placent ei : quia ei sunt similes : de quo ait Psalmista, Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Similitudo autem per se est ratio complacentiæ et amoris.*

Ps. CXLIV,
13.

23

Homo versutus celat scientiam. Alibi legitur : Vir versutus odiosus est. Si ergo versutus in malo accipiatur, pro callido et vulpino, talis celat scientiam suam, quando deberet eam caritative proximis communicare, et constitutos in periculo avizare. Unde, secundum Augustinum, qui negat se scire quod scit, ingratus est; et qui non vult communicare quod accepit, invidus est. Porro, si versutus sumatur in bono, pro astuto seu sagace, talis interdum ex humilitate, quandoque ex discretionem, celat scientiam suam, ne eam videatur jactare, aut ubi non est auditus, effundere, ne sanctum det canibus. Ideirco Corinthiis scribit Apostolus : Non judicavi me aliquid scire inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Hinc namque Ezechieli locutus est Dominus : Linguam tuam adhærere faciam palato tuo. *Et cor insipientium provocat stultitiam, id est, ad inanem lætitiã, risum, cachinnum et vanitatem excitat alios. Frequenter etiam decipit, et erronee instruit proximos, ac sua improbitate provocat eos ad vitia sapientiæ veræ contraria.*

Eccli.
XXXII, 6.
Math. VII,
6.
1 Cor. II, 2.

Ezech. III,
26.

24

Manus fortium dominabitur. Nam principes fortes ac strenui solent prævalere in bellis, ac latius præsidere. Similiter qui virtutibus fortes sunt, solent fratribus præfici et præesse, sensitivo quoque appetitui et ejus passionibus imperare. Unde Seneca dixit : Vis habere honorem ? Dabo tibi magnum imperium : impera tibi. *Quæ autem remissa est, tributis serviet.* Principes quippe ignavi ac desides, solent adversariis suis sub tributo servire. Spiritualiter vero, qui dissoluti et negligentes consistunt, implentur peccatis, et principi serviunt tenebrarum, cujus exactioni seu tentationi dant assidue pro tributo consensum in malo.

Propter quod tandem cum illo mittentur in carcerem infernalem, non egressuri quousque reddiderint novissimum quadrantem : quod nunquam fiet.

Math. V,
25, 26.

Mæror in corde viri humiliabit eum.

25

Justus enim de suis ac proximorum mæret peccatis, et ex pœnitentia mærore valde humiliat se coram Deo, fragilitatem et vilitatem ac culpam suam et alienam ex totis præcordiis recognoscens, et veniam postulans. Quum etenim in peccato sit quædam inordinata sui ipsius erectio, oportet ut in contritione sit ordinata et humilis sui dejectio. Unde scriptum est : Anima quæ tristis est super magnitudine mali, et incedit curva et infirma, et oculi deficientes, dant gloriam et justitiam tibi, Domine. *Et sermone bono letificabitur, id est, ex promissione et spe veniæ, ex consolatione Scripturæ, ex confessoris instructione, et sacramentali absolutione, jucunditatem et consolationem accipiet, ita ut dicat : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! Ideirco Apostolus : Consolamini, inquit, invicem in verbis istis.*

Baruch II,
18.

Ps. CXXVIII,
103.

1 Thess. IV,
17.

Qui negligit, id est, parvi pendit et æquanimiter sustinet, damnnum temporale propter amicum, id est ad subveniendum proximo suo in necessitate, præsertim ut eum liberet a morte corporali aut spirituali ; justus est. Hoc namque requirunt caritas atque justitia, ut amor, vita et salus proximi, præferatur temporalium rerum amori. Propter quod in prima sua Canonica ait Joannes : Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo ? At vero qui propter Deum et Christi amorem, temporalia damna et rapinam bonorum suorum æquanimiter ferunt, imo se ipsos et omnia sua morti exponunt, vere sunt justi : quoniam quidquid a Creatore sortiti sunt, in ejus amorem, cultum et confessionem rependant. *Iter autem impiorum decipiet eos : quoniam sua delectatione iniqua allicit eos ad perseverandum in vitiis, et ad diligendum ea quæ*

26

1 Joann. III,
17.

adversantur saluti, sicque in tartarum detrahit ipsos.

27 *Non inveniet fraudulentus lucrum* : quia etsi ex verbis suis dolosis aut mendosis obtineat temporale lucrum ad tempus, ut patet secundo Regum de Siba accusatore doloso ac impio virtuosi Miphiboseth ; postea tamen experietur incomparabile detrimentum et damnum perpetuum. Hoc attendant mercatores ac ceteri venditores. *Et substantia hominis erit auri pretium*, id est, ipsum aurum est facultas seu possessio hominis, non id quod dolose acquirit, et restituere obligatur. Vel : *Substantia*, id est vita seu anima hominis, est auri pretium, id est pretiosior auro, et id pro ejus ereptione expenditur aurum, sicut apud Job inducitur : *Pelle* pro pelle, et cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. *Spiritualiter*, autem loquendo, *Substantia hominis*, id est interior opulentia ejus in actibus virtuosus, erit auri pretium, quia pro illa exponendum est aurum in operibus pietatis et æquita-

tis; vel, *Erit auri pretium*, id est id per quod mereatur et obtinet homo claritatem regni cœlestis, de quo in Apocalypsi asseritur : *Civitas erat ex auro mundo, similis vitro mundo.*

Apoc. XXI,
18.

In semita, id est observatione seu præcepto et lege, *justitiæ*, id est cujuscumque virtutis, secundum quod justitia est virtus communis, et quodammodo omnis virtus : nam unaquæque virtus est quædam justitia, quia per eam habet se homo ut debet; *vita* consistit, id est vita gratiæ in præsentem, et vita gloriæ in futuro. *Iter autem devium*, id est error a veritate discedens, actio vitiosa a rectitudine æquitatis deflectens, et omne peccatum, quod est transgressio rectissimæ legis Dei, *ducit ad mortem æternæ damnationis*, quæ omni morte, naturali et corporali ac temporali ineffabiliter exstat amarior : imo minima pœna inferni pro mortali peccato inflicta, creditur esse major ipsis puncturis atque angustiis diræ ac transitoriæ mortis, quæ tamen inæstimabiliter premit ac torquet.

28

ARTICULUS XIII

EXPLANATIO CAPITULI TERTIDECIMI : FILIUS SAPIENS, DOCTRINA PATRIS.

4 **F**ILIUS sapiens, doctrina patris. Filius sapiens dicitur esse doctrina sui patris sive doctoris : primo, quia paulatim proficiendo ad hoc potest pertingere, ut sapientior fiat patre, et sic doceat eum ; secundo, quia in filio sapiente relucet sui patris doctrina. *Spiritualiter* autem, Filius in divinis est sapientia et doctrina Patris æterni, quia Pater per Filium nos informat. *Qui autem illusor est*, id est, sapientiam et virtutes irridet, nec se docilem ac dirigibilem exhibet, *non audit auditu mentis, quum arguitur*. Sæpe quoque exteriorem auditum a verbis inreparatoriis salubribusque avertit. Tales fuerunt

C filii Israel, de quibus ad Ezechielem Dominus dixit : *Audiunt verba mea ex te, et non faciunt, quia in canticum oris sui vertunt illa; et factus es eis quasi canticum musicum, quod suavi dulcique sono canitur. Horum vestigia multi sequuntur, qui quidquid exhortationis correptionisque audiunt, in risum et jocum vertunt.*

Ezech.
XXXIII, 31,
32.

De fructu oris sui homo satiabitur bonis. Hoc est quod in præcedenti capitulo legitur, *De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis. Anima autem impiorum, id est in Deum peccantium, est iniqua, id est injusta, quia a Deo, qui est mensura ac regula omnis rectitudinis, est aversa.*

2

Prov. XII,
14.

Hinc in prima sua epistola scribit Joannes : Omnis qui peccatum facit, et iniquitatem facit; et peccatum iniquitas est.

1 Joann. III, 4.

3 *Qui custodit os suum* corporale ab omni culpabili locutione, et multo plus qui custodit os suum mentale, videlicet intellectum, quo verbum cordis profertur, ab omni prava cogitatione, providendo ne oriatur in se, vel ortam mox reprimendo et expellendo; *custodit animam suam* a multis vulneribus vitiorum, ab insidiis hostium, et a gravaminibus, damnis, periculis, quæ homines solent incidere ex incustodia oris. Ideo scriptum est : Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Hinc in Proverbiis suis ait Cyrillus : Doctus sis loqui, et avarus verbi. Clausura namque quæ raro aperitur, est fortior; et lingua minus frequentata, solidior. Nam quod diu rectum tenetur, difficilius obliquatur : sed dum lingua non loquitur, recta tenetur. Revera mentis conceptus est verbum. Ubi ergo verbum nimis effunditur, internum rationis est vinculum dissolutum. *Qui autem inconsideratus est ad loquendum*, non præmeditando qualiter sit loquendum, nec providendo ne Deum offendat loquendo, *sentiet mala*. Nam sæpe incurrit ex hoc aliorum offensam, et inquietudinem propriæ mentis, conscientiæ quoque remorsum; et si fuit in eo devotio et recollectio aliqua mentis in Deo, mox perdit eas, læditque animam suam, ac debitas luet pœnas. Ideo ait Cyrillus : Pro certo qui vento loquacitatis effunditur, indigestis verbis prolatis conturbat alios, aut turbatur. Quamobrem antiquis Prophetis semper placuit parce loqui. Nempe qui multum loquitur, modicum ruminat, ideoque verbum otiosum eructat. Et ideo secundum legem immundum est animal.

Jacob. III, 2.

Lev. XI, 26.

4 *Vult, et non vult piger*, id est, remisse cupit bonum agere et sortiri, non autem vult hoc efficaciter et intense : sicque habet voluntatem optativam, non imperativam. Itaque vult finem, sed media ad finis adeptionem necessaria non vult amplecti : vult perfectionem et beatitudinem

obtinere; sed non vult jejuna, abstinere, in vigiliis, disciplinis, orationibus perdurare, cunctas vanitates et delectationes pravas relinquere, injurias, persecutiones et contemptus propter Deum gaudenter perferre : vult regnare cum Christo; sed non vult se profunde in omnibus humiliare, et pati cum ipso. In quo impletur illud apostoli Jacobi : Vir duplex animo, *Jacob. I, 8.* inconstans est in omnibus viis suis. Talis pigra voluntas, non acceptatur a Deo pro opere bono; sed voluntas plena et imperativa, quæ statim quum facultas aut oportunitas adest, procedit in opus, a quo si impediatur aliunde, acceptatur pro opere. *Anima autem operantium*, id est exsequentium divina præcepta, *impinguabitur* spirituali profectu et suavitate interna, quemadmodum scriptum est : In custodiendis illis retributio multa; itemque, *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.*

Jacob. I, 8.

Ps. XVIII, 12.

Ps. LXII, 6.

Verbum mendax justus detestabitur : quoniam odit quidquid justitiæ contrariatur. *Impius autem confundit, et confundetur*. Alios enim mentiendo, irridendo, demonstrando confundit : ideo confundetur a Domino, et sæpe confunditur in præsentibus. Unde beato Job dicitur : Quum ceteros irriseris, a nullo confutaberis? quasi dicat, Ita non erit. — *Justitia custodit innocentis viam* : id est, innocens merito suæ justitiæ custoditur a Domino, et ipse per justitiam, suam custodit conversationem, ne Deum offendat. Ideo scriptum est : Junior fui, etenim senui; et non vidi justum derelictum. Hinc Daniel ait : Misit Dominus angelum suum, et conclusit orationem leonum, quia justitia coram eo inventa est in me. *Impietas vero peccatorem supplantat.*

Job XI, 3.

Ps. XXXVI, 25.
Dan. VI, 22.

Est quasi dives, quum nihil habeat : id est, quidam parum de temporalibus rebus habentes, sunt quasi divites, quia hoc ipsum modicum quod habent, sufficit eis, nec quærunt superflua. Unde dixit Apostolus : Quasi nihil habentes, et omnia possidentes. *Et est quasi pauper, quum in*

II Cor. VI, 10.

multis divitiis sit. Avari enim qui multa A
habent, sunt quasi pauperes, quia non
contentantur habitis, et vix audent uti eis-
dem, et quærunt plura. Hinc Seneca in
suis deprompsit Proverbiis : Quæ sunt ma-
ximæ divitiæ? non desiderare divitias. Quis
plurimum habet? is qui minimum cupit.
Quidam exponunt sic : Est quasi dives,
quum nihil habeat : id est, qui temporali-
bus rebus abundat, dives putatur, quum
meritis vacuus sit coram Deo, quemadmo-
dum dives epulo. Et est quasi pauper,
quum in multis divitiis sit : sicut Lazarus, B
qui fuit meritis opulentus, et pauper in
rebus terrenis. Unde ait Scriptura : Dives
quum dormierit, nil secum auferet; apprehendit eum quasi aqua, inopia, etc. Hieronymus quoque : Diviti, inquit, deest tam quod habet, quam quod non habet.

Luc. xvi, 19.

Ibid. 20, 21.

Job xxvii,
19, 20.

8

Redemptio animæ viri, divitiæ suæ, id est, spiritualis opulentia meritorum, valet homini pro redemptione animæ suæ a pœnis gehennæ, et ad evadendum rigorem divini iudicii. Opera enim eorum sequuntur illos. Exteriores quoque divitiæ, si in opera misericordiæ expendantur, valent ad expiationem animæ a peccatis, sicut ad Nabuchodonosor Daniel ait : Consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. Unde legitur in Tobia : Fiducia magna apud Deum est elemosyna, et non patietur animam ire in tenebras. *Qui autem pauper est,* id est virtutibus inops et imperfectus, *inreparationem non sustinet* : quod ex defectu sapientiæ ac patientiæ provenit. Nam inreparationem considerat non quasi animæ suæ medelam, sed quasi suæ personæ injuriam et contemptum : et in hoc graviter errat. Vel sic : Qui pauper est, id est pauper spiritu, seu humilis aut voluntarie terrena despiciens, ac Domino in tali paupertate deserviens, inreparationem non sustinet, id est, a Deo in futuro iudicio non redarguetur, neque damnabitur, sed consequetur quod Iudex promisit : Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælo-

Math. v, 3.

rum. Insuper sæpe contingit, quod pauperes et mendici increpationem patienter non ferunt, quum sint pusillanimes et afflicti. Ideo non sunt durius increpandi, nisi forsitan magnitudo excessus aliud exigat. Nam, ut Seneca testatur, Dura est in afflictione increpatione. Atque communiter dicitur, quod afflicto non est addenda afflictio.

Lux justorum lartificat. Lux justorum, est sapientia, gratia, virtus, spes, contemplatio et moderata prosperitas eorumdem : quæ tam eos, quam alios qui diligunt justos, exhilarat, quia congaudent justis. *Lucerna autem impiorum,* id est temporalis eorum prosperitas, fama et ornatus exterior, *extinguetur* : juxta illud Job, Nonne lux impii extinguetur? Et rursus, *Extinguetur in mediis tenebris lucerna illius.*

9

Job xviii, 5.

Prov. xx,
20.

Inter superbos semper jurgia sunt : quoniam unusquisque eorum vult suam fieri voluntatem, aliumque excedere. Itaque, sicut humilitas parit pacem, ita superbia lites. Interdum tamen superbi et ambitiosi concordantes sunt, quia eosdem habent inimicos, contra quos interim concorditer præliantur. Sed quum ab extraneis cessaverint, bellis intestinis, pugnis ac jurgiis se invicem lacerabunt : ut patuit in Romanis, qui semper ambitiosi fuerunt. *Qui autem omnia agunt cum consilio, reguntur sapientia.* Hoc enim consilii est, nil magni sine prævio consilio operari. Ideo in Proverbiis suis ait Cyrillus : Diligentiori ruminacione omnia digerere, antequam agas. Summa enim et increata ars, sapientem docuit ruminare in mente : quæ ars animalia munda docuit ruminare in corpore. Cuncta namque subtili meditatione ruminat prudens, quæ dicit aut facit : ideo digesta loquitur, et examinata purgataque operatur. Ad quid enim communicatum est homini clarum rationis consilium, tanquam carissimum meditationis bonum? Nonne ut his salubriter in agendis utatur? Unde præmeditationis atque consilii masticatio præponenda est sem-

10

per actibus cunctis humanis, si sapientia A gubernentur, ut digestiora ac puriora opera subsequantur.

11 *Substantia festinata*, id est cito ac facilliter acquisita, *minuetur*, id est, a suo possessore inutiliter consumetur. Sæpe quippe contingit, quod hi qui divitias celeriter et facilliter adipiscuntur, eas parum appreciantur, prodigaliterque expendunt; et sicut eis accesserunt, sic ab ipsis recedunt. Filii etiam, quorum parentes temporalia cupide collegerunt, emerunt, auxerunt, solent ea dilapidare. *Quæ autem paulatim B colligitur manu*, id est, studio et labore successive acquiritur, *multiplicabitur*: quia a suo possessore diligenter custoditur et augmentatur, sicut videmus in his qui ex paupertate ad opulentiam per officia sua creverunt. Istud quoque Aristoteles ait. In spiritualibus item conspiciamus, quod hi qui grandi exercitatione, abstinentia et labore ad virtutum incrementa, seu perfectionem perducti sunt, timorati existunt, ne per negligentiam suis priventur profectibus; qui vero gratiose præventi, C ad spiritualem alacritatem, sensibilem devotionem, ac lacrimas, celeriter atque facilliter devenerunt, sæpe per incautelam et incustodiam dilabuntur, nec data sibi charismata debite appreciantur. Hinc etiam pius ac supersapientissimus Deus, desideratam gratiæ affluentiam multis non statim largitur, sed paulatim eos exaudit, ne repente evacuentur, sed diutius orando ac laborando magis promereantur, et firmiores cautioresque fiant.

12 *Spes quæ differtur*, id est, a desiderati D boni adeptione retardatur, *affligit animam* cupientis, quam facit avide et anxie aspirare ad bonum speratum, præsertim ad beatificam Altissimi fruitionem: ipsaque dilatio tanti boni affligit. Unde dixit Propheta: Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est. Itemque: Fuerunt mihi lacrimæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus? Ex tali dolore clamavit Apostolus: Infelix ego homo! Quis me liberabit de corpore

mortis hujus? Verumtamen, sicut spes dilata, et boni cupiti dilatio, mentem affligunt sperantis; sic consideratio præmii, et confidentia pertingendi ad illud, exhilarant animam anhelantis. Propter quod admonet Paulus: Spe gaudentes. Porro prædictis consonat Seneca, dicens: Etiam celeritas in desiderio mora est; et rursus, Mora molesta est, sed parit sapientiam. *Lignum vitæ, desiderium veniens*: id est, desiderati et sperati boni impletio, præsentia ac possessio, dulciter reficit appetentem, ut lignum vitæ: et in fruitione Christi, qui est lignum vitæ, consistit delectatio ista; qui amatori suo repromisit: Ego ostendam ei me ipsum. De quo in prima sua Canonica ait sacratissimus apostolici chori vertex: In Christum non videntes creditis, videntes autem, exsultabitis lætitia inenarrabili et glorificata.

Qui detrahit alicui rei, obloquendo alicui, *ipse se in futurum obligat*, id est, ad luendum debitam pœnam pro suæ detractionis culpa adstringit se. Obligat quoque se ad vitandum in se ipso quod vituperavit in alio, dicente Apostolo: Qui prædicas non furandum, furaris? Quidam exponunt sic: Qui detrahit alicui rei, eam vituperando, ipse in futurum se obligat ad non commendandum eam, quia sic inhoneste veniret contra proprium verbum: quæ expositio videtur inepta, quoniam qui alterius famam detrahendo denigrat, ad famæ illius restitutionem tenetur. Ideo si mendaciter vituperavit, tenetur suum revocare ac fateri mendacium; si autem vere, nihilo minus, quia inordinate et detractorie alium vituperare præsumpsit, tenetur dicere inordinate ac male se esse locutum. *Qui autem timet præceptum*, id est, præcepta Dei et vicariorum ejus prævaricari veretur ex caritate et zelo justitiæ, *in pace versabitur*: quia habebit in se pacem internam, secundum illud, Pax multa diligentibus legem tuam. Cum superioribus quoque suis et proximis habebit pacem fraternam, deinde in regno cœlesti pacem supernam cum Deo.

Ps. cxix, 5.

Ps. xli, 4.

Rom. vii, 24.

Rom. xii, 12.

Joann. xiv, 21.

1 Petr. i, 8.

13

Rom. ii, 21.

Ps. cxviii, 165.

- 14 *Lex sapientis*, id est lex divina a sapientissimo Deo collata, vel lex cujuscumque legislatoris prudentis; vel, *Lex sapientis*, id est lex Dei, quam sapiens homo custodit, est *fons vitæ*: quia ex lege accipitur forma bene vivendi, et ipsa lex dirigit in agendis; *ut declinet a ruina mortis*, id est, ut per legem homo recedat a casu peccati et morte æterna, ad quod lex ipsa instigat. — *Doctrina bona dabit gratiam*: quia ex ea crescit in gratia, tam docens quam audiens. *In itinere contemptorum*, id est in verbis et factis eorum qui despiciunt alios et documenta salubria, est *vorago*, id est præcipitium periculosum, quia usque in foveam infernalem præcipitari merentur. Hinc ait in Proverbiis suis Cyrillus: In rebus etiam minimis vim quamdam natura distribuit: quamobrem nihil est a sapiente spernendum, quoniam habet unaquæque res suo loco et tempore suum jvamentum et commodum.
- 16 *Astutus omnia agit cum consilio*: quia in omni re potest occurrere aut latere periculum, cui per consilium obviatur: nec quidquam præcipitanter agendum. *Qui autem fatuus est, aperiet stultitiam*, id est, irrationabiliter aget, et impetum passionis sequetur. — *Nuntius impij calet in malum*. Dum enim pro causa prava scienter egreditur, peccat, et interdum ab adversariis sui domini capitur. Nuntii impij, id est diaboli, fuerunt hæresiarchæ maledicti, qui corruerunt, et secum traxerunt quamplures in malum perfidiæ et tormenta gehennæ. *Legatus autem fidelis est sanitas*: quia commissam sibi causam bene exsequitur, atque bonam inter homines dispositionem procurat, quemadmodum sanitas est bona dispositio corporis.
- 18 *Egestas*, id est spiritualium divitiarum seu virtutum carentia ac defectus, et ignominia debentur ei qui deserit disciplinam, id est, correctionem et informationem dedignatur suscipere, aut susceptas non retinet. Talis enim est incorrigibilis, et omni carens prudentia, cujus prima pars est docilitas. *Qui autem acquiescit arguenti,*
- A id est rationabiliter increpanti, *glorificabitur*, id est, coram Deo et Sanctis ejus erit gloriosus et laude dignus, tanquam vere virtuosus ac sapiens, defectuositates suas perpendens, curarique cupiens. — *Desiderium si compleatur*, id est, ad effectum perducatur, *delectat animam*. Delectabile enim est, bono desiderato uniri, et cupitam perfectionem sortiri. *Detestantur stulti eos qui fugiunt mala*, id est periculosa eorum consortia atque carnalia oblectamenta, quæ ipsi stulti appetiuntur ac diligunt. Hinc beatissimus Petrus in prima sua ait Canonica de iniquis: Qui mirantur, non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem. *Qui cum sapientibus graditur*, id est, conversatur per vitæ conformitatem, *sapiens erit*: juxta quod scriptum est, Cum sancto sanctus eris. Ideo dicit Cyrillus: Cum electo socio proficiscaris ac converseris; fuge luminis hostem. Cum amatore sapientiæ, zelatore justitiæ, atque amicitiae fideli cultore vive. Seneca quoque: Optimum, inquit, est majorum sequi vestigia, si recte præcesserint. *Amicus stultorum*, qui scilicet vanos et impios amat, non quia homines sunt felicitatis capaces, ac propter Deum, sed quoniam vani et stulti, jocosos et ludices sunt; *similis illis efficitur*: quia communicat eis in vitiis per consensum; nec juste redarguit, sed arripet. Contra quod jubet Apostolus: Nolite communicare infructuosos operibus tenebrarum; magis autem redarguite. Nequaquam ergo spectacula cum complacentia, risu aut delectatione sunt intuenda, sed magis deflenda.
- Peccatores persequitur malum*, id est, propria eorum malitia undique sequitur eos, et remordens conscientia ipsos non deserit, pœna quoque justæ ultionis ipsos vastabit. Ideo Seneca dixit: Nullum conscientium peccatorum tuorum magis timearis, quam te ipsum: alium namque effugere poteris: te, nunquam. Et Leo Papa: Rea, inquit, conscientia patitur quidquid Dei pietate differtur. Atque, ut asserit

19

1 Petr. iv, 4.

20

Ps. xvii, 26.

Ephes. v, 11.

21

Augustinus, Animus inordinatus sibi ipsi A pœnalis est. *Et justis retribuentur bona*, id est præmia gloriosa. In præsentī etiam infunduntur eis gratiosa charismata, consolatio spiritualis, conscientiae quies, alacritas cordis, prælibatio futuræ salutis. Unde, ut Antisiodorensis in Summa sua, et Eusebius Emisenus in homilia testantur, virtuosī in hac vita magnam suæ remunerationis portionem desuper sortiuntur. Magna quippe justitiæ merces est, tempus fructuose expendere, sanctæ puritati operam dare, Deo in tranquillitate ac sinceritate vacare, vilissimum jugum vitare peccati, et servitutem evadere hostis maligni.

22 *Bonus homo relinquet heredes suos filios et nepotes.* In veteri Testamento inter

Deut. vii, 14. cetera, justis promittebatur fecunditas pro-

lis, et semen copiosum relinquere post se. Istud tamen non fuit omnibus justis concessum. Melius ergo spiritualiter sumitur, quod scilicet homo virtuosus, idoneusque prælatus relinquet post se bonos discipulos, suarum virtutum imitatores : sicut et Christus reliquit gloriosos Apostolos gratiæ suæ participes. Unde fuit prædictum :

Is. liii, 10. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. *Et custoditur justo substantia peccatoris.* Interdum contingit, quod temporalia impiis juste ablata, justis præstantur. Christo autem Sancto Sanctorum incorporati sunt gentiles, qui olim fuerunt servi diaboli. De quo Dominus ait per Isaiam : Dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo quod in mortem tradidit animam suam. Unde ipse-

Luc. xi, 21, 22; Matth. xii, 29. met in Evangelio loquitur : Quum fortis D armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet ; si autem fortior eo supervenerit, vasa ejus diripiet. Ipse enim Salvator ascendens in altum, captivam duxit captivitatem. Denique substantia peccatoris custoditur justo, quia opera meritoria a reprobis quandoque in caritate existentibus facta, non ipsis finaliter, sed electis justis communicantur ac proficiunt ad salutem.

23 *Multi cibi sunt in novalibus patrum, id*

est novis agris seu campis noviter cultis a patribus ; *et aliis congregantur absque iudicio*, id est sine ratione. Hoc corporaliter sæpe sic accidit, quod novalia patrum copiosum proferunt fructum, quem alii interdum irrationabiliter occupant. Spiritualiter autem, in novalibus, id est libris, doctrinis, exemplisque patrum, sunt multæ alimonie spirituales, quæ aliis sine iudicio congregantur, dum quis talia prædicat proximis, nec tamen proficit inde, neque reficitur mente.

B *Qui parcat virgæ, odit filium suum*, id est, spiritualiter eum non amat, quem incorrectum et indisciplinatum relinquit. Similiter qui subditum suum non corripit nec castigat, eum odire magis quam diligere comprobatur. *Qui autem diligit illum* vero et spirituali amore, *instanter erudit* eum verbis, exemplis, flagellis : intelligendo per filium sobolem totam. Quum enim amare, sit alicui bonum velle atque impendere, qui sobolem suam non erudit nec castigat, non diligit eam, sed odit,

C quam immorigeratam indomitamque relinquit. De hoc in Ecclesiastico multa conscripta sunt. Qui diligit, inquit, filium suum, assiduat illi flagella. Non des filio potestatem in juventute sua, sed curva cervicem illius, et tunde latera ejus. Hinc ait et Apostolus : Patres, educate filios vestros in disciplina et correptione Domini. Parentes quippe filiis suis tria tenentur, scilicet educationem corporalem, instructionem in moribus, et correctionem pro culpis.

D *Justus comedit, et replet animam suam*, id est, moderate se reficit, juxta rationabilem animæ appetitum, cujus discreto desiderio satisfacit ; *venter autem impiorum insaturabilis est*, id est, tam gulosi sunt iniqui, quasi satiari non valeant ; nova quoque et exquisita expetunt fereula. Spiritualiter vero, justus spiritualibus se reficit alimentis, et animam suam replet piis affectibus. Venter autem impiorum insaturabilis, id est, cor eorum terrenis rebus non satiatur : imo instar hydropico-

24

*Ecclesi xxx, 1; Ibid. 11, 12.**Ephes. vi, 4.*

25

rum, quo plura acquirunt, plura desiderant, ita quod sicut hydropicis crescit ex potu sitis, sic ipsis ex adeptione affectio. Propter quod Seneca : Inopi, inquit, parva* desunt; avaro, omnia. Restrangendus est igitur venter, nec minus desiderium cordis, quum dicat Gregorius : Dominante vitio gulæ, totum quod homines fortiter egerint, perdunt; et dum venter non restringitur, eunctæ virtutes pariter obrun-

* pauca

tur. Sed heu, quanta est carnalium, vel potius brutalium hominum insania! Nam, ut ait Innocentius, Initium vitæ hominis, *Eccli. xxix,* aqua et panis : gulosis autem non sufficiunt arborum fructus, leguminum genera, radices herbarum, pisces maris, pecora terræ, volucres cæli; sed quærentur pigmenta, parantur aromata, nutriuntur altitia, capiuntur obesa, quæ ministrorum obsequio exquisite coquantur.

ARTICULUS XIV

ELUCIDATIO CAPITULI QUARTIDECIMI : SAPIENS MULIER EDIFICAT DOMUM SUAM.

1 **S**APIENS mulier ædificat domum suam, id est, sobolem ac familiam suam instruit verbis atque exemplis. Ideo parentes Saræ uxoris junioris Tobie, docuerunt filiam suam regere domum, gubernare familiam, et se ipsam irreprehensibilem exhibere. Abigail quoque familiam suam et virum de manu David irati salvavit, ut legitur primo Regum. *Insiptens* autem mulier *exstructam quoque manibus destruet*: quoniam verbis et factis suos scandalizat domesticos, et in temporalibus male regit. Spiritualiter, sapiens mulier, est Ecclesia catholica, Christi sponsa, quæ sibi commissos ædificat, efficaciterque gubernat. *Insiptens* vero mulier, est hæreticorum ecclesia, quæ subvertit pro posse Catholicos.

Tob. x, 12, 13.*I Reg. xxv,* 18-35.

2 *Ambulans recto itinere*, id est in observantia præceptorum, quæ ducit ad gloriam, et *timens Deum* filiali aut saltem initiali timore, *despicitur ab eo qui infami graditur via*, id est, scandalose ac turpiter conversatur, præsertim quando talis iniquus ex conversatione iusti putat se aliquod incommodum consequi, puta contemptum, dejectionem, diffamiam. Nam sicut similitudo est causa dilectionis, sic dissimilitudo causa est aversionis et aspernationis. Sed in hoc casu debet vir bonus et

timoratus, patiens esse et gloriari in Domino. Nam, ut in Proverbiis suis Seneca loquitur, Malis displicere, est laudari. Et rursus fatetur : Misera est fortuna quæ inimico caret. Quamvis id agas, ut ne quis merito tuo te oderit, erunt tamen semper qui te odient. — *In ore stulti, virga superbiæ*, id est contumeliosa et injuriosa ac animosa locutio, qua audientes affliguntur. Stultus enim, ut asserit Isaias, fatua loquetur. *Labia autem sapientium custodiunt eos*: id est, ipsi sapientes per sua sapientialia et doctrinalia verba, se ipsos custodiunt, ne ex verbis stultorum turbentur, et ut agant quod docent; vel, custodiunt stultos, dum eos sua probitate emendant. Sapientia enim vincit malitiam. Ideo ait Apostolus : Libenter suffertis insipientes, quum sitis ipsi sapientes.

3

Is. xxxvii, 6.*Sap. vii,* 30.*II Cor. xi,* 19.

4 *Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est; ubi autem apparent plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bovis.* Hoc primo superficialiter accipi potest de bobus et bladis, quantum ad illos in quorum terris soli boves arant : quod antiquitus communiter ita fuit. Unde et in Job inducitur : Boves arabant. Itaque, Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est, quum agri non colantur ibidem; ubi vero terra copiose

4

Job i, 14.

fructificat, constat quod boves fortiter araverunt. Spiritualiter autem, per boves designantur prædicatores, doctores, prælati, sicut ad Corinthios docet Apostolus, illud ex Deuteronomio introducens, Non alligabis os bovi trituranti. Hi enim in agro Dei, id est in Ecclesia, laborant, fidelium corda verbo prædicationis aperiendo ad suscipiendum semen gratiæ Spiritus Sancti, quod inserunt eis, et ea cooperando fecundant. Unde Corinthiis loquitur Paulus: Adjutores Dei sumus; Dei agricultura estis. Itaque, Ubi non sunt boves, id est boni prælati ac prædicatores, præsepe vacuum est, id est, corda populi gratia atque virtutibus carent, quia magistrum et ducem non habent; ubi autem plurimæ segetes, id est abundantia actuum virtuosorum, ibi manifesta fortitudo bovis, id est, efficacia doctrinæ prælati seu prædicatoris evidenter relucet in hujusmodi fructu, tanquam in suo effectu.

5 *Testis fidelis non mentietur, falsum testimonium proferendo; profert mendacium testis dolosus, qui per preces et munera, aut ex timore, amore vel odio faciliter a veritatis tenore divertit. — Querit derisor sapientiam, non a Deo per orationem devotam, nec ex Scripturis per studium bonum, nec a veris Catholicis per humilitatem, sed ex proprio intellectu, et ab hæreticis, philosophorumque libris; et non invenit sapientiam salutarem, quæ extra Ecclesiam non habetur, nec invenitur. Doctrina prudentium facilis, id est, faciliter potest addisci, quantum requiritur ad salutem. Prudentes quoque juxta audientium capacitatem loquuntur, et clarè, non intricate, exprimunt suæ mentis conceptum, sicut ait Apostolus: Quasi parvulis in Christo lac dedi, id est facilem humilemque doctrinam, non solidum cibum.*

7 *Vade contra virum stultum, ut eum refrenes a malo, atque corripas, et nesciet, id est, caritatem tuam et piam intentionem non advertet, sed indignabitur magis. Aliqui autem verba sequentia includunt huic versiculo, ut sit sensus, quod*

A *nesciet labia prudentiæ, id est prudentiam labiorum tuorum. Vel versus hic incipit: Labia prudentiæ, sapientiæ, id est, in labiis prudentis sapientiæ resonabit. Vel verbum hoc, Sapientiæ, neccendum est clausulæ subsequenti. — Sapientiæ callidi, id est astuti et circumspecti, est intelligere viam suam, id est propriam conversationem rite considerare, et pericula laqueosque sibi expositos bene perpendere ac vitare: et sic nomen, Callidi, sumitur hic in bono. Et imprudentia stultorum*

B *errans ab itinere ultimi finis.*

Stultis illudit peccatum, id est, sua delectatione decipit homines vitiosos: qui hic passim stulti vocantur, quoniam stulti sunt coram Deo, et ab increata ejus Sapientiæ se avertunt, donoque sapientiæ carent, atque stultitia, quæ dono sapientiæ contrariatur, id est vitio puerilitatis, replentur. Stultis ergo illudit peccatum, sicut esca in hamo decipit pisces. Delectat namque peccare. Nam si non delectaret, non fieret, ut asserit Augustinus. Non, inquam, fieret tam multum ut modo. Aliqui legunt: Stultus illudit peccatum, id est, per risum et ludum operatur iniquitatem, et pro nihilo reputat Deum offendere, imo lætatur quum male fecerit. Et inter justos morabitur gratia, id est, in eorum mentibus dona gratiæ requiescunt, et ipsi ad invicem gratiose se habent, acceptabilesque consistunt.

10 *Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, id est, quod advertit propter quid anima sua merito debeat intra se amaricari, videlicet propter sua peccata per veram contritionem, et propter difficultatem obtinendi salutem, et quia tot defectuositatibus plenum est, et propter incertitudinem sui status, quoniam nescit an amore sit dignus, an odio, et propter aliorum peccata, et maxime propter quotidianam inhonationem, multiplicemque Dei offensam gravissimam; in gaudio ejus non miscbitur extraneus, id est, consolationem a Deo percipiet, reprobis et impœnitentibus inexpertam. Beati enim qui taliter*

1 Cor. ix, 9;
Deut. xxv,
4.

1 Cor. iii, 9.

8

9

Prov. ii, 14.

10

Eccle. ix, 1.

Math. v, 5.

- ludent, et cum pio Ezechia dicere possunt, **A** plus : Qualis unusquisque est, talia dicit, talia operatur, et taliter vivit. Et iterum disseruit : Desiderium pueri, id est imperfecti, oportet esse secundum præceptum doctoris. Denique, teste divino Dionysio, Nihil desideratur aut agitur, nisi sub ratione aut apparentia boni. Ideo et vitiosi viam suam æstimant bonam.
- Risus dolore miscebitur* : id est, vanam lætitiã pœna sequitur, et dolor remordentis conscientie, dissolutioni risuum sociatur. Ideo ait Salvator : Væ vobis qui **B** ridetis, quia plorabitis et flebitis. Ad quod applicari potest quod sanctus Job contestatur : Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem fletum. *Et extrema gaudii luctus occupat*, id est, desolatio infernalis consequitur finem gaudiorum inanum sæculi hujus, juxta illud beati Job : Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi; ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad infernum descendunt. Ideo ait Filius Dei : Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. De hoc luctu iterum ait : Ibi erit fletus et stridor dentium. — *Vitis suis replebitur stultus*, id est, iniquus implebitur retributione ac pœnis demeritorum actionum suarum, sicut per Ezechielem Dominus dixit : Unumquemque secundum viam suam judicabo. *Et super eum erit vir bonus* : id est, impio præferet Deus justum, et virtuosi qui nunc conculcantur ab iniquis, in futuro judicio erunt super illos. Sæpe etiam et a multis justus iniquo præferitur.
- Innocens*, id est inexpertus et nondum discretionem adeptus, seu bonus et simplex in se, putans alios esse qualis ipse est, *credit omni verbo*, non suspiciens malum de alio. Hinc Assuerus rex loquitur : Quidam aures principum simplices, et ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. Sed, sicut in libro de Consideratione sanctus scribit Bernardus, Crediendi facilitas, præsertim in præside aliorum, est valde periculosa, et horribilia mala sequuntur ex ea, videlicet suspiciones per-versæ, indignationes, detractiones, injuriæ
15. *Is. xxxviii,* Recogitabo omnes annos meos in amaritudine animæ meæ : quoniam ipsi consolabuntur. Jam equidem consolantur de spe veniæ, et indulgentia culpæ, infusioneque gratiæ, et de gratiosa visitatione ac illustratione Spiritus Sancti, qui post tempestatem tranquillum facit, et post fletum exultationem infundit. Qui ergo vult gaudium istud salubriter experiri, peccata sua digne deploret, indignas quoque consolationes jugiter detestetur, ac impœnitentium vitet consortia.
- 11 *Domus*, id est cognatio seu posteritas, *impiorum delebitur* : quæ patrum suorum peccata sectatur. Unde tertio Regum, domus Jeroboam, Baasa, Amri, Ahab, et consimilium, leguntur ob scelera sua deletæ. *Tabernacula*, id est congregationes, *justorum germinabunt*, id est, fructum virtutum producent, juxta illud Psalmi : Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. Et apud Osee dicitur : Ero quasi ros ; Israel germinabit sicut lilium, et erumpet radix ejus ut Libani.
- 12 *Est via, quæ videtur homini justa*, id est, quædam, imo et multiplex est actio seu conversatio et observantia, quam homines reputant justam : *novissima autem ejus deducunt ad mortem*, id est, ipsa cum suis effectibus atque demeritis, tandem trahit ad gehennalem interitum, eo quod non sit vere bona, virtuosa et meritoria, sed apparenter dumtaxat. Multa etenim vitia habent speciem seu apparentiam et colorem quemdam virtutum : sicut dissolutio reputatur alacritas et spiritualis lætitia, mœror quoque maturitas, et zelus amarus fervor justitiæ. Sic immoderatam abstinentiam, et proprii sensus immansionem, multi putant temperantiæ actum atque constantiam. Hinc in Proverbiis suis Seneca loquitur : Timidus cautum se vocat, sordidus pareum. Necessè est ergo radium discretionis habere, sapientioribus credere, singularitatem vitare, atque sanctorum Patrum sectari exempla ac documenta, nec proprium sequi sensum, quum dicat Philoso-
- 13 *Luc. vi, 25.*
- Job xxx, 31.*
- Ibid. xxi, 12, 13.*
- Luc. xiii, 5.*
- Matth. viii, 12; xiii, 42, 50; xxii, 13; xxiv, 51; xxv, 30; Luc. xiii, 28.*
- 14 *Ezech. xviii, 30; xxxiii, 20.*
- Esther xvi, 6.*

ac persecutiones justorum. Hinc inducit A et quo laudabilior est patientia, eo impatien-
 1 Joann. iv, Joannes : Nolite omni spiritui credere, sed entia vituperabilior est. *Et vir versutus*, id
 1. probate spiritus, si ex Deo sint; Ecclesiasti- est fraudulentus, hypoerita, simulator, *odio-*
 Eccli. xix, cus quoque, Qui cito credit, levis corde est. *sus est*, in quantum talis. Estque impatien-
 4. Seneca quoque in epistola tertia : Neutrum te deterior, juxta Glossam : quia impatiens
 faciendum est, et utrumque vitium est, et palam ostendit stultitiam suam; versutus
 omnibus credere, et nulli. Pensandum est vero, quum sit corde perversus, simplici-
 ergo qualis sit ipse qui dicit. Ideo sequi- tatem simulat, atque humano judicio san-
 tur : *Astutus considerat gressus suos*, id est, etus inter reprobos aestimatur. Sed, ut Ci-
 actus suos perpendit, qualiter debeat se cero fatur, pleniusque Cyrillus, Non est
 habere, et ne incauta ac facili credulitate prudentia vera, nisi quæ simplicitatis in-
 fallatur. Hinc in Proverbiis suis docet Cy- nocentia decoratur. Prudentia namque est
 rillus : Velociore aure est audiendum, et B ars præclarissima recte vivendi cum sim-
 gravi corde credendum. Oportet enim dili- plicitate, quæ est nescientia quemquam
 genter advertere, quid et cui credatur. Re- lædendi. — *Possidebunt parvuli stultiti-*
 vera minus provide amico et inimico pa- am. Hoc de parvulis sensu, id est intelle-
 riter creditur, quum amore et odio, libra etu, est accipiendum, et etiam de parvulis
 linguæ, pondere affectionis fallacis in obli- ætate, qui ante annos discretionis ad ina-
 quitatem trahatur. Verum nulli securius, nia inclinantur. Unde scriptum est infra :
 quam amico de malis, et inimico de bonis Stultitia colligata est in corde pueri. Apo-
 accommodatur auditus. De te vero nun- stolus quoque : Nolite, inquit, fieri parvuli
 quam credas inimico tuo in æternum : I Cor. xiv, 15.
 quia si bene dicit, sophista est, de bono 20.
 tendit ad malum; si male dicit, facit quod scies, *scientiam* : quia in scientiis student
 suum est. proficere.

46 *Sapiens timet Deum offendere, et decli-*
nat a malo, id est a peccato et occasione
 I Thess. v, peccati, et ab omni specie mali, secundum
 22. doctrinam Apostoli, ne aliquem scandalizet. *Stultus transilit*, id est, imprudens
 præcipitanter in mala culpæ se ingerit, ac
 periculo se exponit; *et confidit* evadere,
 diuque vivere, et postea pœnitere. Circa
 hoc dicit Glossa : Sicut stulti est, de sua
 velocitate confidere, torrentemque rapi-
 dum aut voraginem saltu velle transire;
 sic sapientis est, ad planum vel ad pontem D
 divertere. Ita qui culpam pro posse decli-
 nat, timens ne malis involvatur, est sa-
 piens. Stultus vero est qui contemnit et
 peccat, blandiens sibi quod postea pœni-
 tebit, aut pœnas fortiter sustinebit.

47 *Impatiens operabitur stultitiam*, id est,
 stulte, irrationabiliter et inhoneste se ha-
 bet in apparatu, verbis ac gestu, eo quod
 impatientiæ passio rationem ejus obtene-
 bret, et ipsum impetuose exagitet. Sustine-
 menda sunt ergo adversa absque tristitia;

et quo laudabilior est patientia, eo impatien-
 tia vituperabilior est. *Et vir versutus*, id
 est fraudulentus, hypoerita, simulator, *odio-*
sus est, in quantum talis. Estque impatien-
 te deterior, juxta Glossam : quia impatiens
 palam ostendit stultitiam suam; versutus
 vero, quum sit corde perversus, simplici-
 tatem simulat, atque humano judicio san-
 etus inter reprobos aestimatur. Sed, ut Ci-
 cero fatur, pleniusque Cyrillus, Non est
 prudentia vera, nisi quæ simplicitatis in-
 nocentia decoratur. Prudentia namque est
 ars præclarissima recte vivendi cum sim-
 plicitate, quæ est nescientia quemquam
 lædendi. — *Possidebunt parvuli stultiti-*
am. Hoc de parvulis sensu, id est intelle-
 etu, est accipiendum, et etiam de parvulis
 ætate, qui ante annos discretionis ad ina-
 nia inclinantur. Unde scriptum est infra :
 Stultitia colligata est in corde pueri. Apo-
 stolus quoque : Nolite, inquit, fieri parvuli
 sensu. *Et expectabunt astuti*, id est saga-
 ces, *scientiam* : quia in scientiis student
 proficere.

C *Jacebunt mali ante bonos, et impii ante*
portas justorum. Hoc sæpe contingit in vi-
 ta hac, in qua rei a judicibus justis dam-
 nantur. Verumtamen in sæculo isto sæpius
 contingit oppositum, ita quod justis impiis
 subjiuntur et opprimuntur ab eis, sicut
 asserit Habacuc : Quia impius prævalet ad-
 versus justum, propterea egreditur judi-
 cium perversum. Sed in die judicii, coram
 electis et justis erunt prostrati reprobi et
 injusti : qui et in inferno positi, præbebunt
 Beatis spectaculum, qui lætabuntur visa
 Ps. lvi, 11.
 vindicta atque miseria iniquorum, juxta il-
 lud : Egrediemini, et salietis quasi vituli
 Malach. iv, 2, 3.
 de armento, et calcabitis impios. Et alibi :
 Egredientur, et videbunt cadavera virorum
 Is. lxvi, 24.
 qui prævaricati sunt in me; et erunt usque
 ad satietatem visionis omni carni. Egred-
 dientur autem Beati, non tam corporeo
 exitu, quam intellectuali intuitu.

Etiam proximo suo pauper odiosus erit. 20
 Quidam enim sunt tam elati, crudeles et
 impii, quod aspernantur et odiunt paupe-
 res, et de pauperibus suis cognatis vere-

- cundantur. *Amici vero divitum, multi* : A sunt moderati ac parci; et qui minus scientifici sunt, magis solent se verbis jactare ac sermonibus abundare. In multiloquio *Prov x, 19.*
 21 qui applaudunt divitibus, quos beatificant corde, et ab eis commodum vel honorem consequi sperant. — *Qui despicit proximum suum, peccat.* Præsertim si spernit illum quoniam pauper est, aut in quantum homo. Si autem spernit eum in quantum iniquus est, et tamen personam ejus spiritualiter amat, non peccat. Hinc loquitur Isaias : Quum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris. *Eccli. xx, 8.*
Is. LVIII, 7. Etiam Malachias propheta ait : Nonne Pater unus omnium nostrum? nonne Deus B et ratio æternæ felicitatis ipsorum. Similiter divitiæ quæ virtuose expenduntur, eis proficiunt ad salutem. *Fatuitas stultorum, imprudentia* : quia non dirigunt actus suos recte ad ultimum et beatificum finem; sicque carent vera prudentia, ejus est media ad finem congruentia apte disponere. — *Liberat animas testis fidelis.* Talis enim in foro judicii eruit innocentes a morte, sicut S. Nicolaus tres juvenes morti adjudicatos, deinde tres principes innocentes morti addictos; Daniel quoque propheta, Susannam. Maxime autem, qui tempore persecutionis testimonium perhibet fidei christianæ, multos eruit a morte perfidiæ ac gehennæ, ut patuit de S. Sebastiano et innumerabilibus aliis. *Et profert mendacia,* imo et falsa testimonia, *versipellis,* id est dolosus, qui est quasi pellis eversa, quoniam aliud habet in corde, aliudque in ore: et juxta aliorum favorem ac commoda sua, et juxta passionum suarum alternationem, variat propriam vocem. Contra quos loquitur Seneca : Perhibe testimonium veritati, non amicitiae. *Dan. xiii, 45-62.*
 22 *Errant, qui operantur malum* : quia rationis judicium in eis est obscuratum, et a rectitudine æquitatis divertunt se, atque ab ultimo deviant fine. *Misericordia et veritas preparant bonum,* id est, ad omne bonum aptum faciunt hominem. Justus enim vivit ex fidei veritate: et qui misericordiam exhibet proximo, misericordiam sortitur a Deo, qui ait in Evangelio : Estote misericordes, sicut et Pater vester cælestis misericors est. Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem, dabunt in sinum vestrum. Potest quoque D testimonium veritati, non amicitiae.
Habac. ii, 4: Rom. i, 17. *In timore Domini consistit fiducia fortitudinis,* id est firma et fortis confidentia mentis in Deo. Qui enim sibi conscius est se coram Deo timorate vixisse, et ipsum filialiter timuisse, rite confidit in eo, ejusque auxilio sperat suæ salutis adversariis prævalere. Talis enim timor facit peccata sincera intentione vitare, et bonam utique conscientiam parit. Ideo timoratus Job dixit : Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Et Tobias, qui ab infantia sua timuit *Job xiii, 15. Tob. ii, 13.*
 23 *Luc. vi, 36, 38.* *Ubi autem verba sunt plurima,* id est superflua, *ibi frequenter egestas,* id est defectus sapientiæ ac virtutis. Sapientes namque et virtuosus, in verbis

Deum, magnam passus adversitatem, scilicet excecationem, atque ab amicis ac conjuge irrisionem, nequaquam a sua motus fiducia, dixit : Noli timere, fili mi ; pauperem quidem vitam gerimus, sed habebimus multa bona, si timuerimus Deum. Hinc ait Gregorius : Timor Domini fiduciam fortitudinis præstat : quia mens nostra tanto validius terrores rerum temporalium despicit, quanto veriori formidine earum Creatori se subdidit. *Et filiis tuis, scilicet Dei (seu filiis ejus, puta divini timoris), erit spes efficax et beata, id est, efficaciter et condigne sperabunt in Domino, sperantes ex ejus pietate ac meritis propriis adipisci salutem, juxta illud : Timentem Deum bene erit in extremis, et in die defunctionis benedicetur. Porro, filii timoris vocantur, qui valde intenti sunt ei, et enutriti in eo, ac juxta inclinationem ipsius vivunt et operantur, sicut in simili ait Apostolus : Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Et secundum hunc modum, quidam dicuntur filii sapientiæ ac virtutum.*

27 *Timor Domini, fons vitæ : quia conservat mentem in vita gratiæ, et actiones meritoria procedunt ex isto timore, sicut rivi ex fonte ; ut declinet a ruina mortis, id est, ipsum timentem faciat a morte peccati ac inferni divertere. Quum enim expellat peccata et conservet in gratia, recte vocatur fons vitæ, imo quodammodo causa totius boni. Nam, ut asserit Isaias, Hic est omnis fructus, ut auferatur iniquitas : quam sine infusione gratiæ ac virtutum certum est non auferri. Ideo dixit Psalmista : Time te Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum.*

28 *In multitudine populi, dignitas regis : id est, ad regis pertinet dignitatem, quod multos habet populos et ministros sibi subjectos ; et præsertim ad laudem et gloriam pertinet præsentis, quod multos habet subditos compositos moribus, beneque ordinatos. Sic et dignitas Christi resplendet in hoc, quod totus orbis terrarum ad ipsum conversus fuit, et convertetur. Hinc jussit : Luceat lux vestra coram homini-*

bus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. *Et e converso, in paucitate plebis, ignominia principis : quia ignominiosum est principi, paucos habere subjectos et inordinatos ministros. Exemplaritas namque et honestas, prudentia et virtus servorum ac subditorum, cedit in domini sui honorem. Propter quod quotidie oramus : Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Similiter inordinatio, perversitas, insipientia ministrorum, cedit in dedecus domini ac pastoris. Propter quod ait Apostolus ad Romanos : Nomen Dei per vos blasphemat in gentibus. Unde per Jeremiam Dominus dixit Judæis : Commaculastis nomen sanctum meum. Princeps quoque Apostolorum in prima sua hortatur Canonica : Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum.*

Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Hoc enim est effectus et signum sapientiæ magnæ, quod homo intuitu æternorum, contemplatione divinorum, amore Christi, zeloque probitatis, et ad proximorum ædificationem, servat patientiam in adversis. Propter quod ait Philosophus, quod soli sapientes vincunt passiones. Qui autem impatiens est, exallat stultitiam suam, id est, irrationabilem motum animi sui effundit præcipitanter, et quam inordinatus sit intus, stulte ostendit forinsecus.

Vita carniæ, sanitas cordis. Cor quandoque accipitur pro corporali parte et organo animalis : de quo corde dicit Philosophus, quod sit primum vivens, et ultimum moriens. Hujus igitur cordis bona habitudo seu sanitas, est vita carniæ, id est corporis animati et membrorum ipsius, quia ex corde sic sumpto procedunt spiritus et actiones vitales, motivæ ac animales ad corpus. Interdum vero, imo et sæpius, sumitur cor pro intellectu vel voluntate : cujus sanitas est virtutum integritas ac gaudium spirituale, ex quibus caro ad ex-

Matth. vi, 9.

Rom. ii, 24.

Jer. xxxiv, 16.

1 Petr. ii, 12.

29

30

Tob. ii, 11, 15, 16, 22, 23.

Ibid. iv, 23.

Eccli. i, 13.

Rom. viii, 14.

Is. xxxvii, 9.

Ps. xxxiii, 10.

Matth. v, 16.

ercendum opera meritoria vegetatur. *Pu-
tredo ossium est invidia* : quia est pessima
passio, menti corporique nociva, quia ossa
mentis, id est virtutes, corrumpit, ossaque
corporis tabefacit. Ideo invidus jugiter af-
fligit et punit semetipsum; et interior ejus
insania, foris monstratur per signa miser-
rima : quia, ut ait Gregorius, Invidi color
pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens
infelix accenditur, membra frigescunt, fit
in cogitatione rabies, in dentibus stridor.

Job v, 2.

Hinc fertur apud Job : Parvulum occidit
invidia. Nempe qui invidet, virtutibus de-
stitutum et defectuosum se esse demon-
strat. Propter quod Seneca ait : Si invide-
ris, major es; si invides, minor : vir autem
bonitate præditus, nemini invidet.

31 *Qui calumniatur egentem*, id est defe-
ctuosum in naturalibus donis seu tempora-
libus rebus, *exprobrat factori ejus*, scilicet
Deo creatori, qui talem fecit egentem, at-
que ad cujus imaginem factus est egens.
Non ergo improperanda est alicui sua na-
turalis defectuositas aut paupertas, sed pie
est dissimulanda, supportanda et adjuvan-
da. Propter quod subditur : *honorat autem
eum*, videlicet Creatorem, *qui miseretur
pauperis* : quia et Deus præcepit hoc, cujus
præceptum implere, est eum honorare. Ip-
se quoque in sua imagine honoratur. Et
Christus in Evangelio protestatur : Quod
uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

*Math. xxv,
40.*

32 — *In malitia sua expellitur impius*, id
est, propter sua peccata societate justorum
privatur, æterna beatitudine spoliatur, et
de membro Christi fit membrum diaboli.
Sperat autem justus in morte sua, id est,
illud, Justus si morte præoccupatus fuerit,
in refrigerio erit; et si pro justitia mori-
tur, certus est de præmio talis mortis. —

Sap. iv, 7.

A *In corde prudentis requiescit sapientia*, 33
tanquam habitus intellectus, decòr men-
tis, opulencia rationis : prudentia quoque
et sapientia quæ est donum, non separan-
tur ab invicem; et *indoctos quosque eru-
diat* verbo et opere, quibus datam sibi
gratiam administrat.

Justitia elevat gentem. Regnis enim et 34
politiis justis prospere solet succedere :
quod in veteri Testamento, tempore regum
et subditorum justorum sic fuit. Justitia
quoque, quum sit præclarissima virtus,
valde dignificat justos, et Deo conformat,
atque de isto exilio ad altitudinem et sal-
lutem regni cœlestis erigit ipsos. *Miseros
autem facit populos peccatum*. Nam efficit
eos viles et diaboli membra ac servos, de-
inde ad infernum deprimit eos : et sicut
filii Israel tempore judicium ac regum suo-
rum, varias pertulerunt calamitates et cla-
des, propter sua peccata; ita et Christiani
a Turcis et Sarracenis ac Tartaris, imo et
mutuo miserabilius a se ipsis. Denique
ipsa culpa est miseria major quam pœna,
quia a salute magis elongat et impedit, ac
felicitati magis contrariatur. — *Acceptus* 35

est regi minister intelligens : quia domi-
no suo reverenter obedit, et causas sibi
commissas fideliter ac prudenter exse-
quitur. Sic et Regi omnipotenti placet sa-
piens servus, idoneusque vicarius et præ-
latus. Unde ait Salvator : Quis putas est
servus fidelis et prudens, quem constituit
dominus super familiam suam? *Iracun-
diam ejus inutilis sustinebit* : id est, servo
pigro, infideli, insipienti, dominus suus ju-
ste irascetur, præsertim negligenti et in-
fructuoso prælato ac prædicatori, in quem
subditorum quoque peccata redundant. Un-
de in Evangelio ait judex : Servum inuti-
lem mittite in tenebras exteriores.

*Math.
xxiv, 45.*

*Ibid. xxv,
30.*

ARTICULUS XV

DECLARATIO CAPITULI QUINTIDECIMI : RESPONSIO MOLLIS FRANGIT IRAM.

- 1 **R**ESPONSIO *mollis frangit iram* : id est, humilis ac modesta responsio hominis ab alio increpati, interrogati, aut comminationem perpessi, exstinguit aut mitigat iram corripientis aut comminantis seu interrogantis, qui videns sibi deferri, placatur. Malitia etenim vincitur bonitate, peccatum virtute, improbitas exemplaritate, ira mansuetudine. Ad quod admonens nos Apostolus : Noli, inquit, vinci a malo, sed vince in bono malum. Tanta etenim, Seneca teste, est vis et laus probitatis, ut omnes ejus efficacia moveantur. Sic Abigail **B** *bonos per approbationem, et malos per detestationem, sicut in Psalmo cantatur : Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum ; vultus autem Domini super facientes mala. Hoc contra eos qui dixerunt divinam providentiam non pertingere usque ad ista terrena determinate cognoscenda, nec cognoscere actus humanos, nec privativa et vitia. De quibus Dominus ait Ezechieli : Dixerunt : Reliquit Dominus terram, et Dominus nos non videt. Unde et apud Sophoniam : Visitabo, inquit, super viros defixos in facibus suis, qui dicunt : Non faciet Dominus bene, et non faciet male. Atque Psalmista : Dixerunt, Quomodo seit Deus? et, Si est scientia in Excelso? Contra quos subtiliter arguit Propheta, dicendo : Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* 2
- Lingua sapientium ornat scientiam, id est, ordinate et pulchre eam proponit, ita quod magis ab audientibus reputatur ; os fatuorum ebullit stultitiam, id est, stolidam verba impetuose indeliberateque evomit : per quæ interior manifestatur eorum fatuitas, quia ex abundantia cordis os loquitur. Sic hæretici et quidam philosophi suas effuderunt stultitias per verba et scripta contra doctores catholicos, præsertim Porphyrius, Julianus, Averroes et Celsus. — In omni loco oculi Domini contemplantur* 3
- sua molli responsione fregit iram David ; et Gedeon, Ephraeorum. — Sermo durus suscitatur furorem. Qui enim alium dure et superbe alloquitur, provocat eum, quantum in se est, ad iram intensam. Aliqui tamen sunt ita perfecti, quod ex aliorum improbitate non concitantur ad passionem ; quidam vero sunt boni, quamvis nondum perfecti, qui dum improbe offenduntur, graviter irascuntur. Propter quod Seneca in Proverbiis suis ait : Bonus animus læsus multo gravius irascitur. Denique fertur in Vitis Patrum, quod Abbas S. Macarius ad ecclesiam pergens, fecit discipulum suum præcedere : qui obvianti sibi sacerdoti idolorum, dixit : Quo curris, dæmon? Quo audito, sacerdos ille percussit discipulum B. Macarii, seminecem reliquit, atque pertransiit. Cui obvians S. Macarius, salutavit eundem, dicens : Salve, laborator, salve. Ex cujus tam benevola salutatione admirans et compunctus sacerdos, conversus est. Quo facto, dixit sanctissimus pater Macarius : Sermo pius et duleis duras mentes provocat ad virtutes ; verba vero pungitiva, amara, superba, etiam bona corda provocant ad peccandum.* 4

id est, gratiam Spiritus Sancti aufert a se, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me. *Cogitationes autem impiorum eradicabuntur*, id est, ab effectu optato impediuntur, atque a Judice summo condemnabuntur, juxta illud Psalmi: In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Domus justî, plurima fortitudo. Domus justî est, vel cor ipsius, in quo per cogitationem et affectionem moratur; vel ejus domesticæ, vel posteritas, aut congregatio populi sibi subdita et commissa. In corde autem justî, est fortitudo sapientiæ ac virtutum; similiter in ejus domesticis et posteris, informationi et correctioni ejus acquiescentibus. Conformiter justus prælatus ac præsidens virtuosus, solet virtuosos habere subjectos. *Et in fructibus impiî, conturbatio.* Fructus impiî, sunt ejus delectationes inordinatæ et opera prava: in quibus est conturbatio, id est earentia pacis internæ, rebellio sensualitatis contra rationem, rationis quoque a Deo aversio, atque demeritum ad infernalem turbationem perducens. Hinc octavo Ethicorum docet Philosophus, quod vitiosus pacem non habet. Et in Isaia propheta habetur: Non est pax impiis, dicit Dominus.

Labia sapientium disseminabunt scientiam, alios instruendo, utilia et doctrinabilia proferendo: quod Christus et Apostoli summe fecerunt: *cor stultorum dissimile erit cordi ac labiis sapientium,* quoniam vanitatem et errores cor stulti disseminat, ut de hæreticis et aliis constat. Est quoque cor stulti sibi ipsi dissimile, quia diversis phantasiis ac vitiis variatur, et nunquam in eodem permanet statu. Quocontra de Anna legitur: Vultus ejus non sunt amplius in diversa mutati. Denique stultus, id est iniquus, non conatur imaginem Creatoris sui reformare in se; imo quotidie eam magis deturpat ac mundo conformat: sicque cor impiî est suo Creatori dissimile, et mundo dæmonibusque conforme. Quumque per naturam sit immateriale ac intellectuale, per propriam culpam est mundanum atque carnale. Contra quod

5 *Stultus*, id est incorrigibilis, indocilis, et obstinatus in vitiis, *irridet disciplinam patris sui* carnalis ac spiritualis, imo et Dei Patris, quia salubrem correptionem ac justam castigationem abhorret ac despicit. Hinc de rebellibus Israelitis ait Dominus: Ego erudivi eos, et in me cogitaverunt malitiam; reversi sunt ut essent absque jugo. *Qui autem custodit increpationes,* eas patienter suscipiendo, memoriter retinendo, seque emendando, *astutior*, id est sagacior, *fiel*: quia vitando peccata, meretur illuminari a Deo, propriamque fragilitatem limpidius pensat, et deinceps cautius se habet, ex memoriis præteritorum perpendens ac vitans pericula futurorum. Unde in Jeremia, ubi nostra habet translatio, Erudire, Jerusalem, Septuaginta transtulerunt: Per omnem dolorem et flagellum erudieris. — *In abundanti justitia virtus maxima est*, id est præcipua fortitudo et confortatio justî. Nam ipsa justitia est virtus præclara, justum in Deo confortans, sicut præhabitum est, Justus autem quasi fundamentum sempiternum; et infra habebitur, Justus quasi leo confidens, absque terrore erit. Ideo, abundans justitia, est maxima animæ fortitudo. Potest tamen per abundantem justitiam, adimpletio consiliorum et exhibitio operum supererogationis intelligi: in quibus est præcipua fortitudo, hominisque perfectio, sicut asserit Christus: Si vis perfectus es-

Osee vii,
15, 16.

Jer. vi, 8.

Prov. x, 25.

Ibid. xxxviii,
1.

Matth. xix,
21.

Ps. cxlv, 4.

Is. xlviii,
22.

Job xiv, 2.

1 Reg. i, 18.

6

7

Rom. xii, 2. hortatur Apostolus: Nolite conformari huic sæculo, sed renovamini in novitate sensus vestri.

8 *Victimæ impiorum abominabiles Domino.* Hoc de sacrificiis legis evidenter verificatur, quia non erant in se ipsis seu ex parte operis operati, Deo accepta, sed solum ex fide, devotione et caritate offerentium ea. Unde in Psalmo Dominus testatur: Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hireos. Et Michæas propheta ait: Quid dignum offeram Domino? Numquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hireorum pinguium? Similiter, spiritualia sacrificia impiorum, scilicet orationes et consimiles actiones, quæ ex suo genere bonæ sunt, non sunt Deo accepta, quum scriptum sit: Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. Verumtamen sacrificium evangelicæ legis, in se et per se acceptissimum est Deo Patri. Orationes quoque ministrorum Ecclesiæ iniquorum, non in quantum sunt particulares personæ, sed ut sunt publici ministri et officii Ecclesiæ, efficaces sunt coram Deo, non tamen meritoria ipsi ministris hujusmodi. *Vota justorum placabilia*, id est, promissiones et desideria, ac votiva sacrificia virtuosorum hominum complacent Deo, qui respexit ad Abel et ad munera ejus, non autem ad Cain, neque ad munera ejus.

9 *Abominatio est Domino vita impii.* De quo in Deuteronomio legitur, Aversatur Dominus omnem impietatem; et in Psalmo, Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus. Nam quanto quis sanctior ac justior est, tanto plus detestatur omnem iniquitatem. Quum ergo Deus essentialiter et incircumscriptibiliter sanctus et justus sit, constat quod incomparabiliter vitia abominetur. *Qui sequitur justitiam*, quæ est virtus communis et omnis virtus, id est, qui virtutes amplectitur, *diligetur ab eo.* Etenim justus Dominus, et justitias dilexit. Quicumque autem actualiter seu habitualiter justus est, diligetur a

A Deo, secundum præsentem justitiam, non tamen secundum prædestinationem æternam, nisi sit de numero electorum. Porro justus est qui observat præcepta. Ideo loquitur Christus: Qui diligit me, sermones meos servabit, et Pater meus diliget eum. *Joann. xiv, 23.*

Doctrina mala deserentium viam vitæ, 40
Frequenter impii prælati et prædicatores iniqui, qui viam vitæ, id est arctam viam salutis, relinquunt, docent bona, vera, salubria, sicut de Scribis et Pharisæis dixit Salvator: Super cathedram Moysis sederunt Scribæ et Pharisæi; quæcumque ergo dicunt vobis, facite. Quomodo igitur doctrina deserentium viam vitæ est mala? Est respondendum, quod mala est eis, quoniam peccant mortaliter evangelizando, et ea quæ prædicant non implendo. Est etiam mala, id est minus reputata, quoniam ejus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur. Ideo Seneca in suis ait Proverbiis: Omnis doctor in ratione vitæ peccans, est turpior ob hoc, quod in officio, ejus magister esse vult, labitur. *Qui increpationes odit, morietur* in sæculo isto per culpam, deinde per damnationem æternam: talis enim non cessat peccare. Et frequenter tales incorrigibiles, capitalia agunt facinora, propter quæ corporaliter occiduntur.

Infernus et perditio coram Domino, id est, nota sunt ei, ejus oculis omnia nuda sunt et aperta: cui ait Propheta, Si descendero in infernum, ades. *Quanto magis corda filiorum hominum Deo sunt cognita?* Qui testatur: Scient omnes Ecclesiæ quia ego sum scrutans renes et corda. Unde Jeremias ait: Prævum est cor hominis et inserutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor et probans renes. Cui specialis cura ac providentia est de rationalibus et intellectualibus creaturis. — *Non amat pestilens,* id est scandalose et publice male vivens, seu false docens, *eum qui se corripit.* Talis enim sedet in pestilentia cathedra, et habituatus est in sua malitia. *Nec ad sapientes graditur,* ut emendetur ab eis. — *Cor gaudens exhila-* 43

rat faciem. Nam sive quis spiritualiter, sive carnaliter delectetur in corde, signa interioris jucunditatis relucent in facie, præsertim in oculis. *In mærore animi de-jicitur spiritus,* id est, anima ita deprimi-tur, quod signa internæ desolationis relu-cent in vultu, juxta illud : Cur vultus tuus tristis est, quum te ægrotum non videam? Non est hoc frustra, sed malum, nescio quod, in corde tuo est. — *Cor sapientis quærit doctrinam :* quia non solum vult alios informare, sed etiam informari ab aliis per verba aut scripta, et cupit semper proficere ; *et os stultorum pascitur imperitia,* id est, stulti et garruli propria loquacitate, imperitisque colloquiis delectantur.

15 *Omnes dies pauperis, mali :* id est, qui in temporalibus pauper est, dies habet laboriosos, propter necessaria conquirenda ; et si paupertas sua displicet sibi, in assiduis afflictionibus tædiisque consistit. Porro qui pauper est spiritu, et voluntarie inops, Deoque serviens, persecutionibus, tentationibus et afflictionibus quotidianis non caret. Multæ enim tribulationes justorum. Et omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur. Et, sicut ait Gregorius, Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet. Insuper, in multis offendimus omnes. Et sic dies nostri pleni sunt malis culpæ et pœnæ. Unde et quotidiana contritione ac penitentia indigemus. Ideo ait Apostolus : Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Hinc Jacob patriarcha : Dies, inquit, peregrinationis meæ super terram, centum triginta annorum sunt, parvi et mali. Dicitur autem tempus malum, non quod in se malum sit, sed propter ea quæ sunt et fiunt in tempore, a quibus sumit denominationem multiplicem. Unde scriptum est : Videns Jonathas quia tempus eum juvat. *Secura mens,* quæ scilicet inordinatis anxietatibus, immoderata sollicitudine, passionumque immoderantia caret, est quasi *juge convivium :* quia assidue lætificat hominem. At vero mens bene secura est, quæ

vere adhæret Deo, et bonam conscientiam possidet, ac pacem internam habet cum Creatore. Quæ dicere ex sententia potest : Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo ? Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo ? Sunt autem quidam intimatori, qui etiam in quadam vivunt securitate, non pensantes sua pericula et peccata : quibus et sua securitas dulcis est, sed admodum periculosa.

Melius est parum de temporalibus, scilicet simplicem victum et vestitum habere, cum timore Domini filiali, quam thesauri magni et insatiabiles. Imo timor Dei per se incomparabiliter cunctis terrenis opibus exstat præstantior ; utilius quoque est ad bene vivendum, necessaria sola habere, quam temporalibus abundare, quoniam multa vitia assequuntur divitias. Ideo monet Apostolus : Habentes victum et quibus tegamur, his contenti simus. Hinc et multi philosophi divitias contempserunt, quatenus philosophiæ vacarent liberius. Ideo in secunda epistola ad Lucilium Seneca testatur : Honestas res est, læta paupertas ; imo jam non est paupertas, sed opulencia cordis, si læta est. Denique non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in area, quantum in horreis jaceat, quantum pascat aut fœneretur, si imminet alieno, si non acquisita, sed acquirenda computet ? Quis sit divitiarum modus quæris ? primus, habere quæ necesse est ; secundus, quod satis est. Dicuntur autem thesauri insatiabiles, quasi active, hoc est insatiativi, quoniam appetitum non satiant, sed irritant. — *Melius est vocari ad olera cum caritate, quam ad vitulum saginatum cum odio :* id est, salubrius et desiderabilius est ad cibum sobrium, non pretiosum nec lautum, ex caritate invitari, quam ad fercula copiosa et lauta, ex rancore. Qui enim ex odio invitat, frequenter molitur malum ei quem invitavit, quemadmodum Ptolemæus filius Abobi, Simoni ; et Absalon, Amnon suo fratri. Nemo igitur desiderio divitiarum relinquat Dei timorem et com-

II Esdr. II, 2.

* quærit

Ps. xxxiii, 20.
II Tim. III, 12.

Jacob. III, 2.

Ephes. V, 16.

Gen. XLVII, 9.

I Mach. XII, 4.

Ps. xxvi, 1.

16

I Tim. VI, 8.

17

I Mach. XVI, 15, 16.
II Reg. XIII, 27-29.

petentiam strictam, nec ad delicata conviviva appetat cum periculo invitari.

18 *Vir iracundus provocat rixas.* Cito enim movetur ad iram : qua accensus, profert verba injuriosa, ex quibus rixæ nascuntur; vel mox ad ultionem prorumpit. *Qui patiens est, mitigat suscitatas,* id est, discordantes et corrixantes reconciliat. Ad quod hortatur sanctus pater Bernardus, dicendo : Et tu tanquam angelus pacis, sollicitus esto auferre scandala, turbationes sedare, dissentientes et litigantes pacificare. Unde in Proverbiis suis Seneca est locutus : Semper dissensio ab alio incipiat, a te reconciliatio.

19 *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum :* id est, pigris et aediosis tam molestum est virtuosos aggredi actus, ac immorari ac proficere in eisdem, ac si per spinosam sepe essent ituri. Varia quoque allegant et confingunt impedimenta bene agendi, sicut et infra habetur : Dicit piger : Leo est in via. Hinc ait Bernardus : Perniciosa tepiditas, quoniam periculosa est et molestissima, plena miseræ et doloris, infernoque proxima, et umbra mortis jure censetur. Sane invenire est homines sub onere deficientes, pusillanimes et remissos, virga atque calcaribus indigentes : quorum est remissa lætitia, pusillanimitate tristitia; quorum brevis et rara compunctio, animalis cogitatio, tepida conversatio; quorum obedientia sine devotione, lectio sine ædificatione, sermo sine circumspectione, oratio sine attentione; quos vix gehennæ metus inhibet, pudor vix cohibet, vix frenat ratio, vix disciplina coeret. *Via justorum absque offendiculo,* id est, justi in via virtutum procedunt ferventer et expedite, absque Dei offensa, proximorumque scandalo; nec sibi confingunt præacta obstacula, imo divino innitentes auxilio, dicunt Deo : Quoniam in te eripiar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum.

20 *Filius sapiens lætificat patrem suum* carnalem ac spiritualementem, imo et Deum Patrem, complacendo ei. Istud tamen supra plenius fuit expositum. *Et stultus homo*

A *despiciat matrem suam :* non quod omnes iniqui suas despiciant matres carnales ; sed quicumque despiciat matrem suam, insipiens est, nisi forsitan contemnat eam zelo justitiæ, in quantum inexcusabiliter vitiosam. Porro omnes iniqui despiciunt matrem suam Ecclesiam, non obediendo ejus jussionibus ac doctrinis. — *Stultitia, gaudium stulto :* id est, iniquo qui est assuefactus et habituatus in vitiis, delectabile est vanis et illicitis verbis ac factis intendere. Habitus namque est quasi altera natura, et vehementer inclinatur, secundum Philosophum secundo Ethicorum. Ideo secundum habitum operari, est delectabile operanti. Propter quod rursus Aristoteles ait, quod delectatio fiens in opere, signum est habitus acquisiti. *Et vir prudens dirigit gressus suos,* id est, actus suos ordinat ad debitum finem. Prudentia namque est recta ratio agibilium, ut habetur sexto Ethicorum, et est de mediis, non de fine.

Dissipantur cogitationes, id est, faciliter errant, et ab effectu impediuntur, *ubi non est consilium :* quod est actus prudentiæ, estque inquisitio quid expediat fieri, et quid non. Ideo dirigit cogitationes, ut bonæ sint, et refrenat inutiles. Unde subjungitur : *ubi vero plures sunt consilarii, confirmantur :* ita quod solidæ sunt et honestæ. Nempe, ut asserit Cassianus, mens humana est similis molæ, cui si nihil ad molendum imponitur, se ipsam suis circumvolutionibus demolitur. Sic mens hominis, suarum cogitationum instabilitate ac vanitate lædit et consumit se ipsam, nisi in suis cogitationibus per prudentiam atque consilium gubernetur ac refrenetur.

Lætatur homo in sententia oris sui. Humanum etenim est, de propria sententia, tanquam prudenter prolata, lætari. Verum tamen hoc non est semper laudabile. Si autem quis gloriatur de vera et salubri oris sui sententia ac doctrina, sed in Domino, non in se, et in quantum sententia sua confert ad Dei honorem, proximorumque utilitatem et sui ipsius salutem; commendabile est. Si vero lætetur in sententia

21

22

23

Prov. xxvi,
13.

Ps. xvii, 30.

Prov. x, 1.

oris sui ex privato amore, et in quantum A est a se prolata, sicut homo communiter immoderate appetitur ac reputat sua; vituperabile est. Sicque multi delectantur in sua sententia: propter quod pertinaciter eam defendunt, et a sui errore iudicii queunt vix revocari. Sicque, ut dicit Thomas in secunda secundæ, ex detractione sequitur excæcatio cordis, quia detractor lætatur in sententia oris sui, quam profert de alio: unde iudicat se vera dixisse de eo cui detraxit, quamvis non vera, sed falsa de eo evomit. *Et sermo opportunus*, B id est suo loco et tempore pronuntiatus recta intentione, et ex rationabili causa, est optimus. Ideo sapiens non solum advertit oris sententiam, sed et circumstantias in omni actu virtutis servandas.

24 *Semita vitæ super eruditum*, id est, actio ex vita gratiæ oriens, et ad vitam gloriæ ducens, est in homine vere docto: in quo non solum est lumen scientiæ, sed et probitas morum; qui vitat insipientiam, tam interiorem quam exteriorem, omnem videlicet culpam dono sapientiæ repugnantem, atque ab increata Sapientia separantem. *Ut declinet de inferno novissimo*, id est ab omni peccato mortali, quod suo pondere ac reatu trahit ad infernum damnatorum: de quo in Psalmo. Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Vel. De inferno novissimo, id est infernali damnatione. Sumitur autem infernus quatuor modis. Primo, pro purgatorio: de quo in Missæ officio cantatur. Libera animas fidelium defunctorum de pœnis inferni. Secundo, pro limbo patrum: de quo Jacob D in Genesi, Descendam, inquit, ad filium meum lugens in infernum. Tertio, pro limbo puerorum. Quarto, pro loco damnationis animarum.

25 *Domum superbiorum*, id est cognationem atque familiam elatorum, *demolietur Dominus, et firmos faciet terminos viduæ*, id est, bona viduarum custodiet et angebit. Est enim Dominus miserabilium personarum specialis protector et consolator, juxta illud Psalmi: Dominus custodit adve-

nas; pupillum et viduam suscipiet. Etiam dicitur alibi: Facit iudicium pupillo et viduæ, amatque peregrinum. Viduis quoque, quæ, secundum Apostolum, vere sunt viduæ, dat Dominus firmam mansionem in regno cœlesti. Rursus, termini viduæ, sunt fines Ecclesiæ: quæ in hac vita quodammodo vidua est, quia nondum cupitis et fructivis ac beatificis fruitur sui Sponsi amplexibus. De cuius terminis fertur in Psalmo: Qui posuit fines tuos pacem. Et Isaïæ sexagesimo legitur: Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas et contritio in terminis tuis.

Abominatio Domini, cogitationes malæ, id est, pravæ cogitationes sunt abominabiles Deo, qui ait: Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis; et alibi. Væ qui cogitatis inutile. Et hoc ostenditur error Josephi, asserentis non esse peccatum in cogitationibus, quamdiu non procedunt in opus iniquum. *Et purus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo*: id est, omnis sermo verus et justus, C nil culpæ habens admixtum, est purus, et placet Deo, ac roboratur ac approbatur ab eo tanquam pulcherrimus. Sed et ipse Christus, qui est Verbum æternum, et increatus sermo Dei Patris, juxta illud ad Hebræos, Vivus est sermo Dei et efficax, a Patre firmatus est in corde credentium per fidem et caritatem. De quo Pater testatus est: Ille est Filius meus dilectus, ipsum audite. Item, sermo iste purus, evangelica est doctrina vere pulcherrima, quam Christus et ejus predicaverunt Apostoli, D Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.

Conturbat domum suam, id est propriam mentem et conscientiam, *qui sectatur avaritiam*: quia non solum variis vitiis, sed et multis afflictionibus implet cor suum. Propter quod Christus divitias vocat spinas. Talis quoque scandalizat et molestat domum suam, id est familiam, quam non reficit sufficienter, et multum facit laborare, ac male remunerat pro suo labore. Porro avarus, ut Climacus ait, est Evangelii

Ps. LXXXV,
13.

Gen. XXXVII,
33.

Ps. CXLV, 9.

Deut. x, 18.

I Tim. v, 3.

Ps. CXLVII,
14.
Is. LX, 18.

26

Ibid. i, 16.

Mich. ii, 1.

Hebr. iv,
12.

Matth. xiii,
5.

Marc. xvi,
20.

27

Matth. xiii,
22.

subsannator, quoniam terrenorum contemptum Christus exemplo et verbo præcipue commendavit. *Qui autem odit munera*, id est injustam et periculosam munerum acceptionem, scilicet ad subvertendum justitiam, *vivet* per gratiam. Ideo Dominus jussit: Non accipias munera quæ excæcant etiam prudentes, et subvertunt verba justorum. Hinc Moyses dixit ad Dominum: Tu seis quod nec asellum unquam acceperim ab eis. Sic Samuel loquitur: Si munus de manu cujusquam accepi. Istud ergo iudicibus familiaribusque eorum est præcipue observandum.

Per misericordiam, id est opera misericordiæ spiritualia et corporalia, imo et per compassionem internam, etiamsi desit facultas operis, *et fidem*, quæ est fundamentum totius ædificii spiritualis; vel, Fidem, id est fidelitatem: de qua loquitur David, Dominus reddet unicuique secundum justitiam suam et fidem; *purgantur peccata*, id est dimittuntur, sicut in Evangelio ait Salvator: Quod superest, date eleemosynam; et ecce omnia munda sunt vobis; et rursus, Beati misericordes, quia ipsorum miserebitur Deus. Et quoniam opera bona ex hoc præcipue efficaciam habent merendi, quia in fide fundantur, et invisibile præmium quod sola fide agnoscitur, præstolantur; ideo per fidem quæ est virtus theologica, purgantur peccata. Unde ait beatissimus Petrus: Fide purificans Deus corda eorum. Rursus, qui fidelitatem servat Deo et proximo, meretur purgari ab omni peccato. Hinc eleemosyna vocatur pars satisfactionis. Verumtamen non purgatur homo a peccati remissione, quantum ad culpam, sine prævia contritione et confitendi proposito. Peccata autem venialia quotidiana, per quotidiana misericordiæ opera potissime dimittuntur, quamquam caritatis fervor, absolute loquendo, summe consumat peccati rubiginem, sicut asserit Christus: Dimittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. *Per timorem autem Domini declinat omnis homo a malo*. Nam timor

servilis retrahit a peccatis horrore pœnarum, timor filialis amore virtutis, timor initialis utroque modo, ut dictum est sæpe.

*Mens justii meditat*ur obedientiam, id est, sollicite intra se cogitat et proponit obedire cunctis superioribus suis, quantum illorum jurisdictio extendit se super eam, et maxime Deo: hoc enim requirit justitiæ debitum. Unde hortatur Apostolus: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; itemque, Obedite præpositis vestris. Hinc Samuel: Melior, inquit, est obedientia, quam victimæ: quoniam quasi scelus idololatriæ est, nolle acquiescere. Et Bernardus: Nec studium bonæ actionis, nec gratia sanctæ contemplationis, nec lacrima pœnitentis extra obedientiam esse potest, nec Deo placet. *Os impiorum redundat malis*, id est, verbis rebellionis ac ceteris vitiosis verbis abundat: quæ ex abundantia perversi cordis erumpunt. Unde talibus dixit Salvator: Quomodo potestis loqui bona, quum sitis mali?

Longe est Dominus ab impiis, non loco, quia ubique præsens est incircumscriptibilis Deus, sed per dissimilitudinem. Unde et longe a peccatoribus salus. Est ergo longe ab eis, quia displicent ei: et quod per vitiorum deformitatem ac fœditatem dissimiliores sunt Deo, eo longius distant ab eo. A Deo quippe, non corporis gressu, sed mentis affectu receditur. Ipse tamen essentialiter omnibus adest, omnia penetrat, et ipsis essentiis rerum illabitur. Unde loquitur divinus Apostolus: Non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur et sumus. *Et orationes justorum exaudit*: dummodo orent sicut oportet, puta salubriter et constanter, prout ait Salvator: Oportet semper orare, et non deficere. Qui rursus fassus est: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Deus itaque, qui invitat et exhortatur ut ipsum oremus, paratus est utique exaudire; sed aliqua differt, et paulatim exaudit, ut dona ipsius gratantius accipiamus, diligentius custodiamus, ac diu appe-

Math. viii, 20; xix, 29; Luc. xiv, 33.

Exod. xxxiii, 8.

Num. xvi, 15. I Reg. xii, 3.

Ibid. xxvi, 23.

Luc. xi, 41.

Math. v, 7.

Act. xv, 9.

Luc. vii, 47.

Rom. xiii, 1.

Hebr. xiii, 17.

I Reg. xv, 22, 23.

Math. xii, 34.

Ps. cxviii, 155.

Act. xvii, 27, 28.

Luc. xviii, 1. Joann. xvi, 23.

28

29

tendo, frequentiusque et ardentius orando, copiosius tempore opportuno exaudiamur.

30 *Lux oculorum lætificat animam.* Potest hoc primo exponi de luce sensibili : quam corporalibus oculis intueri delectabile est,

Eccle. xi, 7. juxta quod in Ecclesiaste legitur : Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem. Similiter lux visiva existens in pupilla, exhilarat animam, quia per eam fit visio, et per exteriorem visum anima multa addiscit. Visus etenim plurium rerum differentias nobis ostendit, secundum Phi-

Tob. v, 12. losophum. Hinc cæcatus Tobias : Quale, inquit, mihi gaudium erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cæli non video? Secundo, exponitur de luce intelligibili, id est de gratia Dei, de veritate, de illustratione divina, quæ interiores lætificat oculos. Contemplatio etenim veritatis valde delectat.

Mich. vii, 8. De hac luce ait Michæas : Quum sedero in tenebris, Dominus lux mea est, id est causa et dator lucis, et illuminationis animæ

Ibid. 9. meæ. Ideo subdit : Deducet me Dominus in lucem, et videbo justitiam ejus. Tertio, exponitur de lumine gloriæ, increataque luce : ejus clara et beatifica visio summe exhilarat et plene contentat, sicut ait Psalmista : Adimplebis me letitia cum vultu tuo. His expositionibus concordat antiqua translatio, quæ sic habet : Videns bona oculus delectat eor. Nempe ex unione potentiæ cum objecto convenienti, delectatio oritur.

Fama bona impinguat ossa, id est, valde oblectat. Naturale enim est homini delectari in hoc, quod bonæ est famæ. Unde et alibi dicitur : Curam habe de bono nomine; itemque, Melius est nomen bonum quam unguenta pretiosa. Itaque, si homo delectetur in bona fama de ipso volante, in quantum fama illa est ad Dei honorem, ædificationemque proximorum; bona est delectatio illa, præsertim si fama vera sit. Si autem delectetur in fama sua, in quantum est ad sui ipsius honorem, laudem et commodum; vana est talis lætitia, et maxime si fama sit falsa. Sic hypocritæ et alii multi delectantur in sua fama. Pro-

Eccle. xli, 15.
Eccle. vii, 2.

pter quod Seneca in suis fatur Proverbiis : Plerique famam, conscientiam pauci videntur. Sed utrumque simul curandum, quum dicat Hieronymus : Opera salutis, sine fama boni odoris, non satis relucet auditoribus; nec sine opere proficit fama.

Auris quæ audit, id est, gratanter acceptat, *increpationes vitæ,* id est correptionem caritativam et justam, ad vitam gratiæ et salutem ordinatam ac disponentem, *in medio sapientium commorabitur,* id est, inter sapientes merito computatur, et eis se sociat, ut ex eorum increpatione proficiat : sicque fit sapiens, et digna in cathedra doctorali ad alios informandos sedere. Sicut enim ineptus et indignus est alios regere, qui subesse et regi despexit; sic indignus est alios increpare ac informare, qui corripit et informari abhorruit. Denique qui vere cognoscit se ipsum et proprias defectuositates, atque innumerabiles culpas saltem veniales, etiam quotidianas increpationes sumit jucunde, quamvis forsitan conscius sibi non sit de eo quod sibi obijciatur, sciens se in aliis innumerabiliter esse culpabilem, ultra propriam cognitionem. Si tamen enorme et scandalizativum aliorum aliquid obijciatur, potest se correptus humiliter excusare. Hinc in Proverbiis suis sanctus ait Cyrillus : Pone te in libra justitiæ, et sic perspicies quantus sis. Si parvi pendis te ipsum, ubique tutus eris : quia humilitas parit timorem, timor securitatem, quæ custodit salutem. Quæso te, sequere jus commune, quod præcipit ut in judicio non uni credatur, nec alicui minus quam sibi ipsi de bonis. Immoderate ergo te diligens, injustissime tibi credes. Aliis igitur crede de te, præsertim de malis tuis.

Hinc subditur : *Qui abjicit disciplinam,* id est informationem et correptionem ac justam castigationem, *despicit animam suam,* id est, contemptibilem eam facit Deo et omnibus Sanctis ejus; *qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis,* id est, sano rationis judicio fulget, et suo intellectu salubriter utitur, atque, ut asse-

31

32

Luc. xxi, 19. rit Christus, in patientia sua possidet animam suam. Talis enim rite advertit, quod increpatio sit opus misericordiae, elemosyna spiritualis, medela salubris, caritatis indicium, dilectionis internae ac justitiae sanctae effectus.

33 *Timor Domini, disciplina sapientiae* : id est, filialis timor Domini inducit ad impendendum proximo, praesertim subiecto, disciplinam sapientialem et quae ad sapientiae prodest augmentum. Qui enim sincere metuit Deum, non audet negligere impletionem divini praeepti, quo proximos delinquentes jubemur corripere, et subiectos reos corrigere. De quo ait Salvator : Si peccaverit frater tuus in te, id est te sciente, corripe eum inter te et ipsum solum. Et sicut pauci sunt veraciter timorati, ita perpauci sunt, qui istud implent praeeptum. Propter quod Antisiodorensis in sua asserit. Summa, quod propter duorum transgressionem praeeptorum, quasi totus perit mundus, videlicet propter praevagationem praeepti caste vivendi, et fraternaliter corripiendi.

Matth. xviii, 15.

Et gloriam praecedat humilitas : id est, per humiliationem sui ipsius virtuosam spontaneam, meretur homo ad gloriam et

salutem pertingere, virtutum perfectionem acquirere, caelestisque regni altitudinem obtinere, sicut in Evangelio Filius Dei testatus est : Qui se humiliat, exaltabitur. *Luc. xiv, 11; xviii, 14.* Ideo ait Scriptura : Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Oportet enim in primis propriam vilitatem, defectuositatem et culpam agnoscere, sicque ad Deum pro auxiliante gratia, compuncto corde confugere. Hinc secundo libro Proverbiorum suorum ait Cyrillus : Crede mihi, quia maxime se vilificat, qui magnum se reputat : sicut qui se judicat sapientem, fit amens. Lux quidem luce confunditur, et altitudo altitudine incurvatur. Ubi ergo profunda humilitas, ibi excelsa est dignitas; et ubi ex te ipso dejectio magna, ibi ex virtute dignificatio maxima : dumque mundanis cardinibus nos judicamus indignos, sempiternis atque caelestibus mansionibus reddit humilitas mox nos dignos. Hinc quoque beatus ait Ambrosius : Quisquis cupit divinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur. Quicumque vult fratrem suum praevenire regnando in caelis, prius illum praeviat obsequendo in terris, sicut ait Apostolus : Honore invicem praevientes. Vincat eum officii, ut possit vincere sanctitate. *Job xxii, 29.*

Rom. xii, 10.

ARTICULUS XVI

EXPOSITIO CAPITULI SEXTIDECIMI : HOMINIS EST ANIMUM PRÆPARARE ;
ET DOMINI, GUBERNARE LINGUAM.

4 **H**OMINIS est animum praeparare, id est se ipsum ad gratiam Dei disponere, faciendo quod in se est, hoc est, quod per naturam et per dona sibi data facere potest : quod dum toto conatu peregerit, Deus certissime gratiam ei infundet. Verumtamen Deus diversimode praeviat homines, et quosdam tam pie, ut etiam dum vitiosis actibus sunt intenti, trahat eos valenter et prorsus piissime ad se, sicut et

Paulum pergentem Damascum ad persequendum Christifideles. Semper tamen in adultis requiritur consensus, et cooperatio quaedam liberi arbitrii : quia, ut asserit Augustinus, qui creavit te sine te, non justificabit te sine te.

Act. ix, 1-22.

Itaque per liberum arbitrium naturalemque rationem, aptat se homo ad gratiam, recedendo a malis, bonisque actibus cohærendo, secundum naturalis rationis

dictamen, et quantum possibile est per A vires naturæ : et ita se possunt aptare infideles. Credentes vero, sed in mortali vitio existentes, etiam per fidem informem, reliquiasque virtutum quas amiserunt peccando, et per notitiam mandatorum, possunt et debent se præparare ad divinorum infusionem charismatum; similiter acquiescendo angelicis et divinis occultis instinctibus, quibus homines etiam vitiosi ac perfidi multipliciter retrahuntur a malis, atque ad bona misericorditer instigantur. Denique non solum est hominis, animum suum præparare modis jam tactis ad gratiæ infusionem; sed et hi qui gratiam habent, virtutibusque ornantur, se debent [præparare] ad caritatis profectum, ad gratiæ incrementum, ad devotionem ardentem, Dominum invocando, Scripturas pensando, sermones attente audiendo, et bonis sibi concessis rite utendo. Imo et ad ipsam orationem debet se homo præparare recolligendo cor suum, sicut in Ecclesiastico scriptum est : Ante orationem præpara animam

Ecclesi. xxiij,
23.

Job xxxiv,
14.

Jer. xxx, 21.

Joann. xv,
5.

Matth. x,
19; *Luc. xxi,*
14.

tuam. Ad quamlibet præparationem præactam pertinere potest quod in Job habetur, Si direxerit homo ad Deum cor suum, spiritum illius et flatum ad se trahet : et quod Dominus loquitur, Quis est iste qui applicet cor suum ut appropinquet mihi?

Præterea quæri potest, quomodo potest homo sic animum præparare, quum dicat Salvator, Sine me nihil potestis facere; et alibi, Nolite præmeditari qualiter aut quid loquamini. Respondetur, quod sine gratia infusa, actualique motione et ope Spiritus Sancti, non possumus aliquid meritorie agere, imo nec cogitare. Tempore quoque persecutionis, ad respondendum pro fide tyrannis non debet se homo præmeditando parare, sed directionem et illuminationem supernam certissime exspectare : nihilo minus debet ad Deum cor suum dirigere, incrementoque gratiæ animum præparare. Insuper sine conservatione omnipotentiae Dei, et generali influxu ipsius, nec ad momentum subsistere, nec quidpiam operari valemus.

Et Domini, gubernare linguam, id est, speciale donum gratiæ Dei est, propriam linguam ab illicitis reprimere verbis, et non nisi licita atque utilia loqui. Nam, ut scriptum est, Linguam nullus hominum domare potest. Ideo orat Psalmista : Pone, Domine, custodiam ori meo. Specialiter autem Deus gubernat linguam sanctorum prædicatorum, martyrumque suorum, quibus promisit : Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Unde Apostolus : Orate, inquit, ut detur mihi sermo in apertione oris mei.

Jacob. iii, 8.

Ps. cxi, 3.

Luc. xxi,
15.

Ephes. vi,
18, 19.

2

Omnes viae, id est cogitationes, affectiones, verba et opera, *hominum patent*, id est, cognitiæ sunt, *oculis ejus* : sicut ad Hebræos ait Apostolus : Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus; omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. De quo sanctus Job ait : Nonne Deus considerat vias meas, et omnes gressus meos dinumerat? Quod quum ita sit, nonne in hoc apparet infinita impudentia, negligentia, perversitas atque stultitia nostra, quod in præsentia ejus tam intimorate et irreverenter habemus nos, et opus ejus tam negligenter exsolvimus? *Spirituum ponderator est Dominus* : id est, justa ac certa lance sapientiæ ac justitiæ suæ discernit et judicat merita ac demerita animarum, et valorem ponderat singulorum, sicut Job loquitur : Appendat me in statera. Non ergo debemus inter nos curiose disputare quis alio sanctior sit, sed Deo ponderatori spirituum hoc ipsum committere, sicut et Thomas ait in prima parte, quæstione 20, qua quærit quis magis dilexerit Christum, Petrus an Joannes.

Hebr. iv, 13.

Job xxxi, 4.

Ibid. 6.

Revela Domino, id est, coram Deo confiteri et recita, *opera tua* : non aliquid notificando invariabili Deo, sed te ipsum discutendo, et quidquid boni in tuis operibus est, largitori omnis boni grata ac humiliter attribuendo; quidquid vero culpæ in eis est, tibi adscribendo, juxta illud : Vias meas in conspectu ejus arguam, et ipse erit salvator meus. Unde Psalmista :

3

Ibid. xxi,
15, 16.

Ps. xxxi, 5. Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino. Juxta hunc modum loquendi habetur in Psalmis, Delictum meum cognitum tibi feci; itemque, Revela Domino viam tuam, et spera in eo; atque in Threnis, Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini Dei tui. *Et dirigentur cogitationes tue*: id est, per hanc humilem viarum tuarum confessionem et discussionem, mereberis desuper dirigi in cogitationibus tuis, et tu ipse, Deo auxiliante, refrenabis ac diriges eas coram Altissimo: secundum illud, Dirige cor tuum in viam directam.

4 *Universa propter se ipsum operatus est Dominus*, id est ex propria libertate ac bonitate, et propter sui ipsius gloriam ac honorem, non ob aliquam indigentiam aut profectum seu commodum sui, qui bonorum nostrorum non indiget, sed ut ex sua plenitudine ac munificentia se ipsum creaturis communicaret, suamque perfectionem ac beatitudinem eis multipliciter participaret. Hinc magnus theologus Dionysius asserit, quod divinus amor non reliquit eum sine germine esse. Ideo per Isaiam testatur Dominus: Omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum; et alibi, Non propter vos ego faciam, notum sit vobis, sed propter nomen sanctum meum. Unde et Plato causam finalem productionis mundi inquirens, ait in primo Timæi: Dicendum cur conditor et fabricator universi, omne hoc instituendum putaverit. Optimus erat: ab optimo porro invidia longe relegata est. Itaque consequenter sui similia cuncta, prout cujusque natura capax beatitudinis esse poterat, effici voluit: quam quidem voluntatem Dei, originem rerum certissimam si quis ponat, recte eum putare consentiam. Hinc Deus dicitur omnium causa, non solum effectiva, sed et finalis ac exemplaris. Nam sicut omnia ex propria bonitate et voluntate produxit, sic ad se ipsum cuncta finaliter ordinavit, et secundum ideales suæ æternæ sapientiæ rationes cuncta instituit. Propter quod in Apocalypsi testatur: Ego sum Alpha et Omega, principium et finis. De hoc

Magister Sententiarum, libro secundo, ex verbis Augustini multa inducit.

Impium quoque ad diem malum: id est, reprobos et iniquos condidit Dominus, ut in die judicii atque extremæ ultionis, divina justitia in ipsis appareat, quia sunt vasa iræ in interitum. Super hoc Romanis terribiliter ac profunde scribit Apostolus. Ubi et illud allegat quod Dominus ait ad Pharaonem: Ideo posui te, ut ostenderem in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in omni terra. Quemadmodum enim omnipotens et incomprehensibilis Deus creavit electos, qui sunt vasa misericordiæ, ut in ipsis misericordia sua resplendeat; ita condidit reprobos, ut in eis rigor suæ æternæ declaretur justitiæ. Propter quod scriptum est: Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: severitatem quidem in eos qui ceciderunt; in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate. Verumtamen, sicut ad Timotheum scribit idem Apostolus, Deus vult omnes homines salvos fieri, et ad notitiam veritatis venire. Nam, ut Damascenus disseruit, voluntate antecedente vult omnes salvari, et quantum in ipso est, ad salutem adducit. Impium vero, ut talem, ad diem malum prævidit, sicut et in libro Job habetur: In diem malum servatur malus, et ad diem furoris ducetur, et de furore Omnipotentis bibet.

Abominatio Domini est omnis arrogans, id est superbus, et præsertim qui sibi ipsi attribuit quod non habet, vel quod a Deo accepit, contra illud Apostoli: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Quamvis autem omnes vitiosi sint abominabiles Creatori, specialiter tamen superbi. Nam creatura rationalis eo ipso quo creatura est, tenetur se humiliare, et suo se Creatori subicere: quia ex se nihil est, nec aliud habet ex se, nisi deficere, indigere, peccare; sui que Creatoris conservatione ac provisione indiget incessanter. Ideo per Prophetam loquitur Dominus: Visitabo super

Apoc. i, 8;
xxi, 6; xxii, 13.

Rom. ix, 22.

Ibid. 17;
Exod. ix, 16.

Rom. ix, 23.

Ibid. xi, 22.

I Tim. ii, 4.

Job xxi, 30,
20.

I Cor. iv, 7.

Soph. i, 9.

Ps. xxxi, 5.

Ibidem.

Ps. xxxvi, 5.

5.

Thren. ii, 19.

19.

Jer. xxxi, 21.

21.

4

Ps. xv, 2.

Is. xliii, 7.

Ezech. xxxvi, 22,

32.

5

omnem qui arroganter ingreditur. *Etiamsi manus ad manum fuerit, non erit innocens.* Hoc supra scriptum est atque expositum. — *Initium viæ bonæ*, id est exordium bonæ conversationis, est *facere justitiam*, prout justitia est virtus communis, id est a peccatis recederê, et eadem confiteri. Nam, ut asserit Augustinus, *Initium bonorum, confessio est malorum. Accepta est autem apud Deum ipsa justitia magis, quam immolare hostias*, id est sacrificia legis, quæ (ut dictum est) non erant accepta in se, sed solum ex fide, caritate et devotione offerentium, et in quantum Christi passionem, immolationem atque mysteria figurabant. Unde et ipsa exterior immolatio non erat in se Deo accepta, sed ex interiore virtute. Attamen iste versus in Hebræo non habetur.

6 *Misericordia et veritate redimitur iniquitas; in timore autem Domini declinatur a malo.* Hoc est quod præcedenti fertur capitulo, Per misericordiam et fidem purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis a malo : quod præcedenti articulo satis reor expositum. — *Quum placuerint Domino viæ*, id est interiores exterioresque actus, *hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem*, id est, corda adversariorum talis hominis Deus inclinabit ad habendum pacem cum hujusmodi homine : quod frequenter sic fit, quamvis non semper; imo multi invidi, ambitiosi, perversi, tanto plus contra justos insanunt, quanto viderint eos existere magis exemplares, bonos, famosos. Tyranni quoque usque ad mortem persecuti sunt martyres sanctos. Aliqui vero mali, non sunt ita perversi, sed indolis bonæ, et cito inclinantur ad bonum : quemadmodum Nabuchodonosor, Darius et Cyrus, auditis seu visis mirabilibus Dei in Daniele, magnificaverunt Deum ipsius. Hinc ait Glossa : Tanta est sanctitas divinæ Religionis, ut eam plerumque etiam illi qui foris sunt, venerentur, et eum his habeant pacem, quos Deo perfecte servire considerant, quamvis Religione discordent, ut in Daniele et pue-

Dan. ii, 46-49; iii, 95-100; iv, 31, 32, 34; vi, 23-27; xiv, 40-42.

ris tribus. Sæpe etiam persecutores non solum ad pacem cum prædicatoribus, sed et ad veritatem fidei sunt conversi.

Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate. Hoc patet ex elucidatione ejus quod scriptum est præcedenti capitulo, *Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni, etc.* — *Cor*, id est ratio, *hominis disponet viam suam*, id est, intra se deliberabit ac proponet quid agere debeat, quid vitare; *sed Domini est dirigere gressus ejus*; id est, ad exsequendum idonee quod ratio disposuit in se, indiget homo directione et ope gratiæ Dei. Propter quod oravit Propheta : *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum.* Et Jeremias ait : *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus; nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos.* Apostolus quoque : *Non volentis, inquit, neque eurentis, sed miserentis est Dei.*

Divinatio in labiis regis. Divinatio accipi solet in malo. pro usurpata prænuntiatione contingentium futurorum. Unde dicuntur divini, quidam superstitiosi ac magi. Illic vero in bono accipitur, pro commemoratione futurorum secundum Scripturas, ut scilicet rex et quilibet judex penset, et aliis recolat ac proponat futurum Dei judicium, gaudia quoque justorum, et impiorum supplicia, quatenus nec ipse audeat judicare injuste, et alii timeant aliquid contra justitiam attentare. Quemadmodum Josaphat rex legitur suis dixisse judicibus : *Videte quid faciatis : non enim hominum exercetis judicium, sed Domini;* et quodcumque judicaveritis, in vos redundabit. Hinc subditur : *In judicio non errabit os ejus*, utpote regis sic facientis. Quidam per divinationem intelligunt lectionem divinam, quoniam jussum fuit ut rex Israelitici populi, statim ut sedisset in solio regni, describeret sibi Deuteronomium legis in volumine, et legeret illud omnibus diebus vitæ suæ, sicque secundum legem judicando non deviare. Glossa per regem intelligit Christum : de quo fertur in Psalmo, *Deus, judicium tuum re-*

8

Prov. xv, 16.

9

Ps. cxviii, 133.
Jer. x, 23.

Rom. ix, 16.

10

II Par. six, 6.

Deut. xvii, 18-20.

Ps. lxxi, 2.

gi da: qui solus videtur in iudicio nunquam errare; in cuius ore est divinatio, quia non solum dirigit verba et facta suorum fidelium, sed et divinis gentilium interdum ostendit quid interrogantibus debeant respondere, ut primo Regum de divinis Philistæorum habetur, qui aptissime responderunt qualiter area Dei esset remittenda.

1 Reg. vi, 3-9.

41 *Pondus et statera iudicia Domini sunt*, id est, Deo sunt placita pondera justa, et justæ stateræ, ac mensurationes seu ponderationes quæ fiunt cum eis. Vel, Pondus et statera iudicia Dei, quoniam Deus in sua sapientia ordinavit universa facere in numero, pondere et mensura. *Et opera ejus, omnes lapides sæculi*, id est omnes electi, qui tanquam lapides vivi, ponuntur nunc in ædificio militantis Ecclesiæ per fidem et caritatem, deinde in structura Ecclesiæ triumphantis per beatificam fruitionem. Isti sunt opera Dei, quia per supernaturalia dona pietatis ac gratiæ ejus, perducuntur ad ista, non viribus suis. De quibus in prima sua ait epistola gloriosissimus apostolici agminis princeps: Et vos tanquam lapides vivi superædificamini. Verumtamen quidam ait in Hebræo haberi, Lapidés sæculi, et ex scriptorum vitio propter similitudinem dictionum, pro Sæculi, positum Sæculi. Antiquitus namque ponderationes fiebant per lapides in sæculo collocatos, sicut nunc fiunt per metalla: sicque lapides tales erant opera Deo placencia, in quantum per eos fiebat justitia seu ponderatio justa.

Sap. xi, 21.

1 Petr. ii, 5.

42 *Abominabiles regi qui agunt impie*. Constat quod summo Regi (de quo ait Apostolus, Regi autem sæculorum immortalis, invisibili) abominabiles sint iniqui, ut tales; similiter unicuique regi justo, qui dignus est rex vocari: rex quippe iniquus voluntatem, non rationem, sequens, verius est tyrannus quam rex. Spiritualiter vero reges censentur, omnes qui sapientia et virtute regunt se ipsos, aut etiam sibi commissos: qui utique impios detestantur. *Quoniam justitia firmatur solium*: id

1 Tim. i, 17.

est, thronus regis, et ejus auctoritas seu præsentia, per justitiam roboratur, authenticatur, et perseverat in posteris. Sedes enim ducum superbiorum destruxit Deus, ut in Ecclesiastico fertur; atque, ut asserit Augustinus, Si tollatur justitia, quid sunt regna nisi latrocinia magna?

Ecclesi. x, 17.

Voluntas regum, de quibus nunc dictum est, sunt *labia justa*: id est, qui vera et justa loquuntur, testantur et agunt, justis regibus placent. *Qui recta*, id est vera, justa, salubria, *loquitur ex affectu*, *dirigitur* a Spiritu Sancto in viam salutis æternæ, et per verba ac opera talia ad beatitudinem recto itinere perducetur. Contra quod ait Propheta: Vir linguosus non dirigitur in terra. Impiorum autem persona non dirigitur ita, sed eorum iniquitas dirigi dicitur, sicut in Daniele de sceleratissimo Antiocho est prædictum: Dolus in manu ejus dirigitur. — *Indignatio regis est nuntius mortis*, id est insinuatio interfectionis mox futuræ ei, contra quem rex indignatur: quod intelligendum est de indignatione prædominante, vel etiam justa, ex alicujus gravi excessu concepta a rege. Reges etenim taliter indignantes, proni sunt dictare sententiam mortis in eum cui indignantur. *Et vir sapiens placabit eum*, id est regem iratum, pie excusando reum pro posse, aut intercedendo pro eo.

43

Ps. cxxxix, 12.

Dan. viii, 25.

44

In hilaritate vultus regis, vita: id est, subditorum seu reorum conservatio in vita, speratur ex hoc quod rex hilarem vultum eis ostendit; *et clementia ejus quasi imber serotinus*: id est, multum suavis et fructuosa est subditis clementia regis seu principis sui, sicut pluvia vespertina terræ nascentibus. Verum ista de Christo præsertim accipi queunt, quia in adspectu sui jucundissimi vultus, vita gloriæ æternalis consistit. Propter quod orat Psalmista: Ostende faciem tuam, et salvi erimus. Moyses quoque: Si inveni, inquit, gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam. De quo princeps Apostolorum fatetur, quia in ipsum desiderant an-

45

Ps. lxxix, 4, 8, 20.
Exod. xxxiii, 13.

1 Petr. i, 12.

geli prospicere. Cujus elementia est quasi imber serotinus. Circa quod ait Glossa : Serotinus imber usque nunc in Judæa maturis solet fructibus provenire, ubi Dominus matutinam pluviam et serotinam promittit, per Prophetam dicendo : Dabo vobis pluviam matutinam et serotinam terræ. Spiritualiter autem, pluvia matutina est quando prima gratiæ seu doctrinæ semina credendi in Christum suscipimus; serotina vero, quando jam maturis seu perfectis virtutum fructibus, in horreo Dei recondimur. Et bene elementia Christi regis nostri, imbri serotino comparatur : quia quod fructum vitæ bene agentes percipimus, non facit libertas nostri arbitrii, sed irrigatio doni superni.

46 *Posside sapientiam, quia auro melior est; et acquire prudentiam, quia pretiosior est argento.* Istud præhabitu est, et

satis expositum. Denique sapientia per violentiam non aufertur, antiquitate non corrumpitur; abseconsione inordinata minuitur, communicatione caritativa multiplicatur : sapientia nihil ardentius diligitur, nil dulcius possidetur; atque, ut

Tullius loquitur, rei publicæ commoda multa proveniunt, si moderatrix omnium rerum præsto sit sapientia. Hinc ad eos qui ipsam adepti sunt, laus, honor et dignitas confluunt. In sapientia excolenda, honestas vitæ est sita : et in ejus negligentia, turpitudine est maxima. Verum ad istam sapientiam non sufficit scire divina, sed exigitur conversatio virtuosa et impassionata. Propter quod dixit apostolus Jacobus : Quis sapiens et disciplinatus inter

vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiae. —

47 *Semita justorum, id est lex divina seu observantia præceptorum in quibus ambulant justis, declinat mala, id est, vitat peccata, et supplicia eis infligenda. Custos animæ suæ servat viam suam.*

48 *Contritionem præcedit superbia : quia superbiendo merentur homines destrui ac damnari; et ante ruinam exaltatur spiritus, id est, se ipsum extollit, seque extol-*

lendo dejici promeretur, quemadmodum in Isaia habetur : Dies Domini super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem; et humiliabitur. Ideo per Abdiam loquitur Dominus : Si exaltatus fueris ut aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te. Unde de Nabuchodonosor potentissimo rege scriptum est : Quando elevatum est cor ejus, et spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, et a filiis hominum ejectus est. — Melius est

humiliari cum vitibus, quam dividere spolia cum superbis. Nam primum horum est virtuosum, secundum damnabile. Hinc ait Apostolus : Fide Moyses grandis effectus, negavit se filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improprium Christi. Et Psalmista : Elegi, inquit, abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. — Eruditus in

verbo, id est, qui alios instruit sapienter, eruditeque loquitur, reperiet bona gloriæ pro mercede, et profectum gratiæ in hac vita; et qui sperat in Domino spe formata, quæ ex gratia meritisque procedit, beatus est jam per inchoationem ac meritum. Ideo loquitur Isaïas : Deus judicium Dominus : beati omnes qui expectant eum.

Qui sapiens corde est, appellabitur prudens, quamvis in solitudine degens, nullique præsidens, non instruat alios. Sapientia autem et prudentia sunt connexæ, et frequenter unum pro alio sumitur. Et qui dulcis eloquio, majora reperiet : id est, qui non solum sapiens in corde est, sed alios quoque facunde et effieaciter docet, fidem contra perfidos protegit, et viam justitiæ toto defendit conatu, majora reperiet, id est præmia ampliora, ceteris paribus, quam is qui sapiens mente est, nec aliis prædicat : nam doctoribus et prædicatoribus datur aureola. Verumtamen magnitudo præmii essentialis correspondet

Is. II, 12.

Abdiæ 4.

Dan. v, 20, 21.

49

Hebr. XI, 24-26.

Ps. LXXXIII, 11.

20

Is. XXX, 18.

21

Cf. Joel II, 23.

Prov. III, 14; VIII, 10, 19.

Jacob. III, 13.

perfectiōni caritatis, in qua qui perfectior est in via, major et gloriosior erit in patria. Denique, Qui dulcis est eloquio, majora reperiet : quia facundi in verbis et sententiosi, sunt communiter valde accepti hominibus, et reputantur, magnaque commoda consequuntur. Dulcis autem eloquio nuncupatur, qui habet non solum bonam expressivam, sed bonam etiam impressivam; nec solum promptus est ad verborum prolationem rhetoricam, sed et verba sapientialia profert. Sapientes etenim auditores majorem sentiunt delectationem in sensu, quam in sono sermonis.

22 *Fons vitæ, eruditio possidentis* : id est, doctrina et informatio ejus qui sapientiam possidet, disponit audientium corda ad vitam gratiæ, adeptionemque gloriæ, revocando eos a vitiis, et ad pœnitentiam seu profectum virtutum alliciendo. *Doctrina*

stultorum, fatuitas. Hoc præhabitum est.

23 — *Cor sapientis erudiet os ejus* : id est, sapiens per sapientiam sui intellectus, dirigit os suum ad loquendum salubria, loco et tempore opportuno, recta intentione, et cum discretionis moderatione ; *et labiis illius addet gratiam*, id est acceptabilitatem in loquendo, seu fructum locutionis, ita quod verba ejus audientur libenter, et fructificabunt. Hinc dixit Propheta : Dixi : Custodiam vias meas, id est cogitationes et affectiones, ut non delinquam in lingua mea, id est, ne ex irrefrenata cogitatione aut inordinata affectione ad loquendum prorumpam.

Ps. xxxviii,
2.

24 *Favus mellis sunt verba composita*, id est ordinate, facunde, sapienter prolata : quoniam audientium aures ac mentes delectant, quemadmodum favus mellis gustum. Ideo Seneca testatur : Comes facundus in via pro vehiculo est. Spiritualiter autem, verba Scripturæ dulcissima sunt, prout canit Psalmographus : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! super mel ori meo. Verumtamen, quamvis eloquentia sit donum naturæ non parvum, non tamen est importune optandum aut nimis appetiandum, nec contristari quis debet quo-

Ps. cxviii,
103.

am niam caret illa, quum sit multis occasio multiplicis culpæ et perditionis æternæ. Ipse quoque defectus loquelæ, est multis occasio vitandi diversa vitiorum pericula, et humiliandi se ipsos. Ideirco in libro de Civitate Dei asserit Augustinus, quod pulchritudo et eloquentia magis frequenter dantur reprobis, quam electis, ne electi ea nimis appetentur. *Dulcedo animæ est sanitas ossium* : id est, bona et jucunda dispositio cordis redundat in corpus, et sanitatem ejus conservat vel auget ; similiter sanitas ossium, id est bona corporis habitudo, redundat in animam, et eam oblectat. Possunt quoque per ossa virtutes intelligi : quarum sanitas, id est immunitas a læsione peccati, sinceritas seu perfectio, jucunda est animæ, quoniam virtus ex sua natura delectabilis est.

Est via quæ videtur homini recta, et 23

novissima ejus deducunt ad mortem. Hoc

quartodecimo capitulo expositum est. — *Anima laborantis laborat sibi*, id est, ani-

Prov. xiv,
12.

26

ma exercentis opera corporalia aut spiritualia bona, facit ea ad suum profectum aut commodum, et pro necessariis corpori aut animæ. Ideo monet Apostolus : Labora sicut bonus miles Christi ; et rursus, Labor vester non erit inanis in Domino ; itemque,

II Tim. ii,

3.

I Cor. xv,

58.

Unusquisque accipiet secundum suum laborem. *Quia compulit eum ad laborandum, os suum.* id est sermo quo se adstrinxit ad bene agendum in fonte Baptismi, in susceptione ordinis sacri, aut in professione monastica, vel in foro confessionis, sive in actu prædicationis : quia quod alios docet, facere obligatur. Os quoque corporale quo comedit homo, compellit eum ad laborandum pro sustentaculo vitæ. Similiter primus homo de paradiso expulsus, laboravit sibi pro necessariis vitæ (sicut dictum est ei, In sudore vultus tui vesceris pane tuo) : quia compulit eum os suum, id est peccatum quod commisit ore proprio, manducando de pomo prohibito : propter quod fuit expulsus, laboribusque addictus.

Ibid. iii, 8.

Gen. iii, 19.

Vir impius fodit malum, id est, exquirat ac excogitat qualiter prava sua desideria

27

- ad effectum perducatur, sicut ait Jeremias propheta : Ut inique agerent, laboraverunt; et Psalmista, Dixit injustus ut delinquat in semetipso. De talibus ait Scriptura : Quasi de industria recesserunt a Deo; et alibi, Sapientes sunt ut faciant malum. Vel, Impius fodit malum, id est, dolose præparat proximo suo damnum, laqueum sive periculum, sicut ait Salvator per Prophetam : Foderunt foveam animæ meæ. Hoc modo hæretici ac alii deceptores fodiunt malum, dum ex Scripturis quasdam extrahunt auctoritates, ad comprobandum suos errores, quibus alios student illaqueare. *Et in labiis ejus ignis ardescit*, id est locutio male fervens, flamma iræ, impatientiæ, falsique dogmatis, spirituales divitias consumentis.
- 28 *Homo perversus suscitatur lites*, id est per verba injuriosa, aut opera violenta, per quæ inter se et alium, vel inter alios contentiones et bella procurat; *et verbosus separat principes*, seminando inter eos discordias, seu unum contra alium instigando. — *Vir iniquus luctatur*, id est, blandiendo fallit, *amicum suum*, id est proximum a quo amatur, vel quem ipse simulat se amare; *et ducit eum per viam non bonam*, id est, ad vitia et incommoda trahit eum : juxta illud Psalmi, Loquuntur pacem eum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. — *Qui attonitis oculis*, id est oculis corporalibus eum signo superbiæ elevatis, aut quasi quodam pavore concussis, *cogitat prava*, quæ alteri cupit inferre aut facere. Unde dicitur ad Job : Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? *Mordens labia sua*, ex phantasia proterva, atque imaginatione intensa, qua cupit implere quod cogitat : juxta illud, Dentibus suis fremet, et tabesceat; *perficit malum*, id est, ad effectum citius quo potest, suum vitiosum affectum perducit. — *Corona dignitatis est senectus*, quæ in viis justitiæ reperietur : id est, senium sanctum in virtutibus exercitatum, seu cordis maturitas, est dignitas valde præclara coronationeque digna. Unde scriptum est : Coram cano capite con-
- surge, et honora personam senis.
- Melior est patiens viro forti*, corporali robore, non virtutum vigore. Patientia enim est præclara et utilissima virtus, et necessaria valde : quæ passionem tristitiæ moderatur ac frenat, et naturalibus ac corporalibus donis longe præstantior est. De qua asserit Dominus : In patientia vestra possidebitis animas vestras. *Et qui dominatur animo suo*, id est animositati propriæ ac ceteris motibus passionum, per virtutes morales, melior et fortior est *expugnatore urbium*. Incomparabiliter enim virtuosius est, per gratiam et virtutes superare se ipsum, et vitia extirpare, passionisque reformare, quam armis et viribus corporalibus destruere urbes. — *Sortes mittuntur in sinum*, id est, in abscondito reconduntur; *sed a Domino temperantur* : id est, divina providentia eas disponit, atque ex justis ac sapientissimi Dei voluntate ordinationeque provenit quis quid accipiat, quæ sors illi aut illi proveniat, et quod talis aut talis sors eadat super illum aut illum. Universa namque et singula, sub divinæ providentiæ ordinatione comprehenduntur, quemadmodum asserit Christus : Nonne quinque passeret veniunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo? Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Quod Matthæus sic expressit : Nonne duo passeret asse veniunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Possent autem hic multa introduci de sortibus, utpote quid sit sors, et de speciebus ipsius, qualiter etiam liceat sortibus uti, et qualiter non. De quibus hoc loco pertransi- eo, quoniam alibi inde scripsi, præsertim super Jonam. Et Thomas in secunda secunde de his tractat diffuse : cujus determinationem hic sequitur Lyra.
- Postremo, quod dictum est, *Melior est patiens viro forti*, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium : cordibus nostris indelebiter inseribamus, et patientiam tanquam sponsam carissimam jugiter am-

Lev. xix, 32.

32

Luc. xxi,

19.

33

Ibid. xii, 6.

7.

Matth. x,

29.

Jonæ i, 7.

plectamur, vincamus nos ipsos, et omnem animositatem, impetuositatem, impatientiam detestemur ac fugiamus, quum ad Hebræos dicat Apostolus : Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem; et alibi, Cum patientia supportate invicem in caritate. Nempe, ut ait Gregorius, In hoc mens justi ab injusta discernitur, quod mens justi laudem Omnipotentis inter adversa confitetur, quod rebus adversis non frangitur, quod casu gloriæ exterioris non labitur.

Hebr. x, 36.

Ephes. iv, 2.

Qui iterum ait : Non est perfecte bonus, nisi qui et inter malos est bonus; nec bonus dici meretur, qui malos tolerare detestatur. Hinc et Seneca in suis ait Proverbiis : Feras quod lædit, ut prosit tibi quod fers; fer difficilia, ut prospera et facilia bene feras. Velox doloris remedium est patientia. Quid autem sit patientia, Tullius docet : Patientia (inquiens) est, honestatis aut utilitatis causa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.

ARTICULUS XVII

DECLARATIO CAPITULI SEPTIMIDECIMI : MELIOR EST BUCCELLA SICCA CUM GAUDIO.

1 **M**ELIOR est buccella sicca cum gaudio spirituali, quod habet vir sobrius in refectione frugali, moderata et abstinentiali, quam domus plena victimis, id est delicatissimis epulis, quæ ex oblationibus cesserunt in usum et esum offerentium : meliora namque in lege jubebantur offerri; cum jurgio. Modicum enim temporale cum adjuncto bono virtutis, incomparabiliter melius est quacumque re temporali magna et pretiosa. Atque, ut ait Chrysostomus, simplicior victus et mensa mediocris, plurimum jucunditatis habet et sinceritatis, ac sobrii hominis mensam ornant panis et aqua; econtrario divitum mensæ execrabilia sunt et horridæ, et contaminationis corporum animarumque plenæ. Ex his insinuat quam enorme peccatum sit jurgium, et quam abominabiles existant epulationes in quibus lis et jurgium admiscetur.

Lev. iii, 3, 4, 9, 10, 14-17.

2 *Servus sapiens dominabitur filiis stultis.* Nam, ut primo Politicorum ait Philosophus, Hi qui ratione intellectuque vigent, naturaliter sunt domini et rectores aliorum. Sæpe quoque parentes committunt suis ministris prudentibus dirigere sobolem suam adhuc

B imprudentem. Sapientes etiam servi, per suam sapientiam frequenter prosperantur et sublimantur; filii autem stulti econtrario per regimen malum depauperantur ac deprimuntur. Et inter fratres hereditatem dividet, quum fuerit dominans eis : quia tunc fratribus seu filiis stultis discordantibus de modo dividendi bona paterna, eligunt eum in judicem hujus rei, vel ipse concordat ac dirigit eos. Vel sensus est, quod filiis stultis patrimonia sua vendentibus, ipse partem illorum acquirit et emit, sicque dividit inter eos, id est, partem hereditatis ipsorum sortitur.

Sicut igne probatur argentum, et aurum camino, ita corda probat Dominus : id est, sicut per ignem examinatur ac depuratur argentum et aurum, sic Dominus iudex universorum, per adversa justos suos probat, tentat, examinatque electos et justos, an vere sint justis, non ut sibi hoc innotescat, sed pro majori eorum mercede et saluberrima exercitatione, atque ut virtutes eorum aliis in exemplum ponantur. Non enim coronatur, nisi qui legitime certaverit. Hinc scriptum est : Tanquam aurum in fornace probavit illos. Patientia

3 Ps. vii, 10.

II Tim. ii, 5. Sap. iii,

igitur in adversis, signum est veræ virtuositatis : quia dum homo fide bonus, in camino adversitatis statuitur, mox instar malæ ollæ per impatientiam crepat, et per verba ac signa impatientiæ exsilit. Unde scriptum est : Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis. Hinc loquitur Augustinus : Perfacile est vestem contemptam portare, capite inclinato incedere, velum super oculos demittere; sed vere virtuosum ac humilem patientia monstrat. Concordatque eum his, quod Seneca in suis dicit Proverbiis : Ignis aurum probat, miseria (id est adversitas) magna fortes viros.

Eccli.
xxvii, 6.

4 *Malus obedit linguæ iniquæ, id est ei qui jubet illicita et iniqua, et quæ scit talia esse : quod malum est. In licitis etenim et honestis tantum est obediendum. Sed impij servi ac subditi citius obtemperant superiori suo in vitiis, quam in actibus virtuosis. Et fallax obtemperat labiis mendacibus.* Sic judex iniquus audientiam præbet testibus falsis ac fraudulentis, [et] ut suam excuset et coloret nequitiam, fingit se propter aliorum dicta sic agere, quum tamen sciat eos false locutos.

5 *Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus. Hoc supra expositum est. Et qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus.* Nunquam licet gloriari de proximorum ruina in culpam, hoc est de transgressione eorum, quia hoc contrariaretur caritati Dei, qui peccato inhonoratur, caritatisque proximi, qui peccando spiritualiter moritur. Sed de ruina pœnæ, id est justa punitione alterius, lætari ex zelo justitiæ, et in quantum expediens est salutis, non est illicitum; gaudere vero de adversitate et pœna proximi, in quantum est adversitas quædam et pœna, non in quantum est medicina, et utile quid pro pace communi et conservatione justitiæ, manifeste illicitum est. Similiter lætari de quæcumque ruina alterius ex ira seu odio, similive radice perversa, certum est esse iniquum. Talis ergo non erit impunitus, quia aut punietur a judice Deo, aut per

Prov. xiv,
31.

A contritionem et pœnitentialem satisfactionem puniet semetipsum, aut alio modo debitam feret pœnam. Hinc sanctus Job ait : Si gavisus sum ad ruinam ejus qui oderat me, et exultavi quod invenisset eum malum. Et Michæas propheta ait : Ne læteris, inimica mea, super me, quia cecidi. Itaque labentibus et peccantibus condoleamus ex corde, et oremus pro eis, dicentes : Ille hodie, et ego cras.

Job xxxi,
29.

Mich. vii,
8.

B *Corona senum, filii filiorum : id est, bona posteritas est dignitas et exultatio progenitorum suorum, præsertim justorum.* Sic Apostoli facti sunt corona Patriarcharum ac Prophetarum, ex quibus duxerunt originem. Similiter spirituales filii, utputa imitatores fideles prælatorum et institutorum suorum religiosorum ac devotorum, sunt corona ipsorum, quoniam patres tales sunt principes* meritorum ac præmiorum suorum sequacium. Propter quod in prima ad Thessalonicenses epistola scribit Apostolus : Quæ est enim spes nostra, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos? *Et gloria filiorum, patres eorum : quia hoc gloriosum et jucundum est filiis, quod de virtuosis et prudentibus parentibus nati sunt.* Similiter fidelibus gloriosum est, quod spirituales patres eorum sancti Apostoli, ceterique apostolici viri et prælati, tales ac tanti fuerunt. Unde Corinthiis scribit Apostolus : Vos estis gloria nostra, sicut et nos vestra. Verumtamen in hac re frequenter error contingit, quoniam multi superbi et vani magis gloriantur de suorum parentum nobilitate carnali, quam spirituali. Rursus, quidam de patrum suorum sanctitate et sagacitate se jactant, quum tamen eorum virtutes imitari non studeant. Talibus enim ait sacratissimus Joannes Baptista : Ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham; Christus quoque : Si filii Abraham estis, opera Abraham facite.

6

* alias participes

I Thess. ii,
19.

II Cor. i,
14.

Luc. iii, 8,

Joann. viii,
39.

7 *Non decent stultum verba composita : quia non vivit secundum Scripturam, nec dignus est alios edocere, nec aptus ut ei committatur negotium arduum, ad ejus*

expeditionem exiguntur aut conferunt verba sapientia ordinate prolata. *Nec principem, labium mentiens.* Princeps namque et iudex et omnis qui præest, debet esse quasi viva lex et animata justitia, director et regula quædam subditorum suorum, ut eos ab erroribus et vitiis revocet, et ad vera justaque dirigat. Ideo maxime indecens est eum esse mendosum sive injustum. — *Gemma gratissima, expectatio præstolantis* : id est, ipsa spes copiosæ mercedis ac futuræ consolationis, exhilarat expectantem ac laborantem, tanquam pretiosissimus lapis. Unde ait Apostolus : *Spe gaudentes* ; et Salvator : *Gaudete in illa hora et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Propterea ait Hieronymus : *Spes præmii minuit vim flagelli.* Iterum, *Expectatio præstolantis*, id est bonum a præstolante expectatum, tanquam gratissima gemma ipsum lætificat; et maxime beatitudo cœlestis et ejus expectatio consolantur viatores hujus exsilii : quæ beatitudo per pretiosam margaritam designatur. Hinc et Apostolus ait : *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Quocumque se vertit, id est, quidquid talis præstolans egerit, prudenter intelligit, id est, vigilanter considerat bonum illud quod finaliter præstolatur, et taliter operatur sicut necessarium est ad obtinendum hoc bonum speratum.*

Rom. xii, 12.
Matth. v, 12.

Ibid. xiii, 46.
Rom. v, 2.

Matth. xviii, 15.

9 *Qui celat delictum*, id est, qui culpam proximi sui non manifestat aliis inordinate, nec eum diffamat neque irridet, sed potius, sicut docet Salvator, corripit illum caritative inter se et illum solum; *quærit amicicias*, id est, per hoc procurat sibi amicitiam illius, et est amator caritatis ac pacis. Verumtamen, si crimen alterius vergeret in dispendium boni communis, vel de illius emendatione spes nulla aut pauca haberetur, aliter esset agendum. Providendum est autem famæ proximi, quantum salvis justitia et ordine caritatis, convenienter fieri potest. *Qui altero sermone repetit*, id est, ea quæ audivit, aliter quam audivit, resumit, verba mutando aut ali-

A qua adjiciendo, seu quæ bona intentione prolata sunt, interpretando perverse; *separat fœderatos*, id est, discordiam seminat inter amicos fœdere pacis conjunctos, qui credunt tali repetitioni : sicque unus eorum credit alium de se male locutum, propterea concitatur adversus illum. Istud frequenter contingit a dolosis pravisimisque hominibus, qui sunt cooperatores, satellites et instrumenta diaboli ad faciendum turbationem, discordiam, litem, inimicitiam inter fideles. Summe ergo vitandum est vitium istud, atque opposito modo agendum est, ut scilicet male prolata et discordiæ provocativa taceantur, et bene prolata resumantur : nisi forsan ad advisandum proximum de imminente periculo, oporteret aliquid tangi de male prolatis : quod tamen tunc cum magna cautela fieri debet. Quidam legunt : *Qui alto sermone repetit*, id est, clamorose culpam alterius sine rationabili causa pandit; *separat fœderatos*, id est, fœdus pacis inter se et alium violat, quia illum per hoc offendit.

Plus proficit correctio, id est verbalis et caritativa correptio seu disciplinæ inflictio, *apud prudentem*, id est in eo qui correptionem sumit gratanter, exhibendo se docilem, dirigibilem, gratum, quod pertinet ad prudentem; *quam centum plagæ apud stultum*, id est durum, indirigibilem, impatientem, superbum, qui ex medicinali castigatione fit pejor. De tali prudente ait Hieronymus : *Quid necesse est bis pungere non recalcitrantem, et per se cui sua ratio est magistra; cui propria conscientia, virga; cui ingenita verecundia, lex disciplinæ.*

Semper jurgia quærit malus, id est homo inquietus, passionatus, præsertim qui in irascibili abundat. Cholericus autem et melancholicus, nisi virtute et gratia reprimantur, ad jurgia proni sunt. *Angelus autem crudelis mittetur contra eum.* Per angelum crudelem, quidam intelligunt iudicis servum, qui mittitur ad talem capi-

40

41

endum et puniendum. Sed quum pœnæ vitæ præsentis sint medicinales, et pia intentione infligendæ, non videtur quod nuntius judicis sæcularis vocetur crudelis. Ideirco per angelum crudelem aptius designatur spiritus malignus, qui tempore mortis mittitur ad trahendum talem ad Dei judicium et ad pœnas, vel etiam permittitur talem iniquum ad majora quotidie crimina in præsentī vita inducere, aut quibusdam tormentis afficere, quemadmodum de Ægyptiis fertur in Psalmo : Misit in eos iram indignationis suæ, immissiones per angelos malos. Sicque in regula sua allegat hæc verba S. Basilii, qui et verba statim præhabita, scilicet, Jurgia quærit malus, juxta antiquam translationem allegat sic : Contradictionem suscitavit omnis malus : quod de inobedientibus exponit.

Ps. LXXVII,
49.

12 *Expediit magis*, id est, minus periculosum est, *ursæ occurrere raptis fetibus*, id est, quæ perdidit catulos suos : propter quod valde sævit, et primum sibi occurrentem solet invadere, suspiciens catulos suos per illum sibi subtractos ; *quam factuo confidenti sibi in stultitia sua*, id est superbo præsumptuosoque homini in sua perversitate speranti, qui non solum corpus, sed et animam quærit occidere. Nam, ut in Politicis ait Philosophus, Homo vitiosus, lege atque justitia destitutus, est pessimum animal, et millies pejor brutis. Spiritualiter autem, per ursam designatur gentilitas : cui occurrere levius fuit catholicis viris, qui catulos gentilitatis rapuerunt, convertendo eos ad Christum, quam stulto confidenti in sua stultitia, id est hæreticis in suis argumentis vanis ac frivolis stulte præsumptibus.

13 *Qui reddit mala pro bonis* : sicut populus Judæorum Christo, qui per Prophetam effatur : Numquid redditur malum pro bono? *Non recedet malum de domo ejus*, id est de corde ipsius, vel de sobole atque familia sua, ipsum in malis sequente. Istud namque, ingratitude est maxima, ad quam sequuntur et alia crimina multa.

Jer. XVIII,
20.

A Sicque talis ingratus impletur malis culpæ ac pœnæ. Verum, ut Seneca in libro de Beneficiis tangit, Primus gradus ingratitude est, beneficium non recognoscere, neque recolere, sed potius oblivisci aut dissimulare ; secundus gradus est, bona pro bonis non exhibere ; tertius, mala pro bonis rependere. Ingratitude itaque est enorme peccatum, quo meretur homo amittere quod accepit.

Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum. Hoc quidam exponunt sic : Qui omittit bibere aquam, et potat vina, origo est contentionum et litium, quæ ex vini potatione sæpe sequuntur. Videtur autem sic potius exponendum : Qui aquam facit ex fluvio deservienti communitati aut personæ alieni, decurrere, causa est jurgiorum, quæ ex tali damno communitati vel personæ illato sequuntur. Circa hoc dicit Lyra, in Hebræo haberi : Qui aperit aquam, principium est jurgiorum, id est, qui aperturam facit in alveo fluminis, per quam exeat et decurrat, principium est jurgiorum : quoniam sicut apertura illa primo est parva, et paulatim augetur ; sic jurgium in principio modicum, paulatim fit grande. Sed juxta expositionem magis jam approbatam, Dimittere, sumitur hic satis apte pro Aperire : ex quo etiam constat, quod prima quorundam expositio, primo inducta, non consonat Hebræicæ veritati. Porro Glossa per aquam intelligit fluxam et irrefrenatam locutionem, ex qua lites nascuntur : sicque, aquam dimittere, est linguam in fluxum verborum reprehensibilem relaxare. Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum : quia qui linguam non frenat, concordiam dissipat proximorum. Contra quod scriptum est : Qui imponit stulto silentium, iras mitigat. E converso lingua in bonam accipitur partem, quum dicitur : Aqua profunda, verba ex ore viri. *Et antequam patiatur contumeliam a proximo talis contentiosus, judicium deserit* : id est, rectum rationis judicium atque discretionem relinquit primo, irrationabiliter aliis injuriando : de quo

14

Prov. XXVI,
10.

Ibid. XVIII,
4.

nitur esse constans atque perpetua voluntas exhibendi unicuique quod ei debetur. Vel dicitur amicus omni diligere tempore, quia non solum tempore prosperitatis, sed et tempore amat adversitatis, in quo maxime innotescit an sit verus amator. Propter quod subditur: *et frater in angustiis comprobatur*, id est, in adversitatibus et indigentibus patet an quis fraternaliter diligat proximum suum: quia si tunc deserat eum, non est sincerus ejus amator.

Ecclesi. vi, 7,
8.

Ideo in Ecclesiastico scriptum est: Si possides amicum, in tentatione posside eum, et ne facile credas ei te ipsum; est enim amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis. Sic quoque tempore persecutionis et adversitatis ostenditur, quis vere ac stabiliter diligat Deum. Unde de quibusdam ait Salvator, quod radices non habent, quia ad tempus credunt, et tempore tentationis, facta scilicet persecutione propter verbum Dei, recedunt. Præinductis autem de caritatis inviolatione, concordat quod Cassiodorus ait: Qui vere amicus est, omni tempore diligit: tormentum non separat, labor non lassat, thesaurus non superat, alienus amor non occupat. Hinc ait et Seneca: Amicos secundæ (id est prosperæ) res optime parant, adversæ certissime probant.

Luc. viii,
13; *Matth.*
xiii, 21.

18

Homo stultus plaudet manibus, id est, mente gaudet, et signa lætitiæ foris ostendit, *quum sponderit pro amico*, id est proximo suo, quasi exsultans se tantæ esse reputationis, quod creditur ei pro alio, et æstimans se magnum quid perpetrasse, non advertens quanto periculo se ipsum subiecit spondendo pro alio, nec sollicitus de satisfactione, prout dictum est super illud, Fili mi, si sponderis pro amico tuo. Spiritualius autem loquendo, multi jam sunt prorsus stultissimi, qui quum curam acceperint animarum, plaudunt manibus, non pensantes quod adstrinxerint se ad reddendum rationem Judici summo pro animabus eorum, quorum sibi curam assumpserunt; nec pro illorum salute agentes quidquid tenentur, sed sola tem-

Prov. vi, 1.

Hebr. xiii,
17.

poralia commoda, propriumque honorem adspicientes ac intendentes.

Qui meditatur discordias, id est, intra se excogitat qualiter inter alios possit discordias seminare, *diligit rixas*: quæ ex discordiis oriuntur. Ideo, sicut pacifici sunt beati, et filii Dei vocantur; sic talis turbator est miser, filiusque diaboli merito nuncupatur. *Et qui exaltat os suum*, animose seu jactanter loquendo, vel se ipsum laudando, aut verba injuriosa contra alios proferendo; *quærit ruinam*, id est propriam improbitatem, perversitatem, et mala pœnalia ad suam iniquitatem sequentia: quæ dicitur quærere, quoniam quærit ea quibus illa annexa sunt, sicut qui furatur, quærit suspendi: et talia, secundum Philosophum, quæruntur præter intentionem et indirecte.

19

Matth. v, 9.

Qui perversi cordis est, utpote a Deo aversus, et in malitia habituatus, *non invenit bonum*, id est pacem, gratiam, aut salutem. Imo in se ipso divisus est, et ratio sensualitati suæ subjicitur: contra quod synderesis murmurat, et consciencia habet remorsum. Ideo, teste Philosopho, homo vitiosus, nec ad se ipsum neque ad alterum amicitiam habet veram. *Et qui vertit linguam*, loquendo secundum favorem et affectionem, non secundum rationem et veritatem: sicut qui blanditur in facie, et retro pungit; *incidit in malum* peccati atque supplicii, et frequenter incurrit diffamiam, dum linguæ suæ duplicitas innotescit. — *Natus est stultus in ignominia sua*: id est, ad suam nativitatem consequitur despectio sua, quia ob suam iniquitatem et fatuitatem juste contemnitur, in quantum talis, non in quantum homo. *Sed nec pater in fatuo letabitur*: quia de insipientia et perversitate iniqui aut stolidi filii contristatur, si bonus sit pater. Similiter pater spiritualis de inobediente subdito mœret.

20

21

Animus gaudens iratam floridam facit: quia interior lætitia redundat in corpus, facitque hominem cum jucunditate tempus suum expendere, atque ad flori-

22

dam pertingere senectutem, nisi aliunde A
occurrat abbreviatio vitæ. Hinc in Eecle-
siastico legitur : Jucunditas cordis, hæc
est vita hominis. Similiter qui gloriatur
in Domino, Sanctique Spiritus consolatio-
ne assidue recreatur, vitam suam cum flo-
ribus actuum virtuosorum deducit, inte-
riorque reffloritio mentis in Deo relucet
in corpore suo et apparatu externo. Unde

Eccli. xxx,
23.

Judith xvi,
24.

Act. ix, 31.

in libro Judith dicitur : Erat populus ju-
cundus secundum faciem sanctorum. Et
Lucas ait, quod Ecclesia per totam Ju-
dæam et Galilæam et Samariam habebat
pacem, et ædificabatur ambulans in timo-
re Domini, et consolatione Spiritus Sancti
replebatur. *Spiritus tristis exsiccat ossa.*
Inordinata namque et sæcularis tristitia,
quæ est passio vitiosa de damno temporali
seu adversitate, est valde pœnalis, corro-
sivaque cordis, complexionem distempe-
rans et vitam abbrevians. Ideo ait Aposto-
lus : Tristitia sæculi mortem operatur. Et
in Ecclesiastico scribitur : Tristitiam non
des animæ tuæ ; multos enim occidit tri-
stitia, et non est utilitas in ea. Quæ autem
secundum Deum tristitia est, utpote ordi-
nata, ex consideratione proprii vel alieni
peccati, vel alia rationabili causa descen-
dens, vitam gratiæ in salutem stabilem
operatur. De qua in Ecclesiaste asseritur :

II Cor. vii,
10.
Eccli. xxx,
22, 25.

Eccle. vii, 5.

23 *Munera de sinu impius accipit*, id est,
judex injustus occulte accipit dona, *ut
pervertat semitas judicii*, id est proces-
sum et ordinem juris, per quos ad justum
pervenitur judicium : quod quam vitiosum
sit et vitandum, dictum est supra.

24 *In facie prudentis lucet sapientia* : id
est, interior sapientia mentis respundet
in vultu, per morum compositionem, ocu-
lorum custodiam, maturitatemque vultus :
in quo tanquam in fronte pudoris, et ex-
teriorum sensuum loco, præsertim resultat
ac repræsentatur dispositio cordis. Ideo in
Ecclesiastico dicitur : Ex visu cognoscitur
vir, et ab occurso faciei cognoscitur sen-
satus. Hinc Seneca : Formosa, inquit, fa-
cies, occulta commendatio est. Unde de

Eccli. xix,
26.

multis legitur Sanctis, quod interioris san-
ctitatis ac gratiæ affluentia, in eorum vul-
tibus mirabiliter fulsit : quod maxime fuit
in Christo. Nihilominus quidam hypocri-
tæ et versuti frequenter prætendunt matu-
ritatem ac sapientiæ signa in facie, quum
intus pleni sint simulatione ac vanitate.
De quibus monet Salvator : Attendite vo-
bis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos
in vestimentis ovium, intrinsecus autem
sunt lupi rapaces. Sunt ergo et alia cer-
tiora signa sapientiæ, scilicet conversatio
virtuosa. Nec enim dicendus est sapiens,
in quo a notitia dissonat vita. *Oculi stul-
torum in finibus terræ* : quia undique
evagantur, et ad suæ vanitatis objecta in-
sipientissime diriguntur ; et quanta est
instabilitas cordis in apprehendendo, ima-
ginando et appetendo, tanta est evagatio
oculorum ac ceterorum incustodia sensu-
um. Ideo sancti Patres testati sunt, quod
incustoditus visus, incustoditæ mentis sit
nuntius. Porro in divino Officio præcipue
reprimendi sunt oculi ; nec ibi, imo nec
alibi ineapte aut morose est intuendum,
quod male accendere potest affectum.

Matth. vii,
15.

*Ira patris, filius stultus, et dolor matris
quæ genuit eum* : id est, de pravitate, in-
disciplinatione et stultitia filii insipien-
tis, irascitur pater, tam spiritualis quam
carnalis ; et de eadem causa mater pia tri-
statur, tam mater carnalis quam mater
Ecclesia. — *Non est bonum, damnum in-
ferre justo*, id est persecutionem, mortem,
detractionem, rapinam aut furtum : imo
hoc pessimum est, et pejus quam si infe-
rantur injusto ; *nec percutere principem*
percussione corporali aut spirituali : de
qua ait Apostolus, Peccantes in fratres,
et percutientes conscientiam eorum infir-
mam, in Christum peccatis ; *qui recta ju-
dicat*. Imo nec princeps injustus a subditis
est pereutiendus. Unde Paulus in Actibus
allegat id legis : Principi populi tui non
maledices. Moyses quoque : Diis, inquit, id
est iudicibus, non detrahes. — *Qui mode-
ratur sermones suos*, loquendo utilia atque
salubria, loco et tempore opportuno, ac

25

26

I Cor. vii,
12.

*Act. xxiii, 5 ;
Exod. xxii,*
28.

Ibidem.

27

mensurate, non excedendo notabiliter, magis aut minus quam decet loquendo: *doctus et prudens est*. Doctus est enim a Spiritu Sancto, etiamsi litteraturam ignoret: estque discretus et magnæ perfectionis, quia si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Hinc in Proverbiis suis Seneca scripsit: Imago animi est sermo. Qualis vir, talis et oratio (id est locutio) ejus; itemque, Tene semper vocis et silentii temperamentum. *Et pretiosi spiritus vir eruditus*.

Jacob. iii, 2.

28 *Stultus quoque si tacuerit inter homines colloquentes, sapiens reputabitur*, id est, quantum ad hoc, aliquid sapientiæ videtur prætere et habere, ac signum sapientiæ possidere, quod sic tacet. Stultus enim, ut alibi legitur, verba multiplicat. Ignorantes quoque stultitiam ejus, putabunt quod sapiens sit, eo quod taceat, adscribentes taciturnitatem ipsius maturitati et

Eccle. x, 14.

A timori sapientiali. *Et si compresserit labia sua*, reprimendo ea a prolatione conceptæ locutionis, ne erumpat in stolidam, superflua aut impertinentia verba: quæ compressio multis difficilis est, juxta illud, Conceptum sermonem tenere quis poterit? Unde in Ecclesiastico legitur: Sagitta infixæ femori canis, sic verbum in corde stulti reputabitur. *Intelligens*. Hinc apud Job dicitur: Utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes. Et Seneca contestatur: Taciturnitas stulto homini pro sapientia est. Et Cyrillus in suis ait Proverbiis: Avarus sis verbi, et audi libenter. Hoc est quod Jacobus ait apostolus: Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus vero ad loquendum. Hoc mali et garruli non observant. Nam, ut ait Gregorius, Pravi sicut in sensu sunt leves, ita in locutione præcipientes: quia quod levis mens concepit, levior lingua protinus prodit.

Job iv, 2.

Eccle. xix, 12.

Job xiii, 5.

Jacob. i, 19.

ARTICULUS XVIII

ELUCIDATIO CAPITULI OCTAVIDECIMI: OCCASIONES QUÆRIT, QUI VULT RECEDERE AB AMICO.

1 **O**CCASIONES *querit, qui vult recedere ab amico* spirituali recessu: id est, qui cupit amicum relinquere, et amicitiam ejus sine justa ratione dimittere, exegit calumnias contra amicum, et allegat non causam pro causa. *Omni tempore erit exsecrabilis**, qui hoc agit, nisi vere pœniteat, quoniam amicitiam falsat ac violat: quod tanto pejus est quam falsare pecuniam, quanto amicitia melior est quam pecunia, sicut octavo Ethicorum ait Philosophus. Istud tamen intelligendum est de vera amicitia, quæ in bono honesto fundatur: quæ, ut Tullius ait in libro de Amicitia, sola est amicitia vera ac virtuosa. Quæ autem fundatur in bono delectabili, qualis solet esse amicitia juvenum qui voluptatem sequuntur, vel in bono utili, qualis est amicitia

* exprobrabilis

C senum qui utilitatem sectantur; sæpe utiliter frangitur, prout de hae materia octavo Ethicorum plenius pertractatur. Sit ergo amicitia nostra constans. Verum inter homines passionatos et iracundos, non potest esse amicitia stabilis, quia faciliter offendunt ac offenduntur, prout in secundo Collationum volumine plenarie Cassianus disseruit. Sed, ut tangit Hieronymus, Vera est illa amicitia, et Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non corporum præsentia aut voluptas, non subdola et palpans adulatio, non conformitas vanitatum, sed timor Dei, similitudo affectuum ad virtutes ac divinarum studia Scripturarum conciliant.

Non recipit stultus verba prudentiæ, id est, exhortationibus et doctrinis sapientia-

libus atque salubribus non acquiescit, nec eas libenter audit, quia non sapiunt sibi, quum per habitus vitiosos ad contraria inclinetur. Ideo talibus dixit Salvator: Sermo meus non capit in vobis. Et in Ecclesiastico legitur: Cor stulti quasi vas confractum, et omnem sapientiam non retinebit. *Nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus: id est, nulla locutio ei placebit, nisi quæ suis inanibus cogitationibus et pravis affectibus consonat. Verumtamen per prævenientem Dei gratiam, interdum contingit vanos impiosque per prudentem sermonem converti. Aliqui quoque, quamvis adhuc vitiosi, tamen libenter audiunt aliquid boni, et compunguntur ad horam. De quibus asserit Dominus: Cum gaudio suscipiunt verbum; et radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.*

3 *Impius quum in profundum venerit peccatorum, id est, vitiorum voragine fuerit mersus, et prava consuetudine induratus; contemnit verba salubria, correctionem et correctionem: sicut in Genesi patet de Sodomitis, qui pie correpti a Lot, dixerunt: Habitare venisti, non leges dare; te ipsum ergo magis affligemus. Ideo orat Propheta: Neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. Hinc loquitur Augustinus: Peccata quamvis enormia et horrenda, quum in consuetudinem venerint, aut parva aut nulla esse videntur, in tantum ut non solum non occultanda, verum etiam prædicanda jaetandaque videantur. Attamen de talibus non est penitus desperandum, quia ab omnipotenti animarum medico possunt curari, ut patuit in Manasse. Sed sequitur eum ignominia et opprobrium: quia in præsentis vita frequenter contemnitur talis, et opprobrium æternæ damnationis non evadit. De quo in Daniele legitur: Evigilabunt alii in vitam æternam, alii in opprobrium, ut videant semper.*

4 *Aqua profunda, verba ex ore viri: id est, verba sapientialia a viro illuminato et perfecto prolata, assimilantur aquæ pro-*

fundæ ad ejus fundum non est facile pervenire: sic verba hujusmodi non possunt a simplicibus et pusillis plenarie comprehendi. Propter quod dixit Apostolus: Sapientiam loquimur inter perfectos. Eli quoque inquit: Viri sapientes, audite verba mea, et viri eruditi, auscultate me. Et torrens redundans, fons sapientiæ. Hoc de Christo potissime verificatur, qui est fons sapientiæ universæ, et opulentissimo atque plenissimo comparatur torrenti. Unde in Psalmo cantatur: Torrente voluptatis tuæ potabis eos; itemque, Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Propterea protestatur Dominus per Isaiam: Ecce ego declinabo in eos ut flumen pacis, et ut torrens inundans gloriæ gentium. Potest etiam de quocumque viro sapiente exponi, in ejus mente, fons sapientiæ est ipsum habituale sapientiæ donum, et copiosa doctrina: ex quo dono atque doctrina, tanquam ex fonte, procedunt rivuli documentorum sapientialiumque verborum, quemadmodum ex torrente prodeunt aquæ fluentia. Hinc Veritas ait: Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Tales fontes fuerunt præsertim gloriosi Apostoli. De quibus in Psalmo: In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel. De quibus cecinit et Isaias: Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Accipere personam impii in judicio, non est bonum: imo pessimum est, et contra divina præcepta, ac valde mortale peccatum, et partis alterius damnificativum. Propter quod ait Psalmista: Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis? Hinc Dominus jussit: Juste iudicabis, nec consideres personam pauperis, neque honores vultum potentis. Ideo dicit Ambrosius: Inter omnia peccata præsentium maximum est, quod non causas, sed personas considerant. Denique, sicut in secunda secundæ, quæstione 63, Thomas inducit, personarum acceptio opponitur justitiæ distributiæ, quæ tribuit diversis personis secundum earum dignitatem ac merita. Ideo acceptio personarum commit-

Joann. viii, 37.

Eccli. xxi, 17.

Luc. viii, 13.

Gen. xix, 7-9.

Ps. lxxviii, 16.

II Par. xxxiii, 12.

Dan. xii, 2.

I Cor. ii, 6.

Job xxxiv, 2.

Ps. xxxv, 9.

Ps. xlv, 5.

Is. lxxvi, 12.

Joann. iv, 14.

Ps. lxxvii, 27.

Is. lii, 3.

5

Ps. lxxxii, 2.

Lev. xix, 15.

titur, dum alicui aliquid datur vel adjudicatur, non propter ipsius dignitatem aut meritum, seu rationabilem causam, sed propter ipsius personam, et ob id propter quod illud ei non debetur. Itaque qui in

judicio accipit personam, tenetur ad restitutionem ei cui injuste infert damnum. *Ut declines a veritate judicii.*

6 *Labia stulti miscent se rixis* aliorum, quos magis concordare deberent, exemplo *Act. vii, 26.* Moysis, qui litigantibus dixit : Viri, fratres estis : ut quid nocetis alterutrum? *Et os ejus, scilicet stulti, jurgia provocat* per ver-

7 *ba et facta injuriosa et improba. — Os stulti, contritio ejus* : id est, per abusum oris sui, videlicet per verba detractoria, punitiva, mendosa, contentiosa, aut alio modo criminaliter vitiosa, occidit spiritualiter animam suam, juxta illud : Os quod mentitur, occidit animam. Imo quandoque corporalem incurrit interitum. *Et labia ipsius, id est verba illicita per labia ejus prolata, sunt ruina animæ ejus* : per quæ tandem corrumpit in infernum. — *Verba bilinguis, quasi simplicia* : id est, bilinguis, qui aliter loquitur in absentia, aliterque in presentia ejus de quo loquitur, ita colorat, ornat, et limit verba sua, quasi nihil dolositatis ac duplicitatis in eis existat; et ipsa perveniunt usque ad interiora ventris, id est, magna et intima damna infligunt, et viscera animæ lædunt.

8 *Pigrum deficit timor*, id est, inordinatus, mundanus, carnalis timor revocat pigrum ab opere bono : a quo faciliter retrahi se permittit, sicut et infra habetur : *Dicit piger, Leo est in via. Anima autem effeminatorum, id est mollium atque debili-um, ad femineam mollitiem collapsorum, esurient, id est, bonis spiritualibus, et interdum etiam temporalibus indigebunt, sicut præhabitum est : Manus remissa operata est egestatem. — Qui mollis et dissolutus est in opere suo, id est remissus et negligens in executione operis sui, frater est sua opera dissipantis, id est destruentis, non prosequentis : quia in peccato sunt similes, qui tepide servit Deo, et qui*

9 *opus Dei postponit; estque utrisque timendum quod loquitur Jeremias, Maledictus qui facit opus Dei negligenter aut fraudulenter. Istis, quum sint præhabita, non immoror.*

Turris fortissima, nomen Domini : id est, Deus sperantes in se, et confugientes ad se, tuetur et conservat, sicut turris inexpugnabilis protegit existentes in ea, imo ineffabiliter plus. Ideo ait Job : Libera me, et pone me juxta te; et cujusvis manus pugnet contra me. Unde nunc subditur :

B *Ad ipsum currit justus, id est, festinanter ac fervide confugit semper ad Deum; et exaltabitur* : quia per hoc suis prævalet inimicis, Omnipotentem jugiter invocando. Ideo orat vir sanctus : Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias. Et rursus gratias agens psallit : Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici. Unde Bernardus : Si mihi præmia promittantur, per te, o Domine, me ea obtinere sperabo. Si insurgant adversum me præ-

C *lia, si sæviat, si terreat malignus, si caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo, et dicam : Mihi adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. Hinc scriptum est : Domine, fortitudo mea, et refugium meum, et robur meum in die tribulationis. — Substantia divitis, urbs roboris ejus, et quasi murus validus circumdans eum. Hoc supra scriptum est atque expositum. — Antequam coneratur, exaltatur cor hominis, id est, per superbiam intumescit antequam per debitam penam dejiciatur et condemnetur : culpa enim penam præcedit. Propter quod loquitur Judex : Qui se exaltat, humiliabitur. Et antequam glorificetur a Deo in patria, humiliatur, id est, oportet ut primo in via humiliet se, juxta illud : Qui se humiliat, exaltabitur.*

D *Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, et confusione dignum. Est enim indiscretus et præceptis ad loquendum, et antequam sciat mentem quærentis, incipit ad quæstionem ipsius*

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

respondere. Similiter qui tanquam doctor et magister præsumit respondere discipulis et informationem quærentibus, antequam didicit ea de quibus interrogatur, ab ore doctorum seu libris, vel ex illuminatione superna, aut ex consideratione idonea, præsumptuosus esse censetur. Simili modo, qui facta et causas aliorum vult judicare, antequam plene fuerit informatus de motivis utriusque partis, stulte se habet, quum sanctus Job fateatur : Causam quam ignorabam, diligentissime investigabam. Hinc ait Hieronymus : Patienter audi, et diu considera quid loquendum. quidve respondendum sit; et adhuc tacens, provide ne quid dixisse pœniteat. Sapiens ut fructuose loquatur, multa prius considerat : quid, cui, quo loco et tempore, qua intentione, et qualiter dicat. Seneca quoque : In hoc, inquit, incumbere, ut libentius audias quam loquaris; auribus frequentius quam lingua utere; quidquid dicturus es aliis, primo dic tibi.

14 *Spiritus viri*, id est virtus et gratia cordis boni viri, *sustentat imbecillitatem suam*, id est, naturæ infirmitatem confortat, et corporis debilitatem coadjuvat, ita ut illud quod est homini difficile, et quasi impossibile per naturam, fiat ei possibile, imo facile et jucundum per caritatem et gratiam, sicut ait Apostolus : Omnia possum in eo qui me confortat; et rursus, Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Ideo admonet Christus : Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Qui etiam de se ipso testatus est : Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Hinc videmus quod aliqui debiles corpore, multo fortiores ac ferventiores existunt in exercitiis virtuosis, tam corporalibus quam spiritualibus, quam corpore validi ac robusti. Unde et Gregorius ait : Vires quas imperitia denegat, caritas subministrat.

Spiritum vero ad irascendum facilem, quis poterit sustinere? quasi dicat : Difficile est ferre hominem iracundum, nisi valde benignis, mitibus, reformatis. Iratus

A namque, verbis, apparatu et factis molestus est aliis. Atque, ut Climacus loquitur, Sicut unus canis seu lupus sæpe inquietat totum gregem, sic unus homo iracundus, turbator ac turbulentus, totam communitatem frequenter perturbat. Valde ergo vitanda est ira, et consuetudo irascendi est periculosissima, præsertim quum ira ex suo genere sit peccatum mortale, et inter septem capitalia vitia numeretur. Ideo ait Gregorius : Per iram justitia vera relinquitur, gratia vitæ socialis amittitur, mansuetudo aufertur, et lux veritatis repellitur. Hinc ait Scriptura : Virum stultum interficit iracundia; et alibi : Sit omnis homo tardus ad iram; ira enim viri, justitiam Dei non operatur. Unde, ut habetur in Genesi, quum Joseph remitteret fratres suos, commisit eisdem : Ne irascamini in via. Christus quoque specialiter jussit et docuit : Discite, inquit, a me, quia mitis sum, id est, iram per mansuetudinem exemplo mei vitetis. Istud præsertim pensandum est habitantibus in congregatione, imo et cunctis commorantibus simul, præsertim cholericis, et pravo usu infectis, ne impetu iræ suæ lædant, perturbent, contristent, aut perimant alios. Hinc in suis Proverbiis Seneca loquitur : Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum; et rursus, Nihil minus quam irasei punientem decet, quum eo magis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est.

Cor prudentis possidebit scientiam, præsertim eorum quæ sunt necessaria ad salutem, et quæ scire tenetur; scientiam quoque, quæ est unum de septem donis : et quidquid utiliter didicit, diligenter custodiet. *Et auris sapientium quarit doctrinam* : id est, sapientes proficere in sapientia optant, sicut jam sæpe expositum est. — *Donum hominis dilatat viam ejus* : id est, munera gratiæ, caritas et aliæ virtutes infusæ, homini desuper datæ, faciunt eum in adimpletionibus præceptorum late et copiose incedere atque proficere. Propter quod ait Psalmista : Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor

Job xxxix, 16.

Job v, 2.

Jacob. i, 19, 20.

Gen. xlv, 24.

Math. xi, 29.

Philipp iv, 13.
Rom. viii, 26.

Matth. xi, 28.

Ibid. xxvi, 41.

15

Is. xl, 2.

16

Ps. cxviii, 32.

- II Cor. vi, 11. meum. Apostolus quoque : Cor, inquit, A nostrum dilatatum est. *Et ante principes spatium ei facit*, id est, dat ei aditum ad Dei electos, ad principes regni cœlestis, et ad justos praelatos : quibus assimilatur et placet, juxta illud, *Suscitat de pulvere egenum, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat. Præterea, quidam exponunt istud superficialiter ita : Donum hominis dilatat viam ejus, quia dum homo dat munera aliqua portariis ac ministris regum ac præsidentium, datur ei liber introitus, sicque acquirit accessum ad principem.*
- 17 *Justus prior est accusator sui*, id est, quotidie se ipsum considerat, et quotidianas culpas ac cetera sua peccata intra se assidue reprehendit, accusatque coram Deo, et punit ea in semetipso. Caritas etenim incipit a suo subjecto, et qui se ipsum non purgat, indignus est alios castigare. Ideo justus tanquam vere humilis ac discretus, etiam dum ad alterius correptionem aut correctionem procedit, propriam in primis fragilitatem, defectuositatem et culpam pensat, reprehendit ac diluit : sicque corripit proximum aut subditum suum humiliter et modeste, compatienter et caritative. Nihilominus in subditorum correptione debet se strenue gerere, nec immoderate se ipsum dejicere. Propter quod ait Isidorus : Bonus praelatus est, qui in humilitate servat disciplinam, et per disciplinam non incurrit superbiam. Verum istud multi non servant, qui in alios tam invective moventur, quasi sine peccato ipsimet essent : et aliena magis quam propria intuentur ponderantque peccata. Sicut et Seneca lassus est, dicens : Severissime adversum peccantes nos ingerimus, et ipsi eadem committimus. Denique, Cassiano testante, in hoc apparet an quis ex corde et vera humilitate se ipsum in primis accuset, si ea quæ ipse in se reprehendit, ab aliis quoque reprehendi et accusari, sibi que objici æquanimitè patiatur. *Venit amicus ejus, et investigabit eum.* Per amicum potest intelligi Christus : qui loquitur, Vos autem dixi amicos. Qui rursus fatetur : Vos amici
- mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iste amicus per gratiæ incrementum et visitationem ac consolationem internam, venit in cor justi se primo humiliter accusantis, et illud considerat, approbat atque remunerat. Rursum, per amicum potest intelligi angelus custos hominis justi : quem angelus assidue visitat, consolatur ac discutit, intusque monet, inquirat et docet. Potest item per amicum intelligi proximus justus amator, qui venit ad justum se accusantem, ad consolandum et B investigandum quomodo se res habeat.
- Contradictiones comprimit sors* : quia dum homines sunt discordes circa alicujus rei divisionem, reducuntur ad pacem per sortium usum : *et inter potentes quoque taliter dissentientes dijudicat sors*, quid quilibet debeat obtinere.
- Frater qui adjuratur a fratre*, id est proximi se invicem caritative juvantes consilio et effectu, sunt *quasi civitas firma* : in qua cives se invicem juvant ac tuentur contra hostes. De hoc in Ecclesiaste scriptum est : *Væ soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem.* Hinc congregatio devotorum, et conventus vere religiosorum, habent firmitatem præcipuam : in quibus sunt tot adjutores, quot habitatores. Hinc Christus misit discipulos suos combinatos ad prædicandum. Et Psalmista fatetur : *Ece quam bonum, et quam jucundum, habitare fratres in unum !* Aristoteles quoque effatur : *Duo simul venientes, intelligere et agere sunt potentiores.* *Et judicia*, id est discretionum eorum ex mutua collatione prolata, vel sententiæ quas enuntiant, firma sunt *quasi rectes urbium* : qui rectes muniunt portas. Conformiter, frater, id est plebs gentilis, adjuta a fratre, id est a populo Judæorum, primum in Christum credente, puta Apostolis et eorum cooperato-ribus primis, est quasi urbs munita, dum uterque populus ille in Ecclesia per caritatem unitur.
- De fructu oris viri replebitur venter ejus.* Hoc est quod dictum est supra, *De fructu oris sui unusquisque replebitur bo-*

18

19

Eccle. iv, 10.

Luc. x, 1. Ps. cxxxii, 1.

20

Prov. xii, 14.

nis. Itaque vir bene loquendo, et alios sapienter docendo, Deum quoque ore laudando atque orando, meretur et consequitur sufficientiam spiritualium, corporaliumque bonorum, sicut ait Salvator : Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. *Et genimina*, id est fructus et germina, *labiorum ipsius*, videlicet documenta, orationes, laudesque Dei, ac cetera verba bona, *saturabunt eum*, id est, necessaria abundanter procurabunt, quemadmodum in Evangelio

Luc. x, 7. Dominus prædicatoribus suis loquitur : In eadem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt; dignus est enim operarius mercede sua. Ideo dixit Apóstolus : Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus? quasi dicat, Magnum non est.

21 *Mors et vita in manibus linguæ.* Hoc est quod in Evangelio asserit Christus : Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. Itaque mors culpæ seu mortale peccatum, est in manibus, id est usibus seu actibus, linguæ, hoc est in verbis vitiosis prohibitis; et vita gratiæ, ac meritum vitæ beatæ, consistit in bonis usibus linguæ, hoc est in orationibus et laudibus Dei, in prædicationibus et doctrinis, in protestatione fidei tempore persecutionis. *Qui diligunt eam, comedent fructus ejus* : id est, si linguam suam spiritualiter ament, et bene gubernent, recipient præmia gloriosa; sin autem, sortientur tormenta. Hinc sancti Patres inter observantias religiosas, præcipue instituerunt linguæ custodiam, id est observantiam sacri silentii : de quo loquitur Isaias, In silentio et spe erit fortitudo vestra.

22 *Qui invenit, id est, acquirit legitime, mulierem bonam, invenit bonum* : quia magnum Dei donum est hoc, sicut e converso uxor mala est onus gravissimum. Unde in Ecclesiastico scriptum est : Gratia super gratiam mulier sancta ac pudorata et tacita. *Et hauriet jucunditatem a Domino* : quia delectabile est tali convivere mulieri, juxta illud : Mulieris bonæ beatus

A vir; numerus enim annorum vitæ illius, duplex. Et rursus : Mulier fortis oblectat virum suum. Spiritualiter, per mulierem bonam designatur Ecclesia, seu caro rationi subjecta, seu divina Scriptura. — *Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum*, et pessime atque stultissime agit. Pars ista hujus versiculi, non est in Hebræo, sicut nec particula sequens. *Qui autem tenet adulteram non volentem se emendare, etsi ipsemet vir non sit adulter, stultus est et insipiens*, agens contra Scripturam. Et quia incertus esset de prole, videretur quoque favere crimini talis adulteræ. Hinc et Christus in Evangelio dicit virum ab uxore non separandum, nisi ob fornicationem.

Cum obsecrationibus loquitur pauper, petendo eleemosynam aliudve subsidium. Similiter qui pauper est spiritu, et omnis fidelis, cum obsecratione loquitur Patri cœlesti, dicendo : Pater noster qui es in cœlis, etc. *Et dives effabitur rigide*, id est aspere, præsertim ad impotentiores, quia divites solent esse superbi. Quocontra in Ecclesiastico legitur : Congregationi pauperum te affabilem facito. Similiter qui se divitem reputat in charismatibus gratiæ, loquitur rigide, se jactando et alios aspernando, quemadmodum Pharisæus Publicanus, dicendo : Non sum sicut ceteri hominum, velut etiam hic publicanus.

Vir amicabile ad societatem, id est aptus ad habendum consortium familiare cum alio, et jucundus ad communionem convictus, quales sunt homines mansueti, læti, fideles, liberales, constantes; *magis amicus erit socio sibi familiari, quam frater* carnalis seu consanguineus, non ita amicabile ad societatem suo fratri aut propinquo. Similitudo enim affectuum, mutua delectatio atque unanimis communicatio actuum, maxime gignunt, fovent, accendant amicitiam talem. Similiter conformitas in naturalibus : quod excellentissime patuit in præclarissimis illis viris Amelio et Amico, quorum miri ac nobilissimi actus leguntur. Denique in naturalibus multum consimiles, solent ad societatem esse ami-

Matth. vi, 33.

Luc. x, 7.

I Cor. ix, 11.

Matth. xii, 37.

Is. xxx, 15.

Eccli. xxvi, 19, 18.

Ibid. 1.

Eccli. xxvi, 2.

Exod. xx, 14.

Matth. v, 32; xix, 9.

23

Ibid. vi, 9.

Eccli. iv, 7.

Luc. xviii, 11.

24

cabiliores. Ideo juxta diversitatem complexionum, diversis diversi conveniunt. Ad veram autem amicitiam et societatem honestam (Tullio contestante) id pertinet, ut unus ab alio nil turpe aut indecens roget, nec alter propter alterum tale quid faciat. Spiritually, vir amicus ad societatem, id est quicumque gentilis conversus, in Ecclesia pacifice vivens, magis amicus et carus est Christo, atque Apostolis ex Judæorum progenie natis, quam frater, id est infidelis Judæus ex eadem stirpe progenitus.

ARTICULUS XIX

DECLARATIO CAPITULI NONIDECIMI : MELIOR EST PAUPER QUI AMBULAT, ETC.

- 1 **M**ELIOR est pauper in temporalibus, qui ambulat in simplicitate sua columbina, sine dolo, simulatione et singularitate serviens Deo, quam dives in temporalibus, torquens labia sua, id est ex elatione seu aliorum contemptu, defletens et contrahens ea. Juxta quod scriptum est : Numquid elegi contorquere quasi eirculum caput suum, et saccum et cinerem sternere? Spiritually, melior est pauper, id est idiota et modice eruditus, ambulans in simplicitate, id est vivens secundum ea quæ novit esse agenda ac evita-
Is. LVIII, 5.
- 2 *Ubi non est scientia animæ*, id est vera et spiritualis scientia, quæ est donum, vel notitia præceptorum, et eorum quæ necessaria sunt ad salutem: *non est bonum*, id est aliquid meritorium; nec potest quis vivere virtuose, nisi sciat ad quæ teneatur: imo nec potest appetere bonum, nisi aliquo modo cognitum, quum objectum voluntatis sit bonum intellectum, id est intellectualiter apprehensum seu notum. Ideo asserit Augustinus: Ignota amari non queunt. *Et qui festinus est, pedibus offendit*: id est, inordinate fervens in suis affectibus, agit præcipitanter, et immoderate se habet in factis, quia affectio talis rationem excæcat. Ideo hortatur Apostolus: Omnia decenter et secundum ordinem fiant in vobis. Unde et Seneca in suis Proverbiis: Nihil rationis est, ubi semel affectus adductus est. Cyrillus quoque primo Proverbiiorum suorum libro: In omnibus, inquit, ordinata gravitate procede. An ignoras quod perditio derivetur a pede cito? Mortalia namque cuncta sunt plena periculis. Unde ubique oportet cum gravitate procedere, ut possis dato pede uno, ubi porrigendus sit alter salubriter providere. Verumtamen ad virtutum spectat perfectionem, agiliter et ferventer, expedite atque velociter ea quæ bona sunt prosequi, sicut et infra habetur: Vidisti hominem velocem in opere suo? Coram regibus stabit. Aristoteles quoque in Ethicis ait: Oportet morose consiliari, et consiliata velociter prosequi. Sed hæc de ordinata et sapientiali velocitate sunt intelligenda.
- 3 *Stultitia hominis supplantat gressus ejus*: id est, insipientia cordis, inordinata, vitiosa et stolidi opera parit: quæ a demonibus supplantantur, et a proximis contemnuntur; *et contra Deum fervet animo suo*: id est, insipiens et iniquus impietatem suam in Deum retorquet, aut in blasphemiam verba prorumpit, juxta illud in Psalmo: Quoniam declinaverunt in te mala. Unde in Job scriptum est: Quid
- 1 Cor. XIV, 40.
Prover. XXXI, 29.
Ps. XX, 12.
Job XV, 13.

tumet contra Deum spiritus tuus? Talem A putavit Elin esse sanctum Job, loquens de eo ad Deum : Pater mi, ne desinas ab homine iniquitatis, qui addidit super peccata sua blasphemiam. Circa hoc ait Glossa : Stulti quum viam deseruerint veritatis, non se errasse fatentur, sed in Conditorem referunt culpam suam, quasi ipse occasionem peccandi tribuerit, eo quod hominem fecerit fragilem, vel tentari permiserit a versuto. Hinc Adam post peccatum increpatus a Domino, excusavit se, dicens : Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi B de ligno, et comedi. [Et mulier : Serpens, inquit, decepit me.] Ambo culpam suam retulerunt in Creatorem : ille, quod mulierem sociam dederat ; illa, quod serpentem in paradiso posuerat. Is quoque contra Deum fervet animo suo, qui divina præcepta per inertiam suam contemnens, ipsum Dominum quasi importabilia hominibus onera imponentem, reprehendit.

4 *Divitiæ addunt amicos plurimos* : id est, multi diligunt divites propter eorum divitias, et ut commoda aliqua consequantur ab eis ; a paupere autem et hi quos habuit, separantur : id est, multi desinunt diligere inopes, eo quod inopes sint : sique de eorum amicitia erubescunt, sive non curant, quia nil utilitatis adipiscuntur ab eis. Similiter eorum qui spiritualiter divites sunt, id est sapientes, virtuosus et sancti, sunt multi amici, videlicet Deus, et omnes eives superni ac plures homines boni ; a paupere autem, id est a philosophis, atque hæreticis, et perversis hominibus, in quibus nihil est sapientiæ salutaris, et hi quos habuit amicos, avertuntur, non per odium, sed per dissimilitudinem vitæ aut fidei. — *Testis falsus non erit impunitus*. Non enim potest divinum evadere iudicium, quamvis interdum evadat humanum. *Et qui mendacia loquitur perniciosa, non effugiet iudicium Dei*. Cui ait Psalmita : Perdes omnes qui loquuntur mendacium. De quo Eleazarus ille senex asseruit : Etsi in præsentis temporis suppliciiis hominum eripiar, sed manum Omni-

5

A potentis neque vivens neque defunctus effugiam.

Multi colunt, id est honorant, personam divitis : quod de divite corporaliter, seu spiritualiter, sicut jam patuit, accipi potest ; *et amici sunt dona tribuentis*. Sicque diligunt eum propter beneficia sua : quod non est malum in se ; tamen colere divites eo quod temporaliter divites sint, vituperatur. Sed si in officiis sint constituti, sunt utique propter dignitatem officii, tanquam Dei vicarii honorandi. De hac re, utputa qualiter pauperes non sint inhonorandi, nec divitibus postponendi, multa narrat apostolus Jacobus, ut est illud : Si introierit in conventum vestrum vir aureum anulum habens et in veste candida, introierit autem et pauper in sordido habitu, et intendatis in eum qui indutus est veste præclara, et dixeritis ei, Tu sede hic bene ; pauperi autem dicatis, Tu sta illie, aut, Sede sub scabello pedum meorum : nonne iudicatis apud vos ipsos, et facti estis iudices cogitationum iniquarum? — *Fratres hominis pauperis oderunt eum* : quia putant se confundi et vilipendi eo quod habeant talem fratrem. *Insuper et amici procul recesserunt ab eo*, ne ex ejus præsentia incurrant gravamen. Hoc sanctus Job depauperatus sibi accidisse fatetur, dicendo : Fratres mei elongaverunt a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Quod item de Christo propter nos paupere facto, potest intelligi, a quo etiam tempore passionis fugerunt Apostoli.

Qui tantum verba sectatur, id est loquacitatem aut verborum ornatum, non sensum eorum, nec implet documenta ac jussa Scripturæ, nihil habebit gratiæ ac salutis. Nempe, ut ait Apostolus, Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. *Qui autem possessor est mentis, id est, rationem habet illæsam ac liberam, ita quod per virtutes morales, parti sensitivæ efficaciter dominatur, nec passionibus vulneratur ; diligit animam suam* spirituali amore, quia vult et procurat animæ suæ ea in quibus salus

6

Jacob. ii, 2-4.

7

Job vi, 15; xix, 13.

Math. xxvi, 56.

Rom. ii, 13.

8

Job xxxiv, 36, 37.

Gen. iii, 11-13.

Ps. v, 7.

II Mach. vi, 26.

- sua consistit. Quocontra dicitur de iniquo A malo, sed vince in bono malum. Unde Jo-
 Ps. x. 6. in Psalmo : Qui autem diligit iniquitatem, annes monet : Noli imitari quod malum est. III Joann.
 9 *inveniet bona. — Falsus testis non erit* 11.
impunitus; et qui loquitur mendacia per-
 10 *ibit. — Non decent stultum divitiæ: quia* Hinc Seneca : Ridiculum (inquit) est, odio
abutitur eis. Similiter infidelem et hære- nocentis innocentiam perdere; et iterum,
ticum non decent naturales scientiæ, aut Nunquam scelus scelere vindicandum;
notitia Scripturarum, quibus fidem impu- itemque, Nihil magnum in rebus humanis,
gnant catholicam. Nec servum dominari nisi animus magna vel mala despiciens.
principibus: quoniam hoc contrariatur
ordini recto, qui exigit inferiorem subse-
 B *se, et superiorem præesse. Servi quoque* Sicut fremitus leonis est valde terribilis 12
ad dominationem promoti, communiter aliis bestiis: quarum multæ ex rugitu le-
sunt superbi et sævi. Similiter servum onis ita terrentur, quod gradum mox fi-
peccati et iniquum non decet dominari gunt, non valentes fugere neque procedere.
principibus, id est, his qui ratione ac vir- Unde scriptum est: Leo rugiet, quis Amos iii, 8.
tutibus regunt se ipsos. non timebit? Ita et regis ira metuenda est
 11 *Doctrina viri per patientiam noseitur:* subditis suis, quemadmodum dictum est:
 id est, si ipse qui docet, sit veraciter pa- Nuntii mortis, ira regis. Et maxime ira Prov. xvi,
 tiens, constat quod dignus sit alios infor- Regis cœlestis, est incomparabiliter formi- 14.
 mare, utputa virtuosus, quoniam patientia Amos ii, 13.
 omnium est virtutum probatrix. Qui enim
 agit quod docet, reverenter est audiendus.
 Sed ejus vita juste despicitur, ejus quo- C
 que doctrina contemnitur. Ideo, teste Gre- Dolor patris, filius stultus: quia de fi- 13
 gtorio, Tanto unusquisque convinceitur mi- lio insipiente, vitioso, rebeli, pater tri-
 nus doctus, quanto minus patiens. Hinc statur, tam carnalis quam spiritalis, sicut
 ait Ambrosius: Ante vita, quam doctrina, expositum est; et tecta jugiter perstillan-
 quærenda est. Bona vita sine doctrina, tia est litigiosa mulier, id est similis te-
 gratiam habet; doctrina sine laudabili vita cto fracto: quoniam sicut per tale tectum
 et vera patientia, gratia caret. Spirituali- eadunt assidue stillæ pluviales, eos qui in
 ter autem, Christi et Apostolorum et alio- domo sunt affligentes; ita ex foramine
 rum ejus discipulorum doctrina, innotuit oris rixosæ femine, jugiter erumpunt ver-
 esse vera ex eorundem patientia: quia ba domesticos inquietantia, afflictiva, tur-
 pro suæ doctrinæ veritate tuenda, æqua- bantia. Spiritually, per litigiosam mulie-
 nimitè sunt perpassi tot et tanta tormen- rem intelligitur sensualitas incitans contra
 ta, imo et acerbissima genera mortis, nec rationem, seu hæreticorum ecclesia gar-
 aliquod præsentis vitæ commodum, aut riens contra Catholicos, seu dialectica con-
 honorem exquisierunt. Unde ostenditur, tra ea quæ fidei sunt loquax. — Domus 14
 quod de futura alterius vitæ remuneratio- et divitiæ dantur a parentibus: qui soboli
 ne fuerant certi. Et gloria ejus est iniqua suæ sua temporalia bona, tempore nupti-
 prætergredi: id est, præclarum meritum arum pro parte dant, et tempore mortis
 et honor viri patientis consistit in hoc, ut relinquunt; a Domino autem proprie uxor
 aliorum improbitatem ac perversitatem prudens: id est, divinæ providentiæ do-
 æquanimiter ferat, et dum eam corrigere num est, prudentem acquirere conjugem,
 nequit, dissimulet, nec scelus scelere ul- juxta illud: Pars bona, mulier bona; in Eccli. xxvi,
 Rom. xii, 21. ciscatur: sicut ait Apostolus, Noli vinci a 3.

- 15 *Pigredo immittit soporem*, id est mentis fastidium ac torporem ad ea quæ Dei sunt et salutis; corpori quoque somnolentiam ingerit, præcipue in divinis, et tempore sermocinationis; *et anima dissoluta esuriat*, id est, spiritualibus refectionibus indigebit, vanitates voluptatesque appetet, quia non consolatur a Domino, qui locutus est per Prophetam: Usquequo deliciis dissolveris, filia vaga? — *Qui custodit mandatum per memoriam et effectum, custodit animam suam a laqueis inimici, a potestate diaboli, a devoratione inferni; qui autem negligit viam suam*, id est, aretam viam salutis sibi præfixam ac jussam non ambulat, *mortificabitur per peccata mortalia et gehennæ supplicia*. — *Fœneratur*, id est accommodat, *Domino, qui misereatur pauperis*, subveniendo eidem: quia hoc Dominus reputat sibi factum, sicut in Evangelio protestatur: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *Et vicissitudinem suam reddet ei*, id est copiosam remunerationem, sicut promisit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Imo centuplum reddet in præsentem, et vitam gloriæ in futuro.
- 16 *Erudi filium tuum carnalem ac spirituales in scientia atque virtutibus, et ne desperes cito de profectu illius, quamvis forsitan ad tempus videatur indocilis: ideo non faciliter cesses ab informatione illius.*
- 17 *Ad interfectionem autem ejus, ne ponas animam tuam: id est, non extendas te ad scandalizandum cum verbo aut facto, sed modeste redargue, et facto ædifica; nec corporalem ejus mortem procures, ex timore gravioris ruinæ ipsius si diutius vixerit. Verumtamen in Deuteronomio scriptum est, qualiter filius contumax, incorrigibilis, comessationi atque luxuriæ vacans, poterat a parentibus morti tradi. Qui enim impatiens est*, id est, ex filii sui peccato ad impatientiam concitatur, sicque illum impetuose redarguit, *sustinebit damnum: quia se ipsum graviter lædit in anima, et subditum magis exasperat, scandalizat, perturbat, quam sanct. Ideo ait*
- 18 *Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant; sed educate illos in disciplina et correptione Domini. Hinc asserit Augustinus: Quidquid lacerato animo dixeris, punientis est impetus, non caritas corrigentis. Et Prosper: Leviter castigatus, exhibet reverentiam castiganti; asperitate autem nimix increpationis offensus, nec increpationem, nec salutem recipit. Et quum rapuerit*, id est, aliquem violenter tractaverit, aut alicui sua subtraxerit, *aliud apponet*, id est, majus damnum incurret. Taliter igitur studeamus delinquentem curare in anima, ut non per iram, impatientiam, aut alio modo lædamus, aut perimamus propria corda, quum dicat Salvator: Quid proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat?
- 19 *Audi consilium auribus mentis et corporis, consilium autem sapientium, virtuosorum et expertorum; et suscipe disciplinam*, id est increpationem verborum ac verberum, sive a Deo, sive a prælato infligantur, *ut sis sapiens in novissimis tuis*, id est, in extremis sapiens inveniaris ac justus. Qui enim tempore juventutis et sanitatis sapientiam et virtutes, consilium et disciplinam non suscipit, nec custodit, vix aut non invenietur sapiens in extremis. — *Multæ cogitationes in corde viri*, id est, assidue variantur in corde ex instabilitate fragilitatis humanæ, juxta illud: Cogitationes meæ variæ succedunt sibi, et mens in diversa rapitur. *Voluntas autem Domini, quæ est ipsemet Deus volens, in æternum permanet una atque incommutabilis. — Homo indigens misericors est: quia ex propriæ paupertatis et indigentix experientia commonetur ac disceit aliis misereri. Unde de Christo dicit Apostolus: Debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret. Aristoteles quoque in Politicis ait, quod et senes proxi sunt ad compassionem, quia sunt pluribus indigentes; similiter feminæ. Denique omnis homo proprias defectuositates, cul-*

Ephes. vi, 4; Coloss. iii, 21.

Luc. ix, 25.

20

21

Job xx, 2.

22

Hebr. ii, 17.

- pas, indigentias, quantum ad bona animæ, rite perpendens, misericors est. *Et melior est pauper*, ut talis, *quam vir mendax* : quia paupertas non tantum malificat personam sicut mendacium.
- 23 *Timor Domini ad vitam*, id est, timor filialis ad vitam deducit beatam ; *et in plenitudine*, id est plena beatitudine, *commorabitur absque visitatione pessimi*, id est diaboli, cui ad Beatos nullus patet accessus. — *Abcondit piger manum suam sub ascella, nec ad os suum applicat eam* : id est, ab operatione bona se retrahit, et manum capiti suo supponit ad apodiamdum et dormiendum ex torpore ; nec ducit eam ad os suum, id est, ea quæ docet et scit, non facit, nec providet ori de necessariis laborando. Secundum Lyram, in Hebræo habetur, Sub caldaria : ut sit sensus, quod piger tempore frigido comestionem interruptit, manus suas calefaciendo ad ignem, sub olla super ignem pendente, vel ad ascellam. Sed hoc videtur etiam ab aliis fieri. — *Pestilente flagellato*, id est impio, qui alios verbo aut exemplo scandalizat et inficit, debite punito et correcto, *stultus sapientior erit* : quia ex pœna alterius oritur sibi timor, quo a quibusdam malis retrahitur, et ita sapientior fit quam fuit. Unde Apostolus ait : Peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant. Et Seneca loquitur : Sapienter, ex correctione peccati alterius, emendat suum. *Si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam*, id est, correptionem illam gratanter tanquam beneficium acceptabit, considerando quod sit disciplina quedam medicinaque animæ.
- 24 *Qui affligit patrem et fugit matrem, ignominiosus erit et infelix* : quia ingrattissimus est parentibus, et reddit mala pro bonis. Similiter qui spirituales patrem seu prælatum affligit sua rebellione, aut perversitate, vel negligentia, et a matre sua Ecclesia sancta discedit, abominabilis est, et peribit. Verumtamen, si quis desi-
- A derio perfectionis, invitis parentibus competentiam habentibus, fugiat eos, religionem intrando, laudabile est. — *Non cesses tempore opportuno audire, fili, doctrinam* : quia indesinenter studere debemus incremento scientiæ ac virtutum ; *nec ignores sermones scientiæ*, id est, ne contingat te non intelligere doctrinalia et sapientialia verba.
- 27 *Testis iniquus deridet iudicium*, id est justam sententiæ prolationem : quia præsumit se falsitate testimonii sui posse impedire ne proferatur ; nec etiam timet iudicium Dei, quem tam intimore offendet. *Et os impiorum devorat iniquitatem*, id est, in verbis mendosis et testimoniis falsis delectatur, quasi in cibo, et ea in cor suum deglutit. In quorum persona fertur in Isaia : Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus. Quibus et Amos propheta dicit : Væ qui lætamini in nihili, qui convertistis in amaritudinem iudicium, et fructum justitiæ in absinthium. Denique, Os impiorum devorat iniquitatem, id est bona impie acquisita, quia frequenter accipiunt munera ad perhibendum testimonia falsa. — *Parata sunt derisoribus veritatis et æquitatis, iudicia* : quoniam Deus paratus est eos judicare et condemnare, juxta illud : Stat ad iudicandum Dominus. Et Judas ait : Eccc venit Dominus facere iudicium, et arguere impios. In lege quoque divina ac positiva, instituta sunt justa iudicia contra tales. *Et mallei percutientes parati sunt stultorum*, id est impiorum, *corporibus* : quibus etiam in hac vita pro diversis flagitiis, varia et amara infliguntur tormenta, ut flagellationes, mutilationes, suspendia, rotationes, ac consimilia genera mortis ; infernalibus quoque supplicia impœnitentibus, quemadmodum in Apocalypsi dicitur, Timidis et incredulis et execratis, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulfure.
- 28
- 29
- Is. xxxviii, 15.
- Amos vi, 14, 13.
- Is. iii, 13.
- Judæ 14, 15.
- Apoc. xvi, 8.
- 1 Tim. v. 20.

ARTICULUS XX

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI : LUXURIOSA RES VINUM.

- 1 **L**UXURIOSA res vinum. Sicut sol dicitur calidus, non formaliter, sed effective, quia ex radiorum suorum repercussione gignitur calor; sic vinum vocatur res luxuriosa, quia causat calorem, et calidum efficit sanguinem, qui incitat cito ad luxum; immoderate quoque lætificat, et causat audaciam, rationisque lucem obscurat: quibus peractis, quid nisi venereorum imminet amor? Ideo dictum est ab uno prudentium sæculi hujus: Sine Cerere et Baccho friget Venus. *Et tumultuosa*, id est garrulosa et inquieta, est ebrietas. Ideo ait Salvator: Attendite vobis, ne graventur corda vestra in crapula vel ebrietate. Apostolus quoque: Nolite, inquit, inebriari vino, in quo est luxuria.
- Quicumque his delectatur, non erit sapiens.* Certum est quod nequaquam liceat ebrietate delectari, quum sit vitium in se. Vinum vero quum sit nobilis, vigorosa et utilis creatura, in usum et commodum hominum facta, juxta illud in Psalmo, Ut educas panem de terra, et vinum cor hominis lætificet; de cujus proprietatibus et effectibus in apocryphis Esdræ multa leguntur; quod in Judicum libro dicitur lætificare Deum et homines: hinc vino delectari, non est in se vitiosum, nec sapientiæ impeditivum, præsertim quum vinum naturaliter delectet suo sapore gustum. Itaque, sicut licitum est vino moderate uti, vel causa medicinæ (prout Timotheo scribit Apostolus, Modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates), vel ob alias naturales ac rationabiles causas; sic licitum est vino delectari, naturali ac ordinata delectatione, quæ scilicet ad debitum finem refertur.
- A Delectari autem in vino superfluo, vel in ipso sapore propter se, est illicitum. Qui igitur his, scilicet vino immoderate, aut immoderate in vino (quamvis modico) et ebrietate, sive (ut quidam exponunt) qui his, utpote luxuria et ebrietate, delectatur, non erit sapiens sapientia infusa, quæ donum est, nec in sapientia naturali et acquisita solet esse abundans. Imo quamdiu actualiter occupatur et delectatur his vitiiis, usu et actu sapientiæ caret, quoniam rationem absorbent, juxta illud: Fornicatio et ebrietas et vinum auferunt cor. Ideo Isaias inducit: Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam.
- Hinc quoque philosophi, ut studio philosophiæ essent apti, a vinolentia, gula, luxuria, diligenter abstinerunt. Atque, ut in Phædone asserit Plato, Nequaquam est philosophi, circa delectationes gustus et tactus versari. Unde quum quidam interrogasset Platonem, Unde tibi sapientia tanta? respondit: Quia plus consumpsi de oleo in lampade, quam de vino in calice. Aristoteles quoque in Problematibus suis fatetur, quod amatores dulcium sunt fatui. Nec dissonat inde, quod de sapientia scriptum est in Job, Non invenitur in terra suaviter viventium. Hinc quarto Proverborum suorum libro sanctus scribit Cyrillus: Vinum mel ori est, sed fel capiti venenosum: sapit in ore, ardet in ventre, fumat in capite, contundit sensus, vigorem confundit, imaginationem destruit, tollit mentem; visum obnubilat, nervos laxat, linguam balbificat et inhonestat, manus mobilitat, pectus inflamat; spumat luxuriam, vim gignitivam enervat.

Terent.
in Eun.Luc. xxi,
31.Ephes. v,
18.Ps. ciii, 14,
15.III Esdr. iii,
18-24.Judic. ix,
13.I Tim. v,
23.

Osee iv, 11.

Is. v, 11.

Job xxxviii,
13.

gressus inordinat, totumque corpus vastat, A ita quod a planta usque ad verticem non est in eo sanitas.

2 *Sicut rugitus leonis, ita et terror regis.*

Hoc est quod præcedenti capitulo habetur, *Prov. XIX, 12.* Sicut fremitus leonis, ita et regis ira. *Qui provocat eum*, scilicet regem ad iram per excessum verborum aut operum, *peccat in animam suam*, id est, sibi ipsi acquirit malum seu mortem, quemadmodum Adonias offendendo Salomonem.

3 *Honor est homini coram Deo sapientibusque hominibus, qui separat se a* B

contentionibus: quoniam inhonestum est valde contentioni servire. Ideo vir modestus, pacificus, mitis, exemplaris et sapiens, vitat contendere, ceditque improbitati, et secundum ordinem juris, suam prosequitur causam. Ideo ait Apostolus: *II Tim. II, 14.* Noli verbis contendere; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.

Itemque: Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Porro, ut ait Ambrosius, Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Qui rursus fatetur: Melius est cum pace et gratia emigrare, quam cum contentione atque discordia cohabitare; melius est sine lite abire, quam cum jurgio resistere. Specialissime autem vitandum est, ne quis eum illo contendat, cum quo ante familiariter vixit, quum Seneca dicat: Turpius nihil est, quam eum eo bellum gerere, cum quo familiariter vixeris. Postremo hoc vitium in religiosis est maxime detestandum. Ad eius detestationem satis nos debet inducere, quod Jacobus ait apostolus in sua

Jacob. III, 14-16. Canonica: Si zelum amarum habetis, et contentiones sunt inter vos, nolite gloriari et mendaces esse adversus veritatem; non est sapientia ista desursum descendens, sed terrena, animalis et diabolica. Ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravam. Ecce quid terribilius dici potest? Hinc de beatissimo viro illo Francisco narratur, quod ex ingenua probitate ac honestate, etiam dum adhuc

erat in sæculo, a contentionibus se retraxit.

Omnes autem stulti, id est vitiosi et contentiosi, *miscentur contumeliis*, contumeliam aliis inferendo per verba aut facta, vel his qui sibi invicem contumeliose injuriantur, communicando, seu uni eorum favendo et adsistendo. Proprie tamen consistit contumelia in verbis, quum quis dicit alteri verba injuriosa, per quæ ejus honor minuitur vel aufertur: quod, secundum Thomam, non est minus peccatum, quam rapina seu furtum, prout in secunda secundæ, questione 72, declarat. His ergo qui taliter nobis loquuntur, non est respondendum. Unde, ut quarto Regum habetur, Ezechias servis suis præcepit, ne contumeliosissimo Rabsaci responderent. *IV Reg. XVII, 36.* Propter quod ait Valerius: Plena victoria est, ad clamantem tacere, nec respondere provocanti: habes enim mercedem de tua patientia, et de fratris medela. Sicut nihil deformius est quam respondere furentibus, sic nihil utilius quam tacere provocatis. Denique sapiens sciens verum esse quod Seneca asserit, A malis vituperari, laudari est, non movetur ex contumeliæ verbis. Quanquam denno fassus est Seneca: Contumeliam generosus animus ferre non potest.

Propter frigus piger arare noluit tempore suo, ne frigore affligeretur; *mendicabit ergo aestate, et non dabitur ei.* Hoc in corporalibus quandoque ita contingit. Spiritualiter autem piger, propter frigus, id est ex sua desidia et caritatis in frigidatione, non vult arare, id est agrum cordis sui excolere, et examinando se ipsum evertere, aut sibi commissos sollicite exercere. *Mendicabit ergo aestate*, id est die judicii sui particularis aut universalis, quum venerit tempus recipiendi fructum eorum quæ seminavit: quia tunc dicit, Domine, Domine, aperi mihi; et non dabitur ei, quia tunc non patet precum meritorumve locus. *Math. XXV, 11.*

Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: quoniam sicut fundus profundæ aquæ faciliter sciri non valet, nec cer-

nuntur quæ natant in ea; ita consilium viri, quamdiu manet in abdito cordis, ignotum est aliis; et ^{* sed} homo sapiens exhauret illud, humiliter, benevole, et prudenter inquirendo a tali viro quid gerat in corde, et quæstionem movendo de his, de quibus ille intra se consulit. — *Multi homines misericordes vocantur*: quia in corporalibus condolent et succurrunt; *virum autem fidelem quis inveniet?* qui scilicet vere et discrete misericors sit, sic ut justitiam non relinquat, sicque corporalia misericordiæ exhibeat opera, ut et spirituales misericordiæ actus exsequatur idonee, corripiendo et corrigendo proximum de malis culpæ, de quibus plus condolendum est proximo quam de malis pœnaliibus. Unde loquitur Augustinus: Annon sunt in te viscera pietatis christianæ, ut plangas corpus a quo recessit anima, et non plangas animam a qua recessit Deus? Quasi dicat: Rarus est vir ita fidelis, amicum suum non palpans, nec veritatem relinquens.

Justus qui ambulat in simplicitate sua columbina, non asinina, beatos post se filios derelinquet, id est filios carnales aut spirituales suis doctrinis et exemplis instructos, seu quoscumque suarum virtutum imitatores condignos, nunc beatos in spe, postmodum in re. — *Rex qui sedet in solio judicii*, id est, qui justum in omnibus exercet judicium, *dissipat omne malum intuitu suo*, id est, subditos suos reformat, et vitia eorum extirpat, ipsos sollicite intuendo in quibus reformatione indigeant. Porro Christus, Rex regum, reprobat et condemnat omne malum mortale.

Quis potest dicere vere et sine jactantia: Mundum est cor meum, purus sum a peccato? Quamvis enim ex gratia possit quis esse a mortali culpa immunis, sicque aliquantulum corde mundus (juxta quod scriptum est, Beati mundo corde; et, Beati immaculati in via; itemque, Innocens manibus et mundo corde); tamen in venialibus omnes sumus culpabiles, et paucis-

Matth. v, 8.
Ps. cxviii,
1.
Ps. xxiii, 4.

simi inveniuntur qui non fuerunt aut sunt mortali culpa scædati. Ideo Jacobus ait apostolus: In multis offendimus omnes. Et S. Joannes: Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Unde et in Job legitur: Quid est homo, ut immaculatus sit, et justus appareat natus de muliere? Itaque scripturæ quæ de hac re videntur diversimode loqui, per distinctionem faciliter solvi queunt et concordari: quoniam multis modis dicitur quis mundus, et justus, et sanctus. B Primo, quoniam nulli unquam peccato fuit obnoxius, nec originali, nec personali aut actuali: quod competit Christo; secundo, quoniam nulli personali, nec mortali, nec veniali; tertio, quoniam nulli mortali; quarto, quia etsi fuit, tamen modo non est.

Pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile est apud Deum. Hoc lectum est supra, Statera dolosa abominatio est apud Deum: et ex dictis ibidem patet hujus intelligentia verbi. Denique qui propria facta et verba quærit semper justificare aut excusare, proximorumque verba et opera vituperare, seu in pejus interpretari, iniquis utitur pondere et mensura. Quocontra Seneca loquitur: Justus judex non aliter de alienis, quam de propriis judicat gestis. Qui et in suis ait Proverbiis: Æquus judex non aliam de sua, aliam de alia causa profert sententiam.

Ex studiis suis intelligitur puer. Si per puerum intelligamus parvulum corpore et ætate, potest ita exponi, quod ex studiis et occupationibus quibus innititur puer in pueritia sua, potest conjecturari qualis erit in virili ætate. Pueri enim bonæ indolis, cito incipiunt hoc monstrare per actus quosdam. Unde subjungitur: *si munda et recta sunt opera ejus*, id est honestatem quamdam prætententia et virtutes; vel si opera ejus postea erunt munda et justa: secundum quod ait Philosophus, quod pueros egregiæ indolis beatificamus in spe futuræ virtuositatis. Si autem per puerum intelliguntur quicumque fideles et servi

Jacob. iii, 2.

Joann. i,

8.

Job xv, 14.

40

Prov. xi, 1.

41

- Dei (qui in Scripturis multoties pueri ap-
pellantur, sicut et Christus ait discipulis :
Joann. xxi, Pueri, numquid pulmentarium habetis?)
5. iste est sensus, quod de exterioribus fa-
lium operibus advertere possumus quod
vere sint sincera et justa, si viderimus eos
intentos studiis sapientiae et virtutum, seu
libenter audire verba salubria, atque ex
corde zelari in omnibus pro Dei honore et
justitia ac communi salute, esseque custo-
ditos in verbis et sensibus, et coram Deo
sollicitos, ac proximis exemplares.
- 12 *Aurem audientem*, id est obedienter sus-
cipientem ac adimplentem ea quae audit
salubria, *et oculum videntem*, id est intel-
lectum illuminatum seu alios instruentem,
vel bona aliorum exempla ad sectandum
inspicientem; *Dominus fecit utrumque* :
quia utrumque istorum est opus gratiae
Dei. Quocontra Moyses in Deuteronomio
Deut. xxix, filiis Israel : Vos, inquit, vidistis universa
2, 4. magnalia quae coram vobis fecit Dominus;
et non dedit vobis Dominus cor intelli-
gens, et oculos videntes, et aures quae
possint audire usque in praesentem diem.
- 13 — *Noli diligere somnum* corporalem su-
perfluum, nec somnum ignorantiae, pec-
cati sive teporis, *ne te egestas opprimat*, id
est spiritualium temporaliumve bonorum
defectus. *Aperi oculos tuos*, id est, vigi-
lans esto ac providus in actibus bonis, *et
saturare panibus*, id est refectione mentis
ad abundantiam, ac corporis ad compe-
tentiam.
- 14 *Malum est, malum est, dicit omnis em-
ptor* : id est, ementes communiter dicunt
rem emendam minus valere, quam vendi-
tor dicit aut veritas habet, ut minori pre-
tio emant eam; *et quum recesserit re em-
pta, tunc gloriabitur*, quod modicum pro
ea exposuit. Verumtamen sunt quidam tam
justi, caritativi ac timorati, quod nequa-
quam scienter volunt mentiri, neque pro
re venali minus dare quam valet : quia
nec licet (secundum conscientiam) fallere
aut damnificare vendentem, minuendo de
pretio justo, quamvis secundum jura ci-
vilia hoc liceat, vel potius non puniatur,
- A dummodo citra medium justis valoris id
fiat. Hinc in libro de Trinitate recitat Au-
gustinus, qualiter quidam volens proposi-
tionem exprimere, in qua universi concor-
dant, dixit : Omnes vultis carius vendere,
et vilius emere. Et ostendit Augustinus, hoc
pati instantiam apud ministros Dei per-
fectos, qui utrumque horum abhorrent.
- Est aurum, et multitudo gemmarum, et
vas pretiosum, labia scientiarum* : id est, labia
alios sapienter salubriterque instruentia,
ob dignitatem scientiae et boni operis sui,
merito comparantur, imo et praeferruntur
omni auro, gemmis, ac pretiosissimis va-
sis. — *Tolle vestimentum ejus qui fidejus-
sor exstitit alieni* : id est, si quis fidejussit
tibi pro alio, potes ab illo fidejussore ac-
cipere vestem suam tempore opportuno,
quousque satisfaciat tibi. Verumtamen, sic-
ut habetur in Exodo, si fidejussor tam
Exod. xxii, pauper fuisset, quod nocte ad operiendum
26, 27. se indignisset illa veste, reddenda sibi fu-
isset de sero, et rursus accipi potuisset de
mane. Similiter si indignisset ea in die, et
non de nocte, poterat tolli de nocte, et
reddenda erat de mane, poteratque resu-
mi ad vesperam. Unde quibusdam Amos
propheta impropert, quod super vestes
Amos ii, pignoras requiescebant. *Et pro extrane-
is pro quibus fidejussit, aufer pignus ab
eo* : sicut de hoc erant judicialia quaedam
praecepta in Exodo ac Deuteronomio data :
Deut. xxiv, quae in evangelica lege ex illa institutione
6, 10-13, 17. non ligant, prout in prima secundae Tho-
mas declarat.
- Suavis est homini panis mendacii*, id
17 est eibus mendacio seu contra justitiam
acquisitus, quasi faciliter et lucrose ade-
ptus; *et postea implebitur os ejus calculo*,
id est gravi confusione et poena, dum eri-
men suum fateri compellitur, et justas
luere poenas : dum per quae peccavit, per
Sap. xi, haec punitur, quemadmodum dives epulo
17. specialiter affligebatur in lingua. Istud in-
Luc. xvi, telligendum est de homine vitioso : cui
21. delectabile est operari secundum inclina-
tionem vitiosi habitus sui; in quo non est
Ps. xiii, timor Dei, et conscientiae remorsus parvus
3.

aut nullus. Præterea hæreticis, et pseudo-
prophetis, ac deceptoribus eunetis, dulcis
est panis mendacii, id est doctrina hære-
tica, assertio fallax, sermo sophisticus :
quorum ora implebuntur calculo, qui est
lapis ignitus, id est infernalium globis in-
cendiorum, sicut in Job de tali homine
fertur : Cibos quos sumpserat, evomet, et
de ventre illius extrahet illos Deus.

18 *Cogitationes consiliis roborantur*, id est,
diriguntur ut bonæ sint, et prosperum sor-
tiantur effectum ; *et gubernaculis*, id est
prudentialibus ordinationibus ac provi-
dentiis, *tractanda*, id est inchoanda, dis-
ponenda, exereenda *sunt bella* : in quibus
plus valet prudentia et dispositio exerei-
tuum apta, quam fortitudo corporea, prout
Ægidius de Roma, libro de Regimine prin-
cipum, tractat diffuse, Vegetius quoque
compendiose in libro de Re militari. Nec
minus caute, imo et cautius pugnandum
est contra invisibiles hostes, ubi incom-
parabiliter majus præmium datur victori-
bus, graviusque periculum imminet victis.

19 *Ei qui revelat mysteria*, id est secreta
occlanda, et sibi in fide manifestata : quem-
admodum secundo Machabæorum Rhodo-
eus legitur mysteria sui exercitus hostibus
revelasse ; *et ambulat fraudulentè*, os-
tendens se quasi fidelem, quum sit adver-
sarius et deceptor, *et dilatat labia sua*, in
præsentia blandiendo, seu prospera pro-
mittendo, et loquacitati vacando ; *ne com-
misceris* per societatem, consensum, vel
tua secreta ei credendo. — *Qui maledicit
patri suo et matri, exstinguetur lumen
ejus in mediis tenebris*, id est, occidetur : D

sicque lux vitæ auferetur in mediis tene-
bris, id est in præsentis exilio, quando
maxime desiderabit manere in lumine vi-
tæ hujus. Talis namque jubetur occidi in
Levitico. Dicimur autem in vita ista sede-
re in tenebris et umbra mortis, juxta il-
lud : Illuminare his qui in tenebris et in
umbra mortis sedent. Denique lux ratio-
nis et splendor legis naturalis, exstinguitur
in maledicente suis parentibus : simili-
ter in his qui maledicunt patri spirituali,

A et matri Ecclesiæ ; præsertim in his qui
Patri omnium creatori impiissime maledi-
cunt. Unde apud Job dicitur : Nonne lux
impii exstinguetur, et præcipitabit eum
consilium suum ?

*Hæreditas ad quam festinatur in prin-
cipio* : id est, qui patrimonium suum ante
congruum tempus conatur accipere, aut
alia bona ex avaritia cupit acquirere ; *in
novissimo benedictione carebit*, id est, non
benedicetur a Deo, neque augebitur sic
agenti ; nec ipse per hoc salutem, sed con-
demnationem incurret. Hoc præcipue re-
spicit eos, qui patres suos expellunt de
regno aut domo, ut ipsimet regnent, aut
patresfamilias sint : quibus male solet suc-
cedere. Spiritualiter quoque, qui antequam
idonei sint, et subesse didicerint, festinant
præesse, et patrimonia Ecclesiæ obtinere,
atque ecclesiasticas acquirere dignitates,
in novissimo maledicentur, nec salubriter
præsunt. Nam et Philosophus ait : Non
bene decet principari eum, qui non sub
principe fuerit. Seneca quoque : Nemo,
inquit, regere potest, nisi qui et regi.

Ne dicas : Reddam malum pro malo, id
est, me ipsum inordinate uliscar, vel see-
lus seelere vindicabo : quum et Apostolus
dicat, Nulli malum pro malo reddentes ;
atque Psalmista, Si reddidi retribuentibus
mihî mala. Verumtamen judicis est pro
malo culpæ infligere malum pœnæ. In
lege quoque, pœna talionis fuit præfixa,
juxta illud Levitici : Qui irrogaverit macu-
lam cuilibet civium suorum, sicut fecit,
sic fiet ei : fracturam pro fractura, oculum
pro oculo, dentem pro dente. Sed hoc se-
cundum ordinem juris fuit servandum,
nec zelo vindictæ, sed justitiæ, adimplen-
dum. Laudabilius tamen fuisse censetur,
remittere pœnam, quando sine derogatione
boni communis fieri potuit, nec aliud ob-
stitit : quoniam scriptum est, Non quæres
ultionem, nec memor eris injuriæ civium
tuorum. *Exspecta Dñm* : qui ait, Mihi
vindictam, et ego retribuam ; *et liberabit
te*. Imo et pro tua te patientia coronabit.
De quo ait Psalmista : Facit judicium in-

Job xviii,
5, 7.

21

22

Rom. xii,
17.
Ps. vii, 5.Lev. xxiv,
19, 20.Ibid. xix,
18.Rom. xii,
19.

Ps. cxlv, 7.

Job xx, 15.

18

19

II Mach.
xiii, 21.

20

Lev. xx, 9.

Luc. i, 79.

- 23 juriam patientibus.— *Abominatio est apud Deum pondus et pondus; et statera dolosa non est bona.* Idem hoc eodem capitulo jam semel dictum est, ac supra etiam capitulo undecimo.
- 24 *A Domino diriguntur gressus,* id est actus interiores exterioresque, *viri* (qui a vigore virtutum vir nuncupatur) ad supernaturalem finem, sicut jam sæpe præhabitum est. Unde et Isaias fatetur: Omnia opera nostra operatus es nobis; Apostolus quoque, Deus est qui operatur in vobis velle et perficere. Hinc merita nostra sunt Dei dona. *Quis autem hominum intelligere potest viam suam?* id est, nemo absque revelatione potest certo scire actionem seu conversationem suam esse meritoriam, ac Deo absolute placentem, quum nesciat an sit in caritate et dignus amore, prout de hoc in Ecclesiaste diffusius est tractandum. Ideo Job ait: Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. — *Ruina,* id est magnum peccatum, *est homini devotare Sanctos,* id est, aliquid et frequenter Sanctis vovere, *et post vota rationabiliter facta retractare,* id est, eadem revocare, non adimplere pro posse, quum necessitatis sit vota implere: imo majus peccatum est, secundum Thomam, fractio voti, quam juramenti. — *Dissipat impios rex sapiens,* eos debellando aut corrigendo; *et incurvat super eos fornicem,* id est, arcum triumphalem eis intentat, in signum victoriae super eos. Unde et Saul primo Regum fornicem triumphalem sibi legitur erexisse.
- 25 *Lucerna Domini spiraculum hominis,* id est, spiritus seu anima hominis est lucerna Domini, id est res illuminata a Deo lumine intellectuali, continens in se lumen ingenii atque synderesis. De quo lumine fertur in Psalmo, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine: quia hoc lumen naturale, est quoddam signaculum atque impressio increatae lucis in anima. Porro anima appellatur spiraculum, juxta illud Geneseos: Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. Unde in Isaia Dominus ait: Flatus ego faciam. *Quæ lucerna investigat omnia secreta ventris.* Nam homo per rationem et intellectum intelligit proprios actus, et ea quæ in mente ipsius sunt, cogitationes et affectiones: quas vel certo vel probabiliter potest cognoscere esse ex caritate, si bonæ sint. Unde ait Apostolus: Quis hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Intellectus namque, quum sit inorganica vis et immaterialis potentia, est redivivus ad se ipsum, et reflexivus super proprios actus, secundum Philosophum: quod nulli materiali et organicæ potentiæ potest competere, prout subtilissime in Elementatione sua theologia probat Proclus Platonicus philosophus. Insuper potest et sic exponi: Lucerna Domini, spiraculum hominis, id est, illuminatio divinæ inspirationis facta in homine, est lucerna Dei in anima, faciens eam diligenter investigare ac noscere semetipsam, et mala sua quæ antea non cognovit: qua quo homo copiosius desuper illustratur, eo subtilius interiora sua scrutatur. Hinc in Job asseritur: Ut video, spiritus est in homine, et inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.
- 26 *Misericordia et veritas custodiunt regem* in gratia Dei, et præservant eum a diversis periculis ac morte æterna, faciuntque eum Deo atque hominibus amabilem, complacentem, acceptum: intelligendo nomine veritatis justitiam: quibus debet prudentia esse admixta, ut utraque per discretionem contemperetur. Specialiter tamen misericordia ornat ac stabilis regem. Unde subjungitur: *et roboratur clementia thronus ejus.* Est autem clementia, virtus qua pœna dimittitur aut laxatur: quod in dubiis, et peccatis quæ ex ignorantia aut infirmitate commissa sunt, magis agendum est. Hinc Tullius in laudibus Julii ait: Nulla te virtus tam acceptabilem reddit, ut tua clementia.
- 27 *Esultatio juvenum, fortitudo eorum,* id est, de sua corporali fortitudine præcipue solent lætari: quam et per diversa exerci-

vers. 10.
Prov. xi, 1.

Ibid. iii, 6:
xvi, 9.
Is. xxvi, 12.

Philipp. ii,
13.

Eccle. ix, 1.

Job ix, 21.

I Reg. xv,
12.

Ps. iv, 7.

Gen. ii, 7.

Is. lvii, 16.

I Cor. ii, 11.

Job xxxii,
8.

28

29

tia solent mutuo experiri ac demonstrare. **A**do æquanimiter toleretur pœna illa proculpis. Talis quoque pœna reducit homini ad memoriam vitia sua, sieque vexatio tribuit intellectum, et commovet hominem adversitas sua ad pœnitendum. Hinc, ut Seneca docet, Nimius favor fortunæ, mentem exæcat. Propter quod iterum ait : Miserum te judico, qui nunquam miser fuisti. Prosperitas enim assidua, fovet hominem in peccatis. Ideirco plus expedit habere adversa, quæ providentia Dei suis concedit electis. *Et plagæ in secretioribus ventris* : id est, interna contritio et pudor de vitiis, abstinencia, jejunium, et similes afflictiones pœnitentiales ac satisfactoriæ, etiam, imo et maxime, abstergent peccata, quoad culpam totaliter, et quoad pœnam in parte vel in toto, secundum quod magis aut minus vigent in homine.

30 *Livor vulneris absterget mala* : id est, læsio foris illata aufert peccata, dummo-

ARTICULUS XXI

EXPLANATIO CAPITULI VICESIMI PRIMI : SICUT DIVISIONES AQUARUM, ETC.

1 **S**ICUT divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini : id est, sicut in potestate Creatoris est, aquas ad libitum suum dividere et per terras diffundere (quemadmodum in exordio mundi divisit aquas quæ erant super firmamentum, ab his quæ erant sub firmamento, atque quotidie nubes circumducit, et pluere facit ubi sibi placuerit, juxta illud Job, Nubes lustrant universa per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præcipit illis super faciem orbis terrarum, sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocumque loco misericordiæ suæ eas jusserit inveniri); ita cor regis in manu Domini, qui juxta omne beneplacitum suum, potest cor regum afficere, alterare, animare, roborare, debilitare. Ideo subditur : *quocumque voluerit, inclinabit illud*, id est, vertit et dirigit

illud ad agendum, appetendum seu abhorrendum, quidquid voluerit Conditor ipse. Unde in Jeremia, Ezechiele, et alibi sæpe testatur, se assumere et vocare regem Babylonis ad impugnandum filios Israel atque Ægyptios. Nec solum cor regum, sed et hominum universorum, ita in manu est Creatoris, in cujus manu sunt omnes fines terræ. Sed specialiter exprimit regem tanquam ceteris potentiorum, ad inveniendum quod et inferiorum corda non minus sint in manu Omnipotentis, in cujus ditone euncta sunt posita, nec est qui ejus queat resistere voluntati; et etiam quoniam circa reges tanquam circa publicas personas, est specialis providentia Dei, propter bonum commune. Propter quod Pharaoni tempore Joseph, et Nabuchodonosor regi sub Daniele, monstravit in somnis futura.

Ephes. iv,
23, 22.

Philipp. iv,
13.
Ps. xvii, 30.

Sap. iv, 8,
9.

Ecclesi. xxv,
7.
Lev. xix, 32.

Is. xxviii,
19.

Jer. xliii,
10; *Ezech.*
xxix, 19;
xxx, 11.

Ps. xciv, 4.

Esther xiii,
9.

Gen. xli,
Dan. ii, 19.

Denique, per regem potest intelligi omnis justus bene regens se ipsum, non propria potestate, sed ope divina : ideo cor ejus in manu Dei consistit, qui inclinatur illud ad omne bonum quod vult. Et sicut divisiones aquarum, ita divisiones gratiarum in Dei sunt manu : a quo unusquisque habet, ut ait Apostolus, donum suum. Præterea, iste est ordo rerum in causalitate et influentia, quod corpus hominis subicitur influentiis cœlestium corporum; sensus autem interiores, et appetitus sensitivus, a dæmonibus possunt immutari; intellectus vero ab angelis sanctis potest illuminari. Deo autem proprium est, directe et immediate agere, et imprimere in voluntatem et apicem ejus, et omne obstaculum gratiæ inde auferre. Hinc apud Job XII, 21. Job legitur : Deus immutat cor principum terræ. Hoc Esther advertens, in oratione sua locuta est : Transfer cor regis (scilicet Assueri) in odium hostis nostri : nos autem libera. Itaque Dominum jugiter exoremus, ut sua pietate dulcissima dignetur semper corda nostra gratiose afficere, pro ut Salomon legitur exorasse : Sit Dominus Deus noster nobiscum, et inclinet corda nostra ad se.

2 *Omnis via viri, id est actio cujuslibet hominis, recta sibi videtur* : quia, ut divinus Dionysius docet, malum non appetitur sub ratione mali, sed sub specie et apparentia boni. Bonum etenim est appetitus objectum. Ideo nullus respiciendo ad malum, cupit aut operatur illud, nisi sub apparentia alicujus boni, utilis, delectabilis vel honesti : et quamvis sciat in generali quod malum sit, tamen in particulari errat ejus judicium. Imo, dato quod eum remorsu faciat illud, et in particulari judicet malum esse, tamen illud judicium est imperfectum et mixtum, ita quod ex una radice seu consideratione judicat quod sit malum, et ex alia, quod sit bonum, et prævalet illud errans judicium trahente affectu. Unde dixit Apostolus : Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege

A peccati. Hinc ait Philosophus, quod omnis peccans est ignorans; et rursus, Qualis unusquisque est, talis sibi finis videtur. Impleamus ergo quod Seneca ait : Noli sequi affectionem, sed rationem : hoc est, non passionis impulsus, sed rationis imitare judicium. *Appendit autem corda Dominus*, id est, in statera seu judicio sapientiæ atque justitiæ suæ ponit et pensat ea, dando unicuique quod meretur. Hinc ait Apostolus : Est autem Deus verax, omnis vero homo mendax : quia videlicet B judicium Dei est secundum infallibilem veritatem, quamvis homines deviant iudicando. Unde dictum est supra : Spirituum ponderator est Dominus.

Facere misericordiam, id est opera pietatis corporalia ac spiritualia ex caritate, et judicium discretionis, seu etiam justæ punitionis in subditos et in se ipsum per disciplinam, magis placet Domino, quam victimam, id est sacrificia legis, quæ non erant placita Deo in se ipsis, sed solum ex offerentium fide et devotione, ut plenius C dictum est supra. Circa hoc aliqui dicunt hujus causam fuisse, quia victimis non indignit Deus, sed operibus misericordiæ indiget in membris suis. Ad quod poterit dici, quod etiam victimis indignit in suis ministris, sacerdotibus ac Levitis, qui sacrificiis sustentabantur, ut in Levitico patet. Denique et juxta istam sententiam Michæas quoque ait : Numquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hireorum pinguium ? Indicabo tibi, homo, quid sit bonum, aut D quid Dominus requirat a te : utique facere judicium, et diligere misericordiam. Ubi et additur : Et sollicitum ambulare eum Deo tuo.

Exaltatio oculorum est dilatatio cordis : id est, ex cordis dilatatione, qua se longe ac late extendit ad magna in sæculo isto, ut scilicet dominetur, præsit, abundet, fametur, procedit causa exaltationis seu superbiæ, quæ apparet in oculis, in quibus (ut dictum est saepe) evidenter apparere solet dispositio cordis. *Lucerna, id est*

1 Cor. vii, 7.

Job XII, 21.

Esther XIV, 13, 14.

III Reg. xiii, 57, 58.

Rom. vii, 23.

Rom. iii, 4.

Prov. xvi, 2.

3

Ibid. xv, 8.

Lev. ii, 3, 10; vi, 29; vii, 31-34; xiv, 9. Mich. vi, 7, 8.

4

Prov. xvii, 24.

prudencia, *impiorum*, qua se dirigunt, quasi in lumine suo, ad obtinendum ea quæ cupiunt, est *peccatum* : quia, ut ait Apo-

Rom. viii, 6.

stolus, Prudentia carnis mors est. Impii equidem ad vitia utuntur sua prudentia, vel magis versutia. De quibus asserit Jeremias : Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.—*Cogitationes robusti semper in abundantia; omnis autem piger in egestate*, id est spiritualium divitiarum carentia, est: nisi pœnitentiam agens, pigritiam in fervorem mutaverit.

Jer. iv, 22.

5 — *Qui congregat thesauros lingua mendacii*, id est per verba dolosa, fraudulenta, mendosa seu blanda, *vanus et excors est* : quia injustus, a summo bono aversus, menteque excæcatus, propter temporalia tam graviter peccans, et tantis periculis se exponens; *et impingetur ad laqueos mortis*, id est æternæ damnationis, tum quia mendosus, tum quia aliorum deceptor, tum quia injustus alienorum bonorum possessor.

6 — *Rapinæ impiorum detrahent eos in profundum inferni* : qui locus debetur raptoribus. Nam et rapina ex suo genere, est gravior culpa quam furtum, ut in secunda secundæ Thomas declarat. Raptor enim majorem infert injuriam et contemptum quam fur : quoniam evidenter, non occulte, violentiam infert. *Quia noluerunt facere judicium discretionis*, id est, actus suos noluerunt dijudicare atque discernere, considerando quam pravi sint, et sic eos deserere. Unde habetur in Psalmo :

Ps. i, 5.

Ideo non resurgunt impii in judicio, id est, a peccatis suis per pœnitentiam non resurgunt judicando se ipsos, sicut ait

I Cor. xi, 31.

Apostolus : Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Noluerunt etiam facere judicium, id est justam determinationem cum proximis, quorum bona sic congregant. Imo irrationabiliter ac injuste agunt cum ipsis. — *Perversa via viri*, id est vitiosa conversatio seu actio hominis, *aliena est*, id est innaturalis, et contraria legi æternæ, divinæ, positivæ ac naturali. Virtus enim est secundum naturam; vi-

8

Atium, contra vel præter naturam. Nam et ratio deprecatur ad optima. Et Tullius ait: Virtus est habitus mentis, rationi ac naturæ consentaneus. Ideo Dominus ait in Psalmo : Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt. Hinc asserit Glossa : Juste coram Domino vivere, proprium est conditioni humanæ. Unde ait Scriptura : Deum time, et mandata ejus observa : hoc est omnis homo. At qui perverse vivit, alienam ab humana natura incedit viam : ideo perversa actio, est aliena et contra naturam. *Qui autem mundus est, rectum opus ejus.*

Ps. xvii, 46.

Eccle. xii, 13.

Melius est sedere in angulo domatis, id est in loco secreto tecti seu domus, in quo potest homo quiete insistere orationi, meditationi, et aliis exercitiis bonis, secundum illud Psalmi, Factus sum sicut passer solitarius in tecto; *quam cum muliere litigiosa, et in domo communi tibi ac conjugii tali*; aut in taberna, vel societate multorum in quibus non viget compunctio. Imo tranquillitas, devotio, et omnis spiritualis profectus, per mulierem rixosam et communem societatem præsertim impediuntur. Ideo dixit Propheta : Elongavi fugiens, et mansi in solitudine.

9

Ps. ci, 8.

Anima impii desiderat malum, id est peccare, aliena auferre, proximisque nocere; *non miserebitur proximo suo* : imo potius aufert ei quod habet. Viscera enim impiorum crudelia. De quibus sanctus Job : Nudos, inquit, dimittunt homines, vestimenta tollentes. — *Muletato*, id est punito seu flagellato, *pestilente, sapientior erit parvulus*. Hoc est quod supra legitur : Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. *Et si sectetur sapientiam*, id est notitiam divinorum, *sumet scientiam*, id est notitiam creaturarum : quoniam ex cognitione Creatoris, discit bene judicare de creaturis. — *Excogitat justus de domo impii*, id est, vir justus, præsertim bonus prælatus, sollicitus est de conversione et salute hominum iniquorum, *ut detrahat impios a malo*, id est, ut a peccatis revocet eos, quia spiritualiter diligit eos. — *Qui obturat aurem*

10

Prov. xii, 10.

Job xxiv, 7.

11

Prov. xix, 25.

12

13

suam ad clamorem pauperis petentis sibi spiritualem aut corporalem eleemosynam dari, et ipse clamabit, misericordiam invocando tempore suae angustiae, et non exaudietur a Deo vel suis electis, nisi poeniteat interim. Ideo Jacobus ait : Judicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam. Hinc diviti epuloni negata est gutta aquae, quoniam inopem Lazarum non advertit.

Jacob. II,
13.

Luc. XVI,
24, 25.

14 *Munus absconditum extinguit iras*: id est, dum quis occulte largitur munus notabile ei quem offendit, vel qui contra eum irascitur, vel mediatori alicui median- ti inter eos ad pacificandum, placat iram illius; et donum in sinu, id est occulte positum in alterius gremio, extinguit indignationem maximam. Hinc dixit Jacob de Esau : Placabo illum muneribus. Vel iste est sensus : Munus absconditum, id est eleemosyna data secrete intuitu Dei, non ad laudem humanam, extinguit iram Judicis summi; et donum in sinu, id est beneficium pium clam datum, tollit indignationem maximam : sicut alibi scriptum est : Abscondite eleemosynam in sinu pauperum, et ipsa orabit pro vobis ad Dominum : quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Unde Salvator : Quum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.

Gen. XXXII,
20.

Eccli. XXXI,
15.

Cf. Ibidem,
33.

Math. VI,
3.

15 *Gaudium justo est facere judicium*, id est se ipsum et subditos iudicio discretio- nis discutere, disciplinare, et quae justa sunt operari : quia delectatur in actu virtutum. Delectatio namque bona fiens in opere, est signum virtutis et ejus effectus; habitus quoque instar naturae, inclinatur ad operandum suaviter; et quamvis interdum sit difficultas in opere, et intus renisio sive tentatio, mens tamen promptam exhibere se studet, condelectaturque legi Dei, secundum Apostolum. Verumtamen virtutibus acquisitis, similiter virtutibus infusis, consummatis et exercitatis (quae non solum tollunt peccata, sed et eorum reliquias) delectationes praesertim annexae sunt; incipientibus vero labor, difficultas, amari-

Rom. VII,
22.

tudo, tentatio solent misceri. Sed quo magis proficiunt, et virtuosae consuetudini appropinquant, eo omnia illa plus minuuntur, et consolatio atque alacritas intenduntur. Hinc ait Leo Papa : Nihil arduum humilibus, nihil asperum mitibus, et facile cuncta praecipua veniunt in effectum, quando et gratia praetendit auxilium, et obedientia mollit imperium; nec dura necessitate servitur, ubi diligitur quod jubetur. Et pavor operantibus iniquitatem : id est, iniquis, operariisque malignis durum et pavidum videtur insistere actibus virtuosis, quia inclinantur ad vitia, nec amant bona vere honesta. Vel, Pavor, id est inordinata formido, inest operantibus iniquitatem, ac pavor damnationis aeternae. Semper enim praesumit saeva, conscientia perturbata.

Sap. XVII,
10.

Vir qui erraverit a via doctrinae salubris, in caetu gigantum commorabitur, id est, inter superbos, magnos et violentos homines, seu daemones, in aeternum damnabitur. De quibus in libro Job fertur : Ecce gigantes gemunt sub aquis, et qui habitant cum eis. Baruch quoque ait : Ibi fuerunt gigantes nominati. Interdum tamen gigantes sumuntur in bono, pro magnis et fortibus in sapientia et virtute. Unde de Christo habetur in Psalmo : Exsultavit ut gigas ad eurrendam viam. Ambrosius quoque in hymno dixit de ipso : Geminæ gigas substantiae, alacris ut currat viam.

16

Job XXVI, 5.

Baruch III,
26.

Ps. XXVI, 6.

Qui diligit epulas, id est gulosus et delicatus, qui in cibo et potu voluptatem quaerit magis quam necessariam refectio- nem, in egestate erit, id est, virtutum opul- tentia destituetur; tales etiam solent, sua immoderate consumendo, depauperari. Hinc Seneca in libro de Quatuor virtutibus scripsit : Nec praesentibus deliciis inhærebis, nec desiderabis absentes. Victus sit tibi ex facili re, nec ad voluptatem, sed ad eibum accede; palatum tuum fames excitet, non sapor; desideria tua parvo redime, quia hoc tantum curare debes, ut desinant; atque ita quasi ad exemplar divinum compositus, a corpore ad spiritum, quantum potes, abducere. Praeterea, juxta Cyrillum,

17

sicut pingua fovent ignem quousque consumantur, sic qui amant vinum et pingua, cibus erunt infernalis incendii. Ideo subditur : *Qui amat vinum et pingua* propter voluptatem et immoderate, *non ditabitur* : imo pauper erit in anima, et temporalia expendet superflue.

18 *Pro justo datur vir impius, et pro recto iniquus.* Justus et rectus, pro eodem accipi solent ; similiter impius et iniquus. Sed hic per justum intelligi potest, qui circa Deum juste se habet ; et per rectum, qui circa proximos habet se recte : per impium vero, qui peccat in Deum ; et per iniquum, qui peccat in proximum. Ut sit sensus : Pro justo datur vir impius, etc., id est, pro peccato quod impius committit in justum, datur impius damnationi æternæ, et quandoque temporali pœnæ aut morti : sic tyranni pro martyribus dati sunt. Et propter peccata commissa in hominem rectum, punitur et damnatur iniquus qui peccavit in illum : sic et Aman pro Mardocheo. Hinc per Isaiam Dominus loquitur
10. *Is. XLIII, 4.* Israeli : Dabo homines pro te, et populos pro anima tua.

19 *Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa et iracunda.* Hoc est quod dictum est paulo ante : Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa. Porro alibi plus dicitur, utpote : Commorari leoni et draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam.
23. *Eccli. XXV,*

20 — *Thesaurus desiderabilis, id est opulentia meritorum, et oleum pietatis ac caritatis, sunt in habitaculo justis, id est in corde ipsius, vel in ejus domesticis bene rectis et obedientibus sibi ; vel in sanctorum Ecclesia ; et imprudens homo dissipabit illud, id est, habitaculum justis scandalizabit et destruet, quantum in se est, et si potuerit. — Qui sequitur, id est, apprehendit, amat et exercet, iudicium et misericordiam, inveniet vitam gratiæ, et justitiam, id est justam a Deo remunerationem, et gloriam claritatis cœlestis. — Civitatem fortium ascendit sapiens, et destruxit robur fiducia ejus.* Sic Moyses, Josue, David,

ac alii justis reges, ac Machabæi, fortissima adversariorum suorum oppida obsederunt et expugnaverunt. Ideo ait Apostolus : Sancti per fidem vicerunt regna. Christus quoque per beatissimos suos apostolos Petrum et Paulum, ascendit dominam mundi Romam, eamque fidei suæ subiecit, quemadmodum Isaias prædixit : Civitatem sublimem humiliabit ; humiliabit eam usque ad terram. Potest item per civitatem fortium, intelligi mundus positus in maligno, in quo dæmones dominabantur : quem Christus per se et sanctos Apostolos ab idololatria convertit ad fidem.

Qui custodit os suum ab immoderantia cibi et potus, et linguam suam a verborum excessu, custodit ab angustiis animam suam : quas gulosi incidunt et verbosi. Iste versiculus expositione non indiget, sed exhortatione et adimplerione. Qui ergo cupit a multis præservari angustiis, periculis et peccatis, custodiat os et linguam. Etenim vir verbosus non dirigetur in terra. Et sicut Jacobus ait apostolus, Si quis putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, hujus vana est religio. Atque, ut Seneca protestatur : Qui nescit tacere, nescit loqui. Hinc abbas Agathon lapidem diu portavit in ore, ut disceret os suum custodire. — *Superbus et arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam, id est, ex impetu iræ procedit in opus superbum, injuriosum seu contumeliosum.* Talis enim est fatuus, dono sapientiæ carens, nec unctus seu doctus a Spiritu Sancto, quando ita se habet, quamvis ante forsitan fuerit bonus et sapiens, et quamvis humana instructione sit eruditus.

Desideria occidunt pigrum. Habet enim desideria vitiosa, quibus spiritualiter mortificatur. Cupit quoque adipisci terrena, non tamen vult laborare pro illis : sicque desideria ipsum affligunt, dum rebus caret optatis. Unde subjungitur : *noluerunt enim quidquam manus ejus operari* : id est, vires ejus practicæ noluerunt aggredi actus virtutum, neque laborem honestum. *Totodie concupiscit et desiderat temporalia bo-*

Hebr. xi, 33.

Is. XXVI, 5.

1 Joann. v, 19.

23

Ps. CXXXIX, 12.
Jacob. i, 26.

24

25

26

- na, et interdum etiam spiritualia, remisso affectu, sed abhorret laborem; *qui autem justus est, tribuet ea quæ rationabiliter postulantur ab eo pro posse, sicut ait Salvator : Omni petenti te tribue; et non cessabit tempore opportuno sua communicare et agere bene.*
- 27 *Hostiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex scelere, id est ex rapina aut furto, aut mercede prostibulari. Hostiæ namque legales non erant acceptæ in se, sed ex offerentium fide et devotione : ideo displicuerunt Deo, quando ex injustitia et vitio aut turpitudine offerebantur. — Testis mendax peribit.* Unde dictum est supra : *Testis mendax non erit impunitus. Vir obediens loquetur victorias : id est, ipso facto ostendet se fortem ac victoriosum, dabitque aliis materiam loquendi de hoc : vel, ad laudem Dei ædificationemque proximi, narrabit qualiter obediendo prævaluit adversariis suæ salutis, et carnem ac sensualitatem rationi subjecerit, et suo dominatus sit animo, viceritque se ipsum. Vel, Loquetur victorias, id est, humilia et obedientialia dabit responsa præcipientibus sibi, per quæ adversariis gratiæ prævalebit. Loquetur quoque libenter victorias, id est aliorum electorum gloriosos triumphos, quibus de mundo, carne atque diabolo triumphaverunt. — Vir impius procariter obfirmat vultum suum, id est, interiorem suam indurationem impudenter ostendit facie torva, et quasi se armat vultu feroci ad non recipiendum exhortationem, correctionem, emolliitionemve aliquam. Sic Laban obfirmavit vultum suum adversus Jacob, et Saul contra David, quem non rectis oculis intuebatur. Qui autem rectus est, corrigit viam suam, id est, quotidie studet venialia peccata bonis actibus suis ad-*
- A mixta, emendare, vitare, delere, et accusat se ipsum.
- Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum : id est, nec per cognitionem divinorum, nec per notitiam creaturarum, nec per investigationem agibilium potest quis Deo resistere, et ejus propositum impedire, aut voluntatem ipsius ab effectu absolute voluto retardare : quoniam ipse per Prophetam testatur : Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet; et per alium : Quis similis mei, et quis sustinebit me? et quis est iste pastor qui resistat vultui meo? Ideo sanctus Job fassus est : Deus solus est, et cogitationem ejus nemo avertere potest; et quodcumque voluit, fecit. Imo sæpe per ea quæ homines agunt ad impediendum id quod Deus decrevit, illud amplius adimpletur. Insuper potest et ita exponi, quod nulla sapientia hæreticorum, nulla scientia philosophorum, nullum consilium tyrannorum, potuit evangelicæ legis ac fidei veritatem reprobare, exstirpare, aut ejus diffusionem per mundum impedire, quoniam Deus decrevit eam disseminare et confirmare in mundo.*
- Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuet : id est, quamvis pugnaturi ad præliandum se muniant equitatura et armatura, faciendo quod in ipsis est, ne videantur Deum tentare; tamen ex divina providentia et omnipotentia Dei, conceditur huic aut illi victoria. Ideo in Deo principaliter est sperandum, et ejus auxilium est petendum. Unde in Psalmo dicitur : Fallax equus ad salutem; et alibi, Victoria de cælo est. Hinc legitur in libro Verborum dierum : Si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Dominus.*

Luc. vi, 30.

27

28

Prov. xix, 5.

29

Gen. xxxi, 2, 5.

1 Reg. xviii, 9.

30

Is. xlvi, 10.

Jer. xlix, 19; l, 44.

Job xxxiii, 13.

31

Ps. xxxii,

17.

1 Mach. iii,

19.

11 Par. xxv,

8.

ARTICULUS XXII

DECLARATIO CAPITULI VICESIMI SECUNDI : MELIUS EST NOMEN BONUM, ETC.

1 **M**ELIUS est nomen bonum, id est fama honesta et exemplaris, quam divitiæ multæ : quoniam magis propinquat ad spiritualia bona, et magis est ad Dei honorem, proximorumque ædificationem, quam facultates ; estque de numero bonorum honorabilium, divitiæ autem de numero bonorum utilium, quæ inferioris sunt gradus. Hinc dixit Apostolus : Christi bonus odor sumus in omni loco. Denique Deo debemus conscientiam puram, proximis famam bonam, ne scilicet scandalizentur in nobis. Ideo jussit Salvator : Luceat lux vestra coram hominibus. Hinc asserit Augustinus : Duo sunt necessaria, scilicet conscientia et fama : conscientia, propter te ; fama, propter proximum. Qui conscientiæ suæ confidens, famam negligit, crudelis est. *Super argentum enim et aurum valet gratia bona* : per quam homo acceptus est proximis propter suas virtutes ; et maxime valet gratia Dei apud homines. Etiam plus prodest homini gratia quam invenit coram eis, quam opes. Idcirco in Ecclesiastico scriptum est : Curam habe de bono nomine ; hoc enim plus prodest tibi, quam thesauri. Unde et Seneca : Bona, inquit, opinio (id est fama hominum) est tutior quam pecunia ; et rursus, Bona fama in tenebris suum habet splendorem.

2 *Dives et pauper obviaverunt sibi ; utriusque operator est Dominus.* Ideo, sicut dives non est propter divitias honorandus, ita nec pauper ob suam pauperiem contemnendus. Nec dives debet despiciere pauperem, nec pauper dijudicare divitem. Imo dives debet pauperem honorare in corde suo, tanquam ad misericordiam et gratiam Dei magis dispositum. Pauperes

A enim elegit Deus. Et, sicut ait Gregorius, hos elegit Deus, quos despicit mundus. Unde S. Joannes Eleemosynarius, patriarcha Alexandrinus, pauperes semper vocavit dominos suos. At vero Deus quosdam divites, quosdam pauperes fecit, ut divites temporalia bene dispensando, et ea pauperibus communicando, bonæ dispensationis meritis consequantur salutem ; pauperes vero, suæ paupertatis purgatorium æquanimiter tolerando, per patientiam coronentur.

B *Callidus videt malum*, id est imminens periculum, damnum, tormentum, *et abscondit se*, id est, retrahit se, ne incidat illud : quod licitum est, nisi ex præcepto teneatur veritatem fateri, seu aliquid facere, ex quo indubitanter malum illud incideret : sicut in certis casibus requirunt caritas atque justitia, ut propter fidei ac veritatis defensionem homo periculis se exponat. *Innocens pertransiit* locum periculi, seu opus bonum publice continuando, *et afflictus est damno.* Sic multi ex principibus Judæorum credebant in Christum ; sed quia videbant sibi ex hoc imminere periculum, non confitebantur, ut ait evangelista Joannes. Apostoli vero innocentes, et eorum consortes, processerunt in publica fidei confessione, et passi sunt persecutiones diversas.

4 *Finis modestiæ* : de qua loquitur Paulus, Modestia vestra nota sit omnibus hominibus ; est *timor Domini*. Modestia interdum est specialis virtus, prout in secunda secundæ, quæstione 160, Thomas declarat. Sed nunc accipi potest pro moderamine observando in omni virtute morali, ad quam spectat passionem reformare. Omnes autem virtutes morales tendunt ad

II Cor. II, 15, 14.

Matth. V, 16.

Ecclesi. XLII, 15.

Jacob. II, 5.

Joann. XII, 42.

Philipp. IV, 5.

hoc, ut passionibus reformatis, ad eam A sinceritatem et rectitudinem homo perveniat, quod jugiter timeat filiali timore Deum etiam quantumlibet modice inhonorare sive offendere. Et non solum timor Domini est finis modestiæ, sed item *divitiæ*, id est spiritualis opulentia in donis virtutibusque theologicis, et gloria æternalis, et *vita* beatificæ fruitionis.

- 5 *Arma et gladii in via superbi*, id est, superbia in viis et factis suis ad bella et bellica instrumenta convertitur, quibus frequenter abutitur, non advertens nec metuens quod ait Salvator : Quicumque acceperit gladium, gladio peribit. *Custos autem animæ suæ*, ne peccet, *longe recedit ab eis*, id est a prætaeta armorum tyrannide et abusu. — *Proverbum est : Adolescens juxta viam suam*, id est secundum modum suum conversans, *etiam quum senuerit, non recedet ab ea* : juxta illud metricum, Quod nova testa capit, inveterata sapit. Ideo versiculus ille repudiatur : Angelicus juvenis senibus sataneseit in annis. Imo et ait Philosophus Ethicorum primo, non parum prodesse, juvenes assuefieri virtutum operibus. Et Seneca in suis ait Proverbiis : Facile est teneros adhuc annos componere. — *Dives pauperibus imperat*, id est, imperiose loquitur eis, præsertim servientibus sibi, et indigentibus sui. Dives quoque in sapientia atque virtutibus, præcipit discipulis suis adhuc pusillis. *Et qui accipit mutuum, servus est feneratoris*, id est ejus qui sibi accommodat mutuum : quia tenetur accommodanti rependere vicem, et indiget se illi subicere. Unde et Seneca dixit : Beneficium accipere, est vendere libertatem.

- 8 *Qui seminat iniquitatem*, id est discordiam aut falsam doctrinam, *metet mala*, id est, damnationem et tormenta recipiet pro mercede, dicente Apostolo. Quæ semina-verit homo, hæc et metet ; *et virga iræ suæ*, id est tribulatio quam ex ira aliis infert, *consummabitur*, id est, finem accipiet ; vel ipse consummabitur virga iræ

suæ, id est, punitio qua æternaliter punietur propter iram et injuriam quas intulit aliis, erit finis et consummatio seu damnatio ejus finalis. Hinc scriptum est : Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, et comedistis frugem mendacii. — *Qui pronus est ad misericordiam*, non solum ex inclinatione ingenita et naturali complexione, sed ex exercitatione assidua, *benedicetur* : quia a Deo dona gratiæ et gloriæ sortietur, et homines eum laudabunt, bona imprecando eidem. Talis fuit sanctus Job, qui ait : Ab infantia crevit mecum miseratio. *De panibus enim suis dedit pauperi*. — *Victoriam et honorem acquirat qui dat munera*. Talis enim a multis diligitur et juvatur, et si ex caritate egenis largitur, gratiam prævalendi hostibus suæ salutis a Deo sortitur. *Animam autem aufert accipientium* : id est, corda accipientium munera sua allicit sibi, benevolentiam eorum captando, quasi furatur ea ipsis, et transformat in se. Verumtamen iste versus non est in Hebræo. *Ejice derisorem*, tu qui auctoritative et apte potes hoc facere, *et exhibit cum eo jurgium*, ejus ipse est incitator et causa, *cessabuntque causæ*, id est lites, *et contumeliæ* : quarum ipse incitator est. Ideo causa remota, removebitur et effectus. Sic et hæreticus incorrigibilisque transgressor, et communitatis turbator, sunt ab Ecclesia et congregatione ejiciendi. — *Qui diligit cordis munditiam*, ita quod habet, amplectitur et custodit eam in corde suo, *propter gratiam labiorum suorum*, id est propter gratiam suæ puritatis quæ redundat in labiis suis, quibus libenter de munditia loquitur ; vel, Propter gratiam labiorum suorum, id est gratiosam efficaciam suæ sermocinationis, venientis ex puritate interna : ex qua sermocinatione innotescit cordis sui munditia ; *habet amicum regem* Deum omnipotentem essentialiter sanctum et purum. Similitudo enim est causa amoris. Talis quoque placet omni regi terreno et bono. — *Oculi Domini custodiunt scientiam* : id est, divinæ pietatis respe-

Osee x, 13.

9

Job xxxi, 18.

10

11

12

Matth.
xxvi, 52.

Galat. vi,

8.

ctus conservat in mente salubrem notitiam, et præsertim scientiam quæ est donum; *et supplantantur verba iniqui*: quia a Deo falsa esse monstrantur, et sæpe ab optato impediuntur effectum.

13 *Dicit piger: Leo est foris, in medio platearum occidendus sum*: id est, calvas, vanas et leves quærit occasiones et excusationes, quibus evadat aggredi et exercere opera bona. Sic tempore persecutionis, imperfecti ac timidi subterfugiunt fidem publice confiteri, dicentes quod adsint tyranni. — *Fovea profunda, os alienæ*: id

14 est, verba lasciva et oscula feminæ adulteræ et fornicariæ, seu dogmata deceptricis scientiæ, assimilantur foveæ profundæ, in quam merguntur et pereunt corruentes: sic os tale trahit ad enormitatem peccati et tormentorum voraginem. *Cui iratus est Dominus*, id est, quem justo relinquit

Ps. LXXX, 3. iudicio, juxta illud, Dimisi eos secundum desideria cordis eorum; *incidit in eam*. Quum enim destitutus fuerit miser homo gratia Creatoris, mox labitur in profunditatem criminum et erroris, quemadmodum

s. LVII, 17. per Prophetam loquitur Dominus: Averti faciem meam ab eo, et abiit vagus in via cordis sui. Unde et idem Propheta dicit Deo: Ecce tu iratus es, et peccavimus.

15 *Stultitia colligata est in corde pueri nondum adultæ ætatis*: quia ad ludicra jugiter inclinatur, nec habet acquisitam prudentiam, experientiam, rationemve fortem: similiter in corde pueri sensu, quamvis forte sit centum annorum; *et virga disciplinæ, per quam fit correctio, fugabit eam*: non enim amore virtutis et rationabili persuasionem, sed timore et pœna reprimuntur, instruunturque pueri circa exordium discretionis. — *Qui calumniatur pauperem, ut augeat divitias suas*, per ea quæ abstrahit pauperi, vel quæ capit ab impio, ut propter ejus preces ac munera opprimat pauperem; *dabit ipse ditiori*, id est, a iudice superiori adjudicabitur pecuniariæ satisfactioni, et privabitur rebus male adeptis, *et egebit*. Similiter qui pauperi spiritu et humili detrahit, ut ipse

16

A ex hoc melior videatur, cogetur reddere rationem Christo, et miser probatus damnabitur.

Fili mi, inclina aurem tuam, etc. Circa hæc ait Glossa: Hucusque titulus Parabolarum Salomonis, qui supra est positus illo loco ex quo cœpit novo loquendi genere loqui, non ad eum quem docuit, sed secum ratiocinando: quod incipit ibi, *Filius sapiens lætificat patrem*; et finitur hic, *Dabit ipse ditiori, et egebit*. Hic ad priorem loquendi modum revertitur, dirigendo verba ad eum quem docet. Cui jam ait: *Fili mi, inclina aurem tuam*, id est, humiliter et ardentem applica aures cordis et corporis: quod est signum egregiæ indolis; *et audi verba sapientium*, id est ad verba sapientium. *Appone autem cor tuum ad doctrinam meam. Quæ pulehra erit tibi*: quia admixtione caret erroris et vitii, et luce veritatis resplendet; *quum servaveris eam per memoriam et effectum, in ventre tuo*, id est in mente, in qua animæ fereula suscipiuntur, digeruntur et conservantur; *et redundabit in labiis tuis, ut sit in Domino fiducia tua. Unde et ostendam eam tibi hodie*: quia instructio ista est sæpius iteranda.

Ecce descripsi eam tibi tripliciter: utpote anagogice, symbolice, historice. Vel, Tripliciter, id est litteraliter seu historice, et tropologice seu moraliter, et allegorice. His enim modis Scriptura exponitur, et triplex theologia assignatur. Vel, Tripliciter, id est proportionabiliter juxta triplicem hominum statum, videlicet incipientium, proficientium, et perfectorum. Nam et in isto Proverbiorum volumine, doctrina seu sapientia quandoque traditur tam subtiliter ac profunde, ut solum perfectis conveniat; quandoque mediocriter, prout proficientibus competit; aliquando ita simpliciter, ut incipientium congruat capacitati. Vel, Tripliciter, quia, sicut circa exordium operis hujus inductum est, Salomon in tribus suis voluminibus de sapientia tripliciter tractat, ac triformem tradit doctrinam. Aliqui autem dicunt, Salomonem

17

Prov. x, 1.

18

19

20

hic loqui in persona Dei, qui sapientiam descripsit per Sanctos suos tripliciter, secundum tres partes Scripturæ : quia descripsit eam in lege, in Prophetis, atque in libris hagiographis. Porro, quod subditur, *in cogitationibus et scientia*, intelligendum est quod sapientia seu sacra doctrina consistit in actuali consideratione, et in habituali notitia : et quantum ad horum utrumque, tripliciter est descripta; nam et habitualis notitia, ad actualem finaliter ordinatur.

21 *Ut ostenderem tibi firmitatem*, id est firmam Scripturæ intelligentiam, quæ tot modis exponitur, virtutum quoque stabilitatem, ad quam doctrina moralis refertur ac tendit, et qualiter mente robusta inhærendum sit summo bono, *et eloquia veritatis*, id est sermones divinæ Scripturæ, per quos te in omnibus possis dirigere : *respondere ex his illis qui miserant te*, id est ad respondendum ex horum notitia sapienter majoribus tuis, potissime Deo in suo iudicio, et angelis ac prælatis, a quibus ad diversa agenda dirigeris. In Hebræo tamen fertur haberi, Respondere ex his interrogantibus te : et sic textus est planior. Nam et beatissimus Archiapostolus in sua prima hortatur Canonica : Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est, fide et spe. Porro, qui interrogat alium, mittit eum quodammodo ad interiora sua, ad cogitandum et deliberandum de sibi proposita questione : et sic translatio nostra redit in idem.

1 Petri. III,
15.

22 *Non facias violentiam pauperi, quia pauper est*. Hoc dupliciter potest exponi. Primo sic : Eo ipso quo pauper est, non facias violentiam ei : nam quamvis illicitum et crudele sit alicui violentiam inferre, præcipue tamen impotenti et pauperi, miserabilibusque personis. Secundo sic : Non facias violentiam pauperi quia pauper est, id est ob hoc quod inops et impotens est ad resistendum. *Neque conteras ege-
nam in porta*, id est in foro iudicii, quod antiquitus fiebat in urbium portis, sicut

A in Deuteronomio Dominus jubet : *Judices
constitues in omnibus portis tuis*. Hinc Job
dicit : *Si levavi super pupillum manum
meam, etiam quum viderem me in porta
superiorem*. Et per Prophetam Dominus
loquitur : *Quare atteritis populum meum,
et facies pauperum commolitis? Quia Do-
minus judicabit causam ejus* : quia male
judicata Dominus rejudicabit, et ipse om-
nium iudex est. Specialiter vero pauperum
est protector, quorum injuriam gravius
vindicat; cui in Psalmo cantatur : *Tibi
derelictus est pauper; et denuo, Facit ju-
dicium injuriam patientibus*. Quibus ipse
locutus est per Zachariam : *Qui tetigerit
vos, tanget pupillam oculi mei. Et confi-
get eos puncturis æternæ damnationis, qui
confixerunt animam ejus*, id est, animam
pauperis afflixerunt injuste.

Deut. xvi,
18.

Job xxxi,
21.

Is. III, 15
23

Hebr. xii,
23.

Ps. x, 14,
sec. Hebr. ;
cxlv, 7.

Zach. II, 8.

Noli esse amicus, id est familiaritatem
aut societatem habens, *homini iracundo* :
quem tamen debes ex caritate diligere; *ne-
que ambules libenter*, aut solus, aut sæpe,
*cum viro furioso, ne forte discas semitas
ejus*, id est, ne provoceris ex ira et im-
patientia ac furore ejus, sicque assuescas
faciliter ad iram impatientiamque moveri,
contendere, perturbari : quemadmodum
scriptum est, *Cum perverso perverteris*; *Ps. xvii, 27.*
et alibi rursus, *Amicus stultorum efficie-
tur similis. Et sumas scandalum*, id est
occasionem ruinæ, *animæ tuæ*, ex tali so-
cietate et communione. Quærenda est ergo
amicitia, familiaritas atque societas ho-
minis mansueti, virtuosum, fidelis. Sed pen-
sandum quod in Proverbiis suis Seneca
ait : *Quam multi amicos tales habere vo-
luerunt, et ipsimet tales esse non potue-
runt! Ideo rursus optime docet et consu-
lit : Te ipsum primo exhibe bonum, et sic
quære alterum similem*. Verumtamen istud
de imperfectis intelligendum videtur : qui-
bus periculosa est amicitia et familiaritas
iracundorum, quia adhuc proni sunt scan-
dalizari. Perfecti autem, ut ait Hieronymus,
scandala non recipiunt : qui adeo virtuosum
et fortes sunt, quod sua mansuetudine,
pietate, patientia, caritate et exemplo, ira-

24

25

Ps. xvii, 27.

Prov. xii,
20.

cundos et alios passionatos possunt ad re-formationem allicere.

26 *Noli esse cum his qui defigunt*, id est obligant, *manus suas*, extendendo eas ad promittendum pro aliis, *et qui vades*, id est fidejussores, *se offerunt pro debitis alienis*. *Si enim non habet ille pro quo fidem facis*, et satisfactionem in casu promittis, *unde restituat*, id est, debitum suum persolvat, et fidejussori satisfacere queat, *quid causæ est*, id est quæ ratio sive utilitas, *ut tollas vestimentum de cubili tuo*, id est, vestem tuam des in pignus pro illo? quasi dicat: Sine necessitate ingeris tibi damnum atque molestiam. Tamen in necessitate et ex rationabili causa ac caritate, pium est cum discretione pro amico fidejubere.

28 *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui*: id est, bona et confinia aliorum non invadas, nec cupide quæras, sed esto contentus hereditate patrum tuorum. Spiritualiter vero, non debemus transgredi regulas et præcepta, institutiones et documenta, a patribus nostris nobis præfixa ac derelicta; nec intrmittere nos de his quæ statum, gradum, vires et auctoritatem nostram transcendunt, sed juxta nostræ vocationis et professionis exigentiam ac tenorem, Omnipotenti sollicite deservire; nec terminos obedientiæ nostræ exire, quemadmodum libro de Angelica hierarchia divinus et magnus Dionysius docet et asserit, quod nullus angelicorum spirituum legem sibi divinitus præfixam

A audet transcendere. Hinc in Deuteronomio scriptum est: Non transferes terminos quos fixerunt priores in possessione tua. *Deut. XIX, 14.*

29 *Fidisti virum velocem*, id est expeditum, strenuum, agilem, *in opere suo bono? Coram regibus stabit*, id est, aptus erit regibus obsequi: tales enim ministri regibus placent, quoniam volunt sibi prompte atque velociter obediri; *nec erit ante ignobiles*: id est, non decet eum ignobilibus ministrare, nec ipse libenter hoc faceret.

B Spiritualiter vero, qui velox et fervens est in actibus virtuosus, coram regibus regni cœlestis, id est sanctis Apostolis et apostolicis viris, stabit, puta ad dexteram Judicis in die judicii, et cum ipsis æternaliter Regem sæculorum immortalē, invisibilem, intuebitur ac laudabit. Nec erit ante ignobiles, qui a sinistris consistent. Itaque cum moderata velocitate, et discreta alacritate, ac caritativa festinantia, serviendum est Deo, quemadmodum in Genesi narratur de Abraham, quod tribus angelis hospitio susceptis, festinavit, et dixit ad Saram, *Accelera*; et ipse ad armentum cucurrit, deditque puero vitulum, qui festinavit et coxit illum. Ubi loquitur Origenes: Vide quomodo in domo sapientis omnes festinant, et nihil cum torpore aut negligentia agitur: festinavit Abraham, et cucurrit; festinavit Sara, et azymos panes paravit; festinavit et puer, vitulum coquens. Hinc in Ecclesiaste inducitur: Quodcumque potest manus tua, instanter operare. *Math. XXV, 33. 1 Tim. I, 17. Gen. XVIII, 2-7. Eccle. IX, 10.*

ARTICULUS XXIII

EXPOSITIO CAPITULI VICESIMI TERTII: QUANDO SEDERIS UT COMEDAS CUM PRINCIPE, ETC.

1 **Q**UANDO sederis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ posita sunt ante faciem tuam, et statue cultrum in gutture tuo. Potest hic locus primo superficialiter accipi de modo habendi se in mensa corporalis refectionis cum principe: cum quo modeste ac sobrie est edendum, ita ut proposita alimenta diligenter

pensentur, ne de eis aliquid inordinate aut immoderate sumatur. Sicque culter in gutture est ponendus, id est, guttur virtute temperantiæ, quæ instar cultelli rescindit superflua, refrenandum est a voluptuosa et gulosa alimentorum acceptione. Nempe, ut in Job scriptum³ est, Guttur escas gustu dijudicat. Istud ergo agendum est, *si tamen habes in potestate animam tuam*, id est, si ratione et virtute eam regere atque reprimere potes. Secundo exponitur sic: *Quando sederis ad mensam sapientiæ et sacræ Scripturæ*, id est, verbum Dei audieris, aut sacræ fueris lectioni intentus, *ut comedus cum principe*, id est, cum prælato seu doctore reficiaris sensu verborum cœlestium, *diligenter attende quæ posita sunt*, id est documenta, præcepta, consilia et exempla quæ audis seu legis, ut ea intelligas et observes. Scienti enim bonum et non facienti, peccatum est illi. Et Scriptura tanquam sermo et epistola Spiritus Sancti, cum omni diligentia est legenda ac audienda, ut secundum eam vivatur. *Et statue cultrum*, id est discretionem superflua resecantem, *in gutture tuo*, id est in interiori palato, quo dulcedo verborum Dei percipitur; vel, *in gutture tuo*, id est loctione, quæ per guttur formatur, quatenus non velis plus sapere, profundius perscrutari, subtilius loqui quam expedit et capere vales. Præterea præinductam auctoritatem Augustinus in quodam sermone exponit de mensa Christi, in qua corpus ejus et sanguis proponuntur, ejusque passio, virtutes et opera recitantur: quæ omnia sunt diligentissime advertenda, ac pro viribus imitanda, et devotissime suscipienda.

- 3 *Ne desideres de cibis ejus in quo est panis mendacii*: id est, nec corporaliter nec spiritualiter cupias refici ab eo, qui vel fallacem proponit doctrinam, vel alimenta mendaciter aut injuste adepta habet et exhibet. — *Noli laborare ut dixeris* in rebus terrenis ultra qualitatem et dispositionem tui status: quia, ut ait Apostolus, Qui volunt divites fieri, incidunt in tentatio-

nem et laqueum diaboli. *Sed prudentiæ tuæ pone modum*, ne vertatur in vitium quærendo superflua. — *Ne erigas oculos tuos ex aviditate acquirendi, ad opes quas habere non potes, quia facient sibi pennas quasi aquilæ, et volabunt in cælum*: id est, sua pretiositate tuam effugiunt capacitatem, sicut aquila sua velocitate volat in altum; atque ad Creatoris cedunt honorem, qui ex suis creaturis ostenditur honorandus. Potestque istud de spiritualibus accipi opibus, ut scilicet homo nequaquam præsumat Deitatis penetrare secreta, nec incomprehensibilia perscrutari conetur, nec ad perfectionem virtutum, stabilitatemque cordis viatoribus impossibilem conetur in hac vita pertingere, quum scriptum sit: Quia plus fecit quam potuit, idcirco periit; et alibi: Noli esse justus multum, neque plus sapias quam oportet, ne obstupescas.

Ne comedas cum homine invido, quem scis talem esse et te odire; et ne desideres cibos ejus; quoniam in similitudinem arioli et conjectoris aestimat quod ignorat: id est, sicut divinator, et qui conjecturis intentus est, aut somnia exponit, sæpe suspicatur aut asserit quod non scit; sic invidiosus putat variis modis nocere, quod tamen quandoque non valet implere. Similiter cum hæreticis et fallacibus doctoribus non est communicandum in mensa sapientiæ, quia Scripturas false interpretantur, aut ad finem retorquent perversum, de futuris quoque pronosticare usurpant. *Comede et bibe, dicet tibi, invitando te ficto amore; et mens ejus non est tecum*, id est tibi conjuncta per verum et spirituales amorem. *Cibus quos comederas, eromes*: id est, non commodum, sed magis dispendium ex comestione cum illo habita, consequeris; *et perdes pulchros sermones tuos*, id est, fructum non habebis ex verbis peritis seu caritativis quæ habuisti cum tali, quia decipiet te, si potest. Deus tamen nullum bonum irremuneratum relinquit. *In auribus insipientium, quos scis aut experiris incorrigibiles esse, ne loquaris, eos docendo aut inerepando; quia despi-*

5

Jer. XLVIII,
36.
Eccle. VII,
17.

6

7

8

9

Job xxxiv,
3.

Jacob. iv,
17.

Eccle. vii,
17, Rom. xii,
3.

1 Tim. vi, 9.

- cient doctrinam eloquii tui, et ita non* A *sunt homines ac viatores, pœnitentiæ et emendantur, sed pejorantur. Unde ait Salvator : Nolite sanctum dare canibus. Et in Ecclesiastico legitur : Ubi non est auditus, non effundas sermonem. Ezechieli quoque Dominus dixit : Non eris quasi vir objurgans, quia domus exasperans est. —*
- 10 *Ne attingas terminos parvulorum, id est, nihil de terra et possessione illorum invadas, aut subtrahas eis; et agrum pupillorum ne introeas ad vastandum. Propinquus enim eorum, scilicet judex terrenus, ejusdem cum illis naturæ existens, vel potius* B *Deus omnipotens, pater spirituum, et specialis miserabilium personarum patronus (cui fertur in Psalmo, Orphano tu eris adjutor; et rursus, Pupillum et viduam suscipiet; itemque, Custodiens parvulos Dominus), fortis est, et ipse judicabit contra te causam illorum, id est, causam illorum justam ostendet, et tuam injustitiam vindicabit : juxta illud, Facit judicium pupillo et viduæ.*
- 12 *Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, et aures tuæ ad verba scientiæ: id est, ad audiendum doctrinalia et salubria verba accede. — Noli subtrahere a puero, id est a filio tuo carnali adhuc juvenulo, vel a subdito indisciplinato ac puero sensibus, disciplinam, id est correctionem. Si enim percusseris eum virga corporali aut spirituali, non morietur, nisi percussio esset prorsus immoderata. Tu virga percuties eum, et animam ejus de inferno liberabis, id est de vitiis et erroribus, quos incideret nisi eum disciplinares, et per quos tandem corrueret in gehennam.*
- 14 *Fili mi, si sapiens fuerit animus, id est spiritus seu intellectus tuus, gaudebit tecum, id est, congratulabitur tibi, cor meum ex caritate qua diligo te, et exsultabunt renes mei, id est, interior lætitia cordis mei redundabit in corpus, et sensitivus etiam appetitus lætabitur, quum locuta fuerint rectum, id est justum et prudentem sermonem, labia tua. Non amuletur cor tuum peccatores, id est, eos non imitetur in vitiis, nec odiat eos, in quantum*
- salutis capaces; sed in timore Domini filiali esto tota die, id est assidue et omni tempore gratiæ Christi. De qua die ait Apostolus : Nox præcessit, dies autem appropinquavit; et rursus, Nos qui diei sumus, sobrii simus. Quia habebis spem efficacem in novissimo, id est in fine vitæ præsentis, et præstolatio tua non aufertur, id est, exspectatio qua beatitudinem præstolaris, non privabitur suo effectu.*
- Audi, fili mi, et esto sapiens, et dirige* 49 *in viam gratiæ ac salutis oculos tuos interiores, scilicet ad considerandum divina præcepta, juxta illud : Dirige cor tuum in* Jer. xxxi, 21. *viam directam. Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessionibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt : quia* 20 *vacantes potibus, et dantes symbola, id est collationem pecuniæ in prædictis, consumuntur : quia corpus et animam destruant, vitam abbreviant, depauperantur et condemnantur; et vestietur pannis dormitatio : id est, dormitio mortis eorum erit* 21 *despecta, seu ipse qui talis est, viliter operietur in morte. Vel sensus est, quod ad tantam deveniet paupertatem, ut dormiendo non habeat sufficiens, sed tenue operimentum.*
- Audi in rebus licitis patrem tuum qui genuit te, et ne contempnas, quum senuerit mater tua. Imo in senectute et necessitate debes eis magis caritative ac pie assistere, quemadmodum in Ecclesiastico legitur : Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vita illius. Verita-* Eccli. iii, 14. *tem eme : non dando directe pro ea pecuniam, aut aliquod temporale tanquam pretium rei; sed emenda est a Deo, oratione et opere virtuoso, et a doctoribus, seu ex libris, studio et labore. Et sicut dantur temporalia, ut oretur pro dantibus, non pro oratione, sed ut orantes inclinentur ex beneficio corporali ad recompensandum in spiritualibus; sic potest temporale dari magistro, ut provocetur ad laborandum pro informatione discipuli. De hujusmodi emptione scriptum est in Isaia :*
- Rom. xiii, 12.
1 Thess. v, 8.
48

- Is. LV, 1. Emite absque argento, et absque ulla A litatio et quædam lacrimatio *oculorum*?
 Apoc. III, 18. commutatione. Et alibi dicitur : Suadeo *Nonne his qui commorantur in vino, et* 30
 tibi emere aurum ignitum probatum, id *student calicibus epotandis?* id est, omnia
 est caritatem. *Et noli vendere sapientiam,* mala hæc imminent et contingunt vino-
 quæ est notitia divinatorum, *et doctrinam,* lentis : qui et parentes suos sæpe contri-
 moralium, *et intelligentiam speculabilium :* stant, et rixari, pugnare, vulnerari solent
 quæ non sunt sub pretio corporalium re- in locis potationum suarum : propter quod
 rum ponendæ ; nihilo minus docens po- incarcerationantur ; et ambulando cadere so-
 test accipere pro suo labore sustentaculum lent ex cerebri perturbatione propter as-
 vitæ. cendentes fumositates ad caput : quorum
 24 *Exsultat gaudio pater justi,* id est pater et visus obscuratur, et oculi humore de-
 ejus carnalis, seu spiritualis, si tamen sit fluente quasi lacrimis humectantur. *Ne* 31
 bonus et spiritualiter amans : nam qui- *intuearis vinum, quando flavescit,* id est,
 dam sunt ita perversi, quod de spirituali B *flavum et quasi aureum quemdam colo-*
 et virtuosa filiorum suorum conversatione rem ostendit in se. *quum splenduerit in*
 tristantur. *Qui sapientem genuit, lætabitur vitro color ejus :* id est, ex carnali affectu
 25 *in eo. Gaudeat pater tuus et mater tua, et non facias hoc, ne provoceris ad potum*
exsultet quæ genuit te : id est, tam sa- illicitum : tamen ad cognoscendum vini
 pienter et virtuose te habe, ut merito de valorem, justumque pretium, poterit ita
 te gloriantur carnales ac spirituales tui videri. *Ingreditur blande,* quia dulciter
 parentes. sapit ; *sed in novissimo,* id est, antequam 32
 26 *Præbe, fili mi, cor tuum mihi,* ut in- consumatur in corpore, *mordebit ut colu-*
 struatur a me ad vitandum vitia carnis, *ber,* id est, calefactiones pœnales, punctu-
 27 *et oculi tui vias meas custodiant. Fovea enim ras et multas incommoditates causabit in*
profunda est meretricis, quoniam trahit in C *homine vinolento ; et sicut regulus,* qui
 voraginem vitiorum, *et puteus angustus,* est pessimus serpens, *venena diffundet :*
aliena, id est adultera : quia sicut in pu- quia non solum corpus sic lædit, sed ani-
 teo arcto cadens, ita demergitur ut vix mam quoque ad concupiscentias, et vitia
 extrahi queat : ita qui in adulterium labi- eas sequentia, incitat. Hinc in Ecclesia-
 tur, difficulter curatur. Unde apud Job stico habetur : *Vigilia et cholera et tor-*
 inducitur : Si ad ostium amici mei insidi- tura viro infrunito. Vinum multum pota-
 Job XXXI, 9-12. atus sum, scortum sit alteri uxor mea : tum, irritationem, iram et ruinas multas
 hoc enim nefas est et iniquitas maxima, facit.
 28 *Insidiatur in via quasi latro :* nam sicut *Oculi tui, quum fueris vino ingurgitatus,* 33
 latro vult corpus occidere, et occisi bona *videbunt extraneas,* id est feminas tibi le-
 diripere ; sic fornicaria et adultera querit D *et cor tuum loquetur,* id est, intra se cogi-
 occidere animam, ac per hoc spiritualia tabit et ore proferet, *perversa,* id est verba
 gratiæ dona ac merita ei auferre ; *et quos lasciva, proeatoria, vitiosa ; et eris sicut* 34
incautos viderit, id est faciliter deceptibi- *dormiens in medio mari.* Nam sicut qui
 les, qui pericula vitiorum non pensant, dormit in mari, periculis multis exponi-
 nec vitant prudenter, *interficiet* morte cul- tur, fluctibusque marinis jactatur : sic vi-
 pæ, trahendo eos ad concupiscendum ac no repletus, in somnum cito resolvitur, et
 commiscendum. humoribus intus exæstuat, ac variis in-
 29 *Cui vae æternæ damnationis et præsen- quietudinibus agitur ; imo periculosissi-*
 tis afflictionis ? *Cujus patri vae tristitiæ et me stat, quantum ad animam. Et quasi*
 doloris ? *Cui rixæ ? cui foveæ ? cui sine sopitus gubernator, amisso clavo.* Nam sic-
causa vulnera ? cui suffusio, id est debi- ut gubernator dormiens, et clavum quo

gubernaculum regitur, perdens, negligit ac mergi permittit navem; sic talis vinolentus corpus suum non regit per rationis iudicium. Unde Plato dixit, animam se habere ad corpus sicut nauta ad navem.

35 *Et dices, ad mentem aliqualiter rediens post vitia gulæ atque luxuriæ: Verberaverunt me: id est, pravæ affectiones, seu dæmones, ad præfata peccata me instigaverunt, ex quibus multas afflictiones incurri; et* non dolui: id est, passionibus, voluptatibus et vitiis excæcatus, non percepi neque deflevi læsiones prætaetas corporis ac animæ meæ. Traxerunt me de uno peccato ac tormento in aliud, et non sensi: ex causa præhabita. Sic et Jeremias*

asserit: Percussisti eos, et non doluerunt.

Et alius Propheta dicit: Comederunt alieni robur ejus, et ipse ignoravit. Attamen ista dices, non ex vera et stabili contritione, sed ex lumine rationis, seu fide informi, vel ex ipsa experientia incommodorum tuorum inductus. Ideo subjungitur: Quando evigilabo, id est, ad pristinam vigoris mei habitudinem redibo, et rursus

vina reperiam ad potandum solito more?

A Qui enim vitiosa consuetudine gulæ et immunditiæ sunt infecti, quamvis ad horam sua advertunt incommoda, pericula et peccata, mox tamen concupiscentiis inflammati redeunt ad vitia consueta.

B Ecce hic docuit Salomon, quanta mala pœnæ et culpæ ex vinolentia oriantur, et quam detestanda sint gulæ atque luxuriæ inquinamenta. Fugienda sunt ergo hæc scelera, in quibus brutale ac turpissimum est jacere. Ideo ait Ambrosius: Ebriosus quum vinum absorbet, absorbetur a vino, abominatur a Deo, despicitur ab angelis, et ab hominibus irridetur, virtutibus spoliatur, a dæmonibus conculeatur. Econtra de sobrietate loquitur Augustinus: Sobrietas temeritatem fugit et fugat, pericula cuncta declinat, mutuis officiis obtemperat, superbiam detestatur, domum atque familiam cum moderatione gubernat. Et rursus: Sobrietas, inquit, est mentis et sensus membrorumque omnium cautela, castitatis ac pudicitiae munimentum, pudori proxima, amicitiae ac pacis conservativa, honestati semper conjuncta, vitiorumque omnium profuga.

ARTICULUS XXIV

EXPLANATIO CAPITULI VICESIMI QUARTI: NE ÆMULERIS VIROS MALOS,
NEC DESIDERES ESSE CUM EIS.

1 **N**E æmuleris, id est, nec mente nec corpore sequaris, viros malos, gulæ atque luxuriæ deditos: de quibus præcedenti capitulo facta est mentio; nec desideres esse cum eis: quia rapinas meditantur mens eorum, id est, bona aliorum cupiunt rapiendo acquirere, quum dissipaverint substantiam suam gulose et immunde vivendo. Qui autem furatur aut rapit ut gulæ aut luxuriæ vacet, magis dicendus est gulosus aut luxuriosus, quam raptor

D aut fur, ut ait Philosophus. A fine enim denominatio sumitur. Atque, ut ait Ambrosius, intentio imprimi speciem operi. *Et fraudes, id est verba dolosa, labia eorum loquuntur, ut dolo acquirant, quæ per rapinam acquirere nequeunt.*

Sapientia ædificabitur domus, et prudentia roborabitur. Per sapientiam ædificata est Ecclesia, et discretionem boni regiminis roborata. Similiter per sapientiam ædificatur quæcumque congregatio, fami-

3

lia, cognatio ac politia. Per sapientiam enim A instituitur ad bene vivendum, ad credendum, ad proficiendum: in quibus omnibus per prudentiam roboratur. Unde Apostolus: Ut sapiens (inquit) architectus, fundamentum posui. Sed et domus materialis, per sapientiam seu prudentiam est ædificanda, sicut in Evangelio ait Salvator: Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt? Domus quoque conscientiæ, et habitaculum cordis, juxta Christi doctrinam, id est per evangelicæ legis sapientiam atque prudentiam, sunt ædificanda ac roboranda. Propter quod loquitur Veritas: Omnis qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram. — *In doctrina*, id est per doctrinam observantiamque legis divinæ, *replebuntur cellaria*, id est corda fidelium, per gratiarum charismata, sublimata et elevata a terra, *universa substantia pretiosa et pulcherrima*, id est eunetis spiritualibus ac internis divitiis, in quibus est maximus decor et splendor. Scriptura etenim docet omnem virtutum perfectionem, et lex Christi dat gratiam pertingendi ad eam. Hinc Corinthiis scribit Apostolus: In omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia. Alibi quoque ait Scriptura: Replebimur in bonis domus tuæ; et, Nihil deest timentibus Deum. Denique in veteri Testamento per observantiam legis dabatur Judæis opulencia prosperitasque terrena, ut patet in David, Salomone ad tempus, Asa, Josaphat, Ezechia. Unde de Josaphat fertur in secundo libro Paralipomenon: *Factæ sunt ei infinite divitiæ.* *Vir sapiens fortis est*, ad minus in anima, cujus præcipua fortitudo est sapientia, maxime illa quæ est donum. Propter quod scriptum est: Omnium potentior est sapientia. Facit enim mentem Deo firmiter inherere, contemplari divina, et per internum summi boni saporem, aspernari carnalia: sicque contra invisibilium hostium pugnas roborat sapientem. *Et vir doctus*, præsertim qui unctus est desuper, et quem unctio docet de omnibus (de quo ait Psalmista, Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum), est *robustus* intellectu, contra perfidiam et errores, *et validus* voluntate, per caritatem, quæ tali unctiõni et illuminationi semper conjuncta est. Sunt autem nonnulli, quos scientia inflat, et qui solum acquisitam habent sapientiam et doctrinam, seu eam quæ est donum gratiæ gratis datæ; qui infirmi sunt corde, tentationibusque vincuntur, et vitiorum sunt servi. Quibus dicit Propheta: Sapientia tua et scientia tua decepit te. Et Christus ait Patri: Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus.

Quia cum dispositione, id est provida præparatione et congrua ordinatione, *initur bellum*, id est, incundum ac committendum est prælium, tam contra invisibiles quam contra visibiles hostes. Et in utroque multitudo ac persona improvida, inordinata, impræparata, non est nisi hostium victimæ; sicque in bello utroque, plus valent sapientia et doctrina quam fortitudo corporea. Ideo scriptum est: Melior est sapientia quam vires; et vir prudens, quam fortis. Denique, si quis perpressus sit vulnera, damna, seu quæcumque adversa, multum valet sapientia et doctrina ad consolandum eundem, et ad patientiam amplectendam. Unde et ait Philosophus, quod homo contemplativus seu sapiens, plenus est jucundis theorematibus, id est sapientialibus considerationibus, per quas potest se consolari, nec extra se in rebus fœdis ac vilibus expetit delectari aut consolari. *Et erit salus ubi multa consilia sunt*: quia per inquisitionem consiliarem vitantur pericula. Istud superius diffuse expositum est.

Ercelsa stulto sapientia, id est, in alto sita est, seu qualitas valde præclara: sicque stultus nequit eam attingere. Si tamen exemplo Zachari, ascendat in arborem sycomorum, id est, humilitatem crucis Christi intueatur et amplectetur, sapientiam veram attinget, sicut præhabitu est:

1 Joann. ii, 27.
Ps. xciii, 12.

1 Cor. viii, 1.

Is. xlvii, 10.
Matth. xi, 25.

6

Sap. vi, 1.

Prov. ii, 11;
xi, 14; xiii, 16.

7

Luc. xix, 4.

- Prov. xi, 2.* Ubi humilitas, ibi et sapientia. *In porta* A tione; *imminuetur fortitudo tua*, id est, *non aperiet os suum*, id est, in foro iudicii mente et corpore eris debilior. Nil ergo (quod in portis fieri consuevit, juxta illud desperatione execrabilius : quæ etiam ponitur inter peccata in Spiritum Sanctum. Sequamur ergo sanctum Job asserentem, *Amos v, 15.* Prophetæ, Constituite in porta iudicium) non poterit rationabiliter respondere. In porta quoque, id est in exitu ab hac vita, Etiam si occiderit me, in ipso sperabo; et *Job xiii, 15.* præsentatus summo Judici, obmutescet. Sed Abraham patriarcham, qui contra spem in *Rom. iv, 18.* quia in verbis proverbiorum istorum Salomon sæpissime utitur nomine stulti, ne spem credidit, hoc est contra spem naturæ, in spem gratiæ.
- 8 *Qui cogitat mala facere cum consensu*, id est, *qui* B *cogitat mala facere cum consensu*, id est, quicumque proponit transgredi Dei præceptum, *stultus vocabitur* : quia revera stultus est valde, quum occidat animam suam, et Creatori suo rebellis sit et ingratus, ac summo bono et donis gratiæ privet se, pessimo quoque hosti suo consentiat, vitiis ac dæmonibus obsequatur, atque æternæ damnationis se exponat periculis.
- 9 *Cogitatio stulti*, qua cum consensu cogitat facere malum, aut omittere debitum bonum, *peccatum est; et abominatio hominum, detractor*, id est, abominabilis est C et sancti doctores Basilius Ambrosiusque testantur : Tot homines occidis, quot succurrere potes, et negligis. *Si dixeris, Vires* 12 *non suppetunt* : id est, si per impotentiam tuam excusare te velis, et dissimulare; *qui inspector est cordis*, utpote Deus, de se ipso loquens : Non juxta intuitum hominis *I Reg. xvi, 7.* ego iudico; homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor; *ipse intelligit an te vere excuses, et servatorem animæ tuæ nihil fallit* : id est, Deum omnia conservantem in esse, et qui animam D servat in gratia ac virtute, nullus potest decipere; *reddetque homini juxta opera sua*, ita quod eruit eos a periculis, et a morte culpæ ac gehennæ, qui præactis modis eruunt proximos suos.
- 10 *Si desperaveris lapsus in die angustie tuæ* : id est, si in peccatum aut damnum, aut aliam adversitatem dilapsus tempore tribulationis, desperaveris de venia, consolatione, evasione, aut damni recupera- *Comede, fili mi, mel, quia bonum est;* 13 *tamen, si immoderate sumatur, nocet; et favum dulcissimum gutturi tuo, cui dulciter valde sapit. Sic et doctrina sapientiæ* 14 *dulcissima ac convenientissima refectio est animæ tuæ* : quæ hoc invisibili utitur cibo, sine quo aret et sitit, juxta illud Psal-

Ps. cxlii, 6. mi : Anima mea sicut terra sine aqua tibi. A
 Atque per mel, quod in promptu est, lit-
 teralis accipitur sensus; per favum, ubi
 mel in cera, spiritualis ac mysticus intel-
 lectus. Hinc Augustinus : Pinguissimus,
 inquit, est sermo divinus : omnes in se ha-
 bet delicias; quidquid volueris, ex divino
Sap. xvi, 21. sermone nascitur, sicut manna ad unius-
 cujusque sapuit voluntatem. *Quam sapi-*
entiam salutarem, quam inveneris, hu-
bebis in novissimis spem æternæ salutis,
Ibid. vii, 28. dummodo usque ad finem vitæ in sapien-
 tia ista permanseris. Neminem enim diligit B
 Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabi-
 tat. *Et spes tua non peribit.* id est, effe-
 ctus spei tuæ tibi præstabitur, scilicet
 beatitudo cœlestis : qua adepta, spes cessat,
 sicut et fides, beatifica fruitione adepta.

15 *Ne insidieris et quæras iniquitatem* in*
domo justi : id est, contra justum et justos
 ejus domesticos, non quæras occasionem
 accusandi aut obloquendi; *neque castes re-*
quiem ejus, id est, pacem ejus non inquietes,
 nec ipsum perturbes propter venialia
 et quotidiana ejus peccata, quia de eis quo- C
 tidie pœnitet. Hinc subditur : *Septies enim*
in die cadet justus, id est frequenter, præ-
 sertim in venialia : sicque ponitur numerus
 determinatus pro indeterminato, quem-
 admodum apud Job habetur : Ecce hæc
Job xxxiii, omnia operatur Deus tribus vicibus per
 29, 30. singulos, ut revocet animas eorum a corru-
 ptione, et illuminet luce viventium. Unde
 subjungitur : *et resurget* per penitentiam.
Ps. xxxvi, Propter quod ait Propheta : Quum ecce-
 24. rit, non collidetur, quia Dominus suppo-
 nit manum suam. Condolendum est igitur D
 tali ruinae, quæ ex fragilitate et humana
 necessitudine oritur. Hinc Plato loquitur
 in Phædone : Quamdiu corpus habuerit,
 et conglutinata fuerit anima huic malo,
 nunquam plene sufficienterque adipiscer-
 mur quod exoptamus. Decies enim millena
 vacationum (id est contemplationum ac
 spiritualium studiorum) impedimenta no-
 bis inde proveniunt, propter corporis ne-
 cessitatem. Verum sunt quidam perversi,
 qui proprias negligentias et iniquitates

palliare optantes, assidue quærunt, obser-
 vant, recondunt, quod melioribus se op-
 ponant. *Impii autem corruent in malum :*
 id est, sic peccant, quod non student
 resurgere, sed manent prestrati in vitiis.
 Aliqui tamen hujusmodi interdum, Om-
 nipotente miserante ac præveniente, re-
 surgunt.

Quum ceciderit inimicus tuus, ne gau-
deas : præsertim si in malum culpæ cor-
 ruerit, de quo nunquam licet gaudere. Si
 autem in malum pœnæ labatur, et capti-
 vetur, infirmetur, puniatur aut occidatur
 per viam justitiæ, non licet inde gaudere
 ex odio, ira, aut simili prava radice, sed
 bene ex caritate et zelo justitiæ, in quan-
 tum malum illud pœnale, est pro salute
 animæ patientis, et expediens bono com-
 muni, et alios revocans ab excessu. *Et in*
ruina ejus non exsultet cor tuum. Unde
 David mortem Saulis deplanxit. Julius quo- II *Reg. 1,*
 que, viso capite Pompeii adversarii sui, 17-27.
 lacrimas fudit. *Ne forte videat Dominus.* 18
 Dominus indubitanter omnia videt bona
 et mala. Ideo sic exponendum est : Ne
 forte videat Dominus, id est, per vindic-
 tam se videre demonstret tuam vitiosam
 lætitiã. Vel ait, Ne forte, ad insinuan-
 dum nostræ voluntatis libertatem ad bona
 et mala : quia si non agimus malum, nec
 Deus id videt : qui tamen æternaliter inef-
 fabiliterque cuncta prævidit, sed ob hoc
 necessitatem non imposuit rebus actibus-
 que humanis. *Et displicent ei,* cui displi-
 cet omnis culpa : non per displicentiam
 beatæ voluntati contrariam, quæ habet
 quidquid vult, et quidquid non vult, eo ca-
 ret : sed displicentia illa non est nisi de-
 testatio, qua Deus detestatur omne quod
 bonitati ac virtuti opponitur. *Et auferat*
ab eo iram suam. Non gaudere de ruina
 alterius, ne Dominus ab illo auferat iram
 suam, non esset caritatis, sed odii. Ideo
 sensus est : Et auferat ab eo iram suam,
 id est, te ipsum juste permittat in mala
 corruere, sic quod ira Dei ab illo ablata,
 super te cadat, et ille te lapsum juste ir-
 rideat, de cujus ruina gaudebas injuste.

17

II *Reg. 1,*
17-27.

18

Hebr. iv,
13.

Rom. xi, 17, 18. Juxta quem modum ait Apostolus : Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem quum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivæ factus, noli gloriari adversus ramos.

19 *Ne contendas cum pessimis*, id est induratis et incorrigibilibus, quos nec corripiendo, nec exhortando, nec disceptando poteris emendare. Idcirco pro illis orandum est. Verumtamen præsentium et judicium est, tales per pœnas reprimere. *Nec amuleris*, id est, non sequaris, *impios* in vitiis, nec diligas, secundum quod tales; *quia non habent futurorum spem mali* : quoniam ultimum finem sibi constituent in rebus præsentibus et caducis, sicque futuram beatitudinem non exspectant; et si dicantur eam sperare, intelligendum est de spe informi, non formata, sicut et credunt eam; *et lucerna impiorum*, id est prosperitas, memoria, scientia informis, et lux naturalis ingenii, *extinguetur* : quia per vitia obscuratur, aut in morte finitur, deinde putrescit. Istud supra plenius fuit expositum.

Prov. xiii, 9.

21 *Time Dominum, fili mi, et regem*, id est Deum regem universorum, vel Deum et ejus vicarios præsidentes, qui propter Deum timendi sunt; *et cum detractoribus ne commiscearis*, approbando aut libenter audiendo detractoria verba eorum, aut etiam non resistendo eis aliquo modo, videlicet corripiendo eos de tanto peccato, vel pie hortando ut cessent, aut tristem vultum monstrando, sicut in Ecclesiaste habetur : Per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis; et alibi, Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem. *Quoniam repente consurget perditio*, id est damnatio, eorum, videlicet detrahentis, et commiscentis se ei. Unde ait Bernardus : Non facile dixerim, quis gravius peccet, detrahens, detrahentemve audiens. *Et ruinam utriusque quis novit?* id est, quam districte damnandi sint, ignoramus. Detractor enim, quantum in se est, non modo occidit se ipsum in anima, sed et cunctos qui audiunt eum, quibus

Eccle. vii, 4.
Prov. xxv, 23.

22

A mortis poculum præbet. Unde ait Bernardus, quod lingua detractoris crudelior est gladio persecutoris : estque gladius ex utraque parte acutus, interficiens, quantum in se est, ad minus animas duas, utpote detrahentis, et audientis; imo et ejus eni detrahitur, qui quum audierit qualiter sibi detractum sit, incitatur in obloquentem. Ecce quam rigore et seriose, imo et sæpe, loquitur Salomon contra hoc vitium; et tamen multi valde incaute se habent circa facinus tantum, et jugiter proni sunt ad obloquendum, etiam ex sola et levi suspicione : quod est utique ineffabiliter periculosum. Quorum lingua (ut Jacobus ait apostolus) est inquietum malum, plena veneno mortifero, inflammata a gehenna, id est diabolo, cujus instrumentum est ad interneccionem animarum multarum. Ideo sapientissimus Augustinus juxta mensam suam scripsit hos versus :

Jacob. iii, 8, 6.

Quisquis amat dictis absentum carpere vitam,
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi.

C *Hæc quoque sapientibus* : id est, jam dicta atque dicenda, sunt sapientibus observanda.

23

Cognoscere personam in judicio non est bonum. Minus dicit, et majus significat : quia personarum acceptio, præsertim in judicio, est grande et mortale peccatum, et contra veritatem atque justitiam, ut supra jam dictum est plenius. Cognoscendæ ergo et intuendæ sunt causæ in judicio, non personæ, quantum ad ea quæ ad rem non pertinent in tali negotio. — *Qui dicunt impio, Justus es*, præsertim in foro judicii, *maledicent eis populi, et detestabuntur eos tribus*, quum cognoverint crimen hoc. *Qui arguunt eum, laudabuntur* : id est, qui peccantem caritative, discrete, juste corripiunt, falsaque reprobant, et pro defensione legis divinæ ac fidei disputant, laude sunt digni, et commendabuntur a Deo ac Sanctis; *et super eos veniet benedictio*, id est largitio et multiplicatio donorum gratiæ in præsentem, deinde salus æterna. Tales etenim zelatores justitiæ se-

Prov. xviii, 5.

24

D

25

cundum scientiam, Deus præcipue diligit, A ditat, felicitat; a bonis quoque hominibus benedicuntur et laudantur. Hi quoque qui arguuntur, si probi sint, eis regrantantur, et dato quod indignentur ad tempus, tamen ad mentem reversi, gratias agunt, sicut et infra habetur: Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum. — *Labia deoseculabitur*, id est, caritatem et pacem reformabit, fovebit, perficiet, *qui recta verba respondet*, id est, discrete se habet loquendo, et ea dicendo, quæ pro causa, loco et tempore magis expediunt: quia per hoc fit amabilis bonis hominibus, et discordantes pacificat. Porro deoseculatio laborum, signum est caritatis et pacis, prout in libro de Officiis pulchre de hoc scribit Ambrosius.

27 *Præpara foris opus tuum*: id est, aliis exemplarem te exhibe, nec aliquem scandalizes, ut juxta doctrinam Apostoli, provideas bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Unde

Rom. XII, 17. *Matth. v, 16.* jussit Salvator: Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra.

Et diligenter exerce agrum tuum, id est, campum cordis tui, et eos qui tibi commisi sunt, a vitiis purga, virtutum seminibus semina, virtuosus exercitiis cole, meritisque fecunda; *et postea ædifices domum tuam*: id est, fabricam virtutum sublimium construe in habitaculo mentis tuæ, atque in grege tibi commisso. Nempe qui præest aut prædicat, debet in primis se ipsum purgare, exercere, perficere, deinde ad aliorum instructionem præsentiamque procedere, ne ei dicatur, *Medice, cura*

Luc. IV, 23. *Rom. II, 21.* te ipsum; itemque, Qui alium doces, te ipsum non doces?

28 *Ne sis testis frustra*, id est inaniter et sine idonea causa, *contra proximum tuum*: tamen si innocentis liberatio, aut judicis præceptum, aut similis rationabilis exigat causa, testimonium est ferendum; *nec laces quemquam labiis tuis*, id est, nemini aduleris, nec foveas aliquem in peccatis: quemadmodum scriptum est, *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.*

Ps. X, 3. *sec. Hebr.*

Istud supra magis expositum est. *Ne dicas: Quomodo fecit mihi, inferendo injurias, sic faciam ei, et reddam unicuique mihi forefacienti, secundum opus suum, quo peccat in me.* Hoc est quod dictum est supra: Ne dicas: Reddam malum pro malo. Porro injurias vindicare, et inter proximos æqualitatem servare justitiæ, ac mala culpæ per mala pænæ recuperare, ad publicam spectat auctoritatem, hoc est ad præsentem et judicem: ad quos tanquam ad vivam legem ac animatam justitiam confugere, pertinet ad subjectos, secundum Philosophum, vel injuriam penitus indulgere. Unde in Proverbiis suis Seneca ait: Optimum est semper ignoscere, tanquam si ipse quotidie pecces; et iterum: Turpe est vincere suos; satis pænarum est, potuisse puniri. Tullius quoque: Nobile, inquit, victoriæ genus est, potuisse vindicare.

Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri stulti; et ecce totum repleverant urticae, operuerant superficiem ejus spinæ, et maceria lapidum destructa erat. Istud in corporalibus et exterioribus ita est. Spiritualiter vero, ager hominis pigri, et vinea viri stulti, est cor peccatoris aediosi, seu populus ei commissus: in quibus ex negligentia et torpore pravi prælati seu hominis vitiosi, prædominantur tribuli vitiorum, puncturæ crudelium passionum, videlicet iræ, impatientiæ, invidiæ, indignationis, amaritudinis. Et maceria, id est opera bona ex genere aliquando inchoata, non erant ad complementum perducta, nec caritatis coagulo adunata. Maceria equidem vocatur murus absque cæmento. Hæc autem videre, est in aliis ista considerare. *Quod quum vidissem, posui in corde meo*, id est, memoriter ea recolui, ne simili modo accideret mihi, *et exemplo didici disciplinam*, id est, ex aliorum facto reprehensibili me ipsum correxisti, direxisti, et cautior factus sum. Felix enim quem faciunt aliena damna peritum: quia quod in aliis reprehensibile judicamus, vitare debemus.

Prov. I, 10. 29

Ibid. XX, 22.

30
31

32

Postremo totum residuum hujus capi- A dormies...? non est hic de textu, secundum
 tuli, supra scriptum est atque expositum. Hebræos. Imo versus hic incipit : Parum,
Prov. vi, 10, 11. Tamen quod dicitur hic *, Usquequo, piger, inquam, dormies.

ARTICULUS XXV

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI QUINTI : HÆ QUOQUE PARABOLÆ SALOMONIS,
 QUAS TRANSTULERUNT VIRI, ETC.

- 1 **H**Æ quoque parabolæ Salomonis, id est, sequentes parabolæ a Salomone prolatae sunt, quemadmodum præcedentes; quas transtulerunt : non de idiomate Hebræo in aliud; sed, Transtulerunt, id est, transposuerunt eas de schedulis ac rariariis, in quibus hinc inde erant descriptæ, ac redegerunt eas in unum, et inseruerunt ac addiderunt eas huic volumini; viri Ezechiaë regis Juda, id est scribæ et docti viri, domestici seu ministri devotissimi Ezechiaë, qui cultum Dei reparavit in regno suo, ac populum suum inelyte reformavit, prout partim quarto Regum, et plenius secundo Paralipomenon recitatur: et forsitan ex ejus commissione facta fuit translatio et additio ista. Nempe (ut circa principium expositionis istius super hunc librum inductum est) Salomon parabolas istas non conscripsit, nec librum hunc edidit; sed servi ipsius parabolas ex ore ejus auditas notaverunt, atque in schedulas redegerunt, quæ tandem per diversos ac diversis temporibus in unum librum collectæ sunt et redactæ.
- 2 *Gloria Dei est celare verbum* : id est, ad Dei gloriam pertinet, aliqua tradere in Scripturis per verba obscura, velata et mystica, ne divina secreta pandantur indignis, et [ut] studiosis Catholicis detur occasio virtuosæ exercitationis, prout divinus Dionysius plenius docet. Sic quoque gloria Dei est, secretiora Scripturæ non manifestare, sed occultare rudibus, presumptuosis, carnalibus et indignis, sicut ait
- B Salvator : Nolite sanctum dare canibus. Et rursus Apostolis : Vobis, inquit, datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis, ut audientes non intelligant. Hinc primo mysticæ theologiæ capitulo magnus Dionysius præcepit Timotheo : Vide ut nullus indoctorum hæc videat. Hinc Vas electionis scribit se in raptu audisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et angelus Raphael protestatur : Sacramentum regis abscondere, bonum est. Et ad Danielelem angelus Gabriel : Clausi sunt, inquit, signatique sermones. Insuper gloria Dei est, ut ex fidelitate celetur verbum quod unus ab alio in secreto recepit. Allegorice, Gloria Dei est celare verbum, id est, gloria Unigeniti Patris æterni, propter homines incarnati, est celare Verbum, id est occultare se ipsum, Verbum æternum, in humanitate assumpta.
- Et gloria regum, investigare sermonem* : id est, regibus, et cunctis qui præsent, specialiter commendabile honorificumque consistit, ut verba Scripturæ quæ non intelligunt, scrutentur, et sibi exponi deposcant, veritatem quoque verborum quæ audiunt, diligenter inquirant, sicut beatus Job fatetur, dicendo : Causam quam ignorabam, diligentissime investigabam. Sic gloria regum, id est Apostolorum, rectorum ac principum populi christiani, fuit investigare sermonem, id est expositionem verborum quæ audierunt a Christo, quem, ut in Evangelio innotescit, de talibus sæpe interrogaverunt; vel, Investigare sermo-
- Matth.* vii, 6.
Luc. vii, 10.
I Cor. xii, 4.
Tob. xii, 7.
Dan. xii, 9.
Job xxix, 16.
Matth. xiii, 36; xv, 15;
Marc. iv, 10; x, 10;
 xiii, 3.

IV Reg.
 xviii, 4, 6;
 II Par. xxix-
 xxxi.

- nem, id est ipsum Christum, qui est in-
 creatus sermo Dei Patris : de quo ad He-
 bræos ait Apostolus, Vivus est sermo Dei.
 Sed et regum, id est universorum fidelium
 se bene regentium, gloria est investigare
 Scripturam, quantum ad eorum pertinet
 statum.
- 3 *Cælum sursum, et terra deorsum, et cor
 regum inscrutabile* : id est, altitudo cælo-
 rum imperscrutabilis nobis est, similiter
 terræ profunditas : sic et corda regum, de
 quibus jam dictum est, sunt nobis imper-
 scrutabilia, solique cognita Creatori. Con-
 formiter sapientia Apostolorum, quæ ex
 eorum corde nobis profluxit, plene a nobis
 perscrutari ac comprehendi non valet. —
- 4 *Aufer rubiginem de argento, et egredietur
 vas purissimum; aufer impietatem de vul-
 tu regis, et firmabitur justitia thronus
 ejus* : id est, sicut ex argento a rubigine
 et scoria depurato, formatur vas valde pu-
 rum ; ita si a corde regis ac præsentis
 tollatur omnis iniquitas, auctoritas et præ-
 sidentia ejus roboratur æquitate atque vir-
 tutibus ejus, quoniam conservatur a Deo,
 et ad posterum ejus devolvitur. Spiritualiter,
 per argentum designatur naturalis ac
 philosophica scientia : a qua si rubigo, id
 est error admixtus, seu inflatio et abusus,
 tollantur, egreditur eor eruditum ; sic enim
 deservit ad intelligendum divinam Scri-
 pturam.
- 6 *Ne gloriosus appareas coram rege* : id
 est, coram regibus et præsentibus non
 jaetes nec extollas te, nec magnificare et
 ostentare te studeas, sed reverenter et mo-
 deste te habeas : præsertimque vitandum
 est [hoc] coram Rege cælorum omnia in-
 fluente, sub ejus manu debemus nos sem-
 per humiliare. *Et in loco magnorum ne
 steteris*, id est, non ponas te in loco subli-
 miori quam decet gradum et statum tuum,
 sed magis in bassiori. *Melius est enim ut
 dicatur tibi, Ascende huc*, id est ad locum
 altiorem, *quam ut humilieris*, id est, ad
 inferiorem locum descendere compellaris,
coram principe. Hoc est quod Dominus in
 Evangelio ait : Quum invitatus fueris ad
- A nuptias, non discumbas in primo loco, etc.
 Advertant hæc superbi, ambitiosi et vani,
 qui nolunt sequi vestigia Christi, sed Scri-
 barum ac Pharisæorum : de quibus ipse in
 Evangelio protestatur, quod ament primos
 recubitus in cœnis, et primas cathedras in
 synagogis, et salutationes in foro, et vocari
 ab hominibus Rabbi. O quam multi sunt
 modo tales!
- Quæ viderunt oculi tui*, id est, ea quæ
 nosti mala de alio, *ne proferas in iurgio*,
 id est contra alium litigando, vel in lite
 coram iudice, *cito*, id est præcipitanter ex
 impetu passionis absque congrua delibe-
 ratione et rationabili causa, *ne postea emen-
 dare*, id est ea quæ sic propalasti revocare,
non possis, et famam restituere proximo,
quum dehonesteris amicum tuum, id
 est, proximum tuum diffamaveris, culpam
 ejus taliter objiciendo, impropere ei.
 Hoc dicitur contra homines passionatos,
 qui tam impetnosi irrationabilesque existi-
 stunt, ut si quid reprehensibile noverint
 de proximo seu amico, mox illud ei obji-
 ciant et insultent, quum fuerint ab eo of-
 fensi, aut verbis contendere cœperint con-
 tra illum ; et culpam illius sic manifestant,
 ac ipsum diffamant, contra præceptum de
 ordine observando in correptione frater-
 na : quem ordinem Christus docuit et præ-
 cepit, dicendo, Corripe eum inter te et
 ipsum solum, ut scilicet fama proximi non
 lædatur. — *Causam tuam tracta seorsum
 cum amico tuo* fideli et familiari, de cujus
 fidelitate sis certus ; *et secretum tuum ex-
 traneo ne reveles* : quia hoc esset valde
 periculosum et fatuum, sicut subjungitur :
*ne forte insultet tibi, quum audierit, et ex-
 probrare non cesset*. Secreta namque non
 nisi fidelissimo amico sunt revelanda, prout
 de hoc supra dictum est plenius. — *Gra-
 tia et amicitia liberant : quas tibi serva,
 ne exprobrabilis fias*.
- Mala aurea in lectis argenteis, qui lo-
 quitur verbum in tempore suo* : id est,
 proferens sermonem utilem tempore op-
 portuno, assimilatur aureis pomis, quæ ad
 decorem affiguntur lectis argenteis. Talis

Hebr. iv,
12.Math.
xxiii, 6, 7.

8

Ibid. xviii,
15.

9

10

Prov. xi, 13.

11

1 Petr. v, 6.

Luc. xiv,
8-11.

etenim homo ornatur suis verbis, quemadmodum lectus argenteus aureis pomis, id est similitudinibus pomorum factis de auro. Et sicut in lecto argenteo dulciter quiescit ac dormitur, sic sermo hujus facit auditores suaviter in se requiescere. Consvenerunt autem antiquitus magnates lectis aureis atque argenteis uti, juxta illud libri Esther: Lectuli quoque aurei et argentei super pavementum dispositi erant. —

12 *Inauris aurea et margaritum fulgens, qui arguit sapientem et aurem obedientem*, id est vir caritative increpans sapientem, qui utique libenter suscipit correptionem, et aurem quæ exhortationi ac jussioni obedit. Quemadmodum enim inauris aurea aurem decorat, et splendida margarita vultum venustat; sic talis correptor et exhortator, verbis suis correptoriis ac informativis ornat se ipsum, et correptum, et obedientem. Suntque verba prudentiæ ejus splendentia instar argenti, et pretiosa ut margaritum, juxta illud Psalmi: Eloquia Domini argentum igne examinatum.

13 *Sicut frigus nivis in die messis*, id est, sicut tempore messis acceptum est frigus aliquantulum simile frigori nivis ipsis messoribus, quia refrigerat eos; *ita legatus fidelis ei qui misit eum*, id est, conveniens et jucundus est domino, a quo directus est: *animam illius requiescere facit*. —

14 *Nubes et ventus, et pluvie non sequentes, vir gloriosus*, id est famosus, seu præclarum et virtuosum ac liberalem se lingens, magna promittendo, *et promissa non complens*. Nam sicut ventus et nubes, volantes sunt et sine optato effectu, ad quos non sequitur imber; sic homo promissa non implens, est corde levis, instabilis, et sine effectu virtutis, ac in suspenso tenens, magisque affligens quam lætificans eum cui promisit.

15 *Patientia lenietur princeps*: id est, per patientiam ejus quem princeps jubet puniri, mitigatur iracundia principis, nisi sit penitus ferox et inhumanus. Sic et Princeps altissimus, Dominus Deus, per patientiam sustinentium adversa eis reconci-

liatur. Ideo ait Michæas: Iram Domini portabo, quia peccavi ei. Unde in secundo Machabæorum habetur: Ira Domini in misericordiam conversa est. *Et lingua mollis*, id est responsio humilis, et recognitio propriæ culpæ, seu sermo suavis, *confringet duritiam*, id est, indignationem et rigorem offensi tollet et placabit: quemadmodum mulier Thecutis et Abigail mentem David ad elementiam pertraxerunt.

Mel invenisti? comede quod sufficit tibi:

id est, quidquid duleis edulii habes, quantumcumque faciliter obtinueris illud, tamen non nisi moderate utere illo; *ne forte satiatas evomas illud*, et ita ex tua gula et carnalitate fiat tibi nocivum, quod ex se est suave ac aptum. Spiritualiter autem, Si mel invenisti, id est, Deum contemplari cœpisti, et Scripturarum dulcedinem aliquantulum degustasti, comede quod sufficit tibi, id est, juxta capacitatem intellectus tui te refice inde, nec incomprehensibilia comprehendere enitaris; ne forte satiatas evomas illud, id est, ex consideratione laboriosa repleto vertatur tibi in nocentum summum illud primæ veritatis objectum, atque id ipsum quod cœpisti de eo salubriter degustare, amittas. — *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui*, id est, non nimis frequenter visites eum, nec apud eum nimis diu remaneas; *nequando satiatas*, id est de tua præsentia attædiatus, *oderit te* propter molestiam, vel expensas quas ingeris ei, vel ex suspitione qua putare posset quod uxorem aut filiam ejus turpiter ames. Melius est ergo, ut rarius veniendo facias eum tuum optare adventum, quam ut una vice tam diu secum permanes, aut tam multoties eum accedas, ut fastidiat tuam præsentiam. Sed in hac re necessaria est discretio, qua homo prudenter perpendat an sua præsentia sit suo proximo onerosa, aut minus solito gratiosa: quo cognito, moderetur sive abstineat.

Jaculum et gladius et sagitta acuta, id est, his rebus assimilatur, et instar earum nocet, lædit, et perforat, *homo qui loqui-*

Mich. vii,

9.

II Mach.

viii, 5.

II Reg. xiv,

21; *I Reg.*

xxv, 33, 34.

46

47

18

19 *tur contra proximum suum falsum testi-*
monium : per quod privat eum fama, sub-
 stantia, aut etiam vita. — *Dens putridus,*
et pes lassus, qui sperat super infideli in
die angustiae : id est, sicut dens putrefa-
 ctus, et pes læsus ac lassus, valde affli-
 gunt, et tempore famis ac itinerationis non
 bene deserviunt; sic homo magnos incur-
 rit dolores et cruciatus, confidendo de sub-
 sidio hominis infidelis, injusti, fallacis,
 20 præsertim tempore necessitatis; *et amittit*
pallium, id est necessarium sibi amictum,
in die frigoris, quando plus indiget pallio.

Acetum in nitro, qui cantat carmina
cordi pessimo : id est, qui cantica Scriptu-
 rarum et divina eloquia proponit cordi in-
 corrigibili et indurato, similis est ei qui
 acetum infundit nitro. Quemadmodum enim
 nitrum ex infusione aceti super se, fumat
 et erepitat, sicut et calx viva aqua infusa;
 sic pessima corda ex Scripturarum admo-
 nitione, correptione et castigatione, non
 quiescunt a vitiis suis, sed aerius indignan-
 tur, inquietantur, et fumum iræ emittunt.
 Circa hoc ait Glossa : Nitrum non multum
 a specie salis distat. Sicut enim fervor so-
 lis conficit salem in littore maris, durando
 aquas marinas in petras, quem salem vis
 ventorum, aut maris fervor seu agitatio
 projicit ad littus; ita in provincia Nitria
 in qua nascitur nitrum, ubi pluviae longio-
 res infuderint terram, succenditur ardor
 nimius, qui aquas durat et exeoquit in pe-
 tram simillimam glaciei aut sali, sed nihil
 gelidi frigoris, nihil salsi saporis habentem;
 quæ tamen petra juxta naturam salis
 solet durari in caumate, atque in nubiloso
 aere fluere ac liquefieri consuevit. Hac pe-
 tra, scilicet nitro, indigenæ ad lavandum
 utuntur, juxta illud in Jeremia : Si laveris
 te nitro, et multiplicaveris tibi herbam
 Borith, etc. Crepitat autem in aceto quasi
 calx viva, et deperit; sed aquam lotioni ha-
 bilem reddit. Unde per nitrum quidam in-
 telligunt speciem terræ, similem minuto
 sabulo : eni si aqua infundatur, fumigat.
 Denique de præfatis carminibus scriptum
 est in libro Job : Non dixit : Ubi est Deus

Jer. ii, 22.
Job xxxv,
 10.

A qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?
 — *Sicut tinea vestimento, et vermis ligno;*
ita tristitia viri nocet cordi. Istud non est
 in Hebræo, neque de textu. Sed et sensus
 patet ex eo quod scriptum est supra, Spi-
 ritus tristis exsiccet ossa.

Prov. xvii,
 22.

Si esurierit inimicus tuus, ciba illum;
si sitierit, da ei aquam, id est aptum po-
 eulum, *bibere* : id est, redde ei bona pro
 malis, ut beneficiis vineas eum. Ideo sub-
 dicitur : *prunas enim,* id est caritatis fo-
 menta et incentiva, *congregabis super ca-*
put ejus, id est in corde ipsius, inducendo
 eum ad considerationem caritatis, pieta-
 tis, et beneficentiæ tuæ : ex quibus cor
 ejus rancorem abjiciet, et tuo accendetur
 amore. Sic enim vineitur malum in bono.

21

Et Dominus reddet tibi copiosam merce-
dem. Quasi dicat : Dato quod ille in sua
 duritia inimicitiaque permanserit, tu ta-
 men digno præmio non carebis. Hanc au-
 ctoritatem allegat Apostolus ad Romanos.
 Ex qua etiam elucescit, non fuisse in-
 tentionem legis Mosaicæ, quod inimicus
 absolute odiretur. Et consonat ista aucto-
 ritas eum eo quod dictum est supra : Ne
 dicas, Reddam malum pro malo. Porro, pro
 eo quod dicitur hic, *Et Dominus reddet*
tibi, aliqui dicunt in Hebræo haberi : *Et*
Dominus pacificabit tibi, id est, cor adver-
 sarii, cui sic benefacis, convertet ad ha-
 bendam amicitiam tecum ac pacem.

Rom. xii,
 21.

Ibid. 20.

Matth. v,
 43.

Prov. xx,
 22.

Ventus Aquilo, id est aquilonaris seu
 septentrionalis, *dissipat,* id est impedit,
pluvias. Est enim præcipue frigidus : id-
 eo, ut frequenter, impedit copiosam vapo-
 rum elevationem, ac nubium resolutionem
 in imbrem, quamvis non semper. *Et facies*
tristis, linguam detrahentem : id est, audi-
 tor detrahentis, mœstum vultum monstan-
 do detractori, tacite admonet eum ut si-
 leat. Dum enim detractor perpendit sua
 verba invite audiri, repercutitur in se ip-
 so, et advertit se male loqui. Circa hoc
 asserit Glossa : Si hilari vultu audieris
 detrahentem, tu illi das fomitem detra-
 hendi; si autem tristi eum vultu audieris,
 dicit non libenter dicere quod didicerit

23

non libenter audiri. (Aliqui asserunt in Hebræo haberi, Ventus Aquilo creat pluvias : ut sit sensus, quod sicut ventus australis generat pluvias versus partes aquilonares, sic ventus aquilonaris versus partes australes, prout etiam secundo Meteororum habetur ; Et facies tristes lingua detrahens, id est, lingua detrahens provocat contra se iram divini respectus.) Itaque dum detrahentem quis increpare, vel ab eo non audet recedere, saltem mœstum et formidolosum ei ostendat vultum ac apparatus. — *Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, et in domo communi.* Hoc supra scriptum atque expositum est.

24

Prov. xxi, 9.

25 *Aqua frigida animæ, id est personæ seu homini, sitiendi, supple, suavis est ; et nuntius bonus de terra longinqua* apportans bona nova, jucundus est domino a quo erat missus. Sic Christus, secundum naturam assumptam, nuntius Dei Patris, veniens in hunc mundum a regione vivorum, et optima nova et dona ac promissa deferens secum, suavissimus factus est ferventibus animabus, quæ dicere possunt :

Ps. xli, 2.

Luc. i, 26, 27.

Ibid. 46-53.

26 *Fons turbatus pede, et vena corrupta : id est, quemadmodum aqua agitata suam amittit quietem et venustum adspectum, et sicut vena infecta est vitæ corruptiva ; sic justus cadens coram impio, id est, oppressionem mortemve sustinens a persecutore iniquo : quia ex hoc multi insipientes judicant eum fuisse iniquum, et ipsum diffamant ; vel, Cadens coram impio in peccatum : quoniam vitiosi homines proni sunt justos, cadentes in culpam accusare, denigrare, et peccatum eorum exaggerare.*

27

Sicut qui mel comedit multum, id est excessive, non est ei bonum, sed valde læsivum, ac fastidii mellis inductivum ; sic qui perscrutator est majestatis, id est, ea quæ Dei sunt, irreverenter, intimorate, præsumptuose scrutari præsumit, videlicet

occulta Dei judicia, et ea quæ prædestinationem præscientiamque concernunt, seu superbeatissimæ Trinitatis mysterium, *opprimetur a gloria*, id est, ab excellentia et incomprehensibilitate ac luce immensa tanti objecti vincetur, retundetur, et quodammodo excæcari videbitur. Nam sicut lux solis corporei, plenitudine suæ claritatis visum corporalem reverberat, et si diu sibi infigatur, excæcat ; sic increata illa majestas sua infinita et incircumscribibili excellentia, claritate, et actualitate, mentem humanam vincit, superat, et retundit in infinitum. Nempe, ut ait Boetius, quædam difficilia sunt ad intelligendum ex modicitate et imperfectione suæ entitatis, sicut materia prima, tempus et consimilia ; quædam vero, ex eminentia suæ actualitatis et formalitatis, quemadmodum substantiæ separatæ, ad quarum notitiam ita se habet intellectus noster, sicut oculus vespertilionis ad lumen solis, secundum Philosophum. Quum ergo Deus excelsus et benedictus sit prorsus in infinitum perfectior, actualior, excellentior omni intelligentia, constat quod infinite nostram transcendat capacitatem. Propter quod ait et Plato in primo Timæi : Genitorem opificemque universi tam difficile invenire, quam inventum impossibile digne effari. Abstinentum est ergo ab omni incauto divinorum scrutinio ; atque, ut divinus Dionysius ac Damascenus testantur, non est audendum aliquid de superessentiali dicere Deitate, præter ea quæ nobis in Scripturis sunt tradita. Moderata tamen humilisque scrutatio divinorum, auxilio gratiæ Dei innitens, est licita, dicente Propheta : *Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea.* Hinc quoque in Ecclesiastico scriptum est : *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris.*

Ps. cxviii, 129.

Eccli. iii, 22.

Sicut urbs patens, id est aperta, et absque murorum ambitu, ab hostibus citius expugnatur atque destruitur, et quid intra se habeat, introeuntibus manifestat ; ita vir qui non potest, id est, non studet

28

nec vult, *in loquendo cohibere spiritum suum* a verbis superfluis et incautis, ab invisibilibus hostibus faciliter superatur, læditur et necatur : quoniam ipsemet sua loquacitate contra se pugnat, suam quoque insipientiam, vanitatem, incustodiam, cogitationem et affectionem audientibus per propria verba pandit. Ideo ait Psalmista : Cohibe linguam tuam a malo. Et alia dicit scriptura : Verba prudentium statim ponderabuntur. Et alibi : Numquid vir verbosus justificabitur? Ponamus ergo custodiam ori nostro, et ostium circumstantiæ labiis nostris.

Ps. xxxiii,
14.
Eccli. xxi,
28.
Job xi, 2.
Ps. cxl, 3.

ARTICULUS XXVI

EXPOSITIO CAPITULI VICESIMI SEXTI : QUOMODO NIX IN ÆSTATE, ET PLUVIE IN MESSE, SIC INDECENS EST STULTO GLORIA.

- 1 **Q**UOMODO nix in æstate inconueniens est, utpote contra solitum nature ac temporis cursum, eo quod nix generetur ex frigore magno, et pluvie in messe non congruunt, quia nocivæ sunt bladis ; sic indecens est stulto gloria, id est fama clara, quia indignus est ea. vel honor manifestus, qui debetur virtutibus, non morali- bus tantum, sed intellectualibus : vel, Gloria, id est lætitia : quum enim sit stultus, non habet in se unde ordinate ac spiritualiter jucundetur. Verumtamen, et si stulto, ut tali, non congruat gloria, tamen si forsan prelatus sit, aut in aliqua eminentia constitutus, honorandus est ratione prelature aut dignitatis. Unde saceratissimus princeps apostolici ordinis : Servi, inquit, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed et dyscolis.
- 2 *Nam sicut avis ad alta transeolans, et passer quolibet vadens : id est, sicut avis volans in altum aeris locum, ad tempus in motu est, deinde alicubi requiescit, similiter passer vadens volando aut incedendo quolibet, id est ad aliquem locum in quo subsistit, vel, Quo libet, id est, quo sibi placuerit ; sic maledictum frustra prolatum, id est verbum maledictionis contra alterum injuste pronuntiatum, in quem- piam superveniet, id est, in aliquem re-*
- B**undabit : quoniam etsi non noceat ei in quem profertur, vertitur tamen in crimen ei qui protulit illud, et in eos qui ei consentiunt. Ideo monet Apostolus : Benedicite persequentibus vos ; benedicite, et nolite maledicere. Nihilo minus quidam ad maledicendum aliis valde proni sunt, jamque impletum est quod Osee asserit : Maledictum et homicidium, mendacium, furtum et adulterium inundaverunt. Est autem maledicere, malum alicui imprecari : quod ex suo genere est mortale et caritati contrarium, quum et Apostolus fateatur, Neque maledici regnum Dei possidebunt : prout in secunda secunda, questione 76, Thomas declarat. Attamen sancti viri leguntur quandoque maledixisse iniquis, quemadmodum quarto Regum Eliseus pueris pravis, et princeps Apostolorum Simoni mago ; sed talia facta sunt zelo justitiæ, non affectu iræ, invidiæ, aut similis malæ radicis. Vel imprecati sunt aliis mala pœnalia, non in quantum sunt mala, sed ut justa supplicia, et purgantia a vitiis in presenti : quemadmodum iudex maledicit reo, in quem damnationis profert sententiam ; vel qui cupit alteri infirmitatem et adversitatem, ut per eas ab iniquitatibus retrahatur. Istud tamen non est proprie maledicere, quia non optatur malum ut tale.

Rom. xii,
14.

Osee iv, 2.

I Cor. vi,
10.

IV Reg. ii,
24.
Act. viii, 20.

I Petr. ii,
18.

3 *Flagellum* convenit equo pigro seu indomito, et camus asino, et virga in dorso imprudentium: id est, disciplina imprudentibus debetur, ut vel ipsi emendentur, quod si noluerint, alii eorum terreantur exemplo. Similiter indisciplinatis brutalibusque hominibus Deus misericordissime facit, dum per aspera et adversa, per infirmitates, terrores et damna eos compescit et reprimat a peccatis, sicut cuidam loquitur per Osee: Sepiam viam tuam spinis. Ideo orat Psalmista: In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximat ad te. Unde et in libro Job inducitur: Pater mi, ne desinas ab homine iniquitatis, qui addit super peccata sua blasphemiam, id est, talem disciplinare non cesses, quousque resipiscens pœniteat.

4 *Ne respondeas stulto*, id est homini vitioso, *juxta stultitiam suam*: id est, quamvis ipse insipienter et injuriose loquatur aut quærat, non tamen insipienter et vitiose respondeas; *ne efficiaris ei similis*: quia hoc esset vinci a malo, et verbis contendere. Imo agendum est quod loquitur Paulus: Libenter suffertis insipientes, quum sitis ipsi sapientes. *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*. Istud videtur præfatæ doctrinæ contrarium, sed non est: quoniam sensus est: Responde stulto juxta stultitiam suam, id est, juxta exigentiam atque demeritum sui stulti sermonis, da ei aptam responsionem, vel ejus verba ironice repetendo, vel suam insipientiam ei declarando, aut eum increpatorie seu reprobative interrogando, seu verba justi rigoris et debitæ invectionis enuntiando; ne putet se sapientem, sed suam advertat impietatem, imperitiam aut errorem: quemadmodum martyres sancti frequenter responderunt tyrannis, imo et præclarissimæ virgines, ut Agatha, Cæcilia et Lucia. Interdum etenim licet et expedit clavo clavum retundere, dum impii seu improbi homines aliter informari aut reprimi nequeunt. Unde et Christus a Pharisæis interro-

gatus, Cur discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? respondit: Quare et vos transgredimini præceptum Dei, propter traditionem vestram? Verumtamen in hac re discretio valde est necessaria, ne sub colore zeli justitiæ, ira et impatientia admittantur. Ideo unusquisque conscientiam suam examinet, quo affectu, qua intentione, qua tranquillitate locutus sit.

Claudus pedibus, id est, claudicanti est similis, nec in via virtutum expedite procedit, et iniquitatem bibens, id est abundanter peccans, seu nocumentum quod est effectus iniquitatis, accipiens, est qui mittit verba per nuntium stultum, id est, indiscreto et malitioso legationem seu expeditionem arduæ rei committit, dummodo sciat nuntium esse hujusmodi. Talis enim nuntius infideliter agit et imperite, et interdum sponte variat verba, et provocat jurgia, damnaque infert. Potissime autem peccat, qui homines vitiosos, diffames, hæreticos sive schismaticos, ad prædicandum et gubernandum alios mittit. Porro, qui graviter peccat, dicitur iniquitatem potare, juxta illud in libro Job: Bibens subsannationem quasi aquam.

Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias, quia eis uti non valet; *sic indecens est in ore stultorum parabola*, id est parabolica doctrina. Quum enim sint impii, docere alios sunt indigni, nec sapientialia verba decenter exponunt: imo ex eorum carnalitate et pravitate vilescit audientibus doctrina ipsorum. — *Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii*, id est, adjutorium præbet, et saxum apponit acervo materiæ, ex qua ædificatur templum Mercurio, uni deorum gentilium: sicut, inquam, talis reprehensibiliter facit, *ita qui tribuit insipienti*, ut tali, honorem: quia, ut sic, est honore indignus. Vel iste est sensus: Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, id est in cumulum lapillorum per quos computare solebant mercatores, Mercurium specialiter venerantes, perturbat eosdem; ita qui insipientem honorat, ordinem rerum conturbat.

Matth. xv, 3.

6

Job xxxiv, 7.

7

8

Osee ii, 6.
Ps. xxxi, 9.

Job xxxiv, 36, 37.

Rom. xii, 21.
II Tim. ii, 14.
II Cor. xi, 19.

Matth. xv, 2.

- 9 — *Quomodo si spina nascatur in manu temulenti*, id est ebrii, pungit et lædit tam temulentum, quam illos quos accipit manu spinosa; *sic parabola in ore stultorum* tam stultos fœdat et lædit doctores, quam eos qui audiunt, gravat, scandalizat, offendit.
- 10 *Judicium*, id est sententia judicis, *determinat causas*, id est, expedit lites quæ coram tribunali ventilantur: *et qui imponit stulto silentium, iras mitigat* quæ ex loquacitate pravorum nascuntur. — *Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum*, id est, sæpius vomit, seu id quod vomuit resorbet, est fœdus et turpiter agens; *sic imprudens qui iterat stultitiam suam*, id est peccator recidivans, et quod per confessionem eiecit, denuo faciens. Huic consonat, quod in secunda sua ait epistola præstantissimus Petrus: Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum reverti. Contigit enim eis illud veri proverbii: Canis reversus ad vomitum suum. — *Vidisti hominem sapientem sibi videri in se et ex se*, seu magis quam est? *Magis illo spem habebit stultus*, id est, curabilior illo erit peccator defectum suum perpendens, et insipientem se cognoscens. Ideo scriptum est: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes*. Paulus quoque: *Nolite, inquit, prudentes esse apud vosmetipsos*, id est propria reputatione. Nemo etenim absque revelatione potest certo scire se sapientiam illam quæ est donum habere, quoniam caritati inseparabiliter est conjuncta. Qui autem noverunt se esse in caritate et desuper illustratos, ut sancti Apostoli, cognoscebant in Deo esse se sapientes, eum gratiarum actione et humilitate. Itaque non arbitremur nos sapientes, sed potius defectuosos et fatuos, quia revera multæ et magnæ sunt stoliditates peccantium: nec alios aspernemur ut stultos, imo magis pensemus peccata nostra præterita, et bona quæ desunt, quam quæ forsitan habemus.
- 11 *Dicit piger: Leo est in via, et leona in itineribus*. Hoc supra scriptum est atque expositum. *Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo*. Unde præhabitu est: Piger immittit soporem. Et piger abhorret laborem, et repausationem diligit corporalem: sicque multa bona omittit. *Abscondit piger manus sub ascella sua, et laborat si ad os suum eas converterit*. Hoc etiam supra expositum est. *Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias*. Majoris enim putat esse prudentiæ, quærere et servare repausationem carnalem, diu dormire, pericula negotiantium evitare, quam vigiliis, studiis, laboribusque insistere; suam ignaviam sæpe putat esse discretionem, ac peritum se arbitratur, quum excusaverit suum torporem; viros quoque sapientes ac fervidos, ardua virtutum exercitia edocentes, judicat indiscretos.
- 12 *Sicut qui apprehendit auribus canem* acquirit morsum et læsionem a cane impatienti et iracundo; *sic qui pertransit impatienti, et commiscetur rixæ alterius*, id est, corrixantibus se immiscet, non ad pacificandum, sed adjuvando unam partem ex irrationabili causa: quia ex hoc vulnerationem sæpe incurrit. — *Sicut noxius est*, id est proximo valde nocivus, *qui mittit lanceas et sagittas in mortem*, id est ad alios occidendos: *sic vir qui fraudulentè nocet amico suo*: sicut impiissimus Tryphon occidit Antiochum regem adolescentem, virtuosumque Jonathan cepit, ac filios ejus procuravit sibi mitti, quos interfecit. *Et quum fuerit deprehensus per opus iniquum, dicit: Ludens feci*, id est, intentionem nocendi non habui, sed improvise sic contigit.
- 13 *Quum defecerint ligna, exstinguetur ignis*, cujus materia ligna sunt. Nam causa deficiente, deficit et effectus. *Et susurronè subtracto*, qui scilicet in aure susurrando profert verba detractoria, aut discordiæ seminativa, ex quibus nascuntur contentiones et jurgia: *jurgia conquiescunt*. Juxta quem modum scriptum est supra: *Ejice derisorem, et exhibit eum eo*

Prov. xxii,

13.

14

Ibid. xix,

15.

15

Ibid. 24.

16

17

18

19

1 Mach. xiii,

31.

Ibid. xii,

48; xiii, 23.

20

Prov. xxii,

10.

- 21 jurgium, cessabuntque causæ et contumeliæ. — *Sicut carbones ad prunas, quibus appositi accenduntur, et ligna ad ignem, quem nutriunt et augmentant; sic homo iracundus suscitatur rixas, proferendo verba injuriosa, et alium invadendo desiderio ultionis.* — *Verba susurronis quasi simplicia, et ipsa perveniunt ad intima cordis.* Hoc supra expositum est.
- 22 *Quomodo si argento sordido, id est, in quo scoria manet, ornare velis vas fictile: qui ornatus non convenit; sic labia tumentia, quæ proferunt verba elata, cum pessimo corde sociata: quorum conjunctio est periculosa, quia quod latet in corde, mox per labia animosa profertur in medium.* Unde subjungitur: *Labiis suis intelligitur inimicus, id est, per verba superba et injuriosa, hostis occultus prodit se ipsum, quum in corde tractaverit dolos, id est, intra se excogitaverit modum et vias nocendi dolose et clam: sicque interdum contra propositum suum, ex impetu passionum pandit suam iniquitatem: de quo postea dolet, et cupit per verba ficta amicitiam demonstrare, ut non observantibus se acrius ac celerius noceat.*
- 23 Idcirco subjungitur: *Quando submiserit vocem suam, bassius humilisque loquendo ex fictione, ne credideris ei, sed observa te, quia abundans cautela non nocet, præcipue circa talem; quoniam septem nequitiae sunt in corde illius: id est, omni modo sibi possibili machinatur tibi malum.* Septenario quippe universitas designatur.
- 24 *Qui operit odium fraudulenter, id est, rancorem suum contra alium dolose occultat, aut per amicitiae signa oppositum simulat, quemadmodum Joab Amasam osculando; revelabitur malitia ejus in consilio, id est, per diligentem inquisitionem poterit deprehendi ex aliquibus factis aut signis, aut revelatione quorundam: sicut in libro [primo] Machabæorum sæpe habetur, quod Judæ et fratribus ejus innotuit odium et machinatio adversariorum.* Istud tamen quandoque fieri nequit per
- A humanam industriam; sed in consilio atque judicio Dei omne malum, quantumcumque absconditum, manifestabitur, sicut in Evangelio asserit Christus: Nihil absconditum quod non reveletur.
- Qui fodit foveam, incidet in eam: id est, qui alteri molitur insidias, laqueosque extendit et parat ruinam, patietur pro suo facinore debitam pœnam; et iniquitas sua redundat in ipsum, magisque lædit se ipsum peccando, quam alium damna aut supplicia inferendo: imo frequenter in hac vita cadit in malum quod alteri præparavit, sicut Judæi Christum et ejus discipulos occidendo, fugando, despoliando, meruerunt a Romanis occidi, captivari, et toto orbe dispergi.* Unde ait Salvator: Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit; et Psalmista, Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit. Atque ad idem spectat quod subditur: *et qui volvit lapidem, revertetur ad eum: quia qui grave malum nititur superinducere alteri, meretur opprimi et perire; et frequenter ab eis vastatur, quos conabatur suppeditare, sicut et Balaam a filiis Israel fuit occisus, de quorum deceptione et morte dedit consilium.* Simili modo perierunt Absalon atque Achitophel, qui contra David conspiraverunt. Hinc in Ecclesiaste legitur: *Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.* Et alibi dicitur: *Facienti nequissimum consilium, super ipsum devolvetur.* Attendant hæc qui suis vitiis ac passionibus sic obtenebrantur, ut quum detraxerint proximis, aut quamecumque injuriam intulerint eis, gloriantur et jaectant se illis nocuisse, quum potius nocuerint sibimetipsis, illis vero, dummodo fuerint patientes, profuerint, et gloriæ coronam paraverint. Etenim nulla nocebit adversitas, si nulla dominetur iniquitas. Itaque uniuscujusque malum in proprium redundat auctorem. Ideo scriptum est: *Væ impio in malum; retributio enim manuum ejus fiet ei.*
- Lingua fallax non amat veritatem, sed dolosa mendosaque verba, ac testimonia*

Luc. xii, 2.

27

Matth. xxvi, 52.

Ps. vii, 16.

Num. xxxi, 8.
Ibid. 16.II Reg. xviii, 9, 14, 15;
xxvii, 23.Ibid. xv, 1-12.
Eccle. x, 8.
Eccli. xxvii, 30.

Is. iii, 11.

28

Prov. xviii, 8.

23

24

25

26

II Reg. xx, 9, 10.

I Mach. iii, 42; v, 10-15, 25-27; vii, 30.

falsa; *et os lubricum*, id est libidinosum, A frequenter sequuntur facta injusta et opera vitiosa, sicque loquentem præcipitat ad inferni supplicia.

ARTICULUS XXVII

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI SEPTIMI : NE GLORIERIS IN CRASTINUM, IGNORANS QUID SUPERVENTURA PARIAT DIES.

- 1 **N**E glorieris in crastinum : id est, non præsumas pro certo te crastino die victurum, quia, ut ait Salvator, nescimus diem neque horam; nec differas vitæ tuæ emendationem, quasi velis eam emendare in posterum, sicque de crastino, id est futuro tempore glorieris, quasi bona operaturus in illo (solet enim eras, pro futuro accipi in Scripturis, sicut in Genesi Jacob ait, Cras respondebit mihi justitia mea); nec præsupponas te eras aut postea lucraturum; *ignorans quid superventura pariat dies*, id est, quid tibi in eo continget, an scilicet vives in eo, et an sanus eris, an æger, an prospera habiturus, an adversa. Hinc contra præsumentes de crastino, scriptum est : Ecce qui nunc dicitis, Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, et faciemus quidem ibi annum, et merebimur, et lucrum faciemus : qui ignoratis quid sit vobis in crastinum. Sic ergo vivamus, quasi quocumque die morituri : quia, ut ait Gregorius, qui tibi promisit de peccato, si pœniteas, veniam, non tibi promisit crastinum diem. Hinc in Proverbiis suis Seneca scripsit : Omnes vitam differentes, incerta mors prævenit. Omnis igitur dies tanquam ultimus ordinandus est.
- 2 *Laudet te alienus* : id est, sic vive, ut ab aliis sis dignus laudari : nam propter ea quæ insunt a natura, non meremur laudari, nec vituperari, secundum Philosophum. Et quamvis fueris laude dignus, *et non* tamen laudet te *os tuum* : quia laus propria sordet. *Extraneus, et non labia* tua : nam, ut ait Apostolus, Oportet etiam ab his qui foris sunt, testimonium bonum habere. Non tamen debemus humanam appetere laudem, sed potius abhorrere, quum simus valde defectuosi atque culpabiles, et ne aliquid mercedis recipiamus in vita præsentis, et quoniam certi non sumus quod opera nostra vere procedant ex caritate : sed taliter conversemur, ut digni existamus præconiis, sicut et Seneca loquitur : Quam magnum est, non laudari, et esse laudabilem ! Et rursus : Quid sis interest, non quid habearis. Nihilominus sancti viri interdum pro confortatione suæ fiducia, aut pro aliorum ædificatione et perversorum confutatione, ad laudem et gloriam Dei, quandoque suas commemorant aut describunt virtutes ac merita, aut excellentiam gratiæ eis concessæ : quemadmodum Ezechias loquitur Deo, Memento quomodo ambulaverim coram te in veritate et corde perfecto ; Paulus quoque, præsertim in epistola ad Corinthios : qui etiam ad Romanos testatur, Nos ipsi primitias Spiritus habentes. Sic et interdum volunt honorari a subditis, in quantum sunt vicarii Dei : non propter se, sed ne Deus inhonoretur in eis, et ne subditi peccent, debitum eis honorem non tribuendo.
- Grave est saxum*, ut lapis molaris, seu quodecumque mortale peccatum, quod suo mox pondere trahit ad aliud, et impœnitentem præcipitat in gehennam; *et onerosa arena* conglutinata seu multiplicata, vel venialium multitudo. *Sed ira stulti*, id est

1 Tim. iii, 7.

Matth. xxv, 13.

Gen. xxx, 33.

Jacob. iv, 13, 14.

IV Reg. xx, 3.

II Cor. xi, 11.

Rom. viii, 23.

hominis vitiosi, utpote ira per vitium, non per zelum, *utroque est gravior* ad portandum hominibus, nisi sapientibus ac perfectis. Multis enim mortalibus peccatis, non omnibus, ira est gravior coram Deo atque hominibus.

4 *Ira non habet misericordiam*: loquendo de ira per vitium, rationem omnino obtenebrante, quæ ex suo genere est unum de septem peccatis mortalibus; *nec erumpens furor*: quia crudelitate, non pietate, utuntur ac agitantur. *Et impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* Hinc, secundum Philosophum, ira est animæ ægritudo. Et consonat istud ei quod dictum est supra: Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere? Hinc in Proverbiis suis Seneca contestatur: Nihil minus quam irasci punientem decet, quum per hoc magis ad emendationem proficiat: itemque, Ira in temeritatem prona est, et periculum inferre non cavet. Hinc denuo loquitur: In vindicando criminosa est celeritas. Est autem ira hæc vehementer detestanda, ac diligentissime evitanda, quia per eam, quasi per canem, communitas inquietatur, gratia vitæ spiritualis aufertur, proximus scandalizatur, ratio obscuratur, mens Spiritum Sanctum repellit, et hominem bruto, imo furenti belluæ similem reddit. Sed, ut ait Ambrosius, Qui sibi ipsi irascitur quia iram admisit, desinit proximo suo irasci. Qui autem vult iram suam probare justam, magis inflammat eandem. Ne ergo communitati aut domesticis graves importabilesque reddamur, impetum iræ prorsus superare et extirpare conemur.

5 *Melior est manifesta correctio*, quæ est actus caritatis, et eleemosyna * ac opus justitiæ, *quam amor absconditus*, id est dilectio habitualis, non procedens in actum: in qua meritum non consistit, nec proximo prodest. Aliqui tamen per amorem absconditum, intelligunt carnalem et sæcularem dilectionem, quæ non quærit animæ bonum, sed oblectamentum et proprium commodum. Hinc in Ecclesiastico legitur: Corripe amicum, ne forte non intellexerit, et

A dicat, Non feci; aut si fecerit, ne iterum addat facere. — *Meliora sunt vulnera diligentis*, id est verbera et læsiones inflicta dilecto a spiritualiter diligente Deo, aut angelo sancto, vel homine bono, quum sint quædam remedia contra peccata futura, et medicamenta peccati præteriti vel præsentis, *quam fraudulenta odientis oscula*: quæ non prosunt, sed fallunt. Hinc loquitur Augustinus: Magis amat objurgator castigans et sanans, quam adulator dissimulans; et rursus: Non semper osculatur pater filium, sed interdum castigat: ergo dum castigatur qui diligitur, tunc circa eum pietas exerceatur. Itemque: Si me, inquit, posses docere quod nescio, non solum verbis reprehendentem, sed et pugnis cædentem deberem te patientissime sustinere.

Anima saturata calcabit favum: id est, homo cibo repletus, fastidit durante saturitate cibum quantumlibet dulcem. *Anima autem esuriens, etiam amarum pro dulci sumet*, id est, vilia et amara cibaria delectabiliter comedet, fame cogente: quæ amara judicat dulcia, juxta illud in Job, Animæ esurienti etiam amara dulcia esse videntur: quod tamen non est ibi de textu, quamvis textui inseratur; sed ex his quæ ibi dicuntur, elicitur: sicque pro glossa fuit primo inductum. Nam subdit ibidem sanctus Job: Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia, cibi mei sunt. Spiritualiter autem loquendo, Anima saturata calcabit favum, id est, corporaliter satiati et gulosi fastidiunt cœlestis regni dulcedinem, et contemplationis suavitatem. Talibus enim loquitur Dominus: Væ vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram; væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Anima autem esuriens sitiensque justitiam, pro obtinenda quiete æterna, libenter suffert adversa et pœnitentiæ opera. Posset itidem sic exponi: Anima saturata consolatione interna, ex contemplatione et gustu summi et incircumscripibilis boni calcabit favum, id est terrena omnia oblectamenta.

6

7

Job vi, 6.

Ibid. 7.

Luc. vi, 24, 25.

Prov. xviii, 14.

* eleemosyna spiritalis

Eccli. xix, 13.

8

Sicut avis transmigrans de nido suo, id est, nidum suum cum pullis seu ovis suis ibi contentis omnino relinquens; sic vir qui relinquit locum suum, id est congregationem seu familiam sibi commissam, et spiritualibus seu carnalibus filiis debitam subtrahit curam et educationem; vel, Locum suum, id est virtuosam exercitationem, in qua cœpit proficere. Unde in Ecclesiaste habetur: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: hoc est, si diaboli tentatio irruerit super te, non desistas a bono quod inchoasti. Vel, Locum suum, id est societatem et religiosum conventum, in quo Deo servire incepit. Unde ad Hebræos ait Apostolus: Non deserentes collectionem nostram, sicut est moris quibusdam, sed consolantes. Hinc Seneca satis notabiliter ait: Primum argumentum compositæ mentis existimo, posse secum consistere et morari; ægri animi est ista jactatio, discurrere, et locorum varietatibus inquietari. Peregrinantes hospitia habent multa, amicitias nullas. Nec prodest eibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit, ut remediorum crebra mutatio; non convalescit planta, quæ sæpe transfertur. Nihil tam utile est, ut in transitu prosit. Fastidientis stomachi est, plura degustare, quæ ubi varia et diversa sunt, inquinant, non alunt.

Ecce ex his reprehenditur religiosorum quoque instabilitas aliquorum: qui quum in conventu et ordine laudabilis observantiæ sint, ex quadam phantastica apprehensione, aut diabolica illusionem, aliam domum aut religionem ingredi cupiunt, et semper inconstantes sunt corde, ac animo fluctuantes; atque ex propria impatientia, inquietudine, irrefrenatione ac pertinacia potius incitantur, quam desiderio perfectionis majoris: cujus evidens signum est, quod in eo quo resident loco, male se habent, non dantes se ad obedientiam sanctam, ad propriæ voluntatis fractionem, ad mortificationem salubrem, ad diligentiam obser-

Eccle. x, 4.

Hebr. x, 25.

* irrefrenatione

vantiæ regularis, ad jugem custodiam cordis. Verum, ut ait Chrysostomus, de majori perfectione potest inquirere, qui implevit minorem. Contra hanc pestem, multa in suis homiliis scribit Eusebius Emisenus. Quid prodest quod discedis, qui quocumque pergis, te tecum portas?

Unguento et variis odoribus dulcibus delectatur cor: ad quod redundant delectationes sensuum exteriorum; et bonis amici consiliis anima ejus cui datur tale consilium, dulcoratur, id est, consolationem et spem concipit, sive de malo vitando, sive de bono adipiscendo: per quod amaritudinem, desolationem, tristitiamque repellit. Nempe, ut Tullius protestatur, Non viribus, non velocitatibus, non celeritate corporum res magnæ geruntur, sed consilio antiquorum atque scientia, quibus non orbari, sed augeri solet senectus. Qualis vero debeat esse consiliarius, docet Ambrosius: Talis, inquit, debet esse qui consilium dat, ut se ipsum ad exemplum honorum exhibeat operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, ut sit sermo ejus irreprehensibilis et salubris, consilium utile, vita honesta, sententiaque decora. — Amicum tuum et amicum patris tui ne dimiseris, et domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ, ne tua præsentia ingerat illi mœrorem, et ne videaris ab illo velle aliquid obtinere pro relevamine. Verumtamen ex rationabili causa potest oppositum fieri: præsertim si cogat necessitas, aut si quis graviter sit tentatus aut desolatus, vel angustiatus, debet pro salubri remedio, consilio, relevamine, ad sapientem et expertum, ad fidem et familiarem amicum recurrere: quemadmodum primo Regum narratur, quod convenerunt ad David omnes qui erant in angustia constituti, et oppressi ære alieno, et amaro animo.

Melior est, id est ad succurrendum utilior, vicinus justa, quam frater carnalis seu consanguineus procul: et hoc in casibus certis ac repentinis periculis. Melior quoque est vicinus, id est quicumque pro-

9

Tit. ii, 7, 8.

10

1 Reg. xvii,

2.

ximus caritate conjunctus, amicabiliterque convivens, quam frater procul, id est cognatus aut alter quicumque, mente aversus, ac dissimilitudine infidelitatis vitiorumque distans: quod concordat parabolæ quam Christus in Evangelio de Samaritano et Levita circa vulneratum inducit.

41 *Stude sapientiæ, fili mi, et lætifica cor meum*, qui de tuo profectu quasi de proprio ex caritate exulto, *ut possis exprobranti*, id est veritatem legis divinæ ac fidei, seu justitiam contemnenti, *respondere sermonem*, id est efficax dare responsum et ipsum rationabiliter confutare. Unde orat Propheta: Et veniat super me misericordia tua, Domine; et respondebo exprobrantibus mihi verbum. Hinc ait Apostolus: Sunt multi inobedientes et vaniloqui, quos oportet redargui. Et rursus: Oportet, inquit, episcopum sine crimine esse, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere.

42 *Astutus videns malum*, id est imminere periculum, *absconditus est*, id est, se ipsum subtrahit et inde celavit; *parvuli trans-euntes*, id est innocentes, inexperti, improvidi, inde non fugientes, *sustinuere dispendia*, id est damna. Hoc consonat ei quod dictum est supra: Callidus videt malum, et abscondit se; innocens pertransiit, et afflicus est damno: ubi istud magis

43 *expositum est. — Tolle*, id est, accipere potes, *vestimentum ejus qui sponndit*, id est, satisfacere tibi promisit, *pro extraneo tibi obligato; et pro alienis*, pro quibus

44 *sponndit, aufer pignus ab eo* *. Qualiter autem, et in quo casu pignus seu vestimentum fuit fidejussori restituendum, de mane sive ad vesperam, juxta Moysis legem, dictum est supra. — *Qui benedicat proximo suo voce grandi de nocte consurgens*, id est tempore inconvenienti, hoc est, ex adulatione, vel intuitu proprii commodi aut præconii consequendi, laudat proximum suum hora inepta, vel tempore ad hoc sollicitate exquisito, *maledicen-*

ti similis erit: quoniam peccat, et potius quærit decipere proximum quam prodesse eidem.

Tecta perstillantia in die frigoris, et litigiosa mulier, comparantur: quia utrumque afflictivum est et molestum. Propter quod scriptum est supra: Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere litigiosa, rixosa et iracunda. *Qui retinet eam, quasi qui ventum teneat*, id est, qui eam apud se habet, verbositate ejus quasi vento duro affligitur, *et oleum dextra sua evacuet*, id est, pietatem sibi concessam tollat a se, tantam tribulationem apud se retinendo: quam tamen opportune non potest vitare in toto. Vel sic: Qui retinet eam, id est, eam retrahere a sua inquietudine nititur, quasi qui ventum teneat: id est, impossibile quid attentat, sicut qui conatur ventum a suo flatu compescere; et oleum dextræ suæ evacuet, id est, oleum in dextra sua tentum velit stringendo tenere: quod quanto plus stringitur, tanto magis elabitur, ita quod manus ejus evacuetur: sic quo mulier iracunda aut rixosa magis quæritur refrenari, eo plus suis passionibus inflammatur et agitur. Potest autem per mulierem litigiosam, hæreticorum doctrina atque loquacitas, nullam verecundiam corrigibilitatemve habens, signari.

Ferrum ferro acuitur: quia per malleum ferreum clavi formantur et acuntur; *et homo exacuit faciem amici sui*: id est, unus homo suo apparatu, discursu ac persuasione, vultum atque ingenium alterius sibi dilecti, facit diligenter adspicere, profundiusque pensare ea quæ proponuntur. — *Qui servat ficum*, id est, a prætereuntibus arborem fici custodit, *comedet fructus ejus*: quia non auferuntur, sed remanent sibi. Sic spiritualiter, qui sacram Scripturam in suo conservat corde, fructibus (id est considerationibus et consolationibus) ejus reficietur, juxta illud primi Machabæorum: Nos nullo horum indigemus, solatio habentes sanctos libros qui in manibus nostris sunt. *Et qui custos est domini*

15

Prov. xxi,
19.

16

17

18

1 Mach. xii,
9.Luc. x, 33-
35, 32.Ps. cxviii,
41, 42.Tit. i, 10,
11.
Ibid. 7, 9.Prov. xxii,
3.* aufer ei
pignusIbid. xx, 16.
14

sui, id est, dominum suum terrenum in bello a periculo eruit, et fidelis custos est capitis ejus, *glorificabitur* ab eodem, imo et a Deo, si ex caritate id agat, fitque famosus* in populo : sic qui Deum custodit in cordibus in quibus per gratiam commoratur, id est, adversarios salutis humanæ non permittit ad peccata pertrahere corda hujusmodi, per quæ Deum amittant.

19 *Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium ipsas aquas, quemadmodum et in speculo; sic corda hominum manifesta sunt prudentibus* : id est, prudentes, ex dispositione vultuum, morum, verborum ac operum, probabiliter noseunt interiorum cordis dispositionem, quantum ad aliqua saltem, quamvis cogitationes affectionesque cordis, in speciali et certitudinaliter cognoscere nequeant sine revelatione. Unde et Plato de cognoscendis cogitationibus secretisque cordis edidit librum. De isto dictum est supra, super illud, Cor gaudens exhilarat faciem; et super illud, In facie prudentis lucet sapientia. —

Prov. xv,

13.

Ibid. xvii,

24.

20

Infernus et perditio non replentur : id est, dæmonum infernalium appetitus, quo cupiunt ad damnationem perducere homines, non satiatur usque ad sæculi finem; nec perditio, id est damnatio infernalis, accipit finem. *Similiter et oculi hominum insatiabiles* : quod de cupidis et avaris accipitur, qui instar hydropicorum, quo plus de temporalibus hauriunt, eo plura talia sitiunt. Communiter quoque videtur esurienti, quod plus de cibo indigeat, quam est. Propter quod vulgare est verbum : Citius satiatur venter, quam oculus.

21

Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, an verum argentum sit verumque aurum : ut dictum est plenius super illud, Sicut igne probatur argentum, et aurum camino; *sic probatur homo ore laudantis* : quoniam si ex laudibus hominum nequaquam inaniter gloriatur neque extollitur, sed magis humiliat semetipsum, atque ad meliora accenditur, et occulta Dei expavescit iudicia, ne forte coram Deo reprehensibilis inve-

Ibid. 3.

niatur; imo et contristatur audiens sibi adscribi, quod adscribendum est omnium largitori bonorum, nec valens æquanimiter ferre suam laudem, quum ipse de se longe aliter sentiat, et omni vituperatione dignum se reputet : tunc signum est quod vere sit virtuosus, et vere humilis, timoratus, sapiensque existat. Hinc ait Gregorius : Quum justus in facie laudatur, in corde affligitur. Et præsertim vitandum censetur, ne homines imperfecti, ad vanitatem proclives, laudentur. Imo, ut Climacus fassus est, qui tales laudat, venenum eis propinat. Ideo rursus ait Gregorius : Laus sua justos cruciat, iniquos exaltat : sed justos dum cruciat, purgat; iniquos dum lætificat, reprobos monstrat. — *Cor iniqui exquirat mala* : quia in pravitatibus delectatur; *cor autem rectum exquirat scientiam* de necessariis ad salutem, et scientiam quæ est donum. Versus iste non est in Hebræo.

Si contuderis, id est contriveris, *stultum*, id est habitatum et assuefactum in vitiis, *in pila*, id est in ligno concavo ad terendum frumenta facto, *quasi ptisanas*, id est hordea decorticata, *feriente desuper pilo*, id est instrumento quo in pila vel in mortariolo aliquid teritur aut comminuitur, *non auferetur ab eo stultitia*, id est pravitas et puerilitas *ejus* : hoc est, nulla correptione aut correctione poteris eum emendare, præsertim sine adspiratione atque auxilio gratiæ Dei. Ideirco non est desperandum, sed ad cælestis omnipotentisque medici animarum eum orationum instantia con-

22

D fugiendum. *Diligenter agnosce vultum pecoris tui*, id est, dispositionem, vitam et mores personæ tibi commissæ ac subditæ, stude cognoscere, ut juxta indigentiam ejus, ei succurras, consulas, et pastoralis officii actus impendas; et juxta hunc sensum *tuosque greges*, id est congregationes et oves Dei tibi creditas, *considera*, qualiter juxta suæ exigentiam vocationis Domino obsequantur, et quidquid in eis culpabile videris, sine personarum acceptione, discrete, instanter,

23

24 ferventer increpa et extirpa. *Non enim habebis jugiter potestatem* exercendi hos actus in subditis, quia vel per mortem tuam, seu subditorum tuorum, aut alio modo finietur præsidentia tua, et tunc recuperare non poteris neglecta atque omis-
sa. Sed corona tibi tribuetur in generationem et generationem, id est, æterna beatitudo tibi præstabitur, si rite præfueris. Hoc est quod beatissimus Petrus in prima sua hortatur epistola : Seniores, obsecro, pascite qui in vobis est gregem, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum, non turpis lucri gratia, neque ut dominantes in cleris, sed forma gregis facti, et ex animo, ut quum apparuerit Princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam. Denique ad præsidendum idonee, oportet uti præcipua discretione : et sicut medicus unicuique ægro adhibet medicinam juxta ægritudinis qualitatem, sic qui præest, singulis subditorum et omnibus debet prospicere, providereque documenta, ac remedia apta contra peccata opponere. Ideo Gregorius Nazianzenus fatetur : Revera mihi esse videtur ars artium et disciplina disciplinarum, regere hominem, qui inter omnia animalia maxime moribus varius, et voluntate diversus est. Defectus vero subditorum, ex defectu et negligentia prælatorum maxime derivatur. Propter quod dixit Chrysostomus : Quemadmodum videns arborem foliis pallentibus marcidam, intelligis quia aliquam culpam, id est corruptionem, habet circa radicem ; ita quum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce quia sacerdotium ejus non est sanum.

25 *Aperta sunt prata, et apparuerunt herbae viventes*, id est, tempore æstivali ista a Domino conceduntur pro sustentatione pecorum ; *et collecta sunt fœna de montibus* : quibus etiam tempore hiemali jumenta quædam pascantur. *Agni sunt ad vestimentum tuum*, id est, agni et oves tibi concessi sunt ut ex lana eorum facias tibi vestes ; *et hœdi, ad agri pretium*, id est,

A hœdi quoque donati sunt tibi ut de eorum pretio emas et colas agros. Ista est expositio superficialis, et ut putant aliqui, litteralis. — Spiritualiter vero, *Aperta sunt* tempore evangelicæ legis *prata*, id est alimenta ac pascua sacramentorum cœlestium, olim clausa et tecta figuris legalium mysteriorum ; *et apparent nunc herbae viventes*, id est evangelicæ institutiones ac Christi consilia, doctrinæ, et diversa gratiarum charismata, quibus nutriuntur credentium animæ ; *et collecta sunt fœna de montibus*, id est, de exemplis et documentis Patriarcharum ac Prophetarum accepta sunt spiritualia pabula, quibus aluntur fideles. *Agni sunt ad vestimentum tuum*, id est, de ovibus tibi commissis potes vestitum accipere ; *et hœdi, ad agri pretium*, id est, a peccatoribus pœnitentibus sumere potes necessarium victum. Denique agni sunt ad vestimentum, dum pastor virtutibus subditorum ædificatur, seque spiritualiter vestit vestimento salutis, et induit indumento justitiæ, inflammatus eorum profectu ac meritis ; et hœdi sunt ad pretium agri, dum per opera pietatis quæ circa pœnitentes exercent, cumulum felicitatis merentur qui præsunt, in patria regni cœlestis.

Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, et in necessaria alimenta domus, id est familiæ et sobolis tuæ, et ad victum ancillis tuis : id est, mediocri refectione contentus esto, nec delicata, sed necessaria quæras. De hoc in Ecclesiastico multa scripta sunt. Unde et Chrysostomus loquitur : Simplicior victus, et mensa medioeris, plurimum habent jucunditatis ac bonæ voluptatis. Econtrario divitum mensæ execrabiles sunt et horridæ, atque contaminationibus membrorum plenæ. Observanda est ergo sancta sobrietas : quæ mentem et corpus perornat, omniumque virtutum est ornamentum. De qua asserit Augustinus : Sobrietatis perseverantia est inæstimabilis animi fortitudo : quam universæ virtutes et omnes laudum tituli concupiscunt, quoniam sine ea ornari ac complacere non valent.

Is. LXI, 10.

27

Ecclesi. XXIX, 28-30; XXXIX, 31.

1 Petr. v, 1-4.

Populi indisciplinati culpa, clericorum culpa est.

ARTICULUS XXVIII

EXPLANATIO CAPITULI VICESIMI OCTAVI : FUGIT IMPIUS NEMINE PERSEQUENTE.

- 1 **FUGIT impius nemine persequente.** Videmus quosdam iniquos esse valde audaces, et justis aliquibus audaciores : quomodo ergo fugit impius nemine persequente ? Sed dato quod in exteriori et humano bello sit audax et fortis, tamen in spirituali praelio contra aciem vitiorum frequenter fugit, succumbit, ac vincitur, antequam tentetur a persecutore aut dæmone. Mali etiam Christiani tempore persecutionum sæpe fugerunt solo timore, antequam a tyrannis insequerentur. Verumtamen Salomon loquitur juxta Mosaicæ legis tenorem, in qua transgressoribus legis inter cetera mala prædicabantur effeminate formidines et inordinatæ angustiae ac tremores, ita ut sola suspicione et imaginatione verterentur in fugam. Unde legitur in Deuteronomio : Dabit Dominus tibi eor pavidum, et oculos deficientes, et animam mærore consumptam, et erit vita tua quasi pendens ante te. Per unam viam egrediaris contra hostes tuos, et per septem fugias. Hinc scriptum est : Sonitus terroris semper in auribus impii ; et quum pax sit, ille insidias suspicatur : quia quod ipse aliis intulit, sibi imminere veretur. *Justus autem quasi leo confidens in Domino, absque terrore erit*, id est, inordinatum, carnalem, sæcularem timorem abjiciet, et Deum pure timebit, nec aliud nisi in Deo et propter Deum. Imo pro Deo et justitia mori erit paratus, sicut jubet Salvator : Nolite timere eos qui corpus occidunt, etc. Verumtamen ista jam sæpe præhabita sunt, ideireo pertranseo.
- 2 *Propter peccata terræ*, id est habitantium in terra, *multi principes ejus*. Nam propter peccata hominum, permittit Deus justo judicio regna vastari ac dividi, et habitatores inter se dissentire : sicut et regnum duodecim tribuum, propter scelera Salomonis, fuit divisum, et in adventu Christi Judæa sub multis erat tetrarchis, prout tertio Regum libro, et in Luca describitur. Regimen autem monarchicum, secundum Philosophum in Politicis, optimum est. Qui rursus duodecimo Primæ philosophiæ disseruit : Pluralitas principum mala. *Et propter hominis sapientiam, et horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit* : id est, vita præsidentium, ceteris paribus, prolongabitur, si vel ipsi sapientiam in divinis et prudentiam in agendis habuerint, aut sapientium atque prudentium consiliis obtemperaverint.
- 3 *Vir pauper calumnians pauperes*, id est in temporalibus aut virtutibus inops, improperans et insultans sibi similibus, quibus merito condoleret, *similis est imbri vehementi, in quo paratur fames*, id est pluviae segetes corrumpenti : ex qua corruptione caristia sequitur, quam fames multorum concomitatur. Quemadmodum enim hujusmodi imber paupertatem inducit, sic calumnia pauperis talis, tam ipsum quam alium facit spiritualiter pauperiorem : ipsum quidem directe, quia calumniando sic graviter peccat ; et alium indirecte, cui occasionem dat impatientiæ. — *Qui derelinquunt legem, laudant impium* : quia similis simili sibi applaudit. *Qui custodiunt legem, succenduntur zelo justitiæ*, et ex divino ac fraterno amore, *contra eum* : quemadmodum princeps Apostolorum contra Simonem magum, Phinees contra Zambri, Mathathias contra Judæum idololatram, imo et Christus contra vendentes et ementes in templo. — *Viri mali non cogitant judicium*, id est, discretionis ju-

III Reg. xi,
31, 33; xii,
16, 19.
Luc. iii, 1.Deut. xxviii,
65, 66, 25.

Job xv, 21.

Math. x,
28.Act. viii,
19-23.
Num. xxv,
7, 8, 14.
I Mach. ii,
23, 24.
Joann. ii,
15, 16.

3

4

5

dicium non advertunt, neque divini rigorem iudicii pensant, nec dijudicant semetipsos, nec proximis justitiam facere meditantur; *qui autem requirunt Dominum*, id est, Deo placere conantur, et ejus honorificentiam optant, *animadvertunt omnia* ad salutem spectantia, et provident sua novissima, ac quid unicuique teneantur.

6 *Melior est pauper in simplicitate sua columbina ambulans, quam dives in pravis itineribus.* — *Qui custodit legem, filius sapiens est* : utpote Deo obediens, quod est

summa sapientia; et sapientiæ dono ornatur, quo summo bono uniri et placere conatur. *Qui autem comessatores*, id est gulosos et helluones, *pascit, confundit*, id est, perturbat et inhonorat, *patrem suum*, qui de filii sui perversitate tristatur.

8 *Qui coacervat*, id est congregat, *divitias usuris et fœnore liberali*. Per usuram hoc loco quidam intelligunt, capere aliquid ultra sortem ex pacto; per fœnus liberale, quando hoc fit absque pacto. Alii per usuram intelligunt horum utrumque; per fœnus vero liberale, quando usura (id est usurarie acquisitum) datur ad usuram. Potest autem fœnus liberale vocari, id quod pro mutuato ultra sortem exigitur, non quasi usura, sed tanquam in recognitionem et vicissitudinem impensi beneficii, prout super Matthæum tangit Hieronymus: et tamen hoc ipsum usurarium est, ac lege prohibitum, Domino per Ezechielem jubente : Usuram et superabundantiam non accipietis. Unde et Christus : Date (inquit) mutuum, nihil inde sperantes. Ideo dicit

Ambrosius : Et vestis, usura est; et esca, usura est; et quidquid sorti accedit, usura est : quod velis nomen ei imponas, usura est. Qui ergo his modis colligit opes, *in pauperes congregat eas*, id est contra egenos, quia in damnum indigentium : vergit enim in damnum eorum. Idcirco usura est contra caritatem atque justitiam, et valde enorme peccatum. Imo, ut etiam Aristoteles naturali ratione inductus fatetur : Ipsa est maxime contra naturam. Vel : In pau-

peres congregat eas, id est, pauperibus seu indigentibus, a quibus eas acquisivit, eas restituere obligatur. Denique, sicut ait Chrysostomus, similis est pecunia usurarii, morsui aspidis, quia per ipsam usurarius se ipsum occidit : et sicut percussus ab aspide, quasi delectatus cadit in somnum, ac per suavitatem soporis moritur, quia tunc venenum per omnia membra latenter decurrit; sic qui sub usura accipit, ad tempus quasi beneficium sentit, sed usura per omnes ejus facultates decurrit, et totum convertit in debitum.

Qui declinat aures suas ne audiat legem : id est, auditum suum avertit ne discat, sciat, vel audiat præcepta Dei sive Ecclesiæ, quatenus peccet liberius et sine remorsu; vel aures cordis avertit ne audiat, id est, audiendo impleat, legem, id est præcepta, ita quod ex proposito peccat, nec pœnitet; *oratio ejus erit execrabilis*, id est contemptibilis coram Deo, quum non veniat ex affectu, nec præparet se ad gratiam, sed operibus suis destruat propriam precem. Ideo Jacobus ait apostolus : *Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis*. Etiam alibi asseritur : *Seimus quia peccatores Deus non audit* (eos videlicet qui in peccandi manent proposito); sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit. — *Qui decipit justos in via mala*, id est falsa doctrina, pravo exemplo, occasioneve scandali, *interitu suo corruet*, id est, proprio vitio quo id agit, peribit, quia iniquitas sua redundat in ipsum, et damnationi eum adjiciet; *et simplices possidebunt bona ejus* : id est, si ante aliquid meritorie egit, non sibi, sed electis cedet in gloriam. Nullum etenim bonum manet irremuneratum.

Sapiens sibi videtur vir dives : divitiæ enim superbiam nutriunt; et eo ipso quo temporalia acquisivit astute, aut conservat avare, sapiens sibi videtur, quia in temporalibus et caducis ultimum sibi constituit finem : ideo sapientiale arbitratur, media sua bene disponere ad temporalium copiam. *Pauper autem prudens scrutabi-*

9

Jacob. iv, 3.

Joann. ix, 31.

10

* alias in interitu

11

Ezech.

xviii, 17; xxii, 12.

Luc. vi, 35.

tur eum, id est, insipientiam ejus considerabit, videns eum ita præferre transitoria atque carnalia cœlestibus ac divinis, spiritualibus et æternis.

12 *In exaltatione justorum multa gloria est*: id est, valde jucundum et gloriosum est, quod justis ac sapientibus ad officia et præsidentiam sublimantur, quia ex hoc bonum commune et salus multorum, honorque Dei procurantur, augentur et conservantur. Propter quod quinto de Civitate Dei loquitur Augustinus: Illi qui vera pietate præditi bene vivunt, si habent scientiam regendi populos, nil est felicius rebus humanis, quam si, Deo miserante, habeant potestatem. Et Bernardus: Si rebus raritas pretium facit, nil in Ecclesia pretiosius, nil optabilius bono utilique pastore. Nempe rara est avis ista in terra. Proinde si quis talis interdum reperitur, et occasio detur, confestim injiciendæ sunt manus, et totis viribus satagendum, ne qua vi, ne qua arte malitiæ, fructuosa promotio valeat impediri. Hinc Dominus pro grandi beneficio tales promittit præsidentes se

Jer. iii, 15.

concessurum: Dabo, inquit, vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos scientia et doctrina. Rursus, quando quotidie in spiritualibus donis sortuntur profectum, salubriter exaltantur: et de tali eorum exaltatione magna est gloria, præsertim dum ad dona gloriæ, altitudinemque cœlorum feliciter provehuntur. Porro aliqui [textus] habent: In exultatione justorum multa gloria est. Exsultant enim in Deo et in rebus divinis, in quibus habent copiosam gloriandi materiam.

Ibid. x, 21.

Regnantibus impiis, ruina hominum: id est, subditi ad diversa labuntur peccata, et interdum ad corporalem interitum, ex negligentia, scandalosaque vita, et abusu regiminis impiorum. Nam, ut Seneca protestatur, quemadmodum subditos nil magis edificat, quam probitas, sapientia et exemplaritas eorum qui præsent; sic nil amplius scandalizat, quam perversitas eorundem. Ideo scriptum est: Quia stulte

A egerunt pastores, et Dominum non quæsierunt, propterea omnis grex eorum dissipatus est. Ideo ait Gregorius: Dum pastor per abrupta graditur, grex per devia imitatur; et vehementer culpa diffunditur, dum is qui peccat, pro suæ dignitatis officio honoratur.

Qui abscondit scelera sua, ea negando aut colorando, vel in sacramento Confessionis ea non aperiendo plenarie, non dirigetur ad veram salutem, nec curabitur, nec crescit in Domino. Initium enim bonorum, confessio est malorum. Qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, non recidivando, vel ad minus plenum propositum relinquendi ea habendo, misericordiam consequetur, id est, veniam et gratiam obtinebit. Ideo sanctus Job dixit: Vias meas in conspectu Dei arguam, et ipse erit salvator meus; itemque, Si abscondi ut homo scelera mea. Et Psalmista: Dixi, Confitebor adversum me injustitiam meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei. Quocontra de impœnitente transgressore in libro Job legitur: Quum dulce fuerit malum in ore ejus, abscondet illud sub lingua sua. Denique tam grave peccatum est, iniquitatem propriam non fateri loco et tempore opportuno, potissime coram præsidente et judice, ut reus mortis peccet mortaliter, negando iudici crimen suum, pro quo, si illud panderet, occideretur, quum tamen metus, præsertim formido mortis, soleat culpam minuere: et istud Thomas in secunda secundæ bene declarat.

13

Job xiii, 15, 16.

Ibid. xxxi, 33.

I's. xxxi, 5.

Job xx, 12.

D *Beatus homo in merito et spe, qui semper est pavidus filiali timore.* Quum enim in actibus humanis ex deliberatione procedentibus, dicatur non esse indifferens, sed omnis hujusemodi actus sit moraliter bonus aut malus, atque communiter meritorius aut demeritorius, debemus esse jugiter timorati, ne Deum in aliquo offendamus. Ideo sanctus Job fassus est: Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum. Et in Isaia jubetur: Dominum exercituum sanctificate; ipse pavor vester, et

14

Ibid. xxxi, 23.

Is. viii, 13.

ipse terror vester. *Qui vero mentis est durus*, ita quod nec comminatione pœnarum, nec pollicitatione præmiorum, nec ipso summi boni amore, a sua iniquitate ac pertinacia flectitur, nec modo prætaeto Deum veretur, *corruet in malum*, id est in cumulum vitiorum, et in profunditatem infernalium tormentorum. Ideo in Ecclesiastico scriptum est : Cor durum male habebit in novissimo. Tali lapideum cor habenti, Dominus per Isaiam loquitur : Scio quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea.

15 *Leo rugiens, et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem* : quia instar rugientis leonis, subditos inopes comminatione perterret, et tanquam ursus famelicus, bona eorum diripit ac consumit. De talibus Dominus in Michæa loquitur :

Qui comederunt carnem populi mei, et pellem desuper exoriaverunt ; et alibi, Cum austeritate imperabatis eis et cum potentia. Hinc denuo Dominus est locutus : Sufficiat vobis, principes ; iniquitatem et rapinam intermittite, et iudicium et justitiam facite ; separate confinia vestra a populo meo. Istud ergo vitandum est, quia tyrannicum est, quum et Seneca dicat : Relinque crudelitatem, et matrem ejus iram ; itemque, Crudelitas inficit assiduitate auctoritatem. — *Dux*, id est princeps quicumque, seu iudex, *indigens prudentia*, id est carens discretione et circumspectione in agendis, *multos opprimet per calumniam* : quoniam voluntate utitur pro lege justitiæ, et rigorem justitiæ nescit dulcedini pietatis contemperare, sicque opere

16 ipso dicit illud Sapientiæ : Sit autem fortitudo nostra lex justitiæ. *Qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus*, id est, ad diem æternitatis pertinet, juxta quod Dominus spondit in Psalmo : Longitudine dierum implebo eum. Justis quoque in veteri lege diuturnitas vitæ præsentis promittebatur.

17 *Hominem qui calumniatur animæ sanguinem*, id est, mortem seu vitia animæ deridet, habens ea pro nihilo, et parvi pen-

A dens proximi sui salutem, *si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet* : id est, quantumcumque quærat evadere, juste expetitur ultio criminis sui. — *Qui ambulat simpliciter, salvus erit*, si in columbina simplicitate finaliter perseveret ; *qui perversis ingreditur viis*, id est, actus vitiosos viis Dei contrarios agit, *concidet semel*, id est plenarie, quia finaliter damnabitur, nec resurget ; vel, *Semel*, id est tandem aliquando.

— *Qui operatur terram suam, satiabitur panibus*. Hoc corporaliter sic solet contingere. Similiter qui agrum cordis sui expurgat a vitiis, seminans illum verbo doctrinæ cœlestis, spiritualiter reficietur : similiter qui corpus suum castigat, et in servitutem spiritus redigit, et membra sua exhibet arma justitiæ Deo. Istud tamen præhabitu est, sicut et id quod subditur. *Qui sectatur otium, replebitur egestate* spirituali, et sæpe etiam corporali. — *Vir fidelis multum laudabitur* : quoniam justus et integer est, nec propter bona utilia aut delectabilia recedit a bono honesto, nec tempore adversitatis relinquit amicum. *Qui autem festinat ditari in temporalibus, non erit innocens* : quoniam immoderata sollicitudine et viis illicitis ad obtinendum divitias tendit. Imo, juxta Apostolum, Qui volunt

C divites fieri, incidunt in tentationem, laqueumque diaboli.

Qui cognoscit in iudicio faciem, id est, personam accipit, juxta illud Psalmi, *Facies peccatoris sumitis ; non facit bene* : imo graviter peccat, sicut præhabitu est. *Iste et pro buccella panis*, id est pro parvis et

D vilibus rebus, *deserit veritatem* justitiæ ac sermonis. De talibus per Ezechielem Dominus ait : Deceperunt populum meum propter pugillum hordei et fragmen panis. Quo contra Seneca quoque docet : Testimonium perhibe non amicitiae, sed veritati.

— *Vir qui festinat ditari, et aliis invidet*, eo quod ditiores sint ipso, *ignorat quod egestas superveniet ei*, id est defectus gratiæ in præsentibus, et gloriæ in futuro, pœnaque sensus in inferis : hoc etenim non perpendit. — *Qui corripit ho-*

18

19

I Cor. ix, 27.
Rom. vi, 13.

Prov. xii, 11.

20

I Tim. vi, 9.

21

Ps. lxxxii, 2.

Prov. xviii, 5.

Ezech. xiii, 19.

22

23

minem non penitus malitiosum, quamvis adhuc sit passionabilis, gratiam postea inveniet apud eum : quia etsi ad tempus ægre accipiat correptionem, rediens tamen ad mentem, advertet quod ex caritate et zelo justitiæ, pro sua salute corripuerit eum ; magis quam ille qui per [linguæ] blandimenta decipit : qui licet ad tempus complacet, postea tamen dolus ejus percipitur. Ideo loquitur Augustinus : Qui phreneticum ligat, et lethargicum excitat, ambobus molestus est : quamdiu sunt ægri, indignantur ; sed ambo sanati, gratulantur et regratiantur.

24 *Qui subtrahit aliquid magnum et notabile, a patre suo et a matre, furando, et dicit, Hoc non est peccatum : quia bona parentum putat pertinere ad se ; particeps homicidæ est, id est homicidæ quodammodo similis in peccato : quia et parentibus suis inobediens est, et non sua invadit, quum adhuc sit sub potestate, cura atque regimine suorum parentum, ad quos spectat dispensatio rerum. Verum in hac re multi filii et filiae graviter errant et peccant : quorum errorem, infidelitatem, et furtum dire redarguit Augustinus. Potest quoque exponi hoc modo : Qui subtrahit aliquid, id est, parentibus suis indigentibus denegat honorem, obsequium, subventionem in victu, particeps homicidæ censetur. — Qui se jactat et dilatat, magnificando se ipsum inaniter, suos terminos extendendo, jurgia concitat : quoniam jactantiæ ac superbiæ et avaritiæ ejus alii indignantur ac renituntur ; qui vero sperat*

25

A *in Domino, sanabitur a peccatis, et interdum etiam a corporalibus morbis.*

Qui confidit in corde suo, id est in propriis viribus aut scientiis, stultus est : quia ignorat se ipsum, quemadmodum in Apocalypsi dicitur tali : Quia dicis, Quod dives sum ; et nescis quia tu es miser et miserabilis, pauper, cæcus et nudus. Qui autem graditur sapienter, vitando viarum pericula, et exemplariter se habendo, juxta illud Apostoli, In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt ; ipse laudabitur. — Qui dat pauperi liberaliter propter Deum, non indigebit : quia et in præsentibus Dominus ei providebit, et bonis gratiæ ac gloriæ eum ditabit. Qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam divinorum charismatum, sicut apostolus Jacobus loquitur : Judicium sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam. Hinc ait Scriptura : Qui obturat aures suas ad clamorem pauperum, et ipse clamabit, et non exaudietur. Ideo Seneca dicit : Nihil neget, quod petiturus es ; et rursus, Homo qui in hominibus ærumnoso misericors est, meminit sui. Imo et Dominus in Evangelio fatur : Omni petenti te tribue. — Quum surrexerint impii, id est, prævaluerint in regnando tyrannice, persequendoque justos, abscondentur homines, id est, rationabiles homines se abscondent, sicut ait Salvator : Quum persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam. Quum illi perierint, multiplicabuntur justi numero et merito : quia sub virtuosorum præsentibus homines reformantur, convertuntur, proficiunt.

26

Apoc. iii, 17.

Coloss. iv, 5.

27

Jacob. ii, 13.

Prov. xxi, 13.

Luc. vi, 30.

28

Math. x, 23.

ARTICULUS XXIX

EXPOSITIO CAPITULI VICESIMI NONI : VIRO QUI CORRIPIENTEM DURA CERVICE CONTEMNIT, ETC.

1 **V**IRO, imo cuilibet homini, tam viro quam mulieri, tam adolescenti quam seniori, qui corripientem caritative, discrete, juste ac pie, dura cervice cordis

D *contemnit, tanquam indignum ad corripiendum se, repentinus superveniet interitus, id est damnatio improvisa : imo eodem instanti, quo tam superbe, ingrate,*

impatenter se habet, moritur in anima, peccando mortaliter, et tales incorrigibiles solent subito mori sive interfici; *et cum sanitas animæ non sequetur*: quia manet in vitiis et vulneribus animæ suæ.—*In multiplicatione justorum civium, aut regentium communitatem, lætabitur vulgus*: quia tales sunt utiles valde rei publicæ. Quidam tamen vulgares sunt ita perversi, quod contra justos rectores faciliter indignantur ac murmurant, quoniam increpari, coerceri, puniri que renunt; sed de rationabili vulgo loquitur Salomon. *Quum impii sum-*

A vius lædit, juxta illud in Psalmo: Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abseondit, apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum. Et Jeremias dicit: Ecce turbo dominicæ indignationis egredietur, et tempestas erumpens super caput inpiorum veniet. *Et justus laudabit Dominum, atque gaudebit in Deo, testimonium ei perhibente conscientia sua, quod coram Deo habuerit se sincere.* Unde ait Apostolus: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Gaudebit quoque potissime in futuro, quum felix evaserit, et cantabit: Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.

B *Novit justus causam pauperum, id est, approbat atque justificat eam, quantum rationabiliter valet, non formidans in hoc vultum divitum aut potentium. Ideo sanctus Job lassus est: Quumque sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. Et de Christo prædictum est: Judicabit in justitia pauperes; atque in Psalmo, Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum. Impius ignorat, id est, non habet, scientiam, quæ est donum, nec veram prudentiam: non, inquam, habet scientiam practicam et formatam, boni approbativam et efficacem, juxta illud Amos: Nescierunt facere reetum, thesaurizantes impietatem. De talibus demum loquitur Paulus: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, quum sint abominati et reprobi. — Homines pestilentes, id est peste spirituali repleti, qui verbis et factis suos scandalizant, et male informant concives, dissensionesque nutriunt, et bono adversantur communi: quemadmodum secundo Machabæorum narratur de Simone quodam, quod moliebatur iniquum aliquod in civitate; dissipant civitatem, id est, bonum commune destruunt, habitatores perturbant, et interdum sunt causa quod oppida corporaliter destruuntur, prout tempore Jeremiæ civitati Jerusalem factum est a Chaldæis. Sapientes vero avertunt furorem, cives invicem reconciliando, et pro urbibus*

C *Vir qui amat sapientiam, lætificat patrem suum. Hoc jam sæpe expositum est. Qui autem nutrit scortum, perdet substantiam: imo et animam suam, sicut in Evangelio fertur de prodigo filio. — Rex justus erigit terram, id est, rem publicam promovet, statum patriæ meliorat, subditos incitat ad virtutes. Sic unusquisque virtuosus prælatus ac prædicator, gregem sibi commissum ad reformationem et profectum inducit pro posse. Vir avarus, puta tyrannus quærens propria commoda, et sui ipsius honorem, non bonum commune, nec subditorum salutem, destruet eam, spoliando et opprimendo subjectos, et discordias inter eos disseminando, ne forsannimamiter sibi resistant. — Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, approbando peccata illius, et simulando amicitiam secum, rete expandit pedibus ejus, id est, deceptionum laqueos ei extendit, et profectum ejus in virtutibus impedit, quemadmodum Dominus protestatur per Prophetam: Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant.*

6 *Peccantem virum iniquum involvet laqueus, id est, deceptio quam alteri parat, irruet super ipsum; et dato quod alteri corporaliter noceat, se ipsum tamen spiritualiter perimit, et incomparabiliter gra-*

Deum rogando, ne juste puniantur, nec destruantur. Sic Moyses et Aaron sæpe averterunt iram Dei a populo. Et in Numeris loquitur Dominus : Phinees avertit iram meam a filiis Israel.

Exod.
xxxii, 11-14; *Num.*
xiv, 13-20;
xvi, 22-24;
47, 48; xxi,
7-9. *Num.*
xxv, 11.

Vir sapiens si cum stulto, id est irrationabili et injusto, contenderit, redarguendo illius errores ac vitia, sive irascatur zelo justitiæ contra hujusmodi stultum, sive rideat, id est, peccata ejus juste derideat; [id est] sive rigore loquatur, sive suaviter exhortetur; sive futura supplicia ei minetur, sive cælestis beatitudinis gaudia ei (si se emendaverit) danda testetur; non inveniet requiem, id est, non proficiet, nec consolationem de illius correctione accipiet.

10 — *Viri sanguinum, id est vitiiis dediti, seu effusores sanguinis humani, prout Semei ait ad David : Egredere, vir sanguinum; oderunt simplicem.* Dissimilitudo enim est causa aversionis et odii. *Justi autem quaerunt animam ejus, id est salutem animæ ejus, et cupiunt vitam ejus ab impiorum persecutione eruere.*

II Reg. xvi,
7.

11 *Totum spiritum suum profert stultus, id est, cor suum per loquacitatem seu iram et impatientiam importune et indiscrete effundit, nesciens se frenare, aut celanda celare. Unde antiqua translatio continet : Totam iram suam profert impius; sapiens autem dispensat per partes : quoniam stultus, ira inquietante, ad ultionem accenditur; sapiens autem ordinate procedit, et iram maturitate consilii paulatim extenuat ac repellit. Hinc subditur : Sapiens differt, et reservat in posterum : id est, statim non effundit totum spiritum suum, vel cordis conceptum, seu animi motionem; sed loco et tempore opportuno dicit dicenda, et agit agenda, sicque reservat in posterum. Quemadmodum in Ecclesiastico legitur : Sapiens tacebit usque ad tempus; lascivus et imprudens non servabunt tempus. — Princeps qui libenter audit verba mendacii, præsertim perniciosi, omnes ministros habet impios, id est mendaces, et sibi consimiles : nam quaerunt ei placere per talia, et tales ac-*

Eccli. xx,
7.

ceptat. Veros autem et justos abhorret : ideirco non manent cum eo. Unde in Ecclesiastico scriptum est : Secundum judicem populi, sic et ministri ejus.

Eccli. x, 2.

Pauper et creditor obviaverunt sibi, id est, concorditer occurrerunt, ita quod creditor pauperi pie subvenit, et accommodavit quod petiit; utriusque illuminator est Dominus : qui instigavit divitem ad subveniendum liberaliter, et pauperem ad petendum humiliter. Creditor quoque est, qui spiritualia misericordiæ opera exhibet indigenti, docendo, consulendo, ac consolando : quem Dominus ad talia peragenda illuminat, et pauperem, id est indigentem auxiliis illis, instruit unetione interna, ad intelligendum salubriter. — Rex qui judicat in veritate pauperes, eos ab injustis molestiis eruendo, thronus ejus in æternum firmabitur : id est, Deo jugiter complacebit, et post præsentiam temporalem consequetur regnum æternum; seu posteros habebit successores per omne tempus, nisi peccatis suis mereantur deficere. Hoc in Christo maxime est impletum, secundum illud in Psalmo : Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi.

13

14

Ps. xlii, 7.

Virga atque correctio tribuit sapientiam : quia reprimat et emendat correctum a peccatis, et facit eum bonis intentum, sicque ad sapientiæ infusionem ac studium disponit eundem, quemadmodum Isaias loquitur Deo : In tribulatione murmuris, doctrina tua eis. Hinc loquitur Paulus : Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis? Et in Jeremia habetur : Castigasti me, Domine, et eruditus sum quasi juvenculus indomitus. Oportet enim imprudentes atque indomitos, correctione verborum, et si illa non sufficit, discipline verberum revocare ab insipientia, et ad meliora inducere. Puer autem qui permittitur voluntati suæ, id est exsequi propriam inclinationem et appetitionem ad mala proclivem, confundit matrem suam, quæ eum non increpavit, correxit ac refrenavit. — In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera :

15

Is. xxvi, 16.

I Cor. iv,
21.

Jer. xxxi,
18.

16

quoniam unus trahit et incitat alium ad peccandum, et scandalizant, perturbant et impugnant se invicem. Unde primo Machabæorum asseritur : Multiplicata sunt mala super terram. *Et ruinas eorum justi videbunt.* Sapientes namque et justi perpendunt qualiter de peccato in peccatum labantur, æternaliterque damnentur, vel se mutuo destruunt et occidunt ; in futuro autem iudicio clarins cernent ruinam eorum in tartarum. Unde in Psalmo : Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatoris videbis. — *Erudi*

I Mach. 1, 10.

Ps. xc, 8.

17 *filium tuum* in probitate morum et scientia necessariorum, *et refrigerabit te ab æstu tristitiæ, et dabit delicias spirituales animæ tuæ* : quemadmodum dictum est, Filius sapiens lætificat patrem ; et rursus, Gloria patris, filius sapiens.

Prov. x, 4; xv, 20.

18 *Quum Propheta defecerit*, id est, quum viri sapientes et virtuosii rectores, futura impiorum supplicia, justorumque præmia denuntiantes, ac Scripturarum testimonia exponentes ac prædicantes, cessaverint, *dissipabitur populus* per vitiorum abrupta, ac vitiis spiritualiter destructur, non habens ductorem, correptorem, pastorem idoneum. Specialiter autem in veteri Testamento solebat populus Israel per Prophetas dirigi ac doceri. Unde in Esdra narratur : Dixit eis sacerdos, ut non comederent de sanctificatis, donec surgeret Propheta. Et primo Machabæorum : Facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex eo tempore, ex quo non est visus Propheta in Israel. *Qui vero custodit legem*, id est universa legis præcepta ad suum statum spectantia, *beatus est* in spe, et inchoatione ac merito, juxta illud : Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Sed, ut asserit Christus, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Jacobus quoque : Quicumque, inquit, totam legem impleverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.

I Esdr. 11, 63.

I Mach. ix, 27.

Ps. cxviii, 1.

Matth. xxiv, 13.

Jacob. ii, 10.

19 *Servus verbis erudiri non potest.* De quali servo dicatur hoc, pandunt verba sequentia. *Quia quod dicis, intelligit, et*

respondere contemnit. Hoc igitur dicitur de servo contumaci et improbo, qui solo servili servit timore : ideo indiget interdum verberibus erudiri, si sit servus empticius ; vel expelli, si sit conducticius. Hinc scriptum est : Cibaria, et virga, et onus asino ; panis, et disciplina, et opus servo. — *Vidisti hominem velocem ad loquendum*, id est loquacem et garrulum, qui etiam inter seniores et sapientiores præceptus et pronus est ad loquendum ? *Stultitia magis speranda*, id est timenda

Eccli. xxxiii, 25.

20

est, quam illius correctio sit speranda. Talis enim difficulter corrigitur : qui si reprehendatur, sua mox loquacitate se excusat, resistit, opponit, et quasi dialecticus quidam efficitur, interrogando de loco et tempore, ac discutendo negotium. Capitur autem hic Sperare improprie pro Timere, vel Exspectare, sicut in libro Judith : Speraverant eam non redituram. Circa hoc ait Glossa : Grave vitium est stultitia, sed non minus verbositas. Nam sæpe contingit, ut idiota quis citius verba correctionis accipiat, quam is, qui ea quæ novit, aut nosse se putat, libentius jactat, quam aliorum monita audiat.

Judith xiii, 15.

Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, id est ministrum, seu proprium corpus, *postea sentiet eum contumacem*, id est rebellem, et ad operandum quæ bona sunt, inobedientem, quia assuetus est dulcibus, ex quibus concupiscentia et animositas generantur. Propter quod in Proverbiis suis asserit Seneca : Nihil magis facit iracundum, quam educatio mollis et blanda. Porro alia translatio habet : Qui deliciatur a pueritia sua, servus erit ; novissime autem contristabitur. Talis enim fit concupiscentiarum vitiorumque servus : unde vel sero dolebit.

21

Vir iracundus provocat rixas : proclivis est namque ad verba et facta injuriosa et impetuosa. Unde loquitur Glossa : Janua omnium vitiorum est iracundia : qua clausa, virtutibus intrinsecus requies datur ; et qua aperta, ad omne facinus cor armatur. *Et qui ad indignandum facilis est* (quod

22

- superbis est proprium, eo quod alios par-
vi pendant, præsertim dum eis quid dis-
plicens faciunt, et se ipsos magnificant :
similiter sapientibus in oculis suis ; pro-
pter quod in Ecclesiaste habetur : In multa
sapientia, multa est indignatio), *erit ad*
** peccan-* *peccata * proclivior* : quia ex indignatione
dum multa ac magna oriuntur peccata. Inter-
dum tamen indignatio sumitur pro motu
aspernationis contra iniquitatem. Reprimamus ergo impiam indignationem, con-
siderantes propriam defectuositatem, quum
dicat Apostolus : Omnis amaritudo, et ira,
et indignatio, et clamor tollatur a vobis. —
23 *Superbum sequitur humilitas* : id est, qui
se extollit, humiliabitur ; *et humilem spi-*
ritu, id est vere et cordialiter humilem,
suscipiet gloria, id est, in præsentia exal-
tabitur per gratiarum charismata copiosa,
et in futuro per gloriæ dona ; talis quoque
frequenter ad honorem et prælationem as-
sumitur, quoniam honor sequitur fugi-
entem.
- 24 *Qui cum fure participat*, consentiendo,
instigando, consulendo, hospitando, non
increpando, non impediendo, aut partem
rei furatæ accipiendo, *odit animam suam* :
quia peccando vult animæ suæ quod ad-
versatur suæ saluti. Ideo fert Psalmista :
Qui autem diligit iniquitatem, odit animam
suam. *Adjurantem*, id est eum qui cum
adjuratione inquit a quo furtum com-
missum sit, *audit participans ille, et non*
indicat a quo patratum sit furtum, quum
sciat hoc : quod est uno modo participare
eum fure. Unde in Psalmo : Si videbas fu-
rem, currebas cum eo.
- 25 *Qui timet hominem, cito corrueat*. Time-
re hominem timore carnali, mundano et
immoderato, est vitiosum, sicut et amare
carnaliter, quia per utrumque pax cordis,
et libertas ejus in Domino, impeditur. Ideo
præcepit Christus : Nolite timere eos qui
corpus occidunt. Et per Isaiam jubetur :
Nolite timere opprobria hominum, et bla-
sphemias eorum ne metuatis. Quis es tu,
ut timeas ab homine mortali, et a filio
hominis, qui quasi fœnum aresecit? Qui
- A ergo sic metuit hominem, cito corrueat in
peccata, quia ex timore hujusmodi, ne
hominem offendat, aut adversum aliquid
patiat, recedet a via justitiæ ; et qui vi-
tat peccata timore humano, tunc peccabit
quando non timebit ab homine, a quo ve-
retur videri aut deprehendi. Porro timere
hominem, in quantum est Dei vicarius, vel
pater, sive superior, vel ob aliam rationa-
bilem causam, timore filiali, laudabile est.
Propter quod ait Apostolus : Servi, obedi-
te in omni timore dominis. *Qui sperat in*
Domino, sublevabitur, id est, per gratiæ
opem erigetur in Deum, et stabilietur in
ipso, ut non timeat hominem, sed Deum
dumtaxat, alia vero non nisi in Deo. Ideo
ait Psalmista : In Domino sperans, non in-
firmabor.
- Multi requirunt faciem principis*, id
est, potentioribus atque iudicibus cupiunt
complacere : quod si fiat sincera intentio-
ne, non est vituperabile ; si autem intui-
tu proprii commodi et honoris, et ut au-
dentiùs possint peccare, ac justa evadant
supplicia quando excesserint, malum est.
Sicque a multis fit : quod tamen vitare
deberent, ne incidant in divini rigorem
judicii. Unde subjungitur : *et iudicium a*
Domino egreditur singulorum : id est,
Deus universos ac singulos vero et infalli-
bili iudicabit iudicio. Ideo potius est op-
tandum in præsentia vita iudicari, purgari
et castigari, quam divino iudicio reser-
vari : quia horrendum est incidere in ma-
nus Dei viventis, qui non iudicabit bis in
id ipsum.
- D *Abominantur justi virum impium*, id
est quemcumque iniquum, secundum quod
talem, quia sic luto vilior est, et omni
bruto deterior. Propter quod ait Psalmi-
sta : Ad nihilum deductus est in conspectu
ejus malignus. Hinc primo Machabæorum
dicitur : A verbis peccatoris ne timueris,
quia gloria ejus stercus et vermis est ;
hodie extollitur, et cras non inveniatur.
Unus quoque amicorum Job, in persona
sua et sociorum suorum, ait ad Job : Qua-
re computati sumus ut stercora *, et sor-
* jumenta

Eccle. 1, 18.

* peccan-
dumEphes. iv,
31.Ephes. vi,
5.

Ps. xxv, 1.

26

Ps. x, 6.

Ps. cxlv, 18.

Hebr. x, 31.
Job xxxiii,
14.

27

Math. x,
28.

Is. li, 7, 12.

Ps. xiv, 4.

1. Mach. ii,
62, 63.Job xviii, 3.
* jumenta

duimus coram te? *Et abominantur impii eos qui in recta via sunt*, id est [in] observatione justitiæ, et arcta via salutis : quos tanquam sibi dissimiles, contrariosque affectui suo, abhorrent ac persequuntur. -- *Verbum custodiens filius*, id est, qui verba

A Dei custodit memoria et effectu, fide et opere, *extra perditionem erit* : quia consequetur salutem, sicut ait Salvator : Beati *Luc. xi, 28.* qui audiunt verbum Dei, et custodiunt. Verumtamen istud non est in Hebræo, neque de textu, sed sequitur ex prædictis.

ARTICULUS XXX

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI : VISIO QUAM LOCUTUS EST VIR, CUM QUO EST DEUS.

SICUT fertur in Glossa, hucusque, scilicet a vicesimo quinto capitulo usque ad finem præcedentis capituli, introductæ sunt parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechie regis Juda. Hic rursus parabolæ Salomonis ponuntur : quibus præmittitur titulus seu præfatio ista brevis : *Verba Congregantis filii Vomentis*, id est, verba sequentia sunt verba Salomonis : qui dicitur Congregans, quoniam ex divina infusione et propria exercitatione, collegit et adunavit in se sapientiam copiosam ; qui etiam appellatur filius Vomens, quia hanc ipsam sapientiam aliis communicando evomuit, id est, abundanter diffudit et eructavit. *Visio quam locutus est vir, cum quo est Deus* : id est, id quod subditur, est visio, revelatio, seu consideratio Salomonis, cum quo fuit Deus in principio regni sui, et postea diu per gratiam et sapientiam magnam. Itaque Salomon loquitur hic de se ipso, quasi de alio, quemadmodum S. Joannes in evangelio suo : Hic est, inquit, discipulus quem diligebat Jesus, et qui testimonium perhibet de his ; et scimus quia verum est testimonium ejus. *Et qui Deo secum morante*, id est cor ipsius gratiose inhabitante, *confortatus virtutibus*, ait :

2 *Stultissimus sum virorum*. Istud uno modo exponitur sic : Stultissimus sum virorum, id est inter homines valde stultus respectu æternæ, infinitæ et increa-

B tæ sapientiæ Dei, quam quanto profundius contemplatus sum, tanto insipientiorem me reputavi. Unde alibi scriptum est : Stultus factus est omnis homo a scientia sua. Sic comparatione divinæ justitiæ, omnis nostra justitia quasi pannus menstruata (quo nihil immundius est) appellatur. Hinc scribit Apostolus : Soli sapienti Deo honor et gloria. Legitur quoque apud Job : Cœli non sunt mundi in conspectu ejus. *Et sapientia hominum non est mecum*, id est prudentia sæculi hujus : de qua in Evangelio asserit Christus : Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt ; atque Apostolus, Si quis videtur esse sapiens in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens, id est, sapientiam illam sæcularem relinquat. De qua alibi ait Apostolus : Prudentia carnis, mors est ; et rursus ibidem : Sapientia carnis inimica est Deo ; legi enim Dei non est subjecta. Hæc sapientia seu prudentia fallax et falsa, est quædam versutia, qua homo colligit, providet, et conservat sibi ea quæ pertinent ad divitias, delicias, et honores sæculi hujus ac carnis. Hanc ergo non habuit Salomon, quamdiu in caritate Dei et sapientia salutari (quæ est donum Spiritus Sancti) permansit. *Non didici sapientiam*, id est, per humanum studium sapientiam meam non accepi, sed per infusionem a Deo : ut patet tertio Regum ; *et novi scientiam sanctorum*, id est, veram

Prov. xxv, 1.

1

III Reg. iv, 29-31.

Joann. xxi, 24.

2

Jer. x, 14.

Is. lxiv, 6.

Rom. xvi, 27.

Job xv, 15.

Luc. xvi, 8.

I Cor. iii, 18.

Rom. viii, 6.

Ibid. 7.

Is. xli, 2.

3

III Reg. iii, 12.

et salubrem scientiam, sacræ Scripturæ A
 Is. xi, 2. notitiam, propheticam revelationem, et sci-
 Sap. x, 10. entiam quæ est donum, a Deo accipi,
 Osee vi, 6. ac novi. De qua in libro Sapientiæ fer-
 tur : Dedit illi scientiam sanctorum ; et
 alibi, Scientiam Dei volo plus quam ho-
 locausta.

Secundo exponitur sic : *Stultissimus*
 III Reg. xi, 1-8. *sum virorum*. Salomon enim peccavit gra-
 vissime, et inde (ut dicunt Judæi, ac multi
 Catholici, Hieronymus quoque et Ambro-
 sius) postea valde pœnituit. Propter quod
 reversus ad cor pœnitens, dixit : Stultissi-
 mus sum virorum, id est, qui sapientissi-
 mus eram ex dono Dei, propriis vitiis in-
 sipientissimus sum effectus. *Et sapientia*
hominum, qui scilicet rationabiliter con-
 versantur, et digni sunt homines nunqu-
 pari, rationem sequendo, *non est mecum*,
 id est, mecum non fuit quamdiu tam tur-
 piter ac libidinose vixi, idololatriamque
 exercui. Deinde culpam suam exaggeran-
 do, ut moris est pœnitentium, eandem
 sententiam sub aliis repetit verbis. *Non*
didici sapientiam, id est, sapientiam con-
 summatam, qua quis in obsequio Dei ma-
 net usque in finem, non didici, nec acce-
 pi, et eam quam desuper sumpsi, non
 didici opere adimplere perseveranter ; *et*
novi, id est, non novi, repetendo videlicet
 negativum hoc signum, *Non*, in principio
 hujus versus seu clausulæ positum. Ita-
 que, *Non novi scientiam sanctorum*, id
 est, scientiam per quam Sancti Deo sta-
 biliter adhæserunt ac servierunt, et vitia
 quibus succubui, devitarunt, non habui
 perseveranter et per approbationem. Pri-
 ma expositionum istarum apertior, et tex-
 tui consonantior esse videtur.

4 *Quis ascendit in cœlum, atque descen-
 dit? Quis continuit spiritum in manibus
 suis? Quis colligavit aquas quasi in ve-
 stimento? Quis suscitavit omnes terminos
 terræ? Quod nomen est ejus, et quod no-
 men filii ejus, si nosti?*

Totum hunc passum quidam (aliquos
 forsans sequens Hebræos) exponit de Moy-
 se, ut sit sensus : Quis ascendit in cœlum,

atque descendit, sicut Moyses fecit? qui
 ascendit super montem Sinai in cœlum *Exod. xix,*
 aerium ad Dominum, et inde descendit ad *3, 20.*
 populum, ut habetur in Exodo. Quis conti- *Ibid. 14, 25.*
 nuat spiritum in manibus suis, sicut fecit
 Moyses? qui cineres ardentes de camino *Ibid. ix, 10.*
 accepit. Quis colligavit aquas quasi in ve-
 stimento, sicut fecit Moyses in mari Ru-
 bro? quia meritis ejus aquæ fuerunt divi-
 sæ. Quis suscitavit omnes terminos terræ,
 sicut Moyses? qui in erectione tabernaculi
 suis meritis immisit terrorem omnibus
 B gentibus, in omnibus finibus terræ pro-
 missionis et circa habitantibus, sicut in
 Deuteronomio dicitur: *Hodie incipiam mit-
 tere terrorem atque formidinem tuam in
 populos. Quod nomen est ejus? quasi di-
 ceret : Si dicatur quod alius fuit, qui ante
 Moysen talia fecit, dicatur quis fuit ille, et
 quod fuit nomen ejus; et si dicatur, Mor-
 tuus est, et nomen ejus oblivioni est tra-
 ditum, dicatur quod sit nomen filii ejus,*
 id est, quæ generatio remansit ab eo, ex
 qua possit aliqua de eo haberi notitia. —

C Sed (sicut prætaetus, expositionem hanc
 introducens, fatetur) expositio jam præta-
 eta secundum quosdam Hebræos, videtur
 falsa atque extorta. Unde prætaetus, scilicet
 Nicolaus de Lyra, circa hoc inter ce-
 tera ait : Hæc expositio Hebræorum videtur
 in multis deficere. Et primo, quantum ad
 ejus fundamentum, scilicet quod Salomon
 in fine pœnituerit vere, et ideo pœnitens
 protulerit verba hæc, *Stultissimus sum vi-
 rorum, etc.* Quia si vere pœnituisset, quum
 esset rex potentissimus, templa idolorum
 quæ construxerat, destruxisset : quæ ta-
 men steterunt usque ad tempus Ezechie, *IV Reg.*
 ut legitur in quarto Regum libro. Sed *xxviii, 4.*
 quid de Salomonis pœnitentia videatur te-
 nendum, super tertium Regum librum in-
 duxi. Ubi etiam est ostensum, quod ar-
 gumentum hoc non concludat. Nam et
 Manassen regem constat de sua idololatria
 valde pœnituisse : qui tamen quum post *II Par.*
 suam pœnitentiam multis viveret annis, *xxxiii, 12.*
 in magna prosperitate atque potentia, ut
 Josephus refert, non tamen destruxit alta-

ria quædam sacrilega, quæ ad sacrificandum idolis fecerat, quum scriptum sit : Altaria quæ fecerat Manasses in duobus atriis templi Domini, destruxit rex, puta Josias. Deinde Lyra per singula, præteritam satis reprobatur expositionem, præsertim quod subintelligit, Non, ubi dictum est, Et novi scientiam sanctorum; et quod per spiritum intelligit cineres, quos Moyses accepit de camino, quoniam in Scripturis alibi non invenitur spiritus accipi pro cineribus; et quod dicit Moysen suscitasse omnes terminos terræ in tabernaculi erectione : quod penitus falsum est. — Ponit ergo Lyra aliam horum expositionem, dicendo, quod Salomon in juventute sua Spiritum Sanctum habens, prævidit in Spiritu, tempore Christi, homines simplices et illitteratos illuminandos a Deo de pertinentibus ad salutem : quemadmodum in Nicæno concilio, quum quidam præclarus philosophus doctores multos confutasset catholicos, tandem quidam sanctus et simplex episcopus dixit philosopho quædam verba fidei christianæ : ex quibus philosophus ita fuit compunctus et victus, quod nequivit resistere; sed fatebatur se virtutem Dei in verbis illis sensisse : sicque ad fidem conversus fuit. Itaque in persona cujuslibet talium simplicium desuper illuminatorum, Salomon ait : *Visio quam locutus est*, id est, quam loquetur : quia in prophetibus locutionibus frequenter ponitur præteritum pro futuro, ad insinuandum certitudinem prophetiæ. Itaque, *Visio quam locutus est vir, cum quo est Deus*, id est quicumque talis illitteratus, desuper doctus et illustratus : *Stultissimus sum virorum*, id est illitteratus, idiota et simplex : sicut in Actibus dicitur de beatissimis apostolis Petro et Joanne, quod idiotæ et sine litteris erant; *et sapientia hominum non est mecum*, id est scientia politica : secundum quod ait Philosophus, quod eremita non est bonus aut malus politice, quia non curat civilia. *Non didici sapientiam*, id est propheticam scientiam, *et novi scientiam sanctorum*,

IV Reg.
xxiii, 12.

Act. iv, 13.

* philosophicam

A quæ disponit ad æternam salutem. — Quamvis autem expositio ista catholicæ consonet veritati, propter quod non est immoderantius impugnanda, videtur tamen deficere, quia beatissimis Apostolis infusa fuit non solum scientia Scripturarum, sed et prudentia gubernativa politiæ fidelium. Siquidem gloriosissimi apostoli Petrus et Paulus, in suis scripserunt epistolis, qualiter fideles habere se debeant circa suos superiores, tam sæculares quam ecclesiasticos, et circa plebem atque familiam; et quomodo conjugati mutuo debeant conversari, ac circa actus matrimonii dirigi. Erant etenim constituti principes super omnem terram : ideo scientia instituendi regendique populos, necessaria eis fuit.

Est igitur sensus : *Quis ascendit in cælum, atque descendit?* id est, quis universorum providentiam habet, et ad omnia intuenda se vertit? quasi dicat : Nullus utique nisi Deus. De quo in Job asseritur : *Quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem quem fabricatus est? Qui in Genesi ait : Descendam, et videbo. De quo rursus ibidem legitur : Ascendit Deus ab Abraham. Et Amos ait : Qui ædificat in cælo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit. Ideo incircumscriptibilis et incommutabilis Deus dicitur in cælum ascendere atque descendere, non locum mutando, sed providendo et operando, sicut fertur in Psalmo : Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua. Verumtamen Unigenitus Patris incarnatus ascendit in cælum vero et corporali ascensu, descendens inde ad terram, ut judicet omne genus humanum. Paulus quoque raptus in paradysum Dei et in tertium cælum, ac inde reversus ad evangelizandum, nonne aliquo, imo et sublimes modo ascendit in cælum, et descendit?*

Quis continuit spiritum in manibus suis? id est, Deus omnipotens in potestate sua conservavit, et conservat omnem angelicum spiritum et humanum, seu ani-

1 Petr. ii, 13-18; Rom. xiii, 1-8; Ephes. vi, 1-9; Hebr. xiii, 7, 17. 1 Petr. iii, 1-9; 1 Cor. vii, 1-7, 10-17, 39; Eph. v, 22-33. Ps. xlii, 17.

Job xxxiv, 13.

Gen. xviii, 21.

Ibid. xvii, 22. Amos ix, 6.

Ps. cxvii, 6.

Act. i, 9-11.

II Cor. xii, 4, 2.

mas hominum, imo et spiritum jumentorum : quoniam sine incessabili manutentionia Creatoris, nulla creatura posset ad momentum subsistere. Continet quoque ventos in manu sua, quos de thesauris suis producit, atque ad libitum suum emit et retrahit, auget ac minuit. Quod et exponi potest de Christo, de quo legitur : Surgens Jesus, comminatus est vento, et dixit mari, Tace, et obmutesce; et facta est tranquillitas magna. Denique scriptum est : Vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos, ne flarent. *Quis colligavit*, id est, infra terminos sibi præfixos aretavit ac tenet, *aquas maris Oceani quasi in vestimento?* juxta illud Psalmi, Congregans sicut in utre aquas maris. Ad Job quoque Deus locutus est : Quis conclusit ostiis mare? Et per Prophetam dicit : Posui arenam terminum mari. De hoc dictum est plenius supra, super illud : Certa lege et gyro vallabat abyssos.

Quis suscitavit omnes terminos terræ? id est, quis in esse produxit orbem terrarum, et terminos terræ habitabilis ab aquis esse discoopertos præcepit ac fecit, atque per climata, regna provinciasque distinxit? Utique omnium conditor Deus. De quo loquitur Paulus : Deus qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, hic cæli et terræ quum sit Dominus, fecit ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum. De quo fertur : Dixit Deus : Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt, in locum unum, et appareat arida. Hinc in Timæo disseruit Plato, quod opifex Deus in exordio jussit terram, tanquam matrem et altricem eunetorum animalium, pro parte esse ab aquis nudatam, ut habitationi ac necessitatibus hominum et ceterorum animalium deserviret.

Quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus, si nosti? Ecce hic Salomon de Patre æterno, et unigenito ejus Filio aperitissime loquitur, insinuans et protestans,

A tam Deum creatorem, quam Filium ejus innominabilem et incomprehensibilem esse. Unde concluditur. Filius Dei, Deo Patri esse æqualis et consubstantialis, ac increatus. Omnis etenim pura creatura, nominabilis comprehensibilisque consistit; nec Scriptura divina alicui, nisi vero Deo, innominabilitatem et incomprehensibilitatem adscribit. Ideo prætaeta excæcatissimorum Hebræorum extorta omnino ac fatua expositio, de Moyse ejusque filio prædicta exponens, ideo ab eis conficta est, ne hac evidenti auctoritate cogerentur unicum Dei Filium et ejus deitatem fateri; quum tamen etiam supra de æterna generatione ac deitate Filii Dei, Salomon manifeste locutus sit, sicut ibi probatum est. Denique, quamvis Deus Pater et Filius ejus, multa habeant nomina. nihilo minus innominabiles esse dicuntur, quoniam nullo nomine perfecte possunt cognosci aut comprehendendi. Ideo, teste Apostolo, Deus lucem habitat inaccessibilem : et hoc ipsum cognoverunt philosophi. Unde sexta propositione libri de Causis, habetur : Causa prima est superior omni narratione, quoniam ipsa est supra omnem causam, et non narratur, nisi per causas secundas. Item vice-versa secunda propositione ejusdem libri inducitur : Causa prima est super omne nomen quo nominatur. De hoc in Elementatione theologica Proeli Platonici multa subtiliter conscribuntur.

Omnis sermo Dei ignitus, id est purus ab omni errore et iniquitate, tanquam ab increata Veritate emanans, ac revelatus a Spiritu Sancto, ac ejus directione conscriptus. Circa hoc asserit Glossa : Proprietatem Græci nominis, quod est *πεπυρομένος*, pro quo habetur. Ignitus, unum Latinum nomen non exprimit. Nam aliquando ignitum, aliquando examinatum transfertur. *Πεπυρομένος* ergo significat, quod igne conflatum est atque purgatum. Sicut enim metalla conflata igne, sordem in se alienam non retinent; ita eloquium Domini, nil falsitatis habet admixtum. Unde in Psalmo : Eloquia Domini, eloquia casta,

Ps. cxxxiv,
7.

Marc. iv,
39.

Apoc. vii, 1.

Ps. xxxii, 7.

Job xxxviii,
8.
Jer. v, 22.

Prov. viii,
27.

Act. xvii,
24, 26.

Gen. i, 9.

Prov. viii,
22.

1 Tim. vi,
16.

5

Ps. xli, 7.

argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Insuper, Omnis sermo Dei ignitus, id est caritatem redolens et accendens, ac ignea verba continens, atque ab illo qui essentialiter caritas est et ignis, procedens. Ideo ait Psalmista: Ignitum eloquium tuum vehementer. Et per Prophetam Dominus dicit: Numquid non verba mea sunt quasi ignis? Quod Jeremias expertus: Factus est, inquit, sermo Domini in corde meo, quasi ignis exæstans. Hinc Moyses fassus est: In dextera ejus ignea lex.

Clypeus est, id est armatura ac protectio contra vitiorum ac dæmonum impugnationem, contra afflictionem tristitiæ, contra motum concupiscentiæ, omnibus sperantibus in se tanquam in auxilio quodam. In solo autem Deo sperandum est, tanquam in principali et finali objecto. Sed in quibusdam creaturis speratur, tanquam in adminiculis secundariisque objectis. Itaque sermonem Dei nostris mentibus imprimamus, ut eo contra omnia saluti adversantia protegatur. Nempe, ut ait Apostolus, Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, et erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Hinc denuo loquitur: Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus. Ideo dicit Gregorius: Scriptura sacra oculis mentis, tanquam speculum quoddam opponitur, ut in ea interna nostra facies conspiciatur. Ibi enim fœda, ibi D pulchra nostra videmus. Ibi cognoscimus quantum proficimus, quantumve a profectu distamus. Verum, ut idem asserit, ad sacræ Scripturæ cognitionem, potius opus est intima compunctione, quam profunda lectione; suspiriis, quam argumentis; crebris gemitibus, quam copiosis argumentationibus; lacrimis, quam sententiis; oratione, quam lectione; contemplatione cœlestium, quam occupatione terrestrium. Ecce quanta utilitas divini sermonis. Nam

A et sordes excoquit vitiorum, scientia illustrat, caritate inflamat.

Ne addas quidquam verbis illius, id est, textui sacræ Scripturæ nihil apponas, quasi ad integritatem Scripturæ et textum pertineat: tamen exponendo addi quid potest, quod concordet omnino Scripturis. Hinc scriptum est: Non adjicietis ad verbum quod ego loquor, neque auferetis ex eo. Unde et ait Joannes apostolus: Contestor ego: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in B libro isto; et si quis diminuerit de verbis prophetiæ libri hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ. *Et arguaris*, id est, juste reprehendaris de tali additione, *inveniarisque mendax*, id est vanus et inobediens Deo, si feceris hoc. Et certe qui aliquid Scripturæ contrarium addit, mentitur. Scriptura enim increatæ veritati innititur, et ab ea tanquam ejus radius derivatur, testimoniumque sortitur. Ideo nil falsius, quam quod Scripturis repugnat. Propter quod scribit Apostolus: Licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus, anathema sit.

Sequitur oratio Salomonis: quæ potius videtur fieri in persona imperfectorum, et secundum statum veteris Testamenti, quam in persona perfectorum, et juxta evangelicæ statum legis. *Duo rogavi te, Domine Deus; ne deneges mihi ea, antequam moriar. Vanitatem et verba mendacii longe fac a me*: id est, da mihi gratiam abjiciendi et contemnendi omnem vanitatem (id est gloriam vanam, complacentiam mei ipsius in me, finalem inhæSIONEM circa creata caduca, appetitum laudis humanæ, propriique honoris) et omne mendacium, præsertim perniciosum. *Mendacitatem*, id est tantam inopiam terrenorum, ut mendicare indigeam, *et divitias*, id est abundantiam temporalium, ultra exigentiam et condecientiam status mei, *ne dederis mihi*, nec mihi provenire permittas. Porro istud de mendacitate, videtur secundum statum Mosaicæ legis peti, quo-

I Joann. IV, 8; Deut. IV, 24.

Ps. CXVIII, 140. Jer. XXIII, 29.

Ibid. XX, 9.

Deut. XXXIII, 2.

II Tim. III, 16, 17.

Rom. XV, 4.

6

Deut. IV, 2.

Apoc. XII, 18, 19.

Galat. I, 8.

7

8

- Deut. xv, 4.* niam scriptum est : Omnino indigens et mendicus non erit inter vos. *Tribue tantum victui meo necessaria* pro sustentatione mei ipsius, et eorum qui mihi conjuncti sunt, ita quod eorum provisio spectat ad me. Sic et Apostolus ait : Habentes victum et quibus tegamur, his contenti simus. Itaque in his verbis primo petit auferri a se, ea quæ sunt simpliciter mala, utpote vitia, quæ sunt vanitas atque mendacium; et petit tolli a se ea quæ communiter sunt occasio vitiorum, quamvis non sint mala in se, scilicet mendicitatem et opulentiam.
- 9 Ideo subdit causam, cur duo hæc postulet sibi non dari. Et primo, cur divitias horreat. *Ne forte saturatus* : saturatio enim divitias solet concomitari, et gulæ species est; *illiciar*, id est attrahar, *ad negandum* omnipotentiam ac providentiam Dei : quia carnalitas ita obtenebrat intellectum, ut quandoque alliciat eum ad præactam similemve blasphemiam, sicut
- Exod. v, 2.* Pharaonem, qui ait : Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, et dimittam Israel? Nescio Dominum, et Israel non dimittam. Hinc subditur : *et dicam : Quis est Dominus?* tanquam dicatur : Aut non est Deus, aut si est, non tamen habet notitiam inferiorum, nec providentiam actuum humanorum : juxta illud in Psalmo : Dixerunt, Quomodo scit Deus, et si est scientia in Execlso? Atque in Ezechiele : Dixerunt, Reliquit Dominus terram, et Dominus nos non videt. Quamvis autem pauci ad tantam devolvantur insaniam, ut ista formaliter aut expresse dicant aut sentiant, plurimi tamen tam impudenter, irrefrenate,
- Ps. lxxvii, 11.*
Ezech. viii, 12.
- Tit. i, 16.*
- intimorateque peccant, ut ipso facto hæc dicant, et taliter conversantur ac si ita sentirent. De quibus ad Titum ait Apostolus : Dicunt se nosse Deum, factis autem negant.
- Deinde subjungitur, cur mendicitatem abhorreat. *Aut egestate compulsus*, id est, ne ex inopia inciter et inducar ad hoc, ut *furer, et perjurem nomen Dei mei*. Multi equidem occasione indigentiae suæ, ad furta, rapinam, mendacia, fraudes, violentiamque labuntur. Unde superius dictum est : Furatur ut esurientem repleat animam. Verum tantæ esse fragilitatis, ut ex mendicitate et opulentia ruat quis ad præacta facinora, et hac ratione mendicitatem divitiasque horrere, formidare ac refutare, ne ex eis ad tantam deveniatur ruinam, videtur esse imperfectorum, nescientium bene uti eufortuniis ac diffortuniis, prosperis et adversis, opulentia ac indigentia. Quocontra loquitur Paulus : Scio abundare, scio et penuriam pati ;
- Philipp. iv, 12.*
- B ubique et in omnibus institutus sum, et satiari, id est ad sufficientiam vesei, et esurire. Christus quoque non solum paupertatem, sed et mendicitatem exemplo et verbo docuit, atque consulit et elegit : qui in Psalmo testatur, Ego autem mendicus sum et pauper : itemque, Persecutus est hominem inopem et mendicum, ipse videlicet traditor Christi. Nec dubium, quin psalmi in quibus hæc continentur, ad litteram de Christo conscripti sunt. Hinc perfecti imitatores evangelicæ paupertatis, nec
- Ps. xxxix, 18.*
Ps. cviii, 17.
- C in communi, neque in particulari, aliquid habent terrenæ possessionis aut hereditatis. Hinc Seneca in libro de Quatuor virtutibus ait : Magnus ille est, qui sic fietilibus utitur, quemadmodum argento; nec minor ille est, qui sic auro utitur, quemadmodum testa. Infirmi animi est, non posse pati divitias. Et rursus : Quotidie aliquid auxilii contra paupertatem acquire. Hæc honesta res est læta paupertas. Illa vero jam non est paupertas, si læta est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est.
- D Non est in rebus vitium, sed in animo. Quemadmodum nihil differt, utrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces; quocumque illum transtuleris, morbum suum deferet secum : sic nihil refert, utrum æger animus in divitiis, an in paupertate ponatur; malum suum sequitur eum. Hæc Seneca. Hinc etiam olim in lege naturæ, deinde in lege scripta, copiosius autem in lege evangelica fuerunt quidam ditissimi, et tamen perfecti. Verumtamen Christus sapientissime paupertatem consulit, quia
- Matth. xix, 21.*

perpauci sunt qui non abutuntur divitiis, A et multa vitia eis solent esse annexa.

10 *Ne accuses servum ad dominum suum.*

De quali accusatione intelligendum sit hoc, constat ex eo quod subditur : *ne forte maledicat tibi, et corruas*, id est, ne servus sic accusatus, imprecetur tibi adversa, et exaudiatur a Domino, ita quod pressus adversis labaris. Itaque de accusatione ex invidia, aut crudelitate, seu alia prava radice prodeunte, intelligitur istud. Compatiendum est etenim servis, præsertim empticiis, et qui dominos habent duros : B ideo seorsum sunt admonendi. Quod si non acquieverint, vel aliquid contra bonum commune attentare præsumpserint, essent utique accusandi.

11 *Generatio*, id est, quædam hominum collectio est, *quæ patri suo carnali, seu spirituali, aut etiam Deo omnipotenti, maledicit* : sicut Marcionitæ et Manichæi, dicentes Deum legis ac Prophetarum, esse totaliter malum atque crudelem ; *et quæ matri suæ non benedicit*, id est generatio non benedicens Ecclesiæ, aut matri carnali,

12 *Generatio* quædam est, *quæ sibi munda esse videtur*, id est immunis a vitiis, ut pauperes de Lugduno, et Novatiani hæretici, dicentes se pœnitentia non egere, et liberi spiritus, asserentes se peccare non posse ; *et tamen non est*

13 *lota a sordibus suis. Generatio* quædam est, *cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in altum surrectæ* : id est, quidam sunt ita superbi et animosi, quod eadem contumacia apparet in dispositione, apparatu, erectione corporalium oculorum eorum.

Is. II, 11. Unde Isaias dicit : Oculi sublimis hominis humiliati sunt. Et in Job dicitur :

Job xv, 12. Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? Tales fuerunt superbissimi Ariani.

14 *Generatio* quædam est, *quæ pro dentibus gladios habet*, id est, cujus dentes et lingua gladiis assimilantur, juxta illud in Psalmo : Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus. Tales sunt qui venenatis ac perfi-

Ps. lvi, 5.

dis documentis inficiunt alios, et detractores ac seminarios discordiæ, et qui bona devorant aliorum, præsertim impotentiorum. Unde subjungitur : *et commandit molaribus suis*, id est, majoribus dentibus suis manducat, *ut comedat inopes de terra*, id est, pauperum bona consumat, vel eos occidat, *et pauperes ex hominibus*, id est, de medio hominum tollat, expellat, interficiatve egenos, vel spiritualiter pauperes et egenos, puta pusillos, simplices, imperfectos, scandalizet, decipiat, ac intus in anima perimat. Unde loquitur Dominus per Prophetam : Vos depasti estis vineam meam, et rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis? Et Malachias propheta ait : Vos autem recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lege.

Is. III, 14, 15.

Malach. II, 8.

Sanguisuga duæ sunt filiæ, dicentes : Affer, affer. Sanguisuga dicitur quasi sanguinem sugens : cujus dicuntur esse filiæ duæ, quoniam duo sunt vitia, bestiam hanc specialiter imitantia, utpote avaritia atque luxuria. Nam sicut sanguisuga velut insatiabiliter sanguinem sitit ac ebibit, sic vitia ista semper ad ampliora anhelant. Ideo unumquodque eorum perhibetur dicere, Affer, affer : quia inclinatur suum subjectum ad dicendum, Adhuc, adhuc mihi plura objecta, vel eadem sæpius repetita. Hinc ait Hieronymus : Libido transacta pœnitentiam semper relinquit; nec unquam satiatur, imo exstincta reinflammat, usu crescit; nec rationi obedit, quoniam impetu ducitur.

15

D Augustinus : Avarus inferno est similis. Infernus enim quantoscumque deglutiat, nunquam dicit, Satis est : sic et si omnes thesauri confluerint in avarum, non ei sufficiet. Quæ est ista cupidorum aviditas, quum et bestię habeant modum? Tunc enim rapiunt, quando esuriunt; pareunt autem prædæ, quum senserint satietatem. Insatiabilis est avaritia iniquorum : quæ rapit, nec satiatur; nec Deum timet, nec hominem reveretur; nec patri pareit, nec matrem cognoscit; nec fratri obtemperat,

nec amico fidem conservat. Viduam opprimat, pupillum invadit, liberos in servitium revocat; testimonium falsum profert, mortuorum res occupat. At vero juxta Glossam, sanguisuga est diabolus, qui siti peccandi et peccata suadendi perpetuo ardet. Duæ filiae ejus, quæ ipsius imitantur ardorem, sunt luxuria et philargyria.

16 *Tria in specie sunt insatiabilia, et quartum nunquam dicit, Sufficit. Infernus, id est locus infernalis, ob suam capacitatem, vel diabolus, ob suam invidiam, et os vulvæ, id est incontinenens libidinosaque mulier, et terra, præcipue arenosa, quæ non satiatur aqua : quia celeriter eam absorbet. Ignis vero nunquam dicit ipso facto, Sufficit : quia ex combustibilium appositione augetur, non minoratur. Ignis quoque infernalis nunquam dicit, Sufficit, quia ab impiorum cruciatibus nunquam cessat.*

17 *Oculum qui subsannat patrem carnalem, aut spiritualem, aut summi Patris deridet judicia, et qui despicit partum matris suæ, id est fratrem suum, aut laboriosam et ærumnosam matris parturitionem, aut deformitates quæ in facie femine accelerantur ex partu frequenti; suffodiant eum corvi de torrentibus, id est, a dæmonibus eruatur, vel sepultura privetur, et comedunt eum filii aquilæ, id est, ab angelis Satanæ absorbeatur, seu a bestiis devoretur. Quidam tamen per corvos intelligunt prædicatores sagaces et oculatos : qui de Scripturarum fluentis procedunt ad extrahendum oculum talem a sua perversitate, sicque purgatum comedunt filii aquilæ, id est contemplativi, qui instar aquilarum oculum mentis infigunt Soli justitiæ, et intuendo, amando, æcliformiterque vivendo, volant in altum. Hi comedunt, id est, mystico corpori suo innectunt, et sibi incorporant, oculum talem, id est hominem sic videntem. Itaque, per filios seu imitatores aquilæ, ratione rapacitatis designantur spiritus mali; ratione autem acuminis ac alti volatus, contemplativi.*

18 *Tria sunt difficultu mihi, et quartum penitus ignoro. Quæ autem sint tria illa,*

A mox subditur. *Viam aquilæ in cælo aërio : in quo aquila hinc inde viam variat sui volatus, ita ut difficulter valeat deprehendi; viam colubri super petram : supra quam serpens sic dictus celeriter ac multipliciter circumagit et circumvolvitur; viam navis in medio mari : ubi hinc inde jactatur vi ventorum ac fluctuum; et viam viri in adolescentia sua. Hoc est quartum prorsus ignotum. In adolescentia namque sanguine fervente, cogitationes, desideria, verba et opera adolescentium investigabiliter ineffabiliterque mutantur.*

Spiritualiter, per viam aquilæ in cælo, designatur profectus et actio contemplativorum in militanti Ecclesia : quorum conversatio est in cælis; quorum actus et processus juxta variam inspirationem ac influentiam Spiritus Sancti, indicibiliter immutantur. Per viam colubri super petram, accipitur occupatio callidorum circa terrena, quorum curæ ac studia inexplicabiliter variantur; per viam navis in medio mari, conversatio, tentatio, et peregrinatio Ecclesiæ in hoc sæculo nequam, in quo tanquam in procellosissimo Oceano fluctibus tentationum, ventis persecutionum, directionibus prælatorum atque spirituum supernorum, processu virtutum, inenarrabiliter alteratur. Per viam viri in adolescentia sua, instabilitas designatur cordis humani, quod suis desideriis assidue juvenescit, sive in bono, sive in malo : cujus varietas soli Creatori est patula.

Præterea, quidam per viam aquilæ in cælo, intelligunt Christi ascensionem; per viam colubri super petram, Christi resurrectionem de sepulero lapideo. Significatur equidem Christus per serpentem, juxta illud : Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Per viam navis in medio mari, intelligunt conversationem Christi in sæculo isto, in quo persecutionibus et tormentis est pressus; per viam viri in adolescentia sua, Christi incarnationem. Et dicunt in Hebræo haberi, in adolescentula : per quam intelligunt Virginem gloriosam, in qua

Christi via fuit incarnatio sua, quæ est incomprehensibilis prorsus; et in ea fuit Christus vir perfectus, non corporis quantitate, aut tempore, sed omni sapientiæ atque scientiæ ac virtutum perfectione. Unde Jeremias prædixit : Novum faciet Dominus super terram : Mulier circumdabit virum. Verum expositio ista videtur allegorica magis quam litteralis. Nec enim ad litteram consonat ei quod subditur.

Jer. xxxi,
22.

20

Talis est via mulieris adulteræ. Per quam sive perfida Synagoga, sive quæcumque conjugalis fidei violatrix intelligatur, non est putandum quod Salomon viam ejus incarnationi Verbi æterni comparavit. Et quamvis Salomoni fuit naturalium rerum infusa scientia, quantum ad cognitionem naturæ specificæ et accidentium priorum, non tamen quantum ad universa accidentia communia. Ideo quartum jam præfatum nescivit, quantum ad accidentia talia, sicut expositum est. Forsitan etiam in Hebræo habetur dictio talis, quæ tam adolescentiam quam adolescentulam signet. Itaque via adulterarum similis est viæ adolescentium, quoniam in desideriis, phantasiis, cogitationibus, verbis et factis suis prorsus instabiles sunt. *Quæ comedit* : adultera enim pro posse libenter intenta est comessationi; *et tergens os suum, dicit* : Non sum operata malum : quia frontose excusai se, et ita obscurata est mente, ut adulteria sua vix reputet esse peccata. Hinc dicit Jeremias in vitiis habituato : Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluit erubescere; et rursus, Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, Non peccavi. —

Ibid. iii, 3.

Ibid. ii, 35.

Spiritualiter, per mulierem adulteram intelligitur quæcumque anima vitiosa, quæ relicto Sponso cœlesti, per consensum illicitum commiscetur diabolo, et rebus caducis inhæret finaliter. Ideo asserit Augustinus, quod omnis anima christiana, est Dei sponsa, vel dæmonum adultera. De hoc adulterio dicitur : Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente.

Osee vii, 4.

21

Per tria in genere movetur terra, id

est, habitantes in terra inquietantur ac perturbantur; *et quartum est quod non potest sustinere* : id est, tam irrationabile atque absurdum est, ut nequeat tolerari. Deinde tria illa exprimuntur. *Per servum, quum regnaverit.* Servi enim ad regnandum et præsidendum promoti, communiter insolescunt, extolluntur ac sæviunt, suspiciosique sunt, de facili suspicantes se a subditis sperni. Ideo per dura et aspera volunt illis terrorem sui ineutere. Secundum est : *per stultum, quum saturatus fuerit cibo*, id est per hominem passionatum, quum fuerit gulose reffectus et inebriatus : tunc enim specialiter pronus est ad lites, contentiones, injurias. Tertium est : *per odiosam mulierem, quum in matrimonium fuerit assumpta.* Mulier enim odiosa, id est odio plena sive odibilis, vel ad invidiam prona, quum fuerit maritata, mox incipit contra maritum passionibus iræ, impatientiæ, odii agitari. Sicque fit marito gravissima, imo et cunctis domesticis, et inter eam et virum mirabile odium generatur. Unde mutua eorum conversatio est tanto molestior, quanto conjunctior ac inseparabilior. Sequitur quartum, quod sustinere non valet : *et per ancillam, quum fuerit heres dominæ suæ*, id est ad honorem et opulentiam dominæ suæ promotæ, seu dilectæ a viro, suam propriam uxorem repudiante aut deprimente : hoc quippe est intolerabile malum. Unde et Agar ancilla Saræ, videns se concepisse, dominam suam contempsit : quod illa non ferens, expulit eam, ut legitur.

22

23

Gen. xvi, 1,
4, 6.

Spiritualiter, per servum regnantem, intelligitur homo servituti passionum ac vitiorum subjectus, qui ad prælationem promotus, subditos sæpe graviterque conturbat; per stultum satiatum, homo in naturalibus eruditus, et prudens in oculis suis, qui inflatus scientia, nulli obedit, et contra proximos frequenter rixatur; per odiosam mulierem, collectio hæreticorum, schismaticorum, Judæorum ad fidem conversa, quæ sæpe invenitur vacillare in

- catholica veritate; per ancillam dominæ suæ heredem, anima spiritualibus charismatibus ad tempus repleta, consolationibusque divinis relecta, ac postmodum lapsa, quæ vix recuperatur, juxta illud ad Hebræos : Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam.
- 24 *Quatuor sunt minima terræ, id est animalia valde parva; et ipsa sunt sapientiora sapientibus* : id est, industriam habent naturalem ingenitam, per quam plus de sapientia seu prudentia participant, quam animalia quædam majora, quæ tamen callida reputantur. Horum quatuor minimorum primum, est *formicæ, populus infirmus*, id est formica quæ infirmo populo assimilatur, quia in abdito commoratur, ne conculcetur, *qui populus*, id est quæ formica seu congeries formicarum (populus etenim pro quacumque congregatione accipi solet), *præparat in messe cibum sibi* : ut dictum est plenius super illud : Formica, quum non habeat ducem aut præceptorem, parat æstate cibum sibi, et congregat in messe quod comedat. Secundum, est *lepusculus, plebs invalida*, id est similis plebi formidosæ ac debili, *qui collocat in petra cubile suum*, id est, habitaculum sibi eligit infra terram in cavernis petrarum, aut profundis solidisque latibulis, ne ab hominibus venatione canum apprehendatur. Denique (sicut fertur in Glossa) pro lepusculo alia translatio habet, *Chærogryllus* : qui est animal non minus hericio, simile urso, ejus in Palæstina magna est copia in cavernis petrarum et foveis. Unde in Psalmo ubi dicitur, Petra refugium herinacii, alii habent, Leporibus, alii, Chærogryllis ; hic quoque aliqui pro lepusculo, hericium habent. Hieronymus enim verbum istud Hebræum, Saphan, in Jeremia interpretatur chærogryllum : et hericium, transfert in leporem. Sequitur tertium. *Regem locusta non habet*, id est, congeries seu multitudo locustarum, non
- A habet suæ speciei rectorem ac directorem : tamen ars increata, deinde intelligentia, universalis quoque natura, rectrix et directrix est rerum, et animalium, ac mixtorum ; *et egreditur universa per turmas*, id est per partes et acies ordinate dispositas : quod est opus prudentiæ. Sapientis enim est ordinare. *Stellio manibus nititur*, id est, obsequio pedum (quibus pro manibus utitur) procedit ac graditur ; *et moratur in vrbibus*, id est domibus, *regis* : præsertim in regionibus calidis ; in aliis autem magis moratur in silvis. Et ita patet agilitas stellionis : qui est reptile conforme lacertæ, pictum in cute lucentibus guttis seu maculis, instar stellæ.
- Spiritualiter, per formicam significatur plebs humilis, de suis viribus non præsumens, ac Domino dicens : Fortitudo mea et laus mea Dominus. Quæ sollicita est ad cavendum periculum, ac provida ad necessaria obtinendum. Imo in isto parat exilio, unde beatificetur in cœlesti palatio. Per lepusculum, exprimitur pusillus et imperfectus, qui in Christi vulneribus se abscondit, ne tentationum jaculis vulneretur, et ne per impatientiam succumbat in adversis : juxta illud Isaiaë, Ingredere in petram, abscondere in fossa humo. Hinc Sponsus loquitur Sponsæ in Canticis : Amica mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ. Per locustam, exprimitur quæcumque plebs timorata, præsertim anachoretæ, et qui præsentem non habentes in terris, nihilo minus timore Dei confixi, ac supernæ sapientiæ unctione directi, ordinate incedunt, et decenter serviunt Deo. Postremo, nomine stellionis alis destituti, signantur idiotæ et simplices, in activæ operibus vitæ detenti, non valentes contemplando perfectionis attingere montem, et tamen per corporalia misericordiæ opera et obedientiam, in regno Christi quiescunt, et de necessariis ad salutem agiliter provident sibi. Itaque harum exemplis bestiolarum docemur, ut instar formicæ, providissimus ; instar lepusculi, in turre fortitudinis commoremur ; et instar locustæ, con-

tra aciem vitiorum ac dæmonum ordinate A
progrediamur.

29 *Tria sunt animalia, quæ bene gradiuntur* : quia in suo genere fortia sunt, et valenter incedunt; et quartum est quod incedit feliciter, id est potentius ac victoriosius tribus præactis. De quorum primo

30 subjungitur : *Leo fortissimus bestiarum* : quarum rex appellatur. Veruntamen inveniuntur bestię quædam fortiores leonibus, sed paucæ, et raro. *Ad nullius pavebit occursum* : imo vult ut animalia occurrentia sibi deferant ei. *Gallus succinctus* B
31 *lumbos*, id est, instar succincti quasi animose progrediens : hoc est secundum. De tertio subditur, *et aries* : qui ductor est ovium, et cornibus suis incedit armatus. Quartum est *rex, nec est qui resistat ei*. Unde in Hebræo fertur haberi : Et rex contra quem non levabit. Hoc est quartum, incedens feliciter. Per quod accipi potest animal rationale ad beatitudinem ordinatum : cui in exordio dictum est, ut

Gen. i, 28. præsit bestiis terræ, piscibus maris, omnique volatili cœli; quod et potestate sæculari et auctoritate spirituali ornatur. — Spiritualiter, per leonem accipitur regalis seu imperialis potestas, vel quicumque dono atque virtute fortitudinis decoratur; per arietem, spiritualis prælatus, ovium Christi pastor et ductor; per gallum lumbos succinctum, prædicator castus, exemplaris, magnanimus, animas credentes verbo et exemplo fecundans; per quartum, papalis auctoritas, universo orbi prælata, cui nemo licite valet resistere.

32 *Et qui stultus apparuerit, postquam elevatus est in sublime* : id est, quum insipiens fuerit ad officium seu præsentiam elevatus, tanto plus tunc ostendit imperitiam suam, quanto liberius operatur, et plura agere habet, in quibus multipliciter deficit. Quidam tamen exponunt istud de quarto, quod incedit feliciter : per quod intelligunt Antichristum : quem dicunt feliciter incessurum, quia cuncta ei succedent ad libitum. Et textum præcedentem sic legunt : Et aries, nec est rex

qui resistat ei, id est, nullus persecutor aut tyrannus intentionem et fructum prælatorum et prædicatorum virtuosorum ac continentium, poterit impedire. *Si enim intellexisset*, id est, si propriam stultitiam bene pensasset stultus ad prælationem promotus, *ori imposuisset manum*, id est, nequaquam pro sua promotione institisset, vel aliis quoque imposuisset silentium, ne loquerentur de sua provectione.

Præterea, per quatuor jam præfata, quidam intelligunt quatuor magna regna seu monarchias, intelligendo per leonem, regnum Chaldæorum, ejus primus monarcha (videlicet Nabuchodonosor) in Scripturis vocatur leo, juxta illud : Surrexit leo de cubili suo. Per gallum succinctum, intelligunt regnum Persarum, ejus reges (videlicet Cyrus et Darius) demoliti sunt regnum Chaldaicum, interficiendo Balthasar regem, destruentesque Babylonem. Per arietem, intelligunt Alexandrum, primum monarcham Græcorum. Per quartum autem accipiunt imperium Romanorum, quod instar ferri, cetera cuncta vastavit.

Jer. iv, 7.

Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum, id est extrahendum, *lac, elicit butyrum*, id est materiam solidiorem pinguioremque lacte, non extrahendam, sed magis in corpore animalis dimittendam, tanquam suæ bonæ habitudini opportunam. *Et qui vehementer emungit*, id est, nimis violenter purgat et eiecit immunditiam nasi, *elicit sanguinem* in corpore dimittendum, et ei convenientem. Per hæc edocetur, quod non debemus nimium importune ab alio aliquid postulare, nec eum qui bonæ est voluntatis, immoderantius molestare, vel nimis acriter inerepare, ne exasperetur et totum neget quod petebatur, sicque viscera pietatis extrahantur ab eo, quæ nomine exprimuntur butyri, et vitam animæ (quæ est gratia Dei) amittat. Hinc Seneca loquitur : Nihil petas quod negaturus es, nihil neges quod petiturus es; itemque, Furor fit, patientia sæpius læsa; et denuo, Bonus animus læsus, gravius multo irascitur. — Spiritualiter ubera pre-

33

mere, est utriusque Testamenti Scripturas A
profunde pensare : ex quarum pensatione
dum lac quæritur, invenitur butyrum, quia
dum in Scripturis sensum mediocriter ac
simpliciter juxta litteram reficientem re-
quirimus, subtilem ac mysticium intelle-
ctum, pinguisime nos alentem, sensusque
anagogicos reperimus. Attamen talis per-
scrutatio est moderanda, ne sanguis sequa-

tur : quia dum divina eloquia immodera-
te discutiuntur, in carnalem et erroneum
sensem mens labitur.

*Et qui provocat rixas**, id est, alios inju-
riose et insipienter alloquitur, ita quod ad
rixandum contra se vel contra alios excitantur,
producit discordias inter se et illum,
vel inter plures : quoniam ex rixa oriuntur
simultates, dissensiones, iræ, invidiæ.

* iras

ARTICULUS XXXI

EXPOSITIO CAPITULI ULTIMI : VERBA LAMUELI REGIS.

SALOMON qui hucusque multipliciter B
nos instruxit, humiliter hic fatetur se
quoque a sua matre fuisse instructum.
1 *Verba Lamuelis regis*, id est Salomonis,
sunt quæ sequuntur. Verba autem doctri-
næ matris suæ, sunt sua tanquam recitan-
tis. Porro Lamuel interpretatur, Cum quo
est Deus. Ideo vocat se Lamuelem, quo-
niam Deus multum gratiose adfuit ei per
plures annos, ut dictum est in expositione
præcedentis capituli, super illud : Visio
1. *Proo. xxx,* quam locutus est vir, cum quo est Deus.
Visio, id est illuminatio seu doctrina, *qua*
eruditur eum mater sua, id est superna
gratia, ut Glossa exponit : quæ addit, quod
per matrem ejus potest intelligi mater sua
carnalis, videlicet Bethsabee, ejus doctri-
nam tanquam memoria dignam ac saluta-
rem, dignum duxit narrare.

2 *Quid, dilecte mi?* id est, quid restat, quid
tibi incumbit, quid tibi dicere habeo, o fili
dilecte? Et juxta hunc sensum subjungi-
tur : *Quid, dilecte uteri mei*, id est nate ex
utero meo? Vel, Uteri, id est cordis mei.
Quid, dilecte votorum, id est desideriorum D
meorum? id est, tu, præcarissime fili,
objectum et materia meorum affectuum,
quoniam tuum profectum totis opto præ-
cordiis. Porro, secundum Hebræos, ut fer-
tur, mater Salomonis protulit verba hæc

amorose et pie increpando filium suum, eo
quod prima nocte qua cum uxore sua filia
Pharaonis dormivit, nimis tarde mansit
cum ea in lecto de mane, in tantum quod
hora sacrificii matutini ac jugis pertrans-
iit : sicque divinum officium fuerat impe-
ditum, eo quod clavis templi fuit in regis
cubiculo. Hinc consequenter de vitanda
carnalitate instruit eum.

*Ne dederis mulieribus substantiam tu-
am* : id est, opes tuas non expendas nec
dissipes luxuriose vivendo, nec corpus
3 tuum exhaustas coeundo, nec spirituales
virtutum ac meritorum divitias perdas,
vitiis aut carnalitatibus corruptioni va-
cando; *et divitias tuas ad delendos reges* :
id est, facultates tuas non exponas ad ex-
hibendum regibus ac principibus delicias
gustus et tactus, per quas præidentes sub-
vertuntur, et ab idonea sui executione of-
ficii impediuntur. Vel sensus est, ut non
conetur regum terras impugnare ac obti-
nere, exponendo bellatoribus ad hoc suas
divitias, sine justa et rationabili causa.
Itaque præidentibus, præsertim majoribus
principibus ac prælatis, tanto plus evita-
nda sunt carnalia vitia, quanto plus indi-
gent clara ratione et magna prudentia, imo
potissime directione divina.

Hinc Seneca, libro de Quatuor virtutibus,

scripsit : Hac mediocritatis linea continentiam observabis, ut nec deditus voluptati, prodigus aut luxuriosus appareas, nec avara tenacitate sordidus aut obscurus existas. Et rursus : Si continentiam diligis, turpia fuge antequam veniant. Omnia tolerabilia, præter turpitudinem crede. A verbis quoque turpibus abstineto : nam eorum licentia impudentiam nutrit. Iterum ait moralis ille philosophus, vir præclarus : Quidam voluptatibus se immergunt, quibus in consuetudinem deductis carere non possunt : et ob hoc miserimi sunt, quia ad hoc devenerunt quod supervacua, facta sunt eis necessaria. Tunc est consummata infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent ; et desinit remedio esse locus, ubi quæ fuerunt vitia, mores sunt. Hinc et Cyrillus in suis ait Proverbiis : Attende, luxuriose, quid prodigus destruis, quid insanus dispergis, quid ingratus in nihilum projicis ; et tu iniquus depositarius naturæ, carissimum tibi commendatum thesaurum inimico, id est vanitati turpitudinique, impendis. Subversor es ordinis mundialis, et naturalis legis transgressor. Mundi etenim ordo, et lex naturalis hoc habet, ut tanta naturæ delectatio dirigatur in prolem ; tu autem prole neglecta, retortor perversitatis, in delectationem umbraliter transitivam, prolificum semen fundis. Quid plura ? Stultissimus quippe est, qui se delectabiliter destruit, et qui tanto dementius, quanto letaliter semet perdit.

- 4 Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, id est potum inebriativum immoderatum. Et per reges intelligendi sunt universi qui præsent : quibus sobrietas est potissime opportuna. Quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas : quæ mentis aufert discretionem, idcirco non celat secretum. Hinc Aristoteles docuit regem Alexandrum, ut quandoque inter suos simularet se ebrium, quia sic multa secreta posset percipere. Ne forte bibant superflue. Oportet enim occasiones peccandi vitare, et vitiorum materiam declinare,
- 5,

A quatenus ipsa vitentur peccata. *Et obliviscantur iudiciorum*, id est justarum sententiarum, et judicialium præceptorum, secundum quæ lex præcipit judicare ; *et mutant causam filiorum pauperis*, id est, ut ipsis pauperibus faciant injustum iudicium, attracti favore, prece, aut munere divitum. Quod quamvis nemini liceat fieri, specialiter tamen crudele est hoc pauperibus facere : et tamen ad vitia ista trahit ebrietas, mentem obscurans, memoriam tollens, justitiam vilipendens, corpus et animam perdens. Ideo ait Salvator : Attendite ne graventur corda vestra crapula vel ebrietate. Levitici quoque decimo, Dominus sacerdotibus, id est Aaron pontifici ac filiis ejus, jussit : Vinum et omne quod inebriare potest, non bibetis tu et filii tui, quando intrabitis in tabernaculum, id est ad ministrandum in templo, ne moriamini ; ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea. Itaque (sicut asserit Glossa) præcipit Dominus, ne vino (in quo est luxuria) inebrientur fideles, quia nihil de cœlestibus cogitatur, ubi regnat voluptas, sed sola sensibilia carnales sectantur.

Luc. XXI, 34.

Lev. x, 9-

11.

Ephes. v,

18.

Date siceram, id est potum qui valet inebriare, *mœrentibus inordinato superfluoque mœrore*, aut certe naturali mœstitia, de malo inevitabili, *et vinum his qui amaro sunt animo : bibant, et obliviscantur egestatis*, id est inopiæ, adversitatis, et amaritudinis suæ, *et doloris non recordentur amplius*, id est, causas doloris immoderate non pensent, et ipsum expellant dolorem. Potatio etenim vini ac siceræ, vim habet animandi et exhilarandi ; multiplicandoque spiritus, parit remedium contra animæ corporisque dolores. Non tamen sunt tales personæ inebriandæ, sed mediocriter refovendæ. Hinc sapientes ex ista statuerunt doctrina, ut damnatis ad mortem daretur hujuscemodi potus, quatenus mortem instantem levius ferrent. Porro spiritualiter mœrentibus et peccata sua ac proximorum deflentibus, exhibenda est

6

7

consolatio ex Scripturis, ut gaudeant in adversis, et spe veniæ recreentur, ac contemplatione divinorum æquanimitè tolerant omnem adversitatem, nec abundantiori absorbeantur tristitia.

8 *Aperi os tuum muto* : id est, pro simplicibus, idiotis, et egenis, causam suam in iudicio proponere, prosequi ac defendere non valentibus, loquere, causam eorum proponendo, prosequendo, tuendo, propter Deum et juxta æquitatis tenorem : sicut sanctus Job fecit, Oculus, inquit, fui

Job xxxix,
15.

cæco, et pes claudus. Simili modo *aperi os tuum et causis omnium filiorum qui pertranseunt*, id est peregrinorum et extraneorum, eos ad obtinendum justum iudicium adjuvando, ne ab indigenis opprimantur ; et si rei sunt sive culpabiles, caritative ac moderate increpa eos ; et eos qui ad loquendum pertinentia ad salutem sunt muti, instrue ac hortare, quatenus in divino

9 possint respondere iudicio. *Aperi os tuum tempore opportuno, pro defensione justitiæ, et decerne*, id est, defini et dicta, *quod justum est, et judica inopem et pauperem*, expediendo causam eorum juxta atque velociter, quibus non vacat diu contendere, et coram iudice frequentius apparere. Hinc

Ibid. xxxvi,
16.

Job fatetur : Si negavi, quod volebant, pauperibus, et oculos viduæ expectare feci. Istud est justitiam et misericordiam prudenter miscere, et æquitati pietatem discretè contemperare, quatenus Moyses jussit : In iudicio iudex nec pauperis misereatur, nec vultum honoret potentis, nec pauperem a potentiore opprimi patiatur, sed causam discutiat utriusque.

Lev. xix,
15.

SEQUITUR mysticè sententiosumque carmen metricè in Hebræo descriptum, tot continens metra seu versus, quot in Hebraico alphabeto sunt litteræ, utpote viginti duo. Et juxta ordinem litterarum illarum, cuilibet versui carminis littera una præponitur, scilicet prima versui primo, secunda secundo, et sic deinceps. Nam in Hebræo versus per ordinem incipiunt a litteris illis. Quod quia in translatione

A observari nequivit, litteræ ipsæ versibus præponuntur, in signum quod in Hebræo a litteris ipsis incipiunt.

Mulierem fortem quis inveniet ? etc. Carmen istud venerabilis Beda pulchre exposuit : ex ejus expositione Glossa ordinaria quasi tota videtur accepta. Atque, ut Beda fatetur, in cantico isto Salomon plene descripsit virtutes ac merita totius Ecclesiæ, vel fidelis cujuslibet animæ. Salomon ergo in spiritu cernens excellentiam et decorem sanctæ matris Ecclesiæ in omni sanctitate, perfectione et gratia, tam gratificante quam gratis data, admirando et seiscitando sic orsus est, et sic ait : *Mulierem fortem quis inveniet ?* ac si dicat : O quam felix, qui Ecclesiæ meruerit incorporari ! Quis inveniet eam per obedientiam veram, per fidem et caritatem, ut sit vivum membrum et electa proles ipsius ? tanquam dicat : Magnum et arduum est hoc, imo et rarum, quoniam multi vocati, pauci electi.

10

Matth. xx,
16; *xxii, 14.*

Potest autem per Ecclesiam accipi, tota et universalis Ecclesia, quæ ab Abel justo dicitur incepisse, et Synagogam includit, ut totum partem ; vel specialiter Ecclesia Christi, Synagogæ succedens, inchoata a Christo in humanitate assumpta, et per Apostolos toto orbe terrarum constructa. De qua Salvator dixit beatissimo Petro : Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ; et Paulus ad Timotheum, Scias quomodo te oporteat in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. Ad Hebræos quoque ait Apostolus : Accessistis ad montem Sion et civitatem Dei viventis, et Jerusalem cœlestem, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis ; atque ad Galatas, Illa quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra. In quibus verbis per cœlestem ac supernam Jerusalem, intelligitur Ecclesia militans, quæ sursum sunt quærens, sapiens et contemplans ; cujus conversatio est in cœlis ; quæ in Evangelio ubertim regnum cœlorum vocatur, et in Apocalypsi, cœlum multoties

Ibid. xvi,
18.
1 Tim. iii,
15.

Hebr. xii,
22. 23.

Galat. iv,
26.

Coloss. iii,
1. 2.

Philipp. iii,
20.
Matth. xiii,
xxiii, xx, xxii.

Apoc. v, appellatur. De qua ait Psalmista : Gloriosa A
NIX. XXI. dicta sunt de te, civitas Dei. Et Christus
Ps. LXXXVI, in Psalmo : In medio, inquit, Ecclesiae lau-
 3. dabo te.
Ps. XXI, 23.

Hæc sancta, speciosa et gloriosa Eccle-
 sia : de qua rursus divinus testatur Aposto-
Ephes. v, lus : Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit
 25-27. semetipsum pro ea, ut illam sanctificaret,
 mundans illam lavaero aquæ in verbo vi-
 tæ, ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam,
 non habentem maculam neque rugam; de
Is. LX, 1. qua ab Isaia prædictum est, Surge, illu-
 minare, Jerusalem, quia venit lumen tu-
 um, et gloria Domini super te orta est :
 hæc, inquam, Ecclesia sancta catholica,
 mulier appellatur, quoniam uxor et spon-
 sa est Christi, imo totius superbeatissimæ
 Trinitatis; specialiter vero incarnati Filii
 Dei, qui ejusdem cum illa naturæ est, quia
Apoc. XIX, 7. naturam assumpsit humanam. De qua mu-
 liere in Apocalypsi legitur : Quia venerunt
 nuptiæ Agni, et uxor ejus præparavit se.
 Quemadmodum enim uxor seu sponsa a
 marito et sponso fecundatur ad prolifi-
 candum, sic Ecclesia a Christo gratiarum
 charismatibus imprægnatur, ad genera-
 dum ei filios ac filias spirituales in fonte
 Baptismatis, in Pœnitentiæ sacramento, in
 prædicatione verbi cœlestis. Insuper san-
 cta Ecclesia materno affectu universos
 amat fideles, ac maternaliter fovet et di-
 rigit eos, ac jugiter pro eorum sollicitatur
 salute.

Consequenter dignitatem Ecclesiae ex-
 primit, ex pretiositate pretii pro ejus re-
 demptione exhibiti. *Procul, et de ultimis*
finibus pretium ejus. Pretium rei vocatur, D
 quod pro ejus emptione seu redemptione
 persolvitur. Itaque pretium Ecclesiae est
 Salvator ipsius, qui ut eam a potestate
 diaboli, a jugo peccati, a reatu damnatio-
 nis eriperet, Deo Patri reconciliaret, bea-
 titudinisque cœlestis participem et con-
 sortem efficeret, dignatus est incarnari,
 inter homines conversari, atque se ipsum
 pro ejus liberatione ac salute offerre, sic-
 ut jam ex verbis Apostoli tangebatur, di-
Baruch III, centis : Tradidit semetipsum pro ea. Qui
 38.
Ephes. v,
 25.

rursus in sua et cujuslibet electi persona
 fatetur : In fide vivo Filii Dei, qui dilexit
Galat. II, me, et tradidit semetipsum pro me. Unde
 20.
 in Apocalypsi habetur : Christus dilexit
Apoc. I, 5. nos, et lavit nos a peccatis nostris in san-
 guine suo. Et alibi : Dominus posuit in eo
Is. LIII, 6, iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est
 7, 4, 5.
 quia voluit. Vere languores nostros ipse
 tulit, et dolores nostros ipse portavit. Ipse
 autem vulneratus est propter iniquitates
 nostras. Hoc superdignissimum Ecclesiae
 pretium Deus Homo, Christus Unigenitus
 B Patris, procul fuit a Salomone, id est a
 tempore ejus, quia inter tempus illud et
 Christi adventum grandis fuit distantia.
 Procul etiam fuit, quia totum genus hu-
 manum vehementer excessit, et super di-
 gnitatem ac merita hominum fuit, quod
 Creator immensæ majestatis ita ad homi-
 nes venit, et se ipsum pro illis in pretium
 dedit. Fuit quoque de ultimis finibus, quia
 de cœlis descendit in uterum Virginis,
 non locum mutando, quia immensus ubi-
 que est præsens; sed naturam humanam
 C hypostatice assumendo, juxta illud in Psal-
 mo : Exsultavit ut gigas ad currendam
Ps. XVIII, viam; a summo cœlo egressio ejus. Nem-
 6, 7.
 pe, sicut in Isaia juxta antiquam trans-
 lationem habetur, Non legatum, non an-
 gelum misit, sed ipse in propria venit
 persona : juxta illud, Dominus judex no-
Is. XXXIII, ster, Dominus legifer noster, Dominus rex
 22.
 noster, ipse veniet et salvabit nos. Qui
 etiam testatur : Lauda et lætare, filia Sion,
Zach. II, quia ecce venio, et habitabo in medio tui.
 10.

Sequitur versus secundus. *Confidit in*
 44
 D *ea cor viri sui* : id est, Christus a sponsa
 sua Ecclesia, et per ejus obsequium exspe-
 ctavit fructum copiosum percipere, sobo-
 lem innumerabilem procreare; et quidquid
 per Prophetas de ejus fidelitate, virtuositate,
 fertilitate prædixit, pro certo cognovit
 in ea et per eam implendum. Fuit enim
 prædictum, quod primitiva Ecclesia
 et multi ex posteris ejus, Evangelium Chri-
 sti undique constantissime prædicarent,
 mundum converterent, in omni persecu-
 tione atque martyrio invicti manerent :

quod totum scimus impletum. Quamvis autem in Christo non fuerit spes quæ est theologica virtus, nec proprius æctus ejus, qui directe circa increatum objectum versatur; fuit tamen in eo fiducia quædam, qua multa futura exspectavit, et præcognovit implenda. Sic enim et proprii corporis glorificationem speravit. Loquitur tamen hic Scriptura de Christo, affectu et more humano, tanquam de marito, qui sciens se probam et fidelem habere uxorem, confidit in ea tanquam in optima compari, quod cuncta ad se pertinentia diligenter et idonee exsequetur. Sic Deus omnipotens confidit in Abraham, cui in Genesi ait: Num celare potero Abraham quæ facturus sum? Scio enim quod præcepturus sit filiis suis ut eustodiant præcepta mea. De viro isto Ecclesiæ loquitur Paulus: Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Qui Christus in Actibus ait Ecclesiæ: Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ. De quibus Isaias prædixit: Implebunt faciem orbis semine. De quibus legitur etiam ab alio prophetatum: Erunt reliquiae Jacob in medio populorum multorum quasi ros a Domino, et quasi stillæ super herbam.

Et spoliis non indigebit. Ecclesia dicitur spoliis non indigere: Primo, quoniam spoliis sanctis abundat, dum infideles ad fidem convertit, vel credentes ac male viventes ad viam reducit salutis: quos omnes diabolo subtrahit, et Christo incorporat, Christo hoc ipsum agente per eam. Christus quippe est fortissimus ille in prælio, qui fortem armatum, id est principem hujus sæculi diabolum, alligavit, vasaque ejus tulit ab eo, et spolia ejus distribuit, quemadmodum ipse in Evangelio protestatur. Et Deus Pater de se ipso per Isaiam effatur: Dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia. Rursus, Ecclesia non indiget spoliis, quoniam universis charismatibus Spiritus Sancti repleta est, opulentiisque internis abundat; iterum ideo, quoniam in futuro recipiet ac

induetur duplicem stolam, hoc est corporis et animæ gloriam ac decorem; et de novo, quia non invadit nec appetit aliena.

Reddet ei bonum, et non malum, omnibus diebus vitæ suæ: id est, Ecclesia gratias jugiter aget Christo, et quidquid boni in ea est, Salvatori suo grata attribuet mente, gloriam et honorem referet ei, atque obediens erit, sciens verum esse quod ille ait: Sine me nihil potestis facere. Hujus oppositum agunt ingrati, recidivantes et non perseverantes usque in finem. Sed quum bonis Ecclesiæ actibus admixta sint multa mala, in tantum quod quasi pannus menstruatae sunt universæ justitiæ ejus: quomodo dicitur Sponso suo reddere bona, et non mala? Respondetur, quod mala illa sunt præter intentionem Ecclesiæ, et quotidie deflet ac delet ea. Mala quoque mortalia non committit Ecclesia, quantum ad membra sua quæ in caritate persistunt.

Quæsit lanam et linum, id est, otiositatem pigritiamque vitavit, et actibus misericordiæ fuit intenta, ut vestibus lanceis vestiret egenos, juxta illud in Isaia: Quum videris nudum, operi eum. Unde Job ait: Si non de velleribus ovium mearum calefactus est. Spiritualius autem loquendo, per lanam, quæ de ovibus capitur, ovinae simplicitatis opera designantur, quibus fideles vestiuntur ac decorantur. Imo ipsa ovina simplicitas, innocentia, pietas, exprimuntur per lanam: quibus pro fundamento quærit Ecclesia stabiliri atque fulciri, prout princeps Apostolorum hortatur: Quasi modo geniti infantes rationabiles, sine dolo, lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. Porro per linum, quod de terra accipitur, et multis concussionibus ad candorem ac speciem lini perducitur, corpus nostrum mortale terrenum intelligi potest, quod variis exercitationum disciplinis, abstinentiis, jejuniis, vigiliis, fletibus aliisque asperitatibus in spiritus servitutum redigitur. Rursus lana et linum sunt quædam auctoritates ac sententiæ Scripturarum, utpote litterales, quæ per lanam, et

Gen. xviii, 17, 19.

II Cor. xi, 2.

Act. i, 8.

Is. xxvii, 6.

Mich. v, 7.

Luc. xi, 21, 22; Matth. xii, 29.

Is. liii, 12.

12

Joann. xv, 5.

Is. lxxiv, 6.

13

Ibid. lxxiii, 7.

Job xxxi, 20.

I Petr. ii, 2.

spirituales, quæ per linum notantur, et A juxta illud : Tristatur aliquis ex vobis? *Jacob. v,*
quibus fidelium animæ vestiuntur, in qui-
bus exercetur Ecclesia. *oret æquo animo, et psallat. Deditque præ-* ^{13.}

Et operata est consilio manuum sua-
rum, id est virium interiorum et practica-
rum, quæ reguntur prudentia; vel, Consilio
manuum, id est consiliari directione cor-
dis, quæ per manuum usum deducitur ad
effectum. Consilium equidem inconsulte
nil agit, sed deliberatione inquisitioneque
provida, sicut hortatur Apostolus : Sine
præjudicio, id est prævio discretionis judi-
cio, nihil facias. Unde docetur : Fili, sine
consilio nihil facias, et post factum non
pœnitebis. Hinc dictum est supra : Erit sa-
lus ubi multa consilia. Hinc Seneca dicit :
Prudens nunquam otio mareet : animum
aliquando habet remissum, nunquam solu-
tum; accelerat tarda, perplexa expedit, du-
ra mollit, ardua exæquat : scit enim quid,
qua via aggredi debeat, et cito singula
atque distincte videt.

14 *Facta est quasi navis institoris, de longe*
portans panem suum. Quemadmodum enim
navis negotiatoris repletur mercibus, et ea
quæ habet, defert ad alios, ut inde appor-
tet quæ ibi abundant, atque de apportatis
sustentetur, ac lucra obtineat, suisque pro-
videat : sic plane Ecclesia divinis præcep-
tis, consiliis, doctrinis, refectionibusque
internis est plena, quæ et aliis undique
evangelizat, et proximis suis communicat;
et eorum ad quos proficiscitur, virtutes,
exempla, documenta, miracula intuetur,
describit, ac secum reportat, quibus suos
prædicando inflamat, nutrit ac perficit.

15 *De nocte surrexit* : quia illud implet fre-
quenter : *Consurge, lauda in nocte, in prin-*
cipio vigiliarum, et effunde sicut aquam
cor tuum ante conspectum Domini Dei
tui; et quod ait Psalmista, Media nocte sur-
gebam ad confitendum tibi. Sicque Spon-
sum suum assequitur. De quo asserit Lu-
cas : *Exiit Jesus in montem orare, et erat*
pernoctans in oratione Dei. Surgit quoque
de nocte, id est, in omni adversitate, ten-
tatione, persecutione, infirmitate, ad Deum
confugit, suspirat, deprecatur ac laudat,

B sacramenta, considerationem et spem bea-
titudinis adfuturæ.
Consideravit agrum, id est gentilitatem
per mundum dispersam, et terram habita-
tionis ipsius, *et emit cum*, id est, orando,
evangelizando, miracula faciendo, sancte
vivendo, ipsam gentilitatem Christo subje-
cit, donaque gratiæ promeruit illis dona-
ri. Unde in Genesi Isaac loquitur : *Ecce*
odor filii mei sicut odor agri pleni, cui
benedixit Dominus. Vel ager est terra be-
ate viventium, de qua Psalmista : Credo
videre bona Domini in terra viventium.
Quem Ecclesia modo contemplatur per fi-
dem, actibusque virtutum mereatur. Unde
loentus est Dominus : *Sustollam te super*
altitudinem terræ, et cibabo te hereditate
patris tui Jacob. Atque in Evangelio Chri-
stus : Beati mites, quoniam ipsi heredita-
bunt terram. De fructu manuum suarum
plantavit vineam : id est, per fructuosam
suam conversationem, et merito suæ do-
ctrinæ fundavit particulares Ecclesias et
congregationes devotas, quæ sunt vineæ
Dei, secundum illud in Canticis : *Capite*
nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur
vineas. Unde et Isaias : *Vinea, inquit, Do-*
mini, domus Israel est.

16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

Accinxit fortitudine lumbos suos, id est, 17
carnem sensitivamque partem munivit,
restrinxit, compescuit, cingulo castitatis,
virtute temperantiæ, et forti conatu exer-
citationis laudandæ. Hoc est quod præcepit
Christus : *Sint lumbi vestri præcincti;* *Luc. xii, 35.*
Apostolus quoque, *State succincti lumbos*
vestros. Carnales quippe concupiscentias ^{14.}

atque illecebras victorioso refrenat Ecclesia. *Et roboravit brachium suum*, id est, naturalem vim suam operativam per dona gratiæ meruit confortari, sicut hortatur

Ephes. vi,
10.

Apostolus : Confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Insuper, Roboravit brachium suum, id est, ad bona agenda viriliter se paravit, et strenue ea aggressa est, atque in illis se confortavit. Habitus autem est altera natura, et maxime confortativus naturalis potentiæ.

18

Gustavit, et vidit quia bona est negotiatio ejus : id est, per spiritualis suavitatis experientiam sapuit, et certe cognovit quod valde fructuosa et salubris sit commutatio et mercatio agri cælestis præfata, et incredulorum ac perversorum conversio, quia experta est quam dulces sit, contemptis rebus caducis, inhærere divinis, ac futuram beatitudinem prælibare. Unde et Christus :

Luc. xix, 13.

Negotiamini, inquit, dum venio. *Non exstinguetur in nocte lucerna ejus*. Lucerna Ecclesiæ, est claritas famæ ejus, seu illuminatio mentis per fidem et sapientiæ donum, seu contemplatio divinorum : quæ in nocte (id est tempore persecutionis, tentationis et adversitatis) non exstinguuntur,

Math. xxv,
6.

sed confortantur. Media quoque nocte, qua clamabitur, Ecce sponsus venit, lampades ejus non exstinguentur. Neque in nocte, id est hora mortis, deficient, sed potius augebuntur, aut perficientur. Econtra de reprobis in libro Job legitur : Nonne lux impii exstinguetur, et lucerna quæ super illum est, non splendet?

Job xviii,
5, 6.

19

Manum suam misit ad fortia, id est, opera perfectionis aggressa est, non contenta implere sola præcepta, sed evangelica quoque studuit adimplere consilia, et prælia contra aciem vitiorum atque tyrannidem persecutorum victorioso exercuit ; *et digiti ejus apprehenderunt fusum* : id est, per discretionem strenue exsecuta est quod incepit, sicut filantes de lana faciunt filum, quod deducunt in fusum, cui circumvolvitur quod filatur. Unde jam dictum est : Quæsiit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum.

A *Manum suam aperuit inopi, et palmas* 20

suas extendit ad pauperem : id est, opera misericordiæ tam corporalia quam spiritualia exercuit copiose, liberaliter ac ferventer, eo quod Dominus jusserit : Estote misericordes, sicut et Pater vester cælestis misericors est. Summa etenim christianæ Religionis, in actibus caritatis et pietatis consistit. *Non timebit domui suæ a frigoribus nivis*. Frigora nivis sunt extinctio caritatis, perfidia, accedia, et quæcumque igni divini contrariantur amoris; vel gravissimæ persecutiones; seu tormenta inferni, juxta illud, Ab aquis nivium transiet ad calorem nimium. Quum ergo Ecclesia sit confirmata in gratia atque in caritate perfecta, foras ejicit servilem timorem, et eum Apostolo loquitur : Quis nos separabit a caritate Christi? Ideo a præfatis frigoribus non veretur domesticis suis, quia contra hujusmodi frigora sunt bene armati, quemadmodum subditur : *omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus*, id est fide et operibus, vel caritate Dei et proximorum, seu virtute morali ac intellectuali, virtutibus quoque et donis. Istud convenit Ecclesiæ, quantum ad filios ejus perfectos, quales semper aliquos habet. Totum quippe frequenter denominationem sortitur a parte. Jugiter autem sunt aliqui sancti et viri heroici in Ecclesia militanti. De isto vestitu fertur : Qui vicerit, vestietur vestimentis albis. Etiam Ecclesia protestatur : Induit me vestimento salutis, et indumento justitiæ circumdedit me.

Luc. vi, 36.

21

Stragulatam vestem fecit sibi. Stragula- 22

ta vestis est discolor tunica, manu artificis pulchra varietate distincta ac decorata : per quam virtutum temperatura, et virtuosorum commixtæ actuum, multiplexque ornatus donorum, beatitudinum ac fructuum exprimuntur. Unde in Psalmo de Ecclesia canitur : Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. *Byssus et purpura, involumentum ejus*. Per byssum, virginitatis et castimonie candor notatur : per purpuram, amor divinus. Ecclesia igitur carnalium inquinata

Job xxiv,
19.

I Joann. iv,
18.

Rom. viii,
35.

Apoc. iii,
5.

Is. lxi, 10.

Ps. xliv, 10.

mentorū maculas odiens, et sensualium affectionum fœditatem abhorrens, castitatis et virginitatis fulgore ornatur, et caritate sui Creatoris ardenti, tanquam nuptiali veste, se fuleit.

23 *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ.* Vir Ecclesiæ Christus est, qui in primo suo adventu a Judæis in tantum contemptus est, et tempore passionis suæ irrisus, ut fateatur in Psalmo : Ego autem sum vermis, et non homo; opprobrium hominum, et abjectio plebis.

Ps. LXXI, 7.

De quo Deus Pater fatetur : Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros adspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum. De quo rursus scribitur : Reputavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo. Qui etiam usque in præsens ab incredulis spernitur, atque a malis Christianis dire inhonoratur. Verum in die

Ibid. LIII, 4.

judicii, quum sederit cum Apostolis, et Prophetis, ceterisque perfectis ad judicandum universos in portis, hoc est in exitibus ultimis, quando et hi ibunt in vitam æternam, hi in æternale supplicium : tunc

Matth. XXV, 46.

vere nobilis apparebit, et summus atque omnipotens ab omnibus agnoscetur, quando, ut Isaias prædixit, Ad eum venient, et confundentur omnes qui repugnant ei. Denique de hoc idem Propheta fatur : Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui, et principibus ejus. Unde et in

Is. XLV, 25.

Canonica S. Judæ apostoli : Ecce venit Dominus in Sanctis millibus suis. Isti sunt senatores quibus prædixit Salvator : Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes, judicantes duodecim tribus Israel. De quibus ait Psalmista : Constitues eos principes super omnem terram. Consuevit autem olim fieri judicium plebis in urbium portis, ut dictum est sæpe. Ideo ait : Nobilis in portis vir ejus.

Ibid. III, 14.

Judæ 14.

Matth. XIX, 28.

Ps. XLIV, 17.

24 *Sindonem fecit, et vendidit.* Per sindonem, innocentia seu puritas mentis insinatur. Ecclesia autem in Baptismo innocentiam ministerialiter facit : quam baptizato vendere perhibetur, quia requirit ab eo ut illam custodiat, atque operibus Sata-

næ prorsus renuntiet. Munditiam quoque cordis facit in filiis suis, quos exemplo et verbo ad illam hortatur : quam vendit eisdem, quoniam obedientiam exigit. *Et cingulum tradidit Chanaanæ* : id est, conversos ex gentilitate docuit lumbos zona castitatis præcingere : quibus scripsit Apostolus ad Ephesios quinto, Fornicatio et immunditia nec nominetur in vobis; itemque alibi, Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. *Fortitudo et decor*

Ephes. v, 3.

Galat. v, 16.

25

indumentum ejus. Fortitudo uno modo est unum de septem donis; alio modo est virtus cardinalis : et utroque modo potest hic accipi. Potest etiam hic sumi pro constantia cordis, seu pro patientia in adversis. Decor vero hic sumitur pro supernaturali ornatu gratiæ ac virtutis infusæ; vel pro modestia : de qua ait Apostolus, Modestia vestra nota sit omnibus hominibus; aut pro exteriori venustate in omni incessu, gestu et apparatu ac moribus. *Et ridebit in die novissimo* : quia tunc in corpore et anima glorificabitur omnino plenissime.

Is. LI, 2.

Philipp. IV, 5.

Unde ait Salvator : Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Lætabitur quoque quum viderit vindictam. Hinc Dominus ait electis per Prophetam : Saliatis quasi vituli de armento, et calcabitis impios. Et in Evangelio Christus : Amen, amen, inquit, dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos : sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

Luc. VI, 21.

Ps. LVII, 11.

Malach. IV, 2, 3.

Joann. XVI, 20.

Os suum aperuit sapientiæ : id est, tanta cordis aviditate audivit sapientialia verba et saluberrima documenta, quod ex vehementia desiderii, etiam os corporale aperuit, sicut asseritur : Qui me audiebant, exspectabant sententiam; exspectabant me sicut pluviam, et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum. Potest etiam per oris apertionem, præparatio et affectio cordis, quo internum verbum profertur, intelligi. Vel, Os suum aperuit sapientiæ, id est ad proferendum ac prædicandum verba sacre doctrinæ, et ad honorem Sapientiæ incretæ, devitans proferre verba stultitiæ, implens quod ait Apostolus : Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed qui

26

Job XXIX, 21, 23.

Ephes. IV, 29.

utilis est ad ædificationem, ut det gratiam A audienti. Unde et beatissimus Archiaposto-
 11. *I Petr. iv.* lus in prima sua Canonica scribit: Si quis
 loquitur, quasi sermones Dei. *Et lex cle-*
mentiae in lingua ejus, id est lex evange-
 lica, quæ est lex totius caritatis et pietatis,
 non statim ulciscens, et per pœnarum
 temporalium terrorem coercens, sicut lex
 Moysis, quæ fuit lex timoris atque rigoris.

27 *Consideravit semitas domus suæ.* Per
 domum Ecclesiæ, designatur cor seu con-
 scientia ejus, vel quæcumque particularis
 Ecclesia sibi commissa. Considerat ergo B
 Ecclesia, id est, diligenter examinat, pur-
 gat et ponderat omnes cogitationes affe-
 ctionesque cordis sui, ne quid Sponso dis-
 pliciens inveniatur in eis: et quidquid agit
 aut loquitur, disentit vigilanter, juxta il-
 lud *Aggæi*: Ponite corda vestra super vias
 vestras. Similiter considerat actus et mo-
 res eorum qui sibi commissi sunt, et quid-
 quid in eis culpabile viderit, reprehendit.
 Semitæ quoque domus Ecclesiæ, sunt præ-
 cepta ecclesiastica ac divina, evangelica
 consilia, et salubria documenta: quæ om-
 nia sapienter pensanda sunt. Semitas etiam
 cœlestis palatii, et gaudia Beatorum, et
 opera civium supernorum, fideliter con-
 templatur. *Et panem otiosa non comedit*:
 quia ad spiritualium alimenta refectionum,
 per otium et torporem nequaquam
 pertingitur. Sed implere oportet illud Apo-
 stoli: Labora sicut bonus miles Christi:

II *Tim. ii. 3.*

I *Cor. xv. 58.*

II *Thess. iii. 10.*
 * vult opere-
 rari

Propter quod denno scripsit: Qui non
 laborat*, non manducet. Itaque nec cor-
 poralem, nec spiritualem cibum sumit Ec-
 clesia otiose, sed bonis actibus semper
 intenta, quia et ipsam manducationem cor-
 poralem refert ad Dei gloriam ac honorem.

At vero prætaeta sui ipsius consideratio,
 valde est utilis, dicente Chrysostomo: Qua-
 liter in aliis vides tam parva, et in te ac-
 tuis tam magna transeurris? Si te diligis
 magis quam proximum, quare illum pro-
 curas, non te ipsum? Si autem te negligis,
 manifestum est quod non sit procuratio

proximi, sed magis detractio. Cum omni
 diligentia oportet te investigare quæ tua
 sunt, et ita quæ proximi sunt, decernes.
 Hinc loquitur et Anselmus: Tamdiu pecca-
 ta propria, quæ nosse et flere debet, homo
 ignorat, quamdiu aliena considerat: quod
 si mores suos, ad se ipsum versus, adspi-
 ciat, non requiret quod in aliis reprehendat,
 sed in se ipso quod lugeat. Nihilominus
 sibi commissos, quasi se ipsum debet,
 qui præest, attendere.

Surrexerunt filii ejus, et beatissimam
 B *prædicaverunt.* Filii et discipuli Ecclesiæ,
 beatissimam eam fatentur, quotidie sur-
 gendo, id est se erigendo ad consideratio-
 nem excellentiæ ejus in omni gratia ac
 virtute, in numero et eminentia Sancto-
 rum, qui in ea fuerunt, sunt et erunt. Si-
 militer in die judicii eam extollent, et in
 patria Beatorum. *Vir ejus, et laudavit eam*:
 quia et Christus eam commendat multi-
 pliciter ac præclare, ut potissime patet in
 Canticis. *Multæ filia congregaverunt di-*
 C *vitias*: id est, congregationes philosopho-
 rum et hæreticorum, in studiis suis circa
 collectionem scientiarum et opum seu vir-
 tutum acquisitarum, fuerunt ferventes et
 vigilantes: *tu supergressa es universas*:
 quia Ecclesia ineffabiliter illas excedit in
 sapientia, dignitate et sanctitate. *Fallax*
 30 *gratia*, id est, favor, acceptatio, lausque
 humana, fallaces sunt et deceptivæ; *et*
vana est pulchritudo, id est ornatus exte-
 rior sine interiore, color rhetoricus, ap-
 parentia simulatorum, et quidquid caret
 divino amore. *Mulier timens Dominum*
 D *filiâli timore, ipsa laudabitur*, puta Ecce-
 sia, et quælibet anima virtuosa. *Date ei*
 31 *de fructu manuum suarum*, id est, propter
 merita suarum virtutum et actionum, eam
 laudate et glorificate, o angeli sancti et
 universi vere illuminati: *et laudent eam*
in portis, id est in die judicii, et ingressu
 regni cœlestis, *opera ejus*: id est, osten-
 dant eam propter ea quæ gessit, esse laude
 dignissimam. Opera enim ejus sequuntur
 illam, et unusquisque recipiet a Domino
 secundum ea quæ gessit.

28

29

30

31

Apoc. xiv. 13.
 II *Cor. v. 10.*

ARTICULUS XXXII

DE ALIIS EXPOSITIONIBUS GARMINIS HUIUS : MULIEREM FORTEM QUIS INVENIET ?

PATUIT jam præcedenti articulo, qualiter canticum istud de universali Ecclesia, et quacumque anima virtuosa ac sancta, intelligatur : ex quibus facillimum est pensare, qualiter de quacumque femina sancta valeat explanari, applicando ad eam in particulari, quæ de Ecclesia et anima virtuosa sunt dicta in generali. Considerando equidem naturales defectuositates, fragilitates et infirmitates cujuslibet mulieris ac virginis virtuosæ et sanctæ, merito cum admiratione dicere possumus de qualibet tali : *Mulierem fortem quis inveniet ?* Quam impossibile est talem esse, inveniri ac imitari sine magna et speciali ope et gratia Spiritus Sancti ! Cujus pretium est procul, et de ultimis finibus (secundum expositionem præcedentis articuli) : quoniam Christus pretium est redemptionis non solum totius Ecclesiæ, sed et uniuscujusque membri ipsius. Propter quod dixit Paulus ad Galatas secundo : In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. Quocirca ait Chrysostomus : Hic est effectus servi fidelis, ut quod a Christo pro omnibus toleratum ac gestum est, quasi pro se solo reputet toleratum ac gestum. Nam et Filius Dei ea caritate pro omnibus nobis se obtulit, quod pro unoquoque mallet mori, quam permetteret illum, quantum in se est, condemnari.

11 *Confidit in ea cor viri sui.* Christus enim in qualibet tali persona tanto plus confidere perhibetur, juxta expositionem præhabitam, quanto scit eam sibi fidelio-rem, stabiliorem, et devotio-rem consistere. *Et spoliis non indigebit* : quoniam omni spiri-
13 *tuali opulentia impletur desuper talis persona. Quæsivit lanam,* id est virtutes,

et opera ovinæ simplicitatis, innocentiae, ac christianæ infantiae, sicut expositum est. *Facta est quasi navis institoris* : quoniam mens ejus spiritualibus opibus est repleta, et charismata sibi concessa proximis communicavit, aliorum quoque virtutes et exempla intuita est, hausit et attulit sibi. *Deditque prædam domesticis suis* : quos ex legendis ac virtutibus conversorum ad fidem ac pœnitentiam, lætificavit atque refecit : juxta expositionem inductam, ex qua omnia ista facillime innotescunt. *De fructu manuum suarum plantavit vineam,* id est, suis exemplis, documentis, orationibus ac meritis, multas personas ad virtuosam et religiosam vitam induxit : ita quod factæ sunt vineæ Dei, quia non solum congregationes devotæ, sunt vineæ Domini, sed et quælibet fructuosa et virtuosa persona appellatur Dei vinea. Unde et Christus ait Joannis quintodecimo : Ego sum vitis vera. *Surrexerunt filii,* id est imitatores seu discipuli. Cetera ex præinducta expositione limpide patent.

PRÆTEREA quidam carmen hoc de sacra Scriptura exponunt, quam nomine mulieris, vel litteraliter, vel spiritualiter putant intelligendam, ut sit sensus : *Mulierem fortem,* id est sacram Scripturam : quæ sponsa dicitur hominis studiosi, qui eam amoroso amplectitur corde, facitque eam prolificare, id est convertere eos quibus ipse prædicat eam ; quæ dicitur fortis, quoniam Deus per infinita et præclara miracula roboravit eandem, juxta illud Marci sextodecimo : Illi profecti, prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Unde etiam Apostolus ait Hebræorum secundo : Quo-

Galat. ii, 20.

Joann. xv, 1.

Marc. xvi, 20.

Hebr. ii, 3, 4.

modo effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, id est tam salutarem doctrinam et beatitudinem in ea promissam, quæ in nos confirmata est, contestante Deo signis, et virtutibus, et portentis, et variis Spiritus Sancti distributionibus? *Quis inveniet?* id est, quis ad intellectum ejus profundum pertinget, et secundum ejus documenta ac jussa, suam in omnibus diriget vitam? quasi dicat, Perpauci. *Procul, et de ultimis finibus pretium ejus*, id est, Redemptor, quem ipsa docet esse pretium mundi, est procul, et de ultimis terminis universi, puta a summo cardine cæli, secundum præcedentis articuli expositionem.

- 41 *Confidit in ea cor viri sui.* Vir Scripturæ, potest vocari doctor seu prædicator catholicus, seu quilibet studiosus: in ejus persona Sapiens ait: Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsi vi eam sponsam mihi assumere. Unde dictum est supra: Die sapientiæ, Soror mea es, et prudentiam voca amicam. Ille vir confidit in Scriptura, id est, per directionem et consolationem ejus sperat in tentationibus et adversitatibus juvari, laudabiliter conversari, beatitudinemque sortiri. Ideo scriptum est: Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. *Et spoliis non indigebit*, id est, ex Scriptura sacra, omnia sibi necessaria obtinebit: quia et ipsa Scriptura includit ecclesiastica sacramenta, in quibus sunt remedia vitiorum, fereula animarum, charismata gratiarum, quæ et obedientibus sibi promittit, dicens: Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. *Reddet ei bonum, et non malum*, id est, studioso suo amatori confert intelligentiam et salutem. Est enim lignum vitæ omnibus apprehendentibus eam. Damascenoque teste, Scriptura est paradisus deliciarum. Atque, ut ait Apostolus, Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in
- Sap. viii, 2.*
Prov. vii, 4.
Rom. xv, 4.
Matth. vi, 33.
Prov. iii, 18.
II Tim. iii, 16, 17.

A justitia, ut perfectus sit homo. Ecce quanta bona dat Scriptura suo amatori sincero.

Et operata est, id est, ad operandum excitat suos: et aliquos excitat comminatione et terrore pœnarum, quosdam desiderio præmiorum, nonnullos puro summæ bonitatis amore, ac ipso virtutum affectu. Unde præmittitur: *Quæsivit lanam et linum*, id est occupationem honestam in actibus innocentiae, simplicitatis, atque munditiæ; imo et in exterioribus manualibus, operibusque vitæ humanæ necessariis, ut sunt lanificium ac linificium. *Facta est quasi navis institoris*: quoniam continet in se quidquid necessarium est saluti. Sicut in nave onusta continentur necessaria victui, et sicut per navem portantur mercimonia ad loca remota; sic Scriptura notitiam Dei et evangelicam legem defert ad omnia mundi regna. *De nocte surrexit*: quia in adversis magis succurrit, et ingruentibus vitiorum passionumque tenebris, luce suæ eruditionis occurrit, resistit, ac prævalet; nocturnisque horis facit studiosos ad studendum et orandum consurgere. *Deditque prædam domesticis suis*, id est, naturalem philosophiam, quam a gentilibus, tanquam ab indignis possessoribus abstulit, studiosis Catholicis contulit. Propter quod super Angelicam hierarchiam asserit Hugo, quod philosophis appositus est labor, nobis vero reservatus est fructus. *Et cibaria ancillis*, id est animabus imperfectis, seu feminis studiosis, quas reficit copiose.

- Consideravit agrum*, id est, cœlestis patriæ contemplata est hereditatem; *et emit eam*, quia pro ea adipiscenda, docet terrena cuncta despiciere, carnem domare, imo et abnegare se ipsum. *De fructu manuum suarum plantavit vineam*. Manus Scripturæ sunt, qui eam exerceant, scribunt et docent: quorum fructu, labore, exemplo ac merito, plantatæ sunt ecclesiasticæ vineæ toto orbe terrarum, id est particulares Ecclesiæ, religiones sanctæ, congregationes electæ. *Accinxit fortitudine lumbos suos*, id est, vim suam spiritualiter generativam
- 13
14
15
16
17
- Matth. xix, 29.*
Ibid. xvi, 24.

- omni virtutum munimine confortavit, et ad fructificandum paravit. Lumbos quoque studiosorum cingulo castitatis præcinxit. *Et roboravit brachium suum*, fortiter exsequendo quidquid jubet aut consulit.
- 18 *Gustavit, et vidit quia bona est negotiatio ejus*, id est, per experientiam supernæ suavitatis fecit studiosos cognoscere, quod salubris sit præfata agri cœlestis mercatio. *Non exstinguetur in nocte lucerna ejus*, id est, lux suæ doctrinæ in adversitate non obscuratur, sed radiat, et confortat. In morte quoque non deficit, sed ad lumen gloriae elevat ac perducit, et ibi perficitur in æternum.
- 19 *Manum suam misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt fusum. Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem* : id est, ad omnia ista agenda provocat et inflamat suos discipulos, secundum expositionem præcedentis articuli; et eos qui spirituali opulentia carent, decenter consolando, dirigendo, perficiendoque ditat. *Non timebit domui suæ*, id est studiosis amatoribus et observatoribus suis, a frigidibus nivis : juxta expositionem præhabitam. Imo promittit illis abundantiam gratiæ in præsentī, copiosamque gloriam in futuro. *Omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus* : sicut expositum est. *Stragulatam vestem*, id est expositionem multiplicem, miro decore ornatam, *fecit sibi*, id est, doctores et expositores incitavit, et illustravit ad componendum et describendum eam hoc modo. *Byssus et purpura*, id est munditia et caritas, *indumentum ejus*, id est, indumentum quo ipsa
- 21 *Nobilis in portis vir ejus*, id est, amator et sponsus Scripturæ, virtutibus clarus monstrabitur, *quando sederit cum senatoribus terræ*, id est inter apostolicæ sanctitatis viros, qui judicabunt eum Christo; vel cum prælatis Ecclesiæ, qui nunc habitatores terræ gubernant, inter quos dignus est residere in portis, id est in judicialibus locis ac soliis, quæ olim in urbium erant
- A portis. *Sindonem fecit*, id est, ad puritatem inducit, *et vendidit*, id est, pro ea adipiscenda laborem indixit, obedientiamque requirit; *et cingulum castitatis tradidit Chanaanæ*, id est gentili converso. *Fortitudo et decor indumentum ejus* : quo induit suos, sicut expositum est. *Et ridebit in die novissimo*, id est, gloriari faciet suos in die judicii. *Os suum*, id est ora studiosorum suorum, *aperuit sapientiæ* : juxta sensum articuli præcedentis; *et lex elementiarum in lingua ejus*, id est in linguis prædicatorum et discipulorum suorum. *Consideravit semitas domus suæ*, id est, modum et formam examinandi interiora, docet ac præcipit, dicens : Custodi te ipsum et animam tuam sollicite. *Et panem otiosa non comedit*, id est, non permittit studiosos otiositati vacare, nec sine laboribus refici, sed suam promereri annonam.
- Surrexerunt filii*, id est discipuli ejus, *et beatissimam prædicaverunt*, id est, valde commendaverunt Scripturam. *Vir ejus*, id est doctor seu prædicator, vel theologus studiosus; *et laudavit eam* præ ceteris eunetis scientiis, tanquam supernaturalem, divinitus revelatam, et ad æternam beatitudinem perducentem ac ordinatam. *Multæ filiarum congregaverunt divitias*, id est, philosophorum scripturæ collegerunt quasdam veritatis ac virtutis notitias; *tu supergressa es universas*, in certitudine, puritate, et dignitate. Est enim Scriptura sacra, infallibiliter certa, nil falsitatis habens admixtum, et potissime circa increatum objectum, per supernaturale medium. Unde ait Gregorius : Omnem scientiam et doctrinam sacra Scriptura transcendit, ut taceam quod vera prædicat, quod ad patriam cœlestem invitat, quod a terrenis desideriis legentis cor revocat, quod dictis obscurioribus fortes exerceat, et parvulis humili sermone blanditur. Nec sic clausa est, ut pavesci debeat; nec sic patet, ut vilescat : sed ipso usu tollit fastidium, et tanto plus diligitur, quanto amplius meditatur.
- Fallax gratia, et vana est pulchritudo* : juxta explanationem præhabitam. *Mulier*
- 24
25
26
27
28
29
30

34 *timens Dominum, id est Scriptura ad filiam Dei timorem inducens, ipsa laudabitur. Date ei de fructu manuum suarum:* id est, pro notitia fidei, succedat ei notitia facialis, et studiosis in ea detur beatifica visio pro mercede. *Et laudent eam in portis opera ejus.* Ex operibus etenim ad quæ sacra inducit Scriptura, probatur qualis sit ipsa. Operatio equidem arguit formam,

A et actio habitum. Quum ergo universa quæ docet, jubet, consulitque Scriptura, sint vera, virtuosa, honesta, ad perfectissimam Dei dilectionem, et plenam sui ipsius abnegationem, atque purissimam mentis in Deo recollectionem ac stabilitionem tendentia, conferentia, ordinata : patet quod ipsa Scriptura sit prorsus laudanda, sacra atque divina.

ARTICULUS XXXIII

EXPOSITIO EJUSDEM CANTIGI, DE GLORIOSISSIMA VIRGINE MARIA CHRISTIFERA.

SALOMONEM prævidisse in spiritu incarnationem unigeniti Filii Dei ad salvandum genus humanum, ex Canticis canticorum certissime constat. Quod etiam veram deitatem Filii Dei cognovit, clare patuit octavo tricesimoque capitulis. *Prov. viii, 22; xxx, 4.* Salomon ergo desuper copiose illuminatus, sciens mundi salutem ex Filii Dei incarnatione pendere, nec decens esse Unigenitum Dei incarnari nisi ex mundissima ac virtuosissima muliere, imo et virgine : affectuosa, admirante, gratulabundaque mente loentus est : *Mulierem fortem quis inveniet? quasi dicat : O utinam talis nascatur ac veniat! O quis eam reperiet et videbit! Quæ utique nisi a Deo mittatur, et talis ac tanta per specialissima gratiarum charismata efficiatur, nunquam poterit esse aut inveniri, quum tanta sit feminarum infirmitas naturalis. Procul, et de ultimis finibus pretium ejus : id est, tanta est dignitas ac pretiositas feminae ac virginis hujus, quod in mundo isto inferiori, ei nil poterit comparari sive æquari, sed angelicæ dignitati æquatur, imo et ineffabiliter antefertur.* *Math. i, 18.*

10 *Confidit in ea cor viri sui.* Posset hoc accipi de Joseph sponso Virginis benedictæ : qui quamvis eam conspiceret imprægnatam, a se incognitam, confidebat tamen eam ab adulterii culpa immunem, ut ali-

B qui Sancti exponunt. Melius autem exponitur de Christo, ejus ipsa fuit et est singularis sponsa : qui sciens eam confirmatam in gratia, certissimus fuit de omni ipsius fidelitate, profectu, constantia. *Reddet ei bonum, et non malum, omnibus diebus vite suæ.* Sacratissima Virgo quamvis non posset Unigenito suo reddere æquivalens et condignum pro beneficiis sibi ab ipso impensis, attamen totis viribus jugiter reddidit bonum ei gratiarum actionis et laudis, ardentissimæ caritatis affectum, honorificentiam præcordialem, obedientiamque plenissimam, sed et maternæ pietatis obsequium, educationem corpoream, contretationem reverendissimam, compassionem fidelissimam, adsistentiam usque ad mortem omnino fidissimam. *Joann. xix, 25.* Nec reddidit ei aliquid malum, quia in omnibus istis nil culpæ, nil negligentiae aut torporis fuit admixtum : sed omnia cum vivacissima alacritate, cum vigilantissima, diligentissima et integerrima caritate exhibuit. Unde præclarissime ei conveniebat, quod Seneca in suis ait Proverbiis : Homo bonus est, qui in tantum perduxit animum suum, ut non modo nolit peccare, sed etiam non possit. Item, sicut formosa est pictura, in qua nulla pars errat : sic formosus est homo, in quo nulla pars peccatis fœda est.

- 43 *Quasivit lanam et linum, et operata est* **A** excellentiæ excellenter omnino onusta. Et sicut navis defert contenta in se ad loca remota, sic divinissima Virgo exuberantiam suorum charismatum undique longissime atque latissime diffudit, dispersit, communicavit, ita quod de plenitudine ejus accepimus omnes. *De nocte surrexit.* Non dubium quin sapientissima, sobriissima, ac ferventissima Virgo, modicissimo fuerit somno contenta. Sicque horis nocturnis ubertim vacavit sacris vigiliis, devotissime exorando, profundissime meditando, altissime contemplando, Deumque cum summa alacritate laudando. In nocte quoque, id est in caligine sæculi hujus, in regione umbræ mortis, ad lucem fontis æterni surrexit, ad omnem se perfectionem erexit, ad deplorandum peccata mundi perexit. *Deditque prædam domesticis suis.* Ipsa namque electissima Dei, suis meritis, orationibus, et exemplis, aut etiam hortamentis, multos abstraxit diabolo, et convertit : de quorum lucrificatione suos refecit familiares, ac alios multos. *Et cibaria spiritualia dedit ancillis suis,* præsertim centum viginti virginibus, quæ post Christi ascensionem leguntur ei cohabitasse, et ejus obsequio intendisse : quas sua suavissima exemplarissimaque præsentia, sapientissimis verbis, sanctissimis actibus abundantissime prorsus refecit.
- Consideravit agrum, et emit eum.* Consideravit suavissima Virgo gentilitatem errantem, tanquam agrum spinis tribulisque repletum, et suis meritis ac precibus obtinuit ei pro magna parte gratiam convertentem : similiter patriam regni cœlestis intentissime atque clarissime speculabatur, quam sibi et innumerabilibus aliis, se ipsam Deo totaliter mancipando, obtinuit. *De fructu manuum suarum plantavit vineam :* quia præclaritate et sanctitate meritum suorum fundavit, convertit, salvavit congregationes innumerabilium personarum.
- Accinxit fortitudine lumbos suos.* Tantæ etenim excellentiæ fuit in omni castitate, puritate et temperantia, quod nunquam
- Luc. ii, 24.* *Ad litteram elementissima atque humillima Virgo, quamvis ex satis divitibus parentibus orta, paupertatem tamen elegit, et sua pauperibus erogavit. Nam et in sua purificatione, non quod divites, sed quod pauperes offerre solebant, legitur obtulisse. Nempe et aurum paulo ante a Magis oblatum, creditur iterum dedisse egenis. Sicque credendum videtur, quod operatione manuum suarum dignissimarum, et forsitan opere lanæ et lini, necessaria acquisivit. Ait namque Hieronymus : Judicaturus Domino, lugubre mundus immugiet, et tribus ad tribum pectora feriet ; potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt, quando veniet Filius illius pauperculæ quæstuariæ, judicaturus fines terræ. Itaque Virgo sanctissima labores suarum manuum manducavit, Filium sustentavit, et ex his communicavit pauperibus. Tamen in provisione hujusmodi, cooperabatur et Joseph, faber lignarius. Et quamvis in contemplativæ vitæ exercitiis fuerit perfectissima, non tamen abhorruit taliter occupari in vita activa. Imo in utraque vita adeo fuit perfecta, quod exercitatio sua in una, non impedivit exercitationem suam in alia. — Spiritualliter vero, quæsivit lanam et linum, quoniam, quamvis esset dignitatis altissimæ, utputa vera Genitrix veri Dei, comparentalisque Deo Patri, et omni pura creatura præstantior valde, ingeniosissima quoque et prudens, ac artificiosa ; nihilo minus ad omnem columbinam simplicitatem, ad ovinam innocentiam, ad profundissimam humilitatem, se totis dedit præcordiis, excellentissime implens quod scriptum est : Quanto major es, humilia te in omnibus. Omnia quoque consultissime, ac summa cum discretione peregit.*
- Math. ii, 11.*
- Eccli. iii, 20.*
- 44 *Facta est quasi navis institoris, de longe portans panem suum.* In gloriosissima namque Virgine congregavit Spiritus Sanctus omnium spiritualium copiam divitiarum, fuitque cunctis virtutibus, donis, fructibus et beatitudinibus in termino

15

16

17

inordinatum sensit motum in carne sua mundissima. Fuitque castimonia illa in conceptione Filii Dei mirabiliter aucta : quæ sua virtute ac influentia intuentes sic penetravit, quod ipsa unica Dei nunquam potuit ab aliquo, ut creditur, concupisci. *Et roboravit brachium suum.* Ad tantam equidem spiritualem fortitudinem, perfectionem, exuberantiamque pervenit, quod omnem aciem vitiorum, omnem dæmonum turbam, omnem persecutionem et adversitatem, tam victoriosissime superavit, quod nusquam saltem in minimo poterant eam lædere aut nocere; tamque strenuissime jugiter fuit actibus virtuosus intenta, quod nunquam vel minima negligentia, distractio aut pigritia ei subrepsit. Denique ipsa est virago illa fortissima, de qua in Genesi Dominus dixit serpenti: Inimicitias ponam inter te et mulierem: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.

Gen. iii, 15.

18 *Gustavit, et vidit quia bona est negotiatio ejus.* Quanto præ ceteris optima Virgo, virginea Mater, Deifera parens, fuit dono sapientiæ adimpleta, et omnipotentis Dei secretaria ac consiliaria præelecta, ac fide formata cum rationibus credendorum, et purificatæ intelligentia mentis plenissima; tanto suavius experiebatur, affectuosius sentiebat, splendidiusque cernebat, quam salubre et bonum sit, transitoria et carnalia cuncta relinquere, ad mercandum et obtinendum bona cœlestia, æternalia, spiritualia ac divina. *Non extinguetur in nocte lucerna ejus.* Clarissima namque ejus cognitio nunquam defecit, sed assidue hic accepit profectum, et fama ejus in toto orbe refulget, et ipsa totam illustrat Ecclesiam. Nec tempore dominicæ passionis, nec in eclipsi tunc facta, nec in triduo mortis Filii sui, lucerna fidei suæ fuit extincta aut minorata, quantum ad habitum. *Manum suam misit ad fortia,* id est ad arduissima ac perfectissima virtutum exercitia, ad expugnandum cum Filio suo acrias potestates: ita quod meruit regnum misericordiæ super genus huma-

19

num, et facta est gratiæ mater, pietatis regina, domina mundi, principissa cœlorum, angelorumque imperatrix.

Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem. Certum est, quod gratiosissima Virgo, ejus viscera erant in caritatis, pietatis, dulcedinisque affectum conversa ac transformata, totis viribus opera misericordiæ corporalia ac spiritualia adimplevit, et usque in præsens cunctis peccatoribus quantumcumque miserimis, vilibus, desolatis, iniquis, tamen ad ipsam confugientibus, suspirantibus, anhelantibus, manum suam piissimam porrigit adjutricem. *Non timebit domui suæ a frigoribus nivis.* Domus dignissimæ Dominæ, est tota Ecclesia, ejus ipsa est advocata et reatrix atque protectrix, et spiritualiter hi, qui tota devotione eam diligunt et honorant: de quibus ipsa est certa quod salvabuntur, dummodo perseverent. *Stragulatam vestem fecit sibi:* sicut in Psalmo de ea cantatur, Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circum-

20

21

* speciali-
ter

22

Ps. XLIV, 10.

data varietate. Omni etenim venustate, temperantia, proportione, intextura virtutum, donorum et fructuum fuit eminentissime perornata. *Byssus et purpura indumentum ejus.* Tanta siquidem munditia castitatis splendebat in corpore, et tanto caritatis ardore flagrabat in corde, quod Deus puritatis ac majestatis immensæ, dignum duxit incarnari ex ea, commorari in ea, et conversari cum ea, conversatione utique filiali, familiarissima et secreta.

Nobilis in portis vir ejus: sicut expositum est. *Sindonem fecit, et cendit; et cingulum tradidit Chanaanæ.* Castitatis enim exemplum et vestem totius munditiæ præbuit cunctis, juxta expositionem præhabitam. *Fortitudo et decor indumentum ejus.* Nam, ut ait Anselmus, deceit eam, tanquam Matrem Dei, tanta puritate nitere, quod sub Deo major intelligi nequit. *Os suum aperuit sapientiæ.* Nunquam enim insipientiæ verbum ab ea prolatum est, et verba æternæ Sapientiæ, scilicet Christi filii sui, avidissime sumpsit et con-

23

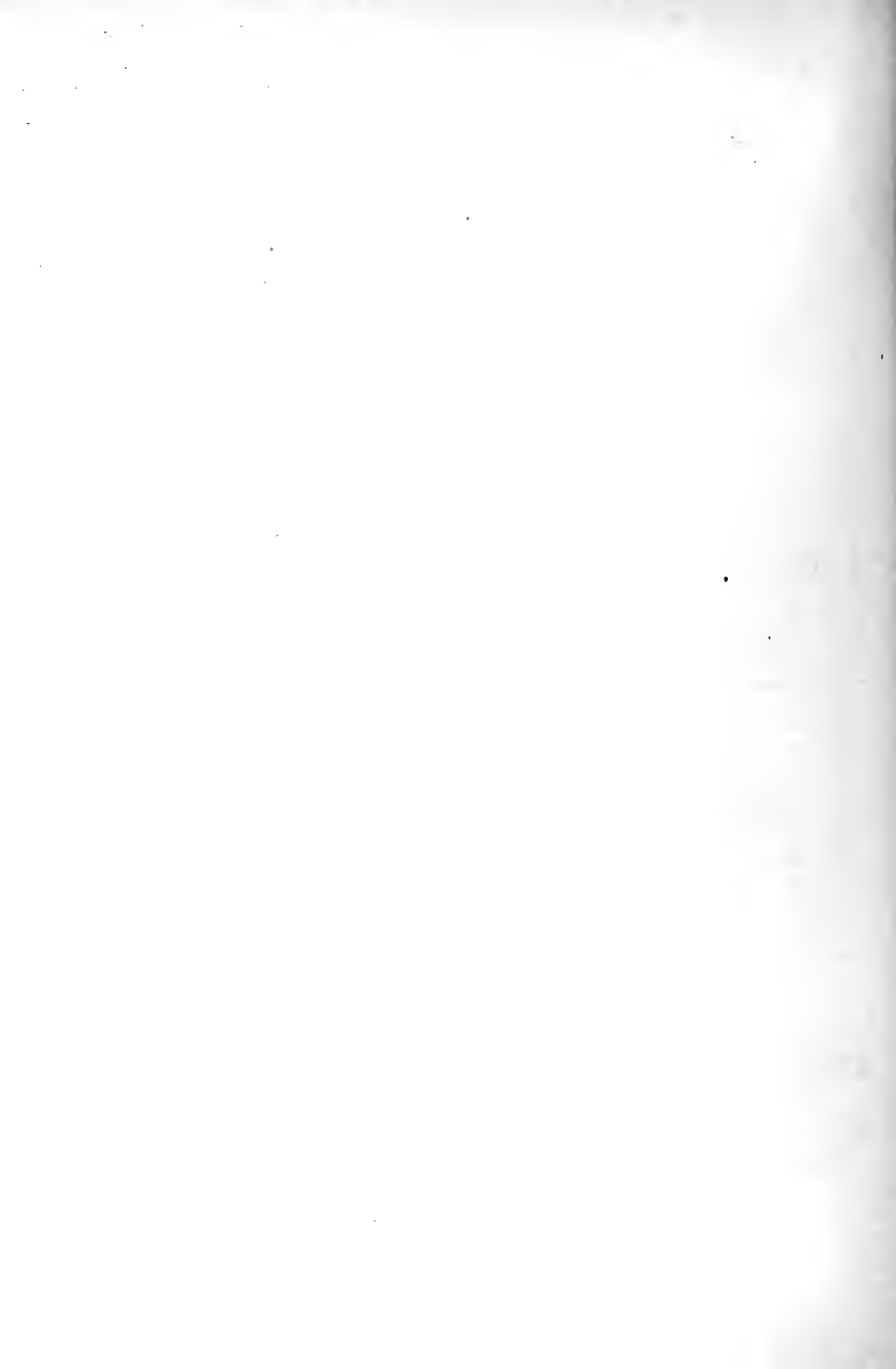
24

25

26

- Luc. II, 19.* servavit, conferens ea in corde suo. *Et A* comprobetur. Incomprehensibilis etenim
lex clementiæ in lingua ejus. Incessabili- Dei Filius, incomprehensibiliter operaba-
 ter enim pro peccatoribus et pro nobis tur in Matre sua carissima, ut testatur Am-
 omnibus intercedit, elementiam semper brosius. *Fallax gratia, et vana est pulchri-* 30
 allegans, et ea quæ pietatis sunt, intro- *tudo :* juxta sensum præhabitum. *Mulier*
 27 *ducens. Consideravit semitas domus suæ.* *timens Dominum, ipsa laudabitur,* scilicet
 Fuit namque diligentissima proprii cordis Maria Christifera, inenarrabiliter timorata
 custos, ad proficiendum in omni bono, timore filiali ac reverentiali : qui ex in-
 et statum, vitam ac indigentiam domus spectata infinita excellentia Dei, facit timen-
 suæ, puta Ecclesiæ, intuetur, ut ei auxi- tem resilire in propriam parvitatem ; qui
 lietur. etiam fuit et est in Christo, omnibusque
 28 *Surrexerunt filii ejus, et beatissimam* *Beatis. Date ei de fructu manuum sua-* 31
prædicaverunt. Omnes enim Christifideles, *rum.* Recepit equidem præmium inæsti-
 filii et filiaë benedictissimæ Virginis, cam mabile, dignum et copiosum, quemadmo-
 assidue beatissimam dicunt, per quam re- dum inæstimabilis meriti fuit : ita quod
 parata est salus mundi totius, quæ fontem quantum sine personali unione fieri po-
 beatitudinis Deum adorandum habere fi- test, luci increatæ et inaccessiblei videatur
 29 *lium est electa. Multæ filiaë, scilicet virgi-*
nes sanctæ, congregaverunt divitias spiritu-
ales in magna abundantia ; tu supergressa
es universas ineffabiliter nimis : quia, ut
Marc. X, 18. ait Hieronymus, sicut comparatione Dei, ne- cum Patre et Spiritu Sancto æternaliter
 mo bonus, sic comparatione gratissimæ et vivit, et unus est omnium Dominus, ac
 præamabilissimæ Virginis, nulla sanctarum super omnia Deus sublimis et benedictus.
 virginum est perfecta, quamvis eximia Amen.

ENARRATIO
IN LIBRUM ECCLESIASTÆ

ENARRATIO IN LIBRUM ECCLESIASTÆ

ID EST CONCIONATORIS
QUI AB HEBRÆIS COHELETH APPELLATUR

ARTICULUS PRIMUS

ELUCIDATIO CAPITULI PRIMI : VERBA ECCLESIASTÆ FILII DAVID REGIS JERUSALEM.

QUEMADMODUM Salomon tria sortitus sit nomina, et juxta illorum trium nominum interpretationem tria ediderit volumina, ad tres hominum status spectantia, introductum est supra, in exordio expositionis libri Proverbiorum : ideo illa non videntur hic repetenda. Itaque iste est liber secundus ac medius Salomonis. Qui liber a suo auctore Ecclesiastes, id est concionator, interpretatur : quoniam sicut concionatoris est, in personis plurium loqui, et tandem concludendo ac definiendo sententiam, quid tenendum sit, determinare, atque per hoc tumultuantis ac discrepantis inter se turbæ sedare discordiam; sic Salomon in libro isto in personis loquitur diversorum, diversa opinantium ac sentientium. Et frequenter, quid salubriter sit tenendum, definit : imo in fine voluminis, quid de necessitate salutis credi et fieri ab universis oporteat, introducit, dicendo : Finem loquendi pariter omnes audiamus : Deum time, et mandata ejus observa.

Eccle. xii,
13.

Præmittit autem Salomon huic libro suo titulum istum : *Verba Ecclesiastæ filii Da-*

vid regis Jerusalem : id est, verba sequentia, sunt verba ipsius Ecclesiastæ, utpote Salomonis filii David. Et quod ait, Regis, potest ad David et ad Salomonem referri. Et quoniam liber Proverbiorum specialiter circa parvulorum seu imperfectorum et incipientium instructionem versatur; ideo in illius libri titulo vocatur Salomon rex Israel, id est duodecim tribuum : per quas communis populus credentium, pro maxima sui parte imperfectus ac rudis, signatur. In prologo autem codicis hujus, rex Jerusalem appellatur : quia per Jerusalem, tanquam per metropolitas, id est principalis ac regiæ urbis habitatores, significantur proficientes, qui jam a vitiis expurgati atque moralibus virtutibus instituti, instruuntur et accenduntur in libro isto ad omnium terrenorum contemptum, invariabilisque boni considerationem ac veræ salutis affectum. Porro in prologo Cantici canticorum, ipse Salomon nec rex Israel, neque rex Jerusalem nuncupatur : quia in illo volumine perfectorum et theoreticorum continetur instructio seu doctrina virorum, quorum se regem noluit designare, sed

potius fratrem, ut ait Hieronymus, qui librum istum exposuit. Cujus expositionem Albinus in suo super librum istum commento, pro majori parte induxit, elucidavit ac dilatavit.

Ait quippe Hieronymus in expositione sua, quam ad S. Paulam Eustochiumque direxit: Quum Romæ essem, et sanctæ Blessillæ legerem Ecclesiasten, ut eam ad hujus mundi provocarem contemptum, et illa omne quod in mundo cernebat, pro nihilo reputaret, ab ea rogatus sum, ut obscura quæque libri hujus dissererem, quatenus absque mea præsentia posset intelligere quæ legebat. Itaque, quoniam ipsa in prociectu expositionis nostræ subita morte subtracta est, et non meruimus, o Paula et Eustochium, talem vitæ nostræ habere consortem. tanto vulnere tristitiæ tunc percussus obmutui: nunc in Bethleem constitutus, memoriæ sanctæ illius et vobis, quod debeo, reddo.

Præterea ad intelligendum limpidius universa in libro isto contenta, advertenda sunt verba sancti Gregorii, quarto Dialogorum dicentis (enjus etiam verba Glossa et Albinus commemorant): Ecclesiastes, inquit, Græce, concionator proprie dicitur. In concione vero sententia promittitur, per quam tumultuosæ turbæ seditio comprimatur: et cum multi diversa sentiunt, per concionantis rationem ad unam sententiam perducuntur. Ille igitur liber ideireo concionator dicitur, quoniam Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ assumpsit sensum, ut ea per inquisitionem diceret, quæ fortasse per tentationem imperita gens sentit. Quot enim sententias per inquisitionem movet, quasi tot in se personas diversorum accepit. Sed concionator verax quasi extenta manu tumultus omnium sedat, eosque ad unam sententiam revocat, quum in ejusdem libri termino ait: Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, etc. Si enim in libro isto per locutionem suam personas plurimorum non accepit, cur ad audiendum loquendi finem, omnes secum admonuit?

A Unde alia sunt quæ in libro isto per inquisitionem dicuntur, et alia quæ per rationem ad satisfaciendum promuntur; alia quæ ex persona hominis carnalis et tentati pronuntiantur, alia quæ ex rationis judicio proferuntur, ut animus a delectationibus compescatur. Nam infra ait: Hoc itaque mihi visum est bonum, ut comedat quis et bibat, et fruatur lætitia ex suo labore. Et tamen postea subdit: Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii. Si enim bonum est manducare et bibere, delectationeque frui, melius est ire ad domum convivii, quam ad domum luctus. Unde elicitur, quod illud ex infirmantium atque carnalium persona intulit, istud vero ex rationis definitione subjunxit. Nam et causam cur istud sit melius, addidit, dicens: In illa enim, scilicet in domo luctus, finis eunctorum admonetur hominum, et vivens cogitat quid futurum sit. Iterum ait: Lætare, juvenis, in adolescentia tua. Et tamen paulo post subdit: Adolescentia et voluptas vana sunt. Consimiliter concionator iste diversas tentationum cogitationes exprimens, ait: Unus est interitus hominum et jumentorum, et nihil habet homo jumento amplius. Sed ex rationis definitione postea dicit: Quid amplius habet sapiens a stulto? et quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est vita? In quibus verbis declarat quod hic non sit vera hominum vita, ad quam obtinendam pergat sapiens post hanc vitam. Postremo, concionator iste longe inferius loquitur: Quodcumque potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Quomodo ergo unus interitus est hominis et jumenti? aut quomodo nihil habet homo jumento amplius, quum jumenta post mortem carnis non vivant, spiritus autem hominum iniquorum post mortem carnis ad inferos deducantur? Has ergo tam diversas mentis humanæ opiniones, diligenter libri hujus lector consideret, et quid cui personæ conveniat, penset, ne in Epicuri errorem labatur, qui

*Eccle. v, 17.**Ibid. vii, 3.**Ibidem.**Ibid. xi, 9.**Ibid. 10.**Ibid. m, 19.**Ibid. vi, 8.**Ibid. ix, 10.*

in delectationibus carnis summum bonum A hominis fatebatur.

Insuper (sicut aliqui narrant) tempore Salomonis, studium sapientiæ in Jerusalem viguit, et circa hominis felicitatem diversi diversimode opinabantur, quibusdam eam ponentibus in temporalibus divitiis, aliis autem in carnalibus deliciis, aliis vero in mundanis honoribus, nonnullis demum in scientiis speculativis, aut practicis acquisitis, quibusdam quoque in vita præsentis, ceteris in futura. Ideo Salomon in hoc libro quæstionem hanc voluit pertractare, ostendendo quod in nullo talium, sed in solo Deo, humana consistat felicitas. Verumtamen Glossa et Albinus testantur, quod secundum Hebræos, Salomon fecit hunc librum pœnitens de suis peccatis, eo quod in sapientia sua divitiisque confisus, Deum per immunditiam idololatriamque valde offenderat.

Salomon ergo experientia longa edoctus, atque ad pristinæ sapientiæ lumen reversus, ex plenitudine internæ ac evidentissimæ considerationis variabilium ac sensibilium rerum, in hanc vocem repente erupit, et conclusionem quam probare voluit, in primis deprompsit, dicendo : *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes*. Et in signum assertionis ac confirmationis et seriositatis, repetivit et addidit : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas* : id est, omnia ista carnalia et transitoria et mundana, tot vitiis et pœnis, tot instabilitatibus atque miseriis, tot fallaciis et periculis, tot ignorantibus et inquietudinibus, laboribus, itemque doloribus sunt repleta, ut aptius dici D valeant vanitas ipsa, quam vana : sicut de homine multum caro dicitur, Tu es amor meus ; et de homine multum turbulento et inquieto, Tu es inquietudo et tribulatio nostra. Juxta quem modum in Proverbiis scriptum est : Gaudium patris, filius sapiens ; filius stultus, mœstitia matris. Imo non solum possunt dici vanitas ipsa, sed et vanitas vanitatum, ut magnitudo ac multitudo vanitatis eorum insinuentur : sicut econtra dicuntur Cantica canticorum, quia

inter cantica Scripturarum, excellentiam sortiuntur ; et rosa, flos florum vocatur, quia pulcherrima inter flores ; caritas quoque, virtus virtutum asseritur, utpote summa inter virtutes.

Denique universa creata, etiam intellectualia et incorruptibilia ac impassibilia, secundum se considerata, possunt vana vocari : Primo, quia in ipsis non consistit vera felicitas. — Secundo, quia ex nihilo facta sunt, et (quantum ex ipsis est) ad nihilum tenderent, nec ad momentum possent subsistere, nisi omnipotentia ac benevolentia Creatoris conservaret ea in esse, prout Augustinus libro de Civitate Dei fatetur, Damascenus quoque libro secundo. Unde Plato in primo Timæi inducit Creatorem superioribus creaturis loquentem : O dii deorum ! quorum idem pater opifexque ego sum. Natura quidem (id est ex vestra natura) corruptibiles estis, sed mea voluntate incorruptibiles permanetis. — Tertio, quia respectu Creatoris, nullius momenti sunt, et potius non esse, quam esse censentur, ita quod solus Deus dicitur esse, et qui est. Qui in Exodo Moysi ait : Ego sum qui sum. Hæc dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos. Cui sanctus Job loquitur : Nonne tu qui solus es ? Atque Psalmista, Substantia mea tanquam nihilum ante te. Deus enim gloriosus et adorandus, incomparabiliter et prorsus in infinitum omnem creaturam in omni perfectione, dignitate, et felicitate excedit : sicque omni creaturæ, etiam Beatis in patria, vanitas quædam inesse et competere perhibetur : quæ vanitas non est nisi distantia ac defectus a vero, increato, et incommutabili esse, prout Alexander de Hales et Dominus Antisiodorensis in Summis suis declarant. — Quarto, quoniam omni creaturæ quædam mutabilitas, imo et quædam mortalitas, fertur inesse : quoniam ad minus quædam actionum seu intellectionum et cogitationum vicissitudo, alternatio sive successio, saltem circa objecta creata, inest eis. Propter quod Apostolus loquens de Deo : Solus (inquit) habet immortalitatem, 1 Tim. vi, 16.

Exod. iii, 14.

Job xiv, 4.

Ps. xxxviii, 6.

et lucem habitat inaccessibilem. Verumtamen comparatione creaturarum cœlestium perpetuarum et beatarum ac incorporalium, inferiora ista recte censentur plurimum vana.

Sed his objici potest, quod in Genesi legitur, Vidit Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona : quomodo ergo vana et vanitas, imo vanitas vanitatum? Respondetur, quod in quantum aliquid de perfectione Creatoris participant, ac sibi invicem pulchre et sapienter ac multum utiliter coordinata existunt, valde bona dicuntur; nihilo minus, in quantum a Creatoris excellentia infinite deficiunt, et propter alias causas nunc introductas, vana et vanitas, vanitatumque vanitas nuncupantur. Unde ad Romanos fatur Apostolus : Vanitati creatura subjecta est. Atque de homine, principali creatura mundi inferioris, fertur in libro Psalmorum : Homo vanitati similis factus est ; et rursus, Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens. Ideo Isaias disseruit : Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. Hoc, flagellis eruditus Nabuchodonosor (Daniele propheta testante) fatetur, dicendo : Omnes habitatores terræ apud ipsum in nihilum reputantur. Hinc, pro Vanitas vanitatum, aliqui transtulerunt, Vapor fumi et aura tenuis, quæ celeriter dissolvuntur, ut universa hæc, instar fumi transitoria designentur : sicut et Jacobus ait apostolus : Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum parens, deinceps exterminabitur.

Denique ex horum consideratione debemus nos semper humiliare, quia in nobis et ex nobis vani ac vanitas sumus, atque a Deo, quidquid boni habemus, accepimus, et ab ejus excellentia infinite deficiamus, omnisque cultus, honor et reverentia, quos sibi gloriosissimo Creatori impendere possumus, in infinitum minores sunt cultu, honore et reverentia, quibus ipse dignissimus est.

3 *Quid habet amplius quam vanitatem, homo de universo labore suo, quo laborat*

A sub sole, id est de laboribus quibus circa sensibilia atque carnalia occupatur ad acquirendum divitias, delicias, aut honores? Finaliter aliud nihil quam vanitatem consequitur. Unde in fine sero pœnitentes, dicturi sunt illud Sapientiæ : Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus. Imo se taliter occupando, vani redduntur, et hauriunt vanitatem. Hinc per Jeremiam loquitur Dominus : Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt? Talibus clamat Psalmista : Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? Hinc unitalium in Evangelio dicitur : Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, ejus erunt? Quibus verbis adjecit Salvator : Sic est omnis qui non est in Deo dives.

Generatio præterit, et generatio advenit : id est, quidam homines quotidie moriuntur, et alii de novo nascuntur, juxta verbum Job, quo ait : Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis. Et Baruch : Exterminati sunt, inquit, et ad inferos descenderunt, et alii loco eorum surrexerunt. *Terra autem elementum in æternum stat*, id est, elementum terræ in medio universi perpetue permanet fixum, ita quod, quoad se totum, nequit corrumpi. Et in hoc innotescit vanitas hominum, instabilitas sæculi, miseria mundi, quod homines propter quos facta est terra, moriuntur tam cito, et terra a parte post nunquam destruitur. Unde fertur in Psalmo : Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. — Mystice, præteriit generatio idololatrarum, advenit generatio Judæorum, deinde natio tyrannorum et persecutorum, supervenit quoque generatio varia hæreticorum : nihilo minus terra, id est Ecclesia militans, usque ad finem mundi persistit in fide et caritate.

Oritur sol omni die de mane super horizontem nostrum, motu diurno, quem ha-

Sap. v, 7.

Jer. II, 5.

Ps. IV, 3.

Luc. XII, 20.

Ibid. 21.

4

Job xxxiv, 24.

Baruch III, 19.

Ps. xcii, 1.

5

6
 het ex circumvolutione primi mobilis, suo impetu secum rapiens et circummoven-
 tis sphaeras inferiores cum suis sideribus
 et planetis; *et occidit*, descendendo ab axe
 poli, *et ad locum suum*, videlicet orientem,
revertitur; *ibique renascens*, id est iterum
 nobis oriens et apparens, *gyrat per meridiem*,
 id est, circumeundo declinat versus partes
 australes et ad polum antarcticum, præsertim
 in hieme, et tanto plus, quanto dies sunt
 breviores; *et flectitur ad aquilonem*,
 redeundo ad orientem. Itaque sol, qui ad
 producendum diem hominibus datus est, et
 ad alia commoda, suo ortu et occasu quotidie
 lapsum et alterationem mundi inferioris
 monstrat et causat: qui per abditas vias
 ab occidente in orientem regreditur, expletoque
 circulo suo, quasi de thalamo novus exsurgit.
 Quod Salomon ideo tangit, ut doceat nos,
 variationibus temporum, et ortu occasuque
 solis ac siderum, vitam labi humanam, et
 senescere hominem, dum non pensat. Nempe
 (ut Aristoteles probat) sol motu suo in circulo
 obliquo, id est zodiaco, causa est alterationis,
 generationis et corruptionis in elementis
 et mixtis. Obliqua etenim linea est zona
 zodiaci circuli, per quam cursus est solis.
 Ideo brumali (id est hiemali) tempore ad
 australia, id est ad meridiem, divexo tramite
 vergit sol, et denuo in æstate ad borealia,
 id est aquilonem, se flectit, ne sole uno
 modo currente, alia calor consumeret, alia
 frigus destrueret. Hinc subditur:

Lustrans, id est illuminans, *universa corporalia*,
 lucis suæ capacia, *in circuitu mundi inferioris*,
 et sphaerarum sub se contentarum, *pergit*,
 id est, movetur et circuit, *spiritus*, id est sol,
et in circulos suos revertitur. Singulis namque
 diebus completur ac mutatur circulatio solis,
 id est circularis circuitio ejus, qua jugiter
 magis propinquat vel ad tropicum æstivalem,
 aut certe ad tropicum hiemalem. Sicque dum
 sol maxime declinaverit, rursus per eosdem
 circulos seu meatus in zodiaco ascendit. Et
 quum summe ascenderit,

A
 mox rursus incipit declinare. Aut ideo dicitur
 sol in circulos suos reverti, quia (secundum
 Ptolemæum et alios) sol circulos habet plures,
 in quibus movetur, puta æquantem, epicyclum,
 atque eccentricum, sicut de hoc Albategni,
 Albumasar et alii scribunt diffusius.

B
 Porro (secundum Albinum et Glossam) Salomon
 solem nominat spiritum, quoniam animat,
 inspirat et vivificat inferiora, id est, per
 lumen, motum et influentiam suam, causat
 in animalibus et mixtis animationem, spirationem
 et vitam. Quod etiam magnus Dionysius, quarto
 capitulo de Divinis nominibus, protestatur.
 Propter quod ait Philosophus, quod homo generat
 hominem, et sol: homo tanquam agens
 particulare, sol tanquam agens universale.
 Verumtamen S. Hieronymus circa hunc locum
 ait: Ipsum solem spiritum nominat, quod
 animalis sit, et spiret et vigeat. Quocirca
 multa et magna posset inquisitio fieri. De
 hoc tamen, an corpora cœlestia sint animata,
 B. Hieronymus super Isaiam, ambigue loquitur,
 et magis ad hoc declinare videtur, quod non.
 Augustinus vero super Genesim ad litteram, et
 in Enchiridion dicit de hac re esse grandem
 et abditam quæstionem, quæ nec refutanda sit,
 quousque falsitas ejus certius innotescat,
 nec acceptanda, donec ejus veritas clarius
 elucescat; seque ambigere, an ad Beatorum
 et angelorum societatem pertineant sol et luna,
 ac cetera astra. Rabbi Moyses vero asserit
 corpora cœlestia esse animata, et Creatorem
 suum sublimibus canticis esse laudantia: quod
 affirmat ex lege et Prophetis probari. Sanctus
 vero Basilius et Damascenus dicunt omnino
 contrarium. Thomas autem, quamvis super
 secundum Sententiarum in hoc Basilium et
 Damascenum sequatur, tamen in Summa contra
 gentiles, in qua magistralius atque subtilius
 loquitur, dicit ad christianam Religionem non
 differre nec pertinere, quidquid horum dicatur.
 Nihilominus puto securius, ad hoc magis
 divertere, ut dicantur animata non esse. Sed
 de hoc hic tantum-

dem tetigisse sufficiat, de quo Thomas in Summa contra gentiles, et Albertus libro de IV Coæquævis, diligenter subtiliterque loquuntur. Porro Symmachus pro Spiritu transtulit Ventum.

Spiritualiter, sol justitiæ Christus oritur electis et bonis, occidit reprobis et injustis, et venit de summo cœlo in terram, atque in Ascensione ad suum rediit locum; ibique renascens, id est inde radios suæ illuminationis diffundens, undique visitat in meridie habitantes, id est in divini amoris fervore. Indeque transit ad aquilonem, id est ad frigidos et iniquos, quos admonet sæpe; et quos ex eis elegit, attrahit sibi.

7 *Omnia flumina intrant in mare.* Sicut enim principium, ortum, originem fontaliter habent ex magno mari per subterraneas venas, occultasve vias, seu evidentes meatus; sic tandem revertuntur in illud. Quod de notabiliter magnis fluminibus potissime verificatur: quæ etsi interdum videantur absorberi a terra, rursus tamen erumpunt alicubi, et in Oceanum refluunt; ac rursus ex Oceano aquæ derivantur ad terram per alia ac diversa itinera. Hinc subditur: *Ad locum unde exeunt flumina, puta ad Oceanum, revertuntur ut iterum fluant.* Hinc asserit Thomas super secundum Sententiarum, quod et fons paradisi, qui in quatuor capita et magna flumina dividitur, ex Oceano ducit originem. Verumtamen *mare non redundat*, id est, ex tali refluxu aquarum in ipsum, terminos suos non exit. Circa hoc dicit glossa Albini: Dicunt philosophi, dulces aquas quæ mari influunt, ardente sole consumi, vel salsuginis maris pabula esse; sed Ecclesiastes noster dicit, eas per occultas terræ venas ad capita fontium regredi, et de matrice abyssu in sua semper ebullire principia. Verumtamen istud a dictis philosophorum non dissonat: quia et multi præclari philosophi asserunt, quod de mari per subterranea loca effluent aquæ ad loca remota: quæ aquæ in tantum naturaliter possunt ascendere, quantum alta est

A superficies maris, imo et altius, quoniam per terram manando, ipsa sua colatione dulciores redduntur et leviores aquis maris. Propterea in certis locis erumpunt in fontes et flumina: ex quibus locis tanquam altioribus quadam parte superficiæ abyssi, rursus naturali motu in pelagus refluunt. Et hoc totum ad communem humani generis utilitatem, ita disposuit infinita, omnipotens, et benevolentissima sapientia Creatoris.

B *Spiritualiter. Omnia flumina intrant in mare*, id est, universa gratiarum fluentia descendunt in eor humanum, quod instar maris, profundum ac imperscrutabile existat. *Et mare non redundat*, id est, cor humanum ex hoc præfixos sibi limites non transeendit, inaniter gloriando aut se jactando vel intumescendo: imo magis humiliat se, et fonti gratiarum tanto plus gratum ac subjectum esse conatur, quanto plura et majora ab ipso beneficia accepisse se intuetur. *Ad locum unde exeunt flumina revertuntur*: id est, sicut universa gratiæ dona a Deo fontaliter oriuntur, sic ei cum gratiarum actione sunt adscribenda, et de omnibus ac in omnibus laudandus et glorificandus est universorum largitor bonorum. Ideo dicit Apostolus: Quid habes quod non accepisti? et item, Gratia Dei sum id quod sum; itemque, Soli Deo honor et gloria. *Ut iterum fluant*, id est, copiosius a Deo procedant. Dum enim de acceptis muneribus Deo grati consistimus, majora ab ipso suscipimus: quia, ut ait Salvator, Habenti dabitur, et abundabit. Optima ergo custos gratiarum est beneficiorum memoria, et recognitio eorundem assidua, quæ abundantiora meretur charismata. Ingratitudo vero, tanquam ventus urens ac pestilens, fontem pietatis et gratiæ desiccat et obstruit ipsi ingrato.

8 *Cunctæ res difficiles*, ad intelligendum perfecte. Vix enim est aliqua creatura tam modica, de qua poterimus reddere rationem in singulis quæ possunt quæri de ea, et ejus propriam differentiam, universasque proprietates, causas et vires assignare

Jer. xvii, 9.

1 Cor. iv, 7.

Ibid. xv, 10.

1 Tim. i, 17.

Matth. xiii, 12: xxv, 29.

Sap. ix, 16. poterimus. Ideo scriptum est : Difficile invenimus quæ in terra sunt; et quæ in prospectu sunt, invenimus cum difficultate. *Non potest eas homo explicare sermone*, expressione perfecte notificante rem ipsam, quia non valemus perfecte intelligere eas. Imo locutio deficit a plena repræsentatione notitiæ. Horum ratio assignatur, quoniam nostra cognitio intellectiva incipit a cognitione sensitiva et a posteriori, atque a notitia accidentium rei, in quibus natura agentis non relucet plenarie. Communiter tamen tenent philosophi, humanum intellectum posse in vita hæc ad cognitionem quidditatis substantiarum materialium pervenire. Aliqui vero addunt, quod etiam ad cognitionem quidditatis substantiæ separatae, posset in vita ista pertingere : cujus opinionis sunt Albertus, Ulriens, et alii quidam. Alii econtrario, ut Scotus, affirmant intellectum nostrum in hac vita perduci non posse ad alicujus rei creatæ cognitionem distinctam essentiali. Cujus signum dicit Scotus esse, quod si simul ponantur duæ hostiæ, quarum una sit consecrata, alia non, non potest homo per naturalem rationem inter eas discernere.

Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur : id est, quantumcumque multa et magna videat oculus corporalis, potest et appetit plura videre. Similiter est de aure. Imo oculus nova et curiosa videndo, sæpe plus inflammatur ad plura hujusmodi intuenda : simili modo auditus. Conformiter interior oculus, scilicet intellectus, cognitionibus et scientiis rerum creatorum non saturatur nec quietatur; nec potest quiescere, nisi in notitia Creatoris. Non ergo in creatis, sed in Creatore, consistit felicitas.

Jam ergo demonstravit instabilitatem et variabilitatem assiduam in hominibus cælestibusque corporibus et in aquis. Consequenter idem nunc ostendit in ceteris generabilibus et corruptibilibus. *Quid est quod fuit*, id est res generata quæ aliquando fuit, et modo non est? Ad quod respon-

det : *Ipsum quod futurum est*, id est, res illa præterita, est ipsa res futura : non utique eadem numero, sed specie, sicut homo mortuus, et homo nasciturus, ejusdem naturæ sunt, non una eademque persona. Et multo minus in irrationalibus animalibus, vegetabilibus, et mixtis, quorum formæ substantiales seu animæ sunt corruptibiles et mortales, desinentes esse in ipsa corporea morte. Hinc libro de Generatione et corruptione probat Philosophus, quod corrupta non redeunt eadem numero : naturaliter utique, sed miraculose fieri potest, et factum est sæpe, præsertim in evangelica lege. *Quid est quod factum est?* Respondet : *Ipsum quod faciendum est*, id est, ejusdem speciei utrumque est, sicut leo natus, et leo nasciturus.

Nihil sub sole novum, quum simile ejus in specie præcesserit. *Nec valet quisquam dicere vere et rationabiliter* : *Ecce hoc recens est*, id est individuum alienius speciei, ejus simile non præcessit, loquendo de inferioribus istis. Ideo subditur : *jam enim præcessit in sæculis quæ fuerunt ante nos* : id est, in generationibus et periodis seu temporibus præteritis fuit simile ejus in specie. Juxta hunc modum dicimus non esse novum, dum videmus justos ab impiis infestari, homicidium fieri, hominem mori : quoniam ista, id est similia eis in specie, multoties contigerunt. Hinc quoque scriptum est : *Complevit Deus die septimo opus suum quod fecerat, et requievit ab omni opere quod patrarat* : non utique ex tunc usque in præsens, a productione novorum individuorum et suppositorum, sed specierum novarum, quia deinceps nihil produxit, ejus simile in specie in operibus sex dierum non præcessit.

Itaque locus iste Scripturæ, intelligendus est sane, ne quis sumat ex eo gravissimum occasionem errorum, et putet eum Epicuro et Platone, eadem numero in mundo hoc renovari post certas periodos, aut post magni anni revolutionem. De qua Platonis opinione multa recitat Augustinus libro de Civitate Dei, et quædam in

40

Gen. ii, 2.

libro de Trinitate, sicut tangetur in fine A
 expositionis hujus capituli. Nec iteratio
 ista consimilium in specie, intelligenda est
 de supernaturalibus et miraculosis effecti-
 bus, sed juxta expositionem præinductam,
 de mixtis generabilibus et corruptibilibus
 naturalibus. Ideo ait Hieronymus: Non pu-
 temus signa atque prodigia et multa quæ
 arbitrio Dei nova in mundo fiunt, in pri-
 oribus sæculis præcessisse, et locum in-
 venire Epicurum, qui affirmat per innu-
 merabiles periodos eadem his in locis et
 per eosdem fieri. Alioqui Judas crebro tra-
 didit Christum, et Christus sæpe pro nobis
 est passus; et cetera quæ facta sunt et fu-
 tura, in easdem similiter periodos revol-
 vuntur. Sed dicendum, quod præscientia
 et prædestinatione Dei, ea jam facta sunt,
 quæ futura sunt. Præterea error ille, di-
 centium eadem numero taliter renovari
 atque redire, contrariatur Scripturæ, et in
 libro Job multipliciter reprobatur, ut quum
Job xvi, 23. ibidem sanctus Job loquitur: Viam per
 quam non revertar, ambulo; et rursus:
Ibid. xiv, 12. Homo quum dormierit, non resurget; do-
 nec atteratur cælum, non evigilabit. Nec
 pena inferni esset perpetua, juxta illam
 insaniam.

41 *Non est priorum memoria*: id est, illi
 qui nunc vivunt, non habent memoriam
 multarum rerum præteritarum. *Sed nec*
eorum quidem, quæ postea futura sunt,
erit recordatio apud eos qui futuri sunt
in novissimo. id est in tempore valde longo
 post eos: quia et ipsi obliviscuntur præ-
 teritorum, sicut et nos. Ex quibus ostendi-
 tur inconstantia rerum et memoriarum
 hominum in hoc mundo, et quod vanum
 sit constituere salutem in ista permanen-
 tia, qua homo post mortem manet in re-
 cordatione et laudibus hominum. Unde pro
 magna fama post mortem in hoc mundo
 habenda, multi plurimum laboraverunt.

12 Consequenter Salomon sui ipsius exem-
 plo declarat vera esse quæ dixit, scilicet
 omnia esse vana. *Ego Ecclesiastes fui rex*
Israel in Jerusalem. Quare adhuc vivens
 non ait, Ego Ecclesiastes sum rex Israel in

A Jerusalem? Dicunt quidam, quod pœnitentiam
 agens, ex humilitate ita locutus est, quasi
 indignum se reputans nomine regis, qui
 populum suum tam enormiter male
 vivendo scandalizavit. Vel dicendo, Fui
 rex, non exclusit se esse regem; sed ideo
 ait, Fui rex, quia recitat gesta sua præteri-
 ta. Aliqui quoque reges Juda ante mortem
 suam resignaverunt filiis suis regnum. *Et*
proposui in animo meo quærere, studen-
do, seu alios interrogando, et investigare
sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole,
 id est de causis et rationibus omnium ta-
 lium, præsertim humanorum eventuum:
 scilicet cur quidam sic prosperantur, et
 diu vivunt; alii adversitatibus et diffortu-
 niis opprimuntur: cur aliqui virtuosi uti-
 lesque prælati et principes cito tolluntur
 de medio; alii vitiosi præsertim, subdi-
 tisque nocivi, diu vivunt, et præsentur:
 cur quædam animæ infunduntur corpuseulis
 infantulorum gentilium, nec unquam per-
 ducuntur ad fidei sacramentum; quædam
 vero animæ infunduntur corpuseulis pue-
 rorum fidelium. Quamvis enim Salomon
 habuit de naturalibus, et multis superna-
 turalibus ac mysticis infusam scientiam,
 non tamen de omnibus talibus occultis Dei
 judiciis: de quibus immoderate scrutari,
 curiosum temerariumque censetur, quia
 omnino transcendit humanæ imbecillitatis
 capacitatem. Ideo de talibus cum Apo-
 stolo est dicendum: O altitudo divitiarum
 sapientiæ et scientiæ Dei! quam incompre-
 hensibilia sunt judicia ejus, et investigabi-
 les viæ ejus! et cum Psalmista, *Judicia tua*
 D abyssus multa.

Hanc occupationem pessimam, id est
 curiosam investigationem, et immodera-
 tam inquisitionem de omnibus quæ fiunt
 sub cælo, *dedit Deus filiis hominum,* id
 est, permisit eos ipsam assumere. Juxta
 quem modum ait Apostolus: *Mittet illis*
 Deus operationem erroris, ut credant men-
 dacio; et rursus, *Tradidit illos Deus in*
 passiones ignominie. Sic quoque Isaias lo-
 quitur Deo: *Quare nos errare fecisti de*
 viis tuis, indurasti corda nostra ne time-

43

Rom. xi, 33.

Ps. lxxxv, 7.

II Thess. ii, 10.

Rom. i, 26.

Is. lxi, 17.

- remus te? *Ut occuparentur in ea*, neglectis A his quæ pertinent ad salutem. Et certe nunc usque videmus quam vere sit ita, qualiter multi quæstiones sine numero multiplicent, et vanissimis sophistriis ac curiositatibus sint intenti, ommissa divinorum observantia præceptorum. In qua occupatione stultissima multi quoque religiosi sie involvuntur, quod observantias negligunt regulares. Qui utinam illud Ecclesiastici rite adverterent: Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita B semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt, videre oculis tuis. Unde et Apostolus Timotheum discipulum monens: Stultas, inquit, et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites.
- 14 *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole*, id est, consideravi ea, saltem in generali, et multa in speciali; vel, *Cuncta*, id est quædam de omnibus illis, ut sit distributio pro generibus singulorum: juxta quem sensum C ait Psalmista Deo, Narrabo omnia mirabilia tua. *Et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus*: id est, vanitas omnibus illis fuit admixta, vanumque fuit, laboriosum, et animæ afflictivum, considerationi et perscrutationi omnium illorum insistere. Imo occupatio talis impedit hominem ab utilioribus et salubrioribus actibus, ab exercitio orationis et devotionis, ab inflammatione affectus, ab expurgatione discussioneque mentis: quia quo mens circa plura distenditur atque dispergitur, eo minus circa unum illud quod summe necessarium est, recolligitur et constabillitur. D Hinc Apostolus hortatur nos, ut quæramus meliora et viciniore salutem. Et rursus: Doctrinis, inquit, variis et peregrinis nolite abduci. Optimum enim est gratia stabilire cor.
- 15 *Perversi difficile corriguntur*: quia sunt habituati in vitiis. Difficile autem est consuetam relinquere. Imo, secundum Philosophum, tales dicuntur incurabiles. Verumta-
- men per auxilium et miserationem Spiritus Sancti possunt converti. *Et stultorum infinitus est numerus*. Omnis numerus est finitus, quum numerus sit certa et determinata mensura, seu computatio rerum numeratarum. Quomodo ergo stultorum infinitus est numerus? Respondendum, quod cuncta creata, finita sunt, absolute loquendo, utpote in numero, pondere, et mensura constituta. Sed quantum ad nos multitudo stultorum est infinita, quia innumerabilis nobis est, nec numerum eorum habemus; sed Deus eorum numerum novit. Stulti autem, in Scripturis vocantur, universi qui dono sapientiæ carent, omnes videlicet qui in mortali sunt culpa: quia in illis puerilitatis vitium seu insipientia regnat (quoniam summo, infinito et invariabili bono præferunt vana, carnalia et caduca); sicut pueri poma et pira auro et gemmis præponunt, sic ipsi sensibilia et terrena, spiritualibus et divinis. Sed quum Psalmista de electis et sapientibus dicat, Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur; videtur quod sapientium quoque infinitus sit numerus. Respondetur, quod utique innumerabilis nobis est multitudo justorum, sapientium et electorum; nihilo minus multitudo reproborum ac impiorum multo innumerabilior est: quia in tantum est major, ut dicat Salvator, Multi sunt vocati, pauci vero electi.
- Locutus sum in corde meo*, id est, cogitavi, *dicens* intra me, vel etiam aliis: *Ecce magnus effectus sum*. Salomon enim fuit rex valde magnus, famosus, potens, opulentus, et præsertim in sapientia, eminens aliis. Ideo subditur, *et præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem*. Imo in toto mundo non erat tempore suo æqualis ei in sapientia atque scientia, prout tertio Regum et secundo Paralipomenon satis ostenditur. Quod qualiter intelligendum sit, tertio Regum diligenter expositum est. Non enim potest illud intelligi de sapientia, ut est donum: quia illa est tanto major in homine, quanto

Sap. xi, 21.

Eccli. iii, 22, 23.

II Tim. ii, 23.

Ps. ix, 2.

Ps. cxxxviii, 18.

Matth. xx, 16; xxii, 14.

46

Hebr. vi, 9.

Ibid. xiii, 9.

III Reg. iii, 12; iv, 29-34 x, 7; II Par i, 12; ix, 6.

perfectior ipse est in caritate. Ideo, sicut David fuit sanctior Salomone, ita et sapientior eo fuit, loquendo de sapientia quæ est unum de septem donis. Loquendo autem de sapientia et scientia, ut sunt dona gratiæ gratis datæ, et de cognitione naturalium rerum, Salomon sapientissimus fuit in populo. Potuit quoque istam suam excellentiam sine peccato attendere ac fateri, dummodo eam Deo attribuit, quoniam ex revelatione divina scivit se eam habere. Sic namque et David grata ac humili mente dixit ad Dominum : Fecisti me spectabilem præ omnibus hominibus. Apostolus quoque : Nos ipsi, inquit, primitias Spiritus habentes.

Et mens mea contemplata est multa sapienter de Deo et creaturis, et de Christi mysteriis, et didici : quia ex infusa sapientia profecit, et scientiam acquisivit majorem. Deditque cor meum, id est, intellectum applicui, rogando Deum pro sapientia infundenda, vel investigando quædam ignota, ut scirem prudentiam, quæ est recta ratio agibilium, et docet quid et qualiter sit agendum, quid item vitandum, atque doctrinam moralem, seu legis divinæ notitiam, *erroresque et stultitiam, id est, errores veritati contrarios, et stultitiam sapientiæ oppositam, volui scire, ad vitandum et reprobandum eos, qui nisi agnoscantur, non evitantur. Eadem tamen, secundum Philosophum, est scientia contrariorum. Et agnovi per experientiam in me ipso, quod in his quoque esset labor, et afflictio spiritus. Laboriosum enim est ita studere atque proficere, quia (ut ait Philosophus) ars et virtus sunt circa difficilia. Per hoc quoque, quod homo acquirit prudentiam et doctrinam, agnoscit sui ipsius*

A errores præteritos et excessus : ex quibus afflictionem, contritionem, tristitiam concipit, et pro suis vitiis se affligit.

Eo quod in multa sapientia, multa sit indignatio : id est, quanto quis amplius crescit in sapientia vera et salutari, tanto plus contra vitia indignatur, et eis subjacere abominatur, quia vilissimum et summe nocivum est subjeci eis. Et qui addit scientiam, id est, qui crescit in morali doctrina, addit et dolorem : quia ex ea ad mœrorem de suis peccatis inducitur, et mala proximorum ac mundi miserias agnoscendo, auget sibi dolorem et compassionem, fletum atque tristitiam. Iterum, Qui addit scientiam, addit et dolorem, id est, damnationem sibi adauget, nisi juxta scientiam suam vivat, sicut in Evangelio loquitur Christus : Servus qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulabit multis. Præterea sapientia et scientia acquisitæ, frequenter inflant habentem : sicque faciunt eum pronum ad indignandum his, qui aliter agunt quam sibi placet. Quia vult reputari et honorari, ideirco indignatur eis, a quibus putat se parvi pendi. Unde ex indignatione ac impatientia incurrit dolorem, id est afflictionem interiorem, et anxietatem displicentiamque turbantem. Quibus miseriis careret, si esset humilis ac patiens, et sapientiam quæ donum est, possideret : quia, ut apostolus Jacobus testatur, Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica et modesta. Postremo, in multa sapientia, multa est indignatio : quoniam his qui multum eruditi sunt, Deus gravissime indignatur, si prave et in exemplariter conversentur.

Is. xl, 2.

1 Par. xvii, 17.

Rom. viii, 23.

17

B

C

D

18

Luc. xii, 47.

Jacob. iii,

17.

ARTICULUS II

EXPOSITIO CAPITULI SECUNDI : DIXI ERGO IN CORDE MEO, ETC.

HIC multipliciter Salomon docet, non felicitatem, sed vanitatem, in corporalibus bonis ac deliciis carnis consistere. Itaque in persona hominis carnalis imperitique loquens, subdit : *Dixi ergo in corde meo*, id est, ex quo inveni, in sapientia atque scientia esse indignationem et dolorem, non quietem et sufficientiam ac salutem. Nam et scientia hujus vitæ, est modica : et quanto quis in scientia proficit, tanto elarius cernit quantum a perfecta omnium rerum scientia distet. Propter quod dolet quod ad plenitudinem scientiæ nequit pertingere. Ideo dixi intra me : *Vadam*, id est, ab occupatione circa perfectum sapientiæ et scientiæ abiens, pergam ad objecta carnalium deliciarum, *et affluam*, id est, abundanter vacabo, *deliciis gulæ et luxus, et fruar bonis exterioribus*, illis finaliter inhærendo. Nam fine fruimur, mediis utimur. *Et vidi*, id est, faciliter celeriterque pensavi, *quod hoc quoque esset vanitas*, id est impium et brutale, avertens mentem a Deo, et eam infimis rebus omnino immergens.

2 *Risum reputavi errorem*, id est, erroneum judicavi inordinato risui et ineptis ac dissolutis lætitiis locum dare ; *et gaudio dixi : Quid frustra deciperis?* id est, delectationem carnalem illicitam reprobaui, eo quod fallax sit, et ad perpetuum trahat mœrorem. Quum enim simus in sæculo isto tanquam in exsilio et loco peregrinationis, valleque lacrimarum, ubi actibus pœnitentiæ vacare oportet, non est hic locus aut tempus risuum et jocorum, sive inanium gaudiorum ; sed implere oportet quod per Joëlem Dominus exhortatur, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, et fletu, et planetu. Ad

Joel II, 12.

A Corinthios quoque scribens Paulus, docet et monet : In omnibus, inquit, exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in angustiis, in necessitatibus, in plagis, in carceribus, in seditationibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu Sancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ a dextris et a sinistris. Hinc loquitur Jeremias : Usquequo deliciis dissolveris, filia vaga? Atque in Evangelio Veritas : Væ vobis qui ridetis nunc, quia plorabitis et flebitis. Ideo scriptum est : Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenient vobis.

II Cor. VI, 4-7.

Jer. XXXI, 22.

Luc. VI, 25.

Jacob. V, 1.

Cogitavi in corde meo, abstrahere a vino, id est ab omni potu inebriativo et delicio-
3 so, inflammativo et calido abstrahere, *carnem meam, ut animum*, id est intellectum meum transferrem ad sapientiam : ad quam obtinendam tanto aptior fit anima, quanto corpus a delectationibus carnalibus amplius elongatur. Qui enim amat vinum et pingua, non erit sapiens. Unde in Job habetur : Sapientia non invenitur in terra suaviter viventium. Isaias quoque inducit : Quem, inquit, docebit Dominus scientiam? et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. *Devitaremque stultitiam*, id est insipientiam et peccata, præsertim vitia carnis, in quibus ratio totaliter absorbetur, *donec viderem*, id est, vere cognoscerem, *quid esset utile filiis hominum ad obtinendum veram salutem, quo facto opus est sub sole*, id est, quibus operibus necesse sit hominem in hac vita esse intentum, si debeat salvari, *numero dierum vitæ suæ*, id

Prov. XXI, 17.

Job XXVIII, 13.

Is. XXVIII, 9.

est, si durante hac vita, in qua sola est A tempus merendi ac demerendi, velit beatitudinem promereri. Et ut tandem per experientiam devenirem ad certam veritatis notitiam, feci quod subditur.

4 *Magnificavi opera mea*, id est, per manum et industriam artificum jussi mihi fieri diversa opera magnæ excellentiæ. De quibus subjungitur : *Ædificavi mihi domos*. Ædificavit etenim pulcherrimum templum, pretiosissimum palatium, et domum Saltus Libani, prout tertio Regum scribitur. *Et plantavi vineas* in montibus; *feci hortos et pomaria, et consevi*, id est complantavi, *ea cuncti generis arboribus*, quæ apud nos poterant inveniri, et dignæ apparuerunt in regalibus pomariis stare. *Exstruxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem silvam lignorum germinantium*. *Possedi servos et ancillas, multamque familiam habui; armenta quoque et magnos ovium greges, ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem*. *Coacervavi mihi argentum et aurum, et substantias regum et provinciarum*. Textus iste historicus est, et planus.

Feci mihi, id est procuravi, *cantores et cantatrices*, ut per melodiam et cantus dulcedinem mulceretur auditus, *et delicias filiorum hominum*, id est objecta delectationum omnium sensuum exteriorum, in quibus major pars hominum quærit resolvi ac deliciarum : qui magis vocandi sunt filii hominum, quam filii Dei, sicut in Genesi legitur de filiis Dei, filiabusque hominum. De talibus enim hominibus ait *Gen. vi, 2.* Propheta : Deus dissipavit ossa eorum qui *Ps. lxxv, 6.* hominibus placent; et Paulus, Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Porro de filiis Dei, id est virtuosus hominibus, ait : Ego per omnia omnibus placeo. *Scyphos et urceolos in ministerio ad vina fundenda*. *Et supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Jerusalem*. Sapiëntia quoque perseveravit mecum. Mirum quomodo inter tot carnalitates et vanitates ac curiositates, sapiëntia manserit secum. Sed certum, quod

quam cito in mortalia corrui vitia, sapiëntiam quæ est donum, amiserit : quoniam sapiëntia illa non potest esse informis, nec sine caritate habetur. Sapiëntia autem informis, quæ est donum gratiæ gratis datæ, potuit secum perseverare. Sicut et nunc sunt multi theologi et juristæ, non mediocriter docti et prompti in allegando Scripturas et documenta patrum ac jura, qui tamen sunt detestabilis vitæ.

Et omnia que desideraverunt oculi mei, id est, ad quorum concupiscentiam incitabar per visum, *non negavi eis; nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, et oblectaret se in his que præparaveram*. Et certissime hoc pessimum fuit, tam irrefrenate vacare libidini : et tamen fecit hoc infatuatissimus ac libidinosisissimus iste, totus detestabilis factus. Propter quod justo Dei judicio permissus est cadere in idololatriæ scelera. Sed plane non sine grandi causa, permisit omnipotens Deus hominum gubernator, tantæ sapiëntiæ virum cadere tam extreme, sed ut omnes nos, agnoscentes virum illum sapientissimum taliter corruiisse, jugiter timorati atque solliciti simus coram Altissimo, nec in sua quisquam præsumat scientia, nec sine propriæ fragilitatis consideratione præsumat alios informare, hortari, corripere. *Et hanc ratus sum partem meam*, id est, istud reputavi præcipuum bonum meum, *si uterer labore meo*, id est, structuris, culturis, et objectis ceteris deliciarum mearum ad libitum uterer : quod est frui eisdem.

Quumque me convertissem ad universa opera que fecerant manus meæ, et ad labores in quibus frustra sudaveram, id est, quum prædicta facta mea et usum ac fruitionem eorum acutius considerassem, *vidi in omnibus vanitatem*, id est deceptionem, iniquitatem, inquietudinem, et afflictionem animi. Nam quamvis ad horam delectent, tamen delectatione expleta, sequuntur multa et magna incommoda, pœnitudo et remorsus, damna, diffamia, hebetudo, dyscrasia, et reatus mortis æternæ, amissio

III Reg. vi, vii, 1-8.

10

III Reg. xi, 4-8.

Mich. vi, 8.

Gen. vi, 2.

Ps. lxxv, 6.

Galat. i, 10.

I Cor. x, 33.

11

summi boni, spoliatio gratiæ, dominium principis tenebrarum, jugumque vitiorum.

Et nihil permanere sub sole. Præcedenti dixit capitulo : Terra in æternum stat. Terra autem sub sole est. Quomodo ergo nunc ait, nihil permanere sub sole? Sub sole quoque sunt, non solum ignis, aer, aqua, tria elementa perpetua, sed et luna cum sphæra sua, quam Aristoteles posuit proximam sphæræ solis; imo et Venus atque Mercurius, secundum Ptolemæum, qui solem asserit esse in medio planetarum : quod tenetur communis, et creditur verius. Quum itaque cœlestia corpora incorruptibilia sint, quomodo nihil manet sub sole? Respondendum, quod sub sole dicitur nil manere, quia contenta sub sole subjacent mutationi secundum locum et situm, aut secundum formam et esse, sive pro parte sua, sive secundum se tota. Et quamvis quædam cœlestia corpora sint sub sole, proprie tamen dicuntur esse sub sole, quæ subjacent influentiæ solis, recipiendo peregrinas impressiones, et quantum ad generationem et corruptionem.

12 His ergo relictis, *transivi*, id est, mentem erexi, *ad contemplandam sapientiam*, id est ad considerandum dignitatem ipsius, ut eam amplecterer, *erroresque et stultitiam*, ut eos vitarem ac reprobarem. *Quid est, inquam, homo, ut sequi possit Regem factorem suum?* id est, quum homo sit carnalis, mortalis ac fragilis creatura, non videtur quod valeat suo Creatori regi sæculorum immortalis, invisibili, adhærere, servire, assimilari. Istud loquitur Ecclesiastes in persona quorundam, dicentium hominem (quum sit mortalis et corporalis) non debere nisi corporalia atque mortalia quærere, juxta illud : Quum sis mortalis, quæ sunt mortalia cura. Cujus erroris princeps fuit Simonides : quem in Ethicis Aristoteles reprobat, eo quod nobilior pars hominis, scilicet intellectus, sit immortalis, divinus, immaterialis. Ideo homo debet summe exquirere divinorum notitiam et amorem. Et quamvis non possit suo Creatori per æqualitatem assimilari, sicut ipse

Eccle. 1, 4.

A per Isaiam testatur, dicens, Cui assimilastis me, et adæquastis me? et rursus : Cui similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? nihilo minus tamen potest ei (auxiliante gratia) finaliter adhærere, reverenter servire, per contemplationem et dilectionem imitative assimilari, tanquam ad imaginem et similitudinem Dei factus. Unde in Timæo asserit Plato, quod nobis est cum diis consortium quoddam divinitatis, et parilitas nominis. In Phædone quoque testatur : Divino, immortalis, et semper eodem modo se habenti enti, similis est anima.

Is. xl, 23.
Ibid. 18.

B *Et vidi quod tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris* : id est, intellexi quod sapientia tantum, imo et plus, præstantior est ignorantia et errore, quantum lux caligine. Inter quæ tantum interest, ut dicat Apostolus : Quæ conventio luci ad tenebras? Ideo sapientium est, oculos cordis semper ad lucem veritatis, et ad virtutum splendorem attollere; stultorum vero, in tenebris vitiorum et falsitatis caligine volutari.

13

C Hinc sequitur : *Sapientis oculi in capite ejus* : quia exteriores oculos suos elevat ad cœlestia intuenda, quatenus ex illorum intuitu, ad Creatoris contemplationem, ejus interiores oculi erigantur, juxta quod in Isaia legitur : Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc. Vel, interiores oculi sapientis sunt in capite, id est in corde ipsius, hoc est in parte intellectiva, in qua sunt tres superiores animæ vires, in quibus superbenedictæ Trinitatis imago relucet : quæ vacant divinis. Rursus, Sapientis oculi sunt in capite ejus, id est in Christo, qui est caput cunctorum fidelium : in quo sapientes interiores oculos suos defigunt, juxta illud Psalmi, Oculi mei semper ad Dominum. *Stultus in tenebris ambulat*, id est, per devia vitiorum, ignorantias et errores graditur ad infernum. Unde in libro Proverbiorum habetur : Justorum semita quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem; via autem impiorum tenebrosa, ne-

II Cor. vi, 14.

14

Is. xl, 26.

Ps. xiv, 15.

Prov. iv, 18, 19.

sciunt ubi corruunt. *Et didici quod unus utriusque esset interitus.* Quum præfatam sapientiæ eminentiam consideravi, occurrit mihi quod eodem modo mori et deficere videtur sapiens atque insipiens : quia in morte sapientis non videtur spiritus remans magis, quam in morte insipientis; et interdum eodem periclitantur naufragio, eodem involvuntur incendio, aut uno gladio feriuntur.

15 *Et dixi in corde meo, in persona hominis imperiti carnalis : Si unus et stulti et meus, qui sapiens sum, occasus, id est interitus, seu finis, erit : quid mihi prodest, quod majorem sapientiæ dedi operam, quam stultus? quum neuter nostrum habiturus sit præmium post hanc vitam, anima existente mortali, ut æstimant imperiti.*

Locutusque cum mente mea, id est intra me conferens, animadverti quod hoc quoque, scilicet ita sentire, esset vanitas, id est

16 *est pessimus error. Non enim erit memoria sapientis similiter ut stulti in perpetuum : id est, diversa erit recordatio de ambobus, non conformis, quoniam sapiens*

Sap. iv, 7. in refrigerio et beatitudine erit, stultus in damnatione æterna. Aliqui vero exponunt sic : Animadverti quod hoc quoque, scilicet majorem sapientiæ operam dare, esset vanitas : loquendo in persona carnalis. Non enim erit memoria sapientis similiter ut stulti : id est, amborum memoria simili modo peribit. *Et futura tempora oblivione cuncta pariter operient : id est, tandem in futuris temporibus oblivioni tradentur cuncta quæ interim fiunt, ita quod erunt sicut quæ in tenebris penitus latent. Moritur doctus similiter ut indoctus.* Nam, quantum ad corpus, non videtur differentia mortis, nec animæ patet egressus. Imo sapientes, docti et justii, interdum violenta morte decedunt et horribiliori quam indocti et vitiosi.

17 *Et idcirco tædruit me vita mea, propter tot mala vitæ huic annexa : me, inquam, videntem mala universa esse sub sole, id est vana atque aliquid mali pænæ vel culpæ admixtum habentia. Quamvis enim vita*

A sit appetibilis per se, tamen propter adversitates et pravitates annexas potest in tædium verti. Propter quod dixit Elias : Sufficit mihi, Domine; tolle (quæso) animam III Reg. xix, 4.

meam. Job quoque : Solvat Deus manum suam, et succidat me. Atque Apostolus : Supra modum, ait, gravati sumus supra II Cor. i, 8.

virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Et cuncta vanitatem et afflictionem spiritus, id est aliquo modo afflictiva cordis, juxta expositionem inductam. Unde oravit Psalmista : Educ de custodia, id est de Ps. cxli, 8.

B carcere, animam meam, ad confitendum nomini tuo; et Paulus, Infelix ego homo! Rom. vii, 24.

quis me liberabit de corpore mortis hujus? Hinc dixit et Jonas : Melius est mihi mori, quam vivere. Jonæ iv, 3.

Consequenter ponit unum miserabile malum, quod multis contingit parentibus.

Rursus detestatus sum, id est, miseram 18

reputavi, omnem industriam, id est prudentiam meam, quam habui in congregando opes terrenas, qua sub sole studiosissime laboravi pro acquirendis divitiis,

C habiturus heredem post me, quem ignoro, id est, de quo nescio, utrum sapiens an stultus futurus sit, id est, quod horum duorum ei conveniet; et dominabitur in laboribus meis, quibus sudavi et sollicitus fui, id est in divitiis meis, a me laboriose adeptis. Et est quidquam tam vanum? 19

quasi dicat : Istud est valde inane ac dolorosum. Istud quoque accidit Salomoni, cujus successor et heres Roboam, rudis et stultus fuit, et a rege Ægypti pro parte depauperatus, ut legitur tertio Regum. III Reg. xiv, 21, 25, 26.

D Unde cessavi a tali divitiarum collectione, renuntiavitque cor meum ultra laborare sub sole pro opibus congregandis, eo 20

quod filii parentum taliter thesaurizantium et congregantium, bona a parentibus congregata, male consumunt, quia faciliter ad manus suas deveniunt, prout dictum est plenius super illud Proverbiorum :

Substantia festinata minuetur; quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. Prov. xiii, 11.

Nam quum alius, id est alter aliquis, laboreet in sapientia et doctrina, ut scilicet 21

sapiens sit et doctus, *et sollicitudine*, id est in cura pro temporalibus rebus; *hominis otioso quæsitæ dimittit*, id est, ea quæ ipse sollicite acquisivit, relinquit homini negligenti ac pigro, qui ea prodigaliter carnaliterque consumit. *Et hoc ergo vanitas est et magnum malum*. Vanitas est, quoniam caret fine intento a congregante, qui intendebat ea relinquere digno et sapienti successori, ac pro statu honesto per eum ducendo. Est etiam magnum malum, quia multum pœnale parenti, si eo vivente et sciente, heres suus sic devoret bona sibi a patre collata. Quod si pater ista non sciat, nec vivat dum fiunt, tamen adhuc vivens, timendo de hoc, affligebatur. Successori vero taliter consumenti bona sibi relicta, istud est magnum malum culpabile.

22 *Quid enim proderit homini cuiuscumque*, id est, quam utilitatem consequitur homo cuiuscumque avarus et tenax, *de universo labore suo*, quo pro divitiis laboravit, vel de ipsis divitiis laboriose collectis, *et afflictione*, id est sollicitudine et anxietate, *spiritus*, id est animæ suæ, *qua sub sole cruciatus est* propter ista terrena, quæ cum labore acquiruntur, cum timore possidentur, cum dolore et tristitia amittuntur? *Cuncti dies ejus doloribus et ærumnis*, id est miseris curis, malisque pœnæ et culpæ, *pleni sunt*: hoc est, ipsemet in diebus suis his calamitatibus adimpletur. Tempori enim adscribuntur ea, quæ fiunt in tempore, sicut ait Salvator: Sufficit diei malitia sua; et, Crastinus dies sollicitus erit sibi ipsi. *Nec per noctem mente requiescit*: quia in lecto corporaliter re-

Matth. vi,
34.
Ibidem.

Marc. iv,
19.

quiescens, corde sollicitatur, ne furto quid perdat, et qualiter plura adipiscatur, aut pertinentia sibi disponat. Unde asserit Dominus: *Ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes, suffocant verbum Dei*. *Et hoc, scilicet per noctem non quiescere mente, et taliter propter temporalia cruciari, nonne vanitas est?* quia a vera beatitudine impedit hominem.

24 *Nonne melius est comedere et bibere, id*

est rebus concessis ad competentiam uti, *et ostendere animæ suæ bona de laboribus suis*, id est vitam suam reficere, et se ipsum consolari ex bonis sibi collatis, ita ut habens victum, et quibus tegatur, contentus sit, et quiete vescatur? prout in Proverbiis dictum est: *Divitias et paupertatem ne dederis mihi, sed tribue tantum victui meo necessaria*. Unde subjungitur: *Et hoc de manu Dei est*: id est, ita refici et contentari, est beneficium Dei, imo et donum gratiæ ejus, ac meritorius actus, si fiat ex caritate. *Quis ita vorabit*, id est, tam abundantem præparationem ciborum habebit, *et deliciis affluet* in usu feminarum et virginum, *ut ego Salomon?* De cujus quotidianis cibariis et uxoribus et concubinis, tertio Regum et secundo Paralipomenon satis conscriptum est. Et tamen ego in talibus ita expertus, definitio ac protestor, quod in ipsis non felicitas, sed vanitas sita est. Quasi dicat: *Mihi in his expertissimo credendum est*.

I Tim. vi, 8.

Prov. xxx,
8.

23

Ideo concludendo subjungit: *Homini bono in conspectu suo*, id est homini vere virtuoso, *dedit Deus sapientiam*, id est sapidam divinarum notitiam, prout sapientia est donum, *et scientiam*, id est infusam notitiam de rebus creatis, quod in eis non sit finis ultimus constituendus: quæ scientia etiam donum est, et omnibus habentibus caritatem inest, sicut et cetera dona; *et lætitiæ*, id est spiritualem consolationem, et gaudium in Spiritu Sancto, ita quod hilariter servit Deo. *Peccatori autem dedit afflictionem*, id est pœnales affectiones, ut sunt, timor, dolor, tristitia, conscientiæ quoque remorsus; *et curam superfluum* circa spiritualia, et terrena, et de vitandis periculis, seu vita productioni; *ut addat terrena terrenis, et congreget ea in repositoriis suis, et tradat ei qui placuit Deo*, id est, relinquat ea ita, quod (Deo sic ordinante) devolvantur in usum hominis justis, eis condigni, quamvis hoc fiat præter seu contra voluntatem et intentionem hominis cupidi, qui ea reliquit, atque ad usum alium ordinavit. Quemadmodum

III Reg. iv,
22, 23; xi, 3;
II Par. ix, 4.

26

Josue XIII-
XXI.
I Reg. XXV,
42.

bona Chananæorum devenerunt in usum filiorum Israel, et opes Nabal, in usum David. *Sed et hoc vanitas est, et cassa sollicitudo mentis*, videlicet tam sollicite congregare divitias, nec uti eisdem, sed relinquere eas his quibus non favet, neque cognovit. Itaque homini virtuoso dat Do-

minus consolationem internam, sicut testatur hoc ipsum expertus : Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam ; et alius, Sicut abundant passionibus Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra. Ps. XCIII, 19.
II Cor. I, 5.

ARTICULUS III

ELUCIDATIO CAPITULI TERTII : OMNIA TEMPUS HABENT.

RURSUS hic docet ex fluctuatione omnium inferiorum, non esse veram mentis quietem in eis. *Omnia tempus habent*, id est, universa ad regionem activorum et passivorum pertinentia, et sub cœlestibus sphaeris contenta, tempori sunt subiecta, et tempus habent suæ durationis : quia et elementa pro parte alterantur et corrumpuntur ad invicem, durante statu sæculi hujus. *Et suis spatiis*, id est periodis, locis ac durationum mensuris, *transcunt*, id est, subsistunt, moventur, ac defluunt, *universa sub celo*, id est contenta sub orbe cœlesti.

1 *Tempus nascendi* : id est, a Creatore et institutore naturæ ordinatum atque præfixum est, intra quantum tempus, corpus rei generandæ formetur ac disponatur ad suæ formæ substantialis susceptionem : quam accipiendo generatur, saltem in utero seu occulte ; quoniam generatio, est productio rei in esse simpliciter, hoc est in esse substantiali specifico. Et quando res talis erumpit in lucem, dicitur generatio ex utero, seu aperta, quæ est potius manifestatio generationis præcedentis, quam generatio proprie dicta. *Et tempus moriendi*, quando complexio prorsus corrumpitur, et naturalis deficit calor. Constituta est autem rebus certa periodus, id est mensura durationis ac vitæ inter nativitatem et mortem : quæ periodus in

B diversis multipliciter variatur, sive ex naturalibus causis, juxta complexionum varietatem, sive ex dispositione providentiæ Creatoris, qui juxta moderamen suæ sapientiæ infinitæ, in diversis hominibus diversimode misericordiam ac justitiam suam declarat. Hinc sanctus Job loquitur Deo : Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. Job XIV, 5.

Tempus plantandi herbas ac arbores : quod in vere fieri solet ; *et tempus evellendi quod plantatum est*. *Tempus occidendi* reos, secundum juris tenorem, seu adversarios, præsertim incredulos, in justo et publico bello ; *et tempus sanandi* eos qui vulnerati effugerint, veniamque petierint, et ex rationabili causa sunt reservandi in vita. *Tempus destruendi* adversariorum fortalitia, seu ædificia valde collapsa ; *et tempus ædificandi*. *Tempus flendi* propter propria vel aliorum peccata, damna, aut funera ; *et tempus ridendi* : quia interdum oportet uti moderato solatio, et in actibus virtuosis gaudendum est. Hinc ait Apostolus : Flere cum flentibus, et ridere cum ridentibus. Christus quoque : Beati, inquit, qui nunc fletis, quia ridebitis. Est enim aliquis bonus risus, de quo in libro Job scriptum est : Donec impleatur risu os tuum, et labia tua jubilo. *Tempus plangendi* propter temporalia mala ; *et tempus saltandi* ex ple-

Rom. XII,
15.

Luc. VI, 21.

Job VIII, 21.

- II Reg. vi, 14. nitudine devotionis, sicut David ante arcam Dei saltavit. Unde et Malachias fert :
 Malach. iv, 2. Saliētis quasi vituli de armento. In nuptiis quoque solet saltatio seu chorizatio moderata admitti. Verum in chorizatione, medium raro aut nunquam servatur, et plurima mala se miscēt ei communitē. Propter quod ait Chrysostomus : Non dedit nobis natura pedes, ut saltemus cum camelis, sed ut faciamus eorum cum angelis.
- 5 *Tempus spargendi lapides* in justa destructione castrorum, civitatum, domorum; *et tempus colligendi lapides*, ad reædificandum destructa, vel ad alia construenda, quemadmodum tertio Regum narratur de Asa rege, qui misit in omnem Judam, dicens : Nemo sit excusatus, quin scilicet veniat ad destruendum constructa a Baasa rege Israel : ex quibus Asa construxit tunc alia. *Tempus amplexandi*, desiderio proli ad Dei obsequium educandæ, vel ad reddendum debitum carnis, sive ad vitandum malum fornicationis in compare, sicut ait Apostolus : Uxori vir debitum reddat, similiter uxor viro ; itemque, Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu, ut vacetis orationi. Hinc additur : *et tempus longe fieri ab amplexibus*, scilicet tempore sacro, et tempore pœnitentiæ deputato, ac tempore communionis, et quando imprægnata est mulier, aut menstrua patitur, et dum in puerperio manet, ac tempore senectutis. Unde in Genesi loquitur Sara : Postquam consenui, et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo ? quasi dicat : Non decet. Ideo super Lucam D seribit Ambrosius, quod tempus carnalis commixtionis inter conjugatos est modicum. Tamen (ut super quartum Sententiarum declarat Thomas) in quolibet casu et tempore jam præfato, ab amplexibus abstinere, non est conjugatis præceptum : quia conjugium non solum est officium naturæ, sed et remedium culpæ. Denique tempore generalis tribulationis, non est vacandum venereis. Ideo (secundum doctores catholicos et Hebræos) Noe et filii
- A ejus, imo et animalia bruta, in arca continuerunt.
- Tempus acquirendi* Iucrum, per mercantias seu patrimonium aut debita ; *et tempus perdendi* acquisita. *Tempus custodiendi*, scilicet imminente periculo ; *et tempus abjiciendi* talem custodiam, quando pax est. *Tempus sciendendi* pannos laneos aut lineos, ad faciendum ex eis vestes ; *et tempus consuendi* scissa. *Tempus tacendi*, quando scilicet non expedit loqui ; *et tempus loquendi*, dum causa rationalis id requirit. *Tempus dilectionis* spiritalis ; *et tempus odii* inimicorum, non in quantum sunt homines, sed in quantum iniqui, ut diligatur persona, odiaturque culpa. *Tempus belli* juste excitandi ; *et tempus pacis* componendæ.
- Porro (ut refert Albinus) Hebræi totum hunc locum exponunt de populo Israel. Cui fuit tempus nascendi, in Patriarchis, et tempus moriendi, sub Vespasiano et Tito. Tempus plantandi patres eorum in terra promissionis sub Josue ; tempus evellendi eos de terra illa, quando ducti sunt in captivitatem a Chaldæis atque Romanis. Tempus occidendi eos in Ægypto ; et tempus liberandi ex Ægypto. Tempus destruendi, sub Nabuchodonosor rege ; et tempus ædificandi, sub Cyro ac Dario. Tempus plangendi eversionem templi ; et tempus ridendi, atque saltandi, quando reversi sunt sub Zorobabel, Esdra, et Nehemia. Tempus amplexandi, quando cœlesti eingeantur auxilio ; tempus longe fieri ab amplexibus, dum pro peccatis suis, a Deo relictī sunt. Tempus acquirendi eos undique perditos et dispersos ; tempus perdendi eos, quando a Romanis vastati sunt. Tempus custodiendi legalia præcepta ; tempus abjiciendi lacinosæ legis mandata. Tempus sciendendi, quando in duo divisa sunt regna sub Roboam ; III Reg. xii, 19. tempus consuendi, tempore Machabæorum. Tempus tacendi Prophetas nunc in captivitate Romana ; tempus loquendi Apostolos. Tempus dilectionis, quo Dominus eos dilexit sub patribus ; tempus odii, quando

Matth. Christo injecerunt manus sacrilegas. Tem-
xxvi, 50. pus belli, eis jam pœnitentiam non agen-
Rom. xi, 25, tibus; et tempus pacis, in futuro, quando
26. intraverit gentium plenitudo, sicque om-
 nis Israel salvus erit.

PRÆTEREA possunt hæc spiritualius altius-
 que intelligi. *Omnia tempus habent*: quia
 1 unusquisque homo habet tempus merendi
 ac demerendi; *et suis spatiis transeunt*:
 quia a sæculo atque exsilio isto, tanquam
 a termino a quo, tendunt ad regnum cœ-
 leste, purgatorium, vel infernum, aut lim-
 2 bum. *Tempus nascendi*: quia dum homo
 caritatem et gratiam gratificantem susci-
 pit in Baptismo, confessione aut contritio-
 ne, spiritualiter generatur; *et tempus mori-*
endi, dum peccat mortaliter. Est etiam
 tempus moriendi pro fide atque justitia.
Is. xxvi, 17, Illic asserit Isaias, dicens: A facie tua,
18. Domine, concepimus, et quasi parturivi-
 mus, et peperimus spiritum salutis. Et
Luc. xii, 4. Dominus in Evangelio: Ne terreamini, in-
 quit, ab his qui corpus occidunt.

Tempus plantandi gratiam in cordibus
 hominum, et instituendi congregationem
 devotam, aut novam religionem. Unde et
Matth. xv, Veritas protestatur: Omnis plantatio quam
13. non plantavit Pater meus cœlestis, eradi-
 cabitur. *Et tempus excellendi quod planta-*
tum est, dum exigentibus suis excessibus,
 3 perit quævis religio. *Tempus occidenti*:
Deut. xxxii, sicut in Deuteronomio Dominus dixit, Ego
39. occidam, et ego vivere faciam. Occidit Do-
 minus, dum gratiam subtrahit justo ju-
 dicio. Salubriter quoque occidit, dum in
 homine privatum amorem prorsus extin-
Galat. ii, guit, ita ut dicere possit: Vivo jam non
20. ego. Unde Colossensibus scripsit Aposto-
Coloss. iii, lus: Mortui enim estis, et vita vestra cum
3. Christo abscondita est in Deo. *Et tem-*
pus sanandi vulnera animæ, per sacra-
 mentorum et gratiarum remedia. Propter
Job v, 17, quod in Job dicitur: Inreparationem Do-
18. mini ne reprobos: quoniam ipse vulne-
 rat, et medetur; percutit, et manus ejus
 sanabunt.

Tempus destruendi, et tempus ædifican-

di: quia primo oportet in se ipso peccata
 destruere, et sic virtutum machinam in
 mente construere, ut proximos verbo et
 opere valeat ædificare. Ideo ait Psalmista:
 Declina a malo, et fac bonum. Et Jeremiæ
 Dominus ait: Ecce constitui te ut evel-
 las, et destruas, et ædifices, et plantes.
Tempus flendi, in via, et valle hæc lacri-
 marum, et dum Christi passio prædicatur,
 aut contra vitia sermocinatur; *et tempus*
ridendi, in patria, et ex consolatione di-
 vina. Imo et jubilandum in psalmodia, ne
 B evangelicum illud impropere nobis:
 Lamentavimus vobis, et non planxistis;
 cecinimus vobis, et non saltastis.

Tempus spargendi lapides: quia quan-
 doque oportet homines duros hinc inde
 dispergere, et pravam eorum societatem
 ac colligationem dirumpere; duras quoque
 cogitationes, et protervarum connexionem
 imaginationum dissolvere. *Et tempus col-*
ligendi: quoniam laborandum est ut per
 caritatem reuniantur, qui corporaliter sunt
 divisi. Pravas etiam cogitationes et abje-
 ctas necesse est ad memoriam revocare, ut
 in confessione prodantur. *Tempus ample-*
xandi Sponsum cœlestem brachiis carita-
 tis, per exercitia vitæ contemplativæ; *et*
tempus longe fieri ab amplexibus, vacan-
 do dolori pœnitentiæ, et exercitiis vitæ
 activæ, ac necessariis corpori. *Tempus ac-*
quirendi gratiam ac virtutes, et spiritua-
 lem profectum, vitamque beatam; *et tem-*
pus perdendi temporalia propter spiritualia
 et æterna, imo se ipsum per mortificati-
 onem et abnegationem sui ipsius, sicut in

D Evangelio ait Salvator: Qui perdiderit
 animam suam propter me, inveniet eam.
Tempus custodiendi se ipsum a culpa,
 juxta illud: Omni custodia custodi cor-
 tuum; *et tempus abjiciendi* talem custo-
 diam, dum fuerit homo confirmatus in
 bono, et securus ab omni periculo: quod
 erit in patria. *Tempus scindendi* duritiam
 cordis, ut aperiatur verbo Dei, et ad pœ-
 nitentiam emolliatur, juxta illud Joelis:
 Scindite corda vestra, et non vestimenta
 vestra; *et tempus consuendi*, id est facien-

Ps. xxxvi,
27.
Jer. i, 10.

4

Matth. xi,
17.

5

6

Ibid. x, 39.

Prov. iv,
23.

7

Joel ii, 13.

di sermonem ex auctoritatibus Scripturarum atque doctorum.

Tempus tacendi, et tempus loquendi.

Quocirca ait Hieronymus : Post multum tempus, de discipulis efficiamur magistri. Porro Seneca in suis ait Proverbiis : Locutum me aliquando pœnituit; tacuisse, nunquam.

8 *Tempus dilectionis Dei et proximorum; et tempus odii vitiorum et eorum qui nobis in via Dei obsistunt, secundum quod tales : juxta quod scriptum est, Perfecto odio oderam illos. Unde et Christus :*

Ps. cxxxviii, 22.

Luc. xiv, 26.

Ibidem.

Joann. xii, 25.

Ephes. vi, 13.

Job vii, 1.

Matth. xi, 12.

Rom. xii, 18.

Si quis (inquit) venit ad me, et non odit patrem suum et matrem, non potest meus esse discipulus. Rursus, tempus odii sui ipsius, sicut subjunxit : Adhuc autem et animam suam. Ideo et in Evangelio Joannis loquitur, dicens : Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Hoc odium est, iniquitatem odire, pravam inclinationem reprimere, debitam pro peccatis castigationem assumere. *Tempus belli*, contra invisibiles hostes ac aciem vitiorum. Ideo hortatur Apostolus : Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die mala, et in omnibus perfecti stare. Nempe, ut sanctus Job fassus est, Militia est vita hominis super terram. Christus quoque in Evangelio : Regnum, inquit, cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Hinc Seneca loquitur : Pacem habeto cum hominibus, bellum cum vitiis. *Et tempus pacis* internæ eum Deo, pacis quoque temporalis cum proximis, sicut ad Romanos legitur : Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Quod si alii noluerint concordes et pacifici esse nobiscum, nos tamen tranquillitatem servemus in Deo. Hinc Seneca docet : Id age, ne quis merito tuo te oderit.

9 *Quid habet amplius homo de labore suo, nisi aliquid prædictorum? quasi dicat : Stabilitatem non habet, neque salutem in vita præsentis. Vidi afflictionem, id est laboriosam exercitationem circa studium litterarium, quam dedit Deus per-*

10

missive aut effective, *filiis hominum, ut distendantur*, id est, diversimode extendantur et occupentur, *in ea* : quatenus per hanc etiam a gravioribus vitiis et nimis carnalitatibus retrahantur, periculosisque otis carcant, quamvis in ea ad salutem parum aut nihil proficiant.

Cuncta fecit Deus bona in tempore suo, id est, dum ea produxit, sive in principio mundi, seu postea. Unde in Genesi sæpe dicitur : Vidit Deus quod esset bonum. Omne enim creatum, aliquid increatæ bonitatis participat. Ideo ad Timotheum dicit

41

Gen. i, 10, 12, 18, 21, 25.

1 Tim. iv, 4.

Apostolus : Omnis creatura Dei bona. Vel ideo ait, In tempore suo, quoniam quamvis quædam nociva sint homini, eis importune utenti, tamen si tempore suo, id est opportuno, eis utatur, bona sunt ei. *Et mundum tradidit disputationi eorum* : id est, creaturas et ordinem universi exposuit Creator considerationi disputationisque hominum; *ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus*, id est, nullam creaturam possit perfecte et plene cognoscere, sicut dictum est supra : Cunctæ res

difficiles; non potest eas homo explicare sermone. Et quod ait, Ut non inveniat homo, intelligendum videtur concomitanter potius quam causaliter, sicut in Psalmo, Tibi soli peccavi, ut justificeris, etc. Potest tamen causaliter accipi, quoniam ideo voluit Deus homines sic deficere in cognitione creaturarum, quatenus ex hoc attendant incomprehensibilitatem et excellentiam Creatoris, imbecillitatemque proprii intellectus. Quod autem subjungitur, *ab initio usque ad finem*, referri potest ad verbum illud, Quod operatus est, ut sit sensus, quod nullam creaturam, ab exordio mundi usque ad finem ejus factam sive fiendam, possit homo plene cognoscere; vel ad illud, Ut non inveniat homo, scilicet ab initio vitæ suæ usque ad mortem.

Eccle. i, 8.

Ps. l, 6.

Et cognovi quod non esset melius, nisi latari in actibus bonis, et in Deo, seclusa curiosa, immoderata, et anxia exercitacione studendi; et facere bona opera in vita sua, per quæ mereatur ad plenitudinem

42

- 13 scientiæ in futuro pertingere. *Omnis enim homo qui comedit et bibit moderanter cibum et potum, non solum corporalem, sed etiam spiritualem, et videt bonum de labore suo, id est, ex laboribus suis et rebus laboriose acquisitis experitur fructum, atque consequitur commodum; hoc donum Dei est: quia ex gratia et auxilio ejus procedit. Videre autem, in Scripturis frequenter pro Gustare seu Experiri accipitur, ut in Psalmo: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem; et in Actibus Apostolorum: David appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem.*
- 14 *Didici quod omnia opera, id est cuncta creata, quæ fecit Deus, perseverent in æternum.* Supra jam dixit: Vidi nihil permanere sub sole. Quomodo ergo nunc ait, quod omnia opera Dei perseverent in æternum? Et respondendum, quod omnia permanent in æternum, vel in esse individuali ac proprio, quantum ad incorruptibilia, ut sunt corpora cœlestia, angeli et animæ rationales, et elementa, quoad se tota; vel in esse suæ speciei, et successione similium sibi usque ad finem mundi: sic enim tempus, motus, dies, nox, æstus et frigus dicuntur jugiter permanere. Nil autem sub sole permanet, uniformiter se habens. *Non possumus eis quidquam addere, nec auferre:* id est, nullam speciem possumus ordini universi apponere, neque abstrahere, quoniam decor et ordo mundi in specierum connexionem ac integritate consistit. Certum est autem, quod individualia innumerabilia quotidie auferantur, occidantur, seu corrumpantur. Homines quoque et bruta generant quotidie sibi similia. *Quæ fecit Deus, ut timeatur.* Omnia etenim supergloriosus, omnipotens, sapientissimusque Creator instituit et produxit, quatenus ex consideratione eorum, ad Creatoris admirationem timoremque filialem, amorem et venerationem excitentur. Unde Scriptum est: *Universa propter se ipsum operatus est Dominus. Qui ait per Jeremiam: Me non timebitis, qui posui arenam terminum mari? Quod factum est, ipse*
- A *sum permanet, vel in se, vel in simili sibi. Quæ futura sunt, jam fuerunt in similibus sibi in specie, sicut expositum est in primo articulo; et Deus instaurat quod abiit, id est, restituit in simili sibi quod desiit esse.*
- Vidi sub sole in loco judicii impietatem:* id est, in solis judicialibus seu tribunalibus, vidi sedere impios judices; *et in loco justitiæ, iniquitatem:* id est, eos qui resident ad conservandam justitiam inter alios, vidi esse injustos; vel qui primo fuerunt justii, vidi in injustitiam lapsos. *Et dixi in corde meo: Justum et impium judicabit Dominus:* id est, ex hoc quod in hoc mundo est tanta inordinatio ac injustitia in judicando, conclusi et perpendi, quod Deus essentialiter justus ac sapiens, qui nullum malum dimittit impunitum, nullumque bonum relinquit impræmiatum, universaque inordinata per culpam, reducit ad ordinem per pœnarum inflictionem: conclusi, inquam, quod ipse universos justissime judicabit, non solum in morte singulorum, sed et in die novissimo; *et tempus omnis rei tunc erit:* id est, tunc quælibet res recipiet et habebit quod ei debetur seu congruit; tuncque erit consummatio temporis uniusque enti, quia deinceps tempus non erit, motu cœli cessante, juxta illud in Apocalypsi: *Juravit per viventem in sæcula sæculorum: Quia tempus ultra non erit. Dicitur autem tempus rei esse, quum ei contingit aliquid speciale et arduum. Unde in Evangelio Joannis loquitur Christus: Tempus meum nondum advenit; et alibi, Nondum venit hora mea.*
- Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus:* id est, hoc cogitavi atque appetii, ut Deus per suos effectus seu diversos eventus, perscrutaretur hominum qualitatem et proprietatem, non ut ipse agnosceret, sed ut eas nobis manifestaret: sicut dicitur in Scripturis homines tentare et probare, juxta illud Job: *Probavit me Dominus quasi aurum quod per ignem transit; et in Psalmo: Quoniam*
- Eccle. i, 9.
16
17
Apoc. x, 6.
Joann. vii, 6.
Ibid. ii, 4.
Job xxiii, 10.
Ps. lxxv, 10.

probasti nos, Deus; igne nos examinasti. Hinc subditur : *et ostenderet similes esse bestiis*. Istud loquitur Salomon in persona imperitorum, opinantium non esse vitam futuram, et cupientium hoc ipsum aliis demonstrari : quales fuerunt Sadducæi, sicut in actibus fertur Apostolorum : qui dixerunt non esse resurrectionem mortuorum, nec angelum, neque spiritum. *Idcirco unus in specie, id est consimilis, interitus est hominis et jumentorum, id est similis mors hominum ac brutorum, ita quod anima hominis perit cum corpore; et aqua utriusque conditio : sicut moritur homo, sic et illa moriuntur; similiter spirant omnia, scilicet homines et jumenta, et nihil habet homo jumento amplius, id est, in nullo excedit dignitatem brutorum.* Ista est stultorum ac rudium hominum argumentatio, quod quia homines et jumenta in multis conveniunt, ideo homines in nullo jumenta transcendunt, et instar brutorum deficient, quum tamen in ratione et intellectu, ac libera voluntate illis præmineant. Propter quod sanctus ille Job inquit : Deus docet nos super jumenta terræ, et super volucres cæli erudit nos.

Act. xxiii, 8.
19
Job xxxv,
11.

Cuncta subjacent vanitati, id est mutabilitati (ut supra magis expositum est), et omnia inferiora corruptibilia pergunt ad unum locum communem, id est, tendunt ad mortem, per quam revertuntur in terram. Hinc subditur : *De terra facta sunt, quantum ad corpus in quo (quantum ad materiam) elementum terræ prædominatur.* In aliquibus tamen proprietas aquæ prædominatur. Unde in Genesi legitur : Dixit Deus : Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile. *Et in terram pariter, id est consimiliter, revertuntur, quantum ad corpus, quod in pulverem cineremque resolvitur, juxta illud in Genesi : Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Verumtamen, sicut mixta ex elementis composita sunt, sic resolvuntur in ea. Sed resolutio in terram evidentior est, ideo magis exprimitur.

Eccle. i, 2.
20
Gen. i, 20.
Ibid. iii, 19.

21 *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, id est, an animæ homi-*

num morientium deducantur ad Dei iudicium, seu ad loca cœlestia? *et si spiritus, id est animæ irrationales, jumentorum descendat deorsum, id est, in potentiam materiæ redigatur, et de esse, cadat in non esse ac in nihilitatis abyssum, potius quam animæ hominum, sicque animæ hominum per immortalitatem præstantiores sint animabus brutorum?* quasi dicat : Istud nemini constat. Sed (ut tactum est) Salomon loquitur ista, in persona carnalium et penitus bestialium hominum. De quibus etiam alibi habetur : Dixerunt impii : Non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis; et post hæc erimus tanquam non fuerimus.

Sap. ii, 1, 2.

Stultissimi isti putaverunt, omnes eis similes esse in insipientia ista; sed erraverunt gravissime : quia non solum ab initio mundi, providentia Dei et ejus iudicium, ac immortalitas rationalium animarum, innotuerunt sanctis Patriarchis ac Prophetis, et eorum sequacibus, sed præcipuis quoque philosophis.

Siquidem Plato in secundo Timæi disseruit : Passiones si frenarent ac subjugarent animæ, justam his levemque vitam fore voluit opifex Deus; si vincerentur, injustam et laboriosam : et victricibus animabus, ad comparis stellæ contubernium ac sideream mansionem reditum patere, acturis deinceps vitam beatam; victas vero, mutare sexum. In Phædone quoque testatur : Quicumque non lustratus et in expiatus in Avernum abierit, in cœno jacebit; demum expiatus atque lustratus illine migrans, habitabit cum diis. Et rursus ibidem : In deorum, inquit, genus philosophanti et pure hinc emigranti, fas est meare. Itemque : Quoties abeunt defuncti in locum quo dæmon unumquemque portaverit, primum quidem in causam deportantur, utrum bene et sancte degerint, an minime. Et quicumque videbuntur mediocriter vitam transegisse, transeuntes in Acheronta, perveniunt in locum ubi habitabunt; atque ab injustitiis expiati, dantes

pœnas, absolvuntur. Sane quicumque videbuntur incurabiliter se habere, ob magnitudines piaculorum, hos Deus in competens jacet barathrum.

Insuper Aristoteles clarissime docet, intellectum esse immaterialem et immortalem, tam tertio de Anima, quam libro de Animalibus. Proclus quoque Platonice in Elementatione sua theologica subtilissime immortalitatem animæ probat, eo quod omne conversivum ad se ipsum, et reditivum ac reflexivum super proprium actum, necesse sit incorporeum et incorruptibile esse. Hinc theoremate 168 fatetur: Omnis intellectus, in æternitate substantiam habet, et potentiam, et operationem; et postea, Omnis, inquit, anima, incorporea substantia est, et separabilis a corpore, impertibilis quoque et incorruptibilis.

22 *Et deprehendi nil melius esse, quam lætari hominem in opere suo, et hanc esse partem illius.* Istud dupliciter potest exponi. Primo, ut Salomon in carnalium persona loquens, eliciat ex præinducto errore, non esse melius, quam ut homo det se ad deliciandum in rebus carnalibus et terrenis, idque reputet felicitatem suam con-

A sistere. Secundo, ut introducat hæc verba ex sententia propria, ad reprobandum implicite errorem præfatum, ut sit sensus: Et deprehendi, ex ratione et illuminatione divina, nihil melius esse, quam lætari in opere suo, id est in actibus virtuosus, ex ratione ac deliberatione manantibus: qui proprie appellantur actus humani, quia per rationem differt homo a brutis, et speciem a rationali perfectione sortitur. *Quis enim cum adducet*, id est, quis perducet hominem viatorem ad hoc, *ut post se futura cognoscat*, id est, ut certitudinaliter prænoseat, quales post mortem suam filii et heredes ejus consistent, et qualiter vivent, ac bona sua consument? quasi dicat: Hoc communiter non revelatur hominibus, nec poterit revelari nisi a Deo, mediate vel immediate. Ideo expedit, sollicitudinem immoderatam et congregationem terrenorum avaram, prorsus abjicere, concessisque rebus moderate atque hilariter uti, ac indigentibus impertiri: et hanc esse partem illius, id est bonum præcipuum, et occupationem salubrem, ut in præsentī vita id agat, post quam amplius promereri non potest.

ARTICULUS IV

ELUCIDATIO CAPITULI QUARTI: VERTI ME AD ALIA.

ADHUC in isto capitulo introducit mirabilem ac miserabilem vanitatem, instabilitatem, ac impietatem rerum humanarum in statu præsentī. Propter quod in vita hæc non est ponenda ultimata hominis salus. *Verti me ad alia*, id est, mentem converti ad alia consideranda: juxta illud in Job, Cogitationes meæ variæ succedunt sibi, et mens in diversa rapitur. *Et vidi calumnias*, id est injuriationes et oppressiones iniquas, *quæ sub sole geruntur*, id est, in terra ab hominibus sibi invicem

D inferuntur, *et lacrimas innocentium, et consolatorem neminem*, id est, rarum aut nullum esse consolatorem eorum qui calumnias patiuntur, juxta illud Isaia: *Justus perit, et non est qui recogitet; et viri misericordiæ tolluntur, quia non est qui intelligat.* Unde in Psalmo ait Salvator: *Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni;* ac rursus in Isaia, *Circumspexi, et non erat auxiliator. Nec posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos, id*

Is. LVII, 1

Ps. LXVIII, 21

Is. LXIII, 5

1

Job xx, 2.

est, innocentes et egenos oppressos, humana subsidia non habentes, non posse potentiorum ac iniquorum potestati tyrannidique resistere. Hinc in Habacuc legitur : Quare non respicis, Domine, contemptores, et taces conculeante impio justio- rem se? Propter hoc lacerata est lex, quia impius prævalet adversus justum; propter hoc egreditur iudicium perversum.

Cf. Habac. 1, 13, 3, 4.

2 *Et laudavi magis mortuos, quam viventes* : id est, tanto tædio inde afflictus sum, quod defunctos, qui talia mala nec agunt, nec sustinent, reputavi feliciores, quam viventes talia facientes aut patientes. Et verum est quod melius, id est minus malum sit mortuum esse, aut non esse, quam impie agere. Absolute tamen loquendo, non est melius mortuum esse, aut non esse, quam pati injurias atque adversa. Imo, si æquanimiter tolerantur, beatum est, sicut ait Salvator : Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Si vero non esset futura vita, aliquo modo sic esset. Salomon vero multa hic loquitur in infirmorum persona. Nam subdit :

Matth. v, 10.

3 *Et feliciorem utroque judicavi qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt.* Per Necdum natum, possunt intelligi abortivi, seu fetus adhuc existentes in utero, vel qui erunt, et adhuc penitus non sunt. Vel [loquitur] secundum quorundam hæresim seu errorem, qui putant animas esse ac vivere antequam descendant in corpora. Hos igitur reputavit feliciores, aut minus miseros jam natis et vivis, atque defunctis : quia mala pœnæ et culpæ hujus vitæ experti non sunt. Quod tamen absolute ita non est, nisi intelligatur de solis vitiosis vivis ac mortuis. Si quidem mala culpæ sunt maxima mala, et summe abominabilia. Propter quod Seneca in suis testatur Proverbiis : Tolerabilior est qui mori jubet, quam qui male vivere præcipit; itemque, Tolerabilior pœna est, vivere non posse, quam nescire, id est non scire vivere bene. Plato etiam in Phædone : Si anima, inquit, moreretur in corpore, lucrum inventum esset iniquis morientibus

A simul liberari a corpore atque malitia. Hinc in Politicis Aristoteles contestatur, quod homo impius decies millies pejor viliorque consistat, quam bestia. Unde et de proditore locutus est Christus : Bonum ei erat, si natus non esset homo ille.

Matth. xxvi, 24; Marc. xiv, 21.

At vero circa istud, Feliciorem utroque judicavi qui necdum natus est, scribit quidam : Id est abortivum, qui nondum habet experientiam aliquam mali pœnæ aut mali culpæ actualis, et sic non sustinet aliquam pœnam sensibilem, sed habet vitam magis delectabilem, quam possit haberi in vita præsentis, secundum omnes doctores qui loquuntur de morientibus in solo peccato originali. Circa hoc dico, quod quamvis doctores communiter dicant illos non habere pœnam sensibilem, non tamen omnes hoc dicunt. Similiter hi qui dicunt illos non habere pœnam sensibilem, diversificantur; nec omnes dicunt eos habere vitam magis delectabilem, quam possit in hac vita haberi. Augustinus namque super Joannem, et Gregorius super C illud Job, Multiplicabit vulnera mea, etiam sine causa, manifeste dicunt, infantulos illos in solo originali decedentes, non dumtaxat pœnam damni, sed et pœnam sensus habere, et torqueri ab igne, quamvis dicant illam pœnam esse mitissimam, comparatione eorum qui in mortali defuncti sunt. Quam opinionem sequitur Ubertinus in libro suo de Vita Salvatoris. Porro Bonaventura super quartum Sententiarum dicit, illos sic mortuos, esse in quodam medio inter gaudium et mœrorem, ita quod nec contristantur, nec delectantur, sed manent quasi in æquilibra quadam : dum ex una parte non contristantur, eo quod damnationem evaserunt; et ex alia parte non gaudent, quia beatitudinem amiserunt. Verumtamen in utroque hoc dicto, communi doctorum sententiæ magis consentio.

Job ix, 17.

Rursus contemplatus sum omnes labores hominum, id est quosdam de omnibus, seu omnes in genere; et industrias, per quas intendunt ac enituntur ad divitias,

4

voluptates, seu honores pertingere, *animadverti patere invidia proximi*: id est, consideravi quod industrie agentes ad obtinendum prospera mundi, expositi sint perversorum rancori, et invidias atque insidias patiantur: quia invidia est dolor de prosperitate alterius. Hinc sola miseria dicitur carere invidia, Nec soli mali, sed et boni patent invidiæ proximorum. Ideo Seneca dixit: Nondum felix es, si nondum te turba deridet: nam etsi nullos inimicos tibi faciat injuria, multos tamen facit invidia. Denique periculosum est invidentes habere: quia (ut Aristoteles Tulliusque fatentur) sicut ira quærit aperte nocere, ita invidia occulte. Hinc denuo Seneca loquitur: Maximo periculo custoditur, quod multis placet. *Et in hoc ergo vanitas, scilicet in invidentia tali, et cura superflua est.* Invidi namque sollicite quærent, qualiter alios sua privent prosperitate ac gratia: quod superfluum est, miserrimum et iniquum. Quocirca scribit Albinus: Quid vanius quam homines proprias non deflere miseras, nec sua lugere peccata, et alios

5 *Stultus complicat manus suas, id est, simul plicat eas a laboribus abstinendo, et comedit carnes suas, id est, se ipsum consumit inopia ac macilentia, quia pro necessariis refugit laborare. Spirituali quoque egestate tabescit, quia virtutum operibus renuit insudare. Dicens: Melior est pugillus, id est modicum quid, cum requie, id est corporali repausatione, quam plena utraque manus, id est multum seu abundantia, cum labore et afflictione animi, id*

A est cum labore sollicito, et laboriosa occupatione, ac cura pro obtinendis in copia vitui necessariis. Hoc modo excusat se piger ac negligens, et verba quæ in se veram possunt habere sententiam, applicat abusive ad excusandum suam ignaviam. Vere etenim melior est pugillus cum requie spirituali, et mentis tranquillitate inquietudine vitiorum carente, quam temporarium superfluitas, cum timore perdendi hoc, et anxia cura, quemadmodum scriptum est: Melius est modicum justo, super

Ps. xxxvi,
16.

B divitias peccatorum multas.

Considerans, reperi et aliam vanitatem sub sole. Unus est, id est aliquis homo singularis, et secundum non habet, id est cohabitorem propinquum aut socium, non filium, non fratrem, id est nullum cui de jure competat ei in hereditate succedere; et tamen laborare non cessat pro rebus terrenis augendis, quum habeat satis; nec satiantur oculi ejus divitiis: quia quo plura acquirit, plus appetit. Pecunia enim appetitum non satiat, sed irritat. Nec recogitat, dicens: Cui laboro? id est, cur tam superflue me fatigo, qui heredem non habeo? et fraudo animam meam bonis, id est, me ipsum, seu vitam meam animalem, privo competenti usu opum mearum? In hoc quoque est vanitas, id est stulta cupiditas et avara tenacia, et afflictio pessima: quia res ista continet malum culpæ ac pænæ. Ideo fertur in Psalmo: Verum-

Ps. xxxviii,
7.

tamen in imagine pertransit homo, sed et frustra conturbatur. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea. Talibus Jacobus loquitur: Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum æruginavit; et arugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis.

Jacob. v,
2, 3.

Melius est ergo duos esse simul quam unum, id est utilius et magis humanum, quum, teste Philosopho, homo naturaliter sit animal politicum et sociale; habent enim emolumentum, id est mutuam lucrum et commodum, societatis suæ. Si unus ceciderit in aliquam adversitatem,

9

10

11 tentationem, aut culpam, *ab altero fulcietur*, id est, sustentabitur, erigetur, custodietur : sicut et in exteriori itinere, si unus in aquam foveamve corruerit, a consorte extrahitur. *Væ soli*, qui cum alio communionem societatis et amicitiae prorsus non habet; *quia quum ceciderit in mala pœnæ aut culpæ, non habet sublevantem se hominem*. *Et si dormierint duo, fovebuntur mutuo* : id est, sicut corporaliter pariter dormientes invicem calefaciunt se, sic amabiliter cohabitantes ac invicem conversantes, mutuo se accendunt per verba et facta caritate Dei et proximi. *Unus quomodo calefiet?* id est, sicut difficulter calefit tempore frigido, qui solus dormit in lecto; sic qui solus est, difficulter caritate accenditur. Imo faciliter in torporem cadit pigritiæ, et in desideria carnalitatis ejusdam ac consolationis externæ, ut Cassianus testatur. *Et si quispiam, scilicet invisibilis aut visibilis inimicus, prævaluerit contra unum, duo resistunt* adversario tali, se invicem exhortando; succurritque socius socio superato, pro ipso orando, ipsum monendo, et per opera exemplaria inflammando, suaque merita ei communicando. Hinc Plato loquitur in Phædone : Adversus duos nec Hercules fertur satis potens.

12 Ex præinductis vita socialis laudatur. Ad cujus commendationem insinuandam, Dominus et Salvator discipulos suos combinatos misit ad prædicandum. Unde et Psalmista decantat : Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum! Hinc sancti et expertissimi Patres, Benedictus, Bernardus, Climacus, Cassianus, vitam cœnobitalem, in qua plures religiosæ personæ sub spirituali patre in sancta obedientia militant Deo, multum commendant, securioremque asserunt; vitam vero solitariam, quamvis sublimem, tamen periculosam esse testantur, nec convenire nisi exercitatis in omni virtute, prout de hoc in regula S. Hieronymus sapienter disseruit. Unde et Aristoteles naturali ratione inductus, testatus est, quod homo solus, est Deus

A aut bestia, id est divinus aut bestialis. Nihilominus (prout S. Thomas in secunda secundæ determinat et declarat) absolute loquendo, vita illa omnino solitaria anachoretica, vitæ cœnobitali ac sociali præferatur, tanquam perfectior atque divinius. Nec hoc repugnat præhabitis, quoniam Salomon loquitur hic secundum legem communem, atque de homine secundum congruentiam suæ naturæ, non secundum præminentiam gratiæ, quæ transcendit naturam, nec lege arctatur communi.

B Ex inductis etiam verbis monstratur, quam utile et salubre sit, habere fidelem amicum ac socium probum, qui ad omne bonum honestum integre adstet : cui homini tanquam sibi ipsi possit credere, communicare, confidere. Hinc Seneca dixit : Vita sine amico, visceratio est leonis ac lupi. Errat qui amicum in atrio quærit, in convivio probat. Et rursus : Diu cogita an aliquis recipiendus sit tibi in amicum. Quum placuerit fieri, toto pectore illum admitte; tam audacter cum illo loquere, quam tecum. Si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis sicut tibi, vehementer erras, nec satis nosti naturam amicitiae veræ. Omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam vero credendum est ei, sed ante amicitiam deliberandum. Itaque qui pariter conversantur, præsertim religiosi, diligentissime satagant ita cohabitare, ut se invicem adjuvent, ædificent, elevent, et caritate accendant; et nequaquam scandalizent, molestent, perturbent se mutuo. Nisi enim caritate conjuncti sint, et morum conformitate convenient, cohabitatio eorum maxime est damnosa, amara, ac dura.

Funiculus triplex difficile rumpitur : id est, sicut corporaliter est de funiculo ex tribus chordis contexto et juncto; sic spiritualiter caritas quæ est vinculum cordis, uniens et colligans amantem dilecto, difficulter violari poterit aut dissolvi, si triplici nutriatur et conservetur fomento, videlicet consideratione bonitatis rei amatae, potissime summi boni, consideratione

quoque beneficiorum dilecti, et intuitione præmii caritatis. Vel per triplicem funiculum, intelliguntur ipse qui diligit, et dilectus ejus, et condilectus utrique : quemadmodum amor inter conjugatos est fortior, quando eandem habent prolem ambobus earam. Vel ideo ait, Funiculus triplex difficile rumpitur, quia si tres ad invicem commorentur ac mutuo suffragentur, difficile poterunt superari, eo quod tot sint coadjutores, quot cohabitatores.

13 *Melior est puer pauper in temporalibus, et sapiens, id est in spiritualibus locuples* (quia nec vera prudentia, nec vera sapientia sine aliis habetur virtutibus, quamvis sapientia informis et acquisita queat eum vitiis esse), *rege sene et stulto, qui nescit prævidere in posterum, id est, ex præteritis ac præsentibus, nescit conijcere de futuris : quod tamen præcipue spectat ad præsidentes, ut sic de communi utilitate suorum provideant subditorum. Unde, ut Tullius docet, ad prudentem, maxime ad regem, pertinent memoria præteritorum, consideratio præsentium, providentia futurorum. Nescit, inquam, prævidere periculum proprium, utpote quod de carcere*

14 *catenisque interdum quis egrediatur ad regnum, agnita ejus prudentia, innocentia, idoneitate. Quemadmodum Joseph*

Gen. xli, 14, 40-44.

Ps. civ, 20, 21.

Sap. x, 14.

IV Reg. xxv,

7, Job xxxvi, 7-12.

de carcere fuit promotus super regnum Ægypti, primus post regem, juxta illud in Psalmo : Misit rex, et solvit eum : constituit eum dominum domus suæ. Et in libro Sapientiæ : In vinculis non dereliquit eum, donec afferret illi sceptrum regni. *Et alius natus in regno, utpote heres ac filius regis, inopia consumatur : quemadmodum quarto Regum contigisse legitur Sedeciæ. Hinc scriptum est : Deus reges in solio collocat, et illic eriguntur. Et si fuerint in catenis, et vineantur funibus paupertatis, indicabit eis opera eorum, quia violenti fuerunt, ut revertantur ab iniquitate. Si audierint et observaverint, complebunt dies suos in bono, et annos suos in gloria ; si autem non audierint, transibunt per gladium, et consumentur in stultitia.*

A Origenes et Victorinus per puerum pauperem et sapientem, intelligunt Christum : de quo loquitur Isaias, Puer natus est nobis. Per regem senem et fatuum, intelligunt diabolum : qui a mundi fuit exordio, et in veritate non stetit ; et sapientiam perdidit in decore suo, ut ait Ezechiel ; atque inveteratus est in peccato : quem Christus devicit.

Is. ix, 6.

Joann. viii, 44. Ezech. xxviii, 17.

Math. iv, 1-11.

15

Vidi cunctos, id est multos de omnibus, viventes, qui ambulant sub sole, cum adolescente secundo, id est adhærentes adolescenti filio regis antiqui, qui patri suo secundus est, id est primus post eum, atque interdum ex ambitione usurpat sibi regnum, patre suo adhuc vivente, habetque populum pro majori parte sibi faventem. Hinc subditur : qui consurgit pro eo, id est, pro patre suo incipit regnare.

Infinitus, id est nobis innumerabilis et valde magnus, numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum, id est, patri suo ante suum principatum obedierunt, et nunc sibi obtemperant ; et qui postea futuri sunt, id est posteri obedientium sibi, non latabuntur in eo, id est, despicient eum senescentem, eo quod patrem suum de regno expulerit, vel ex alia causa, et ita abjicient eum, et filio ejus hærebunt. Sed et hoc vanitas est, sic scilicet regnum invadere, et patre seniore relicto, filium ambitiosum in regem suscipere ; et afflictio spiritus, id est valde afflictivum regi antiquo.

16

Custodi pedem tuum, ingrediens domum Dei : id est, cum reverentia et humilitate vade et intra in templum sive ecclesiam, et recta intentione vanum refrenando affectum, ne sacra loca inhonores, et Deum in locis suæ honorificentiae deputatis offendas, sicut multi ingrediuntur indevote, irreverenter, superbe, vana et lasciva affectione cupientes hominibus complacere. Quorum meminit Scriptura dicens : Optimates, capita populorum, ingredientiæ pompaticæ domum Israel : et iterum, Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen. Et appropinqua prædicatoribus, doctoribus, et prælatis, ut audias

17

Amos vi, 1.

Soph. i, 9.

auribus cordis et corporis verbum Dei et A tum potentibus magis solet competere, qui præcepta Ecclesiæ. *Multo enim melior est voluntate utuntur pro lege, juxta illud Sapientiæ : Sit fortitudo nostra lex justitiæ. Sap. II, 11.* obedientia cordis, qua implentur præcepta, quam stultorum victimæ, id est exteriora sacrificia Deo oblata, quæ non sunt ei accepta : præsertim loquendo de sacrificiis legis, quæ non nisi ex fide, devotione et caritate offerentium, Domino placuerunt. *Qui nesciunt quid faciunt mali* : id est, sua vitia non attendunt, sua excæcati elatione aliisque peccatis, in tantum ut mala sua reputent bona. Quibus in Isaiâ Is. v, 20. Dominus comminatur : Væ qui dicitis malum, bonum ; et bonum, malum. Istud multum potentibus magis solet competere, qui voluntate utuntur pro lege, juxta illud Sapientiæ : Sit fortitudo nostra lex justitiæ. Sap. II, 11. Unde et quarto Politicorum Aristoteles ait, quod multum potentes, nec sciunt, nec volunt subdi. Postremo, huic quod dictum est, Melior est obedientia, etc., consonat illud primi Regum : Melior est obedientia, quam victimæ. Unde per prophetam Amos Dominus ait iniquis : Non accipiam odorem cœtuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocausta, non suscipiam. Amos v, 21. Qui et in Osee testatur : Misericordiam volui, et non sacrificium. Osee vi, 6.

ARTICULUS V

DECLARATIO CAPITULI QUINTI : NE TEMERE QUID LOQUARIS.

VIDETUR Salomon in libro isto frequenter in verbis suis derogare providentiæ Dei, et justis judiciis ejus, dicendo : Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat? et, Nihil habet homo amplius jumento; et consimilia : quæ ex persona carnalium imperitorumque loquitur. Ne ergo putetur talia dixisse ex animo, propriaque persona, et ne quis ejus exemplo ad similia proferenda erumpat; recte nunc ait :

1 *Ne temere quid loquaris* : id est, nullum verbum proferas veritati Scripturæ aut honestati virtutum contrarium; et præsertim incaute aut præsumptuose nihil loquaris de Deo, et de natura et attributis ipsius : quia, ut ait Apostolus, Corrum-punt mores bonos colloquia mala. Et ad reprimendum nos ab immoderato Deitatis ac judiciorum ejus scrutinio, dictum est in libro Proverbiorum : Qui perscrutator est majestatis, opprimetur a gloria. *Neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo* : id est, ex consideratione divinæ præsentis omnia intuentis ac judicantis retrahi debes, ne præceps sis ad loquendum, potissime de divinis in arduis, et in his ubi non habetur manifesta et certa determinatio ex Scripturis aut doctrinis Ecclesiæ : quia, ut divinus Dionysius et post eum Damascenus testantur, non est audendum aliquid loqui de Deo, præter tradita in sacris eloquiis. Hinc etiam in Proverbiis dictum est : Vidisti hominem velocem ad loquendum? Stultitia magis speranda est, quam illius correctio. Prover. XXIX, 20.

Jacobus quoque apostolus : Sit, inquit, omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Ideo Seneca loquitur : Sicut sapienti viro incessus modestior convenit, ita oratio (id est locutio) pressa, non audax. Tardiloquum te esse jubeo. Prope est a te Deus : bonus vir sine Deo non est. Et iterum : Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

Deus enim in cælo, id est, ipse Deus rector, creator, et dominus est cœlorum, et in eis ob suam excellentiam specialiter esse habitareque dicitur. Ideo eum com-

prehendere nequis, sed temperate ac timorate loqui debes. *Et tu super terram*, id est, terrenus, mortalis et incola terræ es : ideoque valde inferior Deo. Ideo non ingeras te divinis inconsiderate. Nam et quamvis ipse in cœlis tanquam omnium summus Judex resideat, nihilo minus inferiora omnia intuetur. Ino ipse in sua natura incircumscriptibilis est omnino, illocalis et intemporalis, ubique præsens, quamvis in cœlo specialiter esse dicatur, eo quod ibi eminentius operetur, ac clari-

Job xxxv, 5.

us videatur. Hinc scriptum est : Suspice cœlum et intueri, et contemplare aera, quod altior te sit. Hæc ergo eminentia Creatoris, et incomprehensibilitas judiciorum Altissimi, debet nos refrenare a locutione incauta de ipso ac ejus judiciis, et a periculoso scrutinio, imo ab omni verbo et actu illicito. Propter quod ipse per

Is. lx, 8, 9. Isaïam ait : Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ ; neque viæ meæ, viæ vestræ : quia sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris. *Idcirco sint pauci sermones tui*, id est moderati, non superflui, potius ad minus, quam ad majus tendentes : et hoc, consideratis circumstantiis rei et causæ atque materiæ : quia secundum audientium dispositionem, capacitatem, indigentiam, et secundum objecti dignitatem, eminentiam, difficultatem, aut incomprehensibilitatem, oportet moderari, extendere, breviare sermonem : ad quod servandum, unctio docet, discretio dirigit experientia juvat. Denique Glossa fatetur, quod etiam vera de Deo

2

Multas curas sequuntur somnia, et in multis sermonibus invenitur stultitia : id est, sicut post multas et magnas sollicitudines in vigilia habitas, sequuntur somnia proportionabilia de rebus eisdem in nocte, tempore somni (quæ enim tractantur in vigilia multum intente et anxie, occurrunt in somno per sua phantasmata) ; sic multos sermones comitatur insipientia, cul-

pa, dispersio cordis, conscientiæ læsio, et audientium scandalum. Unde in Proverbiis dictum est : In multiloquio peccatum non deerit ; et, Totum spiritum suum profert stultus. *Prov. x, 19.*
Ibid. xxix, 11.

Ex præinductis docemur, ex consideratione præsentiae majestatis divinæ, cuncta cernentis ac audientis, nos in omnibus custodite habere, non solum in verbis oris, sed etiam cordis, hoc est in cogitationibus, atque in affectionibus quæ ex cogitationibus oriuntur. Nam si præsentia viri sapientis ac probi, reprimeret nos a negligentia, inhonestate, excessibusque verborum : quanto magis præsentia Dei, ab omni interiori exteriorique culpa nos debet restringere? Hinc sapientes docuerunt, ut ubique imaginemur quasi præsentialiter adesse, atque inspicere nos virum prudentem et virtuosum, sicque in cunctis agere sapienter, et verecundari de omni indecentia et fœditate, ob viri illius præsentiam : ut vel sic assuescamus ex divinæ consideratu præsentiae, hoc ipsum implere. Hinc Seneca dixit : Aliquis vir bonus eligendus est nobis, ac semper ante oculos habendus, ut sic semper tanquam illo spectante vivamus, et omnia tanquam illo iudice faciamus. Maxima pars vitiorum vitatur et tollitur, si peccatori testis adistat. Qui sic semper veretur, cito erit reverendus. Hanc ipsam practicam docet et S. Bernardus in Epistola ad Fratres de Monte Dei. Præterea etiam sanctorum angelorum præsentia, ad idem incitare nos debet. Et mirum ac deplorandum, quod non attendimus ista, nec divinæ majestatis intuitum perpendimus, veremur ac veneramur. Unde elicitur, quam infinita sit insipientia, miseria, imperfectio, ac perversitas nostra, qui humanum amplius quam divinum honoramus adspectum.

Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere, id est votum implere. Periculum etenim est in mora. Nam si quis ex dilatione non necessaria fiat impotens ad persolvendum votum, incurrit grande periculum. Et quamvis præcepta quæ obligant

3

semper, non obligent ad semper, obligant tamen pro tempore opportuno. Ideo qui religionem vovit intrare, debet hoc adimplere celerius quo congrue potest. Nec solum reddendum quod Deo vovetur, sed etiam quod hominibus promittitur. Quod si quis promittat aliquid homini, quod ad ipsius hominis pertineat commodum aut honorem, potest homo id relaxare, et promittentem a tali promissione seu obligatione absolvere. Si vero promittat quid alteri, quod Dei honorem, servitutem, aut cultum directe concernat, ut quotidie le-

Ps. LXXV,
12.

Hine ait Psalmista : Vovete, et reddite Domino Deo vestro. In Deuteronomio quoque sic legitur : Quod semel egressum est de labiis tuis, observabis, et facies sicut promisisti Domino Deo tuo.

Deut. XXIII,
23.

Displicet enim ei infidelis, id est non impleta, et stulta, id est indiscreta, promissio. Quemadmodum enim tres sunt comites juramenti, scilicet discretio, veritas, justitia (ut ait Hieronymus super illud in Jeremia, Jurabis, Vivit Dominus, in iudicio et veritate et justitia); ita iidem sunt tres comites voti, ita quod quidquid veritati, discretioni, aut justitiæ contrariatur, non est vovendum neque jurandum. Et quamvis promissum sit aut juratum, non est tamen implendum : nec peccat, qui promisit aut juravit, talia non implendo ; sed peccavit, tale quid jurando aut promittendo. Hinc ait Isidorus : In malis promissis rescinde fidem ; in turpi voto muta decretum. Quod incaute vovisti, non facias : impia est promissio, quæ scelere adimpletur.

Jer. IV, 2.

Sed quodcumque voveris, redde : præsertim quia votum plus obligat quam juramentum. Violatio etenim voti contrariatur fidelitati quam homo tenetur Deo ; violatio autem juramenti repugnat veritati. Et hoc Thomas in secunda secundæ magis declarat. Votum quoque est actus latriæ,

A quæ inter virtutes morales videtur primum sortiri, propter propinquitatem ejus ad theologicas virtutes, et quoniam circa Deum versatur, cui cultum cærimoniamque impendit. Ideo, sicut valde laudabile ac meritorium est, vota implere ; ita prorsus damnabile vitiosumque censetur, ea non observare. Hinc loquitur Augustinus : Non te vovisse pœniteat ; imo gaude jam tibi non licere, quod cum tuæ detrimento salutis licuisset. Felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Unde sicut vovere, est spontaneæ voluntatis ; sic ea implere, est necessitatis. *Multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere.*

4

Præterea infidele est votum eorum, qui necessitatis articulo imminente aliquid vovent, et necessitate illa cessante, vovisse se dolent, nec implent. Votum quoque factum de impossibili, stultum est : similiter quod fit Deo de re indifferenti. Constat item ex dictis, multo plus meritorium esse, facere bonum ex voto, quam sine voto. C Ponderent hæc religiosi qui nec substantialia suæ religioni observant, quam enormiter atque gravissime peccent.

Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam : id est, non dicas ex corde, te non posse præcepta implere, nec concupiscentias carnis frenare, aut in medio hominum caste et sobrie vivere : quod esset iniquitatem in Creatorem, auctorem naturæ, retorquere, juxta illud Psalmistæ, Quoniam declinaverunt in te mala. Unde rursus pro hac iniquitate vitanda, orat

Ps. XX, 12.

D Psalmista : Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Qui autem dicunt se non posse peccata vitare, carni suæ præstant peccandi licentiam. Quocontra ait Hieronymus : Maledictus qui dicit Denm aliquid impossibile præcepisse. Vel sic : Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam : id est, oscula et verba lasciva, ex quibus caro ad peccandum accenditur, fuge ; nec etiã aperiās os tuum gulæ et ebrietati, ex quibus carnis vitia nutriuntur.

Ps. CXL, 4.

- Neque dicas coram angelo tibi ad custodia deputato : Non est providentia : id est, Deus non habet curam et providentiam actuum humanorum. Quo dato, sequitur nec angelos hominibus custodiendis desuper missos. Quocontra ait Apostolus :*
- Hebr. i, 14.* Nonne omnes sunt, administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis? Imo etiam in
- Matth. xviii, 10.* Evangelio Dominus : Angeli, inquit, eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei. Sicque tale verbum, est verbum blasphemiam atque perfidiam et ingratitude maximam, non solum in Dei, sed et in angelorum redundans injuriam. Potest tamen per angelum, etiam sacerdos intelligi, juxta illud Malachiam : Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini est. *Ne forte iratus Dominus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum,* id est, destruat cuncta quæ habes, sicque ostendat per effectum, providentiam se habere; dissipet quoque opera manuum tuarum, id est, bona tua præterita, propter hanc culpam privet mercede æterna. De taliter enim loquentibus atque dicentibus illud in Isaia, Comedamus et bibamus, eras enim moriemur, Dominus ait : Revelata est iniquitas ista in auribus meis. Si dimittetur (id est non dimittetur) vobis iniquitas hæc donec moriamini. Unde ad Ezechielem Dominus loquitur : Peccatum domus Israel magnum est valde nimis. Dixerunt etenim : Reliquit Dominus terram, et Dominus nos non videt. Propterea et ego non parcam, nec miserebor, sed arguam in furore.
- Is. xxii, 13.*
Ibid. 14.
Ezech. ix, 9, 10; xxv, 17.
- 6 *Ubi multa sunt somnia, ibi plurimæ sunt vanitates, et sermones innumeri.* Hoc intelligendum est de his qui somniis suis faciliter credunt, et quidquid eis in somno apparet, representatur, occurrit, putant mysticum esse, et aliquid significare, atque a Deo vel angelo revelari. Quibus contingunt multæ deceptiones; et ipsi de suis somniis plurima fabulantur, et tandem fiunt phantastici. Ideo in Ecclesiasti-
- A co inducitur : Somnia extollunt imprudentes. Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum, secundum hoc visio somniorum. Sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit visitatio emissa. Multos errare fecerunt somnia. Unde in Jeremia et Ezechiele Dominus loquitur de pseudoprophetis : Errare fecerunt populum meum propter somnia sua, quæ narrat unusquisque proximo suo, dicens : Somniavi, somniavi. Verumtamen ista non sunt intelligenda, quasi somnia sint semper spernenda aut deceptiva. Sunt enim quandoque a Deo per angelos, interdum ex causa pure naturali. Unde in Numeris Dominus ait ad Aaron : Si fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad eum. In libro Job quoque legitur : Per somnium in visione nocturna, aperit Deus aures virorum. In Evangelio etiam legitur sæpe angelus apparuisse Joseph in somnis. De hac materia super Genesim plenius scripsi, et super præallegatum Ecclesiastici capitulum, suo loco (præstante Domino) scribam. Hæc pro nunc tetigisse sufficiat. *Tu vero time Deum* filiali timore, non somnia vana, imaginationesque stultas : a quarum deceptione ora liberari a Domino.
- B
C
D
- Si videris calumnias egenorum, quas sustinent a divitibus atque potentibus, et violenta judicia, id est censuras, pœnas, similesve effectus, quos impii iudices ac potentes jubent per violentiam infirmioribus inferioribusque inferri, et subverti justitiam in provincia, ita quod innocentes opprimuntur, et justii persecutionibus infestantur; non mireris super hoc negotio, id est, de istis eventibus non mireris admiratione immoderata, turbativa, aut diffidentia. Solent enim quidam pusilli nondum satis illuminati vel in Scripturis exercitati, vehementer mirari, fluctuare, deficere, dum cernunt quosque justos, sapientes, innocentes ac sanetos, a pessimis tribulari, spoliari, fugari, occidi, quasi Scriptura non dicat : Multæ tribulationes ju-*
- Eccli. xxxiv, 1-3, 6, 7.*
Jer. xxiii, 27, 28; Ezech. xiii, 10, 6.
Num. xii, 6.
Job xxxiii, 15, 16.
Matth. i, 20; ii, 13, 19.
7
Ps. xxxiii, 20.

Act. xiv, 21. storum; et, Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum; *Math. v, 10.* et rursus, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Siquidem in hac vita electi et justii per impiorum manus purgantur, exercentur, et ad cœleste regnum mittuntur. De hac re Cassianus primo libro Collationum, in collatione abbatis Theodori de Nece Sanctorum, tractat diffuse. Unde in talium pusillorum sic admirantium persona Habacuc loquens: Quare non respicis, inquit, Domine, super inique agentes, et taces devorante impio justiore se?

Cf. Habac. i, 13, 3.

Quia excelso excelsior est alius: id est, unus in potestate atque officio constitutus, est alio officiato sublimior, sicque si justus est, potest illius errata corrigere; vel si tyrannus est ille excelsior, potens est inferiorem opprimere. *Et super hos quoque eminentiores*, id est excelsiores, *sunt alii*: quemadmodum super barones et comites, sunt duces et reges, seu angeli qui præsumt provinciis, nec sustinerent talia fieri, nisi præstolarentur divini tempus judicii. *Et insuper universæ terræ rex*, id est monarcha totius regni, *imperat servienti*, id est suis ministris: ad quem pertinet aliorum emendare injurias et errata. Vel, per Universæ terræ regem, intelligitur Deus omnipotens: de quo ait Psalmista, Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnem terram. Qui prætaeta mala non sineret fieri, nisi suo tempore vellet et posset universa judicare, et male judicata rejudicare. Qui ait: Quum accepero tempus, ego justitias judicabo. De quo et in Job scriptum est: Deus inultum abire non patitur; et in Ecclesiastico, Altissimus est patiens redditor.

Ps. xciv, 3.

Ps. lxxiv, 3.

Job xxiv, 12.

Eccli. v, 4.

9 *Avarus non implebitur pecunia*, id est, affectus avari non satiatur pecuniis: quoniam quo plures acquirit, plures desiderat, sicut hydropicus, quanto plus bibit, tanto plus sitit. De hoc dicta sunt multa. *Et qui amat divitias temporales immoderate, et tanquam finem, seu propter se ipsas,*

A *fructum non capiet ex eis*, id est usum salubrem: quia non proficiunt ei ad salutem, sed obsunt; et vix audet eis ad sufficientiam uti, ac Deo de eis ingratus est, nec communicat pauperibus. Ideirco in Ecclesiastico scriptum est: Nihil iniquius quam amare pecuniam. Et Salvator in Evangelio: Quam difficile, inquit, qui pecunias habent, intrabunt in regnum cœlorum! Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum. Porro divitiæ in tantum possunt amari, in quantum utiles ac necessariae sunt ad spiritualia bona, hoc est ad bene vivendum, ad serviendum Altissimo, ad habendum necessaria vitæ, ad cultus virtuosos, ad Dei honorem. *Et hoc ergo vanitas. Ubi multæ sunt opes, multi et qui comedunt*, id est consumunt, *eas*. Quod frequenter contingit. Quidam tamen divites tenent secum perpaucos, et opes reponunt. *Et quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias suas oculis suis?* Sicque ex earum apprehensione delectatur inaniter, et est sicut Tantalus in mediis undis.

Eccli. x, 10.

Luc. xviii, 24, 25.

10

C *Dulcis est somnus operanti*, post suum laborem, *sive parum sive multum comedat*. Nam propter lassitudinem et diuturnum laborem, natura indiget recreatione. Similiter occupato in exercitiis virtuosis, et vitæ activæ operibus, dulces est interdum quieti contemplationis vacare, præsertim si cum Apostolo sciat abundare et penuriam pati, saturari et esuriem sustinere. *Saturitas autem divitis non sinit eum dormire diu et quiete*: quia ex saturitate dyscrasiam, torsiones, ægritudinesque incurrit; est quoque propter divitias suas sollicitus. Similiter carnalis sua saturitas impedit eum ab obdormitione in Deo per contemplationis soporem; nec dicere potest, In pace in id ipsum dormiam et requiescam. Verum, ut Seneca in Proverbiis suis testatur, bene dormit, qui non sentit quam male dormit.

11

Philipp. iv, 12.

Ps. iv, 9.

D *Est et alia infirmitas*, id est enervatio ac debilitas cordis, robori virtutum con-

12

traria, *pessima*, id est valde mala, *quam vidi sub sole : divitiæ conservata in malum domini sui*, id est, quod ipse dives, præsertim avarus, frequenter congregat et reservat divitias in damnum et periculum sui ipsius, dum fures, raptores, latrones et tyranni, insidiantur ei propter suas divitias, et tollunt eas, aut etiam ipsum occidunt. Ideo Seneca dixit : Maximo periculo custoditur, quod multis placet. *Pereunt enim in afflictione pessima*, id est, divitiæ auferuntur suo possessori cum amara ejus tristitia et desolatione, quia invitissime eas amittit. *Generavit filium, qui in summa egestate erit* : quia opes patris direptæ sunt, nec eas potest recuperare. *Sicut egressus est nudus ille possessor sic spoliatus, seu filius ejus bonis paternis privatus, de utero matris suæ; sic revertetur pauper et nudus in terram, et nihil auferet secum de labore suo*, dum moritur, id est de suis bonis terrenis, laboriose acquisitis. Attamen opera, id est merita ac demerita, singulos eos sequuntur, juxta illud in Apocalypsi : Opera illorum sequuntur illos. Hinc fertur in Psalmo : Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Job quoque : Dives (inquit) quum dormierit, nihil secum auferet; apprehendet eum quasi aqua inopia. Ideo ait Apostolus : Nihil intulimus in hunc mundum; haud dubium quia nec auferre quid possumus. *Miserabilis prorsus infirmitas! Quo modo venit, sic revertetur. Quid ergo prodest ei quod laboravit in ventum*, id est inaniter et incerte? *Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris cordis*, id est in malis pœnæ et culpæ, et in curis multis, quæ mentem affligunt et pungunt ut spinæ, et in ærumna atque tristitia, id est anxietate et mœrore.

Spiritualiter, divitiæ conservantur in malum domini sui, dum quis ad tempus spiritualiter crescit in scientia atque virtutibus, et non perseverat usque in finem. Imo bona cooperantur ei in malum, et melius ei esset non cognovisse viam justi-

tiæ, quam post agnitionem reverti retrorsum. Similiter accidit ei qui de spirituali opulencia meritorum suorum extollitur, nec permanet gratus Deo, humiliterque subjectus. Talis generat filios, id est discipulos ac subditos, pauperes, quia scandalizantur in eo, et recidivationem ejus sequendo, pereunt simul cum ipso : sicut de talibus ait Apostolus, Errantes et in errorem mittentes.

Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis et bibat, et fruatur lætitia ex labore suo, quo laboravit ipse sub sole numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus : et hæc est pars illius : id est, melius est temperate et delectabiliter uti terrenis, quam tam anxie propter ea sollicitari, et in tenebris præactis uti eisdem. Frui autem, frequenter pro Uti accipitur. Nam proprie non est fruendum nisi Deo. *Et omni homini, cui Deus dedit divitias atque substantiam, id est mobilia et immobilia bona, potestatemque ei tribuit ut comedat ex eis, et fruatur parte sua, et letetur de labore suo*, id est, delectabiliter sua portione utatur : *hoc est donum Dei*, id est quoddam beneficium ejus, et melius usu præactis : et ex gratia id procedit, quod homo temporalibus ordinate utatur. — Spiritualiter, bonum est refici sacramentis Christi, pane lacrimarum, et actibus virtuosus, atque ex eis et gratia Dei, præstolari vitam beatam, ejusque exspectatione gaudere.

Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ, id est, tempus vitæ suæ non videbitur sibi valde longum, nec tædiosum, eo quod Deus occupet deliciis cor ejus, id est, vitam jucundam ei concedat, secundum modum nunc introductum. His autem qui in deliciis vivunt, tempus videtur breve, quamvis sit longum : sicut e contrario, his qui desolatam, tristem, amarum ducunt vitam, tempus, quamvis breve, videtur longum, ut in damnatis maxime patet. His quoque qui conantur quotidie multa expedire et agere, dies valde breves apparent, quia non valent satisfacere suo

13

14

Apoc. xiv,
13.
Ps. lxxv, 6.

Job xxxvii,
19, 20.

I Tim. vi, 7.

15

16

II Petr. ii,
21.

II Tim. iii,
13.

17

18

19

affectui. Conformiter hominibus virtuosis, A contemplativis, perfectis, tempus breve videtur, quia in assidua mentis tranquillitate, et bonæ conscientiæ securitate, spiritualique gaudio serviunt Deo; et quoniam quidquid hic agere queunt, quantumcumque diu vixerint, permodicum reputant in-

tuitu et amore retributionis futuræ. Interdum tamen præ desiderio dissolvendi et existendi cum Christo, ac perfruendi beatificæ Deo, tempus potest eis longum apparere, ita ut dicant : Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est ; et, Quando veniam et apparebo ante faciem Dei ? Philipp 1, 23. Ps. cxix, 5. Ps. xli, 3.

ARTICULUS VI

EXPLANATIO CAPITULI SEXTI : EST ET ALIUD MALUM QUOD VIDI SUB SOLE.

1 **R**URSUS cupidorum et divitum vanitatem, miseriasque describit. *Est et aliud malum quod vidi sub sole, et quidem frequens apud homines, id est sæpe contingens hominibus. Deinde exprimit illud. Vir cui dedit Deus divitias et substantiam, id est bona mobilia ac immobilia, bona terrena, opesque naturales ac artificiales, et honorem, id est dignitatem præsentiam, famam, et humanæ reverentiæ exhibitionem ; et nihil deest animæ suæ, id est personæ ejus, sumendo partem pro toto, seu vitæ animali, ex omnibus quæ desiderat, id est de his quæ ad temporalem spectare videntur prosperitatem. Nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo, id est, tempus vitæ ei non præstat, sed subtrahit eum per mortem ; sed homo extraneus vorabit illud, id est, bona ejus consumet. Hoc vanitas, id est instabilitas, et miseria magna est. Non tamen est culpa in se, nec ex parte Dei subtrahentis, nec ex parte subtracti, nisi forsitan ob culpam suam tam cito tollatur.*

3 *Si genuerit quispiam centum liberos. In* Scripturis autem (ni fallor) non legitur quis genuisse ultra septuaginta filios, nisi forsitan addito uno aut duobus, sicut in libro Judicum recitatur Abimelech filius Gedeonis occidisse septuaginta viros fratres suos filios Gedeonis. Quibus tamen superstes fuit Joatham frater illorum, imo

Judic. ix, 5.

Ibidem.

B et ipse Abimelech. Similiter quarto Regum narratur Jehu occidisse septuaginta filios Ahab : ante quos occiderat filium ejus Joram. Verumtamen aliqui habuerunt plures quam septuaginta duas proles, ut patet de Roboam rege, qui viginti octo genuit filios, sexagintaque filias. *Et vixerit multos annos, et plures dies ætatis habuerit, sicque fecunditatem habeat prolis, ac vitæ diuturnitatem, et anima illius, id est ipsemet, non utatur bonis substantiæ suæ, necessaria vitæ sumendo ex ipsis, eo quod sibi subtracta sint, vel ipse in captivitatem traductus, sepulturaque careat : sicut de Joakim rege Jeremias prædixit, Sepultura asini sepelietur. De hoc ego pronuntio, quod melior illo sit abortivus : qui actualiter non peccavit, et ad limbum purerorum deducitur. Hæc autem intelligenda sunt, faciendo comparisonem istorum ad invicem, quantum ad mala vitæ præsentis. Potest tamen contingere, quod aliquis dives spoliatur et captivetur, atque in tantis adversis sit patiens, ac Deo intentus, sicque melior sit ac felicior abortivo.*

IV Reg. x, 6, 7. Ibid. ix, 24.

II Par. xi, 21.

Jer. xxii, 19.

Porro sequentia dupliciter exponuntur : Primo, de abortivo. *Frustra enim venit in uterum et ad conceptum, quia non potuit pervenire ad nativitatem ex utero, nec ad vitam beatam ; et pergit ad tenebras, id est ad limbum, quem dicunt aliqui tenebrosus, vel quia in eo est pœna damni ; vel,*

4

Ad tenebras, id est ad sepulcrum; *et oblivione delebitur nomen ejus*, id est, ipsemet cito erit a memoria hominum omnino deletus, nec habuit nomen sibi impositum.

5 *Non vidit solem*, id est, quia non prodiit vivus ex ventre ad lucem; *neque cognovit distantiam boni et mali*, id est, differentiam inter bonum et malum non est expertus in mundo, quia non venit ad usum rationis in vita præsentis. — Secundo, exponuntur hæc de homine divite, diu vivente, secundo, nec tamen potente uti divitiis suis: qui *frustra venit ad opes*, vel in mundum, in quo non est consecutus felicitatem, *et pergit ad tenebras*, id est ad tormenta ac desolationes; *et oblivione delebitur nomen ejus*: eo modo quo in Proverbiis dictum est: Nomen impiorum putrescit; et in Psalmo, Nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi. *Non vidit solem*, id est, prosperitatem atque lætitiā non est expertus, nec Solem justitiæ consideravit; *neque cognovit distantiam boni et mali*: id est, sola adversa expertus est, non prospera, et ita non novit utrumque perfecte: quia (ut fertur communiter) qui non est paupertatem aut infirmitatem expertus, nescit quid sit opulentia aut sanitas. Vel, Non cognovit distantiam boni et mali, id est, non discrevit inter virtutes et vitia. Imo quæ illicita sunt, licita reputavit.

6 *Etiam si duobus millibus annis vixerit homo*: quum tamen nemo in Scripturis legatur mille annis vixisse; sed Mathusalem qui ceteris diutius invenitur vixisse, annis nongentis sexaginta novem vixisse narratur in Genesi; *et non fuerit perfructus bonis*, sed jugiter malis, adhuc tamen abortivo miserior est, præsertim si non fuerit perfructus bonis gratiæ ac virtutum. *Nonne ad unum locum properant omnia?*

7 *Omnis labor hominis in ore ejus*: id est, quidquid laborando acquirit de rebus terrenis, ore seu comestione consumit; *sed anima ejus non implebitur*: id est, cor ejus plura desiderabit, nec sufficientia erit

A contentum (potissime loquendo de eupido), ac postea iterum cupiet manducare. — Spiritualiter, omnis labor hominis est in ore ejus, quando jugiter laborat addiscere aliquid, ut instruat alios, vel ut ornate loquatur, et sapienter eloqui videatur.

Quid habet amplius sapiens a stulto? et quid pauper, supple, a divite? id est, in quo excedit sapiens decoratus sapientia (quæ est donum seu notitia Scripturarum cum impletionem earum) stultum, id est iniquum in quo puerilitatis vitium viget?

B Unde in Proverbiis dictum est: Usquequo stulti ea quæ sibi nociva sunt, cupient?

Propter quod admonet Paulus: Nolite pueri effici sensibus. Et in quo pauper spiritu, id est humilis, seu propter Deum libenter egenus, excedit divitem cupidum? *Nisi ut pergat*, tam sapiens talis, quam pauper, *illuc ubi est vita gloriæ*, id est beatitudo æterna, cui nihil de mortalitate et calamitate miscetur. Unde scriptum est: Neminem diligit Deus, nisi qui cum sapientia inhabitat. Et in Isaia: Non est po-

C pulus sapiens, ideo non miserebitur ejus, qui fecit illum. Et in Matthæo loquitur Veritas: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum; atque in Psalmo, Pareet pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet. Sed, heu! multi sunt, in quibus detestanda puerilitas regnat. Propter quod Seneca protestatur: Multa bona nostra nobis nocent. Adhuc enim in nobis non pueritia, sed quod est gravius, puerilitas remanet. Et hoc quidem pejor est, quod auctoritatem senum habemus, et vitia puerorum.

Melius est videre, id est cognoscere, *quod cupias*, id est, quod merito et salubriter appetere debes, videlicet ultimum finem, et omnia necessaria seu utilia ad eum adipiscendum, *quam desiderare quod nescias*, id est, quod tibi expedit ignorare magis quam scire, ut sunt superstitiosa, magica, frivola. Falsum quoque non scitur, quamvis seiri putetur, ut ait Philosophus. *Sed et hoc vanitas est, et præsumptio spiritus*, scilicet desiderare quod nescias:

8

Prov. i, 22.

I Cor. xiv, 20.

Sap. vii, 28.

Is. xxvii, 11.

Matth. v, 3.

Ps. lxxvi, 13.

9

- 40 juxta expositionem nunc tactam. *Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus* : id est, omnium qui nascentur nomina Deo præcognita sunt; vel, alii qui præcesserunt, similes illis in specie, similia nomina habuerunt. *Et scitur quod homo sit*, id est, de omnibus illis scitur, quod mortales et fragiles creaturæ sunt, fuerunt, aut erunt. Ideo non debent se ultra mensuram sui gradus et status seu conditionis extendere ad vana, præsumptuosa et curiosa. *Et non possit contra fortiolem se in judicio contendere* : id est, Creatori suo non poterit respondere, vanitatem et culpam propriam defendendo, aut aliquid contra Dei providentiam efficaciter allegando. Unde ait Apostolus : O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic? Hinc fertur in Job : Sapiens corde est, et fortis robore. Quis restitit ei, et habuit pacem? Si voluerit homo cum eo contendere, non poterit respondere unum pro mille. Hoc est quod in Isaia scriptum est : Væ qui contradicit factori suo. Numquid dicit lutum figulo suo, Quid facis?
- 41 *Verba sunt plurima*, eorum qui secreta et incomprehensibilia, seu curiosa et superstitiosa scire cupiunt et scrutantur : qui frequenter verbis utuntur superfluis. De qualibus ait Apostolus : Semper discentes, et nunquam ad veritatis notitiam pervenientes; et Isaias, Ubi sunt augures tui, qui contemplantur sidera, ut ex his annuntiarent tibi quæ ventura sunt? *Multaque in disputando habentia vanitatem* : quia errant in multis, et argumentis topicis ac frivolis, tanquam demonstrativis ac solidis, innituntur et occupantur. Hoc clarissime patet in multis philosophis atque astronomis, qui contra fidei christianæ veritatem plurima conscripserunt ac disputaverunt : qui enormiter sunt mentiti, et in rudissimos ac nefandissimos corruerunt errores, sicut Averroes peripateticus, qui tandem in disputationibus suis contra Catholicos, negavit providentiam Dei, et animam humanam dixit esse mortalem, ac unum numero intellectum in eunctis hominibus. Similiter Porphyrius Platonius, qui licet concesserit legem Moysi datam a Deo, nihilo minus idololatriam approbavit, quæ tamen in lege Moysis apertissime reprobatur. Albumasar quoque astrologus in Introductorio majori, et Alkindus in sua Theorica, et libro de Radiis stellicis, mirabiliter ac miserabiliter erraverunt. De talibus ad Timotheum scribens Apostolus, ait : Quemadmodum Jannes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem; sed ultra non proficient : insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.

ARTICULUS VII

ELUCIDATIO CAPITULI SEPTIMI : QUID NECESSE EST HOMINI MAJORA SE QUÆRERE?

- 4 **C**APITULUM istud sententiis atque moralibus documentis est plenum, in quibus non vanitas, sed via ac meritum ad veram consistit salutem. *Quid necesse est homini majora se quærere*, id est, ea scrutari et comprehendere velle, quæ intellectus sui capacitatem transcendunt? Unde in sequentibus dicitur : Non plus sapias quam necesse est, ne obstupescas. Et in Ecclesiastico legitur : Altiora te ne quæseris; non enim tibi necesse est ea quæ abscondita sunt, videre oculis tuis. *Quum ignoret quid conducat sibi in vita sua*, id est, quid sibi conveniat seu utile necessa-

riumve existat in isto exilio ad beatitudinem impetrandam. Nam et Apostolus ait : Quid oremus sicut oportet, nescimus.

Rom. viii,
26.

Quocirca sciendum, quod quædam ex suo genere bona sunt et necessaria ad salutem, ut præcepta Dei atque Ecclesiæ; vel ad salutem utilia, ut evangelica Christi consilia. Et de talibus scimus quid nobis conducat in vita nostra. Quædam vero sunt indifferentia in se, quibus possumus bene et male uti; nec cunetis expediunt, sed nec semper : ut infirmitas, sanitas, opulentia, paupertas externa. De quibus nescimus quid, sicut oportet, oremus, et quid nobis magis conveniat. Unde Dominum exorare debemus, ut de talibus provideat nobis quod amplius nobis expediens est, et ipse inspirare dignetur quid appetamus. A cognitione autem et consideratione necessariorum et utilium salubriumve salutis, frequenter nos impedit curiosa, subtilis, seu præsumptuosa investigatio altiorum talium. Idecirco vitanda est, et nociva.

Ecclesi. iii,
22.

Et illud Ecclesiastici est servandum : Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper. Hinc ait et Seneca : Cito a corpore ad animum redi. Illum excole et exorna. Modico labore colitur ille. Bonum illud apprehendere enarra, quod vetustate fit melius. Non te jubeo libro et pugillaribus jugiter imminere : dandum est animo aliquod intervallum. Hinc Plato loquitur in Timæo : Hoc meis precibus comprehensum, ut potissimum ea dicantur, quæ Deitati sunt placita.

Itaque nescit homo quid conducat ei in vita sua *numero dierum peregrinationis sue*, id est conversationis præsentis, qua tendit ad patriam Beatorum, sicut ait Apostolus : Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Unde et Jacob patriarcha in Genesi : Dies, inquit, peregrinationis meæ super terram, centum triginta annorum sunt. *Et tempore quod velut umbra præterit.* Quemadmodum quodam loco David loquitur Deo : Peregrini sumus coram te et advenæ, sicut omnes patres nostri; dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est mora. Sanctus quoque Job ait :

II Cor. v, 6.

Gen. xlvii,
3.

I Par. xxix,
13.

A Homo quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. *Job xiv, 2.*

Aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub sole sit? id est, quis hominum poterit alteri prædicere quid certe post ejus mortem continget (loquendo de futuris pure contingentibus)? Scimus tamen ex Scripturis multa quæ fient post nos; sed præfata contingentia certe præscire ac prænuntiare, Deo appropriatur. Propter quod in Isaia inducitur : Quæ futura sunt, annuntiate, et sciemus quia dii estis. Hinc in Scripturis quidam vocantur divini, qui de talibus prænuntiandis et revelandis secretis se intromittunt. *Is. xli, 23.*

Melius est nomen bonum, id est fama ædificatoria et honesta, *quam unguenta pretiosa.* Nam bonum nomen est ad gloriam Dei, ædificationemque proximi, et ei qui bonæ famæ est, ad multa accommodum. Idcirco, secundum Augustinum, qui negligit famam, crudelis est, quoniam quantum in se est, interimit proximos qui audiunt malum de eo. Deo itaque debemus conscientiam puram, proximo bonam famam. Hinc ait Apostolus : Christi bonus odor sumus in omni loco. Et Seneca contestatur : Honestus rumor, alterum est patrimonium. Verumtamen multi devoti doctores affirmant pertinere ad humilem, ut velit ab omnibus vituperari, contemni, et conculcari. Quomodo igitur appetit nomen bonum? Et respondendum, quod quantum in se est, ex consideratione suorum peccaminum, ac desiderio conformandi se aliqualiter Christo propter se passo, appetit talia; sed ne alii scandalizentur in ipso, atque ex hoc Deus inhonoretur, bonam desiderat famam.

2

II Cor. ii,
15, 14.

Et dies mortis, die nativitatibus. Dies nativitatibus est, qua generamur in culpa, et natura filii iræ, atque ad multa pericula et tormenta ac vitia. Unde Sancti quidam, tali diei maledixisse leguntur, præsertim Job et Jeremias, dicentes : Maledicta dies in qua natus sum. Hinc Jeremiæ quintodecimo dicitur : Væ mihi, mater mea; quare *Jer. xv, 10.*

Ephes. ii, 3.

Job iii, 3;
Jer. xx, 14.

Jer. xv, 10.

me genuisti, virum rixæ, virum discordiæ? Porro in die mortis evadimus mala ista : ideo melior nuncupatur. Verumtamen, quoniam esse et vivere, sunt naturaliter appetibilia valde, et mala pœnæ possunt ad salutem proficere, atque in vita hac possumus virtutes sortiri, beatitudinemque mereri, et filii adoptivi fieri Creatoris; ideo secundum istum respectum, non est dies mortis melior die nativitatis, sicut nec mors melior vita : nisi intelligatur de electis et Sanctis, quorum dies mortis, vocatur dies natalitius eorum, quia tunc incipiunt feliciter vivere, et confirmati esse in bono. Mors autem peccatorum, pessima. Dies quoque mortis eorum, qui egressi de corpore, purgatorio deputantur, quantum ad hoc, melior est die nativitatis : quia ex tunc assecurantur de æterna felicitate, et immobilitantur in gratia, evadentes multa ac magna pericula. Sed in quantum pœnæ purgatorii valde acriores sunt pœnis vitæ præsentis, nec in purgatorio quis potest mereri, videtur dies mortis illorum non esse melior die nativitatis eorum qui regenerantur in Domino. Reprobis vero expediret magis non nasci, quam ad tot peccata et ad æterna supplicia gigni. Cur ergo Dominus creat eos? Respondet Damascenus : Quoniam Deus facit quod ad suam pertinet bonitatem, nec decet eum omittere hoc ob abusionem et ingratitudinem nostram. Multa quoque bona ex eis et ex eorum elicit damnatione.

3 *Melius est ire ad domum luctus*, ubi deploratur defunctus, vel ad pœnitentium et sua peccata lugentium congregationem, vel ad locum seu templum ubi fit sermo de novissimis hominum, de stultitiis quoque peccantium, de enormitatibus et turpitudinibus vitiorum, ex quorum prædicatione, audientes inducuntur ad luctum salubrem; *quam ad domum convivii* : quia in convivio resolvitur cordis compunctio, litque frequenter excessus in cibo et potu, in verbis, jocis ac risibus, ex quibus oriuntur incitamenta lasciviæ. Unde Judas apostolus in sua fatur Canonica : Hi sunt

A in epulis suis convivantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, despumantes suas confusiones : quibus procella tenebrarum conservata est in æternum. In Exodo quoque asseritur : Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Propterea dicit Gregorius : Sicut impossibile est ignem in aqua ardere, sic impossibile est in convivantibus compunctionem vigere. Cur autem sit melius ire ad domum luctus, subjungitur :

In illa enim, puta in domo luctus, finis B *cunctorum admonetur hominum* : id est, ex defuncti præsentia inducuntur qui adsunt, ad meditando de sua morte, quæ finis est vitæ mortalium. Quod etiam ex verbis atque sermonibus fit in congregationibus pœnitentium, et in locis sermocinantium. *Et vivens cogitat quid futurum sit* sibi, scilicet qualiter morietur et iudicabitur a Deo, ac punietur acerrime nisi in præsentem expurgatus fuerit plene. Hæc autem consideratio mortis et concomitantium eam, efficacissima est ad vitandum C omne peccatum, ut Climacus scribit. Hinc Plato in Phædone disseruit : Meditatio philosophorum est separatio et dissolutio animæ a corpore. Et rursus : Revera philosophantes, morti se præparant. Si quem videris graviter ferre quum debeat mori, nullo modo erat philosophus. Mors aliud non est quam animæ corporisque divisio. Hæc Plato. Seneca quoque in suis testatur Proverbiis : Omnes vitam differentes, id est diu vivere se putantes, incerta mors prævenit : ideo omnis dies tanquam ultimus ordinandus est. Hoc est quod sanctus pater Macarius docuit, ut semper tam discrete et timorate ac pure vivamus, quasi die quolibet morituri, et quasi centum annis victuri.

Melior est ira risu. Hoc intelligendum est de ira per zelum, qua contra propria ac proximorum peccata movemur, ac ea punimus. Sicque (ut Tullius loquitur) vindicativa est pars quædam justitiæ. De hac ira laudabili fatur Chrysostomus : Si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec ju-

Exod.
xxxii, 6.

4

Ps. xxxiii,
22.

Judas 12, 13.

dicia stant, nec crimina compescuntur. Ita que qui, dum causa est, non irascitur, peccat. Patientia enim irrationabilis vitia seminat, nec solum malos, sed et bonos ad malum invitat. Verum tamen grandi moderatione uti oportet circa hanc iram, ne immoderantius exardescat. Propter quod affirmat Gregorius, quod non debet quasi domina rationem præcedere, sed tanquam ancilla post tergum sequi. Ira quippe per zelum vocatur, quam ratio per imperium sibi assumit, quatenus actum virtutis efficacius exsequatur. Melior ergo est ira hæc risu : quoniam magis caritativum, pium, et justum est peccanti irasci, quam arridere : quemadmodum pater filio suo dilecto ac delinquenti irascitur ; qui autem non diligit ipsum, de ejus culpa et insipientia ridet. Hinc subditur : *quia per tristitiam vultus, quam ira per zelum causat in facie, corrigitur animus delinquentis : dum pensat alium ob suum contristari excessum, præsertim quando advertit illum sic contristari ex caritate illius ad se, aut ex zelo justitiæ.* Unde ait Bernardus, quod animus probus, videns alium pro se ita sollicitum, erubescit illo præsentem reprehensibiliter se habere. Hinc etiam in Proverbiis dictum est : Ventus Aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem. Dum ergo quis non audeat corripere delinquentem, ad minus ostendat ei faciem tristem, ut sic perpendat quantum culpa sua sibimet noceat, quæ alium sic contristat.

5 *Cor sapientium, ubi tristitia* : id est, sapientium est de malo culpæ tristari, peccantibus condolere, mundi hujus miseras deplorare, præsens defflere exsilium, præsertim quod Deus omnipotens indesinenter tam graviter ac multipliciter inhonoratur, offenditur, atque tot animæ pereunt ac damnantur. Hæc ex causa (secundum Basilium in regula sua) non licet modo ridere. Hæc est bona et ordinata tristitia : de qua fatetur Apostolus, Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Tristitia vero sæcularis

A inordinata, quæ est de propria injuria, infirmitate, temporalive damno, est vitiosa. De qua idem dixit Apostolus : Sæculi tristitia mortem operatur. De qua in Proverbiis dictum est : Sicut tinea vestimento, sic tristitia nocet cordi. Denique sapiens contristatur de propria imperfectione, et pronitate in malum, et quod tam longe distat a perfectione optata, cœlestique gloria.

B *Et cor stultorum, ubi lætitia* : id est, stultorum est inaniter gloriari, sibi ipsi placere, de aliorum ruina ridere. Unde dictum est supra : Risum reputavi errorem, et gaudio dixi : Quid frustra deciperis ? Stultissimorum autem est gaudere quum male fecerint, et in rebus pessimis exultare, seque de iniquitate jactare. Similiter oblivisci periculorum quibus expositi sumus, et risibus, jocis, choreis, lusibusque vacare, insaniam est. Ideo de talibus in Job scriptum est : Tenent tympanum et eitharam, et gaudent ad sonitum organi ; ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad infernum descendunt. (Verum est alia bona lætitia, in contemplatione, dilectione cultuque Dei, et actione virtutum consistens. De qua ait Scriptura : Gaudete in Domino semper ; et iterum, Servite Domino in lætitia.) Hinc etiam docuit Christus : Beati qui lugent ; et, Væ vobis qui ridetis.

C *Melius est a sapiente corrigi, id est verbis ac disciplinis castigari, quam stultorum. id est iniquorum et callidorum, adulatione decipi* : qui laudant peccatorem in desideriis animæ suæ, et blandiendo quærunt placere, ac propria commoda consequi, non autem peccantem curare. Hinc Seneca dixit : Admonearis libenter, reprehensionem sume gratanter ac patienter. Si merito objurgarit te aliquis, seito quod prodesse voluit. Non dura, sed adulatoria verba verearis. Esto vitiorum fugax, aliorum vero neque curiosus scrutator, nec reprehensor acerbus, sed sine exprobratione corrector, ita ut admonitionem hilaritate prævenias. Quocirca inquiri potest, qualiter dicat admonitionem hilaritate

II Cor. vii, 10.

Prov. xxv, 20.

Eccle. ii, 2.

Prov. ii, 14.

Job xxxi, 12, 13.

Philipp. iv, 4.
Ps. xcix, 2.Math. v, 5.
Luc. vi, 25.

6

Ps. x, 3,
sec. Hebr.

Prov. xxx, 23.

II Cor. vii, 10.

præveniendam, nec reprehensionem debere acerbam esse, quum jam dictum sit, per tristitiam vultus corrigi animum delinquentis, et quædam vitia acriori indigeant increpatu. Et respondendum, quod admonitionem dicit hilaritate præveniendam, non increpationem. Vel si nomine admonitionis increpationem includit, dicendum quod superiores, et benevoli cito flexibiles, et ex infirmitate peccantes, prævia hilaritate sunt arguendi seu admonendi. Quod si tali non acquieverint reprehensioni et informationi, durius sunt tractandi, præsertim si subditi sint. Ideirco dicit Isidorus : Qui blando verbo castigatus non emendatur, necesse est ut acrius arguatur. Et cum dolore sunt absceindenda, quæ non possunt levi castigatione arceri.

7 *Quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla est vehemens atque confusus, sic risus stulti est inconditus et dissolutus, ac cachinnativus, etiam in peccato et ruina alterius. Unde communiter dicitur : Per risum multum, poteris cognoscere stultum. De hoc Seneca scripsit : Reprehensibilis risus est, si immodicus, si pueriliter effusus, si muliebriter fractus. Odibilem quoque hominem facit risus, aut superbus et clarus, aut malignus et furtivus, aut alienis malis evocatus. Non sit tibi scurrilis, sed grata urbanitas ; risus sine cachinno, vox sine clamore, incessus sine tumultu, quies sine desidia ; et quum ab aliis luditur, sancti et honesti aliquid traeta. Sed et hoc vanitas.*

8 *Calumnia, id est illatio magnæ injuriæ, conturbat sapientem, et perdet robur cordis ejus, id est, patientiam et constantiam ejus dejiciet. Quomodo verum est hoc, quum scriptum sit alibi, Non contristabit justum, quidquid ei acciderit ; et sapientis sit, in adversis gaudere, ac passionibus dominari ? Gregorius quoque, Justorum (inquit) sapientia est, mala libentius tolerare quam facere, nullam injuriæ ultionem quærere, contumeliam propter veritatem illatam, lucrum*

A putare. Seneca etiam loquitur : Non ex verbis spectandi sunt sapientes, sed ex perpetuitate virtutis atque constantiæ. Verum ad istud patet responsio, ex verbis Albinii et Glossæ, dicentium : Sapiens perfectus nulla arguitione indiget, nulla turbatur calumnia : ideo de sapiente adhuc in profectu constituto, istud est accipiendum, qui aliquando turbatur de iniquitate humani judicii, quando Deus statim non punit. Et de taliter bono seu virtuoso deseruit Seneca : Mutat se bonitas, quum irritatur injuria ; et rursus, Bonus animus læsus, gravius multo irascitur. De virtuoso autem et sapiente perfecto, fatetur : Contumeliam pati nec fortis nec ingenuus potest ; et denuo, Ingenuitas non recipit contumeliam.

Melior est finis orationis, quam principium. Finis enim est consummatio rei, et a fine res præcipue sumit denominationem atque virtutem. Unde dicitur : Dum finis bonus est, totum bonum est. Nempe si oratio a devotione incipiat, et in distractione terminetur, invalida esse, aut parum valere censetur. Si autem a distractione inchoetur, et in recollectione, devotione, et fervida unione finiatur, idonea judicatur. Et quamvis principia dicantur maxima esse virtute, et plus quam media totorum, finis tamen primatum sortitur. Propter quod adstruit Veritas : Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Hinc Dominus in Levitico jussit sibi caudam in sacrificio immolari. — *Melior est patiens arrogante.* In patientia enim anima possidet, in superbia perditur. Atque per arrogantiam maxime fit homo servus, membrum filiusque diaboli, qui est rex super omnes filios superbiæ.

Nè sis velox ad irascendum, quia ira in sinu, id est corde, stulti requiescit. Si quidem eo ipso, quo quis iram per vitium, de qua intelligitur istud, non solum admittit, sed etiam intra se retinet ita quod quiescit in eo, stulto assimilatur et lucè sapientiæ caret : ac stultus est, non solum eo modo, quo omnis qui in mortali

9

Matth.
XXIV, 13.

Lev. III, 9;
VII, 3.

Luc. XXI,
19.

Job XLI, 25.

10

Prov. XII,
21.

Jacob. I, 2.

est culpa, stultus asseritur; sed et tanto specialius, quo ira mentem intus magis excæcat, et hominem in apparatu vultus, exteriorique gestu, stulto, imo et furioso facit similiorem. Hinc fertur in Job : Virum stultum interficit iracundia. Et congrue ait, Interficit : quoniam ex suo genere peccatum est mortale, tam ratione immoderatæ suæ impetuositatis, qua rationi penitus dominatur, quam propter excessum ultionis, quam expetit seu infligit : quæ dum offensæ injuriam vehementer transcendit, directe contrariatur justitiæ æqualitati. Ideo ait Hieronymus : Quid iracundo furor suus confert, quem sævis-
simis exagitat stimulis passionis, et ita ab omni consilio ac mente deturpat, ut dum irascitur, insanire credatur? Amplius, quam nociva, turbativa, et intolerabilis ira existat, pandit Gregorius, dicens : Per iram justitia relinquitur, gratia vitæ socialis amittitur, mititas superatur. De hoc dictum est plenius super illud Proverbiorum, Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere? Et sicut Seneca Tulliusque testantur, menti furore ebriæ rectum videtur, quidquid judicat et operatur; perversumque arbitratur, quidquid judicio suæ commotionis contrarium ei denuntiat. Ista ira omnino vitanda est. Et si primi motus non præveniantur, ne oriantur, reprimantur tamen, ne augeantur aut immorentur. Nam (ut Seneca fassus est) in bono viro cito moritur iracundia. Qui iterum ait : Esto tardus ad iram, promptus ad misericordiam. Nempe quum ira ex suo genere sit mortalis, consuetudo irascendi periculosissima est, quum et irrefrenata venialium consuetudo, mortalis perhibeatur.

11 *Ne dicas : Quid putas causæ est, quod priora tempora meliora fuere quam nunc sunt? Stulta est enim hujusmodi interrogatio.* Dies namque in se ipsis vel ex sua natura, nec boni nec mali sunt; sed quo homines sub tempore aliquo existentes, sunt meliores aut deteriores, eo dies meliores aut pejores sunt. Hinc in Michæa

A habetur : Non ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimum est. Ista autem eminentia bonitatis, et excessus malitiæ, ex libero dependent arbitrio. Ideo Salomon istud inducit contra illorum amentiam, qui impietates suas volunt excusare, retorqueendo eas in malitiam temporis. Propterea dicit Hieronymus : Ne dicas : Priora tempora meliora fuerunt quam nunc sunt. Virtutes faciunt dies bonos, vitia malos. Hinc hortatur Apostolus ut dies malos faciamus bonos, dicendo : Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Glossa quoque : Sic (inquit) vivere debes, ut dies præsentis semper sint tibi meliores quam præteriti. Nempe ex consideratione malorum præcedentis diei, cautiores merito efficeremur. Propter quod Seneca loquitur : Discipulus est prioris diei dies posterior.

Denique, loquendo in generali, triplex ponitur tempus, scilicet : tempus legis naturalis, ab Adam usque ad Moysen; exinde, tempus legis scriptæ, usque ad dationem evangelicæ legis a Christo : sub quo est tempus evangelicæ legis, usque ad finem mundi. In quolibet etiam horum trium temporum, potest distingui prius et posterius. Dicunt igitur aliqui, quod tempus evangelicæ legis fuit melius præcedentibus duobus temporibus : quia in eo est data lex perfectissima, et abundantia gratiarum præcipua (propter quod, tempus gratiæ nuncupatur), et plures quam ante crediderunt in Deum. Similiter tempus legis scriptæ, dicunt melius fuisse tempore legis naturæ : quia in tempore legis scriptæ, multa et magna gratiarum charismata hominibus sunt collata, magis quam ante. Sicque affirmant posteriora tempora fuisse prioribus meliora. — Alii dicunt, quod prima pars temporis legis naturæ, fuit melior quam pars ejus posterior : quoniam tempore Adæ, et diu postea, ipse et posteritas ejus, pro magna parte coluerunt unum verum Deum; postea vero, circa tempora Noë, cœperunt communiter ad carnis vitia declinare, prout in Genesi narratur quod

Job v. 2.

Prov. xviii, 14.

Mich. ii, 3.

Ephes. v, 16.

Gen. vi, 12. omnis caro corrumpit viam suam; et post diluvium ad idololatriam corruerunt. Idem dicunt de tempore legis scriptæ, quod scilicet tempora meliora fuerunt sub Moyse et Aaron ac senioribus, sub quibus facta sunt mirabilia multa et magna; et sub Josue, dinque postea, filii Israel Domino servierunt. Similiter in exordio primitivæ Ecclesiæ, maxima data est copia gratiarum, et innumerabilia tunc fiebant miracula: ideo tempus illud dicunt posteriori tempore melius exstitisse. Sieque affirmant tempora priora fuisse meliora, comparando partem unius temporis, ad aliam ejusdem temporis partem. Verumtamen Boetius videtur sensisse, tempora priora absolute fuisse meliora, dicendo:

Felix nimium prior ætas,
Contenta fidelibus arvis.

Unde et Seneca: Quotidie, inquit, deterior est dies posterior.

Hinc videtur dicendum ac respondendum, sub triplici distinctione. Prima est, quod dies dicuntur deteriores seu meliores, non solum propter mala culpæ, sed et propter mala pœnæ. Secunda est, quod dies dicuntur meliores seu pejores dupliciter, utpote intensive et extensive: intensive, propter gratiarum seu prosperitatum exuberantiam; extensive, propter multitudinem suppositorum servientium Deo. Tertia, quod uno et eodem tempore dies apud quosdam sunt meliores, et apud alios deteriores. Ex qua distinctione multæ sumi possunt considerationes ad dissolvendum propositam quæstionem. Siquidem tempore Apostolorum intensive erant tempora meliora, Evangelio nondum undique divulgato: quo sic divulgato, meliora erant extensive. Rursus, tempore primitivæ Ecclesiæ, durante persecutorum tyrannide, tempora erant pejora, loquendo de malo pœnæ. Sed instante Antichristi adventu, erunt pejora, tam malitia culpæ, quam pœnæ. Postremo, tempore evangelicæ legis, Christus in Ecclesia sua magnam frequenter fecit reformationem, nunc in

A una parte Christianitatis, jam in alia. Sieque quibusdam, tempora posteriora facta sunt aurea et prioribus meliora.

Utilior est sapientia cum divitiis, quam sine eis. Nam bonum creatum additum bono creato, efficit ipsum majus. Sapiens autem divitiis bene scit uti, et per eas succurrit egenis. Verumtamen istud dictum videtur secundum cursum et tenorem legis Mosaicæ, in qua indigentia seu paupertas valde fuit horrore, juxta illud Deuteronomii: Omnino indigens et mendicus non erit inter vos. Unde et alibi legitur: Melius est mori, quam egere. Christus autem legem perfecit, et paupertatem exemplo ac verbo edocuit; illamque prædicavit esse altissimam, in qua nec in generali, neque in speciali proprium quid habetur. Universa quoque terrena docuit atque consuluit esse derelinquenda, viam perfectionis ingredi cupienti. Quamvis enim divitiæ non sint malæ in se, multas tamen et magnas habent occupationes et curas annexas: sed et valde difficile est, eis uti sine excessu. Hi quoque qui eas propter Deum omnino relinquunt, nec propria retinent, aliunde multo majora virtuosarum actionum subsidia consequuntur, videlicet gratiarum charismata, quam sint ipsæ corporales divitiæ. Itaque melior est sapientia cum evangelica, spontanea religiosaque paupertate, quam cum divitiis. Hinc gloriosissimus et sapientissimus princeps Apostolorum locutus est claudio ex utero: Argentum et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi surge et ambula. Vas quoque electionis: Altissima, inquit, paupertas eorum, abundavit in divitiis simplicitatis eorum.

Præterea quæritur, quomodo Salomon dicat hic, Utilior est sapientia cum divitiis, quum in Proverbiis dixerit. Mendicitatem et divitias ne dederis mihi. Et respondendum, quod per divitias potest hic sufficientia terrenorum intelligi. ibi vero, superfluitas. Regibus quoque et in magnis officiis constitutis, necessariæ sunt divi-

12

*Deut. xv, 4.**Ecclesi. xl, 29.**Matth. viii, 20; v, 3.**Ibid. xix, 21.**Act. iii, 6.**II Cor. viii, 2.**Prov. xxx, 8.*

tiæ. Illud vero Proverbiorum, in persona A eorum qui de communi sunt statu, potest accipi dictum.

13 *Et magis prodest videntibus solem. Sicut enim protegit sapientia sapientem, contra insidias visibilium ac invisibilium adversariorum. Propter quod in Proverbiis dictum est : Sapientia protegit gradientes simpliciter. Sapientia etenim facit hominem oculatum, custoditum, Deoque inhærentem : et ita meretur divinum subsidium. Sic protegit et pecunia, id est bonus ac prudens usus pecuniæ, utpote miseri-*

Prov. II, 7.

Luc. XVI, 9.

cordiæ opera; et per eam acquiruntur ac nutriuntur auxiliarii contra hostes. Unde in Evangelio loquitur Dominus : Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. *Hoc autem plus habet eruditio, quæ est actus sapientiæ, et sapientia, quæ est donum Spiritus Sancti, quod vitam tribuunt possessori suo, id est, causa meritoria sunt vitæ gratiæ, ejusque incrementi, et vitæ gloriæ. Quod quamvis usus præfatus pecuniæ etiam faciat, non tamen*

14 *Considera opera Dei, id est secreta et incomprehensibilia ejus judicia, et effectus circa homines, qualiter unum misericorditer vocet intusque trahat (sicut in Evangelio Joannis asserit Christus : Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum; omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me); alium vero juste*

Joann. VI, 44, 45.

Rom. IX, 18.

Exod. XXXIII, 19.

relinquat. Unde ait Apostolus : Cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Hinc rursus Dominus in Exodo aperte ac terribiliter protestatur : Miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuerit. Hæc autem consideranda sunt reverenter ac timorate et sobrie, in quodam generali, absque scrutinio rationum eorundem in speciali. In communi etenim potest ratio assignari, quia vult Creator omnipotens in quibusdam declarare suam misericordiam

Rom. IX, 23, 22.

et suæ pietatis perfectionem, in aliis suam justitiam, prout ad Romanos plenius docet Apostolus. Tamen in speciali, cur scilicet istum magis quam illum elegerit seu prædestinaverit, ratio a nobis assignari non valet, si totus prædestinationis effectus simul sumatur, prout Richardus de Mediavilla super primum Sententiarum declarat. Certum est tamen, quod Deus altissimus essentialiter bonus, sapiens, justus, nil irrationabiliter injuste agat, sed rationem dignissimam sui operis intra se

B intuetur.

Itaque, Considera opera Dei, et scito quod nemo possit corrigere, id est per verba aut disciplinas seu alio modo convertere, ita ut finaliter perseveret in bonis, quem ille, utpote Deus, despexerit. Porro dupliciter despicit peccatorem. Primo, secundum præsentem justitiam. Sicque despicit omnes qui in mortali sunt culpa, juxta illud Psalmi : Sprevisisti omnes discedentes a justitiis tuis. Secundo, per præscientiam æternalem et reprobationem finalem : de qua aspernatione jam sermo. Et quem sic spernit, nullus finaliter corrigere potest, quamvis ad tempus ad penitentiam emolliatur. Cujus reprobationis et aspernationis probabile signum, est obduratio hominis in peccato. Quem dum quis talem experitur, debet ab ejus correctione cessare, saltem ad tempus, et orare pro ipso : si tamen sit subditus suus, debet ei opportuno tempore, quod ex officio obligatur, impendere, et propter conservationem boni communis, peccantem arguere seu punire.

Ps. CXVIII, 118.

D *In die bona frueri bonis, id est, tempore prosperitatis et gratiæ, utere donis Dei jucunde et moderate; et malam diem præ-*

care, id est, diem ultionis, tentationis seu adversitatis stude effugere, ita ut non condemneris, nec tentationibus obruaris, nec adversis frangaris in ea. Unde in Oratione dominica dicimus : Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo; atque in Psalmo : Beatus qui intelligit super egenum et pauperem; in die mala liberabit

Matth. VI, 13.

Ps. XL, 2.

eum Dominus. Quidam exponunt sic : *In die bona*, id est in diebus solennibus, *fructu bonis*, id est eibus et potibus lautioribus. Quod tunc licet, juxta illud Nehemiae : Ite, comedite pingua, et bibite mulsum, et mittite partes his qui non prae-
 paraverunt sibi, quia dies sanctus Domini est. Unde et in Tobia legitur : Quum esset dies festus Domini, et factum esset prandium bonum in domo Tobiae, dixit filio suo : Vade, et voca aliquos de tribu nostra timentes Deum, ut epulentur nobiscum. *Et malam diem prae-
 cave*, id est, a talibus deliciis cave diebus deputatis afflictioni atque jejuniis : quemadmodum in Levitico fertur de die expiationis, Omnis anima quae afflicta non fuerit die hoc, peribit de populis suis. Sed non apparet quod dies festi, virtutum actibus deputati et sacri, vocentur in Scripturis mali.

Sicut enim hanc, sic et illam fecit Deus. Utramque enim diem instituit Deus ad actus congruos illis. Et sicut dies prosperitatis ac meritorum, est effectus pietatis divinae; sic dies judicii et ultionis seu adversitatis, opus est divinae justitiae. *Ut non inveniatur homo contra eum justas querimonias*, id est, ne rationabiliter conqueri possit, quod Deus injuste quemquam condemnet, aut inconvenienter disponat. Omnia enim in sapientia fecit, et tempus poenitendi ac promerendi largitur, nec alicui injuriatur. Certamen quoque requirit a suis ministris, ut in tentationibus et adversitatibus viriliter praerentur contra hostes suae salutis : quoniam non meretur coronari, nisi qui certat legitime. Hinc in Evangelio, murmuranti legitur respondisse : Amice, non facio tibi injuriam. Et sanctus Job dixit : Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? Angelus quoque Tobiae locutus est : Quia acceptus eras Deo, necesse erat ut tentatio probaret te. Consequenter probat praecavendum malum diem, juxta sensum inductum, et quod sit factus a Domino.

Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meae, id est transitoriae ac miseræ vitæ

meae. *Justus perit in justitia sua* : id est, juste vivendo, et propter suam justitiam persecutiones mortemque patitur; *et impius multo vivit tempore in malitia sua* : ita quod vitiose vivendo, prosperatur in mundo. Unde Isaias testatur : Justus perit, et non est qui recogitet. Et tamen istud videtur divinae derogare justitiae ac providentiae provisoris æterni. Et utique derogaret, si non esset vita alia post praesentem, nec futurum Dei judicium, qui juste ac sapienter ista permittit seu agit, quatenus electi et justii taliter patiendo a suis culpis in hac vita purgentur, majoremque gloriam consequantur, ac aliis in exemplum ponantur; impii autem ac reprobi, majora suae perversitatis sortiantur tormenta. Tamen quia de isto multi solent mirari, in eorum persona loquitur Jeremias : Justus quidem tu es, Domine, si disputem tecum; verumtamen justa loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur? Talibus quoque per Malachiam loquitur Deus : Invaluerunt super me verba vestra, et dixistis : Vanus est qui servit Deo; et quod emolumentum, quia custodivimus praecepta ejus, et quia ambulavimus tristes eorum Domino? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietatem.

Noli esse justus multum. Justitia virtus est : quae tanto fuerit major, tanto et melior. Quomodo ergo ait, Noli esse justus multum? Et respondendum, quod quamvis justitia sit virtus in se, in qua directe non est excessus, quia augmentatio ejus est sua completio; tamen in exercitiis et actibus, quibus ad justitiam seu ejus profectum pertingitur, et quae ad eam pertinere putantur, potest excessus superfluitasque accidere, sicut et circa caritatem et abstinentiam. Itaque homo non debet se immoderatis, indiscretis, et sibi importabilibus vigiliis, jejuniis, disciplinis, et consimilibus fatigare amore justitiae obtinendae aut perficiendae, vel desiderio proficiendi in caritate aut devotione. Nec debet circa justitiam, per nimium rigorem seu auste-

II Esdr. xiii, 10.

Tob. ii, 1, 2.

Lev. xxiii, 29.

Ps. ciii, 24.

II Tim. ii, 5.

Matth. xx, 13.
Job ii, 10.

Tob. xii, 13.

Is. lvi, 1.

Jer. xii, 1.

Malach. iii, 13-15.

17

ritatem excedere, sed medium observare, faciliter indulgere, ac circa proximos potius declinare ad minus, quam ad majus : virtus namque moralis, est quædam medietas inter duo vitiosa extrema; estque clementia justitiæ contemperanda. Juxta hunc modum in Proverbiis dictum est : Prudentiæ tuæ pone modum; et in Jeremia, Quia plus fecit quam potuit, ideo periit. Hinc ait Chrysostomus : Circa vitam tuam esto austerus; circa aliorum vitam, benignus. Audiant te homines parva præcipientem, et grandia operantem.

Prov. xxiij,
4.
Jer. xlviii,
36.

Severitas autem (ut Cicero loquitur) est, per quam judicaria potestas aut ultio in aliquem districtius exercetur. Qualis vero debeat esse intentio judicis justique correctoris, idem Cicero pandit, dicendo : In corrigendo seu vindicando hæc tria lex secuta est, quæ princeps quoque sequi debet : ut eum quem punit seu reprehendit, emendet; aut pœna ejus ceteros meliores reddat; aut ut iniquis sublatis, ceteri vivant securius. Quantum vero severitas sit vitanda, patet ex verbis Senecæ, qui fate-

Circa hunc locum ait Albinus : Qui nunquam fraternis ignoscere vult peccatis, sed omnia vindicare secundum impetum animi sui, plus et aliter justus est quam deceat. Quum enim dicat Salvator, Nolite judicare, ut non judicemini; et, Si dimiseritis hominibus, dimittet vobis Pater cœlestis delicta vestra : nec nimis rigidus, nec nimis solutus debet esse prælatus, sed via regia ingredi, et considerare diligenter quid cui conveniat ad salutem animæ suæ.

Math. vii,
1.
Ibid. vi, 14.

Neque plus sapias quam necesse est : id est, non coneris de secretis et incomprehensibilibus plus intelligere quam convenit tibi : sicut in exordio hujus capituli dictum est, Quid necesse est homini majora se quærere? Neque de tua sapientia aut justitia immoderate præsumas; sed potius

A te ipsum humilia, propriæ fragilitatis mensuram considera, et Deum formidare non cesses : sicut hortatur Apostolus, Noli altum sapere, sed time. *Ne obstupescas*, id est, ne mentis stuporem hebetudinemque incurras ex tali scrutinio, aut reputatione tui ipsius.

Rom. xi, 20.

Ne impie agas multum. Hoc dicit, non licentiando ut impie agamus, dummodo non multum hoc faciamus, sed ut studeamus omnino vitare mortalia, si venialia in toto vitare non possumus. Omnia equidem, sed non singula, vitare valemus. Sequitur :

18

et noli esse stultus, id est divini transgressor præcepti, et temporalia ac terrena Creatori tuo præponens, quod prorsus stultissimum est : *ne moriaris in tempore non tuo*, id est præfixo tuæ periodo, si sapiens esses : hoc est, ne peccando merearis per leges humanas cito occidi, et ne Deus propter facinora tua tuam acceleret mortem. Quemadmodum in Job de quibusdam dicitur : Semitam sæculorum caleaverunt viri iniqui, qui ante tempus suum sublatis sunt; et in Psalmo, Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. Sic mortui sunt tempore non suo Dathan et Abiron, Core et Hon. Nempe (ut Augustinus in libro de Doctrina christiana declarat) Deus a quocumque homine vel populo æquanimiter sustinet certum aliquod pondus culparum : quo impleto, ultra non tolerat. Hinc (ut in Genesi habetur) dixit Deus ad Abraham : Nondum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum. Jeremias quoque asserit : Non poterat vos Dominus ultra portare propter malitiam studiorum vestrorum.

Job xxii, 15,
16.

Ps. lvi, 24.

Num. xvi,
1, 32.

Gen. xv, 16.

Jer. xlii,
22.

Bonum est te sustentare justum, id est, laudabile est, ut virtuosos pie refoveas, et in temporalibus ac spiritualibus misericordiæ actibus pro posse eis subvenias : quemadmodum in Ecclesiastico scriptum est, Benefac justo, et invenies retributionem magnam. Ad Galatas quoque Apostolus : Dum tempus (inquit) habemus, operemur bonum ad omnes, maxime ad domesticos fidei. *Sed et ab illo ne subtrahas manum tuam*, id est, consilium et subsidium ne

Eccli. xii,
2.

Galat. vi,
10.

19

deneges justo, ne Deum inhabitatorem illius, qui istud præcepit, offendas; *quia qui timet Deum, nihil negligit*. Qui enim filiali, aut saltem initiali timore Deum veretur, nullum omittit præceptum, secundum quod talis; tamen, in quantum liberi exstat arbitrii, potest peccare. Itaque timor Dei retrahit a negligentibus et peccatis. Estque timor iste, diligentiam sollicitator atque custodiæ pater, ita quod quanto plus in timore isto [quis] excreverit, tanto vigilantior ac sollicitior est ad vitandum omnem negligentiam et offensam. Ideo nihil deest ita timenti Deum.

20 *Sapientia, quæ est donum, et præsertim increata Sapientia, quæ est Deus, confortavit sapientem super decem principes civitatis, id est, fecit eum spiritualiter fortiorem quibuscumque civitatum rectoribus, sapientiam non habentibus: quoniam tales a vitiis protinus superantur. Vel, Super decem principes, id est, plus roboravit sapientem, quam a quibuscumque principibus possit confortari: quia, ut scriptum est, Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Ideo ait Psalmista: Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Hinc ait Scriptura: Melior est sapientia, quam vires; et item, Sapientia vincit malitiam. Non est enim*

21 *homo justus super terram qui faciat bonum, et non peccet: id est, nemo in hac vita (secundum legem communem) tam virtuosus est, aut tam intentus diligenter actibus bonis, quin aliquando peccet, saltem venialiter. Nam et multæ distractiones, imperfectiones, ac negligentiam admittentur actibus nostris bonis. Propter quod loquitur Isaias: Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ. Hinc quoque fertur in Job: Quid est homo ut immaculatus sit, et justus appareat natus de muliere? Quod quum ita sit, omnes indigemus sapientia confortante.*

22 *Sed et cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: id est, mentem auremque cordis non adhibeas per consen-*

sum aut credulitatem universis verbis quæ audis, videlicet verbis detractoriis, accusatoriis, mendosis, dolosis, et apparentiam non habentibus, aut discordiæ seminativis, nec verbis malis quæ percipis esse dicta de te, inquirendo an sint dicta adversus te, sicut narratur tibi: quia ex his orirentur in te inquietudo, indignatio, ira, impatientia, rancor, contra male loquentes de te. Et præsertim non est credendum de facili narrantibus crimina magna de aliis. Hinc enim ait Joannes apostolus: Carissimi, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus si ex Deo sint. Seneca quoque: Rumoribus, inquit, criminationibus, suspicionibus minime sis credulus, sed potius oppositissimus malignis qui per speciem simplicitatis ad nocendum subreperint. Iterum protestatur: Difficilem oportet habere aurem ad crimina. Unde Dominus, quasi vix credens tanta esse in Sodomitis facinora, ait in Genesi: Descendam, et videbo, utrum elamorem qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam. Itaque magna mala parit credendi facilitas. Tamen in hac re uti oportet discretionem. Nam et Godolias fuit occisus ab Ismaele, quia non credidit verbis Johanan sibi insinuantis insidias Ismaelis. In talibus equidem abundans cautela non nocet, ut quasi non credendo credatur, et qualis sit ipse qui loquitur, consideretur.

Ne forte audias servum tuum maledicentem tibi, eo quod cunctis verbis adhibeas aurem; vel, ne percipias servum tuum tibi maledixisse, id est, mala tibi imprecatum fuisse, sicque habeas contra eum grandem commotionem. Etenim qui adhuc faciliter passionantur, sibimetipsis magnam procurant turbationem atque tentationem, de omnibus verbis, præsertim de ipsis (ut eis narratur) dictis, quærendo, et an dicta sint, inquirendo. Scit enim conscientia tua, quia et tu crebro maledixisti aliis: ideo patienter ferre debes, si et alii maledixerint tibi, juxta illud: Sicut fecisti, fiet tibi. Porro, conscientia teste ac judice, nemo nocens absolvitur. Ideo Seneca dixit:

Ps. xxxiii, 10.

I Joann. iv,

1.

Jer. xvii, 5.

Gen. xviii, 21.

Ps. cxvii, 9.

IV Reg. xxv, 25; Jer. xli, 2; xl, 13, 14.

Sap. vi, 1.

Ibid. vii, 30.

Is. lxiv, 6.

Job xv, 14.

23

Neminem magis verearis, quam conscientiam tuam. Nam aliorum notitiam potes effugere, sed non tuam.

24 *Cuncta tentavi in sapientia* : id est, sapienter, et per sapientiam universa probavi et investigavi ut potui, quatenus de omnibus certam obtinerem notitiam. Unde

1 Thess. v, 21. Apostolus : Omnia (inquit) probate; quod bonum est, tenete. Experientia namque

exigit multa. *Dixi : Sapiens efficiar* : id est, fiduciam habui pertingendi ad sapientiam magnam ex inquisitione et studio. *Et ipsa longius recessit a me* : id est, quanto plus profeci in ea, tanto limpidius cognovi eminentiam ejus, et vidi quantum ab ejus plenitudine distem. Sapientia etenim proprie est, cognitio divinorum : et quanto in hac vita Deum sublimius contemplamur, tanto perspicacius intuemur quam infinite ab ejus comprehensione deficiamus; et tandem per mysticam theologiam conjungimur ei tanquam prorsus ignoto, quantum ad quid est. Propter quod divinus et magnus Dionysius libro de Mystica theologia disseruit : Hoc est Deum vere cognoscere, supersubstantialem supersubstantialiter per omnium ablationem laudare.

25 *Multo magis quam erat* : id est, transcendit meam capacitatem multo plus quam ante mihi innotuit.

Et alta profunditas, id est, imperscrutabilis altitudo in Deo est, præsertim quantum ad superbeatissimæ Trinitatis mysterium; *quis investigabit eam?* id est, nullus poterit eam plene scrutari aut seire. Unde

Erod. xxviii, 20.

ad Moysen Dominus dixit : Faciem meam videre non poteris; non enim videbit me homo, et vivet. Et Christus in Evangelio : Nemo novit Patrem nisi Filius. Ideo dixit Psalmista : Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam. Quum enim seire, sit rem per causam cognoscere, ens illud æternum, independens ac infinitum, infinite excedit omnem mentis creatæ capacitatem. Quapropter ait Apostolus : Videmus per speculum in ænigmate. Denique (juxta Philosophum) unumquodque tantum habet de

Matth. xi, 27.
Ps. cxxxviii, 6.

1 Cor. xiii, 12.

A cognoscibilitate, quantum habet de actualitate. Ideo, sicut Deus incomparabilis et immensus, est infinitæ actualitatis, ita et infinitæ cognoscibilitatis. Propter quod plene comprehendi ac sciri non potest, nisi ab intellectu perspicacitatis et virtutis penitus infinitæ, utpote a se ipso.

Lustravi, id est, considerando circuivi, *universa animo meo, ut seirem, et considerarem, et quærerem sapientiam et rationem* de singulis rebus atque eventibus; *et ut cognoscerem impietatem stulti, ad evitandum et reprobandum eandem, et errorem imprudentium*, quatenus et mihi ac aliis inde caverem. *Et inveni amarior*

26

morte mulierem : id est, hoc reperi, quod mulier amarissimam faciat separationem mentis a Deo : quæ separatio morte corporali amarior est, quia incomparabiliter peior, et damnationis perpetuæ inductiva, juxta illud Jeremiæ : Scito et vide, quia malum et amarum est te reliquisse Dominum Deum tuum. *Quæ laqueus venatorum est* : quia per mulierem dæmones,

27

C qui animas venantur ad mortem, fallunt et capiunt adolescentes et juvenes atque viros. Unde in Psalmo : Ipse liberabit me de laqueo venantium. *Et sagena cor ejus*.

Jer. ii, 19.

Ps. xc, 3.

Est equidem rete diaboli : et sicut sagena capit quoslibet pisces, sic cor mulieris lascivæ appetit omnes sibi allicere. *Vincula sunt manus illius* : quia per manuum suarum contactum et amplexus, vinculo concupiscentiæ ligat virum. Quemadmodum enim asserit Augustinus, Nihil virilem sic dejecit animum, sicut feminea blandimenta, corporumque contactus. Libido quoque ferreas domat mentes. *Qui placet Deo, effugiet illam*, id est vir timoratus et castus. Interdum tamen et talis dejecitur, quemadmodum David per Bethsabee. Unde Augustinus fatetur : Vidi cedros Libani cecidisse, de quorum ruina non magis suspicabar, quam de casu Hieronymi et Ambrosii. *Qui autem peccator est, capiatur ab illa*. Peccator enim adjiciet ad peccandum, et unum peccatum pondere suo trahit ad aliud; nec talis meretur

II Reg. xi, 2-4.

Eccli. iii, 29.

retrahi per gratiam Dei. — Spiritualiter, A sicut et in naturalibus viri præfulgent. Unde in regula sua beatus ait Hieronymus, quod quantumcumque virtuosa sit mulier, si virtus in viro deficiat, tandem deficit et in muliere.

28 *Ecce hoc, quod jam dictum est, inveni, id est, considerando et inquirendo cognovi, dixit Ecclesiastes, unum et alterum, id est, ista et illa discutendo, ut invenirem rationem de singulis, sicut jam tactum est : quam adhuc querit anima mea.* Nam, sic-

29 ut homo videns a longe rem pulchram, appetit eam clarius cernere, et desiderio B se quamdam inchoationem scientiarum atque virtutum conereatam. De primo tamen homine magis potest intelligi, ut ex Genesis primo ac secundo capitulis elucescit. Nam et alibi asseritur : Deus creavit ho-
 minem inexterminabilem. In Ecclesiastico quoque de primis parentibus legitur : Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit
 corda illorum. *Et ipse se infinitis miscuerit questionibus, id est innumerabilibus, non solum quæstionibus utilibus, fructuosis et licitis, sed insuper curiosis, superstitiosis, illicitis : per quarum occupationem negligit quæ sunt salutis, et tempus infructuose consumit.*

Eccle. 1, 8.

Virum de mille unum reperi : id est, tantam inveni in hominibus defectuositatem, quod de mille viris vix reperi unum nomine viri dignum, utpote virtuosum, perfectum, feminea blandimenta spernentem. In quibus verbis ponitur numerus determinatus pro indeterminato, ad innuendum paucitatem honorum respectu malorum, quemadmodum ait Salvator : Multi sunt vocati, pauci vero electi. Et Apostolus ait : Omnes quæ sua sunt quærunt. Atque in Psalmo : Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt. *Mulierem ex omnibus non inveni :* id est, in femi-
 nis tantam inveni fragilitatem, ut nulla in eis virtuosa appareat. Non quod penitus nulla sit virtuosa, sed respective et per hyperbolen dictum est hoc : quia quod modicum est, pro nihilo reputatur, et quia in naturalibus mulieres imperfectiores sunt viris communiter, quamvis non sit ita de singulis. Sicque per verba hæc videtur insinuari, quod plures sint virtuosus viri quam feminæ. Et credibile satis apparet, quod plures sint viri perfecti, quam feminæ,

Math. xx, 16; xxii, 14.
 Philipp. ii, 21.
 Ps. lxx, 4.

Solummodo, id est præcipue, hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum : id est, protoplastum parentem in originali justitia condidit, scientiis virtutibusque perfectum; vel, quemlibet hominem Deus efficit rectum, id est in naturalibus bonum, ad virtutes dispositum, habentem in se quamdam inchoationem scientiarum atque virtutum conereatam. De primo tamen homine magis potest intelligi, ut ex Genesis primo ac secundo capitulis elucescit. Nam et alibi asseritur : Deus creavit ho-
 minem inexterminabilem. In Ecclesiastico quoque de primis parentibus legitur : Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit
 corda illorum. *Et ipse se infinitis miscuerit questionibus, id est innumerabilibus, non solum quæstionibus utilibus, fructuosis et licitis, sed insuper curiosis, superstitiosis, illicitis : per quarum occupationem negligit quæ sunt salutis, et tempus infructuose consumit.*

30

Sap. ii, 23.

Eccle. xvii, 6.

Quis talis ut sapiens est? Secundum Glossam videtur hoc Salomon implicite et oblique dicere de se ipso, ut sit sensus : Quis talis ut sapiens est? id est, quis tantæ scientiæ, ut ego Salomon, qui antonomastice Sapiens vocor? et tamen in rerum plenaria perscrutatione in tantum deficio. Ideo alii debent de immoderato et curioso scrutinio supersedere. *Et quis cognovit solutionem verbi, id est difficultum quæstionum per verba propositarum? Vel, Solutionem verbi, id est rei significatæ per verba.* Sic enim verbum pro re frequenter accipitur, ut ibi : Quod est verbum quod factum est? Quasi dicat : Talem solutionem ego præ aliis scio, nec tamen respondere ad omnia valeo : quanto magis alii debent manum superponere ori? Vel sic : Quis talis ut sapiens? id est, quum tam arduum sit et rarum, ad sapientiam pervenire, quis talis, id est, quis in sæculo isto

II Reg. i, 4.

tam appretiandus et commendandus, sicut A vir qui ad sapientiam veram pertingit? Et quis novit solutionem verbi, nisi hujusmodi sapiens?

1
(cap. viii) *Sapientia hominis lucet in vultu ejus,* id est in apparatu atque modestia faciei.

Eccli. xix, 26. juxta illud Ecclesiastici : Ex visu cognoscitur vir, et ab occursu faciei cognoscitur sensatus. De hoc dictum est super illud

Prov. xxvii, 19. Proverbiorum : Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. Insuper, Sapientia hominis lucet in vultu ejus, id est, per oris responsionem innoscit sapientia intellectus : similiter per

gestus ipsius vultus, sicut per risus refrenationem, dum vana et frivola videntur et audiuntur; per bonam mœstítiam, dum verba detractoria aut lasciva seu consimilia proferuntur; per diligentem auscultationem verborum ad rem spectantium. *Et Potentissimus faciem illius commutabit :* id est, Deus omnipotens faciem sapientis interiorem et exteriorem ad placitum suum diversimode alterabit, afficiet et movebit, nunc jucunditatem, nunc tristitiam, nunc spei fiduciam, nunc timoris vehementiam infundendo. Unde in Proverbiis scriptum est : Cor regis in manu Dei est ; quocumque voluerit, vertet illud ; atque in Job, Qui immutat cor principum terræ. Hinc loquitur Isaias : Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.

ARTICULUS VIII

EXPOSITIO CAPITULI OCTAVI : EGO OS REGIS OBSERVO, ET PRÆCEPTA JURAMENTI DEI.

DIXIT Salomon in fine præcedentis capituli : Potentissimus faciem illius, scilicet hominis, commutabit. Ideo docet hic, quid ipse ad hoc egit, et quid nobis agendum sit, ut facies nostra commutetur in melius, atque in resurrectione communi faciem gloriosam recipiamus a Domino. Nam (ut ait Apostolus) omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

1 Cor. xv, 31.

2 *Ego os regis observo,* id est, verba a Deo omnipotente procedentia, diligenter adverto, et mandata Decalogi ore ejus prolata custodio ; *et præcepta juramenti Dei,* id est etiam præcepta caerimonialia ac judicialia : quæ contulit Deus cum juramento seu firma assertione, quod obedientibus sibi conferret præmia copiosa. Quæ etiam præcepta populus Israel accepit cum grandi affirmatione, quod obediret, juxta illud in Exodo : Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et erimus obedientes. Porro

Exod. xxiv, 7.

C caerimonialia legis præcepta, Evangelio divulgato, jam cessaverunt, quoniam erant figurativa rerum nunc impletarum. Præcepta quoque judicialia, populum Israel specialiter concernebant.

Ne festines recedere a facie ejus, id est ab ipso Deo omnia intente, seu ab ejus sapientia, per inobedientiam atque stultitiam, seu per aversionem mentis tuæ a consideratione et honorificentia gratiosæ ac summæ præsentis ejus : sicut Cain, qui egressus a facie Domini, habitavit profugus in terra, ut dicitur in Genesi. Jonas quoque peccavit surgendo ut fugeret a facie Domini. Denique quidam peccant ex infirmitate, id est passionis vehementia et fragilitate humana : qui ad horam resistunt, sed superari se sinunt. Isti non festinant a facie Dei recedere, sed recedunt. Alii vero peccant ex consuetudine prava, ex deliberatione, ex proposito et certa

3

Gen. iv, 16.

Jonæ i, 3.

scientia. Isti festinant a Deo recedere, et currunt ad vitia ac infernum. De quibus apud Jeremiam legitur : Induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti. De quibus Deus, quasi de eorum perversitate admirans, rursus per Jeremiam locutus est : Quare aversus est populus iste aversione contentiosa? Unde et Zacharias de talibus ait : Noluerunt attendere, et averterunt scapulam recedentes; et cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem. *Neque permaneat in opere malo, vel in omissione operis boni.* Quamvis enim humanum sit peccare, diabolicum tamen est in vitio permanere. Qui autem ex infirmitate aut ignorantia peccant, facta informatione et passione cessante, faciliter pœnitent; qui autem ex habitu pravo, difficulter et raro.

Quia omne quod voluerit Dominus, faciet. Est enim omnipotens et infinite beatus, ideo voluntati ejus nil deest. Qui per Isaiam testatur : Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. Propter quod ait Psalmista : Omnia quæcumque voluit Dominus fecit, in cœlo et in terra, in mari et in omnibus abyssis. *Et sermo illius potestate plenus est,* id est efficax ad agendum, præsertim sermo ejus in ipso manens. Unde sæpe in Genesi dicitur : Dixit Deus, Fiat hoc aut illud; et factum est ita. Proprie autem sermo Dei loquentis, est unigenitus Filius ejus, sermo ac Verbum æterni Patris. De quo ad Hebræos ait Apostolus : Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti. Hic sermo omnipotens est sicut et Pater; et utriusque, imo totius superessentialis, incomprehensibilis et supergloriosissimæ Trinitatis, est una et indivisa potestas. De hoc sermone alibi sic habetur : Omnipotens sermo tuus, Domine, a regalibus sedibus venit. Hinc dixisse Dei, fecisse est : cui, quum voluerit, subest posse. *Nec dicere ei quisquam potest : Quare ita facis?* Hoc, de jure et licite seu per resistantiam efficacem, nullus potest dicere Deo, qui est causa, mensura et regula prima omnis ju-

ris et virtutis ac totius ordinis rerum, juxta illud Isaïæ : Cum quo iniit consilium, et instruxit eum, et viam prudentiæ ostendit illi? Unde ait Apostolus : Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Cui alio loco dicitur : Virtus tua, justitiæ initium est. Quum ergo nequeamus Omnipotenti resistere, nec ejus sapientiam aut judicia increpare, nec manum ejus effugere, nec appellare ab ipso; hoc solum restat et consulendum ac necessarium nobis est, ut confugiamus ad ipsum, obediendo eidem humiliter, sine discussione temeraria præceptorum, consiliorum et judiciorum ipsius. Ideo dixit Propheta : Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Sed et sanctus Job istud perpendens, ait : Deus solus est, et cogitationem ejus nemo avertere potest; et anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit. Ideirco a facie ejus turbatus sum, et considerans eum, timore sollicitor. Hinc saluberrime ait, et sapientissime consulit Scriptura, dicendo : Acquiesce Deo, et habeto pacem, et per hoc habebis fructus optimos.

Qui custodit præceptum, id est universa præcepta Dei, et vicariorum ipsius. De quibus denuntiat : Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit. Qui autem offendit in uno, fit omnium reus. *Non experietur quidquam mali,* id est, nihil sustinebit supplicii in futuro, dummodo perseveraverit usque in finem, et tam perfecte ea impleverit, ut nihil purgandum deferat secum. Quod si lignum, fœnum, stipulam portaverit secum, purgatorium sustinebit; ac (juxta Apostolum) salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Et non solum nil mali experietur, sed et plenam beatitudinem consequetur.

Tempus et responsionem cor sapientis intelligit, id est, considerat quid cui tempori congruat, et quod ipsum tempus incesabiliter currat ac defluat. Tempus quoque judicii pensat, et qualiter debeat respondere, advertit. Attendit quoque aliorum responsa, ut proficiat ex eisdem, vel erronea reprobet. Hinc princeps Apostolorum

Is. xl, 14.

Rom. xi, 36.

Sap. xii, 16.

Ps. cxxxviii,

7.

Job xxiii,

13, 15.

Ibid. xxii,

21.

5

Luc. x, 16.

Jacob. ii, 10.

I Cor. iii,

12, 13.

Ibid. 15.

- I Petr.* III, 15. hortatur : Parati semper ad satisfactionem A
omni poscenti vos rationem de ea, quæ in
vobis est, fide et spe. Mansuete ergo, op-
portune ac sapienter est respondendum.
- Job* xv, 2. Propter quod in *Job* scriptum est : Num-
quid sapiens respondebit quasi in ventum
loquens, et implebit ardore stomachum
suum? *Omni negotio tempus est et oppor-
tunitas* : id est, unumquodque opus fieri
debet suo loco et tempore opportuno. Lo-
cus quippe et tempus, sunt circumstantiæ
generales in omni actu virtutis humanæ.
- Eccle.* III, 1. Propter quod dictum est supra : Omnia B
tempus habent. Hinc legi naturæ et sacra-
mentis ac sacrificiis ejus, successit lex Mo-
ysis cum sacramentis et sacrificiis suis :
quibus evangelica lex cum sacrificiis et
sacramentis suis successit. Unde et in *Es-
ther* scriptum est : Nee æstimare debetis,
si pro temporum varietate diversa jubea-
mus, ex animi nostri levitate venire, sed pro
qualitate et necessitate temporum, ut rei
publicæ poscit utilitas, ferre sententiam.
- Esther* XVI, 9. 7 *Et multa hominis afflictio, quia ignorat
præterita, et futura nullo potest scire nun-
tio.* Circa hoc quidam scribit : Futura præ-
mia non potest homo scire per se, vel per
alium humana investigatione : et hoc cau-
sat afflictionem aliquam in adimpletio-
ne præceptorum. Si enim sciret futura
præmia, non esset aliqua afflictio in im-
pletione præceptorum, sed magis consolatio.
Istud inidonee dictum videtur. Primo,
quoniam quamvis futura præmia demon-
strative non scimus, tamen indubitanter
hæc credimus. Et quamvis major dicatur
certitudo scientiæ, quam fidei, loquendo D
de certitudine evidentiae; loquendo tamen
de certitudine adhaerentiæ, fides certior
exstat scientia. Secundo, quoniam afflictio
in actibus bonis fidelium, non consurgit
ex defectu nescientiæ seu incertitudinis
premiæ, de quibus nil ambigunt; sed
ex rebellionem sensualitatis ac fomite, et
vitiæ reliquiis, et gravitate ac lassitu-
dine corporis, quod aggravat animam, ex
dæmonum etiam tentamentis. Tertio, quia
et Paulus præmia illa clare intuitus et ex-
pertus, reversus ad se, interdum sensit
afflictiones in actibus bonis : quia et sti-
mulum carnis sustinuit, et diversa pœna-
lia, quæ ad Corinthios narrat. *II Cor.* XII,
10.
- Est itaque exponendum : *Et multa ho-
minis afflictio, quia ignorat præterita.* Si
enim sciret præterita, qualiter ab initio
mundi, electi et sancti Dei passi sunt mul-
ta et magna adversa, et qualiter Deus sæpe
ac dire etiam in sæculo isto punivit ini-
quos, et consolatus est coronavitque ju-
stos; posset se consolari in multis, et bo-
nis actibus alacriter immorari, vitiisque
indefesse reniti. *Et futura nullo scire po-
test nuntio* : id est, nullus hominum, nisi
super hoc informatus, potest ei prænunti-
are pro certo futura pure contingentia, si-
bi aliisque ventura. Ideo sæpe sibi occur-
runt tristitia et adversa, dum speravit læta
et prospera. Sicque dupliciter affligitur :
quoniam improvise talia ei occurrunt (ja-
cula enim prævisa minus affligunt), et
quia spei suæ inveniuntur contraria. Un-
de et *Jeremias* locutus est : Sustinuimus *Jer.* VIII, 15;
pacem, et non venit; et tempus curationis, *xiv.* 19.
et ecce turbatio. Et Poeta :
- Nescia mens hominum fati sortisque futuræ.
- Semper igitur simus ad quæcumque ad-
versa parati, ac clypeo patientiæ præmu-
niti.
- Non est in hominis ditione*, prohibere
spiritum* : id est, in potestate ac dominio
hominis non est, aliorum corda seu spiri-
tum ad suum libitum immutare, ac prohi-
bere a conceptu et opere eis placentibus;
nec potentiorum animos valet reprimere a
persecutione et oppressionem infirmiorum,
nec propriam mentem a fluctuatione cogitationum
et varietate affectionum. Propter quod ait
Bernardus : Non puto quod animi clausit a
cogitationibus, qui cœlum clausit orationibus,
puta *Elias*. Nec his obstat quod ait *Apostolus* :
Spiritus Prophetarum, Prophetis subjecti sunt.
Hoc etenim dixit contra quosdam hæreticos,
asserentes Prophetas esse locutos tanquam
arrepticios et insanos. Contra quod
- 8
*potestate
- III Reg.* XVII, 1, 7.
I Cor. XIV, 32.
- Sap.* XIV, 15.
II Cor. XII, 4, 7.

doet Apostolus, quod per liberum usum rationis dominabantur sibimetipsis, quemadmodum et nos possumus cogitationibus affectibusque perversis resistere, quamvis eorum ortum non valeamus jugiter prævenire ac prohibere. Insuper non est in hominis ditione, prohibere spiritum suum quum suo tempore recedat a corpore. Ideo subditur : *nec habet potestatem in die mortis* retinere animam suam in corpore. Horum quoque qui persequuntur nunc et opprimunt alios, tunc cessat potestas. *Nec sinitur quiescere ingruente bello* : quia dum homo impugnatur a dæmonibus, mundo, aut acie vitiorum, non potest quiescere, sed oportet eum resistere aut succumbere. Quod bellum tempore mortis a dæmonibus fortissime ac periculosissime excitatur in homine. *Neque salvabit impietas impium* : imo gravabit atque damnabit eum. Quidam autem in suis simulationibus, fraudibus, malitiisque confidunt, quasi per talia queant salvari. Qui dicunt in Isaia : Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus. De quibus et apud alium Prophetam legitur : *Væ qui lætamini in nihilo, et dicitis : Numquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua ?*

9 *Omnia hæc præinducta ac subsequencia consideravi, et dedi cor meum, id est, applicui illud ad considerandum, in cunctis operibus, id est in quibusdam de cunctis generibus operum, quæ fiunt sub sole* : præsertim inter homines. *Interdum dominatur homo homini in malum suum, id est ad majorem suam damnationem, quando videlicet negligenter, carnaliter, scandalose, aut superbe se habet in officio præsentia suæ* : quia tunc Dominus requirit de manu ipsius animas pereuntium subditorum sub ipso. Et quo ejus gradus est altior, et quo pluribus præest, eo ruina ipsius est gravior. Et unusquisque prælatus ac præsidens tot mortibus, tot damnationibus dignus est, quot subditi scandalizantur sub eo, et ex ejus vitiis periclitantur, ut ait Gregorius. Nempe qui coram aliis male

A agit, quantum in ipso est, eos a quibus videtur, occidit, ut asserit Augustinus. Denique taliter præsidens, dominatur subditis etiam in magnum malum ipsorum : quia sub ejus regimine pereunt, prout in Jeremia fertur : *Quia stulte egerunt pastores, omnis grex eorum dissipatus est.*

Jer. x, 21.

Vidi impios sepultos, id est sepultos quosdam, qui ante et usque ad mortem iniqui fuerunt, nec pœnituerunt; qui etiam quum adhuc viverent, in loco sancto erant, id est in sacris officiis constituti, ita quod erant Dei vicarii ac ministri, et laudabantur in civitate quasi justorum operum, id est, a subditis suis commendabantur ut justi, vel ex adulatione, vel ex timore, vel proprii commodi cupiditate, vel ex ficta justitia. Ex his namque et consimilibus causis, multi subditorum suos laudant superiores, quamvis iniquos. Sed et hoc vanitas est : quia (ut ait Gregorius) culpa vehementer diffunditur, dum is qui peccat, propter sui dignitatem officii honoratur.

10

C *Etenim, quia non cito profertur contra malos sententia divini judicii* : Deus enim pluribus diu parcit, ut convertantur, juxta illud Sapientiæ, *Dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam; absque ullo timore filii hominum perpetrant mala. Hoc de intemoratis et execæcatis hominibus est intelligendum* : qui ex dilatione vindictæ, fiunt ad peccandum audaciores, non considerantes rigorem divini judicii, vel persuadentes sibi vanissime quod postea pœnitebunt, vel quod sufficiat pœnitere in fine vitæ, quemadmodum per Ezechielem Dominus loquitur : *Quaecumque hora peccator ingemuerit, omnium peccatorum suorum non recordabor. Et quoniam vident alios diu impune peccasse, putant sibi quoque periculum non instare. Isti ingrati ac obdurati, non pensantes occulta ac metuenda Dei judicia, abutuntur patientia Dei. Quibus ad Romanos loquitur Paulus : Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam, et impœnitens cor tuum, the-*

11

Sap. xi, 24.

Ezech. xviii, 21, 22.

Rom. ii, 4, 5.

Is. xxviii, 15.

Amos vi, 14.

Ezech. iii, 18, 20; xxxiii, 6, 8.

saurizas tibi iram in die justiciæ Dei. O quam paucissimi eorum, qui tempore sanitatis ac juventutis Deum tam intimorate et irrefrenate offendunt, in fine aut senio veraciter pœnitent! Verumtamen ex tanta dilatione punitionis pravorum, non debet quis pronior esse ad culpam. Propterea subditur :

12 *Attamen peccator ex eo quod centies, id est diu ac sæpissime, facit malum, id est peccata mortalia, etiam bona debita omitendo. Itaque numerus determinatus pro indeterminato hic ponitur, quum dicitur, Centies : sicut in Evangelio : Non dico tibi, Usque septies; sed, Usque septuagesies septies. Et per patientiam sustentatur, id est, misericorditer sustinetur, conservatur, et nutritur a Deo in vita naturæ, non obstantibus tot et tantis ejus sceleribus. Ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum filiali timore, qui verentur faciem ejus omnia intuentis, ita quod dicere queunt : Servavi mandata tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Si enim Deus iniquis ac reprobis, in-*

Ps. cxviii, 168.

1 Cor. ii, 9.

Malach. iii, 18; iv, 1, 2.

gratis et pessimis largitur et diu conservat dona naturæ, bona fortunæ, et beneficia multa in præsentis hæc vita, non dubium quin gratis, justis, ac timoratis dabit bona incomparabiliter meliora, videlicet charismata gratiæ in præsentis, et dona gloriæ in futuro, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Hinc per Malachiam ait Altissimus : Convertimini, et videbitis quid sit inter justum et impium : et inter servientem Deo, et non servientem ei. Ecce enim dies veniet succensa quasi ignis, et erunt omnes superbi et omnes facientes impietatem, stipula, et inflammabit eos; et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ, et sanitas in pennis vestris.

Præterea, quia iniqui et reprobi, indigni et ingrati sunt prætaetis beneficiis Dei, Salomon zelo justitiæ subdit : *Non sit bonum, id est temporalis prosperitas, impio : quia abutitur ea; nec prolongentur*

13

dies ejus, id est, non diu vivat : quia quo vivit diutius, peccat enormius, et gravio- rem sibi damnationem mereatur. Sed quasi umbra transeant, qui non timent faciem Domini, quem tam graviter inhonorant, et alios scandalizant. Itaque transeant quasi umbra, non diu tendendo ad mortem, sed cito corruendo in eam. Istud itaque dicitur non zelo invidiæ aut vindictæ, sed potius ex amore et zelo justitiæ. Ideo non repugnat verbo Psalmistæ, dicentis : Noli æmulari in malignantibus.

Ps. xxxvi, 1.

B Est et alia vanitas, quæ fit super terram : quia in casu qui sequitur, quamvis sit justa ac sapientialis dispositio Dei, tamen in eodem est etiam inordinatio culpæ, sicut patebit. Sunt justis quibus mala pœnæ proveniunt : multæ enim tribulationes justorum; quasi opera egerint impiorum, id est, ac si peccando meruerint illa pati, et omnino injusti sint. Unde amici Job, videntes eum tam dire percussum, putaverunt eum fuisse hypocritam et iniquum, ac pro suis percussum sceleribus : quemadmodum et amici ac uxor Tobie, visa excecatione ejus tam inopinata.

14

Ps. xxxiii, 20.

Job iv, 7-11; viii, 1-19; xi, 11; xx, 4, 5; xxii, 5-10; xxxiv, 7, 8, 36, 37; xxxvi, 17. Tob. ii, 15, 16, 22, 23.

C Quum enim pœna debeatur culpæ, dum justis sic affliguntur, putantur suis id meruisse peccatis : sed Deus infligit pœnas suis electis non solum propter eorum demerita, sed etiam ut exerceantur, aliisque in exemplum ponantur, et incrementa gratiæ in præsentis, ac gloriæ in futuro obtineant : vel, ut in curatione seu liberatione eorum, potestas Dei monstretur, sicut de cæco nato ait Salvator : Neque hic peccavit, neque parentes ejus, ut scilicet cæcus nasecretur : sed ut manifestentur opera Dei in illo. De Lazaro quoque ait : Infirmetas hæc non est ad mortem, sed ad gloriam Dei. Et sunt impii qui ita securi sunt, id est tam immunes ac liberi ab adversis, et tam parum aut nihil formidantes de inferni suppliciiis, quasi justorum facta habent, id est, tanquam suis meritis istam securitatem sortiti sint. Nam et perfecta caritas justorum, excludit timorem suppliciorum. Sed et hoc vanissimum judico,

Joann. ix, 3, 2.

Ibid. xi, 4.

Joann. ix, 18.

quod scilicet impii tam periculosa securitate fruuntur.

Verumtamen, quod justî præfata sustineant mala, ex providentia venit divina. Nec malum est, nisi ex parte affligentium justos, qui eos persequendo, enormiter peccant. Verumtamen iste eventus sæpe perturbat et in admirationem convertit pusillos, qui ad præsentia oculos habent, nec pensant quam multipliciter atque ineffabiliter prosit electis et justis, tribulationibus exerceri in vita præsentî. Ideo in pusillorum persona loquitur Habacue Deo : Mundi sunt oculi tui, ne videas malum; et respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicis contemptores, et taces conculcante impio justiore se? Sed Gregorius in persona viri perfecti fatetur : Quamvis mira sint judicia Dei, dum justis adversa, et impiis prospera in mundo isto eveniunt; mirabilia tamen sunt, dum hic justis prospera, et reprobis adversa contingunt.

15 *Laudavi igitur lætitiã, quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet et biberet, atque gauderet; et hoc solum secum auferret, id est, consequeretur, nec aliud desuper præmium præstolaretur, de labore suo omnibus diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole.* Si istud, ut textus videtur prætere, intelligatur de carnali lætitiã, et corporali manducatione atque potatione; tunc Salomon loquitur ista in carnalis viri persona, ut dictum est sæpe. Si vero hæc spiritualiter exponantur, possunt pertinere ad sapientem : ad quem spectant conscientie bonæ lætitiã, esus et

Eccli. xv, 3. potus sacramentalis, panisque vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris.

16 *Et apposui cor meum ut scirem sapientiam, et intelligerem distinctionem,* id est discretionem variumque eventum, qui contingit hominibus : ita quod unus prospicitur, alter adversis affligitur; unus prævenitur a Domino, et gratiis adimpletur ab eo, iste indesinenter peccare, ac obdurari

permittitur; unus cæcus, alter surdus, aut claudus generatur sive efficitur : *quæ versatur in terra. Est homo qui diebus et noctibus somnum sufficientem modicum, non capit oculis suis.* Quod autem modicum est, reputatur pro nihilo. Talis igitur vigilat, ut studendo, considerando, sciscitando, valeat horum invenire rationem et causam in speciali : quod curiosum superfluumque consistit. Quamvis enim monstruosorum effectuum quasdam rationes assignent philosophi, talia tamen principaliter referenda sunt ad providentiam Dei. Nec potest quis tradere rationem distinctam, cur anima ista infundatur corpori monstruoso, alia corpori integro, sed ignobili, alia corpori nobili et illustri. Hinc subditur : *Et intellexi quod omnium operum Dei, videlicet talium abditorum, nullam possit homo invenire rationem eorum quæ fiunt sub sole. Et quanto plus laboraverit ad querendum talium rationem in particulari, tanto minus inveniet :* quia

justo judicio Deus permittet eum errare, et falsa pro veris inducere : sicut Origeni accidisse timetur. Qui, quum post Apostolos esset præcipuus doctor Ecclesiæ, voluit considerationem suam circa talia nimium profundare; atque ex hoc videtur magnos incidisse errores, sicut in libris Periarcon et Stromatum, et super Threnos, ac Daniele, locisque aliis invenitur. *Etiãsi dixerit sapiens, id est in Scripturis eruditus, et qui inter homines sapiens reputatur, aut esse se credit, se nosse talium rationem, non poterit invenire rationem illorum.*

Omnia hæc tractavi in corde meo per diligentem considerationem, ut curiose intelligerem talium rationem. Quod tamen vitandum est, dicente Apostolo : Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? In Jeremia quoque scriptum est : Quis adfuit in consilio Domini, et vidit, et audivit sermonem ejus?

17

Rom. xi,
33, 34.Jer. xxiii,
18.

ARTICULUS IX

ELUCIDATIO CAPITULI NONI : SUNT JUSTI ATQUE SAPIENTES.

HIC reprimit hominem ab omni vana A securitate, elatione et præsumptione, eo quod nesciat an placeat Deo, an habeat caritatem infusam, an finaliter sit salvandus.

1 *Sunt justi atque sapientes habentes sapientiam quæ est donum; et opera eorum in manu Dei sunt, id est, actus eorum interiores et exteriores, ab ipsis obliti, exhibiti, et commissi sunt Deo, tanquam creatori ac judici. Sunt quoque opera eorum in manu Dei, quia conservantur a Deo, et ipse potest judicare de eis ut vult. B Et tamen nescit homo, id est, certitudinalem notitiam de isto non habet, videlicet utrum amore an odio dignus sit. Hoc, inquam, nescit homo, quamvis virtuosus ac sapiens sit : quoniam nescit an sit in caritate et statu salutis, an in peccato mortali; sicque ignorat an mereatur et dignus sit amari a Deo, an odio haberi ab eo. Et quamvis experiatur se Deum diligere, ignorat tamen an diligat Deum caritate infusa, an solum naturali et acquisito amore : eo quod tanta sit similitudo et convenientia C actuum harum duarum dilectionum, quod homo non valet inter eos certo discernere, ut communiter dicunt doctores. Verumtamen multi pro certo sciunt, aut seire possunt, se esse in peccatis mortalibus, atque ob hoc Deo esse odibiles secundum præsentem justitiam; quid autem finaliter fiet de eis, ignorant.*

2 *Sed omnia in futurum reservantur incerta : id est, Deus interim ista occultat hominibus, sed in futuro generali iudicio omnibus innotescet quis a Deo electus sit D et dilectus, et quis præscitus; eo quod universa, scilicet prospera et adversa, vita longa et brevis, vitia et virtutes, æque, id est indifferentem, quantum ad apparentiam* exteriorem, quamvis coram Deo diversa sit ratio, *eveniant justo et impio, quantum ad virtutes infusas, et vitia eis contraria, bono et malo, id est habenti virtutes morales, et eis carenti, mundo, per fidem et sapientiam, et immundo per hæresim, perfidiam et errores, immolanti victimas, et sacrificia contemnenti. Sicut bonus, sic et peccator habet jam dicta. Nam et quidam electi quandoque vitiis sunt subjecti. Similiter virtuosus et electus interdum prosperantur in sæculo, et divitiis ac honore abundant, et reprobi quidam premuntur adversis. Ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat, id est, valde affirmat, et multum assertive jurat, prout primò Regum habetur : Addidit Jonathas dejerare David.*

Hoc est pessimum inter omnia quæ fiunt sub sole, quia eadem cunctis eveniunt, id est, similia contingunt quibusdam de omni genere hominum. Sed quum istud ex divina providentia, non sine rationabili causa procedat, quomodo pessimum est? Et respondendum, quod pessimum est, id est valde periculosum quampluribus, atque occasio vitiorum multorum. Propter quod subditur :

Unde et corda filiorum hominum implentur malitia, id est, in vitiis perseverant ac habituantur, sine timore peccando, ut dictum est, quum videant omnia quasi indifferentem bonis et malis hominibus evenire. Verumtamen talia, quæ in se non sunt bona aut mala moraliter, quæ scilicet justis et injustis communia sunt, philosophi vocant bona media seu indifferentia; sed vulgo sæpe pessima, aut etiam optima esse videntur. Siquidem do-

I Reg. xx.
17.

3

na gratiæ gratis datæ, ut potestas faciendi A miracula, donum prophetiæ, genera linguarum, maxime reputantur a plebe communi. Sapientes autem dona gratiæ gratum facientis, incomparabiliter amplius magni pendunt et appetunt. Implentur etiam *et contemptu in vita sua*, ita quod ex superbia se invicem aspernantur, vel superiores suos et eorum jussiones despicunt, et circa præcepta Dei tam parvam aut nullam habent curam et diligentiam, quod ipso facto ostendunt se præcepta Dei, imo et Deum præcipientem, contemnere.

Jer. II, 20. Talibus Dominus per Jeremiam ait : A sæculo confregisti jugum, rupisti vincula, et dixisti, Non serviam; et rursus per Osee,

Osee IV, 16. Sicut vacca lasciviens declinavit Israel. *Et post hæc ad inferos deducentur.* Quibus

Math. XXV, 41. dicturus est Judex : Ite, maledicti, in ignem æternum. Interim vero, quantum ad animas, in infernum dejiciuntur, quemad-

Ezech. XXXII, 24, 27. modum in Ezechiele habetur : Omnes hi descenderunt ad terram ultimam; et portaverunt ignominiam suam cum his qui descendunt in lacum; et descenderunt ad infernum.

4 *Nemo est qui semper vivat* vita naturæ in sæculo isto : quia oportet omnem hominem solvere debitum mortis, quum constet ex contrariis elementis, et propter reatum originalis peccati. Unde et quotidie famem, sitim, et consimilia naturæ incommoda, tanquam quotidianas sustinemus infirmitates : contra quas cibo, potu, somno, tanquam medicinalibus remediis utimur. Hinc ait Psalmista : Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem? Et impii D dum moriuntur, in infernum labuntur. *Et qui hujus rei habeat fiduciam.*

Ps. LXXXVIII, 49.

Melior est canis vivus leone mortuo. Hoc juxta superficiem litteræ constat, quod res viva, quamvis ratione carens, melior sit, non moraliter, sed bonitate rei, ente non vivo atque cadavere. Iste tamen non est sensus litteralis; sed Salomon metaphoricè loquens, per canem vivum, intelligit hominem in carne viventem, utpote peccatorem, qui propter iracundiæ impetum,

aut animi sui irrationabilitatem, canis vocatur. Unde de quibusdam in Isaia dicitur : Speculatores ejus cæci omnes; canes Is. LVI, 10. muti, non valentes latrare. Per leonem vero mortuum, intelligit hominem iniquum, superbum, jam mortuum corpore : quo melior dicitur peccator adhuc vivens, quoniam potest se emendare, ac vitam promereri beatam; nec est obstinatus in malo totaliter, sicut qui in mortali decesserunt peccato. Hinc subditur :

Viventes enim sciunt se esse morituros : 5

B ideo ex consideratione suæ mortalitatis, possunt per pœnitentiam corrigere vitam, seque parare ad mortem; *mortui vero, nihil noverunt amplius.* De injustis mortuis loquitur Salomon : quos affirmat nil amplius seire, videlicet in inferno, eo sensu quo infra ait in isto capitulo, quia nec

vers. 10.

opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos : quod paulo post exponitur. Nil quippe salubriter sciunt, quo ad consolationem, relevamen aut pœnitentiam possint juvari. *Nec habent ultra mercedem :* quia damnati sunt, nec sunt in statu merendi ac demerendi. In hac autem vita, etiam vitiose vivendo, habuerunt quamdam mercedem : quoniam pro quibusdam bonis ex genere, quæ interdum egerunt, contulit eis pius et justus Deus aliquid temporalis prosperitatis, vitæve longioris. Unde diviti condemnato Abraham dixit : Recepisti bona in vita

Luc. XVI, 25.

tua. Verum post vitam hanc, cessat hujusmodi merces. *Quia oblivioni tradita est memoria eorum :* id est, Deus oblitus est eorum, ita quod misericordiam suam aufert ab eis in sempiternum, juxta illud Job : Obliviscatur ejus misericordia; duleedo illius, vermes. Unde in Osee Dominus loquitur : Quia oblitus es mei, obliviscar et ego tui. Hanc oblivionem misericordiæ Dei merentur iniqui, non Deo, sed vanitatibus inhærendo, quemadmodum scriptum est : Qui custodiunt vanitates, frustra misericordiam suam derelinquunt. Quo contra dicitur de electo : In memoria æterna erit justus. Verumtamen

Job XXIV, 20.

Osee IV, 6.

Jonæ II, 9.

Ps. CXL, 7.

puniuntur citra condignum, ideo non A penitus privantur misericordia.

6 *Amor quoque, et odium, et invidiæ simul perierunt* : id est, inordinatæ et vitiosæ eorum affectiones, quibus quosdam carnaliter amarunt, et Deum aut justos odio habuerunt, jam cum ipsis damnatæ sunt, nec possunt eos juvare. *Nec habent partem in hoc sæculo* : id est, a corpore Ecclesiæ sunt omnino abseisi, nec caritatis communionem aut participationem cum viventibus habent, nec possidere possunt aliquid hujus mundi; *et in opere quod sub sole geritur*, id est, in operibus pietatis, quæ pro mortuis fiunt, non habent partem, quia per suffragia talia non juvantur.

Præterea, per canem vivum, quidam intelligunt pauperem justum, vilem reputatum, tamen instar canis Domino suo fidelem, et pro Deo contra peccata latrantem : qui melior est leone mortuo, id est potente sæculi hujus defuncto. — Spiritualiter, per canem vivum, designatur populus gentilis, in fide et gratia Christi vivens. Unde ad Chananaeam dixit Salvator : *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.* Canis iste melior est leone mortuo, id est populo Judæorum sua incredulitate perempto, et jam corporaliter pro maxima parte destructo : qui de veritatibus fidei catholice nil aut parum agnoscit, atque a Deo relictus est. Quorum amor inordinatus ad legem, et odium ac invidia contra Christum et ejus Apostolos, perierunt.

Matth. xx,
26.

7 *Vade ergo, et comede in lætitia panem tuum, et bibe cum gaudio vinum tuum* : id est, corporalem ac spirituales refectio- nem sume cum hilaritate in Deo : sicut istud jam sæpe præhabitu est; *quia Deo placent opera tua, si feceris ita, et quia hoc ipsum potes sperare, et vivere eum jucunditate in spe.* *Omni tempore sicut vestimenta tua candida,* id est, opera tua, quibus anima vestitur, decoratur, protegitur, sint pura et casta. Unde in Apocalypsi legitur : Qui vicerit, vestietur vestimentis albis. Ubi et Dominus protestatur : Qui

Apoc. iii, 5,
Ibid. 4.

non inquinaverunt vestimenta sua, ambu- labunt mecum in albis. De hujusmodi ve- stimentis sanctus Job loquitur Deo : Si fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me, et abomina- buntur me vestimenta mea. Atque in Eze- chiele Dominus loquitur Synagogæ : Indui te discoloribus, et posui amictum meum super te. *Et oleum de capite tuo non defi- ciat*, id est, pietas nunquam a tua mente recedat, nec unctio gratiæ mentem illu- strans, tibi desit. Potest quoque per oleum spiritualis lætitia, sed et claritas bonæ fa- mæ intelligi, quum de Christo legatur : Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis; et in Isaia. Oleum gaudii pro luctu; atque in Canticis, Oleum effu- sum nomen tuum.

Job ix, 30,
31.

Ezech. xvi,
10, 8.

Ps. xlii, 8,
Is. lxi, 3,
Cant. i, 2,

Perfructe vita cum uxore, quam dili- gis, cunctis diebus vite instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole, omni tempore vanitatis tuæ. Hæc est enim pars tua in vita, et in labore tuo. Quidam dieunt istud ad litteram spiritualiter et metaphorice esse intelligendum, ita ut per uxorem, in- telligatur mentis sponsa, videlicet Sapien- tia increata, aut sapientia salutaris infusa, quæ est donum, per quam contemplamur eum gustu interno divina. Unde de sapien- tia illud dicitur : Quæsi vi sponsam eam mihi assumere, et amator factus sum forme illius. Cum hac perfructum est vita, id est, occupandum est cor in amplexu, contemplatu, amore et quiete Sapientiæ æternalis, sicut ibidem additur : Intrans in domum meam, conquiescam cum illa. Alii exponunt hæc de uxore legitima : cum qua, qui omnino continere non potest, aut non vult, debet delectabiliter vivere cum honestate et castimonia conjugali, ut om- nem fornicationem devitet. Sicque conver- sari cum contorali, est pars sua, id est præcipuum quid ad suam spectans voca- tionem.

9

Sap. viii, 2,

Ibid. 16,

Quodcumque potest facere manus tua, id est, quidquid boni agere valet tua potestas seu virtus operativa, instanter operare, id est, sine dilatione et cessatione prosequere-

10

re et adimple : quia, ut in Evangelio ait Joann. ix, 4. Christus, Venit nox, quando nemo potest operari. Unde et ipse idem : Vigilate, inquit Marc. xiii, 35, 36. (nescitis enim quando Dominus veniat : sero, an media nocte, an galli cantu), ne, quum venerit repente, inveniat vos dormientes. Ideo subjungitur :

Quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, erunt apud inferos, quo tu properas. Albinus et alii quidam, per inferos intelligunt mortem, in qua ista non sunt, sed suspenduntur præ nimia mortis

angustia, juxta illud : Quoniam non est in morte qui memor sit tui. — Alii, per inferos intelligunt limbum patrum : quia Salomon loquebatur Judæis pro tempore illo, quo justî omnino purgati, descenderunt in limbum illum seu Abrahæ sinum : in quo limbo non erant opus, ratio, sapientia, aut scientia ad promerendum, sed bene ad alia. Et pro tempore isto, per inferos intelligunt purgatorium, in quo etiam nullum istorum ad promerendum consistit. Nam Salomon loquitur justo, qui non properat inferno* damnatorum. Hæc autem duo loca creduntur esse in superiori parte inferni, et quandoque inferni nomine designantur, sicut et limbus puerorum. — Porro doctores super quartum Sententiarum communiter auctoritatem istam allegant de inferiori reproborum inferno : in quo non est opus, id est aliqua meritoria actio, nec ratio, id est usus rationis ad discernendum salubriter, nec sapientia ad contemplandum divina, nec scientia ad considerandum pœnitentialiter propriam conditionem. Sapientia quoque et scientia, ut sunt dona, nequaquam sunt in damnatis, sicut nec caritas. Atque, ut aliqui opinantur, ratio ex vehementia suppliciorum totaliter absorbetur in illis, præsertim post diem judicii. Sed obviare videtur, quod dives epulo positus in inferno, deprecatus est Abraham, ut mitteret Lazarum in domum patris sui. Dæmones quoque, quamvis damnati, valde vigent acumine intellectus. Thomas autem super quartum testatur, quod ea quæ augent dolorem, et

et verbum istud potuit dirigere ad iniquum, imo ad quemlibet hominem, quia et venialiter peccando, properat homo ad infernum dispositive. Vel, quod ait, Quo tu properas, intelligendum est sub conditione implicita, utpote, nisi emendes te, seu obedieris Deo.

Verti me ad aliud considerandum, videlicet, an homines viribus suis possint implere quod monui, dicens, Quodcumque potest manus tua, instanter operare. *Et vidi sub sole*, id est, Deo illustrante cognovi, *nec velocium esse cursum*, id est, veloces et fervidos in actibus bonis, suis viribus non posse bona meritoria agere, ita quod cursus, id est expedita actio virtuosa, et conversatio fervida, qua non solum eunt, sed etiam currunt ad beatificum finem, non est eorum, id est, ipsis adscribenda non est principaliter, sed Deo et ejus gratioso auxilio, sicut ait Apostolus : Gratia Dei sum id quod sum. Rursus quoque quum dixisset, Plus omnibus laboravi; mox addidit : Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Unde Salvator : Sine me, inquit, nihil potestis facere. Et in Osee : Perditio tua ex te; in me tantummodo auxilium tuum. Et juxta hunc sensum subjungitur :

Nec fortium bellum : id est, resistentia ac triumphus servorum et militum Dei, contra invisibiles hostes vitiorumque aciem præliantium, non ipsis, sed Deo et ejus pio subsidio, sunt adscribendi. Cui ait Propheta : In te eripiar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum. Imo et in cor-

11

1 Cor. xv, 10.
Ibidem.

Joann. xv, 5.
Osee xiii, 9.

Ps. xvii, 30.

Luc. xvi, 27.

* ad infernum

Joann. ix, 4.
Marc. xiii, 35, 36.

Ps. vi, 6.

* ad infernum

Luc. xvi, 27.

1 Cor. xv, 10.
Ibidem.

Joann. xv, 5.

Osee xiii, 9.

Ps. xvii, 30.

- porali bello ab ipso datur victoria, sicut ait Scriptura : De cœlo victoria est. *Nec sapientium panem* : id est, panem vitæ et intellectus, et omnem salubrem refectio-
1 Mach. iii, 19. nem, qua sapientes prælati prædicatores reficiunt audientes ac subditos seu se ipsos, a Deo habent, non a se. Imo in vanum laborat lingua prædicatoris, si desit inspiratio Creatoris. Ideo loquitur Isaias : Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lassus est, verbo. Propter quod etiam orat Apostolus : Ut detur mihi sermo in apertione oris mei. *Nec doctorum divitias*, id est, spirituales opes doctorum, esse Domino attribuendas.
Is. l, 4. De quibus in Proverbiis dictum est : Redemptio animæ viri, divitiæ ejus; atque in Psalmo, Gloria et divitiæ in domo ejus. *Nec artificum gratiam*, id est, acceptabilitatem prudentiamque artificum, qui industrie fabricant in se et in aliis structuram virtutum, perfectionisque turrim, non esse eorum, sed donum Dei.
Ephes. vi, 19.
Prov. xiii, 8.
Ps. cxi, 3.
Sed tempus casumque in omnibus : id est, in universis prædictis inveni variam mutationem, per temporum intervalla : quoniam unus a celsitudine gratiæ labitur ad bassitudinem culpæ. Et qui hodie vincit, eras vincitur; et qui nunc docet et corripit alium, paulo post indiget increpari. Ideo nullus debet præsumere, neque inaniter gloriari : tum quia quidquid gratiæ et virtutis seu meriti habet, a Deo accepit; tum quia ignorat quam diu perseverabit in eis, et quia indesinenter eget conservatione ac protectione divina. Propter quod Paulus hortatur : Qui stat, videat
1 Cor. x, 12. ne cadat. Denique huic Salomonis sententiæ consonat illud quod Jeremias ait : Scio, Domine, quia non est hominis via ejus; nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos. Similiter illud ad Romanos : Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.
Jer. x, 23.
Rom. ix, 16.
 Quidam exponunt hunc passum superficialiter valde, dicendo : *Vidi nec velocium esse cursum* : quia quandoque contingit, quod velocior cursor non venit prior ad terminum; *nec fortium bellum* : quia quandoque fortior a minus forti superatur; etc. Verum de tali cursu non loquitur hic Scriptura, sed magis de eo de quo ait Apostolus : Cursum consummavi; et item, Sic currite, ut comprehendatis; et Psalmista, Viam mandatorum tuorum cucurri.
11 Tim. iv, 7.
1 Cor. ix, 24.
Ps. cxviii, 32.
 12
Nescit homo finem suum, id est terminum vitæ præsentis, seu diem et horam mortis, nisi reveletur a iudice Deo, vel jure humano aut per violentiam tradatur ad mortem, ita quod prænuntietur ei quando sit moriturus. Hinc orat Psalmista : Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, quis est. Nescit etiam homo finem suum supernaturalem : quoniam Deus qui est objectum beatitudinis nostræ, seu finis objectalis, incomprehensibilis est. Similiter beatifica visio Dei, quæ est finis et salus nostra formalis, tanta res est, quod ejus dignitatem ac eminentiam in hac vita plene agnoscere non valeamus, juxta quod scriptum est : Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti exspectantibus te. *Sed sicut pisces capiuntur hamo improvide, et sicut aves laqueo comprehenduntur deceptorie; sic capiuntur homines*, id est, de vita hac subtrahuntur, *tempore malo*, id est hora diræ mortis ac particularis sui judicii, *quum eis extemplo*, id est repente, *supervenerit*. Ideo Dominus admonet : *Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit; itemque, Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.*
Luc. xii, 40.
Matth. xxiv, 42, 44.
 13
Hanc quoque sub sole vidi sapientiam, id est sapientialem seu prudentem effectum : quia quod sequitur, potuit esse res gesta, vel ponitur pro exemplo : quamvis et aliter exponatur, sicut tangetur; *et probari maximam*, id est valde magnam. *Civitas parva, et pauci in ea viri. Venit contra eam rex magnus, et vallavit eam, extruxitque munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio. Inventusque est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem per sapientiam suam, dando consilium, qualiter hostibus multis pauci cives prævale-*
 14
 15

rent, vel adjutorium implorarent a Deo, vel adversariis persuaderent recedere. Tale quid accidit sæpe. *Et nullus deinceps civium urbis illius, recordatus est hominis illius pauperis.* In quo patent eorum insipientia, ingratitude, improbitas. *Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine corporali.* Sapientia quoque quæ donum est, est dignior fortitudine quæ est donum. Similiter sapientia quæ est virtus intellectualis, dicitur dignior fortitudine quæ est virtus cardinalis. *Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est ab illis ingratis, et verba ejus non sunt audita ab ipsis, cessante necessitatis articulo? Nam durante obsidione, fuerunt audita.*

46
47
Verba sapientium audiuntur in silentio, id est a quietis prudentibusque hominibus, in quibus est tranquillitas mentis, non passionum et vitiorum inquietudo : ideo stulti non audiunt ea; *magis,* id est attentius, *quam clamor principis inter stultos,* id est passionatos et imprudentes, qui non advertunt nisi sibi placentia.

Præterea, per civitatem hanc parvam, multi intelligunt Ecclesiam humilem, propria reputatione parvam, et quæ in exordio suo fuit parva, sicut in Evangelio ait *Luc. xii, 32.* Salvator : Nolite timere, pusillus grex. Contra quam venit rex magnus, id est diabolus : cui in Zacharia dicitur : *Zach. iv, 7.* Quis tu, mons magne, contra Zorobabel in planum? Quem Christus principem mundi hujus appellat : qui est rex super omnes filios superbiæ. Hic per se et angelos suos, ac per tyrannos, per heresiarchas atque philosophos, multipliciter oppugnavit Ecclesiam. *II Cor. viii, 9.* Christus autem propter nos pauper factus, per evangelicæ legis sapientiam, liberavit Ecclesiam : *Luc. xxi, 15.* Ego, inquit, dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. In Ecclesia autem sunt pauci viri virtutum, et pauci electi; sed paucissimi deinceps sunt memores Salvatoris : quoniam omnes, quæ sua sunt, quærunt, non quæ Christi. — Insuper potest per urbem istam, intelligi quilibet homo : in quo sunt

A pauci viri, id est boni cogitatus atque affectus viriles; in quo rex est ratio; quem circumdat diabolus : et fomes tanquam tyrannus impugnat eundem. Sed vir pauper, id est intellectus aut synderesis, liberat eum, remurmurando iniquitati, et erudiendo qualiter sit resistendum. Habita autem victoria, interiores exterioresque sensus, et appetitus irascibilis ac concupiscibilis, tanquam fatui cives, censuram intellectus atque synderesis respuentes, cito ac faciliter recidunt.

B *Melior est sapientia, quam arma bellica corporalia, aut etiam, quam arma bellica quædam spiritualia* (de quibus ait Apostolus : *Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo*), id est, quam *Ephes. vi, 13.* morales et inferiores virtutes intellectuales. Siquidem ex sua specie, et ratione sui objecti, est illis præstantior. Plus etiam valet ad obtinendum victoriam tam in spirituali quam corporali pugna, quam bellica arma. *Et qui in uno peccaverit,* id est, quodeumque mortale peccatum incidit, *C multa bona perdet :* quia peccando amittit caritatem, ceterasque virtutes infusas formatas, ad minus quantum ad esse earum formatum : quoniam formantur et decorantur, atque ad operandum meritorie redduntur idoneæ a caritate, quæ est forma, vita, decor et vertex virtutum, motrix et imperatrix earum. Amittit etiam omnia merita sua præhabita, communionemque mystici corporis Christi; et desinit esse membrum, minister ac miles Dei, fitque servus et membrum diaboli. Sed et summum et incommutabile bonum, Deum creatorem ac salvatorem suum amittit, et pretiosissima bona gloriæ æternalis. Ideo *Jacob. ii, 10.* Jacobus dixit apostolus : Quicumque totam legem impleverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Ecce quanta est peccantis stultitia, qui pro modica voluptate incurrit et infligit sibi ipsi tot damna, et sapientiam aspernatur. Videat sibi unusquisque, ne sapientem despiciat, aut sapientiam parvi pendat : quoniam hoc est unum de maximis malis, quæ ge-

Ecclesi. xxxvi.
25, 26. runtur sub sole; et plane tam malum, ut in Ecclesiastico dicatur: In duobus contristatum est cor meum: vir bellator deficiens per inopiam, et vir sensatus contemptus.

CIRCA præhabita quæritur, an homo posset certo scire se esse in caritate, et per consequens quod dignus sit amore, id est amari a Deo. Ad hanc quæstionem pro utraque parte multæ possent auctoritates adduci. Quod enim posset hoc scire, etiam sine revelatione, apparet ex eo quod princeps Apostolorum in sua ait Canonica: *11 Petr. i.*
10. Per bona opera certam faciatis vocationem vestram. Joannes quoque in sua prima affirmat epistola: In hoc scimus quia in Deo manemus, et Deus in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis; et rursus, Scimus quia ex Deo sumus. Paulus etiam fatetur: Non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. In oppositum est auctoritas hujus capituli; et quod alibi Salomon loquitur: Quis gloriabitur mundum se habere cor? Et demum, *1 Joann. iii.*
24. quod beatus Job protestatur: Si venerit ad me, non videbo eum; et si abierit, non intelligam.

Ad hanc quæstionem Antisiodorensis in secunda parte Summæ suæ respondet: Aliqui dicunt, quod quidam sciunt se non habere caritatem: ut qui sunt in proposito vel actu peccandi. Aliqui dubitant se caritatem habere, quoniam habent rationes æque fortes pro parte utraque: ut qui incipiunt facere quod in ipsis est, et proponunt non peccare de cetero. Alii putant se habere caritatem: ut qui jam fecerunt multa bona opera, et diu est quod non fuerunt in proposito vel actu peccandi. Tamen adhuc sustinent primos motus, et turpia imaginantur, patiunturque inquietudinem muscarum morientium, quæ perdunt suavitatem unguenti (id est cogitationum distractiones, quæ orationis dulcedinem tollunt). Alii sciunt se caritatem habere: qui scilicet gustant dulcedinem Dei, et in quibus fomes fere extinctus

est, ut in Maria Magdalene et Maria Ægyptiaca, post plurimos fletus. Denique duplex est scientia, scilicet experimenti, quæ est per signa; et scientia proprie dicta, videlicet cognitio alicujus per se noti, ut in primis principiis, vel alicujus ex illis deducti. Primo modo potest quis scire se caritatem habere, puta per signa; quæ sunt tria, videlicet jucunditas spiritualis, desideria bona, et opera bona. Secundo modo nullus potest scire se caritatem habere, nisi ex revelatione. Sciendum est etiam, quod duplex est dilectio Dei, videlicet naturalis, et gratuita: quæ tantam habent affinitatem et conjunctionem ad invicem, quod non potest aliquis discernere utrum suum diligere sit motus dilectionis naturalis, an gratuitæ. Nam et naturalis dilectio habet delicias suas. Itaque voluit Deus nos aliquo modo scire, quod simus in caritate, tribus de causis: prima, ut aliquam consolationem habeamus in miseriis sæculi hujus; secunda, ut Deo gratias referamus; tertia, ut provocemur ad meliora. Voluit quoque nos istud aliquo modo nescire, ut cautiores simus, et magis solliciti de nostra salute. Auctoritatem autem Salomonis, dicentis, Nescit homo an amore sit dignus, quidam exponunt de amore prædestinationis. Hæc Antisiodorensis.

Præterea, super primum Sententiarum, distinctione 17. S. Thomas respondet: Potentias et habitus non possumus cognoscere, nisi per actus et conatus qui proportionantur eorum naturæ, et actus per objecta. In actu autem animæ, est plura considerare, scilicet speciem actus, quæ sumitur ab objecto, et modum, ac effectum. Si ergo accipiamus actum caritatis, qui est diligere Deum et proximum, ex specie actus, non discernitur an sit a caritate gratuita, vel naturali, quia utraque versatur circa idem objectum. Modus vero, quem ponit habitus in opere, est facilitas et delectatio. Per hunc autem modum non discernitur an sit a caritate infusa, vel naturali seu acquisita. Proprius vero effectus caritatis seu actus caritatis, est

in virtute merendi : quod nullo modo cadit in nostram cognitionem. Ideo nemo certitudinaliter scire potest se esse in caritate. Hæc Thomas. Cui Richardus de Mediavilla satis concordat.

Porro Petrus de Tarentasia, præallegata ait distinctione : Illos habitus, qui habent actus omnino diversos, et dissimiles ab aliis, ut fides et spes, possumus cognoscere sub propria ratione. Illos vero, qui habent actus similes actibus aliorum habituum, vel innatorum, vel acquisitorum, ut caritas, non possumus cognoscere cognitione perfecta in propria ratione, sed solum in universali. Unde scire possumus habere nos dilectionem, sed non caritatem. Et hoc, quadruplici ratione : primo, quia caritas importat Dei acceptionem, quæ nos latet; secundo, quia intellectus noster obumbratus ex carne, hebes est ad supernaturalia; tertio, quoniam actus caritatis similis est actui dilectionis acquisi-

tæ et naturalis; quarto, propter iudicium Dei, qui ad humiliandum nos, vult nos bona nostra latere. Proprium quoque effectum caritatis, quem addit supra naturalem dilectionem, scire non possumus, quia hic effectus, est quædam ineffabilis unio ad Deum : de qua Salvator loquitur ad Patrem, Ut sint unum sicut et nos. Hæc Joann. xvii, 11, 22. Petrus. — Postremo ad idem probandum, Alexander de Hales et Dominus Antisiodorensis adducunt hoc argumentum : Spiritum Sanctum esse in te, et caritatem esse in te, sunt duo convertibilia. Primum nescis, quoniam Spiritum Sanctum esse in te, non est scibile, sed credibile : ergo nec secundum scis.

De hac materia, et de signis per quæ probabiliter scitur, quod caritas habeatur, multum consolatorie loquitur S. Bernardus; et multa de his dici possent. Sed prolixitas est vitanda : ideo pro præsentibus sufficiant ista.

ARTICULUS X

EXPLANATIO CAPITULI DECIMI : MUSCÆ MORIENTES PERDUNT SUAVITATEM UNGUENTI.

MULTA moralia documenta in isto continentur capitulo. Nec est hic continuatio ejusdem materiæ, sicut nec in Proverbiis. *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti.* Ad litteram, dum musca infirma cadit in unguentum suave, manendo et moriendo in illo, destruit ejus valorem atque odorem. Sic, qui in uno reus est, plurima perdit bona; et tota meritorum congeries, uno mortali peccato destruitur. Unus quoque perversus et scandalosus ac pestilens, totam perturbat ac inficit communitatem. Propter quod ait 1 Cor. v, 6. Apostolus : Modicum fermentum totam massam corrumpit. — Spiritualiter, muscæ morientes, sunt cogitationes vanæ, inutiles, affectiones illicitæ, distractiones

morosæ, præsertim in divino Officio : quæ perdunt suavitatem unguenti, id est experimentalem dulcedinem spiritualium exercitiorum, quæ sentiri solet in orationibus, meditationibus, contemplationibus, psalmodiis, recollecta ac stabili mente Deo oblatis. Imo in cunctis actibus virtuosis hanc utique tollit et impedit muscarum istarum admixtio, hoc est misera et detestanda illa distractio, ita quod homo sine sapore et gustu, vaga et vana mente orat, psallit et meditatatur, ac cetera bona exercet. Hinc in Summa sua Antisiodorensis disseruit : Psalmista ait : In custodiendis illis, scilicet Dei mandatis, retributio multa. Non enim tantum pro custodiendis, sed etiam in custodiendis mandatis Dei, retri-

Ps. xviii, 12.

butio multa. Et hoc, propter jucunditatem mentis, et prægustationem dulcedinis Dei, quæ habetur in divinorum custodia mandatorum.

Pretiosior est sapientia, parvaque gloria, id est cum gloria modica, seu cum parvo honore, *ad tempus stultitia*, id est temporali insipientia : quamvis ei adjuncta sit honorificentia magna, quemadmodum dictum est supra : Melior est puer pauper et sapiens, rege sene et stulto. Vel : Pretiosior est sapientia, quæ simplicitate et innocentia decoratur, parvaque gloria, id est humilis gloriatio de Deo in ipso, vel de se in Deo, juxta illud, Qui gloriatur, in Domino gloriatur; ad tempus stultitia, id est superba sui ipsius exaltatione atque jaectantia. — *Cor sapientis, in dextera ejus* : id est, ratio et intentio sapientis, dirigitur et versatur circa spiritualia et cœlestia bona, ut bene conversando, obtineat ea; *et cor stulti*, id est iniqui, est *in sinistra illius*, id est, circa carnalia et terrena, animæ suæ nociva, intentum est. Per dexteram enim, bona et prospera; C

per sinistram vero, designantur adversa et noxia. Hoc (ni fallor) est, quod in Matthæo ait Salvator : Si oculus tuus fuerit simplex, id est recta intentio, totum corpus tuum lucidum erit, id est, operum tuorum congeries erit virtuosa et clara, et nomine sapientis eris condignus, atque ad dexteram Judicis stabis; si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.

3 *Sed et in via stultus ambulans*, id est peccator in sæculo degens et conversans, *quum ipse insipiens sit*, constituendo sibi finem in rebus carnalibus et caducis, *omnes stultos aestimat*, id est, omnes reputat similes sibi, seu omnes putat peccare, et alicui vitio deservire, sicut et ipse : sicque ex qualitate sui ipsius, accipit formam judicandi de aliis. Hinc sæculares, communiter reputant religiosos aut avaros, aut invidos, aut alicui vitio simili obnoxios. Vel, Omnes aestimat stultos, qui aliter sentiunt quam ipse, et terrena ista despiciunt, quæ ipse

A maxime appetiatur. Unde, ut legitur quarto Regum, quum unus ex filiis prophetarum unxisset ipsum Jehu in regem, principes dixerunt : Quid venit insanus iste ad te? Ideo et in Job dicitur : Deridetur justus simplicitas; lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum. Et Apostolus : Nos, inquit, stulti propter Christum. Unde, ut in Evangelio legitur, Christo contra avaritiam et ambitionem prædicante, Scribæ et Pharisei qui erant ambitiosi ac cupidi, audientes, deriserunt eum, dicentes : Insanit; quid eum auditis? Hinc reprobi tandem dicturi sunt illud Sapientiæ : Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improprii. Nos insensati, vitam illorum aestimabamus insaniam. Non igitur contristetur vir bonus, nec doleat sapiens, quando ab imprudentibus et carnalibus, a negligentibus et intemoratis contemnitur, deridetur, vituperatur. Hinc in Proverbiis suis Seneca protestatur : Malis displicere, laudari est; et rursus, Nondum felix es, si nondum te turba deridet. Causam quoque hujus tam erronei judicii impiorum, tangit Seneca, dicens : Omnis affectus habet, ut in quo ipse insanit, ceteros furere putet. Hinc sancti patres Cassianus et Climacus dicunt, quod qui alicui passioni aut vitio subjacet, pronus est alium de eadem passione aut vitio judicare.

Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te : id est, si impulsus diaboli tentaverit et impugnaverit te, ut ex mystico corpore Christi trajiciat te in corpus suum, hoc est in ecclesiam malignantium, ut te faciat membrum et servum suum; vel, Si spiritus potestatem habentis, id est exagitatio Iomitis, quæ pluribus dominatur, impugnaverit te; vel, Spiritus, id est indignatio, habentis potestatem, id est alicujus te fortioris, ascenderit super te, ut te persequatur et opprimat; *locum tuum ne dimiseris* : id est, a mystico corpore Christi, a congregatione devota, a statu gratiæ ac stabilitate virtutum, a patientia sancta, nequaquam recedas, nec

Eccle. ix, 13.

I Cor. i, 31;
II Cor. x, 17.

Matth. vi, 22.

Ibid. 23.

IV Reg. ix, 11.
Job xii, 4, 5.

I Cor. iv, 10.

Luc. xvi, 13.

Ibid. 14.

Joann. x, 20.

Sap. v, 3, 4.

4

aequiescas iniquis; sed invoca Deum, et per virtutes resiste, ac tanto instantius occupa te in bonis, quanto acrius impugnaris. Hinc Jacobus exhortatur: Resiste diabolo, et fugiet a vobis. Et Paulus: Deus, inquit, pacis conteret Satanam sub pedibus vestris velociter. Porro diabolus potens est valde. De quo Christus, victor ipsius, fatetur, Dum fortis armatus custodit atrium suum; et de quo in Job asseritur, Non est potestas super terram quæ comparetur ei. Denique, si hæreticus potens in philosophia aut in Scripturis, aut tyrannus insurgat adversum nos, locum et doctrinam Ecclesiæ nullatenus dimittamus.

Quia curatio, id est resistentia talis contra peccata, qua anima a læsione præservatur, et sanitatem recuperat; vel, *Curatio*, id est fomitis sanatio, seu mitigatio per resistentiam contra concupiscentiam; *Curatio* quoque, id est contritio seu pœnitentia de peccatis, et superatio interioris tentationis; *cessare faciet peccata maxima*, id est vitia multa atque enormia, quæ ex fomite et interiori tentatione nascuntur, nisi idonee resistatur. Nempe, ut Jacobus ait, Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus: deinde concupiscentia, quum conceperit, parit peccatum; peccatum vero, quum consummatum fuerit, generat mortem. Unde Hieronymus ait: Primum peccatum est, cogitasse quæ mala sunt, eum mora superflua, aut complacentia aliqua; secundum est, cogitationibus acquievissse; tertium, quod deterius est, opere complevisse; quartum, post peccatum non pœnitere, et in suo sibi complacere delicto. Merito igitur dixit Propheta: Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.

Est et aliud malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis. Si per principem intelligatur Deus omnipotens, tunc malum istud quod sequitur mox in textu, non egreditur ab eo veraciter per errorem, sed quasi per errorem: quia insipientibus videtur erro-

neum et injustum, quum tamen juste permittatur a Deo. Si vero per principem intelligatur quicumque princeps terrenus, sic malum quod subditur, vere ex errore pravitateque accidit sæpe: videlicet, *positum stultum in dignitate sublimi*. Vitiosi enim, ambitiosi, imperiti, frequenter ad officia promoventur, melioribus derelictis. De quibus subjungitur: *et divites sedere deorsum*, id est, spiritualibus gratiis locupletes et virtuosos, subesse. *Vidi servos in equis*, id est, ignobiles et vitiis subditos, per violentiam ad præsentiam ascendisse; *et principes ambulantes super terram quasi servos*, id est, eos quibus ex jure competeat præesse, oppressos et pulsos ab impiis illis. Istud Deus fieri sinit propter subditorum flagitia: quia frequenter dantur hominibus principes ac prælati secundum ipsorum demerita hominum. Ideo per Osee Dominus loquitur: Dabo tibi regem in furore meo, et principes in indignatione mea. De quo etiam in Job inducitur: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Verumtamen, quod talia non sint directe et effective a Deo, constat ex hoc, quod ipse rursus in Osee testatur: Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi. Aliqui tamen sua promotione fuerunt digni, et directe a Deo promoti; sed tempore procedente, potestate abusi sunt, et tyranni effecti, sicut et Saul.

Qui fodit foveam, incidet in eam: id est, qui alteri quærit nocere, et deceptionis laqueum præparare atque extendere, lædit se ipsum in anima, et debitas luet pœnas, ac similia patietur. Hinc in Proverbiis scriptum est: In insidiis suis capiuntur iniqui. Et iterum ait Scriptura: Qui expandit laqueum, capiatur in illo. Etenim uniuscujusque malum redundat in suum auctorem; et propriam linguam detractor coinquinat; propriam mentem invidiosus exulcerat, se ipsum iracundus conturbat. Ideo ait Psalmista de impio: Lacum aperuit, et effodit eum; et incidit in foveam quam fecit. Denique qui vitio-

6

7

Osee xiii, 11.

Job xxxiv, 30.

Osee viii, 4.

8

Prov. xi, 6.

Eccli. xxvii, 29.

Ps. vii, 16.

rum occasiones non vitant, sed sponte assumunt, sibi ipsis foveam parant, et in eam labuntur, dum ex occasionibus talibus corruunt in peccata : sicut qui pergunt ad loca suspecta, et prava admittunt consortia. *Et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.* Hoc corporaliter quandoque sic accidit. Sed sensus est, quod qui canonicas Patrum sanctiones et ecclesiasticam disciplinam, quibus muniuntur fideles, transgreditur, a dæmone punietur :

*Gen. iii, 1,
4, 13, 14.
Amos v, 19.*

9

Qui transfert lapides de loco suo ad locum indebitum, affligetur in eis : id est, qui fideles (qui sunt lapides vivi, ex quibus ædificatur Ecclesia) fallit, et de Ecclesia ad hæreticorum, aut schismaticorum, aut perversorum consortia trahit, enormiter peccat et tormenta sustinebit perpetua, ecclesiasticis quoque perentietur censuris. De talibus lapidibus loquitur beatissimus

1 Petr. ii, 5.

Petrus in prima sua epistola, dicens : Et vos tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre hostias spirituales, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Unde per

Is. lii, 11.

Isaiam Dominus promisit Ecclesiæ : Fundabo te in sapphiris. *Et qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.* Per ligna quoque et arbores, passim signantur credentes. Unde

*Math. xii,
33.*

ait Salvator : Aut facite arborem bonam, aut facite arborem malam. Qui itaque ligna scindit, id est, credentes scandalizat, et pusillos a bono incepto avertit, atque a Christo præscindit ; nunc vulnera incidit vitiorum, passurus deinceps vulnera infer-

*Ibid. xviii,
7.*

nalium suppliciorum. Nempe, Væ homini per quem scandalum venit. Et in Proverbiis dictum est : Mallei percutientes præparati corporibus stultorum.

*Prov. xix,
29.*

10

Si retusum fuerit ferrum, id est, si acumen suum amiserit securis aut clavus ex percussione super saxum, et hoc non ut prius, id est, non parum ita acciderit, sed hebetatum fuerit, id est omnino obtusum, multo labore evacuetur. Quod autem istud non dicatur ad litteram de ferro,

A sed metaphorice de homine negligente ac duro, constat ex eo quod subditur : *et post industriam sequetur sapientia.* Tanquam dicat : Si homo acuti ingenii, et in Scripturis competenter instructus, postposito eo quod novit, in superbiam aut luxuriam corruat, et mente obtenebrata, hebes ac deses fiat ad ea quæ Dei sunt ac suæ salutis ; non faciliter ad veram pertinget contritionem, nec recuperabitur levi labore, sed ex intimo corde oportet ingemiscere eum, et omnem carnalitatem hebetantem B abjicere, atque ad spiritualem consurgere intellectum, considerando Dei justitiam, et sua novissima : sieque post talem industriam et laborem sequetur sapientia, et ipse sapientiam assequetur. Ideo monet Apostolus : Surge, qui dormis, et exurge a mortuis. Unde per Ezechielem Dominus contestatur : Multo labore sudatum est, ut auferretur ab ea nimia rubigo ejus ; et iterum, Non mundaberis priusquam requiescere in te faciam indignationem meam.

*Ephes. v,
14.*

*Ezech.
xxiv, 12.*

Ibid. 13.

Periculosum est ergo peccare ; periculosius, in peccatis manere ; periculosissimum, usque ad mortem, aut infirmitatem vel senium, pœnitentiam ipsam differre : quia tunc vix aliquis veraciter pœnitet, inveterata consuetudine pressus et victus, de qua ex fundo cordis resipiscere, difficulter nimis contingit, nisi quod per omnipotentis Dei gratiam prævenientem faciliter fieri potest, quod per naturam vix effici valet. Et tamen ipse Omnipotens, apud quem non est impossibile, imo nec difficile, omne verbum, in hoc ipso difficultatem quamdam ostendit, asserens per D Prophetam : Abominabilis facta es, quia mundare te volui, et non es mundata ; et per Isaiam iterum, Præbuidisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Et in Malachia habetur : Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris.

*Luc. i, 37;
Jer. xxxii,
17, 27.*

*Ezech.
xxiv, 13.*

Is. xliii, 24.

*Malach. ii,
17.*

Si mordeat mordens serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit fratri suo : id est, sicut letaliter nocet corpori serpens qui morsu occulto ei infundit venenum, ita detractor propriam

11

animam detrahendo occidit. Similiter animam audientis, quantum in ipso est, et eum cui obloquitur, occidit, quantum ad esse bonæ reputationis ac famæ, quod in cordibus habuit proximorum. Unde, ut S. Clemens refert, sacratissimus Petrus asseruit, tria esse homicidii genera : unum corporale, aliud odium, tertium detractio-
nem. Merito igitur detractores sunt Deo odibiles; et, Jacobo protestante apostolo, Qui detrahit fratri suo, detrahit legi. Præ-
terea, per serpentem silenter mordentem, intelligi potest diabolus, pestifera sug-
gestionem mentem inficiens : quam necat silentio, dum eam sic detinet in peccato, quod vitia sua excusat, nec confitetur. Audi hoc, o detractor malevole et infelix; vide cui assimileris. Certe non solum terreno, sed infernali colubro comparate Scriptura. Resipisce ergo, insipiens; et quod tibi fieri indignaris, non facias proximis.

12 *Verba oris sapientis, gratia*, id est gratiosa et accepta, facientia eum Deo hominibusque benevolis amabilem et placentem, juxta illud Ecclesiastici : Sapiens se ipsum in verbis amabilem facit. Unde de Christo refert Evangelista : Mirabantur omnes in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ejus. De quo Psalmista prædixit : Diffusa est gratia in labiis tuis. *Et labia insipientis præcipitabunt eum in foveam vitiorum*, deinde in voraginem tormentorum. In multa quoque damna, pericula, afflictionesque cordis et corporis incidit homo ex verbis suis insipientibus, pungitivis, mordacibus. Unde in Proverbiis dictum est : Labia insipientis supplantabunt eum; itemque, Qui inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. *Initium verborum ejus, stultitia*, id est, stulte incipit loqui, et sine deliberatione ac consideratione matura, sicut alibi dictum est : Os fatuorum ebullit stultitiam. *Et novissimum oris illius, error pessimus* : quia quanto plus ac diutius loquitur, tanto gravius peccat loquendo; et tandem ad detractio-
nes, mendacia, perjuriam, contentiones,

A contumeliosaque verba prorumpit. Multi quoque per suam facundiam vel potius loquacitatem, inciderunt hæreticam pravitatem. Ideo, qui imponit stulto silentium, mitigat iras, et præcidit varias culpas.

Stultus verba multiplicat. Non enim habet in loquendo discretionem; et sæpe per verba superflua nititur et intendit suam jactare scientiam, quum potius suam pandat stultitiam. Ideo in Proverbiis conscriptum est : Totum spiritum suum profert stultus. Compendiose ergo loquendum est, nec sine necessitate, fructu, seu rationabili causa protrahendus est sermo. In multiloquio enim non deest peccatum. *Ignorat homo quid ante se fuerit*. De multis enim præteritis ignorantiam habemus; et quæ ex relatione, scripturis, aut chronicis agnoscimus de præteritis, pauca et modicissima sunt respectu horum quæ nescimus de talibus. Et præsertim stultus non studiosus, de talibus est ignarus. *Et quod post se futurum est, quis ei poterit indicare?* quasi dicat, Hominum nullus : loquendo de futuris omnino contingentibus, nec a Deo in sacro eloquio, aut alias revelatis. Ideo stultus, horum tam nescius, non debet verba multiplicare, nec apud imperitos per loquacitatem velle doctus videri. Qui enim moderatur labia sua, prudentissimus est; vir autem linguosus non dirigetur in terra.

Labor stultorum affliget eos : id est, inane et immoderatum studium iniquorum, quod habent in curiosa inquisitione, ornata locutione, illicita actione, ingeret eis pœnam, tam in sæculo isto, quam in futuro. Multam enim in talibus inquietudinem, molestiam, sollicitudinem, patiuntur. Ideo dicunt illud Sapientiæ : Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles. De qualibus ait Psalmista : Labor labiorum ipsorum operiet eos. *Qui nesciunt in urbem pergere*, id est ad patriam tendere Beatorum, et incorporari Ecclesiæ militanti per fidem et caritatem. De qua urbe fertur in Psalmo : Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.

Prov. xxvi, 10.

14

Ibid. xxix, 11.

Ibid. x, 19.

Ibidem.

Ps. cxxxix, 12.

15

Sap. v, 7.

Ps. cxxxix, 10.

Ps. lxxxvi, 3, 7.

Rom. i, 30.

Jacob. iv, 11.

Ecclesi. xx, 13.

Luc. iv, 22.

Ps. xlv, 3.

Cf. Prov.

xxii, 12.

Ibid. xiii, 3.

13

Ibid. xv, 2.

Sicut lætantium omnium habitatio est in te. Et in Apocalypsi : Civitas non eget sole neque luna. Et in Ezechiele : Nomen civitatis, Dominus ibidem. Interdum autem civitas in malo accipitur, ut quum Dominus ait per Osee prophetam : Non ingrediar civitatem. Denique labor hæreticorum, paganorum et philosophorum, præsertim eorum qui contra Religionem christianam verbis et scriptis plurimis acriter disputaverunt, ut Porphyrius atque Averroes, æternaliter eos affliget. Qui sapientes fuerunt ut facerent mala, bene facere autem, id est civitatem Domini virtutum ingredi, nescierunt.

16 *Vae tibi, terra*, id est politia seu regnum, *cujus rex*, id est princeps, dux, comes, aut prælatus, seu præsul, *puer est*, non solum ætate, sed et moribus et inexperientia ac imperitia. Dum enim supremus in populo, talis est, multa pericula, damna, turbationes imminent subditis. Nam, ut ait Philosophus, in omni genere oportet primum esse potissimum et perfectum. Et quo pluribus aliquis præsidet, eo ampliori prudentia virtuositateque eget. Pueri autem sunt inexperti, et per consequens imprudentes : quia, ut Aristoteles docet, ad prudentiam experientia requiritur. Hinc rursus in Politicis scribit, quod nemo eligit pueros in principes. *Et cujus principes mane comedunt*, id est, gulae ac luxui vacant, nec sobrietati student atque prudentia, abstinentes quousque causas ac judicia expedierint subditorum : ad quod ante comestionem aptiores essent, quam postea. Hanc eandem sententiam allegat Tullius a Platone dictam et scriptam, sicut et eam quæ subditur.

17 *Beata terra, cujus rex nobilis est*, non solum carnis propagine, quæ nobilitas (secundum Aristotelem in libro Politicorum) non est nisi antiquata opulencia, sed et sapientiæ ac virtutum præclaritate. De qua in Actibus Apostolorum sic dicitur : Nobiliores ex eis susceperunt verbum Dei cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas. Dum hæc duæ nobilitates in eodem

concurrunt, se invicem ornant, dicente Gregorio : Dum una alteri sociatur, quasi gemma carbunculi in ornamento auri locatur. *Et cujus principes*, scilicet iudices et ceteri officiiati, *vescuntur in tempore suo*, expeditis pro posse causis reipublicæ et litibus subditorum, *ad reficiendum corpora sua moderate*, post laborem et fatigationem pro bono communi, *et non ad luxuriam* : per quam ratio maxime obscuratur : ideo summe principibus et prælatis cavenda. De talibus præsentibus in Isaia inducitur : Princeps ea quæ digna sunt principe, cogitabit; et ipse super duces stabit. Hinc Antigonus dixisse legitur Alexandro : Indignus es imperare, propter incontinentiam tuam et juventutem. — Allegorice, Beata terra, id est militans Ecclesia : cujus rex nobilis est, scilicet Christus Filius Dei Patris ac reginæ Virginis Matris; cujus principes, id est Apostoli, sobriissimi exstiterunt, primum quærentes regnum Dei et justitiam ejus, incessabiliterque intenti ad procurandam hominum universorum salutem.

18 *In pigritiis humiliabitur contignatio*. Contignatio vocatur conjunctio seu coaptatio lignorum et tignorum in ædificio domus. Quemadmodum ergo contignatio talis humiliatur, id est, dissolvitur et cadit, ex pigritia rectorum ac civium urbis, qui ex sua ignavia permittunt tures et domos civitatis perire; sic ex aecidia unuscujusque hominis, perit in eo virtutum constructio, et caritatis prosternitur altitudo. Ex negligentia quoque prælatorum sic deformatur Ecclesia, et munimenta ipsius labuntur. De quibus ait Bernardus : Arcem Sion obtinuerunt, et potestative deinceps totam tradunt incendio civitatem. Misera eorum conversatio, plebis tuæ, o Domine Jesu, subversio est. Non jam ornant Ecclesiam, sed spoliant, scandalizant, evertunt. Hinc est quod Ecclesia hispida est, exsanguis, deformis, et facie miseranda.

Et in infirmitate manus, perstillabit domus* : id est, ex remissione et debilitate

Apoc. xxi,
23.
Ezech.
xlviii, 35.

Osee xi, 9.

Jer. iv, 22.

Is. xxxii, 8.

Matth. vi,
33.

Act. xvii,
11.

* manuum

manuum ad operandum, et reparandum A
 contrafacta in tecto, contingit quod guttæ
 cadunt per tectum. Sic ex caritatis defectu
 et tepefactione virtutum anima ictibus pas-
 sionum colliditur, imbribus adversitatum
 et ventis tentationum dejicitur, quemad-
 modum in Matthæo ait Salvator : Omnis
 qui audit verba mea, et non facit ea, si-
 milis erit viro stulto, qui ædificavit do-
 mum suam super arenam : et descendit
 pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt
 venti, et irruerunt in domum illam; et ce-
 cidit, et fuit ruina ejus magna. Hinc tepi-
 do in Apocalypsi dicitur : Utinam calidus
 esses aut frigidus; nunc autem quia tepidus
 es, incipiam te evomere ex ore meo. Atque
 in Isaia Dominus loquitur : Confortamini,
 manus fatigatæ, et, genua debilia, roborami-
 ni. Paulus quoque : Manus, inquit, re-
 missas erigite, et rectos facite gressus
 pedibus vestris.

Conformiter ex carnalitate, perversita-
 te et negligentia prælatorum et prædica-
 torum, contingunt hæc mala in singulis
 quibusque Ecclesiis : quoniam deformata,
 lapsa, infirma, contrafacta non reformant,
 erigunt, roborant, neque consolidant. Sed,
 sicut subjungitur, *In risu faciunt panem
 et vinum* : id est, cum jucunditate carnali
 procurant et præparant sibi victualia deli-
 cata, et populo blandiuntur, atque placen-
 tia potius quam salubria sermocinantur,
 ut propria commoda consequantur. De qui-
 bus in Osce conqueritur Dominus : Peccata
 populi mei comedunt, et ad iniquitatem
 sublevant animas eorum. Vix aliquem pro
 suis peccatis caritative et juste corripi-
 unt, ne temporalium detrimentum incur-
 rant. Propter quod subditur, *ut epulentur
 bibentes*. De quibus per Isaiam loquitur
 Deus : Ipsi pastores ignoraverunt intelli-
 gentiam, videntes vana, et dormientes,
 canes impudentissimi, nescientes saturita-
 tem; et iterum per Ezechielem : Nonne
 oves pascuntur a pastoribus? Lac comede-
 batis, et lana operiebamini; gregem autem
 meum non pasebatis.

Et pecuniæ obediunt omnia : id est,

quia per pecuniam omnia ista delectabi-
 lia, utilia et honesta hujus sæculi procu-
 rantur; ideo omnes avaritiæ student, et
 amore pecuniæ relinquunt justitiam. Nec
 hi qui præsent, subditis debitam adhibent
 disciplinam, ne illis offensis, aut certe
 correctis et juste agentibus, cessent ad-
 pisei ab eis pecuniam. Sunt equidem qui-
 dam tam obtenebrati et sceleratissimi, ut
 malint subditos peccare atque in vitiis
 perseverare, quam pecuniarum (quas loco
 emendationis accipiunt) emolumenta amit-
 tere. Quocontra Seneca ait : Pecuniæ im-
 perare oportet, non obedire. Et sanctus
 pater Bernardus : Filii Adam, genus ava-
 rum et ambitiosum, audite : Quid vobis
 cum terrenis divitiis, quæ nec veræ nec
 vestræ sunt? Aurum et argentum quid
 sunt, nisi terra alba et rubea, quæ homi-
 num error pretiosiora facit, quam sunt?
 Verumtamen veri et perfecti discipuli Chri-
 sti, aurum arbitrantur ut lutum, et pecu-
 niam aspernantur ut stercora, in tantum ut
 nec tangere eam dignentur, et videre vix
 acquiescant.

*In cogitatione tua regi ne detrahas, et
 in secreto cubiculi tui ne maledixeris di-
 viti* : id est, tam diligenter præcave oblo-
 qui superioribus tuis, principibus ac præ-
 latis, et potentioribus, ut nec in corde
 tuo murmures contra eos, aut obtrectare
 proponas, nec in secretissimo loco id fa-
 cias, quamvis iniqui sint; sed committe
 eos divino judicio, et superioribus suis
 quos habent in terra, aut summo Pontifici,
 seu synodo generali, ubi ordinate poterunt
 accusari. Dic ergo cogitatu tuo : Ecce ipsi
 sunt iudices mei, non ego eorum. Non est
 meum judicare meos superiores, quibus
 (quamvis dyscolis) oportet me obedire, et
 cum reverentia subdi, intuitu et amore il-
 lius a quo omnis potestas, ejus vicarii
 sunt. *Quia et aves cæli portabunt vocem
 tuam, et qui habet pennas annuntiabit
 sententiam* : id est, quocumque modo ipsi
 superiores tui percipient tuam detractio-
 nem et maledictionem : quia quod sæpe
 cogitaveris, tandem effundes, quoniam ex

Matth. vii,
26, 27.

Apoc. iii,
15, 16.

Is. xxxv, 3.

Hebr. xii,
12, 13.

19

Osee iv, 8.

Is. lvi, 11,
10.

Ezech.
xxxiv, 2, 3.

Philipp. iii,
8.

20

1 Petr. ii,
18.

Rom. xiii, 1.

Matth. xii,
34. abundantia cordis os loquitur. Et quoniam A multi quærunt placere majoribus suis, aliqui deferent verba tua (te ignorante) ad eos, sicque improvise punieris ab eis. Sicque quod dicitur, Aves cœli, etc., est hyperbolica locutio, et tropicus sermo : quemadmodum Christus dixit ad Pharisæos, Si hi tacuerint, lapides clamabunt. Et Propheta : Lapis, inquit, de pariete clamabit. Et communiter dicimus : Parietes non celabunt.

Luc. xix,
40.
Habac. ii,
11.

Possunt autem per aves cœli, intelligi homines leves, garruli, inconstantes, quemadmodum in Matthæo, per aves cœli, designantur dæmonia. Et, habens pennas, vocatur superior, potestate se erigens : qui contra detrahentem sibi proferet damnationis sententiam. — Porro mystice, prohibemur obloqui, murmurare, maledicere Regi sæculorum omnipotenti, omnia intuenti, ne a dæmonibus accusemur apud eundem.

Matth. xiii,
4, 19.

ARTICULUS XI

EXPLICATIO CAPITULI UNDECIMI : MITTE PANEM TUUM SUPER TRANSEUNTES AQUAS.

1 **H**IC ad opera misericordiæ spiritualia ac corporalia admonemur. *Mitte panem tuum*, id est, corporalem ac spiritualem refectionem effunde, *super transeuntes aquas*, id est super pauperes mendicantes, atque domesticos inopes : qui instar aquarum multi sunt, et moventur hinc inde, ac pergunt ad ultimum finem. Unde et in Apocalypsi legitur : Aquæ multæ, populi multi. Hinc admonet Isaias : Frange esurienti panem tuum. Et iterum : Beati, inquit, qui seminatis super omnes aquas. *Quia post multa tempora invenies illum*, id est, fructum et præmium consequeris inde in die mortis atque iudicii tui. Qui enim miseretur pauperis, sceneratur Domino. Propterea in Tobia asseritur : Quomodo potueris, ita esto misericors. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis, quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna coram summo Deo, est eleemosyna omnibus facientibus eam. Hinc Christus in die iudicii misericordibus dicit : Quamdiu uni D ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

Apoc. xvii,
15.
Is. lviij, 7.
Ibid. xxxii,
20.

Prov. xix,
17.

Tob. iv, 8,
10-12.

Matth. xxv,
40.

2 *Da partes septem, necnon et octo.* Per hos duos numeros determinatos, designari

videtur numerus indeterminatus : ad insinuandum, quod de omnibus quæ supersunt, copiose sit communicandum pauperibus, sicut ad Timotheum scribit Apostolus : Divitibus hujus sæculi præcipe, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum. Ideo tamen exprimit septenarium numerum et octonarium, quoniam opera misericordiæ septem sunt in genere, per quæ ad octo beatitudines pervenitur; vel quoniam septimus dies in lege celebris fuit, videlicet sabbatum (ut patet in Exodo), et die octavo fiebat circumcisio, juxta illud Genesis : Infans octo dierum circumcidetur in vobis. At vero, secundum expositores catholicos, ideo ait, Septem, et, Octo, ut innuat utriusque Testamenti Scripturam in debita veneratione habendam. Vetus enim Testamentum significatur per Septem, propter septimi diei celebritatem; et novum, per Octo, propter resurrectionis octavam. *Quia ignoras quid futurum sit mali super terram*, id est quæ tribulationes et angustiae, quæ pestes et prælia, seu quando et qualiter morieris. Ideo indiges facere misericordiæ opera, ut tunc adjuveris ac eruaris : quia,

1 Tim. vi,
17-19.

Exod. xii,
16.
Ibid. xvi,
26.

Gen. xvii,
12.

1 *Tim.* iv, 8. ut ait Apostolus, pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. Nempe, ut ait Salvator, *Matth.* v, 7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Ideo ait Psalmista : *Ps.* xl, 2. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem ; in die mala liberabit eum Dominus.

3 *Si repletæ fuerint nubes exhalationibus ac vaporibus humidis, imbrem, id est pluviam, super terram effundent : ita et tu, exemplo naturæ, de plenitudine tua impertire pauperibus. — Spiritualiter, nubes sunt virtuosi prælati, contemplativique viri, et prædicatores sancti : qui instar nubium elevantur a terra, et ad cœlestia volant. Quæ quum fuerint rivis sapientiæ ac doctrinæ repletæ, et supernis charismatibus redundantes, verba sapientialia, instar stillarum, audientibus influunt, et corda eorum irrigant ac fecundant ; luceque sapientiæ eis infusæ illuminant proximos, juxta illud in *Job* : Nubes spargunt lumen suum : quæ lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum, sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocumque loco misericordiæ suæ eas jusserit inveniri. De quibus loquitur *Isaias* : Qui sunt isti, qui ut nubes volant? Quarum pluviam, id est doctrinam et prædicationem, Deus aufert ingratis, quemadmodum in *Isaia* testatur : Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem. Unde et in *Actibus Apostolorum* sic legitur : Vetati sunt (Paulus et sui) a Spiritu Sancto, loqui verbum Dei in Asia ; et non permisit eos Spiritus Jesu.*

Consequenter insinuat, quam necessarium sit in præsentī vita operibus insistere virtuosus, quia in morte cessant tempus et status merendi ac demerendi. *Si ceciderit lignum, id est, si homo per mortem corruerit, atque devenerit ad austrum, id est ad ardorem Solis justitiæ, ad numerum, partem atque consortium electorum, sive ad aquilonem, id est ad frigus iniquitatis, et ad caritatis omnimodam extinctionem, et ad partem ac numerum*

A reproborum. Unde Antisiodorensis in Summa sua, per austrum intelligit regionem Spiritus Sancti ; per aquilonem, regionem diaboli. *In quocumque loco ceciderit, id est, in qualicumque affectione dispositioneque cordis obierit, ibi erit, id est, in ea æternaliter et inconvertibiliter permanebit. Si enim recesserit anima a corpore in caritate et conversione ad Deum, inavertibiliter manebit ad ipsum in æternum conversa ; si autem in aversione seu culpa mortali, inconvertibiliter et inflexibiliter manebit aversa a Deo.*

Ideo asserit Damascenus, libro secundo : Quod angelis fuit ruina, hoc hominibus est mors. Quemadmodum enim angeli tenebrarum immutabiliter manent in illa affectione et aversione, in qua erant peccando, et corruendo ex cœlo ; ita et anima jugiter manet in dispositione et affectione qua recessit a corpore hora mortis. Nam tota hæc vita et tota ejus duratio, est via et peregrinatio ad futuram : ejus viæ terminus mors est. Ideo post mortem non manet status aut duratio promerendi aut demerendi. Nec damnati unquam pœnitent de suis peccatis, in quantum fuerint offensiva inhonorativaque Dei ; nec cupiunt esse cum Deo ex aliquo ejus amore, vel ad laudem et gloriam ejus. Immo summe et ineffabiliter odiunt Deum, et inæstimabiliter invident gloriæ ejus. Sed quantum in ipsis est, cuperent æternaliter frui rebus creatis caducis, quibus in hac vita finaliter inhæserunt, et in quarum libidinoso amore recesserunt a corpore. Verumtamen, in quantum esse cum Deo, esset damnatis evasio tormentorum suorum, forsitan vellent esse cum eo. Hinc quoque asserit Augustinus : In quo quemque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies : quoniam qualis in die hoc moritur, talis in illo judicabitur. Et Psalmista : Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Et sanctus *Job* : Viam (inquit) per quam non revertar, ambulo.

Ps. cxiii, 17.

Job xvi, 23.

Denique homo vocatur arbor seu lignum, juxta illud Evangelii : Jam securis ad radicem arboris posita est; omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Unde et Christus in passione : Si in viridi (inquit) ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Philosophi quoque dicunt hominem esse arborem eversam. Nam sicut in arbore radix est loco oris, attrahendo nutrimentum humoris, et est in parte inferiori; sic in homine os, quo sumitur alimentum, est in parte superiori, prout etiam secundo de Anima tangit Philosophus. Rursus, sicut arbor ramos suos extendit sursum, sic homo crura ac brachia sua veluti ramos extendit deorsum. Amplius, quoniam sole ad austrum ascendente, cuncta virescunt in terra, diesque prolongantur, et dies fit clarior, ardor quoque lucis solaris in terra augetur : recte per austrum, pars electorum et regio Spiritus Sancti, seu fervor exprimitur caritatis; per aquilonem vero, portio reproborum et regio inimici, quoniam sole illinc elongato, frigora oriuntur durissima, et venti inde perflant acerrimi. Unde Hieronymum sequens Albinus, fateatur quod auster in Scripturis communiter in bonam partem accipitur, aquilo autem in malam, juxta illud in Canticis : Surge, Aquilo (id est recede), et veni. Auster. Et in Jeremia : Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ.

Cant. iv,
16.

Jer. i, 14.

4

Qui observat ventum, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metet : id est, qui incerta pericula nimis anxie metuit, nunquam faciet opera bona tempore opportuno; sed differt ea ex timore eventus periculorum incertorum, et sic postea aptum non reperiet tempus. Per quod innuit, quod opera misericordiæ non sunt differenda ex timore futuræ caristiæ, præsertim dum signa probabilia non apparent, nec ex simili irrationabili excusatione. Similiter qui in ipsis pauperibus curiose discernit, an sint digni recipere, an vere indigeant, an nil mali intendant, sæpe fallitur, et eis frequenter negabit

A quibus est dandum. Hinc docuit Christus sollicitudinem immoderatam abjicere, nec temere judicare, nec inordinate timere : imo in omni eventu sperare in Domino, nec de futuris immoderatam assumere conjecturam. Propterea ait et Seneca in libro de Quatuor virtutibus* : Plura sunt quæ nos terrent, quam quæ premunt. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus, quum illa quæ imminere formidas, nunquam fortasse ventura sint. Primum respice, an certa sint argumenta mali futuri : plerumque suspitionibus laboramus. Nescio quomodo magis vana perturbant : vera enim modum suum habent. Verisimile est aliquid mali futurum; non tamen statim est verum. Quam multa non expectata venerunt ! quam multa expectata nunquam comparuerunt ! Habet etiam mala fortuna levitatem. Satis cito dolebis, quum venerit : interim meliora confide. Hæc Seneca. Qui et in suis ait Proverbiis : Stultum est timere quod vitari non potest.

Matth. vi,
25-34; x, 31;
Joann. vii,
24.

* in *Epist.*
1^a lib. II.

Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, id est, quæ sit operatio animæ, an scilicet procedat ex caritate, an non; vel qualiter anima sit producta, et de non esse ad esse deducta, corporique infusa. Quamvis enim sciamus quod anima creando infunditur, et infundendo creatur; tamen ipsam creationem comprehendere non valemus, qualiter solo divinæ voluntatis imperio quid esse incipiat, quod prorsus non fuit. *Et qua ratione,* id est qua manerie, quo processu, influxu et ordine, ossa infantuli compingantur, id est, formentur et invicem connectantur, in ventre prægnantis; et venarum ac ossium varietatem ignoras, quomodo ex immundo et modico semine formetur corpus humanum in diversos artus et lineamenta atque effigies, ac de eodem semine aliud quidem mollescat in carnibus, aliud induretur in ossibus, aliud in venis palpitet, aliudque ligetur in nervis; sic nescis opera Dei occulta, qui fabricator est omnium. Nam sicut faber per instrumenta diversa, ex una materia efficit aliud sic, aliud aliter; sic Deus omni-

5

potens per ministeria corporum cœlestium et motorum motuumque eorum, producit inferiora hæc mixta ex elementis. Omnia tamen originaliter fecit ex nihilo. Et juxta hunc modum loquitur Plato in primo Timæi : Dicendum (inquiens) cur conditor fabricatorque universi, omne hoc instituendum putaverit. Itaque opera Dei ignoras, imo et nescis quando et qualiter seu qua via spiritus tuus exibat de corpore tuo. Non ergo omittas aut differas misericordiæ opera, spe vitæ longævæ in sæculo, quasi personaliter indigens bonis tuis in posterum.

His consonat quod secundo Machabæorum, virilis et sancta ac venerandissima illa septem filiorum martyrum mater, legitur ad illos in martyrio constitutos, dixisse : Nescio qualiter in utero meo apparuistis ; neque enim ego spiritum et animam donavi vobis, et singulorum membra non ego compegi, sed creator mundi, qui omnium invenit originem.

6 *Mane semina semen tuum* : id est, cito et sine dilatione, moxque in irradiatione lucis gratiæ super te, opera bona exerce, agrum cordis tui fecunda, verbum Dei annuntia, ita ut mentem tuam in primis a sentibus, spinis, ac tribulis passionum ac vitiorum emundes. Hinc in Osee scriptum est : *Seminate vobis in justitia, et metite in ore misericordiæ* ; ac in Jeremia, *Novate vobis novale, et nolite serere super spinas. Et vespere ne cesset manus tua* : id est, assidue actibus virtuosus insiste, ut nullam temporis tui partem, nullamque durationis tuæ ætatem infructuose expendas, sed in pueritia, adolescentia, juventute, ac senio adhæreas, obsequarisque Domino ; *quia nescis quid magis oriatur, id est, in qua temporis parte, vel in qua ætate migrabis a corpore, seu quid amplius Deo complaceat de te, hoc, an illud ; et si utrumque simul oriatur, seu placeat Creatori, melius erit, id est, multo plus apud Deum erit meritorium, si ei serviveris in utraque, seu qualibet tua ætate, et tam mane quam vespere. Quasi dicat :*

A Dato quod diu victurus sis, non tamen nocebit tibi, sed proderit, quod cito et mane incepisti ei servire : imo gratissimum ei est, si quis juventutis et adolescentiæ suæ florem, vigorem, et vivacitatem sibi obtulerit, et in sua sancta servitute expendit.

Dulce lumen, et delectabile est oculis, videre solem. Potest hoc superficialiter accipi, quod lumen istud sensibile sit amicis naturæ, et perfectio quædam visus exterioris, ideoque suave hominibus. Similiter B vita præsens, quæ luminis nomine designatur, dulcis appetibilisque consistit, et delectabile est oculis videre solem. Propter quod dixit Tobias : *Quale mihi gaudium est, qui in tenebris sedeo, et lumen cœli non video?*

Melius autem exponuntur hæc de lumine increato, ita quod Salomon tangit hic breviter præmium actuum misericordiæ, omniumque virtutum, quo inflammari debemus ad bene agendum. *Dulce lumen, id est, Deus qui est lux increata, immensa, superpurissima, vere et incomparabiliter dulcis est in se ipso et universis perfruentibus eo : in cujus clara facialique visione beatitudo nostra est sita, sicut in Joanne ait Salvator : Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. De quo subditur : et delectabile est oculis interioribus plene purgatis, videre clare per speciem solem justitiæ, unigenitum Filium Dei. De quo Pater per Malachiam loquitur, dicens : Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ. Unde et Sapientiæ quinto impii sero pœnitentes, fatentur : Justitiæ lumen non luxit nobis, et Sol sapientiæ * non est ortus nobis. Qui Sol suam intuitionem promittit pro præmio, dicendo : Qui diligit me, diligetur a Patre meo ; et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum. Denique, quum delectatio consurgat ex unione potentiæ cum convenienti objecto, ipseque intellectus sit nobilissima vis animæ, et objectum hoc æternum ac increatum sit infinitæ omnino amœnitatis ac*

11 Mach. vii, 22, 23.

Osee x, 12.
Jer. iv, 3.

7

Tob. v, 12.

Joann. xvii, 3.

Malach. iv, 2.

Sap. v, 6.

*intelligentiæ

Joann. xiv, 21.

convenientiæ; delectabilissimum plane est, ipsum fruitive conspicerere. Ideo de electis ait Psalmista Deo : Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos : quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. Tantæ igitur beatitudinis spe et amore, simus semper bonis ferventer intenti; et timore separationis ab ea, studeamus semper ad mortem esse parati. Propterea subditur :

8 *Si annis multis, id est, quantumcumque diu, vixerit homo, et in his omnibus lætus fuerit, id est, prospera habens, et gaudens in bonis, meminisse debet tenebrosi temporis, id est horæ mortis, sibi indesinenter appropinquantis : quæ ob suam amaritudinem ac terribilitatem, nox et tenebrosa vocatur; et dierum multorum, id est durationis futuri sæculi, quæ fine carebit.*

Hinc in Ecclesiastico legitur : In die bonorum ne immemor sis malorum. Et Gregorius : Sic agenda est præsentis vitæ lætitia, ut amaritudo mortis, ac districtio sequentis iudicii, nunquam recedant a memoria. Hinc Seneca dixit : Omnis dies velut ultimus ordinandus est. Qui quum venerint, vanitatis arguentur præterita, id est, in futuro sæculo, et statim post mortem fiet uniuersusque particulare iudicium, et mala quæ gessit ostendentur vana fuisse, et reprehendentur, damnabuntur ac punientur.

9 *Lature ergo, juvenis, in adolescentia tua, et in bono sit cor tuum in diebus juventutis tuæ, et ambula in viis cordis tui, et in intuitu oculorum tuorum.* Secundum superficiem litteræ, videtur hic Salomon admonere ad vivendum voluptuose, juxta desideria cordis et concupiscentiam oculorum. Et si littera ita sumatur, dicunt expositores, quod dicat hæc verba ironice. Nam statim subjungit : *et scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.* Vel in persona carnalium dixit hæc. Quasi dicat : Quum tot mala sint et adversa, interim voluptatibus frui. Nihilo minus textus potest exponi in sensu salubri. *Lature, juvenis, in adolescentia tua, id est,*

A tempore adolescentiæ Deo servi in lætitia: sicut ait Apostolus ad Philippenses, *Gaudete in Domino semper; et Psalmista, Servite Domino in lætitia. Et in bono honesto, id est actu virtutum, sit cor tuum jugiter occupatum in diebus juventutis tuæ.* Nam et mores hominis meliores sunt in juventute, quam in adolescentia vel senectute, prout in libro Politicorum docet Philosophus. In adolescentia namque sanguine fervente, passiones sunt fortiores, quibus ratio offuscatur; in senectute vero natura declinat, et ratio incipit debilitari communiter. *Et ambula in viis cordis tui, id est exercitiis internis ac bonis, quibus mens tendit in Deum, et in intuitu oculorum tuorum, id est secundum dictamen et iudicium oculorum interiorum, et conscientiæ atque synderesis; et scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium, id est, copiosam dabit mercedem, quum approbaverit sua iudiciali sententia hujusmodi vitam tuam.* Unde et Apostolus Corinthios exhortatur : *Stabiles estote, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.*

10 *Aufer iram per vitium a corde tuo, id est, appetitum vindictæ refrena, et cito indulge, quatenus Deus in suo iudicio tibi indulgeat : qui in Evangelio protestatur, Si non remiseritis unnsquisque fratri suo de cordibus vestris, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra.* Unde et in Levitico jussum est : *Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum.* In Genesi quoque Joseph fratribus suis legitur injunxisse : *Ne irascamini in via.* Et in Job præcipitur : *Non te superet ira, ut aliquem opprimas. Et amove malitiam, id est adulterium et omnem luxuriam, a carne tua.* Qui enim fornicatur, peccat in corpus suum; et se ipsum in Baptismate Deo consecratum, facit diaboli servum ac membrum. *Adolescentia enim et voluptas, vana sunt : quia a summo et incommutabili bono avertunt, impediunt, et elongant.* Adolescentia tamen, prout est

Ps. xxxv,
9, 10.

Eccli. xi,
27.

Philipp. iv,
4.
Ps. xcix, 2.

1 Cor. xv,
58.

Matth. vi,
15; xviii, 35.

Lev. xix,
18.

Gen. xlv,
24.
Job xxxvi,
18.

1 Cor. vi,
18.

pars ætatis, non est vitiosa in se; sed in ea incitatur homo potissime ad inania ac lasciva. Voluptas vero illegitimæ copulæ est iniqua.

Postremo, circa illud, Lætare, juvenis, in adolescentia tua, posset quis quærere, qualiter possit juvenis in adolescentia sua lætari, quum juvenus et adolescentia sint

A distinctæ partes ætatis, ita quod tempore juventutis, adolescentia jam defluxit: nisi forsitan dicatur juvenis delectari in ea secundum esse quod habet in apprehensione. Et respondendum, quod juvenus quandoque, sicut et hic, extense accipitur, prout ad adolescentiam se extendit. Et sæpe pro eodem sumuntur.

ARTICULUS XII

EXPOSITIO CAPITULI DUODECIMI : MEMENTO CREATORIS TUI IN DIEBUS JUVENTUTIS TUÆ.

HORTATUR jam Salomon ad virtuose agendum celeriter, ex consideratione brevitatis vitæ præsentis, et corruptionis assiduæ corporis nostri, imminentisque mortis. Et loquitur in isto capitulo multum metaphorice et obscure; sed ex verbis quæ tandem subjungit, dat occasionem intelligendi quid dicere velit.

1 *Memento Creatoris tui*, non superficiali, rara, informi, sed cordiali, assidua, et formata recordatione: ita ut ejus majestatem toto posse honores, ejus bonitatem super omnia fervide diligas, ejus justitiam expavescas, infinitam excellentiam ejus jugiter laudes, veritatem et sapientiam ejus reverenter ac limpide contempleris, beneficia et promissa ipsius attendas, et gratus esse totis viribus semper coneris. Sic igitur Dei præsentiam incessabiliter penses *in diebus juventutis tuæ*, id est statim ab exordio ætatis adultæ, hæc aliquando incipiendo. Et quanto plus ereveris ætate, ad pueritiam adolescentiamque perveniendo; tanto perfectius impleas jam prædicta. Itemque juvenus hic sumitur, D prout contra senectutem distinguitur, et totum tempus adultæ includit ætatis. Denique, protestante S. Hilario, id potissime Deo tenemur, ut sicut totum quod sumus, possumus et habemus, ab ipso accepimus; sic nos ipsos et omne quod valemus ac

B possidemus, ejus obsequio maneamus, atque ad ejus ordinem amorem et cultum. Sicque ratione beneficentiæ nobis ab ipso exhibitæ, debemus nos totos dilectioni et honorificentia ejus: et multo plus, quoniam ipse prior dilexit nos; et maxime propter infinitam dignitatem ac honorabilitatem ipsius, sed et propter liberalissima ejus promissa. Nequaquam ergo obliviscamur ipsius, sed in omni ejus obsequio pensemus majestatem ipsius, quatenus cum ingenti reverentia eum exoremus, laudemus, colamus, et veneremur in omnibus. In omni quoque tentatione reminiscamur suæ gloriosæ et supervenerandæ præsentia, ut erubescamus, vereamur, et omittamus in ejus præsentia ipsum offendere, et viliter nos habere.

1 Joann. iv,
10, 19.

Antequam veniat tempus afflictionis tuæ, id est angustia, adversitatis, et senectutis: in quibus Deo servire, et ad ipsum confugere, est quodammodo necessitatis, nec ex mera libertate puraque caritate videtur procedere, ideo Deo minus acceptum est; *et appropinquant anni de quibus dicas: Non mihi placent*. Isti sunt anni ætatis decrepitæ et mortis amaræ, imo et quotidianæ: quia, ut beatus asserit Augustinus, quando ætas vergit ad occasum, senex plenus est querelis et nullis gaudiis. Et rursus testatur: Quum homines cupiunt

senectutem, quid aliud optant, nisi longam infirmitatem? Sanctus quoque Gregorius : Ipse (inquit) defectus corruptionis, quid est, nisi quædam prolixitas mortis?

2 *Antequam tenebrescant sol et lumen et stelle et luna.* Quemadmodum Rabbi Moyses ille Ægyptius, magnus philosophus atque theologus, fassus est, consuetudo Scripturæ est, ut luminaria cæli et orbis cælestes, propter homines condita, dicantur obtenebrari, mœrere, et quasi in deterius variari, dum homines in præcipuas labuntur adversitates, calamitates et mortes. Unde in Ezechiele Dominus loquitur regi Ægypti : Operiam, quum exstinctus fueris, cœlos, et nigrescere faciam stellas ejus; solem nube tegam, et luna non dabit lumen suum; omnia luminaria cæli mœrere faciam super te. Similiter in Isaia,

Ezech.
xxxiii, 7, 8.

Is. xxxiv, 2.

Ibid. 4.

quum dixisset Scriptura. Interfecit eos, etc., mox adjecit : et complicabuntur sicut liber cæli, et omnis militia eorum defluet. Itaque juxta hunc modum loquendi potest intelligi, quod homine in angustiis seu constituto, et propinquante ad mortem sol lumenque ejus, luna ac sidera tenebrescant, quia non fulgent homini tali ad ejus solatium. Verumtamen expositores, per solem et lunam, communiter intelligunt oculos corporales : qui omnibus membris lucent, ducatumque præbent per lumen visuale et vim visivam, quæ conata sunt oculis ac resident in pupilla, senectutisque tempore, præsertim in morte, per debilitationem obtenebrescant. Per stellas vero, alii sensus intelliguntur : qui ornant caput sicut sidera cælum, et illuminant aliquantulum hominem, quemadmodum astra mundum, quia cognitio nostra intellectiva, a sensitiva sumit exordium, atque per sensuum apprehensionem dirigitur homo in agendis ac evitandis.

Et revertantur nubes post pluviam. Per aquas et flumina ac nubes, in Scripturis quandoque significantur gratiarum fluenta, divinorum charismatum dona, et rivus sapientiæ atque scientiæ. De quibus in Joanne loquitur Christus : Qui credit in

Joann. vii,
38.

A me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ; et in Apocalypsi, Qui vult, accipiat aquam vitæ gratis; et in Isaia, Miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos; itemque in Psalmo, Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Interdum per ista, in Scripturis exprimitur tribulatio magna, et impetus angustiae copiosae : sicut in Psalmo, Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam; et rursus, Salvum me fac, Domine, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam; atque in Isaia, Adducet Dominus super eos aquas multas et fortes, regem Assyriorum. Et ita hoc loco per nubes, insinuantur caligines inundationesque afflictionum, quibus agonizantes copiosissime ac mœstissime involvuntur in corpore et anima, in singulis membris ac viribus : quibus tanquam nubibus densis ac tempestuosis operiuntur. Quæ nubes tunc revertuntur post pluvias, id est post præcedentes tribulationes, timores, pressuras.

Apoc. xxi,
17.
Is. xlix, 10.

Ps. xlv, 5.

Ps. xcii, 3.

Ps. lxxviii,
2.

Is. viii, 7.

3 *Quando commovebuntur custodes domus,* id est costæ : quibus intestina vallantur, et tota ventris mollities conservatur, ne intra se corruens comprimatur. Possunt quoque custodes domus, intelligi sensus exteriores : per quos custoditur domus, id est corpus, quod est animæ habitaculum, a diversis periculis. Rursus, custodes domus, id est hominis, in quo Deus per gratiam commoratur, vel diabolus residens dominatur, sunt intellectus et voluntas : qui imperant inferioribus viribus, et ab adversis multis custodiunt hominem; sed morte instante, multiplices concutiuntur horrore. Custodes quoque habitaculi, in quo agonizans jacet, tunc commoventur compassione, terrore et angustia. *Et nutabunt viri fortissimi.* id est, erura ac tibiæ, quæ totius corporis sustentant ac deferunt pondus, præ infirmitate vacillabunt ac titubabunt. Quæ dicuntur viri fortissimi, quia robustissime præ ceteris quæ in homine sunt, consolidant teneritudinem carnis. Vel : Viri fortissimi, id est, qui antea robustissimi erant, tunc præ ægritu-

dine nutant. *Et otiosæ erunt molentes*, id est, dentes, qui instar molæ comminuunt cibos, tunc ab officio suo deficient, non valentes conterere cibum, *imminuto numero* * : quia tunc solent excidere, et numero minorari in senectute; *et tenebrescent videntes per foramina*, id est, oculi caligabunt : qui per organa sua in capite sita ac profundata, tanquam per foramina cernunt. Unde in Genesi leguntur suis oculis Isaac et Jacob præ senectute non potuisse clare videre.

* in minuto numero

Gen. xxvii, 1; xlviii, 10.

4 *Et claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis*. Ostia hominis sunt, os ejus et labia, ac ceteræ viæ seu aperturæ, per quas ejiciuntur superfluitates naturæ. Unde orat Propheta : Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. In Ecclesiastico quoque habetur, Ori tuo facito ostia : id est, labia tua ab illicita locutione refrena. Hæc ostia, morte instante, clauduntur, dum loqui non prævalent, et præ angustia afflictionum invicem comprimuntur. Ideo additur : In humilitate, id est exilitate et dejectione, vocis molentis, id est aerem confringentis : quia tunc vix loqui possunt exiliter ac depresso. Hoc ostium positum est in platea, id est in planitie ac latitudine vultus. Vel, Claudent ostia in plateis : quoniam senes ægrotantes ac agonizantes, faciunt januas domus suæ claudi; nec egredi queunt, nec ludentium jocis alludunt.

Ps. cxl, 3.

Eccli. xxviii, 28.

Et consurgent ad vocem volucris, id est, in galli cantu evigilabunt ac surgent, vel necessitudine urinandi, a qua diu nequeunt abstinere, vel quia diu in uno latere non valent jacere. Nempe frigescente jam sanguine, et siccato humore, quibus materia alitur somni, ad levem evigilant sonum; deficiente quoque vigore naturæ, non possunt diu tenere urinam. *Et obsurdescent omnes filie carminis*, id est aures : quæ in melodiis et cantibus delectantur, propter quod filie carminis nuncupantur. *Excelsa quoque timebunt, et formidabunt in via* : id est, ipsi infirmi senes et morti appropinquantes, verebun-

5

tur secreta et alta judicia Dei, atque ignotam ingredi metuent regionem. Vel : Excelsa, id est supremæ vires animæ, scilicet intellectus et voluntas, expavescunt mortis discrimen, et viam universæ contremunt carnis. Vel, lapsis poplitibus ac tremiscente vestigio, etiam in plano fluctuantes itinere, defectum ac offendicula gressuum formidabunt.

Florebit amygdalus, impinguabitur locusta, et dissipabitur capparitis. Hæc tria, puta amygdalus, locusta, et capparitis, per metaphoram seni conveniunt : amygdalus, ratione canitie; locusta, propter crurum dolorem, ac pedum tumorem. Locusta quippe est animal breve et parvum, in cruribus debile : ejus proles est bruchus, qui quum alatus fuerit, et volare inceperit, locusta vocatur, ut dictum est super illud Joelis : Residuum erucæ, comedit locusta. Capparitis, propter libidinis infrigidationem. *Florebit* ergo in sene amygdalus, id est, caput capillorum canitie quasi floribus suis operietur; *impinguabitur locusta*, id est, crura dolebunt, et pedes indigestis humoribus tumidi fient ac gravabuntur, ac tibiæ intumescunt. Aliqui tamen per locustam teneram, intelligunt mollem ventrem, qui tempore senii, incoctis solet impinguari humoribus, deficiente calore ad consumendum. *Et dissipabitur capparitis*, id est, libido frigescet, et concupiscentia extinguetur : quæ nomine capparitis designatur, eo quod capparitis herba sit excitans luxum, et renibus valet, in quibus libido viget. Propter quod ait Salvator : Sint lumbi vestri præcincti. Porro (ut legitur) capparitis est genus fruteti conforme lentisco, habens in summitatibus seminis sui rotunda capitula, nascens in aridis locis, et petræ adhærens; et super omnia medicamina juvat. Semen ejus sali compositum, cibus est aptum; ventrem mollit, provocatque urinam. Radix ejus potata, paralyticis mirifice prodest, menstruis imperat. Semen ejus cum aceto coctum, et ore retentum, dolorem dentium mitigat. Radix ejus si masticeetur, dolorem eundem

Joel 1, 4.

Luc. xii, 35.

* *Quoniam* compescit. *Quando* * *ibit homo in domum* *æternitatis suæ*, id est statum et mansionem futuri sæculi, cujus duratio finem non habet, *et circuibunt in platea plangentes*, id est propinqui et amici, defunctum ad tumulum deferentes, ejusque mortem in via deflentes.

6 *Antequam rumpatur funis argenteus.* In omnibus his repetendum est illud : Memento Creatoris tui. Itaque reminiscere Dei tui indesinenter, antequam rumpatur funis argenteus, id est splendida vita ista, instar funiculi diu protracta, seu elementorum commixtio, instar funiculi in tuo corpore colligata : hoc est, antequam dissolvatur complexionis tuæ harmonia. *Et recurraut vitta aurea*, vel, ut aliqui legunt, Vita aurea. Per vittam auream, quidam intelligunt animam pretiosam, variis viribus proprietatibusque intextam. Et auream vitam, quidam accipiunt vitam futuram justis promissam, et vitiis perditam : quæ ita se habet ad vitam præsentem, sicut aurum ad argentum. Potest quoque per vittam auream, significari nobilissima illa harmonia, quæ in resurrectione futura tribuetur electis, et aliquando fuit ante lapsum in primis parentibus. Itaque antequam anima recurraut ad suum conditorem, et antequam vita beata reddatur, memor sis Dei.

Et conteratur hydra super fontem, id est, vesica humorum aquaticorum contentiva, destruatut ad stomachum : ex quo, velut ex fonte, suscipit talem humorem. Ut enim ait Cyrillus in suis Proverbiis, quatuor digestionibus cibus percoquitur, ut deinde membris purior atque veracior tribuatut. Omnis etenim cibus, antequam substantiæ carnis incorporatur, quatuor digestionibus expurgatur. Primo vadit ad stomachum, et ibi digeritur, et sequestratur purum ab impuro, et impurum emittitur per secessum. Deinde purum relictum ad hepar emittitur, ac ibi digeritur : fitque sanguis, et sequestratur purum ab impuro : impurum emittitur per urinam, ac purum relictum, a venis attrahitur. Et ibi

A tertio digeritur, sequestraturque purum ab impuro : et impurum emittitur per sudorem et sputum ; deinde purum relictum, per membra spargitur. Et in membris quarto digeritur, sequestraturque purum ab impuro : et illud impurum, quod quasi purum est, servatur in vasis spermaticis, et in generatione emittitur ; purissimum autem relictum, convertitur in membrorum substantiam, factum vivum, atque substantia vitæ.

Et conteratur * *rota super cisternam*, id est caput, instar rotæ rotundum, superpositum cordi, quod est fons caloris ac vitalium origo spirituum. *Et revertatur pulvis in terram suam unde erat*, id est, caro resolvatur in terram : quæ, quantum ad materiam, prædominatur in corpore ; *et spiritus redeat ad eum* * *qui dedit illum*, id est ad Creatorem, ut judicetur et remuneretur. Qua auctoritate confunduntur Apollinaris et sui sequaces, dicentes animas cum corporibus propagari, descindi, ac seminari, non ab extra infundi ; et quidam philosophi ac Sadducæi, qui dixerunt animas hominum mori cum corpore.

His metaphoricæ ac parabolicæ dietis, ad principium redit hujus voluminis : *Vanitas*, inquit, *vanitatum*, *dixit Ecclesiastes*, *et omnia vanitas* : sicut in primo capitulo expositum est. Tanquam dicat : Quum omnis homo ad finem istum venturus sit, ut corpus redigatur in pulverem, et anima revertatur ad Creatorem ; vanissimum est, in rebus caducis, in deliciis et mundi honoribus occupari, beatitudinem querere, et constituere finem in talibus.

Quumque esset sapientissimus Ecclesiastes : prout tertio Regum et secundo Paralipomenon, supra quoque expositum est. Loquitur autem de se ipso, quasi de alio, ut moris est auctoribus Scripturarum in propriis loqui libris. Se quoque commendat, non ad propriam laudem, sed ad Dei honorem et nostram ædificationem, ut certius ei credamus, ejusque verba attentius contemplemur. *Docuit populum* Israeliticum sibi commissum, præsertim domesti-

* *confringatur*

7

* *Deum*

8

9

III Reg. iv. 29-34; II Par. ix. 23; Eccle. i. 16.

cos suos, ac alios ad ipsum pro informatione accedentes, sicut reginam Saba; *et enarravit quæ fecerat*: ut patuit supra secundo capitulo. *Et investigans* veritatem de singulis, prout supra fuit expositum, *composuit parabolas multas*, videlicet tria millia, ut legitur tertio Regum. Quæ tamen non sunt omnes descriptæ, ut dictum est in expositione libri Proverbiorum. *Quæsi- vit verba utilia ad salutem, et conscripsit*, per se vel per alios, *sermones rectissimos*, id est ab omni falsitate et injustitia alienos, *ac veritate plenos*: quantum ad ea quæ dixit ex ratione et absoluta assertione, non autem quantum ad ea quæ in isto protulit libro in persona carnalium: unde est illud, Nihil habet homo amplius jumento, etc.

11 *Verba sapientium*, qui libros sacræ ediderunt Scripturæ, et aliorum veraciter sapientium, sunt *sicut stimuli*: quoniam pungunt et excitant tardos, negligentes ac somnolentos; *et quasi clavi in altum defixi*, id est, firma et immobiliter vera, sicut clavi profunde incussi manent firmissime suo in loco, vel tam sublimiter fixi, quod nequeunt attingi aut extrahi. Altum autem, pro profundo frequenter accipitur: sicut in Psalmo, Veni in altitudinem maris; atque in Joanne, Puteus altus est. Sunt etiam quasi clavi, quia acuta ad increpandum, penetrativa ad inflammandum, efficacia ad interimendum omne peccatum. Unde in Jeremia Dominus loquitur: Nonne verba mea sunt quasi ignis, et quasi malleus conterens petram? Per Isaiam quoque Christus testatur: Posuit me quasi sagittam electam, et posuit os meum quasi gladium acutum. *Quæ verba sapientium, per magistrorum consilium data sunt a pastore uno*: id est, a Deo provisore universorum, et fidelium suorum summo pastore, data sunt per Moysen et Prophetas, qui consuluerunt et docuerunt hæc observari. Quasi dicat: Non per me solum aut principaliter data sunt. Deinde in novo Testamento per Apostolos et Evangelistas a Christo donata sunt, qui est

A princeps pastorum, et dixit: Unus est magister vester, Christus.

Math. xxiii, 8, 10.

His amplius, fili mi, ne requiras, id est nil quod non contineatur aliquo modo in Scripturis. *Faciendi plures libros nullus est finis*: quia ex una consideratione oritur alia, et jugiter novæ considerationes occurrunt. Et qui cessare proposuit atque quiescere uno quocumque libro completo, antequam illum compleverit, ex considerationibus interim sibi occurrentibus incitatur ad alios componendos. *Frequensque meditatio*, id est diligens consideratio, assidue necessaria ad libros componendos, *carnis afflictio est*, id est, corpus molestat, caput debilitat, et interiores exagitat sensus, qui rationi subserviunt, et similitudines atque phantasmata repræsentant: sicque (ut Commentator fatetur) vere fortiterque laborant. Talis quoque meditatio est sæpe laboriosa spiritui, cui difficile est quædam difficilia intelligere, de quibus vult scribere. Sed et corpus corruptibile aggravat animam, et terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem.

Finem loquendi pariter omnes audiamus, id est summam omnium Scripturarum, saluberrimumque compendium, in cuius adimplerione tota pendet Scriptura. *Deum time* filiali timore, *et mandata ejus*, tam negativa, quibus vitia prohibentur, quam affirmativa, quibus virtutum actus præcipiuntur, et præsertim præcepta caritatis Dei ac proximorum, *observa*, perseverando usque in finem. *Hoc est enim, omnis homo*: id est, ad hoc conditi sunt homines universi, et in hoc consistit eorum salus atque perfectio maxima, in plena observatione præcepti caritatis divinæ. *Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium*: id est, omnium hominum actus interiores et exteriores judicabit Omnipotens, imo et bonorum actuum omissiones; *pro omni errato*, id est, ad puniendum quidquid erronee et inique est commissum, et omnem errorem fidei sanctæ contrarium. *Sive bonum, sive malum sit*. Hoc refertur ad il-

12

Sap. ix, 15.

13

14

lud, Cuncta quæ fiunt : ut sit sensus, Omnia judicabit tam bona quam mala. Vel si refertur ad illud, Pro omni errato, sensus est, quod omne erratum dijudicabit et puniet, sive sit bonum ex genere, sed perversa factum intentione, ut ire ad ecclesiam ob laudem humanam; sive sit malum ex propria ratione. Hinc ait Aposto-
 11 Cor. v, 10. lus : Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque

Aprouit gessit in corpore, sive bonum, sive malum.

Dicunt Hebræi, quod propter hanc ultimam auctoritatem, liber hic Salomonis receptus sit in sanctarum canone Scripturarum. In aliis enim videbatur sæpius deviasse; hic vero Omnipotentis justitiam declaravit, et qualiter serviendum sit ei, qui est super omnia Deus sublimis et benedictus. Amen.

ENARRATIO
IN CANTICUM CANTICORUM
SALOMONIS

PROŒMIUM

GAUDEBIT sponsus super sponsam. Is. LXII, 5.

Christum esse sponsum, testatur beatissimus Joannes Baptista, paronymus et amicus sponsi ipsius, loquens : Qui habet sponsam, sponsus est. Et de se ipso Joann. III, 29. ibidem subjungens : Amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hinc in Evangelio de se ipso loquitur Christus : Numquid possunt filii sponsi jejunare, quamdiu cum ipsis est sponsus? De ejus puro et felici conubio in Apocalypsi legitur : Quia venerunt nuptiæ Agni. Quamvis autem tota superbe- Matth. IX, 13. nedieta adorandaque Trinitas, imo et quælibet divina æterna et increata Persona, possit Apoc. XIX, 7. vocari sponsus uniuscujusque rationalis et intellectualis creaturæ, in gratia aut gloria existentis ; specialiter tamen et appropriate competit unigenito Dei Filio incarnato, esse ac dici sponsum Ecclesiæ militantis : quoniam sponsus et sponsa, solent esse ejusdem naturæ. Ipse autem nostram assumpsit naturam in unitate personæ, non Pater nec Spiritus Sanctus.

Præterea, quamvis triumphanti Ecclesiæ et unicuique menti beatæ in cœlo, competat esse sponsam Verbi æterni excellentius, quam Ecclesiæ militanti, mentique viatrici seu animæ rationali in fide et gratia consistenti, ut infra patebit ; communiter tamen fertur, quod triplex sit sponsa Christi, videlicet : tota universalis Ecclesia militans, quæ vocatur sponsa Domini Jesu Christi generalis ; et quælibet anima fidelis et amorosa, quæ dicitur Christi sponsa particularis ; itemque beatissima virgo Maria Christifera, quæ Christi sponsa singularis censetur. Nec solum universalis Ecclesia, sed et quæcumque particularis Ecclesia, sponsa est Christi, et respectu animæ potest dici sponsa communis. Unde quemadmodum Pontifex summus vocatur sponsus Ecclesiæ : sponsus, inquam, vicariæ Ecclesiæ universalis ; sic episcopi dicuntur Ecclesiarum particularium sponsi, et unusquisque eorum Ecclesiæ sibi conjunctæ dicitur sponsus.

Itaque, sicut sancti Patres, illuminatissimique doctores, ab exordio Ecclesiæ primitivæ testati sunt et scripserunt, Salomon ante ruinam suam Spiritu Sancto repletus, prophetiæque spiritu fulgens, cognovit in spiritu mysteria Christi, incarnationem, manifestationem, prædicationem, passionem, resurrectionem, ascensionem ipsius ; et cur omnia ista assumeret, ac genus liberaret humanum ; quanta quoque et qualia dona gratiæ in præsentem, et dona gloriæ in futuro suis conferret electis, quam amore et intime associaret et uniret se illis, quam ardentem et suspiriose præstolarentur ipsius adventum, quam gratanter ac fervide amplecterentur ipsum advenientem. Et de omnibus his edidit Salomon librum istum, qui propter eminentiam suæ compendiositatis, altitudinemque suæ sententiæ, et ob jucunditatem suæ cœlestis materiæ, appellatur Cantica canticorum.

Unde elicitur eos errasse, qui librum istum putaverunt ad litteram et historialiter exponendum de Salomone et sponsa ipsius filia Pharaonis, allegorice autem de Christo atque Ecclesia. Sic enim materia hujus libri esset vilis, carnalis, permodica, non spiritualis, mystica, præstantissima, et cœlestis; nec esset liber propheticus, sed potius amatorium quoddam carmen: quum tamen liber iste sit spiritualissimus, ac de sincerissimo tractans amore, ac perfectis conveniēns. Denique Salomon filiam Pharaonis duxit uxorem in pueritia sua, antequam quartumdecimum attigit annum, secundum Josephum; imo, secundum alios Hebræorum doctores, diu ante: nec in illa ætate credendus est composuisse hunc librum, sed postea diu. Si ergo de se et filia Pharaonis ista ad litteram expressisset, fuisset narratio rei gestæ, non vaticinium futurorum, neque descriptio spiritualium nuptiarum: ejus oppositum sancti et illuminati doctores, in quibus Spiritus Sanctus habitare et loqui, et per eos Ecclesiam informare elegit, testantur.

Præterea, quoniam super hæc Cantica canticorum tot et tanta a sanctis et sapientissimis viris conscripta sunt, ut vix alieni vacet legere universa; non intendo in expositione tam sententiosi voluminis nimium immorari, sed potius ex floribus Patrum flosculos quosdam colligere, et quæ obscurius dicta sunt, clare exprimere. Verumtamen ad intelligendum dicenda, necesse est quædam præmittere.

ENARRATIO IN CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS

QUOD HEBRAICE SIR HASIRIM DICTUR

DE CHRISTO ET ECCLESIA, DE ANIMA CUJUSLIBET JUSTI, DEQUE BEATA MARIA.

ARTICULUS PRIMUS

AN LIBER ISTE AD LITTERAM EXPONENDUS SIT DE DEO ET SYNAGOGA, VEL POTIUS
DE CHRISTO ET ECCLESIA.

IN omni scientia oportet in primis scire, A quæ sit materia seu subjectum aut genus scibile libri illius scientiæ : sic jam de libro isto necesse est cognoscere, de quo tractet. Et de hoc sic narrat Nicolaus de Lyra : Hebræi dicunt, quod liber iste loquitur parabolice de amore Dei et plebis Judaicæ, quam sibi desponsavit in legislatione, sicque habuit eam in sponsam prædilectam. Expositores vero catholici dicunt communiter, quod liber iste loquitur parabolice de amore Christi et Ecclesiæ, accipiendo Ecclesiam prout dividitur contra Synagogam : quæ Ecclesia processit de latere Christi dormientis in cruce, sicut Eva formata fuit de costa dormientis Adæ. Et sic tam isti, quam illi, nituntur ad suas intentiones litteram applicare. Sed salvo meliori judicio, utrique videntur in aliquo deficere. Primo, quod sponsam accipiunt nimis stricte Judæi, dicentes spon-

sam esse præcise plebem Hebraicam cum plebe conversa ad ipsam, Catholici vero plebem christianam : quia in hoc libro ponuntur aliqua, quæ non videntur convenienter exponi, referendo ad statum veteris Testamenti; et e converso aliqua, quæ non possunt exponi convenienter de statu novi. Ex hoc sequitur defectus alius, quo Judæi aliqua ad statum novi pertinentia, inconvenienter exponunt de statu veteris; et e converso Catholici aliqua ad vetus Testamentum pertinentia, minus convenienter exponunt de statu novi. Hæc Lyra. Cujus verba non videntur idonea, quibus ait indeterminate, quod catholici expositores dicunt hunc librum loqui de amore Christi et Ecclesiæ, accipiendo Ecclesiam prout contra Synagogam dividitur.

Antiqui enim et sancti præcipuique expositores, affirmant hunc librum tractare de Christo atque Ecclesia, prout Ecclesia

Joann. XIX,
34.
Gen. II, 21,
22.

Synagogam includit, imo prout designat A electorum omnium ab exordio mundi congregationem et cœtum electorum. Etenim Origenes, qui tam eleganter super Cantica scripsit, ut Hieronymus protestetur, quod quamvis in ceteris scriptis cunctos, qui ante eum fuerunt, doctores excesserit, tamen super hæc Cantica se ipso excellentior fuit, ait : Ecclesia sit desiderans Christo conjugii (Ecclesiam autem, cœtum omnium adverte sanctorum) : hæc ergo Ecclesia sit quasi una omnium persona, quæ loquatur et dicat : Omnia habeo ; repleta sum B muneribus, quæ sponsaliorum titulo ante nuptias sumpsi. Dudum enim dum præpararer ad conjugium filii Regis, primogeniti omnis creaturæ, ministraverunt mihi angeli sancti ejus, deferentes ad me legem sponsalis muneris loco. Hæc Origenes. Certum est autem, istud non convenire Ecclesiæ, nisi ex persona et parte Synagogæ.

Insuper Anselmus Cantuariensis archiepiscopus in prologo suo super Cantica, scripsit : Sub prophetia (quæ fit de præterito, ac præsentem, et futuro) liber iste C supponi dicitur, quia ostendit eum quanto desiderio fidelis Synagoga adventum Christi desiderabat et expectabat : quod modo transactum est. Ostendit etiam eum quanto gaudio hi qui tempore gratiæ exstiterunt, adventum Filii Dei susceperunt, et qualiter Ecclesia, plenitudine gentium intrante, sit aucta : quod nunc cernitur. Insinuat quoque qualiter tandem reliquiæ Israel salvæ fient : quod constat esse futurum. Iterum ait Anselmus : Materia hujus libri seu operis, est sponsus et sponsa, id est Christus et sancta Ecclesia tam adventum Christi præcedens, quam subsequens. Quamvis enim Patriarchæ et Prophetæ ceterique fideles ante adventum Christi existentes, dicti sunt fidelis Synagoga ; tamen propter unitatem fidei, possunt et ipsi dici Ecclesia. Deinde post hæc Anselmus subjeit : De hac materia tam beata, ita agit hic Salomon, quod in primis ostendit quanto pere sancti patres ante legem et sub lege exoptaverunt Christi adventum, et quam

gratulanter susceperunt eundem qui fuerunt tempore gratiæ.

Amplius, S. Bernardus in exordio secundi sermonis super Cantica, loquitur : Ardorem desiderii patrum suspirantium Christi in carne præsentiam, frequentissime cogitans, compungor et confundor in memetipso, et nunc vix contineo lacrimas : ita lædet teporis torporisque miserabilium temporum horum. Cui namque nostrum tantum ingerit gaudium gratiæ hujus exhibitio, quantum Sanctis veteribus ac cenderat desiderium promissio? Et sicut consequenter docet Bernardus, in illorum patrum veteris Testamenti persona in exordio hujus dicitur libri, Osculetur me osculo oris sui, videlicet in persona Synagogæ, vel Ecclesiæ Synagogam comprehendentis. Subdit quippe Bernardus : Illorum ergo desiderium flagrans et piæ expectationis affectum, sonat mihi vox illa, Osculetur me osculo oris sui. — Præterea sanctus Gregorius circa exordium expositionis libri istius, apertissime dicit : Ponamus ante oculos omne genus humanum, ab exordio mundi usque ad finem ejus, totam videlicet Ecclesiam esse unam sponsam, quæ arrhas spirituali dono per legem pereceperat ; sed tamen sponsi sui præsentiam quærebat, quæ dicit : Osculetur me osculo oris sui.

Eecce tot et tantorum Patrum catholicorum testimoniis elucescit, quod liber hic tractet de Christo atque Ecclesia : non prout Ecclesia contra Synagogam dividitur, sed prout Synagogam includit ; et non Synagogam dumtaxat, sed et Sanctos qui ab exordio mundi fuerunt, ante legem scriptam sub lege naturæ. Non ergo doctores catholici ab una parte ponendi sunt, tanquam nimis extremi, contra doctores Hebræos quasi ab alia parte nimis extremos : ita ut quis modernis temporibus se ponat quasi in medio inter illos, tanquam verum intellectum libri hujus præ omnibus illis introducturus. Nam et præallegatos doctores præcipuos secuti sunt expositores posteriores ; nec recolo me in aliquo exposi-

tore catholico notabili et famoso legisse, A praeallegatorum parvæ aut nullius auctori-
quod liber iste loquatur de Ecclesia contra tatis, hoc dicerent : ob hoc non esset in-
Synagogam distincta, et præcise de plebe determinate dicendum, quod expositores
christiana. Et dato quod aliqui, respectu catholici dicant hoc.

ARTICULUS II

QUALES DEBEANT ESSE LECTORES ET AUDITORES LIBRI ISTIUS.

ORIGENES in prologo suo super Can-
tica scribit : In verbis Cantici canti-
corum ille est cibus, de quo ait Aposto-
lus : Perfectorum est solidus cibus. Si vero
Hebr. v, 14. aliquis accesserit, qui secundum carnem
tantummodo vir est, huic tali non parum
ex hac Scriptura discriminis periculique
nascetur. Audire enim pure et castis auri-
bus amoris nomina nesciens, ab interiori
homine ad exteriorem et carnalem virum,
omnem deflectet auditum, et a spiritu
convertetur ad carnem, nutrieturque in se-
metipso concupiscentias carnis, et occasi-
one divinæ Scripturæ, ad carnalem libidi-
nem videbitur incitari. Ob hoc moneo et
consilium do omni, qui nondum carnis et
sanguinis caret molestiis, neque ab affe-
ctu naturæ materialis abscedit, ut a lecti-
one libelli hujus, eorumque quæ in eo
dicuntur, penitus temperet. Aiunt enim
observari etiam apud Hebræos, quod nisi
quis ad ætatem perfectam maturamque
pervenerit, libellum hunc nec in manibus
quidem tenere permittatur. Sed et illud
ab eis accepimus custodiri, quoniam qui-
dem moris est apud eos, omnes Scripturas
a doctoribus et sapientibus tradi pueris, si-
militer et eas quas δευτερώσεις appellant ;
ad ultimum vero quatuor ista servari,
principium Genesis, et primum capitulum
Ezechielis, et finem ejus, scilicet visionem
de ædificatione templi, atque hunc librum,
scilicet librum hunc Cantici canticorum.
Hæc Origenes. Cujus recitationi de hac
Hebræorum consuetudine consonat, quod

B super Ezechielem refert Hieronymus, apud
Hebræos nullum admitti ad præactas qua-
tuor partes Scripturarum veteris Testa-
menti, quousque tricesimum attigerit an-
num ætatis.

Præterea Gregorius in proœmio suo
super Cantica loquitur : Nominantur in
hoc libro oscula, ubera, genæ, et femora :
in quibus verbis non irridenda est sacra
Scriptura, sed misericordia Dei pensanda
est, quam mirabiliter et misericorditer
operetur nobiscum, qui ut cor nostrum ad
investigationem sacri amoris accenderet,
usque ad turpis amoris nostri verba de-
scendit. Sed unde se loquendo humiliat,
inde nos intellectu exaltat : quia ex sermo-
nibus hujus amoris discimus, qua virtute
in Deitatis amore ferveamus. Hoc autem
nobis solerter intuendum est, ne quum
verba exterioris amoris audimus, ad ex-
teriora sentienda moveamur ; et machina
quæ ponitur ut leve, ipsa magis opprimat
ne levemur. Debemus ergo in verbis istis
corporeis, quidquid interius est quærere,
et loquendo de corpore, quasi extra cor-
pus esse. Debemus ad has nuptias sponsi
et sponsæ cum intellectu intimæ carita-
tis, id est cum veste nuptiali, venire, ne
in tenebras ignorantiae repellamur. Qui
igitur librum hunc legit aut audit, nihil
passibile aut sensuale habeat in corde, ut
secundum interiorem hominem nova cre-
atura sit. Sacra etenim hæc Scriptura mons
est, quem si bestia tetigerit, lapidabitur.
Bestia quippe tangit montem, quando ir-

Matth. xxii,
12, 13.

Exod. xix,
12, 13; *Hebr.*
xii, 20.

rationabilibus dediti motibus, celsitudini A
sacræ Scripturæ propinquant, et eam non
secundum quod debent, pure spirituali-
terque intelligunt, sed irrationabiliter ad
suae voluptatis intelligentiam flectunt.

Insuper Cancellarius Parisiensis, per
quem in toto opusculo isto magistrum Jo-
annem de Gerson doctissimum virum intel-
ligo, in editione sua super Cantica fatur :
Credulitatem secretissimorum sensuum et
castissimorum affectuum, quos fumus lit-
teralis includit, nullus abhorreat, neque
scandalum fœdæ carnalitatis incurrat. Pu- B
deret referre quid expertus audiui : offen-
deret enim piæ aures.

Ecce tot prudentissimis et expertissimis
testibus constat, quales oporteat esse le-
ctores et auditores hujus libri, qui in su-
perficie carnalissimus esse videtur, sed in
vera intelligentia spiritualissimus compro-
batur. Oportet, inquam, ut sint reformati
atque a sensualibus affectibus depurati,
ne vocabula ista rerum carnalium adver-

tentes, carnalia imaginentur, sed mox ad
intellectualia et spiritualia eleventur : alio-
qui intus lædentur. Quid ergo agendum
est multis religiosis atque canonicis et
aliis in sacris Ordinibus, qui in ecclesia
et divino Officio hæc audire seu legere
habent, quum nondum sint taliter emun-
dati, et sine fœda imaginatione in tali lo-
co et hora vix legunt et audiunt ista, imo
spiritualem et veram eorum intelligen-
tiam vix attingunt ? His arbitror consulen-
dum, ut pro posse studeant librum hunc
vere et pure intelligere, sicut oportet, vel
saltem in generali cognoscant et pensent,
omnia verba libri istius spiritualiter ac
purissime esse intelligenda : sicque ad
memoriam Dei, ad considerationem Domi-
ni nostri Jesu Christi, ac suæ Ecclesiæ et
Virginis gloriosæ, mutique eorum amoris
mundissimi, elevent eorda sua, meditando
de talibus saltem in quodam communi, at-
que ab omni indecenti imaginatione mox
abstrahant se.

ARTICULUS III

EXPOSITIO CAPITULI PRIMI : OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI : DE CHRISTO
ET UNIVERSALI ECCLESIA.

Hebr. i, 1. **M**ULTIFARIE multisque modis Deus C
Pater, omnipotens, æternus, ab exor-
dio mundi per verba et signa, per visio-
nes, figuras, oracula, unigenitum suum
Filium prædixit incarnandum, ac libera-
turum genus humanum. Et hoc ipsum in
lege naturæ ab Adam usque ad Moysen
et legis scriptæ collationem, cognoverunt
præcipui Patriarchæ et sancti viri, Adam,
Seth, Enoch, Noe, Sem, Abraham, Isaac,
Jacob, multique alii homines virtuosi, ex
revelatione divina aut patrum suorum nar-
ratione : qui omnes Salvatoris adventum D
et Christi incarnationem, apparitionem, re-
demptionemque mundi ardentius optave-

runt, quam æstimare valemus. Denique in
monte Sinai revelata sunt desuper Moysi
mysteria Christi, et qualiter de Christo fa-
cta fuit promissio illa, In semine tuo be-
nedicentur omnes gentes, non solum Abra-
hæ, sed etiam Isaac et Jacob, prout in
Genesi Moyses ipse descripsit. Postea vero
sub lege per David, Salomonem, Isaiam,
aliosque Prophetas prænuntiata et descri-
pta sunt mysteria Salvatoris multo diffu-
sius, quam sub lege naturæ : ita quod
Judæi sub lege Moysis communiter credi-
derunt explicite, Salvatorem generis hu-
mani venturum in mundum. Quod totum
constat ex eo, quod Christus in Evangelio

*Gen. xxii,
18; xxvi, 4;
xxviii, 14.*

Luc. x, 23, suis ait discipulis : Beati oculi qui vident
24. quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod
 multi reges et Prophetæ et justii voluerunt
 videre quæ vos videtis, et non viderunt, et
 audire quæ auditis, et non audierunt.

Itaque in persona universorum illorum
 fidelium, qui sub lege naturæ legeque
 scripta fuerunt, et Christi adventum ar-
 dentissime cupierunt, nunc dicitur : *Oscu-*
1 *letur me osculo oris sui* : id est, Salvator
 mundi, Filius Dei, mihi tam diu totiesque
 promissus, per incarnationis mysterium
 personaliter veniat, naturam meam in uni-
 tate personæ assumat, se ipsum mihi fa-
 cie ad faciem repræsentet, ore ad os mi-
 hi loquatur, inter homines conversetur :

sicque in medio terræ meam operetur sa-
 lutem. Denique, quam æstuanter Sancti
 antiqui istud desideraverunt, perpendere
 possumus : Primo ex dignitate et excel-
 lentia sponsi istius, cujus nobilitas est im-
 mensa, speciositas infinita, sapientia pror-
 sus interminabilis, opulentia illimitabilis,
 incircumscripta suavitas, supercopiosissima
 pietas, et beatitudo sine termino et men-
 sura. Non itaque mirum, si tali ac tanto
 tam infinitæ excellentiæ atque dulcedinis
 sponso, optavit uniri et desponsari hæc
 sponsa. Secundo id ipsum perpendere pos-
 sumus ex magnitudine indigentiae sponsæ
 istius. Erat namque damnata exsilio, eje-
 cta de paradiso, jugo peccati gravata, ser-
 vituti ac potestati diaboli aliquo modo
 subjecta, atque æternæ beatitudinis jueun-
 ditatibus destituta ; in lacum miseriae lu-
 tumque fæcis erat projecta, nec erat qui
 manum porrigeret adjutricem, per sub-
 ventionem completam et redemptionem
 finalem. Tertio idem pensare valemus ex
 miro, copioso et saluberrimo fructu, qui
 provenit Ecclesiæ ex præfacto osculo spon-
 si istius : quia per ipsum a cunctis ma-
 lis præinductis est liberata, ad sanetam
 libertatem reducta, amica, sponsa, filia,
 heres, consors sui Creatoris effecta, cha-
 rismatibus gratiarum mirifice decorata.

Per ipsum facta est gens saneta, popu-
 lus acquisitionis, genus electum, regale

A sacerdotium, præ cunctis nationibus glo-
 riosa.

Præterea, sicut in sponso isto, Domino
 Jesu Christo, est duplex natura, divina vi-
 delicet et humana, ita et duplex os, puta
 divinum et increatum, humanum quoque
 et creatum. Os Christi divinum et incre-
 atum, est intellectus seu sapientia ejus
 æterna, per quam loquitur omni menti
 bene dispositæ, juxta illud Psalmistæ : Au-
 diam quid loquatur in me Dominus Deus. ^{9.}

In Job quoque legitur : Semel loquitur
 B Deus, et secundo id ipsum non repetit. Un-
 de quibusdam impropere per Prophetam,

dicentem : Væ, filii desertores, ut facere-
 tis consilium, et non ex me, et os meum
 non interrogastis. Amplius, hoc increato
 ore suo loquitur Unigenitus Dei universis
 Beatis in patria immediate ea, quæ ad es-
 sentiale præmium pertinent eorumdem.
 Nempe hæc locutio non est nisi manife-
 statio qua eis ostendit clare se ipsum, seu
 divinam essentiam, ad intuendum ac per-
 fruendum. Estque locutio ista toti super-

C gloriosissimæ Trinitati communis, quem-
 admodum et idem numero intellectus est
 in tribus adorandis superdignissimisque
 Personis. Actiones etenim Dei ad extra,
 communes sunt summæ et individua Trini-
 tati. De effectibus autem suis loquitur
 Verbum æternum quædam immediate su-
 perioribus angelicis mentibus, per quas et
 inferiores angelicas illuminat mentes de
 talibus ; et per sanctos angelos loquitur
 inde hominibus : prout in libris de An-
 gelica et Ecclesiastica hierarchiis docet
 D Dionysius Magnus.

Itaque, dum Verbum æternum, Unigeni-
 tus Dei, sibi ipsi conjunxit naturam huma-
 nam hypostatica unione, assumendo eam
 ad suum esse personale æternum et incre-
 atum, tunc immediate tetigit, circumple-
 xus et osculatus est eam, et per eam os-
 culatus est omnes nos. Propter quod ad
 Hebræos scribit Apostolus : Nusquam an-
 gelos apprehendit, sed semen Abrahæ ap-
 prehendit. Deinde visus in terris, et cum
 hominibus conversatus, osculatus est nos,

Ps. LXXXIV,

^{9.}

Job XXXIII,

^{14.}

Is. XXX, 1, 2.

Hebr. II, 16.

Baruch III,

^{38.}

per se ipsum alloquendo, instruendo, consolando fideles, eosque Deo Patri reconciliando. Denique discipulos suos ad se redeuntes consuevit in osculo sancto etiam corporali recipere. Unde per Zachariam prophetam prædixit: Gaude et lætare, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui; et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa. Hinc etiam in alio Propheta fuit prædictum: Qui fecit stellas, hic est Deus noster; hic advenit omnem viam disciplinæ, et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.

Zach. II,
10, 11.

Baruch III,
35-38.

Job XXXVII,
23, 24.

Quæri etiam potest, qualiter Ecclesia humilis, ausa fuit tantæ majestatis sponsi osculum flagitare, cui exercitus cæli cum tremore adsistit, quem Cherubim Seraphimque adorant; de quo in Job legitur: Magnus fortitudine, et judicio, et justitia; et enarrari non potest: ideo timebunt eum viri, et non audebunt contempleri omnes qui videntur sibi esse sapientes. Ad quod breviter respondendum, quod duo specialiter incitaverunt Ecclesiam ad postulandum nuptiale hoc osculum. Primum, quoniam ipse benignissimus sponsus tam gratiose eam prævenit, suam incarnationem et adventum ei prænuntiando ac promittendo: et ex hoc ipsa concepit fiduciam id petendi. Secundum fuit ardentissima caritas Ecclesiæ ad hunc sponsum. Caritas autem, separationis impatiens est, unionisque avida, et frequenter prædominando rationem transcendit; et ingerit se dilecto, quem quanto æstuantius amat, tanto propinquius, imo et intimius appetit ei uniri; ac grandem parit fiduciam, respicitque dilectum potius ut dilectum, quam ut dominum aut majorem. Potest addi et tertium, videlicet magnitudo necessitatis, quæ lege non stringitur. Indiguit enim vehementissime salvatore, nec salvari potuit nisi per istiusmodi sponsum.

Consequenter sponsa hæc, universalis Ecclesia, causam aperit suæ petitionis, et a tertia persona convertitur ad secundam,

A et eum jam alloquitur quasi præsentem, dicendo: *quia meliora sunt ubera tua vino*: de quo, tanquam de absente, præmisit, Osculetur me osculo oris sui. Quæ enim suspiriose cupit cælestis sponsi præsentiam, eo ipso quo sic ad ipsum afficitur, aliqualem ejus præsentiam mox mereatur: siquidem prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate. Noverat quoque hæc sponsa sponsum suum, nec loco, nec tempore circumscribi, sed esse ubique præsentem.

Ps. CXLIV,
18.

B Ideo ut præsentem confidenter alloquitur: et quæ quasi orando dixit ad Patrem sponsi sui æternum, Osculetur me osculo oris sui, o Pater æterne, Unigenitus tuus; mox sponsi amore plus quam ante succensa, non quivit diutius ab ejus alloquio abstinere. Nempe qui ardentissime amat, sui sermonis variat modum ac ordinem, secundum diversum sui amoris impulsum ac tactum et flammam. Ideo super Cantica asserit Alexander: Modum sui sermonis non continet amor, directo tenore non graditur.

C Itaque ait: *Meliora sunt ubera tua vino*. Per ubera sponsi, secundum Origenem, intelliguntur arcana cordis seu pectoris Christi, hoc est thesauri sapientiæ et scientiæ in ipso absconditi, quibus alit suorum corda fidelium. Possunt quoque per duo ubera sponsi, intelligi duo caritatis præcepta; item vetus Testamentum spiritualiter intellectum, ac novum; et rursus præcepta Salvatoris, et evangelica ejus consilia; similiter misericordia ejus et veritas; itemque gratia præveniens, et subsequens. Hæc ubera meliora sunt vino, id est doctrina legis ac Prophetarum, et rigore contento in lege, litteralique sensu ipsius, atque cærimonialibus ac judicialibus legis præceptis. Magna equidem est eminentia evangelicæ legis, quæ est lex caritatis, et gratiam continens ac conferens, et opere exhibens quod prædicabatur ac promittebatur in lege atque Prophetis, super ipsam legem, quæ fuit lex timoris, nec gratiam continebat, ac nihil ad perfectum adduxit. Ideo in Evangelio Joannis scribitur: Lex

Hebr. VII,
19.

Joann. i, 17. per Moysen data est; gratia et veritas per Je-
sum Christum facta est. Propter quod tem-
pus evangelicæ legis, tempus gratiæ nun-
cupatur. *Fragrantia unguentis optimis*,
2 id est pretiosissimis charismatibus gratiæ
ac virtutum, ac sacro septenario Spiritus
Sancti : quibus Christus secundum natu-
ram assumptam fuit excellentissime inun-
ctus, repletus et fragrans, sicut per Isaiam
Is. LXI, 1. testatur : Spiritus Domini super me, eo
quod unxerit me. Cui cantamus in Psal-
mo : Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ
Ps. XLIV, 8. præ participibus tuis. De quo in Actibus
Apostolorum sacratissimus princeps Apo-
stolorum fatetur : Unxit eum Deus Spiritu
Act. x, 38. Sancto et virtute. Insuper ubera Christi, id
est documenta, præcepta, et evangelica
ejus consilia, fragrant optimis unguentis,
id est ecclesiasticis sacramentis : quæ sunt
medicinalia vasa gratiarum cœlestium con-
tentiva, quibus præceptorum violationes
curantur, et quorum auxilio ipsa præcep-
ta atque consilia prompto animo adim-
plentur : quæ optima unguenta ex fon-
te pectoris sponsi fluxerunt, imo et ex C
ejus latere in cruce perforato emanasse
dicuntur :

Circa hunc locum scribit quidam spe-
cialiter super illud, Quia meliora sunt ube-
ra tua vino : In Hebræo habetur, Quia
meliores sunt amores tui. Nomen enim
Hebraicum hic positum, est æquivocum
ad amores et ad ubera. Hebræi sequuntur
unam significationem, translatio nostra
aliam. Sed in hoc Hebræi videntur me-
lius dicere, quia secundum proprietatem
Hebraici sermonis, sponsa hic alloquitur D
sponsum. In commendatione autem spon-
si, non videtur convenienter mentio fieri
de uberibus. Est igitur sensus secundum
Hebræos, quod amores sponsi sunt sardi-
ores menti devotæ, quam quodecumque sa-
pidum corporale gustui corporali. — Cir-
ca hæc reor dicendum, quia si nomen illud
Hebraicum est ad utrumque istud æqui-
vocum, non potius habetur in Hebræo,
Amores, quam, Ubera. Insuper videtur
dicendum, quod Hieronymus aptius trans-

A tulit, Ubera, ad insinuandum quod spiri-
tualis sit intellectus, non sensus carnalis.
Spiritualia etenim ubera, magis conveniunt
sponso quam sponsæ, imo et uberibus sui
alitur sponsi : et istud Cassiodorus tangit.
Amplius Occam allegat Augustinum dicen-
tem, quod viris proprie conveniunt ma-
millæ, feminis mammæ, pecoribus ubera :
imo ubera pro mamillis et mammis accipi
solent : sicque asserit Hugo, quod ubera
data sunt viris in corporis ornamentum,
non ad necessitatem. Ergo et ubera pro-
B prie competunt sponso : et certe sponsa
in sponso libenter commemorat quod ip-
sa in se ipsa esse cognoscit, quatenus ex
amborum similitudine, amor validius ac-
cendatur.

Denique adhuc sponsi laudibus immo-
ratur, et cur ejus osculum cupiat reserans,
protestatur : *Oleum effusum nomen tuum* :
id est, non solum tu ipse, o sponse, instar
olei fusi, suavis et splendidus es; sed et
nomen tuum, quodecumque sit illud, dul-
citer resonat in auribus meis, et ex sola
C nuncupatione tua dulcescit anima mea,
reficitur, exhilaratur, clarescit. Insuper no-
men tuum, id est fama excellentiæ tuæ
toto orbe terrarum diffusa, fulget ac redo-
let, estque bonus odor Dei Patris, imo to-
tius superpræstantissimæ Trinitatis in om-
ni loco : sed et prædicatio majestatis tuæ
coruseat, suaviterque odorat ut oleum va-
se fustum; et sicut oleum ceteris humori-
bus supernatat, sic nomen tuum præemi-
net universis. Quemadmodum etiam oleum
ceteris cibis fert condimentum, influitque
D saporem, sic nomen tuum condimentum
est Scripturarum, et spiritualibus eduliis
animarum confert suavitatem. Rursus, sic-
ut oleum lenit dolores ac vulnera sanat,
sic nomen tuum, o sponse cœlestis, fu-
gat a corde mœrorem, et vitiorum læsioni
medetur.

De salubritate nominis hujus, angelus
sanctus dixit ad Joseph : Vocabis nomen
ejus Jesum; ipse enim salvum faciet po-
pulum suum a peccatis eorum. Siquidem
Jesus interpretatur salvator : qui in Isaia
II Cor. II, 15.
Math. I, 21.

Is. XLV, 21. sic effatur : Deus justus et salvans non est præter me. Atque in alio Propheta :
 Osee XIII, 4. Ego Dominus Deus tuus; et salvator non est præter me. Etenim Domino Jesu Christo secundum suam deitatem convenit salvare, propria et increata auctoritate et potestate : cui ex divina natura convenit peccata dimittere, dona gratiarum per creationem infundere, beatitudinemque æternam largiri. Porro secundum assumptam humanitatem, convenit ei salvare, ut causæ instrumentali, meritoria, eminenti, et tanquam mediatori ac satisfactori. Nam sicut corpus nostrum comparatur ad animam nostram, ut animæ instrumentum conjunctum, animatum, et proprium : sic humanitas Christi comparatur ad ejus deitatem et ad Verbum æternum quod eam assumpsit, velut instrumentum ipsius deitatis ac Verbi immediatum, conjunctum, animatum, et proprium : ut asserit Damascenus. Insuper, quam singulare, salubre et efficax sit nomen sponsi istius, pandit princeps Apostolorum, sic dicens : Nec enim aliud nomen sub cælo datum est hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. De cujus nominis majestate Vas ait electionis : Dedit ei Deus Pater nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum.

Philipp. II, 9, 10.

Præterea, *Oleum effusum nomen tuum* : id est, tu ipse, o illustrissime sponse, oleo compararis, et bonitas tua omni oleo exstat suavior, nobilitas tua omni oleo invenitur splendidior, unctio tua reficit mentes, pietas tua medetur animarum corporumque vulneribus, consolatio tua lenit penitentialem mororem, et omnem inordinatam fugat tristitiam; *ideo adolescentulae dileverunt te*, id est particulares Ecclesiæ, et animæ spiritualiter renovatæ, atque incipientium mentes, et gentes olim paganae, superbae, carnales, inverecundæ, sed per gratiam tuam conversæ, et sobriæ, pudicæ, humilesque effectæ. Ad litteram quoque virgines sacrae, electæ puellæ, virtuosæ juvenulae : quarum multæ pro tuo amore non solum totius mundi divitias, oblectamenta, honores, omnemque externum ornatum, vanitatem ac levitatem femineam contempserunt; sed et crudelissima mortis genera virilissime pertulerunt, ac felicissime triumpharunt; quemadmodum sacratissima Catharina, præclarissima Ursula, et eis consimiles. Aliæ demum innumerabiles, in virginitate mentis ac corporis tibi constantissime servierunt; et usque in præsens quasi innumeræ tales, in adolescentia sua relinquentes hoc sæculum nequam cum omni ejus fallacia, ingrediuntur cœnobia et reclusoria sancta, in quibus perpetuo clausæ manentes, tuis castissimis in spiritu vacant amplexibus.

Trahe me post te. Istud in persona Ecclesiæ sub evangelica lege viventis, proprie sumitur : quæ sciens suum sponsum venisse, humanæ redemptionis mysteria complevisse, et ascendisse in cœlos, appetit sequi eum; sed recolens sponsum suum dixisse, Sine me nihil potestis facere, invocat gratiosum ejus auxilium, dicens : Trahe me post te, id est, excita et tolle meum torporem, accende in me tuæ caritatis ardorem, qui jugiter trahit sursum, quemadmodum ignis levatur in altum; tuæ increatæ atque immensæ suavitatis sapore me affice, ut ad te solum pure jugiterque afficiar, tibi semper adhæream, ad te indesinenter adspirem : quatenus illam sancti tui Apostoli exhortationem adimpleam : Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Scio enim te, Domine Jesu, dixisse : Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum; et rursus, Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Nec dubito quin Deus Pater tuus, et tu Unigenitus ejus, sis unus tractor, sicut et unus creator. Rursus, novi vere ab Apostolo dictum : Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est.

Joann. xv, 5.
 Coloss. iii, 1, 2
 Joann. xii, 32.
 Ibid. vi, 44.
 II Cor. iii, 5.

Eecce, o sponse cælestis, dulcissime Jesu, conatur spiritus meus tibi fideliter adhæ-

rere, in te conquiescere, tibi per contemplationem amorosam et contemplativum amorem sincere vacare; sed retrahunt, retardant, impediunt mille impedimenta. Intellectus enim instabilis est, ratio debilis, voluntas ad vana ac mala proclivis, sensualitas trahit deorsum, quotidianæ necessitates in terrenis me occupant sensibilibusque involvunt, exteriorum sensuum objecta alliciunt, acies vitiorum, mundus, et dæmonum turbæ, undique nos impugnant: et certe ambulo in medio laqueorum, in agmine gravissimorum periculorum, sed et moles miseræ carnis me deprimit. Quid igitur mihi incumbit? nisi ad tuam confugere gratiosissimam opem, et ex intimo cordis affectu orare: Trahe me post te, incessabiliter tange, perfunde, illustra, adjuva et conforta cor meum. Tu enim per Osee prophetam dixisti: In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis; item per Jeremiam: In caritate perpetua dilexi te; ideo attraxi te miserans. Prævaleat in me, Domine, tractus iste; absit semper longe a me omnis tractus adulterinæ affectionis, et omnis irrationabilium passionum, suspicionum ac vitiorum impulsus.

Curremus in odore unguentorum tuorum: id est, si ita attraxeris me, ego et filiæ meæ ac animæ recenter conversæ, quibus gratiam mihi communicatam impertiri studebo, celeriter appropinquabimus tibi, et viam mandatorum tuorum enremus, igne amoris succensæ. Æstuanter quippe amanti nihil difficile, et ei qui gustavit quam multa sit abundantia dulcedinis tuæ, nihil molestius quam retardari a te, et a caritatis cursibus impediri. Curremus (inquam) in odore unguentorum tuorum, id est affecti gustu interno supernorum charismatum, gratia et effectibus ecclesiasticorum sacramentorum, prægustatione cœlestium gaudiorum, affluentiaque donorum Spiritus Sancti. Hæc sunt unguenta valde suavia et præclara: ad quæ ut pertingere valeamus, oportet nos sequi vestigia in primis sanctæ humilita-

tis, patientiæ, mansuetudinis, passionisque Christi; et per veram contritionem cum beatissima Magdalene prosterni ad pedes sponsi cœlestis, eosque pœnitentiæ lacrimis ubertim lavare ac osculari; et inde per satisfactionem condignam, per spiritualem profectum, et jugem cordis eustodiam, ad oscula manuum ejus consurgere: sicque ordinate per puræ ac fervidæ caritatis affectiones flammigeras, per incommutabilis Veritatis contemplationes sinceras, ad osculum oris ejus mundissimi cum summa veneratione accedere; nec cum impiissimo traditore, polluta mente ad summæ Sanctitatis os deosculandum nos ipsos ingerere.

Quidam præinducta exponit de Synagoga, quantum ad exitum ejus de terra Ægypti. Quod non videtur congruere: quoniam Sancti veteris Testamenti, nec principaliter nec finaliter optaverunt liberationem illam ab Ægyptiaca servitute; sed redemptionem a jugo peccati, a servitute diaboli, a reatu culpæ originalis, a spoliatione gloriæ æternalis: cujus redemptionis figura fuit liberatio ex Ægypto.

Sequitur vox Ecclesiæ ad adolescentulas. *Introduxit me rex in cellaria sua*: id est, per lucem et gratiam contemplationis crexit me ad incerta et occulta sapientiæ suæ intelligenda, in mysticos intellectus, ad theorias sublimes, ad intuenda abdita Scripturarum, ad speculandum consilium superbeatissimæ Trinitatis de modo salvationis generis humani, per incarnationem et passionem Verbi æterni. Deditque mihi fidem formatam cum rationibus credendorum et purificatæ mentis intelligentia, ut queam ea quæ fidei sunt, evangelizare, persuadere, declarare, defendere. Sicque introduxit me in sanctuarium suum, in amplitudinem divinarum illuminationum; et per eminentem gradum doni sapientiæ, fecit me quasi secretariam et consiliariam suam rex meus et Deus meus. Insuper, Introduxit me in cellaria sua, ad contemplandas mansiones cœlestes ac gaudia civium supernorum, ut sciam non solum per

Luc. vii, 38.

Matth. xxvi, 49.

Ps. l., 8.

Osee xi, 4.

Jer. xxxi, 3.

Ps. cxviii, 32.

Ps. xxx, 20.

fidem, sed etiam per prælibationem suavem, per experientiam certam, per revelationem supernaturalem, quæ sit spes vocationis nostræ, ita ut voce filiorum meorum pronuntiem : Nos autem revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem. Nonne in ista cellaria fuit perductus Paulus usque in tertium cælum raptus, ubi audivit verba arcana, quæ non licet homini loqui?

Exsultabimus et lætabimur in te : id est, in contemplatione divitiarum gloriæ tuæ immensæ, et in amore bonitatis tuæ penitus infinitæ, tam vehementer lætabitur cor nostrum, non solum in patria, sed item in via, quod jucunditas ista redundabit in corpus : juxta illud Psalmi, Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum. In spe quoque et prælibatione ac arrha felicitatis futuræ jam gloriamur, dicente Apostolo : Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei; et rursus : Scimus quoniam si terrena domus nostra habitationis hujus dissolvatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, æternam in cælis. Etenim si in infimis istis sensibilibus rebus videtur alieni gloriandum, nonne incomparabiliter potius videtur gloriandum in superditissimo et superpulcherrimo fonte totius boni? in quo est omnium bonorum desiderabilium et pulchrorum plena et infinita possessio, in quo solo tota nostra salus consistit, de quo prædulci et decoro versiculo cantat Propheta : In Deo salutare meum, et gloria mea; Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. Lætabimur ergo in te, o sponse inelyte et decore, *memores uberum tuorum*, id est beneficiorum gratiæ tuæ, documentorum et præceptorum ac consiliorum tuorum, de quibus jam plenius dictum est, quibus nos alis, *super vinum*.

Recti diligunt te, non solum amore naturali et acquisito, sed potius amore gratuito, supernaturali, infuso. Quum enim sis ipsa bonitatis essentia, bonitas pura et infinita, in infinitum pulchrior, dulcior,

A convenientior, amabilior universis ac singulis, a quo quidquid bonum et amabile est, omnem suam bonitatem ac amabilitatem sortitum est; quicumque non diligit te, sicut tu ipse jussisti, toto corde, omnino curvus, perversus, ingratus, insipiensque esse convincitur. Recti itaque, id est justi, qui exhibent unicuique quod ei tenentur, te diligunt : quoniam exhibent tibi se ipsos, et amori tuo ac cultui mancipant jam se totos, ad quod non solum ex tua bonitate, sed et ex beneficiis tuis quæ suscepere, tenentur; et quia tu prior amasti eos, et præparasti eis te ipsum in præmium.

Nigra sum, sed formosa, o filiæ Jerusalem. Ecclesia nigram se nominat : Primo, quoniam multi imperfecti, fragiles et infirmi ac peccatores in ea sunt : propter quod Christus comparat eam sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Secundo, quia et ipsi electi ac boni, quotidie et frequenter in venialibus peccant, et eorum justitiæ quasi panus menstruatae censentur. Tertio, quia in vita hac variis tribulationibus, tentationibus, adversitatibus exercentur. Verumtamen ipsa se formosam fatetur, quoniam semper multi virtuosi et sancti in ea consistunt, et omnes qui ei vere incorporantur, caritate virtutibusque infusis ac donis Spiritus Sancti ornantur. Habet etiam sacramenta, quibus quotidie renovatur ac pulchrificatur. Itaque, *Nigra sum, sed formosa, o filiæ Jerusalem*, id est, animæ, seu adolescentulæ ac particulares Ecclesiæ,

D *sicut tabernacula Cedar* : qui fuit secundus filius Ismaelis, et habitavit ipse Cedar cum sobole sua atque familia in tabernaculis et in solitudine, seu deserto; sicque tabernacula ejus foris quandoque deformia, utpote ventis imbribusque exposita, intus erant divitiis et pecoribus plena; *sicut pelles Salomonis* : quibus ipse domum suam thalamumve ornavit, aut tabernaculum Dei seu vasa ejus operuit. Melius tamen per Salomonem intelligitur Christus : cujus pelles sunt speciosi vestitus

Ephes. i.
18.

II Cor. iii.
18.

Ibid. xii, 2.
4.

Ps. lxxxiii.
3.

Rom. v, 2.

II Cor. v, 1.

Ps. lxi, 8.

Matth. xxi,
37.

I Joann.
iv, 10, 19;
Joann. xiv,
3.

Matth. xiii,
47.

Is. lxiv, 6.

Gen. xxv,
13.

ministrorum suorum, et ornamenta cultus divini, mores quoque et exteriores gestus, incessus et apparatus ipsius Christi, quibus se ejus sponsa conformat pro posse. His etenim tanquam optimis pellibus vestitur ac decoratur Ecclesia. Denique, per tabernacula Cedar possunt intelligi perfidi et gentiles, quibus infidelis Judæa similem reputavit Ecclesiam, contemnens eandem.

5 *Nolite me considerare, quod fusca sim, id est obscura seu denigrata, juxta sensum quo dixi, Nigra sum; quia decoloravit me sol, id est, comparatione sanctitatis, perfectionis ac sapientiæ sponsi mei, qui est Sol sapientiæ atque justitiæ, fuscam me fateor: qui etiam legem tantæ perfectionis contulit mihi, quod a perfecta ejus observatione deficio; sicque legis suæ splendore me fuscam demonstrat. Rursus, Decoloravit me sol, id est, intuitu et amore solis istius, videlicet sponsi, exposui me tribulationibus, persecutionibus ac aspernationibus impiorum, laboribusque diversis ac multis doloribus: propter quos videor decolorata, et quasi relicta a sponso. Sed hæc omnia intus me ornant: idcirco nolite ista in me ita considerare, ut metu sustinendi talia, recedatis a fide et obedientia mea; sed præmia illa æterna pro his momentaneis afflictionibus exhibenda, perpendite, et gaudete in talibus, sicut in*

Matth. v, 12.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me. Ecclesia primitiva ex Judæis atque gentilibus fuit collecta, sicque mater Ecclesiæ partim fuit ipsa gentilitas, partim plebs Judæorum. Ipsam autem Ecclesiam primitivam multis annis acerrime impugnaverunt tam infideles ac obstinati Judæi, quam gentiles increduli, prout in Actibus Apostolorum partim describitur, atque in chronicis, historiis et legendis Sanctorum plenius continetur. Judæi au-

tem impugnaverunt eam tam allegationibus Scripturarum veteris Testamenti, quam persecutione reali. Similiter gentiles philosophi, ratione naturali variis modis contra Ecclesiam dimicaverunt; reges vero et tyranni fecerunt hoc gladio materiali. Et sicut sponsus prædixit, tradebantur credentes in eum a parentibus, fratribus, cognatis et amicis, et morte afficiebantur ab eis. — Insuper universalis Ecclesia in persona particularium Ecclesiarum, hoc est quæcumque particularis Ecclesia, dicere potest: *Filii matris meæ*, hoc est hæretici qui ad tempus fuerunt universalis Ecclesiæ filii (de quibus in prima sua Canonica ait Joannes apostolus, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis), *pugnaverunt contra me*, quia valde fuerunt infesti Catholicis, potissime Ariani: qui et corporaliter pluribus annis persequerentur et jugulabant fideles. Similiter impii Christiani, schismatici, principesque iniqui et vitiosi prælati pugnant adversus Ecclesiam, justos vexando, pusillos ac subditos scandalizando, injusta prælia suscitando, aut ecclesiasticis non obediendo mandatis. Et certa pia mater Ecclesia, quæ a malignis spiritibus et ab infidelibus populis incessanter gravissime impugnatur, non mediocriter contristatur, dum filios suos, qui se deberent mutuo contra præactos hostes acerrimos adjuvare, videt contra se matrem ipsorum et contra se invicem decertare.

Luc. xxi, 16.

1 Joann. ii, 19.

Posuerunt me custodem in vineis: id est, infideles Judæi me in terra sua persequendo, atque ex ea me repellendo, fuerunt occasio, quod cœpi per totam gentilitatem dispergi, atque gentilibus toto orbe terrarum evangelizare: in quibus innumerable millia paganorum converti, et multas fundavi particulares Ecclesias, tanquam vineas Dei, quas pastoralis sollicitudine custodivi, excolui, fecundavi. Hinc in apostolicis Actibus Paulus et Barnabas obduratis loquuntur Judæis: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quia repulistis illud, et indignos vos judicatis vitæ æternæ, ecce convertimur ad gentes: sic

Act. xiii, 46, 47.

Is. XLIX, 6. enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentibus, ut sis salus mea usque ad ultimum terræ. *Vineam meam non custodivi*: id est, Synagogam mihi commissam juste reliqui: et hoc, propter obstinationem, rebellionem, et incorrigibilitatem ipsius. Primitivæ namque Ecclesiæ, id est Apostolis et eorum adjutoribus, jussit Christus primo prædicare Judæis. Nam ante passionem suam præcepit: In viam gentium ne abieritis; sed potius ite ad oves, quæ perierunt, domus Israel. Post resurrectionem vero præcepit eisdem Apostolis: Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Nihilo minus intentio Christi fuit, ut adhuc primo ad tempus prædicarent Judæis: quod et pene per tredecim annos fecerunt pro majori parte ipsi gloriosi Apostoli, quousque divisi sunt. Interim tamen a tempore persecutionis factæ sub Stephano, sub qua (præter Apostolos) omnes discipuli fuerunt dispersi, cœperunt per totam Galilæam atque Samariam prædicare, sicut et Paulus ac Barnabas alibi: attamen Judæis dumtaxat, sicut in Actibus Apostolorum manifeste habetur. Tandem Judæis undique obduratis, ad gentilium conversionem profecti sunt.

Insuper Ecclesia ex persona carnalium ac negligentium prælatorum dicere potest: *Posuerunt me custodem in vineis*: id est, Christus et ejus Apostoli præceperunt mihi, cum omni diligentia præsidere ac providere particularibus Ecclesiis Dei. Sic namque princeps Apostolorum hortatur: Pascite, qui in vobis est, gregem Dei. Et Paulus: Qui præest, in sollicitudine, supple, præsit. *Vineam meam*, id est vineas mihi commissas, *non custodivi*: per singulare intelligendo plurale, ut moris est in Scripturis. Circa hæc ait Anselmus: Quemadmodum vineæ quatuor modis læduntur præcipue, sic sanctæ Ecclesiæ totidem adversa, maxime in suis membris teneris, solent nocere. Vineæ etenim obest asperum frigus, et urens ventus, spissaque grando, et nimia pluvia. Sic sanctæ Eccle-

sia in suis membris aliquando nocet frigus seu torpor exemplorum malorum: quoniam sicut frigus seu gelu stringit atque exterminat vineæ florem, sic malum exemplum aufert a tenero corde conceptæ devotionis amorem. Aliquando etiam ei obest ventus diabolicæ suggestionis, adurens renes mentis et corporis. Nocere etiam maxime solet grando pessimæ detractionis et dissensionis, quæ dissipat florem fraternæ dilectionis. Pluvia quoque pravæ doctrinæ, et prosperitatis assiduæ, solet plerumque statum mentis dissolvere, et ad amorem mundi reflectere. Sicut econtrario prodest vineæ suavis aura cum dulci rore, sic prodest Ecclesiæ pax cum salubri sermone. Præterea, sicut vitatores non custodiunt vineas, qui eas non putant, non considerant, non excolunt, nec fructum ex eis colligere enituntur: ita prælati qui sibi commissis pravos mores, inordinata colloquia, opera illicita non præcidunt, nec qualiter subditi circa divinorum observantiam præceptorum se habeant, intuentur; nec corrigendo, corrigendo, exhortando, docendõ, obsecrando, comminando, et orando pro eis, reformare eos conantur, neque exemplis neque verbis satagunt fructum virtutum et spiritualem assiduamque profectum ex ipsis producere, nequaquam ut tenentur vineas Dei commissas sibi custodiunt. Ideo sanguinem pereuntium Dominus requiret ab eis.

Sed quoniam primitiva Ecclesia a Judæis dispersa, et per gentilitatem divisa, innumerabiles persecutiones sustinuit, sicut et Paulus in suis epistolis de se patefecit, recte subjungit Ecclesia: *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie*: id est, tu, sponse cœlestis super omnia prædilecte, mihi dignanter ostende ubi tu gratiose commoreris, in quorum cordibus pabula internæ refectionis exhibeas, quos pastoraliter nutris. Indica etiam mihi ubi cubes, id est, stabiliter requiescas, quorum mentes tibi carissimas luce contemplationis perfundas: ita quod per contemplativæ exercitia

Matth. x,
5, 6.

Marc. xvi,
15.

Act. viii, 1.

Ibid. xiii,
46.

1 Petr. v, 2.

Rom. xii, 8.

Ezech.
xxxiii, 6, 8.

II Cor. xi,
23-27.
6

vita, te intra se jugiter complectuntur, retinent, nec offendunt, ita ut illud Deuteronomii impleatur in eis : Amantissimus Domini habitabit confidenter; in eo quasi in thalamo tota die morabitur, et inter humeros illius requiescet. Indica (inquam) mihi, ubi sic pascas, sic cubes in meridie, id est in præcipuo gratiæ tuæ splendore, in magno caritatis fervore, in illuminatione præclara : quemadmodum in Regum libris David fatetur : Spiritus Domini locutus est per me, sicut meridiana lux clara est et absque nubibus rutilat. Quamvis autem sponsus inter cives regni cœlestis potissime cubet, qui meridiana ejus cognitione lætantur, atque per beatificam visionem sponso gloriæ inavertibiliter ac tranquillissime sunt intenti; attamen etiam in hac vita in viris contemplativis, perfectis, heroicis, aequaliter cubat : quibus scripsit Apostolus, Pax Christi exsultet semper in cordibus vestris; quorum unusquisque dicere potest, In pace in id ipsum dormiam et requiescam. Unde et ipse per Isaiam loquitur : Super quem requiescet spiritus meus, nisi super quietum et humilem?

Hæc itaque petit sibi indicari Ecclesia, quatenus ex eorum consideratione consoletur et gloriatur in Domino inter tot adversitatum suarum pressuras, et ut videat ipsa pia mater, in quibus prædicatio sua fructificet. Ideo quoque postulat sibi ista monstrari, quoniam scit se sua exteriori prædicatione in audientibus nil posse proficere, nisi sponsus in illorum cordibus intus loquatur, suaque unctione dociles et attentos faciat eos : ob hoc appetit invenire ac seire hujusmodi auditores. Unde subjungit : *ne vagari incipiam*, id est, ne infructuose discurram, *post greges sodalium tuorum*, id est ad conventicula reproborum, post multitudines obstinatorum atque hæreticorum : qui post unam et secundam correptionem vitandi sunt. Unde in Ecclesiastico scriptum est : Ubi non est auditus, non effundas sermonem. Et Salomon : In auribus insipientium ne loquaris, quia despicient doctrinam eloquii tui;

T. 7.

Itemque, Qui erudit derisorem, ipse sibi injuriam facit. Nam et sponsus in Evangelio jussit : Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras projiciatis ante porcios. Verum quamdiu ignorat Ecclesia, quis docilis indocilisve existat, debet omnibus prædicare, sicut in simili loquitur Augustinus : Nescientes quis ad electorum aut reproborum societatem pertineat, debemus beneficium fraternæ correptionis impendere cunctis.

At vero per sodales, quidam intelligunt hæresiarchas et seductores ac impios præsidentes, qui sibi subjectos damnationi secum involvunt : et sodales sponsi vocantur, vel quia se nominant ejus vicarios, et vocant se Christianos; vel quia in potestate seu prælacione cum eo communicant, aut quia in natura humanitatis cum eo conveniunt. Alii, per sodales intelligunt angelos sanctos, qui singulis gentibus et communitatibus præsent, quemadmodum in Ecclesiastico legitur : Rectorem in unaquaque preposuit gente. Unde et in Daniele de principe Græcorum et principe Persarum aliqua continentur. Per quos (sicut divinus docet Dionysius) angeli sancti de choro Principatum designantur : qui sunt sodales Christi per gloriæ communionem et prælacionis participationem.

Amplius sic potest exponi, quod sponsa precatur sibi a sponso indicari ubi in meridie cubet, ita quod, quamvis sciat per fidem sponsum in mentibus Beatorum cubare, nihilo minus petit sibi hoc clariori illuminatione monstrari : quatenus sinceriter contemplando gloriam Beatorum, et quam dignantissime, intime atque dulcissime sponsus requiescat in eis, consolationem accipiat, et ad laborandum infatigabiliter animetur, nec deviet sequendo errantes.

Postremo per appropriationem dicere possumus, quod sponsus in activis hominibus pascit, in contemplativis cubat. Activi namque non sunt tam diu tamque frequenter intenti actualiter sponso, ut contemplativi; sed certis horis pascit eos,

20

Deut. xxxiii, 12.

II Reg. xxiii, 2, 4.

Coloss. iii, 15.

Ps. iv, 9.

Cf. Is. lxxvi, 1, 2.

Prov. ix, 7.

Matth. vii, 6.

Eccli. xvii, 14.

Dan. x, 13, 20.

pasciturque ab eis in membris suis vel in se ipso, dum de eorum bonis gaudet operibus, atque eorum congratulatur profectui. Unde in Apocalypsi testatur : Ego sto ad ostium et pulso : si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cœnabo cum eo, et ipse mecum. In contemplativis autem cubat, id est quiescit, quoniam contemplativi stabilius frequentiusque vacant sponsi amplexibus, et pulchritudinem vultus ejus prospiciunt.

7 Sequitur sponsi responsio ad præinductam sponsæ petitionem. *Si ignoras te, o pulchra inter mulieres*, id est, quia ignorare te ipsam non debes, nec in toto te nescis, o Ecclesia, præ ceteris gentibus gratia ac virtutibus speciosa. Sæpissime equidem in Scripturis accipitur *si*, pro *non*, ut quum sanctus Job loquitur : Si deceptum est cor meum super muliere, et si ad ostium amiei mei insidiatus sum. Certum est autem, quod Ecclesia quæ teste sponso censetur pulchra, non ignoret se ipsam : imo scit quid per naturam existat, quod a sponso redempta sit, et Baptismate renovata, variisque gratiarum charismatibus redempta. Itaque, quoniam non ignoras te, *egredere*, id est, in actum virtutum et in officium prædicationis procede; *et pasce hordos tuos*, id est, non solum justos et simplices, qui oves vocantur, sed etiam peccatores et impios instrue, nutri, gubernas, *juxta tabernacula pastorum*, id est ad imitationem præcedentium patrum, et juxta documenta Apostolorum, qui indifferenter universis prædicaverunt : sicque *et abi post vestigia gregum tuorum*, id est, virtutes et opera electarum congregationum sectare, ne inutiliter evageris. Optimum enim est et valde securum, tritam Sanctorum incedere viam, et eorum inhaerere vestigiis, qui cursum suum feliciter compleverunt. Noli ergo immoderate discutere aut velle cognoscere, in quibus ego per gratiam habitem, aut qui electi sint et digni ut eis prædicatio fiat : imo quo aliqui magis corrupti sunt, eo plus stude eis succurrere : quia etsi contigerit

A eos perire, tu tamen fructu tuorum non carebis laborum. Juxta præhabitum sensum ait Apostolus : An ignoratis vos ipsos? nisi forte reprobis sitis. Et denuo fassus est : Omnibus debitor sum, sapientibus et insipientibus. Verumtamen multi hunc passum aliter ac prolixè exponunt; sed explanatio ista facilius aptiorque videtur.

Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea : id est, o sponsa carissima, ego conformavi et similem feci te exercitui filiorum Israel in dejectione et submersione curruum ac equitum regis Egypti : quem cum suis in mari Rubro submersi, et exercitum Israel per medium maris illius eduxi ac liberavi. Sic te de potestate diaboli angelorumque ejus redemi. Et sicut filios Israel pavi manna ac aqua de petra educta; sic te pane cœlesti, corpore et sanguine meo, enutrio, aqua sapientiæ potio. Et sicut illos per solitudinem ad terram promissionis sub velamento nubis in die, et in splendore ignis in nocte deduxi; sic te per desertum sæculi hujus exsilii, ad cœlestem dirigo paradysum, sub protectione auxilii ac rore refrigerii mei, et in luce fidei ac claritate illustrationis supernæ ac caritatis fervore inter prospera et adversa. Quemadmodum etiam filiis Israel in monte Sinai per Moysen legem dedi; sic tibi in monte terræ promissionis per me ipsum Evangelicam contuli legem. Hinc in Isaia asseritur : Super omnem gloriam protectio; et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et in absconsionem a turbine et a pluvia.

Insuper, per equitatum Dei, possunt intelligi angelicæ potestates et angeli sancti : qui in Scripturis ubertim appellantur exercitus et castra atque militia Dei, juxta illud Psalmi : Currus Dei decem millibus multiplex. In Genesi quoque narratur : Jacob abiit via qua cœperat, fueruntque ei obviam angeli Dei. Quos quum vidisset, dixit : Castra Dei sunt hæc. Unde et alibi legitur : Multa sunt nimis castra Dei fortia, et facientia verbum ejus. Porro per

Apoc. iii, 20.

Job xxxi, 9.

II Cor. xiii, 5.

Rom. i, 14.

8

Exod. xiv, 28-30.

Ibid. xvi, 35; xvii, 6; Num. xx, 11.

Exod. xiii, 21, 22.

Ibid. xix, xx.

Is. iv, 5, 6.

Ps. lxxv, 18. Gen. xxxii, 1, 2.

Joel ii, 11.

equitatum Pharaonis, bene accipiuntur ad-versariæ potestates, et angeli tenebrarum, ac acies vitiorum. Potest itaque et sic expōni : *O amica*, id est, universalis Ecclesia, *assimilavi te equitati meo*, id est angelis sanctis, *in curribus Pharaonis*, id est per hoc, quod præstiti tibi virtutem resistendi ac prævalendi malignis illis spiritibus, quibus et angeli sancti restiterunt ac prævaluerunt in exordio sæculorum, non acquiescendo elationi illorum, sed potius expellendo ipsos de statione cœlesti : juxta illud (secundum unam expositionem)

Apoc. xii,
7, 8.

in Apocalypsi : Factum est prælium in cœlo. Michael et angeli ejus præliabantur eum dracone, et draco pugnabat et angeli ejus; et non prævaluerunt, neque inventus est locus eorum amplius in cœlo. Hinc in Evangelio sponsus promittit Ecclesiæ :

Luc. x, 19.

Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et supra omnem virtutem inimici. Cui et in Psalmo promittitur : Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis; itemque, Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. Ideo Paulus disseruit : Deus conteret Satanam sub pedibus vestris velociter.

Ps. xc, 7,
13.

Rom. xvi,
20.

9 *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.*

Circa hoc loquitur Origenes : Paulus apostolus ait : Corpus non est unum membrum, sed multa; vos autem estis corpus Christi, et membra de membro. Et iterum : Nemo carnem suam unquam odio habuit; sed fovet et nutrit eam, sicut et Christus Ecclesiam : quia membra sumus corporis ejus. Per hæc igitur edocemur, quomodo sponsa Christi (quæ est Ecclesia) sit corpus Christi et membra. In quibus membris [sicut] sunt aliqui qui dicuntur oculi, pro intelligentiæ sine dubio et scientiæ lumine; et alii aures, pro audiendo verbo doctrinæ; alii manus, pro bonis operibus religiosisque ministeriis: ita sunt aliqui qui et genæ ejus vocantur. Genæ autem [partes] vultus dicuntur, in quibus honestas et verecundia animæ cognoscuntur : per quod sine dubio illi in membris

I Cor. xii,
14, 27.

Ephes. v,
29, 30.

A Ecclesiæ declarantur, qui castitatis et pudicitiae excolunt honestatem. Pro iis ergo ad totum corpus Ecclesiæ dicitur : Quam pulchræ sunt genæ tuæ! quarum pulchritudinem accepit ex osculo sponsi. Ex tunc enim castitas et pudicitia atque virginitas, quæ prius non fuerant, per Ecclesiæ genas miro decore diffusæ sunt : quæ genarum formositas turturi comparatur. Turturum enim fertur esse natura, ut neque masculus præter unam feminam adeat aliam, neque femina amplius quam unum patiatur marem, ita ut compare extincto, superstiti cum conjuge extinctus sit concubitus amor. Convenienter igitur similitudo turturis aptatur pulchritudini, id est pudicitiae ac castitati, genarum Ecclesiæ : quia Ecclesia alterius viri post Christum nescit conjugium, et quoniam abundantia pudicitiae ac continentiae viget in ea. Hæc sententialiter Origenes. — Porro Anselmus et alii, per genas sponsæ intelligunt doctores ac prædicatores Ecclesiæ, quoniam genæ dentes intra se continent, et per eos masticant, terunt et in ventrem projiciunt cibum : sic boni prælati ac prædicatores verbo Dei reficiunt audientes, et difficiliora quæque eis quasi masticando et frangendo exponunt.

Insuper genæ sponsæ dicuntur pulchræ ut turturis, quoniam ipsa Ecclesia pro snis et filiorum suorum defectibus et peccatis verecundatur, et ea cum pœnitentiali ac sapientiali pudore humiliter confitetur.

Collum tuum sicut monilia. Per membra corporea in hoc libro, et per aves ac cetera inanimata ac irrationalia, spiritualium ac rationalium rerum proprietates atque officia designantur. Sieque per collum, quo caput jungitur corpori, per quod cibus descendit in alvum, quod etiam levatur in altum, designantur prælati, qui inter Deum et populum mediant, et mysticum corpus Christi (puta Ecclesiam) suo capiti, videlicet Christo, jungunt : cui sibi commissos reconciliare tenentur, orando et sacrificando pro ipsis, eosque corrip-

D

endo, purgando, ac fovendo in bonis, gratiarum quoque charismata impetrando eis a Domino. Hi instar colli eriguntur in altum ecclesiastica dignitate atque praelatica potestate; et spiritualis alimonia a capite Christo descendens, per ipsos in greges ipsis creditos derivatur. Hoc collum ornatur et assimilatur monilibus. Monilia namque, sunt ornamenta ad claudendum pectus formata, suntque virginum signa desponsatarum. Et dicitur monile, a monendo: quia dum puellae desponsatae apponitur, eam hortatur, ne alterum amatorem admittat, sed suo fidem sponso conservet. Quum itaque boni praelati solliciti sint et laborent subditorum suorum pectora adornare, atque a pravis ea cogitationibus claudere, quatenus sponso pura et inviolata exhibeantur, nec adulterinum adspiciant seductorem diabolum, neque ad aliquem sensualiter afficiantur: recte monilibus comparantur ipsi praelati.

Porro, secundum Gregorium, in monilibus auro geminae imponuntur. Per aurum sapientia, per gemmas virtuosa et exemplaria opera designantur. Quum itaque praelatos oporteat per sapientiam rutilare, virtuosus quoque et exemplaribus actibus abundare, congrue monilia nuncupantur. Certum est etiam, per aurum posse intelligi caritatem: quae sic eminent inter virtutes, sicut aurum inter metalla. Et sicut aurum habet vim letificandi inspicientem, tristitiamque depellit, sic caritas maxime facit mentem in sponso super omnia caro gaudere, et ejus beatitudini intime congaudere. De qua in Apocalypsi legitur: *Suadeo tibi emere aurum ignitum probatum. Per gemmas vero, pretiosissima illa septem dona Spiritus Sancti sumuntur. Praelatum autem oportet prae ceteris in caritate fervere, ac septenario Spiritus Sancti fulgere. Propter quod Christus beatissimum Petrum constituturus praelatum totius Ecclesiae, ter sciscitatus est eum: Petre, amas me plus his? Hinc praelati dicuntur monilia. Erubescat ergo praelatus vocari, qui non satagit his ornatibus de-*

A corari: qui vel operari omittit quod docet, aut docere negligit quod a subditis suis Deus requirit. Nempe, ut ait Isidorus, tam vita quam doctrina clarescere debet in eo qui praesidet: quia doctrina sine vita efficit arrogantem, et vita sine doctrina inutilem. Pastoris sermo operibus est firmandus, ut quod instruit verbo, confirmet exemplo: turpissimum est, quempiam doctrinam suam propriis reprobare operibus.

At vero per cervicem seu collum, Origenes intelligit membra Ecclesiae bene subiecta, et obedientiae dedita. Cervicibus enim onera deferenda solent imponi: propter quod, rebelles et inobedientes dicuntur esse durae cervicis, et collo male erecto incedere. Unde per Prophetam Dominus ait: *Seivi quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua aerea. Hinc ad insinuandum quod per collum obedientia designetur, Jeremias plurimos hortabatur, Subjicite colla vestra jugo regis Babylonis: quanto magis subjicienda sunt colla nostra jugo Christi, dicentis, Tollite jugum meum super vos? Hujus colli ornamenta, sunt sanctae obedientiae praestantissima opera. Unde quum quidam sanctorum Patrum vidisset in spiritu diversos ordines ministrantium Deo, ipsos religiosos sub obedientia viventes vidit aureos torques portare.*

Muranulas aureas faciemus tibi, vermikulatas argento. Muræna (ut legitur) piscis est, in foramine suo existens circumlatus et conglobatus: quia dum capitur, caudam ori suo imponit, et circumlum de se facit; et sustentatur non comedendo, sed humorem sugendo: ad ejus similitudinem fiunt murænulae, id est inaures, quae aurium sunt ornatu. Gregorius vero dicit, quod per murænulas monilia ligantur ad collum. Atque, ut aliqui dicunt, murænulae sunt ornamenta ex filis aureis et argenteis opere plectili facta, quibus ornantur capita feminarum, et orae vestium circa manus et collum. Sicque per murænulas intelliguntur dogmata Scriptu-

Exod.
xxxii, 9, etc.

Is. xlviii, 4.

Jer. xxvii,
12.

Math. xi,
29.

10

Apoc. iii,
18.

Joann. xxi,
15-17.

rarum ac sententiæ Patrum, grandi decore A permixta, sapientiam continentia, ac amore sancto flammigera, utpote igneæ legis verba : quæ murænulæ sunt vermiculatæ argento, id est venustate eloquentiæ hinc inde distinctæ, et varietate florum sui eloquii intermixtæ, ita quod in prædicatione et exhortatione sonant egregie, in tantum quod cordis secreta attingunt, compungunt, inflammant. Siquidem per argentum, nitor eloquii et sonoritas verbi in Scripturis signantur. Amplius, sicut in Scripturis per aurum, sapientia, id est notitia Dei, exprimitur; sic per argentum, scientia de rebus creatis notatur. Quum ergo Scriptura sacra non solum de Creatore, sed etiam de creaturis vere nos instruat, murænulæ, id est præfatæ divinorum sententiæ ac doctrinæ, recte dicuntur argento vermiculatæ. Has murænulas sponsus et ejus opifices (id est sacræ Scripturæ auctores) fecerunt Ecclesiæ, ut prædicaret ex eis, filiis suis ac subditis.

41 *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Rex regum, C

Marc. xvi, 19. Christus Dominus, morte devicta, ascendit ad Patrem, et requiescit ad dexteram ejus: atque ex tunc nardus sponsæ, id est ejus humilitas, vel salubris doctrina, ac suavissima fama, virtusque operativa miraculorum, dedit præcipue suum odorem, et redolentia sua multos attraxit, curavit, atque salvavit. In ejus odoris figura, Isaac dixit de filio suo: Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni. Denique sponso hoc corporaliter recumbente in domo Pharisæi, affectuosissima ejus discipula, optima D illa Maria Magdalene, aromaticum suum unguentum nardi spicati pretiosi fudit super eundem; et domus impleta est ex odore unguenti.

42 *Fasciculus myrrhæ, dilectus meus mihi.* Myrrha amara est, et a putrefactione corpus præservat. Sicque sponsa duplici ratione dilectum suum vocat fasciculum myrrhæ: Primo, propter acerbiter suæ salvificæ passionis, quam tulit pro nobis, ut sit sensus: Sponsus meus carissimus,

propter ea quæ pro salute mea sustinuit, est mihi materia amaræ compassionis, et causa ob quam multiplici dolore me ipsam conficio in pœnitentiæ actibus et lamentis, in vigiliis, disciplinis, laboribus, abstinentiis, in fame, siti et frigore, in deploratione peccantium, in anxia adspiratione ad sponsum: ita quod lacrimæ meæ sunt mihi panes die ac nocte, præ desiderio plenæ fruitionis ac claræ visionis ipsius, me cupiente dissolvi et esse eum ipso. Secundo sic: Fasciculus myrrhæ, id est copiosa medicina contra putredinem vitiorum, et curativa præteritarum culparum, est dilectus meus mihi: qui suis documentis, præceptis, consiliis, infusioneque gratiæ ac virtutum, et ecclesiasticis sacramentis ac virtutum suarum exemplis, præbet remedia contra omnia vulnera vitiorum; qui primo in Baptismo, deinde in Confessione, ab omni mundat et curat inquinamento.

Ideo, *inter ubera mea commorabitur*: id est, in intimis præcordiorum meorum quiescet; et nequaquam obliviscar ipsius, sed in omni necessitate, tentatione, angustia et ruina ad ipsum confugiam, inter prospera et adversa intra me eum amplectar, eum orando, psallendo, meditando affabor. Et sicut ejus intuitu ac amore, omnem carnalem delectationem vilemque consolationem et dissolutionem puerilem despicio; ita ex ejus contemplatione, omnem inordinatum mœrorem ac mordacem tristitiam fugo ac vinco: ut nec prosperitate dissolvam, nec adversitatibus frangar. Quæ enim tribulatio me poterit superare, dum quæ et quanta ipse pro me toleravit, intueor? Humilitas ejus, mihi medicamentum est contra omnem superbiæ læsionem; consideratio patientiæ ac mansuetudinis ejus, omnem iracundiæ impetum curat, omnem impatientiam tollit; fervor suæ ardentissimæ caritatis, eunctam repellit pigritiam et teporem. Denique inter ubera mea commorabitur, quia in omni doctrina et utriusque Testamenti Scripturis ipsius recordabor, et sermoci-

Ps. xli, 4.

Philipp. i, 23.

Gen. xxvii, 27.

Marc. xiv, 3; Joann. xii, 3.

nabor de eo. Universa quoque quæ pro mea assumpsit, fecit, pertulitque salute, colligabo quasi in unum fasciculum: quem jugiter intuebor, quatenus incarnatio, conversatio ac passio dilectissimi sponsi mei nunquam a mea recedat memoria, juxta illud in Threnis: Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea. Ut sic cum Apostolo dicere queam: Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego; vivit vero in me Christus. Et denuo: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi. Est namque in cruce sponsi gloriatio, dum gloriamur in hoc, quod ejus amore et imitatione adversum quid patimur, et contumelias sustinemus; et rursus, dum passionem ipsius tam fructuosissimam esse perpendimus, quod per eam reconciliati sumus Deo omnipotenti, et liberati a discrimine infernali. Ideo subditur:

43 *Botrus Cypri, dilectus meus mihi in vineis Engaddi*: id est, ipse qui in passione sua factus est mihi fasciculus myrrhæ, in sua resurrectione, ascensione, et Spiritus Sancti missione, atque in quotidiana sua gratiosa visitatione ac consolatione interna, factus est mihi botrus Cypri, id est materia exhilarationis, spiritualeque vinum inebrians mentem fervore amoris, plenitudine devotionis, exuberantia internæ suavitatis: quod totum recte per botrum Cypri insinuat, quia in insula Cypro vinum optimum generatur. Sic demum factus est mihi botrus in vineis Engaddi, id est loci sic dicti, quæ et ipsæ optimæ esse feruntur. Engaddi vero, fons hædi interpretatur. Hædus autem fuit in lege animal immolaticium pro remissione culparum. Ideo per hædum peccatores signantur; et per fontem hædi, Baptismus seu Pœnitentiæ sacramentum, in quibus iniqui a suis peccatis lavantur: sicque sponsus est sponsæ suæ botrus in vineis Engaddi, hoc est in Ecclesiis renatorum in fonte Baptismatis, seu purgatorum in sacramento Confessionis.

Denique, quia sub speciebus panis et

A vini, sponsa dilectum suum quotidie sumit in sacro Mysterio, recte eum comparat botro: de quo sponso in libro Geneseos Jacob patriarcha vaticinatur: Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam; lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum. Ideo in ejus ascensione seiscitati sunt angeli sancti: Quare rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Quibus respondet: Torcular calcavi solus. Christus quippe est B botrus, de quo in torculari passionis, id est patibulo crucis, expressum est optimum vinum, utpote sanguis salvificus in Sacramento reficiens, lætificans, inebrians communicantem. De quo sancto edulio, salutarique poculo, in alio Propheta scriptum est: Quid bonum Domini, aut quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? Unde de hoc sponso, prophetatum fuit in Psalmo: Erit firmamentum in terra in summis montium. Ubi pro firmamento, alia littera habet, Frumentum; alia vero, Memoriale triticum. Imo translatio Chaldaica aptissime habet, Erit placenta tritici: quia videlicet Christus sub forma tortulæ seu placentiæ triticeæ, offertur quotidie Deo Patri in celebratione.

Præterea aliqui dicunt, quod Engaddi est locus in quo balsamum crescit, et arbor aromatica nomine cyprus, quæ facit grana similia granis uvæ, atque in modum vitis excolitur, propter quod vinea nominatur: sicque Cyprus, non esset hic nomen insulæ in mari Mediterraneo sitæ, de qua Barnabas fuit apostolus. Hinc ait et Origenes: Uva florens, cyprus vocatur. Species quoque extrinsecus est cujusdam virgulti, quæ dicitur cyprus, producens fructum in modum uvæ florentis. Sed videtur magis ad fructum vitis sermo respicere, quia vinearum Engaddi est facta memoria. Engaddi autem ager est terræ Judææ, non tantum vineis quantum balsamis florens. Sponsa ergo adolescentulis loquens: Botrus (inquit) cypri, dilectus

Gen. XLIX, 11.

Is. LXIII, 2.

Ibid. 3.

Zach. IX, 17.

Ps. LXXI, 16.

Act. IV, 36.

Thren. III, 20.

Galat. II, 19, 20.

Ibid. VI, 14.

Rom. V, 10, 11.

Exod. XII, 5.

meus mihi. Tanquam dicat, Quidquid dulcedinis in odoribus est et floribus virgultorum, superat sponsus : quatenus audientes hæc adolescentulæ, magis ac magis ad sponsi concitentur amorem.

Insuper videns sponsus universalem Ecclesiam suo desiderio æstuantem, ac suis præconiis inhærentem, imo et aliorum animas sua caritate affectuosis sermonibus inflammantem, prorumpit in laudem ipsius, ut ad meliora provoecet eam. *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra.*

Repetitio ista, affirmationis, affectionis, B seriositatis, ac movendæ attentionis est signum, quasi dicat : Tu, sponsa mea,

sancta et præelecta Ecclesia, pro qua tradidi me in mortem, tu pulchra es mente et corporis castitate. Pulchra per dona naturæ, pulchrior per charismata gratiæ. Pulchra interius, per virtutum et donorum meritorumque claritates; pulchra extrinsecus, per venustissimos mores. Pulchra sacramentorum decore, ornata ministrorum tuorum multiplici distinctione, prælatorum et religiosorum atque doctorum C multiformi gradu, statu, ac ordine; decorata non solum donis supernaturalibus gratiæ gratum facientis, sed etiam gratiæ gratis datæ. De quibus omnibus multisque

aliis sponsæ hujus ornatibus, in epistolis ad Corinthios et Ephesios copiose disseruit sapientissimus Paulus. Et sicut in libris de Angelica atque Ecclesiastica hierarchiis divinus testatur Dionysius, Ecclesia seu ecclesiastica hierarchia, instar hierarchiæ angelicæ exstat disposita. Propter quod Joannes in Apocalypsi fatetur : Vidi D

eivitatem sanctam, Jerusalem novam, descendentem de cælo, a Deo paratam, tanquam sponsam ornatam viro suo, habentem claritatem Dei.

Oculi tui columbarum : id est, columbina simplicitate, sincera intentione, acuto ac limpido ad contemplandum intuitu fulges; longe a te omnis hypoerisis, omnis duplicitas cordis, omnis perversa intentio; me solum habes præ oculis, ad meum honorem et gloriam omnia refers; non respicis

ad commoda tua privata, sed implees quod jussi, Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Etenim advertisti quod dixi : Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Non es vaga aut lasciva, sed faceta, custodita, pudibunda adspæctu, sicut honestissimam condecet sponsam : quæ erubescit in alienum sponsum figere visum, imo nec proprium, nisi cum modestia, intuetur : per quod bono contorali non mediocriter placeet. Præterea multæ sunt proprietates columbæ, propter quas ei assimilatur et comparatur Ecclesia : de quibus modo pertranseo, quoniam infra magis super hoc se offeret sermo. — Quod vero nunc de columbino Ecclesiæ visu inductum est, quidam specialiter de prælatis, doctoribus, et prædicatoribus ejus exponunt : qui appellantur Ecclesiæ oculi, quia per ipsos illuminat filios suos, et prospicit eis, ac præcævet. Prospicit, inquam, de necessariis ad salutem adipiscendis, et præcævet de periculorum eventibus; et ipsos qui alios habent dirigere et docere, oportet in omni prætaeta columbina simplicitate ac visus sapientiali acumine esse præcipuos.

Insuper sponsa ex tantis suis præconiis, ab infallibili sponso sibi adscriptis, nequaquam superbiens, imo magis se ipsam humilians ac sponso vicem rependens, subjungit : *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.* Quasi dicat : Tibi magis laus ista debetur, tu pulcher in deitatis natura, imo pulcherrimus et superpulcherrimus ipse : ejus deitas est pulchritudo penitus infinita, fons universi decoris et gratiositatis ac ordinis, ejus comparatione omnis pulchritudo creata, est velut deformitas. Tibi quoque Unigenito Patris pulchritudo appropriatur, sicut ait Hilarius : Species est in imagine. Tu es universorum primum exemplar, tu veritas, sapientia, splendor, character, ars rationibus plena, atque imago Genitoris æterni perfecta. Tu etiam pulcher es in tua humanitate : quam præ omni creatura superbenedicta Trinitas decoravit, dans ei spiritum non ad mensu-

Matth. x,
16.

Ibid. vi, 22.

45

Joann. iii,
34.

14

Ephes. v,
25.

I Cor. xii;
Ephes. iv,
11; v, 25-27.

Apoc. xxi,
2, 10, 11.

ram, et totam ejus capacitatem adimplens A
 charismatibus gratiæ, virtutum, donorum,
 fructuum, beatitudinum, imo et beatifica
 fruitione, ac gratiis gratis datis. Nec de-
 cuit te, o Verbum æternum, nisi tam pul-
 cherrimam humanitatem assumere, quam
 eodem instante talem fecisti ac assumpsisti.
 Denique ab omni peccato originali ac
 actuali immunis es, atque in summa sancti-
 tate vixisti in sæculo isto, ac Patrem
 tuum præ cunctis creaturis plenissime
 honorasti. Tu speciosus forma præ filiis
 hominum : et quamvis propter me B
 factus es opprobrium hominum, non habens
 speciem neque decorem, similisque leproso ;
 hoc tamen absque tuo sustinisti demerito,
 nec internam tuam minuit formositatem,
 sed ad majorem tui corporis cessit glorificationem :
 et quo propter me fuisti deformior, eo in corde
 meo es pulchrior.

Ps. XLIV, 3.

Ps. XXI, 7.
 Is. LIII, 2, 4.

Ideo, *Lectulus noster floridus* : quia
 conjunctio nostra, pura et sancta est, spiri-
 tualis, divina ac cœliformis : et lectulus
 noster est pax pectoris, conscientiæ puritas,
 quies mentis, contemplatio amorosa, dilectio
 intuitiva et amplexiva. In his libenter et
 benignissime mecum quiescis, dum ab omni
 exteriori tumultu me abstraho, ab omni
 sanctitatis tuæ offensa abstineo,
 et tibi soli intendo. In pace etenim locus
 tuus, qui super quietum quiescis, et
 deliciæ tuæ sunt esse cum talibus filiis
 hominum.

Ps. LXXV, 3.

Is. LXVI, 1, 2.

Prov. VIII,
 31.

Tigna domorum nostrarum cedrina. Domus
 istæ sponsi et sponsæ, sunt particulares
 Ecclesiæ et congregationes devotæ : quarum
 tigna, sunt personæ quæ præsentant, et
 subditos caritative sustentant, confortant,
 stabiliunt, quemadmodum tigna domum.
 Quæ personæ instar cedrorum crescunt in
 perfectione virtutum, et eminent auctoritate
 prælationum ; stantque in monte Libano,
 videlicet candidissimo Jesu Christo, monte
 altissimo, cui jugiter innituntur ; abstinent
 quoque a putrefactione peccati, et virtutum
 ac documentorum suorum odore ac vigore
 infernales fugant serpentes : quemadmodum
 cedrus imputribilis est naturæ, crescens
 in Libano monte, atque serpentes suo fugans
 odore. *Laquearia nostra cypressina.*
 Per laquearia quæ domum intrinsecus im-
 plent et ornant, boni subditi obedientesque
 filii exprimuntur : quæ cypressina dicuntur,
 quoniam sicut cypressus est arbor velociter
 creescens, bassa seu humilis, imputribilisque
 consistens, cujus fructus seu folia cum oleo
 cocta, nobile unguentum efficiunt : sic boni
 subditi ac obedientes, ex superiorum suorum
 exemplis virtuosius ac saluberrimis documentis,
 cito ac multum proficiunt, vitiorum infectio-
 nem devitant ; atque intra suæ vocationis
 humilitatem manentes, præstant proximis
 exempla salubria, tanquam vitalia medicamenta,
 ac bonæ famæ odorem, tanquam dulcissima
 et curativa unguenta.

ARTICULUS IV

EXPOSITIO EJUSDEM CAPITULI PRIMI, DE SPONSA PARTICULARI.

DE triplici sponsa Christi, dictum est
 in prologo hujus opusculi, videlicet
 universali, particulari, et singulari : ita
 quod unaquæque anima in caritate existens,
 est Christi sponsa particularis, per

fidem et caritatem desponsata eidem, et
 ei per Baptismi gratiam consecrata : quam
 Dominus et Salvator brachiis caritatis ad-
 stringit, ac infusione virtutum fecundat.
 Hinc asserit Augustinus, quod omnis ani-

ma est Christi sponsa, vel diaboli adultera : si enim in caritate est Christi, censetur sponsa ipsius ; si vero mortali subjaet culpæ, adultera reputatur diaboli. Itaque quæ in isto Salomonis volumine de universali exponuntur Ecclesia, generalique sponsa, de particulari quoque sponsa tropologice explanantur. Veruntamen, quoniam juxta præhabita, in his Cantieis canticorum tractatur de amore perfecto, ideo non de quacumque anima existente in caritate et gratia, sed de anima heroica, divina, perfecta, ecstasice amorosa, hæc proprie exponuntur : quam expositionem præcipue prosequitur Vercellensis venerabilis abbas, in libris divini et magni Dionysii studiosissimus, qui et eosdem in stilum planum redegit.

Igitur anima contemplativa purgata, sancto amore flammigera, in creaturis nequam concupitam reperiens quietem, ideoque ad verum et incommutabile bonum, ad superessentialem et superpuleherrimum sponsum totis suspirans præcordiis, ex plenitudine sincerissimæ suæ affectionis

Ps. XLIV, 2.

1 eruetat verbum bonum amoriferum et suave : *Osculetur me*, inquit, *osculo oris sui*, id est sponsus ille dulcissimus, qui solus sufficit mihi, qui creavit me propter se ; nec possum nisi in eo quiescere, qui solus totum meum affectum quietare potest et contentare. Ille talis ac tantus, osculetur me osculo oris sui, id est, se ipsum gratiosissime applicet mihi, meque pauperulam suæ incomparabili et infinitæ excellentiæ dignetur immediate conjungere : tangendo et illuminando apicem intellectus mei ad contemplandum majestatem et sapientiam, veritatem ac pulchritudinem ejus prorsus immensam ; accendendo quoque verticem voluntatis seu affectivæ meæ superioris, ad diligendum purissime, stabiliter ac intentissime bonitatem ipsius illimitatam, ad gustandum fontanam ejus dulcedinem, omni fundo, termino, ac mensura carentem, ad quiescendum in ejus amplexu mundissimo, quatenus tota ferar, transformer, absorbearque in ipsum,

A atque in suæ beatitudinis exuberantissimo et immenso oceano rapta demergar.

Sed unde, o paupereula anima, pingui materiæ huic intrusa, gravi corporis moli immersa, quæ in ordine intellectualium substantiarum es sicut materia prima in ordine rerum : unde tibi vel præsumptio, vel audacia, aut certe fiducia petendi hoc osculum ab eo, quem polus, tellus, pontusque metuunt, quem supernorum altitudines spirituum perhorreseunt, sub quo

Job ix, 13.

B præsumptuosum videtur petere osculum, non dicam gloriosissimæ virginis Mariæ Christiferæ, sed gloriosæ virginis Catharinæ reginæ, aut Ursulæ sanctæ : quanto magis præsumptuosum apparet, petere osculum Sancti Sanctorum, omnipotentisque Regis, cujus respectu totus mundus est velut pulvis exiguus ? Ad hæc quid respondes, o anima, in hoc exilio, in regione hæc dissimilitudinis, in valle lacrimarum hæc constituta, ubi si dixeris quod

Is. xl, 15.

1 Joann. 1,

8.

C Responsio animæ. — Quid me revocas ab intuitu sponsi mei ? Cur ab ejus amplexu me impedis ? Quare ab ejus colloquio me avertis ? Cur in his quæ omnem rationem transcendunt, exigis rationem ? Ignoras quod caritatis ardor non aretetur lege communi ? Nescis quod sicut excellentia sponsi hujus immensa est, sic et dignatio ejus prorsus sit infinita ? Numquid minor est caritas ejus aut pietas, quam majestas ? Nonne ipse creavit me ad obtinendum beatificum illud osculum oris sui in patria Beatorum, hoc est, ad intuendum eum per speciem, ad perfruendum æternaliter bonitate ac dilectione sua, ad satiætatem plenissimam, ab omni fastidio perenniter alienam ? Ipse qui caritatem suam mihi infudit, ipse eandem in me accendit ac stimulat, atque ad postulandum osculum oris sui excitat et inflamat. Non est volentis, neque eurrentis. Caritas separationis impatiens, me coarctat ; consideratio, imo et experientia dignationis miserationisque sponsi, hanc

Rom. ix, 16.

parit fiduciam; fides quoque et recolectia A putetur præsumptio, ubi viget ac domina-
 præteritorum beneficiorum ipsius, me ani- tur affectio. Reclamat pudor; sed superat
 mat. Nonne ipse est, qui quum dives esset amor. Non ignoro quod honor regis ju- Ps. xcviij,
 divitiis infinitis, dives omnipotentia, non dicitum diligit; sed præceps amor nec ju- 4.
 pecunia, et tam magnus quod magnitu- dicitum præstolatur, nec consilio tempe-
 dinis ejus non est finis, propter me factus ratur, nec pudore frenatur, nec rationi
 est pauper et parvus? et certe tam pau- subieitur. Ideo tibi respondeo, quod in
 per, quod non habuit ubi caput suum hae re discretio est, esse sine discretione:
 reclinaret; atque tam parvus, quod intra quoniam fons omnis discretionis para-
 unius mundissimæ humillimæque virgun- cletus Spiritus Sanctus, qui infundit, præ-
 culæ viscera se recludit; et captus est rhi- venit et inflamat, ipse utique custodit,
 noceros ille, cui nullus valet resistere, dirigit et gubernat. Sed nunc argumentatio
 caritate ac puritate unius puellæ: qui B relinquatur, ne mens mea a sponso diu-
 deinceps obtulit se in mortem, ut ei in tius impediatur. Etenim eo ipso quo dixi,
 æternum conjungar, et ab ipso deosculer. Osculetur me osculo oris sui, ab eo me
 En venter meus quasi mustum absque spi- tangi, affici, oscularique sensi: ideo te
 raculo, quod lagunculæ novas dirumpit, relieta, loquar ad ipsum.
 et coaretat me spiritus uteri mei. Loquar
 ergo ad sponsum, et respirabo paululum;
 et nunc agitante me desiderio erumpente,
 dicam semel, Osculetur me osculo oris
 sui; dicam secundo, Osculetur me osculo
 oris sui; addam et tertio, Osculetur me
 osculo oris sui.

Responsio. — Numquid ebria es, quia C
 sie loqueris? nec contines te saltem rubore? Nonne discretio mater est et auriga
 virtutum, sine qua etiam caritas ipsa præ-
 cipitat?

Anima. — Ebria sum, inebriata refeeti-
 one et potu illius a quo audies infra:
 Comedite, amici, et bibite; et inebriami-
 ni, carissimi. Denique ignara mihi videris
 juris ac proprietatum viriumque amoris.
 Non audisti Prophetam illum in utero ma-
 tris sanctificatum, dicentem, Factus est
 sermo Domini in corde meo quasi ignis D
 exæstuans, claususque in ossibus meis, et
 defeci, ferre non sustinens? Et rursus:
 Factus sum, inquit, quasi vir ebrius, et
 quasi homo madidus vino, a facie Domini
 et a facie verborum sanctorum ejus. Si
 sermo Domini sic inebriat et accendit,
 quanto magis amor ipsius? Præterea au-
 di quid horum expertus dicat sanctus et
 duleis ille Bernardus: O quanta vis amor-
 is! o quanta in spiritu libertatis fiducia!
 Desiderio feror, ratione non ducor. Non

putetur præsumptio, ubi viget ac domina-
 tur affectio. Reclamat pudor; sed superat
 amor. Non ignoro quod honor regis ju-
 dicitum diligit; sed præceps amor nec ju-
 dicitum præstolatur, nec consilio tempe-
 ratur, nec pudore frenatur, nec rationi
 subieitur. Ideo tibi respondeo, quod in
 hae re discretio est, esse sine discretione:
 quoniam fons omnis discretionis para-
 cletus Spiritus Sanctus, qui infundit, præ-
 venit et inflamat, ipse utique custodit,
 dirigit et gubernat. Sed nunc argumentatio
 B relinquatur, ne mens mea a sponso diu-
 tius impediatur. Etenim eo ipso quo dixi,
 Osculetur me osculo oris sui, ab eo me
 tangi, affici, oscularique sensi: ideo te
 relieta, loquar ad ipsum.

Quia meliora sunt ubera tua vino: id
 est, illuminatio tuæ veritatis æternæ, qua
 tu ipse intellectum immediate illuminas,
 ungis, ac doces; et inflammatio qua in
 me caritatem accendis; pietas qua tam
 benignissime refoves, consolaris, et con-
 fortas me, desiderabiliores ac dulciores
 sunt mihi vino, id est omni consolatione
 carnali, omnique instructione angelica et
 humana; *fragrantia unguentis optimis*, id
 est spiritualibus charismatibus eis adjun-
 ctis. Nempe ubera ista ad omnium car-
 naliū voluptatum ducunt contemptum,
 ad tædium terrenorum, ad desiderium ex-
 ercitationis internæ, ad ampliorem cordis
 custodiam, ad profundiorē sui ipsius hu-
 miliationem. Et hæc unguenta sunt opti-
 ma, coram Deo et omnibus Sanctis suavis-
 sime redolentia, a peccatis præservativa,
 omniumque invisibilium curativa langu-
 orum. Hoc beatus Augustinus expertus,
 disseruit: Te, Domine Jesu Christe, cor
 meum introeunte, irradiante et oblectan-
 te, subito factum est mihi facile volupta-
 tibus illis carere, quas ante metuebam
 relinquere.

Oleum effusum nomen tuum. Tu, o spon-
 se, vocaris virtus et sapientia Dei Patris,
 tu appellaris Filius Virginis, tu Creator
 Salvatorque diceris; de te Isaias prædixit:
 Vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Con-

Ps. xcviij,

4.

2

1 Cor. i, 24.

Luc. ii, 7.

48, 11.

Is. lx, 6.

siliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis : et quocumque nomine designeris, dulcescit clarescitque nomen hoc mihi, fulget in corde, ac pretiosissimum reputatur a me. *Ideo adolescentulæ dilexerunt te*, tua suavitate attractæ. Istæ adolescentulæ, sunt animæ proficientes, meritis quotidie abundantes : quæ increatæ dulcedinis gustum aliquantulum perciperunt, et ex eo ad meliora sunt provocatæ, et ad amandum magis accensæ, præsertim quoniam audierunt tot et tanta bona narrari de sponso. Frequenter enim contingit, quod multa laudabilia audiendo de aliquo nunquam viso, accendamus ipsius amore, et ædificemur in eo : quanto magis in amore sponsi cœlestis, ex fama ipsius debemus succendi? ejus præconia in Scripturis leguntur, ejus virtutes undique prædicantur; in quo scimus perfectionem simpliciter infinitam consistere, secundum deitatis suæ naturam qua æqualis est Patri, virtutes quoque creatas, in extremo excellentiæ termino, quo possunt creaturæ inesse, et hoc, secundum ipsius humanitatem.

3 *Trahe me post te* : id est, da mihi lucem et gratiam contemplationis tam altæ, ac tantum sanctæ caritatis ardorem, ut cuncta creata transcendam, et tibi soli inhæream; sicque abstractus et absolutus ab omnibus, tam vehementer tibi intentus sim, ut ceterorum omnium obliviscar, imo neque me ipsum, nec proprias actiones advertam. Nam ut sanctus pater ait Antonius, Perfecte non orat, qui in oratione sua non ita in Deum extenditur, nec tam valenter in eum defigitur, ut immemor omnium reliquorum reddatur.

Curremus in odore unguentorum tuorum. De unguentis jam dictum est super illud, *Fragrantia unguentis optimis.* Præterea omnium actiones virtutum, unguenta sunt, evangelicorum quoque impletiones consiliorum : ideo unguenta optima rite censentur actus excellentissimarum virtutum, utpote fidei, spei et caritatis. Item optima unguenta, sunt actus virtutum, se-

undum gradum earum supremum : sic unguenta bona, sunt actus boni ac meritorii incipientium; unguenta meliora, actus laudabiles proficientium; unguenta optima, perfectorum. Postremo unguenta bona, sunt opera virtutum moralium; unguenta meliora, virtutum intellectualium; optima, theologiarum. Porro odores unguentorum istorum, sunt delectationes puræ actibus virtuosis annexæ : in quibus odoribus eurrimus, quando præ gaudio spirituali et consolatione cœlesti, quas in Dei cultu ac honorificentia experimur, Deo cum ingenti promptitudine ac celeritate obsequimur, juxta illud Josue, *Servite ei corde perfecto atque verissimo.* Qui sic eurrit ad beatitudinis suæ indeficientissimum fontem, mox ut de bassitudine carnis mortalis exierit, ad cœlestis palatii perveniet montem. Ad quod exhortans Apostolus : *Sic, inquit, currite ut comprehendatis.* Qui sic velox est in opere suo, coram Rege cœlorum stabit; et sequetur ejus vestigia, qui exsultavit ut gigas ad currendam viam. Talem cursum non redarguit sanctus Job, quamvis Eliu hoc ei imposuerit, dicens : *Dixit enim, Non placebit homo Deo, etiam si cucurrerit cum eo.* Cum ita currente, eurrit et sponsus : qui cum pergentibus pergit, cum currentibus eurrit, cum volantibus volat, suas nullibi relinquens dilectas. Ad quem cursum inter prospera et adversa infatigabiliter peragendum, hortatur nos Paulus, loquens : *Curramus propositum nobis iter, adspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta.* Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes.

Sic Deus immensus, sua naturali infinitaque bonitate ac amabilitate trahit ad se et in se suos electos, quemadmodum libro de Divinis nominibus Dionysius protestatur : Deus sua supersubstantiali bonitate et appetibilitate (per quam est om-

Josue xxiv, 14.

1 Cor. ix, 24.

Prov. xxii, 29.

Ps. xviii, 6.

Job xxxiv, 9.

Hebr. xii, 1-3.

Philipp. ii, 6.

nium attractivus) suum ingignit amorem A menti creatæ.

Denique sponsa in his exaudita, grato corde subjungit : *Introduxit me rex in cellaria sua*, id est, divitias gloriæ suæ mihi ostendit, infinitam opulentiam suam monstravit, affluentiam gratiæ mihi in præsentem paratæ, et supereffluentiam gloriæ mihi in futurò præstandæ, si ei perseveravero, revelavit. Unde et S. Agnes asseruit : Ostendit mihi thesauros incomparabiles. Hoc fit, dum mens introducitur in sanctuarium Dei, id est, luce contemplationis perfunditur, ad intuendum quam infinite deliciosus, perfectus et felix sit Deus altissimus in se ipso, quam inestimabilis sit liberalitas ejus ad dandum, quam supercopiosa ad remunerandum : ex qua consideratione oritur gaudium grande. Unde subjungitur :

Exsultabimus et letabimur in te : non in nobis, sed in te universorum bonorum datore. Gloriabimur, tuæ infinitæ felicitati congratulando : et quo quis magis te diligit, eo utique omni perfectioni et excellentiæ tuæ cordialius frequentiusque congaudet. Et hæc est gloriatio optima, ex puro Deitatis amore procedens. Exsultabimus quoque, quia tu, rex cælorum, creator universorum, prior dilexisti nos : et quia tu, noster creator ac iudex, factus es noster salvator et advocatus : et quia tu, munificentissime sponse, tot et tanta nobis beneficia contulisti, majoraque promissisti, quorum nequaquam oblivisci debemus. Propter quod subditur : *Memores uberum tuorum*, id est, nos memores existentes caritatis pietatisque tuæ et miserationum ac consolationum, illuminationum ac visitationum tuarum, quibus nos jugiter reficis, exsultabimus et letabimur in te : juxta illud Psalmi, Memor fui Dei, et delectatus sum. Gratitudo hæc semper meretur majora, juxta quod sponsus fatetur : Habenti dabitur, et abundabit.

Insuper, quoniam memoria beneficiorum accendit amorem, secundum illud Psalmi, In meditatione mea exardescet ignis, recte

subjungit : *Recti diligunt te*. Tu enim es primum et summum amabile, causa et ratio omnis amabilitatis ac boni amoris : idecirco obliquus et curvus est, qui te non amat. Nec sufficit amor tuus quicumque, sed necessarius est amor spiritualis, meritorius, et infusus, quem soli recti, id est justi, habent ad te. Justi quippe sunt, qui tua observant præcepta : et hi soli vere te diligunt, sicut tu ipse testaris : Si quis diligit me, sermonem meum servabit : itemque, Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui me diligit. Hæc re- titudo meretur exaudiri a Domino, juxta illud Job : Si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te.

Nigra sum, sed formosa, filia Jerusale- lem. Quanto anima fervida sanctitatem et pulchritudinem Dei ac sponsi sui limpidius contemplatur, tanto propriam parvitatem, imperfectionem, insufficientiamque clarius intuetur, humilisque fatetur. Idcirco a contemplatione sanctissimi et superpulcherrimi sponsi sui rediens ac suspensa, nigram se clamat, sciens quod cæli non sint mundi, nec stellæ splendeant respectu illius. Insuper, juxta divini Dionysii documenta in pluribus locis, perfectissima unio atque cognitio, qua mens Deo conjungitur in hac vita, est per omnem abnegationem ab ipso, ac per omnimodam ignorantiam ejus, quantum ad quid est, ita quod ei unitur tanquam prorsus ignoto. Propter quod dicitur in caligine esse : ob quam dicit se nigram, quia caligo videtur esse quædam nigredo. Nihilominus asserit se formosam, quia hæc ipsa tam humilis propriæ defectuositatis confessio, supplet ejus defectum, et ipsam perornat. Et quamvis respectu sponsi sit nigra, tamen in suo genere est formosa : quoniam sponsus non requirit ab ea puritatem et perfectionem virtutum, nisi secundum exigentiam facultatis, professionis, vocationis, seu status ipsius sponsæ : ideo admonet eam, ut secundum suam vocationem ambulet digne Deo. Sed quomodo anima peccans quotidie asserit se

Joann. iv, 10, 19.

Matth. xxv, 29.

Ps. xxxviii, 4.

Joann. xiv, 23.

Ibid. 21.

Job vii, 6.

4

Ibid. xv, 15; xxv, 4, 5.

Coloss. i, 10.

formosam ? Respondetur, quod formosa A est secundum modum viæ, non patriæ; et per exclusionem omnis mortalis, non venialis, peccati; et quia de suis venialibus assidue pœnitet ac purgatur, ita quod quotidie amplius proficit, quam decreseat. Et juxta hunc sensum sanctus Job fatebatur :
 Job xxvii, 6. Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea.

Quoniam itaque comparatione sponsi, anima sancta affirmat se nigram, adjecit :
 5 Quia decoloravit me sol, id est, comparatione ipsius deformem me sentio, qui B debet anima per legem Dei ac gratiam custodire, juxta illud, Omni custodia cu-
 Prover. iv, 23. stodi cor tuum. Verum hanc vineam non custodit, dum distractionibus immoratur, dum inordinatæ appetitioni dat locum, dum januam mentis aperit hosti, aut rei consentit illicitæ, et coram Deo negligenter se habet, ipsamque dominam ab ancilla, id est intellectivam a sensitiva, superari permittit : quod anima amorosa et sancta interdum se fecisse ac permisisse, non immerito lamentatur.

Præterea anima contemplativa Christi sponsa, ex parte supremæ suæ portionis intellectivæque partis, ait : *Filii matris meæ*, id est potentiæ et affectiones et actus sensitivæ partis, appetitusque concupiscibilis et irascibilis, et passiones earum, sensus quoque exteriores et interiores, *pugnave-
 Galat. v, 17. 1 Petr. ii, 11. runt contra me*. Caro enim concupiscit adversus spiritum, et carnalia desideria militant contra animam, id est contra partem C ejus superiorem. Similiter sensus exteriores repræsentationibus objectorum suorum et incustodia sua mentem non parum impugnant : ita quod mors ingreditur per D fenestras, et oculus animam deprædatur. Porro sensitiva pars, mater intellectivæ partis vocatur, quia cognitio nostra intellectiva exordium sumit a sensitiva; et omnium potentiarum, affectionum et actionum suarum ipsa anima dicitur mater, quia fluunt ab ea, et ipsa illarum subjectum est et origo. Sensus etiam interiores D suis imaginationibus atque tumultibus varia pariunt impedimenta recollectionis devotionisque menti. Propter quod anima per superiores suas vires se custodire, inferioresque vires regere necessario indiget.

Propterea subdit : *Posuerunt me custodem in vineis* : id est, præfati filii matris meæ compulerunt me et occasionem dederunt, ut sim custos virium mearum, interiorumque sensuum et appetituum sensitivorum : quæ vineæ appellantur, quia

si debite gubernentur et excolantur, opera proferunt virtuosa, aut disponunt ad ea.

Vineam meam non custodivi : id est, congeriem vinearum istarum non ita diligenter excolui, purgavi, et fecundavi, ut debui. Vineam quoque bona, est caro in spiritu servitutem redacta, dum membra
 I Cor. ix, 27. Rom. vi, 13. ejus exhibentur arma justitiæ Deo, non arma iniquitatis peccato. Rursus principalis vinea animæ, est pars ejus intellectiva, in qua summæ Trinitatis consistit imago : quam vineam tanquam præcipuam debet anima per legem Dei ac gratiam custodire, juxta illud, Omni custodia cu-
 Prover. iv, 23. stodi cor tuum. Verum hanc vineam non custodit, dum distractionibus immoratur, dum inordinatæ appetitioni dat locum, dum januam mentis aperit hosti, aut rei consentit illicitæ, et coram Deo negligenter se habet, ipsamque dominam ab ancilla, id est intellectivam a sensitiva, superari permittit : quod anima amorosa et sancta interdum se fecisse ac permisisse, non immerito lamentatur.

Indica mihi, quem diligit anima mea, 6 id est ego ipsa, quæ mei sum juris per liberi usum arbitrii; vel, Anima mea, id est vita mea animalis seu spiritualis; *ubi pascas, ubi cubes in meridie*, id est, in quibus mentibus tam triumphantis quam militantis Ecclesiæ commoreris, eas salubriter nutriendo, atque in eis per lumen contemplationis, aut per gloriam beatificæ fruitionis conquiescendo : quatenus ad mentes vere beatas suspirem ac pertinere properem, mentes quoque viatrices D vere virtuosas et contemplativas sectari non cessem. *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*, id est, ne decepta, sequar multitudinem animarum errantium : quæ virtuosas se simulant, quum existant hypocritæ : unde sub vestimentis ovium
 Math. vii, 15. et specie bonitatis decipiunt simplices. Et tales animæ, greges sunt tuorum sodalium, id est congregationes carnalium prælatorum præsentiumque pravorum : qui in prælatione tecum communicant, et vicarii tui dicuntur, seque tibi cohærere af-

firmant, quum potius diaboli sodales esse noscantur. Vel, Sodalium tuorum, id est angelorum sanctorum, qui et reprobis præsunt, et gloriæ tuæ consortes sunt. Expositio ista non multum differt a præinducta : ideo non immoror.

7 *Si (pro non) ignoras te, o pulchra inter mulieres : id est, quia tu, o sponsa mea, contemplativa fervensque anima, seis te superadorandæ Trinitatis imaginem, sanguine meo redemptam, per sapientiam ac virtutes reformatam, meritis copiosis fulcitam : quod totum aut certitudinaliter, aut multum probabiliter nosti ; ideo egredere in actus caritatis perfectos, et abi post vestigia gregum : id est, peccatrices animas (quæ hic mulieres vocantur, quoniam concupiscentiis muliebriter enervantur, nec virile quid per virtutum exercitia sortiuntur) noli omnino aspernari ac fugere ; sed vade post eas, earum miseras et peccata considerando, quatenus ferventius depreceris pro eis, et cordialius ipsis condoleas, mihi que regratieris quod a talium societate ac pravitate te præservavi aut liberavi. Tu enim, o sponsa, tantæ es perfectionis, ut ex impiorum vitiis non scandalizeris, sed compatiaris atque proficias : imo omnia cooperantur tibi in bonum ; et qui scandalizatur, pusillus est. Et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum, id est, motus carnales et indomitos impetus passionum reprime, et reforma secundum sanctorum Patrum doctrinam, exempla ac jussa.*

Rom. viii,
28.

8 *Equitatus meo, scilicet angelis sanctis ac Sanctorum phalangis, assimilavi te, amica mea, dando tibi angelicam vitam in terris, et in Sanctorum catalogo te locando, ut dicere queas : Nostra conversatio in caelis est. Et hoc, in curribus Pharaonis, id est per hoc, quod contra aciem vitiorum ac demonum victorialiter restitisti.*

Philipp. iii,
20.

9 *Pulchrae sunt genæ tuæ sicut turturis. Habet et anima faciem suam spirituales internam, videlicet trium superiorum virium suarum coaptationem et connexio-*

nem, seu ipsum intellectum, memoriam, voluntatem, compropionatas : cujus faciei genæ possunt dici, intellectus speculativus et practicus, seu intellectus agens atque possibilis. Quum ergo intellectus speculativus contemplationi insistit cum casto et sapientiali pudore propriæ parvitas, erubescens tam imperfectus ac modicus increatæ menti majestatis immensæ se representare ; dumque intellectus practicus virtuosus vacat operibus cum pia erubescencia, propter mala admixta et imperfectionem hujusmodi operum : tunc genæ sponsæ istius instar turturis sunt laudabiliter verecundæ, carentque amaritudinis felle et suspicionis veneno, et amant secretum, et sponso cœlesti conservant fidelitatem, qui loquitur per Prophetam : Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus. Hinc ait Gregorius : Turtur, postquam parem suum amiserit semel, nunquam se alteri jungit, sed semper solitarie habitans, in gemitu perseverat : quoniam quem diligebat quærens, non invenit. Sic sancta anima a sponso adhuc absens, ab ejus amore non recedit, sed in ejus desiderio anhelat et gemit. Hinc hortatur Bernardus : O sancta anima, esto sola ; illi soli serva te ipsam, quem tibi ex omnibus et præ omnibus elegisti : fuge publicum, fuge ipsos domesticos, secede ab amicis et inimicis. An ignoras te pudicum sponsum habere, et qui nequaquam velit ceteris suam exhibere præsentiam ? Secede igitur mente, intentione et devotione, et spiritu magis quam corpore.

Osee ii, 14.

Collum tuum sicut monilia. Quemadmodum solus intellectus omnium exteriorum sensuum nominibus designatur (ipse enim est visus seu oculus, quo veritas cernitur ; ipse est auditus interior, quo verbum Dei mente percipitur ; ipse gustus, quo summæ bonitatis dulcedo sentitur et eibus animæ degustatur ; ipse olfactus, quo odor virtutum hauritur ; ipse tactus, quo verbum vitæ attingitur et tractatur) ; sic intellectus est gena et os ac collum, secundum varias suas proprieta-

tes et actiones, quibus exterioribus collo, A
ori, genæ assimilatur. Est itaque collum,
in quantum ad superiora erigitur, ac sua
erectione a fonte totius veritatis panem
intelligentiæ, gratiam contemplationis, ve-
ritatis refectionem, attrahit ac sortitur.
Hoc collum est sicut monilia, quando in
sua illuminatione et contemplatione or-
natur humilitate et sui ipsius profundis-
sima dejectione, nec areseit elatione aut
vanitate, sicut is de quo in Job legitur,
Job xv, 26. Cucurrit adversus Deum erecto collo.

10 *Murænulas aureas faciemus tibi, ver-*
miculatas argento. De muræna atque mu-
rænula, et qualiter per murænulam istam
intelligatur distincta ac permixta notitia
Scripturarum, dicendum est. Itaque per
murænulam in hoc loco accipitur sapien-
tialis illuminatio mentis de divinis : cui
miscetur consideratio propriæ parvitas
ac rerum notitia creatarum. Talis quippe
illuminatio aurea est, in quantum con-
cernit divina; sed permiscetur quasi co-
lori argenti, secundum quod respicit res
creatas : estque menti valde necessaria
illuminatio de utroque, ut agnoscat non
solum excellentiam Creatoris, sed et va-
nitatem ac dependentiam creaturæ, et in-
sufficienciam vilitatemque sui ipsius. Hinc
S. Franciscus non solum mente raptus,
sed et corpore elevatus in aere, in con-
templatione altissima constitutus, elama-
vit : O Deus meus, quid tu, quid ego? At-
que, ut postea fatebatur, aperti fuerunt
ei duo libri, id est illuminatio duplex, in
qua et Dei sublimitatem, et propriam de-
fectuositatem eum ingenti admiratione D
conspexit.

11 *Dum esset rex in accubitu suo, nardus*
mea dedit odorem suum. Deus, rex noster
ante sæcula, invariabilis, et bonorum no-
strorum non indigens, utpote in se ipso
infinite perfectus et deliciosus, quasi si-
tire videtur, dum nostram salutem desi-
derat. Unde in Deuteronomio per Moysen
ait : Quis det talem eos habere mentem,
ut timeant me, et bene sit eis? Qui et per
alium Prophetam effatur, dicens : Utinam

attendisses mandata mea. Hinc dum san-
ctis et salubribus actibus occupamur, a
nobis reficitur, et nostro profectui con-
gratulatur. Itaque, Dum esset rex in accu-
bitu suo, id est, dum Dominus et Salvator
in mente mea mecum cœnaret atque refi-
ceretur, nardus mea dedit odorem suum,
id est, humilitas mea erupit in actum su-
blimem, et suavitatem Regi gratissimam
mox diffudit. Nusquam etenim anima cla-
rius proprias deprehendit defectuositates,
ærumnas et culpas, nisi dum rapitur in
B lacem contemplationis, qua intuetur pu-
ritatem ac majestatem prorsus incircum-
scriptam luminis increati : quod quanto
acutius contemplatur, eo plus parvipen-
dit ac deprimit semetipsam. Hinc patriar-
cha Abraham coram majestate adsistens :
Loquar, inquit, ad Dominum, quum sim
pulvis et cinis.

Fasciculus myrrhæ, dilectus meus mihi. 12
Sponsus iste habet non solum amabili-
tatem duleissimam, sed et metuendam ju-
stitiam, ac imperscrutabilem et superter-
ribilem judiciorum profunditatem. Sponsa
autem non semper unitur uniformiter suo
sponso, sed interdum ut suavi, pulehro ac
gratiosissimo sponso ; aliquando autem
contemplatur eum ut metuendum et in-
flexibilem judicem, de quo quisque in-
certus est an acceptus sit ei, finaliterve
salvandus, præsertim quum comparative
loquendo, salventur tam pauci. Et juxta
hanc considerationem, fit ei dilectus qua-
si myrrhæ fasciculus, id est bonæ amari-
tudinis, angustię ac mœroris objectum et
causa. Rursus, anima zelo divini honoris
accensa, videns Regem ac sponsum super-
honorabilissimum a multis despici, inho-
norari, relinqui, gravi mœrore afficitur,
amaritudinibusque impletur. Nam et mise-
ris ita agentibus, ac se ipsos perdentibus,
vehementer compatitur, sicut Apostolus
qui testatur : Quis scandalizatur, et ego
non uror? Sicque dilectus fit ei myrrhæ
fasciculus. Verum hanc piam, amorosam
et sanctam sponsæ afflictionem sponsus
celeriter consolatur, et de suorum judicio-

Gen. xviii,
27.

Math. xx,
16.

II Cor. xi,
29.

Job xv, 26.

Ps. xv, 2.

Deut. v, 29.

Is. XLVIII,
18.

- rum dispositione facit eam contentam. Præcipue quoque eam oblectat, dum convertit iniquos et mundanos, quos ad virtuosam ac religiosam conversationem perducit : et tunc sponsa dicere habet : *Botrus Cypri, dilectus meus mihi.*
- 13 Insuper dum universa quæ Christus pro nobis sustinuit, anima virtuosa in unum recolligit, et congregatione unius fascis colligata, suæ hæc memoriæ tenacissime indelebiterque infigit, dicere potest : Fasciculus myrrhæ, dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Porro, dum omnem felicitatem ac gloriam sponsi sui, tam increatam secundum quod Deus est, quam creatam secundum naturam ejus assumptam, considerat ; tunc ei idem dilectus est botrus Cypri : prout hic sensus ex præcedenti expositione clarius innotescit.
- 14 *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra.* Quam ineffabiliter supernaturalia dona, videlicet gratia gratificans, et virtutes infusæ, ac septem dona Spiritus Sancti et actus eorum, ornet, pulchrificent atque nobilitent animam : quam etiam indicibiliter vitia eam vilificent ac deforment : hinc elucescit, quod anima virtuosa vocatur et est sponsa, filia et amica, heres ac soror Dei ac sponsi æterni, cui retribuitur pro mercede felicitas æternalis ; anima vero vitiosa, inimica est Dei, atque adultera, filia, membrum, ancilla diaboli, cui æterna damnatio juste infligitur. Qualiter autem habeat anima pulchritudinem naturalem, in quantum ad Creatoris sui imaginem est creata, et multo præclariorem pulchritudinem per charismata gratiæ ac venustatem in moribus, ex præcedenti expositione de facili trahitur.
- 15 *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.* Tu quippe, o sponse, pulchritudinem meam commendas ; sed ego in tua potius quam in mea pulchritudine glorior, tuum decorem, teque speciosissimum libentissime prorsus intueor : quia te magis quam me diligo, et in tuæ pulchritudinis intuitione, mea consistit beatitudo, atque ex pulchritudinis tuæ consideratione multiplex mihi oritur fructus, gaudium spirituale in Domino, congratulatio amorosa. Etenim tuam sanctitatem, sapientiam, perfectionem pensando, meam in omnibus imperfectionem, defectuositatemque cerno, et tui comparatione jugiter mihi vileseo. Hinc utile et salubre est, se ipsum respectu sanctiorum ac perfectiorum attendere : quatenus illorum comparatione, tanto plus se unusquisque humiliet, quanto se illis imperfectiorem ac defectuosiorem cognoscit.
- Lectulus noster floridus.* Quare non ait, Lectus noster, sed tanti sponsi repausatorium, nominat lectulum ? Et respondendum, quod aliqua possunt exprimi diminutive multis ex causis, videlicet ratione urbanitatis, ratione præcipuæ dilectionis, ratione magnæ humiliationis : et omnibus modis his, diminutive hic dicitur lectulus. Aliquando etiam ratione vilificationis, quandoque ad insinuandum in alio gradum suæ parvitatæ aut inferioritatis. Rursus ad designandum sponsi istius immensitatem, dicitur lectulus : quia respectu tanti sponsi, parvus est omnis, quo quiescere potest, locus etiam spiritualis. Unde et in Isaia legitur : *Coangustatum est stratum.* Lectulus iste quis sit, dictum est in præcedenti articulo.
- Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina.* Domus spiritualis, in qua sponsus supernus cum anima demoratur, est virtutum structura, et coordinatio atque connexio eandem. In qua domo fides, seu timor Dei, sive humilitas est fundamentum ; pavementum vero, est virtutum moralium ordinata locatio, quarum est passiones reprimere. Primum autem solarium, est virtutum intellectualium superlocatio : quibus dona pro secundo superponuntur solarario. Spes autem et caritas Dei ac proximi, cum actibus suis, tigna sunt, totam prætectam virtutum structuram sustentantia et consolidantia ; laquearia vero seu testudines, quæ implent

atque decorant domum, sunt sanctæ meditationes, virtuosæque affectiones, octo beatitudines, et duodecim fructus. Præterea virtutes theologicæ faciunt domum spiritualem per se : similiter virtutes morales, et item intellectuales. Imo unaquæque virtus per gradus et actus, delectationes ac merita sua, efficit domum suam, in qua sponsus moratur cum sponsa : quælibet etenim virtus habet pro pavimento gradum infimum, quo competit statui incipientium ; gradum medium, quo convenit statui proficientium ; gradumque summum, quo statui congruit perfectorum. Denique spiritualia tigna et laquearia ista, cedrina dicuntur et cypressina : quoniam boni odoris et laudabilis famæ sunt diffusiva, et ex se immaterialia bona, a corruptione vitii aliena, infernalium serpentium expulsiva : prout hæc ex præhabita expositione clarius queunt elici ac patere.

ARTICULUS V

DECLARATIO EJUSDEM CAPITULI PRIMI, DE SPONSA SINGULARI.

SPONSA singularis et singulariter unica atque ineffabiliter prædilecta sponsi cœlestis, est virginea, purissima ac sacratissima Mater ipsius, ab ipso sponso unigenito Filio suo fide illuminatissima desponsata, spe certissima subarrhata, caritate ferventissima amplexata, copiosissime fecundata per exuberantissima gratiarum charismata. Hinc Cantica ista in hujus solennitatibus sponsæ, in divino leguntur Officio. Breviter ergo tangendum est, qualiter ei convenient.

Denique de gloriosissima et incomparabili Virgine ista dignissima, ab æterno præelecta in veram Matrem veri Dei, certa fide tenendum censetur, quod multo excellentius fuit sanctificata ac Spiritu Sancto repleta in utero suæ matris, quam gloriosus Joannes Baptista, de quo Gabriel angelus prænuntiavit : Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ ; aut *Luc. 1, 15.* Jeremias, cui locutus est Dominus, Priusquam formarem te in utero, novi te, et antequam exires de ventre, sanctificavi te ; aut quispiam aliorum, si qui forte in utero sanctificati fuerunt, ipso incomparabiliter sancto sponso excepto. Et sicut incomparabilis atque mundissima Virgo, *Jer. 1, 5.* B fuit præ cunctis in utero matris supernis charismatibus adimpleta ; ita mox ut ratione uti cœpit, assidue in eisdem præ omnibus illis profecit : sicque quo excellentiori puritate mens ejus præelecta coram Altissimo radiavit, et quo ad proficiendum in omni virtute ac sapientia vigilantior, instantior, seriusior fuit, eo eminentius ac munificentius omni hora a Spiritu Sancto ungebatur, illuminabatur, accendebatur, et incomparabiliter crevit ; et quo specialius fuit ex Deo, eo avidius C Dei verba advertit, fuitque studiosa et erudita in lege. Ac, sicut testatur Ambrosius, ipsa legit (haud dubium quin in Isaia) : Ecce virgo concipiet. Imo, ut ex Scripturis colligitur, antequam Filium Dei concepit, noverat superbeatissimæ Trinitatis mysterium, id est, trinitatem Personarum esse in Deo. Quum enim interrogasset ab angelo, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ? responsum est ei ore angelico : Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. *Is. vii, 14.* D Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. In quibus adoranda Trinitas manifeste insinuatur. Quam utique responsionem ipsa intellexit. *Luc. 1, 34.* *Ibid. 35.*

Credendum ergo videtur, quod ex scripturis legis ac Prophetarum, potius vero ex familiari et interna unctio-
 oneque Spiritus Sancti, jam noverat Deum, imo et unicum Dei Filium, incarnandum ac passurum ad redimendum genus humanum; nec dubium quin tanto affectuosius præ ceteris adventum tanti desideraverit Redemptoris, quanto in caritate æstuantior exstitit illis. Et quamvis præ inæstimabili et ex profundissima suæ tranquillissimæ mentis humilitate, nequaquam præsumpserit aut putaverit de se Dei Filium incarnandum, vel ad tanta mysteria se esse electam; nihilo minus, quum ex angelico cognovisset alloquio, se ad hoc esse electam, et Dei Filium concepturam, mox tacta a Spiritu Sancto, plenarie credidit, humillime quoque consensit, idque fieri ferventissime concupivit: Ecce, in-
 Luc. i, 38. quiens, ancilla Domini; fiat mihi secundum verbum tuum.

De ipsa igitur optima sapientissimaque Virguncula, ut constituta in illa hora, qua audivit ab angelo sancto, Ecce concipies in utero; et deinceps, Spiritus Sanctus superveniet in te, etc., congruentissime potest exponi quod dicitur: *Osculetur me osculo oris sui*: id est, Unigenitus Dei, sponsus celestis, quem tu, o paranymphe superne, mihi promittis, ex me incarnandum testaris, filium meum mox futurum affirmas, ad me ancillam suam parvulam dignetur descendere, seque substantiæ carnis meæ tam proxime et immediate conjungere, ut ex ea corpus sibi assumat ac hypostatice uniat, id est, suæ increata personalitati una cum anima rationali ab ipso creanda, et corpus hoc informatura, personali copulet unione: ut sic natura humana ad constituendam unam personam cum Verbo æterno, assumatur ab ipso Verbo, Dei Patris unico Filio. — Insuper, *Osculetur me osculo oris sui*: id est, tam amorose et proxime mentem meam luce sapientiæ suæ perfundat, accendat, et amplexetur, ut in hora ista idonea fiam ac sim concipere Dominum Deum creato-

rem ac salvatorem meum: quem carne concipere quid prodesset, nisi hunc prius mente conciperem? sicque beatorum sim concipiendo fide formata, quam carne sola. Siquidem maternitas ista, seu Matrem Dei existere, donum est gratiæ gratis datæ: quod per se, habenti non sufficit ad salutem.

Præterea, *Osculetur me osculo oris sui*: id est, ipse quem cælum et terra capere nequeunt, qui nullo valet termino circumscribi, nullo intellectu creato comprehendi, incarnatus ex me, mecum dulciter conversetur, meo gremio contineatur, inter mea brachia concludatur, meisque manibus contrectetur: et ita me osculetur osculo corporali sincerissimo serenissimi oris sui. Non enim ambigitur quin tu, affectuosissima mater, pudicissima virgo, unicum illum tui virginei uteri fructum, speciosissimum pretiosissimumque infantulum puerum, Deum ex te natum, tibi carissimum, interdum sis eum ingenti reverentia amplexata, cum caritate maxima osculata. Ipse quoque, qui in ætate virili suos consuevit ad se venientes discipulos cum osculo sancto recipere corporali, te utique in pueritia constitutus, tanquam dilectissimam genitricem, consuevit nonnunquam suaviter osculari, sanctumque collum tuum sacratissimis suis brachiolis stringere. Quod si beati oculi et aures discipulorum, qui Christum viderunt ac audierunt: quanto magis tu beata, quæ ipsum concipisti ac peperisti, atque maternis educasti obsequiis, ipsumque auctoritate materna tractare et deosculari valebas?

Quia meliora sunt uberu tua vino, fragrantia unguentis optimis. Ista, juxta expositiones præhabitas, possunt esse verba sponsæ singularis ad unicum sponsum ac Filium suum: quæ sui Filii spiritualia ubera tanto specialius potuit commendare, quanto mens sua ab illis fuerat exquisitius, exuberantius, ac dulcius enutrita, uncta et consolata. Possunt quoque esse verba sponsi ad dilectissimam Matrem suam, ut sit sensus: Tu, o singularis spon-

II Par. ii, 6

Math. xiii, 16; Luc. x, 23.

sa, mater et virgo, osculum oris mei petisti, et ego tuæ petitioni libenter assentio, quia meliora sunt ubera tua vino : id est, caritas tua, qua zelo honoris tui Creatoris ferves, et proximos tuos orationibus atque exemplis foves; et pietas tua, qua pereuntibus condoles ac subvenire desideras : hæc, inquam, ubera tua, quibus me allicis, meliora sunt vino, id est legis rigore et omni corporali dulcore, *fragrantia unguentis optimis*, id est sublimi contemplatione, qua divinæ majestatis honorabilitatem interminabilem contemplaris, ac præclara discretione, qua euncta ordinate decenterque peragis.

Insuper de corporalibus divinissimæ Virginis uberibus hæc queunt exponi : quæ beatissima ubera prorsus deificata sunt, ex contactu assiduo ac suctione oris adorandi incarnatique sponsi; *fragrantia unguentis optimis*, id est lacte virginali dulcissimo, quod Dominus universitatis sumpsit et suxit ex eis contra famem ac sitim, quas sponte ac dispensative propter nos assumpsit et toleravit. Legitur de sancto Abraham eremita et anachoreta præcipuo, quod Maria nepte ipsius ad tempus decepta ac prostituta, ipse ut eam reduceret, militarem induit chlamydem, et tanquam alienus et sæcularis, cum ea in loco turpitudinis manducavit. Quumque illa collum ejus cœpisset stringere, et vultum deosculari, mox odorata est suavissimam fragrantiam corpuseuli sancti viri, quod virtute abstinentiæ ac continentæ suæ, etiam sensibiliter suavissime redolebat : quo facto, illa protinus est compuncta. Et tale quid de aliis quoque legitur Sanctis. Quanto magis pie credendum est, innocentissimum benedictissimæ Virginis incomparabiliter sobriæ, castæ, ac virtuosissimæ, sacrosanctum corpusculum, deificataque ubera suavissimo fragrasse odore, præsertim quum tam prædominans virtus ac puritas animæ, soleat redundare ac apparere in corpore?

Oleum effusum nomen tuum. Certum quod nomen sponsi tanto dulcius sapuit,

A splendidiusque effulsit in corde præclarissimæ Virginis, quo ipsum sponsum amavit ferventius, contemplabatur limpidius, ac aptior fuit ad gustandum dulcedinem sponsi istius, utpote ab omni inordinata affectione ac sensuali delectatione immunissima et intacta. Illa etenim mens apta est gustare quam dulcis sit Dominus, *1 Petr. ii. 3.* quæ nulla inordinata affectione inquietatur, nec ulla sensuali delectatione afficitur.

B Amplius, possunt hæc verba esse sponsi ad Virginem gloriosam. *Oleum effusum nomen tuum* : id est, tu ipsa, o Mater carissima, visceribus internæ suavitatis tota redundans, omni misericordia affluis; tu præclarissimæ famæ es; tu portas piæ memoriæ absque insitæ tibi dulcedinis adpersione nunquam ingrederis; recordatio tui reficit mentem : *ideo adolescentule*, id est animæ innocentes ac simplices, seu recenter regeneratæ aut conversæ, et adhuc pusillæ, *dilexerunt te.* Te enim præ omni pura creatura amant universæ C fidelium animæ, seu cuncti fideles, tanquam summam et optimam Dominam, Sanctam Sanctarum, advocatam et matrem, præcipuumque refugium et cooperatricem reparationis humanæ, cui regnum misericordiæ est commissum.

Trahe me post te. Quamvis excellentissima Virgo fuerit sublimiter confirmata in gratia, nihilo minus fuit viatrix, et incessanter proficere poterat ac profecit in omni virtute; et quo humilior erat, eo præcordialius omne bonum, omnem gratiam ac profectum Deo suo adscripsit, D ejus pietati ac gratiæ totaliter atque humillime fuit innitens, orationibusque insistens. Ideo orans dixit : Trahe me post te, id est, tu, Deus et fili ac sponse meus, præcordia animæ meæ indesinenter allice et applica tibi, cum majori perfectione, cum calidiori affectu, cum contemplatione sublimiori. Præterea, si beatus apostolus Paulus, multique alii Sancti, in hac vita desideraverunt dissolvi, et esse cum Christo : quanto magis benedictissima ac ar- *Philipp. i. 23.*

3

dentissima Virgo, præsertim post sui Filii A ascensionem? Ex tunc ergo ubertim locuta est : Trahe me post te, id est, ad regnum gloriæ tuæ me transfer, et illie me tecum constitue. O quoties et quam devote ac fervide post Filii sui assumptionem ita locuta est, quandoq; sacra loca passionis, crucifixionis, sepulturæ et ascensionis unigeniti sui Filii visitavit ! Qualiter tunc suspiravit, affliciebatur, anhelabat ad ipsum ! Qualiter sacri amoris æstuabat affectibus ! Instante vero sua assumptione, diutius separationem non ferens, affectuosissime B protulit verba hæc. Ideo tunc per angelum denunciavit ei Filius ejus, quod statim assumeretur.

Curremus in odore unguentorum tuorum. Constat Beatissimam hanc præ universis cursu profecisse celerrimo, et spiritualium odore charismatum allectam, indefesse ad totius fontem beatitudinis adspirasse ac festinasse; atque ad imitandum ejus vestigia, suis orationibus, meritis et exemplis innumerabiles exaltavit electas puellas, imo utriusque sexus per- C sonas.

Introduxit me rex in cellaria sua. Ex Scripturis elicitor, quod Paulus et Moyses Deum in hac vita per speciem claræ et immediate viderunt. De Joanne quoque cantatur apostolo, Nunquam vidit tot secreta purus homo purius; sed pie censetur in his sacratissima Virgo excepta, atque præ cunctis privilegiata : ita quod Rex ac Filius ejus, divitias gloriæ suæ ac gloriam divitiarum suarum æternalium, increatarum, clarius, jucundius ac emi- D nentius demonstraverit suæ felicissimæ ac præclarissimæ Genitrici, quam alicui ceterorum; sicque per contemplationem introduxerit eam in cellaria sua, in secreta et abdita sapientiæ suæ, in mansiones cœlestes, in occultissimas ac profundissimas theorias, tanquam familiarissimam secretariam et consiliariam suam, et tanquam sapientissimam sponsam ac dilectissimam suam matrem, cui utique secretiora aperuit.

Exsultabimus et letabimur in te. Hoc Virgo glorificanda in persona sua et spiritualium filiarum suarum perfectarum locuta est, quæ in sponso (sicut expositum est) gloriatæ sunt vehementer : et ipsa potissime, quæ tam pacifice, tam secretissime ac quietissime, tamque familiarissime eum ipso conversata est in terris, inspiciens et alloquens eum ad libitum, in quem sancti angeli optant prospicere; nec poterat affectuosissima Virgo adspectibus tam gratiosissimi, speciosissimi ac delectabilissimi Pueri, ex sua mundissima carne progeniti, satiari. — Istud quoque in persona adolescentularum, id est proficientium animarum, sacratissimam Virginem alloquentium, potest exponi : quæ valde exsultant et gloriantur in ea, tanquam in pulcherrima, præstantissima, piissima, carissima et optima Domina : referendo tamen finaliter gloriationem istam ad Deum totius salutis objectum. *Memores uberum tuorum super vinum.* Jugiter enim reminisci debent animæ nostræ spiritualium uberum Virginis benedictæ, hæc est totius caritatis et misericordiæ ejus ad nos, quibus animas nostras tanquam benignissima mater duleiter fovet. Sed et corporalium uberum ejus debemus pure et frequenter ac delectabiliter memorari. Nonne enim suavissima sunt ubera illa ad contemplandum, quæ Regem gloriæ nutriverunt, quæ universæ fecunditatis fonti alimoniam influxerunt, quæ provisorii cœli et terræ sustentaculum præbuerunt, et corpus illud dignissimum, quo sumus redempti, sic alere et ad incrementa perducere sunt electa? O ubera fecundissima! O pulcherrimi fontes, ex quibus lactei rivi in os atque corpuseculum adorandi Infantuli profluxerunt!

Recti diligunt te, o amabilissima sponsa, celeberrima Virgo, deificatissima Mater. Tota equidem bona, pia, dulcis, speciosa, amabilis es, nec quidquam severitatis invenitur in te.

Nigra sum, sed formosa. Fuisti enim, o suavissima Virgo, nubilo dolorosissimæ

II Cor. XII,
1-4; Exod.
XXXIII, 11.

I Petr. 1, 12.

compassionis, tristitiæ ac mœroris, in omni dilectissimi Filii tui passione salvifica, cooperta, impleta ac penetrata, imo doloris gladio perforata; eratque tunc in te duplicatus parturientium dolor. Et nisi te omnipotentia Filii tui conservasset, præ doloris vehementia, rupto (ut creditur) corde, mox expirasses; sed reservavit te Filius tuus Ecclesiæ suæ in magnum profectum credentium. Verumtamen in tot tribulationibus atque doloribus, in tantis angustiis ac pressuris, mansisti formosa: quia et hæc tanta compassio et afflictio tua, fuit tibi ipsi ineffabiliter meritoria, et per eam promeristi facultatem efficaciamque præcipuam succurrendi omnibus nobis. Nempe si Paulo apostolo dicere licuit, Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus quod est Ecclesia: quanto plus sacratissimæ Matri Christi hoc dicere fas est? In hoc quoque resplenduit, o felicissima Domina, formositas tua, decor mansuetudinis tuæ, claritas patientiæ tuæ, profundissima tua humilitas, ac tuæ sanctitas caritatis, quod in tota tui unici prædilectissimi Filii amarissima et ignominiosissima passione, nullatenus mota es aliqua indignatione, aversione, impatientia adversus crudelissimos sceleratissimosque tui pretiosissimi Filii persecutores et crucifixo- res: a quibus et tu reputabaris vilis, iniqua, deformis, sicut tabernacula Cedar, videlicet ut impiissimi seductoris mater infelix, quum esses pulchra in anima instar pelli- um Salomonis, et cœliformi pulchritudine perornata, assimilata decori veri Pacifici, qui extendit cœlum sicut pellem.

5 *Nolite me considerare quod fusca sim,* id est, considerationi angustiarum et tribulationum mearum non ita sitis intentæ, o filiæ, id est, animæ virtuosæ, ut retrahamini a mearum imitatione virtutum, formidine sustinendi afflictiones atque adversitates; quia decoloravit me sol, id est, amore Filii mei (qui est Sol justitiæ) omnia toleravi: cujus et vos debetis vestigia sequi, ac libenter ejus intuitu et

A amore aliquid sustinere, eique intime condolere, qui dignatus est tot ac tanta pro vestra pati salute.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me: id est, sacerdotes et Scribæ ac Pharisæi, filii Synagogæ matris meæ, me acriter persecuti sunt. Siquidem quidquid injuriæ, detractionis, amaritudinis, convitii ac tormenti meo Filio intulerunt, totum intulerunt et mihi: quæ unus spiritus eram cum Unico meo, eumque plus quam me ipsam dilexi, et magis de ejus, quam de propriis persecutionibus affligēbar: quoniam innocentia, sanctitas ac dignitas ejus, mihi præ cunctis innotuit. O quam ferociter contra me pugnaverunt, quando tam dilectissimum et incomparabilem Filium, sponsum, consolatorem, mihi tam immanissime abstulerunt! Et sicut Filium meum sanctissimum, ita et me impugnaverunt convitiis et tormentis, invidiæ jaculis, oblocutionum et irrisionum aculeis. *Posuerunt me custodem in vineis:* id est, crudeles impiique Judæi Filium meum pulcherrimum, regem Messiam eis promissum, tam feraliter trucidando, meruerunt finaliter relinqui a Deo, pervenitque super eos ira Dei usque in finem, quia dixerunt: Sanguis ejus super nos et super filios nostros; itemque, Non habemus regem nisi Cæsarem. Idcirco et ego ab eis aversa, vineam Synagogæ deserui, de qua fui, et pro qua eram sollicita; et facta sum custos, advocata, mater et domina vinearum Ecclesiæ ex gentibus congregatæ.

6 *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie:* id est, tu, præamantissime Fili, Rex gloriæ, da mihi jam interim, quamdiu in hoc sæculo nequam detineor, lucide contemplari, imo de die in diem splendidius intueri, qualiter in throno illo beatitudinis sempiternæ resideas, et in comprehensoribus lucis increatæ quiescas, eosque supersubstantiali tuæ deitatis pane reficias; atque ad gloriosam tuam præsentiam me cito digneris transferre; ne vagari incipiam post

Luc. II, 35.

Coloss. I, 24.

Ps. CIII, 2.

I Thess. II,

16.

Matth.

XXVII, 25.

Joann. XIX,

15.

greges sodalium tuorum, id est, ne inter perfidos istos Judæos diutius perseverem, qui tuam sic persequuntur primitivam Ecclesiam ex Judaismo conversam : ejus perseentio est mihi grandis afflictio. Nempe et tu, o Fili mi, inter eos adhuc conversans, dixisti : O generatio incredula ! quamdiu inter vos ero ? quamdiu patiar vos ? Qui etiam sunt greges tuorum sodalium, id est subditi pontificum, qui se jactant Dei vicarios ac ministros, quum sint pontifices synagogæ Satanæ.

Sed quoniam Dominus et Salvator voluit suam benignissimam Genitricem per aliquot annos post suam ascensionem permanere in terra ad multorum ædificationem, conversionemque Judæorum, sponsus subjungit : *Si ignoras*, id est, quoniam utique non ignoras te, o pulchra inter mulieres, id est, omnium perfectissima feminarum, quæ non spiritum hujus mundi, sed spiritum qui ex Deo est, accepisti, ut seias quæ a Deo donata sunt tibi. Unde et in tuo cantico cecinisti : Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes : quia fecit mihi magna qui potens est, id est, Omnipotens me suam constituit matrem. Quoniam ergo id nosti et seis, te omni puræ creaturæ prælatam in dignitate ; ideireo *egredere et abi post vestigia gregum*, id est, incredulos et aversos Judæos pie considera, et eorum pericula compatienter attende ; *et pascce hædos tuos juxta tabernacula pastorum*, id est, carnales et vitiosos Judæos tuis refove orationibus et exemplis, ut salvos facias quosdam ex eis, quatenus per sanctorum Patriarcharum fidem et spiritualem Scripturæ intelligentiam nutriantur ac informantur.

Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea. Hoc, secundum expositiones præhabitas, præclarissime competit Virgini gloriosissimæ : quæ universis angelicis spiritibus facta est dignior, meritis major, mercede felicior ; quæ et omnem aeriarum malitiam pote-

statum prorsus in se ipsa et in aliis multis auxilio suo devieit. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis*. Virginem, præsertim adolescentulam, condecet pudor. Itaque castus pudor, verecundia sapientialis, non puerilis, erubescencia sancta, non anxia et mundana, sic abundabant in pectore Virginis summæ, quod et in roseo ejus vultu resplenduerunt, ejusque genas corporeas pulcherrime venustabant. Non procax, audax aut garrula, sed taciturna, timorata et verecunda exstitit optima Virgo, instarque turturis soli Deo in secreto intentissima fuit. Cujus *collum fuit sicut monilia*, id est, altitudo suæ magnanimitatis ac suæ voluntatis libertas, quæ nomine colli significantur, omni humilitate, subjectione, et obedientia ornabantur : ita quod nec magnanimitas ejus immoderate se extulit, nec humilitas ejus se inordinate depressit, nec propria libertate unquam abusa est : imo quo exstitit major, eo vere humilior fuit. *Murænulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento*. Per murænulas istas intelliguntur gloriosa præconia, quibus in Scriptura commendata est excellentissima Domina : quæ præconia aurea sunt, dum de conceptione, nativitate et educatione Filii Dei ex ea laudatur. Similiter, dum beatitudo ejus et gloria commendatur, seu quando de sua patientia, humilitate, sobrietate magnificatur, præconia ejus vermiculantur argento.

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Per nardum, herbam spicosam, suaviter redolentem, atque naturæ calidæ existentem, designatur vel humillima caritas, vel ardentissima humilitas, virtuosorum actuum fructibus plena Virginis admirandæ : quæ nardus tam suavissime coram superexcellentsimo Rege fragravit, quod Regem ipsum in sinu Patris quiescentem oblectavit atque attraxit ad assumendam ex Virgine præelecta naturam humanam. Deinde Rege hoc per incarnationis mysterium in ejus utero novem mensibus commorante, aucta est fecundissimæ Virginis

Math. xvii,
16 ; Marc.
ix, 18.

1 Cor. ii, 12.

Luc. i, 48,
49.

9

10

11

gratia, virtus, devotio, seque latius dif-
fuderunt.

12 *Fasciculus myrrhae, dilectus meus mihi: inter ubera mea commorabitur.* Sicut Dominus Jesus Christus fuit suae dignissimae Genitrici materia copiosae laetitiae, ita et copiosae tristitiae. Et quidquid pro humani generis redemptione Filius ejus sustinuit, ipsa per modum fasciculi recollectit, colligavit, et cordi suo firmissime ad recolendum impressit. Et sicut quibusdam Sanctis creditur revelatum, amabilissima Virgo a Filii sui infantia gravissimos frequenter toleravit dolores, inspiciendo amantissimum suum, et manus ejus ac pedes tractando seu intuen-
do: quia certissime noverat et frequenter considerabat, qualiter Filius suus esset ab impiissimis crudeliter occidendus, perforandus, ac crucifigendus. Ex qua consideratione tantam interdum compassionem et afflictionem incurrit, quod venit quasi ad ecstasim et defectum: et tunc vere dicere potuit, Fasciculus myrrhae, dilectus meus mihi. Verum ex consideratione abundantissimi fructus passionis Filii sui, et ex gloria suae resurrectionis, ascensionis, ac plenae victoriae ejus, tantam consolationem concepit, quod dicere quivit:

13 *Botrus Cypri, dilectus meus mihi.* Ipsa utique plenissime habuit dicere: Sicut abundat Christi passio in me, ita per Christum abundat consolatio mea; itemque, Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae laetificaverunt animam meam. Ideo autem voluit Christus Matrem suam carissimam sibi in omnibus tam praecordialissime condolere, ut ipsa per hoc copiosius mereretur pro peccatoribus innumerabilibus exaudiri, et secum gloriosius coronari: quia, ut ait Apostolus, si compatimur, et conregnabimus; et, sicut socii sumus passionis, ita et consolationis.

Hinc et jam verba bona, verba consolatoria, a Filio proferuntur ad Matrem.

14 *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra:* quia splendore mundissimae vir-

ginitatis incomparabiliter radians, atque supernaturali fecunditate ac genitura divina praefulgens, corporali decore, omni exteriori moralitate, cunctorum divinorum claritate charismatum coruscans. *Oculi tui columbarum,* id est, columbina ac ovina simplicitate conspicui.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus. Non enim pulchritudo immensa infinitaque sanctitas tuae deitatis, ullam incurrit labem aut minorationem, assumendo ex me carnis substantiam, et in medio uteri mei requiescendo, atque ex me oriendo: imo per hanc tuam pietatem, dignationem, caritatem interminabilem clarius demonstrasti, et in utraque natura tu pulcher es: ut in praeductis jam expositionibus patuit. *Lectulus noster floridus:* id est, cellula uteri mei, in qua per incarnationis mysterium quiescere elegisti, omni flore virginitatis ac fecunditatis altissime decoratur; spiritualisque lectulus noster, videlicet pax interna, conscientia pura, contemplatio sancta, gremium caritatis, floridissimus et inviolabilis jugiter fuit. In eodem quoque materiali lectulo purissima Virgo cum dilectissimo suo sponso, infantulo Jesu Christo, creditur frequenter quievisse, cum interna juvenilitate: et certe floridissimus exstitit lectulus ille, in quo duo illi vernantissimi, suavissimi, et incomparabiles flores, Virgo mater et Filius Deus, conquieverunt; ubi genitrix sanctitatis et ipsa sanctitas confluerunt.

Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina. Per domos istas, possunt intelligi corpus virgineum Matris sanctae, et corpus salvificum Unigeniti ejus; per tigna vero cedrina et laquearia cypressina, varia horum corporum membra, instar cedri ac cypressi odorifera, et ab omni putrefactione et corruptione seu incineratione penitus aliena. Siquidem caro Christi non vidit corruptionem: nec ambigitur quin Filius ille omnipotens, naturaliter bonus et pius, amantissimam ac fidelissimam Matrem su-

45

46

Act. II, 31;
XIII, 37.Rom. VIII.
17; II Tim.
II, 12; II Cor.
I, 7.

am cum corpore et anima assumpserit in gloria : ita tamen, quod anima ejus prius per mortem fuit a corpore separata, ac paulo post rursus ei unita. Potest quoque hic locus spiritualiter explanari, intelligendo per domos has, animam Christi, in qua plenitudo divinitatis gratiosissime ac gloriosissime, imo et per unionem hypostaticam habitavit, in qua thesauri sapientiae ac scientiae sunt collecti; et animam Virginis praeamandae, quae anima cum ineffabili excellentia fuit templum Spiritus Sancti, sedes sapientiae, domus supernorum charismatum, cella caelicorum aromatum. Tigna domorum istarum, fuerunt virtutes perfectae ac eminentes existentes in eis; earumque divinissimi actus laquearia nuncupantur.

Coloss. ii, 3.

ARTICULUS VI

EXPOSITIO CAPITULI SECUNDI : EGO FLOS CAMPI : DE CHRISTO SPONSO ET SPONSA EJUS UNIVERSALI, QUAE EST ECCLESIA.

LOCUTA est sponsa in fine praecedentis capituli. Lectulus noster floridus : quod approbans sponsus, subjungit, *Ego flos*. Sed quia adjecit, *campi*, videtur insinuare ipsi sponsae, non solum quiescendum esse in lectulo contemplationis, de quo ipsa jam dixerat, Lectulus noster floridus; sed interdum egredi oportere ad campum actionis. Quasi dicat sponsus : Ego per latitudinem atque planitiem orbis terrarum volo praedicari, et Evangelium meum diffundi : ideo te primitivam Ecclesiam, et tuos praelatos ac posteros ad praedicandum idoneos, hortor lectulum contemplationis exire, et praedicare undique Evangelium regni. Sum *et liliam convallium*, id est humilium, qui se ipsos reputant imos et viles, ac ceteris decliviores : quia in talium cordibus figor ac floreo, dulciterque odor. Vel, Liliam convallium, id est gentilium, in imo infidelitatis ac vitiorum suorum jaecentium : quibus sum evangelizandus, quatenus in me credendo, per fidem et caritatem refloreat, et actibus virtuosus redoleant. Denique per campum, qui est planities terrae, cui cultura adhibetur, Origenes intelligit populum Judaeorum, qui per Prophetas colebatur, ac legem; per convallium vero, quae solet esse saxosa atque inculta, gentilitatem. Christus ergo, qui fuit primo flos in populo Judaeorum, factus est liliam in plebe gentilium conversorum : quia Judaeis ob suam perfidiam derelictis, gratiam conversionis dedit gentilibus.

Insuper Christus recte flos appellatur : primo, ob suam teneritudinem; secundo, ob immareescibilem sui cordis floritionem, in omni sapientia et virtute, in omni opere bono et fructu copiosissimo, quo genus reparavit humanum; tertio, propter suae sanctitatis odorem et famae fragrantiam; quarto, quoniam pulcher adspectu et delectabilis ad contemplandum, ac pulchrior ceteris, sicut flos graminibus. Dicitur quoque convenienter, flos campi : quoniam sicut in campo flos oritur sine defossione et cultura humana, ex fecundatione primordiali et influxu caelesti; sic ex praestantissima Virgine natus est Christus absque seminatione virili. De quo Isaias praedixit : Ascendet sicut virgultum, et sicut radix de terra sitienti; itemque, Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Porro, secundum Gregorium, Christus flos nominatur : quoniam spinas vitiorum exterminando, mentem sponsae ornat decore justitiae; et

Marc. xvi, 15.

Is. liii, 2.

Ibid. xi, 1.

naribus cordis dum cœleste desiderium applicat, quasi bono odore interiora animæ refocillat. Secundum Anselmum, Christus flos dicitur : quoniam sicut flos spem fructus promittit, sic Christus omnibus in ipso sperantibus est spes gloriæ. Qui etiam lilius dictus est : quoniam sicut lilius pulchrum est visu et delectabile odore atque adspectu, ac suo odore longe positos reficit, et candorem foris demonstrat, sicque paulatim aureum colorem intus latentem pandit forinsecus ; sic Dominus Jesus ineffabiliter pulcher ac dulcis, peregrinantes in isto exsilio desiderio reficit sui amoris, et natus in mundo, primo apparuit homo sublimis, ac tempore procedente cognitus est verus existere Deus.

Postremo, per florem campi, liliusque convallium, quidam intelligunt ipsam sponsam sive Ecclesiam in terra hac peregrinantem, virtutibus floridam, conversatione suavem, humilitate prostratam, ac fama fragrantem.

2 *Sicut lilius inter spinas, sic amica mea inter filias* : id est, quemadmodum lilius spinis multipliciter eminent pulchritudine et odore ac aliis, et tamen inter eas exoritur : ita et Ecclesia, sponsa mea carissima, ceteris antefertur gentibus splendore virtutum, pulchritudine meritorum, et fructificatione in aliorum conversione ; et tamen inter perfidas nationes in isto sæculo conversatur, impiorumque persecutione, oblocutione, invidia pungitur velut spinis : sicut Christus prædixit, In mundo pressuram habebitis ; et iterum, Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. D Hinc ad Philippenses scripsit Apostolus : Sitis sine querela, simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ atque perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria mundi, verbum vitæ continent. At vero nomine filia seu filiarum, solent ad litteram in Scripturis gentes seu populi significari : juxta illud Isaïæ, Descende, sede in pulvere, filia Babylon ; et Zachariæ, Exsulta satis, filia Sion. In Threnis quoque legitur : Gaude, filia Edom.

Joann. xvi, 33.
Matth. x, 16.

Philipp. ii, 15, 16.

Is. xlvii, 1.

Zach. ix, 9.
Thren. iv, 21.

A Possunt quoque per filias, ecclesiæ hæreticorum designari : quæ potius dici merentur prostibula dæmonum, quam ecclesiæ ; nec vocantur Ecclesiæ absolute, sed cum additamento diminvente. Catholici autem hæreticorum argumentationibus, de- tractionibus, persecutionibus multipliciter sunt gravati.

Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios. Malus adjective, idem est quod non bonus ; substantive vero significat lignum, cui velum navis B appenditur, et etiam arborem quamdam silvestrem, cujus pomum vocatur malum. Itaque sensus est : Sicut arbor illa silvestris, quæ dicitur malus, ceteris arboribus silvestribus, quæ communiter infructuosæ sunt, præfulget et antefertur visu, odore, fructu, et gustu ; sic sponsus cœlestis Dominus Jesus Christus, universis filiis hominum præeminet omni pulchritudine et odore virtutum, fructu operum ac doctrinæ, gustu consolationis et refectionis internæ : cujus comparatione alii sunt quasi ligna silvestria, ex se ipsis sterilia, sed per gratiam ejus fecunda, secundum quod dixit eisdem : Sine me nihil potestis facere. Et denuo : Ego sum vitis vera, vos palmites. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite ; sic nec vos, nisi in me manseritis.

Sub umbra illius quem desiderabam, sedi. Ecclesia in hac vita quiescit et vivit sub umbra sponsi, id est gratiosa protectione, instructione, et illuminatione ipsius : qui respectu beatificæ visionis et luminis gloriæ, melius dicitur umbra quam lux, dicente Apostolo : Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. De hac umbra sponsus promissit Ecclesiæ, dicens : Non relinquam vos orphanos ; et rursus, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Unde et in libro Sapientiæ legitur : Dexteram suam teget eos, et brachio suo defendet illos. Pro qua defensione oravit Propheta : Sub umbra, inquit, alarum tuarum protege me. De qua re locu-

3
Joann. xv, 5.
Ibid. i, 5, 4.

Ibid. xiv, 18.
Matth. xxvii, 20.

Sap. v, 17.

Ps. xvi, 8.

Thren. iv., 20. tus est Jeremias : Spiritus oris nostri, Christus Dominus, cui diximus, In umbra tua vivemus inter gentes. Sine hac umbra vivere non valemus in gratia. Hanc igitur umbram cupit Ecclesia ; imo plus cupit ipsum sponsum, et clarum facialemque ejus intuitum : a quo quoniam interim elongatur et distat dissimilitudine, appetit eum contemplari in fide per donum sapientiæ, atque ab omnium visibilium et invisibilium impugnationibus hostium, pietate ipsius defendi, angelica ope muniri, ecclesiasticis sacramentis et prælatorum custodiis adjuvari. Nec fraudatur spe sua, sicut subjungitur.

Et fructus ejus dulcis gutturi meo : id est, refectio sua, qua modo me alit per divinorum infusionem charismatum, per spem et contemplationem futurorum honorum, per sacra eloquia, per sacramentorum edulia, per quotidianum profectum ac aliis modis, est mihi valde suavis : ita quod æquanimius dilationem gloriosæ præsentia suæ sustineo : sicut testatur Propheta, Quam duleia faucibus meis eloquia tua ! Et iterum, Dulciora (inquit) super mel et favum. Hinc alibi sponsus loquitur : Qui hiberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum ; sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et rursus : Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Hinc quoque in Actibus Apostolorum narratur de primitiva Ecclesia : Sumebant cibum cum exultatione et simplicitate cordis. Præterea, quam copiose et delicate reficiatur a sponso, subinfert :

4 *Introduxit me rex in cellam vinariam*, id est in spiritualium alimentorum exuberantiam, in sacram Scripturam, et in veram ac spiritualem ejus intelligentiam, quæ sobrie inebriat mentem, in sacram communionem, qua sub speciebus panis et vini ipsemet sponsus vere incomprehensibiliterque accipitur. Introduxit me quoque in cœlestis patriæ deliciosissimam mansionem, dando mihi aliquantulam tantæ gloriæ prælibationem, et certam ipsius

A spem atque notitiam amorosam ac refectivam. Specialissime vero introducta fuit primitiva Ecclesia in cellam vinariam, quando in die sacro Pentecostes in cœnaculo illo, in quo Christus Cœnam suam celebravit novissimam, Spiritum Sanctum accepit in igneis linguis : et tanta illius plenitudine fuit potata, quod sponsum suum cum omni fiducia evangelizare incepit, in tanto fervore, quod increduli irridendo dixerunt : Musto pleni sunt isti.

Ordinavit in me caritatem, id est, præordinavit ab æterno diligere me per eximios ac præcipuos caritatis effectus, sicut jam mihi multipliciter demonstravit, personaliterque testatus est : Majorem, inquit, caritatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis ; et denovo. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Imo et ipse prior dilexit me. Ordinavit quoque in me caritatem, id est, præcepit mihi ut quidquid ego fecero, toleravero, habuero, ponam sub ordine divini amoris, id est, ad caritatem Dei tanquam

C ad summam virtutem ordinem sempër ac referam ; nec aliquid agam, nisi sit ordinabile ad Deitatis amorem, id est, nisi sit tale, quod per ipsum queam in caritate proficere. Iterum, Ordinavit in me caritatem, id est, non solum præstitit mihi ipsum habitum caritatis, sed et per gratiam specialem mihi donavit ordinatum usum seu actum caritatis : ut scilicet id prius ac maxime diligam, quod primo et maxime est amandum, videlicet ipsum Deum, deinde creata sub ipso ordine congruente : quia et ordo caritatis cadit sub præcepto, ut homo in primis summe et incomparabiliter toto corde diligit Deum, deinde se ipsum, tertio loco parentes, deinceps propriam sobolem, quinto domesticos et propinquos ac benefactores : qui omnes nomine proximi designantur, sub quo etiam nomine, Beati in patria intelliguntur, imo et in purgatorio existentes.

Circa hoc loquitur Origenes : Omnes homines amant aliquid, et nullus est qui ad id ætatis venerit ut possit amare, et

Luc. xxii.
12.
Act. ii., 1-4.

Ibid. 13.

Joann. xv.
13.

Ibid. 9.

Joann. iv.
10.

Ps. cxviii.
103.
Ps. cxviii., 11.

Joann. iv.
13, 14.

Math. xi.
28.

Act. ii., 46.

non aliquid amet : sed hic amor seu caritas, in aliquibus suo ordine congruenter procedit; in plurimis vero contra ordinem, dum scilicet aliquid diligit, quod non debet, aut quod debet diligit, sed plus aut minus justo. In illis vero, quos valde paucos arbitror esse, qui scilicet per viam vitæ incedunt, et non declinant ad dexteram aut sinistram, in ipsis solis ordinata est caritas. Est autem mensura et ordo caritatis, ut in dilectione Dei nullus modus, nulla mensura sit, nisi hæc sola, ut totum exhibeas quantum habes. In dilectione autem proximi, aliqua est mensura. Diliges, inquit, proximum tuum sicut te ipsum. Si ergo in dilectione Dei minus aliquid feceris quam potes, aut certe inter te et proximum non servaveris æquitatem; non est in te caritas ordinata, nec ordinem suum tenens. Nam si, ut ait Apostolus, sumus alterutrum membra, hunc affectum erga proximum habere debemus, ut eos non quasi aliena corpora, sed ut membra nostra diligamus. Secundum hoc ergo, quod membra invicem sumus, æqualem erga omnes dilectionem habere debemus; secundum hoc vero, quod sunt in corpore aliqua membra honorabiliora et honestiora, alia vero inhonestiora et inferiora, pro membrorum meritis et honore librari debet modus dilectionis. Unde magis est diligendus, qui in via salutis nos instruit, et a peccati præcipitio ad lucem revocat veritatis, sicut ait Apostolus: Abundantius habeatis in caritate eos qui in Dei verbo laborant. Similiter qui gratiam instruendi non habet, sed tamen innocentis et justæ est conversationis, magis amandus est eo qui impie conversatur. Et hanc materiam prolixè et pulchre declarat atque prosequitur Origenes.

Insuper Antisiodorensis in tertia parte suæ Summæ inquit : Quis ordo observandus est in dilectione? Ad quod respondet : Ambrosius dicit : Primo debemus diligere Deum ; secundo, nos ipsos ; tertio, parentes ; quarto, filios ; quinto, domesticos ; sexto, extraneos, qui si boni sunt,

A præponendi sunt filiis atque domesticis malis ; septimo et ultimo, inimicos. Et dicimus, quod nullus est diligendus, nisi quia bonus, vel ut sit bonus ; et qui magis est bonus, magis est diligendus, ceteris circumstantiis paribus. Etenim quem scimus meliorem, debemus magis diligere, id est majus bonum ei velle ; non tamen oportet ut diligamus eum magis, id est majori affectu. Nam tribus modis dicitur aliquid plus amari : primo, ad majus præmium sive ad gratiam ampliorem ; secundo, majori affectu ; tertio, quoad majorem exhibitionem exteriorem. Hæc Antisiodorensis : qui loco præallegato alia multa de hac materia scribit. De qua etiam Thomas in secunda secundæ per plures quæstiones scribit plenissime.

Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Universalis Ecclesia ex persona perfectorum, qui ex caritatis vehementia languent, hæc ait ad sponsi sodales, paranymphos, amicos, videlicet angelos sanctos, sive prælatos, et contemplativos ac prædicatores. Quemadmodum autem sponsa carnalis præ desiderio sponsi languescens et afflicta de illius absentia, floribus recreatur et pomis, suavi odore ac dulci sapore ; ita Ecclesia perfectorum ex ferventissimæ dilectionis impetu sauciata, eo quod cupitis ac insensabilibus sui superpulcherrimi ac supernobilissimi sponsi amplexibus nequeat in vita hæc frui, profert hæc verba. Quamvis enim amor faciat in dilecto lætari ; tamen ob dilecti absentiam, facit tristari atque affligi : et cruciatus hujusmodi nominatur hic languor. Denique, sicut carnalis amor prædominans, qui amor ἔρωσ appellatur, corpori infirmitatem inducit (quia ad amorem talem consequitur transmutatio corporalis excessiva discrucians, et inquietudo imaginationis, ex quibus fit homo ad refectionem somnumque impotens) ; sic spiritualis amor perfectus ecstatiens parit redundantiam grandem in corpus partemque sensitivam, quia appetitus superior movet, immutat, et post se trahit appeti-

5

Matth. xxii,
39.

Rom. xii, 5.

1 Thess. v,
13.

tum inferiorem, quemadmodum sphaera A
 caelestis superior inferiorem : ex qua re-
 dundantia, sicut ex prænominata, fit in-
 dispositio corporalis naturæ, et alteratio
 harmoniæ immoderata ac innaturalis, ut
 præcipue patet in raptu, ad quem gravis
 concomitatur afflictio, præcipue in reditu
 ad se. Unde in Daniele legitur : Langui
 (inquit) post visionem. Ezechiel quoque
 ait : Vidi; et cecidi in faciem meam. Et
 Isaias : Corruí, quum audirem; contur-
 batus sum, quum viderem; emareuit cor
 meum.

Dan. viii,
27.

Ezech.
xliii, 4.
Is. xxi, 3, 4.

Taliter ergo spirituali ac sincerissimo
 languens amore Ecclesia, dicit ac depreca-
 tur : *Fulcite me floribus*, id est, replete
 et expolite me contemplationibus sponsi
 mei consolatoriis, claris ac duleibus; *sti-
 pate me malis*, id est, circumdate et val-
 late me internis refectionibus ex præli-
 batione futuræ salutis : quatenus totaliter
 recreata, vires resumam, et gloriæ dilatio-
 nem, beatificique aspectus sponsi absen-
 tiam æquanimius feram. Insuper, *Fulcite
 me floribus*, id est reformationibus mem-
 brorum ac filiorum meorum, ut videam
 eos per gratiam refflorere, quos vidi in
 peccatis marcescere; *stipate me malis*, id
 est quotidianis profectibus, quibus tan-
 quam odoriferis saporosisque pomis reli-
 ciar (malum quippe nunc pro pomo acci-
 pitur arboris mali) : sicque ex intuitu
 profectus mei et conversionis ac reforma-
 tionis filiorum meorum, hujus incolatum
 exsiliî sustineam patienter. Nam et Apo-
 stolus dixit : Permanere autem in carne,
 necessarium propter vos.

Philipp. i,
24.

Denique audiens sponsus piam hanc
 Ecclesiæ querimoniam atque petitionem,
 misertus ejusdem, statim subvenit, et con-
 solatus est eam, prout ipsa fatetur, sub-
 dendo : *Lava ejus sub capite meo, et
 dextera illius amplexabitur me*. Per læ-
 vam seu sinistram sponsi, significatur gra-
 tiosa consolatio, ac præsentia ejus per fi-
 dem et dona spiritualia in hac vita, per
 virtutes infusas, per sacramenta et præ-
 gustationem futuræ beatitudinis : per quæ

6

omnia sponsus consolatur, sustentat, con-
 fortat Ecclesiam, sicut oravit Apostolus :
 Deus spei vos repleat omni gaudio in cre-
 dendo, ut abundetis in virtute et gratia
 Spiritus Sancti. Hanc lævam tenet sponsus
 sub capite sponsæ, id est sub ratione et
 mente ipsius, illuminando, exhilarando,
 roborando eam per ista. Juxta hunc mo-
 dum Psalmista loquitur de electo : Quum
 ceciderit, non collidetur, quia Dominus
 supponit manum suam. Porro per dexte-
 ram sponsi insinuat gloriosa manifesta-
 tio ejus per speciem, qua Ecclesiam mili-
 tantem finito vitæ hujus curriculo totaliter
 rapit in se, jucundissime amplexatur, et
 triumphantis Ecclesiæ societati eam inne-
 dit : sicut sponsus promisit Ecclesiæ, Ego,
 inquiens, dispono vobis regnum; et rur-
 sus : Pater, volo ut ubi ego sum, et illi
 sint mecum, ut videant claritatem quam
 dedisti mihi. Itemque : Vado vobis parare
 locum; et iterum veniam, et assumam vos
 ad me ipsum; et gaudebit cor vestrum, et
 gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

Rom. xv,
13.

Ps. xxxvi,
24.

Luc. xxii,
29.

Joann. xvii,
24.

Ibid. xiv,
2, 3; xvi, 22.

Præterea pius amorususque sponsus con-
 spiciens Ecclesiam caritate tam languidam,
 atque ex sua consolatione paululum
 repausantem, pro ea non inquietanda sol-
 licitus est, sicut subjungitur in ejus per-
 sona : *Adjuro vos, filia Jerusalem*, id est,
 o ecclesiasticæ personæ seu animæ adhuc
 fragiles et proclives ad culpas, *per ca-
 preas cervosque camporum*, id est per ve-
 stros primos prelatos, sanctos Apostolos
 et apostolicos viros, seu per Prophetas et
 Patriarchas : qui omnes per capreas desi-
 gnantur ac cervos, quoniam interioris vi-
 sus acumine vigent, et virtutum montana
 contemplationisque alta conscendunt, in
 quibus pasua animarum suarum requi-
 runt, quemadmodum capreae cernunt val-
 de acute, et paseendo scandunt ad mon-
 tes; ac instar cervorum agiles sunt ad
 aetus virtutum, et juvant se invicem; et
 sicut desiderat cervus ad fontes aquarum,
 ita ad fontem adspirant ac sitiunt vitæ
 æternæ. Quemadmodum autem jurare Deo
 non competit, proprie loquendo, nisi per

7

Ps. xlii, 2.

Hebr. vi, 13. semetipsum, sicut ad Hebræos docet Apostolus, ita non competit ei proprie adjurare, nisi per se. Ideirco per cervos capreasque adjurat, in quantum aliquid divinæ perfectionis et auctoritatis in ipsis relucet. Amplius, propter proprietates quasdam irrationabilium animalium, solent homines per talia designari, prout in libro Geneseos Jacob sanctus dixisse narratur : Catulus leonis, Juda; Nephthali, cervus emissus; Issachar, asinus fortis; fiat Dan coluber in via, cerastes in semita; Benjamin, lupus rapax. Sicque Isaias, de Achaz et Ezechia loquens : De radice, inquit, colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens voluerem.

Itaque, Adjuro vos, id est, per jurationem prohibeo, *ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam*, id est, ne sponsam meam Ecclesiam, utpote perfectiores et superiores in ea, inquietetis, perturbetis, seu a tranquillitate suæ contemplationis et reollectionis in Deo impediatis aut abstrahatis, implicando eam exterioribus curis, mundanis negotiis, activæ occupationibus vitæ; et ne inter vos sitis contentiosi, aut alio modo graviter offendatis, propter quod ipsa cogatur interrumpere suæ contemplationis quietem, et circa vestram pacificationem, correctionem, refrenationem sollicitari ac distrahi; *quousque ipsa velit*, id est, quousque ipsa rationabiliter et sponte consentiat suscitari ac taliter occupari, videlicet tempore opportuno : quia interdum vult ipsa propter commune bonum forinsecus evocari, et opera pastoralis exercere officii, dum præcepto aut legitima electione, seu rationabili ad hoc compellitur eâusa. Nam et *1 Cor.* vi, 4. Apostolus scripsit : *Judicia si habetis inter vos, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum; et rursus, Non quæro quod mihi utile est, sed quod multis.*

Circa hæc scribit Anselmus : Virtutes quas inhianter desiderare debetis, sine quibus nemo potest ad vitam pervenire æternam, in capreis ac cervis naturaliter

considerantur. Caprea namque acumine oculorum suorum herbas sibi utiles a nocivis discernit, eligit, comedit, et in suum trajieit ventrem. Pascendo quoque tendit ad montium altiora. Quod si fuerit sauciata, herbam quamdam dictamnium nomine quærit, et ejus tactu ferro expulso cum ipsa putredine, recuperat sanitatem. Sic sancti viri acumine sui ingenii, ope Spiritus Sancti salubres sententias a falsis discernunt et amplectuntur; atque se ipsos ac alios spiritualiter nutriendo, ad sublimitatem virtutum altitudinemque regni cœlestis toto conatu festinant. Si autem sagitta diaboli fuerint vulnerati, Christum tanquam dictamnium requirunt, et per pœnitentiam curari nituntur. Porro cervi has virtutes naturaliter habere dicuntur, quod tempore sui amoris optima pascua inquirentes, regionem suam relinquunt, alienam introeunt : et hoc, noctu, quia in die videri et capi verentur. Quod si magna aqua eis occurrerit transvadanda, sese vicarie devehunt : ita ut primus ac fortior, super clunes suas portet caput sequentis, secundus itidem caput tertii, et ita usque ad ultimum; ultimus autem qui portatur nec portat, succedit in locum prioris, qui portat et non portatur : sicque dictante naturali amore, alter juvatur ab altero, quousque, quo pergunt, perveniant. Similiter sancti viri amore Christi ferventes, dum vitæ pascua quærent, et per mare sæculi hujus transire habent, caritative juvant se mutuo, quousque ad concupitam cœlestis patriæ deveniant mansionem. Insuper fertur, quod si cervi obstacula quædam in via reperiant, quando a canibus insectantur, transiliunt ea, aut reflexis cornibus frangunt; sicque a eanum moribus se tuentur. Sic sancti viri per fidem et operationem, seu per duo caritatis præcepta, a dæmonum insectatione se muniant. Legitur etiam, quod cervus caligantibus sibi præ senio oculis, manducat serpentem : quo æstuans, currit ad fontem; et eo potatus, vomit venenum, recuperat visum, ac superflua quæque depo-

nens, quodammodo reviviseit. Sic electi, si forte ex tentatione diaboli, per consensum aut effectum illicitum in se serpentem receperint infernalem, ad fontem pietatis divinæ per pœnitentiam currunt, in quo, a suis loti inquinamentis, illustrantur ac reviviscunt.

Præterea dicuntur capræ et cervi *camporum*, quoniam sancti Apostoli et apostolici viri, per spatia orbis terrarum ad evangelizandum undique cucurrerunt, et in locis diversis quasi in campis magna habuerunt certamina, omnique virtute ac meritis tanquam camporum floribus se ornarunt; atque ab hominibus aliquando secedentes, in secretis et solitariis locis quasi in campis Deo vacantes, ibi meditabantur et hauriebant a Domino, quod postea sermocinati sunt populo.

Præterea præinductam sponsi adjurationem zelo sponsæ ad subditos inferioresque factam, sponsa cognovit et valde gratanter accepit. Unde subjungitur : *Vox dilecti mei*. Quasi dicat Ecclesia : Adjuratio illa a sponso processit, qui in tantum me diligit, tanque libenter in meis amplexibus, in contemplationis lectulo requiescit, quod prohibuit me suscitari quousque egomet vellem. Et quasi quæreretur a sponsa. Ubi est dilectus tuus? qualiter venit ad te? et ubi eum poterimus reperire? respondet : *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles* : id est, per Incarnationis mysterium venit in mundum a summo cœlo egrediens, de cœlis descendens, in ordinibus angelorum velocissime operans, per carnis propagationem a Patriarchis prosiliens. Venit quoque in montibus saliens, id est perfectissimas virtutum actiones exercens, præclarissima miracula copiosissime faciens, incomprehensibilia mysteria implens : quia divinam naturam cum humana in unitate personæ conjunxit, de Virgine natus est, inter homines vixit, qui Deus est et conditor angelorum : sicque transiliit colles, quia a Prophetarum oraculis usque ad Apostolos se deduxit, omniumque virtutes atque prodigia

A sua omnipotentia ac perfectione transcendit : sed et superbos Judæorum pontifices, Scribas ac Pharisæos ac seniores in suis dignitatibus, scientiis et officiis gloriantes relinquendo transiliit, et ad Ecclesiam ex gentilitate electam descendit. Denique saliens venit, quia de sinu Patris venit in uterum Virginis, de utero Virginis in præsepe, de præsepio in templum; deinde vectus est in Ægyptum, ac inde relatus, inter homines est conversatus; post hæc ascendit in cruceem, inde descendit in monumentum atque in limbum, inde resurgens apparuit suis discipulis; tandem coram ipsis scandit in cœlum, rediitque ad Patrem, a cujus sinu, corde et intellectu invariabilis ac immensus nunquam recessit.

Consequenter sponsa exponit, qualiter suo dilecto conveniat salire in montibus, collesque transilire. *Similis est dilectus meus capræ hinnuloque cervorum*. Hinnulus est filius cervi ac cervæ. De proprietatibus autem capræ ac cervi, jam dictum est. Christus itaque capræ comparatur, quia et ipse præ cunctis acutissimo viget intuitu oculi intellectualis; et sicut caprea visu suo clarissimo herbam sibi utilem a noxia discernit, sic Christus justos discernit et separat ab iniquis. Et sicut caprea in locis montanis magnos saltus exercet atque celeriter currit; sic juxta expositionem jam introductam, Christus venit saliens in montibus, et transiliens colles. Unde assimilatur et hinnulo velocissime cursitanti ac salienti, et montium juga petenti, ac commoranti in arduis : qui et secundum carnem ex Patriarchis est natus. Patriarchæ autem et sancti viri, sicut jam patuit, cervi vocantur. Velocitas demum capræ, secundo volumine Regum insinuat, quo legitur : Asael frater Joab velocissimus cursor fuit, quasi unus ex capreis. Sed et propter teneritudinem suæ complexionis, Christus hinnulus nuncupatur.

En ipse stat post parietem nostrum, id est, multum approximavit nobis, ita quod

Ps. xviii, 7.

9

II Reg. ii, 18.

inter ipsum et nos non videtur mediare nisi paries noster, id est nostræ mortalitatis conditio, qua ab ejus claro impedi-
 mur intuitu, et a beatifico visu : quia dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, et corpus hoc corruptibile aggravat animam. Stat quoque post parietem nostrum, id est caliginosum interstitium, quod inter statum viatorum Beatorumque mediat : quoniam ignorantia atque obscuritas nostræ cognitionis dividit inter ipsum et nos. Item stat post parietem nostrum, quoniam concupiscentiæ et opera carnis passionesque sensitivæ partis impediunt nos ab ipso : quibus sublatis seu reformatis, mox ad nos plene ac splendide introibit. Stat demum post parietem nostrum, id est, in nostra humanitate, quam assumpsit, nobis apparet, et tamen in ea nobis suam deitatem celavit. *Respiciens per fenestras*, id est per assumpti corporis sensus, et per documenta atque miracula, per quæ tanquam per fenestras nos illustrare dignatus est ; vel, Per fenestras, id est per sanctos Apostolos, et alios prædicatores pastoresque sanctos, per quos discutit, investigat ac edocet subditos ; *prospiciens per cancellos*, id est per secretas inspirationes, per arduas vias internæ exercitationis, allocutionesque abditas, juxta illud Job : Quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus. Prospicit quoque per fenestras, id est per directiones præceptorum, et per cancellos, id est per suggestiones evangelicorum consiliorum. Postremo fenestræ et cancelli, per quos inspicit sponsam, sunt præparationes ac desideria cordis, quibus se ad sponsi susceptionem disponit, et ingressui ejus se aperit.

10 *En dilectus meus loquitur mihi : Surge*, id est, de quiete et actu contemplationis ad exercitia vitæ activæ procede, et de secreto ad publicum, *propera* per caritatis fervorem et obedientiæ promptitudinem, hoc ipsum festinanter implendo, o *amica mea* per mutuam caritatis affectionem, *columba mea*, quæ ornaris

A virtutibus, per proprietates eolubæ significatis, utpote verecunda, simplex, mansueta, non fellea nec invidiosa, *formosa mea*, id est, plena decore virtutum, donorum ac meritorum ; *et veni*, jam repetitis vicibus invitata, et tam multis amorosis expressa nominibus, ex quibus merito caritas tua ad me magis accenditur.

Jam enim hiems transit : id est, tempus infidelitatis, seu rigidæ observationis legis, finem accepit ; *imber*, id est abundantia tribulationis, abiit et recessit. De quo

B imbre in Evangelio legitur : Descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam ; et cecidit, et fuit ruina ejus magna. *Flores*

12 *apparuerunt in terra nostra* : id est, bonæ dispositiones et inchoationes ad actus virtutum in hominibus inveniuntur : sicut

Salvator dixit Apostolis, Videte regiones, quia jam albæ sunt ad messem. In flore enim spes atque initium fructus inveniuntur. *Tempus putationis adventit* : id est, inchoatum nunc est tempus ab æterno præ-

C ordinatum conversioni gentilium, in quo ipsæ gentes incredulæ et iniquæ sunt spiritualiter circumcidendæ, amputando ab eis passiones et vitia, omnemque perfidiam, sicut a vinea absciduntur sarmenta sterilia. *Vox turturis audita est in terra nostra* : id est, electa pars plebis gentilis, desiderium veræ salutis ac conversionis cœpit habere, cœpitque se ad gratiam præparare, præventa pie a Domino, vel ex angelica inspiratione, aut ex fama et aliqua auditione legis Mosaicæ. Nam et ipso

D Christo in terris evangelizante, multi gentilium confluerunt ad eum ex Decapoli et Syria, Tyro, Sidone, et aliis locis : ut ex Evangelio probatur. Atque ex Actibus patet Apostolorum, quod eunuchus potens Candacis reginæ, venit in Jerusalem adorare, legitque Isaiam prophetam. *Ficus*

13 *protulit grossos suos* : id est, Synagoga (quæ fuit aliquando arbor ficis fecunda) jam protulit sensus suos carnales, quibus litteram sequitur occidentem, observantiamque legalem in cærimonialibus : in

II Cor. v, 6.

Sap. ix, 15.

Job iv, 12.

Matth. vii, 27.

Joann. iv, 35.

Matth. iv, 25; Marc. iii, 8.

Act. viii, 27, 28.

II Cor. iii, 6.

quibus ponit spem suam, magis quam in fide et gratia Salvatoris; et putat per talia mihi placere sine interiori sinceritate ac devotione, quum talia nunquam placuerint mihi ex parte operis operati, sed operis operantis. Ficus ergo accipitur hic pro arbore fici; et grossi fici, proprie nuncupantur fructus immaturi, ineptique esui.

Vineæ florentes dederunt odorem suum: id est, electæ congregationes ex Judaismo, conversæ seu convertendæ, et credituræ aut credentes in me, per virtuosæ suæ conversationis dulcedinem me attraxerunt ad exaudiendum preces earum, ut per earum ministerium ac doctrinam incipiam gentiles convertere.

Hoc totum est, quod in Actibus Apostolorum assertit Paulus: Tempora prioris ignorantiae despiciens Deus, nunc annuntiat omnibus hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant. Juxta quem modum ait Psalmista ad Dominum: Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus. Unde rursus testatur Apostolus: Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum: itemque, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Hinc in Actibus princeps apostolici chori fatetur: Omnes Prophetæ a Samuel et deinceps annuntiaverunt dies istos.

Itaque per prædicta videtur Christus primitivam exhortari Ecclesiam ad convertendum gentilitatem, atque ad laborandum pro proximorum salute per vitiorum amputationem et virtutum insertionem. Unde adhuc admonetur: *Surge, amica mea, sponsa mea, et veni* ad exsequendum actus præfatos: et per hanc tam frequentem ejusdem exhortationis reiterationem insinuare videtur, quod primitiva Ecclesia ex Judæis collecta, erat multum difficilis ad relinquendum Synagogam, ut gentilibus prædicaret. Nam multis annis post Christi ascensionem manserunt Apostoli in Judæa; et quum princeps Apostolorum convertit Cornelium centurionem ac suos, disceptabant adversus eum quidam ex Ju-

dæis conversi, dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes? Paulus quoque et Barnabas, ut constat in Actibus, diu hinc inde pergebant, prædicantes solis Judæis. Hinc sponsus tam amorese, blande, dulciter et frequenter primitivam Ecclesiam ad gentium conversionem exhortans, ait:

Columba mea per puram et simplicem intentionem, in foraminibus petræ, id est habitans in firmissimis munimentis fidei et virtutum, et in profundo humilitatis, in caverna maceriæ, id est in abscondito protectionis divinæ, quæ est ipsis credentibus murus ac paries contra adversarios suæ salutis. Denique per foramina petræ, valde convenienter intelliguntur vulnera Salvatoris, de quo sanctus ait Apostolus: Petra autem erat Christus. Et ipsemet Dominus: Super hanc petram, id est super me ipsum, quem tu, o Petre, confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Per cavernam demum maceriæ, aptissime designatur vulnus dominici lateris. In quibus vulneribus ac caverna sponsa moratur; dum dominicam passionem devote, compassive, ac sapientialiter meditatur, ejusque meritis ac virtuti innititur, ac fructum vulnerum horum sacratissimorum perpendens, in eis suam figit fiduciam, in eis omnem suam adversitatem dulcorat, in contemplatione eorum patientiam discit, et universam sponsi passionem cordi suo inseribit: quod assidue faciendo fit sponso carissima.

Ostende mihi faciem tuam: id est, stude ac satage te ipsam mihi puram et irreprehensibilem exhibere, et coram me effunde cor tuum sincere, nec in confessione sacramentali quidquam culpæ occultes. Ostende mihi faciem tuam, id est, mentem tuam converte ad me, et pura intentione coram me ambula, sicut dixi ad Abraham, Ambula coram me, et esto perfectus; et imple quod scriptum est: Tibi dixit cor meum, Exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram. Per promptam quoque obedientiam ostende mihi faciem

Act. xi, 3.

Ibid. xiii, 5, 14 et seq.; xiv, 1 et seq., etc.

14

1 Cor. x, 4.

Math. xvi, 18.

Ps. lxi, 9.

Gen. xvii, 1.

Ps. xxvi, 8.

Ibid. x.

tuam ; et quia te diligo, faciem tuam speciosam intueri delector. *Sonet vox tua in auribus meis* : id est, verba mihi placencia loquere, tamque sonore, sapienter, ac dulciter evangelicam legem sermocinare, et infideles converte, ut acceptum sit mihi ; subditis quoque credentibus efficaciter prædica, imo et orationibus, psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus tam ferventer, pure, stabiliterque insiste, ut mihi sit gratum. *Vox enim tua dulcis* : id est, prædicatio, oratio, psalmodia, locutio tua est virtuosa, delectabilis, et accepta. Nam et ea, quæ dicis, agis ; quæ doces, adimpleres ; et quidquid prædicas, ad meum spectat honorem hominumque salutem. *Et facies tua decora* : id est, mens tua, quæ est interior facies, per dona gratiæ, per sapientiam et virtutes est reformata ac decorata, et ad intuendum jucunda : ideo noli hanc per aliquam inobedientiam inquinare.

15 Consequenter Christus committit prælati et prædicatoribus sanctis : *Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas* : id est, ad meum honorem ac vestram salutem, apprehendite, convincite, reprobate, auferte hæreticos, schismaticos, falsosque fratres, et omnes animarum deceptores, simulatores ac callidos : qui particulares Ecclesias et congregationes devotas nituntur subvertere, plurimosque decipiunt, fingendo se mortuos huic mundo, et rigorosam vitam forinsecus prætendendo : quemadmodum vulpes famelica fingit se mortuam, et tanquam cadaver neglectum projicit se seorsum, eversis oculis, deciditibus pilis, extensisque pedibus, quatenus ignorantes et supersedentes sibi aves deglutiat. Hoc est quod in Evangelio loquor : Attendite vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. *Nam vinea nostra floruit* : id est, tota Ecclesia, quæ est una vinea generalis, totalis ac integra, omnes particulares Ecclesias seu vineas in se complectens ac continens : quæ vinea est mea, tanquam domini prin-

A eipalis ac redemptoris et summi pastoris ac fundatoris ; et vestra, tanquam agrorum et vicarialium prælatorum atque custodum ipsius, sicut Ezechieli loentus sum : Speculatorem te dedi domui Israel. Et Isaias fatetur : Super speculam Domini ego sum stans jugiter per diem. Qui rursus ait ad Synagogam, tanquam sibi suo modo commissam : Tritura mea et filia areæ meæ, quæ audiui a Domino, annuntiavi vobis. Hæc, inquam, vinea crescit quotidie numero ac merito, et floret in gratia omnique decore virtutum : quod tempore Apostolorum et postea sæpius ita fuit. Ideo præcavendum, ne a vulpibus illis, quæ fingunt se humiles, et revera vilissimæ sunt, lædatur.

Ad hanc jussionem respondet Ecclesia, videns se a sponso tam vehementer amari, ac incessanter curari ac protegi : *Dilectus meus mihi, et ego illi*. Amorosæ locutiones solent esse truncatæ, quoniam magnitudo affectionis verba abrumpit : ut quum in Evangelio ait Salvator, videns ac deflens Jerusalem : Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quemadmodum igitur eloquens Aaron fuit os Moysis, ita in talibus ratio prudens debet supplere ac interpretari verba ferventis affectionis, et excessivi amoris. Sic ergo et nunc quum loquitur sponsa, Dilectus meus mihi, et ego illi, supplendum est : Dilectus meus intentus, familiaris, fidelis, amorusus atque dulcissimus mihi est ; ego quoque pro viribus meis intenta, fidelis, affectuosa, familiaris sum illi. Ideo per prælatos et filios meos non omittam capere vulpes demolientes.

Qui pascitur inter lilia, id est, in cordibus continentium ac pure viventium et in splendore virtutum delectatur, quiescit, et quasi nutriri se protestatur. Justus enim Dominus et justitias dilexit ; et recti habitabant eum vultu ipsius. Qui ait per Jeremiam prophetam : Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Unde

Ezech. iii, 17.
Is. xxi, 8.

Ibid. 10.

16

Luc. xix, 42.

Exod. iv, 14-16.

Ps. x, 8.

Ps. cxxxix, 14.

Jer. xv, 19.

Apoc. xiv. 4. in Apocalypsi de talibus fertur : Ii se-
 17 *quuntur Agnum quocumque ierit. Donec*
adspiret dies : id est, usque ad diem ju-
dicii, et quousque dies gloriæ æternalis
adveniat, sic pascitur sponsus inter can-
didos viatores : quos tunc transferet ad,
plenissimam beatificæ fruitionis reflectio-
nam qua pascet eos ; et inclinentur um-
bræ : quia tunc cessabit imperfectio no-
stræ cognitionis, et mortale hoc induet
immortalitatem, nec diutius erunt electi
sedentes in tenebris et umbra mortis. Om-
nis autem contemplatio vitæ præsentis,
respectu beatificæ visionis, umbra est, et
velut caligo ac somnus.

I Cor. xv,
 54.

Luc. 1, 79.

Revertere ; similis esto, dilecte mi, etc.
 Hæc verba sunt sponsæ, tanquam Eccle-
 sia in persona prælatorum ac prædican-
 tium dicat : Tu mihi, o sponse, officium
 prædicationis et pastoralium executionem
 actuum commisisti : in quibus quia para-
 ta sum tuo obedire imperio, precor ut ei-
 to digneris reverti ad me, applicando me
 tibi in exercitiis vitæ contemplativæ, at-
 que in florido lectulo nostro præfato me
 dignanter ac dulciter amplexando. Rever-
 taris quoque assidue ad me, per quotidia-
 nam tuæ gratiæ confortationem, ac tui gra-
 tiosi subsidii exhibitionem : ut quod mihi
 jussisti, digne adimpleam, quæ sine te

A nil agere queo. Insuper, revertere ad me,
 quatenus de hujus incolatu exsilii, et de
 tenebris umbraque mortis vitæ istius, ad
 diem æternitatis et splendoris, ad lumen
 gloriæ me transferre digneris ; et in hoc,
 esto similis *capræ hinnuloque cervorum,*
 implendo celeriter desiderium meum, sicut
 animalia ista (de quorum proprietatibus
 dictum est) velocissimi motus sunt, quo-
 niam te clare ac fruitive intueri summe
 desidero : sicut dixit Apostolus : Infelix
 ego homo ! quis me liberabit de corpore
 mortis hujus ? Sic quoque similis esto ca-
 præ ac hinnulo *super montes Bethel,* id
 est in personis militantis Ecclesiæ jam
 perfectis : quæ cupiunt dissolvi, et aptæ
 sunt te protinus frui ; et recte montes di-
 cuntur, propter eminentiam gratiæ ac vir-
 tutum suarum, et propter altitudinem di-
 gnitatis eis concessæ ; quæ etiam montes
 Bethel vocantur, id est montes Ecclesiæ,
 quæ est domus Dei. Bethel equidem, do-
 mus Dei interpretatur. Vel : o dilecte, si-
 milis esto, etc., id est, tu existens ac
 habitans super montes Bethel, id est su-
 per omnes choros angelorum, qui sunt
 montes Bethel, id est triumphantis Eccle-
 siæ, quæ est summa, pulcherrima, ac per-
 fectissima domus Dei : tu, inquam, similis
 esto capræ, etc., sicut jam expositum est.

5.

Rom. vii,
 24.

Philipp. 1,
 23.

ARTICULUS VII

EXPOSITIO EJUSDEM CAPITULI SECUNDI, DE CHRISTO ET SPONSA PARTICULARI.

1 **L**OQUITUR sponsus celestis ad animam
 amorosam : *Ego flos campi.* Tanquam
 dicat : Recte dixisti, Lectulus noster flori-
 dus, quoniam ego ipse sum flos campi, id
 est omnis intellectus creati devoti ac fer-
 vidi, quia in ipso tanquam in campo pul-
 chro ac plano sto, moror, quiesco ac flo-
 reo, et ipsum adorno ac florentem efficio :
 et ita tu ipsa, o anima fervida, sponsa

mea, es campus floridus et decorus. Et
 sicut campus exterior floribus, virgultis,
 seminibus, fructibusque ornatur ; sic tu
 decorata es gratia virtutibusque infusis,
 donis, fructibus, meritis ac beatitudinibus
 viæ. Et quia sincera et simplex es, tortuo-
 sitatibus injustitiæ, spinis ac tribulis pas-
 sionum vitiorumque carens, atque per
 caritatis latitudinem ad omnes etiam ini-

micos te extendens, instar campi plana ac lata es; ideo in te tanquam in campo amœno ac grandi libenter deambulo. Iterum, sicut campus aratur, seminatur, et colitur a domino suo; sic tu præpararis ad gratiam, seminaris ac fecundaris a Spiritu Sancto. Si itaque vis ut sim flos tui ipsius, nequaquam permittas in agro cordis tui vitia pullulare, cogitationes inutiles passionumque motus manere; sed mihi reserva hunc campum, ut excolam, impingnem ac fecundificem eum, et in eo tanquam in paradiso deambulem. Ad quod tibi necesse est, ut quo ego dignantius et gratiosius egero tecum, eo tu existas humilior, gratior atque subiectior, et nequaquam tanquam vacca lasciviens extollaris de donis tuis: quoniam ego sum *et liliū convallium*, id est humilium, in quorum mentibus velut in vallibus descendunt, colliguntur, multiplicantur, ac fervent gratiarum mearum charismata, sicut in vallibus aquarum abundant fluenta, et radii solis plus inardescunt: et sicut liliū dulcem reddit odorem, ejusque pars adusta medicinalis efficitur; sic ego mentem quam inhabito, dulcem, in se ipsa tranquillam, aliisque benignam efficio. Igne quoque passionis adustus, factus sum animarum medela.

2 *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias*: id est, tu, o anima mihi fidelis, contemplationi intenta, et fervens amore, animabus sæcularibus (quæ aculeis passionum suarum pungunt se ipsas, et per iram, impatientiam, detractionem ac consimilia vitia lacerant alios) ita præstantior, pulchrior, suavior amabiliorque consistis, ut liliū spinis: ideo sicut liliū ornat campum, sic tu Ecclesiam. Veruntamen, quoniam omnes qui volunt pie vivere in me, persecutionem patientur; sic oportet et te pati adversa, et irrisionibus, obtreccionibus, injuriis iniquorum quasi spinis transfigi aut tangi: quod totum si æquanimitè tuleris, et bona pro malis reddideris, dulcedinemque mansuetudinis ac pii et caritativi sermonis inter

II Tim. iii,
12.

A injuriantes effuderis, sicut liliū inter spinas suavem spargit odorem, digna es nomine lili. Si vero remordes, irasceris, indignaris, et malum pro malo rependis, seu detrahendo repungis, jam desinis esse sponsa mea; nec liliū, sed spinam te judico; nec sequeris me, qui quum maledicerer, non remaledicebam; quum paterer, non comminabar, imo pro crucifixoribus meis orabam. Fac ergo similiter, nec aliorum improbitate vincaris; sed tua potius caritate, mansuetudine, humilitate, beneficentia, aliorum aversionem, iram, elationem injuriationemque vince, et lucrare sic proximos tuos, ac plures mihi sponsas acquire.

I Petr. ii,
23.

Luc. xxiii,
34.

Denique, his anima virtuosa erudita doctrinis, sponsum commendat, dicendo: *Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios*: quia speciosus est præ filiis hominum, et tanta excellentia in omni virtute præfulgens, ut ejus comparatione ceteri sint quasi ligna silvestria; estque lignum vitæ omnibus apprehendentibus ipsum. Unde et bajulans sibi crucem, ac foris jam mareidus, comparavit se florido et immarescibili ligno, dicens: Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Et quoniam ipse incomparabiliter major me est, ideo comparo eum arbori malo, quæ ab eo comparata sum lilio. Ipse enim non solum sua sanctitate ac fama odorat suaviter, sed et pascit salubriter: quod ego facere nequeo, nisi ministerialiter, in quantum id ipsum ab ipso accepero.

3

Ps. xlii, 3.

Prov. iii, 18.

Luc. xxiii,
31.

D *Sub umbra illius quem desiderabam, sedi*: id est, cordis evagationes vitavi, nec per plura dispersi me, quum unum sit necessarium: idcirco sub hujus unius umbra quiescere studeo, quoniam umbra ejus a concupiscentiarum fervore, a passionum vitiorumque æstu refrigerat, et cupiditatis ignem exstinguit. Idcirco, o Domine, sub umbra tuæ omnipotentiae a malignorum potestate spirituum sim semper securus, sub alis pietatis tuæ defende me; pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra

Ibid. x, 42.

Ps. xvi, 8.

Job xvii, 3.

Rom. viii, 31.
Jer. xvii, 5.
Job xiii, 15.
1 Petr. ii, 3.
Galat. v, 22, 23.

me. Nempe si Deus pro nobis, quis contra nos? Maledictus autem qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Ideo in te, Domine, etiam si occideris me, sperabo. *Et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Etenim fructus arboris hujus, est quidquid virtutis et gratiæ, quidquid consolationis et gaudii spiritualis in nobis exstiterit: et omnia merita nostra sunt ejus dona, sine ejus actuali motione nec aliquid meritorie possumus cogitare. Et sicut fructus ejus in patria, est beatifica illa fruitio, qua replet, reficit, oblectat et plene contentat omnes Beatos, ac cetera gaudia eorundem: sic fructus ejus in via, est contemplatio illa profunda, pura ac fervida, quæ appellatur mystica theologia in apice intellectivæ consistens, omnisque sinceritas, quies, oblectatio ei annexa, quæ suavissime reficit animam in hae vita; sed et sacra communio, intelligentia Scripturarum, spiritualis profectus, et gustare quam dulcis est Dominus, ac alia multa, sunt fructus sponsi istius; similiter duodecim fructus Spiritus, de quibus ad Galatas scribit Apostolus.

Dan. iv, 7-9.

Itaque Christus vere et excellentissime est arbor, de qua figuraliter legitur in Daniele: Ecce arbor in medio terræ, et altitudo ejus nimia. Magna arbor et fortis, et proceritas ejus contingens cælum: adspetus illius erat usque ad terminos universæ terræ. Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimius, et esca universorum in ea. Subter eam habitabant animalia et bestiae, et in ramis ejus conversabantur volucres cæli, et ex ea vesebatur omnis caro. Ista tamen ad litteram de Nabuchodonosor dicta sunt; sed verba secundum se sumpta, applicari possent ad Christum multo sublimius, quam ad illum.

4 *Introducit me rex in cellam vinariam.* Cella vinaria optime saporosa, salubriter inebriativa, est mysticæ visio theoriæ, tam clara et ardens, quod elevat animam sanctam super cuncta creata, et transfert ac rapit eam in increatum illud objectum: ita

A quod obliviscitur sui ipsius ac ceterorum, et tota in abyssum lucis incircumscriptibilis absorbetur, afficitur, inflammatur, atque ingenti jucunditate perfunditur, ita quod ex sententia dicere valet: Torrente voluptatis suæ potavit me; et rursus, Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis. Hinc Augustinus loquitur Deo: Introducis me quandoque in quemdam saporem incognitum. Bernardus quoque: Si quis, inquit, orando obtineat mente excedere in divini arcani thesauros, unde mox redeat divino amore vehementissime flagrans, æstuansque justitiæ zelo, et spiritualibus studiis totaliter fervens; iste quum ructare cœperit crapulam vini spiritualis lætitiæ, dicere potest: Introduxit me rex in cellam vinariam.

Ordinavit in me caritatem, id est, gratiam discretionis largitus est mihi, ne ex spirituali fervore me ipsam inordinate affligerem, aut per intolerabilia mihi exercitia corpus destruerem. Hæc ordinatio est tanto plus necessaria, quanto fuerit caritatis accensio magis intensa. Zelum quoque caritatis oportet esse secundum scientiam, ne fervens zelator suo fervore præcipitet semetipsum ac alios. Itaque quamvis caritas Dei non posset in se ipsa esse nimis intensa, aut major quam deest: imo quo major, eo et melior: tamen ordinata debet consistere in effectibus, qui ex ea procedunt, aut potius putantur procedere. Nam, ut asserit Augustinus, Virtute nullus male utitur: quia videlicet actus ex virtute directe elicitus, nunquam est malus, sed semper bonus. Virtus tamen, præsertim intensa, est saepe occasio operis excessivi: ejus excessus seu immoderantia non est directe ac elicitive ex virtute, sed potius ex rationis inconsideratione aut indiscretionem: quoniam vehementi affectu trahitur ratio, ut minus attendat quod congruit, sicque arbitratur ex virtute procedere, quod partim ex indiscretionem et inconsiderationem progreditur.

Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languco. Flores sunt actus

Ps. xxxv, 9.

Ps. xxxviii,

4.

Rom. x, 2.

5

sapientiae, et theologiarum virtutum, per A
 quas immediate circa Deum versatur. Mala vero seu poma sic nominata, sunt opera exteriora pia ac virtuosa. Petit igitur anima caritate languescens, floribus fulciri, id est, incremento divinae cognitionis interius perfici, summæ bonitatis dilectione calidius inflammari, in expectatione futurorum bonorum per prælibationem suavem exhilarari, in rationibus credendorum illuminationeque fidei crescere : quatenus tantis ac talibus roborata charismatibus, queat diuturnius in sponsi amplexibus demorari, nec more solito, humana fragilitate naturalique instabilitate retrahatur ac labatur deorsum. Siquidem optimum est talibus gratiis stabiliri cor; et plane beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis. Hæc igitur postulat anima radiosa, quoniam languet amore, ideo pati non valet separationem a sponso; sed quantum fieri potest, appetit tam incomparabili ac supernobilissimo bono stabiliter atque assidue frui : quæ quum desiderasset a paranymphis atque sodalibus sponsi sibi ministerialiter exhiberi, mox a sponso est exaudita, sicut subjungit.

6 *Læva ejus sub capite meo* : id est, pia et gratiosa visitatio ac consolatio sponsi, sustentat ac stabilis imbecillitatem ac labilem fluxum mentis meæ, ne pondere corporis aut propria imperfectione ab arce contemplativi intuitus ruat. *Et dextera illius amplexabitur me*, in patria : sicut expositum est in præcedenti articulo. Felix mens quæ sic in Christi pectore requiescit, atque æterni Verbi amplexibus stringitur. Quis hanc cœlestis superdignissimi sponsi caritatem, dignationem, affluentiam queat exprimere, qui animam in sinu, imo in corde suo sic facit quiescere, in quo mens taliter tranquillatur, quod vere dicere potest, In pace in id ipsum dormiam et requiescam? Animam autem sic sibi conjunctam non vult sponsus importune in exterioribus occupari, vel ante tempus a sua revocari quiete. Ideo subditur :

A *Adjuro vos, filia Jerusalem*, id est, o animæ pusillæ subditorum ac communitatis, *per capreas cervosque camporum* (juxta expositionem inductam). *ne suscite-tis neque evigilare faciatis dilectam*, sponsam meam particularem, a suæ contemplationis quiete, *quoadusque ipsa velit* : quæ utique permittit hoc fieri congruo tempore, propter fraternam salutem, aut vitæ hujus provisionem. Innotescit ex hoc, quam periculosum ac improbum sit, animam contemplationi intentam inquietare.

B Si enim magnæ esset improbitatis, familiariter loquentem cum rege terreno sine regis consensu avellere, molestare, aut deridere : quanto culpabilius est, hominem omnipotenti universorum Imperatori per contemplationem, raptum, eestasi-ve conjunctum, abstrahere, subsannare aut conturbare? Nam etsi hoc vitandum non esset propter hominem, ipsum tamen intuitu Dei, et propter reverentiam ejus esset omnino cavendum. Nec de tali homine expedit temere judicare : quia hoc esset incon-
 C venienti inconveniens addere, ac discrimen augere. Verumtamen subditus exercitium suæ contemplationis non debet obedientiæ anteferre, nec caritati proximi in ejus necessitate : ideo si a superiore suscitetur, aut a proximo indigente rogetur, obtemperet quantum valet.

Vox dilecti mei, est commissio quam audi-
 8 vi, qua commisit ne susceperet, eo quod ipse adhuc velit me suis mundissimis applicare amplexibus, præveniendō me gratiose ac præ solito copiose. Nam *ecce iste sponsus venit saliens in montibus, transiliens colles* : id est, cum tanta celeritate ac festinantia venit ad me, ut salire magis quam pergere videatur; et tam familiariter adjungit se mihi, quasi mihi soli velit uniri, cohærere ac loqui. Ideo *caprea hinnuloque cervorum* assimilo eum, quia et ipse sic visitans me, reddit me interiori visu acutum, et instar hinnuli ad bona velocem. Verumtamen non se ostendit mihi in propria claritate, sicuti est in se ipso, ideo addo : *En ipse stat post parie-*

7

8

9

Hebr. xiii,
 9.
 Ps. cxxvi,
 5.

Ps. iv, 9.

tem nostrum : juxta expositiones præta- A
 etas. Quasi dicat : Habet se instar amato-
 ris, qui ad domum veniens suæ dilectæ,
 non statim ingreditur, sed per fenestras
 cancellosque prospicit, et aliququaliter se
 ostendit, quatenus majori sui desiderio ac
 cendat amicam : sic et sponsus iste infini-
 tam suæ amœnitatis ac serenitatis amabi-
 litatem, suavitatem ac decorem aliququaliter
 mihi nunc pandit, intuendamque præbet,
 ut vehementius incalescam, atque ad cla-
 rum ac beatificum ejus intuitum calidius
 inardescam.

10 *En dilectus meus loquitur mihi*, suo
 occulto divino instinctu, et per inspiratio-
 nem ac directionem angelicam, per Scri-
 pturas et per homines præsidentes et sa-
 pientes : *Surge a contemplationis sopore*,
propera, amica mea, id est, cum omni
 promptitudine et ardore exerce exteriora
 quæ tibi incumbunt, *columba mea, for-*
mosa mea, et veni. Ecce quanta est digni-
 tas animæ virtuosæ ac contemplativæ, et
 quam amabilem Deo faciunt virtutes crea-
 turam rationalem, quæ tot amorosis nomi-
 nibus invitatur ac nominatur a sponso.

11 *Jam enim hiems*, id est torpor acci-
 diæ, frigus invidiæ, aut sterilitas ultionis,
transiit. *Imber*, id est profluvium perstre-
 pentium cogitationum ac tumultuantium
 desideriorum carnalium, instar imbris in-
 eidentium, *abiit*. *Flores apparuerunt in*
terra nostra, id est, virtutum ornatus eru-
 perunt in agro cordis tui : qui est terra
 mea et tua, id est nostra : mea, per crea-
 tionem, dilectionem et prædestinationem :
 tua, per concessionem et possessionem.

12 *Tempus putationis advenit* : id est, hora
 nunc est, ut omnem culpam quantumlibet
 parvam, abscidas a te, ne quid inveniatur
 in te quod meum offendat adspectum, et
 lucem contemplationis obfuset. Itaque,
 sicut sole oriente fugantur caligines, expel-
 lunturque tenebræ, et nebulae dissipantur,
 clarescit aer ac mundi facies decoratur : sic
 Sole sapientiæ, sponso cœlesti, veniente
 atque ingrediente in animam contemplati-
 vam, et radiante in ea, omnis torpor acci-

diæ propulsatur, gelu rancoris fugatur, ira
 sopitur, evagationes cordis et inordinatæ
 affectiones pelluntur, et serenatur atque
 exhilaratur anima tota. Ideo sponso adve-
 niente, protinus est surgendum et prope-
 randum in ejus occursum, ut cum ingenti
 reverentia suscipiatur, et quidquid gratiæ
 dederit, diligentissime conservetur ; nec
 aurea illa suæ visitationis hora est ne-
 gligenda, ne forsitan indignatus, postea
 etiam, quamvis rogatus, sic advenire re-
 euset.

B *Vox turturis audita est in terra nostra* :
 id est, oratio pudicæ, castæ ac solitariæ
 mentis, ad aures pietatis meæ devenit, et
 mihi accepta est. Hinc ad animam pœni-
 tentem et gementem, et de suis culpis eru-
 bescentem, benigne revertor : et ita quasi
 tempus vernale resplenduit animæ. *Ficus*
protulit grossos suos. Per arborem ficæ, si-
 gnificatur hic anima fructuosa, caritatis,
 pietatis et devotionis suavitate referta :
 quæ statim ut potuit, cœpit agere aliquid
 boni ac devotioni insistere, quamvis exer-
 citia ejus essent adhuc imperfecta, im-
 matura, faciliterque ex vento tentationis
 seu adversitatis ejusque labentia. Propter
 quod designantur per grossos, qui sunt
 fructus primi, immaturi, ac levi vento ca-
 dentes. *Vineæ florentes dederunt odorem*
suum. Non solum Ecclesia, sed et quælibet
 devota anima merito vinea appellatur,
 quæ in corpore suo quasi in terra planta-
 ta, a Spiritu Sancto principaliter et per
 ejus ministros ministerialiter colitur, a su-
 perfluitate sua purgatur, et fructus vir-
 tutum jucundos spiritualiter inebriantes
 producit. Bonæ quoque conversationis re-
 dolet fama, et interna suavitate perfundi-
 tur, per quam etiam ad proximos habet se
 dulciter. Hanc vineam, id est animam su-
 am, unusquisque Deo auxiliante, angelo
 dirigente, Scripturis ac prælatis docenti-
 bus, debet excolere, ab aestu concupiscen-
 tiæ præservare, devotionis pinguedine im-
 pinguare, bonis replere operibus, putare a
 vitiis, atque ad perseverantiæ maturitatem
 ac ubertatem perducere. Vineæ ergo flo-

rentes, id est animæ virtuosæ bene exultæ, dederunt odorem suum, quo proximos ad meliora traxerunt. Ideo et tu, o anima quam exhortor, illarum vigilantiam ac virtutes debes sectari, et cavere ne negligens inveniaris ac fœda.

14 *Surge, contemplando superna, amica mea, per amicitiam mutuam, sponsa mea, mihi per fidem, spem et caritatem desponsata, a me fecundata; et veni, ut mihi quotidie vicinior ac perfectior uniaris; columba mea, id est, columbinis proprietatibus decorata, et mihi dilecta, in*

foraminibus petrae, in caverna maceriae. Præter expositiones præcedentis articuli super hoc introductas, possunt per foramina petrae, intelligi tuta ac robusta latibula gratiæ, in quibus animæ virtuosæ quiescunt, et a suæ salutis hostibus se abscondunt durante hac vita. Hæc autem latibula, sunt humilis recognitio propriæ defectuositatis, spes divinæ subventionis, timor Dei sincerus, et mortificatio sui ipsius, refugiumque ad Deum, ei jugiter inhærere. Caverna vero maceriae, est hu-

Joann. x,
11.
Prov. xxvii,
23.

mihi faciem tuam. Quum enim sim pastor bonus, diligenter volo agnoscere vultum pecoris mei: ideo mentem tuam jugiter orna, ut coram me resplendeat gratia et virtute, sapientia et fervore. Mihi quoque, id est vicariis meis superioribus tuis, secreta tua ostende, præsertim in foro confessionis, et quando tentatione, serupulo,

Thren. ii,
19.

dubitatione seu anxietate gravaris; effunde quasi aquam ante me cor tuum. *Sonet vox tua in auribus meis:* id est, laudibus meis, precibus et doctrinis insiste; et omne quod loqueris, tale sit, ut acceptum sit mihi, et per approbationem audiatur a

Joann. ix,
31.

me. Impios namque non audio, neque agnosco, eo modo quo per Prophetam eis testatus sum: Quum multiplicaveritis preces, non audiam. In Evangelio quoque:

Is. i, 15.

Matth. xxv,
12; Luc. xiii,
27.

Amen dico vobis, nescio vos unde sitis; discedite a me, operarii iniquitatis. *Vox*

enim tua dulcis, videlicet clamor interior, utpote amor, virtuosa affectio, desiderium sanetum: quæ adeo placent Deo, ut propter ea etiam vox oris ex ipsis procedens dulcis et placens sit Domino.

Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliantur vineas. Parvulæ vulpes istæ, sunt fraus, dolus, hypoëresis, calliditas, duplicitas, vitia virtutum specie operta: quæ animas virtuosas spiritualiter destruunt, et quidquid gratiæ aut meriti habuerint, tollunt. Similiter, pravæ suggestiones, tentationum exordia, primi motus, inchoationes culparum: quæ mox in principio sunt penitus extirpanda, ne paulatim totam inficiant animæ vineam. Has vulpes studeant præsertim auferre de suorum cordibus subditorum, imo primo omnium a se ipsis. *Nam vinea nostra floruit.* Hoc unicuique bono pastori loquitur Christus, dum pastor congregationi sibi commissæ præest idonee: sicque congregatio illa est communis vinea Christi, et ejus vicarii.

Dilectus meus mihi, et ego illi. Circa hoc ait Bernardus: O sancta anima, quid dilectus tuus tibi, et tu, quid illi? Quæ inter vos tam familiaris favorabilisque locutio, ut nec penitus tacere possitis, neque quod sentitis, exprimere valeatis? Habent enim suas voces ipsi affectus, quibus se aliquando produnt, etiam quando nolunt: ut timor meticulosas, dolor gemebundas, amor jucundas. Amor etenim flagrans ac vehemens, præsertim divinus, dum se intra se cohibere non valet, non

attendit quo ordine, qua lege, quave serie verborum ebulliat, dummodo ex hoc nullum sui sentiat detrimentum. Itaque, *Dilectus meus mihi, et ego illi,* id est, sponsus ille dulcissimus adhæret, placet, et congruit mihi, et ego illi. *Qui pascitur inter lilia,* id est, mundis meditationibus, virtuosis affectionibus, sanctis actibus delectatur, inquinamenta carnis et cordis abhorrens: quoniam non Deus volens iniquitatem ipse est, et omnem aversatur impietatem, imo odio sunt ei impius et im-

15

16

Ps. v, 5.

Sap. xiv, 9.

pietas ejus. Si ergo vis sponsum istum A nem solitam et internam, atque alacritatem reficere, et refici ab eodem, talibus liliis mentem tuam adorna, apprehensiones phantasticas, cogitationesque fœdas et omnem turpem ac sensualem excludere affectum, *donec adspiret dies* in quo remuneret sponsam.

Revertere. Sponsus quippe interdum dispensative subtrahit et suspendit ad tempus ab anima pia consolationis suæ præsentiam, devotionem sensibilem, visitatio-

in cultu divino : ita quod anima talis interdum veretur se sponsum offendisse, et ideo esse relictam. Sponsus vero id agit, ne ipsa ex promptitudine et opulentia spiritali inaniter moveatur, aut securitate nimia resolvatur ; sed propriam penset fragilitatem, seque humiliet, atque ad sponsum suspiret frequentius : et sic gratiæ mereatur augmentum, de cetero quoque custoditior exstet.

ARTICULUS VIII

SEQUITUR EXPOSITIO EJUSDEM CAPITULI SECUNDI, DE SPONSO ET SPONSA SINGULARI.

1 **E**GO *flos campi*. Beatissima Virgo est B omnium arcem virtutum, et nihilo minus vernantissimus, pulcherrimus ac redolentissimus flos campi, id est sæculi hujus : in quo tanquam loco certaminis sumus constituti, quia militia est vita nostra super terram. Ipsa quoque est flos campi, id est horti deliciarum, videlicet paradisi cœlestis. Et rursus, flos campi est, id est militantis Ecclesiæ in terra peregrinantis : ejus ipsa est mater, flos, regina, et advocata, suis orationibus ac meritis procurans Ecclesiæ ornamenta virtutum ac redolentiam meritorum. Denique, ipsa est flos cujuslibet animæ devotæ eam amantis : ejus memoriam nunquam ingreditur sine fructu, et sine suæ diffusionis dulcedinis. *Et liliū convallium*. Ipsa instar lili præclare venustat corda humilium. Rursus, ipsa suavissima et incomparabilis Virgo Deifera, est liliū convallium, id est proles floridissima suorum parentum humilium, a quibus velut speciosissimum liliū est exorta : nec Salomon in omni gloria sua ita ornatus fuit, ut liliū istud. Et sicut liliū est flos D creescens in altum, et tamen repanda ac dependentia folia granaque aurea habens ; sic optima et amabilissima Virgo crevit in

excellentiā suarum virtutum per humilitatem depressit ; fide quoque, spe et caritate ac donis Spiritus Sancti tanquam aureis granis ornatissima exstitit. — Præterea Christus est *flos campi*, id est filius Virginis hujus, cujus uterus fuit mundissimus campus, omni castitate, temperantia, puritate ineffabiliter decoratus ; *et liliū convallium*, descendens ex progenie patrum humilium ac parentum Virginis admirandæ : inter ejus parentes fuit omnino honorabile connubium, et torus immaculatus ; et specialiter in eorum conventionē, qua Virginem dignissimam genuerunt, omnimoda fuit honestas.

Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias. Quamvis enim fuerint multæ virgines sanctæ, quarum quædam martyrii gloriam sunt adeptæ ; tamen respectu hujus unice Virginis, singularis amicæ sponsi, quasi spinæ fuisse videntur, in quantum aliquid culpæ habebant : et quamvis in se fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes prorsus extinctus ; fuerunt et aliis spinæ, qui ex earum intuitu, mucrone concupiscentiæ pungebantur, quamvis ipsæ virgines sanctæ, non fuerint in hoc

Matth. vi, 29.

ipso culpabiles. Porro hæc unica Dei delectabilissima Virgo, totius superbeatissimæ Trinitatis media et amica ac socia, ab omni culpa fuit prorsus immunis : fuit in ea fomes plene exstinctus; et tam intentissima castitate erat repleta, quod intuentium corda sic penetravit sua inæstimabili castitate virginea, quod a nullo potuit concupisci, imo potius exstinxit ad horam illorum libidinem.

Præterea Virgo gratissima, in qua et cum qua esse, fuit Deo deliciosum, commendat Filium suum, dicendo : *Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios.* Nec enim ipsa sacratissima Virgo in tantum excedit ceteras filias, quantum unigenitus Filius ejus filios ceteros. Quem recte ait excedere filios, sicut

Ps. xiii, 3. malus ligna silvatica : siquidem omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt;

Is. liii, 6. et omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit. Etenim

Rom. iii, 23. omnes peccaverunt, et egent gloria Dei.

Atque, ut gloriosus dixit Joannes Baptista, Qui de terra est, de terra est, et de

Joann. iii, 31. terra loquitur; qui autem de cœlo venit, super omnes est. At vero de hac arbore loquitur Alexander : Malus est arbor pulcherrima, cujus fructus sumi jubetur a

Lev. xxiii, 40. filiis Israel cum palmarum spatulis, dum habitarent in umbraculis; et profert poma coloris aerii. Nitentissimus quoque viror foliorum ipsius, ita intuentibus est acceptus, ut quum radii solis tangunt superiora ejus, ex reverberatione fulgoris videatur aureis ramis ornatus. Hæc arbor nunquam suo fructu privatur; estque re-

cta, alta, frondosa, delectans flore, recreans odore, reficiensque sapore. Ideo recte significat Virginis Filium, Dominum Jesum Christum, qui delectat nos flore suæ sanctissimæ conversationis, recreat odore suæ verissimæ prædicationis, et reficit sapore suæ suavissimæ consolationis : in quo nulla fuit curvitas culpæ, sed summæ perfectionis proceritas; cujus adspectus fuit consolatorius valde, et folia, id est verba ipsius, auro sapientiæ radiabant.

Sub umbra illius quem desiderabam, sedi. Humillima et quietissima Virgo, Filii sui veram deitatem omnipotentiamque cognoseens, tanto perfectius sub ejus protectione quievit, et ejus auxilio innitebatur, quanto erat humilior. Conversando quoque in hoc mundo cum dilectissimo sponso ac filio suo, sub ejus pietate debebat, sub ejus exemplarissima conversatione profecit, et coram sermocinante resedit frequenter, verba prædicantis sponsi intentissime advertendo, in quibus et miro modo delectabatur, sicut subdendo fatetur : *Et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Refecit utique Dominus majestatis munificentissimus, Unigenitus Patris, suam præstantissimam Matrem copiosissimis ac suavissimis refectionibus mentis, illuminando mirifice, inflammando deifice, exhilarando assidue, et renovando atque augendo in ea pretiosissima munera gratiarum continue. Amplius, suavissima cordis relectio fuit divinissimæ Virgini, Unicum suum quotidie intueri, audire et contrectare Verbum vitæ; et dum ipsa Domina angelorum, Filium Dei ex se natum corporaliter lactavit, educavit, deduxit, ipse omnipotens liberalissimus Filius, tam capacem et dilectissimam Matrem spiritualiter, copiosissime, indesinenter refecit, accendit, implevit.

Introduxit me rex in cellam vinariam. Te introduxit, o beatissima Domina! Nec solum introduxit te in cellam vinariam; sed et in ipsum vinum, cui totaliter te intinxit, quia in abyssum divitiarum ac deliciarum suarum te prorsus immersit, omni benedictione te adimplevit, et jucunditatibus inebriavit frequenter, præsertim in annuntiatione angelica, in conceptione Filii Dei, in nativitate ejusdem, et alias sæpe.

Ordinavit in me caritatem : quia quidquid de naturali aut quocumque alio in me fuit amore, totum plene et potestative fuit subjectum caritati, et informatum ab eo, ac juxta ejus imperium etiam passionnes appetitus sensitivi mei plenarie rege-

bantur ac movebantur; nec unquam fuit in me inordinata affectio, neque ad Filium meum, quamvis unicum, speciosissimum, præstantissimum atque carissimum, fui unquam sensualiter affecta: sicut interdum Apostoli, propter quod audierunt ab eo: Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos. Caritas quoque mea fuit circa sua objecta in suis actibus decentissime ordinata, ita quod Deum primo et maxime propter puram et infinitam bonitatem ipsius dilexi purissime; deinde, quoniam prior dilexit me, atque ad tanta ac talia me præ omni creatura elegit, ut scilicet essem mater ipsius, et propter cetera ejus beneficia generalia, specialia, ac singularia. Ad assumptam vero humanitatem Filii mei dulcissimi, habui caritatem valde præcipuam, imo et vehementissimum naturalem amorem gessi ad eum. Quamvis etiam a tempore quo uti cœpi ratione, valde dilexerim proximos, et in eorum caritate profecerim; tamen ab ea hora, qua propter hominum salvationem facta sum Genitrix Dei, inæstimabiliter dilexi genus humanum, et in ejus puro amore quotidie crevi. Imo nec passionem Filii mei, in quantum erat salvativa generis humani, abhorruï.

5 *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Noverat docillima ac sapientissima Virgo, ante Filii sui passionem neminem posse ad beatificam Deitatis pertingere visionem: ideo usque ad illud tempus patientius pertulit hujus exsilio incolatum; verum ex tunc cœpit ardentius ad cœlestem affici mansionem, præsertim post sui dilecti ascensionem. Unde ex tunc potissime languit caritate, suspirans ad immediatum, inseparabilem, et aeternum sponsi amplexum letissimum: ideo floribus concupivit fuleiri ac malis stipari, id est cœlestibus consolationibus, copiosis profectibus, ac plurimorum conversionibus interim confoveri ac recreari: quod utique copiosissime fuit consecuta, ut subditur.

6 *Læva ejus sub capite meo, quia in*

præsenti me gratiosissime sustentavit; *et dextera illius amplexabitur me.* Jam namque in mea assumptione ad suam me dexteram collocavit, et assumptam cum corpore, corporaliter sibi univit; atque ad tam claram et voluptuosissimam suæ deitatis intuitionem promovit, quantam pura creatura sine personali unione videtur capere posse. Credimus quoque, o supercœlestis Domina, omnium creaturarum deus et gloria, te cum puero Jesu in sua sacra infantia (qua renovata est senectus et vetustas nostra) quandoque in eodem lecto dormivisse, atque infantulum Deum verum inter tua mundissima brachia collocasse, teque ab ejus dextera amplexatam. O quam incomparabilis et indicibilis est excellentia, beatitudo, et gloria tua! Quam propinquissima et familiarissima facta es Deo! Certe in quantum es Mater veri Dei, es dignitatis quodammodo infinitæ; et quanta fuit et est eminentia tuæ dignitatis, tanta et bonitatis, tanta quoque et felicitatis. Omnem ergo admirationem et capacitatem nostram transcendit beatitudo et gloria tua.

Adjuro vos, filii Jerusalem, ne suscitatis neque evigilare faciatis dilectam, quoad usque ipsa velit. Post Christi ascensionem ac missionem paracliti Spiritus Sancti, multiplicatis fidelibus, et evidenti fide tenentibus sacrosanctam Virginem esse veri Dei Matrem, omnes eam in maxima et admirabili reverentia (ut vere deceuit) habuerunt, atque ad ipsam in omni necessitate et rationabili causa habebant refugium: sed et plurimi magni ac sapientissimi etiam ex paganismo conversi, talem ac tantam videre et audire præcordialiter optaverunt, ut patet de S. Ignatio. Legitur item, quod grandis congregatio sanctarum virginum morabatur cum ea, ejus obsequio deputata. Commisit igitur sponsus cœlestis omnibus istis, ne importune hanc prædilectissimam sponsam et matrem suam accederent, ad revocandum eam de suo secreto et quietissimo actu et loco, ubi contemplativæ vitæ exercitiis, cum devo-

tione sibi soli ac sponso cognita, excellentissime inhærebat. Verumtamen, quoniam sponsus noverat eam in proximorum caritate æstantissimam esse, jugiterque paratam succurrere et suscitari pro rationabili causa, addidit : Quoadusque ipsa velit, utpote tempore congruo : in quo sine dubio semper fuit prompta, quoniam fructum passionis et mortis Filii sui ferventissime semper optavit.

8 *Vox dilecti mei* est, qui modo prætaeto hortatur ne susceper. *Eecce venit saliens in montibus, transiliens colles.* Hoc rectissime dicere potuit Virgo exœlsa, benedicta Maria, quando ab archangelo Gabriele audivit : *Eecce concipies in utero et paries filium, ac cœtera quæ refert Evangelista.*

Luc. i, 31.

Imo tunc uno vehementissimo saltu a throno paterno in uterum prosiliit virginalem : ob cujus celeritatem aliasque rationes præhabitas, comparatur *caprea hinnuloque cervorum.* Exsultavit enim ut gigas ad eurrendam viam. *En ipse stat post parietem nostrum* : id est, in carne mundissima, quam ex me assumpsit, suam latere voluit deitatem, me quoque cum Archangelo conferente, de proximo adstitit ; *prospiciens per cancellos,* qualiter nostrum finiremus colloquium. Dum consentiendo dixissem, *Eecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* : dicto celerius, imo instantaneæ prosiliit in me, et corpus assumpsit ex me.

9 *En dilectus meus loquitur mihi.* Qui enim per Gabrielem loquebatur mihi forinsecus, per se ipsum loquebatur mihi intrinsecus, me hortando ac incitando inspiratione occulta ad credendum Archangelo, ad consentiendum ejus oraculo, ad cooperandum summo ac divinissimo incarnationis mysterio. Et dixit mihi, instinctu secreto : *Surge,* a consideratione humillima tuæ propriæ parvitatæ, ad actum nobilissimæ magnanimitatis : quatenus pietati meæ omnipotentis innitendo, credas mox agendum ex me, et fiendum ex te, atque complendum per te, quod tibi ore nuntiatur angelico, et omnem transcendit naturam,

Ps. xviii, 6.

Luc. i, 38.

10 *En dilectus meus loquitur mihi.* Qui enim per Gabrielem loquebatur mihi forinsecus, per se ipsum loquebatur mihi intrinsecus, me hortando ac incitando inspiratione occulta ad credendum Archangelo, ad consentiendum ejus oraculo, ad cooperandum summo ac divinissimo incarnationis mysterio. Et dixit mihi, instinctu secreto : *Surge,* a consideratione humillima tuæ propriæ parvitatæ, ad actum nobilissimæ magnanimitatis : quatenus pietati meæ omnipotentis innitendo, credas mox agendum ex me, et fiendum ex te, atque complendum per te, quod tibi ore nuntiatur angelico, et omnem transcendit naturam,

A nec ulla fieri potest creata virtute. *Propera,* id est, festinanter sic age, crede, consenti ; loquere verbum, præpara uterum, præbe materiam, ut concipiar a te, et gignar ex te, qui æternaliter sum conceptus et natus ex Patre, in quo idem est mihi concipi et gigni, quoniam generatio illa, intellectualis, immaterialis, intemporalis consistit. O *amica mea* singularis et unica, cujus respectu aliæ sunt ancillæ, quamvis et suo modo amicæ sint. *Columba mea,* in qua nunquam fuit radix amaritudinis, felleave austeritas, sed simplicitas sapientialis inviolata. *Formosa mea,* in naturalibus donis valde perfecta in genere tuo, corpore speciosa, mente ingeniosa, optimæ indolis privilegio decorata ; ex naturali dispositione mitissima, piissima, honestissima, et ad omnem virtutem, imo universarum virtutum perfectionem, in termino excellentiæ dispositissima ; venustissima moribus, splendidissima muneribus gratiarum infusis, opulentissima meritis : et talis ac tanta, ut speciem tuam non medioeriter concupiscam, quatenus post frequentiam angelorum, tumultuationemque hominum, tandem in te requiescam, tua pulchritudine delectatus, tua tranquillitate allectus.

Ps. xlii, 12.

Jam enim hiems transit : id est, tempus est ut rigori legis terminus imponatur, et per me evangelica lex tradatur ; *imber abiit* : id est, copia ac impetus ultionum, quas lex transgressoribus suis jussit infligi, mox finem accipient. Hiems quoque et imber, sunt obscuritas veteris Testamenti, et tempestas in qua lex data est ; seu molestissima multitudo observantiarum legalium, quod fuit grave et importabile jugum, duræ cervici convenienter impositum, sed a lege evangelicæ libertatis tollendum. Unde ait Apostolus : Nox præcessit. Et princeps Apostolorum : Quid, inquit, tentatis imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? *Flores apparuerunt in terra nostra* : id est, signa præelara ac florida mei adventus

41

Rom. xiii,
12.
Act. xv, 10.

42

impleri cœperunt, et deinceps abundantius implebuntur, quia jam tempus hebdomadarum a Daniele prædictum advenit. *Dan. ix, 24.* Unde dixi Judæis : Faciem cœli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis? Jam quoque sceptrum a Juda ablatum est, et dux de femore ejus defecit. *Math. xvi, 4.* *Gen. xlix, 10.* *Tempus putationis advenit*, id est tempus liberationis populi Israel a suis peccatis, ut vitiorum superfluitates nunc amputentur : juxta id quod scribitur in Daniele : Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et addueatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungetur Sanctus Sanctorum. Unde his consonanter loquitur Paulus : *Galat. iv, 4, 5.* Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.

Vox turturis audita est in terra nostra : id est, in Synagoga insonuit sermo legis, vaticinium Prophetarum, annuntiatio de proximo regis Messiae adventu : instante etenim Salvatoris adventu. Omnipotens revelavit aliquibus patribus Synagogæ, tempus adventus Christi adesse. Unde Simeon justus et timoratus responsum acceperat a Spiritu Sancto, non visurum se mortem nisi videret Christum Domini. Similiter Zachariæ justo Gabriel nuntiavit de filio suo Joanne : Ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ. *Ficus protulit grossos suos* : id est, Synagoga fructifera et electa, quæ creditura fuit in Christum, primo observavit diligenter ea quæ legis erant. Propter quod princeps dixit Apostolorum : Nunquam comedi aliquid commune et immundum. Paulus quoque *Philipp. iii, 6.* fatetur se sine querela conversatum in lege. Sed postea abjecerunt hæc tanquam fructus ineptos, cognita gratia Christi et Spiritu Sancto accepto, sicut in Actibus Archiapostolus loquitur : Per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari. *Philipp. iii, 7.* Vas quoque electionis disseruit : Quæ mi-

A hi luera fuerunt, hæc arbitratus sum detrimenta esse. *Vineæ florentes dederunt odorem suum* : id est, virtuosæ personæ ipsius Synagogæ, duleiflua desideria sua de meo adventu coram me effuderunt, rogantes assidue pro adventu regis Messiae : quarum me trahit pia affectio, et allicit devotio sancta.

Itaque propter hæc omnia, jam *Surge, amica mea, sponsa mea* singularis et optima, *et veni*, per mentis consensum, ut me concipias tuum creatorem et omnium salvatorem; *columba mea* pudicissima, summe faceta, *in foraminibus petrae*, id est in viribus seu potentiis animæ tuæ, in omni gratia solidatæ, constantissimæ et firmatæ, puta in intellectu ac voluntate, quæ sunt spiritualia foramina per quæ anima intellectualiter cernit me et cupit. Unde in Ezechiele Dominus ait ad Cherub qui cecidit : Foramina tua in die conditionis tuæ parata sunt. Fuit itaque sacratissima Virgo, amica, sponsa et columba Verbi æterni in foraminibus petrae, id est in intellectu ac voluntate, quia per fidem et sapientiam sui intellectus, atque per spem et caritatem suæ voluntatis, placuit sponso cœlesti potissime. Et *in caverna maceriae*, id est in intellectuali memoria, per quam jugiter meditabatur divina. Nam et (teste Evangelista) Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Memoria autem est receptaculum locusque specierum, et quasi venter similitudinum rerum : et ita recte vocatur caverna, imo et caverna maceriae, id est muri sive parietis, videlicet animæ virtuosæ, quæ, juxta Ezechielem, interponit se murum inter Deum sponsum ac judicem, et inter animas peccatrices, pro quibus laborat, ut eas reconciliet Deo, et protegat a maligno. Dicitur quoque caverna maceriae, quia latet in corpore, quod inter Deum et animam quasi medius murus est, in quantum frequenter impedit a divinis, quemadmodum S. Andreas cruci appensus, dixit : Tu, Domine, nosti, quoties a tui contemplatione me impedivit.

Ostende mihi faciem tuam, id est obedi-
 dentialem promptitudinem tuæ mentis,
 et cor tuum converte ad meum ample-
 xum, ut per incarnationis mysterium ce-
 lebrentur in utero tuo nuptiæ personales,
 id est unio naturæ humanæ cum divina
 in unitate personæ; et tu ipsa in nuptiis
 illis sponsa mea singularis efficiaris. *So-
 net vox tua in auribus meis*, ita ut dicas,
 Luc. 1, 38. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum
 verbum tuum; ac deinceps completo in-
 carnationis sacro secreto, pro beneficiis
 tibi impensis gratias mihi referens, dicas :
 Ibid. 46. Magnificat anima mea Dominum, etc. *Vox
 enim tua dulcis*, quum ex plenitudine vir-
 tutum, summa caritate, ferventissima de-
 votione, sincerissima intentione emanet :
 ideo tuis laudibus, tuis orationibus, tuis
 irreprehensibilibus verbis delector. *Et fa-
 cies tua decora*, id est, mens tua pulcher-
 rima est. Magnum est valde, creaturam
 sic commendari a superaltissimo suo opi-
 fice et infallibili creatore. Si quis ab im-
 peritis et pueris vilibusque personis lau-
 detur, parum appetiat; si autem a justis
 ac sapientibus, forsitan magni pendit :
 quanto magis a Creatore, qui est ipsa
 sanctitas ac sapientia infinita, incompara-
 biliter majus est commendari?

Denique omnia ista ab illo loco, Sur-
 ge, amica mea, sponsa mea, et veni, pos-
 sunt exponi de Christo, qui in suæ be-
 nedictæ Matris gloriosa ascensione, ista
 et consimilia ad eam locutus est, ejus-
 que faciem glorificatam voluit sibi os-
 tendi in throno gloriæ, quo eam juxta se
 collocavit; ibi quoque voluit eam affari
 et vocem ejus audire. De talibus amoro-
 sis, ardentissimis, suavissimis, laudisonis
 vocibus, quibus Christus et Mater vir-
 ginea se mutuo alloquuntur ac laudant
 cum maxima delectatione in cælo, multa
 in revelationibus sanctæ Brigittæ conti-
 nentur : in quibus sponsus ille cælestis
 in supernorum præsentia civium fate-
 tur et asserit, allocutiones ac laudes suæ
 Matris sibi acceptissimas ineffabiliterque
 suaves existere. Sed brevitatis, cui stu-

A deo, prohibet me illa diffusius allegare.

Capite nobis, tu, sponsa, cum tuis, *vul-
 pes parvulas quæ demoliuntur vineas*. Hoc
 Regina cælorum, universarum electissima
 creaturarum, excellentissime adimplevit :
 quæ sola omnem hæreticam dicitur pravi-
 tatem interemisse; ejus meritis et preci-
 bus sancti viri convicerunt hæresiarchas.
 Parvulæ quoque vulpes sunt dæmones vi-
 tiosi ac viles, qui parvuli sunt valore, non
 malignitate, et tanquam parvuli invisibi-
 liter circumquaque discurrunt; atque ob
 B maximam suam invidiam rite parvuli nun-
 cupantur, juxta quod scriptum est : Par-
 vulum occidit invidia. Hinc frequenter in
 forma parvulorum Æthiopum, sanctis sunt
 viris ostensi. Et nisi sacratissima advoca-
 ta ac sponsa ista auxilietur, vineas (id est
 Ecclesias ac animas pias) demoliuntur.
Nam vinea nostra floruit, id est universa-
 lis Ecclesia, quæ communis est Christo
 sponso ac Matri ejus dignissimæ. Christus
 enim est Deus, Dominus, salvator et iudex,
 legiferque Ecclesiæ : Virgo autem Christi-
 fera, regina, mater, et advocata Ecclesiæ
 prædicatur.

Dilectus meus mihi, et ego illi : id est,
 sponsus iste omnibus Sanctis dilectus; sed
 tanto specialius mihi carus, quanto præ-
 ceteris me in matrem et sponsam singu-
 larem elegit : hic, inquam, dilectus mihi
 familiarissime est intentus, cohærens, in-
 nixus; et ego similiter illi. *Qui pascitur
 inter lilia*, id est in mentibus castis ac
 puris. *Revertere; similis esto, dilecte mi,
 capræ hinnuloque cervorum*. Hoc tener-
 rima et affectuosissima Virgo ac Domina
 dixit, Unigenito suo sibi per passionem et
 mortem corporaliter ad modicum tempus
 ablato : propter quod desolata ac prorsus
 mœstissima facta, atque de proxima ejus
 resurrectione certissima, desideravit ut
 post resurrectionem suam appareret mox
 sibi, et reverteretur ad eam : quod ele-
 mentissimus Filius utique fecit; et quo
 suavissima Mater fuerat ei magis compas-
 sa, atque amarius desolata, eo in ista ap-
 paritione copiosius ac dulcius consolatus

45

Job v, 2.

16

17

est eam Filius ejus. Tunc quoque et ipsa A consolaretur gregem suum pusillum amarissimum desolatum : quod et Filius adorandus tam celerrime egit, ut in hoc capreæ sit assimilatus et hinnulo.

ARTICULUS IX

ELUCIDATIO CAPITULI TERTII : IN LECTULO MEO, ETC. ; DE SPONSO ET SPONSA GENERALI.

ECCLESIA in fine præcedentis capituli B dixit, Revertere, cupiens gratiosum ac dulcem reditum sponsi : quo tardante, ipsa fecit quod in exordio hujus capituli loquitur : *In lectulo meo per noctes quæsi* 1 *vi quem diligit anima mea.* In lectulo namque magis sentitur atque molestius toleratur sponsi absentia. In toto autem hoc libro tractatur de spirituali connubio ac divino amore, quasi sub similitudinibus carnalis conjugii ac sensualis dilectionis. Unde quidam obtenebrati, putarunt Salomonem loqui ad litteram de se ipso C et conjuge ejus filia Pharaonis : quod nequaquam putandum, nec littera consonat, imo in multis inde discordat.

Itaque Ecclesia universalis in tribulationibus et persecutionibus constituta, aut solitis gratiarum affluentis destituta, atque in pluribus deformata, testatur : *In lectulo mea*, id est in quiete meditationum et orationum mearum, et in exercitatione interna conscientie meæ, *per noctes*, id est, temporibus adversitatum atque in regione ac umbra* mortis, et in obscuritate D præsentis notitie, quæ est per speculum et ænigma, *quæsi* sponsum *quem diligit anima mea.* Quamvis enim sponsus iste nunquam relinquat Ecclesiam suam in toto, nec quantum ad ea quæ sunt de necessitate salutis ; aliquando tamen deserit eam in parte, et quantum ad dulcedinis suæ experimentalem saporem, et quoad hoc, quod eam persecutionibus afflictionibusque exponit. *Quæsi* illum, id est, 2 *dulcem ejus præsentiam, celerem subventionem, optavi et postulavi ; et non inventam cito ut concupivi.* Interdum namque, ut tactum est præcedenti capitulo, subtrahit se ad tempus propter causas ibi prætaetas, et ut sponsæ suæ fidelitatem experiatur, et ipsa per tribulationes coronari gloriosius mereatur, suoque tempore exaudiatur perfectius : quia, ut sponsus in Evangelio loquitur, Oportet semper orare, et non deficere. Et rursus affirmat : ^{1.} *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* ^{10.}

Surgam, id est, ab ista orationum et meditationum mearum quiete ad tempus cessabo, et in operibus exterioribus bonis me occupabo, et per jejunia, abstinentias, disciplinas et consimilia pœnitentiæ opera quæram dilectum ; *et circuibo civitatem*, id est, congregationem totam fidelium undique diligenter considerabo : quod est spiritualiter circuire, et a Deo incipere, atque ad ipsum redire, sicut in motu circulari ad punctum egressionis reditur. Nempe Ecclesia tanquam pia ac sollicita mater, statum suorum considerat filiorum. *Per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea.* Per vicos qui strictiores sunt, possunt religiosi intelligi, qui ultra mandata profitentur consilia, et strictiorem ambulant viam ; per plateas vero, quæ latiores sunt, sæculares, qui viam mandatorum incedunt. *Quæsi* illum, et *non inveni* eum in vicis his et plateis,

* alias hac
umbra
1 Cor. xiii,
12.

Luc. xviii,

Math. v,

10.

quia tam in religiosis quam in sæcularibus temporis hujus, magnam deformationem et scandala, magis quam ædificationem et opem, inveni.

3 *Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem*, id est, prælati ac doctores fidelium, quorum est cum vigilantia cordis custodire ipsos fideles ab infernalibus lupis, a tentationum periculis, a laqueis vitiorum. Unde per Isaiam loquitur Dominus : Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes. Et Paulus hortatur : Qui præest, in sollicitudine, supple, præsit. Interdum quoque per vigiles in Scripturis intelliguntur angeli sancti, juxta illud, In sententia vigilum decretum est ; itemque,

Is. LXII, 6.

Rom. XII, 8.

Dan. IV, 14.

Ibid. 10.

Apoc. III, 2.

4

Eccli. II, 11.

Matth. VII, 8.

Thren. III, 31, 32.

Tob. III, 22.

Descendit sanctus vigil. Pastores igitur fidelium jugiter vigilant super creditum sibi gregem, quemadmodum uni eorum, et sub persona illius omnibus eis præcipitur : Esto vigilans, et confirma cetera quæ moritura erant. His itaque vigilibus mihi occurrentibus interrogatorie dixi : *Num quem diligit anima mea, vidistis ?* id est, estisne desideratam sponsi præsentiam, opem et consolationem experti ? Quibus super sponsi recessu dolentibus, pertransivi. *Paululum quum pertransissem eos*, totam spem meam ponendo in pietate et gratia sponsi, eumque perseveranter quærendo, omni humano relicto solatio, *inveni quem diligit anima mea*. Quis enim speravit in Domino, et relictus est ab eo ? Et sponsus ipse promisit : Omnis qui quærit, invenit. Sed necesse est perseverare in bono incepto. Non enim repellit in sempiternum Dominus : quia etsi abjecit, tamen miserebitur secundum multitudinem miserationum suarum ; et ipse post tempestatem donat tranquillitatem, atque post fletum consolationem infundit. Sic et frequenter ad tempus reliquit vastari ac deformari et affligi Ecclesiam, et postmodum gratiosissime visitavit, consolatus est, et reformavit eandem ; et ipsa mater Ecclesia in synodis suis frequenter impetravit adsistentiam sponsi optatam, atque per sanctos viros desu-

A per missos, concupitam reformationem adeptam est.

Tenui eum, id est, constanter ei adhæsi ac obedi, et brachiis caritatis amplexata sum eum tanto avidius, quanto quæsi eum diutius, et quo amplius ejus gratiosa præsentia modo indigeo ; *nec dimittam*, id est, mentem non avertam ab eo per negligentiam aut transgressionem, ne rursus ab eo relinquer. Hæc sunt verba boni et fervidi ac constantis propositi. Sic et Apostolus dixit : Quis nos separabit a caritate Christi ? Et Psalmista : *Mihi adhærere Deo, bonum est. Donec introducam illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ*, id est, quousque simul cum illo introducear in regnum triumphantis Ecclesiæ, quæ est mater et domina Ecclesiæ militantis : quod in die novissimo, completo generali judicio, universaliter fiet ac consummate, quum dixerit Judex ac sponsus : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Interim autem Ecclesia tenet sponsum suum per fidem, spem, et caritatem ; tunc vero deinceps possessura est eum sine difficultate atque renisu ac pugna, per visionem, conjunctionem ac fruitionem felicem. Cubiculum vero triumphantis Ecclesiæ, est pax illa supernæ Jerusalem, omnem sensum exsuperans, seu puritas Beatorum confirmata in bono, in qua securissime conquiescunt. Rursus, domus illa, est tota patria illa beata. Cubicula vero illius, sunt diversi gradus præmiorum, juxta diversitatem et exigentiam meritorum. De qua ait Apostolus : Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis corrumpatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, æternam in cælis. — Vel sic : *donec introducam illum in domum matris meæ, etc.*, id est ad particulares Ecclesias, reformando eas per auxilium sponsi : quæ sunt domus et congregationes matris meæ, id est filię ortæ ex primitiva Ecclesia, quæ est mater et genitrix mea, quia prior me tem-

Rom. VIII,

35.

Ps. LXXII,

28.

Galat. IV,

26.

Matth. XXV,

34.

Philipp. IV,

7.

II Cor. V, 1.

pore, et ex ea gratiam et doctrinam suscepi. Cubicula autem, sunt diversi status et gradus ordinesque credentium. Unde et dicitur in Psalmo : Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

Ps. iv, 5.

Hoc tam sancto sponsæ generalis audito proposito, Christus jubet filiabus Jerusalem, ne sponsam a suis avellant amplexibus, dicens : *Adjuro vos, filiae Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque exigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Estque iste versus

5

Cant. ii, 7.

præcedenti capitulo expositus : quem sponsus ad insinuandum magnitudinem suæ caritatis sollicitudinisque ad sponsam, hic repetit. Vel ibi protulit versum hunc ad Ecclesiam ex Judaismo conversam, hic ad Ecclesiam ex gentilitate collectam, vel potius ad eandem, quantum ad diversas partes ipsius. Attamen etiam infra repetitur idem.

Ibid. viii, 4.

Deinde sponsus quasi admirans sponsæ decorem, agilitatem ac gracilitatem, subjungit : *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum?* id est, per solitudinem hujus sæculi, per medium nationis perversæ a Deo desertæ, per hoc sæculum nequam divina inhabitatione privatum, scandit ad sublimitatem virtutum, ad contemplationis fastigium, ad altitudinem regni cælorum : *sicut virgula fumi ex aromatibus myrrha et thuris et universi pulveris pigmentarii,* id est, subtilis, gracilis, ornata, suavis, et in altum se erigens per spiritualem profectum, contemplationem sinceram, fervidumque affectum, instar

Philipp. ii, 15.

6

vaporis per modum virgulæ in altum tendentis : qui vapor consurgit ac oritur ex incensione aromaticæ confectionis, factæ ex myrrha et thure, ceterisque pulveribus arte pigmentarii preparatis : per myrrham amaram, intelligendo corporis mortificationem, et cruciformem Christi imitationem ; per thus, quod in sacrificio Deo offertur, devotionis suaviter, sine qua corporalis exercitatio parum aut nihil valet, seu bonæ famæ odorem, et delectatio-

nem in actu virtutum, aut certe ferventium orationum fragrantiam, juxta illud in Apocalypsi : Data sunt ei incensa multa de orationibus Sanctorum. Porro, per ceteros pulveres aromaticos, intelligendæ sunt ceterarum virtutum atque donorum actiones ac delectationes, luce discretionis commixtæ ac divini igne amoris succensæ. Ex quibus omnibus procedit a mente tam virtuosa exhalatio spiritualis, rectissima prorsus, subtilis, id est pura, duleis ac fervens ad Deum affectio ; cui sponsa assimilatur, quoniam ad hoc tendit totus conatus Ecclesiæ, ut affectione hujusmodi impleatur, atque in spiritum transformetur, quatenus ab omni carnalitate et vitiorum grossitie emundata, feratur ad sponsum cœlestem libere ac ferventer, assidue ac manenter.

Apoc. viii, 3.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Per lectulum Salomonis, designatur mens sponsæ, in qua cum sponsa sponsus quiescit. Hunc ambiunt sexaginta fortes electi ex omni plebe fidelium, id est universi pastores idonei et prædicatores condigni, qui gregem dominicum et lectulum Dei in eo custodiunt, sicut prædictum est. Frequenter autem in Scripturis ponitur numerus determinatus pro indeterminato, sicut in Psalmo : Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis. Horum autem universitas per sexaginta innuitur, quoniam sexaginta sunt sexies decem, seu decies sex. Per denarium vero, adimpletio Decalogi ; per senarium, ipsa observantiæ hujus insinuat perfectio.

Ps. xc, 7.

Omnes tenentes gladios, id est arma virtutum contra acrias potestates et aciem vitiorum. Specialiter vero, teste Apostolo, gladius spiritualis est verbum Dei, quo reseccantur peccata, et cordis aperitur duritia. Rursus, gladius est rigor justitiæ, justa sententia ac ultio debita : juxta quod scribitur in Apocalypsi, De ore ejus procedebat gladius ex utraque parte acutus ; atque in Psalmo, Gladii ancipites in manibus eorum. Prælati ergo et prædicatores

Ephes. vi, 17.

Apoc. i, 16 ; xix, 15.

Ps. cxlix, 6.

gladios tenent, quoniam verba sacræ Scri- A
pturæ prompte habent in ore, in memo-
ria, in effectu : per quæ verba custodiunt
lectulum Christi, quoniam prædicando,
hortando, comminando, corripiendo, ad-
versarios humanæ expellunt salutis, et
oves Salvatoris purgant, illuminant, et in-
flamman, ac coram Deo sollicitas red-
dunt : quia, ut ait Apostolus, Omnis Scri-
ptura divinitus inspirata, utilis est ad
docendum, ad exhortandum, ad corripien-
dum, ad erudiendum in justitia, ut perfe-
ctus sit homo Dei, ad omne opus bonum B
instructus. Hinc Christus de se ipso ait in
Is. XLIX, 2. Isaiæ : Posuit Dominus os meum quasi
gladium acutum. Et de ipso increato ser-
mone dicitur ad Hebræos : Vivus est ser-
mo Dei et efficax, et penetrabilior omni
gladio ancipiti. *Et ad bella doctissimi.*
Hoc plane pertinet ad pastores et prædica-
tores, et ad universos curam animarum
sortitos, ut sint valde exercitati in conver-
satione virtutum, in prælio spirituali, in
modo ac arte resistendi ac prævalendi ho-
stibus animarum : quatenus valeant non C
solum se ipsos a vitiorum læsionibus præ-
servare, a tentationum circumventionem
eruere, in dubiis informare, et de spiri-
tuali profectu instruere ; sed et subditis
suis ac imperitis providere de omnibus
istis.

*Uniuscujusque ensis super femur suum
propter timores nocturnos.* Spirituale fe-
mur, est vis intellectiva seu intellectus,
per fidem et sapientiam informatus : per
quem homo generat filios spirituales, in-
struendo convertendoque proximos, sicut D
quibusdam scribit Apostolus : In Christo
Jesu per Evangelium ego vos genui. Super
hoc femur habet unusquisque bonus præ-
latus ac eruditor gladium, id est verbum
Dei : quia Scripturæ verba habet in intel-
lectu, et ex intellectus discretione pro-
nuntiat ea ; verbaque oris sui sunt ef-
fectus et signa intellectualium suorum
verborum. Unde et sponso ait Psalmista :
Accingere gladio tuo super femur tuum,
potentissime. Sic autem unusquisque ta-

lium est accinctus, propter timores no-
cturnos, id est, ad præcavendum sponsæ
ac lectulo Christi ab inordinatis timori-
bus, et a terribilibus, quæ in tenebris et
ignorantiis, adversitatibus et tentationi-
bus vitæ præsentis solent occurrere : a
quibus omnibus eripitur homo per ver-
bum Dei, quemadmodum scriptum est :
Seuto circumdabit te veritas ejus ; non ti-
mebis a timore nocturno. Sponsus quoque
in Evangelio : Nolite, inquit, timere eos
qui corpus occidunt ; sed eum timete, qui
habet potestatem corpus et animam mit-
tere in gehennam : hoc est, inordinatam
propulsate formidinem. Sicque eruditus
quicumque fidelis fiducialiter psallit : Do-
minus illuminatio mea et salus mea :
quem timebo ? Propter quod dixit Mi-
chæas : Quum sedero in tenebris, Domi-
nus lux mea est.

Præterea, per sexaginta istos fortissimos
et accinctos, intelligi possunt angeli san-
cti, hominibus pro custodia deputati, juxta
illud Psalmistæ : Angelis suis mandavit de
te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.
Omnes quippe sunt administratorii spiri-
tus. Hi expertissimi peritissimique con-
sistunt ad præliandum pro suis contra
nequissimos spiritus, quos coercere, ne
quantum volunt ac possent, impugnent et
vexent nos. Illuminant quoque mentes no-
stras allocutione et instructione interna.

*Ferculum fecit sibi rex Salomon de li-
gnis Libani.* Per ferculum, quod dicitur
eibus seu solium, designatur tota Eecle-
sia : in qua moratur ac residet sponsus, et
eam quasi manducando incorporat sibi.
Igne quoque caritatis consumit in ea quod
pravum est, ac privatum amorem, ut cum
Apostolo dicere queat : Vivo autem, jam
non ego ; vivit vero in me Christus. Hoc
ferculum fecit Christus per se ipsum et
suos discipulos, prædicando fidem et gra-
tiam influendo, et eos quos prædestinavit
pie vocando, sicut in Actibus legitur :
Crediderunt, quotquot præordinati erant
ad vitam. Hinc in Zacharia de Christo
prædictum est : Ecce vir, Oriens nomen

Ps. xc, 5.

Matth. x,
28.

Ps. xxvi, 1.

Mich. vii, 8.

Ps. xc, 11.

Hebr. i, 14.

9

Galat. ii,
20.Rom. viii,
30.Act. xiii,
48.Zach. vi,
12, 13.

ejus, et ædificabit templum Domino; et A erit sacerdos super solio suo. Hoc ferculum construxit artifex summus de lignis Libani, id est ex electis personis : quæ sic per gratiarum charismata eminent hominibus ceteris, sicut ligna Libani, hoc est cedrus et cypressus quæ in monte Libano oriuntur, ceteris lignis præfulgent, quia secundum Glossam, imputribilis sunt naturæ, et boni odoris, fortia, candida, et formosa. Sic electi vitiorum abhorrent putredinem, boni sunt nominis, caritate ac pietate dulcescunt, virtutibus roborantur, donis ornantur, caritate et gratia sunt decori.

10 *Columnas ejus fecit argenteas* : id est,

sanctos Apostolos et apostolicos viros ac virtuosos præules et pastores fecit ceteris clariores, et in scientia Scripturarum ac

Luc. xxi,
15. eloquentia præfulgentes : Ego, inquit, dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri; itemque, Quum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. De talibus inelytissimis viris

Joann. xvi,
13. scripsit et Paulus : Cephæ, Jacobus et Joannes, qui videbantur columnæ esse, etc.

Galat. ii, 9. *Reclinatorium aureum.* Reclinatorium appellatur pars throni superior, super quod caput reclinat se. Aureum ergo reclinatorium, est excellentissima illa persona Ecclesiæ, auro sapientiæ ac caritatis præ-

cunetis ornata, incomparabilis virgo Maria : in qua Rex omnipotens habitare, incarnari, quiescere præelegit, altitudinem suæ deitatis quasi reclinans in ea. Aureum quoque reclinatorium, sunt personæ emi-

nenter contemplativæ ac fervidæ, ut anchoræ, in quibus Dominus majestatis præcipue conquiescere perhibetur. Apostolis tamen nec in hac perfectione quisquam præfertur. *Ascensum purpureum.* Ascensus iste tam pulcher, est ordinata virtutum connexio, in quibus ab inferioribus ad sublimiora oportet paulatim ascendere. Rursus iste ascensus, est coaptatio trium statuum, utpote status incipientium, status proficientium, et status perfectorum,

per quos oportet gradatim et ordinate ascendere; seu distinctio triplicis viæ, videlicet purgativæ, illuminativæ et perfectivæ; vel cohabitudo virtutum moralium, intellectualium, et theologiarum. Est quoque ascensus Ecclesiæ purpureus, quia per sanguinis effusionem pro fide aut æquitate ad regnum cœlestis a præsentis exilio feliciter atque celerrime scanditur.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Sic ergo caritate constrata sunt *propter filias Jerusalem*, id est ad salutem animarum fidelium, quæ sunt filiæ militantis Ecclesiæ, quæ ubertim Jerusalem nuncupatur. Propter has filias, ad subveniendum eisdem, media sunt caritate constrata : quatenus filiæ istæ per caritatem accensæ, prompte obediant, ac perseverare in

per quos oportet gradatim et ordinate ascendere; seu distinctio triplicis viæ, videlicet purgativæ, illuminativæ et perfectivæ; vel cohabitudo virtutum moralium, intellectualium, et theologiarum. Est quoque ascensus Ecclesiæ purpureus, quia per sanguinis effusionem pro fide aut æquitate ad regnum cœlestis a præsentis exilio feliciter atque celerrime scanditur.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

Media caritate constravit. Media ferculi hujus, puta Ecclesiæ, sunt præcepta, per quæ a via ad patriam pervenitur; et ecclesiastica sacramenta, quæ ad hujus itineris expeditionem valde cooperantur : in quorum primo, id est Baptismo, omnia relaxantur peccata, quantum ad culpam et pœnam; in Confessione autem, ad minus quoad culpæ remissionem : quorum etiam sacramentorum dignissimum, quod Eucharistia nominatur, alio nomine viaticum nuncupatur, quia de via ad cœlestem elevat paradysum. Media quoque sunt evangelica Christi consilia, gratia, virtutes, ac merita : medium equidem dicitur, quod inter duo extrema locatur. Omnia media ista, sunt caritate constrata, complanata et informata : quoniam absque caritate nil prosunt, et ad caritatis plenitudinem omnia ordinantur, atque per eam faciliter adimplentur, quæ sine ea essent utique dura ac gravia ad implendum. Ideo omnibus his Dominus et Salvator caritatem superfudit et conjungi præcepit, mandans ex caritate omnia fieri, et universas ecclesiasticas personas in caritate uniri, unumque effici : In hoc, inquit, cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si caritatem habueritis ad invicem; et item : Pater, quos dedisti mihi, volo ut sint unum, sicut et nos unum sumus.

I Cor. xiii,
3.
Matth. xxii,
40.

Joann. xiii,
35.

Ibid. xvii,
24, 41, 22.

unitate Ecclesiæ delectentur, atque in com-
munionem mystici corporis Christi sponsi
sui permaneant ac ditentur, quoniam om-
nes in caritate existentes, sibi invicem
suffragantur, et merita sua communicant
atque participant, juxta illud : Particeps
ego sum omnium timentium te.

Ps. cxviii,
63.

Sed quoniam Unigenitus Dei fecit hæc
per assumptam humanitatem, recte sub-
infertur monitio, ut incarnationis ejus
pensemus mysteria, et assumptæ humani-
tatis glorificationem intueamur. *Egre-
dini*, id est, mentes vestras levate ad
considerandum sequentia; exite de lacu
miseriæ, de consuetudine prava, de negli-
gentia ac torpore, de terrenis ad superna,
de intellectus obtenebratione, distractio-
ne, imaginationeque fœda, vana ac stoli-
da; *et videte oculo fidei, o filiæ Sion*, id
est, o animæ speculativæ, seu ad specu-
landum divina creatæ, *regem Salomonem*,
id est Christum verum Pacificum, recon-
ciliatorem perfectum, *in diademate, quo
coronavit eum mater sua* in assumpta hu-
manitate, quam ex Virgine gloriosa ac be-
nedicta assumpsit, pulcherrime cunctis
divinis charismatibus in extremo termino
excellentiæ decoratam. Qua humanitate
Verbum æternum, quasi diademate cor-
natur : quoniam quamvis in sua deitate
perfectum sit, nulliusque indigens; tamen
in sua humanitate et incarnatione in-
narrabiliter ac præclarissime relucet ac
declaratur infinita pietas, dignatio, cari-
tas, munificentia ejus ad genus humanum,
et ipsum Verbum æternum, per suam in-
carnationem et assumptam humanitatem,
nos coronavit, ac nostram naturam maxi-
me honoravit. Sic autem mater sponsi
istius coronavit filium suum *in die de-
sponsationis illius*, id est in hora incar-
nationis, quando Filius Dei desponsavit
sibi Ecclesiam, et Virginem matrem fecit
suam sponsam singularem, ac cum assum-
pta natura nuptias celebravit ac iniit per-
sonales : quod totum jucundissime fecit
ex caritate plenissima, exultans ut gigas
ad currendam viam, et ad peragendum

Ps. xviii, 6.

A nostræ salutis mysteria. Ideo subditur : *et
in die lætitiæ cordis ejus* : quia de recu-
peratione honoris Patris æterni, ac salva-
tione generis humani summe gaudebat.

Insuper potest et ita exponi : *Videte re-
gem Salomonem in diademate, quo coro-
navit eum mater sua*, id est Christum in
glorificatione suæ humanitatis : qua glo-
rificatione accidentalique præmio, quod
sua passione promeruit, tanquam diade-
mate coronatur, sicut in Psalmo habetur :
Posuisti in capite ejus coronam de lapide
pretioso. Et Apostolus protestatur : Vide-
mus Jesum propter passionem mortis, glo-
ria et honore coronatum; et denuo, Pro-
pter quod et Deus exaltavit illum, et dedit
illi nomen quod est super omne nomen.
Propter quod in Apocalypsi asserunt San-
cti : Dignus est Agnus, qui occisus est, ac-
cipere virtutem et divinitatem, et sapien-
tiam et honorem et gloriam. Hinc passione
instante, deprecatus est Patrem : Pater, ve-
nit hora, clarifica Filium tuum. Denique
hoc diademate coronavit Christum mater
sua, id est Judæa seu Synagoga, de qua
secundum carnem est ortus, quia cruci-
fixit eundem : quam crucifixionem ipse
Christus ex summa caritate, obedientia,
pietate, et patientia libentissime sustinen-
do, promeruit taliter coronari a Deo Patre.
In die desponsationis suæ, id est in sua
resurrectione et gloriosa ascensione ad
dextram Patris : in qua die desponsavit
sibi Ecclesiam excellentiori modo quam
ante, conferendo ei ex tunc affluentissima
gratiæ dona. Imo et tunc dicitur sibi etiam
triumphantem desponsasse Ecclesiam, læ-
tificando eam speciali recentique modo
de sua corporali præsentia ac triumpho,
et præda quam secum tulit in ascendendo,
quoniam secum deduxit animas Sancto-
rum, quas eduxit de limbo. Sicque dies
illa fuit dies *lætitiæ cordis* sui, quam de-
inceps nunquam amittit.

Ps. xx, 4.

Hebr. ii, 9.

Philipp. ii,

9.

Apoc. v, 12.

Joann. xvii,

1.

Itaque, o fideles animæ, hoc modo con-
siderate Regem et sponsum vestrum, qui
tanta propter vos toleravit, tamque glorio-
sissime triumphavit : quatenus ejus exem-

plō patientiam addiscatis, atque in omni afflictione, injuria, persecutione maneat immobilis ac tranquillus, ut sic vestro conformemini sponso, et paulo post glorificemini ab eodem. Omnes namque qui pie vivere volunt in ipso, hac via oportet incedere; nec dignus est glorificari, qui respuit compati.

ARTICULUS X

EXPOSITIO EJUSDEM CAPITULI TERTII, DE CHRISTO ET SPONSA PARTICULARI.

IN lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea. Immaterialis et incorporeæ animæ, ad supergloriosæ adorandæque Trinitatis imaginem conditæ, lectulus utique simplex et immaterialis est: utpote tranquillitas cordis, quando affectionibus reformatis ac simplicatis in Deo, passionum cessat inquietudo et vitiorum tumultus, ipsis quoque tentationibus cito faciliterque resistitur. Anima ergo sic tranquillata, sine delectatione diu esse non valens, nec tamen in vanitatibus atque insaniis falsis consolationem admittere volens, magis vero cupiens adimplere quod scriptum est, Gaudete in Domino semper; et rursus, Qui gloriatur, in Domino gloriatur: protestatur et ait: *In lectulo meo*, id est in quiete et confidentia conscientiæ meæ, *per noctes*, id est in subtractionibus illuminationum, consolationum, dulcissimæque presentiarum sponsi ac Domini mei, et in ariditate ac contristationibus cordis mei, *quæsivi* speciosum forma præ filiis hominum, *quem diligit anima mea*, id est vis animalis seu ego ipsa, quæ mea sum, quia post Deum specialiter amo me. Interdum etenim anima amorosa dispensative relinquitur sibimetipsi, et consueta alacritate, lætitia, fervore, meditationumque subtilitate privatur, et quandam insipiditatem, ariditatem, ac mœrorem illabatur: ita quod eorum sibi animum esse videtur, terraque ferrea, et se esse relictam veretur; atque ex consideratione propriæ imperfectionis, fragilitatis, ac defectuositatis, grandem incurrit tristitiam. In hujuscemodi igitur noctibus restat, ut quærat dilectum in lectulo suo: ita ut ab exterioribus occupationibus et curis se abstrahat, et se pro posse recolligat, miserationesque Domini pensans, dicat: O Domine gratiosissime, sponse super omnia prædilecte, in me non est fortitudo emergendi a calamitatum istarum abisso; sed quum ignorem quid agere debeam, hoc solum residui habeo, ut dirigam oculos ad te.

Quæsivi illum, ad obtinendum ab eo bona præfatis malis contraria. Quæsivi illum, et non inveni ita celeriter atque suaviter, ut optavi. Sic et sanctus Job loquitur Deo: Clamo ad te, et non exaudis me; sto, et non respicis me; mutatus es mihi in crudelem. Hinc Psalmista loquitur Deo: Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? usquequo avertis faciem tuam a me? Sed non est cessandum ab ista inquisitione salubri, quum scriptum sit: Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem ejus semper. Certumque est, quod quærens non frustrabitur suæ quæstionis effectu et fructu, quantum est ex parte benignissimi Dei; verumtamen ex parte quærentis, posset impedimentum accidere: ideo spei sit quidam timor admixtus. Hinc etenim scriptum est: Quis scit, si convertatur et ignoscat Deus, et relinquat post se benedictionem? Unde et rex Ninive loquitur: Quis scit, si convertatur et ignoscat Deus, et revertatur a fu-

rore iræ suæ, et non peribimus? Idecirco A
subjungitur :

2 *Surgam, et circuibo civitatem*, id est
quæcumque congregationem fidelium,
seu universalem Ecclesiam. *Per vicos et
plateas quæram quem diligit anima mea* :
id est, in hominibus activis et contem-
plativis, in majoribus et minoribus Dei
servis quæram dilectum, quærendo ædi-
ficationem et instructionem ab ipsis, ac
modum pertingendi ad gratiam Dei de-
sideratam. Hoc est a singulis devotorum
aliquid virtutis haurire, et instar pruden-
tissimæ apis ex aliorum floribus mellifi-
care, id est unumquemque sequi in bono
virtutis, quo ipse magis abundat. Econ-
trario quidam perversi proximorum mala
observant, recogitant, imitantur, et ex eis
suas excusant iniquitates, sequentes quas-
dam aviculas, quæ ex stercoribus sibi præ-
parant nidos. *Quæsivi illum, et non inve-
ni.* Nam sicut piissima mater interdum
abscondit se suo infanti, ut ille eam cum
ploratu et majori quærat affectu, atque ad
ipsam recurrere assuescat ; sic sponsus
aliquando sponsæ se subtrahit, ut illa ge-
mendo, plorando, quærendo, affectando
mereatur paulo post exuberantius inveni-
re. Itaque, quod in tali casu sponsus non
invenitur, dissimulatio est, non ira : attam-
en sponsa inde affligitur ac turbatur,
juxta illud in Psalmo, *Avertisti faciem
tuam a me, et factus sum conturbatus.*

3 *Invenerunt me vigiles qui custodiunt
civitatem.* Vigiles isti, sunt omnes in ca-
ritate et diligentia fervidi, fraternæ salu-
tis zelo accensi, qui pro communi bono D
Ecclesiæ sunt solliciti, qui animæ tam an-
xie ac salubriter suspiranti, ac dilectum
quærenti, condolent, subvenireque conan-
tur. *Num quem diligit anima mea, vidi-
stis?* id est, si scitis ubi et qualiter in-
veniatur, mihi insinuate. Angeli autem
visitant assidue animas sibi commissas, et
intus eas affantur, quos animæ rogant pro
directione et ope continua. Nec dubitant
animæ virtuosæ, quin angeli sancti vide-
ant Deum per speciem, et sancti viri per

fidem et sapientiæ donum ; sed ex vehe-
mentia sui fervoris sic loquitur, velut si
quis exeuntem de camera regis, interro-
get, an viderit regem. *Paululum quum
pertransissem eos, inveni quem diligit ani-
ma mea.* Non enim potui subsistere, gra-
dumque figere in aliquo citra dilectum,
qui creavit me propter se : ideo inquietum
est cor meum, nisi ei jungatur. Ideo vi-
dens ipse perseverantiam meam, et affli-
ctionem atque inquietudinem bonam, ex
sui amoris fervore prodeuntes, misertus
est mei, et ostendit se mihi : quem licet
aliquo modo invenerim in præfatis vigi-
libus atque custodibus, non tamen tam
plene, ut quietarer, et sicut optavi ; sed
ipsis quoque auxiliantibus et orantibus
pro me, cupitam gratiæ affluentiam sum
sortita.

Tenui eum, quoniam ipse est Dominus Ps. lxxxvii,
Deus salutis meæ, creator et salvator me- 2.
us, qui universis ac singulis infinite est
preferendus. *Nec dimittam*, imo omni
maligno spiritui, omni tentationi et appe-
titioni ab ipso retrahere me volenti, in C
æternum resistam, nec a Deo ac sponso
meo recedam : juxta illud Psalmi, *Ego Ps. xxix, 7.*
autem dixi in abundantia mea, Non mo-
vebor in æternum. Cum tali proposito ac
desiderio Deum quærere et inventum te-
nere debemus, juxta illud quod scriptum
est : *In omni corde suo et in tota anima II Par. xv,
sua quæsierunt Dominum, et invenerunt. 15.*
Nempe, qui sic quærunt, invenire me-
rentur. Non enim tam incomparabile bo-
num cum desidia est quærendum ; et ma-
gnam Omnipotenti infert injuriam, qui
tepide et cum torpore cupit ei placere.
Ideo Moyses asserit : *Quumque quæsieris Deut. iv, 29.*
Dominum Deum tuum, invenies eum ; si
tamen toto corde et tota tribulatione ani-
mæ tuæ quæsieris eum. Verumtamen in
tali ac tanto proposito cavendum, ne de
suis viribus quis præsumat, sed speret Is. l, 10.
pure in Domino, et innitatur super Deum
suum. Itaque, *Non dimittam illum, donec
introducam illum in domum matris meæ,
et in cubiculum genitricis meæ.* Mater no-

stra, uno modo est gratia Dei ac sapientia, A per quam regeneramur in Domino. Cujus gratiæ seu sapientiæ domus, est mens seu animæ intellectus; cubiculum vero potest dici ipsa synderesis, quæ semper remurmurat malo, atque ad bonum inclinat. In hanc domum ac thalamum debet sponsa introducere sponsum, quia non debet quiescere nec cessare ab inquisitione ac prece, quousque per gratiam gratum facientem sapientiamque infusam præcipuam, sponsus mentem suam atque synderesim firmiter inhabitare ac possidere omnino B dignetur.

6 *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris et universi pulveris pigmentarii? Ecce anima virtuosa. Christi sponsa, quæ paulo ante desolata ac arida, per vias et plateas, quasi mulier præ amore viri dilecti amissi insaniens, quæ-sivit dilectum: nunc desideratam gratiam alacritatis, illuminationis, inflammationis adeptæ, non videtur jam ita discurrere; sed tam radiose ascendit, ut paranympsi sodalesque sponsi super hoc admirentur, dicentes: Quæ est ista, quæ ascendit ad verticem caritatis, ad lucem contemplationis, ad plenitudinem cœlestis felicitatis?*

Rom. vii, 18. *per desertum, id est in carne ista mortali, in qua (secundum Apostolum) non habitat bonum: vel. Per desertum, id est inter passiones et opera partis sensitivæ ac vegetativæ, quas subjicit sibi. Per desertum etiam designatur vallis hæc lacrimarum. Iterum per desertum significatur religio a mundi voluptatibus, inquietudinibus, D vanitatibusque remota. Sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris, etc., id est linealiter juste, tanquam ab omni privato commodo, et improbo sui amore*

Math. v, 6. *purgata ac aliena, esuriens sitiensque semper justitiam, nec aliud cupiens nisi Deum et ejus amorem, honorem et gloriam, et nihil sui in se, tanquam plenarie abnegans et mortificans semetipsam: quæ etiam elevatio, cunctarum sibi invicem connexarum actibus delectationibusque virtu-*

tum ornatur. Felix anima, quæ sic jugiter cor sursum habet ad Dominum, quærens et sapiens quæ sursum sunt, non quæ *Coloss. iii, 1, 2.* super terram.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Lectulus Salomonis, est anima virtuosa, seu mens et tranquillitas ejus. Nam et anima justi, sedes est sapientiæ. Hunc lectulum ambit non solum angelus unus unicuique ad custodiam specialiter deputatus; sed et multi valde, aut etiam millia multa, præsertim tempore opportuno, prout quarto Regum patet de Eliseo, in ejus eirentu apparuerunt agmina angelorum. Similiter omnes electi in vita hæc pro se invicem sollicitantur, et mutuo se confortant, ambiunt ac tuentur desiderando, orando, hortando. Ad quod monens Apostolus, Alter, inquit, alterius onera portate; et ipsemet Christus, In hoc, inquiens, cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. Hinc denuo loquitur Apostolus: Per caritatem servite invicem. Et C Jacobus ait: Orate pro invicem, ut salvemini. Etenim totus populus christianus, est quasi unus exercitus Dei. In exercitu autem unus constipatur, ambitur, munitur, juvatur ab aliis. *Ex fortissimis Israel, quia sunt ceteris Deum per fidem cognoscentibus fortiores: qui juxta expositionem præhabitam in præcedenti articulo, sunt ad bella doctissimi, gladiisque accincti.*

Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. Ferculum, seu habitaculum istud, est quælibet anima contemplativa, seu virtutum structura facta in anima: quæ structura constat ex lignis Libani, id est ex virtutibus pretiosis, redolentibus et excelsis. *Columnas ejus fecit argenteas.* Possunt per columnas intelligi quatuor virtutes cardinales, ædificium spirituale in anima fortiter sustentantes, videlicet justitia, prudentia, fortitudo, et temperantia. Justitia namque est præclarissima virtus, et non est Lucifer nec Hesperus ita admirabilis ac præclarus. Prudentia quo-

7

Cf. Prov. xiv, 33.

IV Reg. vi, 17.

Galat. vi, 2.

Joann. xiii, 35.

Galat. v, 13.

Jacob. v, 16.

9

10

que non solum est virtus, sed et virtutum auriga, actuum moderatrix, splendor ac radius totius bonæ conversationis : per quam rationabile fit obsequium nostrum, et omnia decenter ac secundum ordinem fiunt in nobis, utpote congruo loco, suoque tempore, et recta intentione. Porro fortitudo est incluta virtus, aggrediens viriliter ardua, nec timore mortis recedens a bonis, ac pro communi bono strenue certans. Temperantia vero, bestialium vitiorum ac voluptatum est refrenatrix, incipiens hominem facere spiritualementem, et præcipue ipsum nobilitans ac decorans, dum a carnalibus vitiis (in quibus est maxima turpitudine) eum restringit, sicque ad actus intellectivæ partis eum apificat. *Reclinatorium aureum*, id est theologiarum virtutum connexionem ac ornamentum : quæ virtutes sunt ceteris digniores, et per eas potissime sponsus requiescit in ani-

Rom. xii, 1.
1 Cor. xiv,
40.

ma, quoniam hæ virtutes circa Deum tanquam circa proprium objectum immediate et directe versantur. *Ascensum purpureum*, id est ordinationem seu gradus septem donorum Spiritus Sancti, in quibus ordo dignitatis perpenditur, et ab inferioribus ad superiora ascenditur. *Media caritate constravit*. Media seu pavementum structuræ istius, sunt virtutes morales et actus earum : quas Dominus jussit caritate perfici ac formari, prout præcedenti articulo magis constat expositum. Quidam per media, intelligunt opera indifferentia : quæ scilicet in se non includunt rationem virtutis aut vitii, seu meriti sive demeriti; quæ tamen, si fiant ex caritate, virtuosa meritoriaque redduntur.

Egredimini et videte, filia Sion, regem Salomonem. Istud juxta præinductam præcedentis articuli expositionem, dirigi potest ad quamlibet animam Christi sponsam.

11

ARTICULUS XI

EXPLANATIO EJUSDEM CAPITULI TERTII, DE CHRISTO ET SPONSA SINGULARI.

1 **I**N lectulo meo per noctes quæsi vi quem diligit anima mea. Sponsus cælestis non solum quæritur ab eis, qui caritatem et gratiam ejus nondum habent, sed ab his quoque, qui ipsum jam habent per caritatem et gratiam. Ideo scriptum est : Quærite faciem ejus semper. Imo ab habentibus eum quæritur multo perfectius, affectuosius et fructuosius; quam a non habentibus. Itaque habitus quæritur, ut plenius habeatur, et gratiosius adsit, ac per gratiæ incrementa assidue quasi de novo adveniat, sicque tandem gloriosius possideatur in patria. Quum igitur sacratissima ac suavissima Virgo, quamvis maxime confirmata in gratia, tamen viatrix fuit et incomparabili ardens dilectione, excellentissime quoque fuit proficiens om-

Ps. civ, 4.

ni die in universis charismatibus Spiritus Sancti (nec enim unigenitus et liberalissimus atque piissimus Filius ejus, tot guttas virginei lactis ex deificatis suæ dilectissimæ Matris uberibus suxit, quot illustrationibus et sacris ardoribus, recentissimis quoque visitationibus et præclaris profectibus electissimam ejus animam adimplevit) : certum est, quod ipsa divinissima et spiritualissima Virgo, in lectulo suo non solum spirituali, videlicet tranquillissima sui pectoris pace, sed etiam corporali, dilectum suum præ ceteris cunctis ineffabiliter ardentius, frequentius, stabilius, fructuosiusque quæsierit, intentissime deprecando, præcordialius desiderando, sublimius contemplando, copiosius obtinendo.

Ad litteram demum, tempus nocturnum specialiter aptum est ad exercitia talia. Conformiter debemus et nos juxta nostræ modulū parvitatē quærere dilectum etiam in lectulo corporali : ita, ut cum præ-examinatione et purgatione conscientiæ, pergamus ad lectum, et in meditatione devota seu orando obdormiamus ; atque quam cito evigilaverimus, levemus cor nostrum ad Dominum, orando, meditando, laudando eundem, sicque implendo quod admonet Jeremias : *Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum, et effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini Dei tui.*

Thren. II,
19.

Quæsivi illum, et non inveni. Hoc superficialiter potest exponi de triduo, in quo sanctissima Domina quæsivit dilectum, quum ille duodecim existens annorum, mansisset ea ignorante in urbe Jerusalem et in templo : in quo post triduum reperit eum. Quumque primo percipisset absentiam tam dilectissimi Filii, meretissima facta, dicere potuit : *Surgam mane de lecto, et circumibo civitatem Jerusalem : per vicus et plateas ejus quæram dilectum, præsertim inter cognatos et notos. Invenierunt me vigiles : quod ad litteram accidere potuit. Paululum quum pertransissem eos, inveni dilectum in templo in medio doctorum, interrogantem illos et audientem. Tenui eum, dicens : Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce ego et pater tuus dolentes quærebat te. Nec dimittam.* Tunc quippe ardentissima mente amplexata fuit, et pectori suo purissimo adstrinxit amantissimum Puerum, plorans præ gaudio. Tamen, ut super Lucam loquitur Origenes, non ideo solum Filium suum tam dolorose quæsivit, quod putaverit eum errasse aut perditum esse, quum sciret eum esse verum Deum et hominem, cui nihil fortuitum aut improvisum posset accidere ; sed potius verebatur, ne forsā demigrasset ad alia aut ad cælos redisset, iterum, quum sibi placuisset, descensurus. Sicut et aliquis studiosus quærit in Scripturis sanctis in difficilibus locis sen-

Luc. II, 42-
46.

2

3

4

Ibid. 48.

sum earum cum quodam tormento, non quod putet errare Scripturas ; sed quia quod continent nescit, nec invenire faciliter potest : propter quod dolens et anxius investigat, quod invenire non valet. *Donec introducam illum in domum matris meæ (fortassis beatæ Annæ) in qua habito ; vel in templum aut synagogam, hoc est, quousque alia vice personaliter secum intrem materiale templum aut synagogam manufactam, et exeam, ne sic manum meam elapsus, remaneat me non sciente.*

Potest quoque inquisitio ista dilecti, referri ad tempus dominicæ passionis : in quo quum venerandissima Mater novisset Filium suum esse jam captum, cum fidelissima Maria Magdalene currebat per urbem Jerusalem, quousque percipit quod esset in domo pontificis ; et quum mane educeretur ad præsidem, occurrit Filio suo : quem tenere, nec dimittere concupivit, imo et mori eum ipso, quousque anima sua, simul cum anima Filii pergeret ad sanctos in limbo.

Præterea spiritualius loquendo, Deifera sponsa hæc Filium suum quæsivit in lectulo suo corporali ac spirituali, non sibi ipsi dumtaxat, sed et populo Judæorum, ac omnibus, pro quorum salute fuit sollicita et assidue preces fudit, ut eis gratiam conversionis, reformationis, ac consolationis internæ acquireret ; nec tamen pro omnibus illis exaudiebatur ad votum, propter illorum nimiam perversitatem. Quumque esset humillima, non tamen de meritis suis præsumpsit. Imo sanctorum Patriarcharum ac Prophetarum virtutes ac merita animo perlustravit, et per ea petiit aliquando exaudiri : sicque per vicus et plateas quæsivit dilectum : quem illis transmigratis invenit, quoniam meritis suis potius quam illorum, exaudiebatur pro plurimis. Ideo ait : *Paululum quum pertransissem illos, inveni quem diligit anima mea. Tenui eum, nec dimittam, id est, non cessabo ab invocatione ipsius, donec introducam illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ, id*

est in animas congregationum, pro quibus oro, quatenus ipse eas inhabitare et reformare dignetur : quæ congregationes, sunt quædam particulares domus ac filiæ totius Synagogæ, cuius et ego filia sum.

6 *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris et universi pulveris pigmentarii ?* De ascensu quotidiani profectus in omni virtute, sanctitate ac deiformi perfectione honorabilissimæ Virginis, omnes cives triumphantis ac militantis Ecclesiæ rite eundem profectum pensantes, non immerito mirabantur vehementissime. Inæstimabiliter enim profecit singulis horis, quum haberet purissimum corpus animæ suæ omnino promptissime subditum atque obtemperans, fomitemque prorsus exstinctum, ac diligentiam animi summam ac indefessam, caritatem quoque æstuantissimam, stans indesinenter sub contactu Solis justitiæ, qui radios sapientiæ, flumina gratiæ, caritatis ardores assidue ac abundantissime influxit in eam. Sed et superdulseissimus Spiritus Sanctus Matrem ejus a quo ipse vere æternaliterque procedit, continuo incitavit, movit, accendit ad incrementa profectuum. Quid vero Pater æternus comparentali suæ non largiretur? Non dubium quin secretissime, frequentissime, exuberantissime inundavit eam. Ipsa quoque optime fertur ascendisse ut virgula fumi, quoniam ejus profectui non fuit admixta aliqua curvitas culpæ, nec negligentia ulla; sed linealiter prorsus rectissime progrediebatur in omni bono, similis vaporis resoluti ex incensione thymiamatis optimi, ex omni aromatica specie confecti : quia in profundo prætaeto Virginis excellentissimæ, concurrerant plurimarum actus et ordinatissimæ contemperationes virtutum, suavissime redolentes apud Altissimum. Ascendit autem per desertum, per vallem hanc calamitatum ac fletuum, per terram peregrinationis præsentis, per Synagogam a Deo relictam.

Insuper, ascensum ejus in sublimitate et

A profectu contemplationis nullus valet satis mirari : quam profundissime contemplabatur altitudinem imperscrutabilis consilii superbeatissimæ Trinitatis, super modo salvationis generis humani per incarnationem ac cetera mysteria Verbi æterni ex ea veraciter humanati. Quemadmodum enim amabilissimæ Virgini singulariter datum est, ut humanæ salutis mysteria ex ea et per eam efficerentur; sic eminenter datum est ei, ut ab ea profundius contemplarentur. Postremo, quantum quotidie creverit in dilectione sincerissima Filii sui, imo totius superessentialis incircumscriptibilis Trinitatis, quis posset concipere? quia quum fuerit ab omni sensuali affectione et inordinato amore mundissime aliena, atque in habitu caritatis perfectissima, maxime fuit disposita ad eminentissima caritatis augmenta : quia ex habitu caritatis processit in ferventissimos actus divini amoris; et quo actus illi erant ferventiores, eo majus sortiebantur sanctæ caritatis augmentum.

C Specialiter etiam possunt ista exponi de ascensu Virginis illustrissimæ ac regalis in sua assumptione in cælos, quando velocissime ac splendidissime ascendit super universos angelicorum spirituum choros usque ad dexteram sponsi, et positus vel potius exhibitus est thronus Matri Regis universorum.

7 *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Nulli puræ creaturæ tam eminenter ac vere competit esse lectulum, id est humilem lectulum Salomonis seu Christi, ut glorificandissimæ Virgini : in qua summus ille Pacificus elegit concipi, incarnari, ac habitare in medio uteri ejus; spiritualiter quoque gratiosissime in mente ipsius. Hanc igitur electissimam omnium creaturarum, statim ut in utero matris suæ concepta est, Deus Trinitas angelis sanctis custodiendam commisit, eamque frequenter vallavit et honoravit multitudo cælestis militiæ, non tam ob indigentiam quam ob reverentiam ejus. Sed et gloriosi Apo-

stoli ac ceteri utriusque sexus sancti primitivæ Ecclesiæ, ad eam multoties cum ingenti reverentia confluerunt.

9 *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.* Præclarissima Virgo aptissime dicitur ferculum, id est thronus aut

II *Cor. v.*, 19. quo fuit Deus mundum reconcilians sibi : quoniam ipsa non solum portavit Unigenitum Dei in sua mente per fidem, caritatem, ac jugem memoriam, venerationemque præcipuam, juxta illud Apostoli,

Ephes. iii., 17. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris ; sed etiam in suo inviolatissimo utero tulit eum, ex se hominem factum.

Hoc ferculum ipsemet Christus, secundum quod Deus, fecit, corpus benignissimæ Virginis per causas secundas formando, ejus et materiam in exordio produxit ex nihilo, animam quoque felicissimam ejus per se immediate creando. Spiritualiter etiam fecit hoc ferculum, sanctificando ac decorando illud per gratiam copiosam, juxta quod scriptum est : Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. Fecit autem illud

Ps. xlv., 5. ex lignis Libani : quia corpus immaculatissimæ Virginis constat ex membris sanctis et incorruptis, quibus Christus communicavit quod de ipso fuit prædictum : Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Porro animam Virginis benedictæ sanctificavit ex perfectis, invictis, excelsis, dulcissimisque virtutibus.

Ps. xv., 10. *Columnas fecit argenteas.* Unde in Proverbiis scribitur : Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem. Per quas septem dona Spiritus Sancti accipiuntur, D

quæ fulciunt et sustentant animam eis ornata. Dona namque in adjutorium dantur virtutum, et eas expedire dicuntur, id est promptas facere ad agendum : in adjutorium, inquam, theologiarum virtutum, prout primo Moralium docet Gregorius ; et ex respectu illarum virtutum dicuntur argentea, quia inferiora ac nitida. *Reclinatorium aureum*, id est ardentissimam caritatem, per quam pudicissima Virgo proxime disponebatur ad concepti-

onem Verbi æterni. Per fidem tamen fundamentaliter disponebatur ad hoc. Propter quod dixit Elisabeth : Beata quæ credidisti, etc. Per humilitatem quoque de propinquo et per modum congruitatis : quia non decuit summum nisi ab humillima concipi, quatenus pietas ac gratia Dei recognoscerentur in omnibus. Ideo ipsa dixit : Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Caritas vero præfervida, qua Dei honorem et proximorum æstuantissime concupivit salvationem, maxime Deo eam

Luc. i., 45.

univit, dignificavit, ac placentissimam fecit. In caritate igitur beatissimæ Domine Deus quievit, resedit, ac ferebatur. Qui enim manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo ; et qui diligit Deum, unus spiritus est cum eo. Caritas quoque adstringit, amplexatur, et alligat sibi dilectum.

Ibid. 48.

Ascensum purpureum. Posuit enim ascensiones in corde suo in valle hac lacrimarum, hoc est ordinatum ac successivum profectum ab imo humilitatis usque ad apicem caritatis. Denique ascensus purpureus fuit dolorosa compassio, qua affectuosissima ac benignissima Mater Filio suo paulatim tanto intentius condolebat, quanto passio ejus magis appropinquavit : ita quod ipso die Parasceves propter vehementissimum suæ compassionis dolorem, plus quam martyr effecta est. Fuitque dolor talis, consolationibus ejus frequenter admixtus. Quemadmodum enim dulcissime mirabiliterque gaudebat, infantem puerum Jesum vultu placido conspectando, virgineis brachiis deferendo, amplectendo, rosea facie osculando, sacris uberibus nutriendo : sic plane recolendo quod a Simeone audierat, Tuam ipsius animam pertransibit gladius ; imo quod a Gabriele sancto perceperat dictum esse ad Joseph de puero. Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum ; quod item ex Prophetis et Psalmis noverat prophetatum de amantissimo Filio suo. Foderunt manus meas et pedes meos, ac multa similia : vehementissime condolebat, et concutiebantur omnia vi-

1 Joann. iv., 16.

1 Cor. vi., 17.

Ps. lxxxiii., 6, 7.

Luc. ii., 35.

Matth. i., 21.

Ps. xxi., 17.

seera ejus materna super innocentissimo A
 Filio suo, ita ut eum David dicere videretur : O Jesu fili mi, fili mi Jesu ! quis mihi det, ut ego moriar pro te ?

Media caritate constravit : id est, quidquid sacratissima Virgo in se habuit, gessit aut pertulit, sponsus ac Filius ejus plenissimo amore Dei et proximorum ornavit : ita quod præfatus piissimæ Matris dolor, sicut ex naturali amore ac materno affectu, quo afficiebatur ad Filium suum, præcipue profluxisse videtur ; sic ex infusa caritate, qua divinæ majestatis honorationem ac mundi redemptionem præcordialissime affectavit, dolor ille mitigabatur, et de fructu passionis Filii sui ingressit ei consolationem non parvam.

Consequenter sapientissima Virgo fructum incarnationis, passionisque Filii sui ardentissime cupiens fructificare in omnibus, adhortatur : *Egredimini et videte, o filie Sion, regem Salomonem in diade-*

mate, quo coronavit eum mater sua, id est in assumpta humanitate præclarissime decorata, regia, sacerdotali, et judiciaria potestate magnifice sublimata, quam assumpsit ex me ; atque in glorificatione humanitatis ejusdem : quam glorificationem a me matre sua accepit, in quantum fui occasio, medium ac subjectum ex quo suæ incarnationis, et ministratrix substantiæ suæ humanationis, per quam, exaltationem et glorificationem corporis sui accidentaleque præmium meruit et accepit. Exinanivit enim se, formam servi accipiens ; et humiliavit semetipsum, factus obediens Patri usque ad mortem crucis : propter quod Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen. Hæc ergo, o filie Sion, id est, devotæ animæ, considerate, ut gratæ sitis Salvatori, ejusque humilitatem sectando, mereamini glorificationis ipsius participes fieri. Cetera ex præinductis expositionibus patent.

Philipp. II, 7-9.

ARTICULUS XII

ELUCIDATIO CAPITULI QUARTI : QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA ! DE CHRISTO ET ECCLESIA.

MODO in fine præcedentis capituli Ecclesia animas credentium fuit hortata ad considerandum mysteria incarnationis glorificationisque sponsi sui. Videns igitur sponsus ingentem suæ Ecclesiæ caritatem, fervidum zelum, sinceram intentionem, sollicitudinemque pervigilem pro Salvatoris sui honorificentia, cultu et gloria, et pro subditorum salute, vicem rependit, et commendat eandem, dicendo quasi cum admiratione et ingeminatione, ad insinuandum magnitudinem rei, et affirmationem suæ sententiæ : *Quam pulchra es, amica mea ! quam pulchra es, sancta et universalis Ecclesia ! in qua sunt semper aliquæ sanctæ et perfectæ personæ, et pulcherrima et pulchrificantia sacramenta gratiæ*

contentiva, ac sancta officia, supernaturaliaque divinorum charismatum ornamenta. Itaque, pulchra es in naturalibus, tanquam ad superbeatissimæ Trinitatis imaginem et similitudinem condita ; pulchrior facta per Baptisma gratiarumque munera ; pulcherrima, per sanctitatem et contemplationem sublimem, caritatisque perfectionem. *Oculi tui columbarum* : id est, columbinos oculos habes, scilicet purum intuitum ac pudicum, dirigendo visum tuum ad sponsum cœlestem, aliundeque avertendo, quemadmodum pudicissima sponsa suum dumtaxat inspicit sponsum ; simplicem quoque habes intentionem a felle amaritudinis alienam, et duplicitatem, æmulationem, hypocrisis odis. *Abs-*

Gen. I, 26, 27.

que eo quod intrinsecus latet, id est, A præter beatitudinem æternalem tibi paratam, quam degustasti, et quæ in tuis meritis continetur sicut effectus in causa, et sicut fructus in flore, ac forma in inchoatione. Unde ait Apostolus : Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.

Rom. vi, 22.

Vel : Pulchra res in conversatione exteriori, virtuosa et exemplari; pulchra quoque in prædicatione salubri, ac ædificatoria locutione : quæ pulchritudines aliquantulum apparent ad sensum, sed ex interiori et insensibili pulchritudine dependent ac oriuntur. De qua sequitur : Absque eo quod intrinsecus latet, id est, præter puritatem tuam internam, caritatis fervorem, contemplationis splendorem, indesinentem profectum mentalem, quæ homines latent, Deoque patent. Homo enim videt in facie, Deus autem intuetur cor.

1 Reg. xvi, 7.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. In capillis multa considerantur. Primo, quod ex capite immediate nascuntur, et illud ornant, atque subtiles sunt, et præ multitudine innumerabiles esse videntur. Quidam igitur per capillos Ecclesiæ, intelligunt ejus prælatos : quia matri Ecclesiæ proximius hærent, et per quos ipsa parit et instruit ornatque alios. Alii per capillos accipiunt contemplativos : qui subtiles esse censentur, et a carnalitate, rudimentisque sensuum extenuati, ac graciles conversati. Nonnulli per capillos, ob eorum multitudinem, intelligunt plebem communem ac copiam subditorum : qui recte obediendo, sunt ornamenta capitum, id est superiorum suorum. Omnes hi assimilantur gregibus caprarum : quæ, sicut præhabitu est, sunt acutissimi visus, et agiles motu, et in montanis pascetes. Sic præfati per fidem illuminatam et sapientiam salutarem intuentur acute, et discernunt vera a falsis, salubria a nocivis; celeriter quoque divina exsequuntur præcepta, et in ecclesiasticis sacramentis atque Scripturis aluntur; invicem quoque coordinati sunt :

quæ mutua ordinatio multitudinem valde perornat. Hinc quæ a Deo sunt, ordinata esse feruntur. Porro Galaad interpretatur, tumulus testis, vel acervus testimonii, ut patet in Genesi. Ideirco per montem Galaad, designatur sacræ Scripturæ sublimitas, in qua est abundantia testimoniorum de Christo. Et etiam per montem hunc significatur sacramentorum ubertas, gratiæ ac virtutum fertilitas : quibus omnibus optime nutriuntur fideles, sicut ad litteram in monte Galaad bona pro pecoribus pascua abundabant. Itaque, de hoc monte ascendunt fideles per spirituales profectum ad regnum cælorum.

Rom. xiii, 1.

Gen. xxxi, 47, 48.

Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro. Greges ovium tonsarum ascendentes de aqua, in qua lotæ sunt, tam a quantitate et onere suæ lanæ, quam a sordibus sub lana latentibus, alleviatae sunt ac purgatæ. Sic dentes Ecclesiæ, id est prædicatores, doctores, et propugnatores fidei christianæ (qui animarum cibaria, scilicet sacras doctrinas terunt, frangunt, transfunduntque proximis), ab omni carnalium vitiorum mollietate, ab onere sollicitudinis immoderatæ, a superfluitate temporalium rerum, atque a sorditate culparum temporalibus annexarum, debent esse exonerati et emundati, atque ad baptismalis innocentiae puritatem reducti : quatenus, qui futuram vitam, et ejus æternam, incomparabilem ac perfectam beatitudinem prædicant et commendant, inveniantur terrena contemnerent, et ad futuram felicitatem toto affectu accelerare; qui etiam lacrimis pœnitentiæ, fletuque oriente ex desiderio ac dilatione cælestis patriæ, debent se ipsos quotidie baptizare, ut sint purgati, illuminati, perfecti, quorum officium est alios purgare, illuminare, perficere. Hinc Christus suos ad prædicandum mittens discipulos : Nihil, inquit, tuleritis in via, neque sacculum, neque pecuniam, nec duas tunicas habeatis.

2

Luc. ix, 3.

Omnes gemellis fetibus : id est, oves sic tonsæ, duplum habent fetum, saltem

in terris quibusdam; *et sterilis non est* A *inter eas*. Sic præfati dentes Ecclesiæ, duplici fecunditate debent fulgere, videlicet exhibitione exempli, et sermone salubri. In virtutibus quoque debent ceteris fructuosiores existere; et duo caritatis præcepta implendo, tam Deo quam hominibus, id est sibi ipsis ac proximis, fructificare: sicque creditis sibi talentis uti cum lucro, concessamque eis gratiam communicare atque influere populo, ut dicere queant: Domine, mna tua decem mnas fecit.

Luc. XIX,
16.

3 *Sicut vitta coccinea, labia tua.* Labia Ecclesiæ sunt homines studiosi in Scripturis periti, et sacra dogmata scribentes, aut aliis proponentes: qui comparantur vittis coccineis, id est rubeis ligaturis, quibus restringuntur capilli ne defluant; et hoc, duplici ratione: primo, quia doctrinæ et locutiones eorum sunt sibi invicem coordinatæ, contextæ, et cohærentes, sicut fila in vittis; secundo, quoniam sicut vittæ restringunt capillos, sic verba idoneæ prædicationis refrenant cogitationum distractiones, et affectionum inordinationes, mentesque audientium in Deum recolligunt. Et quia de Christi salutifera passione, et qualiter per eam simus redempti, debent assidue prædicare, merito vittis assimilantur coccineis. Hoc utique faciunt, dum instruunt populum, qualiter omni hora perpendere debeat in divinæ majestatis adspectu se omnia agere, et metuendum Dei judicium atque amarissimam Christi passionem semper pensare, et illud Psalmographi, Oculi mei semper ad Dominum, ruminare frequenter in corde. *Et eloquium tuum dulce*, quia delectabile et jucundum, amorosum, salubre, facundum, exemplare et consolatorium: juxta quod scriptum est, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* Hoc eloquium, est sacra Scriptura, stilo plana, sentiis plena, mysteriis gravida: in quo Deus Trinitas vere creditur, cognoscitur et laudatur, Christi mysteria continentur, divina præcepta, consilia, testimonia, hortamenta ac varia

Ps. XXIV, 15.

Ps. CXVIII,
103.

scripta sunt documenta, et novissima hominum describuntur.

Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ. Genæ Ecclesiæ, sunt personæ contemplativæ, pacificæ, pudicæ, ac dulces in sua conversatione. In genis namque fit osculum, et pulcher apparet color, ac cito apparet verecundiæ rubor, atque amplior teneritudo sentitur. Hæ personæ comparantur non malo punico, sed fragmini ejus, seu frusto mali granati: per quod sponsus significatur, cujus perfectio a nemine valet plenarie imitari, aut participari; sed unusquisque pro modulo gratiæ sibi collatæ, imitatur ipsum pro parte, et in istis aut illis virtutibus secundum aliquem gradum. Nempe in malo seu pomio punico invenitur exterior quædam asperitas, et dulcedo interior, granorum collectio, decor coloris, venusta quoque varietas ex albi rubeique coloris permixtione. Ita in Christo fuit asperitas exterioris vestitus. Unde ait in Psalmo: Posui vestimentum meum cilicium; itemque, Ego autem, quum mihi molesti essent, induer bar cilicio. Intus vero fuit in superiori parte animæ Salvatoris dulcor beatificæ fruitionis. Fuit quoque in eo granorum, id est omnium virtutum ac donorum, collectio, in totius excellentiæ termino; et decor coloris, id est honestissimus ac summe exemplaris apparatus exterior in vultu, incessu, gestu, sermone et factis; venustissima item varietas ex permixtione albi rubeique coloris, id est præclarissima unio divinæ ac humanæ naturæ, et communio actuum utriusque, idiomatum etiam communicatio, quia in ipso divina adscribuntur homini, et Deo humana. Nam et Deus dicitur passus, et homo vocatur unigenitus Filius Dei: in quibus semper pensandum quid propter quod dicatur. Propter quod magnus et divinus Dionysius Christi actionem vocat theandricam, id est deivirilem.

Ps. LXVIII,

12.

Ps. XXXIV,

13.

Tales ergo sunt genæ Ecclesiæ, *absque eo quod intrinsecus latet*, id est præter interiorem ejus soli Deo notam perfectio-

nem, sicut expositum est. Habet quippe in secretissimo cordis sinu, in apice mentis mysticam theologiam et sapientialem pudorem, quo coram sponso erubescit in quocumque reprehensibiliter se habere, aut quantumcumque parum offendere.

4 *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.* Collum, inter caput et corpus, est medium, necitque ea in unum; et ipsum erigitur, ut undique longius ac latius circumspiciatur, et imminentibus resistatur periculis. Recte ergo per collum Ecclesiæ, accipiuntur custodes et curati, qui præsentant: qui inter Christum caput omnium, et inter populum mediant, et Deo reconciliant plebem, cui et dona gratiæ desuper impetrant, ac sacramenta ministrant; oculum quoque circumspeditionis dirigunt et circumferunt undique, considerando statum, impugnationes, indigentiamque Ecclesiæ, ut super his avisent et cautum reddant populum Dei. Isti elevantur in altum, non elatione, sed prælatione, magnanimitate, perfectione, et circumspeditione. Ideo as-

C similantur turri David ædificatæ cum propugnaculis, id est pinnis murorum, ex quibus contra hostes pugnatur. Sic et isti pro subditis et sibi commissis, contra adversarios salutis talium, præliantur orando, virtuose vivendo, hortando, instruendo, corripiendo.

Mille clypei pendent ex ea, id est in muris turris Davidicæ, in signum apparatus bellicorum ipsius: *omnis armatura fortium.* Legitur autem secundo Regum et primo Paralipomenon David rex habuisse triginta septem fortes, tres fortiores, tresque fortissimos: inter quos ipsemet exstitit unus, ut aliqui opinantur. Unde quum dicitur, Mille clypei, videtur numerus determinatus sumi pro indeterminato. Sic, imo incomparabiliter magnificentius, per gymnasium ecclesiasticæ sublimitatis et in congregatione fidelium, est omnium armatura virtutum, innumerabilesque clypei, ad defendendum fidem Ecclesiæ contra universos ipsius hostes invisibiles at-

A que visibiles. Clypei isti, sunt auctoritates, testimonia et doctrinæ sacræ Scripturæ et sanctorum Patrum ac catholicorum doctorum, miracula, sanctitas et virtutes fidelium, aliaque diversa multa ac copiosa Spiritus Sancti charismata. Unde de evangelicæ legis doctrina Apostolus scribit: Quæ in nos confirmata est, contestante Deo signis et virtutibus et prodigiis, et variis Spiritus Sancti distributionibus. His sentis et armis convincuntur hæreticæ pravitates, omnisque infidelitatis perversitas.

B *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli caprea gemelli.* De duobus uberibus sponsi, dictum est super illud: Quia meliora sunt ubera tua vino. Porro duo Testamentum, seu doctrina legis Mosaicæ ac sapientia Evangelicæ legis, quæ dicuntur duo ubera sponsi, tanquam datoris ac Domini, sunt etiam ubera sponsæ seu universalis Ecclesiæ, tanquam recipientis, ministerialiterque utentis. Et quia hæc sponsa humiliter se suo conformat sponso: ideo sicut in Christo duo ubera etiam intelliguntur caritas ejus ac pietas; ita et ubera ista Ecclesiæ et prælatorum ipsius, sunt caritas et pietas, seu discretio et misericordia, vel diligentia pastoralis et quotidiana instructio: per quæ omnia subditos suos maternaliter fovet, nutrit, lactat Ecclesia, sicut Paulus testatur: Libentissime impendam et superimpendam ipse pro animabus vestris: et iterum, Facti sumus parvuli in medio vestri, quomodo si nutritrix foveat filios suos. Rursus, duo ubera Ecclesiæ, sunt sustentatio filiorum ejus, tam spiritualis quam corporalis. Verum, secundum Gregorium, duo ubera sunt duo prædicantium ordines, quorum unus missus est ad Judæos, alter ad gentes, prout Paulus fatetur: Qui operatus est Petro in apostolatam circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes. — Ubera ista Ecclesiæ, comparantur gemellis hinnulis caprea: quoniam spirituali renovatione sunt florida, humilitateque parva, ac invicem concordantia et connexa, dilectionem quo-

II Reg. xiii, 8 et seq.;
I Par. xi, 10 et seq.

Hebr. ii, 3.

4.

5

Cant. i, 1.

II Cor. xii,

15.

I Thess. ii,

7.

Galat. ii, 8.

que et concordiam inter superiores ac subditos, et inter subditos inter se, inter superiores etiam inter se facientia; iterum, quoniam instar hinnulorum capreae procedunt in actus virtutum celerrime, ac interiori visus acumine videntur.

Qui pascuntur in liliis : id est, quae ubera, seu pastores significati per hinnulos, spiritaliter nutriuntur in splendidis ac suavis Sanctorum sententiis, doctrinis, virtutibus et exemplis, praesertim in candore castimoniae et puritatis fragrantia *. *Donec adspiret dies*, id est, clara cognitio Dei per speciem, seu dies aeternitatis, aut retributio diei generalis iudicii veniat, et *inclinentur umbrae*, id est, obscuritas cognitionis praesentis, tenebrae huius exsilii, umbraeque mortis cessent. Interim enim durat lactatio uberum Ecclesiae in hac vita; sed in die aeternitatis ac beatifica visione cessabit, quia ex tunc erit Deus omnia in omnibus, militansque Ecclesia ad triumphantem translata, et unum cum illa effecta, immediate ac plene a Deo illuminabitur ac pascetur.

Vadam ad montem myrrhae, et ad collem thuris. Per myrrham amaram, et corpora a corruptionibus praeservantem, significatur austeritas vitae poenitentialis, rigor iustitiae, mortificatio carnis; per thus vero, quod duleiter redolet, et in cultu divino accenditur, insinuat fervor devotionis, suavitas orationis, et contemplativae redolentia vitae. Itaque sponsus testatur : *Vadam ad montem myrrhae* : id est, eos misericorditer visitabo, qui in arduis poenitentiae exercitiis occupantur, et rigori poenitentiae sunt intenti, et se ipsos salubriter mortificare nituntur, et dicunt : Quoniam propter te mortificamur tota die; itemque, Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Hos ergo sponsus consolatur ac refovet, et gratiae dona auget in eis. *Et ad collem thuris*, id est ad eos qui in eminentia devotionis, dulcedine orationis, et contemplativae vitae redolentis conquiescunt. Hi familiariter desuper invisuntur, gratiosius adimple-

ntur, et nutriuntur in croceis, et introeuntes domum mentis, cum sapientia delectantur. Itaque per montem myrrhae, possunt intelligi in vita activa constituti; per collem thuris, contemplativi. Et quamvis sublimior sit contemplativorum vita, quam activorum; activi tamen per montem, contemplativi per collem signantur: quoniam multo plures sunt activi, quam contemplativi; et quoniam contemplatio vitae huius, permodica est respectu futurae. Sed quia in multis offendimus omnes, necesse habemus primo montem myrrhae accedere, et per poenitentiae opera nos purgare; sicque per exercitia viae illuminativae, per orationes intentas et meditationes suaves, ad collem thuris venire.

Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Hoc concordat Apostoli verbis, dicentis: Elegit sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam, nec aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta et immaculata: quod tamen, secundum Hieronymum super Jeremiam, et Bernardum in sermone quodam, competit Ecclesiae pro statu futuro. Attamen convenit ei aliquo modo etiam in praesenti, quantum ad membra sua principaliora seu meliora: quoniam semper sunt in Ecclesia aliqui sancti, imo et multi, in quibus non est macula culpae mortalis. Potest quoque contingere, quod aliqui sint tam custoditi ac fervidi coram Deo, quod interdum ad aliquantulum temporis sint etiam sine veniali: dum pro suis quotidianis culpis quotidie tantam poenitentiam agunt, et tantum accenduntur in Deo, atque de minimis culpis sic erubescunt, quod non solum pro eis satisfaciunt plene, imo etiam crescunt in caritate et in omni virtute, ita quod evolant, si in tali dispositione obierint. Est ergo Ecclesia tota pulchra, id est ab inquinamentis carnis ac spiritus munda: in appetitu sensitivo, per virtutes morales a passionum immoderantiis reformata; in intellectu, per fidem, scientiam, prudentiam, consilium, sapientiam decorata; in voluntate vero, per

Thren. iv, 5.

Jacob. iii, 2.

7

Ephes. v, 27.

II Cor. vii, 1.

* fragrantia
6

I Cor. xv, 28.

Ps. xliii, 22.
Ps. xvi, 4.

spem, caritatem, justitiam; in memoria, A per stabilitatem in istis: multis quoque virtuosis abundans operibus, ac ædificatoriis verbis, meritisque præclaris; et in quibusdam personis, etiam sanctitate virtutibusque heroicis pollens.

Nec his obstat, quod Ecclesia asseritur deformata, imo et meretrix facta, ut aliqui dicunt super illud Isaïæ: Quomodo facta est meretrix civitas fidelis? Totum enim integrale, secundum diversitatem suarum partium, diversas sumit denominationes. Unde Apostolus Corinthiis scribens: In omnibus, inquit, divites facti estis in illo (puta in Christo), ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. Et tamen eisdem paulo post loquitur: Quum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Itemque: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Dicitur ergo Ecclesia deformata, aversa, exsanguis, seu meretrix facta, quantum ad credentes scilicet, caritatem et opera non habentes, imo vero vitiis sordidatos, quorum animæ non sunt sponsæ Christi, sed adulteræ diaboli. De hoc Gregorius super Job, et Alexander de Hales super tertium Sententiarum plenius sunt locuti.

8 *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni.* Ecce ter sponsam invitat venire: primo, ad commendationem beatissimæ Trinitatis, quæ est unus sponsus omnium beatorum spirituum atque fidelium animarum, quamvis ratio sponsi magis proprie conveniat Verbo incarnato, ut dictum est; secundo, ad ampliorem exci-

1 *Jer. xxii, 29.* tationem, sicut in Jeremia, Terra, terra, terra, audi verbum Domini; tertio, ad insinuandum sui amoris fervorem ad sponsam suam. Ter quoque hortatur ut veniat, quatenus mentis cogitatu, oris sermone, et operum exhibitione, ad ipsum accedat. Et rursus, quia per tres virtutes theologicas fit spiritualis iste accessus. Itaque, veni per fidem, spem, et caritatem, de Libano, id est de mentis renovatione ac puritate: Libanus enim, candidatio interpretatur.

Secundum Gregorium, per Libanum, designatur Baptismus, in quo purgatur Ecclesia, fidemque recipit, per quam una cum gratia ad coronam vocatur. Simili modo posset per Libanum pœnitentia, contritio, seu confessio accipi: omnia enim in confessione lavantur.

Ps. xxxi, 5;
Prov. xxviii,
13.

Veni de Libano, id est de justa conversatione ad beatificam visionem; *veni*, de merito ad præmium, de fide ad speciem, de curriculo ad quietem, de tempore ad æternitatem, de luctu ad bravium, de via ad patriam, de periculo ad securitatem, de miseris ad salutem; *coronaberis de capite Amana*, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum, id est, coronam gloriæ sortieris pro diligentia et labore, quo convertisti ad fidem principes et magnates sæculi hujus. Amana enim interpretatur inquietus seu turbulentus; Sanir vero, fœtor; Hermon, anathema. Sicque per Amana intelliguntur homines passionati, tyranni et persecutores justorum, de quibus loquitur Isaïas,

C *Impii quasi mare fervens, quod quiescere* *Is. lvii, 20.*

non potest; per Sanir autem, gulosi et lubrici, qui fœditatibus serviunt carnis, de quibus exponitur illud Joelis, *Compu-* *Joel i, 17.* *truerunt jumenta in stercore suo; per Hermon, superbi et spiritualibus vitiis dediti, qui sunt anathema et separati a Domino. Per leones, demum exprimuntur homines feroces, voraces, et violenti; per pardos, simulatores et callidi ac immisericordes, quoniam pardus est animal crudele, varietatem et maculas habens colorum. Similiter diversis vitiis indurati,*

D *signantur per pardum, juxta quod loquitur Jeremias: Si Æthiops potest mutare pellem suam, et pardus varietates suas, et vos poteritis benefacere, quum didiceritis malum. Porro, secundum Glossam, per leones et pardos demones designantur: de quibus precamur, Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Unde et princeps ait Apostolorum: Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret. Horum montes atque*

Jer. xiii, 23.

Ps. lxxviii,
19.

1 Petr. v, 8.

cubilia sunt iniqui, in quorum cordibus A regnabant ac habitabant. Coronaberis ergo de capite Amanā, id est pro conversione capitaneorum ac principalium inter eos, qui per Amanā sunt expressi; de vertice quoque Sanir et Hermon, id est, pro eo quod avertisti ad me sublimiores inter eos, qui per Sanir et Hermon notantur. Hinc conversis per se scribit apostolus

I Thess. II,
19.

Paulus : Quæ enim est spes nostra, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum?

9 Nec mirum, o sponsa, quod toties te invito ad gloriam. Nam *Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa* : id est, tu, Ecclesia, quæ es soror per conformitatem naturæ quam assumpsi, et sponsa per caritatem præcipuam, in tantum me provocasti ad tuum amorem, tamque dilecta et cara es mihi, quod præ tuo amore et desiderio tuæ salutis mortem sustinui, et tuæ damnationi vehementissime condolui, et quasi vulnere amoris fui percussus. Ideo repeto : *vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum*, id est per columbinum illum intuitum quem habes ad me, et per puram ac simplicem intentionem qua meum intendis honorem. Vel, In uno oculorum tuorum, id est in unitate fidei qua me cernis. Habes enim oculum scientiæ naturalis, seu lumen naturalis ingenii. Habes quoque oculum fidei, quo supernaturalia intueris, per quem mihi amplius placeas, quoniam justus ex fide vivit. *Et in uno crine colli tui*. Per crines Ecclesiæ, sicut præhabitum est, uno modo intelligitur populi multitudo; et per collum, D ipsi prælati, qui inter Christum caput et corpus communitatis sunt medii, et caput corpori illi annectunt. Sicque per unum erinem colli, insinuat unitas plebis fidelis suis præsentibus adhærentis, ut sic eapiti (quod est Christus) per obedientiam conjungantur : quod præcipue placet sponso, qui suis ait vicariis : Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit. Propter quod monet Apostolus : Obedite præpositis vestris, et subjacete illis.

I Cor. XI,
3; *Ephes.*
IV, 15.

Luc. X, 16.

Hebr. XIII,
17.

Præterea (ut apparet) sponsus hic loquitur per modum amantium, qui frequenter ex intuitu alicujus partis seu rei personæ dilectæ, ita in ejus accenduntur amore, ut quasi vulnerati amore perhibeantur; qui etiam ex oculorum et capillorum dilectæ adpectu solent ad eam affici valde. Sic ergo nunc asserit sponsus : *Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa, in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui*, id est, in tantum te amo, ut etiam quæcumque pars tua seu res tibi conjuncta, meam dilectionem inflammet. Imo qui diligit vehementer personam, si viderit aliquam ei multum consimilem, mox medullitus grandi affectu concutitur. Quumque oculi Ecclesiæ dicantur doctores et magistri fidelium, præsertim gloriosi Apostoli ac beatissimi Evangelistæ, posset per unum oculorum intelligi discipulus ille, quem diligebat Jesus, S. Joannes; et per unum erinem, amorosa Maria Magdalene, imo potissime beatissima virgo Maria.

Joann. XIII,
23.

Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea, sponsa! Mammæ Ecclesiæ, sicut inductum est, sunt caritas Dei et proximi, vel pietas et doctrina, seu utriusque Testamenti scientia, vel ipsi prædicatores atque prælati : quæ utique mammæ, pulchræ sunt valde, virtuosæ, ornatae, divinæ, atque uberibus sponsi consimiles. *Pulchriora sunt ubera tua vino*, id est omni temporali materialique bono ac poculo, quia salubrius alunt ac dulcius. Meliora sunt etiam ubera evangelicæ compassionis ac consolationis, vino rigoris legalis. Similiter doctrina Christi, melior atque perfectior est doctrina Moysis. Juxta quem modum in Proverbiis legitur : Melior est sapientia cunctis opibus. At vero sicut corporeæ mammæ sunt pulchræ, quum fuerint plenæ ac rigidae, albæ ac modicæ : sic spiritualia ubera pulchra censentur, quum per prædicationem et comminationem divinæ justitiæ fuerint rigida; per commemorationem divinæ pietatis et futuræ glorificationis, plena; per doctrinam sinceram, nil falsitatis includentem, alba;

10

Prov. VIII,
11.

per planum humilemque sermonem, modica. Rursus, ut asserit Beda, prædicatores et pastores Ecclesiæ interdum comparantur mammis, aliquando oculis, quandoque dentibus : mammis, eo quod consolentur pusillanimes ac infirmos, et instruant subditos ; oculis, quoniam sapientiam loquuntur inter perfectos, et bona a malis, vera a falsis discernunt ; dentibus, quia

1 Cor. ii, 6.

1 Thess. v, 14.

corripiunt inquietos ac reos. *Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata* : id est, dulcedo, delecta fama, quam tu, o sponsa Ecclesia, habes, ex tuis unguentis, id est supernaturalibus donis Spiritus Sancti, et infusis virtutibus, præsertim ex fide, spe, caritate, præstantior, spiritualiior, diviniior est aromatibus materialibus universis, et etiam virtutibus naturalibus acquisitis, philosophicisque scientiis, operibus quoque bonis ex genere, quæ a malis hominibus fieri queunt.

11

Favus distillans labia tua, sponsa : id est, melliflua verba habes ; et labia tua, videlicet prælati et prædicatores, saluberrima atque dulcissima sermocinantur eloquia de bonitate, amabilitate, excellentia et beatitudine Dei in semetipso, atque de omni misericordia, caritate, munificentia ejus ad rationales creaturas, præsertim ad Christianos, de beneficiis ac promissis ipsius, de mysteriis Christi, et de ceteris quæ in divinis continentur Scripturis.

Mel et lac sub lingua tua : id est, doctrinam habes salubrem ac dulcem pusillis incipientibusque convenientem : qualiter scilicet debeant carnalia atque mortalia vitare peccata, exteriorem componere hominem, exteriores sensus reprimere, linguam domare, ad humilitatem, mansuetudinem, patientiam, caritatem se dare, et divina ac ecclesiastica observare præcepta. Et ista designantur per lac, quod cibus est puerorum. Unde et princeps apostolici chori hortatur : Quasi modo geniti infantes rationabiles, lac concupiscite. Paulus quoque : Quasi parvulis, inquit, lac vobis dedi. Interdum tamen per lac, innocentia et puritas designantur. Et potest

1 Petr. ii, 2.

1 Cor. iii, 1, 2.

A hoc loco per lac intelligi doctrina ad Christi humanitatem ac ejus mysteria, virtutes ac opera pertinens : quod scilicet Unigenitus Dei propter nos factus est homo, et conversatus in mundo in summa paupertate, profundissima humilitate, immobili patientia, ardentissima caritate, et tandem acerbissimam mortem perpessus ; et qualiter debeamus eum sequi in istis. Per mel vero, doctrina spectans ad divinitatem ejus : qualiter ab æterno invariabiliter natus sit ex Patre, se ipsum in se concipiente, intelligente ac proferente, cujus prolatio est generatio Verbi æterni, quod est unigenitus Filius ejus. Iterum, per mel accipi potest doctrina proficientibus ac perfectis conveniens : qualiter debeant se jugiter interius exercere, et mentem Deo unire, eumque contemplari sinceriter, amare ardentem, tenere, stringere, et amplecti stabiliter. Unde dixit Apostolus : Perfectorum est solidus cibus ; et, Sapientiam loquimur inter perfectos. Hinc ait Fulgentius : In sacra Scriptura seu sermone dominico, est quod omni professioni congruat, quod omni ætati conveniat.

Joann. i, 14.

Hebr. v, 14.
1 Cor. ii, 6.

C

Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Virtutes et dona Spiritus Sancti, ac meritorii actus, sunt vestimenta, ornamenta ac arma Ecclesiæ et uniuscujusque fidelis. De quibus in Isaia ait Ecclesia : Induit me Dominus vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me. Ad quod pertinet illud in Psalmo : Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato. Itaque vestimenta dicuntur, quoniam contra æstum concupiscentiæ, et frigora invidiæ atque acediæ, ac ceterorum intemperiem et immoderantiam vitiorum defendunt. Dicuntur etiam ornamenta, quia coram Deo pulchrificant, et ad intuendum delectabilem efficiunt ipsam Ecclesiam, ac membra ipsius, juxta illud in Apocalypsi : Vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ. Vocantur et arma, quia per ea resistitur hostibus humanæ salutis, vitia expugnantur, ten-

Is. lxi, 10.

Ps. xlii, 10.

Apoc. iii, 18.

tatio vincitur, et homo legitime certans, A coronari meretur. Propter quod hortatur
Ephes. vi, Apostolus : Induite vos armaturam Dei, ut
 41. possitis stare adversus insidias diaboli. Et
Ibid. 13. rursus : Accipite, inquit, armaturam Dei,
 ut possitis resistere in die malo. Horum
 igitur vestimentorum odor, fama, delectatio,
 suavitasque interna, est sicut odor thuris :
 quoniam sicut odor thuris dulciter afficit
 odoratum sive olfactum, sic odor ille spiri-
 tualium vestium, mentem; et sicut thus odorem
 non fundit, nisi incendatur, sic nec vestes illæ
 redolent B coram Deo, nisi divino inflammentur amore,
 atque ex igne caritatis procedant. Amplius,
 quia per thuris odorem solet orationis fervor
 seu devotio designari, juxta
Apoc. viii, illud in Apocalypsi, Ascendit fumus
 4. aromaticum de orationibus Sanctorum; et in
Ps. cxl., 2. Psalmo, Dirigatur oratio mea sicut
 incensum in conspectu tuo : hinc odor vestimen-
 torum illorum, est sicut odor thuris, quoniam
 meritorii actus habent vim orationis, et gratiam
 adipiscuntur ac gloriam; imo sine eis oratio est
 inefficax, juxta C quod scriptum est : Qui declinat
 aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit
 execrabilis. Ideo scriptum est : Scimus quoniam
 peccatores Deus non audit; sed si quis cultor est
 Dei, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit.
 12 *Hortus conclusus, soror mea, sponsa, hortus
 conclusus, fons signatus* : id est, tu, Ecclesia,
 per similitudinem recte hortus vocaris; nec solum
 hortus, sed et hortus conclusus. Hortus es, quem
 ego hortulanus cœlestis colo, purgo, secundo : D
 in qua tanquam in pulcherrimo horto oriuntur
 flores virtutum, fructus actuum meritoriorum;
 gramina cœlestium ferculorum, id est gratiæ
 ecclesiasticorum sacramentorum, quibus homines,
 jumentis assimilati, seu tanquam pium obediens-
 que jumentum effecti, reficiuntur; arbores
 fructuosæ atque frondosæ, id est homines
 virtuosæ : in quo horto jugiter perseverat
 viriditas supernæ floritionis, ac fecunditatis
 internæ viror venustus. Hic hortus conclusus est,
 quia multiplici circumvallatus munimine : quia
 Salvator ponitur in eo murus et antemurale,
 et Dominus in circuitu ejus. Angelicæ quoque
 virtutes eum custodiunt, sed et prælati ipsius
 ac prædicatores, et viri sancti, pro communi
 bono Ecclesiæ semper solliciti ac orantes.
 Vallatur etiam et clauditur ac munitur hic
 hortus vallo caritatis, timore filiali, custodia
 cordis, circumspectione prudentiæ, quotidiano
 profectu, oratione assidua, documentis
 Scripturæ : ne hæretici, schismatici, infideles,
 iniqui, aut invisibiles hostes valeant eum
 ingredi et demoliri. Possunt tamen pulsare,
 atque forinsecus impugnare, et quasi primam
 januam introire suggerendo, corporaliterque
 vexare; sed consensum nequeunt extorquere,
 aut mentem dejicere, nisi ipsemet hortus
 iste, seu existentes in eo, sponte aperiant
 ac permittant. Ideo monet Apostolus : Nolite
 locum dare diabolo. Jacobus quoque : Resistite,
 inquit, diabolo, et fugiet a vobis. *Ephes. iv,*
 27. *Jacob. iv, 7.*
Fons signatus, id est opertus, ne aquæ
 immundæ, id est falsæ doctrinæ, fluant in
 eum. Dicitur ergo Ecclesia fons, quoniam
 aqua sapientiæ salutaris abundat in ea,
 fluentia divinorum charismatum, fons gratiæ,
 fons olei, fons luminis : quibus sancta mater
 Ecclesia potat, refocillat, et reficit filios suos
 et universos spiritualiter sitientes, ad eam
 pro salutis poculo accedentes, dicens : Omnes
 sitientes, venite ad aquas. Est etiam in
 Ecclesia fons Baptismi, fons contritionis et
 lacrimarum, fons evangelicæ legis, ex quo
 rivi sapientiæ undique derivantur. Et vocatur,
 fons signatus, ob causam præactam, et etiam
 propter incomprehensibilem altitudinem
 sensuum ejus, et propter sacramentorum
 ejus mysteriousque Christi imperscrutabilem
 profunditatem. Attamen fidelibus aqualiter
 patet, imo omnibus exhibetur ac propinatur
 a prædicatoribus evangelicæ legis, qui
 sapientibus et insipientibus, fidelibus ac
 infidelibus debitores se esse fatentur. Unde
 scriptum est : Erit fons *Is. lv, 1.*
Rom. i, 14.
Zach. xiii, 1.

patens domui David, et habitantibus Jerusalem.

Insuper, sicut in horto continentur quædam manducabilia, ut poma, pira, et uvæ; quædam medicinalia, ut aquæ, herbæ, et species aromaticæ; quædam etiam ad abluendum, irrigandum ac delectandum, ut fontes et rivi ac flores: sic in Ecclesia sunt plurimi cibi ac potus spirituales, et medicamina contra criminum vulnera, aquæ Baptismi, rivuli doctrinarum, et flores virtutum atque sententiarum.

13 *Emissiones tuæ paradisus malorum puniceorum cum pomorum fructibus.* Emissiones horti istius delicii seu sanctæ Ecclesiæ, sunt ea quæ emittuntur ex ea, vel ipsi actus emittendi. Emittit itaque hortus iste ex se bonæ famæ odorem, virtutum fragrantiam, optimos fructus spiritus (de quibus ait Apostolus: Fructus spiritus est caritas, gaudium, pax, etc.), fluentia doctrinæ, miracula, signa, prodigia, et homines sanctos, virtuosos ac sapientes, per quos convertit quamplurimos. Istæ emissiones sunt paradisus malorum puniceorum, id est deliciosa possessio, opulentia, atque suavitas malorum granatorum, id est pretiosa encænia, et exhibitio hominum caritate ardentium, quorum et multi pro fide amoreque sponsi, sanguinem suum fuderunt: sicque proprio rubricati errore, recte dicuntur malograna, quæ rubent extrinsecus, et suavi vigent odore, ac relectiva sunt dulciter: sicut et martyres sancti ac homines fervidi, proximos exemplis suis alliciunt et accendunt, ac corda reficiunt devotorum. Ideo additur, Cum pomorum fructibus, id est cum fructuosa conversatione ædificationeque hominum quos lucrifaciunt Christo: qui sunt quasi cibaria, dum Christo incorporantur poma ejus, qui est lignum vitæ, lignum sapientiæ, lignum jugiter viride universarum virtutum, in medio paradisi, id est triumphantis ac militantis Ecclesiæ, situm.

Cypri cum nardo. Cypri est hic nominativus numeri pluralis, ut sit sensus:

A Præfatæ emissiones tuæ, o sponsa, sunt cypri cum nardo, id est ita mihi acceptæ, ut arbores aromaticæ quæ cypri dicuntur, et herba quæ nardus vocatur, acceptæ sunt indigentibus atque utentibus eis. Cyprus quippe est aromatica arbor, in Ægypto crescens, cujus semen candidum ac odoriferum in oleo coquitur atque exprimitur, et inde unguentum regale optimumque efficitur. Ideo eos significat, qui de infidelitatis caligine ad fidei lumen conversi, oleo Spiritus Sancti unguentur, et igne tribulationis durius excoquantur, ut sic unguentum Christo summo regi delectabile efficiantur: ita quod Dominus et Salvator per eos medetur vitiis proximorum. Isti quoque nardo inunguntur. Nardus namque est aromatica herba spicosa, odorifera, calida, et declivis, humilitatem caritate formatam, fructuosam, bonæque famæ diffusivam, significans: quam plane virtutem jugiter amplectuntur, qui oleo Spiritus Sancti fuerint uncti. Cyprus etiam semine suo odorifero et candenti potest continentiam designare, præsertim quoniam Christus in Evangelio de triplici castimonia, scilicet virginali, viduali, et conjugali, sub nomine seminis loquens: Semen, inquit, cecidit in terram, et ortum, fecit fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum.

Insuper emissiones tuæ, o Ecclesia, sunt *nardus et crocus*. Quid per nardum denotetur, jam patuit. Per crocum vero (quæ est herba folia coloris aurei habens, ac tanti fervoris est ut febrientibus refrigerium præstet) designantur personæ quæ caritatis fervore ac sapientiæ calefactivo fulgore ornantur: ita ut in se ipsis ac aliis æstum concupiscentiæ et cupiditatis extinguant, desideriumque supernorum accendant honorum, ac aureum exemplaritatis producant ornatum. Quibus humilitas valde necessaria esse cognoscitur: propter quod hic nardus repetitur. Nam et per nardum potest dominicæ memoria passionis intelligi. Quia unguentum nardi, rigorem depellit argentium, et membra

Galat. v,
22, 23.

Gen. ii, 9.

Matth. xiii,
8; Marc. iv,
8.

ipso inuncta calefacere perhibetur; sic et meditatio passionis Christi intenta, accendit ad imitationem vestigiorum ipsius, torpore acediae ac timoris excluso: quae meditatio tam accommodata est ad spiritualem profectum, sicut humilitas. *Fistula et cinnamomum*. Fistula seu casia, corticem habet durum, purpureum et amarum, valens ad curandum viscerum afflictionem, estque brevis staturae: ideo significat eos qui arduam poenitentiae exercitationem incedunt, et sua ac proximorum peccata acerbè deplorant, sicque purpureo caritatis splendore venusti sunt. At vero cinnamomum aromatica arbor est, nigri cinereive coloris, virtute ac odore praecipua, et frutice brevis, ad medicamina praestantior fistula: cuius etiam cinnamomi cortex, est pretiosus, instar cannæ rotundus ac gracilis. Ideo per cinnamomum expressi sunt hi qui ex caritate et humilitate obediunt prompte, propter quod valde virtuosus ac boni odoris censentur, curativi superbiae ac inobedientiae proximorum. Universos hos et sanctas eorum virtutes emittit, gignit, diffundit Ecclesia, cum universis lignis Libani, id est sicut et ceteros fideles, virtute sublimes, ac gratiae candidatos. Libanus enim mons est in quo pulchrae et altae arbores crescunt, et candidatio interpretatur.

Insuper, o Ecclesia, emissiones tuae sunt *myrrha et aloe cum omnibus primis unguentis*. Myrrha, est arbor Arabiae, habens in altitudine cubitos quinque, similis spinæ, guttaque ejus viridis et amara; sponte emanans, est pretiosior ea quae cortice læso elicitur: ideo mortificationem carnis designat, quae in principio sentitur amara, sed spe fructus æterni florescit; et pungit, ut spina, sed a vitiorum praeservat putredine; et tunc maxime complacet Deo, dum tempore sanitatis ac juventutis sponte assumitur. Porro aloe est arbor pretiosa, praecleari suavissimique odoris: propter quod antiqui lignum ejus, loco thymiamatis olim circa altaria adolebant seu incendebant. Cujus succus est amarissimus,

A tamen unguentis plurimis congruus: unde et corpora mortua a putrefactione praeservat, sicut et myrrha. Hinc in Evangelio legitur Nicodemus mixturam myrrhae et aloes quasi libras centum attulisse ad unguendum corpus dominicum, de cuius resurrectione fidem non habebat explicitam. Interdum itaque myrrha et aloe pro arboribus, interdum pro earum fructibus seu effectibus accipiuntur: et nunc personae exprimuntur contemplativae dignissimae, quae vitae hujus deplangunt vitia et ærumnas, et optimus Christi odor sunt undique, atque se ipsos ac alios ab interiori praeservant corruptione, sua conversatione orationeque sancta. Per omnia vero prima (id est nobiliora) unguenta, intelliguntur contemperations actuum altissimarum virtutum, ut fidei, spei, caritatis, atque donorum.

Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano. Quidam exponunt hæc tanquam sint verba sponsæ sponsum laudantis, eo quod omnia bona praefata ex ipso sponso tanquam ex splendidissimo, opulentissimo ac munificentissimo fonte principaliter oriuntur; qui etiam est puteus, id est, imperscrutabilis quaedam abyssus aquarum viventium, id est supernorum charismatum, vitam gratiae conferentium ac vitam gloriae promerentium. Gregorius vero, Anselmus, Beda, ac alii exponunt ita, ut sint adhuc verba Christi, sponsam, id est Ecclesiam, commendantis: quæ est fons hortorum, quoniam universalis Ecclesia particulares Ecclesias instruit, irrigat, perfundit, fecundat, sicut fons hortos. Est quoque puteus aquarum viventium, id est profunda origo Baptismi ac sacramenti Confessionis, in quibus cuncta abluuntur peccata, sapientia quoque, gratia ac virtutes infunduntur et reparantur: quæ aquæ dicuntur vivæ, quoniam jugiter fluunt a sacramentis suas virtutes indeficienter habentibus: quemadmodum aquæ vivæ vocantur, quæ profluunt ex vena fontana incessante, fecunda, et erumpente, diffun-

Joann. XIX,
39.

45

denteque rivos; ad distinctionem aquarum quæ ex pluviis, nivibus, stagnisve manant ad tempus, non jugiter.

Denique aquæ istæ *fluunt impetu de Libano*, id est cito et copiose de puritate interna et candidatione mentali, vel ex Scriptura divina mundissima, vel ex gratia gratificante habituali, quæ dicitur essentiam creaturæ intellectualis perficere, et in habitus virtutum ac donorum ramificare. Fluunt quoque de Libano, id est a capite Christo, monte altissimo, in quo est gratia capitis, se derivans ac dif-

Joann. 1,
16.

Ps. XLV, 5.

16

Surge, Aquilo; et veni, Auster. Ista sunt verba sponsi. Solet autem per Aquilonem, qui est ventus durissimus ac constringens, diabolus designari; item adversitas, seu gravis tentatio, torpor quoque pigritiæ, et frigus invidiæ, igni caritatis contrarium. Per Austrum vero, qui est dulcis et calidus ventus, accipitur Spiritus Sanctus, seu gratia et caritas; item prosperitas ac consolatio spiritualis. Potest

itaque locus iste dupliciter explanari. Christus etenim interdum permittit Ecclesiam suam per adversa ac prospera impugnari: quatenus nec adversis frangatur, nec prosperis extollatur; sed in utrisque constans ac superans, diffundat virtutum suarum fragrantiam, et supernorum suavitatem donorum quæ habet, exemplariter manifestet. Itaque, *Surge*, id est, exsurge et vade, o Aquilo; et *veni, Auster*, id est, prosperitas mundi, *perfla hortum meum*, id est, super Ecclesiam te effunde; et *fluent aromata illius*, id est, virtutes ejus innotescant, fragrabunt, ac prævalebunt. Porro interdum Salvator ad tempus eripit et præservat Ecclesiam suam a dæmonum tentamentis, adversitatibus, et malignis spiritibus; sicque sensus est: *Surge*, id est, recede, o Aquilo, id est, dæmon cum machinationibus tuis; et *veni, Auster*, id est, tu, Spiritus Sancte, cum donis tuis visita hortum meum, id est Ecclesiam; et *fluent aromata illius*, id est, virtutes ejus ac merita abundabunt, seque diffundent: quoniam sine ope et affluentia actualique motione tua nihil valet Ecclesia, nec fluere seu meritorie agere queunt ejus aromata.

B

C

ARTICULUS XIII

DECLARATIO EJUSDEM CAPITULI QUARTI, DE CHRISTO ET ANIMA VIRTUOSA.

QUI a cœlesti appetit sponso laudari, laudibus ejus devote insistat. Nam sponsa particularis, anima amorosa, quæ præcedenti capitulo sponsum cœlestem sincera laudavit intentione, nunc commendatur ab ipso. Etenim ipse in Evangelio contestatur: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo. Itaque ait: *Quam pulchra es, amica mea! quam pulchra es!* Quasi dicat: Pulchritudinem meam admira-

Matth. x,
32; Luc. xii,
8.

4

rata es ac laudasti, et ejus comparatione te fœdam et contemptibilem reputasti, ac mihi displicere vereris; sed noli metuere, quoniam qui se parvi pendit ac despicit, a me magni penditur et laudatur, sicut in Evangelio sum locutus: Quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. Nec dubium quin e contra. Considerata ergo tua naturali imbecillitate ac fragilitate, mira et magna est pulchritudo, fortitudo, stabilitas tua, quas per dona gratiæ, et

Luc. xvi, 15.

laborem tuum, diligentiamque sortita es; A et tanto commendabilior est pulchritudo, perfectio, virtuositas, sapientia tua, per gratiam et conatum tuum adepta, quanto major est naturalis defectuositas tua: et tamen naturalis pulchritudo tua, o anima rationalis, qua superbenedictæ Trinitatis imago vocaris, utpote splendore intellectus ornata, libertate voluntatis fulcita, tenacitate memoriæ decorata, omnem sensibilem pulchritudinem, etiam solis et lunæ ac siderum, vincit. Vere sublimiter pulchra es, quæ a tantæ pulchritudinis B sponso digna es tam reverenter laudari. Denique, taliter pulchra est anima, quæ passionum fœditate non inquinatur, quæ carnalitati fortiter dominatur; ejus ratio per sapientiam, prudentiam, scientiam splendet, ejus voluntas caritate Dei et proximi ardet, ejus cor circa Deum omnino afficitur, atque in divinis totaliter occupatur; quæ Deo exhibet conscientiæ puritatem, et proximis ædificationis fulgorem, quæ in verbis ac sensibus, in vultu, in progressu servat moralitatem.

Oculi tui columbarum: quoniam nosti quantum detester omnem calliditatem, duplicitatem, impudentiam, obliquitatem, hypocrisim. Nam sicut similitudo parit concordiam, complacentiam, et amorem; sic dissimilitudo origo est discordiæ, displicentiæ, atque aversionis. Hinc ego in natura deitatis, infinitæ simplicitatis existens, et essentialiter sanctus ac virtuosus, simplicitatem diligo columbinam, ac puram mentis intensionem; duplicitatem vero, simulationem, fraudem, versutiam toto corde abhorreo. *Absque eo quod intrinsecus latet*, id est præter tuam secretissimam exercitationem internam, qua supergloriosissimæ Trinitatis gloriam contemplaris, et emanationem ac communicationem ejus ad intra, naturalem, superliberalissimam, ac superplenissimam, mutuam quoque intuitionem, dilectionem, complacentiam et fruitionem trium supervenerabilium Personarum: qualiter unaquæque æterna, increata, incircumscripita, et penitus infinite

perfecta Persona, aliam cum infinita jucunditate ac claritate invariabiliter intuetur, cum infinito ardore diligit atque amplectitur, et sibi invicem superdulcissime complacent, ac se mutuo superdeliciosissime perfruuntur, tamque superbeatissimam et supervoluptuosissimam ducunt ac possident vitam.

Capilli tui sicut greges caprarum. Capilli animæ virtuosæ, sunt contemplationes, meditationes, et cogitationes ex intellectu immediate nascentes, affectiones quoque et dilectiones ex voluntate progredientes: quæ dum circa Deum et creaturas ordinate versantur, ita quod ex consideratione et affectione creaturarum, ad Creatoris notitiam, admirationem, dilectionem consurgunt, atque ex Creatoris contemplatione et amore intenso, creata hæc sensibilia et terrena parvi pendunt ac aspernantur, et deserunt, celeriterque ad Deum resiliunt et conscendunt; tunc ordinatæ, et pulchræ, copiosæque sunt, et veloces sicut greges caprarum. Ideo quidquid eminentiæ aut decoris in rebus creatis conspicimus, mox ad Creatoris notitiam referamus: quoniam quidquid bonitatis, pulchritudinis, perfectionis in entibus est creatis, in Deo infinite perfectius gloriosiusque consistit. Similiter quidquid amabilitatis aut delectabilitatis in creaturis se nobis obtulerit, ad summi infinitique boni ordinem amorem, tamque incomparabiliter et ardentem afficiamur ad illud superpulcherrimum, ac superdulcissimum, infinitumque bonum, ut nil aliud nisi in ipso et secundum ipsius voluntatem amemus, ne impleatur in nobis illud Sapientiæ: Creaturæ Dei factæ sunt in odium, et in tentationem animæ hominum, et in muscipulam pedibus insipientium.

Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro. Anima rationalis, per intellectum et voluntatem reflexiva est super proprios actus et rediens ad se ipsam: ideo considerare debet proprios actus et examinare an vere sint virtuosii

Sap. xiv, 11.

et puri, ac dijudicare se ipsam. Talis ergo discussio, examinatio, discretio, dijudicatio priorum actuum interiorum et exteriorum ac sui ipsius, sunt dentes animæ veraciter sapientis : qui ovibus tonsis ac lotis ordinate incedentibus comparantur : quia sicut ab ovibus talibus ablatae sunt lanæ et sordes, et confusi incessus sive discursus ; sic præfatae discussiones et considerationes a vitiis sunt mundatae, et culpas admixtas ab actibus animæ separant, ipsamque animam purgant, ac ordinant in se ipsa et actibus suis : quod prorsus salubre est, quum dicat Apostolus, Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicemur. Hinc per Aggæum Dominus jubet : Ponite corda vestra super vias vestras. Et in Proverbiis legitur : Cogitationes justorum, judicia. Hoc est quod jubet et Moyses : Custodi temetipsum et animam tuam sollicite. Quod quam acceptum sit Deo, constat per id quod ipse Dominus testatur ad Jeremiam : Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Istud sanctus Job egit, qui dixit : Vias meas in conspectu Dei arguam, et ipse erit salvator meus. Nempe qui ita se discentit, lavat utique per singulas noctes culparum lectum animæ suæ, et thalamum mentis præparat sponso, implens illud Psalmi : Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas : id est, prætaetæ discretivæ examinationes sui ipsius, actuumque suorum, duplicem habent fecunditatem : quia in se sunt laudabiles, meritoriae, et sapientiales ; et alios animæ actus spiritualiter circumcidunt, purificant et fecundant. Hinc per discretionem compendiosius proficit homo : prout sanctus pater noster gloriosus Antonius dixit, quod nulla virtus tam recto ac brevi tramite ducit hominem ad perfectionem, sicut discretio.

Sicut vitta coccinea labia tua : quoniam sicut vitta talis constringit capillos ne defluant : sic anima amorosa, ne sponsum offendat in aliquo, timorate comprimit la-

bia sua, ne ad inutilia aperiantur ; sicque verba inutilia, nociva, perversa, corde concepta, refrenat, ne effluant. Qui enim moderatur labia sua, prudentissimus est. Qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala : patet siquidem jaculis hostium malignorum, dicente Scriptura : Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita homo qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Hæc labiorum repressio, est animæ contemplativæ necessaria valde, ne per inutilem superfluumque sermonem, incurrat distractionem et sponsi offensam, sicque amittat ipsius allocationem internam. Nec solum claudenda sunt corporalia labia a locutione vocali inordinata ; sed et labia interiora, quibus verbum mentale profertur interiorius, sunt præservanda ab omni cogitatione non bona : quoniam cogitationes verba sunt coram Deo, qui loquitur per Michæam, Vae qui cogitatis inutile ; atque per Jeremiam, Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ ? et item per Isaiam, Auferte malum cogitationumstrarum ab oculis meis. *Et eloquium tuum dulce :* quia interna locutione Deum intra te laudas, exoras, meditaris, ac contemplaris ; verba quoque tua vocalia, ex caritate aliisque procedunt virtutibus ideo dulcia sunt. Virtus namque ex sua natura delectabilis est, et dulcis in actu suo ; sed quod laboriosa ac dura sentitur, ex nostra infectione contingit, sicut asserit Augustinus : Panis in fastidio est, delectat venenum.

Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ. Genæ corporales, sunt quasi duo parietes, os et linguam inter se continentes. Spirituales vero genæ, sunt memoria præteritorum, ac providentia : inter quæ continetur intuitio præsentium. Porro malum punicum intus est candidum, ac forinsecus rubicundum. Intus etiam continet grana, et redolet extra. Dum itaque memoria recolit dominicam passionem, futurum iudicium, et infernale supplicium, instar mali punici rubet foris ; dum vero providentia cogitat gaudia regni cœlestis, puri-

1 Cor. xi, 31.

Agg. i, 5.

Prov. xii, 5.

Deut. iv, 9.

Jer. xv, 19.

Job xiii, 15, 16.

Ps. vi, 7.

Ps. iv, 5.

Prov. x, 19.

Ibid. xiii, 3.

Ibid. xxv, 28.

Mich. ii, 1.

Jer. iv, 14.

Is. i, 16.

tatemque cordis, ac veritatis splendorem, candet intus. Dum autem malum punicum frangitur, grana ejus mox elabuntur : ita dum anima veraciter virtuosa adversitatibus circumvallatur, virtutes quæ in ea sunt, declarantur, ac suaviter eos qui bene perpendunt, afficiunt. Tunc enim caritatem ostendit, patientiam exhibet, humilitatem declarat, mansuetudinemque diffundit, et orat pro inimico, imo et condolet ei, tanquam interficienti propriam animam.

4 *Sicut turris David collum tuum* : id est, elevatio, qua elevas et conjungis te sponso tuo, recta et valida est. Et quamvis sit simplex in se, utpote actus fidei aut caritatis, vel sapientiæ aut patriæ; tamen ceteris virtutibus constipatur, munitur, protegitur, sicut rex suo exercitu : siquidem virtutes et actus earum, se mutuo juvant ac roborant, opportunoque tempore una alteri cedit, prout rationabilis exigit causa. Hinc subditur : *Quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea* : sic virtutes invicem sibi connexæ, concurrunt in anima, et ejus sunt arma.

5 *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capræ gemelli.* Duo ubera animæ virtuosæ, sunt virtus misericordiæ, et donum pietatis : ita quod per misericordiam condolet ac subvenit proximis propter Deum, quia sunt indigentes ac miseri ; per pietatem vero quæ donum est, in quantum sunt summæ Trinitatis imagine insigniti. Rur-

1 *Petr. iv, 10.* sus, duo ubera animæ, sunt intellectus bene instructus, et voluntas caritate accensa : per quæ duo spiritualiter nutritur se ipsam et alios, implens quod summus hortatur Apostolus : Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Exhibitio quoque corporalium operum misericordiæ, et exhibitio operum misericordiæ spiritualium, sunt fecunda, pulchra, atque instar hinnulorum capræ agilia.

6 Consequenter loquitur sponsus : *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.*

A Dum anima per pœnitentiam sua deplorat peccata, et carnem suam cum vitiis concupiscentiisque mortificat, et de proximorum miseriis pie amaricatur, ut sic sponso cœlesti pro se ac aliis miseris passo assimilatur ; tunc anima amorosa est mons myrrhæ : ad quem Christus vadit, dum animam sic afflictam consolatur, et gratiæ incrementa ei largitur, sicut ait Apostolus : Benedictus Deus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Et de Deo dicitur in Tobia : Post tempestatem tranquillum facis, et post fletum exultationem infundis. De quo scriptum est et in Job : Mœrentes erigit sospitate. At vero dum anima Christi sponsa, suavissimis exercitiis orationum, meditationum, contemplationum inhæret, efficitur collis thuris : ad quem sponsus accedit, dum animam his intentam, confortare, perficere, et amplecti dignatur.

7 *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Venialia enim peccata (ut dicitur) non ponunt proprie maculam in anima. Et quanto tu venialia mala tua gravius ponderas, cordialius defles, et propter ea turpiorem te arbitraris, eo minus reputantur a me : quia naturalem tuam fragilitatem ac instabilitatem perpendo, ideo prorsus ea tibi dimitto, non imputo ; imo caritatem et veram in te virtutum perfectionem augmento, atque ob id te totam perhibeo pulchram. Siquidem humilis tua recognitio, dolorosa confessio, verecunda deploratio, satisfactio quoque quotidiana, assidua cordis custodia, et fervor tui amoris ad me, consumunt ut stipulam omnia illa. Quod enim in ardenti camino est gutta aquæ, hoc in viro perfecto peccatum veniale.

8 *Veni de Libano, sponsa mea, veni,* id est de candore gratiæ ad lumen gloriæ, de nuptiis viæ ac imperfectionis, ad perfectas nuptias patriæ Beatorum. Beati enim, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt. Sic vocantur animæ perfectorum virorum, qui evolant : Veni de carcere carnis, atque exilio peregrinationis, ad pa-

Galat. v, 24.

II Cor. i, 3,

4.

Tob. iii, 22.

Job v, 11.

7

Ps. lxxxii,

14.

Apoc. xix,

9.

- latium spirituum beatorum, et patriam A claritatis æternæ. Audivi enim te sæpe
 Ps. cxix, 5. dicentem : Heu mihi ! quia incolatus meus
 Ps. xli, 3. prolongatus est ; et iterum, Quando veni-
 am et apparebo ante faciem Dei ? itemque,
 Ps. cxli, 8. Educ de custodia animam meam ad confi-
 tendum nomini tuo. *Coronaberis de capite
 Amana, de vertice Sanir et Hermon*, id
 est pro eo quod legitime certando, vicisti
 spiritum inquietudinis mundialis ac tur-
 bulentiæ, iræ ac impatientiæ, qui per ca-
 put Amana designatur : quoniam Amana,
 inquietudo seu turbulentia interpretatur. B
 Qui autem in omni eventu manet in pace
 pectoris tranquillus et constans in Domi-
 no, non contristans se inordinate, sed gra-
 tulans in adversis, caput Amana vincit, et
 de ejus triumpho coronari meretur. Sanir
 vero, interpretatur fœtor : sicque per ver-
 ticem Sanir, spiritus gulæ atque luxuriæ
 designatur, quia in vitiis carnis est major
 ac evidentior fœtor ac turpitude. Qui igitur
 his vitiis dominatur, nec infelici ac
 vili eorum servituti subjicitur, de vertice
 Sanir desuper gloriose inthronizatur. Por-
 ro Hermon dicitur anathema : ideireo qui
 Josue vii, 1. nihil sibi usurpat de anathemate Jericho,
 Rom. xii, 2. id est, non conformat se huic sæculo, ne-
 que cum mundo in vanitatibus ejus com-
 municat, sed renovatur spiritu mentis
 suæ, coronandus est de vertice Hermon.
 Ephes. iv, 23. *De cubilibus quoque leonum*, id est pro
 eo quod repausationes, torpores, dormi-
 tationes magnatum hujus sæculi (qui per
 leonem regem animalium figurantur) ab-
 horruisti ac evitasti. *De montibus pardorum*,
 id est victoria habita de spiritibus D
 crudelitatis, et simulationis, atque elationis.
 Itaque quot immundos spiritus dæmoni-
 orum, quot genera vitiorum, imo quot
 vitia superaverit anima, tot coronas, tot
 præmia consequetur.
- 9 *Vulnerasti cor meum, soror mea, spon-
 sa* : quia amore tuæ salutis factus sum
 homo, et crucifixus ; et quamvis amarissi-
 mam pertuli corporis passionem, dolor
 tamen compassionis fuit intensior in cor-
 de animæ meæ. Sicque *vulnerasti me in
 uno oculorum tuorum*, id est in oculo
 tuo intellectuali : cujus illuminationem
 per fidem ac sapientiam, deinde per bea-
 tificam visionem, in tantum desideravi,
 quod discolorationem speciosissimi corpo-
 ris mei, velationem, obscurationem, atque
 eversionem exteriorum oculorum meorum
 sidereorum, omni vino pulchriorum, sus-
 tenui ; *et in uno crine colli tui*, id est in
 naturali appetitu beatitudinis, formato per
 caritatem et gratiam, quam omnis ratio-
 nalis creatura naturaliter appetit. Jam et-
 enim dictum est, quod per capillos capitis,
 designantur cogitationes, appetitionesque
 cordis : inter quas ista præcipua est, et
 præcipue fuit sponsi attractiva, quod na-
 turaliter cupit felicitatem. Denique inte-
 rior oculus animæ, in quantum per fidem,
 discretionem, scientiam, ac sapientiam
 adornatur, potissime placet sponso. Si-
 militer unus crinis colli ipsius sponsæ,
 est elevatio contemplationis, seu sursum
 actio sancti amoris, qua anima erigit se
 ad Deum.
- C *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ !* id 10
 est dilectio, qua pro meo honore zelaris,
 et zelatio fraternæ salutis ; similiter pietas
 tuæ compassionis, qua meam amarissimam
 passionem recogitando, pie compa-
 teris, proximis quoque in omni eorum
 afflictione, transgressione, periculo con-
 doles. Vel, ubera tua, id est spiritualis
 opulencia, ac liberalitas tua, quibus pro-
 ximis tuis communicas quidquid gratiæ
 ac virtutum desuper accepisti. Rursus,
 ubera ista sunt sapientia et scientia. Unde
 subjungitur : *Pulchriora sunt ubera tua
 vino* : id est, sapientia et scientia quæ
 sunt dona Spiritus Sancti, habitusque in-
 fusi, similiter sapientia et scientia quæ
 sunt dona gratiæ gratis datæ, et notitia sa-
 eræ Scripturæ, præstantiores et pulchrio-
 res existunt omni naturali et philosophi-
 ca eruditione ac theoria. Imo stultam fecit
 Deus sapientiam hujus mundi ; et prudentia
 carnis, mors est ; tonanteque cœlo, ta-
 ceant ranæ. *Et odor unguentorum tuorum
 super omnia aromata* : id est, virtutes
 1 Cor. i, 20.
 Rom. viii, 6.

tuæ infusæ cum meritoriis actibus suis, A delectationibusque sinceris, multo sunt digniores ac salubriores virtutibus naturalibus acquisitis, earumque actibus et gaudiis, de quibus philosophi ac gentiles locuti sunt, et non mediocriter gloriati (quorum quidam reputati sunt inter eos viri heroici); et virtutes illas arbitrati sunt sibi sufficere ad salutem.

11 *Favus distillans labia tua, sponsa* : id est, verba vere sapientialia, salubria ac divina, melle et favo suaviora, pronuntias, dum in hymnis et psalmis ac canticis spiritualibus mecum assidue fabularis, dum mala tua accusas, et mea beneficia recommendas, dum te ipsam totis viribus vilipendis ac dejicis, et meam majestatem cum omni reverentia admiraris, extollis, prædicas, veneraris. Sicque, *mel et lac sub lingua tua*, id est sermo de mea deitate, atque locutio de mea humanitate. Mel quoque, id est consolatio de futura beatissima et prorsus dulcissima refectio; et lac, id est consolatio refovens ex præsentium munerum exhibitione et consideratione. *Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris*. Vestimenta animæ, quemadmodum patuit, sunt virtutes et dona cum actibus suis : quorum odor, est delectatio eis adjuncta. Verum, sicut cujuslibet virtutis sunt tres gradus : scilicet infimus, competens statui incipientium et spectans ad viam purgativam ; medius, pertinens ad statum proficientium et viam illuminativam ; et summus, qui ad statum perfectorum viamque unitivam est pertinens : sic ipsarum virtutum et actionum earum odor seu delectatio habet tres gradus, proportionatos gradibus actibusque virtutum. Quo enim virtutes fuerint in suo subjecto magis radicatæ ac prædominantes, eo promptius ac delectabilius operantur.

12 *Hortus conclusus, soror mea, sponsa, hortus conclusus* : in quo sunt semina verbi cœlestis; flores, id est floridæ dispositiones ad fructus virtutum. Et juxta præcedentis articuli expositionem, sicut

Ecclesiæ, ita et animæ suo modo competit esse hortum, et hortum conclusum ac fontem signatum; et ea quæ dicta sunt ibi de Ecclesia, possunt ad animam virtuosam facillime applicari. Ideo prolixitas est vitanda. Præterea de Ecclesia emittuntur ac diffunduntur diversæ virtutes, et actus præclari ac eminentes personæ, quæ per mala punica et alia poma, per cypros ac nardum, crocum, fistulam, cinnamomum, myrrham et aloen, secundum præhabitam expositionem, intelliguntur : sic proportionabiliter virtutes et actus ac personæ hujusmodi, ab anima sapiente et amorosa, aliorum animas convertente, progrediuntur.

Postremo, sicut universalem sponsam suam, ita et sponsam suam particularem, scilicet animam contemplativam heroicam, Christus diversimode visitat, nunc per prospera, nunc per adversa. Et ita quod subditur, *Surge, Aquilo, et veni, Auster*, etc., potest dupliciter exponi de hujusmodi anima, sicut præcedenti articulo expositum est de universali Ecclesia.

Ecce quam ineffabiliter virtutes infusæ, et dona Spiritus Sancti, ac meritorii actus dignificant, ornant, ac beatificant animam : quæ propter illa, tam præstantissimis, affectuosissimis, atque dulcissimis appellationibus nominatur, exprimitur, collaudatur a sponso cœlesti, Unigenito Dei, Deo vero et homine in una persona : qui animam talem vocat sponsam, sororem, amicam, columbam, speciosam, formosam, pulchram, immaculatam, hortum conclusum, fontem signatum, puteum aquarum viventium : cui tot bona promittit, tot beneficia confert, tam familiariter, amore, ac suavissime loquitur, ut ejus amore quasi insanire quodammodo videatur. Nam et ejus amore se perhibet vulneratum, non solum in uno oculorum ipsius, sed item (quod quasi puerilius prima facie videtur sonare) in uno crine colli sui. Resistamus igitur vitiis usque ad sanguinem, et studeamus virtutibus indefesse usque in finem, proficere in eisdem con-

mur indesinenter; vincamus nos ipsos, et A in adjutorem, et omnem nobis possibilem passionum immoderantiis nullatenus succumbamus; in puritate et caritate crescere non cessemus, Deum semper invocantes

diligentiam apponentes, ac totam nostram fiduciam collocantes in sponsó; et ejus vestigia ac doctrinas sequentes continue.

ARTICULUS XIV

EXPLANATIO EJUSDEM CAPITULI QUARTI, DE CHRISTO ET SPONSA SINGULARI.

EA quæ in hoc libro dicuntur de Ecclesia, quantum ad meliores et perfectiores in ea, certum est de nulla persona tam eminenter et convenienter posse exponi, sicut de Virgine gloriosa. Cui sponsus et Filius ait: *Quam pulchra es, amica mea! quam pulchra es!* Tanto plane pulchrior ceteris universis, quanto in omni gratia, virtute, dono, beatitudine, fructu perfectior, quanto purior, innocentior, et ab omni culpa immunior, quanto Fonti totius pulchritudinis ac decoris propinquior, utpote vera Mater illius: imo tam pulchra, quod Fons ille superpulcherrimus, concupivit decorem istius: tamque delectabilis et jucunda fuit superspeciosissimo Unigenito Patris æterni, ad intueendum, ad convivendum, ad diligendum, quod in ea, et cum ea præ cunctis commemorari et conversari elegit in terris. Et sicut ille speciosus forma præ filiis hominum: sic ista est speciosa præ filiabus, ergo et præ filiis hominum, post unicum Filium suum. Cujus *oculi columbarum*, id est maxime columbini, pudicissimi, plenissime custoditi, nunquam inordinate aperti, nunquam in aliquem indecenter directi aut fixi; ejus intentio fuit inviolabiliter recta, simplex, purissima, nunquam ad proprium commodum aut honorem reflexa.

Absque eo quod intrinsecus latet. Incomprehensibilis etenim sponsus, munificentissimus, optimus, omnipotens Filius, incomprehensibiliter, secretissime, libera-

lissime operabatur, radiabat, communicabat se in Matre. O quis queat excogitare aut capere, qualiter Verbum illud æternum, quod suo claro intuitu angelos sanctos felicitat, mentem suæ dilectissimæ, capacissimæ, ac innocentissimæ Matris assidue visitavit; quam copiosissime omnia interiora ejus illuminavit, quam calidissime inflammavit ipsius affectum, quam mire et ineffabili modo fidelissimam et affectuosissimam suam Genitricem corroboravit, ornavit, perfecit, implevit, totaliterque possedit? Quidquid de perfectione raptus et eestasis, quidquid de prælibatione et participatione futuræ beatitudinis fuit in aliis, multo eminentius in ea creditur exstitisse. Et si quidam Sanctorum creduntur Deum in hac vita vidisse per speciem, cur non potius atque limpidius, et forsán frequentius ac diuturnius ipsa? Nonne caritas communicat et ostendit se personæ, singulariter familiarissimeque dilectæ? Hoc ergo latuit in Virgine summa intrinsecus: quæ utique cum fervore, devotione, puritate, et stabilitate soli Deo et sibi nota [ei] vacavit, inhæsit, intenta immersaque fuit; ejus interior incomparanda sinceritas, tranquillitas, sapientia, virtuositas resplenduit in vultu ipsius, eamque gratissimam, venustissimam, et compositissimam fecit in omnibus.

Capilli tui sicut greges caprarum. Universæ namque cogitationes, meditationes, contemplationes, affectionesque Virginis admirandæ, erant ordinatissimæ, decen-

1

Ps. XLIV, 12.

Baruch III, 38.

Ps. XLIV, 3.

1 Petr. 1, 12.

Exod. xxxiii, 11; Num. xii, 8; II Cor. xii, 2-4.

tissimæ, atque mundissimæ, totius caritatis fervore perfusæ, formatae, splendifluæ, et cum omni promptitudine in Deum reductæ, recollectæ ac stabilitæ. Et testimonia Scripturarum ad Christum spectantia, intra se prudentissima Domina recollectit, conferens in corde suo, quidquid de prædilectissimo Filio suo audivit ab angelo, a pastoribus, ab Elisabeth, a Zacharia, a Simeone et Anna, a Joseph, a Magis : ita quod de monte Galaad, de acervo testimoniorum, a tumultu testis agnoscitur ascendisse.

Luc. II, 19.

2 *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro.* Spirituales dentes incomparabilis Dominæ, fuerunt subtilissimæ et acutissimæ considerationes animæ ejus, quibus intra se trivit, et aliis trita exposuit, ac optime masticata digessit mysteria Filii sui, omnemque gratiam sibi ab ipso concessam, ac beneficia Dei impensa generi humano per Christum. Hæ considerationes, discretionis ac masticationes illustrissimæ Virginis, instar tonsarum ovium puræ et innocentes fuerunt, ab omni errore admixtioneque culpæ penitus alienæ : utpote ascendentes de totius luminis fonte, de lavacro, id est de flumine sapientiæ Virginis sacræ, hoc est de exuberantissima habituali sapientia ei infusa. Nempe si verum est quod generaliter Christus disseruit, Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ : quanto magis de fidelissimæ et prorsus illuminatissimæ Virginis corde exuberanter fluxerunt flumina aquæ viventis? Et in ea tanquam in amœnissimo paradiso, fuit fons copiosus, clarus, perlucidus, diffundens ex se rivos limpidissimarum meditationum, sanctissimarumque affectionum.

Joann. VII, 38.

3 *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ.* Genæ generosissimæ ac regiæ Virginis, intelliguntur vernantissima pudicitia, et virginalis formidolositas ejus, sanctam Virginem decens : quæ instar malograna-ti, rubore igniti amoris ac splendore sapientiæ præfulgebant ac redolebant. Nec

A dubium quin et genæ ejus corporeæ, ex optima complexione, convenienti colore, et frequenti deosculatione adorandi sui Filii, velut fragmen mali punici, temperate rubescebant, ac dulces erant. Præcedentis quoque articuli de his verbis expositio, ei recte aptatur, intelligendo per genas ejus interiores, memoriam præteritorum, quæ in ea ex assidua sui Filii passione, quasi sanguineo fuit rubore perfusa; atque providentiam futurorum, quæ ex consideratione fructus passionis ejusdem, quasi candens pollebat *, et consolationis reflationem produxit in mente ipsius.

* pallebat

Sicut turris David collum tuum. Per collum mentis, intelligi solet voluntas, quæ sua libertate in altum extenditur. Porro voluntas Virginis benedictæ vere fuit liberrima, id est subjectissima ac obedientissima Deo, cui servire, regnare est, id est vitiis, concupiscentiis, vanitatibus, dæmonibus prævalere, ac dominari. Hæc voluntas Regiæ ac Dominæ nostræ, per caritatem fuit altissima, imo summo universorum principio perfecte unita, ac directissime ad ipsum extensa, per profundissimam humilitatem et inæstimabilem pietatem ad miseros inclinata, cunctis donis ac virtutibus ad voluntatem spectantibus, scilicet caritate Dei ac proximi, spe, justitia, pietate, fortitudine quæ est donum, præclarissime ac victoriosissime decorata : in qua nihil mansit de proprio, nec de privato amore; sed abnegatissima fuit, et resignatissima Deo.

4

Is. XI, 2.

D *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capræ gemelli.* De pretiosissimis optimæ Virginis uberibus dictum est supra, in expositione primi capituli. Breviter ergo tangendo, duo ubera ejus, quibus nutrit, lactat et refovet confugientes ad se, sunt caritas ejus materna et pietas maxima, per quas prona est omnibus misereri ac subvenire, ac velocissima instar hinnulorum, misericorditer intueri ac refovere. De qua nil durum austerumve legitur, imo omni affectui misericordiæ videtur tota

5

esse conversa : propter quod Mater gratiæ, et Regina misericordiæ nuncupatur. Præterea, quam gloriose ac flagrantissime corporea ejus ubera, quibus Deum verum ex se natum lactavit, resplendeant, nemo valet concipere.

6 *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.* Unica Dei, passionem Filii sui jugiter in suo corde dolorose gestando, peccata mundi, præsertim Judæorum, deflendo, et plurimos a vitiorum putredine præservando, fuit mons myrrhæ : quem Christus incessabiliter, munificentissime et consolatorie visitavit. Fuitque collis thuris, orationum suarum thymiamata, meditationum suarum fragrantiam, caritatis suæ incensum, pietatis suæ dulcedinem, imo se totam Deo in holocaustum plenissime offerendo : quem etiam collem sponsus ipsius ubertim, gratiose et deliciose accessit, et in medio ejus demoratus est, ejus dulcedine delectatus. Sanctificavit enim tabernaculum hoc suum Altissimus, et in medio ejus non est commotus.

Ps. xlv, 5,
6.

7 *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Hoc de Virgine divinissima præ ceteris cunctis convenientissime explanatur : quæ antonomastice Christi amica asseritur, et ei in omni sanetitate et perfectione similior ereditur; in qua cunctæ virtutes in termino præclaræ excellentiæ sunt inventæ. At vero de pulchro ac pulchritudine, divinus Dionysius tractat subtiliter ac profunde quarto capitulo de Divinis nominibus : Divina, inquit, bonitas laudatur in Scripturis, ut pulchrum, et pulchritudo quæ effectiva est omnis pulchri. In creaturis autem dicitur pulchrum, quod participat pulchritudinem. Loquentes vero de Deo, dicimus quod ipse est supersubstantiale pulchrum et pulchritudo, quia pulchrificat existentia omnia secundum propriam singulorum proportionem, et causat universalem omnium harmoniam et claritatem, et juxta proprietatem solaris radii, immittit cum fulgore universitati rerum pulchrificas suæ fontanæ lucis distributiones. Juxta horum imi-

lationem dicere possumus, quod sacratissima puerpera virgo Maria, est tota pulchra, ad intuendum delectabilissima : quæ suis meritis, precibus, virtutibus, fama, pulchrificat et decorat millia multa, imo totam Ecclesiam, et causat in ipsis fidelibus concordiam, lucem, et caritatis unitatem; quam Fons totius pulchritudinis, natus ex ea, tanta pulchritudine venustavit, ut puræ creaturæ major communicari aut nequeat, aut non deceat.

Amplius, ut ait Philosophus, ad hoc quod homo sit corporaliter pulcher, tria requiruntur. Primum est, quod sit elegantis staturæ : ideo homines parvi, non dicuntur proprie pulchri, quamvis valeant dici formosi, aut speciosi. Secundum est, congrua membrorum comproportionatio et habitudo ad invicem. Tertium est, superficies vividi et congruentis coloris. Conformiter ad hoc quod aliqua persona sit spiritualiter pulchra, primo requiritur, quod ad eminentem quandam virtutum proceritatem, altitudinemve pervenerit; secundo, quod sit in ea virtutum quædam proportio, et congrua habitudo in actibus earundem; tertio, quod omnibus sit superfusa discretio, seu sapientialis directio, aut caritatis floritio. Ex quibus probatur electissima Virgo fuisse pulcherri- ma : quippe quæ ad tam præminentem universarum perfectionem virtutum devenerat, et in qua virtutes sibi invicem tam comproportionatæ fuerunt, et præclarissima discretione jugiter regebantur, sapientissima directione fulgebant, ferventissimo formabantur amore divino, imo quotidie recentiori innovatione decorabantur.

9 *Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor meum.* Quanto quis ad majorem beatitudinem est electus, tanto amplius videtur Christus pro ipso passus. Quum itaque ad excellentissimam felicitatem et gloriam dignissima Virgo electa sit ab æterno, nonne pro ipsa, pro ejus amore, pro ejus salute, specialissime crucifixus est Filius ejus, et ipsa verissime

Galat.ii.20. dicere potuit illud Apostoli, In fide vivo Filius Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me? Vulnerasti ergo cor meum, id est, vehementissime attraxisti me ad te, ita quod amore tuo quasi vulneratus videbar; *in uno oculorum tuorum*, id est per sincerissimam contemplationem, qua me reverentissime ac ferventissime inspe-xisti, totis tuis præcordiis me peroptans; *et in uno crine colli tui*, id est una affectione cordis tui purissimi, qua commune totius humani generis bonum præcordia-lissime concupisti. Imo tantum mihi com-placuisti, tam amabilis facta es mihi, quod etiam una quacumque tua intuitione et affectione ad me, rapuisti me totum in te, et placuit mihi magnifice quidquid fuit in anima tua, et quidquid processit ex ea.

10 *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea, sponsa!* Speciosissimæ utique erant mammæ illæ internæ Virginis admirandæ : dilectio Dei, caritas proximorum ; item pietas quæ est cultus Dei, et zelus divini honoris atque fraternæ salutis ; sapientia ejus atque scientia ; gratia et affluentia ; ac munificentia ejus, compassio miserorum : quæ omnia, vino rigoris legalis, et omni naturali scientia, omni corporali materia fuerunt ineffabiliter pulchriora. Corporea quoque spiritualissimæ Virginis ubera, quæ Regem gloriæ lactaverunt, Deo vero alimoniam præbuerunt, Fonti totius boni lac purissimum influxerunt, speciosissima, suavissima, honorabilissima, amabilissima facta sunt, et miro modo deificata, ipsisque angelicis mentibus honoranda.

Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Tanta certissime est suavitas charismatum et meritorum, virtutum et actuum, unctionum et diffusionum serenissimæ Matris Dei, quod cuncta mundi odoramenta transcendit : imo et totam perfundit, adspersit, delectat triumphantem Ecclesiam inenarrabili modo. Creatoremque universi, ac totam supergloriosissimam Trinitatem, universi cives superni in Virgine Christifera medullitus laudant,

A extollunt, mirantur, amant, et amplectuntur : felicitati ac gloriæ Genitricis Domini Dei sui inæstimabiliter congratulantes, atque in ea gloriantes in Domino ; tam beatissimæ creaturæ pulchritudinem, post Creatoris pulchritudinem, maxime admirantes, ejus dulcedinem haurientes, ejus odoribus mirifice oblectati ; Deoque gratias incessabiliter referentes pro omni salute et excellentia, quas suæ præstantissimæ contulit Genitrici. Insuper universa Ecclesia militans, in fœtoribus hujus exsili-ii degens, odore, suavitate, adspersione, consolatione hujus Deiferæ Virginis, advocatæ ac dominæ suæ, non mediocriter recreatur, fovetur, juvatur, et exhilaratur.

Favus distillans labia tua, sponsa. Fons et causa universæ suavitatis, eam quam prælegit in matrem, tanta replevit suavitate, ut nec ratio capere, nec lingua queat exprimere. Itaque labia intellectualia Virginis sanctæ, quibus Deum suum intra cordis sui arcana assidue alloquebatur, laudavit, oravit, suavissima esse noscuntur, et suavissimum favum distillaverunt : quoniam actus internos Deo acceptissimos, jam præactos, produxerunt, imo incessanter producunt. Sub quibus sacratissimis labiis mel et lac continentur : mel utique ardentissimæ caritatis et suavitatis internæ, ex divina summi boni plenissima fruitione ; lac quoque refectionis salutiferæ, ex inspectione et dilectione humanæ Filii sui naturæ ex se sumptæ : sicque ingrediens, invenit pascua in deitate ; et egrediens, in Christi humanitate.

D *Hortus conclusus, soror mea, sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Deliciosissimus, vernantissimus, fructuosissimus hortus Dei est optima Domina ista : in qua omnium arborum spiritualium species sunt plantatæ ; in qua lignum sapientiæ requievit, lignum scientiæ boni et mali, id est summa discretio immarcescibiliter floret ; in qua universæ virtutes sunt consistæ, cuncta divina charismata floruerunt, Sol sapientiæ plenissime radiavit, nulli venti, pluviam, flumina vitiorum unquam

11

12

potuerunt locum habere : quæ peperit A eum qui Creator est omnium, totiusque mundi genuit Salvatorem; quæ inviolabilis virginitatis signaculo indesinenter clausa et signata permansit; quæ fons est gratiæ, et post Deum origo, mater, largitrix universorum quæ nobis conferuntur charismatum : ei namque regnum misericordiæ est commissum, et per manus ipsius dat nobis et dare disposuit Deus, quidquid gratiæ tribuit nobis.

13 *Emissiones tuæ paradisus malorum puni-
nicorum.* Quidquid a dulcissima, ditissima, liberalissima, misericordissima Domina nostra, sponsa ac virgine ista, emittitur et procedit, dulce et pium est. Verba et opera ejus, Deo cunctisque Beatis ac omnibus bene dispositis mirabiliter placent, dulcescunt, et grata sunt : caritatem namque et misericordiam excellentissime redolent, et gratiosa sunt nimis. Omnes demum virtutes, et virtuosæ personæ, clarissimique effectus, per mala punica pomæque alia, per nardum, crocum, fistulam, cinnamomum, myrrham, thus, aloen, ac
16 *Surge, Aquilo; et veni, Auster.* Sponsus ille sapientissimus, Deus et homo, Christus Jesus, dilectissimam Matrem suam permisit in sæculo isto multipliciter contristari, affligi, et compati de excessibus hominum, de ipsius Filii sui et aliorum

A Sanctorum amarissimis martyriis ac tormentis : præsertim in triduo mortis sepulturæque Christi, durissimus ventus Aquilo flavit in eam, penitusque replevit. Verum in hora resurrectionis et apparitionis Filii sui, dulcissimus Auster successit, et lætificavit eam dulciflue, ita quod ejus aromata diffuderunt se undique. Postremo in ejus felicissima assumptione recessit ab ea finaliter omnis mœror, quando a Filio suo tam suaviter ac frequenter est invitata, dicente : *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni.* Tunc etenim a candore gratiæ, a luce puritatis internæ, a suorum munditia meritorum, perducta est ad splendorem gloriæ æternalis, ad lucem deificæ visionis, ad ineffabilium plenitudinem præmiorum. Et quanto præ ceteris fuit hæc Christo magis compassa, tanto abundantius cum eo, in eo, et ab eo est glorificata et coronata. *De capite Amanæ. de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum,* id est de conversione et salute innumerabilium peccatorum, inquietorum, carnalium, et a Deo antea anathematizatorum, per præfata designatorum : qui ipsius benignissimæ ac misericordissimæ virginæ Matris meritis ac precibus, gratiam conversionis et gloriam sunt sortiti. Nam et ipsa Filio suo tam intentissime condolendo, innumerabilibus peccatoribus gratiam et salutem promeruit, quos Deus per eam convertere ac salvare ab æterno decrevit.

8

ARTICULUS XV

ELUCIDATIO CAPITULI QUINTI : VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM ;
DE CHRISTO ET ECCLESIA.

1 **P**RÆCEDENTI capitulo Christus vocavit Ecclesiam hortum. Huic ergo appellationi se conformans Ecclesia, Christum invitat, ut intret hunc hortum, id est in corda fidelium. *Veniat dilectus meus in*

D *hortum suum.* id est, gratiose me visitet, dona sua infundendo, conservando, augendo, et perficiendo in me. Tanquam dicat Ecclesia : Unusquisque in horto suo amœno et concluso solet libenter deambula-

re, et cum dilecta sibi persona quiescere. A Sponsus ergo cœlestis, qui me hortum appellavit conclusum, dignetur mihi adesse, consolationem, protectionem, amplexum impendere : quia continua præsentia ejus clementi indigeo, et sine gratioso ejus auxilio prorsus nil valeo. Veniat ergo, obsecro, *ut comedat fructum pomorum suorum*, id est, actus fidelium pie acceptet, et delectetur in eis, ac cœnet et vescatur cum ipsis, quoniam ipse in Apocalypsi fatetur : Si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cœnabo cum eo. De quo in Esdra asseritur, Gaudium Domini est fortitudo vestra; et in Psalmo, Lætabitur Dominus in operibus suis. Qui per Jeremiam testatur : Lætabor super eis, quum benefecero ipsis. Itaque poma Dei sunt ipsi fideles, quos profert arbor sapientiæ Christus Dominus, quia regenerat eos in Baptismo : quorum pomorum fructus, sunt boni eorum actus. Poma quoque possunt intelligi dona gratiæ, beneficia ac virtutes, ex quibus procedunt hujusmodi actus.

Ad prætaetam petitionem sponsus respondet : *Veni in hortum meum, soror mea, sponsa*. Tanquam dicat : Tu invites me ingredi in hortum meum, id est in te : et ego te invito ingredi hortum meum, id est paradysum cœlestem seu triumphantem Ecclesiam, jam per fidem, spem, contemplationem, et appetitionem ferventem, ut conversatio tua in cœlis sit, et dicas assidue : Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? itemque : Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ. Vel, In hortum meum, id est in cor meum, ita ut per contemplationem et ferventem affectum conjungas te intime mihi. Ideo namque mucrone diræ lanceæ permisi latus meum aperiri, ut ingrediaris per illud in cor meum. Vel, In hortum meum, id est, tu ipsa, o Ecclesia, intra temetipsam, considerando statum, deformationem, indigentiam filiorum tuorum, sicque procedendo ad providam reformationem, instructionem, custodiam filiorum tuorum.

Messui myrrham meam cum aromatibus meis : id est, spiritualia tibi fereula præparavi, quoniam fructum seu meritum amarissimæ passionis meæ collegi, et posui in thesauro sapientiæ meæ, in incessabili memoria mea, ut tibi ex isto thesauro communicem et succurram, id est, meritis passionis meæ subveniam, gratiam conferendo atque salutem. Messui, inquam, myrrham meam cum aromatibus meis, id est, etiam fructum et merita actuum meorum virtuosorum ex caritatis dulcedine provenientium, prætaeto modo collegi, ac pro tua refectione et opere reposui. Etenim tota Christi vita in sæculo isto, fuit meritoria nobis : de ejus plenitudine accipimus universi; et ipse ex plenissima ac suavissima caritate laboravit, egit, oravit pro nobis. *Comedi favum meum cum melle meo*. Posset hoc accipi, quod Dominus ac Salvator in Cœna proprium corpus divinæ naturæ conjunctum, sub specie Sacramenti suscepit ac manducavit : quod fecit cum melle suo, id est dilectionis et summæ devotionis pinguedine ac dulcore, in quibus incessabiliter fuit, quantum ad superiorem portionem animæ suæ. Denique post resurrectionem, sicut Evangelista fatetur, comedit partem piscis assi et favum mellis. *Bibi vinum meum cum lacte meo*, id est sanguinem sub specie vini, non in medelam ut ceteri, sed cum omnimoda puritate et innocentia mea : quæ nomine lactis signantur. Hinc dixit in Cœna : Non bibam amplius de hoc genimine vitis, donec bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei. Porro spiritualius loquendo, sponsus Ecclesiæ comedit favum cum melle, id est, contemplatione dulcissima propriæ deitatis, atque assumptæ humanitatis mysteriorumque ejus, refecit se ipsum. Bibi vinum meum cum lacte meo, id est, operatione justitiæ meæ, quæ signatur per vinum, ac pietatis atque munditiæ, quæ exprimuntur per lac, animam meam refeci, sicut in Evangelio sum testatus : Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei; et rursum, Sicut manda-

Apoc. III, 20.

II Esdr. VIII, 10.
Ps. CIII, 31.

Jer. XXXII, 41.

Joann. I, 16.

Matth. XXVI, 26-29.

Luc. XXIV, 42, 43.

Matth. XXVI, 29.

Philipp. III, 20.
Ps. XLI, 3.
Ps. XXV, 8.

Joann. XIX, 34.

Joann. IV, 34.
Ibid. XIV, 31.

tum dedit mihi Pater; sic facio; itemque, **A**ristiæ sacris mysteriis. At vero ad istam manducationem et potationem non sunt apti, nisi amici mei, qui divina implent præcepta : quibus locutus sum, Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Et inebriamini, carissimi : id est, vos, contemplativi et perfecti prælati ac viri heroici, præfatis refectionibus non mediocriter, ut ceteri, sed abundantissime vescamini : ita ut præ caritatis ardore, præ divinarum illuminationum inundatione, ex internæ consolationis plenitudine spiritualiter ebrii sitis, et de vestra exuberantia aliis eructetis, communicetis, et superinfundatis, juxta illud, Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt : quod ad aliorum pastores ac prædicatores præcipue spectat.

Joann. viii, 29.

Quidam vero exponunt sic : *Messui myrrham meam*, id est, sanctos martyres de acerbitate martyrii remuneravi, ac transtuli ad regnum cœleste, *cum aromantibus meis*, id est cum caritativis et insignibus confessoribus, qui in devotionis sanctæ dulcedine mihi sunt obsecuti. *Comedi farum meum*, id est, per gratiam et gloriam mihi incorporavi prælatos et prædicatores idoneos, qui cœlestium documentorum refectionem et suavitatem distillaverunt et infuderunt ovibus meis, *cum melle meo*, id est cum devotis et obedientibus auditoribus eorundem. Unde dictum est per Joëlem : In illa die stillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lac et mel. *Bibi vinum meum*, id est, eos qui in austeritate pœnitentiæ et operibus vitæ activæ exercitantur, mihi per incorporationis unionem conjunxi, *cum lacte meo*, id est cum innocentibus, simplicibus purisque cordibus. Præterea de prælatis et prædicatoribus congrue ait, Comedi ; de aliis vero, Bibi. Quod enim comeditur, non ita faciliter deglutitur, sed mastieatur ac teritur ; quod autem potatur, celerrime absorbetur. Sic eorum qui præsent et prædicant, conversationem Index cœlestis districtius discutit, et quidquid mali invenerit, rigorosius punit ; alios vero misericordius tractat. Quemadmodum ait Scriptura : Judicium durissimum in his qui præsent, fiet ; exiguo autem concedetur misericordia.

Joel iii, 18.

Sap. vi, 6, 7.

Comedite, amici, et bibite ; et inebriamini, carissimi. Tanquam dicat : Quia tot spiritualia alimenta vobis paravi, reposui, præbeo, et quoniam eos qui vos præcesserunt Sanctos tam copiose remuneravi ; ideireo et vos, qui adhuc estis in isto exilio, et in via peregrinationis presentis, reficite animas vestras spiritualibus cibis ac potibus, gratis et charismatibus, doctrinis atque exemplis meis, ac præcedentium patrum et totius Scripturæ, ecclesiasticis sacramentis, potissime Eucha-

Joann. xv,

14.

Ps. cxliiv,

7.

B spiritualiter ebrii sitis, et de vestra exuberantia aliis eructetis, communicetis, et superinfundatis, juxta illud, Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt : quod ad aliorum pastores ac prædicatores præcipue spectat.

Præterea carissimis suis Deus gloriosus ac adorandus opulentiam suam immensam pandit, communicatque præclarius, eo quod caritas sit virtus communicativa, faciens omnia esse communia. Imo quanto ardentior fuerit, tanto liberaliorem parit communicationem, et eestasi facit : non sinens diligentem esse sui ipsius dumtaxat, sed transferens ac transformans diligentem in dilectum cum munificentissima utique suarum communione divitiarum. Sicque sponsus, cujus natura est caritas, et qui essentialiter amor est, carissimis suis per limpidissimam illustrationem ostendit se, et suas demonstrat eis divitias, prout in hac vita fieri potest : qui mox tam superserenissimi ac superdeliciosissimi amabilitate objecti, totaliter accenduntur, validissime attrahuntur, et in spiritu fervoris vehementissimi uniuntur eidem, et introducuntur ab ipso in suæ infinitatis oceanum ; sicque rapiuntur in divitias gloriæ sponsi, et igne immensi liquefiunt amoris, ac defluunt a se ipsis, et in superdilectissimo obdormiunt sponso : quem quo clarius contemplantur, eo profundius ac intentius parvipendunt et aspernantur se ipsos. Hi mysticæ unionem atque intuitum theologiæ experientes, medio modo se habere censentur inter comprehenso-

res ac viatores communes : quibus misericordissime datur gustare, quam dulcis sit Dominus, et experiri quam magna et infinita sit multitudo dulcedinis ejus; quos sponsus abscondit in abscondito vultus sui a conturbatione et inquietudine hominum, et protegit eos in tabernaculo suo a contradictione linguarum. In quorum persona dixit Apostolus : Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu. Isti igitur sunt non solum amici interni, sed et secretissimi filii Dei et velut consiliarii ac secretarii Dei. De quibus loquitur Amos, talium unus : Non faciet Dominus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas.

2 *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Hoc quidam exponunt in persona Christi, ut sit sensus : Ego dormio, id est, in cœlesti throno ad dexteram Patris glorificatus quiesco; quandoque preces servorum meorum exaudire differo, ita quod videor eis dormire. Consimiliter impiorum scelera ad tempus punire dissimulo : quæ dum districte uliscor, evigilare perhibeor. Propter quod ait Psalmista : Excitatus est tanquam dormiens Dominus; et percussit inimicos suos in posteriora; et rursus, Exsurge, quare obdormis, Domine? Dormivit etiam Dominus Jesus in triduo sepulturæ in monumento. Dispensative quoque ac voluntarie dormivit interdum in sæculo isto, sicut dum erat super cervical dormiens in navi, et suscitaverunt eum. Verumtamen cor ejus jugiter ac incessabiliter vigilavit, neque ex corporis somno intellectus ejus humanus seu ratio a suo impediatur actu, usu, judicio : imo in beatifica sine interpolatione fuit fruitione. Insuper vigilat semper, quia non deserit universorum vitam inspicere, nec curam gregis sui unquam relinquit, juxta quod legitur in Psalmo : Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel. Imo dum preces suorum differt implere, aut peccantium vitia vindicare, cor ejus vigilare

asseritur : quia servorum suorum fidelitatem, patientiam, perseverantiam probat, ut tempore opportuno plenius exaudiantur; et pravorum mores ac vitia tolerat, ut convertantur : quod si noluerint, justior appareat eorum damnatio, pietasque divina gloriosius innotescat. Ideo namque dicit Apostolus : Ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam, et impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die justii Dei. Noli ergo, o sponsa mea Ecclesia, a spe tua deficere, aut frangi adversis, aut pusillanimis effici, dum te ad tempus affligi permitto, exaudireque differo, quia cor meum jugiter vigilat super te.

Amplius, potest hoc verbum in persona Ecclesiæ explanari. *Ego dormio* : id est, a sponso desuper relecta, atque, ut dictum est, quantum ad perfectiores filios meos inebriata, in ipso Domino, creatore et salvatore meo, per fidem, spem et caritatem quiesco, per contemplationem obdormio, per raptum amplector, per ecstasim quoque in ipsum transformor. *Et cor meum vigilat* : id est, ex quo nondum plene beata sum, nec diu in tali somno persisto; ideo et in hujusmodi elevatione ecstasica, pro communi salute mea et filiorum meorum sollicite oro, pro generali reformatione fervidissime precor, ac maternæ sollicitudinis vigilias cordiales exercere non negligo. Vel dormit Ecclesia, quantum ad imperfectos, qui frequenter per negligentiam torpent; sed vigilat cor ipsius, id est, perfecti et præsidentes condigni super commissum vigilant gregem, juxta illud in Apocalypsi : Vigila, et confirma cetera quæ moritura erant.

Deinde subdit Ecclesia, ostendens vigilare se corde : *Vox dilecti mei pulsantis*, id est, jussio seu admonitio sponsi mei, est ista : *Aperi mihi, soror mea, mecum communicans in natura, quam assumpsi, humana, amica mea per mutuum amorem præcipuum, columba mea, ad me simplici et sincera intentione conversa, immaculata mea, quia non habes maculam neque*

1 Petr. II, 3.

Ps. XXX, 20.

Ibid. 21.

II Cor. III, 18.

Amos III, 7.

Ps. LXXVII, 65, 66.

Ps. XLIII, 23.

Matth. XXVII, 60, 63, 64.

Marc. IV, 38.

Ps. CXX, 4.

Rom. II, 4, 5.

Apoc. III, 2.

rugam culpæ mortalis, quantum ad perfectiores existentes in te, et quoad membra mea per fidem et caritatem; *quia caput meum plenum est rore, et ciccinni mei guttis noctium*. Apostolus ait, Caput Christi, Deus: sicque Verbum æternum est caput assumptæ humanitatis. Hoc Caput causaliter plenum est rore totius gratiæ, consolationis, ac refrigerii, quia ab illo bonum omne procedit. Rursus caput Christi hominis, est mens sua humana, quæ formaliter plena est omnium supernorum rore charismatum: de quo in Isaia asseritur, Ros tuus, ros lucis. Porro ciccinni dicuntur collectiones pilorum in seriem unam: per quos intelliguntur ordinatissimæ cogitationes et affectiones mentis Christi præfatæ: qui dicuntur pleni noctium guttis, id est stillieidiis gratiarum communicabilium seu influxivarum in viatores: qui comparatione comprehensorum, noctes dicuntur, utpote in tenebris et in umbra mortis sedentes.

Itaque sponsus loquens per modum fervidi amatoris (qui nocturno tempore intemperataque aura ex amoris magnitudine currit ad dilectam, ita quod caput ejus rore perfunditur, et erines ejus imbre rorem sequente, sic quod nec intemperie auræ, nec noctis horrore a tali revocatur itinere), hortatur Ecclesiam, ut sibi aperiat, id est, in cor suum recipiat ipsum sponsum, et omne obstaculum gratiæ a se, omnem obicem inhabitationis divinæ a suis filiis studeat removere: quoniam ipse sponsus toto affectu ad eam accelerat, et gratiam capitis existentem in se, per quam in sua influit membra, paratus omnino est ei communicare, stillasque suorum charismatum membris ejus infundere. Vel ideo ait, Quia caput meum plenum est rore, et ciccinni mei guttis noctium: quoniam ipse in hac vita tempestatibus tribulationum, et pluviis persecutionum amore sponsæ suæ repletus est, quemadmodum protestatur: Intraverunt aquæ usque ad animam meam; veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. Ideo sponsa debet

A sibi merito protinus aperire et grata existere.

Verumtamen grave est ei, interrupta et suspensa contemplatione sponsi ac amoro suo ejus amplexu, exercitiis vitæ occupari activæ, ac emigrare atque discurrere ad præsidendum prædicandumque aliis. Idcirco respondet: *Exspoliavi me tunica mea*, id est, occupationem circa terrena et exteriora agenda rejeci, ut contemplationi insistam liberius; *quomodo induar illa?* quasi dicat: Grave mihi videtur occupationem illam laboriosam et anxiam rursus assumere, et implicari terrenis. *Lavi pedes meos*, id est, affectus meos purgavi a culpis, quæ occasione occupationis hujusmodi contrahi solent; *quomodo inquinabo illos?* id est, indecens aliquo modo mihi videtur, affectus meos soli summo bono intentos, atque in ipso simplicatos ac fixos, rursus dispergere circa multa, et per hoc contrahere maculam aliquam.

Quid autem ad piam et sapientialem istam querelam fecerit sponsus, subjungit Ecclesia: *Dilectus meus misit manum suam per foramen*, id est, operationem ac opem potestatis suæ secreta inspiratione, seu per vim intellectivam, mihi infudit, me illustravit, accendit et animavit; *et venter meus intremuit ad tactum ejus*: id est, mens mea ex hujusmodi infusione et tactu interno, vehementer est admirata, expavit, accensa est. Frequenter autem in Scripturis per ventrem mens designatur: sicut in Psalmo, Ex utero ante luciferum genui te; et iterum, Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Loquitur autem sponsa instar fervidæ amatricis, quæ ex tactu sponsi tam intente accenditur corde, ut passio sensualis amoris redundet in corpus, et ventrem faciat tremere.

Surrexi, id est, ad obedientiam me accinxit, et a quiete contemplationis ad ætium mihi injunctum processit, *ut aperirem dilecto meo*, id est, ingressui ejus gratioso mentem meam obediendo pararem, corda quoque subditorum hortarer ad removendum a se impedimenta visitationis divi-

1 Cor. xi, 3.

Is. xxvi, 19.

Luc. i, 79.

Ps. lxxviii,
2, 3.

3

4

Ps. cix, 3.
Joann. vii,
38.

5

Math. iii, 1-3. næ : sicut beatissimus quoque Joannes A legitur peregrisse. *Manus meæ distillaverunt myrrham* : id est, potentiæ meæ operativæ seu actiones virtutum mihi desuper præstitarum, mortificationem carnis salubrem, amaram compunctionem, et dura pœnitentiæ opera assumpserunt, exerceverunt, et docuerunt. Hæc enim (ut patuit) per myrrham, quæ amara ac putrefactionis expulsiva est, designantur. *Et digiti mei pleni sunt myrrha probatissima.* Sicut per manus significatur operatio seu potestas, ita per digitos discretio ac sapientialis directio. Digiti igitur sponsæ pleni sunt probatissima myrrha, id est, discretio et recta ejus intentio, præfatam mortificationem et mortificationis doctrinam, compunctionis amaricationem ac dominicæ passionis imitationem, Deo præcipue placitam exhibent, ut sit prorsus rationabile nostrum obsequium. Itaque myrrha probata, est castigatio carnis assumpta, et crucifixio ejus per pœnitentiæ opera; myrrha probatior, est sensitivi appetitus a suis concupiscentiis et peccatis coercitio; myrrha C probatissima, est compunctio seu contritio cordis, abnegatio propriæ voluntatis, consideratio et sequela dominicæ passionis. Hæc myrrhæ corruptionem dissolutionis, vanæ gloriæ, concupiscentiæ, invidiæ, gula, obscenitatis excludunt, sanant, abjiciunt : ita quod habens eas, dicere potest cum Ezechia, Ecce in pace amaritudo mea amarissima; et cum Jeremia, A facie manus tuæ, Domine, solus sedebam, quoniam comminatione replesti me.

Is. xxxviii, 17.
Jer. xv, 17.

6 *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo.* D Pessulum dicitur lignea sera quæ pellitur, ostium dum seratur : per quod intelligitur divinæ ingressione obstaculum, ex carne proveniens. Ostium vero est capacitas seu dispositio cordis. Pessulum ergo ostii aperit, qui in servitute spiritus redigit corpus, et inordinatam ejus appetitionem repellit, quatenus Deus dignetur invisere animam. *At ille declinaverat atque transierat* : id est, inchoatam visitationem, consolationem, inflammationem,

I Cor. ix, 27.

et gratiæ affluentiam subtraxit ad tempus; et quando se obtulit et prævenit, protinus se abscondit, ut quæreretur ardentius, et copiosius inveniretur : sicque aliquo habitus, insensibiliter est elapsus.

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est : id est, mox ut sponsi exhortationem audiivi, resoluta est in amorem anima mea, et omnis duritia est ab ea sublata. Nam sicut ignis resolvit plumbum, sic animam amerosam spiritualiter liquefacit flamma dilectionis, atque in fletum compunctionis, compassionis, complacentiæ et abundantis lætitiæ, eam resolvit. Denique, quo habitus caritatis est in aliquo intensior circa personam quameumque, tanto ex personæ illius adspectu, affatu, auditu, aut recordatione, citius valentiusque accenditur, liquefit, atque resolvitur. Ideo sponsa mox ut memor fit Christi, aut vocem ejus audierit, inflammatur, juxta quod legitur in Psalmo : In meditatione mea exardescet ignis. Ex qua utique liquefactione, quæ fluidum facit, sponsa C incitatur ad obtinendum, intuendum, degustandumque ipsum sponsum plenius clariorque quam ante, juxta illud : Qui edunt *Eccli. xxiv, 29.* me, adhuc esurient; et qui bibunt me, adhuc sitient. Nam et spirituales deliciæ quo amplius degustantur, eo avidius cupiuntur. Unde et Beati in patria asseruntur cum desiderio frui Deo, intuerique eum, prout sacratissimus ait princeps Apostolorum : In quem desiderant angeli prospicere. Hinc subditur : *Quæsi vi*, id est, sponsum elarius intueri, suavius degustare, stabilius amplexari desideravi ac studui, *et non inveni illum* taliter tamque celeriter ut concupivi; *vocavi*, id est, ferventer rogavi, ut ita se demonstraret mihi, *et non respondit mihi*, id est, non exaudivit, neque reale responsum donavit mihi juxta desiderium meum.

Psal. xxxviii,

^{4.}

Eccli. xxiv,
^{29.}

I Petr. i, 12.

Invenerunt me custodes, qui circummeunt civitatem. Ista consonant his, quæ dicta sunt supra tertio capitulo : Quæsi vi illum, et non inveni; invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem. Nempe qui ibi vigi-

7

Cant. iii,

^{2, 3.}

les, hic custodes vocantur. Ideo ex dictis A ibidem, patet intelligentia horum; sed hic subduntur, quæ ibi non continentur.

Percusserunt me, et vulneraverunt me.

Custodes, id est prælati ac prædicatores, percutiunt Ecclesiam, id est fideles subditos et dociles auditores, dum eorum corda ad compunctionem, ad erubescendum de peccatis præteritis, ad castigandum se ipsos per opera satisfactionis inducunt: et item, dum eos juste et caritative corripiunt. Sic percusserat sanctissimus Christi Præcursor venientes ad suum baptismum

Luc. iii, 7. Judæos, dicendo: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira?

Ibid. 12. Unde percussi dixerunt: Quid ergo faciemus? Vulnerant quoque eos, quos divini amoris jaculis perforant, quos ad caritatis vehementiam trahunt, ac præcordiali contritionis dolore adimplent. *Tulerunt mihi pallium meum custodes murorum:* id est, rectores et principes Ecclesiarum abstulerunt a me pristinae conversationis imperfectionem, ignorantia meæ velamen, ac mœroris mei operimentum. — Amplius, C vitiosi et scandalosi pastores ac prædicatores, verbis et exemplis pestiferis male percutiunt, et læsione peccati ac mortis vulnerant simplices Deum quærentes. Et pallium, id est vestem gratiæ ac virtutis, tollunt ab eis, dum ipsos enormiter scandalizant. De qua percussione ait Apostolus: *1 Cor. viii, 12.* Peccantes in fratres, et perentientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

Præterea, de duplici custodia loquitur Scriptura sacra: videlicet de custodia caritatis et sollicitudinis pastoralis ac justæ

Deut. iv, 9. diligentia, juxta illud, Custodi te ipsum

Ps. cxv, 6. et animam tuam sollicite: et iterum, Cu-

Cant. i, 5. stodiens parvulos Dominus: et supra, Po-

suerunt me custodem in vineis. Et rursus de custodia malignæ observationis, sicut

Ps. lxx, 10, 11. in Psalmo: Qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum, dicentes: Deus dereliquit eum; persequimini et comprehendite eum, quia non est qui eripiat. Hoc modo custodes et obser-

vatores Ecclesiæ circumeuntes Ecclesiam, sunt dæmones: quorum unus dixit ad Dominum, Circuivi terram et perambulavi

Job i, 7.

eam. Propter quod et beatissimus Petrus:

Adversarius, inquit, vester diabolus tan-

1 Petr. v, 8.

quam leo rugiens circuit, quærens quem devoret. Hi custodes maligni frequenter

tentationibus suis percutiunt ac sauciant

corda quærentium sponsum. Propter quod

oravit Propheta: Custodi me a laqueo

Ps. cxl, 9.

quem absconderunt mihi. Et Christus in

Evangelio: Deinde (ait) venit diabolus, et

Luc. vii, 12.

tollit verbum de corde eorum, ne creden-

tes salvi fiant.

Adjuro vos, filiæ Jerusalem, o parti-

8

culares Ecclesiæ seu animæ virtuosæ, si

inveneritis dilectum meum, id est, si spe-

ciali aliquam devotionem, contemplationem,

visitationem, a sponso susceperitis,

et ei gratiose conjunctæ fueritis; ut an-

nuntietis ei, quia amore languedo, id est,

ut ferventer oretis pro me, profitendo in

orationibus vestris desiderium meum ad

sponsum, quod adeo magnum est, ut præ-

vehementia suæ desideratæ præsentia val-

de affligar: quæ afflictio, languor amoris,

juxta præhabita nuncupatur. Dicitur

autem aliquid Deo annuntiari, non quasi

ignoranti, sed ut Domino omnia cognos-

centi, ut humili recognitione ab eo aliqua

impetrentur. Vult ergo universalis Eccle-

sia a particularibus Ecclesiis et filiabus

suis et a devotis personis orari pro se, pro

reformatione communi in omni statu et

politia, et pro finali universorum salute.

Videns autem Synagoga conversa, seu

sanctus quicumque, et præsertim filiæ Je-

rusalem, Ecclesiam ex gentilitate conver-

sam, tam spiritualem, ferventem et spe-

ciosam, quærit, non ex ignorantia, sed præ

admiratione, et ut audiat responsum no-

tabile pro communi instructione: *Qualis*

9

est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherri-

ma mulierum? id est, o sponsa Ecclesia

gentium, præ cunctis gentibus formosa,

sancta, electa, dic qualis est sponus tuus

tibi tam carnis, et ex dilecto procedens, id

est, ex Patre æterno super omnia creata

incomparabiliter diligendo æternaliter genitus. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto* (sicut expositum est), id est, quam pulcher, amabilis, elegans, et excellens? *quia sic adjurasti nos*, id est, quia tam ardentissime diligis eum, quod langues ejus amore, atque ob hoc nos adjurasti, ut si inveniremus eum, annuntiemus ei quod taliter langues.

10 Ad hoc respondet Ecclesia : *Dilectus meus candidus* : quia secundum suam divinam naturam est lux, puritas, pulchritudo immensa, ex Patre æterno se ipsum æternaliter intelligente, et conceptum suum invariabiliter intra se proferente, emanans ac genitus, splendor gloriæ, character paternæ substantiæ, candor lucis æternæ; *et rubicundus*, secundum naturam assum-

Ps. XLIV, 3. ptam : utpote speciosus forma præ filiis

I Petr. II, 22. hominum, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus; et in passione sua rubore proprii cruoris perfusus, factus est rubicundus, sicut Jacob patriarcha prædixit : Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum.

Gen. XLIX, 11. Unde fertur in Isaia : Quare ergo rubrum est indumentum tuum? *Electus ex millibus*, id est præ universis et singulis : qui secundum naturam assumptam prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum Apostolum ad Romanos. De quo sanctus evangelista Matthæus ex Isaia allegat : Ecce puer meus quem elegi; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Unde in passione dixerunt iniqui : Si rex Israel est, et, Si hic est Christus Dei electus, descendat de cruce.

Is. LXIII, 2. *Rom. I, 4.* *Matth. XII, 18; Is. XLII, 1.*

Matth. XXVII, 42; Luc. XXIII, 35.

44 *Caput ejus aurum optimum* : id est, mens ejus sapientissima, est omni sapientia ac caritate plenissima : quorum utrumque significatur per aurum, juxta illud Apocalypsis, Suadeo tibi emere aurum ignitum probatum. Vel, Caput ejus aurum optimum, id est, pretiosissima aurea corona in capite ejus. Item, Caput ejus, id est deitas sua, seu Deus Pater, qui caput est Christi; est optimum aurum, id est præstantissimum entium, cujus respectu, om-

Apoc. III, 18.

I Cor. XI, 3.

ne creatum est vile ac modicum, sicut aurum cetera excedit metalla.

Comæ ejus, sicut elatæ palmarum : id est, cæsaries capillorum ipsius assimilatur foliis palmarum, non deorsum pendentibus, sed sursum elevatis : propter quod dicuntur elatæ, quasi elevatæ; *nigræ quasi corvus*, id est, protestantes grandem vigorem et immarcescibilitatem esse in sponso : secundum quod pilorum nigredo ostendit fortitudinem ac juventutem esse in taliter capillato. Porro per comam sponsi, intelligi possunt congeries cogitationum affectionumque ejus, quæ semper erant præclarissimæ, ad Deum erectæ, ordinatæ, perfectæ, ostendentes in ipso esse universalium robur virtutum ac virilem ætatem, de cetero nullatenus marcescentes. Rursum, per comam sponsi, intelliguntur vel prælati atque vicarii ejus, ei prælatice potestate propinquiores, sicut coma immediate ex capite generatur et ei inhæret. Gregorius tamen per comas Christi, intelligit generaliter ipsos fideles, per fidem et caritatem Christo ut capiti inhærentes, et quæ sursum sunt quærentes ac sapientes : sicque de suæ salutis hostibus triumphantes, sicut palmæ ascendunt in altum, et sua significatione ostendunt triumphum.

Oculi ejus sicut columbæ super rivus aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluentia plenissima. In Christo sunt oculi deitatis, juxta illud, Oculi Domini super justos; et alibi, Oculi Domini multo lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias filiorum hominum. Hi oculi,

D sunt intellectus et sapientia Dei, seu pietatis suæ respectus : et oculis columbarum possunt assimilari, quoniam simplicissimi sunt atque purissimi, ab omni malitia alienissimi. Unde et Spiritus Sanctus in forma columbæ voluit apparere. Oculi quoque interiores humanitatis Christi, videlicet ratio et intellectus, sapientia et scientia ejus infusæ, omni utique columbina simplicitate fuerunt persplendidi, et omni sinceritate plenissimi. Sed et exteriores oculi ejus vino fuerunt puriores ac pulchriores:

Coloss. III, 1, 2.

12

Ps. XXXIII, 16. Eccli. XXIII, 28.

in quibus interna simplicitas resplendit A columbina, et omni pudicitia erant ornati, non vagi, sed venustissima compositione faceti.

Itaque omnes hi oculi sponsi, sunt *sicut columbæ* existentes *super rivos aquarum*, id est juxta aquas fluentes : per quas abundantia sapientiæ, exuberantia gratiæ, puritas, opulentia, communicabilitas, designantur. Quæ perfectissime fuerunt in Christo et in oculis ejus, vel per identitatem aut causalitatem, aut per inherentiam, aut per resplendentiam : quia in in- B creatis oculis ejus fuerunt per essentialem identitatem seu causalitatem, in intellectualibus autem oculis suæ humanitatis fuerunt per inhæSIONem formalem ; sed in corporalibus ejus oculis erant per resplendentiam ac resultantiam quamdam, prout interior dispositio cordis reuect in vultu et oculis, juxta illud : In facie prudentis lucet sapientia. *Quæ columbæ lacte sunt lotæ*, id est albæ et candidæ instar lactis, quoniam tales sunt gratiosiores. Et sicut universi oculi Christi sunt congruo sibi C eandore perlucidi, *et resident juxta fluenta plenissima*, juxta quæ libenter sedent columbæ, quatenus in eis cernant imagines rapacium avium, sicque super aquas se projiciendo, evadant ungues illarum : sic interiores oculi animæ Christi, semper juncti fuerunt plenissimæ exuberantiæ sapientiæ et opulentæ increatæ : in qua conspiciebant cuncta futura, dæmonumque insidias, a quibus præcavebat suis electis ; imo et Judæorum insidiantium sibi evasit manus usque ad tempus suæ passio- D ni præordinatum.

Amplius possunt per oculos sponsi, doctores, prædicatores et prælati intelligi : qui aliis vident ac monstrant necessaria ad salutem ; et sedent super rivos aquarum, id est ecclesiastica sacramenta, ex quibus gratiarum munera profluunt, et juxta libros divinæ Scripturæ, in quibus jugiter occupantur ; et columbina simplicitate ornantur. Sicque rivulos sapientiæ hauriunt ex Scripturis ; et gratia bap-

smali virtutibusque infusis seu per contritionem, tanquam lacte, sunt loti, atque a vitiis emundati ; et resident juxta fluenta plenissima, id est Testamentum utrumque, et juxta universos catholicorum libros doctorum, ac redundantiam ecclesiasticorum sacramentorum, donisque gratiæ, non propriis viribus, innituntur. In Scripturis quoque considerant versutias dæmonum, impugnationesque vitiorum, a quibus secundum Scripturarum doctrinam præcaveant sibi ac aliis.

Genæ illius sicut areolæ aromatum, consitæ a pigmentariis. Areolæ dicuntur areæ parvæ, ut hortus aut aliquod spatium modicum : quæ consitæ a pigmentariis, id est seminatæ ac complantatæ a cultoribus aptis, valde sunt pulehræ et delectabiles ad videndum, dum aromaticæ herbæ inibi seminatæ aut plantatæ, egrediuntur ac vident. Sic genæ sponsi, formosæ sunt atque ad intuendum jucundæ. Quod et de corporalibus ejus genis verificatur ; potius tamen de genis mentis, id est de memoria ac providentia animæ Christi, inter quas intellectus seu consideratio præsentium mediat, sicut os inter genas corporeas. Porro anima Christi, universa præterita, præsentia et futura cognovit : ideo genæ ejus multiplici fulgore radiabant notitiæ. Quidam per genas Christi, intelligunt martyres sanctos, qui instar genarum, rubore fulserunt martyrii. Alii per genas ejus, suam humilitatem et pudicissimum apparatus in exteriori conversatione intelligunt.

Labia ejus lilia (vel, ut alii legunt, Labia autem) *distillantia myrrham primam* : id est, interiora exterioraque labia sponsi, saluberrima documenta proposuerunt ad refrenandum se a putrefactione eulparum, et ad amplectendum mortificationem iniquitatum, amaritudinem contritionis, dolorem compunctionis. Propterea comparantur myrrhæ primæ seu optimæ, quæ sponte, non ex incisione, emanat, sicut præhabitu est.

Manus illius tornatiles, id est celeriter mobiles, *aureæ, plenæ hyacinthis.* Per ma-

nus Christi, intelliguntur ejus opera virtuosa ac miraculosa, ad quæ peragenda expeditissimus ac efficacissimus fuit ad libitum suum : quæ aurea exstiterunt, id est excellentissima, atque ex ardentissima caritate manantia, et instar auri delectabilia ad videndum ac speciosa, quia nil culpæ fuit eis admixtum ; erantque plena hyacinthis, id est gemmis sic dictis, seu floribus, id est sapientialibus documentis, venustissimis moribus, et rationabilissimis ac utilissimis causis, propter quas fiebant a sponso, videlicet, ad Dei Patris honorem, ad supernaturalis doctrinæ ac fidei confirmationem, ac totius mundi conversionem atque salutem.

* ejus *Venter illius* eburneus, distinctus saphiris.* Ebur, secundum Anselmum, est os elephantis, qui est castissimum animal frigidi sanguinis : super ejus os ignis (ut fertur) accendi non valet ; atque (ut dicitur) si alicujus viscera ardore libidinis aut alterius infirmitatis ferverent, potato sanguine elephantis, relevamen acciperent. Itaque per ventrem Christi, ejus mortalitas, et naturalis, quam assumpsit, infirmitas designatur : sed hæc fuit eburnea, id est omni castitate et virtutum constantia decorata ; distincta quoque saphiris, id est cœlestibus ac supernis operibus. Saphirus quippe lapis est pretiosus, ætherei seu cœlestis coloris. Potest quoque per ventrem Christi eburneum, saphiris fulcitum, solidissima atque purissima mens ejus intelligi, quia per ventrem solet mens significari. Rursus, venter sponsi, est amplissima ejus capacitas et occultatio incomprehensibilium judiciorum ipsius, quæ in eo quasi in ventre latent.

15 *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Crura sponsi sunt firma et inviolabilia mysteria ejus, quibus processit ad redimendum genus humanum : ideo columnis marmoreis, quæ valde sunt fortes, assimilantur. Et fundata sunt super bases aureas, id est super beatissimæ Trinitatis sapientissimum piissimumque consilium et decretum, vo-

luntatem ac omnipotentiam, de humani generis redemptione per Christum : quibus inuituntur, et quorum judicio ac virtute facta et impleta sunt illa mysteria, scilicet incarnatio, generatio ex Virgine, conversatio in hoc mundo, passio, resurrectio, ascensio. Possunt quoque per crura Christi, intelligi gloriosi Apostoli : qui prædicando tulerunt Dominum Jesum ad omnes terminos mundi ; quibus præcepit, Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ ; qui per Spiritum Sanctum instar marmorearum columnarum constantissimi insuperabilesque fuerunt. Et super aureas bases erant fundati, id est super dona charismatum Christi, et super miracula ac doctrinas ipsius ; vel super Scripturas legis ac Prophetarum. Unde dixit Salvator : Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit. Princeps quoque Apostolorum : Habemus, inquit, firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes tanquam lucernæ ardenti. Rursus, crura sponsi, sunt sapientia et omnipotentia ejus, qui totum universum sustentat, portans (juxta Apostolum) omnia verbo, id est præcepto, virtutis suæ : sicut ait Psalmista, Præceptum posuit, et non præteribit.

Species ejus ut Libani : id est, pulchritudo ejus monti Libano pulcherrimo assimilatur : qui mons arboribus valde sublimibus ac odoriferis consitus est. Sic sponsus altissimus odorisque optimi exstat, in quo omnes Sancti fundantur ac sustentantur. *Electus ut cedri,* id est, inter Sanctos præfulgens ac eminens, quemadmodum cedrus inter ligna plura et arbores. Cedrus autem est arbor valde excelsa, imputribilis, odorifera et præclara, ut dictum est sæpe.

Guttur illius suavissimum. Per guttur verba promuntur, et voces emittuntur. Idcirco per guttur Christi, doctrina ejus accipitur : quæ vere dulcissima est. Per guttur quoque cibaria trajiciuntur in alvum, et incorporantur. Sicque per guttur sponsi, potest intelligi benignitas ejus, qua ele-

Marc. xvi,
15.

Joann. v,
46.

II Petr. 1,
19.

Hebr. 1, 3.

Ps. cxlviii,
6.

16

et in via per gratiam, atque in patria A sua humanitas sit ad hypostaticum esse per gloriam, sibi incorporat : quod guttur Verbi æterni assumpta, et in illo suppositata. prorsus infinitæ consistit dulcedinis. Sed et guttur ejus, quo post resurrectionem *Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, o filia Jerusalem.* Quamvis enim sit Dominus, rex, creator et iudex meus, caritatis tamen vehementia impellente, fiduciamque præstante, confidenter voco eum amicum, tanquam carissimum sponsum, qui prior dilexit me, et tam gratiose ac familiariter conjunxit se mihi, et dixit : Jam non dicam vos servos, sed amicos. Merito igitur laudo eum. et ejus languo caritate, nec alibi quam in eo possum quiescere.

Joann. xx,
22.

Joann. iv,
10, 19.

Joann. xv,
15.

ARTICULUS XVI

EXPLANATIO EJUSDEM CAPITULI QUINTI, DE SPONSO ET ANIMA VIRTUOSA.

1 **V**ENIAT dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. Variis modis visitat sponsus ille cœlestis animam sibi devotam : quia interdum quasi nondum rogatus adest, ac prævenit, et tanquam saliens celerrime advenit, ut caritatem et pietatem suam demonstret ; interdum quasi occultat ac subtrahit se, ne anima prosperitate spiritualium suorum successive extollatur, aut sibi adscribat quod Dei est, sed propriam debilitatem advertat, seque humiliet, et suspirando, orando, laborando pro gratiæ incremento, copiosius mereatur. Anima igitur spirituali alacritate ac gaudio ad tempus privata, precatur : Veniat dilectus meus in hortum meum, id est in superiorem partem meam, in qua summæ Trinitatis resplendet imago : hoc est, intellectum meum radio sapientiæ suæ illustret, contemplationis luce perfundat totum, totumque rapiat in se ipsum, et stabiliat in divinis ; voluntatem quoque ab omni purget malitia, inordinato affectu, improboque

C amore sui ipsius privato, et in summi boni amore accendat, conservet, perficiat ; sed et memoriam a suis distractionibus recolligat, et confortet semper in se. Veni igitur, o dilecte, et totum hortum hunc meum occupa, posside, ac jugiter immorare : dignare eum, o fons totius fecunditatis, incessabiliter irrigare, purgare, fecundare, circummunire, omnique flore ac fructu gratiæ ac virtutum, donorum ac beatitudinum adimplere. Hoc oro, ut comedat fructum pomorum suorum, id est, mecum cœnet, et actus meos pie acceptet, quamvis imperfecti sint nimis, præstetque mihi eos tam humiliter exercere, et eorum defructuositatem * tam contrite deflare, quod delectetur in eis. Etenim ejus poma, sunt virtutes et dona mihi ab eo collata, quorum fructus, est actio eorum virtuosa, seu delectatio bona actioni annexa.

* defectuositatem

Ad hanc petitionem, quasi absentem fatam, sponsus ubique præsens et omnia audiens, sponsæ particulari respondet : *Veni in hortum meum, soror mea, sponsa.*

Tanquam dicat dignantissimus ac munificentissimus sponsus : Tu, o anima amorosa, invitas me ad introeundum hortum tuum ut vescar tecum ; sed ego vice versa invito te ut intres hortum meum, reficiarisque mecum : quia melius habeo præparatum ad comedendum, quam tu, quia in me sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ, in me omnium bonorum et pulchrorum ac desiderabilium perfecta et superdives possessio, in me status omnium bonorum aggregatione perfectus. Veni ergo in hortum meum, nec verearis aut verecunderis : non enim ancillam, sed sororem et sponsam te voco. Veni, non corporis gressu, sed spirituali profectu, consideratione intimoque affectu, in hortum meum, id est in cor meum, in deitatis meæ floridissimam amœnitatem, in plenitudinem gratiarum animæ meæ desuper præstitarum, in opulentiam deliciosissimam meritorum meorum.

Messui myrrham meam cum aromatibus meis : id est, totius vitæ meæ laboriosæ et dolorosæ in sæculo isto ac acerbissimæ passionis merita, quasi in unum collegi ac colligavi fasciculum, ut tibi ex eo communicem, et refectionem exuberantem impendam. *Comedite* ergo ex spiritualibus alimoniis, donis ac meritis meis, o *amici*, id est, spiritus rationales, quorum cibus est contemplatio veritatis, dilectio bonitatis, consolatio spiritualis interiorque profectus, sacra communio, gratiæ ac virtutum infusio et augmentum. *Et bibite* ex fontibus Salvatoris, ex torrente deificæ voluptatis, ex fontali sapientia Creatoris ; et *inebriamini, carissimi*. Ego enim abundantia pietatis meæ excedo preces vota- que supplicum, et ad dandum paratissimus sum, dummodo obicem non ponatis. Imo frequenter tam liberalissime præsto, infundo, et visito animas præelectas, ut totum capere non valentes, clamare cogantur ac dicere, O Domine, contine undas gratiæ tuæ ; defluantque a se ipsis, et sui ipsorum obliti, transferantur ac transformantur omnino in me, corpore soporato,

A sensibusque sopitis, et parte sensitiva a suis actibus ad tempus suspensa. Accedite ergo ad me fontem luminis ac totius sapientiæ salutaris, et illuminamini. Accedite ad me fontem amoris immensi, et accendimini. Accedite ad me omnipotentem, ut confortemini. Accedite ad me indeficienter opulentissimum, ut ditetur cor vestrum. Accedite ad me interminabiliter misericordissimum, ut misericordiam consequamini consummatam.

Ego, o sponsa mea, dormio, in Deo Patre invariabiliter quiescendo ; sed *cor meum vigilat*, nunquam immemor tui, sed tibi semper intentum, et ad auxiliandum tibi paratum. Ideirco et tu sic dormias, ut vigiles mente ; tam devote ac sobrie vivas, tam ardentem te occupa jugiter in divinis, ut corpore dormiente, et te cum illo ab exterioribus repausante, vigiles corde, ut in somno, in visione nocturna appaream tibi, loquensque tecum, te instruam de secretis atque salubribus ; sed et in somno quasi in vigilia psallas, ores, et mediteris ex assidua talium consuetudine actuum, quatenus semper parata vocem meam audire, dicere queas : *Vox dilecti mei pulsantis* ac dicentis : *Aperi mihi, soror*. Invitasti quippe me sicut et ego te ; verum te tardante paulisper venire in hortum meum, mox veni ad te, et verbis affectuosissimis atque dulcissimis te invito, ut me nunc suscipias hospitem ultro se offerentem ad ingrediendum, quem paulo ante rogasti venire. Itaque aperi mihi januam mentis tuæ, *soror mea*, quia mihi cohæres, *amica mea*, quæ non servili, sed filiali servis timore ac caritate, *columba mea*, quæ ad me dumtaxat tuum moves adspetum, *immaculata mea*, quia in sanctitate et justitia mihi obsequeris ; *quia caput meum plenum est rore*, id est, de rore cœli, de benedictione cœlesti, tibi communicare paratus sum.

Ad hoc anima virtuosa respondet : *Exspoliavi me tunica mea* : id est, absit a me aliter agere, quam tu, o sponse, hortaris : nam exui veterem hominem cum actibus

Coloss. II, 3.

Is. XII, 3.
Ps. XXXV, 9.

Ps. XXXIII, 6.

2

Job XXXIII, 15.

3

Ephes. IV, 22 ; Coloss. III, 9.

suis, et omni inobedientiæ et transgressi-
oni renuntiavi, et renuntiare semper pro-
pono : ideo præsto sum obedire. *Lavi pe-
des meos*, id est, affectus meos ab omni
rebellione et carnalitate interiorique for-
nicatione, per contritionem, confessionem,
satisfactionem purgavi; *quomodo inqui-
nabo illos?* id est, nequaquam decet nec
fas est recidivare. Ideo volo tibi jugiter
aperire ac obedire, ne priori remissioni
ingrata inveniar. Nam et vulnera repetita,
sunt graviora; et servo ingrato dimissa de-
bita, rursus imposita sunt et ab eo exacta.

Math.
xviii, 32-34.

4 *Dilectus meus misit manum suam per
foramen*, id est, secreta visitatione me te-
tigit, vel paternaliter castigando peccan-
tem, aut validius inflammando paratam,
adjiciens gratiam super gratiam : quia ha-
benti datur, et bonæ ac fervidæ voluntati
pax interna augetur, profectus conceditur,
effectus præstatur. Hinc orat Propheta :

Ibid. xxv,
29.

Ps. cxiij, 7.

Jer. i, 9.

Job ix, 11.

Joann. iii,
8.

Emitte manum tuam de alto. Et Jeremias
fatetur : Misit Dominus manum suam, et
tetigit os meum. Hoc foramen est vena di-
vini susurrii tam secreta, ut sanctus Job
protestetur : Si venerit ad me, non videbo
eum; et si abierit, non intelligam. Et ip-
semet sponsus : Spiritus, inquit, ubi vult
spirat; et vocem ejus audis, et nescis unde
veniat aut quo vadat. Denique Deus visitat,
hortatur, inflammatque animam modis
duobus. Primo, per apparitionem quam-
dam imaginariam aut allocutionem sensi-
bilem, quantum ad exteriorem interiorem-
ve sensum. Quinque sic mittit manum
suam per foramen, potest ipsum foramen
intelligi alicujus sensus apertio, vel ipsa
imaginaria visio seu allocutio. Secundo,
per anagogicam seu pure intellectualem
illuminationem seu allocutionem : et hæc
ipsa illuminatio seu allocutio, vel intelle-
ctus advertentia sive apertio, potest vocari
foramen, per quod virtus seu pietas spon-
si se mittit, tangitque sponsam.

*Et venter meus intremuit ad tactum
ejus*. Anagogicos etenim motus, et spiritu-
ales attactus mentis a Deo, excessivasque
illustrationes, atque flammigeras sancti

A amoris inflammationes et visitationes divi-
nas concomitatur grandis alteratio corpo-
ris, debilitatio virium, distemperatio har-
monia ex redundantia superioris partis in
inferiorem. Propter quod locutus est Isa-
ias : Venter meus ad Moab quasi cithara
sonabit. Joannes quoque : Amaricatus est,
inquit, venter meus (ex imaginaria videli-
cet comestione voluminis). Unde et Daniel
dixit : Langui post visionem. Verumtamen
in hoc loco mens per ventrem potest in-
telligi, et per ventris tremorem, reveren-
tialis ac formidolosa admiratio majestatis
ipsius sponsi, ut sit sensus : Venter meus
intremuit ad tactum ejus, id est, ex illumi-
natione et inflammatione divinæ potesta-
tis in me facta, mens mea cum reverentia
et filiali pavore admirata est immensita-
tem majestatis divinæ, atque interminabi-
lem plenitudinem perfectionis ac gloriæ
ejus. Hinc Seraphim ac Cherubim dicuntur
Deo cum reverentia et metu adsistere.

Is. xvi, 11.

Apoc. x, 10.

Dan. viii,
27.

Surrexi, ut aperirem dilecto meo : id
est, ad amosiosem ejus amplexum, ad
validiorem suæ bonitatis affectum, ad cla-
riorem suæ sapientiæ contemplationem me
præparavi ac adspiravi. Siquidem quanto
quis amplius crescit, et quanto plus divi-
næ gustum dulcedinis experitur, quanto
increatam Creatoris pulchritudinem lim-
pidius cœperit intueri : tanto ferventius
ad profectum in omnibus istis, et ad bea-
tificam fruitionem, et ad facialem adspe-
ctum afficitur et anhelat, cum Apostolo
loquens : Ego non arbitror me apprehen-
disse; et rursus, Quæ priora sunt oblivis-
cens, in anteriora extendo me ipsum. Hinc
profectus profectibus deservire dicuntur,
et merita ex meritis oriuntur. Et sicut
unum peccatum pondere suo trahit ad
aliud : sic una actio virtuosa expedit, dis-
ponit, ac trahit ad aliam, quousque habi-
tus bonus seu consuetudo in anima gene-
retur : per quam ipsa facillime ac jucunde,
quæ bona sunt, operetur.

5

Philipp. iii,
13.
Ibidem.

Manus meæ distillaverunt myrrham : id
est, ex gratiosa Dei visitatione præfata pro-
cessi mox copiose ad bona opera, ad corpo-

Galat. v., ris edomationem, ad crucifixionem carnis et vitiorum concupiscentiarumque ejus : sicut hortatus est Paulus, *Coloss. iii.*, Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. *Digiti mei pleni sunt myrrha probatissima* : id est, per discretionem et rectam intentionem, ac vitæ meæ examinationem, castigavi corpus meum et in servitutem redege, amore imitationis Christi : cujus etiam intuitu et amore abnegavi me ipsum, et mentem meam jugo obedientiæ plene subjeci, sicut ipse propter me factus est obediens Patri usque ad crucis patibulum. Et enim qui se dicit in Christo manere, et qui vere ab ipso Christianus vocatur, debet instar illius ambulare, suæque passionis sequi vestigia. De spirituali autem significatione digitorum, et de optima myrrha et myrrhæ designatione, dictum est articulo præcedenti.

6 *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo*, id est, aditum cordis mei plene atque totaliter ei aperui : non solum repagula, vectes et ostia, sed pessulum quoque a thalamo cordis mei removi, non tantum vitando peccata graviora, sed etiam leviora, et quidquid gratiam vultus sponsi potest offendere. Quemadmodum enim cæcutiens domum ingrediens, non nisi magna, ut scamnum, tripodem et consimilia, videt, in alia vero minora impingit ; qui autem visus acumine mediocriter viget, etiam parva videt ; qui autem acutissimi visus est, videt et minima, imo et atomos, præsertim sole splendente in radiis ejus : sic pusilli, imperfecti et incipientes, modice illustrati, non nisi mortalia vitia ponderant et vitare nituntur, propter quod frequenter incidunt in ea, quoniam venialia sunt via ac dispositio ad peccata mortalia ; proficientes vero, notabiliter illustrati, venialia quoque, præsertim grossiora, abhorrent et evitare conantur. Porro perfecti, radio Solis æterni fulgurose perfusi, etiam minima venialia acute perpendicularunt, vehementer detestantur, et cum jugi custodia ac consideratione assidua divinæ præsentiae effugere satagunt ; quæ incide-

runt, amarissime deflent, tanquam mortalia, incessanter solliciti pro cordis sui custodia ac puritate interna. Ii pessulum ostii sui reserant sponso, omnemque mentis aditum claudunt infernali adultero.

At ille declinaverat atque transierat. Quanto perfectius et virtuosius* disponit se homo ad caritatem et gratiam, sapientiam ac virtutes, tanto plenius desuper ea sortitur, dummodo in inquisitione hujusmodi perseveret ; et quamvis perseverando inveniat atque proficiat, non tamen semper invenit juxta votum, hoc est quantum ad eos caritatis, sapientiæ et virtutum effectus, quos appetit valde, utpote quoad alacritatem, consolationem, gustum, affluentiamque sensibilem. Et quantum ad hæc, dicitur sponsus declinare ac pertransire, et magis ad latus secedere, quam recedere : siquidem ex una parte incitat animam ad quærendum, et ex alia parte differt ac protrahit eam. Hinc in tali eventu oportet animam patientem manere, atque in fide et spe sine omni hæsitacione inquirere : ita ut dicat, *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo : certa quam verissime dicat Psalmista Deo, Sperent in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine.*

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est. Dulcissime enim sonant in auribus meis ejus eloquia, ejus præconia, et quidquid spectat ad eum inflamat me. *Quæsivi, et non inveni illum ad votum, seu juxta desiderium meum : sicut expositum est. Vocavi, et non respondit mihi.*

D Semel enim loquitur Deus, et secundo id ipsum non repetit : quoniam in Scripturis dat sapientialia documenta, ex quibus possunt eliei et haberi responsa ad omnia : ideo non oportet ut singulis singillatim respondeat. Juxta hunc modum sanctus Job loquitur Deo : *Clamo ad te, et non exaudis me ; sto, et non respicis me ; mutatus es mihi in crudelem, et in duritia manus tuæ adversaris mihi.*

Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem ; percusserunt me, et vulnerave-

* alias affectuosius

Job xiii, 15.

Ps. ix, 11.

Job xxxiii, 14.

Ibid. xxx, 20, 21.

runt me. Custodes isti, sunt angeli sancti, virtuosus praelati, praedicatores idonei : qui animam sponsum anxie exquirentem inveniunt, corripunt, accendunt, et jaculo perforant caritatis, suisque hortamentis amorem sic incendunt in anima, ut langueat diligendo. *Tulerunt mihi pallium meum.* Dum anima per imaginarias considerationes et per sensibilibus inspectionem sponsum inquirens, illuminatur ab angelis aut eruditis et virtuosis hominibus, qualiter sponsum quaerat ex immaterialium et spiritualium rerum speculatione, et per fidem rationibus credendorum imbutam eum illuminatae mentis intelligentia, atque per sapientiae donum, et per supernaturales effectus, aut juxta profundiora dogmata sacrae Scripturae : tunc salubriter auferitur animae tali pallium suum, et pallio subtiliori induitur ac ornatur.

8 *Adjuro vos. filii Jerusalem, id est, o animae virtuosae, Christi sponsae, si inveneritis dilectum meum, ut annuntietis ei quia amore langueo.* Ecce quomodo amor praefervidus modum ignorat, ruborem excludit, et quasi praecipitem facit. Quum enim Christus sit omnium fidelium atque ferventium sponsum et dilectus animarum, quaelibet tamen hujusmodi anima loquitur sic de eo, quasi sit solum suus dilectus : Si inveneritis, inquit, dilectum meum. Sic sancti viri Deo omnium dicere consueverunt : Deus meus. Porro divinus et magnus Dionysius, in suis interdum voluminibus ait : Deus, et (si fas est dicere) mens. Nempe, quo quis aliquid intentius amat, eo amplius sibi illud appropriat : non alios excludendo, sed illud tanquam sui solius sit, diligendo. *Si ergo inven-*

Aritis dilectum per devotionem optatam ; ut annuntietis ei, qui me non exaudit ad votum, quatenus vestra oratione me audiat, compatiaturque mihi : et si non mereor, tamen quia amore langueo, non purae alicujus creaturae aut rei variabilis et caduae, sed ejus solius (et ipse qui totius puri amoris magister est, optime novit quam gravis et afflictivus sit languor amoris, quam molesta sit ei optata amici absentia), ideo exorate viscera misericordiae ejus, quatenus suae gratiosae praesentiae copiam concupitam mihi miserae et infirmae sine ampliori dilatione exhibere dignetur.

Denique huic tam fervidae amatrici, sponsae, animae amorosae, ei morem gerentes, respondent : *Qualis est dilectus tuus e.e dilecto, o pulcherrima mulierum, id est, o anima valde pulchra inter sponsas sponsi caelestis ? Quae mulier appellaris, non ratione femineae fragilitatis, sed causa praeclarae fecunditatis : quia in te actibus sanctis abundas, fructibus quoque virtutum polles : etiam alios verbis et exemplis, meritis precibusque convertis (juxta quem modum et universalis Ecclesia dicitur mulier in libro isto) : sicut scriptum est, Mulierem fortem quis inveniet ?*

Dilectus meus candidus et rubicundus. Haec omnia usque in finem capituli non mutantur in expositione. Hoc tamen adjici potest, quod Christus praeter rationes praehabitas dicitur candidus, quoniam pius, dulcis et blandus est justis, praesertim in retributione : rubicundus vero, id est terribilis, asper atque iratus reprobis et iniquis : siquidem irati rubescunt in vultu, et exardescunt.

9

Prov. xxxi,

10.

10

ARTICULUS XVII

EXPLANATIO EJUSDEM CAPITULI QUINTI, DE CHRISTO ET SPONSA SINGULARI.

SACRATISSIMA Virgo, ex lege et Prophe-
 tis, ex illuminatione divina et annun-
 tiatione angelica, agnoscens Unigenitum
 Patris incarnandum, quum ore angelico
 didicisset illum ex se incarnandum, atque
 hoc ipsum humillime ac ferventissime eu-
 piens, dicere potuit, æquivalenterque di-
 xit : *Veniat dilectus meus in hortum su-
 um*, id est, in uterum meum descendat, et
 ex purissimis meis sanguinibus corpus as-
 sumat humanum. Felicissimæ itaque Virgi-
 nis venter hortus fuit pulcherrimus, omni
 castitate et sobrietate decoratissimus, virgi-
 nea puritate redolentissimus, ex conceptio-
 ne Verbi æterni ineffabiliter dignificatus,
 utpote thronus veri Salomonis, thalamus
 sponsi cœlestis, templum veri Dei effectus,
 supernaturali et superexcellentissima fe-
 cunditate ornatus : quippe qui eum conce-
 pit, qui a Patre æterno æternaliter genitus
 est et profluxit, ac verus Deus est, univer-
 sorum reparator, salvator, iudex, ac Do-
 minus. Hic uterus locus est mundissimæ
 voluptatis, hortus paradisiacæ amœnitatis :
 ex quo nobis emanavit fluvius gloriosus
 universam irrigans terram, flos campi pul-
 cherrimus; fructus quoque æternæ salutis,
 de quo locutus est unus Sanctorum non
 minimus : Quum dederit dilectis suis som-
 num, ecce hereditas Domini, filii merces
 fructus ventris. Ecce in utero isto conce-
 ptus est, atque ex eo vere est natus, qui
 ex corde Patris in æternitate est genera-
 tus, sicut Pater ipse testatur : Ex utero
 ante luciferum genui te. Hunc igitur ute-
 rum universitas electorum devotissime ve-
 neretur, quem nullus nisi mundo oculo
 contemplatur. O quam inæstimabiliter ir-
 rigatus, fecundatus, dulcificatus est bea-
 tissimæ Virginis uterus, ex tam diuturna

habitatione in eo Fontis totius boni, a quo
 omnis processit fecunditas, qui in se ipso
 infinite essentialiterque suavis est!

Veniat ergo dilectus meus in hortum
 suum per Incarnationis mysterium, *ut co-
 medat fructum pomorum suorum*. Quem-
 admodum Filius Dei in utero Virginis est
 conceptus, ita in eodem nutriebatur, non
 plane sanguine menstruali, ut ceteri, sed
 utique puro, tanquam pomellis duleissi-
 mis. At vero quoniam divinissima Virgo
 prius concepit Dei Filium corde quam cor-
 pore, et fide quam carne, ipsa optavit ut
 dilectus suus veniret in hortum, id est in
 cor suum cum mira eminentia gratiarum,
 quæ in conceptione Filii Dei in ea, auctæ
 sunt ultra omnem narrationem. Imo quo
 eeteris cunctis spiritualior fuit atque fer-
 ventior, eo gratiosissimum jugiterque re-
 centem adventum Filii Dei Patris ac sui in
 mentem suam, incessabiliter ferventissime
 concupivit. Nee dubium quin ita obtinuit,
 sicut subjungitur ex sponsi persona :

*Veni in hortum meum, soror mea, spon-
 sa* : id est, arcana ac opulentiam mentis
 meæ ingredi, in me Filio tuo per con-
 templationem obdormi : juxta quod scri-
 ptum est, In pace in id ipsum dormiam et
 requiescam. Contemplare suaviter, quam
 infinita sit beatitudo mentis meæ increatæ,
 quam ineffabilis quoque exstiterit beatitu-
 do, perfectio, gratia mentis meæ humanæ,
 quæ a primo suæ creationis instante, tam
 clare et plene vidit, ac fruitive gustavit
 Deitatis naturam ac suavitatem, quam pu-
 re et plene eam pura creatura videre po-
 test ac fruitive gustare. Has benedicti ac
 adorandi Filii sui beatitudines, delicias,
 perfectiones, optima Virgo frequenter con-
 sideravit cum gaudio; sed quando eum-

Luc. i, 26-38.

1

Joann. i, 1.

Gen. ii, 10.

Ps. cxxvi, 2, 3.

Ps. cix, 3.

Ps. iv, 9.

dem tam amarissimam mortem pensavit A passurum, mœror ingens mox supervenit : qui tamen ex consideratione copiosissimi fructus passionis illius mitigabatur. Veni quoque in hortum meum, in paradisum cœlestem deliciasissimum, contemplando gaudia civium supernorum, potissime mei, Filii tui, post ascensionem illico præsidentis, et secundum utramque naturam gloriosissime residentis. Insuper hortum meum, id est militantem Ecclesiam, frequenter ingredi, statum ejus considerando, et pro ea rogando, eamque tanquam potentissima advocata tuendo ac adjuvando in omnibus.

Messui myrrham meam cum aromatis meis : id est, pro amaritudinibus afflictionum et passionis meæ glorificatus sum corpore, et præmium accidentale sortitus sum, manifestatusque mundo et clarificatus, sicut Patrem rogavi dicendo :

Joann. xvii, 1. Pater, venit hora, clarifica Filium tuum.

Comedi favum meum cum melle meo, id est, de propriæ deitatis et humanitatis meæ contemplatione reficior et exulto. *Bibi vinum meum*, id est, evangelicam meam doctrinam personaliter degustavi, implevi, digessi : quoniam cœpi facere et docere ; *cum lacte meo*, id est cum propria innocentia, de qua gloriabar in Deo Patre,

Act. i, 1. iniquis dicendo : Quis ex vobis arguet me de peccato? Vinum quoque Christi, fuit doctrina consiliorum ipsius, et eminentior sua instructio; lac autem, traditio præceptorum, faciliorque doctrina sua moralis.

Joann. viii, 46. Pro quibus omnibus accepit in patria præmium accidentale, et omnium electorum hominum conversionem ad ipsum, juxta illud quod scriptum est : Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, et voluntas Domini in manu ejus dirigetur ; et denuo, Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur ; itemque, Tradidit in mortem animam suam, ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia. Hinc, *Comedite, amici, et bibite ; et inebriamini, carissimi* : id est, fructu ac merito conversationis ac passio-

Is. liii, 10. nis meæ in mundo, nunc gaudete et reficiamini mecum in cœlo, et de deitatis meæ plena ac contentativa fruitione inebriemini cum sobrietate interna, ac tor-

Ibid. 11. rrente voluptatis meæ potemini cum securitate jucunda, quemadmodum vobis promisi : Ego, inquam, dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo ; et rursus, Amen dico vobis, quod faciet illos discumbere, et transiens ministrabit eis.

Ibid. 12. *Ego dormio, et cor meum vigilat*. Hoc præclarissima sponsa Verbi æterni, sanctissima Virgo, præeminenter dicere potuit, quia contemplativissimam vitam duxit, et ab exteriori tumultu, omnique inordinato strepitu et cura superflua atque inquietudine culpæ penitus abstinens et sopita, vigilantissima mente Deo vacavit, pro Ecclesia exoravit, actibusque virtutum in termino excellentiæ perfectissimis jugiter fuit intenta. Denique in somno corporali cor ejus pervigil fuit, et ex assidua assue-

Ps. xxxv, 9. Luc. xxii, 29, 30. Ibid. xii, 37.

factione perfecta* insistendi divinis, ex ardentissima et exercitatissima caritate, ex splendidissima et exuberantissima sapientia sibi infusa, et contemplatione in vigiliis, pene aut prorsus continue, etiam tempore somni, vigili corde fuit Deo conjuncta, et pro commissa sibi Ecclesia vigilare non cessat.

Vox dilecti mei pulsantis, atque dicentis : Aperi mihi, soror mea carissima, amica mea fidelissima ac familiarissima, columba mea pudicissima, simplicissima, immaculata mea, quæ nec minimæ culpæ unquam maculam incurristi. *Quia caput meum plenum est rore*, id est omni cœlesti benedictione, ac omni divino charismate. Ideo de universa plenitudine gratiæ ac gloriæ meæ paratissimus sum tibi præ omnibus liberalissime et affectuosissime communicare. Hoc modo sponsus cœlestis omni hora spiritualiter pulsavit ad januam purissimæ mentis suæ virginæ præcordialissimæ Genitricis, eandem ad indesinentem in omni sapientia et virtute profe-

2

* perfecte

etum excitando, monendo et inflammando. A Præsertim vero in hora annuntiationis dominicæ, in ipsa colloctione Virginis atque Archangeli, Unigenitus Patris eam admonuit intus ad consentiendum, ad aperiendum, ad suscipiendum in se talentum, thesaurum, ac pretium mundi : cui pulsationi obedientissima adolescentula libenter humiliterque consensit, dicendo : Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Deinde sua beatissima assumptione instante, his verbis Filius ejus invitavit eam ad cœlestis paradisi ingressum : ad quem cum incomparabili dilectione et gratulatione, reverentia, apparatu, occursum et gloria eam vocavit ac introduxit.

Præterea, quum introducta fuisset illuc in anima, et cognovisset protinus se suo dignissimo corpori reuniendam, atque cum illo rursus clarissime introducendam, admirans præ gaudio ait : *Exspoliavi me tunica mea*, scilicet carne mortali, *quomodo induar illa?* id est, qualiter denuo illam assumam? quasi dicat : Non nisi supernaturaliter ac singulari privilegio fiet hoc. *Lavi pedes meos*. Quemadmodum, juxta divini Dionysii documenta, angeli sancti dicuntur purgari, nequaquam ab immunditia culpæ, sed a minoratione perfectionis cognitionisque suæ; sic excellentissima Domina lavit, id est purgavit, pedes suos, puta affectus inviolabiliter mundos, a minoratione perfectionis, quia in fervore sanctorum affectuum profecit assidue. In assumptione demum sua in cœlum, corpore sacro relicto, lavit pedes suos, ad summam divinæ dilectionis eminentiam pertingendo, et spiritualium ac corporalium pedum suorum puritatem innocentiamque monstrando, tam felicissime emigrando. *Quomodo inquinabo illos?* quasi dicat : Nequaquam decet me unquam peccare inobedientemve esse.

Insuper, quum benedictissima Virgo audisset a Gabriele, Ecce concipies et paries filium, dicere potuit æquivalenterque protulit : *Exspoliavi me tunica mea*, id est, ab omni copula carnali abstinere pro-

posui, *quomodo induar illa?* id est, qualiter condecens esse valebit, ut viro commiscear? tanquam dicat : Non puto decere, præsertim si regem Messiam concipiam, de quo scio prædictum, Ecce virgo concipiet et pariet filium. Tamen de modo plenius edoceri peropto : quomodo igitur fiet istud, quoniam virum non cognosco? Nam quamvis sponsum acceperim, firmum tamen propositum habeo nunquam conveniendi cum eo.

Dilectus meus misit manum suam per foramen : quia non virili semine, sed mystico spiramine, virtute Altissimi obumbrante, illum concepi. *Et venter meus intremuit ad tactum ejus*, id est, ipsum Unigenitum Patris concepi cum gaudio cordis exuberantissimo redundante in corpus meum : concepi, inquam, ad tactum ejus, id est ex spirituali et causali contactu omnipotentiae suæ. Quo concepto, *Surrexi*, devotissime atque humillime regratiando pro beneficio tam immenso mihi exhibito, *ut aperirem dilecto meo*, id est, in thalamum mentis meæ introducerem eum per ardentior amplexum, per gratiæ totius ineffabile incrementum, ac de cetero semper paratior essem ad omnem obedientiam sanctam, et devotissimam servitutem ipsius : tanto amplius me ipsam in cunctis humilians, quanto major fui effecta. Surrexi quoque orando pro aliis, ut meis orationibus corda illorum aperirem fidei et gratiæ Filii mei, quatenus converterentur ad ipsum, et salvarentur per ipsum. Amplius, surgens abii in montana ad cognatam meam Elisabeth, ut mentem ejus et cor infantuli ejus nondum nati, aperirem Filio meo, ita ut cognosceretur ab eis.

Manus meæ distillaverunt myrrham : id est, operatio mea et conversatio fuit deinceps totaliter spiritualis, et mortificativa ac aspernativa omnis delectationis carnalis magis quam ante. *Et digiti mei pleni myrrha probatissima* : quoniam amaritudinem passionis Filii mei indesinenter tuli in corde meo cum discretione et imitatione, dilectione et regratiatione eximia; sed

et proprium corpus discretissime pertractavi in exercitiis virtuosis.

6 *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo : quoniam, juxta expositiones inductas, non solum universas, etiam minimas, culpas prorsus vitavi, sed et actus Filio meo placetissimos, coram eo incessanter cum omni fervore exercui : ita quod cor meum fuit ei jugiter reseratum, nunquam clausum. At ille declinaverat atque transierat : quia etiam nonnunquam me suam carissimam matrem permisit dire affligi, et de sua passione tristari. Corporaliter quoque interdum recessit a me : sicut dum duodecim erat annorum, et passione instante, et quando ego et fratres ejus quæ-sivimus eum ; nec inveni eum semper ad votum in tali requisito. Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est : quia cum summa aviditate, devotissima affectione, et ardentissimæ caritatis liquefactione, prædicationes et cetera ejus verba audivi. Potissime autem liquefacta est anima mea, quando in cruce locutus est mihi : Mulier, ecce filius tuus ; et discipulo quem dilexit : Ecce mater tua.*

Luc. II, 42-45.
Matth. XII, 47.

Joann. XIX, 26, 27.

7 *Invenerunt me custodes qui circumcunt civitatem, id est prælati et majores Judæorum : qui mihi amantissimum meum crudeliter abstulerunt, verbis et factis suis me gravissime afflixerunt, ita quod gladius doloris pertransivit cor meum : et pallium consolationis, qua ex Filii mei*

Luc. II, 35.

A præsentia et auditu operiri solebam, verterunt mihi in desolationem extremam. Tuncque filiabus Jerusalem dicere poteram : *Adjuro vos, si inveneritis dilectum meum, a Judæis captum, ligatum, abductum, ut annuntietis ei quia amore languo, quoniam eum videre et invenire non valeo.* Rursus, o filiæ Jerusalem, nondum credentes, si inveneritis dilectum meum, per fidem et caritatem credendo in ipsum ; ut annuntietis ei quia amore languo : id est, coram ipso devote recolite qualiter B ejus amore languida fui in mundo, præsertim in passione et post ascensionem ipsius.

O quam mira et ingens est vis sancti amoris ! ejus aculeus mentem amantis medullitus penetrat, affectum transverberat ; penetralia sic inflamat, et ebullire atque erumpere facit, ita ut desideriorum suorum intimarumque commotionum gestus, effectus, atque indicia nequeat cohibere, nec dissimulare : pectus concutitur, et interiora omnia alterantur, oculi madent, corpus debilitatur, ardet affectio, cor æstuat profundissime ingemiscens, ac longa suspiria trahens. Hæc languidæ vulneratæque animæ certa censentur indicia, facies pallens, vultus tabescens, fastidium mundi, inadvertentia omnis terreni negotii, vilipensio totius carnalis affectus, et frequens ascensio caritatis cum profectu ejusdem. Cetera patent.

8

ARTICULUS XVIII

ELUCIDATIO CAPITULI SEXTI : QUO ABIT DILECTUS TUUS, O PULCHERRIMA MULIERUM ?
DE CHRISTO ET ECCLESIA.

Cant. v, 8. **C**APITULO præcedenti locuta est sponsa adolescentulis : *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut annuntietis ei quia amore languo.* Ex quibus verbis adolescentulæ ad duas motæ

D sunt questiones. Prima fuit : *Qualis est dilectus tuus ?* Ad quam præinducto respondit sponsa capitulo. Secunda est, quæ modo proponitur : *Quo abiit dilectus tuus sponsus, Dei Filius ?* quem in præcedenti- *Cant. v, 9.*

17
(cap. v)

Cant. v, 6. bus dixisti te quærere nec invenisse : unde elicimus, quod aliquo modo recessit a te (juxta præcedentis elucidationem articuli); *o pulcherrima mulierum. Quo declinavit dilectus tuus? et quæremus eum tecum*, id est, adjuvabimus te in quærendo, et simili intentione quæremus eum, qua et tu, orabimusque ut eum simul inveniamus.

Ad hæc sponsa mater Ecclesia respondet : *Dilectus meus descendit in hortum suum*, id est, pie et gratiose a regalibus sedibus venit in mundum, introivit corda credentium, et me suam visitavit Ecclesiam : quia non sic recessit aut declinavit a me, quin jugiter maneat in me, id est in multis electis et sanctis ac virtuosis hominibus. Cur autem Ecclesia et quælibet anima virtuosa dicatur hortus, in expositione præcedentium patuit. *Ad areolam aromatum*, id est ad parvam aream, in qua aromaticæ herbæ arboresque nascuntur : hoc est ad pusillum gregem valde electorum et virtuosorum fidelium, in quibus specialiter et gratiosissime demoratur, sicut in

Cant. iv, 12. Evangelio contestatur : Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri dare vobis regnum. Sicque per areolam aromatum, accipi possunt viri contemplativi, et veri religiosi : qui virtutum suavitate et mentis tranquillitate, bonæ quoque famæ fragrant odore, aliisque medentur in anima ; ideo dici queunt aromata. De spirituali tamen

Luc. xii, 32. significatione areolæ aromatum, dictum est plenius in præcedentibus. *Ut pascatur in hortis*, id est, virtuosus actibus Ecclesiæ ac congregationum fidelium delectetur, et cœ-

Cant. v, 13. net cum eis, cooperando eisdem, ac invicem se constringant et deosculentur ; *et lilia colligat*, id est, personas virtutum candore fulgentes, præcipue continentis ac mente puras, in suorum computet numero electorum, ac secernat a reprobis, ac demum in cœlesti collocet throno. Unde et

Apoc. iii, 20. sacratissimus dixit Joannes Baptista : Cujus ventilabrum in manu ejus, et permundabit aream suam ; et triticum colliget in horrea sua, paleas autem comburet igne inextin-

guibili. Hinc sancto regi Josiæ dixit : Jam colligam te ad patres tuos.

II Par.
xxxiv, 28.

Quum ergo hæc ita se habeant, certum de caritate sponsi ad me et de familiaritate ac communionem ipsius, ideo fiducialiter dico : *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi*. Cui verbo simile est illud : *Dilectus meus mihi, et ego illi*. Unde ex dictis ibidem, patet hujus intelligentia dicti. Itaque, *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi* : id est, ego illi intenta sum, illi adhæreo, illi sum placita, ei familiariter juncta sum ; ab ipso amplector, fecundor, deosculor. Quis me separabit a caritate ipsius ? Ipse quoque ad me habet se dulciter, familiariter, amorese, liberaliter valde. *Qui pascitur inter lilia* : id est, in animabus puris suaviter redolentibus et in Ecclesiis particularibus reformatis, claustris, congregationibusque devotis delectatur, reficitur, conquiescit. Tales etenim implent desiderium sponsi, nostram salutem esurientis, et nostrum sitientis profectum.

2
Cant. ii, 16.

C *Pulchra es, amica mea, suavis, et decora sicut Jerusalem* : id est, tu, universalis Ecclesia mihi carissima, pulchra es intus omni ornatu virtutum, donorum, et fructuum, excellentiis meritorum ; suavis per delectationem spiritualem, ac pectoris tranquillitatem, et optimam famam ; pulcherrime quoque ordinata, et ordinate disposita per gradus et status atque officia, per ordines sacros et dignitates, ac potestates prælatias, et copiosissimam abundantiam ministrorum ; sicut Jerusalem, id est instar Ecclesiæ triumphantis, sicut in Apocalypsi asseritur : *Vidi civitatem sanctam Jerusalem novam, descendentem de cœlo* : prout hoc supra elarius est inductum. Propter quod magnus Dionysius contestatur, Ecclesiam militantem se medio modo habere inter Synagogam et triumphantem Ecclesiam : quod consonat verbis Apostoli ad Hebræos : *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*. Vel, Sicut Jerusalem, id est instar Ecclesiæ primitivæ, quæ in urbe Jerusalem

Rom. viii,
35.

3

Apoc. xxi,
2.

Hebr. x, 1.

cœpit, et Spiritum Sanctum recepit, atque in omni sanctitate et justitia Domino ministravit, ac ordinatissima fuit : ex qua tota Ecclesia est exorta, et illius primitivæ Ecclesiæ vestigia, ordinem et doctrinam secuta. Vel, Sicut Jerusalem : quoniam sicut urbs illa tempore legis Mosaicæ fuit præ ceteris urbibus Terræ sanctæ ad cultum et sacrificia Dei electa, atque ad studium legis et ad sedem regni ac pontificatus assumpta ; ita Ecclesia præ eunctis gentibus ad Omnipotentis obsequium, sacrificia, regnum, et sacerdotium, electa esse cognoscitur.

Terribilis ut castrorum acies ordinata. Ecclesia Christi, spirituali et sæculari potestate multiplici coordinata, miro modo vallata est ; et summi Pontificii sui auctoritas præclara est nimis, supernaturalis ac deiformis, super omnes extenta, potens excommunicare, damnare, ligare, solvere, tradere Satanæ, et reconciliare. Sub hac potestate sunt ecclesiasticæ potestates spirituales multæ ac variæ, efficaciam gloriosam habentes. Deinde sequuntur potestates sæculares, imperialis, regalis, ducalis, et comitalis. Insuper sancta Ecclesia circummunita atque vallata et cineta est sui auxilio, præsentia protectioneque Salvatoris, tanquam muro et antemurali, angelorum quoque custodia, et praelatorum suorum diligentia pastorali. Roborata quoque est per dona gratiæ gratificantis ac gratiæ gratis datæ, per sapientiam et virtutes, per signa atque miracula, et toto orbe terrarum diffusa, meritis ac multitudine personarum ineffabiliter firmata. Verissime ergo terribilis est adversariis et rebellibus, spiritibusque malignis, sicut castrorum acies ordinata : intelligendo per castra, multitudinem fortalitorum ad invicem bene dispositam : quam intueri, formidinem inentit potissime hostibus. Vel intelligendo per castrorum aciem ordinatam, grandem et fortem exercitum puguatorum ac militum, convenienter coordinatum ac prudenter dispositum, non nimis constrictum, nec nimis patentem, ita ut ab adversariis

A penetrari, seu ab invicem separari non valeat : imo invicem bene concordem ac mutuo se stipantem, per quod exercitus talis, est hostibus suis maxime metuendus. Si autem inter se discors sit aut divisus, ac inordinate et imprudenter dispositus, non est nisi victima ac ridiculum adversariæ potestatis. Sic plane universitas Christianorum, per fidem, spem, caritatem concordans, sapienter disposita, et se invicem juvans, fortissima terribilisque consistit. Porro si per hæreses et schismata dividatur, seu per discordiam contra se invicem prælietur ; jam mox gaudent de ea adversarii ejus, cernentes eam sic debilitari et impugnabilem fieri.

Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. In his verbis ad inflammandum cor sponsæ, videtur sponsus loqui per modum fervidissimi amatoris, ita devicti amore suæ dilectæ, ut eam non audeat intueri, ne ex illius inspectione lædatur ex vehementia prædominantis amoris : quam quanto diligentius ac diuturnius intuetur, tanto plus amore illius accenditur et torquetur. Itaque ait sponsus cœlestis carissimæ suæ Ecclesiæ : Averte oculos tuos a me, id est, tam intense te diligo, ut ardorem hujus amoris plenius exprimere nequeam, nisi te quasi hortando, ut cesses ad tempus me intueri orando, meditando, psallendo, et contemplando : quia oculi tui pudicissimi, columbini, fecerunt me avolare, id est, ad tempus subtrahere me tibi, quantum ad dulem consolatoriamque præsentiam, ut fructuosius quæras me ; fecerunt me quoque avolare, id est, de cælo ad terram pro tua salute descendere. Potest et ita exponi : Averte oculos tuos interiores a me, id est, non coneris me comprehendere velle, nec contemplando sis perserutatrix curiosa majestatis meæ immensæ : quia ipsi me avolare fecerunt, id est, quoties me taliter vis videre, causas quod capacitatem tuam me transcendere pando, et incomprehensibilem me esse tibi ostendo. Ideo dixit Psalmista : Mirabilis facta est scientia tua ex me ; confortata

Is. xxvi, 1.

4

Prov. xxv,
27.

Ps. cxxxviii,

6.

est, et non potero ad eam. Et alibi scriptum est : Dixi, Sapiens efficiar ; et ipsa longius recessit a me. Quidam exponunt sic : Averte oculos tuos a me, id est, oculos cupiditatis, erroris, et carnalis amoris, quos aliquando habuisti, de cetero omnino abjicias, et a meo tollas ad aspectu : quia ipsi me avolare fecerunt, id est, propter eos recessi ab habentibus oculos tales, vel eos penitus relinquendo, aut ad tempus, quousque hujuscemodi oculi cruerentur ab eis.

5 *Capilli tui sicut grex caprarum, que apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ovium, que ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non*

6 *est in eis.* Ista quarto capitulo scripta sunt atque exposita. Porro quod subditur, *Sicut cortex mali punicici, ita genæ tuæ absque occultis tuis,* coincidit cum eo quod scriptum est, *Sicut fragmen mali punicici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet : nisi quod hic dicitur, Sicut cortex, ibi, Sicut fragmen.* Cortex autem malograti forinsecus durus est, asper, deformis ; intus vero albescens, continet grana alba : sic genæ Ecclesiæ arduam vitam gerentis, quæ foris adversitatibus exercetur : fructum habet internum pulchrum ac dulcem, imo et aliorum fecundativum, dum acceptam gratiam in proximos administrat.

7 *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentularum non est numerus.* Quamvis sapientissimus Salomon in senio suo extreme infatuatus, multas valde habuerit uxores regales et concubinas et adolescentulas ; istud tamen de ipso ad litteram non potest intelligi, quum in libro Regum scriptum sit : Fuerunt ei uxores quasi reginæ, septingentæ, et concubinæ trecentæ. Hoc quoque probat Augustinus, affirmans Salomonem scripsisse hunc librum suæ tempore juventutis. Per mulieres autem sic depravatus est tempore senectutis. De hoc loquitur Augustinus, disputans contra Faustum Manichæorum episcopum. Intelligendum est ergo de Christo et credentium animabus. Quidam au-

tem per sexaginta reginas, intelligunt animas hominum perfectorum, non propter numeri quantitatem, sed propter mysterii significationem. Sexagenarius namque consurgit ex senario atque denario in se ductis. Denarius vero impletionem signat Decalogi. Senarius, qui dicitur primus numerus perfectus, denotat perfectionem meritoriae actionis, non tantum quantum ad observantiam præceptorum, sed etiam consiliorum, et quantum ad opera supererogationis. Per octoginta demum concubinas, intelligunt animas proficientium : quæ non pertingunt ad principales atque præcipuos illos sponsi amplexus, ad quos perductæ sunt animæ perfectorum, sed aspirant ad eos ; nec ita legitimum proferunt fructum virtutum, ut illæ. Octonarius namque, secundum Augustinum, est numerus diminutus et imperfectus : quoniam partes ipsius simul sumptæ, minus efficiunt, quam suum totum. Per adolescentulas autem innumeras, accipiunt animas incipientium, quæ multæ sunt nimis. Similiter per reginas, possunt intelligi animæ virginum devotarum ; per concubinas, animæ viduarum ; per adolescentulas, animæ conjugatorum. At vero Gregorius per reginas intelligit animas sanctorum, qui se laudabiliter regunt, et carnem rationi omnino subjiunt ; per concubinas, quæ non prolem legitimam, sed voluptatem exquirunt, falsos prædicatores, qui nec Christi honorem, nec audientium salutem, sed propriam quærunt laudem et commoda sua ; per adolescentulas vero, animas vanitatibus atque lasciviis deditas, quarum numerus ignoratur.

Una est columba mea, perfecta mea : id est, quamvis diversæ sint animæ seu personæ fideles, magis aut minus virtuosæ, quæ deficere possunt ac cadere et spiritualiter constuprari ; una est tamen sponsa mea jugiter sancta, a columbina simplicitate nunquam deficiens, et sanctitatem in se ac perfectionem inviolabiliter continens : quæ errare non valet, nec tota deficere, quia a Spiritu Sancto gubernatur

tem per sexaginta reginas, intelligunt animas hominum perfectorum, non propter numeri quantitatem, sed propter mysterii significationem. Sexagenarius namque consurgit ex senario atque denario in se ductis. Denarius vero impletionem signat Decalogi. Senarius, qui dicitur primus numerus perfectus, denotat perfectionem meritoriae actionis, non tantum quantum ad observantiam præceptorum, sed etiam consiliorum, et quantum ad opera supererogationis. Per octoginta demum concubinas, intelligunt animas proficientium : quæ non pertingunt ad principales atque præcipuos illos sponsi amplexus, ad quos perductæ sunt animæ perfectorum, sed aspirant ad eos ; nec ita legitimum proferunt fructum virtutum, ut illæ. Octonarius namque, secundum Augustinum, est numerus diminutus et imperfectus : quoniam partes ipsius simul sumptæ, minus efficiunt, quam suum totum. Per adolescentulas autem innumeras, accipiunt animas incipientium, quæ multæ sunt nimis. Similiter per reginas, possunt intelligi animæ virginum devotarum ; per concubinas, animæ viduarum ; per adolescentulas, animæ conjugatorum. At vero Gregorius per reginas intelligit animas sanctorum, qui se laudabiliter regunt, et carnem rationi omnino subjiunt ; per concubinas, quæ non prolem legitimam, sed voluptatem exquirunt, falsos prædicatores, qui nec Christi honorem, nec audientium salutem, sed propriam quærunt laudem et commoda sua ; per adolescentulas vero, animas vanitatibus atque lasciviis deditas, quarum numerus ignoratur.

tem per sexaginta reginas, intelligunt animas hominum perfectorum, non propter numeri quantitatem, sed propter mysterii significationem. Sexagenarius namque consurgit ex senario atque denario in se ductis. Denarius vero impletionem signat Decalogi. Senarius, qui dicitur primus numerus perfectus, denotat perfectionem meritoriae actionis, non tantum quantum ad observantiam præceptorum, sed etiam consiliorum, et quantum ad opera supererogationis. Per octoginta demum concubinas, intelligunt animas proficientium : quæ non pertingunt ad principales atque præcipuos illos sponsi amplexus, ad quos perductæ sunt animæ perfectorum, sed aspirant ad eos ; nec ita legitimum proferunt fructum virtutum, ut illæ. Octonarius namque, secundum Augustinum, est numerus diminutus et imperfectus : quoniam partes ipsius simul sumptæ, minus efficiunt, quam suum totum. Per adolescentulas autem innumeras, accipiunt animas incipientium, quæ multæ sunt nimis. Similiter per reginas, possunt intelligi animæ virginum devotarum ; per concubinas, animæ viduarum ; per adolescentulas, animæ conjugatorum. At vero Gregorius per reginas intelligit animas sanctorum, qui se laudabiliter regunt, et carnem rationi omnino subjiunt ; per concubinas, quæ non prolem legitimam, sed voluptatem exquirunt, falsos prædicatores, qui nec Christi honorem, nec audientium salutem, sed propriam quærunt laudem et commoda sua ; per adolescentulas vero, animas vanitatibus atque lasciviis deditas, quarum numerus ignoratur.

tem per sexaginta reginas, intelligunt animas hominum perfectorum, non propter numeri quantitatem, sed propter mysterii significationem. Sexagenarius namque consurgit ex senario atque denario in se ductis. Denarius vero impletionem signat Decalogi. Senarius, qui dicitur primus numerus perfectus, denotat perfectionem meritoriae actionis, non tantum quantum ad observantiam præceptorum, sed etiam consiliorum, et quantum ad opera supererogationis. Per octoginta demum concubinas, intelligunt animas proficientium : quæ non pertingunt ad principales atque præcipuos illos sponsi amplexus, ad quos perductæ sunt animæ perfectorum, sed aspirant ad eos ; nec ita legitimum proferunt fructum virtutum, ut illæ. Octonarius namque, secundum Augustinum, est numerus diminutus et imperfectus : quoniam partes ipsius simul sumptæ, minus efficiunt, quam suum totum. Per adolescentulas autem innumeras, accipiunt animas incipientium, quæ multæ sunt nimis. Similiter per reginas, possunt intelligi animæ virginum devotarum ; per concubinas, animæ viduarum ; per adolescentulas, animæ conjugatorum. At vero Gregorius per reginas intelligit animas sanctorum, qui se laudabiliter regunt, et carnem rationi omnino subjiunt ; per concubinas, quæ non prolem legitimam, sed voluptatem exquirunt, falsos prædicatores, qui nec Christi honorem, nec audientium salutem, sed propriam quærunt laudem et commoda sua ; per adolescentulas vero, animas vanitatibus atque lasciviis deditas, quarum numerus ignoratur.

Una est columba mea, perfecta mea : id est, quamvis diversæ sint animæ seu personæ fideles, magis aut minus virtuosæ, quæ deficere possunt ac cadere et spiritualiter constuprari ; una est tamen sponsa mea jugiter sancta, a columbina simplicitate nunquam deficiens, et sanctitatem in se ac perfectionem inviolabiliter continens : quæ errare non valet, nec tota deficere, quia a Spiritu Sancto gubernatur

De Genesi ad litt., c. II.

ac conservatur, utpote universalis Ecclesia militans : quæ una est unitate fidei, spei, et caritatis, unione veræ concordiæ, et per eadem media ad eundem finem salvificum tendens. De qua ait Apostolus : Elegit sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam. Quod quamvis pro statu futuro magis conveniat Ecclesiæ, secundum Hieronymum super Jeremiam, et secundum Bernardum in sermone ; tamen et pro statu præsentis aliquantulum competit ei : quoniam quantum ad membra sua viva, caret mortalium vitiorum et pravarum intentionum ruga ac macula, et semper habet in se aliquas sanctas personas. Totum autem a suis partibus denominationem sortitur, imo denominationes diversas et quasi contrarias, sicut hæc ipsa Ecclesia dicitur sancta et deformata, virgo et meretrix, secundum expositores nonnullos super illud Isaiaë : Quomodo facta est meretrix urbs fidelis ? quoniam quidam in Ecclesia Deo pura mente adhærent, plures vero mente, imo et corpore fornicantur ab eo, prout in Moralibus super Job diffuse tractat Gregorius.

Una est matri suæ, electa genitrici suæ : id est, hæc ipsa venerabilis Ecclesia, subsistit et est ad laudem et gloriam pietatis et gratiæ Dei, seu increatæ sapientiæ ejus : quæ pietas, gratia, sapientia, mater totius Ecclesiæ appellatur, quia per dona gratiæ justificantis eam regenerat, fovet, maternaliterque custodit. Et potest per matrem, gratia baptismalis intelligi, quæ originaliter regenerat animas, tanquam janua sacramentorum. Mater quoque totius Ecclesiæ, potest vocari primitiva illa Ecclesia, sub Apostolorum regimine in Jerusalem inchoata, a qua tota Ecclesia est exorta, juxta illud in Isaia : De Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. Juxta illius primitivæ Ecclesiæ institutionem, regulam, ac doctrinam, subsistit et conversatur universalis Ecclesia : quod etiam ad primitivæ Ecclesiæ magnum eedit præconium et honorem, et ad gloriæ ejus augmentum. Rursus, per matrem et genitricem

A Ecclesiæ militantis, intelligitur triumphans Ecclesia, quæ militantem meritis suis precibusque tuetur. Nam et gaudium est angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente. Luc. xv, 10.

Viderunt eam filia Sion, id est præfata adolescentulæ seu animæ de novo conversæ : quæ sunt filia Sion, id est filia speculationis per fidem ; quæ vident per speculum in ænigmate, et virtutes sanctæ matris Ecclesiæ intuendo, mirantur et laudant eam ; *et beatissimam prædicaverunt reginæ*, de quibus jam dictum est : id est, animæ perfectorum acutius considerando dona et privilegia almæ matri Ecclesiæ præstita, fassæ sunt eam beatissimam esse in spe, inchoatione, merito ac prælibatione. Nempe quo Ecclesia sanctior gratiosiorque consistit, eo hoc modo beatior perhibetur. *Et concubinæ laudaverunt eam*, tanquam omni alia congregatione et plebe præclariorem.

Quæ est ista quæ progreditur ? id est, quam venusta, commendabilis et præclara, est universalis Ecclesia ! pergens de via hujus exilii ad æternæ patriam claritatis, non quiescens per torporem, quamdiu in hujus vitæ versatur curriculo ; *quasi aurora consurgens*, id est, de imperfecto ad perfectiora jugiter properans, a tenebris ignorantiae ad lucem sapientiæ scandens, a via purgativa per illuminativam ad unitivam ascendens ; *pulchra ut luna* : quoniam a Sole justitiæ omnem, quam habet, accipit lucem et claritatem, sapientiam et virtutem. Et sicut luna illuminat noctem, ac inter nocturna sidera luget splendidius ; ita Ecclesia illustrat, docet, et dirigit sedentes in tenebris et umbra mortis hujus sæculi. Et cunctis in hoc mundo sapientior invenitur, determinans quid de necessitate salutis oporteat credere, agere, et tenere. *Electa ut sol* : quoniam sponsa est Solis æterni, et ei in perfectione similior, ad eandem beatitudinem prædestinata atque ventura, ad quam ille secundum assumptam naturam electus est ac pervenit ; *terribilis ut castrorum acies*

Ephes. v, 27.

Is. i, 21.

Ps. lxxii, 27.

Is. ii, 3.

I Cor. xiii, 12.

9

Luc. i, 79.

ordinata : quod præcedenti capitulo expositum est.

10 *Descendi in hortum nucum.* Istud tam de Christo quam de universali Ecclesia potest exponi. Christus ergo per suæ pietatis condescensionem et opem, descendit in hortum nucum, id est ad congregationem fidelium atque constantium personarum, quæ arduam ducunt vitam, et instar nucum contemptibiles foris videntur. Imo per soliditatem virtutum fortiter sunt contra suæ salutis hostes muniti, sicut nux forti ac ligneo tegitur tegumento; intus vero dulcem continent fructum, devotionem internam, mentis tranquillitatem, conscientiae puritatem, contemplationisque gratiam, ac divini fervorem amoris, sicut nux nucleum. Et sicut ex nucleo extrahitur oleum, sic ex illorum virtutibus compassio, pietas ac vera devotio. Et sicut nux in exordio corticem habet humidum, mollem ac viridem, qui veniente maturitate aret ac decidit : sic perfecti in suæ conversionis initio vallati erant et cooperiti propriae carnis et sensualitatis mollitie, fervore, atque humore; sed virtutum adveniente maturitate, caro et sensualitas aruerunt, edomitæ ac repressæ.

Ut viderem poma convallium, id est, minus perfectos attenderem ac juvarem, imo et in humilitatis imo positos approbarem. Tamen per poma possunt et nuces intelligi, quoniam omnis arborum fructus comestibilis, communi nomine pomum vocatur : sicut in Evangelio fertur de ficu, quam Christus accessit, quod non erat tempus pomi illius. Denique, per superiores et perfectiores Christus visitat, dirigit, et adjuvat minus perfectos : quos tamen interiorius tangit multoties per se ipsum. *Et inspicerem, si floruisent vineæ,* id est, an particulares Ecclesiae seu congregationes, claustra, collegia, ad fructum spiritualis vini essent dispositæ, et floribus salubrium meditationum piarumque affectionum ornatæ ac fecundatæ; *et germinassent mala punica,* id est, an fructuosi essent, qui in statu contemplationis et

A igne caritatis sunt positi, et quorum est dominicam passionem jugiter ferre in corde, ac prælati quorum præcipue est ad sanguinis effusionem pro fide ac justitia esse paratos (ut instar malorum puniceorum rubeant intus), et [qui] contemplationis ac dilectionis, bonæque famæ odore ac suavitate ornantur ac fragrant, et alios attrahunt. Christus itaque tanquam pastor bonus, visitat suam Ecclesiam in singulis gradibus ac statibus ejus, et ab unoquoque requirit, ut secundum exigentiam suæ vocationis fructificet. Insuper ipsa Ecclesia synodaliter congregata, seu ejus prælati et ipsa per suos prælatos, considerat, visitat, et reformare conatur particulares Ecclesias, et singulos gradus ac ordines.

Joann. x,
11, 14.

Subditur in persona Synagogæ, in fine sæculi convertendæ : *Nescivi,* id est, dignitatem, sanctitatem, et gratiam Ecclesie Christi non consideravi, nec novi. Cujus annectitur ratio : *Anima mea,* id est voluntas seu ratio male disposita, seu animalis affectio, *conturbavit,* id est, inquietavit et a veritatis consideratione impedivit *me propter quadrigas Aminadab,* id est, ex consideratione potestatis* et magnificentiae, virtutis et gratiæ regni Juda : quod designatur per Aminadab, de cujus stirpe reges regni Juda progeniti sunt; et per quadrigas illius, fortitudo et excellentia regni illius insinuantur. Atque (ut dicitur) Aminadab cum tribu Juda primo post Moysen ingrediendo fundum maris Rubri siccatum, promeruit regium sceptrum, ceteris tribubus Moysen sequi timentibus. Judæi autem usque in præsens, considerando quam mirabiliter et præclare lex vetus per Moysen data fuit et confirmata et inelyte conservata, præcipue a populo tribus Juda, atque ibidem per Prophetas et signa præconizata, renuunt credere legem illam per legem evangelicam esse evacuatam, et Jesum, legis Mosaicæ exterminatorem, esse divinitus missum.

44

* alias pietatis

Exod. xiv,
22.

Joann. 1,
17.

Expositores vero communiter per quadrigas Aminadab, intelligunt quatuor Evangelia Christi, et primos eorundem prædi-

catores, sanctos Apostolos, qui evangelizando tanquam quadrigæ discurrerunt per mundum, circumferentes Jesum et Evangelium ejus ubique terrarum. Aminadab quippe interpretatur, spontaneus populi mei : sicque per Aminadab accipitur Christus, qui Patre volente, spontaneus pro salute populi sui venit ad passionem, sicut testatur : Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam. De quo Isaias prædixit : Oblatus est, quia voluit. Qui Christus etiam in Psalmo fatetur : In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam ; Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei. Conturbata est igitur Synagoga propter quadrigas Aminadab, id est ex prædicatione Evangelii Christi, quoniam interim perturbatur propria incredulitate, et ad contradicendum movetur propter diversa motiva, tamen irrationalia et insufficientia ac faciliter solubilia. In fine autem conculcatur ad credendum Evangelio Salvatoris, prædicantibus Elia et Enoch.

Denique, ut aliqui dicunt, Aminadab non est hic nomen proprium, nec una dictio secundum Hebræos ; sed nomen commune, seu potius duo nomina appellativa, significantia populum principantem : quod ad prætaetam potest expositionem reduci.

Consequenter Ecclesia hortatur Synagogam ad conversionem. *Revertere, revertere, Sunamitis ; revertere, revertere, ut intueamur te* : id est, tu, plebs Israelitica, redi ad verum Messiam Jesum, crede in eum, revertere ad fidem patrum sanctorum : sicut Malachias prædixit, quod Elias convertet cor filiorum ad patres eorum.

A Revertere ad pœnitentiam, ad obedientiam, perseverantiamque finalem. Revertere a quatuor plagis terræ, ab hac extrema captivitate, ab indurata excæcatione, ad credendum, ad obediendum omnibus quæ in quatuor Evangeliiis credi seu impleri jubentur. Recte demum per Sunamitem, intelligitur plebs Hebræa, nunc captivata et aspernata : quoniam Sunamitis, captiva seu despecta interpretatur ; et quoniam Suna civitas erat terræ promissionis, de qua pulcherrima illa Abisag, ultima David regis conjux, fuit, ut patet tertio Regum : quæ et frequenter Sunamitis vocata est.

Postremo huic caritativæ ac piæ petitioni Ecclesiæ Deus cito adsistens ac favens, respondet Ecclesiæ : *Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum ?* tanquam dicat : O Ecclesia, fiet quod exhortaris, in tantum quod Synagoga in fine convertenda, erit tam fortis in fide, tam roborata in spe, et accensa in caritate, ac omni sapientia et virtute munita, angelicis spiritibus circumvallata, ac multis agminibus credentium copiosa, quod non videbis in canisi choros castrorum, id est societates militantium Deo, quia pro Deo ac fide mori erunt parati. Choros quoque castrorum, id est acies et connexiones gratiarum, virtutum, donorum ac aliorum charismatum divinorum : ita quod quæ diu jam ante contra fidem pugnavit, de cetero tecum pro fidei defensione, contra Antichristum seu alios perfidos, dimicabit. Dicit autem Methodius martyr ac præsul in suo libello, quod centum quadraginta quatuor millia Judæorum tunc crediturorum, occiduntur ab Antichristo.

Marc. XVI,
15; Rom. XV,
19 et seq.

Joann. X,
18.

Is. LIII, 7.

Ps. XXXIX,
8, 9.

Josue XIX,
18.

III Reg. 1, 3.

4
(cap. VII)

12

Malach. IV,
5, 6.

ARTICULUS XIX

DECLARATIO EJUSDEM CAPITULI SEXTI, DE CHRISTO ET SPONSA PARTICULARI.

17 (cap. v) **Q**UO abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus? et quæremus eum tecum. Uxores et sponsæ ejusdem mariti aut sponsi carnalis, raro concordēs et caritativæ atque pacificæ sunt ad invicem : quoniam una impedit aliam a desideratis mariti amplexibus, qui dum pergit ad unam, recedit ab alia : ideo illæ mutuo invident sibi. Secus est de his quæ sponsæ sunt sponsi cœlestis : quia quo amplius diligunt sponsum, eo cordialius amant se invicem; nec una invidet alteri amplexus, oscula unionemque sponsi, sed super his invicem congratulantur, quoniam una non impedit aliam a talibus bonis, sed juvat et promovet eam ad talia, orando pro invicem, et mutuo ædificando. Nec sponsus deserit unam, ut visitet aliam : imo omnes simul potest invisere, tamque faciliter omnibus simul satisfacere ac uniri, ut uni. Siquidem sponsus iste per suam majestatem ubique est præsens, estque omnipotens. At vero particulares sponsæ sibi invicem familiares, conqueruntur ad invicem suas afflictiones, desolationes, ariditates, quas incidunt, dum præsentiā sponsi concupitam non habent; quærent quoque ab invicem solatium, consilium, atque auxilium : et quia unaquæque earum tanto exstat humilior, quanto perfectior, quævis earum alteram vocat pulcherrimam. Sicque querela unius audita de sponsi recessu a se, aliæ condolentes mox dicunt : Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum, quæ tanto es pulchrior, quanto amore sponsi repletior? Quo declinavit dilectus tuus? et quæremus eum tecum : id est, dic nobis, in quibus mentibus putes eum specialiter habitare, gratiosius operari, salubriusque

A quiescere; et ab eis colligemus tibi exempla virtutum, exercitia actionum, quibus insistendo valeas recuperare optatam sponsi præsentiā, consolationem, amplexum.

Ad hæc sponsa, id est anima contemplativa ac fervens, respondet : *Dilectus meus descendit in hortum suum*, id est in quamcumque virtuosam personam; in qua tot sunt spirituales arbores, quot virtutes; tot poma et fructus, quot meritorii actus; tot fontes, quot habitus intellectuales; tot flores, quot bona proposita et desideria pia.

B *Ad areolam aromatum*, id est ad mentem in qua sunt theologicæ ac supremæ virtutes, contemplativique actus, et excessivi anagogici motus sanctæ dilectionis in sponsum : quæ omnia sunt aromata prorsus pretiosissima et valde coram sponso fragrantia.

Ut pascatur in hortis, id est, in actibus sapientialibus, prudentialibus, consiliariis ac scientialibus intellectivæ potentie delectetur (secundum quod actus isti procedunt ex sapientia, consilio, scientia, ut sunt dona; et ex prudentia, prout virtus est cardinalis), in actibus quoque spei et caritatis, fortitudinis, pietatis, timoris filialis, ac patriæ atque justitiæ, quæ perficiunt voluntatem. Itaque tam intellectus cum suis ornamentis, id est habitibus et actibus meritoriis, hortus est, quam voluntas : sicque in uno totali et grandi horto, continentur plures horti particulares minores. Nam et ipsa anima hortus est, ager ac vinca : similiter quælibet ejus potentia, quæ subjectum est alicujus virtutis.

D *Et lilia colligat*, id est, quidquid boni, virtuosi et pulchri in his hortis invenerit, acceptet, et in memoria sua reponat ad remunerandum tempore opportuno, atque

ad præsentandum Deo Patri tanquam ad-
vocatus fidelium. Etenim si sancto Job
dicere licuit Deo, Signasti quasi in sacco
universa delicta mea : quanto magis dice-
re potuit, Signasti quasi in thesauro om-
nia opera mea bona ? Siquidem pronior
est Deus ad pietatem, quam ultionem, qui
apud Isaiam protestatur : Ego autem opera
eorum et cogitationes venio ut congregem.
Ecce quam gloriosum, fructuosum ac no-
bile est huic suavissimo, benignissimo,
affectuosissimo sponso inhærere, uniri,
vacare, immergi, qui tam gratiosissime ac
liberalissime operatur in anima pura, il-
luminata, et amorosa : quæ consequenter
eum ingenti ait fiducia :

2 *Ego dilecto meo, et dilectus meus mi-
hi* : id est, intendant et vacent alii quibus
velint, cupiant et conentur placere homi-
nibus, ad dignitates atque officia promo-
veri, ditari, famari et glorificari in sæculo
isto : sufficit mihi sponsus meus. Ille pars
mea, ille hereditas mea, ille totum et
summum bonum meum ; præter et extra
ipsum nihil quero, nil opto : in ipso salus
mea et gloriatio mea, spes mea et tota oc-
cupatio mea. Quid necesse est vagari per
multa, et per inania distrahi ? quum spon-
sus iste sit summum, perfectum, infini-
tum, invariabile bonum ; nulli se negans,
nullum despiciens, dummodo sincere se
vertat ad ipsum : et in ipso est cum pleni-
tudine, jucunditate, et excellentia infini-
ta, quidquid salubriter appeti potest. *Ergo
ergo dilecto meo*, a quo nullus præsumat,
tentet, usurpet avertere me. Nec im-
merito dico hæc, quia *dilectus meus mi-
hi* : id est, ipse quamvis sit excellentiæ
tam immensæ, attamen tam dignanter, fa-
miliariter, socialiter, amorose, ac dulce-
ter se habet ad me pauperulam et indi-
gnam, quasi aliquid essem : imo veluti ad
sororem, ad amicam, ad sponsam : quia
quo major est ejus majestas, eo et ma-
jor est dignatio ejus ; et ut multa paucis
perstringam, quasi mihi soli haberet in-
tendere ac uniri. Ideo caritate cogente, fi-
duciamque donante, quasi oblita excellen-

tiæ ejus, nomino eum dilectum et spon-
sum : nec solum dilectum, sed et dilectum
meum.

Interea hac devotione, gratitudine, ea-
ritate, sinceritate suæ sponsæ delectatus
misericordissimus et amantissimus spon-
sus, cito rependit vicem sponsæ, et pro-
rumpit in ejus præconia, dicens : *Pulchra
es, amica mea*. Nam ipsa propriæ imperfe-
ctionis recognitio tam amorosa et humilis,
vehementer pulchrificat te, et quod deest
per naturam, suppletur per gratiam : et
quanto mihi, totius pulchritudinis super-
splendidissimo fonti ac lumini perfectiona-
liter infinito ac superpulcherrimo, ampli-
us appropinquas, intimiusque conjungeris,
profundius quoque immergeris ; eo utique
copiosius pulchrificaris, exuberantius il-
lustraris, et radio sapientiæ salutaris, ful-
gore altissimæ veritatis, ardore divini ac
sancti amoris abundantius ac magnificen-
tius perfunderis, venustaris, repleris. Sic-
que supernaturali ac deiformi polita de-
core, amicta lumine gratiæ ac virtutum, ut
vestimento, *suavis* es etiam : quoniam spi-
rituali gaudio paceque pectoris es perfusa,
et in castissimum omnis boni honesti affe-
ctum firmiter transformata, virtuosorum-
que actuum delectationibus exhilarata ; et
quam magna sit multitudo dulcedinis in-
creatæ, tanto suavius ac plenius gustas et
experiris, quanto fontali illi incircumscri-
ptibili atque immensæ dulcedini familia-
rius soles uniri. Hinc visceribus pietatis
ac suavitalis redundas et affluis : imo et
effluis, teque effundis, ac delectabilis es
ad amandum. Unde et meæ deliciæ, quam-
vis nullius indigeam, sunt esse tecum :
quoniam mihi ex me ipso, ex propria bo-
nitate, caritate, pietate, delectabile et ju-
cundum est esse cum creatura, quam talem
et mihi tam similem amabilemque efficio.
Et decora sicut Jerusalem, id est cœlesti
Jerusalem in pulchritudine assimilata :
quoniam conversatio tua in cœlis est, et
in terris vitam angelicam ducis, quia in
carne non carnaliter, sed spiritualiter vi-
vis, ac civium supernorum actibus occu-

Job xiv, 17.

Is. lxxvi, 18.

Ps. lxxii,
26; Thren.
iii, 24; Ps.
xv, 5.

3

Ps. xxx, 20;
1 Petr. ii, 3.Prov. viii,
31.
Ps. xv, 2.Ps. cxxxii,
1.Philipp. iii,
20.

paris, videlicet contemplationi, dilectioni A ac laudibus Dei.

Terribilis ut castrorum acies ordinata.

O quam terribilis est anima virtuosa, sancta, contemplativa immundis spiritibus, eorumque principi, qui factus est ut nullum timeret! Nonne anima talis sua profundissima humilitate terribilis est spiritui superbiæ, et vincit ac agitat eum in omnem ventum, quia fortissime ei resistit, ac fugit ab ea? Sic quoque caritatis suæ ardore incendit, vincit, fugat, spiritum invidiæ infelicis; sic et mansuetudine ac patientia sua spiritum iræ atque tristitiæ vertit in fugam. Et breviter, quo anima se ipsam plus frangit, quo inter proximos et fratres humiliter et exemplarius conversatur, quo paci et concordiæ fraternali diligentius studet, satagens auferre de medio omnia scandala, quo tentationibus viriliter reluctatur, quo omne opus Dei quotidie cum diligentia implet majori, quo custodiæ cordis et assiduo interiori profectui incessabiliter instat ardentiusque invigilat; eo omnibus adversariis suæ salutis terribilior comprobatur. Qui ergo cupit dæmonibus prævalere, tanto ferventius virtuosus insistat operibus, quanto acrius ab illis tentatur: correptiones et correctiones cum omni regratiatione suscipiat; se ipsum in cunctis humiliare ac frangere enitatur; sicque Omnipotentis præsentiam omnia intuentem vigilanter perpendens, studeat Deo cum ampliori sinceritate ac diligentia quotidie deservire.

4 *Averte oculos tuos, id est oculorum tuorum abusum, evagationem et curiositatem, a me.* Juxta quem sensum in Evangelio jussi, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Sic ergo averte oculos tuos a me, ne in mea præsentia pecces per evagationem, curiositatem, abusum oculorum tuorum interiorum aut exteriorum. Sic enim per Ezechielem præcepi: Unusquisque offensiones oculorum suorum abjiciat. Juxta quem sensum hortatur Apostolus: Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. Præterea per Moysen

A jussi filiis Israel, ut facerent sibi fimbrias quatuor, per quatuor angulos palliorum, ponerentque in eis vittas hyacinthinas: quas quum viderent, recordarentur omnium mandatorum meorum, ne sequerentur cogitationes et oculos per res varias fornicantes. Si ergo populo duræ cervicis tantam indixi oculorum custodiam: quanto magis indecens est atque culpabile, ut tu, quæ sponsa mea es, per oculorum incustodiam me offendas, seu aliud quid intendas dum mihi intendere habes? Noli ergo a me oculos columbinos avertere, nec vana et vilia intueri, quæ jugiter habes ac merito debes ad me oculos tui cordis dirigere. Nonne incustoditus oculus, incustoditi cordis est signum? Ideo oculi incustoditi me faciunt avolare, id est a mente recedere.

Capilli tui sicut grex caprarum, etc. Istud supra expositum est.

Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinae, et adolescentularum non est numerus. Per concubinas in Scripturis frequenter intelliguntur uxores secundariæ ac minus principales, et tamen legitimæ: sicut in Genesi legitur Abraham filiis concubinarum munera contulisse; et constat quod erant ejus uxores legitimæ. Sic Zelpha et Bala in Genesi interdum vocantur concubinæ Jacob, quandoque uxores. Ita et nunc per concubinas intelliguntur animæ virtuosæ veraciter Christi sponsæ, quamvis adhuc imperfectæ. Præterea, per reginas possunt intelligi animæ quæ in virtutibus theologicis magis abundant; per concubinas, quæ in virtutibus intellectualibus amplius fulgent; per adolescentulas autem, animæ illæ quæ in moralibus plus abundant virtutibus. Vel, reginæ sunt, quæ magis ardent in caritate; concubinae, quæ amplius micant in spe, adspirantes assidue ad sincerum et perfectum sponsi amplexum; adolescentulæ autem, quæ fide resplendent: fide, inquam, formata et operosa, non informi et mortua.

Una est columba mea, perfecta mea. Quamvis præfatæ virtutes dicantur conca-

Num. xv, 38, 39.

Job xli, 24.

Math. xiii, 41.

Ibid. v, 29; xviii, 9.

Ezech. xx, 7.

Coloss. iii, 5.

Gen. xxv, 6.

Ibid. xxx, 4, 26; xxxv, 22.

7

8

tenatæ, ita quod habens unam, habet et alias, dummodo aliquam habeat quantum ad esse meritorium ac formatum; nihilo minus una anima bona magis abundat in ista, alia magis in altera. Juxta quem sensum de unoquoque cantatur Sanctorum : Non est inventus similis illi, etc. Sic quoque jam sponsus de qualibet anima virtuosa perfecta fatetur : Una est columba mea, perfecta mea, in quantum quælibet talis in aliqua perfectione præfulget. Unde et Paulus : Unusquisque, inquit, donum suum habet a Deo. Et sicut columba frequenter in uno et eodem anno prolificat, gregatimque volat, visum quoque multoties renovat, et caret felle, ac gemitum habet pro cantu : sic anima Christi sponsa fructum parit virtutum assidue, et frequenter renovatur, illuminaturque mente, et per caritatem atque concordiam manet in catholica communione ac societate, non segregans semetipsam, nec singularitate se dividens, aliosve perturbans : caret item amaritudinis, indignationis, et iracundiæ felle, utpote caritatis, pietatis, mansuetudinis lita melle : sicque contemptis mundi solatiis, pro suis ac aliorum ingemiscit peccatis, anhelat ad patriam, ac totius mundi deflet vitia et arumnas. *Una est matri suæ*, id est, quælibet anima talis, consistit ad gloriam et profectum universalis Ecclesiæ : cui honorificum expediensque censetur habere filias tales, communitati tam exemplares, ac pro communi bono Ecclesiæ incessabiliter deprecantes.

Viderunt eam filiae, et beatissimam predicaverunt. Proprium quippe est animabus devotis, caritativis, humilibus, non se ipsas, sed consocias et consoroeres suas laudare, mirari, extollere. Ideirco dum animam tam fervidam, virtuosam, compositam cernunt, continuo admirantur excellentiam gratiæ ei concessæ, et valde felicem reputant eam, ac aliis imitandam proponunt, dicentes : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens?* quasi dicant : Valde commendabilis et præclara est anima ista, tam efficaciter in omni crescens profi-

ciensque virtute, et a minori lumine gratiæ ad eminentiorem ejus lucem conscendens, de virtute in virtutem fortiter proficiens. Nempe justorum semita quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem. Et recte anima virtuosa comparatur auroræ : quoniam, sicut auroræ aliquid caliginis nocturnæ miscetur, quod tanto plus pellitur, quanto aurora altius elevatur; sic animæ in principio suæ conversionis, dum adhuc in statu est incipientium, admiscentur caligines passionum, ignorantiarum, ac reliquiarum præcedentium vitiorum : quæ omnes paulatim per claritatem gratiæ et per splendorem sapientiæ ac virtutum spiritualium profectuum expelluntur.

Pulchra ut luna : quoniam, sicut luna mox eclipsatur, opaco aliquo inter eam et solem erecto; sic anima quantumlibet virtuosa, si ad momentum avertatur a Sole sapientiæ sponso cœlesti, obtenebratur, indigetque indesinenter conservari ab illo : alioqui mox labitur. Nec in hac vita tam pulchra efficitur, quin quotidianis culpis velut lunaribus maculis respergatur. Verumtamen per supernaturalia lumina cœlestium gratiarum, virtutum, donorum, ac meritorum, multo pulchrior est luna et cunctis cœli sideribus. Spiritualia etenim et supernaturalia vehementer excedunt corporalia et naturalia cuncta. *Electa ut sol*, id est elegans instar solis : quoniam, sicut sol cunctis cœli astris est pulchrior, causalior, et cetera illa illuminans; sic frequenter contingit, animam quæcumque virtuosam, in medio congregationis suæ esse ceteris perfectiorem, fructuosiore, exemplariorem, ita quod verbo, exemplo ac fama illuminat ceteros. Et certe benedicta Deo est anima illa, cujus sapientia proximorum errores, ignorantias, dubitationes, perplexitates fugat, dissolvit, certificat; cujus fervor aliorum teporem accendit, cujus mansuetudo ac patientia aliorum iram impatientiamque confringit, cujus probitas atque humilitas aliorum improbitatem elationemque reprimit et refor-

Eccli. XLIV,
20.

1 Cor. VII,
7.

Ps. LXXXIII,
8.
Prov. IV,
18.

mat. *Terribilis ut castrorum acies ordinata* : sicut expositum est.

10 *Descendi in hortum nucum.* Unaquæque anima virtuosa, proprii cordis hortum debet per diligentem considerationem intrare; et hortum nucum, id est superiorem partem suam, videlicet intellectivam potentiam ac voluntatem, in quibus sunt solidiores virtutes, provida examinatione perambulare, an quid virtutibus sanctis contrarium ibi exurgat pensando : sieque videre *poma convallium*, id est virtutes morales, et actus earum quæ in appetitu sensitivo esse dicuntur, discutendo easdem, ne quid vitii ipsis admisceatur, et illud auferre; *si floruisent vineæ*, id est, an habitus intellectuales procedant debito modo in actum : puta prudentia, scientia, sapientia, per quas oportet dirigere actus virtutum, vim appetitivam superiorem ac inferiorem perficientium; *et germinassent mala punica*, id est septem dona Spiritus Sancti, quæ sunt habitus supernaturales infusi, per quos fit anima dirigibilis ac eeleriter mobilis a Spiritu Sancto. *Nescivi*, id est, ab horum notitia et executione fui aliquando impedita. *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab* : id est, ex consideratione evangelicorum voluminum Salvatoris (juxta præcedentis expositionem articuli), sum compuncta et mota ad ista intuenda ac peragenda.

12 *Revertere, revertere, Sunamitis; rever-*

tere, revertere, ut intueamur te. Animæ virtuosæ sui sponsi succensæ dilectione, quum viderint animam aliquam a sponsi fidelitate ac puro connubio deviantem seu lapsam, a spiritualibus et supernis ad carnalia et terrena curvatam, vehementer condolent ei; et exhortantur ut pœnitens revertatur ad sponsum, revertatur a prava cogitatione, inordinata affectione, ab illicita locutione, ab omni opere malo et omissione iniqua, ad meditationes salubres, affectiones sineceras, ad ædificatoria verba virtuosaque opera : quatenus eam ita reversam eum gaudio intueantur : a qua deviante, vultum complacentiæ averterunt.

Hanc exhortationem, compassionem, caritatem adolescentularum approbat sponsus, alloquens unamquamque illarum : *Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum?* id est, animam istam aversam et lapsam, conspicias adhuc taliter pœnitentem, satisfacientem, proficientem, quod ubi abundavit iniquitas, abundabit et gratia; et erunt in ea structuræ virtutum firmissimæ, spiritualia arma, omnisque bellieus apparatus adversus aerias potestates ac acies vitiorum. Frequenter enim contingit, ut recidivantes, per pœnitentiam reparati, sint solito cautiores; et tanto humiliores, quanto gravius peccasse se cernunt; tanto quoque ferventiores, quanto majorem se advertunt esse misericordiam consecutos.

1
(cap. vii)

Rom. v, 20.

Apoc. xxi,
18.

Ephes. vi,
12.

ARTICULUS XX

EXPLANATIO EJUSDEM CAPITULI SEXTI, DE CHRISTO ET SPONSA SINGULARI.

1 **D**ILECTUS meus descendit in hortum suum. Hoc saeratissima Domina, Mater Deifera, intemeratissima atque purissima Virgo, singulariter dicere potuit, quando Unigenitus Patris in uterum ejus a summo cœlo descendit per Incarnationis mysterium, et habitavit in medio ejus. Cur

Ps. xviii, 7.

autem uterus gloriosissimæ Virginis, hortus dicatur, imo hortus mundissimus, fecundissimus, speciosissimus, redolentissimus, dictum est sæpe. Denique invariabilis, illocalis, intemporalis, et incircumscripibilis Deus in summo cœlo specialiter esse et habitare asseritur, quoniam illic magni-

ficentius operatur, evidentiusque videtur. Dicitur quoque inde descendere, non locum mutando, sed in creatura aliquid operando. Et quamvis ad universos justos dicatur descendere, gratiam infundendo seu perficiendo : tamen ad unicam ac præclarissimam Virginem descendit, humanæ carnis substantiam ex ea hypostatice assumendo ; atque ad ipsam, quam assumpsit, humanitatem descendit per personalem seu hypostaticam unionem. Porro uterus præstantissimæ Virginis, fuit hortus Verbi æterni, tanquam creatoris, electoris, et inhabitatoris. *Ad areolam aromatum*, id est ad ipsam præelectissimam Virginis mentem, omnium divinorum fructuum fertilitate plenissimam, a Spiritu Sancto diligentissime cultam, seminatum, et fecundatam, suavissimis virtutum geminibus decoratam. Imo prius venit in mentem Virginis, quam in ventrem ipsius ; sed veniendo in ventrem, venit quoque in mentem, augendo in ea inæstimabiliter gratiam et virtutes, sapientiam, dona et fructus. *Ut pascatur in hortis et lilia colligat*. Lilia Virginis incomparandæ, erant spiritualissimæ ac purissimæ ejus affectiones, altissimæ contemplationes, ac ceteri actus ejus interni : quibus sponsus delectabatur potissime ; et tanto plus, quo hæc Virgo sibi earior et complacentior fuit, et quo omnes actus præfatos ex caritate principiavit eminentiori.

3
Cant. i, 14;
iv, 1, 7.

Hinc sponsus ad ejus laudes convertitur. *Pulchra es, amica mea* : sicut hoc sæpe expositum est. Nempe, ut ait Anselmus, tanta puritate nitebat, quod sub Deo major intelligi nequit. Quid candidius ea, quam candor læcis æternæ elegit in matrem, quæ fontem universi concepit peperitque decoris, quæ roseo pudore purpureoque candore decentissime fuit perfusa, cujus apparatus ac vultus omni morali venustate resplenduerunt, quæ impuritate culpæ nunquam tacta, in omni splendore sapientiæ ac virtutum incessanter incomparabiliterque profecit? *Suavis*, imo prorsus dulcissima. Pulchrum enim dicitur per respe-

etum ad visum ; et ipsa pulchritudo, est suavitas ac quædam refectio oculorum exteriorum ac interiorum. Ideo, sicut in regno cælorum Virgo dignissima post Filium suum ineffabili speciositate præfulget ; sic intuitio pulchritudinis ejus universos cives cælestes ineffabiliter singulariterque post Christum delectat. *Suavis, inquam, et decora, sicut Jerusalem illa cælestis* : quia in terris conversans, angelica puritate pollebat. Imo tantæ sanctitatis meritis fuit splendiflua, quod super universos angelicorum choros spirituum digna fuit sublimari. Ideo pulchritudo ejus quam habuit in hoc mundo, aptius comparatur decori triumphantis quam militantis Jerusalem : quoniam pulchritudo ejus radiosissima fuit, sine totius admixtione culpæ quantumlibet parvæ.

Terribilis ut castrorum acies ordinata : id est, instar acierum ac exercituum angelicorum spirituum (qui castra Dei vocantur) Gen. xxii, 2. metuenda es, o potentissima universitatis Regina, angelis tenebrarum et omni altitudini contra Deum se extolenti. Tu enim multo sublimius, imperialius, gloriosius reprimis et coerces aerias potestates ab impugnatione et infestatione militantis Ecclesiæ. Et sicut fluit cera a facie ignis, Ps. lxxvii, 3. sicut fugit cervulus ab insecutione leonis ; sic deficiunt ac fugiunt a tua potentia atque præsentia invisibiles hostes. Tu caput contrivisti serpentis, et omnem perimis hæreticam pravitatem. O quantum formidant superbissimi illi tuam profundissimam humilitatem ! qualiter ardentissima caritas tua ipsos incendit ! qualiter affligit crudelissimos et invidiosissimos illos viscerosissima pietas ac redundantissima misericordia tua ! Sic et mansuetissima tua dulcedo, ac dulcissima mansuetudo, amarissimos spiritus illos, in quibus prædominatur amens furor, irrationabilis concupiscentia, et phantasia proterva, vehementer exerueiat et contorquet.

Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Hoc juxta præinducta, propriissime potest accipi dictum a Chri-

sto ad suam dilectissimam Matrem, ad A insinuandum præcordialissimum valdeque
singularem suum amorem ad ipsam : qua-
si si amplius inspicatur ab ea, ferre non
queat præ vulneratione amoris : ut intel-
ligatur per modum hyperbolicæ locutionis
amatoriique sermonis. Nam et superius
Cant. iv, 9. dixit ad eam : Vulnerasti cor meum, soror
mea, sponsa, in uno oculorum tuorum :
quanto magis in ambobus? et in uno erine
colli tui : quanto amplius in multis omni-
busque crinibus tui colli? Vel sic : Averte
oculos tuos a me, id est, quamvis, o unica B
mea, tota tua delectatio sit, me jugiter
intueri, verumtamen non solum me intue-
aris, sed et commissam quoque tibi Ecce-
siam et miseros ad te clamantes. Sic ergo,
Averte oculos tuos a me, id est, ad alios
quoque eos converte, non tamen intueri
me cesses. Attamen oculos illos maternæ
compassionis ac piæ sollicitudinis, quos
in terris habuisti ad me, adhuc passibilem
et mortalem, præsertim tempore passio-
nis, averte omnino a me plenarie glorifi-
cato, et converte illos ad miseros exulan-
tes, ad te lamentabiliter ac devotissime
conclamantes : Eia ergo, Advocata nostra,
illos tuos misericordes oculos ad nos con-
verte. *Ipsi me avolare fecerunt*, id est,
piissimi tui respectus et columbini intui-
tus, contemplativique oculi tui attraxerunt
me de sinu Patris in gremium ventris tui
ac mentis.

Capilli tui sicut grex caprarum, etc.

Ibid. 1. Istud supra in elucidatione capituli quarti
expositum est.

7 *Sexaginta sunt reginæ, etc. Una est D*
8 *columba mea, perfecta mea* : id est, quan-
tumlibet aliæ animæ virtuosæ, contempla-
tivæ, pudicæ, dicuntur spiritualiter esse
regiæ conjuges meæ, aut adspirantes ad
perfectum amplexum; tanta tamen, o be-
nedictissima Parens mea, est eminentia
tua in omni virtute, salute, perfectione et
proprietae laudanda, quod tu sola inter
particulares personas es columba mea pu-
dicissima, fecundissima, gemitu pio sum-
me repleta in sæculo isto, ab omni felle

alienissima. Et sicut comparatione mei nul-
lus est bonus; sic comparatione tui, nul-
la perfecta, quantumcumque præclara et
magna. Imo ceteræ eunetæ reginæ, sunt
tuæ ancillæ. *Una est matri suæ*. Tu enim,
o sponsa, secundum carnem es filia Syna-
gogæ, et ad ejus honorem et gloriam cedit,
imo et ad illius profectum et opem, quod
tu talis ac tanta es, et quod ipsa talem ac
tantam filiam habet. Nam et meritis tuis
ac precibus multi ex populo Judæorum
conversionis sunt gratiam assecuti. Verum-
tamen infelix illa Synagoga, pro maxima
sui parte, ingrata indurataque permanet;
et quum in honore esset, non intellexit. *Ps. XLVIII,*
Electa genitrici suæ. Quamvis præclarissi-
ma Virgo sit mater, advocata, ac regina
totius militantis Ecclesiæ; tamen quam-
diu erat in sæculo isto, erat membrum
ac filia spiritualis ipsius Ecclesiæ : sed
huic matri suæ, id est ad patrocinium,
defensionem, consolationem, profectum et
salutem hujus matris suæ, electa est de-
super esse mater Christi, advocata generis
C humani, refugium miserorum, mediatrix
Dei ac hominum.

*Viderunt eam filiæ, et beatissimam præ-
dicaverunt reginæ, et concubinæ lauda-
verunt eam*. Omnes enim rationales et in-
tellectuales creaturæ, Deo per caritatem
conjunctæ, tam in militanti quam in tri-
umphanti Ecclesia, sacratissimam istam
aut frequenter aut indesinenter adspici-
unt, magnificent, laudant, tam inferiores
quam superiores ac mediæ. Et quanto sunt
eminentiores ac magis illuminatæ, tanto
profundius atque limpidius intuentur et
contemplantur omnem dignitatem, excel-
lentiam et gloriam gloriosissimæ Virgi-
nis. Hinc reginæ dicuntur eam non solum
videre ut filiæ, aut laudare ut concubinæ,
sed beatissimam prædicare. Et merito :
quoniam ipsa præstantissima ac virtuosis-
sima Virgo concepit ac genuit omnium
Salvatore, totius beatitudinis fontem. Sic-
que ex limpida ejus contemplatione ma-
xime admirantur omnem perfectionem et
felicitatem ipsius, dicentes :

Matth. XIX,
17; Marc. X,
18.

Ps. XLVIII,
13, 21.

9 *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, id est, ab infantia, qua uti ratione incepit, celerrime incomparabiliterque proficiens, et Christum (qui est verus dies animarum sanctarum) præcedens, atque ad ipsum perducens? Pulchra ut luna : quoniam sicut post solem luna clarius splendet in cælo et præest nocti, sic illustratissima Domina post Christum solem justitiæ, in tota clarius micat Ecclesia militanti ac triumphanti, et militanti Ecclesiæ (quæ respectu triumphantis sedet in tenebris) specialiter præsidet. Verumtamen incomparabiliter formosior est quam luna; imo luna sub pedibus ejus : sed pulchra est ut luna, id est sicut Ecclesia, quia diversæ virtutes et gratiæ, quæ hinc inde in variis membris Ecclesiæ fuerunt et sunt dispersæ et imperfectæ, fuerunt et sunt in ea collectæ ac valde perfectæ. *Electa ut sol* : quia post Christum hominem elegantissima et electissima esse cognoscitur. Et sicut sol ceteris planetis ac stellis est major, luminosior, atque causalior; sic felicissima Mater virginea, post Christum est ceteris cunctis major perfectione, luminosior sapientia, et virtute causalior, utpote Genitrix veri Dei, Salvatoris mundi, et innumerabilium peccatorum reductrix ad gratiam ac salutem. *Terribilis ut castrorum acies ordinata* : quia in ea fuit ordinatissima virtutum connexio, præclarissima perfectionis constantia, et auctoritate maternitatis Dei constituta est imperatrix universorum, ac plena dominatrix adversantium potestatum.*

Apoc. xii, 1.

* *alins* Salvatrix

10 *Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium.* Juxta expositiones præhabitas, sanctissima Virgo tanquam vigilantissima ac fidelissima advocata et protectrix Ecclesiæ militantis, in eandem descendit quotidie, omnem statum ac dispositionem Ecclesiæ considerando, preces pro ea fundendo, dona gratiæ impetrando. Similiter Virgo Deifera, quamvis peccare non poterat, tamen interiorum suorum diligentissima custos consideratrixque fuit, ad vehementius proficiendum : sicque per

A considerationem, custodiam et profectum, intravit assidue hortum animæ suæ, et virtutes ac opera sua pensavit. *Nescivi* : quia beatissima Domina profecit in multis notitiis, nec a principio per experientiam scivit fructum passionis Filii sui, ut postea. Ideo subdit : *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab* : id est, affectio cordis mei me vehementer afflixit, eo quod Evangelium Filii mei viderem non recipi a Judæis, quibus quadrigæ, id est Apostoli, Christum prædicando vehementes ad audientium corda, diu prædicaverunt. Si enim apostolus Paulus de Judæorum excæcatione doluit tam vehementer, ut diceret, Tristitia mihi magna est, et dolor continuus cordi meo pro fratribus meis Judæis : quanto magis optima Virgo, quæ in caritate Dei et proximorum ineffabiliter fuit perfectior Paulo? Oravit igitur piissima Mater pro illis assidue.

Sed animæ credentium, videntes Judæorum obstinationem extremam, clamant ad suam piissimam Advocatam : *Revertere, revertere, Sunamitis; revertere, revertere* : id est, ad Ecclesiam ex gentilitate conversam, tuæ pietatis converte respectum; redi ad prælatos, redi ad subditos, redi ad peccatores; redi indulgentiam impetrando, gratiam obtinendo, conservationem impendendo, ad gloriam perducendo. *Ut intueamur te*, id est, ut experiamur te nobis elementer adsistere, et tuam beatitudinem sinceriter contemplemur, ac demum in patria te æternaliter videamus.

Hanc petitionem approbat sponsus, dicendo : *Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum?* id est, tu, congregatio fidelium animarum, merito invocatis sponsam hanc singularem, quoniam potens est vos adjuvare, tueri, perducere : quia non potestis considerare in ea nisi aciem virtutum firmissimam, et omnium spiritualium insuperabilem vim armorum : quæ etiam habet ad manum cœlestium spirituum victoriosam militiam suo imperio obedire promptissimam, per quos potest juvare, victoriamque conferre.

11

Rom. ix, 2.

3.

12

4
(cap. vii)

ARTICULUS XXI

ELUCIDATIO CAPITULI SEPTIMI : QUAM PULCHRI SUNT GRESSUS TUI !
DE CHRISTO ET ECCLESIA.

SALVATOR in Evangelio loquitur : Ubi A fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum. Porro thesaurus Salvatoris, est ejus Ecclesia, sibi tam cara, quod pro ejus salute suum pretiosissimum sanguinem fudit, et tradidit se pro ea. Ideo cor suum est ubi Ecclesia sua : in ea est, in ea quiescit, et commoratur cum ea; et de ea libenter confabulatur, et ejus insistit præconiis, dicens :

1 *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis!* Tota Ecclesia appellatur filia principis, id est Christi B sponsi sui, qui eam regeneravit ex aqua et Spiritu Sancto, atque (ut Jacobus ait apostolus) voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. De quo Christo Isaias prædixit : Vocabitur nomen ejus, Princeps pacis. Et sicut in Apocalypsi scriptum est, Qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ. Potest tamen per principem intelligi Deus Pater, seu Trinitas Deus, et quælibet divina et increata Persona. Hujus filia gressus sunt pulchri, C id est, actus et profectus atque spirituales ipsius affectus, quibus tendit de via ad patriam, virtuosus sunt valde, quia secundum divina regulantur præcepta : pulchri, inquam, in calceamentis, id est per hoc, quod sanctorum patrum exemplis ornantur, sicut pedes per calceamenta, quia præcedentium patrum exemplaria opera imitatur Ecclesia. Denique, quoniam tota Ecclesia est unum mysticum corpus, cujus varia membra, sunt diversa supposita per actus et officia convenienter distincta : sic D que per pedes Ecclesiæ designantur conjugati, qui instar pedum assidue tangunt

et calcant terram, quia in terrenis occupantur negotiis, et in corpore Ecclesiæ infimum tenent locum; et tamen sunt pulchri valde, dum conjugali continentia fulgent, habentes, juxta doctrinam Apostoli, Hebr. xiii, 4. honorabile connubium et torum immaculatum, servantes præcepta Dei atque Ecclesiæ, et temporalia ad spiritualia referentes, sicque transeuntes per transitoria bona, ut non amittant æterna.

Juncturæ feminum tuorum sicut monilia. Quemadmodum supra, ita et hic sponsus describit Ecclesiam sub parabolica similitudine feminæ speciosæ. Sed quarto capitulo incipit descriptionem hujusmodi a superioribus partibus sponsæ, puta ab oculis; hic autem ab inferioribus, hoc est a pedibus, sicut jam patuit. Quemadmodum autem ad ornatum feminæ spectat compositio gressus, et calceatio pedum, ita et congrua connexio feminum, ut nulla sit claudicatio erurum. Est equidem femina in muliere, quod femur in viro. Itaque femina Ecclesiæ, sunt duo populi concurrentes in Christo, tanquam in lapide angulari, per fidem, spem, caritatem, videlicet Judæi et gentiles conversi : quorum junctura, est unio eorum concursus, et conversatio mutua gratiose pacifica, sicut jussit Salvator : Pacem habete inter vos; et denuo, Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem. Paulus quoque : Unanimes, inquit, uno ore honorificetis Deum; et rursus, Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, unanimes, id ipsum sentientes. Talis ergo junctura, pulchra censetur tanquam monilia, *quæ fabricata sunt manu artificis*, id est sicut spiritualia ornamenta sapientiæ ac virtutum, quæ summi Opificis potestate ac

prudentia conferuntur et contemperantur. **A** constantes, pretiosæque conversationis existere, sicut turris eburnea fortis est et pretiosa.

Ephes. 11, 14. Unde dixit Apostolus, quod Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum, id est, utrumque populum effecit unum ovile, unum mysticum corpus, et unam plebem in Deo.

2 *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis,* id est, similis est crateri seu rotundæ mensuræ vini, repletæ optimo vino : ideo subditur, Nunquam indigens poculis. Hoc est dicere : Umbilicus tuus est rotundus et bene formatus, quasi torno commensuratus. Per umbilicum autem, sub quo concipitur proles, et per ventrem in quo alitur, designantur prædicatores : quorum verbis et exemplaribus gestis, fama ac meritis homines convertuntur, et in Deo regenerantur, alimentisque spiritualibus in Ecclesia educantur : qui prædicatores non indigent poculis, quia aqua sapientiæ salutaris, rore gratiæ, fluentis doctrinæ abundant, atque de plenitudine sua propinant, id est, auditoribus suis communicant.

Eccli. xv, 3.

Venter tuus sicut acervus tritici, id est, **C** aptum habens tumorem ex fecundatione, *vallatus liliis,* id est puritate suavi ac candida. Sicque per ventrem Ecclesiæ significatur ejus fecunditas spiritualis ac pura, non carnalis et fœda, secundum illud : Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Unde et Paulus : In Christo, inquit, per Evangelium ego vos genui. Et sicut præhabitum est, per ventrem convenienter mens seu memoria sumitur, seu ipse Baptismus.

Joann. 1, 13.

1 Cor. iv, 15.

3 *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli caprea gemelli.* Hoc supra diffuse est declaratum. — *Collum tuum sicut turris eburnea.* Hoc est quod supra legitur : Sicut turris David, collum tuum. Sed hic dicitur, Sicut turris eburnea. Ebur namque est os elephantis animalis castissimi. Sicque per turrim eburneam insinuat, quod hi qui per collum Ecclesiæ denotantur, videlicet doctores, pastores, et qui aliis sermoeinantur, debent castitate ornari ; et

Cant. iv, 5.

4

Ibid. 4.

Oculi tui sicut piscine in Hesebon, quæ sunt in porta filiae multitudinis. Per oculos Ecclesiæ, intelliguntur prælati, quos Deus dedit speculatores domui suæ : qui habent se ipsos subditosque dirigere, atque de necessariis providere. Qui comparantur piscinis sitis in Hesebon : quæ piscine sunt in portis, id est prope portas, filiae multitudinis, id est plebis habitantis in loco sic dicto : quæ plebs dicitur filia multitudinis, id est nata ex populo copioso oppidi aut regni illius. Nempe, sicut in Deuteronomio scriptum est, Hesebon fuit civitas Selon regis Amorrhæorum. Unde scriptum est alibi : Ignis egressus est de Hesebon. Quidam per piscinas in Hesebon, intelligunt duas piscinas, quæ in Jerusalem erant, et multum ornabant eandem : adijicientes quod Hesebon non sit hic nomen proprium urbis præfatæ, sed commune, significans computationem. Comparantur igitur oculi sponsæ piscine in Hesebon, quoniam instar aquarum illarum sunt clari, pretiosi, et abundantes in lumine cognitivo. In organo quoque oculorum abundat aqueus humor. Claritas autem sapientiæ, lumen copiosum intelligentiæ, humor compunctionis, pretiositas sanctæ et exemplaris conversationis abundare debent in prælati Ecclesiæ, præsertim in episcopis, ceterisque majoribus. Hinc et per oculos Ecclesiæ, possunt intelligi cognitio ejus contemplativa et practica, seu sapientia atque prudentia.

Ezech. vi, 17.

Deut. 1, 4.

Num. xxi, 28.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Per nasum Ecclesiæ, virtus discretionis accipitur, quæ inter bonum et malum, inter verum et falsum, inter pretiosum et vile discernit. Et assimilatur turri Libani, quia sublimis et valde recta est ista discretio, atque veritatis candore præfulgida. Et respicit contra Damascum, quæ interpretatur sanguineus, quia terrenis et sanguinolentis operibus se opponit.

5 *Caput tuum ut Carmelus*, id est simile A
 monti Carmelo alto, pulchro, fructifero,
 pascuis copioso, qui spinis et frutetis ca-
 rere asseritur. Quod si per oculos intelli-
 gantur episcopi, potest per caput Ecclesiae
 intelligi Pontifex summus, qui est sum-
 mus, primus, ac generalis Christi vicarius
 super totam universalem Ecclesiam, spon-
 sus, caput, praelatus, pastor, monarcha,
 Cant. v. 11. doctor ac ductor ipsius; per optimum au-
 rum, potest accipi plenitudo ecclesiasticae
 potestatis, in eo subjective formaliterque
 consistens, vel praelara sapientia, seu B
 maxima sanctitas ad eum pertinens : quia
 quo plus ceteris praeminet latissima ju-
 risdictione ac praelatica potestate, tanto
 plus debet singulis praefulgere omni sa-
 pientia, sanctitate et exemplaritate. Sed
 ipse est caput Ecclesiae vicariale. Christus
 vero caput est principale : qui est opti-
 mum aurum : quia in quantum Deus, est
 essentialiter sapientia infinita, sanctitas-
 que immensa ; secundum assumptam quo-
 que naturam, plenus est sapientia, gratia
 et virtute infusus, beatifica fruitione et C
 omni superno charismate. *Et comae capitis
 tui, sicut purpura regis juncta canalibus*,
 id est rubicundae et nitidae, sicut purpura
 regia in aquis canalium posita, ut in eis
 post tincturam lavetur, quatenus color ejus
 vivacior venustiorque appareat. Porro, sic-
 ut per caput potest intelligi caput vicariale
 et etiam principale ; ita per comas capitis
 possunt intelligi praecipui post dominum
 Papam praelati, et qui ei familiariter in re-
 gimine coassistunt : qui et rubeis contun-
 tur, ad insinuandum quod caritate Dei ac D
 proximi debeant aestuare, et Christi pas-
 sionem jugiter ferre in corde, atque pro
 Deo et fide ac subditorum salute esse pa-
 rati ad sui sanguinis effusionem. Quod si
 per caput Christus accipiatur, comae hujus
 capitis sunt gloriosi Apostoli et primi Sal-
 vatoris discipuli, qui ei familiariter et im-
 mediatus adhæserunt, atque ab ipso sum-
 pserunt gradum ac potestatem : qui omnes
 caritate tanquam regia purpura sunt orna-
 ti, atque in canalibus, id est Baptismate

et fontibus gratiae ac sapientiae, expurgati
 et decorati.

Sic ergo commendatis pulchritudinibus
 partium sponsae, concluditur : *Quam pul- 6
 chra es et quam decora!* quasi dicat : Val-
 de formosa es intus et foris ; *carissima in
 deliciis*, id est, quam ostendo mihi dile-
 etissimam esse per hoc, quod spirituales
 meas delicias tam caritative et liberaliter
 tibi communico, et ad gaudia beatificae
 fruitionis meae deitatis, te creavi, redemi,
 et perducere volo : quemadmodum passio-
 ne mea instante, discipulis dixi : Iterum
 autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum ;
 et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

Joann. xvi,
 22.

Statura tua assimilata est palmae. Pal- 7
 ma est arbor victoriae, quia victoribus in
 signum triumphi olim dabatur aurea pal-
 ma cum laude et gloria. Statura ergo spon-
 sae, id est perseverantia Ecclesiae, palmae
 similis perhibetur : quoniam perseverando
 usque in finem, coronari meretur, sicut in
 Evangelio legitur : Qui perseveraverit us-
 que in finem, salvus erit. Rursus, palma
 crescendo inferius stringitur, et superius
 dilatatur. Sic Ecclesia paulatim proficien-
 do, a bassitudine humilitatis orditur, at-
 que ad caritatis amplitudinem promove-
 tur. Unde fertur in Psalmo : Justus ut palma
 florebit. Rursus statura, id est rectitudo
 justitiae, seu altitudo contemplationis ip-
 sius Ecclesiae, palmae assimilatur. *Et ube-
 ra tua*, id est vetus ac novum Testamen-
 tum, seu sapientia et caritas, misericordia
 quoque et liberalitas : per quae omnia fo-
 vet Ecclesia filios suos ; assimilata sunt *bo-
 tris* : quoniam spirituale continent vinum,
 et mentem caritatis fervore inebriant ac
 duleiter alunt.

Math. x,
 22; xxiv, 13.

Ps. xci, 13.

Dixi, id est, in animo meo firmiter stau- 8
 tui : *Ascendam in palmam*, id est, Eccle-
 siam meam, quam nunc palmae assimilavi,
 personaliter visitabo, et corda credentium
 purgabo, illuminabo, perficiam : sicque in
 membris meis crescens, dum fideles ad
 contemplationis verticem proficere fece-
 rim, et ita in ipsis ascendam ; *et apprehen-
 dam fructus ejus*, id est, de ipsa Ecclesia

colligam fructum justitiæ copiosum : quia me eam visitante ac fecundante, fructificabit, atque ad laudem et gloriam meam copiose insistet omni actioni virtutum. Denique palma inferius aspera, et in superioribus pulchra, suavis, ac fructuosa, figura est crucis, in quam propter salutem Ecclesiæ Christus ascendit. Quæ crux in inferioribus fuit asperrima, quia in præsentis fuit maxime afflictiva ; sed fertilissima facta est meritis dominicæ passionis, et fructum protulit æternæ salutis. Et certe sicut in hymno devotissime canitur, ipsa est Arbor decora et fulgida, ornata regis purpura, id est, sacratissimo corpore Filii Dei perfosso, sacro cruore ac sanguine ejus perfusa est. De qua in alio hymno cantatur : Dulce lignum, dulce pondus sustinens, quam sacer cruor perunxit fusus agni corpore. *Et apprehendam fructus ejus*, id est, saluberrimos passionis et crucis meæ effectus obtinebo et consequar : quia redimam genus humanum, januam regni cœlestis aperiam, sanctos de limbo

Matth. xii, 29. educam, fortem armatum ligabo, et vasa

Joann. xii, 32. ejus diripiam. Propter quod, passione instante, locutus sum : Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. Hinc in

Is. lxxx, 6. Isaia Deus Pater ait ad Christum : Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob et fœces Israel convertendas ; dedi te in salutem gentium, ut sis salus mea usque ad ultimum terræ.

Et erunt ubera tua sicut botri vineæ : id est, caritatem et pietatem, sapientiam et virtutem tuam, o Ecclesia, tam affluenter implebo, perficiam, fructificareque faciam. **D** quod filios tuos copiose lactabis, enutries, et ad perfectionis incrementa perduces. *Et odor oris tui sicut malorum.* Odor oris Ecclesiæ, est devota, amorosa, pia locutio, sermocinatio, oratio et instructio ejus ; seu fama suæ doctrinæ, quemadmodum Paulus testatur : Deus odorem notitiæ suæ per nos manifestat in omni loco, quia Christi bonus odor sumus. Hic odor assimilatur odori malorum punicorum : qui fortis et bonus est, atque martyrii palmam desi-

1^a Cor. ii, 14, 15.

Agnat eo modo, quo juxta præhabita per mala punica rubentia martyres exprimuntur, quorum constantiam et fervorem ac gloriam præcipue prædicat sancta Ecclesia. *Guttur tuum sicut vinum optimum* : id est, verba sacra ac fervida per guttur tuum prolata, sunt spiritualiter audientium inebriativa, ita ut dicere queant cum Jeremia : Factus sum quasi homo madidus vino a facie verborum sanctorum Dei. Unde in Psalmo : Calix meus inebrians quam præclarus est ! Et ut alibi scribitur, **B** pulchrum Domini, nisi vinum germinans virgines ?

Cant. iv, 13.

9

Jer. xxxiii, 9.

Ps. xxii, 5.

Zach. ix, 17.

Interea audiens sancta Ecclesia a sponso se taliter commendari, repente victa amore ipsius, quasi interrumpens verba ipsius, ait de eo ceteris convertendis : *Dignum dilecto meo ad potandum* : id est, vinum hoc spirituale, scilicet prædicatio mea sapientialis ac fervida, mihi a dilecto concessa, tam virtuosa ac placita ei est, ut dignum sit quod eam acceptet, et delectetur in ea ; *labiisque et dentibus illius ad ruminandum* : quoniam deest ut eam nunquam obliviscatur, sed memoriter teneat et perpendat ad remunerandum. Possunt quoque per labia et dentes sponsi, prædicatores et perfectiores fideles ipsius intelligi : qui præ ceteris masticant verba Dei, dum eorum sensum intime pensant, recogitant et adimplent.

Subdit demum Ecclesia : *Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.* Hoc est quod in præcedentibus legitur atque expositum est : Ego dilecto meo, et dilectus meus

Cant. vi, 2.

D mihi. Itaque, Ego dilecto meo, id est, ad eum gratiose pertineo, ejus amori, contemplationi laudibusque intendo ; et ipse vultum suæ benignitatis convertit ad me, et gratiose me visitat, me elementer exaudit ; nec extra me aliquis potest salvari, sicut nec extra arcam Noe quisquam potuit a diluvio præservari. Ideo confidenter loquor ad eum : *Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum* : id est, quoniam tu, o sponse, tam gratiose me visitasti, tam clare illuminasti, tam valide accendisti, ego tibi

Gen. vii, 23.

11

grata existere cupio, tuum honorem et cultum augeri concupisco, gratiam mihi collatam aliis opto communicare; sed quoniam nil sine te valeo, precor ut simul proficiscamur ad catholicæ fidei dilatationem, ad errantium conversionem, ad perditorum salvationem. *Veni, dilecte mi*, qui ubique præsens es, jugiter adsis mihi in corde; *egrediamur de secreto contemplationis in agrum*, id est in amplitudinem orbis terrarum. Ager namque est mundus, ut in Evangelio fertur. *Commoremur in villis*, id est, inter eos qui latam ambulantiæ viam, et rusticanis moribus sordent, permaneamus, quousque ad arctum convertantur iter salutis, et urbana decorentur modestia.

42 *Mane surgamus ad vineas*, id est, Ecclesias particulares et congregationes erudentium visitemus, ad reformandum collapsa, et ut informentur ad meliora: et faciamus hoc mane, id est celeriter et ferventer, et statim post tuam resurrectionem mane factam, nocte antiquæ infidelitatis ad terminum suum deducta. *Videamus si floruit vinea*, id est, consideremus an quæcumque congregatio seu persona conversa, ad proficiendum se præparavit, et internæ reformationis reflationem sortita sit; *si flores fructus parturiunt*, id est, an virtutes et dona in actus suos processerint, ac meritis exornentur; *si flourerunt mala punica*, id est, an hi qui caritate et contemplatione præ aliis debent esse igniti ac fulgidi, ut sunt prædicatores et viri heroici ac prælati, ad palmam quoque martyrii sint parati. *Ibi dabo tibi ubera mea*: id est, tali fructificatione, conversione, et divulgatione fidei sanctæ simul gaudebimus, et cupitis caritatis infusæ fruemur amplexibus interioribus illibatis, atque omnem prædicationem et fructum, cooperationem et administrationem meam, tibi totaliter tanquam omnis boni datori adscribam. Utriusque quoque Testamenti scripturas ad tuam

A honorificentiam augmentandam fideliter ordinabo.

Mandragoræ dederunt odorem suum in portis nostris. Mandragoræ, secundum Augustinum, sunt poma pulchra, odorifera, tamen insipida. Gregorius vero accipit mandragoras pro medicinalibus ac redolentibus herbis. Et secundum utramque significationem, per mandragoras intelliguntur excellentiores quique in sancta Ecclesia: qui vitæ sinceritate et bonæ famæ odore resplendent, ac alios attrahunt, suisque exhortationibus et exemplis animarum vulnera curant. Idecirco in portis Christi et Ecclesiæ, id est in ipsis exordiis noviter conversorum ac incipientium, fundunt suum odorem, ædificando, consolando, roborandoque tales plantationes novellas, sicut hortatur Apostolus: *Infirmum in fide suscipite*; et alibi, *Consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes*; itemque, *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis*. Hinc etiam scripsit quibusdam: *Vestra obedientia divulgatur in omni loco*.

Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi. Sicut sancti patres vocantur arbores fructuosæ, formosæ, suaves; ita eorum documenta, exempla, virtutes et opera, poma dicuntur, quæ ex eis quasi de arboribus colliguntur. Ecclesia igitur pro aliorum conversione ferventer sollicita, parit sibi fiduciam, et loquitur sponso: *Omnia poma nova et vetera*, id est utriusque Testamenti scripturas, auctoritates, historias, exempla et argumenta, pro fidei persuasionem accommoda, diligenter collegi, memoriter teneo, et jam parata sum exponere ad tuum honorem et gloriam, pro aliorum conversione, eruditione et confirmatione, sicut et tu in Evangelio protestaris: *Omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera*.

43

Rom. xiv, 1.

I Thess. v, 14.

Galat. vi, 1.

Rom. xvi, 19.

Math. xiii, 52.

Joann. xv, 5.

Math. xiii, 38.

ARTICULUS XXII

EXPLANATIO EJUSDEM CAPITULI SEPTIMI, DE CHRISTO ET SPONSA PARTICULARI.

- 1 **Q**UAM pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Sponsus cœlestis juxta varium tactum stimulumque amoris, variis modis alloquitur sponsam, et diversis eam nominibus exprimit, jam sponsam, jam sororem, jam amicam, jam columbam, jam immaculatam, jam perfectam nominans eam : et nunc, quasi non sufficiant tot appellationes, tam prædignæ et amorosæ, nominavit eam nomine in hoc libro haecenus inaudito, videlicet filiam; nec filiam tantum, sed filiam principis, haud dubium quin illius de quo ait Scriptura : Qui dominatur in virtute sua in æternum. Si magna nobilitas est, esse prolem regis seu imperatoris terreni : quanto plus, esse sobolem Regis æterni, ineffabilis est nobilitas? Eccc quantum dona gratiæ ac virtutum, rationalem dignificant creaturam. Hanc excellentiam per fidem et gratiam Christi consequimur : quotquot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Hinc rursus Joannes hortatur apostolus : Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus. Decuit enim, Deo incarnato, homines quodammodo deificari. Ideo Filius Dei docuit nos sub hac forma orare : Pater noster, qui es in cœlis, etc. Verum quia ita oramus, diligenter pensemus quod per Malachiam loquitur Deus : Filius honorat patrem suum, et servus timet dominum suum. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? Certe merito dicitur : Maledictus qui facit opus Dei negligenter; et, Maledicti qui declinant a mandatis ejus. Beati vero et divinæ filiationis appellatione condigni, qui cum sancto Job ex sententia dicere habent : Vestigia Dei secutus est pes meus; viam ejus custodivi, et non declinavi ex ea. A mandatis labiorum ejus non recessi, et in sinu meo abscondi verba oris ejus : ut scilicet vivam secundum eorum tenorem. Talis fuit qui ait : In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.
- Unicuique itaque animæ sic agenti, loquitur sponsus cœlestis : *Quam pulchri sunt gressus tui!* id est, valde virtuosæ sunt tuæ actiones, intentiones, et affectiones, *in calceamentis*, id est in imitationibus exemplorum patrum sanctorum, qui in omni sanctitate et justitia Deo ministraverunt, et coram eo jugiter custoditi, timorati, sinceri fuerunt, semper solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis; o filia adoptiva principis summi, de quo ait Scriptura : Domine, rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati. Quum ergo sis filia principis tanti, decet te in omnibus ordinate, mature, reverenter procedere : siquidem filiæ regum doceantur valde composite proficisci. Hinc Deus exhortatus est Abraham : Ambula coram me, et esto perfectus. Et Psalmista fatetur : Servavi mandata tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.
- Juncturæ feminum tuorum sicut monilia.* Femina seu femora animæ, sunt potentiæ ejus, in quibus virtutes et vitia subjective consistunt. Hæ enim possunt fructum virtutum producere : quod si neglexerint, spinas et tribulos germinabunt. Et potissime femina ista sunt intellectus atque voluntas, in quibus virtutes et vitia amplius habent locum : quarum virium junctura, est earundem connexio ac mutua influentia. Intellectus etenim voluntati

Ps. cxviii, 11.

Luc. i, 75.

Ephes. iv, 3.

Esther xiii, 9.

Gen. xvii, 1.

Ps. cxviii, 168.

Gen. iii, 18.

ostendit, quid appetere, velle et agere debeat : quia voluntas de se cæca censetur, ejusque objectum est bonum intellectum, id est per intellectivam potentiam apprehensum et intellectualiter cognitum. Voluntas quoque jam actuata, et præsertim per caritatem formata, movet intellectum et excitat ad agendum per modum imperii, quia per caritatem præcipit aliis viribus. Dum ergo intellectus voluntatem ordinate illuminat, et ab immoderato refrenat affectu, voluntas quoque movet et excitat intellectum ne torpeat : tunc anima Christi sponsa est fructuosa, et virtutum geminibus tanquam monilibus decoratur, atque ab immoderantiis et defluxionibus refrenatur. Propter quod ait Apostolus :

Hebr. II, 1. Abundantius oportet nos observare ea quæ audivimus, ne forte supereffluamus.

2 *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis.* Per umbilicum corporale alimentum defertur in ventrem, et deportatur ad fetum. Ideo per umbilicum, potest intelligi vis cogitativa : quæ vocatur et intellectus passivus, et inter vires sensitivas ac intellectivas est media, quamvis sit sensitiva atque organica, quia cum intellectivis potentiis convenit in multis, et per eam species rerum ab exterioribus ac interioribus sensibus ad intellectum perveniunt, eo quod cognitio nostra intellectiva exordium sumat a sensitiva. Hæc itaque cogitativa potentia, est tanquam crater tornatilis : quia mediante sensitiva memoria sibi subserviente, prompte atque celerrime offert et præbet intellectui imagines rerum. Unde et crateri D jugiter pleno assimilatur : quia copiose ac fecunde abundat similitudinibus rerum, quæ a sensibus exterioribus per sensum communem et phantasiam seu vim imaginativam derivantur ad ipsam.

Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis. Venter animæ, est mens ejus, seu intellectiva memoria, omnium capax et tenax : quæ cœlestis verbi semine fecundatur, et duodecim fructus Spiritus parit : acervoque tritici comparatur, quo-

Galat. V, 22, 23.

Amiam desiderio puro ac fervido ad Deum erigitur, et bonorum propositorum conceptionibus adimpletur, ac piis affectibus impinguatur : ita ut fateatur, A facie tua, Domine, concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum salutis. Specialiter quoque zelus animarum, seu ingens desiderium fraternæ salutis, venter fecundus animæ amorosæ potest vocari, quia per zelum hunc sponso gratissimum, producit eidem sobolem spiritualem generatione castissima, utpote orando, prædicando, exhortando, sancte et exemplariter conversando. Ideo vallatus liliis perhibetur : non enim sensualiter circa proximos, sed pure intellectualiterque afficitur.

Is. XXVI, 17, 18.

Duo ubera tua, scilicet intellectus speculativus et practicus, seu misericordia et veritas, sapientia et caritas, etc., sicut duo hinnuli : quia per hæc anima sancta prompte, copiose, subtiliter alit se ipsam et proximos, prout istud supra frequenter diffusiusque expositum est. — *Collum tuum sicut turris eburnea :* quod in expositione quarti capituli declaratum habetur.

3

Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon. Quemadmodum inter sensus exteriores clarior, spiritualior, atque nobilior dicitur visus ; sic inter vires animæ interiores, nobilissimus ponitur intellectus, in quo secundum philosophos atque theologos præcipuos, consistit felicitas : quæ est sapientiæ actus, quum et ipsa Veritas protestetur ad Patrem, Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum. Unde et summus ille Philosophus : Felicitas, inquit, est speculatio optimi speculabilis, id est contemplatio altissimæ veritatis.

Cant. IV, 5.

4

Ibid. 4.

Joann. XVII, 3.

Assimilantur igitur interiores oculi animæ amorosæ piscinis in Hesebon : primo, propter pretiositatem et dignitatem ipsorum ; secundo, ob intellectualis luminis claritatem, de quo ait Psalmista : Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Porro intellectuale naturaleque lumen animæ, per studium et exercitium, per informationem et lectionem acuitur, per habitus acquisitos perficitur ; sed per habitus

Ps. IV, 7.

infusos, per unctionem Spiritus Sancti, A per illuminationem angelicam, per veram compunctionem, expurgationemque vitiorum, et exercitationem internam in actibus vitæ contemplativæ præcipue decoratur, augetur, completur in tantum, ut incerta atque occulta sapientiæ Dei sibi manifestentur. Sicque, sicut in piscinis resplendent intuentium vultus, sic in lumine oculorum animæ universa cernuntur, et invisibilia Dei noscuntur: imo et anima deprehendit se ipsam, et si quid culpæ in ea sit, intuetur. Tertio, comparantur hi oculi piscinis Hesebon, propter fecunditatem: quoniam, sicut piscinæ illæ feraces sunt piscium copiose; sic oculi cordis desuper illustrati, et a vitiorum sordibus emundati, sanctis meditationibus, sublimibus contemplationibus, considerationibusque saluberrimis exuberanter replentur. Deinde in voluntate sanctarum fervores affectionum inducunt, ædificatoria quoque verba emittunt: quia ex abundantia cordis os loquitur, atque ad virtuosas et exemplares excitant actiones. Verumtamen ordine quodam hæc faciunt, quia in primis oportet conteri et mærere de propriis culpis, deinde compati aliis, ac dominicæ passionis recordari frequenter: ideo dicitur, Piscinæ quæ sunt in Hesebon. Hesebon equidem, cingulum mæroris interpretatur. Ideo accingat et patret se animus ad salubres mærores, quum asserat sponsus: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur; et denuo, Væ vobis qui ridetis; et, Væ vobis qui habetis consolationem vestram.

Nasus tuus sicut turris Libani. Per nasum, ut tactum est, quo inter bonos et malos odores discernitur, virtus discretionis insinuat: quæ utique virtus, alta et præclara est valde; et *contra Damascum*, id est sanguinolentum et vitiosum hunc mundum, opponit se: quoniam inter spirituales et carnales distinguit suavitatem ac voluptatem, definiens a sensualibus, fœdis, ac caducis abstinentum esse

oblectamentis, quoniam vana et vilia sunt in se, et a spiritualibus ac divinis voluptatibus et consolationibus impeditiva, imo ad infernales pertrahentia acerbiter, atque æternam illam beatificæ fruitionis increatæ dulcedinis auferentia voluptatem. Non enim possumus modo gaudere cum sæculo, et deinceps regnare cum Christo; sed huic capiti oportet nos conformari, de quo ait Scriptura: Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Ideo oportet et nos per multas tribulationes intrare in regnum cælorum. Jugiter ergo vigeat in nobis hæc naris saluberrimæ discretionis. Et quando occurrerit nobis delectabile aliquid aut jucundum, protinus instar canum diligentissime odoremus an vere expediat, an sit odor aut suavitas ejus animæ refectiva, an potius sub mellis specie infectiva: et si sic, protinus fugiamus ab ea. In ipsis quoque solatiis et licitis ludis seu recreationibus, ab omni superfluitate, dissolutioneque cordis abstinenceamus: quatenus qui gloriatur, in Domino gloriatur; et observemus quod scriptum est, Post concupiscentias tuas non eas, et a voluptate tua avertere.

Caput tuum ut Carmelus. Caput animæ, est suprema pars ejus, in qua superbeatissimæ Trinitatis relictæ imago. Quod caput, dum a passionibus et vitiis fuerit reformatum et expurgatum (sicut hortatur Apostolus, Renovamini, inquit, spiritu mentis vestræ), virtutibus quoque et donis, præsertim sapientia, caritate, et stabilitate ornatum: instar montis Carmeli sublime est, imo ad supremum omnium verticem Deum extentum ascendens atque pertingens: sicque pulchrum et fructuosum efficitur, carens fructibus culparum, spinisque passionum. *Et comæ capitis tui sicut purpura regis, juncta canalibus:* id est, congeries, multitudo, abundantia cogitationum et affectionum tuarum, ita est coordinata, purgata, et igne caritatis atque dominicæ passionis recordationibus rubricata ac splendens effecta; utpote

Ps. l., 8.

Matth. xii,
34; Luc. vi,
45.

Matth. v., 3.

Luc. vi., 25.

Ibid. 24.

Luc. xxiv,
26.

Act. xiv., 21.

II Cor. x,
17.
Eccli. xviii,
30.

5

Ephes. iv,
23.

- Eccli.* xv, 3. aquis sapientiæ salutaris intincta, aquis devotionis perfusa, lacrimis deplorationis præsentis exsiliæ ac adspirationis ad beatificum dilecti intuitum irrigata : ut vere coram Deo sit rubens et candida, tanquam regia purpura in canalibus collocata. Hoc fit, dum omnis cogitatio omnisque affectio de creaturis concepta, si bona est, ad Creatoris contemplationem et amorem mox ordinatur ; si prava, protinus refutatur. Nec solum abjiciamus cogitationes affectionesque malas, sed etiam minus bonas, quæ sua occupatione et immoratione a melioribus nos retardant : sicque, juxta doctrinam Apostoli, cogitemus, apprehendamus, et exsequamur meliora ac vicini- ora saluti.
- Hebr.* vi, 9.
- 6 *Quam pulchra es, et quam decora, carissima in deliciis! Hoc a cœlesti sponso audiri meretur anima vere timorata, fervens ac nobilis : quæ extra sponsum renuit consolari, et tempore absentiae consolatoriae præsentiae sponsi, tanquam pudicissima turtur, gemitum assumit pro cantu,*
- Ps.* lxxvi, 3.
- Job* xvi, 21. dicens cum sancto Job, Ad Deum stillat oculus meus ; et cum divino Apostolo,
- Galat.* vi, 14. *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Quod si sponsus dixerit ei illud Osee, Dies multos exspectabis me, non fornicaberis nec eris viro ; habet interim patientiam magnam, nec fornicatur a Deo. Quod intuens sponsus, tam consolatorie visitat eam, ut ipsa ex sententia et felici experientia fateatur :*
- Ps.* xciii, 19.
- Osee* iii, 3. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam ; itemque, Sicut pro Christo abundat tribulatio nostra, ita et per Christum abundat consolatio nostra.*
- 7 *Statura tua assimilata est palmæ : id est, ad superna, cœlestia ac divina per contemplationem et sanctum amorem erecta es, et in affectum justitiæ prorsus conversa, non retorta, nec incurvata aut obliquata ad carnalia et immunda. Ideo*
- 8 *Dixi : Ascendam in palmam, id est, te familiarissime ac gratiosissime visitabo,*
- A eo quod tam similis, concors, ac intima facta sis mihi : similitudo namque est ratio unionis et complacentiæ ac colligationis. Ideo videns te in vili ac misera carne tam spiritualem, justam, puram et amorosam effectam, complacentiam in te maximam habeo, et libentissime in te moram efficio. Tu quoque, o anima talis, ascendere debes in palmam, hoc est in crucem per cruciformem mei imitationem, et te totam mihi affligere atque inseparabiliter cohærere, ut veraciter dicas : Vivo autem, jam non ego ; vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. Sicque apprehendes fructus ejus, id est, copiose particeps eris meritorum ac virtutum passionis et mortis meæ. *Et erunt ubera tua sicut botri vineæ, id est, visceribus caritatis et pietatis tota afflues, abundabis, et te aliis largiter communicabis. Et odor oris tui sicut malorum :* quia ex plenitudine internæ devotionis, divini fervoris, et gratiosæ illuminationis, saluberrima atque dulcissima docebis ac proferes verba ; eritque guttur tuum sicut vinum optimum, quoniam ita loquendo, copiose ac fortiter reficies et inebriabis audientium mentes : quod vinum erit etiam sponso præcipue placitum.
- Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.* Hoc dicere spectat ad animam ejus conscientiæ testimonium perhibet Spiritus Sanctus, quod sit caritate succensa, Christi sponsa ac filia ; ejus tota affectio est ad sponsum, nec divisum est cor ejus, sed vere psallere potest, Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo ; cui molestum est, quidquid placet huic insano ac misero mundo, dulce autem, quidquid complacet sponso, et quidquid sibi accommodum est ad placendum eidem, quamvis sint aspera et adversa, dura et afflictiva.
- Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis :* id est, quocumque perrexero, quidquid peregero, ubicumque quievero, tu, o dulcissime sponse, miseri-
- Galat.* ii, 20.
- 9
- 10
- Rom.* ix, 1.
- Osee* x, 2.
- Ps.* cx, 1.
- 11

Erod.
XXXIII, 16.

corditer perge mecum, et adsis, conserves ac protegas. In quo enim scire potero invenisse me gratiam coram te, nisi profici-scaris sic mecum, et in exercitiis tam activæ quam contemplativæ vitæ, benigne adsistas, dirigas, tuearis? Sicque et ego, te auxiliante, ex superno et fraterno amore, considerando stâtum Ecclesiæ, pro communi bono ero sollicita, ac pro reforma-tione generali omni modo mihi possibili laborabo. Teque agente ac dirigente, considerabo me ipsam in cunctis, et actus potentiarum mearum an sinceri sint coram te, fructuosi ac meritorii : atque per hoc, omne bonum cum ingenti gratiarum actione tibi semper adscribam, nec in exercitiis vitæ activæ a tuo cessabo intuitu et amplexu.

ARTICULUS XXIII

DECLARATIO EJUSDEM CAPITULI SEPTIMI, DE CHRISTO ET SPONSA SINGULARI.

1 **Q**UAM pulchri sunt gressus tui in calcamentis, filia principis! Sacratissima Virgo est mater et filia Unigeniti sui, qui est Princeps pacis : mater, inquam, ipsius, quantum ad carnis propagationem; filia vero, ratione creationis et adoptionis, atque æternæ prædestinationis, et singularissimæ provisionis. Cujus incomparabilis Virginis gressus, id est actus et affectus, fuerunt pulcherrimi, quia sanctissimi, nulla culpæ admixtione unquam fuscâti, sed perfecti, et multæ supererogationis contentivi; *in calcamentis*, quia sanctorum patrum vestigia et exempla tam eminenter secuta est, quod omnibus illis perfectior est inventa. Secuta est innocentiam atque justitiam Abel, et ineffabiliter innocentior ac justior illo fuit; eum

Is. ix, 6.

Gen. iv.

Ibid. vi.

Ibid. xii.

XXII.
Ibid. XLIII-XIV; Num. *XL, 3;* Ps. *CXXXI, 1.*

Noe inter vitiosos et reprobos perfectissime vixit; obedientiam Abrahæ secuta est, et transcendit; mansuetudinem Joseph, Moysis ac David excessit : et quidquid perfectionis et virtuositatis fuit sparsim in aliis, in ea collectim et eum mira excellentia fuit.

Junctura feminum tuorum sicut monilia. Femina Deiferæ Virginis, sunt virginea ejus fecunditas, et fecunda virginitas, seu fecunditas atque virginitas in ea sibi invicem junctæ : quæ cunctarum virtu-

tum ornatibus, tanquam monilibus desuper fabricatis, sunt politæ. Magnum est, esse virginem; majus autem, virginem tam puram, ut nunquam inordinatum passa sit motum, nec stimulum corporis nec concupiscentiam appetitus; maximum vero, esse matrem ac virginem. At vero supermaximum est, esse virginem et Matrem veri Dei.

Umbilicus tuus crater tornatilis. Per mollem umbilicum, accipi potest tenerri-mæ Virginis compassio in sui Filii passione : qua compassione præcordialissima meruit et obtinet nobis pauperulis et pusillis fructum, virtutem et meritum passionis Filii sui. Quemadmodum enim (teste Philosopho) fetus per venas umbilici attrahit sibi nutrimentum a matre; ita et nos per venas et merita præfatæ compassionis, fructum passionis Christi haurimus. Præterea, quoniam (teste Gregorio) viris luxuria est in lumbis, feminis autem in umbilico; potest per umbilicum præstantissimæ Dominæ, accipi incomparabilis castitas ejus, omni humilitate ac sapientia decorata : ex qua tanquam ex cratere, exempla castitatis, humilitatis ac sapientiæ sumimus et potamus.

Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis. Non solum anima, sed et cor-

pus cœlestis Puerperæ, ex conceptione, de-
portatione, generatione et educatione veri
Dei, supernaturaliter et inenarrabiliter di-
vinum effectum est, et velut deificatum.
Unde et ista præconia etiam de corpore et
membris seu partibus corporis divinissi-
mæ Virginis accipi possunt. Itaque virgi-
neus ille intemeratissimæ adolescentulæ
uterus, ex prole adoranda fecundus atque
tumescens, acervo triticeo rite assimilatur.
Et quoniam idem mundissimus uterus,
omni castitate ac sobrietate redolentissi-
mus exstitit, merito fertur liliis decoratus.
Spiritualius autem loquendo, venter, id
est intellectus unice Matris, triticeo assi-
milatur acervo : quia omni sapientia salu-
tari repletus, ad Fontem sapientiæ se sem-
per erexit, et actibus virtutum ac donorum
in ipso existentium, pulcherrime fuit or-
natus. O quam cœliformiter, radiose, ac
munificentissime irradiavit in mente Vir-
ginis benedictæ ipse, qui essentialiter est
Sapientia increata ac genita, incarnatus ex
illa, et requiescens in ipsa, ac alimentum
sumens ex ea!

3 *Duo ubera tua, sicut duo hinnuli ca-
preæ gemelli.* Hoc supra de corporalibus
ac spiritualibus uberibus mundissimæ, de-
lectabilissimæ ac deliciosissimæ Virginis
4 sæpius expositum est. — *Collum tuum sic-
ut turris eburnea.* Collum spirituale Virgi-
nis admirandæ, est libertas animæ ejus,
semper ad Deum recte erecta, nullo cul-
parum pondere pressa, nulla ineursione
hostili vincibilis; sed instar eburneæ tur-
ris omni virtutum constantia solidata, val-
deque alta, quia ad summum bonum in-
D avertibiliter elevata.

Oculi tui sicut piscine in Hesebon. Non
dubium quin ex assiduo corporali intuitu
Dei incarnati, oculi Matris ejusdem fue-
rint miro modo clarificati sidereique effe-
cti : in quibus et interna puritas, colum-
bina simplicitas, supernaturalis sagacitas
mentis Virginis tantæ magnifice reluce-
bant, ita quod instar perspicuarum claris-
simarumque aquarum erant perlucidi et
sinceri. Sed et interiores oculi ejus pud-

A cissimi, piissimique respectus, acies in-
tellectuales, fides, sapientia, scientia et
prudentia, nonne præelara luce ac lucida
puritate, excellentique perfectione erant
perfusi et inclyti, ab omni passionum per-
turbatione et vitiorum inquietudine pe-
nitus alieni? quemadmodum aquæ pisci-
narum oppidi Hesebon nomine, leguntur
inturbidæ atque perspicuæ exstitisse.

*Nasus tuus sicut turris Libani, que
respicit contra Damascum.* Nasus, ut cer-
nimus, duo habet foramina: quorum unum
B tendit ad concavitatem palati, et necessa-
rium perhibetur ad spiritum seu aerem
atrahendum, et odoratum perficiendum;
aliud tendit supra ad pelliculas cerebri,
necessariumque consistit ad expellendum
superfluitates de cerebro venientes. Ideo-
que, sicut præhabitum est, per nasum si-
gnificatur discretio, cujus est bona eligere,
confidentiam in Deo assumere, ac noeiva
tanquam sordes abjicere. Quæ discretio
fuit permaxima in Virgine benedictissi-
ma: quippe quæ in discernendo nunquam
C erravit, nunquam malo sub specie boni
decepta est, nunquam minus pro majori
bono elegit; sed unumquodque sapientissi-
me ponderans, tanti illud reputavit, quan-
ti fuit existimandum. O supernaturalis per-
fectio, o Virgo omnium decus feminarum,
o præclarissimum creaturarum omnium
ornamentum, quam inæstimabiliter radi-
abas intus in anima!

Caput tuum ut Carmelus. Caput Reginæ
nostræ, est sancta ejus voluntas, nunquam
ad inferiora hæc reprehensibiliter inclina-
5 ta, sed ad eum qui essentialiter bonus est,
semper altissime ac fructuosissime elevata,
utpote ardentissima caritate plenissima :
ideo monti Carmelo (qui valde sublimis et
frugifer est) similis perhibetur. Potest quo-
que per caput Imperatrici nostræ, sancta
et summa ejus intentio sursum inviolabi-
liter fixa, signari. *Et comæ capitis tui,* id
est pia desideria seu prudentissimæ cogi-
tationes cordis tui, *sicut purpura regis
juncta canalibus.* Per purpuram regis, in-
telligitur caro Christi, propter nos proprio

sanguine rubricata : quæ quasi canalibus A juncta fuit, quando guttæ sanguinis tanquam stillicidia eruperunt ex ea, et defluerunt in terram, [et quando] de latere ejus benedicto lancea perforato exivit sanguis et aqua. Quoniam ergo sacratissima Mater, Filio suo in omni ejus acerbissima passione amarissime est compassa, et simul cum eo pati ac mori optavit; imo quidquid ille toleravit in corpore, ipsa tulit in mente : merito desideria ejus ac cogitationes, assimilatae dicuntur purpuræ Regis hujus.

6 *Quam pulchra es, et quam decora!* magis plane quam Rebecca aut Rachel, et speciosior prorsus quam Esther. *Carissima in deliciis.* Quemadmodum enim præ cunctis compassa est Filio suo, non solum tempore passionis, sed et antea sæpe, dum futuram ejus passionem attendit, et postea quoque dum factam recolit; sic præ universis et singulis datum est ei spiritualiter gloriari in Christo, et suavissime deliciari de ejus conceptu et gestatione in utero, de ejus lactatione, amplexu, deportatione in brachiis, et de mutua conversatione cum ipso tot annis. Unio enim et præsentia cum dilecto, parit lætitiã. Ipsa autem ardentissime unienn suum amavit, et ejus dignitatem cognovit. *Statura tua assimilata est palmæ.* Nunquam enim per culpam est incurvata, sed in omni virtute et sapientia jugiter stetit erecta, ac gloriosissime de invisibilibus hostibus triumphavit. Unde victoriae palma meruit insigniri. *Et ubera tua botris.* Ipsa etenim amabilissima Domina, per suam sapientiam multos de Christi instruxit mysteriis, multis præbuit ubera consolationis : quæ sua inestimabili caritate ac pietate, instar affectuosissimæ genitricis atque nutricis, omnes ad se accedentes et confugientes refovit, lætificavit, et tanquam optimo vino, spirituali poenulo recreavit.

8 *Diri : Ascendam in palmam,* etc. Si per palmam intelligatur illustrissima Virgo, constat quod Unigenitus Dei per incarnationis mysterium descendit in eam, et ap-

prehendit fructus ejus : quia merita præclarissimæ Virgunculæ tam acceptissima habuit, quod dignatus est fieri filius ejus. Propter quod fassa est ipsa : Respexit humilitatem ancillæ suæ. Et sicut respexit humilitatem ipsius, ita et fidem, puritatem, caritatem, ac ceteros virtuosissimos ejus actus. Apprehendit quoque fructus ejus, quia ex purissimis ejus sanguinibus assumpsit et formavit sibi corpus humanum, qui, teste Apostolo, nusquam angelos, sed semen Abrahamæ apprehendit. Sanguis autem est effectus et quasi fructus ejus in quo est, qui per naturalem calorem digerit, et ad sanguinis speciem perducit materiam. — Porro si per palmam intelligatur crux Salvatoris, hanc utique optima Mater una cum Filio suo ascendit affectu, et per imitationem dignissimam, compassionemque maximam : ita quod excellentissime dicere potuit, Christo confixa sum crucei; et rursus, Ego stigmata Christi in corpore meo porto. Sicque apprehendit fructus ejus, id est merita passionis Christi. Imo effectus meritorum illorum collegit, participavit, reposuit tam gratiose, quod omnibus nobis inde communicat. Ideo sponsus subdit ad eam :

Et erunt ubera tua sicut botri vineæ. Gloriosissima namque Genitrix Salvatoris, ex consideratione, imitatione, compassione passionis Filii sui, tantam consecuta est affluentiam gratiæ, tam ineffabilem in omni caritate, sapientia, pietate profectum, quod hæc ipsa spiritualia ejus ubera redundantissima fuerunt ac sunt ad reficiendum nos omnes vino et oleo, quæ Samaritanus infudit vulneribus a latronibus vulnerati.

Et odor oris tui sicut matorum. Odor oris admirabilis Virginis, est suavitas suæ orationis, duleedo saluberrimi sui sermonis, exemplaritas verborum ipsius, laus et psalmodia, quibus Deum jugiter collaudavit, eminentissime implens quod scriptum est : Benedicam Dominum in omni tempore; semper laus ejus in ore meo. Ideo dictum est supra : Sonet vox tua in auri-

Luc. xxii, 41.

Joann. xix, 34.

Gen. xxiv, 16; xxix, 17.
Esther ii, 7.

Luc. i, 48.

Hebr. ii, 16.

Galat. ii, 19.

Ibid. vi, 17.

Luc. x, 34.

Ps. xxxiii, 2.

Cant. ii, 14.

bus meis; vox enim tua duleis. Et certe, quo verba orationum, exhortationum, psalmodiarum ex majori procedunt caritatis fervore, devotionis suavitate, puriorque attentione; eo in auribus Omnipotentis dulcius sonant. *Guttur tuum sicut vinum optimum.* Sicut per os, ita per guttur sacra verba formantur. Unde legitur in Osee :

9 *Guttur tuum sicut vinum optimum.* Sicut per os, ita per guttur sacra verba formantur. Unde legitur in Osee :

Osee viii, 1. In gutture tuo sit tuba, id est prædicatio altisona. Studiosissima autem Virgo con-

Luc. ii, 19, 51. servavit in corde suo omnia quæ audivit de Christo ab angelo sancto, a Zacharia et Elisabeth, a pastoribus, a Magis, a Simeone et Anna, et ab ipso sponso Domino ac Filio suo. Hæc ipsa postmodum opportune docuit alios, ad ipsam pro pleniori informatione confugientes : quæ informatio fuit *optimum vinum* spiritualiter inebriativum, *dignum* Filio suo ejusque membris ad acceptandum atque *potandum*. Unde dictum est ante : Comedite, amici, et bibite; et inebriamini, carissimi. In Proverbiis quoque : Bibite vinum quod miscui vobis.

Cant. v, 1. dictum est ante : Comedite, amici, et bibite; et inebriamini, carissimi. In Proverbiis quoque : Bibite vinum quod miscui vobis.

Prov. ix, 5. bibite; et inebriamini, carissimi. In Proverbiis quoque : Bibite vinum quod miscui vobis.

10 *Ego dilecto meo, et ad me conversio*

ejus. Sicut præhabitum est, locutiones vehementer amorosæ aut dolorosæ, solent esse truneatæ, quoniam vehementia affectionis abrumpit et præseindit verba loquentis : et ita est in his verbis. *Ego dilecto meo* totaliter sum intenta, devotissime ei vacans, affectuosissime semper inhærens. *Et ad me conversio ejus,* id est, ab eo excellentissime sum electa, singulariter prædilecta, familiarissime et fructuosissime ei conjuncta; et facta sum ei mater et sponsa, filia et ancilla, ac domina : quia subditus fuit mihi. Quia tam summe et unice me dilexit, grate et hilariter me adspexit, in omnibus me direxit, eustodivit, protexit, et quia tam gratiosissime egit mecum, et ejus amore aecensa sum, et totis præordiis opto ipsius hono-

Luc. ii, 51. Quia tam summe et unice me dilexit, grate et hilariter me adspexit, in omnibus me direxit, eustodivit, protexit, et quia tam gratiosissime egit mecum, et ejus amore aecensa sum, et totis præordiis opto ipsius hono-

rem, passionisque suæ fructum, id est mundi salutem. Ideo deprecor eum :

Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum,

id est, meritis tuis et precibus meis convertatur mundus ad fidem tuam, gratioseque visitemus genus humanum : ut non in populo Judæorum dumtaxat, sed ubique terrarum divulgetur in gentibus Evangelium tuum, ac juxta oraenulum meum beatam me dicant, non solum ex Judaismo conversi, sed omnes generationes. *Commoremur in villis,* manendo piissime in eorum

B cordibus, qui erant inculti seu simplices moribus. *Mane surgamus ad vineas,* visi-

tando velociter ac benigne quascumque congregationes fideles, quia ipsis periculum est in mora, qui indesinenter indigent gratia et adsistentia pia. *Videamus si floruit vinea,* id est, an vigeat religio echristiana; *si flores fructus parturiunt :* juxta expositionem præhabitam. *Ibi dabo tibi ubera mea,* id est, ad tuum honorem effundam caritatem et pietatem meam super credentes, eos maternaliter confortando ac protegendo tanquam Ecclesiæ advocata.

Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris, id est, pretiosissimæ virtutes tuæ et merita mea, sapientia et fama Evangelii tui, ac excellentiæ meæ suaviter sunt diffusæ ad gentes propinquas, et per sanctos Apostolos, per quorum prædicationem tanquam per portam alii introierunt ad fidem atque ecclesiasticam unitatem, notificatæ sunt gentibus. *Omnia poma nova et vetera,* id est, quidquid ex lege et Prophetis et ex evangelica lege didici ac profeci, ad tuæ majestatis gloriam, o dilectissime sponse ac Fili, reservavi, retuli, nunquam communico fidelibus tuis, et eunctis electis ad te convertendis, et per te salvandis : quorum me matrem et advocatam constituisti.

41

Luc. i, 48.

42

43

ARTICULUS XXIV

ELUCIDATIO CAPITULI OCTAVI ET ULTIMI : QUIS MIHI DET TE FRATREM MEUM,
SUGENTEM UBERA MATRIS MEÆ, ETC.; DE CHRISTO ET ECCLESIA.

SICUT in fine patuit capituli præceden-
tis, Ecclesia sponsum hortata est ad
infidelium conversionem, atque ad visita-
tionem et reformationem fidelium. Huic
itaque desiderio adhuc immorans et allu-
dens, subjungit : *Quis mihi det?* id est,
o utinam aliquis mihi præstet : quod tamen
a solo Deo mihi potest conferri; *te fra-*
trem meum, sugentem ubera matris meæ,
id est, te sponsum, Verbum æternum pro-
pter me incarnatum, et in carne suscepta
sugentem ubera matris meæ, id est ubera
pietatis divinæ ac gratiæ, quibus Christus
ut homo refocillatus est. Vel, Ubera matris
meæ, id est legis per Moysen datæ, seu
Synagogæ, a qua per Apostolorum prædica-
tionem exordium sumpsit Ecclesia. Quam-
vis autem Salvator non sumpserit a lege
Mosaica aut Synagoga aliquam informatio-
nem, tamen in veritate legis ac doctrina
Synagogæ pro tempore suo, seu tempore
opportuno, delectabatur et exercitabatur,
allegavitque eas et adimplevit : Non veni,
inquiens, legem solvere, sed implere;
itemque : Si crederetis Moysi, crederetis
forsan et mihi; de me enim ille scripsit.
Denique, quum Dominus Jesus duodecim
erat annorum (qui secundum deitatis na-
turam, idem ipse est, et anni ejus non de-
fluunt : imo mille anni ante oculos ejus
tanquam dies hesternæ sunt, quæ præter-
iit), inventus est in medio doctorum le-
gis, sugens ubera Synagogæ, id est veritate
legis reficiens se, interrogans illos et au-
diens. Insuper ad litteram suxit Christus
ubera Virginis gloriosæ, quæ est mater
totius Ecclesiæ, in quantum est ejus re-
gina et advocata, protectrix et domina;
quamvis sit in alia consideratione filia
ejus.

A *Ut inveniam te foris,* id est, in gentili-
bus perfidisque Judæis videam te regnare
per fidem et gratiam, in quibus antea non
regnasti : ita ut ipsi quoque qui tuam fi-
dem et plebem in te credentem diu sunt
persecuti, te et tuum Evangelium ample-
ctantur. Vel, *Inveniam te foris,* id est vi-
sibiliter inter homines conversantem, qui
in deitatis substantia incomprehensibilis
es, et inaccessible lucem inhabitas. Sic
locus iste exponitur in persona antiquo-
rum fidelium, qui sub lege naturæ et sub
lege scripta adventum desideraverunt Mes-
siæ, et ejus mysteria cernere cupiebant,
ut dictum est in exordio hujus voluminis
super illud : *Osculetur me osculo oris sui.*
Et deosculer, id est, caritative amplectar,
atque per contemplationis quietem inter
brachia tuæ caritatis sine persecutione et
inquietudine læta repausem. *Et jam nemo
me despiciat.* Quum enim infideles fue-
rint ad Christum conversi, cessabunt Ec-
clesiam aspernari ac persequi, imo venera-
buntur eandem : quod per conversionem
gentilium ac Romani imperii pro maxima
parte impletum est, et ante finem mundi,
quando Elias restituet omnia, plenius est
complendum. Synagoga quoque, quæ nunc
juste despicitur, et undique est dispersa
ac captiva, quando ad Christum conversa
fuerit, Antichristo occiso, non despicietur,
sed honorabilis erit.

C *Apprehendam te,* id est, gratulabunda
devotione te amplexabor, et per caritatem
tenebo, ac tibi firmiter inhærebo; *et du-
cam te in domum matris meæ,* id est ad
plebem Synagogæ, eandem hortando, ut
te devotione integra amplectatur : sicut
per fidem susceptus es a plebe gentilium,
et ab ea, saltem in parte. Vel, In domum

Baruch iii,
38.

1 Tim. vi, 16.

Cant. i, 1.

Matth. xvii,
11.

2

matris meæ, videlicet æternæ Sapientiæ, A vel triumphantis Ecclesiæ, illuc tecum pariter ascendendo, et interim adspirando, atque per fidem et contemplationem illuc me elevando. *Et in cubiculum genitricis meæ*, id est in secretarium matris præfatae, et ad contemplatarum mentium oscula et amplexus. *Ibi me docebis*, id est, in actu tam virtuoso me occupatam abundantius illustrabis de tuis mysteriis, et ad contemplandum sublimia tuæ divinitatis. Docebis quoque me in membris meis, id est, prælatos homines instrues gratiose. *Et dabo tibi poculum ex vino conditum* : id est, scientia legis evangelicæ ac eruditione legis scriptæ instruam conversos, seu convertendos ad te; et de fide, scientia et devotione eorum quasi reficiam te, id est, gloriaris te faciam, qui nostram sitis salutem, nec gloriaris in perditionibus, sed conversionibus nostris : quoniam gaudium tuum est fortitudo, id est constantia nostra in gratia et salute; *et mustum malorum granatorum meorum*, id est recentem lætitiâ de conversione, gloria, et triumpho perfectorum filiorum meorum, scilicet contemplativorum et fervidorum, martyrumque sanctorum. Et certe quasi delicatissimum et admirabile mustum fuerat Christo, dum hi qui paulo ante persequerantur sponsam suam Ecclesiam, conversi per eam, cœperunt prædicare, defendere, ac divulgare evangelicam legem, ac mori pro eo.

Præterea sancta Ecclesia spiritu prophético pollens, atque in spiritu videns se ista consecuturam per sponsi auxilium, D addit : *Læva ejus*, videlicet sponsi, *sub capite meo*, id est, ipse in præsentem per dona gratiæ me misericorditer consolatur, sustentat, exaudit; *et dextera illius amplexabitur me*, id est, in futuro per dona gloriæ amplectetur me plenarie ac perfecte, quando ad suæ deitatis fruitionem beatificam me perducet. Nunc enim in sinistra ejus experior divitias gratiæ, et gloriam consolationis internæ, præsertim de aliorum conversione, et de spirituali profectu

A meo ac filiorum meorum; tunc autem inveniam in dextera ejus longitudinem dierum æternitatis. Quum ergo tam amore habeat se ad me, confido me exauditam.

Illic gratulationi et quieti sponsus adgaudens, et sponsam suam Ecclesiam infestari prohibens, subdit : *Adjuro vos, filie Jerusalem, ne suscitatis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit* : quod superius bis habitum est atque expositum; et ad diversas partes Ecclesiæ potest juxta prætaeta referri.

B Consequenter conversa Synagoga, eminentiam Ecclesiæ Christi perpendens, seu ipsa Ecclesia gratiarum charismata Synagogæ in fine præstanda considerans, cum admiratione exclamat : *Quæ est ista? quasi dicat, Valde præclara est, quæ ascendit de deserto*, id est, de sæculo isto nequam, de valle hac lacrimarum, de solitudine sæculi olim relictæ a Deo, de conversatione terrena, assurgit ad conversationem cœlestem, ad amorem atque intuitum supernorum ac divinorum, ad altitudinem regni

C cœlorum, sicut hortatur Apostolus : *Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Et Dominus : Nolite, inquit, thesaurizare super terram; sed thesaurizate vobis in cœlo. Deliciis affluens*, id est, spiritualibus gaudiis consolationibusque abundans, etiam in adversis, sicut divinus fatetur Apostolus, *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio* in omni tribulatione nostra. Unde in Evangelio sponsus : *Gaudete, inquit, in illa hora et exultate, quoniam merces vestra*

D copiosa est in cœlo. Affluit autem Ecclesia sancta deliciis, contemplando fideliter, sapientialiterque cernendo ac dulciter prægustando omnem pulchritudinem, beatitudinem, dulcedinem sponsi, et intime congratulando eidem; ponderando quoque beneficia ejus atque promissa, juxta quod asserit Paulus : *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Innixa super dilectum suum*, id est, super sponsum suum apodians, seque reclinans, hoc est, pietati, opi, et

4

Cant. ii, 7;
iii, 5.

5

Coloss. iii,
1, 2.Matth. vi,
19, 20.II Cor. vii,
4.Matth. v,
12.

Rom. v, 2.

Tob. iii, 22.

3

Prov. iii,
16.

gratiæ sponsi sui, non propriis viribus, A
semper et ubique innitens, sicut Isaias
Is. i., 10. hortatur : Quis ambulavit in tenebris, et
non est lumen ei? Speret in nomine Domi-
ni, et innitatur super Deum suum. Ipse
Joann. xv, equidem dixit : Sine me nihil potestis fa-
5. cere. Ideo ait Vas electionis : Gratia Dei
1Cor. xv, sum id quod sum. Et Deus per Osee pro-
10. phetam : Perditio tua ex te; in me tan-
tummodo auxilium tuum.

Deinde Christus dilectionem suam exi-
miam ad sponsam ostendit, loquens ad
eam : *Sub arbore malo suscitavi te* : id
est, virtute et merito passionis meæ, quam
tui amore sustinui, ad gratiam ac salutem
te vocavi et reparavi, sicut in Evangelio
Joann. iii, sum locutus : Sicut Moyses exaltavit ser-
14, 15. pentem in deserto, ita exaltari oportet Fi-
lium hominis, ut omnis qui credit in
ipsum, non pereat, sed habeat vitam æter-
nam. Unde et princeps Apostolorum in
1Petr. iii, prima sua scripsit Canonica : Christus se-
18, 22. mel passus est pro peccatis nostris, justus
pro injustis, ut nos offerret Deo; degluti-
ens mortem, ut vitæ æternæ efficeremur
heredes. Hinc prædictum ab Isaia fuit :
Is. liii, 5. Ipse autem vulneratus est propter iniqui-
tates nostras, attritus est propter scelera
nostra : ejus livore sanati sumus. Itaque
per arborem quæ malus vocatur, crux des-
ignatur : quia jam supra in laudibus
Cant. ii, 3. sponsi locuta est sponsa, Sicut malus inter
ligna silvarum, sic dilectus meus inter fi-
lios. Hæc arbor alio nomine quandoque vo-
catur malogranatum : et est pulchra valde,
fructuosa, et alta. Idcirco per eam crux
Christi præstantissima rite exprimitur : D
quia est arbor excellentissime decora ac
fulgida, ornata regis purpura, electa digno
stipite tam sancta membra tangere. In qua
et per quam recuperata est salus mundi;
quæ rubricata ac decorata est pretiosissi-
mo sanguine Filii Dei. De qua rursus can-
tat Ecclesia :

Crux fidelis, inter omnes
Arbor una nobilis :
Nulla silva talem profert
Fronde, flore, germine.

Præterea quidam exponunt hæc verba
in persona Ecclesiæ, quæ sub arbore malo
suscitatur sponsum, id est, in orationibus
suis invocatur eum, et exaudiri exoptat
virtute ac meritis dominicæ passionis.

*Ibi corrupta est mater tua, ibi violata
est genitrix tua* : id est, in Christi crucifi-
xione Synagoga mater Ecclesiæ corrupta et
violavit se ipsam suis sceleribus, negan-
do, abjiciendo, occidendoque ipsum Uni-
genitum Dei, heredem, sponsum, regem et
salvatorem sibi desuper missum, dicens
B coram Pilato : Tolle, tolle, crucifige eum;
et rursus, Non habemus regem nisi Cæsa-
rem; itemque, Sanguis ejus super nos, et
super filios nostros. Unde per Jeremiam
sponsus prædixit : Facta est mihi heredi-
tas mea quasi leo in via; dedit contra me
vocem suam, ideo odivi eam. De hoc Da-
niel propheta apertissime est vaticinatus :
Post hebdomadas, inquit, sexaginta duas
occidetur Christus: et non erit ejus popu-
lus, qui negaturus est eum. Et civitatem et
sanctuarium dissipabit populus cum du-
C ee futuro; et finis ejus vastitas, et usque
ad finem perseverabit desolatio. Psalmista
quoque : Obscurentur oculi eorum, ne vi-
deant, et dorsum eorum semper incurva.
Effunde super eos iram tuam; et furor iræ
tuæ comprehendat eos.

Quum ergo tam ingrata et perversa fu-
erit perfida Synagoga, hortatur Christus
Ecclesiam, ut grata sit sibi. *Pone me ut
signaculum super cor tuum* : id est, me
Salvatorem tuum et universa quæ pro tua
salvatione assumpsi, feci ac pertuli, inde-
6 lebiliter imprime cordi tuo atque memo-
rie, sicut circumcisionis signum impri-
mebatur et mansit in carne, et crucis signo
consigna te undique. Et quia non sufficit
recordari, sed necesse est etiam fideliter
operari, jungitur : *ut signaculum su-
per brachium tuum*, id est super vim tuam
operativam, ita ut totis viribus ex reor-
datione passionis meæ mihi obedias, me
sequaris, quemadmodum jussi : Qui mihi
ministrat, me sequatur; itemque, Qui vult
venire post me, abneget semetipsum, et

Joann. xix,

15.

Ibidem.

Matth.

xxvii, 25.

Jer. xii, 8.

Dan ix, 26,

27.

Ps. lxxviii,

24, 25.

6

Joann. xii,

26.

Luc. ix, 23.

tollat crucem suam quotidie, et sequatur A me. Qui enim sunt mei, carnem suam crucifigunt cum vitiis et concupiscentiis; et qui dicit se manere in me, debet sicut ambulavi ego, et ipse ambulare. — Quidam autem exponunt hæc in persona Ecclesiæ, quasi ipsa roget sponsum, quatenus ipse dignetur eam ponere super cor suum, diligendo et recordando eam assidue; et etiam ponat eam ut signaculum super brachium suum, ita ut brachio omnipotentis suæ eam defendat. Sed prima expositio aptior reputatur.

Sic ergo, o Ecclesia, memor sis mei, quia fortis est ut mors dilectio, id est, quia tam fortissime et perfecte dilexi te, ut pro tua salute acerbissimam ac ignominiosissimam mortem sponte pertulerim. Idcirco grata sis, et saltem taliter te amantem redilige: sicut ait Joannes apostolus, Diligamus eum, quoniam ipse prior dilexit nos. Rursus, Fortis est ut mors dilectio: quia perfecta et sincera dilectio, pro nulla adversitate, tribulatione, imo neque pro morte effugienda, a dilecto recedit. Propter quod loquitur Paulus: Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, poterunt nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Idcirco si diligis me, debes me ita super cor tuum ac brachium ponere, meque cruciformiter imitari, ac esse parata ad moriendum ex caritate mea, pro me, pro fide atque justitia.

Dura sicut inferus æmulatio. Æmulari, multa significat, videlicet imitari, invidere, amare, zelari: et juxta hoc potest hoc verbum multipliciter explanari. Primo sic: Dura sicut inferus æmulatio, id est, pœnale et laboriosum est mea sectari vestigia in omni patientia, paupertate, humilitate, continentia, et obedientia usque ad mortem: quod totum his qui caritatem non habent, instar infernalis supplicii, quasi intolerabile quid videtur. Secundo sic: Æmulatio, id est invidia qua Judæi ingrati oderunt me, et ex odio me persecuti sunt, dura fuit ut inferus: quia me

omnino perdere, et memoriam meam de medio tollere, meque in inferno detineri volebant, juxta quod legitur in Psalmo: Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis et in umbra mortis. Tertio: Dura est sicut inferus æmulatio, id est, amatio intolerabiliter affligit amantem, et languidum facit ac vulnerat, nisi consequatur amatum. Quarto: Æmulatio, id est zelus Dei, seu divini honoris zelatio, est dura ut inferus: quia ad aggrediendum ardua atque durissima, imo et mortis pericula, excitat ac inducit. Unde zelator hujusmodi loquitur Deo: Zelus domus tuæ comedit me; et Elias: Zelo zelatus sum pro Domino; et quærunt animam meam, ut auferant eam. Talis quoque zelus durissima infert supplicia adversariis divini honoris: ut constat de Phinees, qui zelo Dei commotus, pugione confodit idololatrias fornicantes; et de Elia qui occidit prophetas Baal; atque de principe Apostolorum, qui in mendosos Ananiam ac Saphiram tulit mortis sententiam. Sic et Paulus incestuosum Corinthium tradidit Satanæ in interitum carnis.

At vero præinducta quidam aliter exponunt, dicendo: *Sub arbore malo suscitavi te*, id est, ad vitam gratiæ te reduxi, quæ mortua eras sub arbore malo, id est propter originale peccatum commissum sub arbore vetita: quam ad litteram dicunt fuisse malum, seu malogranatum. *Ibi corrupta est mater tua*, id est Eva seu generatio carnalis: quoniam ibi transgressa est Eva divinum mandatum, sicque corrupta est mente per inobedientiam, quamens a Deo aversa est, et violata corpore, quod ex tunc factum est rebelle spiritui, et necessitatem moriendi incurrit. Unde et taliter corruptam peperit prolem. Ne ergo et tu ita corrumparis ac violeris, *Pone me ut signaculum super cor tuum*, id est tanquam speciosum aliquod, quod clauditur ne cernatur seu auferatur, attende ac recole me ac mea præcepta; *quia fortis est ut mors dilectio*: id est, sicut auctor mortis diabolus fortis fuit ad decipiendum,

Galat. v, 24.

1 Joann. u, 6.

Ibid. iv, 19.

Rom. viii, 38, 39.

Philipp. ii, 8.

Ps. lxxxvii,

7.

Ps. lxxviii,

10.

III Reg. xix,

10, 14.

Num. xxv,

7, 8.

III Reg.

xviii, 40.

Act. v, 1-

10.

I Cor. v, 5.

Gen. iii, 6.

Galat. v,

17.

Rom. v, 12.

sic spiritualis dilectio fortis est ad resistendum ac bene agendum; *dura sicut inferus æmulatio*, id est invidia.

Porro quod subditur, *Lampades ejus, lampades ignis atque flammaram*, exponit de invidia S. Gregorius, dicens: Sicut ignis consumit quæ incendit, ita invidia ab omni virtute et opere meritorio invidios arefacit. Imo et ad persequendum fideles, inflammat invidiosos ac perfidos: quod patuit in Judæis atque gentilibus diu ac dire persequentibus Christianos. Communius autem exponitur ista auctoritas de caritate: cujus lampades, id est fervidæ inflammationes, seu personæ inflammatæ ab ea, dicuntur lampades ignis atque flammaram, quia valenter ardent in se, et flammigera proferunt verba, virtuosaque opera, alios quoque accendunt. Unde dixit

Luc. xii, 49.

Salvator: Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendantur? Sic accensi discipuli sunt locuti: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis (de Jesu) dum loqueretur nobis in via? De cujus vigore adjungitur:

Ibid. xxiv, 32.

7

Aquæ multæ non poterunt extinguere caritatem: id est, persecutiones et adversitates, quæ in Scripturis frequenter aquæ vocantur, non valent caritati, quæ perfecta est, prævalere. Caritas quippe est fortissima ac agillima virtus; nec aliqua alia forma aut virtus tam expedite et fortiter agit, ut caritas. Et sicut elementum ignis est aliis elementis formalius, activius, ac celerius operans, imo alia ad suam formam convertens, et resistantibus prævalens, eaque devorans; sic caritas ceteris virtutibus est divinius, potentior, ac victoriosior. Et sicut qualitates elementares fortius operari incipiunt, dum sua contraria sentiunt, quod per antiparastasi fieri perhibetur; sic caritas perfectorum, dum aquæ tentationum et abundantia ac impetus persecutionum et impugnationum eam invadunt, valentius operatur, ac toto suo vigore intra se recollecto, resistit robustius suis contrariis, comminationibusque illatis constantior redditur: quemadmodum

A in gloriosis ac beatissimis claruit Christi martyribus, qui immanissimas pœnas ac crudelissimas mortes patientissime, imo et hilari animo pertulerunt: quod de sacratissimis, illustrissimis, tenerrimisque puellis supermirabile fuit. Ideo additur: *nec flumina obruent illam*, intelligendo per flumina, impetuosos tyrannos, copiososque persecutores, et exquisita ac plurima, quæ inferre possunt, supplicia: quibus omnibus martyres benedicti prævaluerunt in tantum, quod persecutores infinitis ac maximis sanctorum martyrum vieti miraculis, tandem infidelitate abjecta, facti sunt christiani.

Verumtamen, sicut aqua abundans debilem exstinguit ac obruit ignem; sic caritas pusillorum ex sui infirmitate subjecti potest ex persecutionibus et adversitatibus vinci. Unde subjungitur: *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam*. Tanquam dicat: Multi ex caritate largiuntur ac dividunt opes suas pauperibus, qui tamen caritatem non appetiuntur in tantum ut ex ea parati sint mori pro Deo in veritate: ideo caritatem videntur despiciere. Ordo enim caritatis requirit ut homo Deum super omnia incomparabiliter diligat, ita ut malit propriam vitam, seu se ipsum et omnia sua amittere, quam Deum relinquere: ad quod debet se dare, et ita sentire præsupposito auxilio gratiæ. — Vel sic: *Si dederit homo pauperibus omnem substantiam domus suæ*, id est non solum superflua, sed euneta quæ possidet, *pro dilectione* obtinenda, seu conservanda et perficienda, seu pro Deo quem amat; *quasi nihil despiciet eam*, id est, caritatem omnino vilipendet, si nil amplius fecerit, id est, si putaverit sibi istam largitionem sufficere ad salutem, quum per se nequam sufficiat: quia et ipsam cupiditatem, ac propriam voluntatem improbam, omnemque interiorum affectum inordinatum oportet abjicere, hoc est abnegare, vincere et reformare se ipsum. Parum est equidem, abnegare sua: multum vero, abne-

Deut. vi, 5;
Math. xxii,
37.

gare se ipsum : quod tamen necessarium est, quantum ad hoc, ut nihil præceptis contrarium habeat in se homo : quia regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. — Vel sic : *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione*, id est pro Deo ex caritate; *quasi nihil despiciet eam* : id est, totam suam possessionem nullius reputabit esse momenti aut valoris, respectu spiritualis dilectionis, quum ejus dignitatem saluberrimosque effectus cœperit degustare, et experiri qualiter uniat mentem Deo, et divinæ mereatur dulcedinis gustum, animi libertatem, divinorum contemplationem, ac transformationem in omnium fontem bonorum. Ex quibus commovebitur homo ad universorum contemptum atque fastidium terrenorum, sicut in Evangelio legitur : Simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Inventa autem una pretiosa margarita, abiit et vendidit universa quæ habuit, et emit eam.

8 *Soror nostra parvula est, et ubera non habet.* Hæc est vox sponsi ad veteres Sanctos de primitiva Ecclesia : qui in Evangelio dixit, Nolite timere, pusillus grex, quia placuit Patri vestro dare vobis regnum. Hæc parvula fuit numero personarum et perfectione virtutum ante missionem et susceptionem Spiritus Sancti, quando metu Judæorum sedit clausa, non audens publice prædicare, imo nec apparere. Parvula etiam fuit, id est humilis et abjecta; nec habuit ubera, id est affluentiam doctrinæ cœlestis et evangelizandi potentiam, quibus alios converteret et nutriret. *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est*, id est interroganda et examinanda de sua nova religione ac fide ab adversariis suis? vel, *Alloquenda*, id est instruenda ac visitanda a Spiritu Sancto per allocutionem internam, et admonenda per inspirationem angelicam, ut sit sponsa perfecta, fecunda, magnanimis, non formidans mori pro sponso, sed generans ei sobolem copiosam per Baptismum ac

A prædicationem ferventem. Quæ allocutio præcipue facta est in die Pentecostes, quo Spiritum Sanctum in igneis linguis recepit plenissime : ita quod subito facta est eruditissima in Scripturis, ardentissima in amore, omnium linguarum perita, omni virtute perfecta, et paratissima mori pro Deo.

Si murus est. Ecclesia ista, ante missionem Spiritus Sancti fuit murus, id est ædificium imperfectum, et turrim perfectionis non habens. Fuit etiam murus, id est aliquantulum roborata in fide et gratia, per frequentem Christi apparitionem, præsertim per ejus ascensionem. *Edificemus super eum propugnacula argentea*, id est, auctoritatibus et intelligentiis Scripturarum instruamus eandem, potestate quoque faciendi miracula et omnium dono linguarum eam firmemus : quatenus per hæc suam fidem ac prædicationem queat roburare, defendere, seque contra hostes munire, ac alios rationabiliter confutare ac vincere. Quod totum misso desuper Spiritu Sancto ita plane peractum est, quod multa millia adversariorum, multaque turba sacerdotum per beatissimi principis Apostolorum et Coapostolorum ipsius sermocinationem, virtutes, miracula, subito sunt conversa. *Si ostium est* : imo quia est : quoniam per doctrinam et ministerium primitivæ Ecclesiæ, alii innumerabiles introierunt ad fidem. Nam et potestatem ligandi atque solvendi a Christo suscepit. *Compingamus*, id est, operiamus ac decoremus *illud tabulis cedrinis*, id est caritate, pietate, ceteris quoque virtutibus, et misericordiæ corporalibus spiritualibusque operibus. Vel, *Tabulis cedrinis*, id est personis constantibus, elegantibus, et perfectis : quæ instar cedrorum emineant vita, scientia, fama, miraculis, ne corrumpi queant peccatis. Vel, *Tabulis cedrinis*, id est piis credentium turbis.

His verbis provocata Ecclesia ad obtinendum a sponso hujuscemodi armaturam atque ornatum, non præsumptuose aut se ipsam inaniter laudans, sed confi-

Act. ii, 1-4.

9

Ibid. ii, 41;
iv, 4; vi, 7.Matth. xvi,
19; xviii, 18.Matth. xi,
12.Ibid. xiii,
45, 46.

Luc. xii, 32.

Joann. xx,
19.

10 dens in Domino, et ei totum quod habet bonum adscribens, aut certe de collata perfectione gratias agens, respondet : *Ego murus* : quia, ut tactum est, ante Spiritus Sancti missionem fuit notabiliter roborata per resurrectionem ascensionemque Salvatoris in fide et gratia ; accepto autem Spiritu Sancto, multo robustior et inexpugnabilior est effecta, caritatisque glutino ac pacis vinculo adunata. *Et ubera mea sicut turris* : id est, abundantissimam prædicandi sapientiam, efficaciam, et doctrinam sortita sum ex infusione Paraclæti : ante cujus etiam missionem sponsus insufflavit in me, Accipite, inquit, Spiritum Sanctum ; et aperuit mihi sensum, ut intelligerem Scripturas.

Joann. xx,
22.
Luc. xxiv,
45.

Rom. v, 10.

Luc. xxiv,
36 ; Joann.
xx, 21, 26.

Joann. xiv,
27.

Ibid. i, 14.

Ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens : id est, totum hoc non meis assecuta sum meritis, sed gratia sponsi : coram quo pacem pectoris reperi, dum misericorditer me prævenit, gratis redemit, Patri reconciliavit, pacemque obtulit sponte, frequenter dicendo : Pax vobis : et rursus : Pacem meam do vobis : non quomodo mundus dat, ego do vobis. Verumtamen, quia pax vitæ præsentis multis perturbationibus exterioribus, adversitatibusque miscetur, nec admixtione quotidianarum caret culparum : ideo melius dico, Quasi reperiens, quam absolute, Reperiens. Vel quod ait, Quasi, notat veritatem, non similitudinem tantum, sicut alibi scriptum est : Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre. Pax vero æternitatis, quæ habetur in patria, est perfecta et pura, nulli inquietudini aut culpæ admixta. At vero sancti viri ita in Deo sunt fixi, quod licet desit eis pax temporis, retinent tamen pacem mentis : quia exterior turbatio interiorem eorum quietem non aufert, imo in illa gratias agunt Deo. Superior etenim pars animæ, debet esse quasi sphaera celestis, ac regio orbis superioris : ideo sicut meteorologicæ impressiones quæ fiunt in aere, non attingunt nec inquietant orbem cælestem ; sic inquietudines ac strepitus qui fiunt forin-

secus, aut in sensitiva parte exsurgunt, mentem non debent attingere, perturbare, obnubilare. Ex his consecutum est quod infertur :

Vinea fuit pacifico : id est, modo præfacto parvula soror facta est grandis Ecclesia, generalisque sponsa : quæ, vinea ob causas frequenter præhabitas nuncupatur. Et hæc fuit pacifico, id est, ad Christum, qui mundum Deo Patri reconciliavit, pertinuit : qui est caput, sponsus, salvator, iudex, legifer, rex, pastor, doctor, monarcha, protector Dominusque Ecclesiæ ; qui in Evangelio protestatur : Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui plantavit vineam. Fuit ergo hæc vinea Christo, *in ea quæ habet populos*, id est in terra hac, in qua omne genus hominum commoratur, ex quibus Ecclesia congregatur ; vel in ea pace, lege, aut religione, quæ sub se continet plurimas nationes. *Tradidit eam custodibus*, id est agricolis, ut in Evangelio legitur : hoc est, doctoribus et prælatis commisit eam custodiendam, imo potestati sæculari et spirituali, sed et angelis sanctis : et ipsemet Dominus est principalis custos ipsius, sine ejus custodia alii nil prodesse, secundum illud Psalmi : Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Hinc ait per Isaïam : Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes. Primi autem custodes Ecclesiæ, fuerunt sancti Apostoli : inter quos unus constitutus est totius Ecclesiæ custos ac pontifex, scilicet beatissimus Petrus, et post eum successores ipsius.

41

Matth. xxi,
33.

Ibidem.

Ps. cxxvi,

Is. lvi, 6.

Ibid. iv, 2.

Jer. xxiii, 5.

Ps. lxxxiv,
13.

Luc. i, 42.

Vir affert pro fructu ejus mille argenteos. Fructus summus totius Ecclesiæ, est Christus Jesus, natus ex Virgine de semine David. De quo fructu cecinit Isaïas : In illa die erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terræ sublimis. Deus quoque per Jeremiam : Suscitabo, inquit, David germen justum, et regnabit rex. Atque Psalmista : Terra nostra dabit fructum suum. Sed et sancta Elisabeth ad Matrem fructus istius : Benedictus fructus ventris tui. Pro hoc fructu nunc obtinen-

do ac possidendo per fidem et gratiam, ac demum in regno per gloriam, vir quicumque fidelis, præsertim religiosus, affert mille argenteos, id est, euncta temporalia bona sua exponit, relinquit, largitur pauperibus ad gloriam Dei. Millenario autem, tanquam numero maximo et perfecto, totalitas seu perfectio rei exprimitur. Vel sic : *Vir*, id est Christus : de quo Jeremias prædixit, Mulier circumdabit virum ; et Zacharias, Ecce vir, Oriens nomen ejus ; *affert pro fructu ejus mille argenteos*, id est, fideliter laborantibus ac fructificantibus in vinea sua retribuit pro mercede mille argenteos, hoc est remunerationem perfectam in patria : quæ remunerationem per mille argenteos ob causam præactam notatur, in Evangelio autem per denarium diurnum significatur.

12 *Vinea mea coram me est.* Hæc sunt verba Christi de Ecclesia. Quasi dicat : Ecclesiam quam custodibus tradidi, nequaquam relinquo ; sed principalis custos ejus permaneo, invisibiliter operando in animabus fidelium, et gratiam ac virtutes infundendo, conservando ac perficiendo, et instigando mentem ad meliora accendendoque voluntatem, ac intus regnando per fidem et caritatem : qui promisi Ecclesiae, Ecce ego vobiscum sum cunctis diebus usque ad consummationem sæculi ; itemque, Non relinquam vos orphanos. Itaque, *Vinea mea coram me est*, id est, mihi est placita, et eam pie adspicio, nec a luce providentiæ meæ recedit.

Mille tui pacifici, et ducenti his qui custodiunt fructus ejus. Intricata est littera ista : quæ multipliciter elucidatur. Primo sic : *Mille*, supple, argentei : de quibus dictum est paulo ante, Vir affert pro fructu ejus mille argenteos, secundum primam expositionem. Itaque, *Mille argentei*, id est omnia temporalia, quæ pro Christo exposuisti, *tui pacifici* sunt, id est, ad pacem æternæ salutis tibi proficient, quia pro temporalibus virtuose expensis æterna bona recipies. Unde in

Luc. xvi, 9. Evangelio monui : Facite vobis amicos de

A mammona iniquitatis, etc. ; et rursus servo fideli, Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. *Et ducenti*, supple, argentei pacifici, id est, causæ salutis erunt, *his qui custodiunt fructus ejus*, id est præfatis Ecclesiæ custodibus seu prælatis, qui spirituales ac temporales argenteos, id est temporalia et spiritualia beneficia, communicant et impendunt sibi commissis : propter quod duplici honore sunt digni, et duplici præmio coronabuntur, gloriaturi de propriis subditorumque meritis, quemadmodum Danieli Gabriel ait : Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti ; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Itaque tam millenarius quam centenarius, quia uterque perfectus est numerus, plenam salutis æternæ remunerationem designat ; ducentenarius vero, id est duplicatus centenarius, designat ampliora bene præsidentium præmia. Vel per mille, designatur plenitudo futuræ mercedis ; per ducentos autem, remuneratio quædam in sæculo isto, eo modo quo ait Salvator : Omnis qui reliquerit patrem aut matrem, etc., centuplum accipiet, scilicet in præsentem, et vitam æternam possidebit.

Quidam exponunt sic : *Mille tui pacifici*, id est, o Ecclesia vinea Dei, hi qui in te sunt pacifici, pacem in se conservando, seu in aliis reformando, ac pacifice conversando, habebunt mille, supple, fructus retributionum et gaudiorum cœlestium, id est copiosos ac plurimos valde, ponendo numerum determinatum pro indeterminato. Beati enim pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. *Et ducenti*, supple, fructus, hoc est duplex perfectio præmiorum, conferentur *his qui custodiunt fructus ejus*, id est, opera bona efficiunt, et conservant in se ipsis ac aliis eum omni diligentia, custodientes corda sua ac subditorum. — Nonnulli exponunt sic : *Mille*, supple, fructus (ut dictum est), erunt *tui pacifici*, id est ipsius Christi, qui est pacificus et pacificator tuus, o vinea Dei : quoniam omne

Math. xxv, 21, 23.

1 Tim. v, 17.

Dan. xii, 3.

Math. xix, 29.

Ibid. v, 9.

Jer. xxxi, 22.
Zach. vi, 12.

Math. xx, 2.

Ibid. xxviii, 20.

Joann. xiv, 18.

bonum Ecclesiæ, præsertim redundat in Christum, et accidentale præmium ei est inde. *Ducenti* vero fructus, id est, multo minor est retributio seu gloria præsentium aliorum, quamvis justorum.

13 *Quæ habitas in hortis*, id est, tu, Ecclesia, quæ ubique terrarum commoraris in diversis regnis et locis uberrimis, ac particularibus Ecclesiis, congregationibusque devotis : sicut totum dicitur esse in partibus suis, et denominationem sortitur ab eis. In hortis quoque, id est, virtutum exercitationibus, in quibus sunt flores gratiæ, fructus virtutum, gramina meditationum et affectionum sanctarum, et in locis spiritualiter deliciosis, atque in ipsis virtutum deliciis. *Amici auscultant te* : id est, hi qui mihi obediunt, et te amant, avide ac diligenter te audiunt : sed et angeli sancti custodes tui, de tuo gratulantes profectu, diligenter considerant tua eloquia, cupientes ut fructuose loquaris. *Fac me audire vocem tuam*, sicut superius dixi, *Sonet vox tua in auribus meis* : id est, prædicationi, orationi et laudibus Dei tam assidue ac devote insistas, ut in hujusmodi actibus tuis delecter.

Cant. ii, 14.

14 Ad hæc respondet Ecclesia : *Fuge, dilecte mi*, id est, per gloriosam tuam ascensionem scande in cælum, ut illuc te sequar, et me illuc perducas. Vel, *Fuge*, id est, a Judæorum persecutione ad tempus te subtrahere, quousque tempus passioni tuæ præordinatum advenerit : quod utique Christus in Evangelio fecisse legitur, juxta

illud : *Jesus abscondit se et exivit de templo*; et denuo : *Jesus ergo non jam in palam ambulabat apud Judæos*. Vel, *Fuge*, id est, tecum celerrime transfer me de præsentis vitæ ærumnis ad regnum cœlestis, in quo æternaliter incessabiliterque me audias te laudantem. *Fuge quoque a cordibus reproborum, et ad meam prædicationem corda ingredi electorum*; fuge ab obstinata et incredula Synagoga, atque gentiles misericorditer visita. *Et assimilare*, id est, similem te ostende, hæc omnia velocissime peragendo, *caprea hinculoque cervorum* : quæ sunt bestię valde veloces, de quarum proprietatibus dictum est sæpe, et cui sponsus eis tam frequenter assimilatur. *Fuge, inquam, super montes aromatum*, id est, super cœlos ascende, et in cœlo empyreo reside, ac super omnium ordines angelorum quiesce ad dexteram Patris : qui cœli ac angeli sancti sunt montes aromatum, quia corporaliter aut spiritualiter eminent valde sublimiter, et in ipsis sunt voluptates plenæ felicitatis, suavissimique odores virtutum, ac perfectissimi actus donorum. Montes quoque aromatum, sunt corda electorum devota, cœlestium contemplativa, et quæ sursum sunt semper quærentia : super quos montes advenit sponsus, gratiose convertens, visitans, illuminans atque accendens eos, in quibus sunt odoramenta virtutum, remedia spiritualium infirmitatum, suavitates orationum, meditationum, divinarumque laudum.

Joann. viii, 59.
Ibid. xi, 54.

Coloss. iii, 1.

ARTICULUS XXV

DECLARATIO EJUSDEM CAPITULI OCTAVI, DE CHRISTO ET SPONSA PARTICULARI.

1 **Q**UIS mihi det te fratrem meum, etc. ? **D** æterni humanationem ! ita ut eum, quem Cherubim ac Seraphim comprehendere nequeunt, et cum reverentia inestimabili ac pavore adspiciunt, qui est Deus et creator,

Is. vi, 2, 3.

judex ac Dominus noster, imo et univ- A
 sorum, fratrem audeamus vocare. Hanc
 confidentiam præstitit summa et incom-
 prehensibilis dignatio, pietas atque dile-
 ctio ejus ad nos, qua tam supermisericor-
 dissime nos prævenit, et nostram naturam
 in unitate personæ, suæ divinæ conjunxit
 naturæ.

Hinc tantæ caritatis ac pictatis conside-
 ratione anima inflammata, exclamat : *Quis*
mihî det? id est, o utinam mihi præstetur,
 et utinam tu ipse mihi concedas, *te fra-*
trem meum, secundum naturam assum- B
 ptam : qui es Dominus Deus creator meus,
 secundum tuam majestatem divinam ac
 adorandam; *sugentem ubera matris meæ*,
 scilicet Virginis gloriosæ : qui gloriaris
 in documentis evangelicæ legis, et in do-
 nis ac bonis Dei Patris atque Ecclesiæ mi-
 litantis, ac instar sugentis, profundiora
 Scripturarum mysteria elicis ex eadem, et
 nobis per unctionem Spiritus Sancti hæc
 manifestas. *Ut inveniam te foris*, id est,
 etiam in exterioribus occupationibus, et
 activæ exercitiis vitæ, actualiter memor C
 sim tui; tamque perfecta sim in caritatis
 fervore, in sapientiali cognitione, in omni
 virtutum stabilitate, ut a tua contempla-
 tione ei actuali dilectione, a mentis recol-
 lectione et oratione interna non impediatur
 per externa; imo manducando, laborando,
 cum hominibus conferendo, semper me-
 mor sim tui, et omnia coram te faciam or-
 dinate. Et, o utinam inveniam te foris, id
 est, in cunctis sensibilibus creaturis te
 omnium gloriosissimum Creatorem con-
 templer, sapientiam tuam admirer, ma- D
 jestatem tuam honorem. A magnitudine
 enim speciei creaturæ, potes tu, omnium
 Conditor, conspici et agnoscere. Sicque in
 ordine universi, in floribus et virgultis,
 in arboribus, herbis et gemmis, in fecun-
 ditate terræ, vastitate Oceani, amplitudine
 aeris, magnitudine ignis elementaris, in
 fontibus, fluminibus ac maribus, in cælis,
 astris, planetis, animalibusque diversis,
 excellentiam tuam immensam sincere va-
 leam contemplari, decenter vereri, vehe-

menter diligere, devote laudare, ac totis
 semper viribus honorare : sicque ex his
 ad interiora rapiar, ac te sponsum *deoscu-*
ler, te totis adstringam præcordiis, et præ-
 cordialissimis amplectar visceribus. *Et*
jam me nemo despiciat : id est, ex hac
 tam familiari et amorosa tua adhæsione,
 deoseulatione, ac communionem tam emi-
 nenter dignificabor, ut nemo me queat
 rationabiliter aspernari, tanquam infide-
 lem tibi sponso cœlesti.

Insuper anima virtuosa zelo fraternæ
 salutis ac divini honoris succensa, dicit :
Quis mihî det, ut inveniam te foris, id
 est in proximorum conversatione ac mori-
 bus? hoc est, utinam des eis sic conversa-
 ri, quod in eorum vita, verbis et apparatu,
 gratia et pia tua præsentia inveniantur at-
 que reluceant ita, ut tu honoreris ab eis,
 et alii ædificentur in eis. Hoc quælibet
 religiosa persona pro sæcularibus oret. *Et*
deosculer, id est, de tali tui inventione
 foris tam cordialiter gaudeam, ac gratias
 tibi agam, ut præ vehementia pii amoris,
 totus in te resolver, et me ipsum intime C
 applicem tibi.

Apprehendam te brachiis caritatis, et
 cordis affectu te stringam, *et ducam in do-*
rum matris meæ, et in cubiculum geni-
tricis meæ, id est in mentes eorum inter
 quos vivo ac habito, seu in congregatio-
 nem et particularem Ecclesiam ejus ego
 sum membrum seu filius : hoc est, pro il-
 lorum conversione, profectu, salute te exo-
 rabo, et eos verbis et exemplis conabor in-
 ducere ad aperiendum tibi corda sua per
 desideria virtuosa, et ad recipiendum ac
 retinendum te in secretario ac thalamo
 mentis ac conscientie suæ, ut tibi semper
 adhæreant atque obediant. *Ibi me docebis*,
 id est, in tali actione et studio illuminabis
 me plenius de pertinentibus ad salutem,
 et diriges me, ut efficaciter sciam qualiter
 me in domo tua inter proximos ac domes-
 ticos oporteat conversari : ut cuncti ædifi-
 centur in me, nec sim alicui lapis offensi-
 onis, petræ scandali. Nempe qui ex caritate
 sincera pro communi bono et fratrum
 2

salute pie sollicitatur, et pro proximorum A laborat, orat, satagitque profectu, ut Deus in omnibus et ab omnibus honorificetur, præcipuam illuminationem meretur; ac tali homini tanquam amico et filio adoptivo carissimo, Deus omnipotens suas gratiarum divitias impertitur. Nam et talis quodammodo reficit Deum, qui ait per ^{1 Petr. iv, 11.} Isaïam : Hæc requies mea, reficite lassum. Hinc subditur : *Et dabo tibi poculum ex vino conditum**, id est, operationem tibi delectabilem exercebo, et offeram ex aliorum conversione, devotione ac eruditione salubri. *Et mustum malorum granatorum meorum*, id est, spiritualem inebriationem desideriorum ferventium mei ac proximorum, tibi cum omni gratiarum actione adscribam : sciens quod omnia nostra bona ac merita, tua sint munera.

Et ne, o proximi et amici, diffidatis de gratiosa adsistentia Dei : nam ecce *Lava ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me*, id est, tam amicabiliter et benigne se habet ad me, sicut sponsus ad sponsam suam, sub ejus capite ponit suam sinistram, et cum dextera sua amplectitur eam. Porro quod facit mihi pauperculæ et indignæ, faciet libenter et vobis : dummodo ad hoc vos disponatis, faciendo diligentiam vestram, et invocando directionem, præventionem, adsistentiam ejus. Non enim apud Deum est personarum acceptio, nec alieni quod in se est facienti, se negat. Itaque, *Lava ejus sub capite meo*, id est, mentem meam nunc pie sustentat, conservat ac roborat per beneficia hujus vitæ, per dona gratiæ suæ, per sacramenta Ecclesiæ, per consolationem internam, per futurorum bonorum fiduciam, per fervorem et alacritatem, quas habeo in ejus obsequio : ita quod jugum ejus suave est mihi et onus leve. Ex quibus spes mihi oritur certa, quod dextera (id est gloriosa præsentia sua et potestas piissima) amplexabitur me in cælis, quoniam ex perceptione præsentium numerum, certa fit expectatio futurorum. Præterea, qui ita appetit sustentari et amplexari a

sponso, omnem adulterinam, vilem, carnalem consolationem despiciat; negligentiam omnem et torporem abhorreat, et coram Deo ambulet reverenter, custodite ac pure.

Animam autem taliter se habentem in gravi hoc corpore, tam sinceram, alacrem ac ferventem, tam infatigabiliter proficientem, merito alii admirantur, dicentes : *Quæ est ista quæ ascendit de deserto*, id est, de corpore isto mortali? De quo ait Apostolus : Scio quod non habitat in corpore meo bonum. Et de consortio iniquorum relicto a Spiritu Sancto, discedit, properans ad spiritualia ac superna, ac dicens : Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus, de impedimentis quibus me a spiritualibus exercitiis impedit, de passionibus sensualitatis et inquinamenti carnis mortalis? *Innixa super dilectum suum*, id est, transitoriis spretis, soli cælesti sponso tota affectione adhærens, et propria defectuositate pensata, illius auxilio cum omni humilitate confidenter innitens.

Tali animæ loquitur sponsus : *Sub arbore malo suscitavi te*: id est, in ara crucis te ad vitam gratiæ resuscitavi; et quantum in me est, a somno peccati, ab omni pigritia te excussi : ita ut consideratione dilectionis, passionis ac mortis meæ, merito debeas inflammari, et tuam salutem cum metu, timore et tremore operari, jugiterque studere ut grata sis mihi, et mea secteris vestigia, crucifigendo spiritualiter temetipsam, et mei exemplo, obediendo ac patienter vivendo usque ad mortem. Recogita ergo me, qui tanta pertuli propter te; ne lasseris, et curre propositum tibi certamen cum gaudio, adspiciens in me tuæ salutis auctorem : qui proposito mihi gaudio, sustinui crucem, confusione contempta : quoniam propter te dignatus sum fieri opprobrium hominum atque abjectio plebis, et videri vermis magis quam homo; et visus sum tanquam leprosus, et quasi percussus a Deo, ut novissimus virorum, ut vir dolorum. Ecce qualiter

5

Rom. vii, 18.

Ibid. 21.

Philipp. ii, 12.

Ibid. 8.

Hebr. xii, 1, 2.

Ps. xxi, 7.

Is. lvi, 4, 3.

sub arbore crucis te suscitavi, ne unquam per ingratitude[m] aut negligentiam obdormias in morte. *Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua* : id est, Ecclesia pro maxima parte ingrata facta est mihi, et passionis meae saluberrima medicina est ei occasio majoris damnationis, eo quod meam caritatem ac passionem non penset, nec imitetur, imo rebellis sit, et carnalia assequatur.

6 Quod ne tibi quoque contingat, *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum*, id est, mihi totaliter configaris, beneficia mea perpendas, et mihi totis viribus obsequaris. Omnia quae pro te passus sum, cogita atque recogita, et quotidie diligenter revolve ac recole : primo, ad recordandum, ne obliviscendo seu non pensando gravissime pecces, quia praecipua pars ingratitude[m] est beneficiorum oblivio ; secundo, ad compatiendum ; tertio, ad imitandum et conformandum te amaritudini meae passionis, omnique caritati, patientiae, mansuetudini, humilitati, fortitudini, atque constantiae, quas in passione mea et persecutionibus meis exercui ac monstravi ; quarto, ad gratulandum de omni fructu et effectu salubri passionis ac mortis meae ; quinto, ad regratiandum ; sexto, ad admirandum quod ego Dominus majestatis pro te paupereula tanta sustinui ; septimo, ad diligendum, ut ex consideratione horum quae pro te pati dignatus sum, meo accendaris amore ; octavo, ad contemplandum altitudinem consilii sapientiae supergloriosissimae Trinitatis super modo redemptionis humani generis per me. Pone igitur me crucifixum super cor tuum, et assuesce indesinenter intueri mentaliter totius passionis meae acerbitatem ita attente, ac si praesentialiter et corporaliter videres me omnia illa pati ; et ante horum meditationem recollige memoriam tuam in me, atque per caritatem conjunge te mihi, et pensa quod pro te ex nimia caritate haec pertuli. Pariterque attende quantum tu affligereris, si taliter lacerareris flagellis,

A pungererisque spinis, et toto corpore violentissima distentione dissipareris, ac spissis clavis perforareris ; ac simul advertete, quis, qualis, et quantus sum ego, qui omnia illa sustinui.

Quia fortis est ut mors dilectio spiritualis, quam ad te habui, et qua me pro te exposui. De qua dixi : Majorem hac caritatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Etenim spiritualis dilectio, quantumlibet parva, major et fortior est omni amore carnali, omni sensuali affectione, omni amore inordinato ac vitioso : quoniam facit Deum super omnia incomparabiliter diligere, et esse paratum pro ipso mori, et malle mortem subire, quam Deum offendere. Ideo *lampades ejus, lampades ignis atque flammularum* : quia accendunt amantis praecordia, et erumpunt in verba flammigera, lucent et ardent, et fervida pariunt opera, aliosque inflammant.

7 Ideo *Aquae multae non poterunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam* : quae incomparabiliter pretiosior est omni terrena substantia ; cunctaque bona exteriora, imo et propria vita pro ea obtinenda, conservanda, perficienda, prompte sunt expendenda. De qua dictum est vere : Nil durum, nil asperum, nil grave, nil letale computat verus amor. Quod ferrum, quae vulnera, quae poena, quae mortes praevalent perfectum superare amorem ? Si amor est, omnia vincit. Ideo vitanda est et prorsus spernenda ac abjicienda est omnis carnalis et inordinata affectio, cura terrena, occupatio immoderata, et quidquid caritatem in nobis laedere potest sive minuere. Caritatis quoque profectui jugiter est studendum : considerando quam amabilis et superamabilis sit Dominus Deus noster in semetipso, beneficia etiam et promissa ipsius ; atque ex considerationibus his animam nostram excitando, hortando, assuefaciendo ad amorem superoptimi Dei ; item assidue adspirando ad ipsum cum ferventi affectu, et ejus pietatem incessanter rogando, ut carita-

Ps. xii, 4.

Joann. xv, 13.

tem suam in nobis quotidie augere et complere dignetur; insuper laudibus Dei libenter inhærendo, ac vigilanter fugiendo quidquid offensivum est ejus.

Præterea de anima devota, ad spiritua-
lem profectum ac unionem ardentem ad-
spirante, adhuc tamen pusilla et imperfe-
cta, loquitur sponsus ad paranymphos sive
8 sodales, quasi de puella parvula ad ample-
xum anhelantem, sed nondum satis anno-
sa et nuptiis apta : *Soror nostra parvula est*, id est adhuc imperfecta et in statu in-
cipientium quodammodo posita, *et ubera non habet*, quia adhuc modicæ illumina-
tionis ac caritatis esse videtur. *Quid facie-*
mus sorori nostræ in die quando alloquen-
da est, id est, quando tractabitur secum
de spirituali amplexu sponsi, et de perfe-
9 ctione interna ac desponsatione secundum
statum perfectum? *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea*.
Quasi dicat : Si jam apta videretur et per
virtutes morales consolidata, infunderemus
ei ornamenta intellectualium virtutum,
sapientiæ atque scientiæ illuminationes
secretas, et intelligentias Scripturarum
in arduis locis. *Si ostium est*, id est tantæ
perfectionis ut per ejus ducatum alii possint
introducui ad me, *compingamus illud*
tabulis cedrinis, id est, actibus pietatis
supernæ, caritatis fraternæ, unctionis in-
ternæ, perfectionibusque donorum.

Porro anima pia, et quamvis nondum
perfecta, tamen perfectionis cupida vehe-
menter, terrenaque omnia amore perfecti-
onis parata relinquere, imo et evangelica
adimplere consilia cupiens, audiens se dif-
ferri a conjunctione plena cum sponso,
vehementius inflammata ad ipsius inhæ-
sionem, subito, non interrogata, et continere
10 se nequiens, ait : *Ego murus, et ubera*
mea sicut turris. Quasi dicat : Nolite pu-
tare quod nimis parvula sim ad sponsi
amplexum, aut uberibus carens : quia tam
magna et fortis sum quasi murus, et ubera
mea ita grandia, tumida et exuberantia, ut
queant turri assimilari. Veruntamen non
præsumptuose aut me ipsam inaniter lau-

dans, hoc dico : quia etsi ex me ipsa sum
parvula, et alios lactare fovereque impo-
tens; tamen adjutorio sponsi, et gratiosa
præventionem, illuminationem inflammatio-
neque ejus, ad unionem cum ipso, et ad
spiritualium uberum actus idoneam me
confido, saltem ut tendam et adspirem ad
perfectam conjunctionem cum ipso. Pro-
pter quod addo : *ex quo facta sum coram*
eo quasi pacem reperiens, id est, quoniam
ipse misericorditer me prævenit, assump-
sit, redemit, et reconciliavit Patri æterno :
sicque per ipsius charismata gratiosa
efficio apta, nec æquanimiter ferre pos-
sum repulsam.

Istud totum dicere potest quæcumque
persona, cupiens religionem intrare, seu
perfectioni studere, cœlestibusque vacare :
eujus ubera, sunt tam pia ac fervida
desideria : quæ tamen ab aliis retrahitur,
quasi adhuc nimis juvenis, parva, inepta
ad talia. Quæ confidens in Domino, dicat :
Ego murus, quia omnia possum in eo qui
me confortat, *et ubera mea sicut turris*,
13 quia desideria mea ferventia pertingunt
usque ad sponsum cœlestem, *ex quo facta*
sum coram eo quasi pacem reperiens, id est,
quia ipse jam præstitit mihi aliqualem
pectoris pacem.

Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos.
Unaquæque anima virtuosa, sponsa est
Christi, et ager ejus, domus, thronus ac
vinea : ejus botri, sunt actus virtuosus,
spiritualiter reffectivi, et caritatis fervore
inebriativi. Hæc anima habet populos, quia
spiritualiter diligit proximos, et pro eorum
14 salute zelatur, sollicitatur, conatur; et
si præsit, habet quosdam sibi commissos,
pro quorum profectu sicut pro proprio
satagit. *Tradidit eam custodibus. Vir*
affert pro fructu ejus mille argenteos : quia
Christus pro ejus efficaci custodia largitur
tam animæ se ipsam custodenti, quam
ejus prælato, retributionem in cœlo plenariam.
Denique quadruplex est custodia hominis.
Prima et maxima, qua custoditur a Deo,
qui dixit ad Jacob : *Ero custos tuus*,
15 quocumque perrexeris. Unde orat Prophe-

Philipp. iv.
13.

11

Gen. xxviii
15.

Ps. xvi, 8. ta : Custodi me ut pupillam oculi. Secun-
 da, qua custoditur ab angelo sancto, juxta
 Ps. xc, 11. illud in Psalmo : Angelis suis mandavit de
 te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.
 Tertia, qua custoditur a suo praelato. Unde
 Ezech. iii, dictum est Ezechieli : Speculatorem te de-
 di domni Israel; et beatissimo Petro, Pasee
 Joann. xxi, oves meas. Quarta, qua per rationem et
 gratiam custodit se ipsum, juxta illud in
 Deut. iv, 9. Deuteronomio : Custodi te ipsum et ani-
 mam tuam sollicite. His tribus custodibus
 committit et tradit sponsus quamlibet ani-
 mam christifidelem. Nam et de traditione
 Eeclesiastico legitur :
 Eecli. xv, Deus creavit hominem, et reliquit eum in
 14. manu consilii sui.

12 *Vinea mea coram me est.* Dominus enim
 salvator et sponsus, providentiam habet
 universorum ac singulorum determinatam
 atque perfectam, præsertim fidelium ani-
 marum, quæ ei sunt placitæ, quas intue-
 tur et conservat piissime. *Mille tui pacifi-
 ci* : id est, o anima Christi sponsa, pacifici
 tui, id est hi qui tibi pacem pectoris, tem-
 poris, et æternitatis procurant, sunt mille,
 id est innumerabiles : videlicet angeli san-
 cti, et omnes ad mysticum corpus Christi
 pertinentes, qui juvant se invicem, et me-
 rita sua mutuo sibi communicant. Hinc
 IV Reg. vi, sanctus vir Elisens locutus est : Plures no-
 16. biseum sunt, quam cum illis. *Et ducenti
 his qui custodiunt fructus ejus.* Hoc juxta
 præcedentis expositionem articuli, de præ-
 latis accipitur, pro quibus plures ac spe-
 ciales fiunt orationes, et majora angelo-
 rum adsunt præsidia.

13 *Quæ habitas in hortis* : id est, o anima
 virtuosa, quæ in puritate conscientiæ et
 thalamo mentis quiescis, vel in congrega-
 tionibus commoraris devotis, et nunc per
 fidem, contemplationem, desiderium, in
 cœlestibus mansionibus habitas, et con-
 versationem habes in cœlis; in hortis quo-
 que, id est in amœnitatibus, fructibus,
 Philipp. iii, floribus delectationibusque virtutum; et
 20. nutritis in croceis; *amici auscullant te* :
 Thren. iv, id est, amatores tuæ salutis, angeli ac præ-
 5.

lati idonei, et omnes spiritualiter te aman-
 tes, verba et actus tuos advertunt, et vir-
 tuose te occupari desiderant, tuæque bona
 vident libenter. Ideo ne tam honorabiles
 ac fideles offendas aut contristes amicos,
 debes jugiter boni quid agere, et verecun-
 dari coram tantis ac talibus te turpiter,
 viliter, aut inhoneste habere. Etenim pro-
 bus animus veretur et erubescit coram eo
 peccare, quem pro se videt pie sollicitum.
Fac me audire vocem tuam, id est, tam
 reverenter et advertenter in orationibus
 tuis me alloquaris, tam pure ac fervide in
 hymnis, psalmis, ac canticis spiritualibus
 me collaudes, tam discrete alios exhorteris
 ac instruas, ut vox tua mihi in omnibus
 istis complaciat.

Fuge, dilecte mi, et assimilare capream, 14

*hinnuloque cervorum super montes aro-
 matum.* Sponsa hæc sapienter perpendens,
 quod sponsus nunc per prospera, nunc
 per adversa, nunc per consolationem dul-
 cissimam, nunc per consolationis subtra-
 ctionem, nunc per se ipsum, nunc per
 angelos vel homines virtuosos aut præsi-
 dentes visitet sponsas, pro hac ipsa salubri
 vicissitudine et alternatione sponsum præ-
 ceatur : ut scilicet fugiat ab ea, vel ab affli-
 ctionibus ejus cessando, eamque celeriter
 consolando, vel consolationem et alacri-
 tatem sensibilem subtrahendo ad tempus,
 ut interim quærat ferventius, et ipsa
 anima propriam defectuositatem humiliter
 recognoscat, et post hæc solita benignitate
 ad eam celeriter revertatur. Hinc sanctus
 Job dixit : Manum tuam longe fac a me ;

et rursus, Recede paululum ab eo, puta
 ab homine, ut quiescat. Vel, Fuge, quia
 indignam me judicio tua tam gratiosa præ-
 sentia : sicut princeps dixit Apostolorum
 ad Jesum, Exi a me, quia homo peccator
 sum, Domine. Fuge, inquam, et mane
 super montes aromatum, id est, in animabus
 sanctis et dignis, caritate, pietate, devotio-
 ne, et omni virtutum suavitate fragranti-
 bus requiescas. Porro aliæ hujus particulae
 expositiones, præhabita sunt.

Ephes. v,
 19.

Job xiii, 21.
 Ibid. xiv, 6.

Luc. v, 8.

ARTICULUS XXVI

ELUCIDATIO EJUSDEM CAPITULI OCTAVI, DE CHRISTO ET SPONSA SINGULARI.

SICUT in quibusdam amatoriiis cantilenis, finis eum principio in verbis aut sensu coincidit; ita in hoc Cantico canticorum, secundum expositionem quorundam: ita quod sicut exordium hujus libri, videlicet, Osculetur me osculo oris sui, est verbum sponsæ ad mysterium incarnationis Christi sponsi sui affectuosissime adspirantis, ita et initium hujus capituli.

Itaque singularis sponsa, sacratissima Virgo, Unigenitum Dei cupiens incarnari, ex affectionis sanctæ abundantia loquitur:

1 *Quis mihi det te fratrem meum*: id est, o Unigenite Patris æterni, quis mihi concedat, ut tu, Deus meus, qui eum Patre et Spiritu Sancto unus es Deus, unusque Dominus, fias frater meus, assumendo naturam humanam: sic, inquam, det te fieri et esse fratrem meum, *sugentem ubera matris meæ*, id est Scripturas legis ac Synagogæ, de qua nata sum, approbantem, et quasi instar sugentis eliciendo, profunda et obscura ejus mysteria elucidantem, prædicantem, delectabiliterque gustantem? *Ut inveniam te foris*, id est, videam te in assumpta humana natura visibiliter apparentem, et inter homines conversantem: et *deosculer* (juxta tertiam primi capituli expositionem). Et jam hoc facto ex me et

Baruch,
38.

Luc. 1, 48.

1 *Reg.* 1, 8.

Exod. xxxi,
26; *Deut.* xii,
14.

per me, nemo me despiciet: imo beatam me dicent, et honorabunt omnes generationes, tanquam sororem, matrem, singularemque sponsam dilectissimam, unicamque Dei incarnati amicam. Et vere non poterunt me tanquam sterilem aspernari, quum fuerim mater tua, qui melior mihi es, non solum plus quam decem filii, imo plus quam ceteri filii universi. In lege quippe sterilis erat maledicta, id est opprobrio habita; sed mater et virgo, Mater

potissime Filii Dei, dignitatis tam infinitæ, honorandissima comprobatur.

Insuper potest hic passus in persona exponi Virginis gloriosæ ardentissime cupientis fidem ac religionem unici Filii sui toto orbe terrarum diffundi, et ipsum sponsum, fratrem, filium, ac Dominum suum, ab universis et singulis debite honorari et coli: sieque invenire eum foris, id est in exterioribus quoque hominum factis et moribus, et præsertim in gentilitate conversa: quo facto, nemo eam despiceret, id est nullus credentium; sed tanquam Dei Matrem veneraretur, quia et honor Filii sui, honor est ejus, ac redundat in eam, sicut et ejus. Quemadmodum enim dixit Salvator, Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum; sic dicere potuit, Qui non honorificat Filium, non honorificat Matrem quæ genuit eum. Sicut quamplures hæretici volentes Patrem quasi honorare, asseruerunt Filium ejus eo omnino minorem; et per hoc non laudes et honorem, sed blasphemias obtulerunt: ita qui negant Christi deitatem, irrogant injuriam maximam Virgini Matri, et dignitatem ejus prorsus diminuunt. Sed et qui Christi transgrediuntur præcepta, nonne et Matrem ejus agnoscuntur offendere?

Joann. v
23.

Apprehendam te. Beatissima Mater dulcissimum Filium suum jugiter apprehendit spirituali apprehensione, contemplando, diligendo, brachiis caritatis stringendo eundem; vicissim quoque eum corporaliter apprehendit, ad lætandum, ad deferendum, ad amplectendum, ad deducendum, ac osculandum. *Et ducam in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ*. Gloriosissima Virgo namque, diebus puri-

2

Luc. 11, 22

ficationis impletis, duxit Filium suum ad templum, quod fuit domus Synagogæ; et fuit in eo quasi cubiculum ejus, videlicet Sanctum sanctorum. Lætis quoque oculis deduxit eum in hora ascensionis ad cœlestem Jerusalem matrem suam, et ad thronum gloriæ, veluti ad cubile. *Ibi me docebis.* Certum quod Christus increata ac genita sapientia Patris, Matrem suam dulcissimam atque docillimam docuerit omni hora in vita hac, instructione et unctio-
ne interna. In superna autem Jerusalem edocet eam sua beatifica visione, et de effectibus suis ac secretis mysteriis tam excellentissime eam informat, ut universi angelicorum spirituum [ordines] purgentur, illuminentur, ac perficiantur ab ea, ut divinus Dionysius fassus est.

Porro quod subditur, *Et dabo tibi poculum ex vino conditum*, quidam exponunt quasi verbum a Christo prolatum, et verbum ex ore Matris suæ rapiente, ac ei dicente : Et dabo tibi poculum ex vino conditum, id est lætitiâ spiritualiter inebriantem, cui erit admixta æterna securitas, dotesque corporis, et alia multa gaudium illud perficientia. Nihilo minus juxta sensum præhabitu, potest istud exponi in persona Virginis sacræ ad sponsum : cui de conversione et salvatione innumera-
bilium transgressorum impiissimorumque hominum dedit poculum ex vino conditum, id est multiplicis jucunditatis materiam.

3 *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Certissimum est quod per charismata gratiæ, per consolationes internas, per abundantiam meritorum, læva Christi fuleierit mentem Matris suæ dulcissimæ : quam et dextera sua familiarissime ac jucundissime est amplexata in cœlis.

5 *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens ?* Hoc in assumptione Virginis gloriosæ dicere potuerunt cum ingenti admiratione universi cœlestis Jerusalem cives, tam gloriosissimam Virginis assumptionem non mediocriter obstupe-

scientes : quæ tunc plenissime innitebatur super dilectum suum, qui eam de valle hæ lacrimarum ad tam excellentissimam felicitatem perduxit ac gloriam, super universam cœlorum militiam collocans eam. Similiter incomparabilem illum quotidianum benedictissimæ Virginis profectum in omni sapientia, virtute, dono, fructuque Spiritus, omnes Sancti mirantes, potuerunt hæc verba proferre.

Sub arbore malo suscitavi te. Constat quod Christus sua cruce et amarissima passione, suam quoque dilectissimam Matrem salvavit : ex qua re ipsa gratissima Mater jugiter accendebatur Filii sui amore; et sicut subjungitur, *Pone me ut signaculum super cor tuum*, ipsa affectuosissima et condolentissima Mater virginea, unicum Filium suum et cuncta ejus mysteria, omnem dilectionem ejus ad nos, et amarissimam passionem ipsius pro nobis, profundissime et prorsus indelebiter cordi suo impressit, sanguineisque litteris inscripsit; et omnibus modis in præcedenti articulo tactis, adorandi Filii sui recoluit passionem, videlicet ad condolendum, ad imitandum, ad regratiandum, ad admirandum, ad gratulandum, ad diligendum, ad contemplandum ac resolvendum; fuitque in ea dilectio instar mortis fortissima, pro qua ipsa despexit plenissime cuncta terrena.

8 *Soror nostra parvula est, et ubera non habet.* Hoc potuit Verbum æternum, Unigenitus Patris, ad cœlestes cives proferre de sacratissima Virgine adhuc in annis infantie existente, quando adhuc apta non erat concipere regem Messiam, ejus adventus in mundum tunc propinquavit. *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est per Gabrielem archangelum, annuntiantem ei Incarnationis mysterium, in ea, ex ea, et per ejus consensum esse complendum ? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea.* Optima Virgo fuit tunc murus, quia præclarissime sanctificata in utero, et confirmata in bono, et ante solitum tempus

6

8

9

cœpit (divino præventa auxilio) uti ratione, ac meritorie agere : ideo Deus ædificavit super eam propugnacula argentea, quia quotidie valde perfecit eam omni sapientia, virtute et gratia ad expugnandum invisibiles hostes, et ad conterendum caput antiqui fraudulentissimique serpentis. *Si ostium est.* Utique ostium fuit divinissima Virgo, per quam Salvator mundi venit in carne assumpta ad genus humanum; et per ipsam omnes habemus accessum ad Salvatorem et Judicem nostrum, tanquam per piissimam portam omnibus patulam et apertam. Et sicut Christus est Deus noster et misericordia nostra; sic ipsa est Mater et Domina nostra, misericordiæ janua. *Compingamus illud tabulis cedrinis,* id est latitudine caritatis, plenitudine pietatis, omni divinorum ornatu et permixtione charismatum : ut vere aptissima sit ut existat regina misericordiæ, genitrix gratiæ, advocata piissima, refugium miserorum, spes desolatorum, potentissima quoque et opulentissima sit ad succurrendum, ad protegendum, atque salvandum.

10 Denique ad præinductam questionem gloriosissima Virgo respondet : *Ego murus,* per gratiæ affluentiam atque in bono confirmationem, per firmum quoque propositum perpetuæ virginitatis, quantum in me est; *et ubera mea sicut turris :* tanquam dicat : Quamvis corporalia ubera habeo parva, tamen spiritualia mea ubera (utpote ardentissima desideria de Messie adventu, de mundi redemptione, de spirituali mei ipsius profectu, et præsertim de omnipotentis Dei debita honoratione in omnibus et a cunctis) sunt magna; *ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens,* id est, gratiosissime a Deo præventa, et in eo maxime tranquillata, et omnino concors et unanimis secum facta, tanquam consiliaria et secretaria ejus primaria.

11 *Vinea fuit pacifico in ea que habet populos.* Fecundissima vinea, pulcherrima nimis, fuit præstantissima Virgo, eminentissime deputata et consecrata vero Pacifico, Christo altissimo: et vinea ista omnes populos habet sibi subditos et commissos, præsertim credentes. *Tradidit eam custodibus,* id est angelis sanctis custodiendam : non, ne peccaret, quia confirmata fuit in bono, in tantum quod nec venialiter poterat peccare: sed ad reverentiam ejus, et ad consolationem ejus, profectum atque obsequium. Sub cruce quoque eam tradidit S. Joanni apostolo custodiendam. Similiter principi Apostolorum tanquam totius Ecclesiæ præsuli et prælato fuit humillime subdita.

12 *Vir affert pro fructu ejus mille argenteos :* id est, quicumque fidelis desiderio et amore complacendi Virgini benedictæ, et videndi eam perpetue in gaudio æternali, libenter relinquit et præstat pauperibus sua terrena. Christus quoque vir summus, confert pro fructu culturæ ac honorificentiae Matri suæ exhibitæ præmium gloriæ copiosum. *Vinea mea coram me est.* Hæc etenim præelectissima Virgo, ab æterno valde specialiter fuit in prædestinatione et in luce sapientiæ atque in bonitate complacentiæ Dei; et gratiosissime fuit eum ea, specialissimam habens eam ipsius. In assumpta quoque humanitate filialiter ac familiarissime est conversatus eum ipsa. *Mille tui pacifici,* id est, quos tu, o benignissima Domina, Deo pacificasti, vel qui alios faciunt tibi concordēs ac subditos, convertendo eos ad tuum obsequium et amorem, sunt mille, id est multi valde ac pene innumeri.

13 *Quæ habitas in hortis,* id est, tu, mundissima, sanctissima, et illustrissima Virgo, in mentibus devotis, puris, fructuosiss ac floridis, in spiritualibus commorans theoriis, in congregationibus religiosis, in sanctarum collectionibus virginum, in exuberantiis ac decoribus spiritualium deliciarum mansionibusque supernis; *amici auscullant te,* id est, universi Deum et te amantes ac venerantes, tuam vitam, sanctitatem ac dignitatem, tua miracula ac piissima gesta, tua eloquia cupide audiunt,

Joann. XIX
27.

12

13

gaudiose advertunt, teque æternaliter in-
tueri, audire et præsentem habere inef-
fabiliter gliscunt. *Fac me audire vocem
tuam*, id est, mutuo colloquamur : quia
in verbis sanctissimi oris tui delector,
laudes quas exhibes Deitati audio gratu-
lanter, orationes quas pro fidelibus ac
impiis fundis, amorose percipio.

14 *Fuge, dilecte mi*, id est, obstinata ac
perfida Synagoga relicta, ad gentium con-
versionem celeriter perge. Imo simul a
valle ista plorationum, ad æternitatis be-
atitudinem, properemus, ubi in osculo pa-

A cis quæ omnem sensum exsuperat, sine *Philipp. iv,*
interpolatione, æternaliter, jucundissime ^{7.}
perseveremus. Illuc me trahe post te, et
meritis tuis ac precibus meis militantem
Ecclesiam incessabiliter protege, imple,
reforma, illustra, ac perfice; eamque ad
triumphantis societatem Ecclesiæ, ad su-
pernorum *montes aromatum*, ad omnium
felicitatem cœlestium civium digneris per-
ducere. Ad laudem et gloriam Dei Patris
omnipotentis, qui tecum et cum Spiritu
Sancto unus est super omnia Deus subli-
mis et benedictus. Amen.

ENARRATIO
IN LIBRUM SAPIENTIÆ

PROŒMIUM

DISCE ubi sit sapientia*, ubi sit virtus, ubi intellectus, ut scias ubi sit longi- *prudencia
turnitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum, et pax. Baruch III, 14.

Virtus et sapientia Dei Patris Christus, in tantum commendavit nobis 1 Cor. I, 24.
sapientiam esse optandam, quærendam, amplectendam, quod beatitudinem nostram
in actu ipsius constituit : Hæc est, inquit, vita æterna, ut cognoscant te solum Joann. XVII,
Deum verum. Denique S. Joannes apostolus ad hoc Christum in mundum venisse 3.
fatetur, ut veri Dei notitiam nobis tribueret : Scimus, ait, quoniam Filius Dei ve- 1 Joann. V,
nit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum. 20.

Discere ergo debemus ubi sit sapientia : quo cognito, sciemus ubi sit vita, quia
sapientia vita est sapientis. Hinc et sanctus Job seiscitatur : Sapientia ubi inveni- Job XXVIII,
tur? et quis est locus intelligentiæ? Porro Salomon ait : Ubi humilitas, ibi et sa- 12.
pientia; Job vero, Ecce timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo, intel- Prov. XI, 2.
ligentia. Sed ad istas quæstiones patet ex Scripturis responsio. Docet enim nos divina Job XXVIII,
Scriptura, quod Deus est sapientia : et hæc Sapientia increata absolute accepta, 28.
tribus æternis et increatis Personis est communis, quæ sicut sunt una Deitas, una
essentia, ita et una Sapientia. Rursus docemur in sanctis Scripturis, quod in Deo
sit Sapientia genita, non creata. Hæc est Verbum æternum, a Deo Patre procedens, Prov. VIII,
et in ipso invariabiliter manens. Deinceps loquitur Scriptura de multiplici sapien- 22-30 ;
tia, creata, infusa, seu acquisita, prout super libros patuit Salomonis, et infra in Eccli. XXIV,
isto jam exponendo clarebit volumine. Quod specialiter liber Sapientiæ intitulatur : 5.
quia de sapientia, et nomine, origine, dignitate, actibus et differentiis, potestate et
efficaciis ejus tractat diffuse; specialiter de Christo, qui est sapientia Patris, et de
ejus adventu ac passione. Sed et documenta ejus sunt moralia et sapientialia valde.

Videntur autem antiqui et sancti doctores sentire, librum hunc a Salomone edi-
tum esse. Unde Ambrosius : In libro, inquit, qui Sapientia Salomonis inscribitur.
Et Augustinus super Psalmos loquens de Judæis crucifixoribus Salvatoris, affirmat :
Vocem eorum in Sapientia Salomonis cognoscimus : Morte turpissima condemnemus Sap. II, 20.
cum. Quæ verba, sicut et cetera quæ ibi allegat, in hoc libro continentur. Hieronymus autem testatur : Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est. Nam et ipse
stilus Græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Judæi dicunt a Philone compositum.

Sed quod aliqui Patres hunc librum Salomoni adscribunt, potuit evenire quoniam auctor libri istius infra in persona loquitur Salomonis; et item, quia ex verbis et sentiis Salomonis creditur compilatus. Hinc Rabanus narrat : Hunc librum assérit Hieronymus non a Salomone conscriptum, sed a Philone, doctissimo ac disertissimo Judæorum : quem pseudographum nuncupat, quoniam nomen alienum sibi usurpat. Insuper de Philone illo multa scribit Hieronymus in libro de Viris illustribus : quod scilicet multa fecit opuscula; et quod ab Alexandro Romam missus, notitiam et amicitiam habuit beatissimi Petri principis Apostolorum; et de Christianis S. Marci evangelistæ discipulis Alexandriae habitantibus edidit librum, eorumdem laudibus plenum.

ENARRATIO IN LIBRUM SAPIENTIÆ

ARTICULUS PRIMUS

EXPOSITIO CAPITULI PRIMI : DILIGITE JUSTITIAM, QUI JUDICATIS TERRAM.

LOCUTURUS auctor libri hujus de sapientia, exordium sumit a justitia, sine qua vera et salutaris sapientia non habetur. *Diligite justitiam, qui judicatis terram.* Quamvis enim justitia sit omnibus diligenda, præcipue tamen his qui præsentent aliis, quibus ex officio incumbit terram, id est subditos suos in terra morantes, judicare. Nec enim digni sunt alios judicare, aut in solio judicii residere, nisi qui justii sunt et prudentes : quum et judicare sit actus justitiæ, tanquam virtutis et habitus inclinantis ad recte judicandum ; est quoque actus prudentiæ, tanquam ipsum actum elicientis, prout Thomas in secunda secundæ, quæstione 60, magis declarat. Prudentia autem, secundum Philosophum in Ethicis, non nisi virtuosus veraciter inest. Quemadmodum ergo vile et ridiculosum est, indoctum sedere in cathedra doctrinæ, et officium docendi assumere ; ita indignum, præsumptuosum et stultum est, injustum in solio judicii ad faciendum judicium apparere. Nam et talis agit contra ordinem caritatis, quæ incipit a se ipsa, et post Deum potissime amat proprium suum subiectum. Ipsa quoque requirit justitia, ut homo se ipsum in primis judicet, corripiat, et emendet. Propter quod ait Apostolus : *Inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas,*

A supple, alium inordinate ; in quo enim alium judicas, te ipsum condemnas. Hinc Moyses filiis Israel ait : *Date ex vobis viros sapientes et gnaros, quorum conversatio probata sit in tribubus vestris, et ponam eos vobis principes.*

Deut. 1, 13.

Itaque, Diligite justitiam, id est virtutem et actum justitiæ, ita ut personaliter justisitis, et toto affectu æquitatem ametis, unicuique quod suum est exhibendo, adjudicando, et conservando ; et nec cupiditate, nec amore, nec odio, nec timore, nec aliquo modo contra justitiam quid agatis aut judicetis. Judex enim debet esse quasi viva lex et animata justitia, ut semper esuriant sitiaturque justitiam. Nihilominus justitiæ debent esse admixtæ clementia atque discretio. Porro, secundum Ambrosium primo de Officiis : Justitia est virtus quæ unicuique quod suum est tribuit, alienum non vindicat, utilitatemque propriam negligit, quatenus communem custodiat æquitatem.

Math. 5, 6.

Sentite de Domino in bonitate, id est, bene sentite de Deo, quod scilicet universorum providentiam habeat, et male judicata rejudicabit. Ideo ejus justitiam sequi conemini, et ejus intuitu timeatis judicare injuste, ne ab eo damnemini. Vel : *Sentite de Domino in bonitate,* id est, per bonitatem et virtuositatem, atque

Rom. 11, 1.

connaturalitatem seu conformitatem vestri affectus ad Deum, judicate de eo sic, ut vester affectus sit divinæ et increatæ æquitati conformis : sicque sentiatis de eo, quod ipse sit omnium iudex justissimus, non solum per nudam et informem, vestri intellectus notitiam, sed per ipsam voluntatis bonitatem, æquitatem ac sinceritatem. *Et in simplicitate cordis quærite illum* : id est, corde simplici, non duplici, sine simulatione, fictione et perversa intentione, optate et studete Deo placere, conjungi, et in gratia, sapientia ac virtute proficere, omnia ordinando ad honorem gloriamque ipsius. Hinc enim in *Eccli. i, 36.* Ecclesiastico scriptum est : Ne accesseris ad Deum duplici corde. Christus quoque in *Matth. vi, 23.* Evangelio ait : Si oculus tuus nequam fuerit, id est, perversa intentio, totum corpus tuum tenebrosum erit. Et alibi ait Scriptura : *Job xxxvi, 13.* Simulatores et callidi provocant iram Dei. Insuper, In simplicitate cordis quærite illum, id est, Deum cognoscere studeatis, per abstractionem et simplificationem intellectus vestri ab omni loco, tempore, corpulentia, imaginatione et materiali proprietate, ita ut sentiatis Deum simplicissimum esse, omnino immaterialem, indivisibilem, incircumscripibilem, et infinite simpliciozem omni mente creata, angelica et humana.

2 *Quoniam invenitur ab his qui non tentant illum* : quia tentare Deum, est species irreligiositatis, et contra illud : *Deut. vi, 16.* Non tentabis Dominum Deum tuum. Porro, secundum Augustinum in libro contra Faustum, tentatio Dei consistit in hoc, quod homo ad evadendum aliquid mali, vel ad consequendum aliquid boni, prætermittit facere quod in se est. Ideo, si quis omittat facere quod in se est ad obtinendam gratiam, opem seu illuminationem divinam, exspectans talia ex sola Dei provisione; Deum tentare censetur. Denique, tentare, est experimentum sumere de tentato : et ex ignorantia aut dubietate videtur procedere. Ideo aliquid agere vel postulare ad experiendum et explorandum providenti-

am seu omnipotentiam Dei, est Deum tentare, et contra reverentiam ejus. Ideo sic quærens aut orans, non meretur exaudiri, sed magis repelli. *Apparet autem eis qui fidem habent in illum* : id est, per exauditionis effectum, vel per secretorum revelationem, seu gratiosam illuminationem, ostendit suam benignitatem, providentiam ac potestatem, eis qui fide formata, id est per caritatem et actus virtuosos ornata, honorant, invocant, seu tendunt in ipsum. Hinc Salvator in Evangelio sæpius loquitur : Sicut credidisti, fiat tibi; et, Fides tua te salvam fecit; et, Omniaabilia sunt credenti; itemque, Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicitis monti huic, Tolle te, et mittere in mare, et obediet vobis. Hinc scriptum est : Postulet in fide nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur : non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. Et alibi habetur : Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo tentans Deum.

Perversæ enim cogitationes, videlicet dubitare de providentia Dei, et consimiles, quales sunt cogitationes tentantis Deum, separant, id est, mentem avertunt, a Deo : quia displicent ei, et veritati ac sapientiæ ejus contrariantur, sicque faciunt cogitantem a Deo distare, non loco sed dissimilitudine. Ideo scriptum est : Iniquitates vestræ dividerunt inter vos et Deum vestrum. Et alibi Dominus comminatur : Væ qui cogitatis inutile. Denuo et in Isaia hortatur : Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. *Probata autem virtus corripit insipientes* : id est, bene exercitata et approbata virtus, puta discretio, justitia, seu alia quævis, reddit hominem dignum ad increpandum imperitos, qui potius peccant ex ignorantia, aut infirmitate, seu vehementia passionis, quam ex proposito et habitu vitioso. Tales namque rationabili persuasionem induci facilius possunt ad pœnitentiam et emendam : quia cessante passione, ignorantia sublatam,

Matth. viii, 13.
Ibid. ix, 22.
Marc. ix, 22.
Matth. xvii, 19; xxi, 21;
Marc. xi, 23; Luc. xvii, 6.
Jacob. i, 6, 7.

Eccli. xviii, 23.

Is. lix, 2.

Mich. ii, 1.

Is. i, 16.

sæpe redeunt ad cor, seque emendant. Vir-
tus quoque quanto perfectior, tanto plus
inclinat ad caritativam et fraternam cor-
reptionem. Etenim quanto virtus fuerit
major, tanto amplius vitia abhorret sibi
contraria. Verumtamen hi qui ex habitu
pravo, electione, et certa malitia peccant,
aut vix, aut non, aut difficillime corri-
guntur. Ideo subditur :

4 *Quoniam in malevolam animam, cui*

placet ipsa malitia, et ex electione se ver-
tit ad vitia, *non introibit sapientia* : illa
præsertim quæ est donum Spiritus Sancti, B
et caritati inseparabiliter est conjuncta.
Talis etiam anima non acquiescit salutaris
doctrinæ, neque correptionem admittit sal-
lubrem. Idcirco non eruditur, sed in suis
manet perversitatibus atque erroribus. Id-

Prov. xii, 1. eo in Proverbiis dictum est : Qui diligit
disciplinam, diligit scientiam; qui autem
odit inreparationes, insipiens est. Et alibi :

Mich. iii, 1, 2. Numquid non vestrum est scire iudicium,
qui odio habetis bonum? *Nec habitabit in*
corpore subdito peccatis, id est in homi-
ne vitioso, carnalibus inquinamentis con-
cupiscentiisque subjecto, victo, oppresso.

Talia quippe vitia præcipue mentem ex-
cæcant, et obtusum cor faciunt, homi-
nemque assimilant brutis : imo fastidium
pariunt divinorum, et causant acediam.
Unde talis homo, nec a superiori potest
illuminari ob suam superbiam, neque ab
inferiori ob suam libidinem, nec ullum
invenit in eo sapientia aditum. Hinc Do-

Gen. vi, 3. minus in Genesi contestatur : Non perma-
nebit spiritus meus in homine in æter-
num, quia caro est. Nempe homo carnalis D
caro recte vocatur et corpus, sicut hoc

loco : quia quæ carnis sunt sapit, non
quæ Dei; et vilissima servitute subjectus
est, servitque carni. Ideo loquitur Isaias :

Is. xxviii, 9. Quem docebit Dominus scientiam? Et re-
spondet : Ablactatos a lacte, avulsos ab
ubere. Atque ut in Job asseritur : Sapien-

Job xxviii, 13. tia non invenitur in terra suaviter viven-
tium. Nam et Philosophus fatetur, quod
vita carnalium sit brutalis. Unde et Raba-
nus : Frustra, inquit, sibi blandiuntur phi-

losophi, et hæretici, ac falsi Christiani,
quod sapientes existant. Soli enim mundi
corde, sapientiam possunt accipere.

Verumtamen attendendum, quod est
quædam sapientia scholastica, acquisita,
informis, et naturaliter adipiscibilis : quæ
justis ac impiis est communis. Imo multi
ambitiosi, libidinosi ac vitiosi, dicuntur et
hoc modo sunt magni theologi et juristæ.
Nec etiam præacta sunt ita intelligenda,
quasi iniqui pœnitere et converti nullate-
nus queant : sic enim esset desperandum

de eis. Imo miseratione et gratiosa Omni-
potentis (qui animarum optimus medicus
est) præventionem, possunt repente conver-

ti, ac taliter pœnitere ut ubi abundavit
iniquitas, abundet et gratia : ita ut recte
dicatur, Hæc mutatio dexteræ Excelsi. Ver-

umtamen raro fit istud, et prædicta in-
telligenda sunt ad innuendum quam rara
et difficilis sit talium vera conversio, ad
naturales causas respiciendo. Juxta quem

sensum scriptum est : Si potest Æthiops
mutare pellem suam, et pardus varietates
suas; et vos poteritis benefacere, quum
didiceritis malum. Itaque vera et salutaris
sapientia, quæ virtutibus est conjuncta,
sine quibus nec prudentia esse valet, ma-

levolam animam non introibit, quamdiu
talis manet hujusmodi anima. Potest au-
tem converti, sicque sapientiam veram
sortiri. De qua Jacobus ait apostolus : Quæ

desursum est sapientia, primum quidem
pudica est, deinde pacifica, modesta, sua-
sibilis, bonis consentiens, plena miseri-

cordia et fructibus bonis.

Denique, quod sapientia ista salubris
infusa, non ingrediatur animam malitio-
sam sive malevolam, probat subdendo :

Spiritus enim sanctus disciplinae, id est
Spiritus Sanctus, fons, causa, et doctor
totius notitiæ disciplinalis, quæ dirigit, or-

dinat, seu reformat habentem. De quo Spi-
ritu fertur in Psalmo : Verbo Domini cæli
firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis
virtus eorum; et in libro Judicium sæpe,

Factus est super eum Spiritus Domini; et,
Irruit in eum Spiritus Domini; in Job quo-

5
Jacob. iii, 17.
Ps. lxxvi, 11.
Jer. xiii, 23.
Jacob. iii, 17.
Ps. xxxvii, 6.
Judic. xi, 29.
Ibid. xiv, 6.
19; xv, 14.

que, Spiritus Dei fecit me; itemque in A
 4. Isaia, Et nunc Dominus misit me, et Spi- Rom. 1, 26.
 16. ritus ejus. In quibus utique verbis, inter Ps. LXXX,
 13.
 Dominum et Spiritum ejus insinuatur di-
 stinctio, haud dubium quin personalis. Et
 quoniam ille qui perhibet ibi se missum,
 ad litteram intelligitur Christus, prout ex
 circumstantia textus probatur, in verbis
 illis tota superbeatissima innuitur Trini-
 tas. Itaque, Spiritus sanctus disciplinae ef-
 fugiet fictum, id est, hominem simula-
 torem, hypoeritam, versutum, duplicem
 corde inhabitare despiciet, quum ipse Spi- B
 ritus Sanctus sit simplicissimus, sinceris-
 simus, essentialiter sanctus, et Spiritus
 veritatis. Ideo fictus talis, est sibi omnino
 dissimilis, et præcipue displicens. Hinc
 Joann. xiv, 17; xv, 26; xvi, 13.
 Christus in Evangelio, contra hypoeritas
 Matth. vi, 1-6, 16-18; vii, 3-5.
 sæpissime atque acerrime sermocinatur;
 et de hypoerisi specialissime reprehendit
 Ibid. xv, 7, 8; xxii, 18-22; xxiii, 3-7, 13-36.
 Scribas et Pharisæos. Et maxime docet ut
 Ibid. vi, 1-6; 16-18; xxiii, 8-12.
 omnia pura agamus intentione, sinceroque
 animo, ad gloriam Dei, in vera humilitate,
 cupientes nesciri, quantum in nobis est,
 nisi ut præcepta publice impleamus ad C
 Creatoris honorem, proximorumque ædi-
 ficationem. Estque vitium istud tam grave,
 ut propter illud nec miserabilibus per-
 sonis Dominus misereatur, juxta illud :
 Is. ix, 17. Propter hoc super adolescentulis ejus non
 lætabitur Dominus, et pupillarum et vi-
 duarum ejus non miserebitur, quia omnis
 hypoerita est et nequam.
 Et auferet se a cogitationibus quæ sunt
 sine intellectu : id est, gratiam suam ab-
 trahet ab habentibus cogitationes vanas,
 imperitas, et insensatas, quæ infinitæ Sa- D
 pientia contrariantur, et displicent ei. Quæ
 protestatur : Ego Sapientia habito in con-
 silio, et eruditis intersum cogitationibus.
 Prov. viii, 12.
 Quæ et in Evangelio ait quibusdam : Ut
 4. Matth. ix, 4.
 quid cogitatis mala in cordibus vestris?
 Et corripietur ipse fictus a supervenien-
 te iniquitate, id est, demerito suæ simu-
 lationis et duplicitatis permittetur in alia
 peccata incidere, secundum quod unum
 peccatum pondere suo trahit ad aliud.
 Sicque idem peccatum, est peccatum et
 poena peccati, scilicet vitii præcedentis.
 Unde ait Apostolus : Propter quod tradi-
 dit illos Deus in passiones ignominia; et
 ipse Deus in Psalmo, Dimisi eos secun-
 dum desideria cordis eorum. Vel, Corri-
 pietur a superveniente iniquitate, id est,
 propter culpam sibi advenientem, debite
 punietur.
 Benignus est enim spiritus sapientia, 6
 id est Spiritus Sanctus dator et inspirator
 totius sapientia salutaris, sine quo nil pos-
 sumus boni cogitare aut loqui, dicente
 B Apostolo : Fiduciam talem habemus ad
 Deum, non quod simus sufficientes cogi-
 tare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed
 sufficientia nostra ex Deo est; itemque,
 Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi I
 in Spiritu Sancto, id est cum attentione,
 ex caritatis affectu proferre. De quo scri-
 ptum est in Evangelio : Quum autem ve-
 nerit ille Spiritus veritatis, docebit vos
 Joann. xvi, 13.
 omnem veritatem. Qui etiam potest dici
 spiritus sapientia, id est Spiritus Christi,
 qui est virtus et Sapientia genita Dei Pa- I
 tris, a qua procedit sicut a Patre. Hic ita-
 que spiritus sapientia benignus est, id est
 essentialiter pius et bonus, ignis æterni
 amoris, imo amor æternus.
 Et non liberabit maledicum a labiis
 suis, id est, hominem maledicum, de-
 tractorem, blasphemum, induratum, non
 eruet a vitiis suæ pestiferæ lingua, nec a
 poena æterna, quam pro ea meretur : quia
 communiter tales justo relinquit judicio.
 Unde et Christus in Evangelio asserit :
 Qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum,
 Matth. xii, 32; Marc. iii, 29.
 non habet remissionem in hoc sæculo, ne-
 que in futuro. Sic enim quædam dicuntur
 irremissibilia crimina, quia raro et diffi-
 culter dimittuntur. Vel : Maledictum, id
 est culpa maledictionis prolata in ali-
 quem, non liberabit a labiis suis, id est,
 non sinet hominem liberari a sententia
 damnationis labiorum Spiritus Sancti :
 quam proferet ipse Spiritus Sanctus con-
 tra maledicos, secundum illud Isaia : La-
 Is. xxx, 27, 28.
 bia Dei repleta sunt indignatione, Spiritus
 ejus velut torrens inundans ad perdendas

- Is. xi, 4. gentes in nihilum; et rursus, Spiritu la- A quoque per ejus sapientiam sunt formata, biorum suorum interficiet impium. secundum quod in Genesi legitur : Spiritus Dei ferebatur super aquas; et alibi, Spiritus Domini ornavit cœlos. Rursus : Replevit orbem terrarum, id est mundum inferiorem, variis rebus, speciebus, animalibus mixtis, et necessariis vitæ, sicut fertur in Psalmo : Impleta est terra possessione tua. Etiam per alium Prophetam dicitur : Respexit terram, et implevit eam pecudibus. — Spiritualiter demum replevit orbem terrarum, id est habitantes ubique per gyrum terræ, seu Ecclesiam toto orbe terrarum diffusam, variis gratiæ donis, præsertim sub evangelica lege, ejus tempus dicitur tempus gratiæ. Unde ait Apostolus : Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii gratia sanitatum, alii operatio virtutum, alii genera linguarum, alii discretio spirituum, alii interpretatio sermonum : hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Hoc in beatissimis Apostolis et primitiva Ecclesia cœptum est fieri in Jerusalem, prout in Actis recitatur. Sed et bona naturæ, dona fortunæ, necessaria vitæ, sunt ab eo.
- Et hoc quod continet omnia*, id est, Spiritus Sanctus omnem in se perfectionem comprehendens, in quo omnia causaliter exemplariterque consistunt, relucent ac continentur tanquam in creatore, et quod cuncta conservat in esse, sine ejus mantenentia nec ad momentum possent durare, *scientiam habet vocis*, id est, omnia quæ proferuntur per linguam, agnoscit.
- D Scientiam quoque linguarum confert, ut in Apostolis multisque aliis patuit : quibus repente concessit facultatem loquendi omnium linguis, notitiam etiam intelligendi idiomata cuncta. Qui et olim in ædificatione Babylonicæ turris linguas confundit, et ineffabiliter novas instituit. Vel : *Hoc quod continet omnia*, id est, homo habens aliquid commune cum omni creatura. Propter quod in Evangelio homo, omnis creatura vocatur, quum dicitur : Prædicare Evangelium omni creaturæ. Nempe
- Is. xi, 4. *Quoniam renum illius*, id est appetitio-
num sensualium ipsius maledicti, *testis est*
Jer. xxix, Deus. Qui ait per Prophetam : Ego sum
23. judex et testis. Ipse etenim omnia intue-
tur, et in judicio contra iniquum dat testi-
monium, ostendens se universa illius pec-
cata conspexisse et nosse. Qui per alium
Amos v, 12. Prophetam fatetur : Cognovi multa scelera
vestra. *Et cordis illius scrutator est verus*,
id est, Deus est infallibilis examinador et
cognitor cogitationum affectionumque in-
tellectualium hominis vitiosi. Qui, teste
I Cor. iv, 5. Apostolo, in futuro judicio revelabit abscon-
dita tenebrarum, et manifestabit consilia
cordium. Qui per Jeremiam loquitur : Pra-
vum est cor hominis et inscrutabile : quis
9, 10. cognoscet illud ? Ego Dominus scrutans
cor, et probans renes, qui do unicuique
juxta vias suas, et juxta fructum adinven-
tionum suarum. *Et linguæ ejus auditor*, id
est cognitor verborum maledicti præfati.
Quemadmodum autem in nobis intellectus
designatur nominibus sensuum exteriorum,
Is. v, 9. ita in Deo, qui ait per Isaiam : Re-
velata sunt hæc in auribus meis (Domini
exercituum). Et in Exodo dicitur : Clamor
Exod. iii, filiorum Israel venit ad me, et gemitum
9; vi, 5. eorum audiui. Veruntamen, sicut Spiritus
Sanctus dicitur corda scrutari ac investi-
gare, non quasi ex ignorantia quadam ri-
mando, aut quasi ardua ac difficilia sibi
discutiendo et inquirendo, sicut homo di-
citur Scripturas scrutari; sed quia omnia
clarissime et profundissime ac diligentis-
sime intuetur, juxta illud Apostoli, Spiritus
I Cor. ii, 10. scrutatur omnia, etiam profunda Dei :
sic dicitur verba audire, non quasi ab ex-
tra percipiendo, sed intra æternaliter ac
invariabiliter inspicendo ac prænosecen-
do : nec mirum, quum ipse sit Deus. Ideo
subditur :
- 7 *Quoniam spiritus Domini replevit or-
bem terrarum*. Sua etenim majestate in-
circumscripita implet ac penetrat omnia,
juxta illud : Numquid non cœlum et ter-
ram ego impleo ? dicit Dominus. Omnia
- Gen. i, 2.
Job xxvi,
13.
Ps. ciii, 24.
Baruch iii,
32.
I Cor. xii,
8-11.
Act. ii, 1-11.
Gen. xi, 7-
9.
Marc. xvi,
15.

- cum Deo et angelis in intellectuali perfectione communicat; cum brutis, in sensitiva; cum terræ nascentibus, in vegetativa; cum elementis et mixtis inanimatis, in esse. *Scientiam habet vocis*, id est facultatem loquendi atque peritiam: et sicut jam tactum est, supernaturaliter a Spiritu Sancto accepit facultatem notitiamque linguarum, atque intelligentiam Scripturarum, quemadmodum Paulus fatetur: Gratias ago Deo, quod omnium vestrum linguis loquor.
- 8 *Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere Deum omnia cognoscentem.* Qui per Jeremiam prophetam ait: Putasne Deus e vicino ego sum, et non Deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum? *Nec prateriet illum corripiens iudicium*: id est, Deus districte omnia iudicans, non deseret illum impunitum, quum et Christus in Evangelio protestetur: De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicii. Et denuo: Ex verbis tuis, inquit, damnaberis. Unde et in Job asseritur: Deus inultum abire non patitur. Contra quod stulti in Isaia præsumunt, dicentes: Flagellum inundans quum transierit, non veniet super nos.
- 9 *In cogitationibus enim impii interrogatio erit*: id est, cogitationes iniquorum Deus in iudicio discutiet, iudicabit, ac puniet: juxta illud, Dominus interrogat iustum et impium; et rursus, Oculi Domini super facientes mala. Unde per Isaiam protestatur: Ego autem cogitationes eorum venio ut congregem. *Sermonum autem illius auditio ad Deum veniet*: id est, Deus per justam sententiam ac vindictam, ostendet se audisse et scire verba iniqui. Qui in Genesi locutus est: Clamor Sodomorum venit ad me. Atque ad Cain: Vox, inquit, sanguinis fratris tui clamat ad me. *Et ad correptionem iniquitatum illius*, id est, auditio sermonum iniqui ad hoc ad Deum perveniet, ut ab eo debite puniatur eum vitiis sibi annexis. Vel sensus est, quod Deus suo justo iudicio veniet ad ini-
- quum, ad puniendum iniquitates ipsius, quemadmodum per Sophoniam disseruit: Disperdam eos qui avertuntur de post tergum Domini, et qui Dominum non exquisierunt. *Quoniam auris zeli audit omnia*, id est intellectus Dei zelantis, id est vehementer amantis animarum salutem, et contra vitia æmulantis, universa cognoscit. Hinc Deus vocatur zelotes, et amor, ac zelus: qui essentialiter caritas est; et in quo idem sunt, zelans, ac zelus. Qui in Exodo fatetur: Ego sum Dominus Deus fortis, zelotes. *Et tumultus*, id est inquietudo, *murmurationum non abscondetur*: quia in iudicio manifestabitur, ac graviter punietur, quantumcumque nunc occultetur.
- Custodite ergo vos a murmuratione*, id est, eam diligenter vitate, quæ nihil prodest. Imo et plurimum obest; atque tam grave peccatum est, ut asserat Augustinus quod populus Israel nullo peccato legitur Deum tam graviter offendisse ut murmurando. Ideo ait Apostolus: Neque murmuraveritis, sicut quidam illorum murmuraverunt, et a serpentibus perierunt. Christus quoque perversis in Evangelio loquens: Murmuratores, inquit, filii murmuratorum, implete mensuram patrum vestrorum. Nec solum enorme est contra Deum, sed etiam contra ejus vicarios ex impatientia murmurare, quum Moyses murmurantibus contra se et Aaron, dicat in Exodo: Non contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Et alibi legitur: Ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore: quod quum audisset Dominus, iratus est, et accensus est in eos ignis Domini. Si tam dire ac subito sunt plagati, qui itinere longo confecti ac lassi, murmuraverunt: quid damnationis imminet eis qui pro levi ac modica murmurant causa, imo frequenter pro non causa, hoc est omnino irrationabiliter, ex sua gulositate, elatione, impatientia? sicut de quibusdam in Psalmo fertur: Si vero non fuerint saturati, et murmurabunt. Advertant hi quod Dominus in libro Numero-

Soph. 1, 6.

10

Exod. xxxiv, 14.
I Joann. iv, 8, 16.

Exod. xx, 5.

11

I Cor. x, 10;
Num. xxi, 5, 6.

Matth. xxiii, 32.

Exod. xvi, 8.

Num. xi, 1.

Ps. lvi, 16.

Num. xiv, rum dixit : Omnes qui murmurastis contra A
29, 30. me, non intrabitis terram super quam le-
 vavi manum meam, ut darem eam vobis.

Sap. xi, 17. *Et a detractioe parcite linguæ,* id est,
 linguas vestras non polluatis, nec ad sup-
 plicia obligetis, obloquendo per eas. Per
Rom. vi, 13. quæ enim quis peccat, per hæc et puni-
 tur. Unde hortatur et Apostolus, ut non
 exhibeamus membra nostra arma iniqui-
 tatis peccato. Verumtamen a detractioe
 præsertim parcendum est animæ, ne æter-
 naliter condemnetur. Est enim detractio
 valde enorme crimen, et gravius rapina B
 ac furto. Atque, ut ait Bernardus, Lingua
 detractoris est gladius biceps, occidens
 non solum animam detrahentis, sed etiam
 audientis : imo et quantum in se est, ani-
 mam quoque ejus cui obloquitur, cui dat
 occasionem invidiæ contra se, quum per-
 ceperit sibi esse detractum. Contra hoc
 pessimum virus, dicta sunt multa super
 Proverbia. In quibus inter cetera Salomon
 ait : Cum detractoribus ne commiscearis,
 quia repente consurget perditio eorum ; et
 denuo, Qui detrahit alicui rei, ipse in fu-
 turum se obligat. Itaque qui detrahit, non
 parit, sed crudelis est linguæ, quia ab-
 utitur ea, et ei injuriatur, sicut et is qui
 per alia membra peccat. Hinc apostolus
 Jacobus, ad probandum quam grave sit
 uti lingua perverse in maledicendo aut
 obloquendo, utitur exemplo naturæ, dicen-
 do : Numquid fons ex eodem foramine
 emanat dulcem et amaram aquam ? Num-
 quid potest, fratres mei, ficus uvas facere,
 aut vitis ficus ? Et iterum asserit : Qui de-
 trahit fratri, detrahit legi.

Prov. xxiv, ait : Cum detractoribus ne commiscearis,
21, 22. quia repente consurget perditio eorum ; et
Ibid. xiii, denuo, Qui detrahit alicui rei, ipse in fu-
13. turum se obligat. Itaque qui detrahit, non
 parit, sed crudelis est linguæ, quia ab-
 utitur ea, et ei injuriatur, sicut et is qui
 per alia membra peccat. Hinc apostolus
 Jacobus, ad probandum quam grave sit
 uti lingua perverse in maledicendo aut
 obloquendo, utitur exemplo naturæ, dicen-
 do : Numquid fons ex eodem foramine
 emanat dulcem et amaram aquam ? Num-
 quid potest, fratres mei, ficus uvas facere,
 aut vitis ficus ? Et iterum asserit : Qui de-
 trahit fratri, detrahit legi.

Jacob. iii, ait : Cum detractoribus ne commiscearis,
11, 12. quia repente consurget perditio eorum ; et
Ibid. iv, 11. denuo, Qui detrahit alicui rei, ipse in fu-
 turum se obligat. Itaque qui detrahit, non
 parit, sed crudelis est linguæ, quia ab-
 utitur ea, et ei injuriatur, sicut et is qui
 per alia membra peccat. Hinc apostolus
 Jacobus, ad probandum quam grave sit
 uti lingua perverse in maledicendo aut
 obloquendo, utitur exemplo naturæ, dicen-
 do : Numquid fons ex eodem foramine
 emanat dulcem et amaram aquam ? Num-
 quid potest, fratres mei, ficus uvas facere,
 aut vitis ficus ? Et iterum asserit : Qui de-
 trahit fratri, detrahit legi.

Quoniam sermo obscurus, id est in oc-
 culto prolatus, ut est detractio ; vel, Ob-
 scurus, id est vitiosus, utpote luce justitiæ
 veritateque carens ; vel, Obscurus, id est
 sophisticus, et quodammodo veritatis co-
 lore opertus, quum sit fallax aut falsus ;
in vacuum non ibit, id est, sine pondere
 culpæ non profertur, nec carebit gravami-
 ne pænæ. *Os autem quod mentitur* men-
 dacio pernicioso, quod intentione nocendi
 pronuntiatur, *occidit animam* occisione

peccati. De qua ait Salvator : Dimitte mor-
 tuos sepelire mortuos suos ; atque Eze-
 chiel, Mortificabant animas quæ non mo-
 riuntur. Hinc ait Psalmista : Perdes omnes
 qui loquuntur mendacium. Et præsertim
 iniquum est mentiri in foro judicii, falsum
 testimonium perhibendo. Imo et reus mor-
 taliter peccat, veritatem negando judici,
 a quo pro suo excessu est occidendus : ita
 quod nec timor mortis eum excusat a
 mortali peccato in tali mendacio. Quanto
 magis, qui extra talem casum mendaciter
 se excusant ? Porro mendacium jocosum,
 et item officiosum, venialia sunt ex genere
 suo : quæ tamen cum tanta complacentia
 aut assuefactione possent proferri, quod
 essent mortalia. Præterea, quamvis di-
 etum sit, Os quod mentitur, occidit ani-
 mam ; aptius tamen dici potest, quod ani-
 ma per oris sui abusum ac mentionem
 occidit se ipsam. Ipsa namque per ratio-
 nem tenetur membra ac organa sui cor-
 poris refrenare ac gubernare.

Nolite zelare mortem in errore vita
vestræ : id est, non ametis mortem culpæ
 vivendo erronee ; nec etiam desideretis aut
 vobis ipsis inferatis mortem corporalem
 ex impatientia propter vitæ præsentis ad-
 versa, aut ex irrationabili tædio vitæ, aut
 quasi putantes per mortem corporalem
 pœnas vitare, quasi anima sit mortalis,
 quum post vitam præsentem sequantur
 multo graviora supplicia, maxime eos qui
 sibi ipsis sacrilegas injiciunt manus. *Ne-
 que acquiratis perditionem in operibus
 manuum vestrarum,* id est, nolite dam-
 nationem mereri per opera vitiosa. Et per
 manus, intelligenda sunt cetera membra
 operativa, seu potius operativæ potentia.
 Similiter per opera, subintelligendæ sunt
 omissiones operandorum.

Quoniam Deus mortem non fecit. Cer-
 tum est quod mortem culpæ Deus non
 fecit : quæ mors est formaliter ipsum pec-
 catum, quod non est aliquid positivum,
 quantum ad suam deformitatem, nec est
 a Deo, sed a voluntate perversa. Voluntas
 namque creata et libera, in quantum ex

Matth. viii, rum dixit : Omnes qui murmurastis contra A
22. me, non intrabitis terram super quam le-
 vavi manum meam, ut darem eam vobis.
Ezech. xiii, Mortificabant animas quæ non mo-
19. riuntur. Hinc ait Psalmista : Perdes omnes
Ps. v, 7. qui loquuntur mendacium. Et præsertim
 iniquum est mentiri in foro judicii, falsum
 testimonium perhibendo. Imo et reus mor-
 taliter peccat, veritatem negando judici,
 a quo pro suo excessu est occidendus : ita
 quod nec timor mortis eum excusat a
 mortali peccato in tali mendacio. Quanto
 magis, qui extra talem casum mendaciter
 se excusant ? Porro mendacium jocosum,
 et item officiosum, venialia sunt ex genere
 suo : quæ tamen cum tanta complacentia
 aut assuefactione possent proferri, quod
 essent mortalia. Præterea, quamvis di-
 etum sit, Os quod mentitur, occidit ani-
 mam ; aptius tamen dici potest, quod ani-
 ma per oris sui abusum ac mentionem
 occidit se ipsam. Ipsa namque per ratio-
 nem tenetur membra ac organa sui cor-
 poris refrenare ac gubernare.

Nolite zelare mortem in errore vita
vestræ : id est, non ametis mortem culpæ
 vivendo erronee ; nec etiam desideretis aut
 vobis ipsis inferatis mortem corporalem
 ex impatientia propter vitæ præsentis ad-
 versa, aut ex irrationabili tædio vitæ, aut
 quasi putantes per mortem corporalem
 pœnas vitare, quasi anima sit mortalis,
 quum post vitam præsentem sequantur
 multo graviora supplicia, maxime eos qui
 sibi ipsis sacrilegas injiciunt manus. *Ne-
 que acquiratis perditionem in operibus
 manuum vestrarum,* id est, nolite dam-
 nationem mereri per opera vitiosa. Et per
 manus, intelligenda sunt cetera membra
 operativa, seu potius operativæ potentia.
 Similiter per opera, subintelligendæ sunt
 omissiones operandorum.

Quoniam Deus mortem non fecit. Cer-
 tum est quod mortem culpæ Deus non
 fecit : quæ mors est formaliter ipsum pec-
 catum, quod non est aliquid positivum,
 quantum ad suam deformitatem, nec est
 a Deo, sed a voluntate perversa. Voluntas
 namque creata et libera, in quantum ex

peccati. De qua ait Salvator : Dimitte mor-
 tuos sepelire mortuos suos ; atque Eze-
 chiel, Mortificabant animas quæ non mo-
 riuntur. Hinc ait Psalmista : Perdes omnes
 qui loquuntur mendacium. Et præsertim
 iniquum est mentiri in foro judicii, falsum
 testimonium perhibendo. Imo et reus mor-
 taliter peccat, veritatem negando judici,
 a quo pro suo excessu est occidendus : ita
 quod nec timor mortis eum excusat a
 mortali peccato in tali mendacio. Quanto
 magis, qui extra talem casum mendaciter
 se excusant ? Porro mendacium jocosum,
 et item officiosum, venialia sunt ex genere
 suo : quæ tamen cum tanta complacentia
 aut assuefactione possent proferri, quod
 essent mortalia. Præterea, quamvis di-
 etum sit, Os quod mentitur, occidit ani-
 mam ; aptius tamen dici potest, quod ani-
 ma per oris sui abusum ac mentionem
 occidit se ipsam. Ipsa namque per ratio-
 nem tenetur membra ac organa sui cor-
 poris refrenare ac gubernare.

Nolite zelare mortem in errore vita
vestræ : id est, non ametis mortem culpæ
 vivendo erronee ; nec etiam desideretis aut
 vobis ipsis inferatis mortem corporalem
 ex impatientia propter vitæ præsentis ad-
 versa, aut ex irrationabili tædio vitæ, aut
 quasi putantes per mortem corporalem
 pœnas vitare, quasi anima sit mortalis,
 quum post vitam præsentem sequantur
 multo graviora supplicia, maxime eos qui
 sibi ipsis sacrilegas injiciunt manus. *Ne-
 que acquiratis perditionem in operibus
 manuum vestrarum,* id est, nolite dam-
 nationem mereri per opera vitiosa. Et per
 manus, intelligenda sunt cetera membra
 operativa, seu potius operativæ potentia.
 Similiter per opera, subintelligendæ sunt
 omissiones operandorum.

Quoniam Deus mortem non fecit. Cer-
 tum est quod mortem culpæ Deus non
 fecit : quæ mors est formaliter ipsum pec-
 catum, quod non est aliquid positivum,
 quantum ad suam deformitatem, nec est
 a Deo, sed a voluntate perversa. Voluntas
 namque creata et libera, in quantum ex

Matth. viii,
22.
Ezech. xiii,
19.
Ps. v, 7.

12

13

nihilo, habet ut possit deficere et peccare. A ctus Job loquitur Deo : Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. Mortem vero corporalem (quæ non est nisi privatio seu terminus vitæ, aut separatio animæ a corpore) Deus non fecit directe, sed potius concomitanter, quia per accidens sequitur vitam in mixtis; nec est proprie aliquid positivum, sed quædam destructio aut expulsio formæ. Unde mors aliquo modo a Deo est, quum in Ecclesiastico scriptum sit : Mors et vita a Deo est. Job xiv, 5.

Ecclesi. xi,
14.

Verumtamen, in quantum mors est pœna peccati, directe a Deo est, qui testatur :

Deut. xxxii,
39.

Ego occidam, et ego vivere faciam. Respicendo autem ad primam hominis institutionem, qua Deus instituit eum taliter immortalem, quod nisi peccaret, non moreretur, Deus mortem directe non fecit,

Sap. ii, 23.

quum scriptum sit : Deus creavit hominem inexterminabilem. Mortem vero damnationis æternæ (quæ est malum pœnale) Deus fecit et infert, sicut et cetera mala pure pœnalia, quum per Prophetam affiimet :

Is. xlv, 6, 7.

Ego Dominus faciens pacem, et creans malum. Unde et alius ait Propheta : Si

Amos iii, 6.

erit malum in civitate quod Dominus non fecit? Et apud Jonam dicitur : Misertus est Dominus super malitiam quam locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit.

Jonæ iii, 10.

Nec lætatur in perditione virorum, id est in morte seu damnatione viventium, in quantum sunt viventes, seu homines salutis capaces, et creaturæ ipsius. Imo

1 Tim. ii, 4.

sic vult omnes homines salvos fieri. Et per Ezechielem locutus est : Numquid voluntatis meæ est mors impii, et non magis ut convertatur, et vivat? Verumtamen, in quantum vivi sunt impii, obstinati ac re-

Ezech. xviii, 23.

probi, sic Deus zelo justitiæ lætatur in eorum perditione, sicut et justus lætabitur quum viderit vindictam. Propter quod in

Ps. lxxii, 11.

Proverbiis ait : Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, quum vobis quod timebatis, evenerit; et alibi, Complebo furorem meum in eis, et consolabor.

Ezech. v,
13.

14

Creavit enim, ut essent, omnia : id est, cuncta originaliter produxit ex nihilo, ut unumquodque esset et permaneret juxta cursum suæ periodi, sicut de homine san-

B pent, ut etiam docet Philosophus.

Et sanabiles fecit nationes orbis terrarum : id est, omnes homines atque progenies fecit salutis capaces, et per rationem liberumque arbitrium pœnitere ac reformari potentes, auxiliante gratia Dei; multa quoque concessit naturalia remedia contra morbos. *Non enim est in illis medicamentum exterminii,* id est remedium contra mortem. Quasi dicat : Nationes possunt in hac vita sanari et reformari, non autem mortem corporalem omnino evadere : juxta illud, Quis est homo qui vivet, et non

C videbit mortem? Vel, Non est in illis medicamentum exterminii, id est, interimendo se ipsos non medentur suis doloribus, sed graviore incurunt, ut patuit. *Nec inferorum regnum in terra :* id est, dæmones non possunt hominibus in hoc mundo ad suum libitum dominari, neque nocere, nisi homines sponte illorum tentamentis consentiant, aut Deus permittat. Rursus, Regnum inferorum non est in terra, quia et his, puta iniquis, quibus diaboli dominantur, non ita dominantur sicut damnatis, quum isti valeant pœnitere, et dæmonum manus evadere, illi nequaquam. Imo isti pœnitendo possunt in æternum salvari. Propter quod subditur :

Ps. lxxxviii,
49.

D *Justitia enim perpetua est et immortalis.* Hanc autem acquirit homo veraciter pœnitendo. Non tamen est sic intelligendum, quod justus non possit peccando justitiam perdere, sed quod justitia ex sua natura potest perpetua permanere, quum ejus subjectum sit immortalis voluntas, et

in patria perseveret, quantum ad actus suos perfectos, quemadmodum caritas, quæ (Apostolo teste) non exiit; et etiam quoniam justus habet propositum jugiter adhærendi justitiæ, et permanendi in ea, sine quo proposito nemo est justus. Hinc a viris perfectis sic definitur justitia : Justitia est constans et perpetua voluntas, jus suum unicuique tribuens. Et sumitur ibi voluntas, pro actu seu habitu voluntatis. Nam et secundo Ethicorum Aristoteles docet : Ad hoc quod actus sit virtuosus, tria exiguntur : primo, ut aliquis agat sciens; secundo, ut agat eligens et propter debitum finem; tertio, quod immobiliter operetur : non quod actus incessabiliter exerceatur, sed quoad agentis firmum et rectum propositum, prout in secunda secundæ, quæstione 58, Thomas plenius hæc declarat. Insuper justitia immortalis atque perpetua perhibetur, quoniam liberat a morte peccati, et deducit ad regnum æternum, juxta quod ait Salvator : Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum.

Injustitia autem, mortis est acquisitio, id est, æternam damnationem meretur : quemadmodum enim ex suo genere est mortale quicquid caritati contrariatur, ita et quicquid repugnat justitiæ. Et potest hoc loco per injustitiam, intelligi omne peccatum mortale, hoc est omnis transgressio legis divinæ : quæ injustitia contrariatur justitiæ quæ est virtus communis. Injustitia autem quæ opponitur justitiæ, prout est virtus specialis ac cardinalis, est speciale, et ex suo genere peccatum mortale.

Impii autem, præsertim qui peccant ex

habitu pravo, *manibus et verbis,* id est factis ac dictis, *accessierunt illam,* id est, injustitiam seu mortem culpæ advocaverunt, et accesserunt. De quibus in libro Job fertur, quod quasi de industria recesserunt a Deo. Excogitant etenim et laborant, qualiter impiam inclinationem opere exsequantur. *Et existimantes illam amicam,* id est, tanquam rem caram et congruentem sibi, apprehendentes eam propter delectationem annexam, aut propter alium finem perversum, *defluerunt,* id est, per diversa vitia sunt dispersi. Talium quippe judicium est ita corruptum, quod malum sub ratione boni concipiunt, et lætantur quum impie egerint, quia ex habitu vitioso sic inclinantur. Ideo ait Philosophus : Qualis quisque est, talis sibi finis bonus videtur ac placet. Et Salomon : Via, inquit, stulti recta in oculis ejus. *Et sensiones posuerunt ad illam,* id est, firmiter statuerunt adhærere iniquitati, quemadmodum sponsus sponsæ. De quibus in Zacharia legitur : Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem. Et Jeremias : Induraverunt, inquit, facies suas supra petram, et noluerunt reverti. Quibus in Isaia ait sermo divinus : Dixistis : Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Hoc etenim dicunt ipso facto, quamvis non verbo. *Quoniam morte æternæ damnationis digni sunt, qui sunt ex parte illius,* utpote injustitiæ, hoc est injusti injustitiæ servi. Juxta quod dicitur Deo in Psalmo : Odisti omnes qui operantur iniquitatem; et, Neque permanentur iniqui ante oculos tuos.

I Cor. xiii,

Job xxxiv, 27.

Prov. ii, 14.

Ibid. xii, 15.

Matth. xiii, 43.

Zach. vii, 12.

Jer. v, 3.

Is. xxviii, 15.

Ps. v, 7.

Ibid. 6.

ARTICULUS II

EXPLANATIO CAPITULI SECUNDI : DIXERUNT IMPII, COGITANTES APUD SE NON RECTE.

UT opposita juxta se posita evidentius **A** innotescant, auctor hujus voluminis, præmisso uno capitulo documenta sapientialia continente, et infra de sapientia plenius tractaturus, interponit hic unum capitulum de insipientium erroribus ac peccatis, dicens :

1 *Dixerunt impii, cogitantes apud se non recte, id est, ex perversa et perfida cogitatione locuti sunt verba infidelia et mendosa : quia ex abundantia cordis os loquitur, et ea quæ sunt in voce, sunt signa et notæ conceptionum affectionum-*

Matth. xii, 34.

que animæ. Ideo qualis vir, talis sermo. Exiguum et cum tædio est tempus vitæ nostræ, id est breve, et tædiis afflictionibusque admixtum : sicut et sanctus Job

Job xiv, 1.

loquitur, Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis ; Paulus quoque, Quod in præsentis est momentaneum et leve tribulationis nostræ. Et non est refrigerium in fine hominis, id est quies et merces post mortem, nec tempore mortis restat spes vitæ alterius. Juxta quod ex persona talium dicitur per-

II Cor. iv, 17.

fidorum in Ecclesiaste : Unus est interitus hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio ; et nihil habet homo jumento amplius. Et rursus Scriptura ait :

Eccle. iii, 19.

Comedamus et bibamus, eras enim moriemur. Et non est qui agnitus sit reversus ab inferis. Quasi dicant : Nil certi scitur de alia vita. Hoc impii isti faciliter sibi persuadent, non considerantes historias sacræ Scripturæ, Sanctorum legendas, in quibus multi resuscitati leguntur, imo et aliqui in mortalibus defuncti, et pœnas

Is. xlii, 13.

narraverunt viventibus quæ viderunt atque senserunt.

Quia ex nihilo nati sumus, quantum ad animam, et quoad ipsam materiam primam in exordio temporis ex nihilo factam, secundum quod ponuntur quatuor coæquæva, videlicet tempus, cælum, angelus, materia : de quibus in libro de IV Coæquævis diffuse tractat Albertus. Unde et Deus vocatur Conditor omnium rerum. Hæc autem particula refertur ad illam, Non est refrigerium in fine hominis. Tanquam dicant : Sicut ex nihilo facti sumus, ita post mortem nihil nostri manebit. Hinc

2

B *subditur : et post hæc erimus tanquam si non fuerimus : quoniam fumus afflatus, id est aer instar fumi spiratus, est in naribus nostris : quoniam inspirando respirandoque vivimus ; et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, id est calor naturalis, modicus ut scintilla, et sermone significatus : ejus caloris virtute cor se movet, et membris influit motum. Et sumitur hic Cor, pro parte corporea quæ dicitur fons caloris, et primum vivens, ac ultimo moriens in animali, secundum*

C *Philosophum.*

Quia extinctus cinis erit corpus nostrum. Post mortem enim corpus exanime incineratur. Et spiritus diffundetur tanquam mollis aer, id est, spiritus animales et vitales ac motivi deficient. Vel, Spiritus diffundetur, id est, in nihilum resolvetur ac evanescet, sicut mollis aer, qui a suo contrario fugatur, ac cito corrumpitur. Et transibit vita nostra, id est, suo cursu deficient, tanquam vestigium nubis, quæ cito dissolvitur. Unde subjungitur : et sicut nebula dissolvitur, quæ nebula fugata est a radiis solis, et a calore illius aggravata, id est vieta, dispersa, seu pressa deorsum calore radiorum solarium, tempore magni

3

- æstus, quo raro pluit, sicut et tempore frigoris maximi. Intentus equidem calor vapores nubis dissolvit sive consumit; vehementer vero frigus eos constringit. *Et nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus*, id est, paulatim deficiet memoria personæ ac nominis nostri: juxta illud, Futura tempora oblivione cuncta operient. Verumtamen, sicut aliqui ob actuum suorum laudabilem eminentiam, relinquunt post se perpetuam sui memoriam; ita nonnulli propter præcipuam suam perversitatem, manent in perpetua quadam hominum memoria eum vituperiis: juxta quod in Proverbiis scriptum est, Memoria justi cum laude, nomen impiorum putrescet. *Et nemo memoriam habebit operum nostrorum*: prout in Ecclesiaste habetur: Non est priorum memoria; sed nec eorum quidem quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in novissimo.
- 5 *Umbra enim transitus est tempus nostrum*: id est, duratio vitæ nostræ, brevis ac defluens est, sicut apparentia umbræ: quæ secundum motum ambulantis videtur procedere, et celerrime evanescit. Unde et primo Paralipomenon habetur: Dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est mora; et in Psalmo, Quia defecerunt sicut fumus dies mei. *Et non est reversio finis nostri*: id est, post mortem non revertemur ad vitam hanc: sicut et sanctus Job, *Viam, inquit, per quam non revertar, ambulo. Quoniam consignata est*, id est clausa, operta, et nunquam apparens, quia nec existens ipsa reversio. Sicque per molem sepulcro superimpositam est sublata: quemadmodum et Judæi, corpore Christi clauso in monumento per lapidem consignatum, putabant ejus memoriam, omnemque spem suæ resurrectionis, esse penitus extinguendas. Unde et in Psalmo: Sepulcra eorum, domus illorum in æternum. *Et nemo revertetur* ad hanc vitam post mortem. Quod quamvis naturaliter ita sit, miraculose tamen frequenter contingit oppositum.
- 6 *Venite ergo, et fruamur bonis quæ sunt*: id est, quum non sit vita alia post præsentem, nec retributio, imo nec tandem memoria, non quæramus nisi delectabilia carni, et desiderabilia hujus mundi. Quidam autem quamvis non crederent esse vitam post istam, tamen desiderio magnæ famæ, qua in memoriis hominum remanerent, studuerunt agere quædam bona et magna. Isti vero considerantes famam quoque tandem deficere, toto impetu elegerunt vacare libidini: quemadmodum in Ecclesiaste ex persona talium legitur: *Comede in lætitia panem tuum, et bibe cum jucunditate vinum tuum; perfructe vitam cum uxore quam diligis: hæc est enim pars tua. Et utamur creatura tanquam in juventute celeriter*, id est, rebus creatis ad libitum sine mora inhæreamus. *Vino pretioso, quantum ad gustum, et unguentis, quoad tactum et odoratum, nos impleamus, quatenus singuli sensus nostri delectationibus utantur objectorum suorum; et non prætereant nos flos temporis*: id est, adolescentiam, seu juventutem nostræ durationis, non expendamus absque abundantia voluptatum. *Coronemus nos rosis antequam marcescant, ut sic ornati, mulieribus magis complaceamus; nullum prædatum sit, quod non pertranseat luxuria nostra*: id est, in locis virentibus et amœnis nostram exerceamus libidinem. *Nemo vestrum* exsors sit, id est sine communione et participatione, luxuriæ nostræ; ubique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors nostra, id est, taliter delectari et vivere, est præcipuum bonum nostrum et eventus fortunatior qui potest nobis accidere, quia in his felicitatem constituimus nostram: juxta illud Ecclesiastæ, Quid amplius habet homo de labore suo?*
- Præterea, quoniam vitia ista carnalia hominem in tantum excæcant, ut cadat in crudelitatem, et alios spoliet ut habeat unde suam expleat voluptatem; et præcipue eum exasperant contra eum a quo pro suis corripitur vitiis, recte subjungitur de impiis ista dicentibus: *Opprimamus pauperem spiritu, id est humilem,*

Eccle. ix, 7, 9.

7

8

9

* alias nostrum

Eccle. iii, 9.

10

justum, qui vel non possit, aut non optet nobis resistere; *et non parcamus viduæ*: quum tamen pauperes et viduæ sint miserabiles personæ, in quas exercere tyrannidem, est specialiter sævum; *nec veterani revcreamur canos multi temporis*, id est, non honoremus senes, qui habent albos crines ex diuturnitate vitæ: quum tamen scriptum sit, *Coram cano capite consurge, et honora personam senis. Sit autem fortitudo nostra lex justitiæ*, id est, potestate utamur pro jure, et voluntate pro ratione: quod proprium est tyrannis. Rex autem sequitur rationem, et potestatem regulat legibus æquitatis. *Quod enim infirmum est, inutile invenitur*: id est, inutile judicamus succumbere, impotentioremq; esse, ac subjici; dominari vero et prævalere, reputamus beatum: quum tamen dicat Apostolus, *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia*; et multo salubrius sit injurias pati, quam irrogare, Christo testante, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, etc.

Porro quæ sequuntur, secundum Augustinum, verba sunt Salomonis, ad litteram de Christi passione et persecutione prænuntiata: et littera ad hoc optime consonat, nec de alio aliquo tam convenienter aptatur. Sed huic expositioni non videntur consonare præhabita: pontifices namque, Scribæ ac Pharisæi persecutores Christi, non fuerunt illius perfidiæ, ut dicerent animas hominum esse mortales; nec ad luxurias et cetera vitia jam prætaeta totaliter se exposuerunt. Ad quod dici potest, quod inter illos fuerunt aliqui Sadducæi, qui animarum immortalitatem et futurum judicium negaverunt. Ceteri autem ita obtenebrati et carnales fuerunt, quod etsi non verbo, tamen ipso facto dixerunt, *Venite, et fruamur bonis quæ sunt*: quemadmodum de quibusdam scribit Apostolus, *Dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Fuerunt quippe summe avari, et presentibus dediti. Propter quod Christum contra avaritiam prædicantem, atque terrenorum contemptum exemplo ac verbis persua-*

dentem, maxime abhorrerunt et irriserunt, dicentes: *Dæmonium habet et insanit: quid eum auditis? prout in Evangelio legitur.*

Exponendo ergo de Christo, iste est sensus: *Circumveniamus ergo justum*, id est, Jesum decipiamus: quia multas posuerunt ei insidias, et frequenter observaverunt, ac quosdam miserunt qui eum caperent in sermone. Et quamvis Jesus omnia sciens, non potuerit decipi, ipsi tamen præsumpserunt se posse fallere eum, tanquam hominem purum aliis similem. Unde ait Salvator in Psalmo: *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui; et denuo: Narraverunt ut absconderent laqueos; dixerunt, Quis videbit eos? Et quamvis dicatur hic ex eorum persona, Circumveniamus justum; ipsi tamen Jesum non reputaverunt nec nominaverunt justum. Sed quia verissime justus fuit, ideo ad rem ipsam adspiciendo dixerunt, Circumveniamus justum: quoniam is de quo sic contulerunt, fuit summe justus. Sic et in Apocalypsi ministri Antichristi leguntur dicturi, Quis similis bestię? quum tamen dicturi sint, Quis similis Christo? Sed quoniam is quem pro Christo recipient, bestialissimus erit; ideo respiciendo ad rem, prænuntiantur dicturi, Quis similis bestię? Quoniam inutilis est nobis. Christus, quantum in se erat, utilissimus et saluberrimus fuit illis, eos erudiendo doctrinis, exemplis, miraculis, et caritative corripiendo ac advisando. Sed inutilis fuit eis, quoad perversum finem ab eis intentum: quoniam toto affectu inhiabant divitiis atque honoribus: quod Christus vituperavit, humilitatem et paupertatem exemplis ac verbis commendans. Juxta hunc modum narratur secundo Regum, quod consilium Achitophel utile fuit Absaloni ac suis: quod tamen scelerrimum erat. *Et contrarius est operibus nostris*: quia opera ejus fuerunt sanctissima, opera autem ipsorum pravissima. *Et impropereat nobis peccata legis Mosaicę*, id est, imputat et objicit nobis peccata quæ*

Joann. x, 20.

12

Ibid. viii, 3-6.

Marc. iii, 2; Luc. xiv, 1; xx, 20.

Ps. xxxv, 7.

Ps. lxxiii, 6.

Apoc. xiii, 4.

II Reg. xvii, 14.

- contra legem Moysis perpetravimus sive ad-
mittimus : prout in Evangelio copiose nar-
ratur ; *et diffamat in nos peccata discipli-
næ nostræ*, id est, publice reprehendit nos
de statutis et observantiis quibusdam re-
gularibus, asserens ea esse vitiosa ac divi-
næ legi contraria. Nempe in Evangelio ait :
Bene irritum fecistis mandatum Dei pro-
pter traditionem vestram ; et rursus, Quare
vos transgredimini præceptum Dei, ut tra-
ditionem vestram servetis ?
- 13 *Promittit*, id est, firmiter asserit, *se sci-
entiam Dei habere*, imo et Deo Patri in sci-
entia esse æqualem, dicens : Nemo novit Fi-
lium, nisi Pater ; neque Patrem quis novit,
nisi Filius. Et alibi : Mea doctrina non est
mea, sed ejus qui misit me. Et iterum ad
Judæos ibidem : Est verus qui misit me,
quem vos nescitis : ego autem scio eum ;
et si dixero quia nescio eum, ero similis
vobis, mendax. *Et Filium Dei se nomi-
nat*, imo Filium naturalem unigenitum
consubstantialem, dicendo : Ego et Pater
unum sumus ; et rursus, Pater quod dedit
mihi, majus omnibus est. Unde rursus
apud Joannem habetur : Pater meus usque
modo operatur, et ego operor. Propterea
persequerentur Judæi Jesum, quia non so-
lum solvebat sabbatum, sed et patrem su-
um dicebat Deum, æqualem se faciens
Deo. Et alibi : Quem Pater sanctificavit,
et misit in mundum, vos dicitis, Quia
blasphemias : quia dixi, Filius Dei sum ?
- 14 *Factus est nobis in traductionem cogita-
tionum nostrarum* : id est, non solum re-
prehendit ac propalavit exteriora nostra
peccata, sed etiam secreta vitia cogitatio-
num nostrarum manifestavit : juxta illud,
Quum vidisset Jesus cogitationes eorum,
dixit. Et alibi habetur : Opus ei non erat
ut quis testimonium perhiberet de homi-
ne ; ipse enim sciebat quid esset in ho-
mine.
- 15 *Gravis est nobis etiam ad videndum*,
propter rancorem et displicentiam quos
contra eum concepimus, *quoniam dissimi-
lis est aliis vita illius* : quia in omnibus
sine personarum acceptione pro veritate
- A zelatur, nec ullum veretur, nec parcat ali-
cui ; *et immutata*, id est aliis dissimiles,
sunt via ejus, id est actiones, instructio-
nes, institutionesque ejus. Quemadmodum
autem similitudo est causa unionis et com-
placentiæ, sic dissimilitudo aversionem ac
displicentiam parit, et veritas odium. Talia
tamen sunt scandala passiva et sumpta,
non activa et data. *Tanquam nugaces*, id
est vani, fatui et mendaces, *æstimati su-
mus ab illo*. Unde loquitur eis in Evange-
lio : Vos ex patre diabolo estis, et in pecca-
to vestro moriemini. Qui ex Deo est, verba
Dei audit : propterea vos non auditis, quia
ex Deo non estis. Et rursus : Est Pater
meus qui glorificat me : quem vos dicitis
quia Deus vester est, et non cognovistis
eum. Ego autem novi eum ; et si dixero
quia non scio eum, ero similis vobis, men-
dax. *Et abstinet se a viis*, id est operibus
et traditionibus nostris, *tanquam ab im-
munditiis* ; *et præfert novissima justorum*,
id est, prædicat, laudat, et cunctis præsen-
tibus anteposit finalia bona ac præmia,
justis pro mercede præstanda, dicendo :
Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris
eorum ; et rursus, Ibunt justi in vitam
æternam ; et, Erunt sicut angeli Dei ; ac
multa similia. *Et gloriatur patrem se ha-
bere Deum* : sicut jam patuit. Et fuit hæc
gloriatio sancta et vera, non vana et falsa.
- Videamus ergo*, id est, per effectuum
evidentiam inquiramus, *si*, id est an, *ser-
mones illius veri sint*, et *tentemus*, id est,
experimentaliter scire conemur, *quæ ven-
tura sunt illi inter adversa quæ inflige-
mus ei* ; *et sciemus quæ erunt novissima
illius*, id est, quæ finaliter ei evenient. *Si
enim est verus Filius Dei, suscipiet illum*,
ipsum defendendo et exaudiendo, *et libe-
rabit eum de manibus contrariorum*, id
est inimicorum suorum.
- Istud, secundum Augustinum, fuit to-
tum acumen Judæorum. Viderunt etenim
Jesum multa et præclarissima miracula fa-
cientem, et copiosum post se populum de-
ducentem, ac omnium terrenorum prædi-
cantem contemptum. Sicque videbant sibi

ab ipso principatum, ad quem maxime anhelabant, auferri. Ideo collegerunt concilium pontifices et Pharisei, et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum; et venient Romani, et tollent locum nostrum et gentem. Sicque ex una parte metuebant eum ita dimittere, ex alia quoque parte verebantur eum occidere, tot et tanta agentem prodigia. Ideo invenerunt medium istud, ut per adversa et amarissima supplicia explorarent an vere esset Filius Dei, dicentes: Si verus Filius Dei est, non permittet eum Pater occidi, sed eruet eum de manibus nostris. Quod si fecerit, agnoscemus quod sit Filius Dei, et credemus in eum. Si vero permiserit eum occidi, patebit quod non sit nisi quod ceteri, nec sit verus Filius Patris æterni. Huic demum considerationi B. Augustini concordat evangelica veritas, quoniam Christo in cruce suspenso, dixerunt: Si rex Israel est (vel, Si hic est Christus Dei electus), descendat nunc de cruce, et credimus ei. Insuper, teste Augustino, volebant a morte Christi immunes videri: propter quod tradiderunt eum Pilato, ut morti adjudicaretur ab illo, eis accusantibus tantum. Verumtamen Pilato hoc facere renuente, a propria invidia incitati sunt et coacti, importune crucifixionem ejus efflagitare. Hinc etiam leguntur dixisse Apostolis: Replestis Jerusalem doctrina vestra, et vultis super nos inducere sanguinem hominis istius. Quasi dicant: Nos sumus immunes a sanguine ejus, quem præses per suos crucifixit ministros, et quem tradidit suis discipulus. His concordant sequentia.

19 *Contumelia et tormento interrogemus eum*: id est, inferendo ei opprobria et tormenta, inquiramus et perserutemur an sit Filius Dei, et eruendus ex manibus nostris; *ut sciamus reverentiam ejus*, id est, an vere sit honorandus ut Filius Dei et rex Messias; *et probemus patientiam illius*, an scilicet impleat opere, quæ alios docuit de patientiæ exhibitione. *Morte tur-*

20

A *pissima condemnemus eum*, id est, procuramus eum adjudicari patibulo: quæ fuit turpissima mors in lege, juxta illud Deuteronomii: Maledictus qui pendet in ligno. Quasi dicant: Tam ignominiosissimam mortem Deus Pater nequaquam Filio suo infligi permittet. Ideo subdunt: *erit enim ei respectus ex sermonibus illius*: id est, ex verbis ejus conspiciemus atque pensabimus quid habeat veritas: quia si poterimus eum extinguere, cognoscemus quod mendaciter vocavit se Filium Dei.

B *Hæc cogitaverunt iniqui præfati, et erraverunt*, quum in Prophetis apertissime prænuntiata sit passio Christi. Ideo nullam prorsus consequentiam habuit: Si hic est Christus, descendat de cruce; et, Si filius Dei est, liberabit eum de manu contrariorum. Imo, si non permisisset eum Pater occidi, consequens fuisset quod non fuisset Christus Filius Dei, de quo erat prædictum quod occideretur, et sua passione redimeret mundum. *Excavavit enim illos malitia eorum*, id est invidia, impatientia, ira, amaritudo, indignatio, superbia, quas contra Christum conceperant: ita quod quanto plura et majora fecit miracula, quo gloriosius prædicavit, et Christum se esse monstravit, eo plus torquebantur, et omnia interpretabantur in pejus, ac dæmonum principi adscriperunt. Et probabilis illa, quam ante habuerunt ad tempus de Christo, notitia, post passiones istas nequissimas fuit extincta et offuscata.

Et nescierunt sacramenta Dei, id est secreta ejus mysteria atque consilia de modo salvandi genus humanum per Christi oblationem; *neque mercedem speraverunt justitiæ*, id est felicitatem æternam pro actibus justitiæ retribuendam. Certum est enim quod impii isti Judæi non habuerunt spem formatam, quæ ex gratia Dei et actibus bonis procedit. *Nec judicaverunt honorem animarum sanctarum*: id est, non cognoverunt per fidem formatam, nec discreverunt, quam gloriose coronandæ sint a Deo animæ sanctæ; sed temporalia sola pensabant.

Joann. xi,
47, 48.

Matth.
xxvii, 42.
Luc. xxiii,
35.

Matth.
xxvii, 2.

Ibid. 23.

Act. v, 28.

Deut. xxi,
23.

Matth.
xxvii, 42;
Marc. xv,
32.

Matth. xii,
24.

22

- 23 Quoniam Deus creavit hominem, seilicet primum nostrum parentem Adam, inexterminabilem, id est impassibilem et immortalem, nisi peccaret. Nam animam ejus condidit immortalem, et per originalem justitiam mansisset corpus animæ perfecte subjectum, et a læsionibus liberum. Et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, id est ad imitationem sui ipsius, ut per intellectum, memoriam, voluntatem esset capax Dei, contemplando, amando, ac inhærendo : juxta illud, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum : id est, diabolus ex invidia, qua invidit primo parenti ac ejus posteritati beatitudinem, quam ipse amiserat, decepit et ad transgressionem induxit primos parentes. Qui mox ob suam transgressionem originali justitia sunt privati : sicque mente eorum per inobedientiam a Deo aversa, statim cœpit sensualitas rationi reniti, et corpus spiritui ; sicque corpus necessitati moriendi subjectum est. Itaque mors culpæ, per suggestionem diaboli intravit in primos parentes, et per illam mors corporalis : ac ita in posteros eorundem, qui originali justitia destituti nascuntur. Imitantur autem illum, id est diabolum, et ejus invidiam atque malitiam, qui sunt ex parte illius, id est reprobi et iniqui, perditionisque filii : quibus dicitur apud Joannem, Vos ex patre diabolo estis.
- 24 Insuper, ab illo loco, Circumveniamus ergo justum, quidam exponunt de impiis, et de populo Judæorum olim justo : de quo Scriptura aliquando loquitur quasi de homine uno. Ita quod gentiles adversantes populo illi, dixerunt : Circumveniamus justum, id est populum istum Dei
- A cultorem ; quoniam contrarius est operibus nostris, quia idololatriam vitat ac reprobat, et improperat nobis peccata legis, id est vitia quæ contra naturalem facimus legem. Promittit se scientiam Dei habere, seilicet legem desuper datam, et filium Dei se nominat : juxta illud Deuteronomii, Filii estote Domini Dei vestri. Unde et in Exodo Dominus loquitur : Filius meus primogenitus Israel ; et in Osee : Puer Israel, et dilexi eum ; et ex Ægypto vocavi filium meum. Justi autem dicuntur filii Dei per adoptionem. Factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum : quia Prophetæ, Deo revelante, frequenter noverunt et reprehenderunt cogitationes impiorum gentilium. Gravis est nobis etiam ad videndum : multum enim oderant filios Israel ; quoniam dissimilis est aliis vita illius : quia secundum legis præcepta, habuerunt modum vivendi omnino diversum a ritu gentilium. Et juxta expositionem præhabitam, potest littera sequens aliquantulum applicari ad istum sensum ; non tamen proprie, ut videtur.
- B adoptionem. Factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum : quia Prophetæ, Deo revelante, frequenter noverunt et reprehenderunt cogitationes impiorum gentilium. Gravis est nobis etiam ad videndum : multum enim oderant filios Israel ; quoniam dissimilis est aliis vita illius : quia secundum legis præcepta, habuerunt modum vivendi omnino diversum a ritu gentilium. Et juxta expositionem præhabitam, potest littera sequens aliquantulum applicari ad istum sensum ; non tamen proprie, ut videtur.
- C Porro, spiritualiter potest exponi de hæreticis ac aliis perfidis, populum catholicum tanquam Dei filium adoptivum persequentibus. Qui populus vere habet scientiam Dei, et gloriatur se dicere Deo, Pater noster qui es in cœlis ; ac infideles reputat prorsus erroneos. Quem dum perfidi et iniqui persequuntur ac superant, præsumunt populum christianum a Deo relictum ac reprobum, ignorantes quod Deus suos electos in hac vita exercet, purgat ac probat per reprobos et injustos. Istas expositiones, brevitati studens, tango solum, non prosequor : quia ex prima jam introducta expositione possunt facillime elici ac patere.
- D

13

Deut. xiv, 1.

Exod. iv, 22.
Osee xi, 1.

14

15

Math. vi, 9.

12

Joann. viii, 44.

ARTICULUS III

DECLARATIO CAPITULI TERTII : JUSTORUM AUTEM ANIMÆ IN MANU DEI SUNT.

CAPITULO præcedenti descriptæ sunt A perversitates et opera impiorum, et qualiter circa Christum se habuerunt. Hic describuntur virtutes, actiones, proprietates, privilegia, ac præmia electorum atque Sanctorum, potissime martyrum : quorum constantiam ac martyrium impii reputaverunt insaniam ac perditionem.

1 *Justorum autem animæ in manu Dei sunt.* Multis modis accipitur manus Dei in Scripturis. Primo, pro omnipotentia ejus : sicque universa creata in manu sunt Dei, Ps. xciv, 4. juxta illud Psalmi : In manu ejus sunt omnes fines terræ. Secundo, pro conservatione ipsius : sic quoque omnia in manu Dei existunt. Tertio, pro vindicta divinæ justitiæ : juxta illud, Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Quarto, pro gratioso et pio auxilio, seu magnifico opere Dei : sicut in Exodo legitur eduxisse filios Israel de Ægypto in manu excelsa. Ps. xx, 9. Quinto, pro præsentiali representatione : sicut in Isaia, Ecce in manibus meis descripsi te. Sexto, pro Filio Dei Patris. Nam sicut Spiritus Sanctus dicitur digitus Dei, C quia per eum secreta indicat ac revelat, prout in Evangelio loquitur Christus, Si in digito Dei ejicio demones : sic Filius dicitur manus, seu dextera ac brachium Patris, quia per Filium omnia operatur. De quo Luc. xi, 20. Septimo, pro divina protectione : et ita jam dicitur, Justorum animæ in manu Dei sunt : quia a corpore exeuntes, non pereunt, nec damnantur, ut perfidi putaverunt : sed custodiuntur a Deo, et de sua D beatitudine fiunt securæ. Imo sub evangelica lege mox admittuntur ad gloriam animæ martyrum : et ita sunt in manu

pietatis divinæ, per assecurationem salutis collatæ. Quæ autem aliquid deferunt se cum purgabile, sunt usque ad suæ consummationem purgationis in purgatorii locis : in quibus tamen certæ sunt de adeptione præstandæ salutis. Porro ante Christi passionem, animæ sanctæ nihil se cum portantes purgabile, erant in limbo patrum, et de futura gloria erant tutæ : a qua retardabantur ob reatum naturæ, qui auferri non poterat, nisi per Christum.

Et non tanget illos tormentum mortis,

B id est pœna æternæ damnationis, quæ est mors secunda ac crudelissima. Unde in Apocalypsi habetur : Pars iniquorum erit Apoc. xxi. 8. in stagno ardenti igne et sulfure, quod est mors secunda. Vel ideo ait, Non tanget illos tormentum mortis, quia tormenta quæ sustinuerunt, non occiderunt eos totaliter : imo principalis pars, scilicet anima, mansit immortalis. Ideo subditur :

2 *Visi sunt oculis insipientium mori :* id est, insipientes tyranni et infideles æstimaverunt eos mori, quantum ad corpus et animam, vel damnari in anima ; *et æstimata est afflictio exitus illorum :* id est, impii illi reputaverunt exitum justorum de sæculo isto, videlicet mortem, non esse nisi afflictionem, et non esse januam ad vitam beatam : quia non crediderunt esse vitam aliam post præsentem, aut crediderunt eos post corporalem temporalemque mortem descendere ad infernum in afflictionem acerbiorum. *Et ab itinere justo abierunt in exterminium,* id est, ipsi insipientes recedentes a via justitiæ, exterminati sunt, et eradicati a statu salutis, a vita naturæ et gratiæ, et in mortem damnationis prolapsi sunt ; *et quod a nobis 3 est iter exterminii,* id est in præfatam

exterminationem, quæ est eradicatio seu iter exterminationis a nobis, id est recessus ac defectio ab hac vita. Vel sensus est, quod justis reputatione atque iudicio impiorum recesserunt a recto itinere veritatis, in exterminationem. De qua fertur in Isaia, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei; et alibi, Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt; atque alio loco, Vidi iniquos Domino flante perisse. *Illi autem, scilicet justis, sunt in pace æternitatis*: quia quantum ad animam, ad quietem pervenerunt perpetuam, et ab inquietudinibus atque laboribus vitæ præsentis requieverunt, prout in Apocalypsi asseritur: Beati mortui qui in Domino moriuntur; amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

4 *Etsi*, id est quamvis, *coram hominibus*, imo et ab impiis ac tyrannis, *tormenta passi sunt*: juxta illud ad Hebræos: Ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres; lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt; *spes illorum immortalitate plena est*, id est, æternam ac securam salutem est consecuta. Vel: Spes illorum, id est merces sperata ab eis, videlicet salus perpetua, immortalitate plena est, quia in nullo potest deficere, prout apud Isaiam scriptum est: Lætitia sempiterna super capita eorum; gaudium et lætitiâ obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.

5 *In paucis vexati* corporaliter, id est, parva et modica passi tormenta, comparatione æternæ et ineffabilis felicitatis. Propter quod loquitur Paulus: Non sunt condignæ *passiones hujus temporis ad futuram gloriam*; itemque, Id quod in præsentis est momentaneum et leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Vel, *In paucis*, id est corporalibus, vexati: quæ communia sunt hominibus ac jumentis, et respectu spiritualium, præsertim bonorum cœlestis patriæ, parva sunt, sicut in Evangelio dicitur servo fideli: Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. *In multis bene disponentur*, id est,

A copiosa præmia consequentur, atque in anima et corpore glorificabuntur, sicut Paulus et Isaias testantur, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum. Unde Christus dixit in Cœna novissima: Ego dispono vobis regnum; et rursus, Vado parare vobis locum.

Quoniam Deus tentavit eos. Jacobus apostolus ait: Nemo, quum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur; Deus enim neminem tentat. Quomodo ergo nunc dicitur, Deus tentavit eos? Et respondendum, quod multiplex est tentatio: Una, quæ ordinatur ad fallendum atque nocendum: et sic tentat diabolus. Alia, quæ ordinatur ad sumendum experimentum de re incognita: sicque homines aliquando tentant. Alia, quæ ordinatur ad exercitationem et profectum tentati, et ad informationem ædificationemque aliorum: et sic Deus tentat electos ac virtuosos, sicut tentavit Abraham, Job et Tobiam. Unde et Moyses monet: Recordaberis cuncti itineris, per

C quod adduxit te Dominus, ut affligeret te atque tentaret. Itaque, Deus tentavit eos, id est, per adversa exercitavit, approbavit, purgavit, et aliis manifestavit illos. *Et invenit illos dignos se*, id est sua beatifica visione, in quantum ex caritate omnia æquanimiter pertulerunt ad gloriam Dei, Spiritu Sancto actualiter concurrente et moyente interius ad taliter patiendum. Sic enim principium effectivum meritorii ætus, fuit correspondens et proportionatum lini retributionis beatæ, id est beatificæ visioni seu ejus objecto. Nec obstat illud Apostoli, Non sunt condignæ *passiones hujus temporis ad futuram gloriam*: quia afflictiones vitæ præsentis secundum se consideratæ, non sunt condignæ gloria tanta; sed consideratæ modo præfacto, cum caritatis et divinæ motionis inclusione, sunt dignæ. Nam et idem Apostolus alibi exhortatur: Ut ambuletis digne Deo.

Tanquam aurum in fornace probavit illos: id est, sicut aurum in igne fornacis examinatur, an sit verum et bonum au-

1 Cor. ii, 9;
Is. lxxiv, 4.

Luc. xxii, 29.
Joann. xiv, 2.

Jacob. i, 13.

Deut. viii, 2.

Rom. viii, 18.

1 Thess. ii,

12. 6

Is. xxvi, 10,
juxta Lxx.
Baruch iii,
19.
Job iv, 8, 9.

Apoc. xiv,
13.

Hebr. xi,
36, 37.

Is. li, 11.

Rom. viii,
18.

II Cor. iv,
17.

Matth. xxv,
21, 23.

- rum, et ibidem ab admixta fœculentia A expurgatur, splendidiusque efficitur; sic Deus suos electos in igne adversitatis probavit, et probatos monstravit, puriores effecit, et ad splendorem salutis æternæ perduxit: et quamvis quorundam corpora combusta sint igne, aut bestiis devorata, animæ tamen majori gratia et gloria sunt dotatae. Hinc et sanctus Job dixit: Probavit me Dominus quasi aurum quod per ignem transit. Per Zachariam quoque Dominus loquitur: Ducam eos per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. Unde et Judith ait: Omnes qui Deo placuerunt, per multas tribulationes transierunt fideles. Hinc igitur discamus patientiam, et in adversis sicut in omnibus divitiis gloriemur. *Et quasi holocausti hostiam accepit illos*: id est, sicut sacrificium legis quod holocaustum vocatum est, quia ad divinæ majestatis honorem totaliter incendebatur ac cremabatur, in signum quod homo se totum debet Deo ac cultui ejus: sicut, inquam, sacrificium illud fuit Deo acceptum ex offerentium fide, caritate et devotione; sic martyres sancti et viri perfecti, Deo valde accepti fuerunt per hoc quod ex fidei sinceritate, caritatis fervore, et devotionis fragrantia, se ipsos Deo totaliter obtulerunt per martyrii passionem aut cultum perfectum. Ideo scriptum est: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. *Et in tempore erit respectus illorum*: id est, quamvis Deus ad tempus permittat electos suos ita affligi, tamen tempore opportuno, et ab ipso præordinato, ipsos elementer adspiciet, et ab omni pœna ereptos, gloriose ac copiose coronabit ac præmiabit. Ideo in Apocalypsi ait: Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ; atque in Psalmo: Cum ipso sum in tribulatione; eripiam eum et glorificabo eum. Denique, In tempore erit respectus illorum, id est, qui nunc in pœnis et persecutionibus videntur viles, et quasi a Deo relictæ, in die judicii conspicientur ab omnibus gloriosi. Ideo subditur:
- Fulgebunt justi in corporibus glorificatis, in die extremi judicii et deinceps in cœlestis gloria paradisi, per dotem claritatis. Incomparabiliter vero clarius fulgebunt in corde, per lumen gloriæ et beatificam visionem immediate conjuncti lumini increato: quod erit eis objectum, et quasi forma ac medium cognoscendi Deum, qui non per speciem ereatam, sed increatam, videtur clare et immediate facie ad faciem. Hinc asserit etiam Dominus: Fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum. Et rursus Deus apud Malachiam testatur: Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ. Et tanquam scintillæ in arundineto discurrent: id est, per dotem agilitatis erunt celerrime mobiles, sicut scintillæ velocissime agitantur in arundineto, videlicet in loco quo cannæ nascuntur. Ideo ait Deus per Malachiam: Saliatis quasi vituli de armento. Et sicut ignis cito consumit arundinetum, sic Sancti in die judicii velocissime dijudicabunt iniquos. Unde subjungitur:*
- Judicabunt nationes: quoniam assessoria dignitate, et approbatione sententiæ judicabunt cum Domino Salvatore, qui cunctis Sanctis promisit: Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes, judicantes duodecim tribus Israel. Judicabunt ergo nationes, id est omnes reprobos et iniquos. Propter quod ait Apostolus: An nescitis quia Sancti de hoc mundo judicabunt? Et Psalmista: Gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus. Et dominabuntur populis.*
- Jam interim habent dominium super existentes in sæculo isto; et in die judicii apparebunt iudices ac domini persecutorum suorum ac omnium iniquorum. Hinc in Propheta legitur: Egrediemini, et calcabitis impios. In Apocalypsi quoque asserit Christus: Qui vicerit, et qui eustodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes; et reget eas in virga ferrea. et tanquam vas figuli confringentur. *Et regnabit Dominus illorum in perpetuum, et ipsi cum Domino*

7

1 Cor. xiii, 12.

Matth. xiii, 43.

Malach. iv, 2.

Ibidem.

8

Matth. xix, 28.

1 Cor. vi, 2.

Ps. cxlix, 6, 7.

Malach. iv, 2, 3.

Apoc. ii, 26, 27.

suo, Dominusque cum eis, quemadmodum *A justum*, id est, Deum essentialiter justum, et justa ejus præcepta omiserunt. Hinc apud Sophoniam præcipitur : Quærite ju- *Soph. II, 3.*
Apoc. III, 21. Judex in Apocalypsi testatur : Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus. Hinc fertur in Daniele : Regnum et potestas dabitur populo Sanctorum Altissimi.

9 *Qui confidunt in illo, intelligent veritatem* : id est, qui cum humili fiducia invocant Deum constanter pro illuminatione interna, intelligent veritatem de necessariis ad salutem, quia Dominus illuminabit

Ecclesi. II, 12. eos per se, aut per suos ministros. Quis enim invocavit illum, et despexit eum?

Hebr. IV, 16. Ideo monet Apostolus : Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus. Nempe qui confidunt in Domino, non præsumunt de ingenio suo, ideo illuminari merentur.

Ps. XXXIII, 6. Propterea hortatur Propheta : Accedite ad eum, et illuminamini. *Et fideles in dilectione*, id est, qui Deum constanter et efficaciter diligunt, *acquiescent illi*, id est, obedient, adhærebunt, et suum intellectum humiliter subdent auctoritati fidei ac Scripturis, redigentes intellectum suum in captivitatem, in obsequium Christi. Hinc ait Salvator : Si quis diligit me, sermonem meum servabit; et alibi, Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea. Etenim signum fidelis et veræ dilectionis, est exhibitio operis. Dilectio enim conformatur voluntatem diligentis voluntati dilecti, et quasi ligat eas ad invicem, quia dilectio dicitur quasi duorum ligatio. *Quoniam donum et pax est electis ejus* : id est, electi Dei habent a Deo dona gratiæ, pacemque pectoris in præsentibus, ac dona

II Cor. X, 5. gloriam ac pacem æternitatis in futuro. Denique electis seu prædestinatis Deus largitur in via omnia necessaria pro beatitudine obtinenda, quemadmodum ab æterno decrevit et præordinavit.

10 *Impii autem secundum quæ cogitarunt, correptionem habebunt*, id est, debitas luent pœnas, et in judicio corripientur secundum cogitationum suarum demerita.

Matth. XXV, 41. Illis etenim Judex dicturus est : Ite, maledicti, in ignem æternum. *Qui neglexerunt*

et *justum*, id est, Deum essentialiter justum, et justa ejus præcepta omiserunt. Hinc apud Sophoniam præcipitur : Quærite justum, quærite mansuetum, si quo modo abscondamini in die furoris Domini. *Et a Domino recesserunt* per mentis aversionem et inobedientiam, non per localem distantiam : juxta illud, Dereliquerunt Dominum in non custodiendo. *Osee IV, 10.*

Sapientiam enim, quæ est sapida divinorum notitia, et disciplinam, id est moralia documenta, seu correptionem caritativam, justamve castigationem, *qui abjicit a se, infelix est* jam miseris culpæ, et demeritis pœnæ æternæ. Hoc autem faciunt, qui recedunt a Domino. Hinc et in Proverbiis scriptum est : Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam; qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Apostolus quoque : Si extra disciplinam, inquit, estis, ergo adulteri, et non filii estis. *Et vacua est spes illorum* : quia inaniter sperant obtinere salutem, et in rebus caducis damnabiliter figunt spem

suam, et frustrabuntur fine optato seu bono sperato; *et labores sine fructu*, id est, profectu et merito vitæ æternæ carent labores ipsorum : imo vitiosi sunt, et damnationem merentur, quum sit perversa eorum intentio; *et inhabitabilia opera ipsorum* : id est, ipsi per opera sua perversa, nec in militanti Ecclesia habitant, tanquam viva membra ad mysticum corpus Christi spectantia, nec cœlestem mansionem acquirunt per ea. Idcirco de non confidente in Domino, et recedente ab eo, loquitur

Jeremias : Erit tanquam myricæ in deserto, et habitabit in terra salsuginis. Tales namque ad ecclesiam malignantium, et ad Babylonicam pertinent civitatem.

Mulieres eorum insensatæ sunt, conformando se vitiis maritorum suorum : quod tamen non semper sic est, sed frequenter. Et juxta hunc sensum subjungitur : *et nequissimi filii eorum* : quia a parentibus non informantur, nec educantur in salubri scientia, et moribus atque virtutibus, sed magis in vitiis.

41

*Prov. XV, 32.**Hebr. XII, 8.**Jer. XVII, 6.*

12

13 *Maledicta creatura eorum*, id est posteritas, sive domestici vel cognati pertinentes ad eos, et eis consimiles : qui cum perversis pervertuntur, et majorum suorum sectantur prava vestigia. *Quoniam felix sterilis et incoinquinata* : id est, quæ talem non habet sobolem, felix est, et felicior quam si fecunda esset hujusmodi prole : quemadmodum et in Ecclesiastico scriptum est, Melius est mori sine filiis, quam relinquere post se filios nequam. Nam et turpe est parentibus, tam indisciplinatam et vitiosam habere prolem, præsertim dum ex parentum negligentia oritur infrenata malitia sobolis. Et inde multum augebitur parentum damnatio, in quos utique filiorum redundant peccata. Felix, inquam, sterilis, dummodo aliunde non existat culpabilis. Propterea additum est, Et incoinquinata, id est mortali vitio non fœdata.

Ps. xvii, 27.
Eccli. xvi, 4.

Que nescivit torum in delicto, id est, adulterium non commisit, vel carnalem conjugalemque copulam non est experta, ita quod virgo permansit. Vel, *Nescivit torum in delicto*, id est, quamvis exstitit maritata, non tamen abusa est conjugio in peccatum, voluptatem quærendo, aut alio modo, sed solum reddendo debitum, aut desiderio prolis ad Dei obsequium educandæ, seu causa vitandi incontinentiam in contorali : sicque implevit illud Apostoli, Honorabile connubium, et torus immaculatus.

Hebr. xiii, 4.

Habebit fructum, id est spirituales profectum, atque internæ munditiæ incrementum in via, æternæ quoque beatitudinis remunerationem in patria, *in respectione animarum sanctarum*, id est ex divinæ pietatis respectu et infusione : quibus Deus adspicit, intuendoque implet animas virtuosas. De quo respectu dixit beatissima Virgo : Quia respexit humilitatem ancillæ suæ; et Dominus : Ad quem respiciam, nisi ad paupereulum et contritum? Hinc et Christus in Evangelio castitati virginali promittit fructum centesimum, castitati viduali sexagesimum, conjugali

Luc. i, 48.

Is. lxxvi, 2.

A tricesimum : Semen, inquam, cecidit in terram bonam, et ortum, fecit fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum.

Matth. xiii, 8;
Luc. vii, 8.

Et spado, qui non operatus est per manus suas, id est vires operativas, *iniquitatem*, peccando verbis aut factis, *nec cogitavit adversus Deum nequissima*, id est, per cogitationes pravas Deum non offendit, dolendo de impotentia sua, et voluptates optando. Dicitur equidem spado, impotens coeundi, seu eunuchus castratus : et tales quandoque corrupti ac libidinosi sunt mente, sicut in Ecclesiastico legitur : Spado complectens virginem, et suspirans. Talis, inquam, spado est felix, quamvis corporaliter sterilis ; estque felicior vitiosis parentibus sobolis pravæ. *Dabitur enim illi fidei donum electum*, id est præclarum munus puritatis internæ ac interioris profectus, ad quod per fidem pertingitur, atque post hujus incolatum exilii, donum gloriæ æternalis ; *et sors in templo Dei acceptissima*, id est gratissima portio supernorum charismatum in militanti ac triumphanti Ecclesia. Nec ab ingressu excludetur materialis ecclesiæ, sicut in lege, juxta illud in Deuteronomio : Non intrabit eunuchus in ecclesiam Dei.

14

Eccli. xxx, 21.

Deut. xxiii, 1.

Bonorum enim laborum, qui ex caritate procedunt, assumuntur aut tolerantur, *gloriosus est fructus*, id est retributio copiosa ac felix. Propter quod monet et Apostolus : Stabiles estote, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino. Et alibi scriptum est : Non dissolvantur manus vestræ ; erit enim merces operi vestro. Et Paulus rursus loquitur : Unusquisque recipiet secundum suum laborem. *Et quæ non concidat radix sapientiæ*, id est, habitus seu donum sapientiæ stabilis, quæ manet in patria, spadoni tali præstabitur. Talis enim, quum careat vitiis carnis, nec impugnetur ab eis, ad contemplationem est aptus : ejus radix et origo, est sapientiæ donum ; ejus actus, est contemplatio ipsa. Et hæc radix sapientiæ dicitur non concei-

15

1 Cor. xv, 58.

11 Par. xv, 7.

1 Cor. iii, 8.

- Cor. xiii, 8. dere, quemadmodum caritas non excidere A perhibetur.
- 16 *Filii autem adulterorum*, qui parentum vitia imitantur, sive corporaliter, sive spiritualiter adulteri sint (et præsertim in lege idololatria appellatur adulterium seu fornicatio spiritualis), *in consummatione erunt*, id est, extremæ damnationi, quæ est vitiorum consummatio ac merces finalis, adjudicabuntur. Juxta quem modum legitur ad Hebræos : Cujus consummatio in combustione erit. *Et ab iniquo toro semen exterminabitur*, id est, soboles nata a toro seu conjugibus vitiosis, de electorum numero auferetur, si parentum vitia imitetur. Vel sensus est, quod conjugati iniqui, propter sua demerita privabuntur prolis fecunditate. Quemadmodum enim in lege promittebatur justis fecunditas, juxta illud Deuteronomii, Benedictus fructus uteri tui; et in Psalmo, Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ : sic fecunditatis privatio quandoque pro culpa irrogabatur.
- 17 *Et si quidem longæ vitæ erunt*, id est, dato quod tales iniqui diu vivant in carne, *in nihilum computabuntur*, id est, nullius virtuositatis aut ponderis erunt : imo, quod diutius vixerint, eo viliores deterioresque apparebunt; *et sine honore erit novissima senectus illorum*. Honor quippe est exhibitio reverentiæ in signum testimoniumque virtutis : ideo, sicut carebunt virtute, sic et honore in senio. Quamvis enim senectus ex se sit aliquo modo venerabilis, juxta illud Levitici, Honora personam senis; tamen propter vitia puerilitatis, seu perversitatis ei adjuncta, fit aspernabilis. Propter quod Isaias ait : Puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit. *Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem formatam felicitatis futuræ, nec ipsam spei rem consequentur, nec in die agnitionis allocutionem* : id est, in die judicii universalis seu particularis, quando cuncta eorum peccata pandentur, non poterunt pro se reddere rationem, nec Judici respondere; nec ap- probationis sententiam audient ab eodem, qua dicet : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. *Nationes enim iniquæ, diræ sunt consummationis*, id est, crudellem habebunt finem, et damnationem asperrimam. Quibus dicetur : *Ite, maledicti, in ignem æternum*.
- Præterea, ab illo loco, *Mulieres eorum insensatæ sunt*, possunt hæc spiritualiter interpretari : ita quod *mulieres iniquorum*, id est sensualitates, *insensatæ sunt*, quia rationi rebelles; *nequissimi quoque filii*, id est actus eorum : quia ex habitu prodeunt vitioso. *Maledicta creatura eorum*, id est conversatio ab ipsis egrediens. Creare enim, frequenter accipitur pro facere seu formare. *Quoniam felix sterilis et incoinquinata, quæ nescivit torum in delicto*. Hoc de virginibus specialiter accipi potest, et de qualibet anima casta quæ nec in hæresim, nec in idololatriam, neque in mortalis peccati corruptionem est lapsa : quæ in futuro sequetur Agnum quocumque perrexerit. *Et spado qui non operatus est iniquitatem*. Quocirca loquitur Glossa : Potest in sterili et spadone ordo virginum designari : de quo fertur in Isaia : Non dicat eunuchus, Ecce ego lignum aridum. Et talem fuisse eunuchum Joannem apostolum, ecclesiasticæ tradunt historiæ : qui ausus est dicere quod sæcula nescierunt, In principio erat Verbum. Deficit ergo cavillatio Judæorum, quæ semiviris aperit regnum cælorum, quum pudicitia sit in voluntate animi, non in corporis debilitate. *Dabitur enim illi fidei donum electum*. Unde in Evangelio Christus : Sunt, inquit, eunuchi qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum; non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Hinc legitur et in Isaia : Hæc dicit Dominus eunuchis : Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quæ volui, dabo eis in domo mea locum, et nomen melius a filiis et filiabus. *Filii autem adulterorum spirituali adulterio*, puta discipuli hæresiarcharum et omnium vitiosorum imitatores, *in con-*
- Math. xxv, 34.
19
Ibid. 41.
12
13
Apoc. xiv, 4.
14
Is. lvi, 3.
Joann. i, 1.
Math. xix, 12, 11.
Is. lvi, 4, 5.
16

summatione damnationis erunt: sicut expo- A te consecrata, mortaliter peccans, adul-
situm est. Postremo, omnis anima cœlesti tera est diaboli: quæ cum imitantibus se
Sponso per fidem et gratiam in Baptisma- peribit.

ARTICULUS IV

DECLARATIO CAPITULI QUARTI: O QUAM PULCHRA EST CASTA GENERATIO CUM CLARITATE!

- 1 **O**STENSA calamitate vituperiisque pra-
vorum, subditur laus justorum: *O B*
quam pulchra est casta generatio! id est,
congregatio continentium est splendida
valde: casta, inquam, generatio *cum cla-*
ritate, id est splendori sapientiæ ac discre-
tionis adjuncta, ut sint casti sapientes ac
prudentes, omnia ad Dei gloriam referen-
tes, nec suis viribus, sed Dei auxilio inni-
tentes, et castimoniam adscribentes. Nam
fatuæ virgines inani gloriæ deditæ, in
Evangelio reprobantur. Quemadmodum au-
tem in vitiis carnis est maxima turpitude
et præcipua inhonestas, ita in castitate est
decor ingens et honestas præclara, et quæ-
dam non solum animæ, sed corporis quo-
que munditia: sicut et vitia carnis, corpus
animamque contaminant. Hinc sanctus as-
serit Cyprianus: Pudicitia est ornamen-
tum nobilium, exaltatio humilium, nobi-
litas ignobilium, pulchritudo deformium,
solamen mœrentium, augmentum totius
pulchritudinis, decus Religionis, minoratio
criminum, multiplicatio meritorum, amica
Creatoris universorum, sororque angelo-
rum. *Immortalis est enim memoria illius,* D
id est, perpetua commemoratione ac laude
est digna, secundum illud, Memoria justi
eum laudibus; *quoniam et apud Deum no-*
ta est, et apud homines, id est approbata
in mente Dei et rationabilium hominum.
Imo et ipsi incontinentes frequenter valde
commendant castos: et semper sunt aliqui
in Ecclesia militanti castam generationem
recolentes ac collaudantes; in triumphan-
ti vero Ecclesia nunquam oblivionem in-
currit.
- Quum præsens est,* id est, dum casta 2
generatio cohabitatur aliis, *imitantur illam*
aliqui ædificati ab illa, et provocati ejus
exemplo: juxta quod legitur in Psalmo,
Cum sancto sanctus eris; *et desiderant* Ps. xvii, 26.
eam, id est, ejus præsentiam habent liben-
ter, et diu cupiunt habere præsentem,
etiam tunc *quum se eduxerit,* id est, de
vita ista recesserit, si fieri posset; *et in*
perpetuum coronata triumphat, incoin-
quinatorum certaminum præmium vin-
cens: id est, ipsa casta generatio post hanc
vitam a Deo coronata, plene triumphat,
habens præmium incoinquinatorum certa-
minum, id est resistentiarum virtuosarum,
quibus restitit temptationibus voluptatum
et carnis atque diaboli, quas fuit vincens.
- Multigena autem,* id est multiformis ac 3
copiosa, *impiorum multitudo:* qui multi
sunt nimis, quia multi vocati, et stulto-
rum infinitus est numerus; *non erit uti-*
lis: imo sibi ipsi nociva est, nec proficit
ad salutem; sed et alios scandalizat, et
multiplicat mala in terra. Quamvis autem
iniqui non sint directe veraciter utiles, in-
directe tamen ex ordinatione divina mul-
tipliciter utiles sunt. Nam et Deus tam bo-
nus et sapiens est, quod non permetteret
esse mala, inutilia ac nociva, nisi vellet et
posset aliqua bona atque proficua ex illis
elicere. Sunt itaque mali utiles. Primo,
quia per eos electi purgantur et exercen-
tur in vita præsentem. Secundo, quoniam
bonos et sanctos persequendo et occiden-
do, sunt eis maximorum bonorum occasio,
utpote sublimium meritorum ac præmio-
rum: ut patuit in martyribus et tyrannis.

Matth. xxv,
12.

Prov. x, 7.

Matth. xx,
16; xxii, 14.
Eccle. i, 15.

Sic et Judæi Christum crucifigendo, facti A sunt occasio salvationis totius mundi. Terto, quia in ipsorum relictione ac condemnatione relucet divina justitia. Quarto, quia ex illorum punitione augetur gloria electorum, juxta illud Psalmistæ : Lætabitur justus quum viderit vindictam. Quinto, quia in temporalibus sæpe deserviunt justis. *Et adulterinæ plantationes*, id est pravæ collectiones quæ fornicantur a Deo, *non dabunt radices altas*, id est, non emittent ex se profundas radices, ut faciunt arbores bonæ, hoc est sobolem virtuosam, seu vitam laudabilem, secundum quod tales : quæ tamen poterunt pœnitere. Hinc ait Salvator : Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. *Nec stabile fundamentum collocabunt*, id est, in fidei firmitate, in Dei timore, in profundo humilitatis non fundant se, neque in Christo summo et incommutabili bono : de quo ait Apostolus, Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.

4 *Et si in ramis in tempore germinaverint*, id est, ad tempus floruerint in sobole aut prosperitatibus hujus vitæ, *infirmiter positæ*, id est, debili ac fallaci fundamento inhærentes, videlicet rebus caducis, *a vento commovebuntur*: id est, irruente quacumque tentatione, persecutione, aut adversitate, per impatientiam cadent; *et a nimietate ventorum eradicabuntur*: id est, ex vehementia persecutionum, tentationum, justarumve ultionum penitus evellentur, et corporaliter spiritualiterque deficient.

5 *Confringentur enim rami inconsummati*, D id est, propagines talium destruentur antequam compleantur, quia in sua iniquitate auferuntur de medio; *et fructus illorum inutilis, et acerbi ad manducandum*, id est, actus eorum sunt scandalosi ac venenosi ad imitandum, juxta illud : Uva eorum uva fellis, et botri amarissimi. Unde habetur in Isaia : Qui comederit de uvis * eorum, morietur; et quod confotum fuerit, erumpet in regulum. *Et ad nihilum apti sunt fructus eorum directe, et ipsis sic*

operantibus, per comparisonem ad veram salutem : quamvis interdum per opera vitiosa consequantur temporalia commoda ; sed hoc est ad damnationem eorum majorem.

Ex iniquis enim parentibus omnes filii qui nascuntur, testes sunt nequitiae adversus parentes in interrogazione sua : id est, filii tales pravorum parentum, et imitatores scelerum paternorum, factis aut verbis testantur quod parentes eorum sint nequam et impii, utpote qui filios suos sic neglexerunt ac infecerunt. Denique istam sententiam Christus apud Matthæum compendiosius evidentiusque deprompsit, dicendo : Omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto qui ædificavit domum suam supra arenam ; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina ejus magna. Et ibidem : Non potest, inquit, arbor mala fructus bonos facere ; omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur. Hinc loquitur Isaias : Et quidem non satus, nec radicatus in terra truncus eorum ; repente flavit in eos, et aruerunt. Qui rursus de impio Achaz ac suis loquens : Commotum est, inquit, cor eorum, sicut moventur ligna a facie venti.

Spiritualiter, casta generatio pulchra est valde, id est congregatio eorum qui vita et doctrina catholici sunt, et nulla infidelitatis aut hæreticæ pravitatis seu inobedientiæ labe se polluunt, atque custodiunt se a simulacris dogmatum perversorum : quam congregationem amant, cupiunt et sectantur omnes electi. Multigena vero est multitudo hæreticorum, qui sicut a Catholicis, sic discrepant a se ipsis : quoniam quidam sunt Ariani, quidam Sabelliani, quidam Manichæi : qui omnes sunt adulterinæ plantationes, non fixæ in Christo, nec fundatæ in veritate. Et si interdum videantur in aliquo bene sentire, impulsu tentationis diabolicæ, seu pestifera suggestionem, faciliter prosternuntur ; ac, teste

Ps. LVII, 11.

Matth. xv, 13.

1 Cor. III, 11.

4

5

Deut. XXXII, 32.

Is. LIX, 5.
* ovis

6

Matth. VII, 26, 27.

Ibid. 18, 19.

Is. XL, 24.

Ibid. VII, 2.

- Ephes. iv.* 14. Apostolo, circumferuntur omni vento doctri-
 etrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Quorum fructus, id est erronei intellectus, amari sunt infectivique cordium; omnes quoque eorum filii, id est imitatores ac discipuli, sunt iniqui, et majorum suorum attestantur erroribus, in interrogatione sua : quia si examinentur, qualiter ad tantam sint devoluti malitiam et errorem, ex eorum responsione patebit quod parentes eorum carnales seu spirituales in culpa sint.
- 7 Illi ergo ita peribunt. Et quia nonnunquam justus celeriter et in juventute moriuntur sicut et impii, subjungit quid inde sit sentiendum. *Justus autem si morte præoccupatus fuerit*, id est præventus inopinata, improvise, celeriter, aut ante senium moriendo, *in refrigerio erit*, ita quod talis mors suæ animæ non nocebit, quia in caritate et gratia recedit a corpore. Et quamvis non plene purgatus, in purgatorio puniatur ad tempus; tamen et ibi habet refrigerium, utpote certus de sua futura salute, atque ex vivorum suffragiis, ex consolatione quoque (ut creditur pie) angelica. Ideo pusilli scandalizari non debent, si agnoverint justos cito aut improvise decedere, quia in talibus sunt occulta Dei judicia. Insuper docet, quod quamvis justus morte præoccupatus, non sit senectutem corporalem sortitus, spiritualem tamen ac meliorem adeptus est. *Senectus enim venerabilis est* veneratione quæ virtuti impenditur, *non diuturna, neque annorum numero computata*, id est, non illa quæ solo tempore est protracta, quia non 8 *De* aetas corporis, sed mentis maturitas, morumque probitas, laudem et honorem merentur. Hinc subditur : *cani autem sunt sensus hominis*, id est, sapientiales interioresque sensus hominis justis, sunt vere cani, maturi, et spirituali senio decorati, utpote puerilitatibus ac passionibus puerorum et adolescentium juvenumque earentes : sicut de S. Benedicto refert Gregorius, quod aetatem moribus transiens, nulli animum voluptati dedit. Et de B. Agnete
- A Ambrosius : Corpore erat, inquit, juvenula, sed senectus mentis suæ fuit immensa. De Tobia quoque narratur : Quumque esset junior omnium, nihil tamen puerile gessit in opere. *Et ætas senectutis, vita immaculata* : id est, qui irreprehensibiliter conversatur, bene senex censetur.
- 10 Consequenter ponitur, cur justus quandoque tam celeriter hinc emigret. *Placens Deo, factus dilectus*, id est, justus per opera bona Deo placens, et per hæc factus ejus amicus, *et vivens inter peccatores, translatus est*, id est per mortem a vita ista sublatus, atque ad aliud sæculum ductus. *Raptus est*, id est repente abstractus a vita hæc, *ne malitia mutaret intellectum ejus* : id est, ne ex aliorum manifesta pravitare mens ejus fleteretur ad mala paulatim; *aut ne fictio deciperet animam illius*, id est, ne ex aliorum simulatione, hypocrisi, suggestioneve apparenter bona seduceretur. Periculosum est equidem, inter simulatores et callidos conversari : quia quos per evidentem mala non queunt decipere, sub specie boni, et per amicitiam fictam tentant elidere. *Fascinatio enim nugacitatis*, id est deceptio vanitatis seu loquacitatis, *obscurat bona*, id est, vere bona facit quandoque apparere non bona, et mala facit bona putari : ita quod homo errat in judicando, sicut errat sensus exterior ex incantatione et magicæ artis illusionem. Unde ad Galatas scribit Apostolus : *Quis vos fascinavit non obedire veritati?* 11 *Galat. m. 1.* Est autem fascinatio proprie incantatio, aut sensuum illusio, aut transmutatio unius ex visu alterius, juxta illud Virgiliti :
- 12 Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
- De qua re Platonici, et Avicenna atque Alkindus, multa etiam falsa scripserunt, prout Egidius in tractatu contra errores philosophorum, et Thomas in Summa contra gentiles, ac alibi plenius prosequuntur. *Et inconstantia concupiscentiarum*, id est inconstans concupiscentia ac libido : quæ inconstans est, quia ratione non utitur, et impetu suo fertur, modisque variis gene-

ratur; *transvertit sensum*, id est, rationis A corrumpit iudicium, et etiam exteriores sensus ad objecta sua convertit, *sine malitia*, id est ex infirmitate. Hoc namque in multis contingit, non ex habitu vitioso, sed ex fragilitate humana; fit etiam * in vitiosis hominibus ex malitia eorundem, qui ex proposito concupiscentiam excitant in se, juxta illud: Semen Chanaan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum.

13 *Consummatus in brevi, explevit tempora multa*: id est, justus morte præoccupatus, intra paucos annos virtuosus effectus, vitamque finiens, tantum profecit, et tantam salutem est consecutus, ac si diu vixisset, vel sicut quidam intra longos et multos faciunt annos. *Placita enim erat Deo anima ejus: propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum*, id est de consortio iniquorum, ne cum per-versis perverteretur. Et ita fuit hoc signum dilectionis Dei ad eum. Quamvis autem Omnipotens possit electum et justum etiam inter iniquissimos conservare immunem, sicut et multos tales conservat quotidie; ipse tamen in diversis electis diversimode operatur, quemadmodum et in naturalibus rebus, nec omnia agit secundum omnipotentiam suam, sed aliqua potius juxta sapientiæ suæ decentiam, aut penes rerum dispositionem. Unde prædictæ rationi de tam celeri subtractione justii, consonat illud Psalmistæ: Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum.

At vero totum quod dictum est hic, ab illo loco, Placens Deo, factus dilectus, aliqui dicunt ad litteram dictum de Enoch: qui licet vixerit annis trecentis, tamen comparatione eorum qui tunc communiter nongentis annis vixerunt, modico tempore videtur vixisse, et in brevi explese tempora multa; atque translatus est in paradysum, juxta illud: Ambulavit Enoch cum Deo, et non apparuit, quia transtulit illum Dominus. Et in Ecclesiastico habetur: Enoch placuit Deo, et translatus est in pa-

radysum. Sicque littera ista satis concordat hujusmodi dicto.

Consequenter ostenditur, qualiter insipientes scandalizantur et errant ex consideratione tam celeris mortis justii. *Populi autem videntes* justum morte præoccupari, *et non intelligentes* cur Deus id faciat, *nec ponentes sunt in præcordiis talia*, id est, in secretis suæ mentis non pensant hujusmodi quæ sequuntur, videlicet: *quoniam* id est, quod Deus pietatem et gratiam suam non tollit a suis electis, quamvis videantur foris relinqui, nec distingui in morte ab impiis; *et respectus in electos illius*, id est, quod Deus gratiosum suum adspectum ac benignissimum vultum, a prædestinatis non avertit finaliter, imo copiose eos remunerat, et de gratia transfert ad gloriam.

Condemnat autem justus mortuus vivos impios, id est, in futuro iudicio condemnabit assessoria dignitate, sicut expositum est. Condemnat quoque eos comparatione, quia ex consideratione et comparatione vitæ suæ apparet, quam justa sit impiorum damnatio. Imo sic minus mali damnant pejores, Christo dicente: Viri Ninivite surgent in iudicio contra generationem istam, et condemnabunt eam. Rursus, justus mortuus damnat impios vivos: quia recordatio justitiæ suæ demonstrat eos damnatione condignos. Iterum, justus defunctus damnat iniquos viventes: quia Sanctorum animæ zelo justitiæ aliquando expetunt de suis persecutoribus ultionem, juxta illud Apocalypsis: Animæ interfecto- rum clamabant voce magna: Usquequo, Domine, sanctus et verus, non iudicas et non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Unde et in Evangelio Christus disseruit: Deus non faciet vindictam servorum suorum clamantium ad ipsum die ac nocte? Dico vobis quia cito faciet vindictam illorum. Hinc rursus in Apocalypsi inducitur: Reddite illi sicut et ipsa reddidit vobis; duplicate duplicia secundum opera ejus. *Et juvenus celerius*

45

46

Math. xii, 41.

Apoc. vi, 9, 10.

Luc. xviii, 7, 8.

Apoc. xviii, 6.

* autem

Dan. xiii,

13

14

s. xvii, 27.

s. xxx, 21.

Gen. v, 23.

Ibid. 24.

Ecclesi. xlii, 6.

consummata, longam vitam injusti : id est, justus in juventute defunctus, et in paucis annis in virtutibus exercitatus, condemnat modis præactis senem injustum : sicuti et scholaris cito multum proficiens, confundit diu frequentantem, et parum vel nihil proficientem. Quo etenim quis diutius vivit, eo damnabilior est, si ad virtutes non attingit : præsertim quum alii similes ei, in brevi tempore tantum profecerint.

17 *Videbunt enim finem sapientis, id est, injusti adspicient justum morte præoccupatum, suæque vitæ terminum; et non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, id est, cur decreverit eum ita subtrahere, et quantam gloriam velit ei conferre, et quare minuerit illum Dominus, id est, quam ob causam breviaverit dies ejus. Videbunt justum sic mortuum, et contemnent eum, quasi inaniter vixerit juste, quia tam cito beneficio vitæ privatus est, nec ab injustis videtur distinctus in morte.* Hinc et in Job legitur : Deridetur justus simplicitas, lampas contempta apud cogitationes divitum, usque ad tempus præfinitum. Unde Dominus per Prophetam talibus contemptoribus loquitur : Invaluerunt super me verba vestra, et dixistis : Vanus est qui servit Domino : ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt. Ideo subjungitur :

18 *Illos autem justorum contemptores Dominus irridebit* : sicut in Psalmo habetur, Qui habitat in cælis irridebit eos. *Et erunt post hæc decedentes sine honore* : nam quamvis in medio propinquorum expi-
Job xii, 4, 5.
Malach. iii, 13-15.

19 *rent, et magnifice sepeliantur, tamen eorum animæ confusibilissime tractabuntur; et in contumelia inter mortuos in perpetuum, id est, sine fine in suis opprobriis inter reprobos permanebunt. De quibus dicitur in Psalmo : Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius. Hinc etiam fertur de divite vitioso : Mortuus est dives, et sepultus est in inferno. Econtra autem de Lazaro justo dicitur : Factum est ut moreretur mendi-*

cus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.

Quoniam dirumpet illos inflatos : id est, Deus avellet animas eorum a suis corporibus omnino discruciatas et intus corruptas. Sic quippe per Osee loquitur de iniquis : Occurram eis ut ursæ raptis catulis; dirumpam interiora eorum, et consummam eos ut leo (qui erant inflati superbia). Et hoc faciet Dominus sine voce : quoniam impii in fine vitæ præ debilitate nequeunt loqui; et in judicio respondere non valent Deo, nec vocem excusationis emittere : quia, ut ait Apostolus, inexcusabiles sunt, qui quum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt. *Et commovebit illos a fundamentis, id est, funditus agitat et auferet, et ab omnibus rebus, quibus quasi fundamentis innitebantur, tollet eos ac dividet; et usque ad supremum, id est maxime, desolabuntur, tam in morte, quam in æterna damnatione : sicut cantatur in Psalmo, Quomodo facti sunt in desolationem? Et erunt gementes in pænis, nec consolationem invenient, ut constat de divite, qui nec guttam aquæ potuit in tormentorum suorum incendio impetrare. In quibus illud Jeremiæ maxime adimpletur : Dabo eos in vexationem, et maledictionem, et stuporem, et sibilum, et opprobrium sempiternum, eo quod non audierint verba mea. Et memoria eorum peribit : juxta illud in Job, Memoria vestra comparabitur cineri; et item, Laus impiorum brevis est; ac alibi, Nomen impiorum putrescet.*

20 *Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, id est, ex remorsu conscientiæ et consideratione suorum excessuum, cum inæstimabili timore divino præsentabuntur judicio. Juxta quod in Job legitur : Angustia vallabit impium, sicut regem qui paratur ad prælium; et rursus ibidem, Sonitus terroris in auribus impii. Et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum : id est, propter peccata sua abducentur seorsum a societate Sanctorum, et constituentur ad judicantis sinistram, at-*

Osee xiii, 8.

Rom. i, 20, 21.

Ps. lxxii, 19.

Luc. xvi, 24-26.

Jer. xxix, 18, 19.

Job xiii, 12.

Ibid. xx, 5.

Prov. x, 7.

Job xv, 24.

Ibid. 21.

Matth. xxv, 33.

Matth. xxv. que in ignem projicientur æternum. Quod A et accusabuntur a conscientia propria. *11, 46.* totum eos promeruisse, protestabuntur eorum facinora : quorum sibi conscii erunt, Sieque justis in sublime scandentibus, ipsi deprimentur in ima.

ARTICULUS V

EXPOSITIO CAPITULI QUINTI : TUNC STABUNT JUSTI IN MAGNA CONSTANTIA.

QUAM diversimode justus Deus post **B** *Videntes turbabuntur timore horribili.* 2
 hanc vitam traetet justos et impios, Nee mirum, quia horrendum est incidere *Hebr. x, 31.*
 hic narratur. *Tunc*, scilicet in futuro generali ac finali judicio : de quo in fine in manus Dei viventis. Videntes, inquam, **C**
 generalis ac finali judicio : de quo in fine Judicem omnipotentem iratum : quem of- *Apoc. 1, 12-16.*
 fenderunt, blasphemaverunt, spreverunt. **D**
 præcedentis fertur capituli, Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi ; *Apoc. 1, 12-16.*
Matth. xxv. *bunt justis* ad dexteram Judicis elevati in ignis, et pedes ejus similes aurichaleo, sicut in camino ardenti, et vox illius tanquam vox aquarum multarum, et de ore ejus gladius ex utraque parte acutus exibat, et facies ejus sicut sol lueet in virtute sua. Quibus verbis adjecit Joannes : Et *Ibid. 17.*
 quum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus. Si ergo imaginaria visio judicis hujus fuit ita terribilis etiam S. Joanni, quod ex ejus horrore cecidit tantus Apostolus tanquam mortuus : quid mirum, si iniqui et reprobis in die judicii, ex reali et sensitiva judicis hujus visione turbabuntur timore horribili ? Turbabuntur quoque tam horribiliter ex magnifica apparitione et inspectione justorum, quos pro nihilo reputaverunt et angustiaverunt.
 Tertio, turbabuntur ex sui ipsorum inspectione : quia deformiora et horribiliora erunt eorum corpora, quam fuerunt quando in monumentis erant pro media parte a vermibus serpentibusque corrosa. Quarto, ineffabiliter turbabuntur præ horrore sententiæ contra se proferendæ, atque imminenti damnationis æternæ.
Et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, id est de hoc, quod electi et justis tam repente et improvise eis apparent in gloria tanta, et tantam salutem sunt con-

1

*Sap. iv, 20.**Matth. xxv, 13.**Ps. civ, 44.**Hebr. x, 34.*

secuti, quam reprobī nequaquam putaverunt eos consecuturos. Tunc, ut sanctus testatur Hieronymus, iudicaturō Domino lugubre mundus immugiet, et tribus ad tribum pectora feriet; potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt. Tunc Aristotelis argumenta non proderunt, quum venerit filius illius pauperculæ quæstuarīæ iudicare fines terræ.

3 *Gementes præ angustia spiritus*: juxta
Is. LXV, 14. illud Isaïæ: Ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis. Hinc ait et Apostolus: Repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis. Verum, juxta Ezechielis oraculum, Gement gemitibus incircumessorum: quia non erit gemitus pœnitentiæ salutaris, de quo loquitur Dominus, In quacumque hora peccator ingemuerit pro peccatis suis, omnium iniquitatum ejus non recordabor; sed erit gemitus desolationis extremæ, procedens ex servili dolore et desperante mœrore. Unde subjungitur:
• dicentes *dicent* intra se, id est cogitabunt, pœnitentiam agentes, id est, dolorem habentes de suis peccatis, non utique ex caritate, nec zelo justitiæ, nec virtutis seu boni honesti amore; sed ex servili tantarum pœnarum timore, et ex amore privato ac improbo sui, quo adversa refugient. Pœnitentibus igitur se peccasse, non in quantum peccata sunt offensiva inhonorativaque Dei, et sinceritati virtutum contraria, sed in quantum sunt eis tantæ miserīæ causa. Talis fuit pœnitentia vitiosi Antiochi, de quo fertur, quod orabat scelestus Dominum, a quo non erat misericordiam consequenturus; pœnitentia quoque Esau, de quo scriptum est ad Hebræos, Non invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrimis inquisisset eam. Hoc modo solent miseri pœnitere in magna infirmitate, instantique morte, qui tempore juventutis ac sanitatis nolunt a vitiis abstinere, dicentes eum Balaam, Moriatur (id est, a corpore separetur) anima mea morte justorum; vitam vero justorum renuunt sequi, dicen-

tes cum pravis discipulis, Durus est hic sermo. *Et præ angustia*, id est desolatione, tristitia et pressura, *spiritus*, id est animæ suæ, *gementes* interiori dictione, ut tactum est.

Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum. Quemadmodum quarto Regum leguntur principes dixisse ad Jehu de filio prophetarum misso ab Eliseo: Quid venit insanus iste ad te? Nam carnalis homo non sapit ea quæ sunt Spiritus Dei, sed stultitia est illi, quod pertinet ad salutem. Hinc vitiis obtenebrati, transitoria et sensibilia toto cupientes affectu, eos despiciunt et irrident quos vident talia aspernari. Hinc justī in Psalmo dicunt: Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis, subsannationem et derisum his qui sunt in circuitu nostro. *Et in similitudinem*, id est proverbium, *improperii*: id est, tantum contempsimus eos velut miserrimos, quod volentes alicui maledicere, formam sumpsimus maledicendi ex eis, dicendo: Accidat tibi sicut Laurentio aut Vincentio.

4 *Nos insensati*, id est vera et salutari sapientia destituti, utpote carnalia, non divina ac spiritualia, sapientes, gustantes, amantes, *vitam illorum æstimabamus insaniam*. Idecirco dixit Ezechiel insanis filiis Israel: Ego portentum vestrum. Paulus quoque Corinthiis scribens: Tanquam purgamenta, inquit, hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc. *Et finem illorum sine honore*: id est, æstimabamus quod mortem eorum nullus honor, nulla gloria consequeretur. Ideo scriptum est in Isaia: Justus perit, et non est qui recogitet; et viri misericordiæ tolluntur, et non est qui intelligat. In † Threnis etiam Israel ait: Posuit me in proverbium vulgi, et factus sum quasi vas inutile. *Quomodo computati sunt inter filios Dei*, id est inter electos et Sanctos, et inter angelos Dei? De quibus Deus loquitur ad Job: Ubi eras, quum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei? *Et inter Sanctos sors*, id est hereditaria portio, *illorum*

Joann. vi, 61.

IV Reg. ix, 11.
I Cor. ii, 14.

Ps. xliii, 15, 14.

Ezech. xii, 11.
I Cor. iv, 13.

Is. lvi, 1.

Job xvii, 6.
5

Ibid. xxxviii, 4, 7.

- est* : quia cum Sanctis æternam beatitudinem sunt sortiti, prout primo Regum in canticum Anna fatetur : Suscitavit Dominus de pulvere egenum, et de stercore elevavit pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.
- 6 *Ergo erravimus*, id est, ex isto perpendimus nos errasse, *a via veritatis*, id est a notitia et tenore veritatis vitæ, veritatis doctrinæ, et veritatis justitiæ; *et justitiæ lumen non luxit nobis* : id est, ab increata luce, a qua omnis procedit justitia, illustrati non sumus lumine supernaturali gratiæ ac virtutum, quia posuimus obiectionem illuminationi ipsius, qui quantum in se est, omnibus præsto est, imo aversos invitavit ad se; naturali tamen ingenio universos illustrat : de quo accipi potest illud Psalmistæ, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; et illud B. Joannis, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Et Sol intelligentiæ non est ortus nobis*, id est, Christus evangelicæ legis dator, non se infudit cordibus nostris. Unde et ad Corinthios scribit Apostolus : Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis Evangelium gloriæ Christi.
- 7 *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis*, id est in operibus, curis et occupationibus vitiorum, quibus annexæ sunt multæ angustiae, afflictiones ac tædia. Propter quod dicitur in Ecclesiaste : Homini bono dedit Deus sapientiam et scientiam et lætitiâ, peccatori autem afflictionem et curam superfluum. Aliqua etiam vitia in se ipsis afflictione, molestia atque periculis plena sunt : ut ira, invidia, amaritudo, indignatio, impatientia, furtum, rapina; sed et ipsas voluptates gustus ac tactus concomitantur multa incommoda. *Et ambulavimus vias difficiles*. O quam difficiles ac molestas vias, occupationes, labores, incedunt ambitiosi et lubrici; quot resistentias patiuntur; quoties cassatur eorum conatus, et frustratur fine intento! Quam multi e regione contra eos incedunt, a quibus multoties opprimuntur,
- A ita quod recte in libro Job dictum est : Involutæ sunt semitæ gressuum eorum. *Job vi, 18.* *Viam autem Domini*, id est arctam viam salutis, conversationem pœnitentialem, observantiam præceptorum, id est evangelicæ legis doctrinam, et Christum, qui ait, Ego sum via, veritas, et vita, *ignoravimus*, id est, formatam practicamque notitiam non habuimus rerum illarum, sed informem ac nudam notitiam. Non tamen per hoc excusantur, quoniam juris, quod quis scire tenetur, ignorantia non excusat; sicut nec ignorantia crassa seu affectata.
- Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?* quasi dicant : Nil profuit nobis ad salutem, imo plurimum impedit et nocuit, nostrasque animas spiritualiter interemit. Quod consequenter per multas similitudines pandunt. *Transierunt omnia illa tanquam umbra*, id est velocissime, instar umbræ. Nam et vita præsens est cursus ad mortem, et instabilissima valde, ita ut dicat apostolus Jacobus : Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum parens, deinceps exterminabitur. *Et tanquam nuntius præcurrens*. Unde Job asserit : Dies mei velociores fuerunt cursore; transierunt quasi naves poma portantes. Hinc sequitur : *et tanquam navis quæ pertransit fluctuantem*, id est inundantem, *aquam* : *cujus, quum præterierit, non est vestigium invenire*, id est impressionem aut signum transitus ejus, *neque semitam carinæ illius in fluctibus*. Carina, vocatur venter navis, scindens et deprimens aquam, non tamen relinquens in ea stabilem impressuram. *Aut avis quæ transvolat in aere* : *cujus nullum invenitur argumentum itineris illius*, id est indicium sui volatus, *sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum* : *et scindens per vim itineris aerem, commotis alis transvolavit; et post hoc nullum signum invenitur itineris illius*. *Aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum*, id est intentum, *divisus aer ex sagitta volante in eo* : quia duo corpora non possunt naturaliter esse in uno loco,

ideo unum alteri cedit, et mollius duriori; *continuo*, id est statim, *in se reclusus est*, ut ignoretur transitus illius : aer enim est maxime fluxibilis, mollis, et refluens in se.

13 *Sic et nos nati, continuo desivimus esse* : id est, ab exordio quo cœpimus esse, cœpimus et deficere ac corrumpi, eo quod sumus ex contrariis compositi, in quibus unum corruptive seu læsive agit in aliud, scilicet calidum naturale, in humidum radicale : et quanto plus protenditur vita, tanto plus breviatur. Quidquid enim præterit, jam ex ea deperit, et ei abscissum est. Sicque vitæ istius decursus, instar prædictarum volubilium rerum, omnino instabilis est, et incerta ejus duratio. Unde in Job legitur de iniquo : Velut somnium avolans non invenietur; transiet quasi visio nocturna. Et de se ipso sanetus Job loquitur : Dies mei velocius transierunt, quam a texente tela succiditur. Hinc loquitur et Isaias : Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Horum ergo consideratione discamus transitoria aspernari, et spiritualia ac divina toto corde amplecti; et ibi sint fixa desideria nostra, ubi poterimus beatitudine adimpleri æterna.

Job xx, 8.

Ibid. vii, 6.

Is. xl, 6.

Math. xii, 34.

Job xiv, 2.

Et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, id est nullum opus habitus virtuosi : quia jugiter eramus malis intenti, ita quod affectiva vis nostra erat quasi immobilitata in vitiis, et sic non valuimus, id est, vix aut difficulter potuimus, aliquid boni efficere, aut virtutem habere. Juxta quem sensum Christus in D Evangelio loquitur : Quomodo potestis loqui bona, quum sitis mali? Philosophus quoque affirmat, quod incontinens vult continere, sed non potest. Vel, Nullum signum virtutis, id est firmæ stabilitatis, juxta illud Job : Homo quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. In malignitate autem nostra, id est vitiositate habituata, qua ex igne seu ferventi affectu, et forti inclinatione habituum

pravorum peccavimus, non ex ignorantia aut infirmitate dumtaxat, *consumpti sumus*, id est corrupti, defuncti, et finem vitæ sortiti; spiritualiter quoque annihilati, et mortui corde.

Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt. Jam dictum est, quod in die judicii ista dicturi sint, quando justi stabunt in magna constantia contra eos : quomodo ergo nunc dicitur, quod in inferno dixerunt hæc? Præterea, qualiter potuerunt in inferno ita prudenter loqui, et statum suum tam rationabiliter considerare, quum in Ecclesiaste legatur, Quodcumque potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, erunt apud inferos? Respondetur, quod damnati in inferno locati, possunt hæc dicere etiam ante diem judicii. Vel infernus vocatur omnis locus punitionis damnatorum. Ad aliud respondetur, quod damnati considerare queunt ea quæ augmentativa sunt calamitatis eorum, non ea quæ possent relevare eandem, prout plenius super Ecclesiasten fuit expositum. Et merito ista dixerunt, *quoniam spes impij tanquam lanugo est, quæ a vento tollitur*, id est vana, fallax, et facillime periens, quia in rebus transitoriis et caducis figit spem suam. Contra quem loquitur Jeremias : Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Porro lanugo est flos tribuli : qui desiccatus, levi motu fertur in aerem et dissipatur, quemadmodum spuma ac fumus, atque memoria hospitis, una tantum nocte aliubi hospitati. De quibus mox additur : *et tanquam spuma gracilis ex inundatione aquæ consurgens, quæ a procella, id est tempestate, dispergitur; et tanquam fumus qui a vento diffusus est*, id est hinc inde fusus ac dissipatus : unde ait Psalmista, Defecerunt sicut fumus dies mei; *et tanquam memoria hospitis unius diei prætereuntis*.

14

Eccle. ix, 10.

Ibidem.

15

Jer. xvii, 5.

Ps. ci, 4.

Præterea, reproborum vanitate, instabilitate et ærumna descriptis, ut opposita

16 juxta se posita lucidius pateant, subditur de electorum proprietate, felicitate et gloria : *Justi autem in perpetuum vivent* : quia in sæculo isto vivunt per caritatem, quæ nunquam excidit, et in futuro per beatam fruitionem. Et ita hic vivunt vita gratiæ, de qua transferuntur ad vitam gloriæ. Quod si ad tempus in purgatorio detineantur, manent ibidem in caritate et gratia, et vehementissime adspirant ad gloriam, ejus dilatio eis ineffabiliter est pænosa. Hinc in Evangelio asserit Christus : Qui credit in me, non morietur in æternum; itemque, Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum.

Et apud Dominum est merces eorum : id est, tota eorum salus ac præmium essenziale consistit in Deo, videlicet in immediata, clara, faciali ac fruitiva visione ipsius. Accidentale autem præmium consistit in rebus et objectis creatis, ad Deum relatis : præsertim in Christi humanitate, deinde in gloriosissimæ Virginis intuitione, ac deinceps in omnium supernorum civium mutua contuitione, societate, dilectione, communionem. Hinc ait in prima sua Canonica Joannes apostolus : Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam quum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Paulus quoque : Videmus, inquit, nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. *Et cogitatio illorum apud Altissimum.* In hac etenim vita conantur cogitationes suas stabilire in Deo, juxta illud, *Jaeta cogitatum tuum in Dominum*; et tota eorum intentio fertur in Deum, ad cujus honorem ac gloriam ordinant se et omnia sua. Porro in patria cogitatio eorum est immobilitata in Deo, nec ibi sunt cogitationes volubiles sicut modo. Nulla vero potest ibi evagatio cordis consistere : quoniam quidquid aliud cogitant quam Deum, indeviabiliter referunt in eum.

17 *Ideo accipient regnum decoris de manu Domini, id est splendidissimum illud re-*

gnum cœleste, de omnipotenti liberalitate Salvatoris : qui dicet, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. De quo ait Propheta : Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ; et Isaias : Non erit tibi sol amplius ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. *Et diadema speciei de manu Domini, id est coronam pulchritudinis gloriosæ, quæ est aurea, scilicet præmium essentielle.* De qua fertur in Psalmo : Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso; itemque, Gloria et honore coronasti eum, Domine. *Quoniam dextera sua teget eos, id est, per virtutem gratiosæ suæ præsentia hic eos operiet, eisque obumbrabit contra æstum tentationum et impugnationes concupiscentiarum; et brachio suo defendet illos, id est, virtute et omnipotentia sua atque per dona gratiæ suæ contra invisibiles ac visibiles hostes eos tuebitur : non ut non impugnentur, sed ne finaliter ac spiritualiter superentur, sed magis prævaleant : quemadmodum scriptum est, Dominus fortitudo plebis suæ, et protector salvationum Christi sui est. Ideo exoramus : Custodi me, Domine, ut pupillam oculi; sub umbra alarum tuarum protegeme. Hinc hortatur Apostolus : Confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Et apud Isaiam inducitur : Super omnem gloriam protectio erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem et absconsionem a turbine et a pluvia. Hoc est quod promittitur in Psalmo : Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis; sento circumdabit te veritas ejus.*

Consequenter describitur impiorum punitio, magis quam ante in speciali : et loquitur de Deo quasi de homine judicante, irato, seque armante, et alios in adjutorium assumente adversus reos. Frequenter equidem loquitur Scriptura de Deo more humano, ut humanæ mentis imbecillitas

Matth. xxv, 34.

Ps. xxv, 8.

Is. lx, 19.

Ps. xx, 4.

Ps. viii, 6.

Ps. xxvii, 8.

Ps. xvi, 8.

Ephes. vi, 10.

Is. iv, 5, 6.

Ps. xc, 4, 5.

I Cor. xiii, 8.

Joann. xi, 26.
Ibid. viii, 52.

Joann. iii, 2.

I Cor. xiii, 12.

Ps. liv, 23.

- 18 amplius informetur, ac fortius compungatur. *Et accipiet armaturam zelus illius* : id est, amor Dei ad justitiam, et zelatio ejus contra iniquitatem, per modum armantis se procedet contra iniquos. Porro arma Dei sunt, omnipotentia, justitia, veritas ejus : quæ dicitur accipere, quando per ea procedit in actum, juxta illud in Apocalypsi : Gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, qui accepisti virtutem tuam magnam. Unde orat vir sanctus : Apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi. Sic homo dicitur pedem suum accipere, quando cum eo aliquem trudit. *Et armabit*, id est, expeditam efficacemque faciet, *creaturam ad ultionem inimicorum*, id est, ad puniendum per creaturam subjectorum vitia iniquorum, qui sunt adversarii Dei : quos Deo jubente ignis succendet, et cetera elementa affligent, impressionesque aeris perterrebunt, sicut Christus prædixit : Erunt signa in sole et luna et stellis, et in terra pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum.
- 19 *Induct pro thorace justitiam*, id est, propria justitia utetur pro forti lorica ; *et accipiet pro galea judicium certum* : id est, tam evidenter justum exercebit judicium, quod nullus poterit reclamare, omnesque scient rectissimum ejus esse judicium. *Sumet scutum inexpugnabile, æquitatem* : id est, æquitate sua pietati temperata, pro invincibili et imperforabili scuto utetur. *Acuet autem diram iram in lanceam* : id est, severa ultione tanquam lancea punget reos ; *et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos* : id est, terra, et contenta in ea, Deo jubente, impiorum angebunt tormenta, et creaturæ Creatoris sui ulciscuntur injuriam. Nam et maximi erunt tunc terræ motus, caligo, et tempestates.
- 20 *Ibunt directe emissiones fulgurum* : id est, coruscationes terribiles dirigentur in impios, et horrenda tunc fiet tonitrua, multo majora quam olim in Ægypto ; *et tanquam a bene curvato arcu nubium ex-*
- A *terminabuntur* : id est, sicut lineæ quæ apparent in iride, quando sunt nubes in aere, cito disparent et dissolvuntur ; sic impii expellentur a superficie terræ, et ab electorum cohabitatione ; *et ad certum locum insilient*, id est, in profunda inferorum projicientur, terra os suum aperiente, eosque absorbente : et ibi, juxta Isaiam, elaudentur in carcere. *Et a petrosa ira plenæ mittentur grandines*, id est, ab ira et rigorositate Dei, instar petrarum acuta ac dura, emittentur grandines maximæ, velut saxa, super iniquos. De his in Apocalypsi multa dicuntur. Figuraque horum fuerunt quæ sub Moyse in Ægypto fiebant : ubi ignis, grando et fulgura pariter ferebantur. Unde in Psalmo : Pluet super peccatores laqueos ; ignis, sulfur et spiritus procellarum, pars calicis (id est pœnæ) eorum. *Excandeset in illos aqua maris* : id est, mare sua elevatione, turbatione ac sonitu, quasi iratum se monstrabit adversus malignos ; *et flumina concurrent duriter*, id est, terribiliter confluent, quasi furentia, et exeuntia sua loca.
- B *Contra illos stabit spiritus virtutis*, id est, ventus fortis, vel angelica virtus maledictos accusans, et ministeria exhibens in miraculosa prædictorum productione ; *et tanquam turbo venti dividet illos ab electis*, sicut in Evangelio legitur : Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent illos in caminum ignis. Hinc subditur : *et ad eremum perducet omnem terram iniquitatis illorum*, id est, terrenam et carnalem congregationem impiorum impellet ad locum infernalem : quæ est terra desolatissima, infructuosa, terra famis et sitis, atque imago mortis. De qua sanctus Job loquitur : Dimitte me antequam vadam, et non revertar, ad terram tenebrosam et opertam mortis caligine, terram miseriæ et tenebrarum ; ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. *Et malignitas exvertet sedes potentium* : id est, impietas et abusus potentium erunt causa, quod ipsi cum sua potestate dejicientur ac disperibunt.
- Is. xxiv, 22.
23
Apoc. viii, 7; xi, 19; xvi, 21.
Exod. ix, 24, 23.
Ps. x, 7.
Apoc. viii, 7; xi, 19; xvi, 21.
Exod. ix, 24, 23.
Ps. x, 7.
Matth. xiii, 49, 50.
Job x, 20-22.

Sap. vi, 7. De quibus sequenti capitulo legitur : Potentes potenter tormenta patientur.

1 Quum ergo hæc ita se habeant, *Melior*,
(cap. vi) id est virtuosior atque salubrior, *est sapientia*, per quam Deo adhæretur ac deservitur, et præfata mala horribilia evadentur, *quam vires corporales potentium; et vir prudens*, qui discrete se habet, et vitiis spreto, inhæret virtutibus, rationale obsequium exhibens Deo, melior est *quam fortis corpore*, secundum quod talis.

Amos ii, 14. De quo Amos propheta testatur : Peribit fuga a veloce, et fortis non salvabit animam suam. Juxta hunc modum et Salomon dixit : Melior est patiens viro forti; et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.

Prov. xvi, 32. Et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.

Ecce quam terribiliter descripta sunt hic futurum judicium, supplicia reproborum, et consummatio mundi. Merito ergo dixit S. Hieronymus : Sive comedo, sive bibo, sive aliud quid ago, semper videtur mihi tuba illa sonare in auribus meis : Surgite, mortui, venite ad judicium. Si

A Sanctus ille ita expavit, qualiter nos formidare oportet, ac vivere timorate? Præsertim quum et beatissimus princeps dicat Apostolorum : Adveniet autem dies Domini tanquam fur : in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Quum ergo hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet nos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, exspectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem cœli ardentibus solventur, et elementa ignis ardore tabescent?

II Petri. iii, 10-12.

Postremo et id sciendum, quia quod dictum est hic de armatura Dei, consonat ei, vel sumptum videtur ex eo, quod apud Isaiam scriptum est : Indutus est Dominus justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus; indutus est vestimentis ultionis, et opertus est quasi pallio zeli, sicut ad vindictam, quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, et vicissitudinem inimicis.

Is. lxxv, 17, 18.

ARTICULUS VI

ELUCIDATIO CAPITULI SEXTI : AUDITE ERGO, REGES, ET INTELLIGITE.

2 ADMONET auctor hic ad sapientiæ desiderium ac amorem : et quia hæc potissime est necessaria his qui præsent, primo illos alloquitur. *Audite ergo, reges, et intelligite* : id est, quum tam horrenda damnatio instet iniquis, sapientia quoque melior sit quam vires; ideirco audite auribus corporis, et intelligite audita auribus mentis; *discite ea quæ dicam, judices finium terræ*, id est hominum habitantium ubique terrarum, ut possitis et alios edocere. Unusquisque enim scire tenetur, et diligentissime discere debet ea quæ ad suum pertinent statum ac gradum : quatenus juxta suæ exigentiam vocationis, ambulet

C digne Deo; et qui in aliquo est constitutus officio, illud idonee exsequatur. *Præbet aures cordis ac corporis*, per diligentem auscultationem, *vos qui continetis*, id est, subjectas vobis tenetis, et in unam politiam, legem, seu observantiam conservatis, seu a transgressionibus reprimitis, *multitudines hominum*. Qui enim eidem superiori subduntur, per comparisonem ad illum sunt unum corpus, una collectio, una communitas, et comparantur ad illum sicut membra ad caput. *Et placetis vobis in turbis nationum*, id est, complacentiam habetis in primatu ac præsentia vestra super turbas subditorum. Sic autem dele-

Coloss. i, 10; I Thess. ii, 12.

3

ctari, est elationis, ambitionis, insipientiæ, et gloriæ vanæ, quum dicat Gregorius : Unusquisque præsidens toties ad apostasiæ culpam labitur, quoties hominibus præesse delectatur. Talis etenim perpendit suum officium tanquam primatum et sui ipsius dignitatem et elevationem, non tanquam onus ac servitutem; nec pensat divini iudicii districtiorem, nec insufficientiam propriam. Delectari autem in fructu officii, seu digna executione ipsius, vel in officio propter huiusmodi fructum, et hoc solum in Domino, cum humili regratiatione adscribendo ei omne bonum, non est illicitum.

Denique in his, per reges, iudices, ac principes, intelligendi sunt utriusque juris primates : utpote tam spirituales quam sæculares rectores; imo spirituales præcipue, quorum multo major est dignitas, et qui ad perfectionem tenentur majorem. Hæc duo jura, sunt duo gladii, et duo oculi, duoque luminaria magna in ipso Ecclesiæ corpore; sed quo major et clarior est sol quam luna, eo præstantior ac luminosior est spiritualis potestas sæculari. Et sicut sol lunam illuminat, sic spiritualis sæcularem docere atque dirigere habet : sicut et anima, corpus.

4 Itaque, o præsidentes, advertite ista, *Quoniam data est a Domino potestas vobis* prælatia, præsidentialis auctoritas, et temporale dominium, *et virtus* punitiva et correctiva reorum, *ab Altissimo* : quia non est potestas nisi a Deo, teste Apostolo, imo et Christo, qui dixit Pilato : Non haberes adversus me potestatem ullam, nisi datum tibi esset desuper. Hinc sæculares quoque principes, secundum Apostolum, ministri atque vicarii Dei sunt. Nec obstat quod Dominus loquitur per Osee, de vitiosis principibus : de quibus agitur et hic, quia paulo post subditur, Quum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis : non, inquam, obstat quod per Osee locutus est Dominus : Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi. Ex quibus verbis

Rom. XIII, 1.

Joann. XIX, 11.

Rom. XIII, 4, 6.

Osee VI, 4.

A sequi videtur, quod non acceperunt suam a Domino potestatem. Et respondendum, quod potestas ipsa a Deo est, non autem potestatis abusus, ob quem dicuntur non regnasse ex Deo, nisi permissive : secundum quod apud eundem Prophetam protestatur, Dabo tibi regem in furore meo. De quo etiam in libro Job asseritur : Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peccata populi. *Qui interrogabit opera vestra*, id est, examinabit vos de actibus vestris, imo et de omissionibus agendorum; *et cogitationes scrutabitur*, id est, non solum opera vestra exteriora, sed et actus vestros interiores, videlicet cogitationes et affectiones, discutiet, dijudicabit, discernet.

Osee XIII,

Job XXXIV, 11-30.

5 *Quoniam quum essetis ministri regni illius*, id est servi et vicarii Dei in regimine populi ejus. Quocirca inquiritur, qualiter vitiosi præsidentes, etiam infideles, dicantur servi Dei atque ministri. Respondetur, quod servi sunt Dei, non servitute caritatis ac obedientiæ salutaris, sed ratione generalis subjectionis, et quantum ad id quod bene agunt, loquendo de bene agere in genere. Sic enim subserviunt Deo, etiam ignorantes, juxta illud : Dei minister est, in iram ei qui male agit. Nam et per eos Deus providentiæ suæ effectus prosequitur, prout ibidem rursus asserit Paulus : Dei ministri sunt, in hoc ipsum servientes. *Non recte iudicastis* subditos vestros, imo nec vosmetipsos : si enim vos ipsos dijudicaretis, vitam vestram corrigeretis; *nec custodistis legem justitiæ*, id est legem naturalem : ejus renovatio atque suppletio fuit lex scripta; utramque vero evangelica lex perfecit. Unde potest per legem justitiæ, Decalogus accipi, ejus præcepta sunt de operibus justitiæ. *Neque secundum voluntatem Dei ambulastis*, servando præcepta, et exemplariter coram subditis conversando ac sine personarum acceptione proferendo sententiam, et castigando peccantes. Nempe, ut ait Ambrosius : Maximum crimen in præsidentibus est, quod attendunt personas, non causas.

Rom. XIII, 4.

Ibid. 6.

6 *Horrende et cito apparebit vobis*, id est, A
 terribiliter ac celeriter judicabit vos, et
 per justitiæ suæ effectum, per prætaetam
 discussionem ac reprobationem vobis ap-
 parebit, non solum in generali judicio, sed
 et in hora mortis vestræ per particulare
 judicium, mox ut anima fuerit separata a
 corpore, dicente Apostolo ad Hebræos :
 Statutum est hominibus semel mori, post
 hoc autem judicium. Unde legitur apud
 Hebr. ix, 27. *Jacobum* : Ecce Judex ante januam adsi-
 stit. *Quoniam judicium durissimum in*
his qui præsumunt, fiet : id est, ipsos præsi-
 dentes Judex cœlestis districtissime judi-
 cabit atque acerrime puniet, si præfato
 modo habuerint se. Eorum enim peccata,
 ceteris paribus, sunt graviora : quia quo
 gradus et dignitas altior, eo lapsus major
 et gravior ; et quo dignioris sunt officii, eo
 virtuosiores esse tenentur. Eorum quoque
 peccata plurimos scandalizant, et maxi-
 mum damnum inferunt Deo : quia suis
 scandalositatibus, negligentis, et perversi-
 tatibus plures trahunt ad damnationem.
 Sunt etiam maxime infideles ingrati que
 Deo, cujus vices gerunt, nec implent. In-
 super, quum de suis dignitatibus atque
 officiiis consequantur a subditis suis com-
 moda et honores, nec tamen condigna suo-
 rum executione officiorum hæc mereantur ;
 nec subjectis impendant quod eis
 tenentur, sed eos potius scandalizent, gra-
 vent, ac perdant : nonne justissimum est,
 ut durissimum seu rigorosissimum eis fiat
 judicium ? Hinc Jacobus in sua scribit Ca-
 nonica : Nolite plures magistri fieri, fra-
 tres mei, scientes quia gravius judicium
 accipitis. Itaque, quo plus exadunt huma-
 na judicia, eo horribilius incidunt in divi-
 na ; et qui nunc per præsidentes puniunt vi-
 tia subditorum, paulo post per se ipsum
 puniunt præsidentium scelera. Qui, ut in
 Job habetur, dicit regi, Apostata ; qui vo-
 cat duces, impios ; qui non accipit perso-
 nas principum, nec cognovit tyrannum.

7 *Exiguo enim conceditur misericordia*, id
 est, hominibus egenis et parvi status, faci-
 lius Deus ignoscit, et mitius judicat eos :

quia et, ceteris paribus, minora sunt eo-
 rum peccata, id est, in hac vita plura ha-
 bent adversa, et a majoribus corripiuntur.
 Ideo loquitur Isaias : Pauperum suorum
 miserebitur. Tales quoque communiter ex
 infirmitate vel ignorantia peccant. *Poten-
 tes autem potenter*, id est intense et acriter,
tormenta patientur. Non de omnibus
 potentibus dictum est hoc, quum scriptum
 sit, Deus potentes non abiecit, quum et
 ipse sit potens ; sed de potentibus violentis,
 superbis, concessa sibi potentia ab-
 utentibus : de quibus gloriosissima Virgo,
 Deposuit, inquit, potentes de sede.

*Non enim subtrahet personam cujus-
 quam Deus, qui est omnium dominator* :
 id est, nullum quantumlibet parvum, a
 sua providentia et judicio eximit aut ex-
 cludit, nec ab eo, quod meruit, demit aut
 removet in hora judicii ejus ; *nec verebitur
 magnitudinem cujusquam*, quum ipse
 sit omnibus infinite potentior. Qui ait per
 Jeremiam : Quis similis mei ? aut quis sus-
 tinebit me ? aut quis est iste pastor, qui
 resistat vultui meo ? *Quoniam pusillum et
 magnum ipse fecit* : nulla autem est com-
 paratio creaturæ ad Creatorem, sicut nec
 finiti ad infinitum ; *et æqualiter est illi
 cura de omnibus* hominibus, scilicet pu-
 sillis et magnis. Porro cura in Deo, non
 est aliqua inquieta sollicitudo, sed tran-
 quillissima providentia ejus, quæ in ipso
 omnium invariabili provisorio, una ac sim-
 plex est : et loquendo de hominibus, ut
 homines sunt, sic æqualiter est ei cura de
 omnibus, et omnes vult fieri salvos, nec
 est apud eum personarum acceptio. Verum
 tamen, loquendo in speciali, secundum
 quod aliqui sunt electi, aliqui reprobi ;
 et hoc, in multiplici differentia, quoniam
 quidam sunt magis aut minus electi et
 justii, aliqui vero magis aut minus injusti
 ac reprobi : secundum hoc habet omnipotens
 Deus de aliquibus curam et providentiam
 magis aut minus specialem. *Fortioribus
 autem fortitudine sua detestabiliter abuten-
 tibus, fortior instat cruciatio*.

Is. XLIX, 13.

Job XXXVI,
5.

Luc. I, 52.

8

Jer. XLIX,
19; I, 44.

I Tim. II, 4.

II Par. XIX,
7; Rom. II,
11; Ephes.
VI, 9; Coloss.
III, 25; I Petr.
I, 17.

9

- 10 *Ad vos ergo, reges, id est præidentes in ecclesiastico aut civili regimine, sunt hi sermones mei : quia vos specialiter cupio informare, tamen ad subditorum profectum, quibus valde prodest bona majorum instructio; ut discatis sapientiam, et non excidatis, id est, non deficiatis a tenore*
- 11 *justitiæ et veritatis agnitione. Qui enim custodierint justitiam, id est, in veritate et observatione justitiæ usque in finem permanserint, prout sanctus Job fatetur : Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea; justificationem quam cæpi tenere, non deseram; juste judicabuntur. Certum est quod etiam impii juste judicabuntur : ideo istud intelligendum est de*
- Job xxvii, 5, 6.*
- Ps. vii, 9.*
- I Petr. iii, 15.*
- Til. i, 9.*
- * eos arguere*
12
- Ps. lxxviii, 3.*
- Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me. Et qui didicerint justa, id est divina præcepta et jura, ac sacræ Scripturæ sapientialia documenta, ita ut faciant ea, invenient quid respondeant, id est, in judicio pro se rationem reddere poterunt. Proponentibus quoque sibi dubia, dabunt veram solutionem; et inquirentibus rationem et expositionem eorum quæ fidei sunt, promptum dabunt responsum. Unde admonet princeps Apostolorum : Parati semper ad satisfactionem omni petenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, fide et spe. Unde et Paulus de institutione episcopi loquens, ait : Potens sit exhortari in doctrina sana, et eis qui contradicunt, resistere. Concupiscite ergo concupiscentia intellectuali : de qua in Psalmo, Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini; sermones meos, et diligite illos, et habebitis disciplinam, id est scientiam a magistris acceptam; correptionem quoque libenter accipietis.*
- 13 *Denique quæ sequuntur, de increata Sapientia accipi possunt, de sapientia quoque quæ est donum præcipuum Spiritus. Clara est, et quæ nunquam marcescit, sapientia. Increata etenim Sapientia, est lux puritatis immensæ, et veritas superpul-*
- A cherrima omnino invariabilis, ut infra magis patebit. Et facile videtur ab his qui diligunt eam : quia per fidem formatam ac donum sapientiæ eam contemplantur; et invenitur ab his qui quarunt illam. Ipsa enim hortatur ac protestatur : Quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; et qui quærit, invenit. Præoccupat qui se concupiscunt, id est, gratiose prævenit eos, et frequenter eos illuminat et accendit, antequam rogent, sicut ait vir sanctus : Misericordia ejus præveniet me; ut illis se prior ostendat per illuminationem internam : tamen in hac vita communiter per speculum in ænigmate. Nam et ipsa inquit : Ego sto ad ostium, et pulso; atque in Canticis, Aperi mihi, soror mea, sponsa. Qui de luce vigilaverit ad illam, id est, cito ac mane, et statim in exordio illustrationis internæ, diligenter et fervide applicuerit ac disposuerit se ad eam, non laborabit, id est, non indigebit multum fatigari pro ejus adeptione, infusione seu incremento. Quum enim fecerit homo quod suum est, Deus gratiam mox apponit aut perficit. Ideo subditur : assidentem enim illam foribus suis inveniet, id est prompte et ultro se offerentem, ac per exteriorum sensuum objecta se ingerentem ac præsentantem : quia in illis, tanquam in effectibus suis, reluctet.*
- Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus : id est, perfectio intellectus consistit in consideratione et contemplatione Sapientiæ hujus : secundum quod ait ad Patrem, Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum; et per Jeremiam, In hoc gloriatur, qui gloriatur, seire et nosse me. Et qui vigilaverit propter illam, id est, continuando vigilias oraverit, et per alia exercitia studuerit pro ejus infusione et incremento. cito securus erit : id est, in ea et per eam in tantum proficiet, quod vanum et inordinatum timorem excludet, et confidens ac constans erit in Domino, et tanquam leo confidens, absque terrore*
- Matth. vii, 7, 8.*
- 14
- Ps. lvi, 11.*
- I Cor. xiii, 12.*
- Apoc. iii, 20.*
- Cant. v, 2.*
- 15
- 16
- Joann. xvii, 3.*
- Jer. ix, 24.*
- Prov. xxviii, 1.*

quiescet. Sicque conveniet sibi, et expe-
Prov. xv, 15. rietur quod scriptum est : Secura mens
 quasi juge convivium. Omnia bona hæc
 confert sapientia. Propter quod in Prover-
Ibid. xxiv, 5. biis dictum est : Vir sapiens fortis est, et
 vir doctus robustus. Contemplatur etenim
 Omnipotentem ubique præsentem, atque
 sperantes in se protegentem, sine cujus
Ps. xxvi, 1. permissione nil potest pars adversa infer-
 re. Ideo dixit vir sanctus : Dominus illu-
 minatio mea et salus mea : quem timebo ?

47 *Quoniam dignos se ipsa circuit*, id est,
 undique protegit et custodit, *quærens* ut
 quæramur, id est, instigans ad se inqui-
 rendam, *et in viis suis ostendens se illis*
hilariter, id est, in actibus sibi placenti-
 bus, scilicet executionibus præceptorum,
 præsertim in adimplentione præceptorum
 caritatis Dei ac proximi, gratiose manife-
 stans se illis. In virtuosus equidem actibus
Ecclesi. ii, 10. adest. Ideo in Ecclesiastico dicitur : Dili-
 gite Dominum, et illuminabuntur corda
 vestra. Et in Evangelio apertissime prote-
Joann. xiv, 23. statur : Si quis diligit me, sermonem me-
 um servabit, et Pater meus diliget eum ;
 et ad eum veniemus, et mansionem apud
 eum faciemus. *Et in omni prudentia* * oc-
* providentia curret illis, id est, in omni actu quo pru-
 denter, discrete, et rationabiliter occupant
 se, præbet eis subsidium. Ipsa quoque in
 omni, id est cum perfecta et summa pru-
 dentia, facit hoc.

48 *Initium enim illius, verissima est di-*
sciplinæ concupiscentia : id est, sincerum
 desiderium instructionis, est initium ac-
 quirendi sapientiam istam. Hoc enim de-
 siderium, facit hominem docilem et in-
 tentum ad illuminationem divinam, an-
 gelicam ac humanam, et ad lectionem
 Scripturæ. Docilitas vero ponitur prima
 pars prudentiæ, ac sapientiæ infusæ seu
 49 *acquisitæ. Cura ergo disciplinæ*, id est
 sollicitudo seu diligentia acquirendi disci-
 plinam, seu proficiendi in ea, *dilectio est*,
 id est signum et effectus dilectionis sa-
 pientiæ ; *et dilectio, custodia legum illius*
 est, id est, dilectio spiritualis, causa est
 observationis præceptorum sapientiæ. Ideo

A in prima sua Canonica ait Joannes : Hæc
 est caritas, ut præcepta ejus custodiamus.
Custoditio autem legum, id est observantia
 præceptorum seu adimpletio legis natu-
 ralis et divinæ ac positivæ, *consummatio*
incorruptionis est, id est perfecta integri-
 tas, reformatio, sanitas mentis ; ad beatam
 quoque immortalitatem et inviolabilem in-
 tegratem æternæ salutis perducens. Hæc
 nempe integritas, est immunitas a peccato,
 quod mentem lædit, corrumpit, occidit.
 Unde ait Apostolus : Integer spiritus ve-
 3. 1 Joann. v, 3.
 ster et anima servetur. De peccatoribus
 autem fertur in Psalmo : Corrupti sunt, et
 abominabiles facti sunt in iniquitatibus ;
 et alibi, Divisum est cor eorum. *Incorru-*
Ps. lxx, 2.
ptio autem facit esse proximum Deo : quia
Osee x, 2.
 a Deo nil separat nos, nisi peccatum, Isaia
 dicente : Iniquitates vestræ diviserunt in-
 ter Deum vestrum et vos. Propter quod
 iterum dicit : Iste est omnis fructus, ut
Ibid. xxvii, 9.
 auferatur iniquitas. Denique incorruptio
 ista proxime mentem disponit ad dona
 gloriæ ac salutem, quæ est immediata et
 proxima unio mentis cum Deo.

Ex his concludit : *Concupiscentia itaque*
 sapientiæ, *deducet ad regnum perpetuum*,
 id est ad beatificam Deitatis fruitionem,
 per profectum intermedium ascendentem
 gradatim atque paulatim, sicut jam factum
 est : quia paulatim proficitur, nec subito
 fit quis summus.

Insuper præinducta possunt exponi de
 sapientia creata infusa, quæ est donum,
 cum profectu et illuminatione sibi anne-
 xis. Nam et hæc sapientia elara est, id
 est splendidissimus habitus mentis, non
 marcescens, quantum in se est, et manens
 in patria. Quæ facile videtur et invenitur :
 quia quicumque habet caritatem, habet et
 sapientiam istam, quæ per actus suos pro-
 babiliter potest cognosci. Præoccupat quo-
 que eos qui se concupiscunt, id est, cito
 et gratiose infunditur illis, eum præven-
 tione benigna, et ita in ea proficiunt ; et
 si quis eam non habet, quam cito veram
 habet contritionem, suscipit ipsam, quia
 simul cum caritate infunditur. Et quia

1 Thess. v, 23.

Ps. lxx, 2.

Osee x, 2.
20

Is. lxx, 2.

Ibid. xxvii, 9.

21

- 1s. xi, 2. tam necessaria est ad salutem, et primum A ac nobilissimum donum Spiritus Sancti; ideo cogitare de ea, qualiter scilicet obtineatur, conservetur, perficiatur, sensus est consummatus, id est perfecta actio interioris sensus, utpote intellectus. Et sicut increata Sapientia facit hominem cito securum efficienter, sic ista formaliter: quæ et in actibus bonis facit hominem delectari in Deo, ad ejus intuitum elevat mentem.
- 22 *Si ergo delectamini scilicet, vel, ut aliqui habent, stemmatibus, id est dignitatibus prælaturæ, et sceptris, o reges populi, id est regia potestate aut regnis: in quibus delectari, in se vanum, intinoratum, et ambitiosum censetur, ut dictum est super illud, Et placetis vobis in turbis nationum. Ideo sensus est: Si delectamini, id est, si ordinate delectari vultis, sedibus et regnis, puta in Domino, et in fructuosa executione officiorum vestrorum, diligite sapientiam increatam, tanquam principale caritatis objectum: sapientiam quoque infusam et acquisitam, tanquam medium C pertingendi ad felicitatem: ut in perpetuum regnetis, id est, in vita ista tam virtuose ac meritorie præsideatis, ut de presenti regno atque regimine transferamini ad regnum celeste: in quo omnes sunt gloriose coronati, juxta id quod dictum est supra, Ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei. Diligite lumen sapientiæ, id est sapientiam luminosam, mentis illuminativam, et lumen illud æternum a quo omnis sapientia profluit: de quo Joannes ait, Erat lux vera quæ D illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: omnes qui prævestis populis, ut subditos possitis purgare, illuminare, dirigere, imo vos ipsos in primis irreprehensibiles exhibere. Cæcus enim si caeco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt. Et rex seu prælatus illitteratus, est quasi asinus coronatus.*
- 24 *Quid est autem sapientia, et quemadmodum facta sit, id est a Deo infusa, vel per lectionis studium, propriam perscrutationem, aut aliorum informationem acquisita, referam; et non abscondam a vobis sacramenta, id est sacra mysteria, et occulta beneficia, ac magnifica et mystica opera, Dei, sed ab initio nativitatis investigate, id est, de ipsa sapientia disseram ab exordio suæ productionis, qualiter scilicet nata sit aut infusa, aut in me seu aliis inceperit esse. Et hoc sequenti capitulo ac deinceps agit hic auctor. Vel, Investigabo de me ipso, ab ipso nativitatis meæ exordio, tractando de mea conceptione ac nativitate: ut sequenti patet capitulo. Et ponam in lucem, id est, evidenter manifestabo, scientiam illius, id est veram sapientiæ cognitionem: nam de sapientia, tanquam de objecto, est quædam scientia, quemadmodum de fide et caritate; et non præteribo veritatem necessariam aut utilem sciri de ista materia. Neque cum invidia tabescente iter habebo: id est, invidis de aliorum bono tristantibus, nec bona sibi concessa communicantibus proximis, non assimilabor; imo caritative ac liberaliter communicabo vobis spiritalia bona mihi collata; quoniam talis homo, scilicet invidus, non erit particeps sapientiæ quæ est donum: nisi de invidia sua pœnitens, obtineat caritatem, sine qua donum sapientiæ non habetur. Sapientia tamen scholastica acquisita (aut etiam infusa, quæ est donum gratiæ gratis data) potest cum mortali peccato haberi.*
- Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum, id est causa spiritualis curationis hominum commorantium in hoc mundo. Sapientes etenim verbo et exemplo ædificant alios, corripiunt, purgant, illustantque proximos, potissime sibi commissos. Et sicut per sanitatem corpus est aptum ad exereendum opera sibi convenientia, sic genus humanum per sapientiam redditur aptum ad actus suæ salutis. Ideo Salomon loquitur: Pretiosi spiritus vir eruditus; et rursus, Labia sapientiæ erudiunt plurimos. Et rex sapiens populi stabilimentum est: quia stabilis eos in vita honesta, et in conversatione pacifica,*

25

26

PROP. XVII,
27; x, 21.
* justis

sieque merentur suis hostibus prævalere. Ideo beata est respublica, quæ a sapientibus gubernatur, et regem habet prudentem, cui innititur. Nam qualis est rector civitatis, tales et inhabitantes in ea. Maxime autem Christus rex noster, stabilimentum est suorum fidelium sibi obedientium : quos stabiles atque immobiles facit in bono, et protegit ab adversis.

27 *Ergo accipite disciplinam, id est mora-*

lem et salubrem informationem, *per sermones meos, et proderit vobis ad salutem*: ignorantia quippe est periculosissimum vitium. Oportet enim in primis scire quid fieri debeat, quid vitari. Ideo, teste Apostolo, Qui ignorat, ignorabitur. Et asserit Dominus apud Osee : Contieuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam Dei : quia tu scientiam repulisti, repellam te ego, ne sacerdotio fungaris mihi.

I Cor. xiv,
38.
Osee iv, 6.

ARTICULUS VII

EXPOSITIO CAPITULI SEPTIMI : SUM QUIDEM ET EGO MORTALIS HOMO.

OSTENSURUS auctor hic quid sit sapientia, et multa sublimia locuturus, propriam conditionem et defectuositatis suæ originem reducit ad memoriam, ad declarandum quid conveniat sibi ex sua natura, et quid ex gratia, et ne videatur excedere suam mensuram.

1 *Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, id est ceteris in natura specifica, et ex genere terreno, id est carnali propagine, illius qui prior factus, id est formatus est, scilicet Adæ protoplasti parentis* : de quo legitur, Formavit Deus

Gen. ii, 7. *hominem de limo terræ; et in ventre matris figuratus sum caro* : id est, caro mea in matrice ex semine est formata, et organata atque aptata ad animæ susceptionem. Totum autem a parte frequenter denominationem sortitur. *Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine*, id est, tanto tempore fui in utero, et ad corpuseuli soliditatem redactus sum ex sanguinolento semine matris meæ et ex semine patris. Unde subjungitur : *ex semine hominis*. Vir enim est perfectior in naturalibus, et semen ejus in formatione habet se per modum agentis : quia in eo est vis formativa, formans semen ministratum a matre in corpuseulum fetus, concurrente influxu cœlesti, juxta illud : Homo gene-

2 *rat hominem et sol. Et juxta physieos, semen viri magis est candidum, semen feminæ sanguinolentum. Et delectamento somni conveniente* : quia in ipsa conceptione fuit delectatio magna et naturalis, rationem absorbens, ita quod ratio fuit quasi sopita et dormiens, id est ab usu et actu proprio cessans. Denique, quamvis dicatur hic, Decem mensium tempore, etc., non est tamen putandum quod omnes fetus humani tam diu in utero sint : imo communiter dicuntur novem mensibus esse in utero. Aliqui vero pertingunt usque ad decimum mensem : qui magis vitales esse feruntur. Nonnulli autem septimo mense, quidam octavo nascuntur.

Circa hæc ait Glossa ex Rabano : Cœlestis Adam sine virili semine natus de Virgine, proprium nativitatis habet modum : qui et mortis suæ ordinavit occasum. Decimo mense post conceptionem, nativitas ejus celebratur a Christianis; et ab octavo calendas Aprilis, quo conceptus creditur, usque octavum calendas Januarii, quando natus traditur, ducenti septuaginta sex dies numerantur, id est novem menses, et sex dies.

Et ego natus accepi communem aerem, id est, mox ut natus sum, cœpi per respirationem aeris vivere, seu actus vitales

ostendere, sicut et ceteri; *et in similiter factam decidi terram* : id est, egrediendo ex utero, in terrenum sustentaculum descendens, receptus sum ab obstetrice, aut alia adsistente; *et primam vocem similem omnibus emisi plorans* : id est, instar aliorum infantulorum, in vocem lamentationis erupi statim ut ventrem exivi, quasi ipso ploratu contestans, me in vallem lacerimarum, exiliumque venisse. Atque, ut dicitur, masculus nascens, cum gemitu dieit, A; femina, E; veluti conquerentes de primorum transgressione parentum, ob

Ephes. ii, 3.

quam nascuntur proles iræ atque miseriæ. Veruntamen Augustinus in libro de Civitate Dei recitat Zoroastrem magicarum artium inventorem, mox ut natus fuit, risisse : quem risum Augustinus monstruosum appellat, tanquam diabolici festi præludium. Aliqui quoque dicunt, Moysen natum mox suæ matri arrisisse. *In involuementis*, id est panniculorum involuementibus, *nutritus sum, et curis magnis*. Infantuli namque pannis involvuntur, et ob suam teneritudinem atque mollitiem, ac rationis defectum, diu et sollicite custodiuntur et educantur. *Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium* : ideo non est mirum, quod inferiores ita procedunt in hanc lucem.

Unus ergo in specie introitus est omnibus hominibus ad vitam naturæ, et similis exitus, utpote mors. Et quamvis diversi diversimode suam finiant vitam, quidam morte naturali, aliqui violenta (quam aliqui inferunt sibimetipsis, alii patiuntur ab aliis) : tamen quantum ad hoc, est omnibus similis exitus, quod per separationem animæ a corpore, seu per corporalis harmoniæ corruptionem, exeunt de hoc mundo; et item, quod per magnam angustiam et omnium terrenorum derelictionem.

Propter hoc optavi. Quasi dicat : Quum tanta fuerit defectuositas originis meæ, constat quod sapientiæ meæ excellentiam et gratiæ affluentiam, a me ipso non habui, sicut nec ceteri; imo, quia in igno-

rantia natus sum, optavi sapientiam obtinere.

Præterea, ut multi dicunt expositores, auctor hujus voluminis in isto capitulo, sicut et in quibusdam sequentibus, in persona loquitur Salomonis : quod et infra ex textu manifeste ostenditur. Salomon autem, data sibi desuper optione, sapientiam præelegit, prout tertio Regum et secundo Paralipomenon recitatur. Nihilominus quæ hic dicuntur, de quocumque homine studioso, desiderio sapientiæ inflammato, pro maxima possunt parte exponi.

Et datus est mihi sensus, id est intellectus illuminatus, seu habitus sapientiæ. Fuit autem Salomoni infusa, non solum sapientia quæ est donum, sed et illa quæ pertinet ad munera gratiæ gratis datæ, per quam scit quis ea quæ fidei sunt, persuadere, declarare, defendere. Sapientia etiam naturalis, quæ studio humano naturalique ratione potest acquiri, fuit supernaturaliter ei infusa. *Et invocavi*, id est, ex intimo cordis Dominum exoravi pro sapientiæ infusione, incremento, perfectione; *et venit in me spiritus sapientiæ*, id est ipsum sapientiæ donum : quod nomine spiritus designatur, quia spiritus denotat quamdam impulsionem seu motionem. Unde frequenter pro vento accipitur. Porro septem dona faciunt hominem prompte mobilem ac dirigibilem a Spiritu Sancto. Propter quod Isaias loquens de eis, singula exprimit eum adjectione hujus nominis, Spiritus : Requiescet, inquit, super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, etc. Vel, Spiritus sapientiæ, id est Spiritus Sanctus, auctor, doctor et dator sapientiæ salutaris : qui dicitur Spiritus sapientiæ, sicut et Spiritus veritatis. De quo ait Salvator : Quum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Qui venit in hominem, non locum mutando, nec mutationem in se aliquam sustinendo, sed sua munera influendo, gratioseque intus agendo.

vers. 17.

III Reg. iii, 5, 9; II Par. i, 7, 10.

C

D

Is. xi, 2.

Joann. xvi, 13.

- 8 *Et præposui illam regnis et sedibus, id est auctoritatibus judicialibus; et divitias corporales nihil esse dixi* in comparatione illius: quia incomparabiliter melior illis est. Juxta quem modum ait Apostolus: Qui se dicit aliquid esse, quum nihil sit. Nec comparavi illi in dignitate lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, et tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius, id est modicæ reputationis et res vilis sicut arena. Super salutem, id est plus quam corporalem sanitatem, aut temporalem prosperitatem, et speciem, id est pulchritudinem, dilexi illam. His consonat illud Proverbiorum: Beatus homo qui invenit sapientiam, et affluit prudentia; melior est acquisitio ejus negotiatione auri et argenti. Pretiosior est sapientia cunctis opibus; et omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Illud quoque Job: Nescit homo pretium ejus; non dabitur aurum obrizum pro ea, nec conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro. Hinc et Apostolus protestatur: Existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Domini nostri Jesu Christi, propter quam omnia arbitror ut stercorea. Cetera quoque dona gratiæ ac virtutum, ac spiritualia charismata, sunt exterioribus et corporalibus rebus præstantiora.*
- Et proposui pro luce habere illam, id est pro splendida ductrice ac directrice mea in omnibus. Quemadmodum enim lux exterior dirigit foris, sic sapientia intus et in cunctis agendis. Quoniam inexstinguibile est lumen illius. Lumen sapientiæ, est ipsamet sapientia luccens ac fulgida: quæ non est exstinguibilis aut corruptibilis directe aut ex sua natura; sed quantum in se est, manet in mente etiam in patria, et ita non excidit, sicut nec caritas. Indiget tamen indesinenter conservatione divina, sicut et quælibet res creata. Ideo, sicut mortaliter peccans caritatem amittit, quam Deus in eo conservare desistit; sic perdit et sapientiam quæ est donum.*
- A *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, scilicet fama, gloria, honor, opulentia. Unde et tertio Regum legitur Deus Salomoni dixisse: Quoniam petisti sapientiam, hæc quoque quæ non postulasti, dedi tibi. Et innumerabilis honestas, id est virtuositas, modestia, probitas, per manus, id est virtutem et actiones, illius. Sapientiæ etenim quæ est donum, connexa sunt alia dona, et virtutes infusæ ac meritoria opera. Sapientia quoque ordinatum efficit hominem, probatum, constantem, B facetum. Sic et Christus disseruit: Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. Et lætatus sum in omnibus gaudio spirituali, quoniam antecedebat me ista sapientia, id est, actiones meas prævenit, ostendens mihi intus quid et qualiter operari deberem forinsecus, tanquam optima ductrix, perfundens et irradians mentem. Qui autem in omnibus ordinate procedit, pacem habet, et delectabiliter operatur, nec perturbatur. Animus vero inordinatus, sibi ipsi C pœnalis ac gravis est. Et ignorabam quoniam horum omnium mater est: id est, tunc, quando sapientiam hanc nondum sortitus fui, non putavi quod tot ac tanta bona eam consequerentur, et orirentur ex ea, quemadmodum filiæ ex matre; sed de hac re experientia docuit me.*
- Quam sapientiam sine fictione didici ex revelatione divina, aut aliis modis, ut dictum est, et sine invidia communico proximis, docendo, exhortando, dirigendoque alios: prout beatissimus Petrus hortatur, D Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrando; et honestatem illius non abscondo, id est, proprietates sapientiæ hujus cunctis aperio per verba et scripta, videlicet dignitatem, claritatem, inexstinguibilitatem, efficaciam, modestiam, et salubritatem ipsius. Unde apud Jacobum legitur: Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis. Hæc autem docendo, alios ad*
- * duxi*
- Galat. vi, 3.*
- Prov. iii, 13-15.*
- Job xxviii, 13, 15, 16.*
- Philipp. iii, 8.*
- I Petr. iv, 10.*
- I Cor. xiii, 8.*
- III Reg. iii, 11, 13.*
- Math. vi, 33.*
- Jacob. iii, 17.*

sapientiæ hujus amorem et amplexum al-
licio et accendo.

14 *In finitus enim thesaurus est*, id est, opulencia valde magna, et impretiabile bonum est sapientia ista, *hominibus* eam habentibus. Infinitum quippe vocatur interdum aliquid insolito modo magnum. Sicque libro Josue leguntur filii Ruben et Gad, fecisse altare infinitæ magnitudinis. *Quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitie Dei* : id est, sapientes utendo dono sapientiæ per contemplationem divinorum, et conversationem honestam ac ordinatam, facti sunt amici Dei, utpote Deo præcipue cari, uniti, placentes, et conformati : quoniam sicut vita superbeatissimi Dei, est suæ æternæ veritatis, infinitæque bonitatis contemplatio atque dilectio; sic et tales, ipsius Dei veritatem et bonitatem pro modulo suo assidue contemplantur ac diligunt, sicque divinorum secretorum agnitionem merentur. Unde Christus loquitur talibus : Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiavi a Patre meo, nota feci vobis. *Propter disciplinæ dona commendati*, id est commendabiles atque laudabiles facti per opera ac merita disciplinæ, quam receperunt.

Josue xxii,
10.

Joann. xv,
15.

15 *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia*, id est, sententialiter loqui, seu ex certitudine, gustu interno et experientia, proferre quæ doceo; *et præsumere digna horum quæ mihi dantur*, id est moderate attentare talia, qualia decet me attentare, juxta mensuram gratiæ ac sapientiæ mihi collatæ. Itaque non sum præsumptuosus, in altiora tendendo, aut aggrediendo ea quæ vires gratiæ mihi concessæ excedunt; nec pusillanimis sum, non audendo me ad ea extendere, sed in his potius discrete me habeo.

Quoniam ipse sapientiæ dux est : id est, sicut Deus est auctor sapientiæ, eam infundendo, ita ducit ac dirigit hominem in usu seu actu sapientiæ, ne immoderate aut indiscrete se habeat utendo sapientiæ habitu : ne scilicet aliquid extranei, utpote vana gloria, elatio, præsumptio, pusillani-

mitas, indiscretio, negligentia, ingratitude, aut tale quid, ei se misceat. Quamvis enim ipsis donis atque virtutibus nemo male utatur directe, ita quod elicitive non nisi actio bona procedit ex eis; tamen nisi adsit auxilium Dei, et eustodia cordis, multa se vitia ipsis admiscent, quæ eorum maculant puritatem, et tandem omnino ea corrumpunt. Denique Deus Pater, seu Trinitas Deus, ductor in omnibus fuit Christi hominis, qui est sapientia Patris, a cujus Spiritu ductus est in desertum. Et per Isaiam testatur : Spiritus Domini super me; ad evangelizandum mansuetis misit me. *Et sapientium emendator*. Nam quia sapientes ac justi quotidie venialiter peccant, indigent disciplina. Ideo Deus eos emendat per adversa, et per vicariorum suorum correptiones ac correctiones, per compunctionem quoque internam, quam ingerit eis. Unde fatetur : Ego quos amo, arguo et castigo. Hinc Psalmista de Moyse, Aaron, et Samuele loquitur Deo : Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum. Est quoque Deus sapientium emendator, id est meliorator, perficiendo in eis sua charismata, ac perducendo eos ad meliora et viciniora saluti. Propter quod oravit vir sanctus : Perfice gressus meos in semitis tuis.

I Cor. i, 24.

Math. iv, 1.

Is. lxi, 1.

Apoc. iii,
19.

Ps. xcvi,
5.

Hebr. vi, 9.

Ps. xvi, 5.

In manu enim illius et nos, et sermones nostri, id est, nos ipsi, et verba nostra ac documenta, constituti sumus in potestate Omnipotentis : quia in esse naturæ ac gratiæ indigemus indesinenter conservari, nec possumus aliquid meritorie cogitare, appetere, loqui aut operari, sine auxilio gratiæ, actualique motione ipsius, sicut testatur Apostolus : Fiduciam talem habemus ad Deum : non quod simus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est. Hinc etiam alio loco scriptum est : Domine, rex omnipotens, in ditioe tua cuncta sunt posita. Simili modo in manu ejus est *et omnis sapientia* mentium creaturarum, quæ nec ad momentum possunt in data sibi sapientia permanere, nec ea salubriter uti,

16

II Cor. iii,
4, 5.

Esther xiii,
9.

sine conservatione et adjutorio Dei : quod qui rite perpendit, non superbit; *et operum scientiæ disciplina*, id est moralis doctrina operum scientiæ ethicæ ac practicæ, ex qua opera bona reformationesque passionum procedunt : et per scientiam potest hic specialiter prudentia designari.

17 Deinde auctor libri istius, in persona Salomonis loquitur evidenter. *Ipsè enim dedit mihi horum quæ sunt*, id est rerum creatarum existentium in natura, *scientiam veram*. Scientia namque infusa non habet falsitatem admixtam, sicut scientia acquisita et philosophica sæpius habet. Istud autem intelligitur de scientia naturalium quæ est donum gratiæ gratis datæ. Nam sequitur : *ut sciam dispositionem orbis terrarum*, id est, qualiter elementum terræ situetur et gubernetur a Deo, et qualiter ad alias mundi partes se habeat, quarum centrum vocatur; *et virtutes elementorum*, id est aliorum trium elementorum qualitates, ac vires activas atque passivas, et quæ ex eis possint produci, juxta illud : Producant aquæ reptile animæ viventis.

18 *Initium et consummationem et medietatem temporum*. Qualiter tempus simul cum cælo et motu ipsius incepit, et tandem cessante motu cæli deficient, et jam interim currat, Salomon novit : similiter, qualiter quælibet temporis particula dividatur in principium, medium, et finem, sicut et cetera continua, de quorum numero tempus est. Verumtamen, quando motus cæli cessabit, tempusque finietur, nescivit, quum dicat Salvator : De die illo et hora nemo scit; et item, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. *Vicissitudinum permutationes*, id est variationes mutationum quæ fiunt secundum temporum cursum, in quibus quandoque prædominatur frigus, aliquando calor; *et consummationes temporum*, id est complementa certarum periodorum generabilibus ac corruptibilibus præfixarum : quia unicuique earum ex sua natura competit certa men-

A sura durationis : quæ tamen in diversis individuis ex certis causis, ac principiis intrinsecis aut extrinsecis, et ex divinæ providentiæ moderatione multipliciter variantur. Unde de hominis periodo legitur in Job : Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. *Morum mutationes*, id est, qualiter juxta complexionum diversitates diversi sint hominum mores : qui tamen possunt mutari de malo in bonum, et e converso, et de bono in melius; *et divisiones temporum* in dies, hebdomadas, menses, et annos, secundum illud : Fiant luminaria in firmamento cæli, et dividant diem ac noctem, et sint in signa et tempora, et dies et annos. *Anni cursus*, id est, qualiter annus duret et defluat per quatuor partes suas : quæ sunt, ver, æstas, autumnus, et hiems; *et stellarum dispositiones*, quantum ad situm et motum ac influentiam. Hæc scivit Salomon saltem in generali, et quædam in speciali. Verumtamen non scivit omnia hæc perfecte et in speciali, quum a quodam dicatur :

Qui stellas numeras, quarum tu nomina solus, Signa, potestates, loca, cursus, tempora nosti.

Naturas, id est proprietates, vires, efficacias, *animalium* : de quibus et philosophi, Aristoteles, Theophrastus, et alii multi scripserunt; *et iras bestiarum* : quarum multæ sunt feroces et iracundæ; *vim ventorum* : aliqui enim venti sunt calidi, aliqui frigidi; aliqui tempestuosi, alii vero sereni et quieti; *et cogitationes hominum* : quas in se ipsis intra cordis secretum cognoscere, Deo est proprium, nec sine ejus revelatione noseuntur in via ; possunt tamen conjecturaliter sciri per exteriora quædam indicia et gestus ac apparatus, juxta illud Proverbiorum : Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. Et Ecclesiasticus ait : Ex visu cognoscitur vir, et ab occurso faciei cognoscitur sensatus. *Differentias virgultorum* : quæ distinguuntur ab invicem per differentias essentielles et accidentales, va-

Job xiv, 5.

Gen. i, 14.

19

20

Prov. xxvii, 19.

Eccli. xix, 26.

Math. xxiv, 36.
Act. i, 7.

riasque virtutes et operationes; *et virtutes radicum* : quæ habent diversas vires medicinales, miras, perutiles.

21 *Et quæcumque sunt absconsa*, id est hominibus incognita, *et improvisa*, tanquam subito et impræmeditate evenientia, *didici* ex revelatione et infusione divina.

Omnium enim artifex docuit me sapientia, id est Sapientia increata, quæ est ars omnium productiva, exemplaribus et idealibus rerum rationibus plena, juxta illud :

Joann. 1, 3, 4.
III Reg. IV, 29, 33.

Quod factum est in ipso vita erat. Hinc alibi scriptum est : Dedit Dominus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis : et disputavit super lignis, a cedro quæ est in Libano, usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete ; et disseruit de jumentis, et volueribus, et reptilibus, et piscibus. Porro, quod increata Sapientia potuit eum ita docere, declarat subdendo :

22 *Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus*. Per spiritum intelligentiæ sanctum, potest intelligi Spiritus Sanctus : de quo dictum est supra, Benignus est enim spiritus sapientiæ. Qui est in Christo, secundum naturam assumptam, secundum

Sap. 1, 6.

illud in Isaia : Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus. Est quoque in Christo secundum quod Deus, quia procedit a Patre et Filio, et manet in utroque. Insuper unaquæque divina et increata Persona est spiritus, et tota simul Trinitas adoranda est unus spiritus, sicut et unus Deus, quum dicatur, Spiritus est Deus. Sicque in Sapientia increata est spiritus sapientiæ sanctus, id est mens seu animus intellectualis, qui est ipsamet Sapientia increata : sicut in ea est divina essentia et beatitudo, ac pulchritudo immensa.

Joann. IV, 24.

Est igitur utroque modo in ea spiritus sapientiæ sanctus, id est essentialiter purus, *unicus* in natura, et maxime simplex, *multiplex* in effectum, id est multipliciter gratias præstans. Quorum utrumque insinuans Paulus : Alii, inquit, per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii gratia sanitatum, alii operatio

I Cor. XII, 8-10.

A virtutum, etc., et addit, Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. *Subtilis*, id est omnia acutissime ac profundissime scrutans ac intuens, dicente Apostolo : Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei ; et rursus, Quæ sunt Dei, nullus novit nisi Spiritus ejus ; itemque, Vivus est sermo Dei et effeacax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.

I Cor. XII, 11.

Ibid. II, 10.

Ibid. 11.

Hebr. IV, 12.

Ab ipso quoque est omnis ingeniorum subtilitas. *Disertus*, id est eloquens, effeaciamque loquendi concedens : qui et omnium linguarum notitiam in primitiva frequenter dedit Ecclesia : et, ut infra habetur, Linguas infantium fecit disertas. *Mobilis*, id est maxime agilis, et omnia cetera movens, atque ad electorum corda se dirigens, et illis progressum in spirituali profectu distribuens. Unde ait Vas electionis : Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Juxta hunc modum loquendi divinus Dionysius asserit, divinas ad nos illuminationes, Patre moto, descendere. Et Plato perhibuit, primum motorem mobilem esse.

Sap. X, 21.

Rom. VIII, 14.

Incoinquatus : quia mundissimus, et ineontaminabilis, et inquinata emundans ; *certus* : quoniam cuncta infallibiliter novit, et certitudinem in verorum notitia donans ; *suavis* : est enim naturaliter dulcis, et summe conveniens ac consolatorius : quo adspirante, jugum Dei videtur suave ; *amans bonum, acutus* : quoniam unumquodque in tantum diligit naturali amore, quantum habet de bonitate : maxime tamen amat bonum gloriæ, deinde bonum gratiæ, et tertio loco bonum naturæ. Nam et similitudo ratio est amoris : unumquodque autem quantum habet de bonitate, tantum assimilatur Spiritui Sancto. Ideo amat omne bonum, secundum quod tale, et sic conservat illud in esse, saltem ad tempus. *Qui nihil vetat benefacere* : imo ad omne bonum instigat, et quæ justa sunt, fieri jubet. Sed obviare videtur, quod in Actibus Apostolorum leguntur Paulus et Silas vetati a Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia. Et responden-

Act. XVI, 6.

dum, quod bona agenda sunt tempore oportuno, ac desuper præstituto. Ideo, quod Spiritus tunc prohibuit Paulo, post fieri jussit. Sic et Christus ante passionem suam prohibuit discipulis prædicare gentilibus, ad quos postea misit eos.

Humanus, id est communicativus et compassivus, non per veritatem affectus, sed per similitudinem operis; *benignus*: quia naturaliter pius; *stabilis*, id est invariabilis, et nos in virtutibus sanctis stabilis; *certus, securus*: quia scit nil sibi posse resistere, de sua beatitudine infinita æternaliter tutus; *omnem habens virtutem*, id est potestatem perfectam, tanquam omnipotens: in quo universæ virtutes superexcellenter ac simplicissime continentur, et sunt ipsa ejus essentia, qui substantialiter virtuosus ac sanctus est;

omnia prospiciens: omnia namque nuda et aperta sunt oculis ejus; *et qui capiat omnes spiritus intelligibiles*, id est omnium intellectualium creaturarum et a materia abstractarum contentivus: quia illos conservat in esse, et comprehendit in se; et quidquid perfectionis in illis est divisim ac imperfecte, in ipso est simplicissime cum infinita perfectione; *mundus, subtilis*: sicut expositum est. Aliqui tamen habent, Mundos, subtiles: quia intellectuales creaturæ, præsertim a materia separatæ, sunt in sua natura puræ, quamvis quædam sint voluntatis perversæ; sunt quoque acutæ ingenio.

24 *Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia*. Sapientia increata eo sensu fertur mobilis, et cunctis mobilior, quo jam dictum est de spiritu sapientiæ, quod sit mobilis. Sapientia igitur cunctis mobilibus est mobilior, id est agilior, quia velocissime procedit per effectum ad universa quæ vult, imo instantaneæ, quum sit potentiæ infinitæ, cui competit agere in instanti: in qua vivimus, movemur, et sumus, quoniam procedit ad universa per suam providentiam, gubernationem, rerumque conservationem. Hinc subditur:

Attingit autem ubique, quum sit incir-

*scripta et omnibus influxiva, portans omnia verbo suæ virtutis, propter suam munditiam, id est puritatem et simplicitatem immensam: in qua non est materia limitans, nec differentia contrahens, nec potentialitas ulla coaretans: ideo purus actus vocatur, et incircumscriptibile lumen. Vapor est enim virtutis Dei, id est ab omnipotente Patre procedens, sicut vapor ab aqua elevatus virtute solis. Itaque Sapientia dicitur vapor Dei similitudinarie. Et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, id est res et persona æternaliter profluens et nascens ex Deo Patre: qui intuendo ac intelligendo se ipsum, id quod in se et de se intuetur ac noscit, hoc intra se profert ac gignit; et quod sic gignitur generatione intellectuali supermundissima et immanente, est Verbum Dei Patris æternum, et unicus Filius ejus, in quo quidquid Patris est, naturaliter atque plenarie splendet ac repræsentatur. Et ideo nihil inquinatum in illam incurrit, id est, nihil imperfecti-
onis, tenebrositatis, aut maculæ invenitur aut est in ea, quum sit verus Deus incommutabilis et perfectus. De quo S. Joannes ait: Deus lux est, et tenebræ non sunt in eo ullæ.*

Candor est enim lucis æternæ, id est splendidissima lux procedens a Patre, et splendor pulcherrimus in quo Pater plene relucet ac cernitur, prout ait: Qui videt me, videt et Patrem; et speculum sine macula Dei majestatis, id est immaculatissimum speculum majestatis paternæ, in quo et infinita excellentia Patris resplendet, et cuncta creata clarissime idealiterque relucent. Quemadmodum enim Pater unico actu se ipsum et universa creata intelligit, sic unica generatione genuit Filium, in quo ipse perfecte resplendet, et universa relucent creata. Hinc subditur: et imago bonitatis illius, id est ipsius superboni Dei Patris: cujus infinita bonitas manifestatur in hoc, quod bonitatem suam tam plene et infinite communicat Filio suo, nil proprium et singulare sibi reservans.

Hebr. i, 3.

25

I Joann. i, 5.

26

Joann. xiv, 9.

Bonum namque est sui diffusivum. Est **A** qui cum sapientia inhabitat, id est, nisi itaque Sapientia increata ac genita, seu Unigenitus Patris, naturalis et perfecta imago ipsius, ipsum plenissime repræsentans. Intellectualis autem creatura, vocatur imago Dei imitativa, vel potius ad Dei imaginem condita. Denique de ratione filii est, quod sit similis genitori. His concordat illud Apostoli, loquentis de Christo : Qui quum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ ; et alibi, Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ.

B *Et quum sit una*, id est simplex ac indivisa in sua essentia ac persona, *omnia potest*, quia omnipotens, sicut et Pater : imo utriusque est una potestas ; *et in se permanens*, id est invariabiliter impermixtibiliterque consistens, quia nil ei potest misceri, *omnia innovat*, id est, regendo immutat, et per generationum successiōnem restaurat hæc mixta, et elementum terræ in vere, autumno, hieme, et æstate ; animas quoque rationales. per gratiæ infusionem seu augmentationem, et spirituales profectum. Unde dicitur in Psalmo : **C** *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ ;* atque in Apocalypsi : *Dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et per nationes, id est in diversis nationibus absque personarum acceptione, et per generationum successiones, in animas sanctas se transfert, multiplicando in eis divina charismata, et tam gratiæ gratum facientis, quam gratiæ gratis datæ dona. Nam animæ sanctæ capaciores sunt ceteris divinæ illuminationis et inhabitationis supernæ : imo jugiter stant quasi in contactu Solis æterni, a quo radios sapientiæ, inflammationes caritatis divinæ, stillicidia gratiæ frequenter ac liberaliter sortiuntur. Amicos Dei et Prophetas constituit : id est, eos quos sapientia caritateque replet, et de futuris illuminat, facit Dei amicos atque Prophetas.*

D *Neminem enim diligit Deus, nisi eum*

qui per caritatem uniuntur Sapientiæ increatæ, et manent in ea per adhæsiōnem fidelem ; vel qui ipsum sapientiæ infusæ donum intra se habent ac servant. Tales etenim diligit Deus dilectione prædestinationis æternæ, dummodo finaliter perseverent ; vel secundum præsentem justitiam, quamdiu sunt tales. Nam sapientiæ donum a caritate non separatur. Quicumque autem hoc dono caret, habet in se vitium puerilitatis dono illi contrarium, quod vocatur stultitia : quod eunetis inest iniquis, de quibus in Ecclesiaste habetur : Stultorum infinitus est numerus. Præterea in lege naturæ, et postea tempore legis scriptæ, multi gentiles facti sunt tales, et non tantum Hebræi.

Est enim hæc speciosior sole : quo utique increata Sapientia infinite est pulchrior. Sapientia quoque infusa, quum sit spirituali pollens decore, et præclarissima inter dona, speciosior est omni corporea venustate. Et super omnem dispositionem stellarum luci comparata, id est corporali claritati astrorum, seu luci stellis superfusæ assimilata, prior invenitur : quoniam Sapientia increata prior est illa luce, non solum infinita dignitate, sed et causalitate atque æternitate. Sapientia quoque infusa prior est dignitate : imo in angelis prior fuit illa luce etiam duratione. Illi enim succedit nox, id est, lucem claritatis diurnæ nox sequitur ; sapientiam autem non vincit malitia : imo, per donum sapientiæ resistit homo tentationi, et vincit in bono malum, servans patientiam in adversis, et sua probitate aliorum superans ac confundens improbitatem. Quod si sapientia vinci dicatur a malitia aut insipientia, hoc est ex fragilitate et libertate sui subjecti, quod sponte consentit iniquitati. Verumtamen istud de increata Sapientia dictum censeatur, quia mox subditur : Attingit a fine usque ad finem fortiter, etc. Certum est enim, quod increatam Sapientiam nulla queat malitia superare ; nec diabolus potuit suis tentationibus vincere Christum.

Gen. i, 27;
Sap. ii, 23.

Hebr. i, 3.

Coloss. i,
15.

27

Ps. ciii, 30.

Apoc. xxi,
5.

28

Eccle. i,
15.

29

30

Rom. xii,
21.

ARTICULUS VIII

ELUCIDATIO CAPITULI OCTAVI : ATTINGIT ERGO A FINE USQUE AD FINEM FORTITER.

ADHUC de excellentia et effectibus in-
creatæ Sapientiæ, et qualiter se ad
eam habuerit, et quid fructus ex ea sit
consecutus, prosequitur auctor in isto ca-
pitulo. *Attingit ergo a fine usque ad finem
fortiter.* Hæc etenim Sapientia quum sit
ineircumscriptibilis, ubique est præsens,
et omnia penetrat, ipsisque essentiis re-
rum illabitur. Ideirco ab uno fine universi
usque ad alium ejus finem, seu de uno
extremo mundi ad aliud ejus extremum,
attingit, nec infra hos limites terminatur.

Hinc in Ecclesiastico protestatur : Gyrum **B**
cœli eircuivi sola, et profundum abyssi
penetravi. Insuper, quum Sapientia ista
sit vere æterna, attingit a fine, id est a
termino in quo mundus incepit, usque ad
terminum in quo mundus sensibilis iste
deficiet. Propter quod in Proverbiis fate-
tur : Quando præparabat cœlos, aderam ;
quando certa lege et gyro vallabat abyssos.
Rursus, Attingit a fine usque ad finem for-
titer : quia sicut per eam omnia facta sunt
potenter, sic per eam gubernantur omnia
sapienter. Unde subjungitur : *et disponit* **C**

omnia suaviter, id est, cuncta regit et
ordinat convenienter, secundum naturam
uniuscujusque eorum, per media apta ad
finem congruum sibi, ad quem unicuique
inclinationem indidit naturalem. Nam etsi
hominem ad supernaturalem condidit fi-
nem, nihilo minus impressit ei naturalem
inclinationem ad felicitatem : et superna-
turalis illa beatitudo, est homini incom-
parabiliter melior ac delectabilior quam
naturalis felicitas. Hinc et in Job asse-
ritur : Universorum finem considerat, et **D**
omnia quæ sub cœlo sunt, respicit. Istud
Christus sapientia Patris in Evangelio com-
pendiosissime docet, prohibens sollicitu-

ad dinem temporalium immoderatam, volens
nos in Deo tanquam in providissimo, piis-
simo ac fidelissimo patre confidere, et de-
clarans etiam irrationalia et inaninata a
divina providentia procurari : Respicite,
inquiens, volatilia cœli, quoniam non se-
runt neque metunt; et Pater vester cœ-
lestis pascit ea.

Math. vi,
26.

Denique subtiliores ac meliores philoso-
phi, ex consideratione decentissimi ordinis
rerum, et propria uniuscujusque adorna-
tione, proprietate, eventu, dixerunt hæc
omnia sub divina providentia cadere. Un-
de decimo de Civitate Dei loquitur Augu-
stinus : Plotinus Platoniceus de Providentia
disputans, eam a summo Deo usque ad hæc
terrena et ima pertingere, flosculorum ac
foliorum pulchritudine comprobat : quæ
omnia quasi abjecta ac velocissime per-
euntia, decentissimos formarum suarum
numeros habere non posse affirmat, nisi
inde formentur, ubi forma intelligibilis et
incommutabilis simul habens omnia, per-
severat. Propter hoc, quinto de Civitate
Dei rursus disseruit Augustinus : Deus nec
exigui et contemptibilis animantis visce-
ra, nec herbæ flosculum, nec arboris fo-
lium sine suarum convenientia partium
et quadam veluti pace reliquit. Ideirco et
in libro de Causis pulchre probatur, quod
causa prima regit res omnes per finem
decoris, id est cum summo decore. Siqui-
dem inferiora regit per superiora, irratio-
nalia per intellectualia, homines per ange-
los, sed et per se ipsam aliqua agit in
rebus. Et quamvis in se et per se universa
disponat, providentiam tamen per causas
secundas in multis exsequitur.

Præterea, quamvis in rerum regimine
multa videantur indecentia et injusta, ut

Eccli. xxiv,
8.

Prov. viii,
27.

Job xxviii,
3, 24.

quod justi ab impiis opprimuntur, ac consimilia; tamen in ordine ad providentiam Dei cuncta congruentissime disponuntur. Et frequenter quod esse videtur pœna, est medicina; et quod reputatur injuria, est corona. Sed in talibus occulta sunt et latent nos divina judicia.

2

Hanc, scilicet inëreatam Sapientiam, et etiam infusam sapientiam quæ est donum, *amavi, et exquisivi*, id est, obtinere multipliciter laboravi, *a juventute mea*, in qua non concupiscentiæ, sed sapientiæ studui: quoniam ipsa locuta est: Ego diligentes me diligo; et qui mane vigilaverit ad me, inveniet me. Unde rursus Sapiens exhortatur: Fili, a juventute tua excipe doctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam. *Et quasivi sponsam eam mihi assumere*: id est, studui ei amore ac familiariter adhærere, eamque brachiis caritatis amplecti, atque ex unione cum ea fructum actuum virtuosorum producere: quod totum tam de Sapientia increata, quam de sapientia infusa, suo potest modo intelligi. Porro in Canticis canticorum Sapientia ista increata ac genita, non sponsa, ut hic, sed sub nomine fratris et regis ac dilecti, sponsus vocatur. Cujus triplex, ut ibi expositum fuit, est sponsa: videlicet generalis, quæ est universalis Ecclesia, et etiam sponsa particularis, videlicet anima justis, sponsaque singularis, quæ est beatissima et incomparabilis Virgo Maria. Ipsa etenim sapientia dicitur sponsa, propter rationes jam tactas. Unde et in Proverbiis legitur: Die sapientiæ, Soror mea es: et prudentiam voca amicam. Est itaque sponsa, quia amator sincerus, homo justus, seu spiritus rationalis mundus et sanctus, suscipit eam, et brachiis eam stringit amoris, et conjungit se ei, atque ex unione eam ea parit fructum virtutum. Est quoque sponsus, quoniam mentem creatam applicat sibi, et sancta succendit dilectione, spiritualiterque fecundat, atque ex ea et per eam producit opera bona, juxta illud in Isaia: Omnia opera nostra operatus es in nobis. Unde dixit Apostolus: Deus

Prov. viii,
17.

Ecclesi. vi,
18.

Cant. viii,
1; 3, 11; 1,
ii, v-viii.

Prov. vii, 4.

Is. lxxvi, 12.
Philipp. ii,
13.

A est qui operatur in nobis velle et perficere.

Et amator factus sum formæ illius, id est pulchritudinis Sapientiæ increatæ, imo et sapientiæ infusæ, quæ est pulcherrimus mentis ornatus, increatæ menti ac Sapientiæ ejus æternæ eam conformans. At vero, quamvis pulchritudo toti supergloriosissimæ conveniat Trinitati, attamen Sapientiæ genitæ seu Verbo æterno appropriatur. Verbum namque est emanatio intellectus, ad quod pertinet repræsentare intelligentis conceptum. Ideo quidquid Patris est, repræsentatur ac plene refulget in Filio: quod ad pulchritudinis pertinet rationem. Ideo subtilissime dixit Hilarius: Æternitas est in Patre, species in imagine, id est pulchritudo in Filio, usus in munere, id est communitio in Spiritu Sancto, qui est donum Patris ac Filii.

Generositatem illius, id est nobilitatem et excellentiam Sapientiæ increatæ, imo et doni sapientiæ, *glorificat*, id est, præclaram et summam esse manifestat, *contubernium habens Dei*, id est quicumque illuminatus a Deo, et per caritatem sapientiamque infusam, societatem quamdam habens cum eo, ac Creatori cohabitans per charismata gratiæ. Talis quippe sic desuper illustratus per fidem rationibus credendorum ornatam, et infusæ sapientiæ gustum, ac contemplationis acumen, novit, confitetur, magnificat Sapientiam increatam, ejusque donum ac radium, sapientiam infusam. Et talis fuit Salomon, saltem ad tempus, qui de deitate, eminentia, ac generatione æterna increatæ ac genitæ Sapientiæ, evidenter locutus est in Proverbiis; alii quoque sancti Prophetæ, et præsertim Apostoli. Potissime autem Christus secundum quod homo, plenissime adimpletus omni superno charismate suæ perfectioni non derogante, contubernalisque Patri, sicut in Apocalypsi testatur, Sedit eum Patre meo in throno ejus; declaravit nobis suam deitatem, sapientiam, excellentiamque immensam, juxta illud: Deum nemo vidit unquam; unigenitus Filius,

3

Prov. viii,
22-31.

Apoc. iii,
21.

Joann. i,
18.

qui est in sinu Patris, ipse enarravit. *Secundum et omnium Dominus dilexit illam*, id est, Deus Pater dilexit ac diligit Sapientiam istam æternam, utpote Verbum suum æternum et unicum Filium, sicut in ejus baptismatione ac transfiguratione locutus est : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Diligit, inquam, cum dilectione intensive immensa, videlicet tanta, quanta se ipsum. Christum vero secundum naturam assumptam, diligit plus quam totum pariter universum, quia majus bonum voluit communicavitque ei, hoc est increatum et hypostaticum esse Verbi æterni, ad quod assumpta est humanitas Christi.

4 · *Doctrinæ est enim disciplinæ Dei*, id est moralis scientiæ, per quam homines fiunt Deo placentes. Quam disciplinam Christus in Evangelio docuit copiose, dicendo : Beati pauperes spiritu, etc. Nam de plenitudine ejus accepimus omnes. Et quamvis doctrina ista non sit causa a priori, ob quam Pater diligit Christum modis jam tactis, est tamen causa a posteriori, seu signum quod diligit ipsum. Juxta quem modum Filius in Evangelio ait : Pater non reliquit me solum : quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. *Et electrix operum illius*, id est, opera veraciter virtuosa ac placita Deo, approbat et eligi facit, vitiosaque reprobatur, dicens : Attendite vobis a falsis prophetis, etc. ; a fructibus eorum cognoscetis eos.

5 · *Et si divitiæ appetuntur in terra*, quid sapientia locupletius?* quasi dicat : Qui cumque cupit et amat divitias temporales, merito debet sapientiam istam appetere et amare : quia in ea est omnium bonorum, omniumque pulchrorum ac desiderabilium plenitudo immensa. Quæ in Proverbiis contestatur : Mecum sunt divitiæ et gloria. Et iterum Salomon loquitur : Quid prodest stulto habere divitias, quum sapientiam emere non possit? quia in sapientia consistit opulentia vera. Nam et vita æterna est in actu sapientiæ, qui est primæ et summæ contemplatio veritatis. Un-

A de locutus est Isaias : Divitiæ salutis sapientia et scientia. *Quæ omnia operatur*. Increata namque Sapientia, omnium est creatrix, juxta quod in Evangelio legitur : Omnia per ipsum facta sunt. Et cuncta quotidie moderatur ac administrat et regit, quemadmodum testatur : Pater meus usque modo operatur, et ego operor. Quum igitur omnia operetur, constat quod omnium perfectiones in ea consistant, et ipsa universis sit ditior. *Si autem sensus operatur*, id est, si intellectus creatus, seu humana notitia, est activa diversorum effectuum, *quis horum quæ sunt, magis quam illa, est artifex?* tanquam dicat : Utique nullus, quoniam Sapientia increata est universorum exemplaris effectivaque causa, a qua cuncta procedunt, sicut artificata a suo artifice. Ex quo sequitur, quod nihil potentius sapientia : ideoque, si quæretur potestas, ipsa vere omnipotens, summe est expetenda.

7 · *Et si justitiam quis diligit*, id est, si quis appetit esse virtuosus. Justitia enim uno modo dicitur esse omnis seu quælibet virtus, quoniam per unamquamque virtutem homo se habet ut decet ac debet, debitumque impendit Deo obsequium : quod etiam de misericordia clarum est, quia per eam proximis subvenitur, quod a Deo præcipitur. *Labores hujus magnas habent virtutes* : id est, actus quibus pro sapientia obtinenda ac possidenda laboratur, annexas habent ac promerentur virtutes præcipuas, seu earum opera bona, sive profectuum incrementa, quemadmodum dictum est supra : Bonorum laborum gloriosus est fructus. Ipsa etiam increata Sapientia taliter laborantibus infundit virtutes, aut spirituales profectus. Propterea subditur : *Sobrietatem enim*, id est temperantiam, *et sapientiam*, id est prudentiam, *docet* : quia eas largitur, et qualiter utendum sit eis, inspirat ; *et justitiam* quæ est virtus specialis, *et virtutem*, id est fortitudinem, quæ passionem timoris refrenat ac moderatur, et quæ ardua facit viriliter aggredi, et circa pericula mortis se strenue gerit.

Matth. iii, 17; xvii, 5.

Ibid. v, 3.

Joann. i, 16.

Ibid. viii, 29.

Matth. vii, 15, 16.

Prov. viii, 18.

Ibid. xvii, 16.

Is. xxxiii, 6.

Joann. i, 3.

Ibid. v, 17.

Sap. iii, 15.

Hæ sunt quatuor cardinales virtutes. De quibus subjungitur : *quibus nihil utilius est in vita hominibus* : quia istæ quatuor virtutes præcipue conferunt homini ad obtinendum salutem. Verumtamen virtutes theologicæ, et etiam septem dona, sunt eis præstantiores. Sed inter virtutes morales, istæ præfulgent ac utiliores censentur. Unde et in ordine harum, cardinales (id est principales) dicuntur ; vel, cardinales, quoniam aliæ virtutes morales circa ipsas versantur et reducuntur, sicut ostium in cardine vertitur. De harum quatuor virtutum cardinalium sufficientia, ratione, proprietate, et distinctione, diffuse loquitur Thomas in prima secundæ, quæstione 61.

De quibus et Seneca in libro de Copia verborum, seu Quatuor virtutibus, pulchre tractat : Si prudentiam, inquit, amplecteris, ubique idem eris, et prout rerum ac temporis varietas exigit, ita te illis accommodabis ; nec in aliquibus te mutabis, sed magis aptabis : sicut manus eadem est, quum in palmam extenditur, et dum in pugnum restringitur. Prudentis proprium est examinare consilia, nec credulitate incauta ac facili falli. Denique fortitudinem vocat magnanimitatem. De qua scribit : Magnanimitas, quæ et fortitudo dicitur, si insit animo tuo, cum magna fiducia virescens liber, intrepidus, alacer : quæ tamen si modum suum excedat, faciet virum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, et in quascumque extollentias verborum atque factorum, neglecta honestate, festinum. Porro justitia est tacita naturæ conventio, in adjutorium multorum inventa. Justitia non nostra institutio, sed divina lex est, et vinculum societatis humanæ. Quisquis hanc sectari desideras, Deum time prius et ama, ut ameris ab eo. Amabis Deum, si eum in hoc imiteris, ut omnibus velis prodesse, nulli nocere : et tunc omnes te virum justum appellabunt, sequentur, venerabuntur ac diligunt. Justus autem ut sis, non solum aliis non noceris, sed nocentes pro viribus prohibebis. Temperantia demum a brutis te di-

videt, et a fœdis separabit inquinamentis, ut ratione, non passione, te regas. Hæc Seneca.

Et si multitudinem scientiæ, id est scientiam copiosam, desiderat quis, scit præterita, et de futuris æstimat, id est, prænoscit, et quibusdam certam, quibusdam probabilem, dat futurorum notitiam ; *scit versutias sermonum*, id est contortas sententias, astutiasque verborum, quibus nequaquam poterit falli, *et dissolutiones argumentorum*. De quibus omnibus instruit suos, quibus promisit : Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Hinc quum quidam surrexissent de synagoga, disputantes cum beatissimo Stephano, non poterant resistere sapientiæ et Spiritui, qui loquebatur per primicerium martyrum. *Signa et monstra scit, antequam fiant*, id est, futura mirabilia et insolita, aliquid designantia, monstratione admirationeque digna, prænoscit. De quibus in Evangelio loquitur : Erunt signa in sole et luna. Rursus : Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum ; et terræ motus magni erunt per loca, et pestilentiæ, et fames, terroresque de cælo, et signa magna erunt. Et apud Joëlem : Dabo prodigia in cælo et in terra, sanguinem et ignem et vaporem fumi : sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. *Et eventus temporum et sæculorum*, id est, quid in singulis quibusque temporibus et certis durationibus ac generationibus, fiet sive eveniet.

Proposui ergo hanc Sapientiam incretam adducere mihi ad convivandum, id est, gratiosam ejus præsentiam, inhabitationem, adventum, decrevi promereri ac adipisci, orando et alia bona agendo, ut spiritualiter epuler secum, et ipsa mecum, delectando in ea, et per ejus contemplationem, cultum, amorem, me reficiendo : quoniam ipsa in Apocalypsi testatur : Ego sto ante ostium, et pulso : si quis aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cæ-

8

Luc. xxi,
15.Act. vi, 9,
10.Luc. xxi,
25.
Ibid. 10, 11.Joel ii, 30,
31.

9

Apoc. iii,
20.

nabo cum eo, et ipse mecum. *Sciens quoniam mecum communicabit de bonis*, id est, dona gratiæ suæ mihi distribuet, et spiritualiter me ditabit : quia quanto quis frequentius et affectuosius ipsam contempletur, et ei se applicat, tanto plus crescit in donis ipsius ; *et erit allocutio cogitationis et tædi mei*, id est, sua inspiratione et illustratione cogitationes meas diriget et purgabit, meaque tædia consolabitur et excludet : quoniam ejus irradiatio mundat, exhilarat, ac dirigit mentem, et vana atque phantastica ejicit tædia.

10 *Habebo propter hanc claritatem ad turbas*, id est, magnæ reputationis ac famæ ero inter homines, propter sapientiam mihi infusam a Sapientia increata ; *et honorem apud seniores* : quia eos qui in sapientia clare præfulgent, reputant honorandos.

11 *Juvenis et acutus inveniar in judicio*, id est, vigorosus et subtilis ad judicandum de causis etiam arduis ; *et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me* : id est, principes signa admirationis de eminentia sapientiæ meæ ostendent in vultu suo, se invicem ac me cum apparatu attonito intuendo.

12 *Tacentem me sustinebunt*, id est, patienter ferent et præstolabuntur, quousque loqui incipiam, aut verbum interruptum resumam ; *et loquentem me respicient*, verba sapientiæ meæ diligentissime auscultando, meamque facundiam ac peritiam admirando ; *et sermocinante me plura, manus ori suo imponent*, id est, loqui non præsumunt, verba mea interrumpendo.

13 *Propterea* * *habebo per hanc, immortalitatem*, id est, increatæ Sapientiæ ero conjunctus in vita hac, per caritatem vitamque gratiæ, et in futuro, per vitam gloriæ ; *et memoriam æternam his, qui post me futuri sunt, relinquam*, id est, in sæculo isto per generationum successiones ero famosus usque in sæculi finem. *Disponam*, id est, regam, ordinabo, erudiam, *populos* : ad quorum gubernationem fit homo per sapientiæ eminentiam præcipue aptus ; *et nationes mihi erunt subditæ* : quia tam ea-

ritative ac discrete ad subditos me habebō, quod libenter obedient mihi. *Timebunt me audientes reges horrendi*, id est, audiendo profunditatem verborum meorum, concipient reverentialem ac formidolosum affectum ad me : quemadmodum Nabuchodonosor rex metuendissimus, auditis verbis sancti Danielis, prostravit se, adoravitque eum. *Et in multitudine bonus videbor* : id est, tam sapienter et juste loquar, quod omnes audientes me, reputabunt me virtuosum ; *et in bello fortis* : quia

B ad prævalendum invisibilibus ac visibilibus hostibus præcipue valet sapientia : quæ facit hominem ordinate procedere ac divino inniti auxilio, custoditumque esse, et considerata considerare. Hinc in Proverbiis dictum est : Cum dispositione initur bellum ; et denuo, Gubernaculis tractanda sunt bella.

Præterea omnia ista fuerunt ad litteram in Salomone completa, propter excellentiam sapientiæ ejus. Qui, ut tertio Regum et secundo Paralipomenon legitur, undique famosissimus erat : ita quod omnes reges per gyrum desiderabant vultum ejus conspicerere, et verba sapientiæ ejus audire, deferebantque ei munera, et fuerunt ei subjecti. Sed et sanctus Job vir sapientissimus testatur, hæc magna ex parte completa in se, dicens : In platea parabant cathedram mihi. Principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo ; vocem suam cohibebant duces ; auris audiens beatificabat me.

Intrans in domum meam, conquiescam cum illa : id est, post occupationes externas, redeundo ad cordis proprii discussionem, atque ingrediens mentis cubiculum, conscientiæ thalamum, ecclesiam, seu habitationem quietam, vacabo per contemplationem, cum grandi tranquillitate, Sapientiæ increatæ, et ab omni exteriori strepitu ac tumultu quiescam in hoc invariabili tranquillissimoque objecto, in quo solo est pax pectoris sancta ac salutaris. De quo dixit Propheta : In pace in id ipsum dormiam, et requiescam. Hinc loqui-

15

Dan. ii, 46.

Prov. xxiv, 6.
Ibid. xx, 18.

III Reg. iv, 31, 34 ; II Par. ix, 22-24, 26.

Job xxix, 7, 9-11.

46

Ps. iv, 9.

- Is.* xxxii, 18. tur Dominus : Sedebit populus meus in A Deum contemplando reflectitur ad sui ipsius considerationem, et ad calamitatem iniquitatemque propriam intuendam, ad considerandum quoque statum hujus exsili, ac distantiam sui a beatifica visione : et sic suis vitiis indignatur, et cum Sancto exclamat : Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est ; et cum Paulo : Infelix ego homo ! quis me liberabit de corpore mortis hujus ? *Ps.* cxix, 5. *Rom.* vii, 24.
- Ps.* lxxxiii, 3. tur Dominus : Sedebit populus meus in B apud Deum ; *et commemorans*, id est frequenter revolvens, *in corde meo, quoniam immortalitas est in cogitatione sapientie*, id est, quod homo contemplationi sapientie immorando, immortalitatem glorie promeretur, et ipsa contemplatio, quae hic inchoatur, in futuro perficitur ac perpetuatur : prout Christus in Evangelio dixit, Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea : *et in amicitia illius delectatio bona*, id est, quod virtuosa sit delectatio quae in dilectione Sapientie increatae consistit : quam diligere sanctum est, et quae quanto ferventius puriusque amatur, tanto amplius diligentem delectat. Nulla etenim virtus, nulla forma tam delectabiliter operatur, ut caritas. *Et in operibus manuum illius, honestas sine defectione*, id est, quod in operibus et creaturis, seu effectibus justis et sanctis, sit Sapientie aeternalis indeficiens honestas, et irreprehensibilis probitas : quia nil reprehensibile ab ea procedit ; sed, sicut ait Psalmista, Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. *Ps.* cxliv, 17. *Ps.* xci, 5.
- Eccle.* xxiv, 29. tur Dominus : Sedebit populus meus in C Deum contemplando reflectitur ad sui ipsius considerationem, et ad calamitatem iniquitatemque propriam intuendam, ad considerandum quoque statum hujus exsili, ac distantiam sui a beatifica visione : et sic suis vitiis indignatur, et cum Sancto exclamat : Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est ; et cum Paulo : Infelix ego homo ! quis me liberabit de corpore mortis hujus ? *Ps.* cxix, 5. *Rom.* vii, 24.
- Eccle.* i, 18. tur Dominus : Sedebit populus meus in D Deum contemplando reflectitur ad sui ipsius considerationem, et ad calamitatem iniquitatemque propriam intuendam, ad considerandum quoque statum hujus exsili, ac distantiam sui a beatifica visione : et sic suis vitiis indignatur, et cum Sancto exclamat : Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est ; et cum Paulo : Infelix ego homo ! quis me liberabit de corpore mortis hujus ? *Ps.* cxix, 5. *Rom.* vii, 24.
- Ibid.* vii, 5. tur Dominus : Sedebit populus meus in E Deum contemplando reflectitur ad sui ipsius considerationem, et ad calamitatem iniquitatemque propriam intuendam, ad considerandum quoque statum hujus exsili, ac distantiam sui a beatifica visione : et sic suis vitiis indignatur, et cum Sancto exclamat : Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est ; et cum Paulo : Infelix ego homo ! quis me liberabit de corpore mortis hujus ? *Ps.* cxix, 5. *Rom.* vii, 24.
- Sed his objici potest quod in Ecclesiaste habetur : In multa sapientia multa est indignatio, et qui addit scientiam, addit et dolorem ; et iterum, Cor sapientium ubi tristitia. Et respondendum, quod contemplationi seu considerationi sapientie, bene adjungitur bona amaritudo, contritio, dolor concomitanter, ex hoc quod homo

16. *II Tim. III.* audientes. Unde ait Apostolus : Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum in justitia. De episcopo quoque loquens : *Tit. I. 9.* Potens sit, inquit, exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere. *Et præclaritas in communicatione sermonum ipsius*, id est, quod magna sinceritas ac lucida veritas sit in verbis et eruditionibus, quibus Sapientia erudit suos, et quæ communicat suis fidelibus, sicut in *Prov. VIII. 8.* verbiis contestatur : Justi sunt omnes sermones mei, et non est in eis pravam quid, neque perversum.
- Circuibam quærens*, id est, undique investigans, cuncta occurrentia consideravi, *ut mihi illam assumerem*, id est, Sapientiam invenirem, et inventam, ut sponsam brachiis pii purique amoris amplecterer. In cunctis etenim rebus creatis Sapientia prima relucet, sicut artifex in opere suo. Ideo *Cant. III. 2.* fertur in Canticis : Surgam, et circuibo civitatem ; per vias et plateas quæram quem diligit anima mea. Iste est bonus circuitus, qui a Deo incipit, et terminatur ad ipsum. Est autem et pravus circuitus, qui est inordinata evagatio per creatura : de qua *Ps. XI. 9.* ait Propheta, In circuitu impii ambulat.
- 49 *Puer autem eram ingeniosus*, id est acuti atque capacis intellectus. Unde in libro de Civitate Dei asserit Augustinus : Ingeniosum nasci, felicitatis est ; et rursus, Faciliter intelligere, et intellecta bene implere, plena felicitas est. *Et sortitus sum animam bonam*, id est egregiæ indolis,
- A utpote ex naturali dispositione ad sapientiam ac virtutes fortiter inelinatam. *Et quum essem magis bonus*, id est melior factus, proficiendo in virtutibus atque ingenitam inclinationem assidue actuando, *veni ad corpus incoinquinatum*, id est mundum ; et corpus meum in puritate, puta in castitate conjugali, servavi, et rationi subjeci, mundans me ab omni inquinamento animæ et corporis. Salomon enim per multos annos fuit vir virtuosus, justus, ac continens, quamvis in senectute ad extremam fœditatem dilapsus sit. *Et ut scivi*, id est, statim postquam cognovi, *quoniam aliter non possem esse continens* a vitiis et concupiscentiis, *nisi Deus det gratiam continendi* : quia non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis, qui ait, *Sine me nihil potestis facere. Et hoc ipsum erat sapientie*, id est actus seu consideratio sapientiæ infusæ, et donum ac inspiratio et illuminatio Sapientiæ increatæ, *scire cujus esset hoc donum*. Unde ait Apostolus : Non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. *Adii Dominum*, id est, Deum ubique præsentem mente accessi, dirigendo cor meum in ipsum : juxta illud, *Accedite ad eum, et illuminamini ; et deprecatus sum illum, et dixi ex totis præcordiis meis*, id est intimis affectibus mentis, seu cum tota attentione intellectus, affectioneque integra voluntatis : secundum illud, *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo*.
- 20
- 21
- Rom. IX. 16.*
- Joann. XV. 5.*
- I Cor. II. 12.*
- Ps. XXXIII. 6.*
- Ps. CX. 1; CXXXVII. 1.*

ARTICULUS IX

ELUCIDATIO CAPITULI NONI : DEUS PATRUM MEORUM, ET DOMINE MISERICORDIE.

- 1 **O**RATIO Salomonis hic ponitur. *Deus D*ationis, conservationis, et gubernationis, specialiter tamen per gratiam præcipuæ electionis voluit Deus illorum trium Patriarcharum vocari, quemadmodum in Ex-

- Exod.* iii, 15. *odo legitur : Dixit Dominus ad Moysen : A* Josaphat ait judicibus suæ plebis : Quodcumque judicaveritis, in vos redundabit; sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite. *II Par.* xix, 6, 7.
- Act.* vii, 2. *Hæc dices filiis Israel : Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos ; hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum in generationem et generationem. Et Domine misericordiæ, id est dominator misericors, et Dominus omnium miserationum. Dicitur ergo Dominus misericordiæ, sicut in Actibus dicitur Deus gloriæ, et in Psalmo, Rex gloriæ, id est Dominus misericordiam habens, et misericordes effectus producens. Qui fecisti B* *Da mihi sedium tuarum adstricem sapientiam, id est Sapientiam tuam tibi æternaliter vere præsentem, et thronis cœlestibus jugiter adsistentem, omniumque judicialium soliorum cœlestium atque terrestrium directivam. Quæ in Evangelio protestatur : Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes, judicantes duodecim tribus Israel. Sedes quoque Dei, sunt cœli, prout fatur Propheta : Cœlum mihi sedes est. Sed et animæ justæ, sunt sedes et throni ipsius, quum scriptum supra sit : Anima justi, sedes est sapientiæ. Est item unus chorus angelorum, qui specialiter Throni vocatur, per quos Omnipotens sua decernit judicia : quibus Thronis infallibiliter directrix est sapientia ista. Et noli me reprobare a pueris tuis, id est, de numero electorum servorum tuorum non auferas me, neque condemnes ut reprobum.* *Matth.* xix, 28. *Is.* lxvi, 1. *Cf. Prov.* xiv, 33.
- Joann.* i, 3. *Filium tuum : secundum illud, Omnia per ipsum facta sunt. Vel, Verbo, id est imperio tuo : sicut cantamus : Quoniam ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt.*
- Ps.* cmlviii, 5. **2** *Et sapientia tua, id est per sapientiam tuam, constituisti hominem. Omnia enim in sapientia fecit : et sicut in Proverbiis dictum est, Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit cœlos prudentia. Ut dominaretur creaturæ tuæ, quæ a te facta est : C* *Quoniam servus tuus ego sum : id est, jam tibi devote deservio, et precor ne deseras me, sed hanc cordis mei devotionem semper pie attendas ; et filius ancillæ tuæ, videlicet Synagogæ, aut Bethsabæe, quæ de suo excessu pœnitens, deinceps fuit devota : sieque meritis matris meæ deprecor exaudiri ; homo infirmus, id est fragilis, et ad mala proclivis, et exigui temporis : prout primo Paralipomenon David fateatur : Dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est mora. Ideo sanctus Job **5** dixit : Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. Et minor ad intellectum judicii et legum, id est ex me ipso insufficiens ad intelligendum quid de singulis occurrentibus sit judicandum, nec valens ex me pertingere ad intelligentiam legum, id est præceptorum tuorum judicialium, cærimonialium atque moralium, legisque naturalis, ac divinæ, et positivæ. Hinc tertio Regum Salomon recitatur dixisse ad Dominum : Quis potest judicare hunc populum ? Itemque : ^{9.}* *Gen.* i, 26. *quemadmodum loquitur Dominus : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ; et præsit piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis, universæque terræ, omnique reptili quod movetur super terram. Hinc additur : ut disponat orbem terrarum in æquitate et justitia, id est, elemento terræ et contentis in eo, utatur sicut est divinitus institutum ; vel potius, ut genus hominum a se propagatum, recte gubernet. Hoc autem dominium super inferiores creaturas homo plenius D habuisset, nisi peccasset. Adhuc tamen aliquantulum habet illud, secundum illud in *Ps.* viii, 8. *Psalmo : Omnia subiecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas. Et in directione cordis judicium judicet, id est, de judicandis sententiam proferat eum diligenti cordis intuitu, et elevatione mentis ad te, habendo te Judicem summum semper præ oculis, certus quod et ipse judicandus sit a te, qui male judicata rejudicabis. Hinc secundo Paralipomenon rex**

III Reg. iii, 7.
6 Ego sum puer parvulus, nesciens intro-
itum meum et exitum meum. *Et si quis
erit consummatus inter filios hominum*, id
est perfectus inter homines, *si ab illo fu-
gerit sapientia tua*, id est, si Sapientia
tua æterna reliquerit eum, et sapientiam
salutarem, quæ est donum, subtraxerit
ei, *in nihilum reputabitur*, id est, nullius
erit momenti aut ponderis coram Deo, imo
stultus ab eo censebitur, dicente Aposto-
lo : Nonne stultam fecit Deus sapientiam
hujus mundi?

I Cor. i, 20.
Consequenter auctor hujus voluminis in
persona Salomonis apertissime loquitur.
7 *Tu autem elegisti me regem populo tuo*, id
est ad profectum Israelitici populi : unde
I Par. xxix, 1.
David, Salomonem (inquit) filium meum
elegit Dominus adhuc puerum et tenel-
lum ; *et judicem filiorum tuorum et filia-
rum* : quibus in Deuteronomio Moyses ait,
Deut. xiv, 1.
8 filii estote Domini Dei vestri : filii scilicet
adoptivi. *Et dixisti me*, id est, præcepisti
mihi, *ædificare templum in monte sancto*

II Par. iii, 1.
Gen. xxii, 10.
Ibid. xxviii, 12.
III Reg. ix, 25.
Ibid. vii, 48.
II Par. iii, 1.
Gen. xxii, 10.
Ibid. xxviii, 12.
III Reg. ix, 25.
Ibid. vii, 48.
Exod. xxvi, 30.
9 *tuo*, puta in monte Moria : in quo Abra-
ham voluit Isaac immolare, et in quo Ja-
cob vidit in somno scalam pertingentem
ad cælum ; *et in civitate habitationis tuæ
altare*, id est altaria templi, videlicet alta-
re holocausti in atrio, et altare thymiamatis,
quod erat in prima et exteriori templi
parte, prout tertio Regum describitur ; *si-
militudinem tabernaculi tui sancti* : quia
templum factum per Salomonem, con-
structum est ad imitationem tabernaculi
Moysis, secundum expositores ; *quod præ-
parasti ab initio*, id est, in monte Sinai
loquens Moysi, fieri præcepisti secundum
exemplar ei in monte monstratum.

9 *Et tecum sapientia tua* increata ac ge-
nita, scilicet unigenitus Filius tuus, o Pa-
ter æterne. Opera etenim superbeatissimæ
Trinitatis ad extra, sunt indivisa. *Quæ no-
vit opera tua, quæ et adfuit tunc quum
orbem terrarum faceres* : imo quum to-
tum conderes universum, quia coæterna,
consubstantialis, et coequalis est tibi. Quæ
in Proverbiis attestatur : Quando præpara-
bat cælos, aderam ; quando certa lege et

A gyro vallabat abyssos, quando appendebat
fundamenta terræ, eum eo eram cuncta
componens. Hinc et affirmat ipsa Sapien-
tia : Quæcumque facit Pater, hæc et Filius
similiter facit ; Pater enim diligit Filium,
et omnia demonstrat ei quæ ipse facit. *Et
sciebat quid placitum esset oculis tuis*, id
est intellectui tuo, atque justitiæ ac provi-
dentia tuæ, *et quid directum*, id est vere
rectum, et ad te rite relatum, *in præceptis
tuis*, et in executionibus eorumdem. In
Patre namque et Filio est una eademque
B sapientia.

Mitte illam de cælis sanctis tuis, id est, 10
Sapientiam increatam ac genitam mitte
mihi invisibili missione, non ut illa variet
locum, sed per effectum, infundendo mihi
charismata ejus. Porro, per sanctos cælos,
possunt intelligi cives superni, spiritusque
angelici : in quibus Sapientia ista, sicut et
Pater, esse specialiter perhibetur, quia in
illis præclarius operatur, et se ipsam evi-
dentius gloriosiusque demonstrat. Vel or-
bes cælestes. Hinc quotidie dicimus : Pater
C noster qui es in cælis. *Et a sede magni-
tudinis tuæ*, id est a throno majestatis
tuæ immensæ : juxta illud, A summo cælo
egressio ejus. De quo accipi potest illud
Apostoli : Raptus est usque ad tertium
cælum. *Ut mecum sit per gratiam et illu-
minationem piissimam, et mecum labore*,
id est, efficaciter laborare me faciat, me-
que in laboribus meis dirigat et conser-
vet ; *ut sciam quid acceptum sit apud te*,
id est, quid vere complacere tibi, ne in
particularibus errem, aut sub specie boni
fallar, aut vitiis passionibusque cæcatus,
erronee judicem : quia, ut ait Scriptura,
Est via quæ videtur homini bona, et no-
vissima ejus ducunt ad mortem.

Scit enim illa omnia, et intelligit, tan- 11
quam universorum creatrix : *et deducet
me in operibus meis sobrie*, id est, mode-
rate ac discrete faciet me in cunctis quæ
ago, procedere, ita ut dicere possim : Te-
nuisti manum dexteram meam, et in vo-
luntate tua deduxisti me ; et rursus, De-
duxit me super semitas justitiæ, propter

Joann. v, 19, 20.

10

Math. vi, 9.

Ps. xviii, 7.

II Cor. xii, 2, 4.

Prov. xiv, 12; xvi, 25.

11

Ps. lxxii, 24.

Ps. xlviii, 3.

Prov. viii, 27, 29, 30.

nomen suum; *et custodiet me in sua potentia*, id est, a ruina me præservabit sua propria potestate, cui nullus potest resistere. Ipse quippe est principalis custos electorum suorum : qui et per angelos ac prælatos custodit oves suas. *Et erunt accepta opera mea; et disponam*, id est, regam ac ordinabo, *populum tuum juste, et ero dignus sedium patris mei*, id est, dignus ero sedere ac præsidere populo Israel, residendo in throno regali ac solio judiciali, atque in cathedra doctorali, in quibus David pater meus digne consedit. **B** faciens iudicium et justitiam omni populo suo, et dixit : Doebo iniquos vias tuas.

Ps. cxviii,
121.

Ps. l., 15.

13

Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? quasi dicat : Nullus, nisi quantum fuerit ei mediate vel immediate desuper revelatum. Sicque seimus consilium superadorandæ et supersapientissimæ Trinitatis super modo salvationis generis humani per incarnationem et passionem Verbi æterni. Sic quoque loquitur in Actibus Paulus : Non subterfugi quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei. Præterea quæri potest, qualiter Deo adscribatur consilium, quum asserat Damascenus, consilium esse ignorantis naturæ. Et respondendum, quod consilium proprie sumptum, dicitur inquisitio de agendis vel omittendis : et ita ex ignorantia quadam procedit. Deo igitur non adscribitur, nisi imperfecte ista seclusa, et quantum ad id quod perfectionis in ipso est, scilicet quoad diligentem considerationem. Itaque nemo scit consilium Dei, nisi divinitus reveletur. Propterea scriptum est : Quis

Jer. xxiii,
18.

Ibid. 20.

Rom. xi, 34.

D adfuit in consilio Domini, et vidit, et audivit sermonem ejus? Et tamen eodem capitulo Dominus asserit : In novissimis diebus intelligetis consilium meum. Sic et Apostolus dixit : Quis cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?

Aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Certum est quod Deus gloriosus et sanctus vult omne bonum virtutum, et quidquid præcepit atque consuluit. Unde et Paulus : Hæc est, inquit, voluntas Dei,

I Thess. iv,
3.

sanctificatio vestra; et rursus, Deus vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Hinc scriptum est : Beati sumus nos, quoniam quæ Deo placita sunt, manifesta sunt nobis. Quomodo ergo nemo potest cogitare quid velit Deus, nisi in quantum Deus illud manifestat? Denique quædam sunt indifferentia, id est nec bona nec mala moraliter, sed prodesse possunt atque obesse : et de talibus latet nos quid velit Deus, aut quid magis expediat nobis. De quibus etiam intelligendum censetur quod Apostolus loquitur : Quid oremus sicut oportet, nescimus.

I Tim. ii, 4.

Baruch iv,
4.

Rom. viii,
26.

14

Cogitationes enim mortalium timide. Constat quod cogitationes multorum hominum sint audaces, præsumptosæ, et quorundam securæ et firmæ. Attamen circa particularia multa agenda, sunt formidosæ : quia pro certo non patet quid amplius conferat ad salutem seu finem intentum, et quia nescimus an simus in caritate finaliterve salvandi. Propter quod, sicut in Ecclesiastico legitur, Sapiens in omnibus metuit. Beatus enim homo qui semper est pavidus. Unde et sanctus Job : Verebar, ait, omnia opera mea. *Et incertæ sunt providentiæ nostræ* : quia non possumus omnia prævidere in particulari, quæ possunt occurrere. Ideo sæpe putamus esse expediens, quod potius nocet, et e converso. Hinc in talibus indigemus dono consilii, quo a Spiritu Sancto dirigimur ac juvamus ad consulendum, inquirendum, et providendum quid magis expediat. Hinc quoque in legibus humanis et positivis oportet frequenter fieri dispensationes, quia non potest legislator prævidere aut exprimere universos casus qui possunt emergere.

Eccle. ix. 1.

Eccle. xviii,
27.

Prov. xxviii, 14.

Job ix, 28.

Corpus enim quod corrumpitur, id est corpus corruptibile, quod et quotidie tendit ad corruptionem, *aggravat animam*, id est, a spiritualibus exercitiis et considerationibus intellectualibus frequenter retrahit ac impedit eam, propter multas et varias quotidianasque necessitudines suas, infirmitates ac fragilitates, atque ob fo-

15

Galat. v, 17 mitis infectionem. Unde caro concupiscit adversus spiritum. De hoc pulchre loquitur Plato in Phædone, ostendens qualiter decem millia impedimenta vacationum seu contemplationum caro adducat spiritui : quæ nunc somno, nunc cibo et potu, nunc veste, nunc domicilio indiget. De hoc beatissimus Andreas apostolus in suo martyrio devotissime, prout in sua legenda narratur, locutus est. Verumtamen in statu innocentiae corpus non ita animam aggravasset : et multo minus post resurrectionem generalem, quum fuerit glorificatum, eam gravabit ; imo ornabit lætificabitque animam, et in omnibus ei promptissime erit obediens. Et quamvis corpus corruptibile sic animam gravet, anima tamen naturaliter ei conjungitur : quia in multis atile ac necessarium est animæ, cui naturale est cognitionem intellectivam a sensitiva accipere. *Et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem* : id est, detentio seu commoratio animæ in corpore isto terreno mortali, frequenter trahit deorsum, et obtundit ac fuscatur intellectum plurima meditantem, quem variis imaginationibus, curis, occupationibusque externis involvit. Ideo clamavit Apostolus : Infelix ego homo ! quis me liberabit de corpore mortis hujus ? Et Propheta : Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo. Unde in Job fertur : Hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinca.

46 *Et difficile æstimamus quæ in terra sunt* : id est, inferiora ista caduca ac vilia difficulter et cum incertitudine quadam cognoscimus : ita quod ea perfecte agnoscere non valemus, quantum ad omnia quæ circumstant, accidentaliterque inhærent, et de eis possunt inquiri ; proprias vero et essentielles eorum differentias difficillimum est invenire. Quod totum pandit opinionum diversitas, quibus inter se diversificantur atque contendunt philosophi, tam gentiles quam christiani, et item Hebræi. *Et quæ in prospectu sunt*, id est,

A quæ sensibus nostris obijciuntur, sensibilibiterque videntur, *invenimus*, id est, inquirendo seu addiscendo cognoscimus, *cum labore*, imo et frequenter cum erroris deceptione, juxta illud : Cunctæ res difficiles ; non potest eas homo explicare sermone. Et iterum Salomon dixit : Intellexi quod omnium operum Dei nullam potest homo invenire rationem. Hoc tamen dixit ut concionator. Hinc scriptum est : Nos quippe involvimur tenebris. *Quæ autem in cælis sunt*, id est cœlestia et separata a materia ac invisibilia, *quis investigabit ?* quasi dicat : Nemo potest illa investigare in lumine naturali, nisi valde defectuose ac penitus imperfecte : quemadmodum Aristoteles, Plato et alii subtiliores philosophi aliqua inde scrutati sunt. Nam et Aristoteles ait : Sunt ibi entia quædam simplicia, optimam vitam ducentia, et de suis sufficientia. Similiter de ordinibus, naturis, proprietatibus et actionibus intellectualium substantiarum multa locutus est Plato. Sed dicta ac scripta eorum, a veritate in pluribus defecerunt. Unde et ipse discretus ac prudentissimus Aristoteles fassus est, quod intellectus noster ad illorum cognitionem se habet sicut oculus vesperilionis ad lucem solis.

Sensum autem tuum, id est intellectus tui sapientiam, judicia, consilia et decreta, *quis sciet, nisi tu dederis sapientiam*, id est, de talibus illuminaveris et docueris hominem, *et miseris spiritum sanctum tuum de altissimis*, id est, de throno gloriæ tuæ, et de summo cœlo infuderis eum menti ad illustrandum eam de supernaturalibus illis ? Inspiratio namque Omnipotentis dat intelligentiam, et unctio Spiritus Sancti docet de omnibus. Dicitur autem Spiritus Sanctus mitti, infundi, ac dari per suos effectus gratiosos et gratum facientes. Denique in verbis hujus versiculi, superbenedicta trinitas Personarum in simplicissimo Deo evidenter insinuat. Huic quoque verbo consonat quod asserit Christus : Quum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Ex

Rom. vii, 24.

Ps. cxli, 8.

Job iv, 19.

Eccle. i, 8.

Ibid. viii, 17.

Job xxxvii, 19.

17

Ibid. xxxii,

8.
Joann. ii, 27.

Joann. xvi, 13.

quibus omnibus elucescit, quam necessaria sit hominibus gratiosa et supernaturalis illuminatio Dei, præsertim quum sine ea agnoscere nequeamus an actiones nostræ sint veraciter virtuosæ ac meritoria. Unde subjungitur : *et si correctæ sint semitæ eorum, qui in terris sunt*, id est, an operationes hominum in terra viventium sint a vitiis emendatæ, et per justitiam ac fidem formatam directæ, *et quæ tibi placent, didicerint homines*, id est, an homines sint vere salubriter informati. Ista, inquam, seiri non queunt, nisi per illuminationem tuam, et Spiritus Sancti missionem, quum scriptum sit : Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei sunt; et tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit.

Nam per sapientiam sanati sunt, id est, a vitiis expurgati, a passionum immerentibus reformati, ab originali peccato mundati, *quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio*, id est ab exordio mundi, post primorum transgressionem parentum. Nam et ipsi primi parentes et posterii eorundem electi, per fidem et per sapientiæ donum sunt recuperati, nec sine divina illuminatione pœnituerunt : et totum istud ab æterna et increata Sapientia misericorditer perceperunt, quæ in fine sæculorum incarnata, perfecte recuperavit et sanavit genus humanum, juxta illud : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et per Isaiam dicitur : Vere languores nostros ipse tulit : cujus livore sanati sumus.

Eccle. ix, 1.

Joann. 1, 29.

Is. liii, 4, 5.

ARTICULUS X

DECLARATIO CAPITULI DECIMI : HEC ILLUM, QUI PRIMUS FORMATUS EST A DEO, ETC. .

EXCELLENTIAM, pietatem, et operationem summæ et increatæ Sapientiæ hic ostendit per historias rerum gestarum.

Hæc sapientia illum, qui primus inter individua speciei humanæ, formatus est a Deo pater orbis terrarum, id est ipsum Adam a Deo procreatum, qui fuit productivum principium totius humani generis ipsum sequentis, *quum solus esset creatus*, id est ante aliorum hominum productionem, non angelorum, qui simul cum cælo empyreo sunt plasmati, *custodivit*, id est, in innocentiâ conservavit, quousque per feminam et serpentem est victus; *et eduxit illum de delicto suo*, id est, gratiam contritionis concessit, per quam de sua transgressionem pœnituit. *Et eduxit illum de limo terræ*, id est, corpus ejus formavit de limo, prout habetur in Genesi : Formavit igitur Deus hominem de limo terræ; *et dedit illi virtutem continendi omnia*, id

est facultatem regendi cuncta inferiora; vel, Virtutem continendi omnia : quia sic dedit ei originalem justitiam, quod si ipse mansisset in ea, non perdidisset suam posteritatem. Dedit quoque ei virtutem continendi omnia, id est naturam per quam in se continet universa, habendo aliquid commune cum qualibet creatura : quia per intellectum et rationem convenit cum Creatore et angelis; per sentire, cum brutis; per vivere, cum plantis; per esse, cum ceteris inanimatis. Continet etiam omnia per intellectum atque memoriam, quia intellectivus et memorativus est omnium.

Ab hac sapientia, ut, id est postquam, recessit injustus, videlicet Cain, qui post lapsum non pœnituit, sed desperavit : Major est (inquiens) iniquitas mea, quam ut veniam merear; *in ira sua*, id est per iracundiam quam contra Abel justum concepit : cui et invidit; *per iram homicidii*, id

Gen. 1, 28.

3

Ibid. iv, 13.

Ibid. 5.

Gen. ii, 7.

est per iram ejus vitiosam, ex qua fratri- A
 cidium perpetravit, ipsum Abel necando, quæ in eis sunt; et tamen patribus tuis
Gen. iv, 8. fraternitas deperiit, id est, frater ejus conglutinatus est Dominus, et elegit eos,
 extinctus est, dilectio quoque fraterna amavitque semen eorum post eos.
 4 parte ipsius destructa fuit. *Propter quod,* Hæc sapientia *justum* Lot a pereuntibus 6
 id est propter sapientiæ derelictionem, seu *impiis,* scilicet Sodomitis, *liberavit fu-*
 propter recessum a Sapientia increata, et *gientem* cum uxore sua, duabusque filia- *Gen. xix,*
 a sapientiæ dono, *quum aqua deleteret ter-* bus, angelis eum educantibus, *descendente* 16, 17.
Ibid. xv, 17- ram, id est, diluvium submergeret genus *igne sulfureo in Pentapolim,* id est quin-
 23. humanum. Vel : Propter hoc, id est pro- que urbes vitio contra naturam laboran-
 pter scelus Cain, quum aqua diluvii dele- tes : quarum quatuor in Deuteronomio
 ret totam ipsius Cain posteritatem, quæ exprimuntur, quum dicitur : Sodoma, Go- *Deut. xxix,*
 patris sui malignitatem fuit secuta. Sicque B morrha, Adama, Seboim. 23.
 in diluvio fuit soluta vindicta piaculi tan-
 ti, secundum Glossam : quæ tamen et in
 ipso Cain cœpit antea exerceri. *Sanavit*
Ibid. iv, 11, iterum sapientia, id est, genus humanum
 12. reparavit, *per contemptibile lignum,* id
Ibid. vi, 14. est per arcam factam de lignis, *justum*
 gubernans, id est, ipsum Noe cum sohle
Ibid. vi-x. humanum multiplicans, ut patet in Ge-
 nesi.

5 *Hæc et in consensu superbicæ, quum se*
nationes extulissent, scivit justum : id est,
 sapientia conservavit et approbavit ipsum
 Abraham virtuosum, postquam perversæ
 nationes natæ ex semine filiorum Noe ex-
 tulerunt se, concorditer superbientes et
 superbe consentientes ad ædificandum tur-
Ibid. xi, 4. rim Babel, dicentes : Venite, faciamus no-
 bis civitatem et turrim, cujus cacumen
 pertingat ad cælum; et celebremus nomen
 nostrum antequam dividamur in univer-
 sas terras. Quod etiam facere voluerunt,
 ut ad turrim illam confugerent, si de ce-
 tero diluvium inundaret. *Et conservavit* D
sine querela Deo, id est, ipsum Abraham
 ad laudem Dei præservavit a vitiis, et ir-
 reprehensibiliter vivere fecit. Cui dixit :
Ibid. xvii, Ambula coram me, et esto perfectus; et,
 1. Ego protector tuus, et merces tua magna
Ibid. xv, 1. nimis. *Et in filiis misericordiam fortem*
custodivit, id est, posteris Abraham, scilicet
 ipsis Isaac et Jacob, et eorum posteritati
 stabilem exhibuit pietatem, prout legitur
Deut. x, 14, in Deuteronomio : En Domini Dei tui cœ-
 15. lum est, et cœli cœlorum, terra et omnia

quæ in eis sunt; et tamen patribus tuis
 conglutinatus est Dominus, et elegit eos,
 amavitque semen eorum post eos.

Hæc sapientia *justum* Lot a pereuntibus 6
impiis, scilicet Sodomitis, *liberavit fu-*
gientem cum uxore sua, duabusque filia- *Gen. xix,*
 bus, angelis eum educantibus, *descendente* 16, 17.
igne sulfureo in Pentapolim, id est quin-
 que urbes vitio contra naturam laboran-
 tes : quarum quatuor in Deuteronomio
 exprimuntur, quum dicitur : Sodoma, Go- *Deut. xxix,*
 morrha, Adama, Seboim. 23.

B *Quibus* Sodomitis, id est ad perpetuam 7
 eorum confusionem atque diffamiam, *in*
testimonium, scilicet *nequiticæ* eorumdem,
fumigabunda constat terra deserta : id
 est, terra regionis eorum manet inhabi-
 tabilis, et [surgit] fumus fœtidus teterrimusque
 in signum fœtoris turpissimique
 ardoris carnalitatis eorum; *et incerto tem-*
pore fructus habentes arbores, id est, in te-
 stimonium turpitudinis Sodomitarum, stant
 ibi arbores, quæ fructus pulchros habere
 videntur tempore incerto, id est innaturali
 C atque insolito, sicut et illi contra naturam
 peccaverunt : qui fructus dum manu tan-
 guntur, in cinerem redigi perhibentur, ad
 ostendendum quod animæ impiorum illo-
 rum sine fructu pœnitentiæ emigrantes,
 in inferno perpetue ardent; *et incredibilis*
animæ memoria, id est, memoriale incre-
 dulæ animæ uxoris Lot est ibi, *stans fi-*
gmentum salis, id est species seu statua *Gen. xix,*
 salis, in quam corpus illius conversum 26.
 est, ob suam incredulitatem et inobedi-
 entiam : quoniam contra Dei præceptum *Ibid. 17.*
 D retrospectit, prout ista historia in Genesi
 plenius continetur. Cujus et sacratissimus
 princeps Apostolorum in sua secunda Ca-
 nonica meminit, dicens : Civitates So- *II Petr. ii,*
 domorum et Gomorrhæorum in cinerem 6, 7.
 Dominus redigens, eversione damnavit, ex-
 emplum eorum qui impie acturi sunt, po-
 nens; et justum Lot oppressum, a nefan-
 dorum injuria ac luxuriosa conversatione
 eripuit. Unde uxor Lot in salem conversa,
 usque in præsens nos sallit, dum ejus ex-
 emplo ab incredulitatis et inobedientiæ vi-

tiis abstinemus. Propter quod in Evangelio A
monet Salvator : Memores estote uxoris
Lot. Refert Josephus se statuam illam vi-
disse.

Luc. xvii,
32.

Porro Magister in Historiis scribit : Versa
est regio illa Pentapolis in lacum salsum
ac sterilem : qui dicitur mare Mortuum,
quia nec pisces, nec aves in eo vivere pos-
sunt. Navem non patitur, nec aliquam ma-
teriam aliam, nisi bituminatam. Poma nata
in arboribus circumpositis, usque ad ma-
turitatem viridis sunt coloris : quæ dum
matura inciduntur, favillam intus habere B
inveniuntur. Atque, ut Josephus recitat,
præ nimia levitate materiæ lacu illius,
etiam gravissima in eam projecta ascen-
dunt. Nam et Vespasianus quosdam, vin-
ctis post tergum manibus, projici fecit in
profundum ipsius : qui omnes quasi vi-
venti sursum impulsu, desuper fluitabant.

De Bello
Jud. iv, 27.

8 *Sapientiam enim prætereuntes, id est
relinquentes, non tantum in hoc inconve-
niens lapsi sunt, ut ignorarent bona cœ-
lestia, spiritualia ac divina, veramque fe-
licitatem, et opera bona virtutum, per quæ
ad illam pertingitur : quæ omnia per sa-
pientiam cognoscuntur : sed et insipienti-
æ suæ reliquerunt hominibus memoriam.*
Quemadmodum enim quidam bene felici-
terque famosi sunt, propter excellentiam
suæ sapientiæ ac virtutum : sic quidam
male infelicerque sunt famosi, propter
excessum suæ insipientiæ ac impietatum.
Quod ad incrementum calamitatis eorum,
et ad augmentum damnationis ipsorum
vergit et confert : quoniam in inferno par-
ticipes fiunt pœnarum illorum, qui exem-
plis ipsorum ad vitia incitantur ac ani-
mantur. *Ut in his quæ peccaverunt, id est
in vitiosis actibus suis, nec latere potuis-
sent : quia in publicum deducuntur, et fre-
quenter per pœnas a Deo inflictas, eorum
manifestantur peccata. Quod tamen Omni-
potens facit ad electorum suorum profe-
tum atque cautelam : quatenus exemplo
confusionis punitioisque reproborum, a
vitiis abstrahantur. Etenim pestilente fla-
gellato, stultus sapientior erit.*

Prov. xiv,
25.

Sapientia autem hos qui se observant,
id est, diligenter custodiunt, et per obedi-
entiam intra se retinent, *a doloribus libe-
rabit.* Nam eripit a peccatis, et a tormentis
quæ infliguntur pro illis. Confert etiam
mentis tranquillitatem, et ad pacem per-
ducit æternitatis. Et quamvis electi in præ-
senti vita bonis et salubribus afficiantur
doloribus, pro suis et proximorum pecca-
tis, et ex desiderio futuræ beatitudinis, ex
meditatione quoque dominicæ passionis;
tamen de omnibus his transferuntur ad
gloriam tanto majorem, quanto hic ampli-
us tam salubriter affliguntur. Ideo scri-
ptum est : Multæ tribulationes justorum, et
de his omnibus liberabit eos Dominus.

9

Ps. xxxiii,
20.

*Hæc autem sapientia profugum iræ fra-
tris justum, id est Sapientia increata ip-
sum Jacob patriarcham virtuosum, ab ira
fratris sui Esau fugientem in Mesopota-
miam, ut patet in Genesi, deduxit per vias
rectas, id est per semitas æquitatis, ita
quod in fuga illa non est motus invidia
contra fratrem, nec per impatientiam vi-
ctus, sed virtutibus mansit inhærens.* Per
vias quoque materiales rectas ipsum per-
duxit, sicut et Eliezer servus Abrahæ dixit :
Benedictus Dominus, qui recto itinere me
perduxit in domum fratris domini mei
Abrahæ. *Et ostendit illi regnum Dei, id
est, gloriam electorum, et præmia virtu-
sorum manifestavit ei in visione in som-
no, quando vidit imaginaria visione sea-
lam in terra stantem usque ad cœlum
pertingere, et Dominum in cacumen sea-
læ proeumbentem, sibi mox dicere : Ego sum
Deus Abraham patris tui ; terram in qua
dormis, tibi dabo et semini tuo, et bene-
dicentur in te et in semine tuo cunctæ tri-
bus terræ. Quæ utique promissio, de Chri-
sto exponitur. Unde, quod tunc de cœlesti
patria et de ingressu in eam, revelationem
habuerit, constat ex eo, quod tunc ad se
reversus, protinus dixit : Quam terribilis
est locus iste ! Non est hic aliud, nisi do-
mus Dei et porta cœli. *Et dedit illi scien-
tiam sanctorum, id est salutarem scien-
tiam divinorum : quæ datur Sanctis, et est**

10

Gen. xxvii,
41; xxviii, 5.

Ibid. xxiv,
27.

Ibid. xxviii,
12.

Ibid. 13, 14.

Ibid. 17.

donum Spiritus Sancti, quod tunc aeternum fuit in eo. Dedit quoque ei tunc scientiam sanctorum, id est notitiam solito ampliorum angelorum beatorum, quos in scala vidit ascendentes ac descendentes.

Honestavit illum in laboribus suis, id est, ostendit quod ipse Jacob juste se habuit, pascendo et custodiendo pecora Laban valde laboriose. Propter quod ait : Die noctuque urebar aestu et gelu, fugiebat somnus ab oculis meis; sic per viginti annos servivi tibi. *Et complevit labores illius*,

11 dando ei perseverantiam ac mercedem. *In fraude circumvenientium illum adfuit*, id est, sapientia pie adstitit ipsi Jacob in deceptionibus, quibus Laban et filii ejus nitebantur ipsum Jacob decipere, frequenter mutando ejus mercedem, secundum quod Jacob : Immutasti, inquit, mercedem meam decem vicibus. *Et honestum fecit illum*, id est, virtuosum, et eum grandi opulentia reduxit eum ad propria, ejusque probitatem in omnibus demonstravit. *Custodivit illum ab inimicis suis*, scilicet a Laban et fratribus ejus, qui insequabantur eum animo persequendi ac spoliandi. Unde dixit ad Laban : Nisi Deus patris mei Abraham adfuisset mihi, forsitan modo me nudum dimisisses. *Et a seductoribus tutavit*, id est, securum fecit, *illum*. Nam dixit ad Laban : Cave ne quidquam aspere loquaris contra Jacob.

12 *Et certamen forte dedit illi*, videlicet luctam cum angelo, *ut vinceret* vel angelum sanctum, non fortitudine, sed devotione, id est, per modum vincētis haberet se, quadam quasi importunitate extorquendo ab angelo benedictionem. Quum enim dixisset angelus, Dimitte me, jam enim ascendit aurora; respondit : Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Vel, Ut vinceret adversarios suos, homines sibi inimicantes : et præsertim, ut invisibiles suæ salutis vinceret inimicos. Hinc angelus dixit ei : Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis? In Genesi quoque Jacob ait ad Joseph : Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam

A tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo. De hoc sancti Jacob certamine ac triumpho, in Osee scriptum est : In fortitudine sua directus est cum angelo : et invaluit ad angelum, et confortatus est; flevit, et rogavit eum. *Et sciret*, id est, in se ipso per auxilia sibi divinitus exhibita experiretur, atque ex divina illuminatione ampliori clarius cognosceret, *quoniam omnium potentior est sapientia increata*, quæ vere omnipotens est, et suis cultoribus victoriam ad libitum tribuens.

B *Hæc sapientia venditum justum non dereliquit*, scilicet sanctum Joseph, quem fratres sui vendiderunt Ismaelitis; *sed a peccatoribus liberavit eum*, id est a fratribus tunc injustis, quorum aliqui volebant eum occidere; a Putiphare quoque et impia conjuge ejus, quando ab eis de adulterii attentatione accusabatur. *Descenditque cum illo in foveam*, id est in carceris lacum, gratiose adsistens ei ibidem, juxta illud : Fuit autem Dominus cum Joseph, misertusque illius, dedit ei gratiam in

C conspectu principis carceris. *Et in vinculis non dereliquit eum* : unde in Psalmo, Humiliaverunt in compedibus pedes ejus; *donec afferret illi sceptrum regni*, id est, ad regiam dignitatem eum proveheret, dando ei gratiam exponendi somnia Pharaonis : qui dixit ad Joseph, Uno tantum regni solio te præcedam; et rursus, Absque tuo imperio nullus movebit manum aut pedem in tota terra Ægypti; *et potentiam adversus eos qui eum deprimebant*. Tunc enim factus est superior atque potentior

D Putiphare et conjuge ejus, a quibus fuit incarceratus. Verumtamen pius et mitis Joseph non se vindicavit de eis : imo eorum filiam duxit uxorem, ut patet in Genesi. *Et mendaces ostendit eos qui maculaverunt illum*, id est, de præfato crimine eum mendaciter accusaverunt : quia tunc veritas rei eunctis innotuit. *Et dedit illi claritatem æternam*.

Hæc populum justum et semen sine querela liberavit a nationibus, quæ illum opprimebant : id est, sapientia liberavit

Osee XII, 3, 4.

13 Gen. XXXVII, 28.

Ibid. 20.

Ibid. XXXIX, 17-19.

Ibid. 21.

14

Ps. CIV, 18.

Gen. XI, 23-32.

Ibid. 40.

Ibid. 44.

Ibid. XXXIX, 19, 20.

Ibid. XI, 50.

15

Israeliticum populum de manu Ægyptiorum, a quibus gravissime premebantur laboribus durissimis, irrisionibus, et flagellis, atque necatione infantium. Porro populus ille Israel, vocatur justus et semen sine querela, id est absque reprehensibilitate vitiorum, denominando totum a parte : quoniam aliqui justi et sancti inter eos fuerunt. Attamen pro majori parte fuerunt valde imperfecti ac duræ cervicis. *Intravit sapientia ista in animam servi Dei*, videlicet Moysis, quem illuminavit et confortavit, et misit ad educendum filios Israel; *et stetit Moyses contra reges horrendos*, id est contra Pharaonem ac principes ejus : qui et in Psalmo reges vocantur, quo legitur : Edidit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum; *in portentis et signis*, id est magnis et terribilibus prodigiis, plagis et ultionibus, quas miraculose fecit contra Ægyptios.

17 *Et reddidit justis mercedem laborum suorum*, id est, filiis Israel contulit spolia Ægyptiorum. Nempe, ut legitur in Exodo, fecerunt filii Israel sicut præceperat eis Dominus, et petierunt ab Ægyptiis vasa argentea et aurea, vestemque plurimam, et spoliaverunt Ægyptios. Et juste id actum : tum quoniam omnia sunt Dei, et potest ea dare cui voluerit; tum quia Ægyptii injuste gravaverant filios Israel multis laboribus, nec eos remuneraverunt. Ideo Deus hoc modo reddidit illis mercedem laborum suorum. Quod etiam de terra promissionis, quam contulit eis, accipi potest. Veruntamen dedit eis spiritualia præmia multo præstantiora, pro tanta patientia atque laboribus patienter exhibitis.

Et deduxit illos in via mirabili, id est per desertum illud horribile, in quo ante nemo transierat : in quo, sicut in Deuteronomio legitur, erant diversa serpentium genera et animalia venenosa : quæ tamen filiis Israel justis non nocuerunt. Ostendit quoque eis mirabiliter viam per columnam nubis in die, et per columnam ignis in nocte, ut in Exodo recitatur. Hinc subditur : *et fuit illis in velamento die*, id

est, nubem concessit eis, per quam contra solis ardorem operiebantur, refrigeriumque habebant in die, *et in luce stellarum nocte*, id est, per columnam ignis illuminavit eos in nocte, quasi per lunam et stellas.

Et transtulit illos per mare Rubrum, id est per desiccatum fundum maris illius divisi : quod stetit ut murus ab utroque pertranseuntium latere, prout in Exodo plene describitur. Denique mare illud vocatur Rubrum, non quod aqua illa sit rubea, sed quia rubea apparet, propter rubeum fundum, cujus terra et saxa dicuntur rubea. *Et transiit illos per aquam nimiam*, id est per fundum siccum copiosæ aquæ illius, ut dictum est; *inimicos autem illorum*, puta Ægyptios, *demersit in mare* : prout in Exodo legitur. *Et ab altitudine inferorum eduxit illos*, id est de profunditate inferni. Per hoc enim quod liberavit eos de morte corporali, quam incidissent nisi miraculose continuisset aquas in suo situ, ne eaderent super ipsos; liberavit et eos de inferis, in quos animæ eorum descendissent, si mortui tunc fuissent. Sunt equidem quatuor loca inferni, videlicet locus damnatorum, purgatorium, limbus patrum, et limbus puerorum. Et ad aliquem locorum illorum animæ descendissent. Juxta quem sensum apud Danielem legitur : Benedicite, Anania, Azaria, Misael, Domino, quia eruit nos de inferno; in Ecclesiastico quoque, Liberasti me de altitudine ventris inferi. Vel, *Ab altitudine inferorum*, id est gravissimarum afflictionum. Solet autem in Scripturis altitudo pro profunditate accipi, juxta illud in Psalmo, Veni in altitudinem maris; et apud Joannem, Puteus altus est.

Ideo justii tulerunt spolia impiorum. Circa hoc dicunt quidam Hebræi, aliqui quoque Catholici, quod, submersis Ægyptiis, et ad littus ejectis, filii Israel nudaverunt eos armis, et omnibus pretiosis quæ secum detulerunt, et quod spoliatio ista fuit major quam prima. Et juxta hoc dicere oporteret, quod filii Israel exierunt

Exod. i, 10-14, 22.

16
Ibid. xxxii, 9; xxxiii, 3, 5; xxxiv, 9; Deut. ix, 6, 13; xxxi, 27.

Exod. iii, iv, vi. Ibid. viii, 20; ix, 13. Ps. civ, 30.

Exod. vii, x, xii.

Ibid. xii, 50, 35, 36.

Deut. vii, 15.

Exod. xiii, 21.

18

Exod. xiv, 21, 22, 29.

19

Ibid. 27, 28.

Dan. iii, 88.

Eccli. i, 4, 7.

Ps. lxxviii, 3.

Joann. iv, 11.

mare Rubrum in eodem littore in quo illud introierunt : ejus oppositum Josephus tenet. Quid autem circa hoc sentiendum potius videatur, super Exodum scripsi.

Exod. xiv.
31.

20 *Et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum*, id est, te Dominum laudaverunt eum cantico : quia tunc Moyses et filii Israel cecinerunt, dicentes : Cantemus Domino ; gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare. Moyses tamen totum canticum illud composuit metricè, et editum docuit filios Is-

Ibid. xv, 1.

raël : et forsitan præcinebat eis, quemadmodum Maria soror sua, feminis, prout in Exodo scriptum est. *Et victricem manum*,

Ibid. 20, 21.

id est omnipotentiam tuam, qua vicisti Ægyptios, *laudaverunt pariter : quoniam sapientia aperuit os mutorum*, id est, increata Sapientia excitavit tunc Israelitas ad Dei præconium : qui ante a laudibus Dei quasi muti fuerunt, nec contra Ægyptios oppressores suos loqui audebant : et forsitan aliqui naturaliter muti, tunc supernaturaliter loqui ac Deum laudare exorsi sunt ; *et linguas infantium fecit disertas*, id est, parvulos Hebræorum fecit in laude Dei facundos : et forsitan anticipatus est in quibusdam infantibus linguæ usus in laude hac Dei.

4
(cap. xi)

Direxit opera eorum, id est facta Israelitarum, *in manibus Prophetæ sancti*, id est per obsequium et ducatum, per doctrinam atque miracula Moysis, qui fuit illorum director, doctor, legislator ac princeps.

INSUPER, quoniam multa hujus capituli verba cantat Ecclesia de beatissimis martyribus et confessoribus sanctis, tangendum est breviter qualiter illis convenient verba ista.

40 *Justum deduxit Dominus per vias re-ctas*, id est per observantiam præceptorum seu evangelicorum consiliorum, de loco hujus exsili ad patriam Beatorum. Quemadmodum autem infantuli nequeunt ambulare nisi ducantur, seu parvo curriculo

innitantur ; sic fideles indigent indesinenter juvari, sustentari, ac duci a Deo, ne semitas exeat æquitatis. Alioquin regiam viam cito relinquerent, declinando ad dexteram vel sinistram. Ideo orat vir sanctus : *Deduc me, Domine, in via tua ; et, Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. Et ostendit illi regnum Dei*, dando ei gratiam contemplandi ac prægustandi gaudia regni cælestis. *Et dedit illi scientiam sanctorum*, id est intelligentiam scripturarum Apostolorum, Evangelistarum, ac Prophetarum, vel illuminationem angelorum sanctorum ; donum quoque scientiæ, quod infunditur cordibus omnium electorum. *Honestavit illum in laboribus*, id est, actibus virtuosus fecit eum studiose, fructuose, ac perseveranter intentum ; *et complevit labores illius*, perducendo eos ad finem beatum. *In fraude circumvenientium illum adfuit* : id est, a fraudibus invisibilium ac visibilium hostium ac tyrannorum eripuit eum ac præservavit, per illuminationem et directionem internam, per inspirationem angelicam ; *et honestum fecit illum*, id est spiritualiter locupletem, totique mundo venerabilem, canonizando eundem, et per diversa miracula Sanctum suum mirificando.

Ps. lxxxv.
11.
Ps. cxviii.
133.

41

Ps. iv, 4.

Custodivit illum ab inimicis præfatis, non ut eum non persequerentur aut trucidarent, sed ne per impatientiam aut aliam culpam corrueret ; *et a seductoribus*, qui conati sunt per blandimenta et vana promissa, aut philosophica argumenta, vel comminationes et pœnarum acerbitates

42

D decipere Christi electos, *tutavit illum*, per sapientiam salutarem atque constantiam.

Et certamen forte dedit illi, ut vinceret : quia contra diabolum, mundum et carnem jussit eum fortiter præliari ac prævalere : *Nolite, inquit, timere eos qui corpus*

Matth. x.
28.
II Tim. ii.
5.

occidunt. Non enim coronatur, nisi qui legitime certaverit. Et sciret quoniam omnium potentior est sapientia, id est, victoriam suam non sibi ipsi, sed Christo adscriberet, a quo sibi promissum fuit : *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non po-*

Luc. xxi.
15.

terunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.

13 *Hæc venditum justum non dereliquit.* Nam multi Sancti fuerunt perfidis venditi, sed a Sapientia summa nequaquam relictī. *Sed a peccatoribus liberavit eum per patientiam et glorificationem in cœlis æternam. Descenditque eum illo in foveam.* Certum est quod felicissimis martyribus in omni eorum cruciatu acerrimo gratiosissime adstitit. *Donec afferret illi sceptrum regni,* id est, in cœlesti gloria coronaret.

14 *Hæc sapientia populum justum, videlicet christianum, liberavit a nationibus perfidorum. Reddidit Deus mercedem laborum Sanctorum suorum,* id est, pro virtutis eorum laboribus contulit ipsis copiosissimum præmium, etiam ultra condignum, nee solum in patria, sed etiam consolando, spiritualiterque ditando, et magnificando eos in via. *Et deduxit illos in via mirabili,* id est in conversatione sancta, perfecta, heroica, quæ super hominem est, et supernaturalis omnino; item, *In via mirabili,* id est in fide catholica et evangelica lege, quæ rationem transcendunt. *Et fuit illis in velamento die,* id est, in prosperis et jucundis, et in omni spirituali profectu, qui dies vocatur interior, obumbravit eis per gratiam humilitatis, ne extollerentur; *et in luce stellarum nocte,* id est, in adversis et asperis, ac subtractione consolationis internæ, contulit eis lumen quoddam sidereum, ad considerandum quod in tali eventu patientia sit habenda, ac divina pietas invocanda, D

et ejusque consolatio postulanda, vana quoque consolatio contemnenda, ne dejeciantur: pensantes quod per multas tribulationes oporteat nos intrare regnum cœlorum;

et quod ait Scriptura: In die bonorum, ne immemor sis malorum: et in die malorum, ne immemor sis bonorum. Amplius, Fuit illis in velamento die, id est, in luce vitæ præsentis eos benigne protegit: juxta

Ps. lxx, 5.

Ps. lxxii, 8.

quod scriptum est, Protegar in velamento

alarum tuarum exultabo. Et in luce stellarum nocte, id est, tempore mortis diræ, luce miserationis supernæ corda eorum perfudit et illustravit, ut in statu gratiæ et conversione ad Deum discederent de hac vita.

Transtulit illos per mare Rubrum, id est, per Baptismum, quem significavit mare Rubrum, fecit de filiis iræ filios adoptionis divinæ ac sanctæ Ecclesiæ, dicente Apostolo: Eripuit nos de præsentī sæculo nequam, et transtulit in regnum Filii dile-

ctionis suæ. Unde et ipsa Sapientia dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Vel, Per mare Rubrum, id est per imitativam dominicæ passionis meditationem, quæ compendiose ducit ad gloriam. Rursus, Per mare Rubrum, id est per martyrii palmam, seu quotidianam mortificationem salubrem. *Et transvexit illos per aquam nimiam,* id est per abundantiam tribulationum: quemadmodum scriptum est, Transivimus per ignem et aquam; item-

que, Elevaverunt flumina fluctus suos; a vocibus aquarum multarum. Potest etiam per nimiam aquam, abundantia gratiæ designari. Unde ait Salvator: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

Inimicos autem illorum, scilicet reprobos et iniquos, demersit in mare, id est, in vitiorum suorum inquietudine ac amaritudine ipsos damnavit. Impii etenim quasi mare fervens, quod quiescere non potest, ut in Isaia asseritur. Et in afflictionum gravissimarum profunditatem illos projecit. Et ab altitudine inferorum eduxit illos, id est, electos eripuit de potestate infernalium tenebrarum, a jugo peccati, a statu damnationis: in quo quandoque fuerunt, sicut ait Apostolus: Fuimus enim et nos aliquando insipientes, odibiles, odientes invicem.

Ideo justī tulerunt spolia impiorum, id est, peccatores abstraxerunt dæmonibus, et converterunt eos ad Christum, gratiam

18

Ephes. ii, 3.

Galat. i, 4; Coloss. i, 13.

Joann. iii, 5.

Ps. lxxv, 12.

Ps. xcii, 3, 4.

Joann. iv, 13, 14.

19

Is. lvii, 20.

Tit. iii, 3.

quam acceperant communicantes proximis suis : quod viri sancti copiose fecerunt, orando, prædicando, exemplariterque vivendo, ipsisque gratiam conversionis promerendo per superabundantem merituum suorum erogationem, prout loquitur

Coloss. i., 24. Paulus : Suppleo ea quæ desunt passionum Christi, pro corpore ejus, quod est Ecclesia. Et denuo : Omnia, inquit, sustineo propter electos, ut et ipsi consequantur salutem. De his spoliis scriptum est in

Is. liii., 12. Isaia : Fortium dividet spolia; in Evangelio quoque : Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet; si autem fortior illo supervenerit, spolia ejus distribuet.

20 *Et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum*, gratias agentes Deo Patri per Filium ejus, dicentes illud Apocalypsis :

Apoc. v., 9. Dignus es, Domine, accipere librum, et solvere signacula ejus : quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo.

Ibid., 12. Et rursus ibidem : Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. *Et victricem manum tuam*, qua acris delibasti potestates, *laudaverunt pariter*, illud concinentes : Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. *Quoniam sapientia aperuit os muto-*

rum, id est, ora gentilium conversorum, qui muti erant a laudibus Dei, convertit in laudes ipsius, et prædicatores fecit ex eis, juxta illud in Psalmo : *Lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso*. Ora quoque Apostolorum et discipulorum, qui a tempore passionis Christi non audebant prædicare et apparere, aperuit gloriosissime in sancto Pentecostes die, misso et eis infuso Spiritu Sancto : quo facto, mox orsi sunt constantissime prædicare, multaque millia converterunt assidue. Corporaliter etiam

Christus multos mutos fecit loquentes. Imo quamplures linguis eorum abscisis eloqui fecit et evangelizare. *Et linguas infantium fecit disertas*, scilicet in die Palmarum, quando pueri Hebræorum cantaverunt dicentes : Hosanna filio David ! Benedictus qui venit in nomine Domini. Quando impletum est illud in Psalmo : *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*. Sed et multi infantuli in evangelica lege supernaturaliter sunt locuti.

Direxit opera eorum, id est, opera Christianorum Deus Pater direxit, *in manibus Prophetæ sancti*, id est in virtute et gratia, in fide et lege, præceptis atque consiliis Christi : qui est magni consilii Angelus ; et Propheta : de quo quidam vere dixerunt, Propheta magnus surrexit in nobis ; et rursus, Hic est vere Propheta qui venturus est in mundum.

Ps. lxxvii., 24.

Act. ii., 4.

Ibid., 14-41; *iv.*, 4.

Math. ix., 33; *xii.*, 22; *xv.*, 30; *Marc.* vii, 32-35; *Luc.* xi, 14.

Math. xxi., 9.

Ps. viii., 3.

1
(cap. xi)

Is. ix., 6.

Luc. vii., 16.

Joann. vi., 14.

Jer. ii., 6.

ARTICULUS XI

EXPLANATIO CAPITULI UNDECIMI : ITER FECERUNT PER DESERTA.

2 **B**ENEFICIA æternæ et increatæ Sapientiae exhibita populo Israel ex Ægypti terra educto, et ipsorum Ægyptiorum justæ punitiones hic recitantur. *Iter fecerunt filii Israel per Moysen educti, per deserta quæ non habitabantur*. Quamvis enim fuerit ibi unum totale desertum, in

quo pro maxima parte fuerunt pergentes, tamen illud in diversis partibus suis diversa sortitur vocabula : utpote desertum Ægypti, desertum Etham, desertum Pharan, desertum Sur, desertum Moab, desertumque Idumææ, ut patet in Exodo, etc. De quo legitur : Non dixerunt : Ubi est

Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem et inviam, per terram sitis et imaginem mortis, per terram in qua non ambulavit vir, neque habitavit homo? *Et in locis deserti illius totalis fecerunt casas*, id est tabernacula de arboribus : in ejus rei memoriam præcepit Dominus festum Tabernaculorum servari, ut in Levitico et Deuteronomio patet. Ad Hebræos quoque scribitur de Abraham : Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Jacob.

3 *Steterunt contra hostes, et de inimicis se vindicaverunt.* Hoc cœptum est fieri,

quando, ut in Exodo legitur, Josue et missi cum eo, pugnaverunt contra Amalecitas, et eos in ore gladii fugere compulerunt.

4 *Sitierunt, et invocaverunt te, et data est illis aqua de petra altissima.* Hoc contigit, quando in deserto Raphidim aqua defuit eis, et Deo jubente Moyses percussit petram Horeb : de qua mox aqua copiosa manavit, bibitque populus. Unde

subjungitur : *et requies sitis de lapide duro*, id est cessatio a siti, seu sitis extinctio, per hoc quod potaverunt aquam fluentem de saxo illo durissimo, prout præallegato Exodi narratur capitulo. Vocatur demum petra illa, altissima, vel quia alte sita, vel propter excellentiam tanti miraculi in ea peracti. Sed quomodo dicitur hic, *Invocaverunt te?* quum scriptum sit prætaeto capitulo, quod jurgati sunt contra Moysen, et murmuraverunt contra eum : quibus et dixit, Cur tentatis Dominum? Et respondendum, quod quidam de melioribus simul eum Moyse Dominum invocaverunt : de quibus Dominus dixit ad Moysen, *Sume tecum de senioribus Israel.*

5 *Sequitur de pœnis Ægyptiorum. Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum*, id est Ægyptii adversarii Israelitarum : qui Ægyptii passi sunt sitim, quum Deus convertisset aquas eorum in sanguinem ; *a defectione potus sui*, id est ex defectu aquæ quam solebant potare ; *et in*

eis, scilicet in aquis, quum abundarent filii Israel : quia in terra Gessen, in qua morabantur, aqua non fuit in sanguinem versa, ut loquitur Augustinus ; *latati sunt de beneficiis Dei et abundantia potus.*

Per hoc beneficium, quum illis deesset, id est, dum deesset Ægyptiis sufficientia potus, *bene cum illis actum est*, id est, cum filiis Israel factum est gratiose, quia non fuerunt plagati sicut Ægyptii. Unde Dominus ait : *Pereuntiam aquam fluminis, et vertetur in sanguinem ; pisces quoque qui sunt in flumine, morientur, et putrescent aquæ, et affligentur Ægyptii, bibentes aquam fluminis.* Aliqui autem dicunt, quod etiam in terra Gessen aqua fuit in sanguinem commutata. Sed quando filii Israel hauserunt ex flumine, statim revertebatur sanguis ad aquæ naturam. De hoc super Exodum dictum est plenius.

Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis, id est pro aqua Nili instar fontis potabili : qui dicitur, flumen sempiternum, quia est unus de quatuor fluviis paradisi, et in Genesi vocatur Gehon : circumiens omnem terram Æthiopiæ, et ibi dicitur Gehon ; inde autem in Ægyptum descendens, ubi Nilus vocatur, et per diversa loca ibidem dividitur : ut dictum est super Genesim. *Humanum sanguinem*, id est sanguinem in colore similem sanguini hominis, *dedisti injustis*, id est Ægyptiis, ad potandum, convertendo aquas eorum in sanguinem. Quam plagam juste perpessi sunt, quoniam peccaverunt infantulos Hebræorum submergendo in flumine. Unde

adjicitur : *Qui, scilicet filii Israel, quum minuerentur in translatione infantium occisorum*, id est, pauciores numero fierent, per hoc quod eorum infantes occidebantur per submersionem in Nilo, *dedisti illis*, puta Hebræis, *abundantem aquam ad potandum, insperate*, id est præter spem, vel non convertendo aquas terræ Gessen in sanguinem, vel sanguinem haustum ab eis reducendo in aquæ naturam ; *ostendens per sitim quæ tunc fuit in Ægyptiis, quemadmodum tuos, scilicet filios Israel,*

Lev. XIII, 34-36; Deut. XVI, 13-15. Hebr. XI, 9.

Exod. XVII, 9-13.

Ibid. I, 6.

Ibid. 2, 3.

Ibid. 2.

Ibid. 5.

Ibid. VII, 20.

6

Exod. VII, 17, 18.

Ibid. art. XII, circa finem.

7

Gen. II, 13.

Exod. I, 22.

8

9

*exaltares per diversa beneficia atque mi-
racula, et adversarios illorum necares, ut-
pote Ægyptios, qui vel siti, vel corrupti
sanguinis potatione letaliter sunt afflicti.*

10 *Quum enim tentati sunt, id est, quum
etiam filii Israel per adversa et sitim pro-
bati sunt, et paternaliter castigati, et qui-
dem, id est certe seu utique, cum mise-
ricordia disciplinam accipientes, id est
correctionem a Deo elementer, quia ad
suam emendationem, et quia post discipli-
nam consecuti sunt consolationem; scie-
runt, id est cognoverunt, quemadmodum*

B inquit, infortunii genus est, fuisse felicem.

*Quum enim audirent per sua tormenta
bene secum agi, id est, quum filii Israel
didicissent, quod Deus eos paternaliter sic
probaret ad profectum eorum, commemo-
rati sunt Dominum, id est, Deum et ejus
pietatem utiliter consideraverunt, admi-
rantes in finem exitus, id est obstupescen-
tes de sua pia educatione finali ex Ægypto
et tribulationibus illis. Quem enim in ex-
positione prava projectum deriserunt, id
est Moysen, ex iniquo Pharaonis præcepto*

11 *Hos quidem, puta Hebræos, tanquam pater
monens probasti, id est, paternaliter per
adversa exercitasti : juxta quod dictum est
supra, Tanquam aurum in fornace proba-
vit illos. Illos autem, scilicet Ægyptios,
tanquam durus rex interrogans condem-
nasti, id est, rigorese peremisti, sicut rex
per tormenta extorquet confessionem ex-
cessus a reo, et damnat confessum. Sic et*

*Apostolus loquitur : Vide severitatem et
bonitatem Dei : severitatem in eis qui per-
ierunt; in te autem bonitatem, si tamen
permanseris in bonitate. Absentes enim et
præsentes similiter torquebantur : id est,
tam illi Ægyptii qui non erant cum Pha-
raone, quam præsentes eidem, eisdem pla-
gis puniebantur.*

13 *Deinde subditur de Hebræis, propter
quorum oppressionem iniquam sic punie-
bantur Ægyptii. Duplex enim illos accepe-
rat tædium, id est, duplici tædio afflige-
bantur : et gemitus cum memoria præter-
itorum : id est, tædium et gemitus fuit in
eis, propter mala seu adversa præsentia,
juxta illud, Ingemiscetes filii Israel pro-*

*pter opera; et etiam ex recordatione præ-
teritarum afflictionum, quas diu sustinu-
erunt, quia jam ante proprios amiserunt
infantulos. Vel, Cum memoria præterito-
rum, id est ex recordatione prosperita-
tum, quas patres eorum tempore Joseph in
Ægypto habebant. Qui enim adversitatibus
premitur, gravius affligitur, quando se
quandoque prosperatum fuisse reminiscit-
ur. Unde sanctus Job dixit : Ego quondam
ille opulentus, repente ad nihilum reda-
ctus sum. Boetius quoque : Infelicissimum,*

B inquit, infortunii genus est, fuisse felicem.

*Quum enim audirent per sua tormenta
bene secum agi, id est, quum filii Israel
didicissent, quod Deus eos paternaliter sic
probaret ad profectum eorum, commemo-
rati sunt Dominum, id est, Deum et ejus
pietatem utiliter consideraverunt, admi-
rantes in finem exitus, id est obstupescen-
tes de sua pia educatione finali ex Ægypto
et tribulationibus illis. Quem enim in ex-
positione prava projectum deriserunt, id
est Moysen, ex iniquo Pharaonis præcepto*

*C in aquis expositum : quem irriserunt, tam
Ægyptii, quando primo venit ad Pharao-
nem ad educendum Hebræos, quam He-
bræi, quorum unus dixit ad eum : Quis te
constituit judicem aut principem super
nos? Et alii dixerunt Moysi, Recede a no-
bis, ut serviamus Ægyptiis. In finem even-
tus mirati sunt. Non similiter justis fa-
ciens, id est, Deus fuit ipsis Hebræis suis
cultoribus, non taliter faciens sicut Ægy-
ptiis, ut patet ex dictis : quod et generaliter
accipi potest, quoniam aliter agit Deus
eum justis, aliter eum injustis, sicut et
diversimode peccant. Nam, teste Scriptu-
ra, Septies cadit justus, et resurgit; impius
autem, quum in profundum venerit pec-
catorum, contemnit.*

*Consequenter tangitur causa derelictio-
nis et punitionis Ægyptiorum. Pro cogi-
tationibus autem insensatis, iniquitates
illorum : id est, propter insipientissimas
Ægyptiorum cogitationes, quibus sense-
runt creaturis cultum patriæ exhibendum,
permissi sunt ad pravissima facta corrue-*

Exod. i, 22.

Gen. XLVII,
6, 11, 12; L,
21.Job XVI, 13,
8.

14

15

Exod. i, 22;
II, 3.

Ibid. v, 23.

Ibid. II, 14.

Ibid. XIV,
12.Prov. XXIV,
16.
Ibid. XVIII,
3.

16

Exod. VIII,
12, 13, 30,
31; IX, 33;
X, 18, 19.
Ps. CIV, 28.

Sap. III, 6.

Rom. XI, 22.

Exod. II,
23.

- re, atque in suis obdurari excessibus. *Quæ A* *gendum est, quod factum sit ex forma et materia, tanquam ex substantialibus partibus, non quasi ex præjacenti materia, quamvis aliqui aliter opinentur, ut super* In Gen., art. vi.
- quod errantes per incredulitatem, colebant mutos serpentes et bestias supervacuas, id est viles atque inutiles, seu earum imagines, nullam vocem formare potentes. Unde dicitur per Prophetam : Ut adorarent talpas et vespertiliones. Quæ dicuntur mutæ, vel quia raucum et modicum sonum, aut quia non articulatam vocem producent.*
- Hinc quoque ait Apostolus : Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis, et voluerum, et serpentium, et quadrupedum. Ob tantam impietatem, immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, videlicet ranas, seinfes, museas, locustas, bruchos : ut patet in Exodo et in Psalmo ; ut scirent, id est, ex qualitate suarum pœnarum adverterent, quia per quæ quis peccat, per hæc, id est eadem vel similia, et*
- * torquetur punitur*, ut pœna correspondeat culpæ : sicut Sodomitæ, qui per ardorem et fœtorem sceleratissimæ immunditiæ peccaverunt, per ardorem intensissimum et fœtorem C teterrimum ignis sulfurei sunt puniti.*
- Non enim impossibilis, id est impotens, erat omnipotens manus, id est virtus tua, quæ creavit orbem terrarum ex invisâ materia, id est ex materia primo informi et confusa ac tenebrosa, juxta illud : Terra autem erat inanis et vœna, et tenebræ erant super faciem abyssi. Quod qualiter intelligendum sit, ibi diffuse expositum est.*
- Vel dicitur orbis terrarum creatus ex invisâ materia, quia materia prima secundum se, non est quid, nec quanta, nec qualis, quum sit expers omnibus substantialis accidentalisque formæ. Sed quum creare, sit ex nihilo facere, quomodo orbis terrarum dicitur creatus ex materia? Et respondendum, quia ut in exordio Genesis legitur, In principio creavit Deus celum et terram. Sicque elementum terræ immediate a Deo productum est in sua forma atque materia. Ideirco, quod dicitur creatum ex informi invisâque materia, intelli-*
- gendum est, quod factum sit ex forma et materia, tanquam ex substantialibus partibus, non quasi ex præjacenti materia, quamvis aliqui aliter opinentur, ut super Genesim dictum est. Creare autem frequenter sumitur extense, pro Facere. Unde et Deus dicitur omnium Creator, quamvis multa ex materia facta sint præjacenti.*
- Immittere illis multitudinem ursorum, aut audaces leones, aut novi generis iraplenas et ignotas bestias, id est feras iracundissimas, ante non visas, aut vaporem ignium spirantes, ut dracones, aut fumi odorem, id est afflictivum fœtorem, proferentes, aut horrendas ab oculis suis scintillas emittentes : quarum non solum lusura, id est vulneratio, morsus, intoxicatio, poterat illos, scilicet Ægyptios, exterminare, sed et ad spectus per timorem occidere, id est, tam excessivum timorem poterant Ægyptiis incutere, quod ex timore obissent. Passiones namque partis sensitivæ, fiunt eum corporali transmutatione; et quanto sunt intensiores ac magis prædominantes, tanto plus lædunt complexionem : et sua nimietate possunt mortem inducere, sicut et in Ecclesiastico legitur : Multos occidit tristitia. Et Daniel ex visione perterritus : Domine, inquit, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ; sed et halitus meus intereluditur, et nihil in me remansit virium, et emareui.*
- Sed et sine his, id est absque læsione ferarum istarum, uno spiritu, id est in sola indignatione jussioneve tua, aut ministerio unius angelici spiritus, poterant occidi ipsi Ægyptii, persecutionem passi ab ipsis factis suis, id est, propter impia opera sua plagati; vel, Ab ipsis factis suis, id est propter manufacta idola sua, ac idololatrias, et præsertim propter excessus eorum in filios Israel; et dispergi, id est, diversimode perdi, per spiritum virtutis tuæ, id est per imperium omnipotentis tuæ, vel per spiritum angelicum tua virtute creatum.*
- Sed omnia in mensura, et numero, et pondere constituisti*. Hoc ad litteram vi-* *disposuisti*
- Is. II, 20.
- Rom. I, 23.
- Exod. VIII, 6, 17, 24; X, 13-15; Ps. CIV, 30, 31, 34.
- Gen. XIX, 4-9.
- Ibid. 24.
- Ibid. 1, 2.
- Ibid. 1.
- 19
- 20
- 21
- Eccli. XXX, 25.
- Dan. X, 16, 17, 8.

detur inductum, ad assignandum causam A
 tur Deus justus ac sapiens punivit Ægy-
 ptios per minuta ac vilia animalia : quia
 videlicet talia coluerunt. Et ita omnia Ægy-
 ptiorum tormenta disposuit et effecit mi-
 nisterio angelorum, in mensura, id est
 certa proportione : ut quo majora erant
 peccata, eo et majora essent supplicia,
 juxta illud in Apocalypsi : Quantum glori-
 ficavit se, et in deliciis fuit; tantum date
 illi tormentum et luctum. Unde per Isaiam
 testatur Altissimus : In mensura contra
 mensuram, quum abjecta fuerit, judicabo B
 eam : id est, in mensura justitiæ seu pœ-
 næ, judicabo eam, contra mensuram, id
 est ad puniendum ejus iniquitatem secun-
 dum ipsius quantitatem. Sic quoque sup-
 plicia inferuntur in numero certo, prout
 meretur et exigit numerositas culpæ, eo
 quod nulla culpa maneat impunita; atque
 in pondere, quoniam quanto quis peccat
 ex majori libidine, et intentiori pravitate
 affectu, eo acutiorem meretur ac sortitur
 punitionem. Potest etiam per mensuram
 certa duratio pœnæ intelligi : quamvis C
 enim pœnæ inferni sint æternales, pœnæ
 tamen vitæ præsentis sunt temporales :
 quæ divinitus moderantur ac dispensan-
 tur. Sicque plagæ Ægyptiorum fuerunt si-
 bi invicem succedentes, ac tempore certo
 durantes, secundum quod Pharaon petiit
 sibi et suis ignosci, et plagas auferri.

Apoc. xviii,
7.
Is. xxvii, 8.
Exod. viii,
8, 28; *ix,* 28;
x, 17.

Præterea verba ista per se sumpta pro-
 fundius possunt exponi. In primis etenim
 dicere possumus, quod omnia simul sum-
 pta, id est totum universum, constitutum
 et factum sit in mensura, quia finitum D
 est in dignitate et esse specifico, in quan-
 titate et potestate; et item in numero,
 quoniam unus est mundus, non multi aut
 innumerabiles, ut quidam imaginati sunt;
 in pondere quoque, quo omnia tendunt
 ad centrum, inclinationemque habent ad
 proprium finem. — Insuper quælibet res
 subsistens, facta est in mensura, quoniam
 habet esse limitatum ac determinatam na-
 turam. Facta est quoque in numero, in
 quantum constat ex essentialibus suis par-

tibus aut principiis, ut ex forma et mate-
 ria, vel ex actu et potentia, sive ex quod
 est et quo est, et certam differentiam ha-
 bet, qua ad gradum aliquem essentialis
 perfectionis suæ contrahitur; et in ponde-
 re, id est in naturali inclinatione ad pro-
 prium finem. Hinc Augustinus asserit, om-
 nia facta in modo, specie et ordine : per
 modum, intelligens mensuram; per spe-
 ciem, numerum, nam et species rerum se
 habent ut numeri; per ordinem, pon-
 dus. Ad quæ reducuntur tria, quæ in li-
 bro LXXXIII Quæstionum inducit, dicen-
 do : Quod constat, quod discernitur, quod
 congruit. Unumquodque etenim per suum
 esse constat, per naturam specificam seu
 formam cognoscitur, per ordinem congru-
 it. Amplius, quum Deus dicatur causa uni-
 versorum efficiens et exemplaris atque
 finalis, causat hæc tria in rebus secundum
 quamdam appropriationem. Nam in quan-
 tum causa efficiens, dat esse; in quantum
 causa exemplaris, largitur speciem; in
 quantum causa finalis, imprimit pondus
 seu ordinem ad proprium finem. — De
 hac materia possunt multa introduci sub-
 tilia : quæ in opusculo de Venustate mun-
 di et pulchritudine Dei induxi.

Hinc ait Scriptura de Creatore : Qui *Ps. cxlvi,*
 numerat multitudinem stellarum. Et in *h.*
 libro Job : Qui fecit ventis pondus, et *Job xxviii,*
 aquas appendit in mensura. Unde dixit Bo- *25.*
 etius : Omnia quæ a primæva rerum origi-
 ne processerunt, ratione numerorum sunt
 condita. In his Deus mundum constituit,
 regit, ac judicabit. In his justus Judex nec
 comprehendi potest, nec reprehendi. Om-
 nia in clausura horum trium latent abs-
 condita : quæ clavibus sapientiæ, justitiæ,
 ac judicii Dei reserabuntur, quando
 illuminabuntur abscondita tenebrarum, et *I Cor. iv, 5.*
 revelabuntur consilia eorum.

Multum enim valere, tibi soli supererat 22
semper : id est, non ex impotentia imini-
 sisti Ægyptiis animalia illa minima in vin-
 dictam, quoniam æternaliter omnipotens
 es, et semper facere potes majora ac plu-
 ra quam facis, imo infinites plura, quum

- sis infinitæ potentæ. *Et virtuti brachii tui quis resistet?* id est, potestati majestatis tuæ nullus potest resistere. Potest etiam per brachium Dei, Filius ejus intelligi. *Ps. XCIII, 1.* juxta illud : Salvavit sibi dextera ejus, et *Luc. 1, 51.* brachium sanctum ejus : itemque, Fecit potentiam in brachio suo. *Quoniam tanquam momentum;* id est stilus seu lingua, *stateræ, sic ante te est orbis terrarum,* id est parvæ et modicæ reputationis, imo dependens incessanter a te, et tanquam pulvis exiguus respectu majestatis tuæ immense : juxta quem modum loquitur *Is. XLV, 15.* Isaias, Ecce gentes quasi stilla situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt ; *et tanquam gutta roris antelucani,* id est roris qui ante lucem descendit, et solis ardore mox desiccatur.
- 23 *Sed misereris omnium :* nam Creator universa pie conservat in esse, et providet creaturis, viatoribus quoque misericors est : *quoniam omnia potes :* sicque omnipotentia tua plena est pietate ac sapientia, non tyrannide, nec violentia. Imo substantialiter est ipsa bonitas, pietas, et sapientia tua, quæ etiam damnatos punit citra condignum. *Et dissimulas peccata hominum propter penitentiam,* id est, ea punire differs, et habes te quasi non videas, quatenus interim peniteant, et salventur : juxta illud *Isaiæ,* Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri. Unde ait Apostolus : Ignoras quoniam benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Vel, *Dissimulas peccata hominum propter penitentiam,* id est, per penitentiam hominum ea dimittis, et impunita transire permittis, non infligendo saltem penam æternam, sed illam mutando in temporalem. Possetque esse tanta contritio, quod tota pena dimitteretur : quoniam ipsa contritio, est magna spontaneaque sui ipsius interior punitio.
- 24 *Diligis enim omnia quæ sunt,* in quantum sunt, et tuam bonitatem participant : sic enim tibi aliquantulum assimilantur, et amabilia, non odibilia, exstant. Natura quippe secundum se considerata, pura est
- A atque amabilis. Propter quod frequenter in Prophetis tota gens, etiam iniqua, nomine filiæ et nomine virginis designatur : sicut dicitur per *Isaiam,* Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon : ad insinuandum quod natura hominum in se instar virginis pura sit, et instar filiæ existat amabilis, ut super *Isaiam* tangit Hieronymus. *Et nihil odisti eorum quæ fecisti,* quantum ad id quod habet creatura a te ; sed quantum ad id quod habet ex libera voluntate, potest odibilis fieri, non in se, sed per comparisonem ad culpam : prout infra habetur, Odio sunt Deo impius et impietas ejus ; et in *Psalmo,* Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Iste est amor Dei ad creaturas naturalis. Porro amore prædestinationis amat solos electos. Unde testatur per Prophetam : *Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Universos quoque qui in caritate existunt, amat amore præsentis justitiæ. Nec enim odians aliquid constituisti, aut fecisti. Omnia enim fecit propter bonum convenientemque finem, ut suo modo bona sint, et bene sit eis.*
- B in se, sed per comparisonem ad culpam : prout infra habetur, Odio sunt Deo impius et impietas ejus ; et in *Psalmo,* Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Iste est amor Dei ad creaturas naturalis. Porro amore prædestinationis amat solos electos. Unde testatur per Prophetam : *Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Universos quoque qui in caritate existunt, amat amore præsentis justitiæ. Nec enim odians aliquid constituisti, aut fecisti. Omnia enim fecit propter bonum convenientemque finem, ut suo modo bona sint, et bene sit eis.*
- C *Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses?* quasi dicat, Nequaquam : quoniam tanta est dependentia creaturæ ad Creatorem, ut nec ad momentum queat subsistere aut durare sine illius voluntate et conservatione. Imo plus dependet ab illo, quam splendor a luce, aut dies a sole, aut quævis creatura ab alia. *Aut quod a te vocatum non esset, conservaretur?* id est, impossibile est aliquid conservari, nisi te imperante. *Parcis autem omnibus :* eo modo quo dictum est, *Misereris omnium : quoniam tua sunt, Domine :* causa enim naturaliter amat et conservat suum effectum, et bonus Creator propriæ creaturæ libenter propitiatur, dummodo illa non se figat in malo ; *qui amas animas,* id est, rationales animas specialiter diligis, quoniam ad æternam beatitudinem, ad tui ipsius beatificam fruitionem eas creasti et ordinasti, saltem antecedente voluntate, et quantum in te
- Is. XLVII, 1.*
Sap. XIV, 9.
Ps. v, 7.
Malach. 1, 2, 3.
26
27
- Ibid. XXX, 18.*
Rom. II, 4

1 *Tim.* II, 4. est, qui omnes homines vis fieri salvos; A verumtamen quosdam, non omnes, prædestinasti. Corpora vero propter animas dilexisti et condidisti.

Sensus mysticus.

Juxta mysticum intellectum, sicut filii Israel iter fecerunt per deserta inhabitabilia, sic veri Christifideles per vastitatem sæculi hujus tendunt ad patriam regni cœlestis. Stantque spiritualibus armis accincti contra hostes suæ salutis: de quibus se vindicant, dum tanto instantius serviunt Deo, quanto acrius ab illis tentantur ac impugnantur ut recedant ab eo. B Satiunt quoque esuriuntque justitiam, et invocant Deum Patrem: qui de petra altissima tribuit eis aquam, id est, de plenitudine gratiæ Christi eis propinat, ac meritis Salvatoris virtuteque suæ salutaris passionis spiritualiter reficit eos. Quemadmodum etiam reprobi, perfidi, hæretici, schismatici, atque in vitiis obstinati, moriuntur in præsentis mortis peccati, deinde morte infernalis supplicii, ex spiritualis inopia defectuque poculi, de quo loquitur Joann. VII, 37. Filius Dei, Qui sitit, veniat ad me, et bibat; sic electi et veri Christiani miseri-

cordiam consequuntur finalem, et aqua sapientiæ, poculo consolationis internæ, rore illustrationis supernæ potantur. Quibus clamat Salvator: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Porro iniquis et reprobis dat pro fonte sempiterni fluminis, id est pro communicatione et infusione donorum gratiæ et gloriæ Unigeniti Dei (de quo in Psalmo: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos; quoniam apud te est fons vitæ), humanum sanguinem bibere, id est sanguinolentis ac turpibus operibus delectari, et persecutione justorum gaudere; aut trucidare se invicem, ita quod sanguis sanguinem tangit, ut in Osee habetur.

Matth. XI, 28.

Ps. XXXV, 9, 10.

Osee IV, 2.

Postremo, sicut Ægyptii sunt puniti per parva et vilia animalia, qualia coluerunt: sic indurati Judæi, pagani, hæretici, schismatici, qui fabularum suarum et vanitatum atque errorum colunt figmenta magis, quam Deum atque catholicam veritatem, infernalibus traduntur bestiis devorandi, et exterminat eos multitudo vilissimorum spirituum immundorum.

ARTICULUS XII

EXPOSITIO CAPITULI DUODECIMI: O QUAM BONUS ET SUAVIS EST, DOMINE, SPIRITUS TUUS!

1 **R**ECITANTUR hic beneficia filiis Israel præstita tempore ingressionis in terram promissionis sub Josue. *O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus, scilicet Spiritus Sanctus, in omnibus!* Ipse enim est substantialiter et incircumscrip-
2
tibiliter bonus et dulcis in se, bonus quoque et dulcis in omnium gubernatione, et suorum charismatum communicatione. Hoc auctor admirative præmittit ex consideratione pietatis et gratiæ Dei circa Israeliticum populum. *Ideoque hos qui errant,* id est, a via veritatis et salutis ac

gratiæ deviant, *partibus corripis,* id est, particulariter et segregatim castigas et punis, quatenus unus emendetur exemplo alterius, atque pœniteat: et quamvis interdum plures simul corripiantur, raro tamen aut nunquam iniquorum collectio, universæve gentes et nationes iniquæ. *Et de quibus peccant admonens alloqueris:* id est, per instinctum divinum et angelicum, per flagella et beneficia, per miracula et doctrinas, exhortaris iniquos de his in quibus peccant: ut scilicet cessent peccare, nec abutantur rebus creatis. Ideo

tes illos ejiciens et occidens, *dabas pœnitentia locum* residuis, ut dictum est. Ideo quoque non simul exterminavit illos, ne terra illa tam magna, pro grandi parte redigeretur in solitudinem, et sic bestia multiplicarentur in ea contra Israelitas : quoniam filii Israel non poterant totam terram illam sufficienter populare tam cito, ut in Deuteronomio legitur. *Non ignorans quoniam iniqua est natio eorum*, puta Chananæorum, id est a juventute et pueritia vitiis assueta, *et naturalis malitia ipsorum*, id est in consuetudinem ducta, quæ est altera natura, et quia ex dispositione suæ complexionis erant multum proni ad vitia. Veruntamen, sicut peccatum est contra rationem, quæ deprecatur et inclinatur ad optima ; sic est contra naturam bene institutam seu integram, non corruptam, et innaturale. Propter quod Tullius virtutem definiens : Virtus, inquit, est habitus naturæ rationique consentaneus. *Et quoniam non poterat mutari cogitatio cordis illorum* prava ad bonum, *in perpetuum* : id est, valde difficulter poterant flecti et emendari, utpote obstinati : non tamen simpliciter inconvertibiles erant, utpote liberum habentes arbitrium, nondum determinate fixum ad unum.

11 *Semen enim erat maledictum ab initio* secundæ ætatis mundi. Nam mox post diluvium, quum Cham filius Noe ostendisset fratribus suis patris sui virilia, locutus est *Gen. ix, 22.* Noe : Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis. Veruntamen maledictio illa Chanaan filii Cham, et Chananæorum natorum ex Chanaan, non fuit nisi addictio ad quædam temporalia mala pœnalia : quoniam filii pro parentum peccatis non maledicuntur quantum ad animam, per spiritualium subtractionem bonorum, ut plenius dixi super Genesim, et super Jeremiam, ac alibi sæpe. Veruntamen ex illa maledictione poterant posteriores esse ad vitia, ægre ferentes servituti se esse subjectos. Vel sensus est, quod in præscientia Dei erant maledicti, id

A est præsciti ac reprobi. Nihilominus bonus et pius Deus fecit pro illorum conversione, quod erat in se ; et quia tam difficulter convertibiles erant, paulatim ac diu admonuit eos.

Nec timens aliquem, veniam dabas peccatis illorum : id est, non distulisti punitiōnem Chananæorum, nec pepercisti quibusdam eorum ex timore alicujus superioris aut potentioris, quum tu sis universis ac singulis infinite potentior incomparabiliterque sublimior, nec appellari potest a tuo judicio. *Quis enim dicet tibi, Quid fecisti?* id est, nullus te reprehendere potest : juxta illud ad Romanos : O homo, tu quis es, qui respondeas Deo ? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic ? Hoc, inquam, nemo potest dicere de jure, quamvis de facto quis irrationabiliter dicat. *Aut quis stabit contra judicium tuum* ad resistendum efficaciter ei ? secundum illud Isaïæ : Væ qui contradicit factori suo. Numquid dicit lutum figulo suo, Quid facis ? *Aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum ?* id est, nullus poterit ante te comparere ad vindicandum in te punitiōnem aut condemnationem iniquorum, quos pœnis adjudicas : quia in ditone tua cuncta sunt *Esther xiii,* voluntati, aut tuum reprobare judicium. *9.* Ideo in Job fertur : Si fortitudo quæritur, *Job ix, 19.* robustissimus est ; si æquitas judicii, nemo audet pro me testimonium dicere. Unde rursus sanctus Job fassus est : Vere *Ibid. 2, 3.* scio, quod non justificetur homo compositus Deo ; si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille. *Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes quas tu fecisti ?* id est, nullus valet tibi juste imputare pereuntium peccata ac tormenta : quoniam quantum in te est, nullum perire permittis ; imo per instinctus divinos atque angelicos ac aliis variis modis ad salutem hortaris. Qui per Ezechielem locutus es : Numquid voluntatis meæ est mors impii, et non ut convertatur a viis suis, et vivat ? Verumta-

12

*Rom. ix, 20.**Is. xlv, 9.**Esther xiii,**Job ix, 19.**Ibid. 2, 3.**Ezech. xviii, 23.*

- men quidam omnino perversi, conantur in Deum retorquere pereuntium culpam. De quibus ait Psalmista : Quoniam declinaverunt in te mala. Contra quos ad Romanos disputat Paulus.
- Ps. xx, 12.
Rom. ix, 14-33.
- 13 *Nec enim est alius Deus quam tu* : ideo superiorem non habes, neque æqualem a te diversum ; *cui cura est de omnibus*, id est, universorum providentiam habes, specialiter tamen intellectualium creaturarum, potissime electarum. Propter quod dixit Apostolus : Numquid de bobus cura est Deo ? Divinæ autem providentiæ dispositio aut præcognitio, ad universa et singula distincte ac plenarie se extendit, sicut cognitionis requirit perfectio ; exsequitur autem providentiam suam in multis per causas secundas. Ideo ait Salvator : Nonne quinque passeret veneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione eorum Deo ? Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt. *Ut ostendas quoniam non injuste judicas*, id est, judicialiter seu sententialiter profers, *judicium*. *Neque rex*, qui in suo officio sequitur rationem, sapientiam et virtutes, *neque tyrannus*, qui utitur voluntate pro ratione, et impetum sequitur passionum, *in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti*, id est, discutere poterunt, aut conqueri valebunt, cur impios perire permisisti, aut condemnasti.
- Luc. xii, 6, 7.
Job xl, 3.
- 14 Hinc Dominus in Job loquitur : Numquid condemnabis me, ut tu justificeris ?
- 15 *Quum ergo sis justus, juste omnia disponis*, dando unicuique quod meretur. Nec obstat quod multa pie disponit, et quod universæ viæ ejus misericordia et veritas : quoniam ipse tam bonus est, ut justum sit eum quædam elementer ac pie disponere. Imo miserationes ejus super omnia opera ejus. Unde et Jacobus ait : Superexaltat autem misericordia judicium. Ideo, quum Deus dicitur omnia juste disponere, intelligendum est quod universa decenter, et sicut dicitur sapientia ejus, disponit. Sicque cantatur in Psalmo : Justus Dominus in omnibus viis suis. Sed et quantum ad finalem retributionem, omnia juste dis-
- Ps. xxiv, 10.
Ps. cxlvi, 9.
Jacob. ii, 13.
Ps. cxliv, 17.
- nit, et injustitiam culpæ per æquitatem supplicii recompensat atque instaurat. *Ipsium quoque qui non debet puniri*, id est innocentem ac justum, *condemnas*, id est, temporalibus pœnis quandoque adjudicas, ad majus meritum suum, et ad aliorum ædificationem, et ad patientiæ suæ exercitationem, probationem, et coronationem : ut Job, Tobiam, et Paulum. Unde sanctus Job : Multiplicabit (inquit) vulnera mea, etiam sine causa, id est sine culpa mea. *Et exterum æstimas a tua virtute*, id est, permittis reputari extraneum a tua protectione : quia secundum exteriorem apparentiam, ita te habes ad eum, quasi non pertineat ad te. Unde amici Job et Tobiae insultaverunt eis tanquam hypoeritis et a Deo relictis. Propter quod Job dixit : Deridetur justus simplicitas ; et rursus, Nunc in eorum canticum versus sum ; itemque, Fratres mei elongaverunt a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Denique istud in Christo maxime patet : quæ non rapuit, exsolvit ; quem propter scelus populi sui Pater percussit in tantum, quod reputatus fuit tanquam leprosus, et percussus a Deo, et humiliatus.
- Tob. ii, 12.
II Cor. xi, 23-27; xii, 7-10.
Job ix, 17.
Ibid. xii, 4.
Ibid. xxx, 9.
Ibid. xix, 13.
Ps. lxxviii, 5.
Is. liii, 8.
Ibid. 4.
- Virtus enim tua, justitiæ initium est* : id est, tu ipse, seu sanctitas aut omnipotentia tua, est causa, regula, et mensura omnis justitiæ ac virtutis. Ideo eo ipso quod tu judicas aliquid esse justum, sequitur quod sit justum. Et quidquid agis, eo ipso quod illud a te, qui essentialiter bonus et sanctus es, agitur, bonum et irreprehensibile est. Ideo loquitur Isaias : Cum quo inivit consilium, et instruxit eum, et docuit eum semitam justitiæ, et erudit eum scientia, et viam prudentiæ ostendit illi ? Ideo ait : An non licet mihi quod volo facere ? *Et ob hoc quod omnium Dominus es* auctoritate creationis, judiciaria potestate, et omnipotentis imperio. Non tamen omnium Dominus est per debitam inferiorum subjectionem atque obsequium. Propter quod in Evangelio loquitur : Quid dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico ? Etiam dicitur per Pro-
- 46
Is. xl, 14.
Matth. xx, 15.
Luc. vi, 46.

- Malach.* 1, 6. phetam : Si Dominus ego sum, ubi est timor meus? *Omnibus te parcere facis*, id est, propria voluntate ac pietate cunctis te exhibes pium. Nam et reprobos in præsentia a multis retrahis vitiis instinctu divino et per angelorum eustodiam, multa quoque beneficia tribuis impiis et ingratis; damnatos etiam minus quam meruerunt, affligis. Ideo asserit Christus : Altissimus, benignus et misericors est super ingratos et malos.
- Luc.* vi, 35, 36. 17 *Virtutem enim ostendis*, id est, omnipotentiam tuam variis modis declaras, in operibus naturæ ac gratiæ, in naturalibus et supernaturalibus, in actibus justitiæ et pietatis; *tu qui non crederis in virtute esse consummatus*, id est, quem perfidi quidam putant non esse omnipotentem, et in omni potestate perfectum. De quibus in libro Job fertur : Quasi nihil possit facere Omnipotens, ita æstimaverunt eum. *Et hos qui te nesciunt esse*, et in omni perfectione esse immensum, *in audaciam traducis*, id est, propter eorum stultam audaciam, qua se putant impune peccare, et audacter provocant Deum, ducis de culpis eorum ad debitas pœnas. Interdum tamen aliquos tales misericorditer traducit de tanta ignorantia ac perfidia, ad fidei veritatem ac gratiam. Traducit quoque et tales, dum justo iudicio permittit eos de vitiis in vitia prolabi.
- 18 *Tu autem dominator virtutis*, id est dominator virtuosus ac potens, vel, dominator, causa omnis creatæ virtutis, *cum tranquillitate iudicas*, id est cum pace imperturbabili et summa quiete. Nam sine occupatione et inquietudine regit et iudicat universa, quum sit potentiæ et sapientiæ penitus infinitæ. Verumtamen in Scripturis adseribuntur Deo quædam animi passiones, ut quod cum ira, furore, indignationeque iudicet : quæ omnia intelligenda sunt tropice, quantum ad similitudinem operis, non quoad inquietudinem mentis. Propter quod ait per Jeremiam : Numquid me ad iracundiam provocant? nonne semetipsos in confusionem vultus sui? *Et cum magna reverentia disponis nos*, id est magnifice et præclare, prout tuam condecet majestatem. Vel etiam, Cum reverentia magna, quia multum honorificas homines, quod tam benigne eos gubernas, et eorum pœnitentiam præstolaris, ac jugiter eis offers gratiam et amicitiam tuam, sanctosque angelos ad eorum eustodiam deputas. Ideo ait Psalmista : *Minuisti enim tibi, quum volueris, posse* : id est, potestas ad omnia tibi placencia peragenda, adest tibi juxta libitum tuum.
- Docuisti autem populum tuum per tertia opera*, id est per opera tuæ pietatis et æquitatis, *quoniam oportet justum esse et humanum*, id est, ut ipsi exemplo tui, sint justis simul et pii, justitiam et elementiam contemperando per discretionem. Unde in Evangelio ait Salvator : Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis misericors est. Apostolus quoque : Estote, inquit, imitatores Dei sicut filii carissimi. Et istud ad præsidentes præcipue spectat; omnium tamen intellectualium creaturarum perfectio est, suo Creatori in virtutibus assimilari. *Et bonæ spei fecisti filios tuos*, id est, filiis Israel dedisti spem veniæ impetrandæ dum peccarent; *qui iudicans, das locum in peccatis pœnitentiæ*, id est, tempus et facultatem pœnitendi das hominibus quando peccant, quia non statim eos condemnas, sed ad pœnitentiam exhortaris.
- Si enim*, id est quia, *inimicos servorum tuorum*, id est Ægyptios et Chananæos, adversarios filiorum Israel, *et debitos morti*, quia mortem temporalem ac infernalem promeruerunt, *cum tanta cruciasti attentione*, id est cum tam pio moderamine et consideratione fragilitatis humanæ, puniendo eos paulatim, et cum interpolatione, ut interim pœniterent, *et liberasti eos a plagis inflictis*, Moyse exorante, et pœnam differendo, ac aliquos convertendo, ut dictum est : nam et vulgus promiscuum Ægyptiacum innumerabile exivit cum filiis Israel de Ægypto; *dans tempus et*
- Ps.* viii, 6.
- Luc.* vi, 36.
- Luc.* vi, 36.
- Ephes.* v, 1.
- Job* xxii, 17.
- Is.* xiii, 9.
- Jer.* vii, 19.
- Exod.* viii, 12, 13, 30, 31; ix, 33; x, 18, 19.
- Ibid.* xii, 38.

- locum, per quæ possent mutari a malitia, A tuam obtinere : quia non judicas bis in vexatione eis intellectum præbente : cum id ipsum, et pœnæ vitæ præsentis sunt
 Is. xxviii, 19. 21 *quanta diligentia judicasti filios tuos? id est, utique cum ampliori miseratione disposuisti filios Israel, et peccantes paternaliter corripuisti, et castigasti pro eorum salute, quorum parentibus, scilicet Abrahæ, Isaac, et Jacob, juramenta et conventiones dedisti bonarum promissionum. id est, cum juramento eis promisisti, dare eorum posteritati terram promissionis : imo et bona gratiæ ac gloriæ promisisti eisdem, sicut in Missa cantatur : Michael B repræsentet animas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti et semini ejus. Nam Abrahæ dixit : Merces tua magna nimis. Dedit quoque Patriarchis illis conventiones harum promissionum, quia multa præcepit eis, cum hujus conditionis adjectione, quod si facerent ea, daret eis hujusmodi bona.* Job xxxiii, 14.
- 22 *Quum ergo nobis disciplinam das, paternaliter castigando in vita hæc, ne æternaliter pereamus : juxta illud, Quia quem diligit Dominus, corripit, et quasi pater in filio complacet sibi; inimicos nostros, scilicet infideles, multipliciter flagellas, eos in sua duritia relinquendo, et non solum temporaliter, sed æternaliter puniendo. C insensatis judicium in derisum dedisti : id est, Ægyptiis intulisti derisibile illud supplicium muscarum et similium bestio- larum, sicut pueri insensati solent derisibiliter corrigi. Qui autem ludibriis, id est pœnis illis irrisione aspernationeque dignis, et increpationibus Moysis, seu Dei punientis, non sunt correcti, id est, non pœnituerunt veraciter et constanter, dignum judicium Dei experti sunt : quia in mari Rubro submersi seu aliter mortui, perpetuo sunt damnati.* Exod. viii, 6, 24, 17; x, 13-15; Ps. civ, 34.
- Ibid. xvii, 9-14, 8; xxxvi, 2-5; xxviii, 13-15. 23 *Etenim in erroris via diutius erraverunt, id est, in sua idololatria ac ceteris vitiis permanserunt pro majori parte usque ad mortem, deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt supervacua, id est vilia et inutilia bruta præfata, infantium insensatorum more viventes, id est stulte et pueriliter, non pensantes tam vilia non esse colenda. Propter hoc tanquam pueris D in his enim quæ patiebantur, moleste ferebant, id est, ipsas suas punitiones ægre et impatienter sustinuerunt; in quibus patientes, id est, pœnam magnam habentes, indignabantur contra Deum Hebræorum eos sic punientem, cujus omnipotentiae invidebant : sicut in Apocalypsi scribitur de quibusdam : Manducaverunt linguas suas præ doloribus, et non egerunt pœnitentiam, ut darent gloriam Deo; sed blasphemaverunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas. Per hæc, quæ* Prov. iii, 12. 24 *insensatis judicium in derisum dedisti : id est, Ægyptiis intulisti derisibile illud supplicium muscarum et similium bestio- larum, sicut pueri insensati solent derisibiliter corrigi. Qui autem ludibriis, id est pœnis illis irrisione aspernationeque dignis, et increpationibus Moysis, seu Dei punientis, non sunt correcti, id est, non pœnituerunt veraciter et constanter, dignum judicium Dei experti sunt : quia in mari Rubro submersi seu aliter mortui, perpetuo sunt damnati.* Apoc. xvi, 10, 9.
- Ibid. xl, 31. 25 *Unde et Salomon ait : Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator? Ut bonitatem tuam cogitemus, considerando quam paterne ac pie agas nobiscum, judicantes, id est, prudenter discernentes correctionem nostram a reproborum punitione; vel. Judicantes, id est, dum proximos judicamus, ut simus eis benigni et indulgentes, sicut Deus nobiscum misericorditer egit. Unde in Evangelio dicitur servo iniquo : Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quia rogasti me : nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Hinc hortatur Apostolus : Donantes vobismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis. Et quum de nobis judicatur, id est, quum pro nostris culpis judicamur et punimur in vita præsentis, speremus misericordiam* Math. xviii, 32, 33. 26 *Unde et Salomon ait : Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator? Ut bonitatem tuam cogitemus, considerando quam paterne ac pie agas nobiscum, judicantes, id est, prudenter discernentes correctionem nostram a reproborum punitione; vel. Judicantes, id est, dum proximos judicamus, ut simus eis benigni et indulgentes, sicut Deus nobiscum misericorditer egit. Unde in Evangelio dicitur servo iniquo : Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quia rogasti me : nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Hinc hortatur Apostolus : Donantes vobismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis. Et quum de nobis judicatur, id est, quum pro nostris culpis judicamur et punimur in vita præsentis, speremus misericordiam* Ephes. iv, 32. 27 *Unde et Salomon ait : Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator? Ut bonitatem tuam cogitemus, considerando quam paterne ac pie agas nobiscum, judicantes, id est, prudenter discernentes correctionem nostram a reproborum punitione; vel. Judicantes, id est, dum proximos judicamus, ut simus eis benigni et indulgentes, sicut Deus nobiscum misericorditer egit. Unde in Evangelio dicitur servo iniquo : Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quia rogasti me : nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Hinc hortatur Apostolus : Donantes vobismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis. Et quum de nobis judicatur, id est, quum pro nostris culpis judicamur et punimur in vita præsentis, speremus misericordiam*

putabant deos, in ipsis quum exterminarentur, videntes illum quem olim negabant se nosse, verum Deum agnoverunt. Littera intricata est. Est igitur sensus et ordo verborum : Ægyptii aut etiam Chananæi, *videntes, id est aliquo modo cognoscentes, illum quem olim negabant se nosse, scilicet Deum Israel : de quo Pharaon dixit : Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, et dimittam Israel? Nescio Dominum, et Israel non dimittam. Cognoscentes, inquam, illum per hæc flagella, quum exterminarentur quæ putabant esse deos, id est idola eorum (quæ putabant esse deos suos, seu deos inter ipsos) destruerentur a Deo qui in diis Ægyptiorum exercuerat ultionem, ut fertur in Exodo, vel a filiis Israel qui idola Chananæorum dissipaverunt, sicut in Deuteronomio sæpissime iussum fuit; agnoverunt verum Deum : quia experiebantur eum esse potentiorum omnibus diis ipsorum, a quibus juvari non poterant, imo et omnipotentem in multis prodigiis, sicut in statione solis et lunæ, et maris Rubri divisione. Non tamen honoraverunt eum ut Deum : idcirco inexcusabiles erant. Ideo subditur : *propter quod et finis condemnationis eorum, id est finalis seu ultima et plena condemnatio illorum, veniet super illos : et hoc in die generalis iudicii, quando eum corpore et anima damnabuntur.**

ARTICULUS XIII

DECLARATIO CAPITULI TERTIDECIMI : VANI AUTEM SUNT OMNES HOMINES IN QUIBUS NON SUBEST SCIENTIA DEI.

REPROBATUR hic idololatria, non solum Ægyptiorum aut Chananæorum, sed gentium universarum. *Vani autem sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei, id est, qui veri Dei carent notitia.* Vanum namque vocatur, quod ad finem propter quem institutum est, non pertingit : quemadmodum vana est medicina quæ ad sanitatem non confert. Quum ergo finis et salus hominum sit Dei cognitio, sicut asserit Veritas, Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum; homines qui ad Dei notitiam non pertingunt, recte vani censentur. Et horum triplex est genus. Quidam enim habent cognitionem Dei, non solum naturalem, sed etiam theologiam et supernaturalem illam quæ est donum gratiæ gratis datæ, et studio potest acquiri; tamen non habent scientiam Dei quæ est donum, et caritati semper conjuncta est : et isti sunt vani, quum sint extra caritatem et statum salutis, seu in peccato mortali. Alii solum habent cognitionem Dei naturalem, philosophicam, acquisitam, ignorantes sacram Scripturam, et fide carentes : et isti sunt vaniores, ut infideles. Alii nesciunt unum summum universorum principium esse, et omni Deitatis notitia destituuntur, ut quidam idololatræ, de quibus hic agitur : et isti perhibentur vanissimi. Porro primum genus potest subdividi. Nam aliqui habentes supernaturalem scientiam Dei traditam in Scripturis, et quæ est donum gratiæ gratis datæ, habent veram fidem, ut mali Catholici; alii carent fide, sicut hæretici.

Et de his quæ videntur bona, id est ex rerum creaturarum notitia, quæ aliquid bonitatis participant, et quibusdam meliora apparent quam sunt, non potuerunt, id est, non curaverunt, nec studuerunt, seu facili conatu nequibant, intelligere eum qui est, scilicet verum Deum, qui solus est

ipsum esse separatum, plenum, independens, incircumscriptum, purum, simplicissimum, infinite perfectum, in se ipso incommutabiliter æternaliterque consistens: quod tantæ est excellentiæ, ut ejus comparatione omne creatum esse, sit quasi non esse. Ideo primum nomen Dei ponitur, Esse, seu, Qui est. Qui Moysi nomen suum seiscitanti legitur respondisse: Ego sum qui sum. Hæc dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos. Cui sanctus Job dixit: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es? De quo legitur in Propheta: Qui fecit omnia, ipse est; Dominus exercituum nomen ejus.

Neque operibus attendentes, agnoverunt quis esset artifex, id est, creaturarum considerationi vacantes, non agnoverunt quod productæ essent ab uno summo artifice.

2 *Sed aut ignem, aut spiritum,* id est ventum seu ætherem, *aut citatum,* id est comotum aut mobilem, *aerem, aut gyrum stellarum,* id est circulum siderum, seu zodiacum (qui est circulus obliquus, in quo moventur planetæ, habens duodecim signa: unde legitur, Delevit Josias eos qui adolebant soli et lunæ et duodecim signis), *aut nimiam,* id est abundantissimam, *aquam,* videlicet elementum aquæ, sive Oceanum, *aut solem et lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt,* id est, æstimaverunt esse principales rectores inferiorum, ac deos. Nempe aliquo modo verum censetur, quod Aristoteles ait: Oportet hunc mundum esse contiguum latitudinibus superiorum, ut tota ejus virtus inde gubernetur. Sicque cœlestia corpora agunt et influunt in elementa ac mixta. et instrumentaliter regunt ea; non tamen directe agunt in superiorem partem animæ rationalis, nec eam necessitant. Hinc sol suo accessu in zodiaco, dicitur causa generationis in inferioribus; et sua elongatione, causa corruptionis. Ad quod etiam super secundum Sententiarum Thomas divinum Dionysium allegat et sequitur.

3 *Quorum entium creatorum, si, pro quia,*

A specie, id est decore, delectati idololatræ, deos putaverunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est, id est, advertant et sciant, quod creator et rector eorum, utique infinite sit speciosior ipsis. Denique summi philosophi, planetas et stellas ac orbis cœlestes, dixerunt esse animatos, et deos. Nihilo minus cognoverunt primam causam, scilicet Deum, esse incomparabiliter digniorem ac pulchriorem, utpote purum actum, et infinitam virtutem. Unde in primo Timæi Plato inducit opificem universi, stellis orbibusque loquentem: O dii deorum! quorum pater et opifex ego. Aristoteles quoque tertio de Anima, solem appellat patrem virorum ac deorum. Et quamvis isti in aliquibus erraverunt, minus tamen, quam illi qui istis creatis attribuebant principalem auctoritatem, deitatem, et formositatem. *Speciei enim generator, id est Deus omnis pulchritudinis institutor et auctor, hæc omnia constituit,* id est, fecit: ideo quidquid perfectionis ac pulchritudinis inest istis, multo præclarior est in illo.

Aut si virtutem et opera eorum mirati sunt, id est, quia causalitatem et effectus solis ac lunæ, aut consimilium, sunt admirati, *intelligent ab ipsis,* id est ex consideratione ipsorum, *quoniam qui hæc constituit,* id est, creavit, *fortior,* id est causalior atque potentior, *est illis;* et quidquid efficaciam habent, ab illo sortiti sunt, et ab eodem incessanter dependet.

A magnitudine enim speciei et creature, id est ex consideratione magni decoris rerum et ipsarum creaturarum, *cognoscibiliter poterit creator horum videri,* id est, Deus omnium causa intelligi. Quamvis enim incomprehensibilis sit, quantum ad quid est, nec cognosci possit per causam, id est, seiri non possit a priori; tamen cognoscibilis est, quia est, et a posteriori, per suos effectus, quam omne causatum sit quædam similitudo suæ causæ. Sic et omnis creatura est quædam participata similitudo, et velut quidam radius Creatoris. Ex ordine quoque causarum, et mobi-

Exod. iii, 14.

Job xiv, 4.

Jer. ii, 19.

IV Reg. xxiii, 5.

4

5

lium et moventium, atque regentium, et ex ordine universi, et decentissima concatenatione et coordinatione specierum ipsius, atque ex aliis multis concluditur, quod sit unum primum et summum ens, prima omnium causa, primus rector et motor. Rursus, quum non sit processus in infinitum, et videamus multa suum esse aliunde sortiri, necesse est devenire ad unum primum et increatum. Et quia nihil est imperfectum, nisi in quantum distat a fonte suæ perfectionis, oportet hoc primum ens fateri omnino perfectum atque æternum. Unde ex his considerationibus cognoverunt meliores philosophi multa vera et alta de Deo, quemadmodum scribit

Rom. 1, 20, 19.

Apostolus : Invisibilia Dei a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque virtus ejus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Verumtamen isti, qui nobiles creaturas dixerunt deos, sunt minus reprehensibiles quam qui vilissimas bestiolas deos putabant. Ideo subditur :

6 *Sed tamen adhuc in his ita errantibus, minor est querela, id est culpa seu reprehensio, quam in aliis, de quibus dicitur. Et hi enim fortassis errant, Deum quærentes, et volentes invenire.* Non dubium quin errent : idecirco quod ait, Fortassis, referendum est ad participia illa, Quærentes, et, Volentes. Forsitan enim, dicendo nobiliora quæque esse deos, quærunt, invenireque volunt Deum, quem æstimant aliquem magnum. *Etenim quum in operibus illius conversentur, id est, quum occupent se in considerationibus creaturarum Dei, inquirunt scire, et persuasum habent, id est, tanquam probabile tenent, quoniam bona sunt quæ videntur :* et sic aliquo modo bene sentiunt de creatis, et de Deo, quoad hoc quod nobilioribus et causabilioribus rebus attribuunt deitatem. Non tamen sunt totaliter excusabiles. Propterea sequitur :

8 *Iterum autem nec his debet ignosci error eorum : imo damnatione sunt digni.*

A *Si enim tantum potuerunt scire, id est in scientia proficere, ut possent æstimare sæculum, id est probabilem habere cognitionem de mundo, et de ordine, cursu, successioneque rerum; quomodo hujus Dominum facilius non invenerunt?* id est, in hoc negligenter et irrationabiliter se habebant, quod ex rebus creatis et præactis earum considerationibus, statim non attenderunt omnia ista ab uno primo principio profluxisse, quum omnis multitudo procedat ab uno, et omne participatum ac dependens et imperfectum, reducat finaliter ad aliquod imparticipatum, independens ac perfectum. Denique, sicut nihil est incomprehensibilius Deo, quantum ad quid est; sic nihil facilius aut certius est Deo, quantum ad quia est. Imo multi magni dixerunt, quod Deum esse, sit per se notum. Verumtamen Deum cognoscere quantum ad aliqua attributa ipsius, difficile est : sicque verificatur quod asserit Plato, Genitorem opificemque universi, tam difficile inveniri, quam inventum impossibile digne effari. Et hoc consonat ei quod scriptum est : Digne eum invenire non possumus, et enarrari non potest. Quod tamen de inventione Dei quoad quid est, potest intelligi.

9

Consequenter ostenditur, quod prædictis infeliciores sunt, qui rebus inanimatis ac vilibus deitatem attribuebant. *Infelices autem sunt, id est æternaliter condemnati, aut digni damnari, et inter mortuos spes illorum est, id est, non plus sperandum de eorum salute, quam de mortuorum, id est rerum non viventium, seu in vitiis defunctorum, felicitate ; qui appellaverunt deos opera manuum hominum, id est idola fabrefacta, aurum et argentum, id est idola facta ex auro et argento, consimilibusve materiis : quæ opera manuum hominum sunt, quantum ad formam eorum artificialem : unde subjungitur, artis inventionem, quia per humanæ artis excogitationem ita formata sunt; et similitudines animalium deos dixerunt, aut lapidem inutilem, id est lapideam statuam factam*

Job xxxvii, 23.

10

de saxo vili, quod conculcatur velut inutile : omne tamen creatum est ad aliquid utile; *opus manus antiquæ*, id est formatum a manu in vitiis veterati. Vel additur hoc, quoniam idola vetustiora amplius honorabant.

11 Deinde ad ostendendum idololatrarum fatuitatem, exemplificatur. *Aut si quis artifex faber*, id est faber lignarius, *de silva lignum rectum secuerit*, id est, cum securi absciderit, *et hujus docte eradat omnem corticem*, id est, perite deponat vel purget corticem ejus, *et arte sua usus, diligenter fabricet vas inutile*, id est valde utile, juxta Glossam : secundum illud Virgilianum : Nunquam imprudentibus (id est multum prudentibus) imber obfuit. Vel, Inutile, id est intus utile, puta ad usus domesticos. *In conversationem vite*, id est ad humanum convietum, ad quem vasa lignea requiruntur. Posset quoque sic legi : Vas inutile, id est in vas utile, ut, *in utile*, duæ
12 sint dictiones. *Reliquiis autem hujus operis*, id est reliqua parte ligni ita erasi, *ad præparationem escæ abutatur*, id est, ignem ex ea faciat pro cibo coquendo.

13 *Et reliquum horum*, id est residuum partium ligni hujus, *quod ad nullum usum facit*, id est, de quo non format vas aut instrumentum in usus humanos, videlicet *lignum curcum*, et *verticibus*, id est globosis eminentiis seu nodis apparentibus, *plenum, sculpat diligenter per vacuitatem suam*, id est per propriam vanitatem et mentem inanem; *et per scientiam artis suæ figuret illud*, imprimendo ei formam artificialem, *et assimilet illud imagini hominis*, id est figuræ humanæ, *aut alicui ex animalibus irrationabilibus comparet*, id est conformet, *illud*, imprimendo ei figuram bestialem; *perliniens rubrica*, id est rubeo colore, *et rubicundum faciens fuco*, id est tinctura, quæ fit de herba quæ etiam fuens vocatur (sed et quidam superpositus color dicitur fuens; interdum quoque fraus, mendacium, astutia, dicitur fuens, quia supponitur veritati aut falsitati colorandæ), *colorem illius, et*

A *omnem maculam quæ in illo est perliniens; et faciat ei dignam habitationem*, scilicet templum, altare, aut alium locum quem arbitratur congruere hujusmodi deo suo; *et in pariete ponens illud, et confirmans*, id est, fortiter figens in loco, *ferro*, id est cum clavis, *ne forte cadat, prospiciens illi*, id est, providens periculo casus illius, *sciens quoniam non potest adjuvare se*, id est, ipso facto suo ostendit se id scire, quamvis aliunde deceptus, putet aliquid numinis esse in illo; *imago enim est inanimata, et opus est illi adjutorium*, id est, adjutorio sustentationis hujusmodi indiget, ne ruat ex loco suo.

Et de substantia sua, id est facultatibus, *et de filiis suis, et de nuptiis votum faciens*, ut scilicet bona sua aut prolem consecret diis, aut alio modo de eis disponat, *inquirit ab illa imagine, quid agere debeat. Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est*, id est cum homine sculpto inanimato; *et pro sanitate quidem obtinenda aut conservanda, infirmum*, id est impotentem, *deprecatur; et pro vitæ sua conservanda mortuum rogat*, id est non viventem; *et in adjutorium, inutilem invocat; et pro itinere petit ab eo, qui ambulare non potest; et de acquirendo lucro, et de operando, et de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus inutilis est* : quia nec se, nec alios potest defendere aut juvare. Veruntamen Trismegistus erronee posuit statuas animatas, sensu et spiritu plenas, imbecillitatem aut incolumitatem hominibus facientes : quod penitus falsum est, prout in Summa contra gentiles, S. Thomas diffuse prosequitur ac demonstrat. Dæmones vero per idola dabant responsa, et hominibus multipliciter illudebant, ac quosdam fecerunt infirmos, qui ad invocationem deorum videbantur sanari, dæmonibus a vexatione cessantibus : quorum deceptiones per gloriosos Apostolos patefactæ sunt et convictæ.

Postremo, dicitis in isto capitulo consonant quæ per Isaiam de ista materia plene

15

16

17

18

19

scribuntur : Plastæ, inquit, idoli omnes A dantur : et cetera quæ ibi sequuntur. Unde
 nihil sunt. Ipsi sunt testes eorum, quia Psalmista : Oculos habent, et non vide- Ps. cxiii, 5,
 non vident, neque intelligunt, ut confun- bunt ; aures habent, et non audient. 6.

ARTICULUS XIV

ELUCIDATIO CAPITULI QUARTIDECIMI : ITERUM ALIUS NAVIGARE COGITANS.

VANITATEM et impietatem idololatra- B eripere, *etiam si sine rate aliquis adeat*
 rum, in marinis negotiis ac periculis *mare*, id est, quamvis aliquis tentet mare
 idola invocantium, hic ostendit. *Iterum seu aquas perambulare pedester sine na-*
 1 *alius navigare cogitans, et per feros*, id vigio : secundum quod Christus ambulavit
 est crudelis, quantum ad effectum, seu super mare, et admirabile vas illud infi-
 periculosos, *fluctus iter facere incipiens,* nitæ misericordiæ Dei, contemplativissima
ligno portante se, fragilius lignum, id est atque sanctissima illa Maria Ægyptiaca.
 idolum ligneum frangibilis nave qua ve- *Sed ut non essent vacua*, id est infructu- 5
 hitur, *invocat* : quod prorsus stultissimum osa, *sapientiæ tuæ opera*, scilicet divitiæ
 est et iniquum, utpote non invocare Crea- temporales ad usum ordinatæ humanum ;
 2 torem, qui navigantibus dedit rationem et *propter hoc etiam et exiguo ligno*, id est
 humana arte formatum. *Illud enim*, scilicet C id est se ipsos, sperantes adjutorio navis
 idolum, *cupiditas acquirendi excogitavit* : non periclitari in mari, et vitam suam ex-
 id est, una causa formationis culturæque ponentes eventibus maris valde incertis ;
 idolorum, avaritia fuit artificium, qui ut *et transeuntes mare ad vendendum merces*
 plus lucrarentur, fecerunt imagines mul- quas deferunt secum, vel ad emendum ea,
 tum formosas et quasi vitales. Hinc in Ae- quæ alibi plus abundant, *per ratem*, id est
 3 tis, Demetrius artifex idolorum, concitans per navem, *liberati sunt* a maris periculis.
 suos collegas adversus Paulum : Scitis, in- Sequitur alia navigiorum ac navigati-
 quit, quia de hoc artificio acquisitio est onum utilitas. *Sed et ab initio* secundæ 6
 nobis. *Et artifex sapientia*, id est arte, *ætatis*, quæ cœpit tempore Noe, *quum per-*
 sua practica formavit. *irent*, id est, diluvio mergerentur, *super-*
 4 *Tu autem, Pater, gubernas providentia*, bi gigantes : qui tunc præcipue erant rei,
 id est, o Pater cœlestis, tu per providen- et magna causa diluvii ; *spes orbis terra-*
 tiam tuam gubernas homines in terra et rum, scilicet Noe et soboles sua, in quibus
 mari : quod patet, *quoniam dedisti in ma-* mansit genus humanum, et spes recupe-
 1 *ri viam*, id est, per fundum maris Ru- rationis illius, *ad ratem*, id est ad arcam,
 21, 22. bri hinc inde divisi, dedisti populo Israel quæ et navis vocatur, *confugiens* ex Dei
 iter, *et inter fluctus semitam firmissimam*, præcepto, *remisit sæculo semen nativita-*
 Josue iii, 15, 16. quando duxisti filios Israel per Jordanem, tis, id est, post diluvium propagavit filios
 una parte aquarum Jordanis stante fixa in ac filias, per quas recuperata est homi-
 4 tumulo uno instar turris, et alia decurren- num multitudo, *quæ nativitas manu tua*
 te deorsum ; *ostendens* per illos miraculo- erat gubernata, id est, processum habuit
 sos effectus, *quoniam potens es ex omni-* et propagationem secundum potentiam et
bus sanare, id est ab omni periculo maris sapientiam tuam.

- 7 *Benedictum est enim lignum*, id est suo modo laudibus dignum Deoque consecratum, *per quod fit justitia*, id est, tua justa ordinatio adimpletur, sicut exstitit arca, quæ fuit typus Ecclesiæ. In qua arca, prin-
1 Petr. III, 20.
Ibid. 21. cipe Apostolorum testante, pauci, id est, octo animæ seu personæ, salvæ factæ sunt per aquam : quæ aqua fuit Baptismi figura, per quem animæ electorum salvantur. Potissime autem benedictum est lignum salvificæ crucis, per quod Christus per viam ejusdam justitiæ redemit genus humanum, sustinens amarissimam mortis pœnam ex ardentissima caritate et obedientia summa, ad satisfaciendum pro humani generis culpis.
- 8 *Per manus autem quod fit idolum*, id est, idolum quod fit per artificis manum, *maledictum*, id est vituperatum ac detestandum, *est et ipsum idolum, et qui fecit illud*, scilicet artifex, qui fecit illud ut coleretur : *quia ille quidem*, scilicet artifex, *operatus est materiam tantorum facinorum*, intentione perversa ac prava radice : *illud autem idolum, quum esset fragile*, id est faciliter corruptibile, *deus cognominatus est* : et ita fuit peccandi occasio, et idololatræ materia. *Similiter autem odio*, id est odibiles, *Deo*, secundum præsentem justitiam, ut dictum est supra, *sunt impius et impietas ejus* : impius propter impietatem, et impietas propter se ipsam. Unde per Isaiam testatur : Festivitates vestras odivit anima mea. Et per Jeremiam dicit : Facta est mihi hereditas mea quasi leo in silva : dedit contra me vocem suam, ideo odivi eam. Atque per Osee dicitur :
Is. I, 14.
Jer. XII, 8.
Osee IX, 15. Exosos habui eos, propter malitiam adventionum ipsorum. *Etenim quod factum est*, scilicet idolum, vel potius dæmonium in idolo habitans ac respondens, *cum illo qui fecit idolum manu propria, aut per artificem fieri procuravit aut jussit, tormenta patietur æterna*, tanto acerbiora, quanto gravius scelus est idololatria.
- 11 *Propter hoc et in idolis nationum non erit respectus* : id est, Deus oculo pietatis et indulgentiæ non adspiciet idola, id est
- A dæmonia eis præsentia, juxta quod scriptum est : Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Indurati enim sunt dæmones, et irremissibilia sunt eorum peccata ; et peccant gravissime, procurantes ac usurpantes sibi divinos honores, avertentesque a Creatoris obsequio creaturas racionales.
- Quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt*. Istud ad litteram, juxta textus connexionem, de dæmonibus dictum videtur : qui secundum suam bonam naturam creaturæ sunt Dei ; sed concomitanter, et per propriæ voluntatis perversitatem, facti sunt in odium, quia se ipsos fecerunt Deo odibiles, et eos quos vincunt et ad idololatriam trahunt, Deo faciunt odiosos. *Et in tentationem animarum hominum* : quia ex sua invidia assidue tentant animas, ad eam beatitudinem quam ipsi perdidit creatas. Unde præhabitu est : Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. *Et in museipulam pedibus insipientium*, id est in deceptionem affectibus ac gressibus iniquorum, qui capiuntur, et irretiti tenentur a malignis spiritibus. Quibus qui consentiunt, vere sunt insipientes, quia atrocissimis hostibus suis præbent consensum : quod agendo occidunt atque æternæ damnationi adstringunt se ipsos. Sapientibus vero et justis tentamenta vincentibus, facti sunt dæmones in exercitium et coronam.
- Insuper verba hæc per se sumpta, sic possunt intelligi, quod creaturæ istæ hujus mundi inferioris, puta divitiæ, deliciæ et honores, sensuumque objecta, factæ sunt in odium, et in tentationem animarum hominum, et in museipulam pedibus insipientium : quia in istis rebus creatis est aliquid boni delectabilis, utilis, et honesti, videlicet aliquid pulchritudinis, et utilitatis, et voluptatis, et honorabilitatis, per quod appetibiles sunt, et humanum alliciunt appetitum. Sapientes vero et virtuosos, non afficiuntur ad eas, nec eis utuntur, nisi secundum legem divinam, retinente rationem : ideo creaturæ hæc eis deserviunt atque proficiuæ sunt. Homines

vero carnales, cupidi, libidinosi, ambitiosi A attrahuntur ab eis, sicut mures alliciuntur a nucleo nucis in muscipula positæ. Non enim considerant eas per comparisonem ad Deum, ad ultimum finem, ad animarum suarum salutem, sed solum quoad propriam voluptatem, aut transitoriam utilitatem, seu temporalem honorem. Ideo sicut mures capiuntur muscipula, sic ipsi per objecta creata, circumventionē diabolica. Hinc fertur in Job : Abscondita est in terra pedica ejus, et decipula ejus juxta semitam. Ad quod pertinere mystice potest B illud in Psalmo : Cogitaverunt supplantare gressus meos, et funes extenderunt in laqueum ; juxta iter scandalum posuerunt mihi.

12 *Initium enim fornicationis spiritualis, scilicet superstitionis idololatricæ, est exquisitio, id est excogitatio, procuratio, formatio, idolorum; et adinventio illorum corruptio vitæ est, id est infectio et maculatio conversationis humanæ, et directe formaliterque destructio vitæ caritatis ac gratiæ, quæ consistit in amore et cultu summi boni : cui vitæ directe contrariatur amor et adoratio idolorum. Denique, quum omnis anima sit sponsa Dei, aut adultera diaboli, et desponsatio illa cum Deo per omne mortale peccatum tollatur : constat quod omne peccatum mortale sit fornicatio spiritualis, id est recessus mentis a Sponso cœlesti, et unio quædam cum diabolo, ac constupratio mentis ab illo. Hinc avaritiam appellat Apostolus idolorum servitutem. Specialissime tamen idololatria est fornicatio spiritualis, quoniam creaturam pro Creatore assumit in Deum. Similiter hæretica pravitate corrumpi, est spiritualiter fornicari.*

13 *Non enim erant ab initio : quia in prima mundi ætate non erant, propter recentem memoriam creationis mundi, ex qua patuit cunctis unum esse verum Deum, solum adorandum ; neque erunt in perpetuum. Nam per Christi Apostolos et eorum discipulos, idololatria pro maxima parte extincta fuit. Nunquam tamen ex quo*

incepit, fuit in toto destructa : nam et in aquilonaribus quibusdam partibus mundi viget adhuc, ut in libro de Fide et legibus refert Guillelmus Parisiensis. Sed et post Mahometi detestabilem legem, imo potius fæcem et sordem, multum invaluit idololatria in populo Tartarorum. Sed ante sæculi finem totaliter destruenda asseritur, præsertim quando Antichristo occiso, totum pene genus humanum convertetur ad Christum, paucissimis induratis Antichristi demptis ministris : qui tamen non putantur fore idololatræ, quia Antichristus idololatriam reprobabit, simulans se Moy- sis legem servare. Et de illis dixit Apostolus : Quum dixerint, Pax et securitas, re-^{1 Thess. v, 3.} pentinus eis superveniet interitus. Sicque verificatur quod subditur : *neque erunt in perpetuum*, id est, semper non erunt. *Supervacuitas enim hominum*, id est vanitas et defectus veræ sapientiæ, *hæc adinvenit in orbem terrarum, et ideo brevis illorum*, scilicet idolorum, *finis inventus est*. Philo enim creditur libri hujus conscriptor : qui Alexandria habitavit tempore quo be- atissimus princeps Apostolorum Romæ se- dit, et Marcus in Alexandria prædicavit ; tuncque per gloriosos Apostolos et eorum cooperatores, idololatria undique valde exstinguebatur.

Consequenter docetur qualiter idolola- tria sumpsit exordium. *Acerbo enim luctu dolens pater de morte filii sui ante se defuncti, cito sibi rapti, id est per mortem subtracti, filii fecit imaginem pro sua consolatione et filii veneratione ; et illum qui tunc quasi, id est vere ut homo mor- tuus fuerat : sicque, Quasi, hic denotat ve- ritatem, non similitudinem tantum ; nunc, scilicet facta ejus imagine, tanquam deum, quum non esset aliquid habens deitatis, colere cœpit, propter aliquam eminentiam quæ videbatur esse in filio, quando vixit, et constituit inter servos suos sacra et sa- crificia. Per sacra, intelliguntur festa, tem- pla, vel altaria, aut ritus colendi, conse- crata filio mortuo aut ejus imagini, cui sacrificia jussit pater offerri. Deinde in-*

14

15

16

- terveniente tempore, convalescente iniqua A convenire non potest, lapilibus et lignis, id est idolis ligneis ac saxeis, imposuerunt. Verumtamen per quamdam imitationem et participationem divinarum proprietatum, aliqui appellati sunt dii, imo et deus, sicut ad Moysen Dominus dixit : Constitui te deum Pharaonis. Et Christus in Evangelio :^{1.} Illos, inquit, dixit deos, ad quos sermo Dei factus est. Et Psalmista : Deus stetit in synagoga deorum. Sicque in lege Moysis præsidentes ac iudices, dii vocantur, juxta illud in Exodo : Diis non detrahes; et rursus ibidem, Dominus domus applicabitur ad deos. Vera autem deitas et cultus latriæ creaturis nequeunt convenire. Propter quod Dominus ait per Isaiam : Ego Dominus: hoc est nomen meum : gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus. Ideoque incommunicabilitatem divini nominis tangit Psalmista, dicendo : Quoniam quis Deus præter Deum nostrum? Unde asserit Jeremias : Stultus factus est omnis homo a scientia sua, confusus est omnis conflator in sculptili, quia mendax conflatio ejus, nec spiritus est in eis. Vana sunt opera ejus, et risu digna; in tempore visitationis suæ peribunt. Et denuo : Dii, inquit, qui non fecerunt cælum et terram, pereant de terra.^{Exod. vii, 1.}
- 17 *Et hos tyrannos, quos in palam, id est præsentialiter, homines subditi eis honorare non poterant, propter hoc quod longe essent, id est, ob hoc quod longa locorum distantia erant absentes ab invicem, e longinquo figura illorum allata, id est imagine talium tyrannorum apportata ad subditos longe absentes, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt, juxta formam imaginis eis missæ; ut illum qui aberat, tanquam præsentem colerent sua sollicitudine.*
- 18 *Auxit autem idololatriam pulchritudo imaginum. Ideo subditur : Procecit autem, id est promovit, ad horum idolorum culturam et hos qui ignorabant, id est simplices et indoctos, nescientes nihil esse numinis in illis figmentis, artificis erimia diligentia ad faciendum formosam imaginem. Ille enim artifex volens placere illi qui se assumpsit, id est principi a quo inductus fuit ad formandum imaginem, elaboravit arte sua pictoria, ut similitudinem in melius figuraret, id est, idolum faceret pulchrius quo valebat. Multitudo autem hominum indoctorum abducta per speciem operis, id est per pulchritudinem idoli facti decepta, cum qui ante tempus, scilicet nondum facta ejus imagine, tanquam homo honoratus fuit cultu dulciæ D tanquam parens, aut princeps, seu iudex, nunc deum aestimaverunt, facta ejus imagine, impendentes ei latriæ cultum.*
- 20 *Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, id est, subditi cupientes regibus suis placere, vel adulari, aut propria comoda consequi ex idolorum formatione aut cultu, ut dictum est, incommunicabile nomen, id est Deitatem, seu ejus appellationem, quæ pluribus substantialiter diversis*
- 22 *Deinceps tanguntur facinora idololatriam consecuta. Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam : id est, perversitati idololatrarum satis non fuit, tam insipienter sentire de Deo, seu nomen ejus communicare vilibus rebus; sed et in magno viventes in scitiâ bello, id est in grandi insipientia, per quam Deo, et omni veritati ac honestati, veræque beatitudini repugnabant, tot et tam magna mala, id est tam enormia scelera, quæ mox exprimentur, pacem appellant, id est, salubria reputant sibi.*
- 23 *Aut enim filios suos sacrificantes idolis : quibus quandoque propriam sobolem offerebant in holocaustum; aut obscura sacrificia facientes : sicut in sacris Isis Ægyptiæ et Cereris, quæ fiebant noturnis temporibus; aut insaniam plenas*

- vigilias habentes* : quia in nocturnis suis **A** *lectu et sine anima sunt, male jurantes noceri se non sperant, id est, non putant, nec metunt se lædendos aut puniendos.* 30
 24 *vigiliis turpissima et insensatissima opera commiserunt; et interdum sacerdotes reddebantur arrepticii, ex diabolico spiritu loquentes, et quasi vaticinantes, seu quædam occulta pandentes; neque vitam, neque nuptias mundas jam custodiunt* : quoniam vitam suam spiritualibus atque carnalibus maculant vitiis, et connubia per adulteria fœdant. *Sed alius alium per invidiam occidit, aut adulterans contristat, polluendo conjugem ejus; et omnia, quæ sequuntur peccata, commixta sunt : sanguis, id est* **B** *effusio sanguinis, homicidium, furtum et fictio, corruptio, id est violatio fidelitatis, seu defloratio virginum, et infidelitas, turbatio et perjurium, tumultus, id est inquietudo passionum, sive seditio, bonorum Dei immemoratio, id est oblivio beneficiorum Dei, animarum inquinatio, nativitatis immutatio, id est innaturalis et sodomitica commixtio, aut animalium diversarum specierum illicita conjunctio, nuptiarum inconstantia, id est repudiatio contoralis, vel mutua uxorum mutatio ad fruendum, C* *inordinatio mœchiæ, id est adulterationis, et impudicitie.*
 26 *Infandorum, id est innominandorum, enim idolorum cultura, omnis mali causa est* : quia omnia vitia possunt oriri, et quasi oriuntur ex ea, similiter multa mala pœnalia in præsentis et in futuro; *et initium* : non quod sit prius tempore omnibus aliis vitiis, quia, ut patuit, in prima mundi ætate non fuit; sed gravitate quodammodo primum est, et in certo genere; *et finis, id est consummatio vitiorum, quia D* *per alia vitia merentur homines tandem in illud corruere. Et ita secundum diversas considerationes, vocatur causa, initium, et finis omnium vitiorum : et eadem specie, non numero, idololatria hæc recipit prædicata. Aut enim dum lætantur idololatræ, insaniunt, irrationaliter aut arrepticie se habendo; aut certe vaticinantur falsa, ex inspiratione diabolica, aut*
 28 *vivunt injuste, aut perjurant cito. Dum enim confidunt in idolis, quæ sine intel-*
 29 *lectu et sine anima sunt, male jurantes noceri se non sperant, id est, non putant, nec metunt se lædendos aut puniendos.* 30
Utraque ergo illis evenient digne : id est, bina supplicia merito patientur, unum pro idololatria, aliud pro perjurio; vel pro perjurio, et pro eo quod putabant se perjurare ac peccare impune. *Non enim jurantium est virtus, id est, jurare non est commendabile, nec juranti imputatur in laudem jurare. Ideo ait Salvator : Ego dico vobis, non jurare omnino. Non quod jurare sit semper illicitum, sed quia ruinæ vicinum est, nec sine rationabili aut necessaria causa assumendum : pro qua, si admittatur, actus virtutis est, quæ latría nuncupatur. Sic enim juravit Apostolus : Ego, inquit, Deum testem invoco in animam meam; et iterum, Deus mihi testis est. Unde scriptum est : Dominum Deum timebis, et per nomen ejus jurabis. Sed peccantium pœna perambulat semper, id est, pœna iniquorum continuo augmentatur, in justorum prævaricationem, id est, per hoc quod prævaricantur quæ justa sunt, videlicet divina præcepta. Pœna quoque peccantium est, quod demerito culpæ prioris permittuntur cadere in sequens peccatum : et ita hæc perambulat semper, id est, assidue crescit, dum de vitiis cadunt in vitia, et de minoribus ad majora.*
 Amplius, sicut Magister in historiis refert, Nemrod compulit homines ignem adorare. Judæi autem dicunt, quod Ismael fecit de luto simulacra. Alii dicunt, quod Ninus rex Assyriorum, de morte Beli patris sui vehementissime dolens, fecit ei imaginem, quam coli præcepit, et confugientibus ad eam tribuit libertatem. De ista materia, et de origine ac reprobatione idololatriæ, subtiliter scribit Lactantius in libro adversus gentes; Thomas quoque in secunda secundæ, quæstione 94. In Itinerario vero S. Clementis diffuse tractatur, qualiter gentiles diversimode idola coluerunt. Quidam etenim posuerunt totum mundum esse unum deum, non propter corporalem substantiam, sed propter ani-

Matth. v, 34.

II Cor. i, 23.

Rom. i, 9;

Philipp. i, 8.

Deut. vi, 13.

mam ejus, dicentes, Deum non esse nisi a partibus æstimabant divinum exhibendum animam mundum ratione ac motu regentem. Propterea toti mundo et omnibus ejus honorem : ejus opinionis videtur et Varro fuisse.

ARTICULUS XV

EXPOSITIO CAPITULI QUINTIDECIMI : TU AUTEM, DEUS NOSTER, SUAVIS ET VERUS ES.

1 **R**ECITATUR hic devotio Judæorum ad Deum sub lege. *Tu autem, Deus noster*, qui quamvis sis omnium Deus per creationem, generalemque providentiam et conservationem, specialiter tamen es Deus noster, per multiplicem pietatem et gratiam tuam in nobis, per cultum quoque et devotionem nostram, quos tibi impendimus; *suavis et verus es*, imo suavitas infinita, et veritas per essentiam, verus quoque in omnibus verbis tuis atque promissis, *patiens*, id est longanimis, non statim ulescens, sed elementer peccantium C prænitentiam præstolans. Patientia autem, prout est virtus moralis, passionem tristitiæ moderans ac refrenans, non competit Deo, nisi quantum ad similitudinem operis. *Et in misericordia disponens omnia*, id est, mundum pie misericorditerque gubernans, quia miserationes tuæ super omnia opera tua : qui pluis super justos et injustos, et solem tuum facis oriri super bonos ac malos, multaque beneficia largiris ingratis. Nihilominus Deus disponit omnia in sua justitia, et item in sapientia D sua. Justus enim Dominus in omnibus viis suis : qui et omnia in sapientia fecit. Hæc namque in eisdem concurrunt effectibus, et sapienter contemperantur, ut dictum est plenius.

2 *Etenim si peccaverimus, tui sumus*, id est, adhuc in tua potestate, quam nusquam evadere possumus, permanemus, teque vere Deum et Creatorem nostrum esse agnoscimus et fatemur, saltem informi noticia : et sic tui manemus adhuc per fidem, atque facilius recuperari poterimus quam infideles fidei fundamento carentes. Sicut in Evangelio testatur : Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum. *Scientes magnitudinem tuam*, id est majestatem et pietatem tuam, qua potes et paratus es nobis ignoscere : idcirco non desperamus, nec idola adoramus. *Et si non peccaverimus*, mortalia evitando et in bonis perseverando, *scimus quoniam apud te sumus computati*, id est inter electos numerati, atque in libro vitæ et prædestinationis æternæ conscripti, in quo certus est numerus electorum. Unde dixisti : Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. *Nosse enim te per fidem formatam, et per sapientiæ donum, consummata justitia est*, id est perfectio vitæ præsentis, et felicitas inchoata. Et sumitur hic justitia, prout est virtus communis. Porro nosse te elare per speciem, est consummata et plena perfectio omnis mentis creatæ. Unde Dominus loquitur : Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me. *Et scire*, modo præfacto per fidem et sapientiam, *justitiam tuam increatam, et virtutem*, id est omnipotentiam tuam, *radix est immortalitatis*, id est actio meritoria futuræ felicitatis ac beatæ incorruptibilitatis : quæ est immortalitas gloriæ, qua mens creata inavertibiliter est Deo unita per fruitionem felicem, corpus quoque dotem immorta-

Ps. cxliv, 9.

Matth. v, 45.

Ps. cxliv,

17.

Ps. ciii, 24.

Matth. xxi,

44.

Luc. x, 20.

3

Jer. ix, 23,

24.

litalis habebit. Vel : Scire, per scientiam A
actualem et operosam, justitiam et virtutem tuam, id est sciendo exercere actus justitiæ ac virtutum infusarum, radix est immortalitatis, quia ad immortalitatem beatam perducit.

4 *Non enim in errorem idololatriæ induxit nos hominum malæ artis excogitatio,* id est adinventio hominum impiorum, qui arte prava operati sunt idola, *nec umbra picturæ,* id est apparentia imaginis, *labor sine fructu,* id est, quæ pictura facta est infructuoso labore, *et effigies,* id est similitudo, *sculpta et decorata per varios colores : cujus adspectus insensato dat concupiscentiam,* id est, affectum insipientis inspectoris inclinatur ad idoli cultum atque amorem. Istud ad litteram recitat auctor hujus voluminis de populo Judæorum temporis sui. Nam tempore judicium et regum sæpius idola coluerunt, etiam pro parte ad aliquod tempus post reditum a Babylonica captivitate sub Antiocho rege. Sed a tempore quo præfuerunt Jonathas ac Simon fratres Judæ Machabæi, ac deinde, non videntur in idololatriam lapsi; nec statuam Caii imperatoris missam eis ad adorandum, adorare acquirerunt. Propter quod Caius eis vehementer indignans, ab
5 *Herode, qui S. Jacobum decollavit, placatus est. Et diligit ipse insensatus mortuæ imaginis effigiem sine anima,* id est inanimatam formam imaginis non viventis, seu idoli.

6 *Matorum,* id est vitiorum, *amatores, digni sunt morte æternæ damnationis, imo et temporali :* quum enim quis peccat mortaliter, meretur a Deo relinqui, et a diabolo perimi; *qui spem habent in talibus,* puta in idolis, seu hominibus impiis, quorum sunt idola illa repræsentativa; *et qui faciunt illos, et qui diligunt eorum imagines ut colantur, et qui colunt.* Sic et Apostolus ait : Digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed et qui consentiunt facientibus.

7 Deinde per exemplum ostendit idololatriæ fatuitatem. *Sed et figulus mollem ter-*

ram, scilicet lutum, premens manibus, aptando illud ad vasis formationem, laboriose fingit, id est format, ad usus nostros unumquodque vas; et de eodem luto, id est de una parte ejusdem luti, fingit quæ munda sunt in usum vasa, id est vasa apta et ordinata ad usum honestum, ut quod manducetur ex eis, et similiter quæ his sunt contraria, id est, de alia ejusdem luti parte, format vasa ad viles usus. Horum autem vasorum quis sit usus, id est, ad quem usum sint aptiora, judex est figulus : quia unicuique in sua arte perito et experto credendum est. His consonat illud Apostoli : Annon habet potestatem figulus ex eadem massa faciendi vas aliud in honorem, aliud in contumeliam? *Et cum labore vano, id est prorsus inutili, deum fingit de eodem luto, id est luteum idolum, quod ipse aliique idololatriæ nominant deum. Pauperes quippe, qui de pretiosis materiis non poterant sibi idola procurare, de vilioribus materiis, scilicet ligno, saxo, luto, ea procuraverunt. Ille, scilicet figulus, qui paulo ante de terra factus fuerat, id est ex elementis compositus, in quibus in corpore humano terra prædominatur, et post pusillum reducit se unde acceptus est, id est, ex intrinseco principio tendit ad mortem : per quam resolvitur in ea ex quibus corpus suum fuit compositum, quoniam ex contrariis constat; repetitur animæ debitum quam habebat, id est exactus, Deo jubente, propriam animam exhalare, sicut requirit humana conditio. Unde legitur : Hac nocte animam tuam repetunt a te. Et alibi dicit Scriptura : Revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.*

Sed est illi, videlicet figulo, cura, non quia laboraturus est, idola faciundo, nec quoniam brevis illi vita est, id est de hoc quod vita sua non diu durabit : hoc est, non solum sollicitatur propter laborem quem habebit in idolorum formatione, nec propter vitæ suæ incertissimam brevitatem; sed concertatur aurificibus et ar-

Rom. ix, 21.

8

Luc. xii, 20.

Eccl. xii,

7.

9

Act. xii, 2.

Rom. i, 32.

gentariis, id est, contendit et arguit cum artificibus operantibus ex auro et argento : non quod artificata sua sint magis pretiosa quam artificata illorum ; sed quod vel subtilius facta sint, seu magis accommode, quia parvo sumptu possunt formari, et a cunctis etiam pauperibus faciliter obtineri. *Sed et ararios*, id est artifices operantes ex ære, *imitatur*, faciendo idola similia imaginibus factis ab illis ; et quia illi quoque concertantur aurificibus ac argentariis, secundum sensum jam tactum ; et quoniam idola illorum ærea possunt a communi populo satis faciliter adipisci. *Et gloriam præfert*, id est, in hoc præponit artem suam arti arariorum, quod idola sua lutea facilius emuntur et acquiruntur quam ærea : *quoniam res supercænas figit*, videlicet luteas imagines.

10 *Cinis est enim cor ejus*, id est, propter amorem suum inordinatum ad terrena, cor ipsius figuli cinis vocatur, et vile ut cinis, cinerique conforme : sicut qui adhæret meretrici, unum corpus fit cum illa ; et qui Deo adhæret, unus est spiritus per amorem. Per adhæSIONEM namque affectionis, unum alteri assimilatur, sicut Augustinus testatur : Si terram amas, terra es. Hinc expositorie subditur : *et terra superracua, spes illius* : id est, in terrenis figit spem suam, imo in luteo idolo, et in luto de quo efficit statuam : *et luto vilior, vita ejus*, id est, propter peccata sua, ipse et conversatio sua viliores sunt luto : sicut et Aristoteles asserit, impium hominem brutis millies viliozem. Nam et eo ipso quo figit spem suam in re vili, facit ea se viliozem : quia facit se medium, et illud finem. Finis autem ponitur dignior his

11 *quæ ordinantur in ipsum. Quoniam ignoravit qui se fœxit*, id est Deum, a quo tanquam a prima principalique causa formatus est, etiam quantum ad corporis formaturam, sicut sanctus Job protestatur : *Mans tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu ; memento, quæso, quod sicut lutum feceris me ; et qui inspiravit illi animam : quam Deus creando*

A infundit. Denique non solum tam vilis est, qui nullam penitus habet Dei notitiam, etiam nec informem ; sed item qui non habet notitiam Dei formatam, id est caritati conjunctam : qui etsi dicat nosse se Deum, factis tamen negat. *Et amat quæ operatus est*, id est idola a se facta, tanquam deos ; *et qui inspiravit ei spiritum vitalem*, id est Deum, a quo habet animam intellectualem, *non agnovit* : ideo justo Dei judicio permissus est cadere in tantam vesaniam, ut neglecta salute animæ suæ, lutum adoret, et solum quæ carnis sunt quærat.

Sed æstimaverunt lusum esse vitam nostram : id est, vitam nostram non æstimabant a Creatore institutam ac ordinatam ad veram beatitudinem in futuro, ad quam per virtutum exercitia pertingeretur ; sed ad præsentia bona, videlicet voluptates et opes terrenas tantummodo ordinatam, et esse leve quid tanquam ludum, atque in luxu et lusibus consistere summum vitæ nostræ bonum, non in spiritualibus rebus.

C Hinc supra dixisse narrantur iniqui : Non est qui agnitus sit reversus ab inferis : quia ex nihilo nati sumus, et post hæc erimus tanquam si non fuerimus. Fruamur ergo bonis quæ sunt ; nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra ; ubique relinquamus signa lætitiæ. *Et conversationem vitæ compositam ad lucrum*, id est, humanæ vitæ convictum et operationem arbitrati sunt datos ac constitutos ad augendum temporalia bona ; *et oportere undecumque*, id est quocumque modo, sive per fas, sive per nefas : ideo subditur, *etiam ex malo*, id est injuste, seu per fraudem violentiamque, *acquirere* transitoria bona, non ponentes providentiam Dei, nec futurum judicium, imo nec vitam aliam post præsentem. Unde superius dicunt : Opprimamus pauperem justum ; sit autem fortitudo nostra lex justitiæ.

O quam multi, adhuc tales esse non verentur ! qui furto, rapina, taxillatione, usura, fraude, mendacio, perjurio, aut simoniaca pravitate student temporalia con-

1 Cor. vi,
16, 17.

Job x, 8, 9.

Tit. i, 16.

12

Sap. ii, 1,
2, 6, 8, 9.

Ibid. 10, 11.

gregare. Veruntamen hos errores etiam A nobiliores philosophi, Plato, Aristoteles, Socrates, reprobaverunt: docentes hominem, quantum ad meliorem sui partem, habere convenientiam quamdam, communionem atque consortium eum intellectualibus, immortalibus, incorporeisque substantiis; et virtutibus debere vacare, justitiam, sapientiamque amplecti, et per has ad beatitudinem proficisci: prout Plato in Phædone et Menone ac Timæo disseruit; Aristoteles quoque decimo tetigit Ethicorum, disputans contra poetam Simonidem, asserentem quod homo, quum sit mortalis, mortalia sapere ac quærere debeat.

13 *Hic enim*, utpote figulus idolifex, *scit*, id est, merito scire debet, et faciliter potest perpendere, *se super omnes delinquere*, id est, præ cunctis hominibus quodammodo gravius peccare, *qui ex terræ materia*, puta ex luto, *fragilia vasa et sculptilia*, id est idola, *figit*: quæ idola, quum fuerint formata, ornantur ac complanantur quadam sculptura.

14 *Omnes enim insipientes et infelices*, scilicet idololatræ, et ceteri vitiosi: qui nunc miseri sunt, miseria culpæ ad æternæ pænæ miseriam pertrahente; *supra modum animæ suæ superbi*, id est, ultra propriam conditionem et potestatem se extollentes: sicut in Isaia et Jeremia fertur de Moab, Superbus est valde, superbia et arrogantia ejus plus quam fortitudo ipsius; *sunt inimici populi tui*. Tales enim persequuntur ac odiunt justos, et sæpe dominantur eis per fastum atque tyrannidem: quia per tales Deus exerceat, probat, purgat, coronat suos electos, sicut ait Scriptura: *Paseua divitum pauperes*. Hinc subditur, *et imperantes illi*: juxta illud, *Impius prævalet adversus justum*. *Quoniam omnia idola nationum deos æstimaverunt*: in quo patet eorum insipientia; *quibus idolis nec oculorum visus est, neque naves ad percipiendum spiritum*, id est ad attrahendum aerem, vel ad sentiendum odoris vaporem; *neque aures ad audiendum, neque digiti ad tractandum; sed et pe-*

des eorum pigri, id est impotentes, *ad ambulandum*. *Homo enim fecit illos; et qui spiritum mutuatus est*, scilicet ipse artifex homo: qui animam quasi mutuo accepit a Deo, ut eam virtutibus ditet, et ipsam sic exornatam suo restituat Creatori; *is finxit illos*, id est, idola illa formavit: ideireo non vivunt, nec sentiunt: nec sensus nec membra humana conveniunt eis univoce, sed metaphorice potius.

Nemo enim sibi similem homo poterit deum fingere, id est, nullus homo potest formare deum similem sibi, vitalem et intellectualem, præsertim quum de ratione dei sit, esse quid altius homine. *Quum sit enim mortalis ipse homo idolifex, mortuum*, id est non viventem, *figit manibus iniquis*, id est per manus suas scele-ratas, quas exhibet arma iniquitatis tanto peccato. *Melior est enim ipse his quos colit*, id est falsis diis seu idolis; *quia ipse quidem vivit, quum esset mortalis, illi autem*, scilicet idola, *nunquam*. Vivum autem et intellectualem, est melius entibus quæ non vivunt. Sed obviare videtur, quod dixit jam paulo ante: Luto vilior, vita ejus. Et respondendum, quod bonitate ac dignitate naturæ specificæ, melior est artifex idolis, sed moribus pejor ac vitiis vilior est quam illa.

Sed et animalia irrationalia miserrimi idololatræ colunt. Qui merito appellantur Miserrimi, quoniam colunt ea quibus ipsi sunt digniores: ideireo tali cultu non salutem, sed calamitatem mercantur. Hoc est quod subditur: *Insensata enim*, videlicet animalia irrationalia, *comparata his idololatræ, illis*, id est præfatis idololatræ, *deteriora sunt*, id est viliora in natura et specie. *Sed nec ad spectu, aliquod ex his animalibus*, id est nullum horum irrationalium animalium, suo ad spectu sensitivo, *bona potest conspicere*, id est, ea quæ vere bona sunt ac salutaria valet discernere, quum careat ratione. Ideireo nec proprios noseit cultores: ideo stultum est colere illud. Vel sensus est, quod homo suo ad-

Is. xvi, 6;
Jer. xlviii,
29, 30.

Eccli. xiii,
23.

Habac. i, 4.

Rom. vi, 13.

spectu seu consideratione, non potest pendere aliquod irrationalium animalium esse bonum, seu bona includere, propter quæ colendum existat. *Effugerunt autem Dei laudem*, id est, miserimi idololatræ recesserunt a laudibus Creatoris, et fuge-

runt ab ejus obsequio, servientes creaturæ magis, quam Creatori : ideo effugerunt *et benedictionem ejus*, id est, dona gratiæ Dei non sunt consecuti, quia averterunt se inde, dilexeruntque maledictionem, et venit eis. *Rom. i, 25.*
Ps. cviii, 18.

ARTICULUS XVI

ELUCIDATIO CAPITULI SEXTIDECIMI : PROPTER HEC ET HIS SIMILIA, ETC.

HISTORIÆ quædam veteris Testamenti in isto capitulo, sicut et in quibusdam aliis, breviter recitantur eum declarationibus earundem. *Propter huc et his similia*, id est prætaeta in præcedenti capitulo scelera, et potissime idololatriæ crimina, *passi sunt digne tormenta*, id est, idololatræ juste perpassi sunt diversa supplicia : atque ad litteram fit de Ægyptiis sermo, sicut ex consequentibus innotescit; *et per multitudinem bestiarum exterminati sunt*, id est valde afflicti, puta per ranas, muscas, scinifas : a quibus tamen non leguntur occisi.

Pro quibus tormentis, id est vice et loco tormentorum illorum Ægyptiis inflictorum, *bene disposuisti populum tuum Israel, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui*, id est rem ab eis concupitam boni saporis : ideo subditur, *novum saporum*, id est cibum novi saporis, quem antea non erant experti, *escam parans*, id est mittens ac providens, *eis ortygometram*, id est coturnicem (juxta illud in Psalmo, Petierunt, et venit coturnix), hoc est avium illarum multitudinem copiosam.

Unde in Numeris legitur : Ventus egrediens a Domino, arreptas trans mare coturnices detulit, et demisit in castra. *Ut illi quidem*, puta Ægyptii, *concupiscentes escam more consueto, propter ea quæ illis ostensa et missa sunt*, id est ex horrore parvorum, venenatorum et vilium anima-

lium, scilicet ranarum, muscarum, etc., per quæ plagati fuerunt, *etiam a necessaria concupiscentia*, id est appetitione alimentorum, *avertentur*, in pœnam suorum facinorum : nam ranæ illæ innumerabiles atque fœdissimæ, intraverunt reliquias eiborum Ægyptiorum, ut in Exodo habetur. Sicque cibi illi eis in nauseam vertebantur. *Illi autem*, scilicet filii Israel, *in brevi inopes facti* : quia quæ secum detulerunt ex Ægypto, cito fuerunt comesta, ita quod ex inopia indiguerunt supernaturali Dei provisione; *novam gustaverunt escam*, id est coturnices, et etiam manna. Verumtamen carnes illas petierunt perversi et ingrati, ipsum manna fastidientes, atque dicentes : Anima nostra arida est; nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi man.

Oportebat enim, secundum ordinem divine justitiæ, *illis*, utpote Ægyptiis, *sine excusatione*, id est evasione, *quidem supervenire interitum* : potissime his qui in mari Rubro demergebantur, quia induratissimi erant, nec ex tot ac tantis prodigiis fuerunt conversi; propter quod inexcusabiles fuerant : illis, inquam, *exercerentibus tyrannidem*, id est crudelitatem in Israelitas, quos ferociter oppresserunt; *his autem*, scilicet Hebræis, *tantum ostendere per evidentiam facti, quemadmodum inimici illorum*, puta Ægyptii, *exterminabantur per plagas eis inflictas* : quod fuit ad filiorum Israel consolationem, qui zelo

Ps. civ, 40.

Nun. xi, 31.

Exod. viii, 3.

Nun. xi, 6.

4

justitiæ de Ægypti percussione potest gloriantur.

Sed quia his objici posset, quod etiam filii Israel per serpentes plagati sunt, subditur : *Etenim quum supervenit illis, puta Hebræis, sæva bestiarum ira, videlicet furor serpentium, qui eos invaserunt eo quod contra Dominum murmurassent, dicentes ad Moysen : Cur eduxisti nos de Ægypto, ut moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, anima nostra jam nauseat super cibo isto levissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ut in Numeris describitur. Unde subjungitur : morsibus perversorum, id est feralium, colubrorum exterminabantur : quia multi de populo Israel, ab illis serpentibus occidebantur. Sed non in perpetuum permansit ira tua, id est punitio*

illa tua justa. Deo namque jubente, Moyses fecit et erexit serpentem æneum, quem intuendo sanabantur percussi. Sed ad correctionem in brevi turbati sunt, id est, ad modicum tempus fuerunt ita plagati, ut de cetero melius se haberent, et qui occisi fuerunt, per temporalem mortem evaderent æternalem : quam et evaserunt, qui in sua temporali punitioe pœnituerunt ; signum habentes salutis, videlicet serpentem æneum : qui fuit signum curationis præfatæ, non causa : unde Dominus Moysi dixit, Fac serpentem æneum, et pone eum pro signo ; ad commemorationem mandati legis tuæ, id est, quatenus signo illo admoniti, de cetero memores essent præceptorum legis quam dedisti per Moysen.

Qui enim conversus est, id est, quicumque ex filiis Israel pœnituit, et pœnitendo serpentemque æneum intuendo curabatur, non per hoc quod videbat, id est non virtute illius ænei serpentis, sanabatur, sed per te omnium salvatorem, id est virtute tua divina, qui salvas, non omnes, sed eunetos qui salvantur. Juxta quem sensum fertur in Psalmo : Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos. Porro Deo proprium est salvare. Qui in Isaia testatur : Deus justus et salvans non est

præter me. Et alibi per Prophetam dicitur : Ego Dominus Deus tuus, et salvator non est præter me. Osee xiii, 4.

Præterea Deus per serpentem æneum sic voluit subvenire, ad præfigurandum mysterium passionis redemptionisque Christi. Ideo ait Glossa : Non serpens æneus sanavit illos, sed sacramentum mysterii, id est mors Christi in serpente præfigurata. Christus quippe antiquum serpentem triumphavit in cruce, et ejus venenum devicit : ut qui vere imaginem Christi et ejus passionem conspexerit, salvetur. Unde dicitur : Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis : ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Recte æneus serpens in ligno suspenditur. Æs enim ceteris durabilius est metallis. In serpente ergo Christus mortuus designatur, in ære, æternus insinuat : quia mortuus per humanitatem, quasi non mortuus est per divinitatem.

In hoc autem miraculo, quo ita sanasti percussos ab ignitis serpentibus, per ænei serpentis intuitum, ostendisti inimicis nostris, puta Ægyptiis, quando hoc ipsum devenit ad eorum notitiam ; vel Ægyptiis qui egressi erant Ægyptum cum filiis Israel, et antea quandoque erant adversarii Israelitarum ; quia tu es qui liberas ab omni malo. Illos enim, puta Ægyptios, locustarum et muscarum occiderunt morsus. Ex quo elicitur, quod aliqui Ægyptiorum obierunt ex punctioibus morsibusque muscarum ac locustarum : quod tamen in Exodo non legitur evidenter. Et non est inventa sanitas animæ, id est vitæ animalis, eorum : quia curati non sunt, sed occisi ; nec anima eorum pœnituit. Verum tamen ad tempus suspendit et interrupit Deus plagas Ægyptiorum ; sed impœnitentibus paulo post graviores inflixit. Quia digni erant ob duritiam et impœnitentiam suam, ab hujusmodi plagis exterminari. Filios autem tuos adoptivos Hebræos, qui de suo excessu pœnituerant, nec draconum, nec venenatorum, scilicet ignitorum

Joann. iii, 14, 15.

Exod. xii, 38.

10

serpentium, *vicerunt dentes*, id est, morsus dentium non occiderunt. Denique draco serpens quidam est, et maximus inter serpentes, sicut elephanta inter bruta terræ, et gryphus inter aves. *Misericordia enim tua adveniens*, id est illis succurrens per ænei serpentis intuitum, sicut prædictum est, *sanabat illos*, qui pœnitentes confugerunt ad Moysen, deprecantes ut oraret pro eis.

Num. xxi,
7.

11 *Immemoria enim sermonum tuorum*, id est propter oblivionem verborum ac præceptorum tuorum, *exterminabantur*: sicut quod dicitur, *Immemoria*, una est dictio. Vel duæ sunt dictiones, ut sit sensus: In memoria, id est ad hoc, ut de cetero memores sint corde et opere sermonum tuorum, *exterminabantur*, id est, lædebantur. *Et velociter sanabantur*, qui pœnitebant, per modum præhabitum. Vel, *Exterminabantur*, id est, quidam occidebantur, ut alii qui sanabantur memores tui essent: et ita quamvis quod dicitur, *Exterminabantur*, et, *Sanabantur*, videatur ad eodem referri, tamen ad diversos refertur, juxta unam regularum Tichonii. Juxta quem modum fertur in Psalmo: Quum occideret eos, querebant eum: et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum. *Ne in altam*, id est profundam, gravem et obstinatam, *incidentes oblivionem majestatis et beneficentiæ tuæ*, *non possent tuo uti adjutorio*, id est, omnino inhabiles fierent et inepti ad impetrandum auxilia pietatis ac gratiæ tuæ. Nempe qui ingratus est de præteritis donis, futuris indignus est.

Ps. lxxvii,
34.

12 *Etenim neque herba medicinalis naturalis, neque malagma*, id est medicamentum seu emplastrum artificiale, *sanavit illos a morsu serpentium*, et multo minus a vulneribus animarum: *sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia*, id est imperium tuum. Sic enim in Scripturis sumitur sermo, seu verbum: juxta illud in Psalmo, *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus*; itemque, *Benedicite Domino, angeli ejus, potentes*

Ps. cxlviii,
8.

Ps. cii, 20.

A virtute, facientes verbum illius. Et Apostolus dicit: Portansque omnia verbo virtutis suæ. Qui sanat omnia quæ sanantur: vel quædam de omnibus, seu omnia quantum in se est. Etenim dixisse Dei, fecisse est, secundum Hieronymum. Et idem est aliquid fieri Deo volente, et Deo agente, secundum Augustinum. Profundius tamen, per sermonem Dei, intelligitur Verbum Patris æterni: de quo ad Hebræos ait Apostolus: Vivus est sermo Dei, et efficax. Hic sermo, Salvator est mundi: per quem sicut Pater omnia fecit, sic cuncta refecit.

Hebr. i, 3.

Ibid. iv, 12.

B *Tu es, Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem*, id est, vitam naturæ, vitam gratiæ, vitamque gloriæ dare, conservare, atque auferre potes. Vitam quippe naturæ aufert directe, tanquam malum pœnæ; vitam gratiæ, indirecte et permissive; vitam gloriæ nunquam aufert a Beatis, quamvis de potentia absoluta hoc possit; sed ab his qui ad horam ad eam admissi creduntur, ut Paulus et Moyses, abstulit eam. Hinc ait in Apocalypsi: Habeo claves mortis et inferni. *Et deducis ad portas*, id est ingressum, *mortis, et reducis*: id est, corporaliter quos vis occidis, et eosdem dum vis, ad nutum rursus vivificas. Quod et Christus inter homines corporaliter conversans, sæpius fecit, et multo frequentius per suos discipulos. Unde: Ego, inquit, occidam, et ego vivere faciam. Ad portas demum spiritualis mortis, non nisi permissive deducit. Portæ vero mortis corporalis, possunt etiam dici infirmitates incurabiles et letales. Insuper ad portas mortis infernales efficienter deducit eos qui in culpa moriuntur mortali; et quos vult, ex speciali gratia inde reducit: juxta illud primo Regum, *Deducit ad inferos, et reducit*.

13

II Cor. xii
2-4; Exod
xxxiii, 11,
23.
Apoc. i, 18.

Matth. ix.
18, 25; Luc.
vii, 14, 15;
Joann. xi,
43, 44.
Act. ix, 40;
xx, 9-12.
Deut. xxxii,
39.

I Reg. ii, 6.

D *Homo autem occidit quidem per malitiam*, id est per propriam atque spontaneam pravitatem cogitationis, affectionis, locutionis, commissionis, aut omissionis, *animam suam*, morte culpæ: de qua loquitur Christus, *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*; atque in Apocalypsi,

14

Matth. vii,
22.

- Apoc.* III, 1. Nomen habes quod vivas, sed mortuus es. A eisdem. Et, ut legitur in Exodo, Dominus *Exod.* IX, 18, 23, 24.
Et ipsa malitia formaliter est mors animæ; sed in quantum ex propria oritur voluntate, dicitur homo per ipsam malitiam suam occidere animam. Nec potest alter occidere animam hominis hujus aut alius alterius, nisi dispositive, et homine isto volente, cujus peccatum est aliquo modo voluntarium. Ideo nulla nocebit ei adversitas, nulla tentatio, nulla injuria, si non dominetur ei propria culpa, vel consensus illicitus. *Et quum exierit spiritus, non revertetur*: id est, quum anima de corpore per mortem exierit, non redibit in illud de lege communi, naturalique cursu: quamvis supernaturaliter possit corpori suo rursus uniri. Ideo sanctus Job *Job* XVI, 23.
dixit: Viam per quam non revertar, ambulo. *Nec revocabit quis animam quæ recepta est* a Deo, qui corpori eam immisit: id est, post exitum a corpore, alicui receptaculo, secundum suorum exigentiam meritorum, deputata est a iudice Deo. Porro de receptaculis animarum, quæ et quot sint, quarto Sententiarum tractatur. Jam equidem sunt, infernus, purgatorium, limbus puerorum, et regnum cælorum. Sed ante Salvatoris adventum, fuit et limbus patrum. *Sed tuam manum*, id est potestatem, *effugere, impossibile est*: juxta quod ait Psalmista: Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Ideo Jonas, qui fugit a facie Domini, deprehensus fuit in mari. Hinc consultissimum est, ut qui Omnipotentis manum non valemus effugere, non cessemus ad ejus pietatem obedienter humiliterque confugere.
- 15 *Negantes enim te nosse impii*, puta Ægyptii, quorum rex dixit, Nescio Dominum, *per fortitudinem brachii tui flagellati sunt* variis plagis, sicut expositum est; *novis aquis, et grandinibus, et pluviis, persecutionem*, id est debitam punitionem, *passi sunt, et per ignem consumpti*, id est per aquas, grandines, pluvias insolito modo generatas et supervenientes. Nam et fluvii Ægyptiorum computruerunt, et suas ripas forsitan exeuntes, damna intulerunt
- Exod.* V, 2. *Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia cæstinguit*, specialiter ignem, cui sua frigiditate et humiditate contrariatur, *plus ignis valebat*: id est, ignis ille qui simul ferebatur cum grandine et pluvia, intensius viguit et gravius nocuit ipsis Ægyptiis, quosdam eorum incendendo, et terræ nascentia quædam vastando. *Vindex est enim orbis justorum*, id est, universitas creaturarum, te jubente, ulciscitur justorum injurias, et contra injustos consurgit, ac Creatoris inhonationem parata est vindicare. *Quodam enim tempore*, dum scilicet Ægyptii variis plagis puniebantur, *mansuetabatur ignis*, id est, vim sui caloris non exercebat in quædam, ut subditur, *ne comburerentur quæ ad impios missa erant animalia*, id est, ne parva ac vilia animalia a Deo missa ad puniendos Ægyptios, læderentur ab illo igne qui ferebatur mixtim cum grandine; *sed ut ipsi videntes*, id est, ut Ægyptii conspicientes qualiter ignis ille non egit in illas bestiolas ipsis nocivas, sed eorum jumenta utilia, scilicet equos, boves, vaccas, combussit, *scirent quoniam Dei judicio patiuntur persecutionem*, id est, ex tanto signo adverterent quod Deo jubente paterentur hujusmodi plagas. *Et quodam tempore in aqua super virtutem*, id est ultra naturalem vim suam, *ignis ardebat undique*, quando videlicet ignis simul cum imbre et grandine ferebatur, ut dictum est, *ut iniquam terræ nationem exterminaret*, id est, Ægyptios dire vexaret, et quosdam eorum occideret.
- Pro quibus*, id est vice et loco tantarum plagarum, *angelorum esca*, scilicet manna ministerio angelorum exhibito ac descendente, *nutrivisti populum tuum Israel, et paratum panem de cælo prestitisti illis sine labore*. Nam angeli formaverunt man-

- na in cœlo aërio, et fecerunt illud simul cum rore descendere. Filii autem Israel collegerunt manna, quod erat quasi semen coriandri, et inde fecerunt panes : ita quod sine eorum labore manna pervenit ad eos. *Omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.* Naturalis sapor mannæ fuit unus: De quo scriptum est : *Mane ros jacuit per circuitum castrorum, et apparuit in solitudine manna minutum, et quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram : quod erat quasi semen coriandri album, gustusque ejus quasi simillæ cum melle.* Ideo quod dicitur hic, habuisse omne delectamentum et omnis saporis suavitatem, non erat naturale, nec ex natura et vi mannæ, sed divina virtute: quemadmodum etiam ipsum manna in se (ut dictum est) dulce, videbatur iniquis insipidum : qui dixerunt, Anima nostra nauseat super cibo isto levissimo. Justis vero et Deo gratis sapiebat quasi omnium habens saporum suavitatem. Hinc subditur : *substantiam enim, id est opulentiam tuam, et dulcedinem, id est piam et caritativam munificentiam tuam, quam in filios adoptivos, quales tunc erant multi in Israel, habes, ostendebus per tam præclarum miraculum, et delicatam justorum illorum refectionem; et deserviens manna uniuscujusque justis voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur, id est ad præbendum talem saporum, qualem talium quisque optavit, sapiendo nunc ut panis, nunc ut carnes, nunc ut pisces.*
- 21 *Nix autem et glacies, id est nix et grandines (quæ sunt aquæ congelatæ, et cum igne, ut dictum est, descendebant), sustinebant vim ignis, et non tabescebant, id est, absque sua corruptione et liquefactione sustinebant supernaturaliter ignis illius calorem : ut scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis, id est, quatenus filii Israel adverterent, et super hoc gratias Deo referrent zelo justitiæ, quod ignis ille ardens in grandine, et in pluvia coruscans, destruxit terræ nascentia Ægyptiorum. Hoc autem iterum, ut*
- 22 *nutrirentur justis, ignis etiam suæ virtutis oblitus est : id est, hoc rursus mirabile fuit, quod ignis suam naturalem actionem non exercuit in quibusdam, ut justis nutrirentur ex his, quæ ignis (ut naturaliter potuisset) non consumpsit. Aliqui autem exponunt istud de Anania, Azaria, Misaele : quos ignis fornacis non læsit, ut nutrirentur, id est, in vita manerent, atque reficerentur. Alii applicent istud ad filios Israel in Ægypto, qui habitabant ibi in terra Gessen : quam ignis ille Ægyptios vastans, non intravit, nec Hebræorum læsit jumenta, quum tamen naturaliter se forsitan diffudisset in terram Gessen, et læsisset ibidem pecora Hebræorum.*
- 23 *Creatura enim etiam inanimata tibi factori deserviens, excandescit, id est, acuitur, et quasi ira fervens, intense movetur, in tormentum, id est ad inferendum pœnas, adversus injustos, id est ipsis injustis ac reprobis, non ad bonum correctionis, sed ad malum extremæ perditionis eorum; et lenior, id est mitior ac convenientior, fit ad benefaciendum pro his qui in te confidunt, id est sperantibus in te, ad profectum ac salutem ipsorum, finaliter tamen ad honorem et gloriam tui ipsius, qui es universorum ultimus finis, ad quem omne bonum est referendum, qui et propter te ipsum operatus es omnia.*
- 24 *Propter hoc et tunc omnia transfigurata, id est ignis, aqua, manna, de quibus jam dictum est, mutata tunc a naturali cursu, proprietate, et actione, ita quod ignis in aqua plus viguit, sicut præhabuit est, omnium nutrici gratiæ tuæ, id est tuæ gratiositati, seu gratiosæ voluntati omnibus providenti, deserviebant, obediendo eidem ad nutum, ad voluntatem horum qui a te desiderati sunt, id est juxta desiderium et petitionem filiorum Israel, quorum profectum et salutem specialiter desiderasti : de quibus locutus es Moysi : Quis det talem eos habere mentem, ut bene sit eis? Et alibi per Prophetam : Utinam attendisses mandata mea. Ut scirent filii tui, quos dilexisti, Domine, id est filii Is-*

Exod. xvi,
21, 31.

Ibid. 13, 14,
31.

Num. xxi,
5.

Dan. iii, 50.

Exod. ix,
26.

24

Prov. xvi,
4.

25

Deut. v, 29.

Is. xlviii, 18.

26

rael specialiter tibi cari, quibus in veteri A Testamento multa et magna beneficia specialia, tam spiritualia quam corporalia tribuisti. De quibus scriptum est : Non est alia natio tam grandis ; et rursus, Te elegit Dominus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram, quia dilexit vos Dominus. *Quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines*, id est, quod non soli fructus nati ex terra, ipsos homines alunt ; *sed sermo tuus*, id est tua instructio et doctrina, *hos qui in te crediderunt* fide formata, *conservat* in esse statuque gratiæ ac virtutum : et sic spiritualiter reficit atque vivificat eos, juxta illud : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Ideo admonemur per Apostolum : In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras.

27 *Quod enim ab igne non poterat exterminari*, scilicet manna, quod coquebatur et indurabatur ad ignem, *statim ab exiguo solis radio calefactum tabescebat*, id est liquefiebat, *ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam* : id est, quatenus cunctis filiis Israel innotesceret, quod ante solis ortum, adspectum, seu elevationem notabilem super nostrum horizontem, vel antequam sol magnum in terra calorem produceret, oportuit eos accedere ad colligendum manna : quod vocatur benedictio Dei, id est donum ab eo gratis exhibitum. Unde et Abigail primo Regum ait ad David : Accipe benedictionem ancillæ tuæ, id est escam quam attuli ad te. Hinc in

28 Exodo fertur : Colligebant mane singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum ; quumque in caluisset sol, liquefiebat. *Et ad ortum lucis te adorare*, id est statim sole oriente, et radios super terram diffundente, te invocare, et grates tibi refundere pro beneficiis tuis.

Itaque, quod ait, Oportet ad ortum lucis te adorare, non est intelligendum quod secundum legem Moysis jussum aut licitum fuerit adorare versus orientem, sed ad occidentem : quia et tabernaculum Moysis templumque Salomonis respiciebant ad occidentem, et ab oriente intrabatur in ea. Nam in Exodo jussum fuit, versus occidentem fieri adorationem : et hoc, ut populus Israel veri Dei cultor, a gentibus distingueretur, qui fere omnes versus orientem orabant, ad honorem solis ac planetarum, qui omnes ab illa cœli parte super terram ascendunt. Hinc ab Ezechiele increpantur, qui versus orientem orabant. Hinc, quod dictum est, Ad ortum solis, non denotat situm loci, sed certam temporis horam : de qua loquitur Isaias, De mane vigilabo ad te ; et Psalmista, Mane adstabo tibi, et videbo. Unde et in Ecclesiastico legitur : Sapiens cor suum tradet ad vigilandum diluulo, ad Dominum qui fecit illum.

Sic ergo oportet adorare, et Deo regratiari. *Ingrati enim spes, tanquam hibernalis*, id est hiemalis, *glacies tabescet* : id est, spes ingratorum non consequetur salutem ; sed sicut glacies calore cito dissolvitur, sic illa privabitur optato effectu ; *et disperiet tanquam aqua supervacua* : id est, omnino peribit, et ipse ingratus damnationem incurret, sicut aqua superflua defluendo cito percurrit ac deficit. Hinc dictum est supra : Spes impii tanquam lanugo ; et in Psalmo, Iter impiorum peribit. In Job quoque legitur de iniquo : Ecce spes ejus frustrabitur eum, et videntibus cunctis præcipitabitur. Sic et spes perfidorum Judæorum, regem Messiam adhuc præstolantium, et Domino Jesu Christo ingratisissimorum, quæ spes frigore infidelitatis atque duritia obstinationis instar glaciæ constricta est, apparente Sole justitiæ Christo Domino penitus confundetur.

Deut. iv, 7.
Ibid. vii, 6,
3.

Ibid. viii, 3 ;
Math. iv,
4.
Jacob. i. 21.

Cf. Exod.
xxvi, 22, 23 ;
Ezech. viii,
16.

Ezech. viii,
16.

Is. xxvi. 9.
Ps. v, 5.

Ecclesi.
xxxix, 6.

29

Sap. v, 15.
Ps. i, 6.
Job xl, 28.

ARTICULUS XVII

ELUCIDATIO CAPITULI SEPTIMIDECIMI : MAGNA ENIM SUNT JUDICIA TUA, DOMINE.

- 1 **Q**UAM diversimode Deus se habeat circa A electos et reprobos, hic docetur. *Magna enim*, id est sancta, justa, sapientialia et præelara, *sunt judicia tua, Domine*, id est decreta sapientiæ atque justitiæ tuæ, seu earundem effectus, in rationalibus creaturis, censuræ quoque sapientiæ tuæ in temetipso. Unde ait Psalmista : *Justitia tua sicut montes Dei ; judicia tua abyssus multa*. Hinc clamat Apostolus : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus !* Unde B et in Apocalypsi fertur : *Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens ; justa et vera, judicia tua. Horum judiciorum ratio potest esse occulta, non autem injusta. Et inenarrabilia verba tua*, id est, verba illa interna, quæ tu, Deus, in cordibus loqueris electorum, plene exprimi nequeunt : præsertim profundiora illa eloquia et secreta, quæ melius intelligi possunt quam eloqui. Unde et sanctus Apostolus affirmat se audivisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. In Ecclesiastico C quoque oratur : *Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis. Frequenter etiam per verba designantur facta, seu opera quæ significantur per verba : quæ Dei opera frequentè inenarrabilia sunt. Propter hæc indisciplinata animæ erraverunt* : quæ tua judicia non verentur, nec tuis obediunt verbis, sed incultæ sunt moribus atque indomitæ : quales fuerunt Egyptii, de quibus subjungitur :
- 2 *Dum enim persuasum habent iniqui*, id est, quoniam sibi ipsis persuaserunt *posse dominari nationi sanctæ*, id est Israeliticæ plebi, quam putabant non posse liberari a Deo suo de servitute ipsorum ; *vinculis tenebrarum*, id est infidelitatis et errorum suorum, *et longæ noctis*, id est obstinatæ excæcationis, *compediti*, id est mente ligati et capti : vel, Vinculis tenebrarum palpabilium quas sustinuerunt, et longæ noctis, quia tribus diebus duravit illa caligo, ut legitur in Exodo ; *inclusi sunt * tectis* : quia intra tantum tempus nullus se movit de loco suo ; *fugitivi* : quia timore imminentium plagarum, quandoque hinc inde fugerunt ; *perpetuæ providentiæ jacuerunt*, id est, divinæ providentiæ erant, vellent nollent, subditi et prostrati, sustinendo inevitabiliter pœnas quas Deus eis inferre præordinavit.
- 3 *Et dum putant se latere in obscuris peccatis*, id est divinæ providentiæ non patere in occultis peccatis, quæ vel secreta, vel in tenebris faciunt, juxta illud : *Et dixi : Forsitan tenebræ conculcabunt me ; et nox illuminatio mea in deliciis meis*. De quibus ait Propheta : *Quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Dominus non videt. Tenebroso oblivionis velamento dispersi sunt*, id est propter suam teterrimam oblivionem, qua oblivisebantur Dei : qua corda eorum erant operta tanquam velamento, sicut ait Apostolus, *Tenebris obscuratum habentes cor ; paventes horrende*, id est, terribiliter formidantes ex plagis imminentibus aut inflictis, *et cum admiratione nimia perturbati* : quia de tanta sua devastatione ac dejectione maxime mirabantur ac turbabantur, videntes filios Israel, quos paulo ante pro nihilo reputabant et oppresserunt, tam inopinate superiores eis effectos, seu desuper defensatos : ita quod rex Egypti compulsus est veniam postulare a Moyse, et liberationem a plagis immissis.

Exod. x, 22.

* sub

3

Ps. cxxxviii,

11.

Is. xxix, 15.

Ephes. iv,

18.

Exod. viii,

8, 28; ix, 28;

x, 17.

4 *Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat* : id est, etiam in suis latibulis in quæ confugerunt, ex plagarum horrore vehementer timebant; *quoniam sonitus descendens*, id est de aere veniens, puta tonitruum, vel quicumque aeris fragor, *perturbabat illos* : homines enim in adversitatibus et diffortuniis positi, faciliter perterrentur; *et personæ tristes illis apparentes, pavorem illis præstabant*. Homines quippe formidolosi et angustiis pleni, patiuntur in somno, imo et in vigilia, tempore noctis præsertim, imaginationes terribiles; et sæpe apparent eis miserabilium personarum phantasmata, timorem eis incutientia : ad quod demones sæpe cooperantur. Ideo fertur in Psalmo : Misit in eos iram indignationis suæ, immissiones per angelos malos. Nam et sanctus Job in percussione positus, dixit : Terrebis me per somnia. *Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere* : id est, ignis nulla sua claritate aut vi poterat Ægyptiis lucem exhibere triduo illarum palpabilium tenebrarum, propter nimiam densitatem earum; *nec siderum limpida flammæ*, id est claræ scintillationes et irradiationes stellarum, *illuminare poterant illam noctem horrendam* tam diu durantem : vel quia aer capax non fuit, nimium ingrossatus, ut aliqui dicunt; vel, ut potius creditur, quoniam sicut Deo jubente sol radios suæ lucis subtraxit Ægyptiis tribus diebus, sic planetæ et stellæ noctibus illis.

6 *Apparebat autem illis subitaneus ignis timore plenus*. Hoc dispensative contingere potuit ad majorem Ægyptiorum afflictionem, ut suam insipientes dispositionem et cladem, ad modicam moram gravius angustiarentur. Unde subjungitur : *et timore percussus illius, quæ non videbatur, faciei*, id est, valde perterriti imaginaria apparitione facierum miserabilium, quæ in veritate non aderant, *æstimabant deteriora esse quæ videbantur*, id est, putabant quod magis periculosa et nociva essent quæ apparebant, quam erant : sicut

A communiter putant hi, quibus talia apparent in somno.

Et magicæ artis appositi erant derisus : 7

id est, ceteris miseriis et flagellis Ægyptiorum apposuit Deus irrisiones et confusiones magorum et maleficorum : quos Pharaon advocavit, ut resisterent Moysi; cœperuntque ei resistere, sed defecerunt, non valendo producere scinifes, ut dicitur in Exodo. Et paulo post fuerunt vulnerati ulceribus vesicarum turgentium, ita quod stare non poterant coram Moyse, nec se ipsos, nec alios adjuvare, ut patet in Exodo. Hinc additur : *et sapientiæ gloriæ correctio* : id est, Deus addidit illis correctionem vanæ gloriationis, qua de sapientia magorum gloriabantur : quam gloriationem Deus correxit *cum contumelia*, ostendens magorum insipientiam, per confusibilem ipsorum vulnerationem præfatam. *Illi enim, scilicet magi, qui promittebant timores et perturbationes expellere se ab anima languente*, id est, qui præsumperunt et asseruerunt quod ab Ægyptiis expellerent anxietates et inquietudines, quas sustinuerunt ex plagis Dei, *hi cum derisu pleni timore languebant*, id est, sicut et ceteri vulnerati fuerunt, ac territi ex flagellis Altissimi. *Nam etsi nihil illos ex monstris perturbabat*, id est, quamvis magi illi non terrebantur ex monstrorum terribilium facierum apparitione, quoniam assueti erant talia sæpe videre : quemadmodum Balaam, alloquente eum asina sua, non fuit turbatus, utpote talibus monstris assuetus, secundum Augustinum; *transitu animalium, et serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant* : quia postquam in se ipsis experti fuerunt acerbissimam plagationis eis inflictæ, cœperunt timere, etiam solo aspectu ac sonitu animalium nocivorum. Hinc ad Timotheum scribit Apostolus : Quemadmodum Jannes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati. Sed ultra non proficient : insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. *Et aerem quem nulla ratione quis effugere posset*, id est,

Exod. vii, 11, 12, 22; viii, 7.

Ibid. viii, 18.

Ibid. ix, 11.

8

9

Num. xxii, 28-30.

II Tim. iii, 8, 9.

Ps. lxxvii, 49.

Job vii, 14.

5

B

C

D

sine cujus respiratione nemo potest vivere, *negantes se videre* : non quod aer sit exteriori visu directe visibilis, sed mediante luce perceptibilis : quem, durante densitate palpabilium tenebrarum, ita percipere non valebant.

Frequenter enim præoccupant pessima, id est, maxima pœnalia mala sæpe præveniunt, seu citius adesse putantur quam adsint, *redarguente conscientia*, id est ex remorsu propriæ conscientiæ, qua impius sibi suorum conscius vitiorum suspicatur sibi assidue adversa instare, quæ se noscit promeruisse. *Quum sit enim timida nequitia*, id est, timidum faciat hominem, ratione prætaeta : propter quod fures et latrones semper sunt pavidi, metuentes jugiter deprehendi; *dat testimonium condemnata*, id est, accusat se ipsam, et juste se damnari testatur atque puniri ipsa sua inordinata formidine. Alii habent : Data est in omnium condemnationem, id est, a Deo iudice ordinatur ad ipsorum reorum punitionem et condemnationem. Inordinatus etenim animus, sibi ipsi frequenter est gravis; et timor quem parit nequitia in suo subjecto, est quædam ejus punitio.

Semper enim præsumit sava perturbata conscientia : id est, conscientia nequitiosa jugiter suspicatur, præsupponit, seu putat sibi adfutura et propinqua esse dura ferociaque tormenta. Sicque patitur supplicia antequam veniant : sicut et Leo Papa testatur, quod rea conscientia intra se patitur quidquid Dei bonitate differitur. *Nihil enim est timor* hujusmodi inordinatus, ex nequitia oriens eum sua matre, puta nequitia, *nisi præsumptionis præfatæ*, qua quis prava conscientia suspicatur sibi instare tormenta, *adjutorium* : quia fovet et auget talem præsumptionem, quam causat nequitia. Est quoque timor iste *proditio cogitationis auxiliorum* : quia ex timore solet procedere tremor corporis, pallorque vultus, adulatio et humiliatio quædam : ex quibus manifestatur, quod timens cogitat qualiter possit obtinere auxilia contra imminencia sibi adversa. *Et*

dum ab intro minor est exspectatio, id est, dum ex se ipso minus confidit se auxilia adepturum, minusque ea exspectat, *majorem putat potentiam ejus causæ, de qua tormentum præstat* : id est, eum ex cujus consideratione concipit metum et afflictionem in corde, reputat esse potentiorum ad nocendum sibi, quam est, et graviora putat sibi ab illo imminere adversa, quam imminet. Timor namque dejecit eum, pusillanimumque constituit : sed et ipsa irrefrenata passio timoris, a recto abducit B iudicio rationis, sicut et ceteræ passiones.

Denique his concordat quod apud Job legitur : *Sonitus terroris semper in auribus impii*; et quum pax sit, ille insidias suspicatur. Itemque : *Angustia vallabit impium*, sicut regem qui paratur ad prælium. Quod etenim impius intulit alteri, suspicatur sibi posse inferri. Econtra, nihil quietius innocente sinceraque mente, quæ sicut non nocuit proximis, sic nec sibi præsumit nocendum esse ab illis. Hinc innocentia, justitia, sapientia vera, præstant fiduciam et confidentiam bonam, et imperterritum statuunt animum. Propter quod ait Scriptura : *Fugit impius nemine persequente*; justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit. Et rursus Sapientia ait : *Qui me audierit, absque terrore quiescet, et abundantia perfruetur, malorum timore sublato*. Unde habetur de Juda, qui cum fratribus suis non vere accusabatur de furto : *Accedens autem propius, confidenter ait*. Aristoteles quoque fatetur, quod hi qui melius habent se in divinis, sunt fiduciæ melioris.

Sequitur de Ægyptiorum punitione. *Illi autem qui in potentem venere noctem*, id est Ægyptii, qui inciderunt in tempus illud tenebrosum palpabilium tenebrarum, *et ab infimis et ab altissimis supervenientem* : id est, quæ nox causabatur partim ex terra et aqua, id est ex vaporibus et exhalationibus ascendentibus de terra et aqua, et ingrossantibus aerem; partim vero ex causa altissima, scilicet divino imperio, angelicoque ministerio, atque ex

Job xv, 21.

Ibid. 24.

Prov. xxviii, 1.

Ibid. i, 33.

Gen. xlii, 18.

43

spissitudine nubium, illuminationem aeris A impedientium, ut aliqui dicunt : verius tamen putatur, quod ex supernaturali subtractione radiorum solarium; *eundem somnum dormientes*, id est somnum gravem et tædiosum, nocti illi consimilem; *aliquando monstrorum* eis in somno terribiliter apparentium, ut dictum est, *exagitabantur timore*; *aliquando animæ deficiebant traductione*, id est separatione a corpore. Nam intra triduum illud multi Ægyptiorum præ timore et angustia obierunt; et, ut narrant Hebræi, multi quoque ex filiis B Israel, qui nolebant exire Ægyptum, tunc obierunt. Ideoque Deus tam diu protraxit tenebras illas, ne Ægyptii mortem perciperent Hebræorum. Vel, Animæ Ægyptiorum deficiebant traductione, id est, nimia terribilium rerum imaginatione, quasi extra se ducebantur, debilesque fiebant. *Subitaneus enim illis Ægyptiis, et insperatus*, id est improvisus, *timor supervenerat* ex plagis eis inflictis. Talis autem timor plus torquet, quoniam jacula prævisa minus feriunt. Nam in Exodo, ubi de plaga C tenebrarum illarum tractatur, non legitur Deus præadvisasse Ægyptios de hac plaga : sicque improvise creditur eis supervenisse. — Præterea nox illa vocatur potens : primo, quia tam diu duravit; secundo, quia tenebrosissima fuit; tertio, ratione suorum effectuum prædictorum, per quos ita afflixit Ægyptios.

14 *Deinde si quisquam ex illis decidisset ex timore in terram, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus* : id est, in loco quo cecidit, mansit absque vinculis ita detentus, ac si fuisset incarcerationatus. Nam tribus diebus nullus illorum se movit de loco suo, nec vidit proximum suum. Et sumitur hic *si*, pro *quia*, quemadmodum in verbis sequentibus. *Si enim rusticus quis erat, aut pastor pecorum, aut agri laborum operarius*, id est cultor agrorum, quales utique multa millia fuerant in Ægypto, *præoccupatus*, id est improvise preventus, *esset tenebris illis, et lapsus in eas in agro, aut alibi ubicumque, ineffugibi-*

lem sustinebat necessitatem : id est, inevitabiliter cogebatur manere in loco illo, evadere nequies, nec cernere valens quo iret. *Una enim catena*, id est conclusione et detentione, *tenebrarum* illarum, *omnes Ægyptii erant colligati*, non valentes locum mutare : et ita erant attoniti ac formidolosi, quod quidquid audierunt, intulit eis timorem : quemadmodum homo vehementer formidans, terretur ex sonitu folii, aut strepitu muris. Hinc subditur :

Sive spiritus, id est ventus, *sibilans, aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis nimium*, id est sonus causatus ex cursu aquarum, *aut sonus validus præcipitatarum petrarum*, id est lapidum a sursum projectorum deorsum, *aut ludentium animalium cursus invisus*, id est factus extra intuitum Ægyptiorum illorum, *aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo*, utpote ex repercussione reflexus; *deficientes faciebant illos præ timore*, id est, debilitabant Ægyptios, qui ex prædominante timore jugiter suspicabantur sibi grandia imminere pericula.

Omnis enim orbis terrarum, id est totus mundus, *limpido illuminabatur lumine*, id est claro lumine solis, *et non impeditis operibus continebatur* : id est, proprios actus expedite naturaliterque exereuit, dempto territorio Ægyptiorum. Unde subjungitur : *Solis autem illis superposita erat gravis nox*, durans per triduum. Alibi vero dies et nox consueto cursu fiebant. *Imago tenebrarum, quæ superventura illis erat* : id est, nox illa fuit figura, imago et signum infernalium tenebrarum : in quas erant descensuri post vitam hanc, quia non fuerunt conversi, saltem pro parte majori. *Ipsi ergo sibi erant graviores tenebræ* : id est, propria incredulitate ac obstinatione plus obtenebraverunt se intus, quam forinsecus obscurebantur; suisque sceleribus fuerunt sibi causa quod corruerunt in tenebras infernales, temporalibus illis tenebris graviores.

17

18

19

20

Exod.x.22.

Exod. x,
23.

ARTICULUS XVIII

DECLARATIO CAPITULI OCTAVIDECIMI : SANGTIS AUTEM TUIS MAXIMA ERAT LUX.

- R**ECITANTUR adhuc in isto capitulo effectus divinæ justitiæ circa Ægyptios, effectus quoque pietatis divinæ circa Hebræos. *Sanctis autem tuis*, scilicet filiis Israel, inter quos erant aliqui sancti et justi, aliorum comparatione perpauci, *maxima erat lux*: quia non solum illuminabantur forinsecus sole isto materiali, visibili, sed multo salubrius intus, Sole sapientiæ: de quo supra dixerunt iniqui, Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Quamvis autem sol materialis non luxit eis splendidius quam aliis gentibus, tamen dicitur eis maxima lux fuisse, juxta consuetudinem Scripturarum, in quibus luminaria cæli dicuntur obscurari, dum homines quibus lucent incidunt in magna adversa, et clarius relucere, dum homines prosperantur. *Et horum quidem*, scilicet Hebræorum, *vocem audiebant* Ægyptii eis viciniore, quia Hebræi alta voce Deum laudabant: *sed figuram*, id est personas et præsentialem lineamentorum corporum eorumdem imaginem, *non videbant* Ægyptii in præfatis tenebris triduo constituti. *Et quia non et ipsi eadem passi sunt*, id est, ex quo Hebræi non sunt puniti per easdem plagas, per quas Ægyptii puniebantur, *magnificabant*, id est, magnifice laudabant, *te, Domine; et qui ante læsierant*, id est Hebræi ab Ægyptiis multipliciter injuriati atque afflicti in rebus, personis, atque infantulis suis, *quia non lædebantur* plagis Ægyptiorum, *gratias tibi agebant; et ut esset differentia* inter eos et Ægyptios, *te Deum petebant*, id est, te verum Deum invocabant, Ægyptii vero deos suos.
- 1** *Propter quod ignis ardentem columnam duccm habuerunt ignota via*: id est, dedisti eis columnam ignis, quæ eos præces-
- 2**
- 3**
- 4**
- A** sit in aere, mota ab angelo, et viam quam ante non ambulaverant, ipsis monstravit; *et solem sine læsura boni hospitii præstitisti*, id est, contulisti eis in die ducatum solis sine læsura, per columnam nubis, quæ in die viam monstravit, et contra solis ardorem ac læsionem super Hebræos obumbravit, refrigerium eis præstans: solem, inquam, boni hospitii, quia duxit ad bonum hospitium aerem illustrando. Non quod filii Israel hospitabantur in via illa in domibus aliorum; sed in propriis tentoriis papilionibusque manserunt, ubi nubes quievit: quoniam juxta motum et quietem nubis, procedebant et quiescebant, prout omnia ista in Exodo per diversa narrantur capitula.
- Digni quidem illi*, puta Ægyptii, *carere luce* solis, qua caruerunt in triduo illo; interiori quoque illuminatione Solis justitiæ. Imo iniqui omnibus Dei beneficiis sunt indigni, et pane quo vescuntur, et aere quem respirant, et terra quam calcant. *Et pati carcerem tenebrarum*, id est aerem illum tenebrosissimum, quo tanquam in carcere tenebantur, non valentes se movere de loco; *qui inclusos custodiebant filios tuos*, id est, filios Israel diu tenuerunt in terra sua sic coarctatos, quod eam egredi non valebant, *per quos incipiebat incorruptum legis lumen sæculis dari*, id est splendor et veritas legis Moisaicæ, quæ data est a Deo in monte Sinai, et quinquagesimo die post exitum de Ægypto cœpta est dari; imo in Ægypto, quando Deus præcepit Moysi qualiter doceret filios Israel ritum celebrandi manducandique pascha, et qualiter sanctificaret Deo omne primogenitum filiorum Israel, pecorumque eorum, prout in Exodo legitur.

Exod. xiv,

19.

Ibid. xiii,

21.

Ibid. xl, 34,

35; Num. ix,

17-23.

4

Exod. xxxi,

18; xix, 1.

Ibid. xii, 1-

20, 43-49.

Ibid. xiii, 2.

Sap. v, 6.

Ezech. xxxii, 7, 8.

Is. xxx, 26.

Exod. xiii, 21.

Quamvis autem lex Moysis primo data sit filiis Israel, consequenter tamen hoc factum est ad aliarum gentium illuminationem : quia et multi gentilium ante adventum Christi fuerunt ad eam conversi; vel saltem unum verum Deum ex ea colere didicerunt : sicut et Ptolemæus rex, ad cuius instantiam translati sunt libri veteris Testamenti. Deinde per Christum et ejus Apostolos, libri legis ac Prophetarum ad totius mundi profectum deducti sunt.

5 *Quum cogitarent Ægyptii, justorum, id est Hebræorum, occidere infantes, id est masculos infantulos submergere : quod non solum cogitaverunt ac decreverunt, sed et opere compleverunt ad tempus, ut legitur in Exodo; et uno exposito filio, scilicet Moyse, qui fuit in fiscella positus in flumine, et liberato, id est sublato de aqua ad imperium filia Pharaonis, ut in Exodo describitur : quod factum est in traductionem illorum, id est ad extirpationem et mortem Ægyptiorum, qui per Moysen sunt vastati; vel, In traductionem, id est educationem Hebræorum per Moysen ex Ægypto. Multitudinem filiorum abstulisti, id est, primogenitos Ægyptiorum occidisti, in pœnam crudelitatis eorum commissæ in Hebræorum infantulos, prout in Exodo recitatur; et pariter illos perdidisti in aqua valida, id est, in mari Rubro submersisti Ægyptios.*

6 *Illa enim nox, in qua omne primogenitum Ægypti percussum est, ante est cognita a patribus nostris. Deus enim prædixit eam Moysi, et per Moysen prænuntiata est universo populo suo, ut in Exodo legitur. Ut vere scientes patres nostri quibus juramentis, id est promissionibus Dei juramento firmatis, crediderunt : nam, ut patet in Genesi, Deus frequenter promisit atque juravit sanctis patriarchis, Abrahæ, Isaac, Jacob, dare eorum posteritati terram promissionis; animæquiores essent, id est, longanimius sustinerent dilationem impletionis promissionum illarum, placatioresque essent interim in adversis.*

7 *Suscepta est autem a populo tuo sanitas*

quidem justorum, id est, a populo Israel gratanter acceptata est liberatio sui ipsorum, qua a plagis Ægyptiorum erepti sunt; injustorum autem exterminatio, id est, etiam devastationem Ægyptiorum populus tuus gratanter accepit, gaudens zelo justitiæ de adversariorum suorum punitione : juxta quod scriptum est, Lætabitur justus quum viderit vindictam. Sicut enim læsisti adversarios nostros Ægyptios, sic et nos provocans ad amorem tuum, et ad gratiarum actionem, magnificasti per multa et magna beneficia atque miracula.

Abconse enim sacrificabant justii pueri bonorum : id est, filii Israel posterietorum Patriarcharum, occulte in Ægypto immolabant agnum paschalem, metu Ægyptiorum, ut Exodus refert; et justitiæ legem, id est præceptum illud justum de agno paschali, unanimiter impleverunt. Postea quoque legem Moysis concorditer acceperunt, atque implere proposuerunt, dicentes Moysi : Loquere tu nobis, et audiemus; et postea, Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et erimus obedientes.

Similiter bona et mala recepturos justos : id est, audientes quod justii interdum paterentur non solum prospera, sed item adversa, concorditer disposuerunt hoc acceptare; Patri jam decantantes laudes, id est, Deo omnium creatori super hoc laudes et gratiarum actiones caentes : juxta illud Judith : Non ulciscamur nos pro his quæ patimur; sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quasi servi qui corripimur, ad emendationem, et non ad perditionem nostram evenisse credamus.

Resonabat autem inconveniens inimicorum vox, id est confusa et deordinata vociferatio Ægyptiorum, in suis plagis ululantium et insanientium; et flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium, id est Ægyptiorum, qui deplorabant primogenitos suos occisos. Verumtamen primogeniti sic occisi, non fuerunt omnes infantes, imo multi eorum fuerunt virilis ætatis. Vel sensus est, quod audiebatur fle-

Ps. LVII, 11.

8

Exod. XII, 6.

Ibid. XX, 19.

Ibid. XXIV,

3, 7.

Judith VII,

26, 27.

10

Exod. XII,

30.

- bilis seu miserabilis vox infantum ploratorum, id est frequenter plorantium : quia in plagis illis infantes et pueri Ægyptiorum assidue flebant. *Simili autem pœna servus Ægyptius cum domino suo Ægyptio afflictus est* : quoniam servi communicabant, dominis suis in vitiis contra filios Israel; *et popularis*, id est vulgaris, *homo cum rege Pharaone similia passus est. Similiter ergo omnes Ægyptii*, nobiles et ignobiles, *uno nomine mortis*, id est violenta morte occisos, *mortuos habebant innumerales* : et sumitur hic, Omnes, collective, non distributive. Hinc legitur in Exodo : *Factum est in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, a primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio ejus, usque ad primogenitum captivæ, quæ erat in carcere, et omne primogenitum jumentorum. Nec enim ad sepeliendum mortuos vivi sufficiebant* : siquidem in tota Ægypto non erat domus in qua non erat mortuus; *quoniam uno momento*, id est improvise ac subito, *quæ erat præclarior natio eorum, exterminata est*, id est, nobiliores Ægyptiorum simul cum rege suo in mari Rubro submersi sunt.
- 11 *De omnibus enim Ægyptiis non credentes Deo vero ac Moysi, propter beneficia, quæ Deus impendit Ægyptiis, liberando eos frequenter a plagis inflictis : post quarum cessationem manserunt in suis duritiis; tunc quum primum fuit exterminium*, id est interfectio, *primogenitorum, sponderunt populum Dei se esse*, id est, ex magna formidine ceperunt se Deo subji-
- 12 *De omnibus enim Ægyptiis non credentes Deo vero ac Moysi, propter beneficia, quæ Deus impendit Ægyptiis, liberando eos frequenter a plagis inflictis : post quarum cessationem manserunt in suis duritiis; tunc quum primum fuit exterminium*, id est interfectio, *primogenitorum, sponderunt populum Dei se esse*, id est, ex magna formidine ceperunt se Deo subji-
- 13 *De omnibus enim Ægyptiis non credentes Deo vero ac Moysi, propter beneficia, quæ Deus impendit Ægyptiis, liberando eos frequenter a plagis inflictis : post quarum cessationem manserunt in suis duritiis; tunc quum primum fuit exterminium*, id est interfectio, *primogenitorum, sponderunt populum Dei se esse*, id est, ex magna formidine ceperunt se Deo subji-
- 14 *Dum enim medium silentium contineret*
- A *omnia*, id est, cuncta ista inferiora in nocturno essent silentio : quod medium fuit inter exordium et terminum noctis; *et nox in suo cursu medium iter haberet*, id est, in medio esset suæ durationis, consistentis in continuo fluxu, quum sit de numero successorum. Unde jam allegatum est : Factum est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum. *Omnipotens sermo tuus*, id est unigenitus Filius tuus, Verbum æternum, ejus oculis omnia nuda sunt et aperta : de quo ait Propheta, Verbo Domini cœli firmati sunt; et Deus Pater, Eructavit eor meum verbum bonum; *Domine, exsiliens de cœlo, a regalibus sedibus*, id est cœlestibus thronis, *venit; durus*, id est rigorosus et justus, *debellator Ægyptiorum, in mediam exterminii terram prosilivit*, id est, a summo cœlo in omnem terram Ægypti descendit, et quasi saliens celerrime venit, non locum mutando, sed per angelum suæ justitiæ rigorem in Ægyptios exereendo. Aliqui vero per omnipotentem Dei sermonem, intelligunt jussionem Dei de occisione Ægyptiorum.
- B *Gladius acutus*, id est similis ensi omnia incidenti : quia cuncta quæ tetigit, interfecit. Nam et de increato Dei Patris sermone ait Apostolus, quod penetrabilior sit omni gladio ancipiti. *In simulatum*, id est verum, non fictum, *imperium tuum de Ægyptiorum interitu portans*, id est, secum ferens et exsequens; *et stans per effectum suæ justitiæ, replevit omnia*, id est quedam de omnibus, *morte* : quia in qualibet domo Ægyptiorum occidit primogenitum unum, Deo sic providente quod in qualibet domo fuit primogenitus aliquis; *et usque ad cælum attingebat stans in terra*. Constat quod increatus sermo Dei sit incircumscrip-tus, sicut et Pater, et omnia impleat. Angelus vero executor attingebat usque ad cælum aerium, et quousque se sua actio extendebat. Angeli enim dicuntur esse in loco definitive; et sic in uno, quod non in alio, quoniam ubi operantur, ibi sunt.

Exod. xii,

29.

15

Hebr. iv, 13.

Ps. xxxii,

6.

Ps. xlii, 2

16

Hebr. iv,

12.

Exod. xii,

30.

17 *Tunc continuo visus somniorum malorum turbaverunt illos, scilicet Ægyptios, tam in occisione primogenitorum, quam paulo ante : quæ visiones imaginariæ et horrendæ, erant præsentia occisionum mox futurarum, aut signa præsentium, et excitationes dormientium ad percipiendum mortem primogenitorum; et timores supervenerunt insperati. Et alius alibi projectus semivivus, id est medius mortuus : id est, alius hic, alius ibi impellebatur a plaga sibi inflata, sive ab angelo percussente; propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis : id est, tam violenta, improvisa, atque horribili morte ostendebat, quod ob impietatem in infantes Hebræorum commissam (qui infantuli erant hinc inde in flumen projecti), taliter moriebatur. Visiones enim, quæ illos turbaverunt in somno, et immittebantur, ut creditur, ab angelis tenebrarum, juxta illud in Psalmo, Immissiones per angelos malos; hæc præmonebant, id est, plagam hanc designabant, ut tactum est, ne Ægyptii nescii quare mala patiebantur, perirent, id est, æternaliter damnarentur, nescientes ob quam culpam suam, mala illa pœnalia sustinebant : per quæ Dens, quantum in se fuit, ex sua pietate immensa admonuit ipsos, ut per tormenta illa suas adverterent culpas, et pœniterent, ac crederent, sicque per temporalia illa supplicia, evaderent sempiterna.*

18 *Tetigit autem tunc : non quando filii Israel erant adhuc in Ægypto, sed diu post, quando fuerunt in deserto : quod totum tempus, fuit tempus perrectionis ad terram promissionis. Ideo sic exponendum est : Tunc, quando erant in via ad obtinendam terram eis promissam, tetigit et justos, scilicet filios Israel, inter quos fuerunt aliqui justis, tentatio mortis, id est murmuratio contra Moysen et Aaron, morte digna, ac morte punita. Quæ tentatio fuit ambitionis atque invidiæ : quoniam Core cum suis, Dathan quoque et Abiron et Hon invidabant principatui Moysis et pontificio Aaron, dicentes : Sufficiat vobis*

19 *quod omnis multitudo sanctorum est, et in ipsis est Dominus : cur elevamini super populum Domini? prout Numerorum sextodecimo scriptum est. Et commotio in eremo facta est multitudinis, id est seditio multorum contra Moysen et Aaron : non solum ducentorum quinquaginta virorum, qui cum Core fuerunt, et thurificando combusti fuerunt; sed et multorum milium, qui absorptis Dathan, Abiron et Core a terra, commoti sunt valde. Unde in Numeris legitur : Murmuravit autem omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen et Aaron, dicens : Vos interfecistis populum Domini. Sed non diu permansit ira tua, id est, pœna propter hoc scelus a Deo illis inflata, cito sortita est finem.*

20 *Properans enim homo sine querela, id est Aaron, pontifex justus, deprecari pro populis, qui murmuraverunt, atque incendio puniebantur, proferens servitutis sue scutum, id est spirituales armaturam sui pontificalis officii, utpote orationem : arma etenim sacerdotis, sunt orationes et lacrimæ, ut sanctus ait Ambrosius; et per incensum deprecationem allegans, id est, thurificando exorans eum allegatione meritorum sanctorum Patriarcharum : quorum merita allegavit, ut oratio sua illorum meritis exaudibilior fieret. Allegans quoque (ut probabile est) promissiones divinitus factas Abraham, Isaac, et Jacob, pro posteris eorum, de introductione ipsorum in terram promissionis. Sic namque et Moyses allegans oravit, quando filii Israel aureum vitulum adoraverunt. Restitit ira, id est punitioni murmuratorum, et finem imposuit necessitati, id est angustiae mortis, quam multi tunc sustinuerunt; ostendens quoniam tuus est famulus : per hoc namque quod tam ferventer oravit pro murmurantibus contra ipsum adversariis suis, et quod tam cito ac mirabiliter exaudiebatur a Domino, patuit quod vere esset minister placitus Deo, et pontifex dignus.*

A quod omnis multitudo sanctorum est, et in ipsis est Dominus : cur elevamini super populum Domini? prout Numerorum sextodecimo scriptum est. *Et commotio in eremo facta est multitudinis, id est seditio multorum contra Moysen et Aaron : non solum ducentorum quinquaginta virorum, qui cum Core fuerunt, et thurificando combusti fuerunt; sed et multorum milium, qui absorptis Dathan, Abiron et Core a terra, commoti sunt valde. Unde in Numeris legitur : Murmuravit autem omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen et Aaron, dicens : Vos interfecistis populum Domini. Sed non diu permansit ira tua, id est, pœna propter hoc scelus a Deo illis inflata, cito sortita est finem.*

B multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen et Aaron, dicens : Vos interfecistis populum Domini. *Sed non diu permansit ira tua, id est, pœna propter hoc scelus a Deo illis inflata, cito sortita est finem.*

C *Properans enim homo sine querela, id est Aaron, pontifex justus, deprecari pro populis, qui murmuraverunt, atque incendio puniebantur, proferens servitutis sue scutum, id est spirituales armaturam sui pontificalis officii, utpote orationem : arma etenim sacerdotis, sunt orationes et lacrimæ, ut sanctus ait Ambrosius; et per incensum deprecationem allegans, id est, thurificando exorans eum allegatione meritorum sanctorum Patriarcharum : quorum merita allegavit, ut oratio sua illorum meritis exaudibilior fieret. Allegans quoque (ut probabile est) promissiones divinitus factas Abraham, Isaac, et Jacob, pro posteris eorum, de introductione ipsorum in terram promissionis. Sic namque et Moyses allegans oravit, quando filii Israel aureum vitulum adoraverunt. Restitit ira, id est punitioni murmuratorum, et finem imposuit necessitati, id est angustiae mortis, quam multi tunc sustinuerunt; ostendens quoniam tuus est famulus : per hoc namque quod tam ferventer oravit pro murmurantibus contra ipsum adversariis suis, et quod tam cito ac mirabiliter exaudiebatur a Domino, patuit quod vere esset minister placitus Deo, et pontifex dignus.*

D *Denique ad intelligendum hæc, recurrendum esset ad historiam libri Numero-*

Ps. LXXVII,
49.

Num. xvi,
1-3, 12-14,
41, 42.

Ibid. 31-33,
35, 46, 47.

Ibid. 3.

Num. xvi,
2, 35.

Ibid. 41.

21

Exod.
xxxii, 13.

rum : in qua inter cetera legitur, quod **A**vebatur ad residuos. Unde subjungitur, *et divisit illam quæ ad vivos ducebat viam*, id est, transitum ignis properantis ad viventes, impedivit ac repulit.

Num. xvi, 43-49. quum Moyses et Aaron ad tabernaculum confugissent, et Dominus vellet universam illam murmuratorum multitudinem repente occidere. Moyses dixit ad Aaron : Tolle thuribulum, et hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens cito ad populum, ut ores pro eis : jam enim egressa est ira a Domino, et plaga desævit. Quod quum fecisset Aaron, et cucurrisset ad mediam multitudinem, quam jam vastabat incendium, obtulit thymiama : et stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, et plaga cessavit. Et percussa sunt quatuordecim millia hominum.

22 *Vicit autem turbas*, id est improbitatem tribuum Israel, et præactam eorum plagam exstinxit, *non virtute corporis, nec armatura potentia*, id est non corporali fortitudine, nec armorum potentia : *sed verbo illum, qui se verabat, subjeit*, id est, oratione sua exstinxit ignem, qui plebem illam incenderat, et ex consequenti vexavit et ipsum Aaron illis compatientem. Vel per vexatorem illum, intelligitur **C**spiritus, ejus ministerio incendium infligebatur. *Juramenta patrum et testamentum confirmans*, id est, in sua oratione recolens et allegans, qualiter Deus cum jurejurando sanctis promiserat Patriarchis semini eorum dare terram promissionis, et qualiter testamentum iniit cum eisdem, et eum filiis Israel, in monte Sinai, quando et Moyses dixit : *Hic est sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus*. Vel sensus est, quod ipse Aaron Deum placando, impetravit firmam impletionem promissionum Dei factarum plebi præfate. *Quum enim jam acervatim cecidissent super alterutrum mortui*, id est, quum in præfato incendio, in quo tot millia sunt combusta, unus super alterum, et hi super illos, cum emulis corruissent : quia ex vehementia pœnæ agitabantur hinc inde, et unus alium impulit ac prostravit ; *interstitit*, id est, Aaron in medio stetit inter adhuc viventes, ac mortuos, *et amputavit*, id est, cessare fecit, *impetum* incendii, quod mo-

24

Denique ad tantam efficaciam orationis Aaron contulit et dignitas sui officii, qua erat vicarius Dei et repræsentativus ipsius : ad ejus officii commendationem Deus multa fecit per Aaron. Ideo subditur : *In veste enim poderis quam habebat, totus erat orbis terrarum*. Poderis dicitur vestis hyacinthina, seu linea, corpori sacerdotis adstricta, usque ad pedes ejus descendens. Porro, per orbem terrarum, intelligitur hic non solum terræ elementum, sed et sphaera aliorum elementorum ; et per vestem poderis, accipitur congeries quædam sacerdotalium seu pontificalium vestimentorum. Itaque in ornamentis seu vestibus pontificis repræsentative fuit mundus iste sensibilis : ad designandum quod pontifex fuit minister atque vicarius Creatoris ac Domini universorum. Feminalia etenim linea et tunica stricta, repræsentabant terram, quia ex terra nascitur linum ; circumvolutio baltei, Oceanum, qui ambit et cingit terram. Tunica hyacinthina per suum colorem significavit aerem : per ejus tintinnabula figurabantur tonitrua : et per mala granata, quæ ignei sunt coloris, coruseationes. Per superhumorale multiplex varietate ornatum, cælum siderum : et per duos illius onychinos, duo hemisphaeria, seu sol et luna. Per duodecim gemmas, duodecim signa zodiaci : quæ gemmæ positæ erant in rationali, ad innuendum quod in cœlestibus continentur rationes omnium terrenorum. Hinc medium ornamentum recte vocatum est rationale, quia rationibus cuncta sunt plena. Per eidarini significatum est cælum empyreum : per laminam auream nomine Dei inscriptam, ipse Deus gloriosus et adorandus, præsidens universis. — His concordat Hieronymus, dicens : Hebræi per byssum intelligunt terram ; per purpuram, mare, quia cochleis maris intingitur ; per hyacinthum, aerem, atque per coccum, ignem.

Et parentum magnalia, id est duodecim Patriarcharum nomina, *in quatuor ordinibus lapidum sculpta erant*. In rationali enim erant quatuor ordines gemmarum, distincti per ternarium, et in duodecim illis gemmis sculpta erant nomina duodecim Patriarcharum seu tribuum, in memoriam earum coram Deo. Hinc Dominus jussit : Pones in rationali quatuor ordines lapidum : in primo versu, id est ordine, erit sardius, topazius, et smaragdus ; in secundo, carbunculus, sapphirus, et jaspis ; in tertio, ligurius, achates, et amethystus ; in quarto, chrysolithus, onychinus, et beryllus. Inclusi auro erunt ; duodecim nominibus cælabuntur, singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus.

Et magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat : id est, sanctum, ineffabile, et proprium nomen tuum tetragrammaton, scriptum fuit in aurea lamina, diademati seu mitræ pontificali adjuncta.

25 *His autem ornamentis pontificalibus, ratione mysterii, cessit qui exterminabat*, id est ignis qui filios Israel præfatos incendit, *et hæc extimuit*, id est, per modum timentis se habuit ignis ille, non procedendo contra hæc ad residuos vivos. Magis autem cessit, et timuit Deum in istis, juxta tropum quo inanimata et irrationalia dicuntur Deum timere, juxta illud in Psalmo : Mare vidit, et fugit. Vel per illum qui exterminavit, intelligitur spiritus cujus ministerio fiebat illa punitio. *Erat enim sola tentatio iræ*, id est, sola illa punitio seu vindicta divinæ justitiæ erat *sufficiens* ad exterminandum totaliter filios Israel, nisi sic ipse Aaron subvenisset. Vel : Sola tentatio, id est murmuratio filiorum Israel contra Moysen et Aaron, fuit *sufficiens iræ*, id est causa sufficiens, provocans iram seu ultionem Dei adversus illos iniquos ad delendum eos, nisi pontifex Deum placasset.

Denique de significatione et mysticis rationibus sacerdotalium vestium et pontificalium ornamentorum, atque gemmarum et sculpturæ earum, super Exodum

A dictum est plenius, secundum Josephum, Hieronymum, Bedam, aliosque doctores. *Exod. art. LV, LVI.*

Insuper, quæ in isto capitulo dicta sunt de Hebræis atque Ægyptiis, facile esset applicare Christianis, et eorum persecutoribus perfidis ac injustis : quibus sævientibus contra Christifideles, ipsis veraciter Christianis maxima lux est, impiis densissime excæcatis, eo quod populum Christi coarctent et vexent. Quod vero dictum est, Dum medium silentium teneret omnia, exponi potest de primo Christi adventu : qui

B a summo cælo de sinu Patris venit per incarnationis mysterium in uterum Virginis, dum medium silentium teneret omnia, id est, nullus præsumere posset de meritis suis, et vix aliquis diabolo resisteret, et nox, id est umbra legis, statusque veteris Testamenti obscurus ac typicus, in suo cursu medium iter haberet, id est, adhuc duraret. Unde postea dixit Apostolus : Nox præcessit. Qui sermo increatus, fuit durus

debellator invisibilium hostium ; venit in mediam exterminii terram, id est in Judæam, cujus habitatores fuerunt ab aeriis peccatibus spiritualiter victi, et exterminati pro maxima parte ; portans Patris imperium, tanquam magni consilii Angelus, dicens : Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Replevitque omnia morte, invisibiles adversarios deprimendo, et suos salubriter mortificando, vitia occidendo, reprobos quoque Judæos derelinquendo.

Propter quod dixit : In judicium ego veni in hunc mundum : ut qui non vident, videant ; et qui vident, cæci fiant. Positus enim fuit in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradiceretur. Et ipsemet dixit : Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Atque, ut in prima S. Joannis habetur Canonica, In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.

Postremo quæritur circa præhabita, utrum interfectio primogenitorum Ægypti facta sit ministerio angeli boni, aut potius angeli mali. Et videtur quod ministerio angeli sancti : quia manifeste hic dicitur,

Exod. art. LV, LVI.

vers. 14.

Rom. xiii. 12.

Joann. xiv. 31.

Ibid. ix. 39.

Luc. ii. 34.

Matth. x. 34.

1 Joann. iii. 8.

Exod. xxviii. 17-21.

Ibid. 36-38.

Ps. cxiii. 3.

quod omnipotens sermo Dei, exsiliens et stans in terra, replevit omnia morte. Glossa quoque circa hoc ait, quod ministerio angeli fecit judicia in primogenitis Ægyptiorum : et hoc multi doctores tanquam probabilius tenent. Augustinus vero in expositione psalmi septuagesimi septimi, super illud, Misit Dóminus in eos iram indignationis suæ, manifeste testatur quod per angelum malum facta sit percussio primogenitorum illorum. De hac quæstione super Exodum in expositione duodecimi capituli diffusius scripsi : et propter diversa motiva ibidem inducta, tanquam probabilius tenui quod sicut sub Ezechia rege percussi sunt Assyrii ab angelo sancto, similiter Sodomitæ per sanctos angelos subversi sunt ; ita et primogenita Ægypti. Nec videtur ratio cur plaga illa potius per angelum tenebrarum inflicta sit, quam aliæ plagæ Ægyptiis tunc illatæ : de quibus Augustinus non audet dicere quod per angelos malos illatæ sint. Hæc pro

Ps. LXXVII,
49.

In Exod.,
art. XXI.

IV Reg. XIX,
35.
Gen. XIX,
1, 13.

nunc sufficiat tetigisse, quæ præfacto loco exquisitius sunt inducta. Quod vero allegatur ex Psalmo, Immissiones per angelos malos, super Exodum est solutum, intelligendo per immissiones, inspirationes prævissimas, quas immittentibus angelis malis, conceperunt Ægyptii contra Hebræos. Et sicut ex dictis in isto capitulo constat, posunt per illas immissiones intelligi visiones illæ horrendæ ac turbativæ turbulentorum phantasmatum, quas in somno sustinuerunt Ægyptii.

Ps. LXXVII,
49.

B Amplius, quamvis hic liber non sit in canone, tamen argumentum ex eo sumptum hoc loco, videtur sufficere apud Catholicos : quia de veritate libri hujus non dubitat mater Ecclesia, præsertim quantum ad verba nunc allegata, videlicet, Dum medium silentium teneret omnia : quæ in officio Missæ pro introitu sunt assumpta, quamvis quoad mysticum sensum præcipue, quem tamen in litteræ veritate fundari oportet.

ARTICULUS XIX

EXPOSITIO CAPITULI NONIDECIMI ET ULTIMI : IMPIS AUTEM USQUE IN NOVISSIMUM, ETC.

DE obstinatione et subversione Ægyptiorum in mari Rubro, salvationeque Hebræorum, hic agitur. *Impis autem Ægyptiis usque in novissimum sine misericordia ira supervenit* : quia justo iudicio permisit eos Omnipotens indurari. Et quamvis ad tempus timore compulsi, aliquantulum pœnituerunt, cito tamen ad pristinam redierunt crudelitatem : sicque ira, id est divina ultio, eis advenit sine misericordia, quia de pœna temporali, ad æternam prolapsi sunt. Quamvis autem in omni opere atque iudicio Dei misericordia sit admixta, in aliquibus tamen dicitur non admixta, quia in eis evidenter ac specialiter prædominatur rigor justitiæ, præsertim

C in vindictis crudelitatum, quæ directe contrariantur misericordiæ. Unde et Jacobus ait apostolus : *Judicium sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam.* Hinc in parabola evangelica, de servo nequam qui conservo suo noluit misereri, asseritur, quod dominus debita ei dimissa ab eo repetiit, atque in carcerem misit eum quousque debitum solveret universum. *Præsciebat enim et futura illorum,* id est, Deus præcognovit futuram Ægyptiorum vitiositatem : ideo juste deseruit eos, quia jam ante similia egerant mala.

Jacob. II, 13.

Matth. XVIII, 34.

Quoniam quum ipsi reversi essent, id est, quum Ægyptii a sua ferocitate in Hebræos cessassent ad modicum tempus, et

- permisissent ut se educerent*, id est, ut filii A
Israel se ipsos de terra Ægypti educerent,
et cum magna sollicitudine præmisissent
illos, id est, filios Israel sollicite minas-
sent ante se ad exeundum : nam coge-
bant eos exire velociter ; *consequabatur illos*,
puta Ægyptios, *pœnitentiæ actus*, id est
actualis mœror seu pœnitudo de hoc, quod
permiserant filios Israel egredi, dicentes :
Quid volumus facere, ut dimitteremus Is-
rael, ne serviret nobis? *Adhuc enim inter*
manus habentes luctum de morte primo-
genitorum suorum, et deplorantes eos ad
monumenta mortuorum, aliam sibi assum-
pserunt cogitationem inscientiæ, id est co-
gitationem stultam et fatuam, ut scilicet
filios Israel violenter reducerent. Unde
legitur : Immutatum est cor Pharaonis et
servorum ejus super populo, et persecuti
sunt filios Israel. *Et quos rogantes proje-*
cerant : nam Pharaon dixit, Abeuntes be-
nedicite mihi ; *hos tanquam fugitivos per-*
sequebantur.
- 4 *Ducebat enim illos*, puta Ægyptios, *ad*
hunc finem, id est ad finalem Hebræorum C
persecutionem, et ad tam consummatam
impietatem ac obstinationem, *digna neces-*
sitas, id est justum judicium Dei, hoc est
derelictio qua eos sic excæcari permisit,
et quia volebat eos digne punire maris
Rubri submersione. Juxta quem sensum
Propheta dixit ad regem Israel : Scio quia
cogitavit Dominus interficere te, quia non
acquievisti consilio meo. *Et horum quæ ac-*
ciderant, commemorationem amittebant :
id est, non attendebant, nec recolebant
quoties et quam dire fuerunt plagati a D
Deo, eo quod nollent Hebræos dimittere,
quatenus ex hac consideratione metuerent
rursus plagari, si illos persequerentur : et
hæc fuit mira excæcatio. *Ut quæ deerant*
tormentis eis jam ante inflictis, repletet
punitio, id est, demersio eorum in mari
Rubro suppleret. Et quod ait, Ut, tenetur
hic concomitanter, non causaliter, quan-
tum ad Ægyptiorum intentionem. Sed quo-
ad divinæ providentiæ dispositionem, te-
netur causaliter : quia ob hoc Deus per-
- misit eos tam mirabiliter et quasi tam
incredibiliter obtenebrari, nec tot et tan-
tis vexationibus erudiri, ut plenam acci-
perent punitionem per submersionem. *Et*
populus quidem tuus mirabiliter transiret
per fundum maris Rubri divisi ; *illi autem*
novam mortem invenirent in sua submer-
sione : quod genus mortis ante non fuit, ut
scilicet aliquis exercitus ita tentaret trans-
ire per fundum aquæ, hinc inde instar
muri stantis in sua divisione, et relabenti-
bus aquis ad locum priorem, ipsis flucti-
bus involveretur. Vel dicitur, nova mors,
respectu occisionis primogenitorum, quæ
paulo ante præcessit.
- Omnis enim creatura ad suum genus*, id
est ad generationis suæ originem, seu ad
suum generatorem, *ab initio refiguraba-*
tur, id est, transmutabatur, obediendo
Creatoris imperio, per obedientialem po-
tentiam. Ideo sequitur, *deserviens tuis præ-*
ceptis, ut pueri tui, scilicet filii Israel,
custodirentur illæsi. Nam nubes eorum
castra, id est tentoria et phalangas, *obum-*
brabat contra solis ardorem ; vel, *Obum-*
brabat, id est protegebat, ita quod Ægyptii
insequentes non valebant tota nocte He-
bræos accedere, juxta illud : Tollens se
angelus Dei, qui præcedebat castra Israel,
abiit post eos, et cum eo pariter columna
nubis, inter castra Ægyptiorum et castra
Israel : ita ut ad se invicem toto noctis
tempore accedere non valerent. *Et ex aqua*
quæ ante erat, id est, paulo ante operuit
fundum maris Rubri, *terra arida appa-*
ravit, id est, fundus ille fuit miraculose
siccatus, facta aquæ divisione ; *et in mari*
Rubro via sine impedimento, id est, via
expedita parata est eis in fundo maris il-
lius, ipso mari diviso, et in sua soliditate
stante ex parte utraque ; *et campus germi-*
nans de profundo nimio, id est, ipse fun-
dus præfatus tanquam germinans campus,
stetit discoopertus et pulcher ; *per quem*
omnis natio transivit, quæ tegebatur tua
manu, id est totus populus Israel tua po-
testate protectus, quæ non permisit aquas
divisas cadere super eos, *videntes ipsi filii*

5

E. Exod. XIV,
22.
Ibid., 27.

6

7

Ibid. 19, 20.

8

Israel tua mirabilia et monstra, id est signa et miracula tua, monstratione dignissima, videlicet maris Rubri divisionem, et aquarum ejus consolidationem, et qualiter angelus posuit nubem inter eos atque Ægyptios.

9 *Tanquam equi enim depaverunt escam*, id est, pastum receperunt de spoliis Ægyptiorum : quos e mari projectos super

Sap. x, 19.

littus, nudaverunt armis et rebus aliis pretiosis, secundum Hebræos, ut tactum est supra. *Et tanquam agni exsultaverunt* de sua liberatione : juxta illud in Psalmo,

Ps. cxiii, 4.

Montes exsultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium ; *magnificantes*, id est, magnum, pium, justum, omnipotentem confitentes, *te, Domine, qui liberasti il-*

Is. l. xiii, 12-14.

los. Unde legitur in Propheta : Qui scidit aquas ante eos ; qui duxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem, quasi animal in campo descendens, ut faceret sibi nomen sempiternum. *Memores enim adhuc erant*, post egressum de mari Rubro, *eorum quæ in incolatu illorum facta fuerant* mirabilium, quæ Deus fecit

10

pro eis contra Ægyptios, quando ipsi adhuc in Ægypto manebant ; *quemadmodum pro natione animalium produxit terra muscas*, id est, pro generatione utilium bestiarum eruperunt de terra Ægypti in-

Exod. viii, 21.

numerabiles muscæ, quæ pungebant Ægyptios. Unde Dominus ait : Eccc ego mittam in te, et in populum tuum, omne genus muscarum. *Et pro piscibus eructavit*, id est emisit, *fluvius Nili, imo diversi fluvii in Ægypto, multitudinem ranarum*, quæ operuerunt et impleverunt terram, domos,

Ibid. 5, 6, 3.

cubilia, lectos, et cibos Ægyptiorum, ut Exodus narrat.

11

Novissime autem, id est post prædicta, scilicet in deserto, *viderunt novam creaturam avium*, id est, filii Israel conspexerunt copiosissimam coturnicium multi-

Sap. xvi, 2.

tudinem sibi advenientem, ut dictum est supra. Eadem autem sententia in isto libro frequenter sub aliis verbis repetitur : quibus non congruit immorari. *Quum abducti concupiscentia*, id est, per concupiscentiam

A a recta ratione abstracti ac devii, *postula-*

verunt escas epulationis, dicentes : Quis

dabit nobis ad vescendum carnes? ut legi-

tur in Numeris. *In allocutione enim desi-*

12

derii, id est ad petitionem qua appetitum

suum de esu carniū petierunt impleri,

ascendit illis de mari ortygometra, id est

coturnix, juxta illud in Psalmo : Petierunt,

Ps. civ, 40.

et venit coturnix. Quæ venit eis ab insula

nomine Ortygia, et volavit per mare usque

Num. xi, 31.

ad eos. *Et vexationes peccatoribus super-*

venerunt. Posset hoc exponi de præactis

B filiis Israel, qui una cum vulgo promi-

Exod. xii, 38.

seuo, quod cum eis venerat ex Ægypto,

propter inordinatam suam concupiscen-

Num. xi, 33.

tiam sunt perenssi. Sed verba sequentia

pandunt hæc de Ægyptiis dici : quibus in

Ægypto ante egressum filiorum Israel su-

pervenerunt multarum atque magnarum

vexationes plagarum. *Non sine illis*, id

est simul cum illis, *quæ ante facta erant*

argumentis per vim fluminum, id est cum

punitionibus et correptionibus, quas sus-

tinuerunt ex hoc, quod flumina erant in

Exod. vii, 20, 21, 24.

sanguinem versa, piscesque mortui, et

computruit fluvius, ita quod defuit aqua

Ægyptiis ad potandum. Postea quoque flu-

vii ranas eructaverunt.

Ibid. viii, 6.

Juste enim patiebantur secundum suas

nequitias. Etenim detestabiliorem, id est

13

valde detestabilem, seu aliis vitiis gravi-

orem, *inhospitalitatem instituerunt* Ægy-

ptiū, quum tamen hospitalitas virtus sit ad

miseriordiam pertinens : et ita fuerunt

inhumani atque crudeles. *Alii quidem*, id

est quidam Ægyptiorum, *ignotos non re-*

cipiebant advenas ad hospitandum vel

D commanendum ; *alii autem bonos hospites*,

scilicet filios Israel inter se commorantes,

in servitutem redigebant, post mortem Jo-

Ibid. i, 14.

seph, quum multiplicati fuissent ibidem,

ut in Exodo dicitur. *Et non solum hoc*

14

malum fecerunt Ægyptiū, *sed et alius qui-*

dem respectus erat illorum, id est alia

vitiosa intentio seu consideratio : *quoniam*

inviti, id est cum durtia et abominatione,

recipiebant extraneos. Qui autem cum lev-

15

titia receperunt hos, qui eisdem usi erant

institutis, id est, Ægyptii usi prætaetis A crudelibus institutis, hos qui cum lætitia receperunt, id est filios Israel, qui benigne et jucunde receperunt extraneos ad hospitium aut cohabitationem, *savissimis afflixerunt doloribus*, perducentes vitam Hebræorum ad amaritudinem magnam. Sicque Ægyptii prohibuerunt filios Israel a pia extraneorum susceptione.

16 *Percussi sunt autem Ægyptii cæcitate interiori incorrigibilis incredulitatis ac vi-*

tiorum, cæcitate quoque exteriori, id est, luminis intuitione [caruerunt] in triduo B palpabilium tenebrarum : et hoc, propter prætaeta eorum facinora. Quemadmodum

enim beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur ; sic infelices sunt immisericordes, quoniam donis gratiæ et gloriæ privabuntur. *Sicut illi in foribus justis Lot*, id est, sicut Sodomitæ fuerunt percussi quadam specie cæcitatibus : quæ species acrisia nuncupatur, qua aliquid confuse conspicitur, non tamen discernere potest adspiciens, quis aut quid sit illud. De qua re in Genesi scriptum C

est. Denique justitiæ Lot attestatur princeps Apostolorum in secunda sua Canonica : Adspectu, inquit, et auditu justus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. *Quum subitaneis cooperti essent tenebris Ægyptii in triduo memorato, unusquisque transitum ostii sui querebat*, id est, invenire optabat, vel ad intrandum, si forte extra fuit, vel ad egrediendum, si fuerat intus, quum tamen se non possent de locis suis movere. Vel intelligitur de D Sodomitis, qui præfatæ cæcitatibus caligine cæsi, januam quam querebant, invenire nequibant.

17 *In se enim elementa dum convertuntur*, id est, dum mutuo contemperantur et alterantur, mutando naturalem modum agendi, *sicut in organo*, id est musico instrumento, *qualitatis sonus immutatur* : quoniam sonus ille nunc intentior, nunc remissior est, secundum quod ludens in hujusmodi instrumento, diversimode tangit chordas :

quarum tamen soni diversi in unam consonantiam rediguntur ; *et omnia suum sonum custodiunt*, id est, proprium sonitum habent ac reddunt, juxta voluntatem modulantis in organo : ita, supple, elementa, diversimode alterantur et contemperantur, ac diversimode agunt, secundum Creatoris imperium, qui cuncta instituit ut suæ obediant jussioni. *Unde æstimari ex ipso visu certo potest* : id est, per experientiam et visus evidentiam patet hoc verum esse.

Agrestia enim in aquatica convertebatur : id est, animalia quorum natura est super terram deambulare, modum et proprietatem piscium assumpserunt, eundo per fundum Rubri maris, in quo pisces solent natare ; *et quæcumque erant natantia*, sicut ranæ, quæ morantur et natant in aquis, *in terra transibant* : quia exentes de fluviis, venerunt per siccam terram ad domos Ægyptiorum. Hebræi autem greges pecorum suorum secum duxerunt per maris Rubri profundum, juxta illud : Cuncti greges pergunt nobiscum.

Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, id est, ultra solitum intentioris fuit caloris : quando videlicet, ut in Exodo narratur, ignis et grando, nix et aqua pariter descenderunt super Ægyptios, ut supra expositum est ; *et aqua exstinguentis nature obliviscebatur*, id est, per modum obliviscentis se habuit, non exstinguendo ignem, secum tunc descendentem. *Flammæ e contrario corruptibilium animalium*, utpote serpentium diversi generis, et draconum, igneas flammæ spirantium, *non*

vexaverunt carnes coambulantium, id est, non læserunt corpora Hebræorum, nec jumenta ipsorum ambulantium per desertum, in quo erant hujusmodi animalia venenosa ignita. Hinc habetur in Deuteronomio : Dominus ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, et scorpio, ac dipsas. Et constat quod venenosa illa, nec filiis Israel, nec eorum pecoribus nocuerunt, nisi quod interdum propter peccata sua puniebantur. *Nec dissolvebant illam*

quæ facile dissolvebatur, sicut glacies, bonam escam, id est, non liquefaciebant ipsum manna, quod faciliter liquefiebat radio solis, sicut glacies calore ignis ac solis cito dissolvitur.

Exod. xvi, 21.

In omnibus enim magnificasti populum tuum. Domine : id est, populum Israel in multis et magnis beneficiis spiritualibus et corporalibus eminentem fecisti præ ceteris gentibus; et honorasti, id est, honorabilem constituisti, et non despexisti preces eorum, in omni tempore, et in omni loco, scilicet in Ægypto, in mari Rubro, in B

Deut. iv, 8.

Moyse huic populo ait : Quæ est alia gens sic inelyta, ut habeat caerimonias, justaque judicia, et universam legem quam ego proponam hodie ante oculos vestros?

Ibid. 32-35.

Et rursus : Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te, ex die qua creavit Deus hominem super terram, a summo cæli usque ad summum ejus : si facta est aliquando hujusmodi res, aut unquam cognitum est, ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti, et vidisti; si fecit Deus ut ingrederetur, et tolleret sibi gentem de medio nationum,

* vixisti

A per tentationes, signa atque portenta, per pugnam et robustam manum, extentumque brachium, et horribiles visiones, juxta omnia quæ fecit pro vobis in Ægypto Dominus Deus vester, videntibus oculis tuis : ut scires quoniam Dominus ipse est Deus, et non est alius præter unum.

Verum hæc omnia de populo christiano multo sublimius verificantur : spiritualiter tamen, imo et litteraliter pro maxima parte. Cui collata est tanta divinorum plenitudo charismatum, tanta abundantia signorum, virtutum et prodigiorum, tam perfectissima lex, et tanta spiritualium ac corporalium exuberantia beneficiorum, ut quantum veritas præcedit figuram, et umbram lux, tantum populus christianus in omnibus istis populum illum, cui omnia *1 Cor. x, 11.* in figura contingebant, excedat. Insuper, quod populus ille olim præ ceteris tam electus, a tempore evangelicæ legis tam extreme relictus est, et cunctis excellentiis suis privatus, dispersus, captivus; atque divina charismata illi olim concessa, ad plebem christianam tam copiosissime et excellentissime sunt translata : certissimum signum est veritatis catholicæ fidei et evangelicæ legis. Ad laudem et gloriam Omnipotentis, qui est super omnia Deus sublimis et benedictus. Amen.

INDICES

LOCA S. SCRIPTURÆ PRÆCIPUA

QUÆ AD ILLUSTRANDUM COMMENTARIUM

AB AUCTORE PASSIM ALLEGANTUR

GENESIS.

- II, 7. Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, 136D.
— 21. Immisit... Dominus... soporem in Adam, 45A'.
XXVII, 27. Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, 309C.
XXXVII, 35. (Jacob ait :) Descendam ad filium meum lugens in infernum, 102D.
XLVII, 9. (Dixit Jacob :) Dies peregrinationis meæ (super terram), centum triginta annorum sunt, parvi et mali, 400C.
XLIX, 11. Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam; lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum, 310A'.

EXODI.

- III, 14. Ego sum qui sum, 530A.
VII, 1. Constitui te (Moysen) deum Pharaonis, 536A'.
XXII, 28. Diis non detrahes, 419D'.
XXXIII, 17. Dixit... Dominus ad Moysen :... Te ipsum novi ex nomine, 38D'.

LEVITICI.

- III, 9. Offerent (filii Aaron)... sacrificium Domino... caudam totam, 249C'.
XIX, 18. Non quæras ultionem, nec memoreris injuriæ civium tuorum, 135D'.

DEUTERONOMII.

- VI, 6-8. Erunt... verba hæc, quæ ego (Dominus) præcipio tibi hodie, in corde tuo; et narra- bis ea filiis tuis et meditaberis in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens; et ligabis ea quasi

signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos, 37C, 48A.

- XV, 4. Omnino indigens et mendicus non erit inter vos, 66B.

JOB.

- I, 1. Erat vir ille (Job) simplex et rectus, 72C.
V, 2. Vere stultum interficit iracundia, et parvulum occidit invidia, 123B', 349B'.
IX, 41. Si venerit ad me, non videbo eum; si abierit, non intelligam, 396C.
X, 8, 9. Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu;... memento, quæso, quod sicut lutum feceris me, 540D.
XII, 24. Qui (Deus) immutat cor principum populi terræ, 138B.
XIII, 15, 16. Vias meas in conspectu ejus (Dei) arguam, et ipse erit salvator meus, 174B'.
XIV, 4. Nonne tu qui solus es? 213C'.
— 6. Recede paululum ab eo (homine), ut quiescat, 443D'.
XV, 12. Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? 187D.
XVII, 3. (Domine)... pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me, 339D'.
XVIII, 5, 6. Nonne lux impii exstinguetur,... et lucerna quæ super eum est, exstinguetur? 86B', 198C.
— 15. Habitent in tabernaculo illius socii ejus, qui non est, 69D.
XXI, 20, 30. De furore Omnipotentis bibet,... in diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducetur, 107C'.
XXII, 21. Acquiesce... ei (Deo), et habeto pacem; et per hæc habebis fructus optimos, 39B.
XXIII, 10. Probavit me (Dominus) quasi aurum quod per ignem transit, 230D'.
XXVII, 6. Neque... reprehendit me cor meum in omni vita mea, 317A.

- XXVIII, 13. Nec invenitur (sapientia) in terra suaviter viventium, 131 C', 221 C'.
- XXIX, 16. Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam, 157 D'.
- XXX, 31. Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium, 92 B'.
- XXXI, 21. Si levavi super pupillum manum meam, etiam quum viderem me in porta superiorem, 146 A'.
- 29. Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat, et exultavi quod invenisset eum malum, 114 A'.
- XXXII, 8. Ut video, spiritus est in hominibus, et inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam, 136 C'.
- XXXIII, 15, 16. Per somnium in visione nocturna, ... aperit (Deus) aures virorum, 240 B'.
- XXXIV, 14. Si direxerit (homo) ad eum (Deum) cor suum, spiritum illius et flatum ad se trahet, 106 C'.
- 36, 37. Pater mi, ... ne desinas ab homine iniquitatis, quia addit super peccata sua blasphemiam, 163 B'.
- XLI, 24. Non est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est ut nullum timeret, 273 A, 411 A.

PSALMORUM.

- I, 5. Non resurgent impii in iudicio, 139 C.
- IV, 3. Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium? 214 B'.
- 5. Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini, 352 A.
- 7. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, 136 D.
- VII, 9. Iudica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me, 488 B.
- IX, 2. Narrabo omnia mirabilia tua, 219 C.
- XI, 7. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum, 159 B, 184 D'.
- XIV, 4. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, 69 D.
- XV, 10. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, 230 A.
- 11. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, 404 C.
- XVII, 30. In Deo meo transgrediar murum, 137 A.
- XVIII, 6. Exultavit ut gigas ad currendam viam, 140 C'.
- XVIII, 42. In custodiendis illis (Dei mandatis) retributio multa, 271 D'.
- 45. Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper, 78 C'.
- XX, 4. Posuisti in capite ejus (justi) coronam de lapide pretioso, 35 C'.
- 12. Quoniam declinaverunt in te mala, 239 C', 526 A.
- XXXI, 1. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata, 68 C.
- 5. Dixi: Confitebor adversum me iniquitatem meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei, 174 B'.
- 9. In campo et freno maxillas eorum (impiorum) constringe, qui non approximant ad te, 163 A.
- XXXII, 7. Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos, 58 A'.
- 11. Consilium... Domini in æternum manet, 55 B'.
- 17. Fallax equus ad salutem, 142 D'.
- XXXIII, 10. Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum, 95 C.
- 16, 17. Oculi Domini super justos et aures ejus in preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala, 97 B'.
- XXXIV, 8. Veniat illi (iniquo) laqueus quem ignorat; et captio quam abscondit, apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum, 177 A'.
- 19. Qui oderunt me gratis, et annuntiant oculis, 67 C'.
- XXXV, 9. Torrente voluptatis tuæ potabis eos, 340 A'.
- XLIV, 4. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, 353 D.
- 8. Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis, 266 B', 299 A.
- 10. Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate, 198 D', 370 C'.
- XLV, 5. Fluminis impetus lætificat civitatem Dei, 121 B', 284 A'.
- LIV, 24. Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos, 254 C'.
- LVI, 11. Lætabitur justus quum viderit vindictam, 73 B', 553 A'.
- LXII, 6. Sicut adipe et pinguedine repletur anima mea, 75 C'.
- LXVII, 18. Carrus Dei decem millibus multiplex, 306 D'.
- LXVIII, 16. Neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum, 121 C.

- LXX, 3. Esto mihi in Deum protectorem et in locum munitum, ut salvum me facias, 122B'.
- LXXI, 16. Erit firmamentum in terra in summis montium, 310B'.
- LXXII, 23. Ut jumentum factus sum apud te, 79B'.
- LXXIII, 19. Ne tradas bestiis animas confitentes tibi, 368D'.
- LXXIV, 3. Quum accepero tempus, ego justitias judicabo, 241D.
- LXXVII, 49. Misit in eos (Ægyptios) iram indignationis suæ,... immissiones per angelos malos, 416A, 549B.
- LXXVIII, 12. Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, 49B'.
- LXXXI, 1. Deus stetit in synagoga deorum, 536A'.
- LXXXII, 14. Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti, 38C.
- LXXXIV, 9. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, 297A'.
- XC, 5. Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis a timore nocturno, 353A'.
- XCI, 13. Justus ut palma florebit, 449C'.
- XCI, 3. Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam, 284A'.
- XCVII, 1. Salvavit sibi dextera ejus (Christi), et brachium sanctum ejus, 522A.
- CIII, 18. Petra refugium herinaciis, 190D.
- 24. Impleta est terra possessione tua, 457A'.
- 31. Lætabitur Dominus in operibus suis, 59A.
- CXVIII, 32. Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum, 36A.
- 37. Averte oculos meos, ne videant vanitatem; in via tua vivifica me, 48B'.
- 63. Particeps ego sum omnium timentium te, 355A.
- 103. Lucerna pedibus meis verbum tuum, (Domine) et lumen semilis meis, 48D.
- 129. Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea, 161D'.
- 130. Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis, 61B'.
- CXXXII, 1. Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum! 124C'.
- CXLIII, 1. Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum, 51D.
- CXLIV, 7. Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eruclabunt, 386B'.
- CXLVII, 14. Qui posuit fines tuos pacem, 102A'.

PROVERBIORUM.

- X, 19. In multiloquio non deerit peccatum, 238A'.
- XIX, 29. Mallei percutientes (parati sunt) stultorum corporibus, 274D.
- XX, 20. Exstinguetur lucerna ejus (impii) in mediis tenebris, 86B'.

ECCLESIASTÆ.

- I, 8. Cunctæ res difficiles; non potest eas homo explicare sermone, 229C'.
- VII, 4. Per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis, 155C.
- 17. Noli esse justus multum, neque plus sapias quam necesse est, ne obstupescas, 148B'.
- VIII, 12. Peccator ex eo quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem ejus, 77D'.

CANTICI CANTICORUM.

- I, 2. Oleum effusum nomen tuum, 266B'.
- II, 14. Columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceræ, 190C'.
- 16. Dilectus meus mihi, et ego illi, 403A'.

SAPIENTIÆ.

- I, 11. Os... quod mentitur, occidit animam, 122B.
- 16. Impii... manibus et verbis accersierunt illam (mortem), 60A'.
- V, 17. Accipient (justi) regnum decoris et diadema speciei de manu Domini, 35C'.
- VI, 1. Melior est sapientia quam vires; et vir prudens, quam fortis, 152C'.
- 6, 7. Judicium durissimum his qui præsumunt, fiet; exiguo... conceditur misericordia, 386C.
- X, 12. Omnium potentior est sapientia, 152D.
- XI, 24. Dissimulas (Domine) peccata hominum propter pœnitentiam, 261C'.
- XVII, 10. Semper... præsumit sæva, perturbata conscientia, 140B'.
- XVIII, 15. Omnipotens sermo tuus (Domine) ... a regalibus sedibus... prosilivit, 259D.

ECCLESIASTICI.

- III, 22. Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, 161D', 246B.

- IX, 5. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius, 48B'.
- X, 10. Nihil est iniquius quam amare pecuniam, 241A'.
- XVII, 14. In unamquamque gentem præposuit rectorem, 305B'.
- XIX, 26. Ex visu cognoscitur vir, et ab occurso faciei cognoscitur sensatus, 119D.
- XXIV, 14. Ab initio et ante sæcula creata sum, 57B'.
- XXIX, 15. Conclude eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo, 140C.
- 20. Gratiam fidejussoris ne obliviscaris, 44C.
- XXX, 23. Jucunditas cordis, hæc est vita hominis, 119A.
- 24, 25. Miserere animæ tuæ placens Deo;... tristitiam longe repelle a te, multos enim occidit tristitia, 74D', 82B'.
- XXXI, 23. Vigilia, cholera et tortura viro infrunito, 150C'.
- XXXII, 6. Ubi auditus non est, non effundas sermonem, 305D.
- 24. Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebis, 197B.
- XLIV, 20. Non est inventus similis illi, 412A.

ISALE.

- II, 10. Ingredere in petram.... abscondere in fossa humo, 190C'.
- 11. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, 47A.
- III, 11. Væ impio in malum; retributio enim manuum ejus fiet ei, 165D'.
- V, 13. Captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, 63B.
- 20. Væ qui dicitis malum, bonum; et bonum, malum, 237B.
- VIII, 7. Dominus adducet super eos (Judæos) aquas... fortes et multas, regem Assyriorum, 284B'.
- XI, 1. Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, 328D'.
- XII, 3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, 41B', 121C'.
- XXI, 3, 4. Corni, quum audirem; conturbatus sum, quum viderem; emareuit cor meum, 332A.
- 8. Super custodiam meam ego sum stans totis noctibus, 37C'.
- XXVI, 1. Urbs fortitudinis nostræ Sion; Salvator ponetur in ea murus et antemurale, 61A'.

- XXVI, 5. Civitatem sublimem humiliabit; humiliabit eam usque ad terram, 441A'.
- 12. Domine,... omnia... opera nostra operatus es nobis, 136A, 500D.
- XXVIII, 9. Quem docebit (Dominus) scientiam? et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus, 221C'.
- 22. Nolite illudere, ne forte constringantur vincula vestra, 33C'.
- XXX, 15. In silentio et... spe erit fortitudo vestra, 125D.
- 21. Hæc est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram, 38B'.
- XXXII, 20. Beati, qui seminatis super omnes aquas, 278B.
- XXXVIII, 17. Ecce in pace amaritudo mea amarissima, 389C.
- XLI, 23. Annuntiale quæ ventura sunt... et sciemus quia dii estis, 246A'.
- XLIII, 7. Omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum, 107C.
- XLV, 6, 7. Ego Dominus... faciens pacem, et creans malum, 460B.
- 21. Deus justus et salvans non est præter me, 543D.
- XLVII, 10. Sapientia tua et scientia tua... decepit te, 152B'.
- XLVIII, 16. Et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus, 456A.
- L, 4. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lassus est, verbo, 268A.
- LI, 12. Quis tu, ut timeres ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fœnum ita aresecet? 51A.
- LIII, 2. Ascendet (Christus) sicut virgultum,... et sicut radix de terra sitiendi, 328C'.
- 10. Si posuerit (Christus) pro peccato animam suam, videbit semen longævum, 89C.
- 12. Dispertiam ei (Christo) plurimos, et fortiam dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, 89C.
- LIV, 11. Fundabo te (Ecclesiam) in sapphiris, 274C.
- LV, 1. Emite absque argento, et absque ulla commutatione, 150A.
- LVIII, 7. Quum videris nudum, operi enim, et carnem tuam ne despexeris, 94A.
- 9. Si... desieris extendere digitum, et loqui quod non prodest, 46A'.
- LIX, 2. Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, 489B'.

LX, 8. Qui sunt isti, qui ut nubes volant?
279 C.

— 15. Ponam te (Ecclesiam) in superbiam sæculorum, 56 B'.

LXI, 1. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit... me, 299 A.

— 10. Induit me (Dominus) vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me, 471 B', 498 C', 370 C'.

LXII, 6. Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, 436 C'.

LXIII, 2. Quare... rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? 310 A'.

— 16. Tu, Domine, Pater noster, Redemptor noster, 47 C'.

LXVI, 1. Cælum sedes mea (est), 506 B'.

— 2. Ad quem... respiciam, nisi ad pauper-
culum et contritum spiritu? 72 B.

JEREMIÆ.

IV, 2. Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, et... judicio, et... justitia, 82 A.

X, 14. Stultus factus est omnis homo a scientia, 484 B'.

— 23. Scio, Domine, quia non est hominis via ejus; nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos, 408 B', 268 D.

XII, 8. Facta est mihi hereditas mea quasi leo in silva; dedit contra me vocem, ideo odivi eam, 432 B'.

XIII, 23. Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas, et vos poteritis benefacere, quum didiceritis malum, 36 A', 455 B'.

XVII, 5. Maledictus... qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus, 340 A.

XX, 9. Factus est (sermo Domini) in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis; et defeci, ferre non sustinens, 314 C.

XXIII, 9. Factus sum quasi vir ebrius, et quasi homo madidus a vino, a facie Domini et a facie verborum sanctorum ejus, 314 D, 420 A'.

— 24. Si occultabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum? 42 A'.

XXXI, 42, 44. Erit... anima eorum quasi hortus irriguus;... et inebriabo animam sacerdotum pinguedine, 75 C'.

— 48. Castigasti me (Domine), et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus, 478 D'.

XXXI, 22. Usquequo deliciis dissolveris, filia vaga? 429 A.

— 22. Creavit Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum, 489 A.

THRENORUM.

IV, 20. Spiritus oris nostri, Christus Dominus,... cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus, 330 A.

BARUCH.

II, 18. Anima quæ tristis est super magnitudine mali, et incedit curva et infirma, et oculi deficientes, et anima esuriens dat tibi gloriam et justitiam Domino, 83 B'.

EZECHIELIS.

XIII, 48, 20. Væ quæ consuunt pulvillos sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis, ad capiendas animas... volantes, 66 B'.

XXVIII, 13. Foramina tua, in die qua conditus es, præparata sunt, 348 B'.

XXXII, 24, 27. Omnes hi... descenderunt... ad terram ultimam;... portaverunt ignominiam suam cum his qui descendunt in lacum;... descenderunt ad infernum, 265 B.

XXXIV, 4. Cum austeritate imperabatis eis et cum potentia, 475 B.

XXXVI, 22. Non propter vos ego faciam (ait Dominus), sed propter nomen sanctum meum, 407 C.

XLIV, 4. Vidi;... et cecidi in faciem meam, 332 A.

XLV, 10. Statera justa, et ephi justum, et batus justus erit vobis, 71 B'.

DANIELIS.

IV, 14. In sententia vigilum decretum est, 351 B.

— 24. Consilium meum placeat tibi (Nabuchodonosor), et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum, 86 C.

VII, 9. Adspiciebam donec... antiquus dierum sedit, 57 D'.

VIII, 27. Langui... per dies, 332 A, 396 A'.

XII, 3. Qui... docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad justitiam

crudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, 437B'.

XII, 9. Clausi sunt signatique sermones, 457B'.

OSEE

II, 14. Ducam eam (sponsam) in solitudinem, et loquar ad cor ejus, 318B'.

IV, 14. Fornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor, 431A'.

VII, 15, 16. Ego erudivi eos (rebelles),... et in me cogitaverunt malitiam; reversi sunt ut essent absque jugo, 98B.

VIII, 4. Ipsi (impii) regnaverunt, et non ex me; principes exsiterunt, et non cognovi, 273C'.

XI, 4. In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis, 301B.

XIII, 11. Dabo tibi regem in furore meo, et auferam in indignatione mea, 273B'.

AMOS.

II, 8. Super vestimentis pignoris accubuerunt, 134C'.

III, 6. Si erit malum in civitate quod Dominus non fecerit? 460B.

VI, 13, 14. Convertistis in amaritudinem iudicium, et fructum justitiæ in absinthium, qui lætamini in nihilo, 430B'.

JONÆ.

II, 9. Qui custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam derelinquunt, 265D'.

MICHEÆ.

VI, 8. Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum... : utique facere iudicium,... et sollicitum ambulare cum Deo tuo, 72C'.

MALACHIE.

I, 2, 3. Dilexi Jacob, Esau autem odio habui, 522B'.

I MACHABÆORUM.

IX, 27. Facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die qua non est visus Propheta in Israel, 479C.

MATTHÆI.

IV, 1. Jesus ductus est in desertum a Spiritu, 494A'.

V, 3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, 86D.

— 17. Legem... non veni solvere, sed adimplere, 430B.

VI, 34. Nolite... solliciti esse in crastinum, 73A.

VII, 15. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, 337D.

— 27. Descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam; et cecidit, et fuit ruina illius magna, 335B'.

IX, 15. Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? 291.

XI, 28. Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, 330C.

XII, 34. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali? 36A'.

XIII, 47. Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti, 302B'.

— 52. Omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera, 424D'.

XV, 3. Quare... vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? 465A.

XVI, 19. Tibi dabo claves regni cœlorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis, 435C'.

XVIII, 20. Ubi... sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, 54C'.

XX, 16. Multi... sunt vocati, pauci vero electi, 194B', 219C'.

XXIV, 42. Vigilate..., quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit, 45D'.

XXVI, 24. Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille (proditor), 233A'.

— 29. Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum quum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei, 385C'.

XXVIII, 20. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi, 329D', 437C'.

MARCI.

XVI, 15. Prædicate Evangelium omni creaturæ, 457D'.

LUCÆ.

I, 34. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? 321C'.

— 35. Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, 321C'.

— 79. Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent, 135D.

II, 49. Maria... conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo, 348C'.

VI, 25. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugibilis et flebitis, 221B'.

— 30. Omni petenti te tribue, 142A.

VIII, 40. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis, ut... audientes non intelligant, 157B'.

— 47. Non est... occultum, quod non manifestetur, 67B'.

X, 20. Gaudete... quod nomina vestra scripta sunt in cœlis, 538C'.

XII, 35. Sint lumbi vestri præcincti, 197D'.

XV, 10. Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente, 406A'.

XVI, 9. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, 65C'.

— 25. Recepisti bona in vita tua, 265C'.

XVIII, 4. Oportet semper orare, et non deficere, 350B'.

XIX, 4. Præcurrens (Zachæus) ascendit in arborem sycomorum, 152D'.

XXI, 15. Ego... dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri, 354B.

JOANNIS.

I, 3, 4. Quod factum est, in ipso vita erat, 496A.

— 5. Tenebræ eam non comprehenderunt, 37A.

— 18. Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, 57C.

II, 19. Solvite templum hoc, 60B.

III, 29. Qui habet sponsam, sponsus est, 291.

IV, 13, 14. Qui... biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed... fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, 330C.

IV, 34. Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, 77B.

VI, 64. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt, 37C.

VII, 38. Qui credit in me... flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, 284D, 381C, 388C'.

IX, 31. Scimus... quia peccatores Deus non audit; sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit, 371C.

X, 35. Illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, 536A'.

XIII, 35. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem, 358B'.

XIV, 21. Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me, 316A'.

XVI, 7. Si... non abiero, Paracletus non veniet ad vos, 346A.

XVII, 3. Hæc est... vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, 423C', 451, 488D'.

— 11. Ut sint unum sicut et nos, 271A'.

XIX, 11. Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper, 486C.

— 34. Unus militum lancea latus ejus aperuit, 385D.

ACTUUM.

II, 13. Musto pleni sunt isti (Apostoli), 330A'.

X, 38. Unxit eum (Jesum) Deus Spiritu Sancto et virtute, 299B.

XIII, 36. David... appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem, 230B.

XV, 9. Fide purificans (Deus) corda eorum, 403C.

— 10. Quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? 347D'.

XVII, 11. Nobiliores eorum... susceperunt verbum (Dei) cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, 276D.

— 30. Tempora... hujus (prioris) ignorantia despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique pœnitentiam agant, 336B.

AD ROMANOS.

I, 9. Testis... mihi est Deus, 537B'.

II, 4. Inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas (alium inordinate); in quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas, 453C.

- II, 24. Nomen... Dei per vos blasphematur inter gentes, 95B'.
- III, 4. Est... Deus verax, omnis... homo mendax, 138A'.
- V, 2. Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, 431D'.
- VI, 22. Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam, 364A.
- VIII, 6. Prudentia carnis mors est, 139A.
- 20. Vanitati... creatura subjecta est, 214B.
- 26. Quid oremus sicut oportet, nescimus, 508B'.
- IX, 20. O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? 525B'.
- X, 2. Testimonium... perhibeo illis (Judæis), quod amulationem Dei habent, sed non secundum scientiam, 340C'.
- XI, 33. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus! 548A.
- XII, 8. Qui præest, in sollicitudine (præsit), 351A.
- XIII, 1. Quæ... sunt a Deo, ordinatæ sunt, 364A'.
- 12. Nox præcessit, 347D'.

I AD CORINTHIOS.

- I, 5. In omnibus divites facti estis in illo (Christo), in omni verbo et in omni scientia, 152C.
- 20. Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? 378D'.
- II, 11. Quis... hominum scit quæ sunt hominibus, nisi spiritus hominis qui in ipso est? 136A'.
- 12. Nos... non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, 326B, 505B'.
- 15. Spiritualis... (homo) judicat omnia, 69D'.
- IV, 5. Dominus... illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, 67B'.
- 45. In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui, 353D.
- IX, 9. Non alligabis os bovi trituranti; numquid de bobus cura est Deo? 91A, 526A.
- 11. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si... carnalia vestra metamus? 125B.

- X, 33. Ego per omnia omnibus placeo, 222D.
- XI, 16. Si quis... videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei, 132B.
- 31. Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur, 139D, 376B.
- XIV, 18. Gratias ago Deo..., quod omnium vestrum lingua loquor, 458A.
- 40. Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant, 38C.
- XV, 51. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, 258C.

II AD CORINTHIOS.

- I, 23. Ego... testem Deum invoco in animam meam, 537B'.
- III, 18. Nos... revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu, 387A.
- V, 6. Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, 335A.
- VII, 10. Sæculi... tristitia mortem operatur, 82B', 248A'.
- X, 17. Qui... gloriatur, in Domino gloriatur, 424C'.
- XI, 2. Despondi... vos uni viro virginem castam exhibere Christo, 196B.
- XII, 2. Scio hominem... raptum... usque ad tertium cælum, 507C'.

AD GALATAS.

- II, 9. Jacobus et Cephas et Joannes... videbantur columnæ esse, 60C'.
- 20. In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me, 383A.
- IV, 26. Illa... quæ sursum est Jerusalem... est mater nostra, 351B'.
- VI, 1. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris, 80D.
- 10. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, 45D.
- 14. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, 310A.

AD EPHESIOS.

- I, 11. Qui (Deus) operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, 55B'.

- II, 14. Ipse... est pax nostra, qui fecit utraque unum, 418 A.
- III, 17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris, 362 B.
- V, 8. Eratis... aliquando tenebræ, 37 A.
- 11. Nolite communicare operibus infructuosus tenebrarum, magis autem redarguite, 36 C.
- 14. Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, 45 A'.
- 16. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, 250 A'.
- VI, 10. Confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus, 198 A.
- 18, 19. Per omnem orationem... orantes... ut detur mihi sermo in apertione oris mei, 106 B'.

AD PHILIPPENSES.

- I, 24. Permanere... in carne, necessarium propter vos, 332 C.
- II, 15, 16. Sitis sine querela,... simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes, 329 D.

AD COLOSSENSES.

- I, 24. Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus quod est Ecclesia, 325 B.
- III, 1, 2. Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, 300 C'.

I AD THESSALONIGENSES.

- V, 13. Habeatis illos abundantius in caritate propter opus illorum, 331 C.
- 23. Integer spiritus vester et anima... servetur, 489 A'.

I AD TIMOTHEUM.

- II, 4. Qui omnes homines vult salvos fieri, 460 C.
- III, 15. Scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, 60 C.
- IV, 4. Omnis creatura Dei bona est, 229 B'.
- VI, 9. Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, 175 C'.

II AD TIMOTHEUM.

- II, 14. Noli contendere verbis; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium, 33 C.
- 26. Resipiscant (impii) a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem, 42 C'.
- III, 7. Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes, 245 C.

AD HEBRÆOS.

- I, 3. Portans... omnia verbo virtutis suæ, 544 A'.
- II, 9. Videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum, 355 B'.
- 16. Nusquam... angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit, 297 D'.
- IV, 12. Vivus est... sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, 158 A, 353 B.
- X, 1. Umbram... habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, 403 D'.
- 25. Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes, 168 B.
- XII, 13. Gressus rectos facite pedibus vestris, 39 B.
- XIII, 4. Honorabile connubium... et torus immaculatus, 472 C.

JACOBI.

- I, 8. Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis, 85 A'.
- II, 10. Quicumque... totam legem servaverit, offendet autem in uno, factus est omnium reus, 269 D'.
- III, 2. In multis... offendimus omnes, 133 A'.
- 17. Quæ... desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, 493 D'.
- IV, 11. Nolite detrahare alterutrum, fratres; qui detrahit fratri,... detrahit legi, 38 A.
- V, 1. Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis... quæ advenient vobis, 221 B'.
- 20. Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ,... operiet multitudinem peccatorum, 68 C.

I PETRI.

- I, 12. In quem (Deum) desiderant angeli prospicere, 389 C'.

II, 12. Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum, 95B'.

— 18. Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis, 162C.

IV, 10. Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, 41C'.

II PETRI.

I, 19. Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti, 393B'.

II, 19. A quo... quis superatus est, hujus et servus est, 42C'.

I JOANNIS.

III, 15. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est, 40A.

IV, 10. In hoc est caritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, 56C.

— 16. Qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo, 362B'.

V, 20. Scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, 451.

APOCALYPSIS.

I, 8. Ego sum... principium et finis, 107D.

— 16. De ore ejus (Christi) gladius utraque parte acutus exibat, 352D'.

III, 5. Qui vicerit... vestiatur vestimentis albis, 198C', 266D.

VIII, 3. Data sunt illi (angelo) incensa multa... de orationibus Sanctorum, 352A'.

XV, 3. Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens; justæ et veræ sunt viæ tuæ, 548B.

XIX, 7. Quia venerunt nuptiæ Agni, et uxor ejus præparavit se, 195B.

INDEX ANALYTICUS

A

- AARON, quam efficaciter oraverit, 556B, propter sui officii dignitatem, 556A'.
- ABIMELECH, filius Gedeonis, fratres suos occidit, 243D.
- ABRAHAM. Quanta fuerit ejus sapientia, 3. — Deo alacriter serviebat, 147C'.
- ABRAHAM (S.) anachoreta, quomodo prostitutam neptem converterit, 323C. (Acta SS. die XVI Martii.)
- ABSALON callide occidit Amnon. 81A'.
- ABYSSUS, quid, 58A. — Quomodo sapientia Dei eruperint abyssi, 30C, et ab eo sint valatae, 58D. — Cf. Mare.
- ACEDIA in Dei servitio periculosissima est, 46B. — Virtutum aedificium subruit, 276C'.
- ACHAB, VII^{us} rex Israel, septuaginta filios habuit, 243B'.
- ACRISIA, species cæcitatæ, 561B, ut pœna Sodomitis et Ægyptiis inflicta est, 561B.
- ACTUS humanus deliberatus non datur indifferens, 174D'. Cur humanus dicatur, 232A'. — Actus humani discutiendi et dijudicandi sunt ad purgandam animam, 376A. — Omnis actus virtutis loco et tempore opportuno est faciendus, 260A. — Actus meritorius et virtuosus Deo est principaliter adscribendus, 267C', qui per suam gratiam adest, 489B; unus ad alium disponit, 396D'; tria requirit: scientiam, electionem propter debitum finem, et firmum rectumque propositum, 461B. — Circumstantiæ actus pensandæ, 102B.
- ADAM a Deo conditus fuit in justitia, scientiis virtutibusque perfectus, 257A', impassibilis et immortalis, 467A. — Ob transgressionem, his donis privatus est, 467B.
- ADOLESCENTULA. Per adolescentulas significantur animæ proficientes, 315A, vel animæ innocentes et simplices, aut recentè conversæ et adhuc pusillæ, 323B'.
- ADULATIO valde est nociva, 11C', 12A, nam impedit profectum in virtutibus, 177D, et fovet peccatum, 156D.
- ADULTERIUM, in V. L. morte puniebatur, 49C'.
- ADVERSITAS, ad docendum nos a Deo mittitur, 15D, et est valde utilis, 137A'; animæ virtutem proximis ostendit, 377A. — Misericorditer infligitur impiis, ut a peccatis eruantur, 163A. — Non valet caritati perfectæ prævalere, 434C. — Hujus vitæ afflictiones quo pacto condiguæ sint ad futuram gloriam, 469D'. — Cf. Pœnæ.
- ÆGIDIUS (Romanus), Ord. S. Augustini theologus. Liber ejus de Regimine principis allegatur, 135B, et tractatus contra errores philosophorum, 476D'.
- ÆGYPTUS. Liberatio ex Ægypto figura fuit redemptionis, 301B'.
Ægyptii induratissimi erant et inexcusabiles, 542C', permittente Deo, quare, 559A'. — Aliqui eorum cum Israelitis de Ægypto egressi sunt, 543C'. — Per ranas, muscas et scinifes valde afflictæ, occisi tamen non leguntur, 542B, 543C'. — Tenebræ divinitus eis inflictæ, quomodo factæ fuerint, 549C, 550D'. Videntur improvise supervenisse, 551C. Erant figura tenebrarum infernalium, 551D'. Ægyptii, intra illud triduum, hallucinationes patiebantur, 549A, D, et multi præ timore obierunt, 551A. — Eorum primogeniti occisi, num fuerint omnes infantes, 553D'. Ministerio angeli boni probabilius interfecti sunt, 557D'. Quid Augustinus de hoc senserit, 558A. — Ægyptii non conversi fuerunt ad Deum, saltem pro majori parte, 551D'.
- ÆMULATIO pluribus sensibus accipitur, 433D.
- ÆQUITAS. Proximum cum æquitate judicare oportet, 133C'.
- AER, non nisi mediante luce, visibilis est, 550A.
- ÆTHER, quid sit, 58A'.
- AFFECTIO. Per adhæSIONem affectionis, unum

- alteri assimilatur, 540 C. — Qui rem vilem amat, se facit ea viliores, quare, 540 D.
- AFFLICTIO.** *Vide* Adversitas.
- AGATHION** (S.) abbas, quomodo didicerit suam linguam custodire, 441 C. (Acta SS. die XXI^a Octobris.)
- AGNES** (S^a). Ejus verba citantur, 316 A. (Acta SS. die XXI^a Januarii.)
- ALBERTUS Magnus** (B.) O. P. theologus celeberrimus, episc. Ratisbonensis. Allegantur ejus liber de Mirabili scientia Dei, 19 C. liber de IV Coæquævis, 216 A, 462 A', et alia opera passim.
- ALBINUS** (alias Alcuinus, præceptor Caroli Magni). Glossa ejus allegatur, 212 A, 216 D. (Migne *Patrol. lat.* tom. 100, 101). — *Adde* 280 C.
- ALEXANDER** de Hales. Ord. Min. Ejus Summa citatur, 213 D'.
- ALOE** duplicis est generis, 52 A. — Præservat a putrefactione, et figura est contemplativorum, 373 A'. — Lignum ejus antiqui circa altaria adolebant 373 D.
- AMANA** mons, quid significet, 368 B'. — Quomodo de capite Amana coronetur Ecclesia, 369 A, anima, 378 A, et B. V. Maria, 384 B'.
- AMBROSIUS** (S.). Ejus liber de Officiis citatur, 156 B, necnon enarratio in Psalmos, 57 B'. *Adde* 22 C, 140 C.
- AMELIUS.** *Vide* Amicus.
- AMICITIA** vera, quæ sit, 120 D; quomodo crescat, 125 D'. Nihil turpe admittit, 126 A.
- AMICUS** (S.). Celebris est ejus amicitia pro Amelio, 125 D'. (Acta SS. die XII^a Octobris.)
- AMICUS** fidelis, valde utilis est, 235 B'. — Apud eum sapienti licet consolationem querere, 168 D'. — Decipiendus non est, 33 A.
- AMINADAB**, dux tribus Juda, quomodo regium sceptrum meruerit, 407 C. — Quadrigæ Aminadab, quid ad litteram, 407 C, et mystice, 407 D', 413 C, 416 A'.
- AMOR**, fundatur in similitudine, 83 A; dirigit iudicium, 81 A; nihil asperum reputat 441 C. — In dilecto lætatur et ob ejus absentiam tristatur, 331 C'. — Verior est in corripiente quam in blandiente, 167 A'. — Amantem quasi præcipitem facit, 398 C, modum nescit sermonis, 298 B', non attendit quo ordine verba proferat, 343 C', et sæpe truncatas locutiones emittit, 337 B'. — Tribus modis dicitur aliquid plus amari, 331 A'.
Amor Dei inebriat et accendit, 314 D. Quæ censeantur certa ejus iudicia, 402 B'. Nemo discernere certo valet an caritate infusa aut amore solum naturali Deum diligat, 264 B. — Amor spiritualis fortior est omni amore sensuali et naturali, 441 A'; perfectus et ecstaticus, in corpus redundat, 331 D'.
Amor carnalis prædominans, seu eros, quomodo corpus infirmet, 331 D', et languidum faciat, 433 A'. — Affectio terrena, quare fugienda, 441 C'. — *Adde* Caritas.
- ANACHORETÆ**, eminenter contemplativi, per aureum reclinatorium significantur, 354 D.
- ANDREAS** (S.) apostolus. Ejus legenda allegatur, 509 A.
- ANGELI** in Scripturis vocantur vigiles, 351 B, Dei exercitus, castra, militia, equitatus, 306 D'. — In principio, quomodo spiritibus malignis resisterint, 307 A; quo sensu dicantur purgati, 401 C. — Qualiter sint in loco, 554 D'. — Cherubim ac Seraphim cum metu Deo adsistunt, 396 B'. Per Thronos Deus sua iudicia decernit, 506 B'. Principatus gentibus præsent, 305 C', et præcipue dicuntur sodales Christi, 305 B'.
- Angeli sunt mœnia Ecclesiæ, 61 D, et amici nostri, 124 A'; mittuntur ad homines custodiendos, 240 A, et dirigendos prælatos, 56 A. — Aliqui sunt præpositi singulis communitatibus, 305 B'. — Angeli custodes coercent dæmones, et mentes nostras illuminant, 353 C'. Non solum unus unicuique deputatur, sed etiam in tempore opportuno permulti, 358 A'. — Pie creduntur animas in purgatorio detentas consolari, 476 C. — B. V. Mariam in utero matris conceptam custodierunt et frequenter vallaverunt, 361 D'. *Adde* Dæmones.
- « Angelus » interdum designat sacerdotem, 240 B.
- ANIMA**, est pars hominis nobilior, ad Dei imaginem facta, 223 D, corpore præstantior, 50 D. In ordine intellectualium substantiarum, quid sit, 313 A'. — Non cum corpore per semen propagatur, 286 B'; sed a Deo per creationem infunditur, 540 D, modo nobis ignoto, 280 C'. Quare dicatur spiraculum vitæ, 136 D. — Nostra est quadamtemus, et Dei, 342 C. Est imago SS. Trinitatis, 375 A, 394 D. Pulchritudo ejus unde sit, 375 A, 394 D. — Subjectum est et origo omnium potentialium, 317 C. Per intellectum potest se ipsam considerare et dijudicare, 375 D'. — Femora ejus sunt potentia, præsertim intellectus et voluntas, 422 C'. — Ejus actus

quotupliciter considerari queat, 270D'. — Animæ dispositio in corpus redundat, 111A', 118D'. Mentem perturbare non debet quod fit in parte sensitiva, 436D. — Animæ immortalitas, etiam philosophis innotuit, 231C'. — Per aversionem a Deo, anima mortem incurrit, 16A'. Qualis fuerit in morte, sic in æternum remanebit, 279A'. Animarum receptacula quæ et qualia sint, 545B. — Animas spiritualiter diligere, quid sit, 77C. Animarum curam gerentes summo Judici rationem reddent, 118D. — An Deus habeat animam, 46D'.

Anima fidelis, quomodo debeat in Deo quiescere, 17D', in illo suum finem constituere, 21B, esse semper parata pati quidquid Deus voluerit aut permiserit, 32B. — In cunctis sensibilibus creaturis contemplatur Creatorem, 439C. Studeat eum cognoscere per abstractionem ab omni loco, tempore, imaginatione et materialibus proprietatibus, 454B. — Se ipsam ad gratiam disponat, 105D, ad infusionem et profectum prudentiæ, 35D. — Anima fidelis non quærit divitias ultra suum statum, 148D; non præsumit Deitatis secreta scrutari, 148B'; gloriatur in testimonio bonæ conscientiæ, 177A', sed in hac vita nunquam certo scit an caritate formata Deum amet, aut etiam an sit in statu gratiæ, 264B, 270A'. — Quomodo memor Dei esse debeat, 283B. — Anima in mortali culpa, est adultera diaboli, 313A. — Ejus arma et vestimenta, sunt virtutes et dona Spiritus Sancti, 370C'; ejus ubera, misericordia et pietas, vel intellectus et voluntas, 377C. — Triplex est status animarum fidelium, 145D'. — Quomodo quisque suam animam excolere debeat, 342D'.

Anima proficiens vocatur adolescentula, 315A. — Correptionem accipit jucunde, 104B'; se ipsam parvi pendit, 104C'. — Sua vitia, non aliorum investigat, 200A', et illuminatione Dei cognoscit, 136B'. Proximum et se ipsam cum æquitate judicat, 133C'. Quomodo ad contemptum carnalium voluptatum perveniat, 314C', et peccatis venialibus purgetur, 377C'. — Tot præmia consequetur quot vitiorum genera et dæmonia superaverit, 378D. — Non semper Sponsum quærat per imaginarias considerationes et sensibiliu inspectionem, 398A.

Anima fervens orat pro salute proximi, 439B', et sic quodammodo Deum reficit,

440A; zelatur pro proximo, 442C'. — Accenditur caritas ejus ex conversatione communi, 235B. — In quibusnam securitatem inveniat, 343B. — Secreta sua superioribus ostendit, 343C; ædificationem sumit a quibuscunque bonis, eosque imitatur, 357B; oculos suos custodit, et eos a Sponso non avertit, 411A'. — In congregationibus anima perfectior ceteras illuminat, 412D'. Quomodo virtutum ac renovationis fructus pariat, 412B, et universalis Ecclesiæ profectui et gloriæ inserviat, 412C. — Anima fervens, in Dei servitio gaudium invenit, 46B; omnia agit ex desiderio Deo complacendi, 38C; reficitur operatione virtutum, et ducitur ad visionem beatificam, 77B. — Etiam in somno, ex consuetudine, orat et psallit, 395B'. — Indifferens est bonæ vel malæ famæ, 82C', nec contristatur quando ab imprudentibus et carnalibus contemnitur et deridetur, 272B'. — Ejus dilectio erga Deum adversitate ostenditur, 118B. — Vivit quasi quocumque die moritura, 166D. Debet parata esse mori pro fide et justitia, propter amorem Christi, 433C. — In hac vita culpas quotidianas non valet omnino vitare, 412C'. — Per gratiæ dona, maxima dignitas accedit animæ: quænam officia ex hac dignitate fluant, 422B.

Anima virtuosa quæcumque, est Christi sponsa, ager, domus, thronus et vinea, 442C', 338D. In ea cubat Christus sponsus, 305C'. Per fidem et caritatem est Christo desponsata, 312D. — Cupit non impediri per occupationes externas ab oratione et mentis recollectione, 439B. Quadruplici custodia munitur, 442D'. — In ea qualiter Christus invisibiliter operetur, 437B. Caritate dilatatur et delectatur, 35D'. — Quam pulchra sit, 375B. — Ardenti desiderio præsentiae cœlestis Sponsi, mox aliqualem ejus præsentiam meretur, 298A'. — An sit præsumptuosum vel indiscretum Christi sponsi osculum petere, 313A', 314C. In quo hoc osculum consistat, 313C; rationes illud petendi, quæ, 313C'. — Sponso, non uniformiter, sed ut suavi, ut judici, etc... unitur, 319C'. — Sponsus Christus, quosnam effectus in anima operetur, 342D. Per inhabitantem divinum Sponsum, anima tranquilla efficitur et aliis benigna, 339C. Injurias et adversa æquanimiter ferens, meretur Christi esse sponsa, et vocari liliu inter spinas,

- 339D. Visitationis hora non est negligenda. 342A'. licet ad pœnitentem benigne reuertatur Sponsus, 342B'. — Quotuplici modo anima a Sponso visitetur, 394C, qui intellectum illustrat, voluntatem accendit, et memoriam recolligit in se, 394D. — Sponsi cœlestis plurimæ sunt sponsæ, quæ non sibi invicem invident, sed mutuo se adjuvant et inflammant, 409B.
- Animæ sanctitas, in multis Sanctis, foris refulgebat, 419A'. — Anima, quanto apertius Dei contemplatur sanctitatem, tanto clarius suam imperfectionem intuetur, 316B', et se ipsam contemnit, 386D'. — Animæ pulchritudo naturalis et supernaturalis, unde sit et quanta, 320C, 379C', 470A'. — Anima a Spiritu Sancto fecundatur, dummodo sit humillima, 339A. — Animæ sanctæ proprium est non se ipsam sed consocias mirari et extollere, 442D. Recte auroræ comparatur, quare, 412A'. — Virtutes solidiores sunt in parte animæ intellectiva seu superiori, 413A. — Qualiter Deus sit animæ quasi proprius, 410B. Quibus modis ei loquatur, 342B.
- Anima contemplativa. *Vide* Contemplatio.
- ANIMAL non ruminans, cur immundum sit, 83D.
- ANSELMUS (S.) Cantuariensis archiepiscopus, passim allegatur, 200A', 294B, etc.
- ANTIGONUS, socius Alexandri, ipsi incontinentiam impropert, 276B'.
- ANTIPARASTASIS. Per antiparastasim qualitates elementares ex contrariis fiunt fortiores, 434D.
- ANTISIODORENSIS. *Vide* Guillelmus.
- ANTONIUS (S.) anachoreta, quare a dæmone flagellatus, 32C. — Ejus verba citantur, 315C, 376D. (Acta SS. die XVII° Januarii.)
- APOLLINARIS haresiarcha docebat animam cum corpore per semen propagari, 286B'.
- APOSTATA raro pœnitentiam agit, 46C'.
- APOSTOLI, cur vocentur ancillæ, 61C, et crura Christi, 393A'. — Per aureum reclinatorium significantur, 354D. — Eorum sapientia quanta fuerit, a nobis comprehendi nequit, 458B. An certo noverint se habere sapientiam caritati annexam, 164D. Eis fuit infusa scientia non solum Scripturarum, sed etiam politica seu regendi populos, 483A'. — Nemo eis contemplatione et fervore antecellit, 354D. Interdum in solitudinem secedentes orationi vacabant, 334B.
- Per Spiritum Sanctum insuperabiles facti sunt, super charismatum dona et doctrinam Christi fundati, 393B'. — Multoties, cum ingenti reverentia, ad B. Virginem confluerunt, 362A.
- AQUE, quomodo de mari ascendant, 216D. Cur non operiant terram, 58D, B'. — Igni mirabiliter sociata est aqua ad cruciandos Ægyptios, 545A', 546D, 561C'. — « Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum », 416B'. — Mystice, varia significant : doctrinam, 41A', charismata, 41D', tribulationes, 434C. Quid aqua profunda, 421D, 432D', aquæ transeuntes, 278B, aquarum rivi, 392A, vel puteus, 373C'. Aquæ furtivæ, cur dulciores, 63D'. — *Cf.* Fontes, Mare.
- AQUILA et filii aquilæ, quid, 188C. — Via aquilæ investigabilis, 188A'.
- AQUILO pluvias dissipat, quare, 160C'. — Communiter, in Scriptura, sumitur in malam partem, 280C, et designat diabolium, 374B, peccatum, 279D, tribulationem, etc., 374B, 384C. *Cf.* Auster. — Quomodo sol ad aquilonem vertatur, 215A, C.
- ARABES auctores : Albategni (El-Battani), 215A'; Albumasar (Abu-Ma'schar) astrologus, 215A'; ejus liber Introductorium majus citatur, 245B'; Alkindi (El-Kindi), 476D': erravit in sua Theorica et in libro de Radiis stellis, 245B'; Averroes (Ibn-Roschd) dictus Commentator, peripateticus, 97A', 276A, negavit Dei providentiam et animæ immortalitatem, 245B'; Avicenna (Ibn-Sina) citatur, 476D'.
- ARBOR. Velita arbor in paradiso terrestri creditur fuisse malus seu malogranatum, 433C'. *Cf.* Ficus, Lignum, Malus. — Homo arbori comparatur, 279D, et vocatur arbor eversa, quare, 280A. — Christus arbor dicitur figuratim, 340C.
- ARCA Noe, typus Ecclesiæ, 534A. — In ea octo animæ tantum salvæ factæ sunt, 534A.
- ARGENTUM, appetitum non satiat sed irritat, 234B'; a veris Christianis ut lutum æstimatur, 277B'. — Spiritualiter designat philosophiam naturalem, 458C, nitorem eloquentiæ, vel scientiam de rebus creatis, 309A. — Per pecuniam omnia hujus mundi delectabilia procurantur, 277A'.
- ARIES, animal forte, 491B, mystice designat spirituales prælatum, 491C.
- ARISTOTELES, dictus « Philosophus ». Sæpissime allegantur ejus opera : libri Ethico-

- rum, Politicorum, Meteororum, de Problematibus, de Anima, de Animalibus, etc., 18B', 19D', 77A, 131C', 161A, 172A', 232A, etc. — Ei videtur fuisse infusum omne naturaliter scibile, 4. — Docuit exercitium virtutum viam esse ad beatitudinem, 541A. — In iudicio, sua argumenta ei non proderunt, 50A', 480A.
- ARIUS hæresiarcha, multipliciter erravit, 57C', 64A.
- ARMA. Ecclesiæ et animæ fidelis arma sunt virtutes et dona Spiritus Sancti, 370C'. — Arma sacerdotis sunt orationes et lacrimæ, 555C'.
- ASTRA. *Vide* Sidera.
- ASTRONOMI contra fidem multa conscripserunt, quæ frivolis argumentis innituntur, 245A'.
- ASTUTIA sancta, quid sit, 8B; necessaria est, 8D. — Aliquando astutia sumitur pro prudentia, 53C'.
- AUDITUS, quatenus ad scientiam conferat, 8B'.
- AUGUSTINUS (S.), episc. Hipponensis, quantum detractionem oderit, 155B'. — Citantur ejus libri de Civitate Dei, 56B', de Trinitate, 134A', Confessionum, 36A'; etc. (*Migne Patrol. lat.* tom. 32-46.)
- AUREOLA, doctoribus et prædicatoribus dabitur, 80C', 110D'.
- AURUM, in Scriptura, significat sapientiam, id est notitiam Dei, 309B.
- AUSTER, ventus dulcis, communiter in bonam partem accipitur, 280C, et significat Spiritum Sanctum, 374C, regnum electorum, 279D, caritatem, 280B, consolationem, etc., 374C, 384A'. *Cf.* Aquilo. — Quomodo sol per meridiem gyret, 215A, C.
- AVARI sunt quasi pauperes, 86A, molesti sibi et aliis, 102D', 225C, Evangelii subsannatores, 402D', insatiabiles, 187C'. — Aliorum hominum provocant indignationem, 176C. — Avari divites, quanta mala incurrant, 13A'. — Judæi semper avari fuerunt, 49A'.
- AVERROES. *Vide* Arabes auctores.
- AVERSIO a Deo est mors animæ, 16A'. — Aversio ex dissimilitudine oritur, 90D. — Aliorum aversio, caritate et mansuetudine est vincenda, 339B'.
- AVICENNA. *Vide* Arabes auctores.
- B**
- BABEL. Turrim Babel qua mente ædificare voluerint homines, 511C.
- BALAAM, asina sua loquente, cur non fuerit turbatus, 549C'.
- BAPTISMUS omnia peccata quantum ad culpam et pœnam remittit, 354B'. — In eo gratia et virtutes infunduntur, 373D'.
- BASILIIUS (S.), Cæsariensis episc., 76B. Ejus Regula citatur, 116B. (*Migne Patrol. gr.* tom. 29-32.)
- BEATI. Eorum præmium essenziale consistit in Dei immediata, clara, facili et fruitiva visione, 297B', 483B, 351C'; et præmium accidentale, in rebus creatis ad Deum relatis, 483B. Hæc præmia diversos habent gradus juxta diversitatem meritorum, 351C'. — Beatifica visione Dei quomodo sint digni, 469C'. Beatorum proprietates, felicitas et gloria describuntur, 483A. In anima et corpore glorificantur, 469A', quæ non possunt deficere, 469C. Corpora glorificata splendebunt, 470A', et per dotem agilitatis erunt celerrime mobilia, 470B'. — Quo pacto dicantur in patria desiderare Deum intueri, 389C'. Per lumen gloriæ et visionem beatificam corda eorum maxime fulgebunt, 470A'. Eorum cogitatio immobilata est in Deo, quidquid cogitant in Deum referendo, 483D. In bono confirmati, securissimi sunt, 351C'. — Quoddam dominium habent super existentes in hoc sæculo, 470D'. Cum Domino Salvatore, omnes reprobos judicabunt, 470C'.
- BEATITUDO, naturaliter appetitur ab omni creatura rationali, 378A'. — In actu intellectus consistit, 423C'. Est actus sapientiæ, 423C', seu contemplatio altissimæ veritatis, 423D', ut insinuat a Christo, 451. — Beatitudo supernaturalis felicitate naturali incomparabiliter præstantior est, 499C. — Quibusnam danda sit, 66D'. — Quomodo in hac vita prælibetur, 20B.
- BEDA (Ven.), Ord. S. Benedicti, allegatur, 194A'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 90-95.)
- BENEDICTIO Dei, in quo consistat, 69A'.
- BENEDICTUS (S.). Ejus Regula citatur, 235D. — Omni voluptati extraneus fuit, 476D.
- BERNARDUS (S.). Ejus liber de Consideratione, 38B; Sermo in Cantica, 294A'; etc., citantur. (*Migne Patrol. lat.* tom. 182-185.)
- BETHSABEE, mater Salomonis, an unicum habuerit filium, 34C'. — De suo excessu pœnitens, deinceps fuit devota, 506C'.
- BLÆSILLA (S^a), discipula S. Hieronymi, qui ei librum Ecclesiastæ legebat, 212A. (*Acta SS.* die XXII^a Januarii.)

BOETIUS (B.), philosophus, passim allegatur, 519A', 521C'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 63, 64).
 BONAVENTURA (S.), Ord. Min., citatur, 233C'.
 BONUM omne a Deo est, 20C, 53C', 406D', 302A'. — Bonum summum et incommutabile quærendum est, 79D, in virtute, 417A'. — Nihil agitur vel desideratur nisi sub apparentia boni, 92A'. — Bona transitoria, propter instabilitatem eorum, aspernanda sunt, 482C. — Nullum bonum manet irremuneratum, 473D'. — Bona tempore opportuno sunt agenda, 497A. — Bonum commune sæpe rigorosam justitiam requirit, 75B.
 BOVES. Bobus olim communiter arabant, 90D'. — Boves, mystice quid, 91A.
 BRIGITTA (S^a). Allegatur ejus liber Revelatorium, 349D.
 BRUCHIUS, proles locustæ, 285B'.
 BRUTA, a prima causa aguntur in operationibus instinctus, 45B.
 BYSSUS, mystice candorem virginitalis et castimonie significat, 498D'.

C

CAIUS imperator (Caligula). statuam suam Judæis adorandam misit, 539C.
 CALCULUS. quid sit, 435A. — Quomodo calculo impleatur os mendacis, 134D'.
 CALLIDUS, quotupliciter intelligatur, 81D. — Illius est propriam viam considerare, 91A', et periculum fugere, 443B'.
 CANCELLARIUS Parisiensis, 296A. *Vide* Gerson.
 CANCELLI. Quomodo dilectus prospiciat per cancellos, 335C, 342A, 347C.
 CANIS ad vomitum revertens, quid, 464B. — Melior est canis vivus leone mortuo, quo sensu, 265D, 266B.
 CANTICUM canticorum. In eo de amore divino tractatur, 5A', 313A, sub similitudine carnalis conjugii, 350B. — Perfectis convenit, 6A, 211B', 292. Lectoribus adhuc carnalibus periculosum esse posset, 295B. Apud Judæos non legebatur ante trigesimum ætatis annum, 295B'. — Quare sic vocatum, 291. — Non est accipiendum ad litteram de Salomone et sponsa ipsius, filia Pharaonis, 292, 350C, quam duxit uxorem diu antequam hunc librum componeret, 292. Canticum illud in juventute sua Salomon scripsit, 405D.
 Quid intenderit Dionysius noster in hujus libri explanatione, 292. — Variæ expositio-

nes Dionysio videntur in aliquo deficere, 293B. — Illum exponit tripliciter, scilicet de Ecclesia, (id est de Ecclesia universali, prout includit Synagogam et omnes Sanctos etiam ante legem scriptam, sub lege naturæ, 294D'), de anima fidei, et de B. V. Maria, 312D, 313A, 380B. In hoc libro, per membra corporalia, per animalia, ac per inanimata, significantur rerum spiritualium proprietates et officia, 307D'. — Quænam dispositiones ad hunc legendum requirantur, 295B. — Consilia Dionysii religiosis nondum emendatis qui hunc librum ex officio legere vel audire habent, 296A'. — Cur istud Canticum in Officio solennitatum B. V. Mariæ legatur, 321B.

CAPILLUS. Nigredo capillorum signum est fortitudinis et juventutis, 391A'. — Quid capilli Ecclesiæ, 364C, animæ, 375A', B. Virginis, 380D'; et cur gregibus caprarum comparentur, 364D, 375B', 381A'. — *Cf.* Comæ.
 CAPPARIS. herba luxum excitans, 285C'; multiplices virtutes medicinales habet, 285D'.

CAPREA, acumine oculorum præstans est, 333A'; velociter currit, 334D'. Quomodo, sauciata, herba dictamno sanetur, 333A'. — Mystice, quid capreæ camporum, 332C', 334A, et cur capreæ Christus comparetur, 334B', 341D'.

CAPUT sæpe pro mente accipitur, 41D, 35B', 266A'. Cur in capite oculos habere dicatur sapiens, 223C'. — Quid caput Christi, 388A. Quomodo rore plenum dicatur, 388A, 395D', 400D', vel auro optimo comparetur, 391D. — Quid caput Ecclesiæ, 419A, animæ, 424C', B. Virginis, 427C'. Cur assimiletur Carmelo, 419A, 424D', 427D'. Quomodo sub eo sit lava Sponsi, 332D, 341C, 346D.

CARDINES terræ, quid, 58C.

CARITAS est virtus summa, 330B', 434D; fortissima præ omni alia, 434C; forma et motrix omnium virtutum, 269C'. Est virtus communicativa, 386B', avida unionis, 298C; in se ardens et alios incendens, 434B; rationem sæpe transcendens, 298C; omni substantia terrena pretiosior, 441C'. — Caritas in Deum, firmum facit hominem, 38C; dilatat animam fervidam, 35D'; operit delicta, 68B; vires dat, 423C; est summa totius religionis christianæ, 498A', 200A, et vinculum cordium, 47C', 235D'. — Caritas perficetur extirpatione cupiditatis, 80B'; persecutionibus et adversis non dejicitur, 434C.

- Ejus profectui jugiter est studendum, 441 D'. — Semper annexam habet sapientiam infusam, 489 D'. — Nemo certo scit se esse in caritate, nisi ex revelatione, 270 A': quare hoc Deus voluerit, 270 C'. — Sine ea nihil prosunt sacramenta, 354 C'. — Caritas debet esse ordinata, 340 C'. Quisnam sit ordo caritatis sub præcepto cadens, 330 D', 331 D. Deum super omnia amare facit, 434 C', et post eum suum proprium subjectum, 453 C. — Caritatis actus, quotuplici respectu considerandus sit, et quomodo a nobis cognoscatur, 270 D'. — Ejus proprius effectus, quem supra dilectionem naturalem addit, est quædam ineffabilis unio ad Deum, 271 A'. — Caritas requirit ut proximo succurratur, etiam cum damno rei temporalis propriæ, 83 C'. — *Cf.* Amor.
- CARO pro homine carnali sumitur, 455 D. — *Cf.* Corpus.
- CASSIANUS (S.) citatur, 124 D, 241 A, 272 C'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 49.)
- CASSIODORUS (Aurelius) Vivariensis abbas, allegatur, 118 B, 299 A'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 69, 70.)
- CASTIGATIO Dei est valde utilis, 27 C', et pignus paternæ dilectionis, 28 A.
- CASTITAS, pulchre laudatur a Cypriano, 474 C. Quam præclaram honestatem et ingentem decorem præ se ferat, 474 C. Castitati virginali, viduali, conjugali, fructus varios promittit Evangelium, 472 D. — Casti frequenter ab ipsis incontinentibus commendantur, 474 D. Omnia ad Dei gloriam referre et suis viribus non inniti debent, 474 B.
- CATO (Dionysius), poeta, citatur, 45 B'.
- CAUSA prima cum summo decore omnia regit, 499 C'. Est omni narratione superior, quare, 184 C'. — Liber de Causis (David Judæi) allegatur, 184 C', 499 C'.
- CEDAR, filius Ismaelis. Cur tabernaculis ejus comparetur Ecclesia, 302 D', et B. Virgo, 325 C.
- CEDRUS, arbor imputribilis, boni odoris, 354 A. Christum significat, 393 D'.
- CERVIX. Cur inobedientes, duræ cervicis esse dicantur, 308 B'.
- CERVUS, in senectute, manducatione serpentis reviviscit, 333 D'. — Quomodo cervi se invicem adjuvent ad flumina transnatanda, 333 B'. — Mystice, quid cervi camporum, 332 C', 334 A. — Uxor bona cervæ comparatur, 42 B. — *Cf.* Hinnulus.
- CHANANÆI, posteri Chanaan a Noe maledicti, 525 C, Terram sanctam occupabant, 524 A. — Cur non omnes simul exterminati sint, 525 A. — Natura, consuetudine et complexionem ad vitia proni erant, 525 B, non tamen simpliciter inconvertibiles, 525 C. Deus fecit quod in se erat pro eorum conversione, 525 A'; et quidam eorum sunt conversi, 524 B'.
- CHOEROGRYLLUS, animal, describitur, 190 D.
- CHOLERICI, proni sunt ad jurgia, 115 D'.
- CHORI castrorum, quomodo videantur in Ecclesia, 408 B', in anima, 413 B', in B. Virgine, 416 D'. — Chorizatio, *vide* Saltatio.
- CHRISTIANUS. Quanta sit ejus dignitas, 41 A. — Cognoscitur ex sua doctrina, 79 D. — Lætificat Deum et prælatum suum, 65 D. — Christianæ religionis summa consistit in actibus caritatis, 198 A'. — Christiani, propter sua peccata, fuerunt a Turcis, a Sarracenis et a Tartaris afflicti, 96 B'.
- CHRISTUS quo pacto dicatur lignum vitæ, 29 B', Sol justitiæ, 216 A, flos, 328 B', lilium, 329 B. — Os Christi quotuplex sit; quidnam ejus os increatum, 297 A'.
De Christi divinitate. Christi deitatem negantes, cæci sunt, 57 C. — Qualis sit Christus, 391 A. — Cur ei approprietur pulchritudo, 311 D', 500 A'. — Æterna Verbi generatio describitur, 58 B, 497 B'. — Verbum est imago Patris, 58 B, 498 A, sapientia æterna, 499 B, et sanctitas infinita, 419 B. Quo pacto sit doctrina Patris, 84 C, et fons sapientiæ universæ, 121 A'. *Cf.* Sapientia. — Æqualis est et consubstantialis Patri, 184 A', sermo Dei loquentis, omnipotens sicut Pater, 259 C, 498 B. — Quidquid Patris est, repræsentatur naturaliter in Verbo, 497 B'; et clarissime in eo relucent cuncta creata, 497 D'. — Secundum suam divinitatem, est infinite amabilis, bonitas et beatitudo substantialis, 394 A. — Christus ut Deus, corpus et animam Matris suæ qualiter fecerit et ornaverit, 362 B. Quomodo ad humanitatem descenderit, 414 A.
De Christi humanitate. In Christi incarnatione declaratur ejus infinita pietas ad genus humanum, 355 C. — Quam speciosus et gloriosus sit Christus secundum naturam assumptam, 391 B, et quare, 394 B. — Ejus humanitas fuit velut instrumentum Verbi, 300 B. — In utero Virginis, non menstrualis sed puro sanguine nutriebatur, 399 A'. —

Creditur infantulum Jesum in eodem lectulo sæpe quievisse cum B. V. Matre, 327 C'. — Asper erat exterior Christi vestitus, 365 B', honestissimus vultus, incessus et sermo, 365 C'. — Quid caput ejus, et quomodo plenum sit rore, 388 A. Quam pulchri et puri corporales oculi, 391 D'. Interdum voluntarie dormivit, sed non impediabatur ab usu rationis et intellectus, 387 C. Quid interiores ejus oculi, 391 D'. — Quid intelligatur per Christi genas, 392 B'; per guttur, 393 D'; per manus, 393 A; per ventrem, 393 C; per erura, 393 D. — Quo sensu ubera Synagogæ suxerit, 430 B. — Actiones ejus theandricæ appellantur, quare, 365 D'; omnes ad Dei honorem et mundi salutem ordinabantur, 393 B. — Christus præeminet omnibus hominibus pulchritudine et odore virtutum, 329 B'. — Ab omni prorsus peccato fuit immunis, 312 A; omnes virtutes creatas habuit in gradu excellentissimo, et pretiosissimis gratiæ charismatibus ac sacro septenario fuit inunctus, 299 A, 315 B, 419 B. — In superiore parte animæ Christi erat dulcor beatificæ fruitionis, 365 C', 385 C'. — Quomodo Christus osculatus sit naturam humanam, 297 D'. Discipulos suos recipere consuevit in osculo sancto, 298 A. — Passione meruit humanitatis suæ glorificationem, 355 A', 400 B, D. — In forma humana judicabit, 50 A.

De Christi adventu. An Christus fuerit creatus, 57 A'. — Ejus adventus et mysteria prædicta et figurata sunt ante legem et sub lege, 296 C. Quam ardentem desideratus sit a Sanctis antiquis, 297 B. Quare incarnatus, 451. — Nullam minorationem incurrit per incarnationem, 327 A'. — Qualiter Christus salierit in montibus et transilierit colles, 334 C. Prius venit in mentem quam in ventrem Virginis, 399 A', 414 B. Sine virili semine conceptus est, 328 C', 491 C'. Quanto tempore manserit in utero, 491 C'. — In primo momento incarnationis instructus fuit a Patre, 35 C. — Caput Christi Deus Pater est, 391 D, et ipse seu Trinitas ductor ejus fuit in omnibus, 494 A'. Spiritus Sanctus in eo est duplici modo, 496 C. — In Christo, per idiomatum communicationem, divina homini et humana Deo adscribuntur, 365 D'. In eo non fuit spes, sed fiducia quædam, 196 A. — Asseruit Christus se Deo Patri æqualem, unigenitum, consubstantia-

lem, 465 B. Acutissimo vigens intellectu, justos ab iniquis discernit, 334 C'. Mirabilia operatus est, 334 D. Judæorum secretas cogitationes propalavit, 465 D. Multi gentilium ad eum confluxerunt, 335 D'. — Verbum æternum, per suam incarnationem, multum honoravit nostram naturam, 355 D; ideo pensandum est istud mysterium, 355 A. — In sacra communione vere accipitur Christus, 330 D.

De Christo redemptore. Quid fecerit pro Judæis, 17 A'. — Per serpentem significatus est, 188 D', et passio ejus a Prophetis apertissime prænuntiata, 466 B'. — Qualiter Christo ut Deo, et ut homini, salvare conveniat, 300 A. — Ejus passio et virtutes in memoria omnium servandæ sunt, 309 C'. — Est botrus de quo in cruce expressum est vinum optimum, 310 B'. — Suam ipsius Matrem per passionem salvavit, 445 B'. Omnibus in ipso sperantibus est spes gloriæ, 329 A, et dictamnum quod sanat vulneratos sagitta diaboli, 333 B'. — Post passionem, Christus Matri suæ mox apparuit, 349 D'. Quid tunc illa eum rogaverit, 350 A. — Dolor compassionis animæ Christi, intensior fuit quam passionis corporeæ cruciatu, 378 D. — Cur permiserit lancea aperiri cor suum, 385 D. — Tota ejus vita fuit nobis meritoria, 385 B', et per passionis meritum Ecclesiam vocavit ad salutem, 432 B, 433 B. — Quam lætatus sit quum persecutores Ecclesiæ jam conversi, inceperunt Evangelium prædicare, 431 C. — Fuit, quantum in se erat, suis persecutoribus utilissimus, qualiter, 464 C'.

De Christo sanctificatore. Est Ecclesiæ vir, 199 A, seu sponsus, 291; eam frequenter reformavit, 251 D; cum ea manet, invisibiliter in animabus operando, 437 B. — Omni animæ bene dispositæ, et Beatis in patria, quomodo loquatur, 297 A'. — Christi sponsi ubera quid sint, 298 C', 302 D. — Christi nomen, quam suave ac salutarum, 299 C', 300 C. — Ex omni bono Ecclesiæ præmium accidentale obtinet, 437 D'. — Cur paupertatem et mendicitatem elegerit et consuluerit, 186 B', 251 B'. Nobis multum commendavit sapientiam, 451, in cujus actu nostram beatitudinem constituit, 451. — Est stabilimentum suorum fidelium sibi obedientium, 491 A. — Hortabatur primitivam Ecclesiam ad convertendum gentilitatem, 336 C.

- Se ipsum ligno comparat; quinam ejus sint fructus, 339 C', 340 A, C. — Quo pacto suam Ecclesiam derelinquat, 350 D, et quare, 350 B'. — In die ascensionis Christus sibi Ecclesiam desponsavit excellentiori modo, 355 C', præsertim Ecclesiam triumphantem, 355 D', et animas e limbo eductas secum tulit, 355 D'. — Christi perfectionem nemo valet plene imitari, 365 B'. — In Christo est gratia capitis, per sacramenta diffluens in membra, 374 B. Electos sibi incorporat in via per gratiam, in patria vero per gloriam, 394 A. — A singulis gradibus et statibus Ecclesiæ fructus diversos requirit, 407 A'. — Est animarum sanctarum verus dies, 416 A. — Ejus vestigia sectari valde laboriosum est his qui caritatem non habent, 433 D.
- Triplitem habet sponsam, Ecclesiam, animam fidelem, et B. V. Mariam, 291. — Christi honor in suam Matrem redundat, 444 B'. — Cur vocetur a Sponsa Cantici fasciulus myrrhæ, 309 D. — Sponsi oculi quid designent, 392 D. — Ejus comæ significant Apostolos, 419 D, et cardinales: quare hi vestibis rubeis utantur, 419 C. — Quomodo suam dilectionem ad Sponsam ostenderit, 432 B. — Est Ecclesiæ caput, sponsus, salvator, iudex, legifer, rex, pastor, doctor, monarcha, protector, dominus, 436 A'.
- CHRYSOSTOMUS (S.), allegatur, 468 A'.
- CIBUS, antequam substantiæ incorporetur, quatuor digestionibus perecoquitur, 286 D. — Ex cibo quomodo sanguis, urina, sudor, sputum, sperma, et substantia carnis successive efformentur, 286 D.
- CINNAMOMUM, aromatica arbor, describitur, 52 B, 373 B. — Significat prompte obediens, 373 B.
- CIRCUITUS. Bonus circuitus a Deo incipit et ad ipsum terminatur, 505 B. — Malus circuitus est evagatio inordinata per creata, 505 C.
- CIRCUMCISIO. In ea puero nomen imponebatur; peccatum originale tollebat, 341 D'.
- CLEMENS (S.), 39 D'. Ejus Itinerarium citatur, 537 D'. (Migne *Patrol. gr.* tom. 1, col. 1157.)
- CLEMENTIA commendatur, 75 A. In quo consistat, 136 D'. Ornat reges, 136 D'.
- CLIMACUS (S.) citatur, 37 B', 235 D, 272 C'. (Migne *Patrol. gr.* tom. 88, col. 631.)
- COÆQUÆVA quatuor sunt, tempus, cælum, angelus, materia, 462 A'. — Alberti Magni liber de IV Coæquævis citatur, 462 A'.
- COELUM. Deus in cælo specialiter est, 237 D', quia in eo eminentius operatur et clarius videtur, 238 A. — In cælo non potest esse cordis evagatio, quare, 483 D. Cæli luminaria dicuntur clarius lucere dum homines prosperantur, 552 B.
- COGITATIO meritoria quid requirat, 55 A. — Quomodo sint ordinandæ cogitationes, 425 A; quænam excludendæ, 55 B, 425 B.
- COGITATIVA. Vis cogitativa, seu intellectus passivus, est media inter potentias sensitivas et intellectivas, 423 C.
- COGNITIO nostra intellectiva exordium sumit a sensitiva, 317 C. — Qua via cognoscatur Deus, 454 B. Perfectissima cognitio Dei in hac vita, est « per omnium ablationem », 256 B. — Cognitio cogitationum secretarum hominis soli Deo competit, 495 D'. — Difficilis et incerta est nostra cognitio de rebus inferioribus, 509 D, multo magis de cælestibus, 509 B'.
- COHELETH, nomen Salomonis, interpretatur Concionator, 5 A, 6 D'. *Cf.* hoc verbum.
- COLLIS. Quo sensu Christus colles transilisse dicatur, 334 C, 344 D', 347 B. — *Cf.* Thus.
- COLLUM, mystice varia signat, 307 D', 308 B'. — Quid sit collum Ecclesiæ, 307 D', animæ, 318 D', B. Virginis, 326 B'; cur monilibus comparetur, 308 A, 319 A, 326 B', turri David, 366 A, 377 B, 381 B', vel turri eburneæ, 418 D, 427 C. — Quo sensu in uno crine colli Sponsæ vulneratus sit Christus, 369 C, 378 A', 383 A.
- COLUBER. Via colubri investigabilis, 488 A', B'. — *Adde* Sepes.
- COLUMBA frequenter in eodem anno prolificat, et felle caret, 412 B. — Cur Sponsa assimiletur columbæ, 335 D, 347 A', in foraminibus petræ, 336 A', 343 B, 348 B'; oculi ejus quare dicantur columbarum, 341 D, 327 A', 363 C', 380 D, etc. — « Una columba » Christi, quid, 405 D', 411 D', 415 D. — *Cf.* Turtur.
- COLUMNÆ argenteæ lectuli Salomonis, quid, 354 B, 358 D', 362 C. — Crura Sponsi, cur columnis marmoreis assimilentur, 393 D. — Septem columnæ Sapientiæ, quid, 60 D.
- COMÆ. Cur elatis palmarum comparetur coma Sponsi, 391 A', et purpuræ regiæ coma Sponsæ, 419 C, 424 D', 427 D'. — *Cf.* Capillus.
- COMMENTATOR. Sic antonomastice vocatur Averroes, commentator Aristotelis. *Vide* Arabes auctores.
- COMMUNIO Sanctorum, quid sit, 443 C.

COMPUNCTIO. Quæ sint ejus rationes, consolationes et beatitudo, 91D', 92A. — In conviviis amittitur, 247D.

CONCILIUM generale a Spiritu Sancto dirigitur, 54B'.

CONCIONATOR, cognomen Salomonis, 5B, 244A.

CONCORDIA servanda est cum aliis, 229D. — Concordia prava, quid sit, 47A'.

CONCUBINA, in Scriptura frequenter designat uxorem secundariam, 411C'. — Quid significet mystice, 405B', 411C'.

CONFESSIO culpæ est initium justitiæ, 408A. — Placat indignationem offensi, 459A'. — Confessio sacramentalis gaudium parit, 83B'. — Delet ad minus culpam, 354B'.

CONGREGATIO. Congregationes arduam vitam ducentium, a Christo diliguntur et visitantur, 407A. — De profectu animæ virtuosæ in congregatione, 412D'.

CONJUGATI vocantur pedes corporis mystici Ecclesiæ, quare, 417D. Qualiter juxta summum statum pulchri esse debeant, 417A'. — Conjugalit castitati Christus promittit fructum tricesimum, 472D.

CONSCIENTIA ut iudex verenda est, 255D'. — Testimonium conscientie gloria est animæ fidelis, 177A'. — Ejus discussio salubris est et Deo valde placens, 376A, meritoria in se, 376C, et breviter ad perfectionem ducens, 376D. Quomodo faciendâ sit, 413A. — Conscientia impii facit eum timidum, 550D.

CONSILIUM proprie sumptum, sive inquisitio de agendis, qualiter Deo adscribatur, 508C. — Est actus prudentiæ, 401C'. Necessarium est, 197A. A quo sit petendum, 168C'. — Dono consilii Spiritus Sanctus nos dirigit, 508C'. — Christi consilia sunt media ad expeditius tendendum ad cælum, 354C'; eorum impletione fit abundantior justitia, 98D.

CONSOLATIO interna datur homini virtuoso, 226A. — Consolatio carnalis despicienda est ab eo qui appetit amplexum Sponsi, 440D.

CONTEMPLATIO divinorum in hac vita est transitoria, quare, 28B'. — Est sapientiæ actus, 472D', et fructus, 56C'. — Gignit prudentiam in humanis negotiis, 69D'. — Contemplatio providentiæ et omnipotentie Dei ex creaturis commendatur, 30B'. — Quot sint impedimenta contemplationi, 301A. — Requirit auxilium divinæ gratiæ, 301B. — Ejus mystici effectus describuntur, 301C'. —

Suavitas ejus etiam in corpus redundat 302B. — Duplex illuminatio valde necessaria est in contemplatione, 319B. Tunc anima proprias defectuositates clarius apprehendit, 319A'. — Contemplatio seu occupatio mentis in Deo, an habeat amaritudinem sibi annexam, 504A, D. — Contemplatio sapientiæ promeretur immortalitatem gloriæ, 504B'. Quanto in hac vita Deum sublimius contemplamur, tanto perspicacius cæcitatem nostram intuemur, 256B. Omnis contemplatio hujus vitæ, respectu beatificæ visionis, umbra est et caligo, 338A, 367A'.

Anima contemplativa inflammatur per allocutionem Dei sensibilem, aut per illuminationem intellectualem seu anagogicam, 396D. Visione theoriæ mysticæ rapitur in increatum objectum, 340D. — Motus anagogicos concomitatur corporis alteratio, 396D, A'. — Aromatum areola est mens in qua fiunt contemplativi actus, 409B'. — Interdum animæ subtrahuntur consolationes præsentie Sponsi, quare, 344A, 357C, 394C. Quomodo tunc eum precari debeat, 394D. — Dulcedinis divinæ gustus facit eam ferventius ad beatificam fruitionem anhelare, 396C'. — Anima per contemplationem Christo conjuncta caveat exterioribus importune occupari, 341D, vel contemplationis exercitium obedientie et necessitati proximi anteferre, 341C'. — Anima contemplativa et sancta, immundis spiritibus sua humilitate et caritate terribilis est, 411A. — Contemplativi, mysticæ theologiæ unionem experientes, medium tenent inter comprehensores et communes viatores, 386D'. — Debent dominicam passionem jugiter in corde ferre, 407D. — Alios attrahunt virtutum bono odore, 407A', 403C, 373B'. — Eis valde necessarium est labia et cogitationes refrænare, 376D, B'. — Quo pacto filii aquilæ vocentur, 188D. Eorum actio in Ecclesia militanti, per viam aquilæ designatur, quare, 188B'. — In eis cubat et quiescit Sponsus, dum in activis hominibus pascit, 305D'. Quam Deo sint amabiles, 342B. Significantur per reclinatorium aureum, 354D, per fluris collem, 367A'. Sunt pauciores quam activi, 367A'. — Cur eis tempus breve videatur, 243A. Contemplationem relinquere ad exercitia vitæ activæ subeunda grave est animæ amorosæ, 388A'. Contemplationi intentos inquietare periculosum est, 341B'.

- CONTENTIO, quid sit, et quale peccatum, 33B, 132C. — Vitanda est, maxime cum familiaribus, et inter religiosos, quare, 432C.
- CONTRITIO est suiipsius interior punitio, 522D. — Includere debet sui dejectionem, quare, 83B'. — Tollit saltem in parte pœnam peccati, 437B', imo totam delere posset, 522D.
- CONTUMELIA originem ducit ab ira, 72A. — Quid sit proprie, 132A'. — Profertur in eos qui non timentur, 72A. — Est grave peccatum, 71D', nec minus quam rapina, 132B'.
- CONVERSIO differenda non est, quare, 466B.
- COR corporale, quid sit, et quæ sint ejus officia, 95D'. — Fons est caloris, et origo spirituum vitalium, 286B'. — Se movet virtute caloris naturalis, et membris motum influit, 462B'. — Est in animali primum vivens, et ultimum moriens, 462B'. — Spiritualiter cor sumitur pro intellectu vel voluntate, 95D'. — Cor est in objecto amato, 37C'. — Ejus dispositio in oculis apparet, 100A; a prudente facilliter dignoscitur, 170B. — Cor hominis instabile est, 488C'. Quomodo custodiendum sit, 37C', 39D. — Ex cordis seu intentionis puritate dependet vita gratiæ, 37D.
- CORPUS. Duo corpora non possunt naturaliter esse in uno loco, 484D'. — In elementis corporis humani prædominatur terra, 539C'. — Ex semine in matrice formatur et aptatur ad animæ susceptionem, 491C. — Duobus elementis contrariis constat, scilicet humido et calido, 482A: propter quod corruptioni subjicitur, 482A, et ex principio intrinseco tendit ad mortem, 539C'. — Labore indiget, 411D'. — Influentiis corporum cœlestium subjicitur, 438A. — Animæ naturaliter conjungitur, et est ei utile et necessarium in multis, 509B, tanquam instrumentum proprium, 300B. Ideo ejus dispositio in animam redundat, 411B'. — Sæpe animam a spiritualibus exercitiis impedit, 508D', præsertim ex peccato originali, 509A. Post resurrectionem, illam ornabit et lætificabit, 509B. — Corporum monstruositas non explicatur nisi per providentiam Dei, 263A'. — Corpus interdum accipitur pro homine carnali, 455D. — *Cf.* Caro.
- Corpora cœlestia. *Vide* Sidera.
- CORRECTIO est opus misericordiæ spiritualis, 405A. Ejus utilitas, 98C. — Eam recusans peccat graviter, 177A. Quas pœnas incurral, 99C'. Quando possit vel debeat quis se excusare, 104C'. — Præceptum correctionis fraternæ a paucis impletur, 405B. Hujus præcepti transgressione perit mundus, 405B. — Subditorum correctio est dilectionis pignus ex parte prælatorum vel parentum, 89B'. — Correctio fraterna, quo ordine facienda sit, 458C'. Quando differri debeat, 62D. Non est in publico, sed primo in secreto, facienda, 68C, cum mansuetudine et humilitate, 80D, raro cum objur-gatione, 80A', præsertim quoad peccantes ex infirmitate, 249A. — Non prodest sine Dei gratia, 170C'. — Virtus quanto perfectior tanto plus inclinat ad caritativam correptionem, 455A.
- CORRUPTIO est effectus compositionis ex contrariis, 482A.
- COSTE. Quod sit earum officium, 284C'.
- COTURNIX, Hebræis in deserto venit ab insula nomine Ortygia, 560A'.
- CRAS, pro futuro accipitur in Scripturis, 166B.
- CREATIO a nobis comprehendi nequit, 280C'. — Deus fecit quædam incorruptibilia et immortalia, quædam vero corruptibilia, 460A'. — Creare frequenter accipitur pro facere vel formare, 473B', 520A'. — Deus omnia etiam vilia, cum suarum partium convenientia constituit, 499C'. — An terram fecerit ex materia præjacenti, 520A'.
- CREATURA omnis est quædam similitudo Creatoris, 530D'. Intellectualis creatura imago ejus est, 498A. — In omnibus creaturis sensibilibus contemplare, amare et laudare debemus Dei perfectionem, 439D. Creaturæ sunt viæ ad Dei notitiam, 57D, et amorem, 375B'. Earum finis est Dei gloria, 51C, 107B, 546C', beatitudo creaturarum intellectualium, et manifestatio divinæ misericordiæ aut justitiæ, 407A'. — Quælibet creatura habet suam mensuram essendi, numerum principiorum essentialium, et pondus inclinationum ad finem, 521D. A Deo ut causa efficienti, esse, ut causa exemplari, speciem, ut causa finali, pondus ad proprium finem accipit, 521B'. Naturaliter appetit beatitudinem, 378A'. — Quomodo omnes sint vanæ, 213A'; quomodo bonæ, 214A, 229B', 522D, B'. — Creaturæ præteritæ qualiter redeant, 217A'. — Instabiles sunt, 217D; quomodo in æternum permaneant, 230B. — Creatori subditur omnis creatura per potentiam obedientialem, 559B'. — Nulla ab homine plene cognoscitur, 229C'. — Appe-

- titum humanum triplici bono, delectabili, utili, et honesto allicit creatura, 534D'. — Non nisi in Deo et secundum Dei voluntatem est amanda, 375D'. Omnis cogitatio et affectio de creaturis ordinanda est ad Creatoris amorem, 425A. Impii creaturas non considerant nisi quoad propriam voluptatem, 535A. — Creaturæ intellectualis perfectio est suo Creatori assimilari, 527C'. Per virtutes ei fit maxime amabilis, 342B.
- CREDULITAS**, quam periculosa sit, præsertim in prælatis, 92D'. — Non facile credendum verbis detractoriis, 255A', præcipue his quæ contra nos dicta esse narrantur, 255D'.
- CRINIS**. In uno crine colli quomodo Christum vulneraverint, Ecclesia, 369C, anima, 378A', et B. Virgo, 383A.
- CROCUS**, herba habens folia aurei coloris, refrigerium præstans febricitantibus, quid significet, 372D'.
- CRURA** Christi, quid, et cur columnis marmoreis comparata, 393D. *Cf.* Femur.
- CRUX** facta est fertilissima meritis dominicæ passionis, 420A. — In cruce Christi quomodo gloriandum, 310B. — Designatur per arborem malum, 432D. — Hymnus « Crux fidelis » citatur, 420B, 432D.
- CURATI** mediatores sunt inter Christum et populum, quem Deo reconciliant, 366B.
- CURIOSITAS** grave est vitium, 76D. Non curiose quærendi sunt proximorum defectus, quod tamen prælatis incumbit, 76D. A'. — Curiosa cognoscere non expedit, 244D', 245A, C, nec altiora et difficiliora, 245D, 263D'. Curiosa investigatio impedit a cognitione necessariorum ad salutem, 246B, et ab oratione ac devotione, 249C. — Non convenit immoderate discutere aut velle cognoscere qui sint electi vel in gratia, 306D.
- CURRUS** Pharaonis. Cur ipsis comparetur Sponsa, 306A', 307A, 318D, 326D. *Cf.* Equitatus.
- CUSTODIA** hominis quadruplex est, scilicet, a Deo, ab angelis, a prælatis, et per rationem ac gratiam, 442D'.
- CYPRESSUS**, arbor imputribilis, 312B', 354A. — Ex foliis ejus fit nobile unguentum, quid mystice significet, 312C'.
- CYPRIANUS** (S.) allegatur, 474C.
- CYPRUS**, insula in mari Mediterraneo sita, vinum optimum generat, 310C. — Cur botro Cyprici assimilatur Sponsus, 310A', 320B, 327C.
- Cyprus, arbuscula aromatica, 372A', per modum vitis colitur, 310C'. Quid mystice designet, 372A'.
- CYRILLUS** (de Guidone), Italus, XIII sæc. Ejus Proverbiorum liber sæpe allegatur, 8D', 13D, 21B, 33B, etc.
- CYRUS**, rex Persarum, bonæ fuit indolis, et Deum magnificavit, 408D.

D

- DÆMONES** et diabolus. Dæmones sunt boni secundum suam naturam, 534A'. — Indurantur, et eorum peccata sunt irremissibilia, 534A'. — Ex invidia tentant animas, 534B', 467B, ad fallendum et nocendum, 469B', præsertim tempore mortis, 261B. Designantur per leones et pardos, 368D'. — Non possunt hominibus in hoc mundo ad libitum suum nocere, 460C'. — Invisibiliter circumquaque discurrunt, et sæpe in forma parvulorum Æthiopum ostensi sunt Sanctis, 349A'. — Facti sunt in exercitium et coronam justis tentamenta vincentibus, 534C'. — Hominibus multipliciter illudebant, per idola dantes responsa, 532D', et infirmorum curationem simulantes, 532D'. Gravissime peccabant usurpando divinos honores, 534A'.
- Diabolus crudelis est, 41B, 116A, valde potens, 273A, et fortis ad decipiendum, 433D'. — Auctor fuit mortis, 433D', 467C. — Vocatur serpens et coluber, 274A, 275B. — Per angelos suos, et per tyrannos, hæresiarchas et philosophos, Ecclesiam multipliciter oppugnavit, 269C. — Diabolus S. Antonium flagellat, 32C; S. Macarium terrere nititur, 32A'.
- DAMASCENUS** (S.), allegatur, 45B, 213B', 508C. (*Migne Patrol. gr.* tom. 94-96.)
- DAMNATIO** est mors secunda, 468B'. *Cf.* Reprobatio.
- DAMULA**, animal imbecille et timidum, 44A, velox cursu, acerrimum visu, 44C'.
- DARIUS I**, rex Persarum, erat bonæ indolis, et ad bonum cito inclinabatur, 408D.
- DAVID**. Ejus sapientia, quanta, 3. — Quomodo Salomonem edocuerit, 35B.
- DECIMÆ** ecclesiasticæ persolvendæ sunt, 26B'. — Quomodo Deus hanc persolutionem remuneret, 27C.
- DECRETUM** (Gratiani) allegatur, 23D.
- DEITAS** vera, seu ejus appellatio, non potest convenire pluribus substantialiter diversis,

- 536D, B'. — Quo pacto in lege Moysis iudices et præsidentes appellentur dii, 536A'.
- DELECTATIO oritur ex unione potentiæ cum convenienti objecto, 504B, 281D'. — Delectatio interna relucet in facie, 400A. — In quo consistat delectatio virtuosa, 504C'. — Delectatio spiritualis quanta sit, 395D. Facit terrena oblectamenta oblivisci, 167D'. — Deliciæ spirituales quo amplius degustantur, eo avidius cupiuntur, 389C'. — Quanta delectatio inveniatur in luce, 404A; in philosophiæ considerationibus, 504C. — In prælatione delectari, vana est gloria, 486A. — Delectatio carnis illicita, fallax est et mœrorem inducit, 221A, C; impedit animam a sapientia, 221C'; divinas consolationes expellit, 424A'. Multa mala ex ea fluunt, 222D'. — Regula circa delectabilia quæ occurrunt, 424B'.
- DENTES. Quid dentes Sponsi, 420C', et Sponsæ, 364B', 375D', 381B, et cur gregibus tonsarum conferantur, 364C', 376A, 381B.
- DEOSCULATIO labiorum, est signum caritatis et pacis, 456B.
- DESERTUM de quo ascendit Sponsa, est vel mundus, 352C, 431B', vel caro, 358C, 440A', vel terra hujus peregrinationis, 361D, 445D. Cf. Eremus.
- DESPECTIO proximi, quantum sit peccatum, 94A.
- DESPERATIO peccatum est contra Spiritum Sanctum, 453A'.
- DETRACTIO, quid sit, 39C'. — Maxime gravis est, 37D', 39D', 455D, quare, 453C, et gravius peccatum quam furtum, 459B. — Quomodo pariat excæcationem cordis, 402A. — Est velut homicidium duplex, quare, 40A, 455D, 275A, 459B. — Quotuplici modo noceat famæ alterius, 39D'. — Obligat ad restitutionem famæ læsæ, 47C, 87C'. — Qualiter sit repellenda et impedienda, 460D'. — A Salomone frequenter reprobat, 455A'. — Quantum S. Pachomius eam oderit, 40A. — Detractor dæmoni assimilatur, 275B.
- DEUS. — *De essentia et attributis Dei.* Esse divinum quantæ sit excellentiæ, 530A. Dei primum nomen est Esse vel Qui est, 530A. — Quatenus Deus sit cognoscibilis, 531B'. Est inscrutabilis, incomprehensibilis et ineffabilis, quare, 461D, 484A', 268B'. Unde sit difficultas eum intelligendi, 461B', 256D. Quæ scrutatio Dei sit licita, 461D'. Quomodo visus sit a B. V. Maria, a Moyse et a B. Paulo, 324C. — Dei attributa contemplanda sunt in creaturis, 30B'. Ea cognoscere an sit difficile, 531B'. — In Deo sapientia et prudentia idem sunt, 30B; similiter, concipere et gignere, 58A. — Deus est fons omnis perfectionis, 55C', 56B, A', bonitas et pulchritudo per essentiam, 302D, causa efficiens omnis pulchri creati, 382D, et omnium attractivus, quomodo, 315D'. Ab eo est omne bonum totaliter, 20C. — Deus est ipsa veritas, 47B, finis, causa et mensura omnis veritatis, 55C', 82D'. Dei verbum seu sermo, quid, 544D. In Deo dixisse est fecisse, 544A'. *Vide* Christus. — Deus est essentialiter justus, 56C', 99D, in omnibus justus et misericors, 526D, 538C: an misericordia divina semper præfulgeat, 558D. Omnis sapientia Deo est adscribenda, 25C', qui eam infundit et in usu ejus hominem dirigit, 494D. Deus mala non permetteret nisi posset et vellet ex eis elicere bona, 474D'. *Vide* Sapientia.
- Deus adest omnibus et ubique, 403C', in cælo tamen est specialiter, 238A, 413D'. — Deus unico actu se ipsum et universa creata comprehendit, 497D'. Qualiter sciat virtuosa et vitiosa, 38D'. Omnia discernit, 406B', impium prævidet, 407C', solus certo præscit futura, 246A'. Ejus æterna prævisio non necessitatem imponit actibus humanis, 454C'. Infallibiliter cognoscit cogitationes hominum, 457B. *Adde* Scientia. — In Deo non est formaliter consilium, 55A'. — Certum est Deum velle quidquid præcepit et consuluit, 508D. Nescimus quid velit Deus quoad indifferentia, 508A'. — An omnia creata diligat, 56C, naturali amore, 522B'. Quosnam diligat, 56B. Diligit eos qui per caritatem Sapientiæ increatæ uniuntur, 498A'. Amat Christum secundum humanitatem plus quam totum universum, quare, 501A. Amore prædestinationis Deus solos electos amat, 522B'. Qualiter diligat in caritate existentes, 522B'. Simpliciter valde diligit, 20D. — Superbum specialiter odit, quare, 107D'. Quomodo peccatorem despiciat, 252B'. — Vult omnes salvos fieri, 107C', 460C, 487C'. Animarum salutem zelatur, 458A'. Qualiter de morte et damnatione hominum lætetur, 460C. Non deducit ad portas spiritualis mortis nisi permissive, 544C'. — Dei decreta circa electos et reprobos occulta sunt, sed non injusta, 548A. Cf.

Prædestinatio, Reprobatio. — Deus est magister cordium, 137D, omnipotens, 259B; ei nemo potest resistere, 142A', 259D. Non omnia agit secundum potentiam suam, 477C. — Vita Dei est suæ æternæ veritatis infinitæque bonitatis contemplatio et dilectio, 494B. *Vide* Trinitas.

De Deo creante et conservante. Deus propter se nos creavit, 357A'. Bonos ad suæ misericordiæ et reprobos ad suæ justitiæ manifestationem fecit, 107A'. In omnibus etiam minimis est admirabilis, 499C'. — Dei gloria est finis omnium creaturarum, 107B. — Deus omnia conservat in esse, 183D'. Per se universa disponit, sed per causas secundas in multis exsequitur providentiam, 499D'. *Vide* Providentia.

De Deo sanctificante. Quomodo Deus nos edoceat, 15D, et animæ loquatur, 342B, multiplici allocutione, 396D. — Deus quærendus est per observationem legis, 17D'. Ab eo postulanda est sapientia, 20B. — Cogitatio præsentia Dei utilissima est in solitudine, 39A'. Quomodo in præsentia Dei sit ambulandum, 25C, 283B, B'. Mens humana non valet diu perseverare in Dei contemplatione, 28B'. *Cf.* Præsentia. — Deo debetur gratitudo, 26B'. Castigationes ejus pignus sunt dilectionis, 28A. — Directio Dei, in quo consistat, 25A'. Quomodo dirigat prælatos, 56A. — Quare differat preces exaudire, 103D'. — Dei secreta non sunt curiose scrutanda, 148B', 237C'. — De Deo nihil dicendum est præter ea quæ in S. Scriptura tradita sunt, 161C', 237C'. — In eo solo sperandum est, 185B. — Qualiter Deus tenet electos, 469B'. Eis illuminationem præbet per se vel per suos ministros, 471A. Omnes non ponentes obicem illuminantur ab eo, 481B. — Quantum in se est, Deus nullum perire permittit, 525D'. — Deus est finis noster seu objectum beatitudinis nostræ, 268B'. Aversio a Deo mors est animæ, 16A'. Ab eo nihil separat nisi peccatum, 489B'. — Deus cultu latriæ honorandus est, 50D. Solus tremendus est, 50D'. — Amor et sermo Dei inebriant et accendunt animam, 314D.

De Deo remunerante. Deus multiplicem mercedem tribuit constructoribus ecclesiarum et fundatoribus monasteriorum, 27B. — Deo servire valde jucundum est, 35D'. et prælibatio beatitudinis cælestis, 198B. —

Deus est summum bonum animæ fidelis, 410C. — Pronior est ad pietatem quam ad ultionem, 410A. — Examinator est infallibilis et vindex etiam cogitationum hominis vitiosi, 457B, 458C. — Iniquorum vitia puniet per creaturas, 484B. — De potentia absoluta, Deus posset vitam gloriæ a Beatis auferre, 544B'.

De aliquibus locutionibus circa Deum. Quo jure Deus dicatur pater noster, 47C', omnium Dominus, 526D', et quorundam Deus, 505D. — Quid sit os Dei, 19D', anima Dei, 46D'. — Arma Dei, quid sint et qualiter ea accipiat, 484A. — Disciplina Dei, quid, et quomodo ferenda, 27B'. — Exercitus Dei, sunt fideles, 47B'. — Dei benedictio in quo consistat, 69B'. — Quo pacto Deus vir appelletur, 50A. — Qualiter sit dives, 56B'. — Quomodo dicatur ludere, 59B, delectari, 59D, ambulare in viis justitiæ, 56D', esse longe ab impiis, 103C', descendere vel ascendere, 183C', 414A, oblivisci, 265D'. — Cur vocetur antiquus dierum, 57D'. — Qualiter displicentiam habeat de peccatis, 154D'. — Deo non competit nisi per semetipsum jurare, 332D'. — Quomodo dormire vel vigilare dicatur, 387B. — Qualiter vocetur zelotes, amor et zelus, 458A'. — Manus Dei quotupliciter accipiantur in Scripturis, 468B. — Dei sedes et thronus, quid sit, 506B'. — Quo sensu in Scripturis Deo adscribantur hominum passiones, 527D. Qualiter ei competat patientia, 538C.

DEXTERA, in Scripturis, bona et prospera significat, 272C. Quo sensu in dextera sapiens cor habere dicatur, 272B; sapientia, longitudinem dierum, 28D'. Quid sit ad dexteram declinare, 38B'. — Quid sit dextera Dei, 483B'; dextera Christi, et quomodo amplectatur Ecclesiam, 332B', 431D, animam, 341C, 440C, et B. Virginem, 346A', 445D. — *Cf.* Læva, Sinistra.

DIABOLUS. *Vide* Dæmones.

DIES. Longitudo dierum justis olim re promissa, 23B', et odientibus avaritiam, 175D, quo sensu in dextera Sapientiæ esse dicatur, 28D', 63B, et quomodo timore Domini apponatur, 70D. — Dies hominis, quam mali, 100B, 225C, 242D. Die nativitatis melior est dies mortis, 246D'. — Dies vindictæ vel ultionis, vel dies malus: sic dicitur dies judicii, 50A, 72D, 107A'; dies peregrinationis vel vanitatis, vita præsens, 246D, 253D.

- Dies, mystice quid, 36 C', 63 C, 449 A', 367 B. — *Cf.* Nox, Umbra.
- DIGITUS.** Loqui digitis, quid sit et quatenus liceat, 46 A'. — Quomodo digitis alliganda sit lex, 51 C. — Digni Sponsæ, quid et cur myrrha referti, 389 A, 397 A, 401 D'.
- DILATIO** in dandis, liberalitati et caritati contraria est, 32 C'.
- DILECTIO** est quasi duorum ligatio, 474 C. Dilectio perfecta nulla adversitate dejicitur, 433 B. — Major esse debet erga justos, et eos qui nos instruunt in via salutis, 331 C; erga Deum, sine mensura, 331 A. — Signum ejus verum est operis exhibitio, 471 C. — In quo consistat dilectio spiritualis animarum proximorum, 77 C. Nemo diligendus est nisi quia bonus aut ut sit bonus, 331 A'. — Dilectio spiritualis, quantumvis parva, major et fortior est omni carnali amore, 441 A'. Causa est observationis præceptorum sapientiæ, 489 D. Dilectio Dei duplex est, naturalis vel gratuita, 270 B'. — Deus prior nos dilexit, 56 C. — *Cf.* Amor, Caritas.
- DILUCULUM** est hora apta ad orandum, 56 D.
- DIONYSIUS (S.)** Areopagita, « divinus et magnus », 92 A', 447 C, 256 B, quid sentiat de pulchro, 382 C. — Ejus epistola ad Demophilum, 33 D', libri de Angel. hierarch. 447 C, 311 C, de Divin. nomin. 411 B', 245 B', et de Theologia mystica, 256 B, allegantur.
- DIONYSIUS** Cartusianus, notat deformationem et scandala religiosorum et sæcularium sui temporis, 351 A. — Queritur quod multi, etiam religiosi, vanis quæstionibus sint intenti, 249 A.
- DISCIPLINA** proprie est moralium scientia, 7 B', 24 A', 471 A', vel salutaris correptio, 46 C. Multipliciter prodest homini, cujus mores corrigit, 88 D, 98 B, concupiscentias refrenat, 41 D; cui præstat scientiam, 78 A, sapientiam, 98 B, 429 B', 445 C, 489 C, et pacem, 404 D'; quem ab inferno liberat, 449 C, ad vitam ducit, 36 B, 42 D', 48 D, 68 D', ad amicitiam Dei, 494 B, C, ad salutem, 491 A. — Disciplina Dei, quid, 27 B'. Fontem et auctorem habet Spiritum Sanctum, 455 D'. Quanta animæ conferat, 27 C'. — *Cf.* Correctio.
- DISCORDIA**, peccatum est gravissimum, 46 C'. Quomodo gravius sit homicidio, 47 D.
- DISCRETIO**, virtus valde præclara, 424 D, necessaria est in petitione et in correptione, 491 D', in judiciis, 253 D', in exercitiis et actibus devotionis et virtutis, 92 D, 253 D', præsertim his qui caritatis ardore flagrant, 340 B'. — Fons omnis discretionis est Spiritus Sanctus, 314 A'.
- DISPUTATIO.** In disceptatione verborum sacræ Scripturæ, est instructio doctrinalis, 504 D'.
- DISTRACTIONES** omnem suavitatem exercitiorum spiritualium tollunt, 274 C'.
- DIVINATIO** quotupliciter intelligatur, 108 C'. Divini, apud paganos, interdum fuerunt illuminati a Deo, 409 A.
- DIVITES.** Dives est qui superfluum non quærit, 85 D'. — Divites se existimant sapientes, 473 D'. — Qualiter sint diligendi, 427 A'. — Antiquitus divites lectis aureis aut argenteis utebantur, 459 A. — Omni tempore fuerunt quidam divites sancti, 486 D'.
- DIVITIÆ** omnes a Deo sunt, 56 A'. — Quænam sint maximæ, 86 A. — Divitiæ temporales non nimis appetendæ, 475 C', utpote periculosæ, 486 B, 251 B'. Male adeptæ, salutis obsunt, 65 B'; bene adeptæ, possunt vitiis favere aut salutis prodesse, qualiter, 65 C', 86 C. — Non amandæ tanquam finis, 241 D, quomodo possint amari, 241 B'. — Anima fidelis eas non quærit ultra suum statum, 448 D. — Regibus et constitutis in magnis officiis, divitiæ necessariæ sunt, 251 D'. — Dabantur communiter justis veteris Testamenti, 66 B, non tamen tanquam principale præmium, 57 B. — Faciliter acquisitæ, minus æstimantur, 87 A. — Earum jactura quomodo ferenda sit, 83 C'. — Divitiæ materiales, spirituales vel intellectuales, sine virtute valde nocent, 417 D. — In divitiis sive temporalibus, sive spiritualibus, confidendum non est, 76 B'. — Divitiæ justis spirituales, quænam sint, 66 B. — Valent ad animæ redemptionem, 86 B. — In tempore opportuno sunt congregandæ, 66 C'.
- DOCILITAS**, est pars prima prudentiæ, 88 D, et sapientiæ infusæ seu acquisitæ, 489 D.
- DOCTOR.** Quo pacto doctor seu magister possit temporalia accipere pro discipulorum informatione, 449 D'. — Sapientiam docens, quam pretiosus, 434 B'. — Doctores virtuosos esse debent, 128 B. Ab eis requirenda est sapientia, 20 B, quam hauriunt ex Scripturis, 392 A'. — Dicuntur oculi Christi, 392 D. Fideles custodiunt ab infernalibus lupis ac vitiis, 351 A, 392 A'. Habebunt aureolam ut præmium accidentale, 410 D'. — Doctores hæretici vitandi sunt, 148 C'.

DOCTRINA, quid sit, 7 C', 10 B', 220 C, et quanti aestimanda, 54 D, 150 A. — Dulcissima reflectio est animæ, 153 D', quam sapientes potissimum appetunt, 100 B, 123 D'; virum commendat, 79 C, gratum facit, 88 A, et in bono firmat, 146 B; opera bona parit, refrenat passiones, 495 A, replet cellaria, 152 B. — Non sine labore acquiritur, 220 D, nec sine periculo, 220 B'. — Per patientiam probatur, 128 B. — Filius sapiens, quomodo doctrina patris vocetur, 84 C. — Vir vere doctus vitat omnem culpam dono sapientiæ repugnantem, 102 C. — *Cf.* Scientia.

DOMUS sapientia ædificatur, quomodo, 151 D'. — Quid sit domus Sapientiæ, 60 B, et septem ejus columnæ, 60 D; quid domus Sponsi ubi cum Sponsa demoratur, 312 A', 320 C', 327 D'.

DONUM omnes portas patefacit, 124 A. — Donatio prompta dupliciter valet, 32 D'. — Dona Spiritus Sancti sunt habitus supernaturaliter infusi, 413 B; faciunt virtutes promptas ad agendum, 362 D, et hominem faciliter dirigibilem a Spiritu Sancto, 492 C'; dicuntur vestimenta, ornamenta, arma Ecclesiæ vel animæ, 370 C'. — Ex donis et virtutibus non nisi actus boni elicitive procedunt, ipsis tamen multa vitia se admiscere possunt, 494 A'. — Quanam dona sint præferenda, 265 A.

DRACO, quid sit, 544 A.

E

EBRIETAS est vitium in se, 131 B, sacerdotibus V. L. severe prohibitum, 193 B'. De ejus effectibus, 193 A', 150 A': lites movet, 189 B', secreta pandit, 193 D; vituperatur, 151 A'. — Ebriositas difficile vincitur, 151 A'. — Alios inebriare peccatum est, 75 D'.

EBUR, quid sit, 418 D. Super eo accendi nequit ignis, 393 B. — Cur ebori comparetur venter Christi, 393 C, collum Ecclesiæ, 418 D, ac B. Virginis, 427 C.

ECCLESIA. Ecclesia militans duplici sensu accipi potest, 194 C'. — A protoplasti transgressione præcognovit incarnationem Christi, 296 C; quare eam tam æstuanter desideraverit, 297 B. Quas ob causas ausa sit tanti sponsi osculum seu adventum flagitare, 298 B. — Ecclesia primitiva ex Judæis et gentilibus fuit collecta, 303 D, et acerrime impugnata ab obstinatis Judæis et incredulis

gentilibus, 303 D. A Christo potestatem ligandi et solvendi accepit, et innumerabiles convertit, 435 C'. — Quomodo gentilitatem converterit, 197 B', et Ecclesias particulares fundaverit, 197 C'. Juxta Christi præceptum, primo solis Judæis prædicavit, 304 B. Quasi invita Synagogam relinquere videbatur, 336 D. — Qualiter parvula seu ædificium imperfectum fuerit ante Spiritus Sancti missionem, 435 C, 435 B', et qualiter immutata in die Pentecostes, 435 A'.

Ecclesiæ dignitas ex quo perpendi possit, 195 D. Ejus pulchritudo multipliciter extollitur, 311 B, 363 C, 367 C', 403 C'. Sub specie mulieris fortis celebrantur ejus merita, 194 A' et seq. Quo sensu se nominet nigram sed formosam, 302 B'. — Ecclesia vocatur hortus, 403 B, et hortus conclusus, quare, 371 D. — Est Christi thesaurus, 417 A, filia, 417 B, sponsa, 199 A, 291, et mater fidelium, 195 C. Cur dicatur mulier, 195 B. — Est domus et civitas Dei, 14 C, 60 C. Quomodo ædificetur a Deo, 109 B. Quid designent ejus lapides, 109 B, 274 B, columnæ, 60 D, portæ, 14 C, mœnia, 61 D, armatura et clypei, 366 D. — Virtutes et septem dona sunt Ecclesiæ vestimenta, ornamenta et arma, quare, 370 C'. Quid sit ejus lucerna, 198 B, et quomodo consideret semitas domus suæ, 200 B. — Summus Pontifex est vicariale caput Ecclesiæ, 419 A. Quid sint ejus oculi, 418 A', nasus, 418 D', umbilicus et venter, 418 B, C, femina, 417 C', et pedes, 417 D. — Ecclesia est unum corpus mysticum, 417 C, unum ovile, una plebs in Deo, 418 A. Qualiter sit corpus et membra Christi, 307 D. Quam gloriosum sit esse membrum ejus, 194 B'. Est sancta, et semper in ea sunt aliqui Sancti, 198 C', 363 D, 367 C', sed pauci, 269 D. Confirmata est in gratia, et ideo intrepida, 198 B', quia accepit a Christo potestatem prævalendi dæmonibus, 307 A. — Quare vocetur fons, 371 C', et fons signatus, 371 D'; quæ sint ejus emissiones, 372 B et seq.

Ecclesia universalis non potest errare nec tota deficere, 405 D'; conversatur juxta institutionem primitivæ Ecclesiæ, 406 D, et jugiter ad perfectiora ascendit, 406 C'. — Exempla patrum imitatur, 417 C, et de peccatorum conversione et filiorum suorum profectu consolatur, 431 D. — Non est otiosa, 200 C, sed ut pia mater vigilat super filios suos, 350 D'. — Quibusnam spoliis abundet, 196 C,

et deliciis affluat, 431 C'. — Non propriis viribus, sed super sponsum suum innititur, 431 D'; quomodo quærat eum, 350 C'. — Qualiter Christus eam hortetur ut sibi sit grata, 432 D', eum ea invisibiliter maneat, 437 C, et eam ad cælum dirigat, 306 C'. Omne bonum Ecclesiæ in Christum redundat, 437 D'. — Ecclesia est in hoc mundo quasi vidua, 102 A', et sicut navis in medio mari, 188 C'. Impiorum persecutionibus obnoxia, 329 C, vivit et quiescit sub protectione sui sponsi, 329 C', qui est dominus ejus principalis et summus pastor, 337 A'. Qualiter multiplex munimine circumvalletur, 371 A', et quid possint in eam inimici, 371 B'. — Filios suos abundantiori cibo reficit, 197 C, 366 C', ac potu, 371 C', et docet quid de necessitate salutis credendum sit, 406 D'. — Castitatem et virginitatem diffundit, 307 A', et refrenat concupiscentias carnis, 197 D'. Non solum contemplationi, sed etiam actioni vacare debet, 328 B, tempore tamen opportuno, 333 C; et omnibus prædicare, 305 A', 306 C. — Universalis Ecclesia vult filios suos pro se orare, 390 C'; instruit et fecundat particulares Ecclesias, 373 D'; et synodaliter congregata, eas reformat, 407 B'. — Qualiter Christo pro maxima parte ingrata, 441 A, reformata fuerit, 351 D. Quo pacto dici potuerit deformata et meretrix facta, 368 A, 406 B, et a Christo relicta, 350 D, B', 351 D, 374 A'. — Ecclesia mystice figuratur per uxorem prudentem, 128 D', per mulierem bonam, 125 A', et sapientem, 90 C.

Ecclesiastica hierarchia disposita est ad instar angelicæ, 311 C. — Ecclesia militans medium tenet inter Synagogam et Ecclesiam triumphantem, 403 D', cujus precibus adjuvatur, 406 A'. — Christus in sua ascensione desponsavit sibi Ecclesiam triumphantem, 355 D', quæ mater est ac domina militantis, 351 B', 406 D. — Ecclesiasticam disciplinam transgredientes a dæmone lædentur, 274 A. — Ecclesiasticæ dignitates non sunt præmature quærendæ, 135 B'. — Ecclesiæ decimæ fideliter persolvendæ sunt, 26 B'. Qualem mercedem sortiantur persolutores decimarum et constructores ecclesiarum, 27 C. — Cum humilitate et reverentia introeundum est in ecclesiam, 236 D'. Nomen Ecclesiæ non competit congregationibus hæreticorum, 329 A'.

ECCLESIASTES, nomen est Salomonis, et ejus libri, 5 A. — Hic liber factus est a Salomone pœnitente, 213 B. Quare hunc titulum sortitus fuerit, 211 A, 212 C; quid contineat, 5 C', 213 A. Proficientibus potissimum convenit, 5 C', 211 B'. — In isto libro Salomon quasi ex persona impiorum sæpe loquitur, 237 C. — Quare fuerit in canone S. Scripturarum receptus, 288 A'.

ECLIPSIS facta est tempore mortis Christi, 206 D.

EDUCATIO. De ratione educandi pueros, 129 C. Mollem educationem quot damna sequantur, 179 C'.

ELECTI pauci sunt, 269 D, 257 C, comparative quidem, 319 C'. Eorum numerus est certus, 538 C'. Quidam sunt magis aut minus electi vel justii, 487 D'. — In hac vita exercentur et purgantur per injustos et reprobos, 467 C'. Gloriam tanto majorem accipient, quanto hic amplius affliguntur, 512 B'. Deus illis largitur omnia necessaria pro beatitudine obtinenda, 471 D. Si forte tentatione diaboli peccent, quomodo reviviscant, 334 A. — Habent in præsentia gratiam et pacem cordis; in futuro, gloriam et pacem æternitatis, 471 D. — Mutuo in hac vita se confortant, 358 B', et sunt quasi unus Dei exercitus, 358 C'. — Eorum gloria in cælo augetur ex punitione malorum, 475 A.

ELEEMOSYNA corporalis et spiritualis commendatur, 75 B', 278 B. — Si secreto detur, intuitu solius Dei, Judicem placat, 140 B, et ab omni peccato liberat, 278 C. — Non est deneganda ex timore caritatis, nec prætextu indignitatis pauperis, 280 D.

ELEMENTA. Eorum qualitates quando fortius operentur, 434 D. — Qualiter elementa, in judicio generali, Creatorem ultura sint, 484 B.

ELEPHAS, castissimum animal, frigidi sanguinis, 418 D, 393 B. — Potatio sanguinis ejus ardorem libidinis temperat, 393 B.

ELOQUENTIA laudatur, 111 D. — Donum est non nimis optandum, propter ejus pericula, 111 D. — Sæpius datur reprobis, 111 A'.

ELOQUIUM dulce, quid sit, 111 A, et quid operetur, 110 D'. — Quidnam eloquium Sponsæ, 365 D, 376 C'.

EMISSIONES Ecclesiæ paradiso comparantur, 372 B, cypro, 372 A', nardo et croco, 372 C', fistulæ ac cinnamomo, 373 A, myrrhæ atque aloe, 373 C. — Quid emissiones B. Virginis, 384 B.

- ENGADDI, Judææ locus optimis vineis ferax, 310C, et balsamo, 310D'. — Interpretatur fons hædi, 310D; quid significet, 310D.
- ENOCH translatus est in paradysum, 477D.
- EPICURUS summum bonum hominis in carnis delectationibus ponebat, 212D'.
- EPISCOPUS. Quibusnam dotibus seu virtutibus fulgere debeat, 418C'. Ad quid se obliget in consecratione, 44D. — Sponsus est Ecclesiæ suæ, 291. — Tenetur fidem adversus impios defendere, 169B; et subditorum, ex caritate et zelo, mala inquirere, 76A'. — Episcopi vocantur oculi Ecclesiæ, 418A'.
- EQUITATUS Dei, quid, 306D'. — Cur ipsi conferatur Ecclesia, 306A', 307A, anima, 318D, B. Virgo, 326D.
- EREMUS. Sic vocatur infernus, 484C'. — Eremita non curat civilia sive politiam, 183D. — *Cf.* Desertum.
- ERUDITIO est actus sapientiæ, 252B. Ad vitam ducit, 102B, et gloriam, 110C'. Non omnibus impertienda est, 62B. — Quantum et quomodo erudiendi filii, 89B', 129C, et servi, 179D. — Eruditæ cogitationes, quid, 55A, et quo sensu his intersit sapientia, 54D'. — *Cf.* Doctrina, Scientia.
- ESCA angelorum, vel bona esca: sic vocatur manna, 545D', 562A.
- ETHICA scientia parit passionum reformationem ac bona opera, 495A.
- EUCCHARISTIA, cur viaticum nominetur, 354B'.
- EUNUCHI non excluduntur, sicut in lege, ab ingressu in ecclesiam, 472C'. — Ad contemplationem sunt apti, quum carnis vitiis careant, 472D'. — Quandoque sunt mente libidinosi, 472B'. — Hoc nomine significari potest ordo virginum, 473C'.
- EUSEBIUS, Emisenus episc. Ejus homiliæ citantur, 22D', 89A. (*Migne Patrol. gr.* tom. 86.)
- EVA, per inobedientiam fuit mente corrupta, et corpore violata, quomodo, 433D'. — Corruptam prolem peperit, 433D'.
- EXALTATIO mentis causa est ruinæ, 110D, 118A', 122C'. *Cf.* Superbia. — Benedictione justorum exaltatur civitas, 73B'.
- EXULTATIO, quid sit, 302B. — Justi, cur et quomodo exsultent in Domino, 302B, 316C, et in Maria, 324B'.
- FACIES. In facie relucet cordis affectio, 100A, et mentis sapientia, 419D. Quomodo exacuatur, 169C', vel a Deo commutetur, 258A'. — Facies tristis dissipat linguam detrahentem, 160D'. — Quid sit alicujus faciem requirere, 180B', vereri, 262B, in judicio cognoscere, 175C'. — Quæ facies Ecclesiæ, 336D', 337B, animæ, 343C, et B. Virginis, 349A, B. — *Cf.* Vultus.
- FAMA proximi servanda est, salvis tamen justitia et caritatis ordine, 115D. — Bona fama curanda, 104A', 143B, 246B'; præferenda divitiis, quare, 143A. — Quatenus liceat ea delectari, 104D. — Quomodo impinguet ossa, 104C.
- FAMES. An justus quandoque fame affligatur, 66B.
- FASCINATIO proprie est incantatio aut sensuum illusio, 476C'.
- FATUS non celat iram, 81C, passiones sequitur, 88C, « ebullit stultitiam », 97A'. — Quam pertimescendus, 116C. — *Cf.* Stultitia.
- FAVUS, figura eloquentiæ, 114D. — Cur favo distillantanti conferantur labia Sponsæ, 370B, 379A, 383B'. — Quo sensu dicatur Sponsus favum cum melle suo comedis, 385B', 386A, 400B. — *Cf.* Mel.
- FEMUR, quid significet, 353C. — Quæ sint femora Ecclesiæ, 417B', animæ, 422C', B. Virginis, 426D. — *Cf.* Crura.
- FENESTRA. Quomodo per fenestras respiciat Sponsus, 335B, 342A. — *Cf.* Cancelli.
- FERCULUM Salomonis, figura Ecclesiæ, 353C', animæ, 358D', B. Virginis, 362A. — Quid ejus columnæ, 354B, 358D', 362C, ascensus, 354D, 359A', 362B', reclinatorium, 354C, 359B, 362D, medium, 354A', 359A', 363A.
- FERVOR in Dei servitio, parit gaudium, 46B. — Bonum cum ordinato fervore faciendum est, 126D, C'.
- FESTINATIO in agendo, alia cavenda, 126D, alia sectanda, 126C'. — Festinatio in acquirendis hereditatibus vel divitiis, culpa non caret, 135A', 175C', D', et parum proficit, 87A.
- FESTIVITAS. Dies festos decent convivia, 253A.
- FIGUS proferens grossos, figurat Synagogam, 335D', 348C, et animam, 342B'.
- FIDEJUSSIO, quid sit: non est leviter spondenda, nec violanda, 147A, 44B, 74A'. — De fidejussoris veste, 134B'.
- FIDELES vocantur lapides Ecclesiæ, 274B. — Per ligna et arbores designantur, 274C.

F

FABRICA. Deus fabricator omnium vocatur, quo sensu, 280D'. — *Cf.* Creatio.

- FIDES** per caritatem formata requiritur, ut petitiones exaudiantur a Deo, 454A'. — An certitudo fidei sit major certitudine scientiæ, 260C. — Fides ab episcopis defendenda est contra impios, 169B. — Quomodo tyrannis pro fide respondendum sit, 106D.
- FIDUCIA** in Deum commendatur, 122A', 499A'; debet esse cum timore, 24C', et non impedire quin moderate faciamus quod possumus, 73A. — Non fidendum est in propria industria, 78C. — Amici fiduciam decipere, quam nefandum, 33A.
- FILIÆ**, in Scripturis significare litteraliter solent populos, 329D. — *Cf.* Jerusalem, Sion.
- FILIUS**. De ratione filii est quod genitori sit similis, 498A. — Obedire debet parentibus, 41B, et eos honorare ac juvare, 476C. Ejus sapientia quomodo patrem lætificet, 65B. — Filiorum abundantia justis, in V. L., promittebatur ut merces, 89B, 473B. — Nemo legitur in Scriptura habuisse plusquam septuaginta duos filios, 243D. — Filii quomodo educandi a parentibus, 89C'. Non scandalizandi sunt, non exasperandi, nec occidendi, 429C, sed corrigendi, 89B', 149C. — Filiorum malitia augebit damnationem parentibus negligentibus, 472B. — De filiorum futuro conjectari potest ex eorum studiis, 433D'. Quomodo interpretetur filius timoris, filius sapientiæ, filius virtutum, 95B.
- FINIS** est dignior his quæ ad ipsum ordinantur, 540D. — Res a fine denominationem ac virtutem præcipue sumit, 249C'.
- FISTULA** seu casia, planta curans afflictionem viscerum, significat pœnitentes, 373A.
- FLOS** campi recte dicitur Christus, 328B, B', 338D, et B. Virgo, 344B. — Cur Sponsa floribus fulciri cupiat, 331B', 340D', 346C. — Flores, mystice quid, 340D', 421C; quomodo apparuerint in terra, 335B', 342C, 347D'. — *Cf.* Liliium, Malus, Vineæ.
- FLUMINA** e mari exeunt, 30C, et ad mare redeunt, 216B, quomodo, 246D. Caritatem extinguere non valent, 434C, 441C'. — Quare juxta fluentia resideant columbæ, 392C, et residere debeant prælati, 392D.
- FOENUS** liberale, quid sit, 173B, et quatenus liceat, 173C. — Quid, fœnerari Domino, 429B. — *Cf.* Usura.
- FONTES**, etiam fons paradisi, e mari emanant, 30D, 58B, 246C. — Fons, in Scriptura, vocatur stomachus, 286C; fons vitæ, læx Dei, 88A, timor Domini, 95C, doctrina salutaris, 411B; fons sapientiæ, Christus, 421A'; fons signatus, Ecclesia, 371C', et B. Virgo, 383D'; fons hortorum, Christus vel Ecclesia, 373B'. — Fontes, quid mystice, 41C'.
- FORAMINA** petræ, mansio columbæ, quid, 336A', 343B, 348B'. — Quomodo per foramen manum mittat Sponsus, 388C', 396B, 401B'.
- FORMICA** exemplo pigrum instruit, 44D'. — Ejus providentia et instinctus, 45A. — Mystice, humiles designat, 490B'.
- FORNICATIO** fugienda est, 48B'; aufert cor, 51B'; servos et membra diaboli efficit, 282D'. — Fornicatio spiritualis est omne peccatum, 535C, superstitione idololatrica, vel hæretica corruptio, 535B, D.
- FORTITUDO**, quid et quotuplex sit, 499B'. — Passionem timoris refrenat, 501D'. Virtus est inelyta, faciens ardua viriliter aggredi, 359A, 501D'. Dicitur etiam magnanimitas, 502C. Quid si modum excedat, 502C. — De qua fortitudine gloriandum sit, 436D', 437A. — Sexaginta fortes ambientes lectulum Salomonis, quid, 352B', 358A', 361C'. Quomodo unusquisque gladium habere dicatur, 352D', et ensem super femur, 353C; quid eorum clypei, 366D.
- FOVEA** profunda, sic vocatur meretrix, 445B, 450C. — Qui fodit foveam, incidet in eam, quomodo, 465A', 273C'.
- FRANCISCUS** (S.), adhuc in sæculo, contentiones vitabat, 132D. — In contemplatione altissima raptus, duplicem illuminationem accepit, 319C.
- FRATER**. Sic in Scriptura vocatur propinquus, 47C. In angustiis comprobatur, 418A. — Quomodo Christus sit frater Ecclesiæ, 430A, animæ, 438D, et B. Virginis, 444B. — Fraternalis caritas, quantum valeat, 424B'.
- FRAUS** semper auctori nocet, 84A. — Fraudulenta mensuratio furtum est, 71D.
- FRUCTUS**. De fructu oris sui replebitur vir, 80C', 424D'. — Quid sit fructus manuum Ecclesiæ, 497C', 200D', animæ, 201B', Scripturæ, 202D', 204A, B. Virginis, 205D', 207B'; quid fructus Sponsi, 330B, 340A, 345B'. Quomodo apprehenderit Christus fructus Ecclesiæ, 449D', et B. Virginis, 428A'. — *Cf.* Pomum.
- FRUMENTUM** abscondere, quid sit litteraliter, et quale peccatum, 75D', 76A. — Quid mystice, 76B.
- FUGA** periculi, quando sit licita, 443B'.

FULGENTIUS (S.), Ruspensis episcopus, citatur, 370 C'. (Migne *Patrol. lat.* tom. LXV, col. 403.)

FUMUS. Sic vocatur vita hominis, 462 B', et impiorum prosperitas, 482 D'. — Quomodo virgulæ fumi comparetur Sponsa, 352 C, 358 B, 361 C.

FURES et latrones, cur semper pavidi sint, 550 B.

FUROR. Præstolatio impiorum, furor, 75 A'. — Sermo durus suscitatur furorem, 97 B. — *Cf.* Ira.

FURTUM est peccatum mortale, 49 C', minus quam adulterium, 49 B. — In jure civili, suspendio punitur, 49 B. — Apud Judæos omni tempore frequens fuit, 49 A'. — Necessitate excusatur, 49 B. — Qui furtum non denuntiat, fit reus illius, 180 C. — Furtivus cibus vel potus dulcius sapit, quare, 64 B. — Furtivæ aquæ hæresim significant, 63 D'. — Furtum erga parentes non excusatur, 176 B.

FUSCUS. Quomodo et quare Sponsa dicatur fusca, 303 B, 325 D. — *Cf.* Niger.

FUTURA contingentia homo per suam investigationem certo scire nequit, 260 B'.

G

GALAAD, quomodo interpretetur, 364 A'. Ibi erant pasena copiosa, 364 A'. — Quid significetur per montem Galaad, 364 A', 381 A.

GALLUS ob fortitudinem laudatur, 191 B. Quid significet, 191 C.

GAUDIUM honestum comes est virtutis, 140 C, 177 A', pacis, 82 D, sobrietatis, 113 B, et compunctionis, 91 D'. Faciem exhilarat, 100 A, et sanitati favet, 118 D'. — Non est in hoc sæculo gaudendi locus, 221 C. — Gaudium impiorum perversum, 101 A', et breve, 92 B'. De malis inimici gaudere non licet, 154 A'. — *Cf.* Lætitia.

GEMELLI. Cur gemellis ovium assimilentur Sponsæ dentes, 364 D', 376 C, et ubera gemellis capreae, 366 B', 377 C, 381 D', 423 B'.

GENE, quid ad litteram et metaphoricè, 376 D'. — In eis cognoscuntur honestas et verecundia animæ, 307 D. — Sponsæ genæ, cur assimilentur turturi, 307 C, 318 D, 326 A', fragmini vel cortici mali punici, 365 A', 376 D', 381 D, 405 B, areolæ aromatum, 392 B', absque eo quod intrinsecus latet, 365 D'.

GENERATIO, quid et quotuplex sit, 226 C. Sic quoque dicitur quædam hominum collectio, 187 B et seq., 474 B.

GENTILES credebant omnes eventus dirigi per corpora cœlestia, 52 C. — Fere omnes orabant versus orientem, ad honorem solis et planetarum, 547 A'. — Christus exhortatus est primitivam Ecclesiam ad eos convertendos, 336 C. Multi eorum ad Christum confluxerunt, 335 D'. — Gentiles arbitrabantur virtutes naturales sufficere ad salutem, 379 A. — Eorum cogitationes a Prophetis sæpe reprehenduntur, 467 B'.

GERSON (Joannes de). Cancellarius Parisiensis, « doctissimus vir ». Citatur ejus liber in Canticum, 296 A.

GESSEN terra. In ea non conversæ sunt aquæ in sanguinem, 518 B', D'.

GIGANTES causa fuerunt diluvii, 533 D'. — In Scripturis modo significant dæmones, 64 A', vel superbos, 140 B'; modo justos designant, 140 C'.

GLADIUS. Dei gladius, quid sit, 352 D'. — Gladio feriens qualiter sit periturus, 12 C'. — Quinam pro dentibus gladios habeant, 187 D.

GLORIA a Deo manat, 56 A'; sapientiam sequitur, 34 A, 35 A', humilitatem, 88 D, 105 C, 122 D', 180 B, misericordiam, 144 D, timorem Domini, 144 A. Quomodo in sinistra sapientiæ residere dicatur, 28 D'. Quatenus stulto deferenda, 162 B. — Gloria Dei non nisi reverenter scrutetur, 161 D. Gloria Dei est celare verbum, 157 D, gloria hominis investigare sermonem, 157 C', et injuriam pati, 128 D. — In Deo gloriari oportet, 302 C, quomodo, 316 C; et in patribus, 114 C'.

GLOSSA. Per glossarum introductionem in textum, interpolationes interdum factæ sunt, 167 C'. — Glossa ordinaria (Walafridi Strabi) passim allegatur, 8 C', 33 C'. etc. (Migne *Patrol. lat.* tom. 113, 114.) — Glossa Albini. *Vide* Albinus.

GRATIA. Omnes gratiæ a Deo oriuntur et ad ejus gloriam referendæ sunt, 216 B'. — Vita gratiæ ex puritate cordis procedit, 37 D. — Datur gratia tanto plenius quanto perfectius se homo disponit ad eam, 397 A', per humilitatem, 339 B, mansuetudinem, 33 D', et simplicitatem, 33 A'. — Gratia facit hominem bene uti temporalibus, 242 C', confortat naturæ infirmitatem, 123 C, 198 A; necessaria est ne multa vitia actibus virtutum se admisceant, 494 A'. Homo illa destitutus, in profunda criminum labitur, 145 B. Auxilio gratiæ, bonæ nostræ actiones, victoriæ, prædicationum effectus etc., adscri-

- benda sunt, 267 C', 268 A. — Gratiae latibula quid, 343 B. — Gratia in Christo quanta fuerit, 299 A.
- Gratia habitualis sanctificans, essentiam creaturae intellectualis perficit, 374 A. Per eam fit homo filius Dei, 422 B. — Gratiae gratis datae maxime reputantur a plebe communi; a sapientibus autem, gratia gratum faciens, 265 A. — Gratia actualis ad merendum requiritur, 25 B, 39 A, 106 D; necessaria est ad operandum bonum intentum, 108 B'; imo, ad salubriter et meritorie cogitandum, 55 A. Gratiae muneribus facilia fiunt praecipua, 123 D'. — Gratia, quomodo homines praevenerit, 105 D. Per gratiam praevenerit impii quandoque sermone convertuntur, 121 B. — Gratiae cooperandum est, 39 B. — Quomodo homo se ad ipsam aptare debeat, 105 D', 106 B. Eam dat Deus quum homo fecerit quod in se est, 105 D, 488 C'.
- GRATITUDO Deo debetur, 26 B'. — Abundantiores gratias meretur, 216 D'.
- GREGORIUS (S.) Papa. Ejus Moralia in Job et Dialogi allegantur, 28 B', 212 C. (*Migne Patrol. lat.* tom. 75-79.)
- GREGORIUS (S.) Nazianzenus citatur, 171 C. (*Migne Patrol. gr.* tom. 33-38.)
- GRESSUS, in Scripturis, pro conversatione sumuntur, 21 B', vel actibus, 35 D', etc. — Sapientis est gressus considerare, 38 A, 93 A, 101 B'; sed Dei est illos dirigere, 25 D, 108 B', 136 A. — Gressus meretricis investigabiles, 40 B'. — Quam pulchri gressus Ecclesiae, 417 B, animae virtuosae, 422 A, B. Virginis, 426 B.
- GREX, in Scripturis, congregationes hominum significat, 306 D, 318 B, 326 C. Praelati est gregem considerare, 170 D'. — Quid greges sodalium Sponsi, 305 D, 317 D', 326 A. — Cur gregibus caprarum assimilentur Sponsae capilli, 364 B, 375 A', 380 D'; gregibus tonsarum, ejusdem dentes, 364 B', 375 D', 381 B.
- GROSSI fici, quid sint ad litteram, 336 A, et mystice, 335 D', 342 B', 348 C.
- GUBERNATIO. Quis sit aptus ad alios gubernandos, 9 A.
- GUILLELMUS, Antiodorensis episcopus. Ejus Summa citatur passim, 10 B, 24 D', 89 A, etc.
- GUILLELMUS, Parisiensis episcopus, 10 B', 49 B'. Ejus liber de Fide et legibus citatur, 535 A'.
- GULA restringenda, quippe quae virtutes obruat, 90 A. — Comestiones corpus animamque destruunt, et vitam abbreviant, 149 B'.
- GUTTUR, quo sensu circumdandum misericordia et veritate, 24 G, et lege Ecclesiae, 47 D'. — Quid sit statuere sibi cultrum in gutture, 147 D. — Quid, guttur Sponsi, 393 D', et Sponsae, 420 A', 425 C', 429 A. — Figurata, per guttur intelligi potest cor, 54 A.

H

HABITUS, est altera natura, 36 D, 198 A; confortat potentias naturales, 198 A; facit cum delectatione operari, 21 D, 101 B'. — Paulatim crescit, et difficile eradicatur, 36 B'. — Quomodo cognosci possint habitus, 270 D', 271 A. — Ex habitu, peccata gravissima pro nihilo reputantur, 121 C.

HAERESIS, figuratur per mulierem meretricem, 43 C, clamosam, 63 B', pulchram et fatuam, 75 D, insipientem, 90 C, odiosam, 189 D'; per aquas furtivas, 63 D'.

Haeretici Deo sunt odibiles, 73 D; latronibus comparantur, 12 C. — Sicut a Catholicis sic a se ipsis discrepant, 475 D'. Doctrinae eorum fugiendae sunt, 42 A: rationi delectabiles apparent, 64 A, per eloquentiam et illecebras seducunt, 22 C. — Plurimi haeretici, volentes Patrem honorare, Filium eo minorem esse asseruerunt, 444 B'. — Post unam et alteram correptionem vitentur, 305 D, et ab Ecclesia ejiciantur, 444 C'. — Eorum congregationes nomen ecclesiae non merentur, 329 A'. — Haesiarchae sunt nuntii diaboli, 88 C.

HALES (Alexander de), Ord. Min. theologus, allegatur, 49 B', 213 D', 271 A'.

HEBRÆI adorabant versus occidentem, quare, 547 A'. — Eorum devotio laudatur, 538 B. — Explicite credebant Salvatorem humani generis venturum esse in mundum, 296 D'. — Semper proni fuerunt ad furtum, fraudulentiam et avaritiam, 49 A', ad adulterium, 51 A'; et ad idololatriam, quodam tempore, 539 B. — A tempore Machabæorum, non videntur in idololatriam lapsi, 539 C. Caii imperatoris statuam adorare non acquieverunt, 539 C.

HERMON mons, quomodo interpretetur, 368 B', et quid significet, 368 C'. — Quo sensu de vertice Hermon coronetur Ecclesia, 369 A, anima, 378 C, B. Virgo, 384 B'. — Cf. Amana, Sanir.

HESEBON, civitas Schon Amorrhæi, 418 B', quomodo interpretetur, 424 C. — Piscinae

- Hesbon, quid, 418B'. Illimes erant, 427A', et piscosæ, 424B. Cur eis assimilentur oculi Ecclesiæ, 418A', animæ, 423C', et B. Virginis, 427D.
- HIEMS mystice varia significat, 45C. 335A', 342C, 347C'.
- HIERONYMUS (S.) Iudicii cogitationem cum formidine jugiter servabat, 485B. — A Spiritu Sancto directus fuit in translatione S. Scripturæ, 52A'. — Librum Ecclesiastæ exposuit pro sanctis quibusdam mulieribus, 212A. — De Philone multa in libro de Viris illustribus scripsit, 452. — Passim allegatur, 4, 6D', 7D, 34D', 37C', etc. (*Migne Patrol. lat. tom. 22-30.*)
- HILARIUS (S.), Pictaviensis episcopus, 500B'. (*Migne Patrol. lat. tom. 9, 10.*)
- HINNULUS capræ vel cervæ, animal velocissimum, 338A', 438B'. — Cur hinnulo assimiletur Sponsus, 334C', 338A', 341D', 347B, 349D'. et gemellis hinnulis ubera Sponsæ comparentur, 366B', 377C, 381D', 423B'. — *Cf.* Caprea, Cervus, Gemelli.
- HOEDUS mystice varia significat, 306C, 318C, 326C.
- HOLOCAUSTUM, quid sit, 470B. Deo erat acceptum ex devotione offerentium, 470C.
- HOMICIDIUM. Quot sint homicidii genera, 40A.
- HOMO. Ejus generatio describitur, 491C. — Quanto tempore in utero maneat, 491B'. Quoad corpus, a Deo ut prima et principali causa formatur, 540D. Anima ejus a Deo per creationem infunditur, 540D. — Qualiter omnia contineat, 510C', et habeat aliquid commune cum omni creatura, 457D'. — Est ad imaginem Dei factus, 467A. — In Scripturis vocatur arbor seu lignum, 280A, a philosophis dicitur arbor eversa, 280A. — Ad ejus pulchritudinem, tam spiritualem quam corporalem, quid requiratur, 382B'. — Naturaliter homo est animal sociale, 234D'. Quanta bona ex vita sociali obtineat, 235A. Homo solitarius bestia est aut deus, 235D.
- Finis hominis est Dei cognitio, 529C. — Ad beatitudinem supernaturalem conditus fuit, 499C, Dei voluntate saltem antecedente, 522D'. Habet impressam naturalem inclinationem ad felicitatem, 499C. — Indesinenter indiget a Deo conservari in suo esse naturæ et gratiæ, 494C'. — Per sapientiam ordinatus et constans efficitur, 493A'; per inordinationem, sibi gravis ac pœnalis, 493C'. — Quomodo tentet, 469B'. — Natura humana, quam ineffabiliter fuerit per Incarnationem dignificata, 438D.
- Homo debet se totum ad Dei cultum et amorem ordinare, 283D, B'; sua bona et se ipsum abnegare, 434D'. — An prospera et adversa ei indifferenter accidant, 264D. — Adhuc habet, post peccatum, dominium super creaturas inferiores, 506D. — Homo judicat alios secundum quod ipse est, 272D, C'. — Nullus scit an Deum diligat amore infuso aut naturali, 264B. Multi tamen certo sciunt se esse in peccato mortali, 264C. — Homo acuti ingenii et in Scripturis instructus, si peccet, non levi labore recuperabitur, 274A'. Qui pœnitentiam usque ad mortem differt, vix veraciter pœnitet, 274C'.
- HONOR, quid sit, 473C. — Per contentionum fugam acquiritur, 132B, per liberalitatem, 444B', et sapientiæ cultum, 503B. Impiis non competit, 473C, 478C; insipienti denegandus est, 163D'. — Deus quomodo honorandus, 26D, 96C. — Quid sit alienis honorem dare, 40D'. — Honor regibus exhibitus, 536A, origo fuit idololatriæ, 536C. — *Cf.* Gloria.
- HORTUS. Quid sint hortus Sponsi, 384D, 394D', 399C', et aromata ejus, 374B'. Quomodo Sponsus in ipsum descenderit, 403B, 409A', 413D, et ibi pascatur, 403C, 409B'. — Quo sensu Sponsa in hortis habitare dicitur, 438A, 443D, 446D'. — Quid hortus nucum, 407A, 413A, 416D, fons hortorum, 373B'. — Hortus conclusus, sic vocatur Ecclesia, 371C, anima, 379D, B. Virgo, 383D'. — *Cf.* Fontes.
- HOSTIE legales, quomodo Deo acceptæ, 442A. — *Cf.* Sacrificia.
- HUGO (a S. Victore), canonicus regularis, citatur, 98A, 202C', 299A'. (*Migne Patrol. lat. tom. 175-177.*)
- HUMILITAS commendatur, 105C, 180B. — Requiritur ad obtinendam sapientiam, 18D', 49C, 152D', gratiarum infusionem, 61B', 124A', illuminationem divinam, 72B. Meretur amicitiam Christi, 124A', et gloriæ præmium, 105C, 180B. — Nostra vanitas causa humilitatis est, 214D. — Humilitas nutritur luce contemplationis, 319A'. — Non impedit quin nostram excellentiam attendamus ac fateamur, 220A.
- Humiles, parvuli dicuntur, 44A'. Se ipsos accusant et accusari permittunt, 124D. Quo

pacto bonam famam desiderare debeant, 246 C'. — Obtinent multiplicia gratiarum charismata, 339 B'. — Utile est se ipsum respectu sanctorum attendere, quare, 320 A'.
 HYDRIA super fontem contrita, quid significet, 286 C'.
 HYPOCRITA peior est impatiens, 93 A'. — Reprobari debet a praelatis Ecclesiae, 337 C'. — In eo S. Spiritus non habitat, 456 A'. — Quam Deo sit odiosus, 375 C, 456 C'. — A Christo saepissime ac acerrime hypocritae reprehenduntur, 456 B'.

I

- IDIDIA, nomen est Salomonis, 5 A'.
 IDOLOLATRIA, unde exordium sumpserit, 535 C', 537 D'. — Imaginum pulchritudine aucta est, 536 B, et avaritia, 533 C'. — Ejus facinora, quae, 536 C', 537 A'. Per idola daemones responsa dabant, 532 D'. — Omnium vitiorum est causa et finis, 537 D, et quodammodo primum vitium, 537 C'. — Per Apostolos discipulosque eorum, idololatria pro maxima parte fuit extincta, 535 D, adhuc viget in quibusdam regionibus, 535 A'. Destruetur ante finem mundi, 535 A'. Ab Antichristo reprobabitur, 535 B'. — Vocatur fornicatio, quare, 535 B. Designatur per meretricem, 43 B. — Facete deridetur a Sapiente, 534 C', 532 A, 541 D et seq.
 IGNIS ad suam formam alia convertit, 434 C; nunquam dicit, Sufficit, 488 B. — Quam mirabiliter cruciaverit Aegyptios, aquae naturam sociatus, 545 A', C', 546 D, 561 C', omni luce destitutus, 549 B, nocivis parcens animalibus, 545 B', et Hebraeorum possessionibus, 546 A'. — Nihil in manna valebat, 547 B. — A paganis colebatur, 530 B. — Mystice, iram signat, 442 B, invidiam, 434 A, tribulationem, 443 C', sed praecipue caritatem, 434 B, 441 B'. — Sermo Dei, quomodo dicatur ignitus, 484 C'. — *Cf.* Lampades.
 IGNORANTIA est periculosissimum vitium, 491 A'; praesertim ignorantia necessariorum ad salutem, 447 C'. — Ignorare Deum miserum est, 39 D. — De ignorantia crassa seu affectata, 44 D', 473 B', 481 B'. — *Cf.* Cognitionis.
 ILLUMINATIO de veritatibus ad salutem necessariis, a Deo semper datur invocantibus, quomodo, 471 A. — Illuminatio supernaturalis et gratiosa, quam necessaria hominibus, 510 A. — Fit per missionem Spiritus Sancti, 510 B.
 ILLUSOR, quid sit proprie, 33 C'. — Sic dici potest injustus quilibet, 33 D, et indocilis, 84 C. — Abominatio est apud Deum, 33 D, qui eum deludet, 33 C'.
 IMAGO. Quomodo Sapientia imago sit bonitatis Dei, 497 D'. Cur homo ad imaginem Dei creatus, 467 A. — Ex imaginibus mortuorum vel regum idololatria sumpsit exordium, 535 C', et incrementum, 536 B.
 IMBER serotinus proficiuus, 440 A. Ipsi comparatur clementia regis, 409 D', et Christi, 440 B. — Imber vehemens, pauper calumnians pauperem, 472 B'. — *Cf.* Pluvia.
 IMMACULATA. Quo sensu sic nuncupetur Ecclesia, 387 D', anima virtuosa, 395 D', B. Virgo, 400 D'.
 IMPATIENS stulte et inhoneste se habet, 93 D, 95 C'. — Magister impatiens laedit subditos, 429 D. — *Cf.* Patientia.
 IMPERFECTI parvuli dicuntur, 44 A'.
 IMPIETAS est spiritualis ruina, 72 D. — Impii delectantur sine remorse in malis, 24 D, 264 C'. — Sunt ipso facto illusores, 33 D, inopes spiritualiter, 33 B', inconstantes, 74 D'. Sua propria commoda quaerunt, 78 C'; falsam sententiam proferunt, et ad homicidia provocant, 79 A. Sunt gulosi, atque terrenorum insatiabiles, 89 D'. — Deformant in se imaginem Creatoris, 98 D'. Viliores sunt quam brutum et stercus, 480 D', 233 A', 540 C, moribus quidem, non autem natura, 541 C'. — Indigni sunt pane quo vescuntur, aere quem respirant, terra quam calcant, 552 B'. Quomodo sint indirecte utiles, 474 D'. — Vere non amant se nec alterum, 418 C'. Molesti sunt suis subditis, 79 C'. — De eorum subsidio non confidendum est, 460 A. — Alios docere indigni sunt, 463 C'. — Ab illis vituperari gloriosum est, 432 C'. — Quo pacto sint amandi, non imitandi, 33 D. — Qualiter a Deo recedant, 471 A', et Deus sit longe ab eis, 403 C'. Sibi facile persuadent nihil certum sciri de altera vita, 462 C. Sua vitia palliant, 67 D', et in Deum referunt, 426 D'. — Impius idem sonat ac iniquus, 441 A. Qui sint fructus ejus, 98 B'.
 Impiorum malignitas a Deo saepe com-pescitur, 66 C, 73 C, et punitur in hac vita, in ipsos redundando, 465 B', 430 D'. Plurimas incidunt in angustias, 481 C. Sunt semper inquieti et pavidi, 43 C, 70 C', 550 C.

- Habent molesta phantasmata in somno, 31A'. — Non sunt viva membra Ecclesiæ, 471C'. Eorum conversionem omnis justus curat, præsertim prælatus, 139D'. Perpauci in fine veraciter pœnitent, 262A. — Eorum memoria cito peribit, 79B. In futura vita punitionem accipient, 77A', 130D', ex qua augebitur gloria plectorum, 475A. Eorum punitio describitur, 479-482, 483D'. In ipsorum condemnatione relucet divina justitia, 475A. — Præsentabuntur in judicio finali cum ingenti timore, 478D', 479B'. Seorsum a societate Sanctorum abducentur, ad sinistram Judicis, 478D'. Eorum corpora deformia erunt, 479D'. In ignem æternum projicientur, 479A.
- IMPRUDENTIA** inimica est sapientiæ, 14D', 94B'. — Imprudentes manent flagella, 163A.
- INCORRUPTIO** facit esse proximum Deo, 489B'. — Quid sit incorruptionis consummatio, 489A'.
- INCREPATIO**, quam utilis animæ, 48D, 98C, 104A', D'. — Eam fugere, stultum, 68D', 78B, 86C, et periculosum, 99C'. — *Cf.* Correctio.
- INDIGNATIO** propria est superhis, multaque peccata parit, 180A. Quomodo sit reprimenda, 180A.
- INDOCTUS**. Sic vocari potest superbus, 141C', et impatiens, 128C. — Indocti a salute elongantur, 69D. — *Cf.* Doctrina.
- INFANTIA**, quotupliciter accipitur, 14B'. — Infantuli nascentes erumpunt in vocem lamentationis, 492A; aliter fertur de Moyse et Zoroastre, 492B. — Multi infantes, in lege evangelica, supernaturaliter locuti sunt, 517B'.
- INFERNUS**, quotuplici modo sumatur, 102C. — Sunt quatuor loca inferni, 514C'. — Infernus damnatorum est æternus, 72C', 83A', et insatiabilis, 170C, 188A. — An aliqui sint ex eo reducti ad pœnitentiam agendam, 72C'. — Inferni pœnæ sunt amarissimæ, 84B', sed citra condignum, 266A. — In inferno non est opus, nec sapientia, nec scientia, 265B', 267A, nec status merendi aut demerendi, 265C'. — *Vide* Limbus.
- INFIDELES**. Quomodo ad gratiam se aptare possint, 106A.
- INFINITUM**. Sic vocatur interdum aliquid insolito modo magnum, 494A.
- INGRATITUDO**, peccatum enorme; quotuplex ejus gradus, 116A'. — Præcipua pars hujus vitii est beneficiorum oblivio, 441B.
- INIMICUS** taciturnus pejor est quam loquax, 69A. — Inimico dejecto, non licet gaudere, 154A'; sed potius ei subveniendum est, 160A'.
- INJURIA**, caritate, humilitate ac mansuetudine vincenda est, 339A', et nunquam vitiose repellenda, 163B. — Injuriam dissimulare, sapientis est, 81B'; aliquando tamen clavum clavo retundere licet, 163D, A'.
- INJUSTITIA**, ex suo genere mortale peccatum est, 461C. — Quandoque omne peccatum grave designat, qualiter, 461C.
- INNOCENTIUS III**, Papa. Liber ejus de Contemptu mundi citatur, 53A'. (*Migne Patrol. lat. tom. 217, col. 702.*)
- INSTITOR**. Navi institoris cur comparetur Ecclesia, 197C. anima, 201A', Scriptura, 202B', B. Virgo, 205D.
- INTEGRITAS**. *Vide* Incorruptio.
- INTELLECTUS**, nobilissima inter animæ vires internas, 423C', potest in se ipsum reflecti, 136A'; voluntatem illuminat, et ab ea rursus imperatur et informatur ad agendum, 422D', 423A. — Nullam rem perfecte cognoscere valet, 217A. Quomodo se habeat ad cognitionem substantiarum intellectualium, 509C'. Quatenus possit substantiarum materialium quidditatem cognoscere, 217A. — Quiescere nequit nisi in notitia Creatoris, 217C. — Perficitur actibus sapientiæ, consilii, scientiæ, et prudentiæ, 409B'. — Lumen ejus signaculum est lucis increatæ, 136D; acuitur per studium et exercitium, 423D'; præcipue per actus vitæ contemplativæ decoratur et augetur, 424A; perfectionem summam invenit in contemplatione sapientiæ Dei, 488D', in qua felicitas ejus consistit, 423C'. — Intellectus est primum tanquam tabula rasa, 24D. Molæ assimilatur, quare, 101C'. — Qualiter sit interior visus, auditus, gustus, olfactus, tactus, 318D', femur spirituale, 353C. — Cognitio intellectiva incipit a sensitiva, 284D, 423C. — Quid sit intellectus passivus, 423C. — Faciliter intelligere, felicitatis est, 505C. — Qui omnia scrutari intendit, ab oratione impeditur, 219C.
- INTENTIO** speciem dat operibus, 151D', 272C. — Intentio recta quærit Deum, omnia ordinando ad ejus gloriam, 454A; a Christo frequentissime commendatur, 456B.
- INTERPOLATIO**. *Vide* Glossa.
- INVIDIA**, quid sit, 234A. — Secum fert suam

- pœnam, 96A, pariter corpori nocens, quod deprimit, 96A, et animæ, quam omni virtute et merito destituit, 96B, 434A, miseris sollicitudinibus implet, 234B, et a sapientia avertit, 490C'. — Aliis occulte insidiatur, 448B', C', 234B. — Invidia diaboli mors in orbem intravit, 467B.
- IRA** ægritudo est animæ, in temeritatem pro-na, 467B, valde nociva, 81D, et vitanda, 339A', præsertim in communitatibus, 467C, 423A'. — Peccatum est ex suo genere mortale, 250A, gravissimum et periculosissimum, 423A', 467A, 250A, janua omnium vitiorum, 81D, 479D'. — Aperte nocere quærit, 69A, 234B. — Prolata fervet amplius, occultata conquiescit, 81C'. — Mansuetudine vincitur, 97A, muneribus, 440B, patientia, 404A. — Mentem a gratia impedit, 33D'; imo a ratione, 250B; et signum est stultitiæ, 81C, 249D'. Non concitari ad iram per aliorum improbitatem, magna est perfectio, 97B. — Ad iram proni sunt, qui mollem et blandam educationem susceperunt, 479C'. — Ira per zelum est laudabilis, parsque justitiæ, 247D', quandoque necessaria, cum moderamine caritatis, 248A. — Imperfectis vitanda est societas iracundorum, 446B', D'.
- ISIDORUS** (S.), Hispalensis episcopus, allegatur, 23D, 308A'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 81-84.)
- ISIS**, Ægyptiaca dea, cujus sacra nocte fiabant, 536D'.
- ISMAEL** fertur fecisse idola ex luto, 537C'.
- ISRAELITÆ** per Prophetas dirigebantur, 479C. — Pro magna parte fuerunt valde imperfecti et duræ cervicis, 544A. — An juste Ægyptios spoliaverint, 544C. — An spoliaverint armis et vestibus cadavera Ægyptiorum post submersionem in littore ejecta, 544D'. — Extrema derelictio populi Israeli-tici est signum veritatis catholicæ fidei, 562C'. — *Cf.* Judæi et Hebræi.
- ITER**, quandoque sumitur pro verbis et operibus, 39B, 83D', 88B, 401B. — Quid sit iter rectum, 21C, 90C, et iter devium, 84B'. — *Cf.* Semita, Via.
- J**
- JEJUNIUM** ultra vires, non est laudabile, 38B'. — Quando sit virtus et quando vitium, 38B'.
- JERUSALEM**. Quomodo ipsi comparetur Ecclesia, 403C', anima, 440D', B. Virgo, 444A'. — Quid sint filia Jerusalem, 302C', 332C', 341A', 346D', etc. Cur propter ipsas caritate constratum sit ferculum Salomonis, 354D'.
- JOAB** Amasam occidit proditorie, 81A'.
- IOANNES** (S.) apostolus, qualiter eunuehus vocari possit, 473C'. — Ex visione imaginaria Judicis, velut mortuus cecidit, 479C'.
- IOANNES** (S.) Eleemosynarius, patriarcha Alexandrinus, pauperes vocabat suos dominos, 443A'. (*Acta SS. die XXIII° Januarii.*)
- JOSEPHI** (S.), sponsus B. V. M., quamvis eam prægnantem conspiceret, adulterium non suspicatus est, 204D. — Cum Maria cooperabatur ad vitæ Filii Dei sustentationem, 205B.
- JOSEPHUS** historicus vidit statuam salis uxoris Lot, 542A. — Erravit de peccato cogitationis, 402B'. — Passim allegatur, 402B', 482D', 292.
- JUDÆI**, quanta bona a Christo et ab Apostolis receperint, 47A'. Quomodo indurati sint ac pœnis afflicti, 47B'. — Dolebant quod ad Jesum populus curreret, 465D'; odio eum et invidia persecuti sunt, 433D; exploraverunt an verus Filius Dei esset, 466B; volebant immunes ab ejus morte videri, 466C. — Spem formatam non habuerunt, 466D'. — Ecclesiam primitivam persequendo, fuerunt occasio ejus dispersionis inter gentiles, 303D, D'.
- Judæi Auctores. *Vide* Josephus, Moyses M., Philo.
- JUDICES** olim in portis urbium sedebant, 44D, 446D. — Quosnam arguere debeant, 33B. — Quare munera accipere nequeant, 403A. Quo pacto liceat eis complacere, 189C'. — Aptiores sunt ante comestionem ad judicia expedienda, 276C. — Nimum rigorem vitent, 254B. Clementiam et discretionem sectentur, 453B'. — Tria sibi proponant in vindicando, 254B. Sint quasi viva lex et animata justitia, 453B'. *Cf.* Prælati.
- JUDICIUM** discretionis, quid, 201D; vitiis pervertitur, 81A. Quid sit facere judicium, 439C, 440C. — Sic vocatur cogitatio justi, quare, 78B'. — In judiciis severitas nimia vitanda est, 253D', et præcipue personarum acceptio, 421C', 455C'. — Judicia Dei, quid, 548A. Divinum judicium infallibiliter verax, 438B'. et justum, 484C, timendum est, 180C'. — Judicium particulare fit statim post mortem, 282C, 487A. Judicium generale descri-

bitur, 479B et seq. A Christo in forma viri fiet, 50A, et cuncta discutientur, 287D', 458B. Impii terrore pavidi, 478D', 479B', prostermentur, 93C', ad sinistram Judicis, 478D', cum corporibus horribilibus, 479D'; gemitibus extremæ desolationis ululabunt, 480B; præ timore pœnarum, ex amore privato de peccatis suis dolebunt, 480C. Justi ad dexteram Judicis, securi, 479B, assessorie et approbative gentes judicabunt, 470C'; zelo justitiæ contra persecutores movebuntur, 479C. — Durissime judicabuntur prælati, 487B.

JULIANUS (Apostata) increpatur, 97A'.

JULIUS (Cæsar), viso capite Pompeii adversarii sui, flevit, 454B'.

JURAMENTUM debet comites habere discretionem, justitiam et veritatem, 82A. — Jurare non est semper illicitum, 537B'.

JUSTIFICATIO. Qualiter possit peccator se ad eam aptare, 105A'. — Justificare impium non est leve peccatum, 417B.

JUSTITIA ab Ambrosio definitur, 453B': commendatur, 71B, præsertim prælatis, 453A. — Est quasi omnis virtus, 84A', 501C', omnia ordinans ad gloriam Dei, 454B, aut virtus specialis præclarissima, 358D'. — Omnibus vult prodesse, nulli nocere, 502D. Deo justos conformat, 96B', et confortat, 98D. — Quomodo definiatur, 117D', 461A. Ex sua natura potest perpetua permanere, quomodo, 460D'. — Justitiæ multiplices gradus, 133B'. — Sine illa non habetur vera et salutaris sapientia, 453A. — Secundum ordinem, homo se ipsum in primis judicare debet, 453C. — Justitia non ab homine instituta, sed lex divina est, 502D. — Quidquid justitiæ repugnat, est ex suo genere mortale peccatum, 461C. — Justitia rigorosa elementariæ sæpe præponenda est propter bonum commune, 75B, misericordia tamen temperanda, 453B'. — Contra justitiam commutativam est, pro re venali minus dare quam valet, etiamsi hoc jure civili toleretur, 134D.

JUSTUS est qui Dei præcepta servat, 316A', 441A. — Justorum et electorum numerus minor est quam impiorum ac reproborum, 219C'. — Nemo justus est sine proposito jugiter permanendi in justitia, 461A. — Servans mandata, pace fruatur, 17B. Deum solum timet, 172C, ad ejus gloriam se suaque omnia ordinando, 483D. — Semper spi-

ritualiter dives, 66C, est rex sui ipsius, 138A. Cogitationes suas discutit ac refrenat, et ad justitiam conservandam dirigit, 78C'. Nihil loquitur aut scrutatur præsumptuose de Deo et de Scriptura, 237D, parum et non incaute disserit de judiciis Dei, 238B.

Nullus est qui non peccet, saltem venialiter, 302B', 255D, quotidie, 494B'. — Propter peccata venialia justus non est inquietandus, quare, 154B. Potest amittere caritatem et eam recuperare, 117D', 70D'. Quam fragilis et instabilis in virtute, sine Dei auxilio, 268C. — Ejus culpæ ab impiis exaggerantur, 161D.

Justi sunt Dei filii per adoptionem, 467A'. — Qualiter ab impiis avertantur, 127C, et per eorum manus exerceantur et purgentur, 241A, 494B'. — Deus justos per adversa probat, quare, 113C'. — Peccata sua confitentur humiliter, 67D', 83A', et pro eis in hac vita tribulantur, 77A'. — Quamnam retributionem accipiant in præsentibus, 89A, pro zelo, 67A. In V. L. divitiæ commune præmium justorum erant, 66B. — Quam beati sint, 22D, 33B', et utiles reipublicæ, 73A'. — Simplicitas eis necessaria est, 20A'. — Justorum semitæ, quid, 36C', et quomodo crescant, 36C'. — Verba justorum, qualia, 67D'. — Deus eos sæpe morte præmatura rapit, ne ab impiis pervertantur, 477B. In purgatorio qualis sit eorum status, 483A.

JUVENTUS, quomodo ab adolescentia distinguatur, 283A, D. Melior ac morata melius est quam adolescentia et senectus, 282A'. — Juvenes debent virtuti assuefieri, 144C. Solent de sua corporali fortitudine gloriari, 135D'.

L

LABIA. Quid sit labia comprimere, 120A', torquere, 126B, dilatare, 135C, deosculari, 156A; quid aliquem labiis lactare, 156D. — Quo sensu in labiis regis sit divinatio, 108C', in labiis justis, custodia, 90B'. — Labia Sponsæ, cur myrrhæ primæ assimilentur, 392D'; labia Sponsæ, vittæ coccinæ, 365B, 376D, et favo distillantibus, 370B, 379A, 383B'. — Cf. Lingua, Os.

LABOR interdum significat temporalem possessionem, quæ laboribus congregatur, 479D.

LAC, eibus puerorum, varia signat, innocentiam, 370D, consolationem, 379B, etc. —

- Quomodo sub lingua Sponsæ inveniatur, 370 C, 379 B, 383 C'. — Quo sensu Sponsus lac cum vino bibat, 385 C', 386 B, 400 C.
- LETITIA** bona consistit in Dei contemplatione et dilectione, 248 C'; insana, in jocis, lusibus et choreis, 248 B'. — Lux oculorum, quomodo lætificet animam, 404 A, et filius sapiens, patrem, 65 A. — Quo sensu Deus in perditione impiorum lætetur, 460 C, vel de inimicorum ruina gaudere liceat, 414 C. — *Cf.* Gaudium.
- LÆVA** Christi, quid, 332 D. — Quomodo eam ponat sub capite Ecclesiæ, 332 A', 431 D, animæ, 341 C, 440 B, et B. Virginis, 346 D, 445 D. — *Cf.* Dexteræ, Sinistra.
- LAMPADES** dilectionis, quid, 434 A, 441 B'.
- LAMUEL**, nomen Salomonis, quid significet, 492 B.
- LAPIS**. Quid sit lapidem volvere, 465 B', vel transferre, 274 B.
- LAQUEARIA** domus Sponsæ, quid et cur cypressina dicantur, 312 B', 320 C', 327 D'.
- LATRO**. Hæretici latronibus comparantur, quare, 42 C.
- LAUDES** appetere vanitas est, 485 D', fugere et contemnere, signum virtutis, 470 D. — Quare non appetendæ, 466 B'. — Quo pacto Sancti interdum seipsos laudent, 466 C'.
- LECTUS**. Aureis et argenteis lectis olim utebantur magnates, 459 A. — Quid lectulus floridus Sponsi et Sponsæ, 312 B, 320 B', 327 B'; quomodo Sponsa ibi Sponsum quærat, 350 C, 356 B, 359 C. — In lectulo commendatur oratio, quum obdormimus vel evigilamus, 360 A.
- LEGENDÆ**. In legendis Sanctorum multi feruntur resuscitati, qui narraverunt ea quæ viderunt, 462 C.
- LEO** (S.) Papa, allegatur, 88 D', 550 C.
- LEO**, an sit fortissima bestiarum, 491 A. Ejus rugitus bestias sistit, 428 A'. Quid mystice designet, 494 C, 368 C', 378 C. — Quomodo melior sit canis vivus leone mortuo, 265 D.
- LEPUSCULUS**, quid sit ad litteram, 490 C, et mystice, 490 B'.
- LEX** via est ad Deum, 57 D. — Lex Dei quotuplex sit, 23 C. Meditanda est, 47 D', et defendenda contra impios, 469 B. Quot modis illam obliviscatur homo, 23 C. — Cur lex lux dicatur, 48 C. — Lex sapientis est fons vitæ, 88 A. — Lex æterna est exemplar omnis legis creatæ, 23 D. — Legis naturalis renovatio ac suppletio fuit lex scripta, 486 D'. — Lex Moysis data est quinquagesimo die post exitum de Ægypto, 552 C'. An præceperit inimicos absolute odisse, 460 C'. Quare vocetur lex justitiæ, 486 D', lex timoris, 298 D'. Ejus transgressoribus timores et angustia prædicebantur, 472 B. Nulli gentilium, ante Christi adventum, ad eam conversi sunt, 553 A. — Naturalem legem et Mosaicam perfecit lex evangelica, 486 D', quæ est lex caritatis, 298 D', multiplici modo melior lege veteri, 298 D'.
- LIBANUS** mons, ubi crescunt cypressus, cedrus, arbores imputribiles, 354 A, sublimes et odoriferæ, 393 C', interpretatur candidatio, 368 D. — Mystice, quid significant Libanus, 368 A', 374 A, 377 D', 384 B', ligna Libani, 354 A, 358 D', 362 C, 373 C, aquæ Libani, 374 A. Cur Libano comparetur species Sponsi, 393 C', et turri Libani, nasus Sponsæ, 418 D', 424 D, 427 B'.
- LIBRI**. In libris patrum invenitur alimonia spiritualis, 89 A'. — Quam laboriosum sit libros componere, 287 B'. — Unum librum componendo, incitatur auctor ad alios exarandos, 287 A'.
- LIGNUM**. Per lignum in Scripturis sæpe intelligitur homo, 279 D, vel fidelis, 274 C; per ligna silvarum, animæ steriles, 329 C'; per lignum vitæ, Christus, 29 B', qui se ipsum ligno comparat, 339 C'; vel quidquid animam reficit, 29 B', 77 B, 87 A', 97 C'. — *Cf.* Arbor, Malus.
- LILIUM** adustum medicinale est, 339 B. Quid significet, 367 A. — Sponsus, quomodo liliium convallium vocetur, 328 C, 339 B, vel pascatur inter lilia, 337 D', 343 D', 349 C', vel lilia colligat, 403 D, 409 D', 414 C. Sponsa, cur liliium inter spinas dicta, 329 C, 339 C, 344 C, C'.
- LIMBUS**. In limbo est pœna damni, 243 D'. — Quandoque limbus puerorum et limbus patrum inferni vocantur, 267 C. Creduntur esse in superiori parte inferni damnatorum, 267 C. — In limbo patrum seu sinu Abrahamæ non erant opus, ratio, scientia ad promerendum, 267 B.
- LINGUA**. Egregie ab Hugone describitur, 98 A. — Eam moderari difficillimum est, 69 C. Recta ejus gubernatio multa commoda affert, 85 A; a multis peccatis et angustiis præservat, 441 B'; donum est speciale gratiæ Dei, 406 A', martyribus et prædicatoribus concessum, 406 A'. — In quo consistat

- bonus usus linguæ, 425 C. — Linguæ peccata, quot et qualia sint, 80 B'. — Quantum noceat lingua incustodita, 85 C. Fons est litium, 416 C'. — Non respondendum antequam sciatur mens alloquentis, 422 D'. — Verbositas, grave vitium, 179 B', increpatur, 400 B; vix corrigi potest, 479 A', nisi ex consideratione præsentiae divinæ, 237 D. — Loquax, quantum sibi noceat, 462 A, 275 C. Linguam refrenare stultus nescit, 478 C. — Contemplativæ animæ valde necessaria est linguæ custodia, 376 A'. — Linguæ novæ fuerunt a Spiritu Sancto institutæ post confusionem Babel, 457 D'.
- LOCUS. Duo corpora naturaliter nequeunt esse in eodem loco, 481 D'.
- LOCUSTA, animal cruribus debile, 285 B', a Sapiente laudatur, 190 D. — Ejus proles dicitur bruchus, 285 B'. — Metaphorice crura significat, 285 C'; allegorice, anachoretas, 190 C'.
- LOCUTIO. Quæ sint regulæ locutionis rectæ, 237 D, 275 B'. — In quo consistat locutio Verbi æterni, 297 B'. Communis est Trinitati, 297 C'. Qualiter angelis et hominibus Verbum loquatur, 297 C'.
- LUCERNA, in Scripturis, temporalem prosperitatem signal, 86 B', 155 B, famam, 198 B, 206 C, doctrinam, 203 A, vel fidem, 206 D. — Cur lucernæ comparetur mandatum Domini, 48 C, et anima hominis, 436 D, B'. — Cf. Lumen, Lux.
- LUDUS. Opera Dei in ordine naturæ sunt quasi ludus respectu supernaturalium, 59 B. — Quomodo Sapientia ludat coram Deo, 59 A.
- LUMEN sapientiæ, an sit ex natura sua corruptibile, 493 D. — Lumen naturale intellectus, quomodo augeatur, 423 D', 424 A. Est quoddam signaculum lucis increatæ, 436 D. Lumen increatum est infinitæ amœnitatis intuenti, 281 C'. In Scriptura quid significet, luminaria cæli obscurari, 552 B. — Cf. Lux.
- LUNA, quomodo celipsetur, 412 B', vel tenebrescere dicatur, 284 A. — A paganis celebratur, 530 C. Superstitio quorundam lunam observantium carpitur, 52 C. — Metaphorice, sol et luna oculos corporales signant, 284 C. Cur lunæ assimiletur Ecclesia, 406 C', anima, 412 B', B. Virgo, 416 A. — Cf. Sol.
- LUX, quam sit delectabilis oculis corporis et animæ, 104 A, præcipue lux increata et lumen gloriæ, 104 C. — Lux intelligibilis, quid sit, 104 B. — Quomodo Sapientia sit candor lucis æternæ, 497 C'. — Ad ortum lucis Deum oportet adorare, 547 D. — Cf. Lucerna, Lumen.
- LUXURIA vitium est probrosum et diffamans, 49 D'. Reprehenditur, 193 A. — Insatiabilis est, 187 C', mentes ferreas domat, 256 D', rationem maxime obscurat, 276 A', 463 D', iudicium corrumpit, 477 A, hominem crudelem reddit, 463 D'. — Impedimentum maximum est sapientiæ, 40 B. Plurimas pœnas animæ et corpori infert, 40 C, 41 C. Sæpe contingit ex fragilitate humana, 477 A. Prudentia vitatur, 21 C'. Ejus occasiones fugiendæ, 40 C'.
- Luxuriosi raro ad pœnitentiam redeunt, 22 A. — Inconstantes sunt, quare, 476 D'.
- LYRA (Nicolaus de) Ord. Minor., notissimus postillator, passim allegatur, 482 C', 293 A, etc. — Quandoque, tacito nomine, verbo «quidam» designatur, scilicet, quum improbanda videtur ejus sententia, 299 C, 301 B'.

M

- MACARIUS (S.) abbas, impavidus clamores diaboli sustinet, 32 A'. — Sua mansuetudine sacerdotem idolorum convertit, 97 C. (Acta SS. die XV^a Januarii.)
- MACERIA, quid sit ad litteram et mystice, 156 C'. — Cur Sponsa in caverna maceriæ habitare perhibeatur, 336 B', 343 B, 348 C'. — Cf. Foramina, Petra.
- MAGIA valde periculosa est, 76 A'. — Eam ignorare magis expedit, 244 D', 245 C.
- MAGISTER in Historiis. Sic vocitatur Petrus Comestor, auctor Historiæ scholasticæ. Allegatur, 512 A, 537 C'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 198.)
- MAGISTER Sententiarum, alias Petrus Lombardus, auctor libri Sententiarum, citatur, 107 A', 42 D, etc. (Migne *Patrol. lat.* tom. 191, 492.)
- MAGNANIMITAS. Vide Fortitudo.
- MAHOMETUS. Ejus lex suggillatur, 535 A'.
- MALEDICTIO, quid sit proprie, et quando licita, 162 C'. — De ejus effectibus quoad posterios, 525 D. — Patri vel matri maledicens, quomodo puniatur, 135 D. — Maledictiones Scripturæ, quomodo intelligendæ, 262 D, A'.
- MALUM culpæ, non pœnæ, enixe vitandum est, 82 A', 233 D. — An malum appeti et agi possit prout malum est, 138 C. — Quo pacto

- de malo pœnæ liceat gaudere, 114D, 154B'; quid de malo culpæ, 154A'. — Malum inferre justo pejus est quam injusto, 119C'. — Quæ non sunt bona nec mala moraliter, vocantur indifferentia, 264D'.
- MALUS**, quam nonnulli arborem vetitam fuisse putant, 433C', describitur, 345C. Recte crucem significat, 432C. Cur malo comparatur Sponsus, 329A', 339B', 345B. Quo sensu sub arbore malo suscitata sit Sponsa, 432B, 433C', 440C', 445B', et corrupta mater Sponsæ, 432A', 433C', 441A. — Malum, fructus optimi odoris, 420D, 425B', 428D'. Quare malis stipari cupiat Sponsa, 331B', 340D', 346C. — Malum punicum, fructus duro cortice, 405B, varia figurat, 372C, 384B, 421C. Ipsi assimilantur genæ Sponsæ, 363A', 376D', 381D. — Malum granatum, mystice quid, 431B, 440B.
- MAMMA**. Laudantur mammæ Ecclesiæ, 369C', animæ, 378C', et B. Virginis, 383B. — *Cf.* Ubera.
- MANDATUM**, quare lucerna vocetur, 48C. — Mandata viæ sunt ad Deum, 57D. — *Cf.* Lex.
- MANDRAGORÆ**, quid ad litteram, 421A', et mystice, 421A', 429C'.
- MANE** in Scripturis varia designat, 16B, 56D, 281C.
- MANICHÆI** Deum Israel malum dicebant, 187B.
- MANNA**, angelorum esca, quomodo Hebræis præstita, 545D'. — Præter naturalem saporem, 546A, supernaturales varios habebat, 546B. — Cur ad solis radios computruerit, 547B.
- MANSUETUDO** præparat animam ad gratias suscipiendas, 33D'. — Vincit iram, 97A.
- MANUS**. Quid significet manus in manu, vel ad manum, 75C, 108A. — Manus, in Scripturis, signant potentias operativas, 389A, 459D'. — Manus Dei multipliciter accipitur, 468A. — Quid manus Sponsi, 388C', 396B, 401B', et cur tornatiles vocentur, 392D'. — Manus Sponsæ, quomodo myrrham distillarint, 389A, 396D', 401D'. — *Cf.* Dextera, Læva, Sinistra.
- MARCIONITÆ**, hæretici, pessime de Deo sentiebant, 187B.
- MARE**, origo est omnium fontium, 216B, quomodo, 216D. Cur terras non invadat, 58C': in hoc apparet omnipotentia Dei, 58B'. — In iudicio contra impios exardescet, 484B'. — An mare Rubrum aquas rubeas habeat, 544A'. — Describitur mare Mortuum et regio Pentapolis, 542A.
- MARIA** Virgo (SS.) fuit præclarissime sanctificata in utero, 321C, 445D', et angelis commissa, 361D'. — Ante solitum tempus cœpit uti ratione, 445D', et exinde in omni virtute proficere, 321B', singulis horis, 361B. — Fomes peccati prorsus in ea fuit extinctus, 345A, 361B. Confirmata in gratia, 204B', 323C', 446A', sua libertate nunquam abusa est, 326B'. — Studiosa et erudita erat in lege, 321C'; divina jugiter meditabatur, 348C'; in lectulo suo orabat et contemplabatur, 359D'. — Perfectissime vitam contemplativam, 400B', et activam univit, 205C. — Custos interiorum suorum diligentissima, 416D, post Christi conceptionem fuit adhuc spiritualior, 401D'. — Quid significetur per umbilicum ejus, 426C', per collum, 427C. Oculi ejus, ex assiduo intuitu Dei incarnati, pudicissimi facti sunt, 427D. — Angelis, et Joanni sub cruce, Virgo Mater a Christo tradita est custodienda, 446A'. Quare Christus voluerit eam post suam ascensionem in terra manere, 326B. Centum viginti virgines leguntur cum ea cohabitasse, 205C', 346D'. Humillime subdita fuit Principi apostolorum, totius Ecclesiæ prælato, 446B'. — Desiderabat, præsertim post Ascensionem, dissolvi et esse cum Christo, 323D', 346D. — De ejus corporali assumptione post mortem non ambigitur, 327D', 328A.
- Pie creditur ejus corpus purissimum odore suavissimo fragrasse, 323D; et ex contactu Christi, genas, 381A', et ubera, 382A, 383C, pulchritudinem induisse. — Formosa erat, 327D, præ omni alia, 382C. A', C'. — In vultu ipsius resplendebat interior sinceritas, tranquillitas et sapientia, 380D'. — Ejus venter, ex incarnatione Verbi dignificatus, 399A, quid mystice designet, 427B.
- Ejus intentio fuit inviolabiliter recta, 380D; cogitatio et affectio ordinatissima, 380D'; voluntas perfecte Deo subjecta, 381B', et unita, 381C'. — Se totam in holocaustum obtulit, 382B. — Peccare non poterat, 416D, ne venialiter quidem, 204C', 446A'. Quo sensu dicatur suos affectus purgavisse, 401C. — Discretionem maximam habens, nunquam erravit, 427B'. Nunquam ei negligentia vel distractio subrepsit, 206B, 361C. —

Noverat trinitatem personarum in Deo esse, 321 C', et Dei Unigenitum incarnandum ac passurum, 322 A. Sanctorum patrum vestigia eminenter secuta est, 426 C. Omnibus virtutibus ac donis ornata fuit, 205 D, 206 C, 207 B, in anima et in corpore, 362 B.

Quanta humilitas et simplicitas B.V., 205 C'. Omne bonum Deo adscribemat, 323 D'. Per spem et caritatem suae voluntatis, per fidem et sapientiam sui intellectus Sponso caelesti placuit, 348 C'. — Animum habebat maxime diligentem et caritate aestuantissimum, 361 B. — Ejus castitas, adhuc aucta per conceptionem Christi, 205 D', eam intuentes reddebat puros, 206 A, 345 A. Fuit ab omni inordinata affectione et sensuali delectatione immunis, 323 A', 426 B'; pudore verecunda, timorata et taciturna, non proeac nec garrula, 326 A'. Oculos jugiter custoditos et pudicissimos tenebat, 380 D. — Corpus habuit purissimum, animae omnino subditum, 361 B. Modicissimo somno contenta, vigiliis vacabat, 205 A'. Post Christi conceptum, magis adhuc fuit mortificata, 401 D'. — Ex parentibus satis divitibus orta, paupertatem et laborem elegit, 205 A.

Contemplatio ejus erat valde sublimis, 361 A'. Filii sui mysteria, gratias receptas, et beneficia humano generi concessa subtilissime meditabatur, 381 B. — Prae omnibus Sanctis in ea fuit praelibatio futurae beatitudinis, 380 C'. An in hac vita Deum per speciem viderit, 380 C'. — Deus Trinitas B. Virginem semper accendit ad profectum in caritate, 361 C, B'. — Per Verbum Dei, utpote sponsa singularis, 204 B', 321 B, incomprehensibiliter ornata, illuminata ac visitata fuit, 380 D. — Christus specialissime pro ejus amore et salute crucifixus est, 382 D'. Cruce et passione Christi salvata est sicut et nos, 445 B'.

Ferventissimis desideriis, 399 B', et humilitate, attraxit Verbum ad assumendam ex se naturam humanam, 326 D', 362 A'; beatior concipiendo fide quam carne, 322 A', 399 B'. — Christum concepit ex spirituali casualique contactu omnipotentiae Dei, 401 B'. — Mater est Christi, propagatione carnis, 426 B; filia vero, creatione et praedestinatione, 426 B. — Ostium fuit per quod Christus in mundum venit et nos ad eum accessum habemus, 446 A. — Diligentissime omnia officia Unigenito suo praestitit, 204 B'; felix quae

Christum deosculari poterat, 322 C'. Creditur frequenter in eodem lecto cum infantulo Jesu quiescisse, 327 C', 346 B'. — Christus ei fuit materia copiosa laetitiae et tristitiae, 327 A. — Multum dolebat Maria manus et pedes infantuli perforandos inspiciendo, 327 B. — Quomodo in hac vita cum Christo conversando, ab eo refectionibus spiritualibus cumulata fuerit, 345 A'. Quare puerum Jesum tam dolorose quaesierit, 360 D. Omnis amor naturalis in ea informatus et ordinatus fuit caritate, 345 D'. Nunquam ad Filium carissimum sensualiter affecta est, 346 A. — In quantum Mater Dei, dignitate quodammodo infinita, bonitate et felicitate pollet, 346 B'. Humanitatem Christi valde dilexit, 346 B. Christi amica antonomastice appellatur, 382 C. — Quantus fuerit ejus compassionis dolor in passione Christi, 325 A, 428 B, et quanta inde merita reportaverit, 428 B'. — Nulla indignatione vel aversione mota est adversus crucifixoies, 325 C. An B. Mater pro Christi humanitate passionem abhorruerit, 346 C. — Cur voluerit Christus suam Matrem in omnibus sibi condolere, 327 D. — In die Parasceves, per compassionis dolorem, plus quam martyr exstitit, 362 C'. Talis dolor consolationibus ejus frequenter admixtus est, 362 C'. — Compassa est et afflicta de hominum excessibus, de Filii passione, et de Sanctorum tormentis ac martyriis, 384 C, et per hoc innumeris peccatoribus salutem promeruit, 384 C', quorum conversio fuit Christo materia multiplicis jucunditatis, 445 C.

Maria est Ecclesiae protectrix, 206 B', mater, 430 D, regina, advocata, 344 B, 445 B'. Daemones impedit ne Ecclesias demoliantur, 349 B'. — Synagogam deseruit et facta est mater Ecclesiarum ex gentilibus congregatarum, 325 C'. — Etiam in somno, cor ejus pro Ecclesia vigilabat, 400 C'. — Virtutum ejus suavitas Ecclesiam triumphantem delectat, 383 D, et Ecclesiam militantem recreat, 383 A'. — Preces assidue fudit pro Judaeorum conversione, 416 B', 360 C', et omnium peccatorum, 360 C', et multos convertit, 205 B'. Quare non pro omnibus exaudita sit, 360 C'. Per merita sanctorum Patriarcharum orabat, 360 D', sed suis meritis potius exaudiebatur, 360 D'. — Peccata mundi, praesertim Judaeorum, deflevit, 382 A. — Plurimos a vitiis praeservavit, 382 A. —

- Opera misericordiae spiritualia et corporalia implevit, et adhuc adimplet, 205A'. Cunctos ad se confugientes refovit et laetificavit sicut affectuosissima mater, 428D. — Meruit misericordiae regnum super genus humanum, 206D, 323C'. — Largitrix est, post Deum, omnium quae nobis conferuntur charismatum, 384A.
- Ad dexteram Christi in caelo collocatur, 346A'; a Deo laudatur, 349B. Ejus allocutiones Filio acceptissimae sunt, 349D. — Sola dicitur cunctas haereses interemisse, 349A'. — Pulchrior est ceteris Sanctis in caelo, 414A', 416A; illos sua speciositate delectat, 414A'. — Comparatione B. Virginis nulla virtuosa anima perfecta est, 415A'. Post Christum perfectissima est in Ecclesia, 416A. — Daemonibus metuenda, 414C', ad manum habet caelestium spirituum militiam, 416D', quorum universi ordines ab ea illuminantur et perficiuntur, 445B. — B. V. Maria ab omnibus fidelibus, tanquam Sancta Sanctorum, Mater et Domina, amatur, 323C'. — Post Christi ascensionem in admiratione ac reverentia maxima apud fideles habebatur, 346C'. — Ab Apostolis et Sanctis primitivae Ecclesiae multoties visitata est, 361D'. — Magnum praemium a Deo conferetur his qui Virginem Matrem colunt et honorificant, 446B'. Qui illam non honorat, Filium non honorat, 444B'. — Dei amatores eloquia, miracula gestaueque Mariae cupide audiunt, 446D'.
- MARIA (S.) Aegyptiaca « contemplativissima atque sanctissima » aquas pedestris perambulavit, 533B'. (Acta SS. die II^a Aprilis.)
- MARIA (S.) Magdalene scivit se caritatem habere, 270D. In ea fuit fomes fere extinctus, 270D. — Per crinem Sponsae significari potest, 369B'.
- MARTYRES hilari animo gravissimas poenas pertulerunt, 434A'. — Deo valde accepti sunt, propter fidem et caritatem, 470C. Statim ad gloriam evolant, 354A', 468D. Ante Christi passionem, in limbo recipiebantur, 468A'. — Multos a morte gehennali liberant, 94C', exemplis suis proximos accendant, 372C.
- MATER, quam sollicita circa prolem, 65C. — Despicere matrem, impietas est, 101A'. — Mater Dei esse, per se non sufficit ad salutem, 322A'.
- MATERIA prima, quidnam, 520D.
- MATHUSALEM quanto tempore vixerit, 244D.
- MATRIMONIUM. Actus matrimonii quandonam sit licitus, 42C, 227B, 266D', 472C. — Usur rationis absorbet, 491B'.
- MEL, si immoderate sumatur, nocet, 453D'. — Quomodo sub lingua Sponsae invenitur, 370C, 379B, 383C'. — Mystice, quid sit mel, 370A', mel invenire, 459B', favum cum melle comedere, 385B', 386A, 400B. — Cf. Favus.
- MELANCHOLIA. Melancholici ad jurgia proni sunt, 445D'.
- MEMORIA est receptaculum locusque specierum, 348C'. Memoria intellectiva, est omnium capax et tenax, 423D. — In quo consistere debeat nostra memoria de Deo, 283B.
- MENDACIUM directe Deo adversatur, 47A, 82D'. Si perniciosum sit, occidit animam, 459D, maxime in foro iudicii, 459A'; imo et reus mortaliter peccat veritatem negando iudici, 459A'; jocosum autem et officiosum ex genere suo non sunt nisi venialia, 459B'. Principem maxime dedecet, 445A, 478D. — Vir mendax « pascit ventos », 66A', et « impletur os ejus calculo », 134D'. Cito ad falsum testimonium inducitur, 81D'. — Cf. Testimonium.
- MENDICITAS non est in se malum, sed communiter vitiorum occasio, 486A, D, saltem imperfectis, 486A'. — Christus illam consuluit et elegit, 486B'.
- MENS. Possidere mentem multum prodest homini, 427D'. — Mens dura sibi causa est damnationis, 175A. — Cf. Cor, Intellectus.
- MENSA Sapientiae, quid, 61B.
- MENSURA. Deus in mensura omnia constituit, 521C, D, et peccata vindicat, 521A, C. — Iniqua mensura, mystice quid, 133C'. — Cf. Pondera.
- MERCATORES fraudulentum infernum merentur, 84A. — Solebant olim per lapillos computare, 463D'. Mercurium specialiter venerabantur, 463D'.
- MERETRIX, quam nociva, 256B', et fugienda, 40C', 52D'. — Mores ejus describuntur, 51C'. — Comparatur foveae, 445B, 450C. — Spiritualiter, idololatriam figurat, 43B, vel haeresim, 43C, 257A. — Cf. Mulier.
- MERIDIES. Quomodo et quando sol ad meridiem declinet, 215A, C. — In Scripturis, per meridiem intelligitur lux contemplationis, 305A, 317C', vel beatitudinis, 325D'.

- MERITUM**, quid requirat, 25B. — Per unum peccatum mortale totaliter amittitur, 274 C. — Nostra merita sunt Dei dona, 136 B, 267 C, 340 A. Nullum actum meritorium facere, nec cogitare possumus absque actuali motione gratiæ, 340 A, 494 D'. — Merita ac demerita singulos in altera vita sequuntur, 242 B. — De animarum meritis non est curiose disputandum, 106 C. Nemo, absque revelatione, certo scit an sua conversatio sit meritoria, 136 B.
- MESSIS**. Tempus messis, quo nobis laborandum est, vita est præsens, 45 C, vel juvenus, 66 C'.
- METHIDIUS** (S.) martyr, episcopus Tyrius, citatur, 408 D'. (Migne *Patrol. gr.* tom. 18, col. 9.)
- MISERICORDIA** lege naturæ imperatur, 74 D', et in Scripturis multipliciter commendatur, 74 C, 94 C, etc. — Deum præcipue honorat, 96 C, 129 B, qui Deus misericordiæ vocatur, 506 A, et in misericordia disposuit omnia, 538 C. An in cunctis operibus Dei invenitur, 558 C. — Regem maxime decet, 136 C'; senibus et feminis naturaliter insita est, 129 D'. — Veritate seu justitia est temperanda, 94 D. — Opera misericordiæ, quot sint in genere, 278 B'. Sacrificiis præstant, 138 B'; ad remissionem peccatorum conferunt, 74 C', 103 B, D; viæ sunt ad octo beatitudines, 278 B'; quadruplici mercede donantur, 27 C. Opera misericordiæ spiritualia corporalibus præminent, 133 B. — *Cf.* Eleemosyna.
- MISSIO** divinarum Personarum, qualiter fiat, 507 B'.
- MIXTA** Deus fecit ut essent, sed corruptio conditionem illorum concomitatur, 460 A'.
- MODESTIA** quid sit ut virtus generalis, et ut virtus specialis, 143 D'. — Modeste se habendum coram prælatis, 158 D.
- MONACHI** qualiter ora sancta habeant, 67 B.
- MONARCHIE** quatuor magnæ, quænam sint et quomodo figurentur, 191 B'.
- MONASTERIA**. Quotupliciter a Deo remunerentur qui monasteria fundant, 27 C.
- MONILIA**, quid sint et cur sic nuncupentur, 308 A. Mystice, bonos prælatos signant, 308 B. — Cur ipsis comparentur Sponsæ collum, 307 D', 318 D', 326 B', et femora, 417 B', 422 C', 426 D.
- MONS**. Quo sensu saliens in montibus venerit Sponsus, 334 C, 341 D', 347 B. — Quid sint montes Bethel, 338 B', Galaad, 364 A', 381 A, pardorum, 368 D', 378 D, aromatum, 438 B', 443 D', 447 A'. — *Cf.* Collis, Myrrha.
- MORES** hominis meliores sunt in juventute quam in adolescentia et in senectute, 282 A'.
- MORS** corporalis, an sit quid positivum, 460 A. — An a Deo directe facta sit, 460 A. Quænam ejus causæ, 265 C, 467 C. Omnes homines attingit, 265 C. — Ejus consideratio efficacissima est ad vitandum peccatum, 247 B', 282 B. — Nisi revelentur, dies et hora mortis nos latent, 268 A'. De morte justorum improvisa aut celeri non debemus scandalizari, 476 C, nam sæpe est signum prædilectionis Dei erga illos, 476 B', 477 B. Cur impiorum mors non raro anticipetur, 254 B'. — Post mortem cessat tempus merendi et demerendi, 279 D; nec amplius revertuntur mortui in hunc mundum, 463 C, miraculose tamen id contingit frequenter, 463 D. — Mors culpæ a Deo non facta est, 459 D'; sed per diaboli suggestionem in hunc mundum intravit, 467 C. Mors damnationis æternæ quatenus a Deo sit facta, 460 B.
- MORTIFICATIO** carnis, in principio amara, spe fructus æterni dulcescit, 373 D.
- MOYSES**. Judæi nonnulla Proverbia de Moyse exponentes refelluntur, 182 D, 183 A, 184 A'.
- MOYSES** Ægyptius (Maimonides) « magnus philosophus atque theologus », 284 A.
- MULIER**, cur ad compassionem prona, 129 D'. — Naturaliter fragilis et infirma est, 201 A, 257 D, etiam in virtute, 257 D. — Mulier adolescentiæ spiritualiter Ecclesiam designat, 43 A'. — Potest multum sua pietate, exemplis, oratione, 201 B'. — Vitiis sui mariti frequenter se conformat, 471 D'; diligens, trahit illum ad salutem, 78 A'; sapiens, domum scit regere, 90 B, quid mystice, 90 C. Mulier bona quid significet, 125 A'. Mulier fortis S. Scripturam designat, 201 C'. — Mulier incontinens, porcæ assimilatur, 75 D; quomodo in V. L. fuerit punita, 78 B'. Fornicariæ mulieris verba et oscula periculosa, 145 B. Adultera occidit animas, difficile curatur, 150 C; designat Synagogam, 189 B. Insiptens, 90 C, litigiosa, 128 C', 169 C', stulta et clamosa, 63 B', odiosa, 189 D', quid mystice?
- MULTILOQUIUM**, quid sit, 69 B.
- MUNDITIA** cordis Deo summopere placet, 144 C'. Multos gradus habet, 133 A'. Quam pauci ea decorentur, 133 D. — Sapientiæ æternæ munditia, quanta, 497 A', B'.

MUNERA a iudicibus potissimum respuenda sunt, 103 A, 119 C, quia accipientium cor auferunt, 144 B'. — Munus absconditum, quantum valeat, 140 B.

MURÆNA, piscis, describitur, 308 C'.

MURÆNULÆ, quid sint ad litteram, 308 D', et mystice, 308 D', 319 B, 326 C'.

MURMURATIO contra Deum, quam grave peccatum, 458 B'. — Contra vicarios Dei murmurare, iram divinam provocat, 458 C'. — Quomodo propter murmurationem plurimi Judæorum puniti fuerint, 459 A.

MURUS. Quomodo muro assimiletur Ecclesia, 435 A', 436 A, anima, 442 B, D, et B. Virgo, 445 D', 446 C. — Cf. Propugnacula.

MUSCÆ morientes significant distractiones in divino Officio, 271 D.

MYRRHA, arbor Arabiae, 373 C, ejus succus corpora incorrupta servat, 309 D, allegorice passionem Christi significat, 385 A', 395 C, 400 B, tropologice, mortificationem et poenitentiam, 352 D, 358 D, 367 C. — Cur Christus myrrhæ assimiletur, 309 D, 319 C', 327 A; quomodo myrrham distillare perhibeantur labia Sponsi, 392 D', vel manus Sponsæ, 389 A, 396 D', 401 D'. — Mons myrrhæ, quid sit, 367 C, 377 A', 382 A. — Cf. Aloe, Thus.

MYSTERIA Dei, præsertim SS. Trinitas, prædestinatio, præscientia, non presumptuose sed reverenter scrutanda sunt, 161 D.

N

NABUCHODONOSOR, vir bonæ indolis, cito ad bonum inclinabatur, 108 D.

NARDUS, herba spicosa, odorifera, 326 C', et declivis, 372 B', spiritualiter varia figurat: humilitatem, 309 C, 319 A', caritate formatam, 372 B', seu caritatem humillimam, 326 D', aut dominicæ passionis memoriam, 372 D'.

NASUS, quomodo significet virtutem discretionis, 427 B', 418 D', etc. — Cur Sponsæ nasus turri Libani assimiletur, 418 D', 424 D, 427 B'. — « Qui vehementer emungit, elicit sanguinem », 191 C'.

NATIONES sanari possunt, non autem mortem effugere, 460 B'. Cuinam imputandus illarum interitus, 525 D'. — A justis iudicantur, 470 C'. — Nationum dii deridentur, 530 B, 531 C', 541 D, C'. — Cf. Gentiles.

NATURA secundum se semper pura et amabilis est, 522 D, et ideo frequenter in Prophetis filiæ et virgini comparatur, 522 A'. — Propter diuturnum laborem natura recreatione indiget, 241 C'. — Solæ vires naturæ tentationes vincere non valent, 24 D'. — Naturales defectuositates dissimulandæ et non improperandæ sunt, 96 B.

NEGLIGENTIA fugienda est ab anima quæ Sponsi amplexus appetit, 440 D.

NEGOTIATIO optima, terrena pro cœlestibus commutare, 198 B, 203 A, 206 C.

NEMROD perhibetur homines ad ignem adorandum compulisse, 537 C'.

NICOLAUS (S.), episcopus Myræ, tres juvenes et tres principes a morte liberavit, 94 B'.

NIGER. Quo sensu nigra dicatur Ecclesia, 302 B', anima, 316 B', et B. Virgo, 324 D'. — Cur nigræ Christi comæ, 391 A'. — Cf. Fuscus.

NILUS, unus e quatuor fluviis paradisi, 518 B', in Genesi Gehon, in Ægypto Nilus appellatur, 518 C'.

NINUS, rex Assyriorum, fertur idololatriam introduxisse, quomodo, 537 C'.

NITRUM. Quid sit, quomodo et ubi formetur, 160 C. — Sub aceti infusione fumat et crepitat, 160 B. — Ad lavandum deservit, 160 D.

NOBILITAS carnis non est nisi antiquata opulentia, 276 D. Virtutum nobilitati si adjungatur, ambæ se invicem ornant, 276 A'.

NOMEN Dei investigabile est, 184 D, B', et incommunicabile, 536 D. — Nomen, in Scripturis, sæpe pro fama sumitur, 67 B, 143 A, 246 B'. Omnibus præstat divitiis, 143 A, et sollicitè custodiendum est, 246 B'. — Cf. Fama, Oleum.

NOVALIA, quid ad litteram et mystice, 89 D.

NOVATIANI dicebant se peccare non posse, 487 C.

NOX contemplationi specialiter apta est, 360 A. Mystice, varia significat: vitam præsentem, 353 A', 388 B, adversitates, 198 B, 203 A, 350 C, ariditates, 356 C, 516 C, mortem, 516 A', dominicam passionem, 206 D. — Quid sit de nocte surgere, 169 D, 197 D, 202 B', 205 A'. — Nocturni timores, quomodo depellendi, 32 B'. — Cf. Dies.

NUBES, quomodo formentur, 30 A'. — Mystice quid significant, 279 B, 284 D, A'. Qui considerat nubes, nunquam metet, quomodo, 280 D.

NUMERUS, quid sit, 219 A'. Quomodo in numero omnia sint constituta, 521 B, D, A', C'. — Sæpe in Scripturis numerus determinatus pro indeterminato sumitur, 262 B, 352 C'.

- Quum omnis numerus sit finitus, 219A', cur stultorum numerus dicatur infinitus, 219A'. Electorum reproborumque numerus, quantus, 219C', 257C, 319C'. — Numerus senarius primus perfectus dicitur, 405A'; septenarius varia significat, 49B', 165C, 278C'; octonarius imperfectus est, 405B', et N. T. signat, 278C'; quid denarius, 405A', sexagenarius, 405A', octogenarius, 405B', centenarius et millenarius, 437A, B'.
- NUX perfectum optime figurat, 407A. — Quid sit in hortum nucum descendere, 413A, 416D.
- O
- OBEDIENTIA debetur parentibus, 11B, superioribus, 67D, et Deo, 67D: cui obedire summa est sapientia, 173B; cui sine obedientia nihil placet, 103B'. — In licitis et honestis tantum exhibenda est, 144B. Non transgredi licet ejus terminos, 147C. — Religiosi obedientes, quasi torques aureos portant, 308C'. — Vir obediens quomodo loquatur victorias, 142B.
- OBLIVIO Dei misericordiam ejus aufert, 265D'. — Oblivio beneficiorum est præcipua pars ingratitude, 441B.
- OCCAM Guillelmus (Ord. Min. theologus), citatur, 299A'.
- OCCASIO peccandi vitanda est, 36D, 74B'.
- OCEANUS origo est omnium fontium ac fluminum, 30C, 216B. — A paganis colebatur, 530C. — Cf. Mare.
- OCULI aqueo humore abundant, 418C'. In his relucent intima cordis, 138D', 187C, 424A. Nunquam saturantur, 170C, 217C. Sapientis est illos reprimere, 411A', maxime in divino Officio, 119B'; incustodiæ mentis, illos non custodire, 119B', 411B'. — Quid sit annuere oculis, 46A', 67C'. — Cur sapientis oculi in capite ejus, 223C'; stultorum, in finibus terræ, 119B'. — Figuraliter, oculus animæ est intellectus, 423C', vel intentio, 369C, vel contemplatio, 383A. — Oculi Dei, quid, 144D', 391C'. Illos nullus valet effugere, 97B', 106B'. — Oculi Christi, qui et quotuplices, 391C'. — Oculus Sponsæ, quo vulneratur Sponsus, quid, 369C, 378A', 383A. Cur hujus oculi comparentur columbis, 311D, 327A', 363C', 375C, 380D, et piscinis in Hesebon, 418A', 423D', 427D; quare illos avertere jubetur, 404B', 411D, 414D'.
- ODIUM ex dissimilitudine morum venit, 178B, 465A'. Occulte nocere quærit, 68D'. — Num Deus aliquid oderit, 522A', et quæ, 46D'. — Deum odisse, non nisi impiissimorum est, 60A. — Quæ sint animæ maxime odienda, ut vivat, 103A, 175D. — Odium aliorum mereri non debemus, 229C. — Quid sit animam suam odisse, 229B.
- ODOR mirabilis in corporibus Sanctorum fuit, 323C. — Quid sit odor unguentorum Sponsæ, 370A, 378D', 383D, vel vestimentorum, 370C', 379C, aut oris ejusdem, 420D, 425B', 428D'; quomodo currat in odorem unguentorum Christi, 301D, 315A', 324B. — Cf. Nardus.
- OLEUM, in Scripturis, pietatem significat, 141C, 169B', seu bonam famam, 266A'. — Cur oleo effuso assimiletur nomen Christi, 299B', 314D', 323D.
- OPUS. Quo sensu omnia propter semetipsum operatus sit Dominus, 107B. — Opera Dei investigabilia, 229C', ideoque sobrie scrutanda, 252C. D. Quomodo perseverent in æternum, 230B. — Qualiter anima opera sua Deo revelare debeat, 106D'.
- ORATIO. Tempus ad orationem aptissimum est hora diluculi, 56D, et noctis, 360A. — Oratio sine actibus inefficax est et Deo non accepta, 371C. — In perfecta oratione, Deus ita intenditur, ut omnium reliquorum anima fiat immemor, 315C. — Cur effectu interdum careat, 173B', vel tarde potiatur, 87C, 103D'. — Melior est finis orationis quam principium, quomodo, 249B'.
- ORBIS terræ, unde factus sit, 520D. Quid ejus cardines, 58C. — Quomodo in ipso ludat Sapientia, 59B, vel illum repleverit Spiritus Domini, 457D, vel contra impios pugnaturus sit, 484D. — Cf. Terra.
- Orbes cælestes. Vide Sidera.
- ORDO. Ordinate procedens in omnibus, pacem habet et delectabiliter operatur, 493B'.
- ORGANUM, instrumentum musicum, chordas habens, 561D.
- ORIGENES eleganter scripsit super Canticum canticorum, 294A. — In magnos errores incidit propter nimiam et præsumptuosam curiositatem, 263C'. — Citatur passim, 62A', 236A'. — (Migne *Patrol. gr.* tom. 11-18.)
- ORTYGINA insula. Inde ad Israelitas venerunt ortygetræ, 560A'.
- OS custodire non parum expedit, 85A, quia de fructu oris sui unusquisque pascetur,

- 80 C', 124 D'. An de facundia oris gloriari liceat, 101 D'. Quid sit os bilingue, 55 D. — Quid os Dei, 19 D'; os Christi, 297 A', et quomodo osculetur Sponsam, 297 A, 313 C, 322 C; quid odor oris Sponsæ, 420 D, 425 B', 428 D'. — Ora monachorum, quomodo sanctificentur, 67 B. — *Cf.* Labia, Lingua.
- OSCULUM Sponsi, quid sit, 297 A, 313 C, 322 C, D, A', et quo pacto illud postulare præsumat Sponsa, 298 B, 313 A'. — Osculatus est Christus discipulos, 298 A. Quomodo nos omnes osculatum sit Verbum æternum, 297 D', 298 A.
- OSSA, in Scripturis, virtutes designant, 26 B, 111 B'. — *Adde* 96 A, 104 C, 119 B.
- OSTIUM. Hominis ostia, quot sint, et quomodo morte instante claudantur, 285 B. — Cur ostio assimiletur Sponsa, 435 C', 442 C, 446 A, tabulis cedrinis compingendo, 435 D', 442 C, 446 B. — *Cf.* Pessulum.
- OTIUM est stultissimum, 80 B, et fons malorum, 80 C. — Non ducit ad alimenta refectio-
rum spiritualium, 200 C.
- OVES. Quænam duplicem ferant fetum, 364 D'. — Quare gregibus ovium conferantur dentes Ecclesiæ, 364 B', animæ, 375 D', et B. Virginis, 381 B.
- P
- PACHOMIUS (S.), abbas in Thebaide, quum audiret detrahentem, fugiebat, 40 A. (Acta SS. die XIV^a Maii.)
- PALLIUM Ecclesiæ et animæ, quid, 390 B, 398 A.
- PALMA, arbor suavis et fructuosa, 420 A, inferius stricta, superius dilatata, 419 C', dicitur arbor victoriæ, quare, 419 B'. — Spiritualiter, figura est crucis, 420 A, 425 A', 428 B', Ecclesiæ, 419 D', animæ, 425 D, et B. Virginis, 428 D. — Cur ipsi comparetur statura Sponsæ, 419 B', 425 D, 428 C. — Palmarum elatæ, quid, 391 A'.
- PAMBO (S.) abbas, monachorum ora sancta esse dicebat, 67 B. (Acta SS. die I^a Julii.)
- PANIS animæ quotuplex sit, 61 D'. — Quid sit panis absconditus, 63 D', panis mendacii, 134 D', 135 A, 148 D; quid panem suum super transeuntes aquas mittere, 278 B.
- PAPA. Auctoritati ejus resistere non licet, 191 C. — B. Petrus et ejus successores, totius Ecclesiæ custodes et pontifices constituti sunt, 436 C'. — Summus Pontifex vocatur Ecclesiæ universalis sponsus, 291, 419 A, caput, prælatus, pastor, monarcha, doctor et ductor, 419 A. — Est Christi primus ac generalis vicarius, habens plenitudinem ecclesiasticæ potestatis, 419 A.
- PARABOLA, quid sit, 7 A, 65 A. — Cur sapientibus usitata, 9 D, A'. Salomonis parabolæ, quot, 287 A, et quatenus a viris Ezechiæ translata, 6 D, 157 B. — Liber Parabolarum Salomonis, cur sic dictus, 7 B, D.
- PARDUS, animal maculis respersum, 368 C', figura simulatorum, 368 C', et dæmonum, 368 D'. — Quo sensu de montibus pardorum coronetur anima, 378 C, et B. Virgo, 384 B'. — *Cf.* Mons.
- PARENTES filios carnaliter diligentes, de eorum ingressu in religionem contristantur, 65 A'. Invitis parentibus, quando laudabile sit religionem intrare, 130 A'. — Quid parentes filiis suis debeant, 89 C', 149 C. A filiis honorandi ac sublevandi sunt, 176 C. — *Cf.* Mater, Pater.
- PARIES. Quomodo post parietem Sponsæ stet Christus, 334 D', 342 A, 347 B.
- PARVULI. Sic appellantur humiles et imperfecti, 8 B, 14 A'. — Ad suscipiendam sapientiam specialiter apti sunt, 61 B', 63 C'.
- PASSIO Domini in Prophetis apertissime prænuntiata est, 466 B'. — Quanta commoda referantur ex meditatione Passionis, 310 A, 373 A, 441 D.
- PASSIONES fiunt cum corporali transmutatione, 520 B'. Mortem possunt inducere, 520 C'. — Quo pacto animi passiones Deo adscribantur, 527 D. — Passiones vitiosæ hominem agitant, 38 C, et judicium ejus corumpunt, 63 A. — Earum primi motus in nostra potestate non sunt, 31 D'.
- PATER. Quodnam sit peccatum patri maledicere, 135 D, illum subsannare, 188 B, ab eo aliquid furari, 176 B. — Quatenus de patre sit gloriandum, 114 C'. — Patrum regulæ et constitutiones servandæ sunt, 147 B; earum transgressores a dæmone punientur, 274 A. — *Cf.* Deus, Mater, Parentes.
- PATIENTIA, præclarissima virtus, quæ passionem tristitiæ moderatur, 112 A', omnium virtutum probatrix, 128 B. Commendatur, 112 D', 355 D', 356 A. — Deum placat, 159 D. — Animam justam secernit ab injusta, 113 A; signum est magnæ virtutis, 95 C', 114 A. In quo consistat præclarum ejus meritum, 128 D. — Quo pacto Deo competat, 538 C.

PAULUS (Rabbi), Judæus conversus, episcopus Burgensis, 52D.

PAUPER. Cur pauperes et divites fecerit Deus, 143A'. — Quis merito dicatur pauper, 86A, 100C'. — Pauperes paucos habent amicos, 127C, C', et vitam ærumnosam ducunt, 100B; ideo excusandi, si increpationes non patienter ferant, 86A'. Deum habent protectorem, 146A', qui eos elegit, 143D, et mitius judicabit, 487D. — Ad misericordiam naturaliter proni sunt, 129D', et facilius quam divites bene vivere possunt, 100B'. Divites tamen judicare non debent, 143D. — In pauperes misericordia est Deo acceptissima, 129B, 178B', 194C; immisericordia, dire vindicanda, 140A, 176B'; injustitia, ceteris gravior, 146D, 193A'. — Pauper in Scripturis aqua nominatur, 278B; sæpe rudem aut mediocriter doctum significat, 79A', 126B. — Pauperes spiritu non carent afflictionibus, 100B; sed in judicio non redarguentur, 86D, et beatitudinem sortientur, 244B'. — Christus propter nos pauper, quam paucos habeat amicos, 268D', 269D. — *Cf.* Divites. Eleemosyna.

Pauperes de Lugduno dicebant se non posse peccare, 187C.

PAX datur justo, 39B, qui in omnibus ordinate procedit, 493B'. — Oritur ex contemplatione Omnipotentis ubique præsentis, 489A. — In vita præsentis multis exterioribus perturbationibus admiscetur, 436C, quæ tamen quietem non auferunt a mente perfectorum, 436D. — Pax cum omnibus servanda est, 229D. — Pacificus: sic in Cantico vocatur Christus, 436A', 442C', 446D. Pacifici Sponsæ, quid, 437C', 443B, 446C'.

PECCATORES non sunt fugiendi a perfectis, 318B. Per pœnitentiam reparati, sæpe cautiores, humiliores ac ferventiores fiunt, 413C'. — Qui peccant ex ignorantia aut infirmitate, facilius ad pœnitentiam induentur, 454D', consuetudinarii autem vix aut difficillime corriguntur, 455A. — Quanta peccatoris insania, 269D'. Vocatur leo mortuus, et canis vivus, 265D. In hac vita quamdam mercedem habet, 265C'.

PECCATUM est nihil, 69D, et contra naturam, 525B. — Non solum opere, sed etiam cogitatione peccamus, 102B'. — Omne peccatum quamdam superbiam includit, 83A', et ignorantiam, 138A'. Culpa est miseria major quam pœna, 96B'. Peccati occasiones vitan-

dæ sunt, 36D. — Actus peccati delectat, 91B', et consuetudo prava creat quasi necessitatem peccandi, 36D. Quæ mala ex peccato sequantur, 42B'. — Peccata infirmitatis et ignorantie pœnitentiam facilius admittunt, 259B. In peccatis manere quam periculosum sit, 274C'. — De peccatis aliorum nunquam lætari licet, 114C, sed pro illis orandum est, 114A'. — Quot modis timor a peccato retrahat, 103A'. Omne peccatum per mortis considerationem vitatur, 247B'.

Ceteris paribus, prælatorum peccata graviora sunt, 487B. — Qua ratione quædam peccata irremissibilia dicantur, 456D'. — Quo pacto purgentur per fidem et opera misericordie, 103B, et caritatem, 68B. Peccati confessio est initium justitiæ, 108A. — Peccatum mortale raro per totam vitam vitatur, 133D. Mors est animæ, 60A. Aufert sapientiam, 493D, caritatem ceterasque virtutes infusas, 269C', et omnia merita una cum dignitate membri Christi, 269C', et ipsum Deum cum bonis æternæ gloriæ, 269C'. Venialia non omnia omnino vitare possumus, 254A', 255D. Ab omnibus quotidie committuntur, 133D, 302B'. — Non proprie maculam ponunt in anima, 377C', sed sunt dispositio ad mortalia, 60A, 397D. — Per quotidiana opera misericordie delentur, 103D. Justus propter ea non est inquietandus, 154B. Qui de suis venialibus peccatis dolet et assidue purgatur, amplius proficit quam decrevit, 317A. — Peccata quotidie sunt confitenda Deo, 124B.

Est aliquod peccatorum pondus, ultra quod Deus non jam tolerat hominem vel populum peccare, 254C'. Quare Deus peccatorum vindictam differat, 261C'. Peccati immediata punitio maximum est beneficium, 48A'. — Peccatum in suum redundat auctorem, 273D'. Homines facit miseros, 96B'. Conscientiæ remorsus pœna prima est peccati, 88D'. Peccatum pœna est præcedentis peccati, 456D, 537C'. Instrumentum peccati erit etiam pœnæ instrumentum, 134D'. — Peccata subditorum in prælatos negligentes redundant, 96D'. — Cum solo originali peccato morientes qualiter puniantur, 233B'.

PECUNIA. *Vide* Argentum.

PENTAPOLIS, qualis post eversionem facta sit, 511B' et seq. — *Cf.* Mare Mortuum.

- PERFECTIO, in quo consistat, 287D'. — Perfecti timorem carnalem et mundanum non habent, 32C. Perfectissimi non sentiunt primos motus timoris, 32D, nec iræ, 97B. Suam perfectionem ex impletione consiliorum præcipue hauriunt, 98D. — Christus minus perfectos per perfectiores dirigit, 407D.
- PERSONA. Accipere personam, 122A, crimen est maximum, justitiæ oppositum, 121D', 155C', 486D'. — Deus personas non accipit, 440C.
- PES pro affectu vel operatione sæpe sumitur, 31C, 38B, C, 40D, etc. — Quid sit lavare pedes, 388B', 396A, 401C.
- PESSULUM ostii, quid sit, et quid mystice significet, 389D, 397B, 402A.
- PESTILENTES, id est scandalose viventes, 99D', 130C, arguuntur, 177C'. — *Cf.* Scandalum.
- PETRA. Foramina petræ quomodo interpretentur, 336A', 343B, 348B'.
- PETRUS de Alliaco, archiepisc. Cameracensis. Citatur ejus liber contra superstitiones astronomorum, 49A'.
- PETRUS Chrysologus (S.), Ravennensis episc., 62A'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 52.)
- PETRUS Comestor. *Vide* Magister in Historiis.
- PETRUS Lombardus. *Vide* Magister Sententiarum.
- PETRUS (B.) de Tarentasia (Innocentius V), Ord. Prædic., 271A.
- PHANTASMATA in somno, qualia sint bonis et malis, 31A'.
- PHARAO et currus Pharaonis, quid, 306A', 307A, 318D, 326D.
- PHARISÆI et Scribæ, erant summe avari, carnales et obtenebrati, 464D.
- PHILO, doctissimus et disertissimus Judæorum, multa scripsit opuscula, 452. — Romæ amicitiam S. Petri obtinuit, 452. Alexandria habitabat tempore S. Marci evangelistæ, 535C'. — Ei adscribitur liber Sapientiæ, 451, 535B'.
- PHILOSOPHIA vitam ordinat, 11A. — Habet, juxta Aristotelem, mirabiles delectationes sibi annexas, 504C.
- Philosophi mortem cogitare debent, 247C'. — Philosophi quidam pagani vino abstinebant, quare, 131B'. — Meliores eorum Providentiam, ex consideratione ordinis rerum, agnoverunt, 499B', et primum motorem, 531A. Nonnulli dixerunt planetas et stellas animatas esse ac deos, 530A'. — In multos errores corruerunt, 245A'. An excusabiles sint, 531D.
- Philosophus. Sic autonomastice vocatur Aristoteles.
- PHOTINUS hæresiarcha, Christum merum hominem asserebat, 64A.
- PIGRITIA. Unde procedat, 46C. — Somnolentiam ingerit in divinis, 129A. — Qualiter puniatur, 46B, 66D.
- Piger, voluntatem habet optativam, non imperativam, 85D. Pronus est ad somnum, 45D. — Quia virtutum viam aggredi noluit, 101B, 145A, in hac vita angustiis premitur. 141D', et in judicio vacuus apparebit, 132C'. — Suam ignaviam excusat, 234A', quam vocat prudentiam et discretionem, 164B'. Formicæ exemplo arguitur, 44D'. — Ager pigri, quid mystice designet, 156C'.
- PILA, lignum concavum ad terenda frumenta, 170C'.
- PISCINÆ Hesebon, ubi sitæ, 418B'. — Cur ipsis assimilentur oculi Ecclesiæ, 418A', animæ, 423D', et B. Virginis, 427D. — *Cf.* Hesebon.
- PLATO. Quid senserit de fine creaturarum, 107C. — Perhibuit primum motorem mobilem esse, 496B'. Docuit exercitio virtutum hominem duci ad beatitudinem, 541A.
- PLATONICI auctores : Plotinus, 499B'. — Porphyrius, qui approbavit idololatriam, 245B', increpatur ab auctore, 97A', 276A. — Proclus, auctor Elementationis theologicæ, 136B', 184C', 232A. — Platonici multa falsa de fascinatione scripserunt, 476D'.
- PLUVIA, quibusnam temporibus raro cadat, 463A. — Quid mystice pluvia, 284B', matutina et serotina, 110A. — *Cf.* Imber.
- PODERIS, vestis sacerdotalis, describitur, 556A'.
- POENÆ hujus vitæ medicinales sunt, 24B, 528A'. Quare justis infligantur, 262C'. Pœnas irrogare, ad solum judicem pertinet, 135C'. Deus illas imponit pro culparum mensura, 521A. Pœnæ inferni finem non habent, 72C', 521C. — De pœna talionis, 135C'.
- POENITENTIA usque ad mortem dilata, difficillime contingit, 274C'. — Pœnitentiæ sacramentum peccata delet ad minus quoad culpam, 354B', et gratias virtutesque infundit, 373D'.
- POETÆ innominati allegantur (Sedulius, 495C'; Terentius, 131A; Virgilius, 260C').
- POMUM pro quolibet fructu sumitur, 407C. — Quid poma Sponsi, 385A, 394C', 399A', et

- Sponsæ, 421 C', 429 C', poma convallium, 407 C, 413 A, 416 D. — Justi sunt quasi poma arboris quæ est Christus, 372 D.
- PONDERA antiquitus erant lapides in sacco, 409 C. — Quomodo in pondere omnia sint constituta, 521 B, D, A', B'. — Spiritualiter, quid sit pondus æquum, 71 B', et iniquum, 433 C'. — *Cf.* Mensura, Numerus, Statera.
- POPULUS pro quacumque congregatione accipitur, 190 B. — Populis opus est sapiente rectore, 490 D', et idoneis pastoribus, 179 B, quia justitia roborantur, 96 A', peccatis corruunt, 96 B'. — Populus Israeliticus quo sensu dicatur semen sine querela, 514 A. Populus christianus est quasi unus Dei exercitus, 358 C'. — *Cf.* Nationes.
- PORPHYRIUS. *Vide* Platonici auctores.
- PORTÆ. In portis urbium olim sedebant iudices, 44 D, 446 D, seu senatores terræ, 499 D, 203 D. — Quid portæ Ecclesiæ, 44 C, 429 C', portæ mortis, 544 C'. — *Cf.* Ostium.
- POTENTIÆ animæ, quomodo a nobis cognoscantur, 270 C'. — Anima subjectum est earum et origo, 317 C. — An a dæmonibus et angelis immutari possint, 438 B.
- POTESTAS omnis a Deo est, 55 D', 486 C. — Potestas spiritualis, valde præstantior sæculari, 486 B, hanc docere et dirigere debet, 486 C.
- PRÆCEPTA Dei memoria retinenda sunt, 48 C, 48 B; discenda, 246 A; palam implenda, 48 A', propter pœnam et præmium, 48 B. — In præceptorum adimplentione dulcedo gustatur, 271 D', et perfectio invenitur, 287 C'. Via sunt ad patriam, 354 A'. — An Deus aliquid impossibile præceperit, 239 C'. — Præcepta quæ obligant semper non obligant ad semper, 238 D'. — Præcepta cærimonialia ac judicialia V. L. cessaverunt, 258 C'.
- PRÆDESTINATIO occulta est hominibus usque ad iudicium generale, 264 D. — Cur Deus istum magis quam illum prædestinaverit, 252 A'. — Prædestinatis largitur Deus quicquid pro beatitudine obtinenda requiritur, 471 D. — Non omnes homines sunt prædestinati, 523 A. Certus est numerus prædestinatorum, 538 C'.
- PRÆDICATORES. Munus prædicationis non omni justo competit, 69 D. Peccator mortaliter peccat evangelizando, et ea quæ prædicat non implendo, 99 B'. — Quæ sint obligationes prædicatorum, 44 D, A', C', 353 B. Cum humilitate et omni virtute evangelizant, 53 A', juxta audientium capacitatem, 91 D; terrena et carnalia contemnant, 364 C'. Spiritualibus refectionibus inebriantur ut aliis eructent, 386 A'; Christi passionem assidue prædicent, 365 C; proprium sensum non sequantur, 392 A'; non taceant veritatem propter acceptionem personarum, 417 B; majori zelo succurrant his qui sunt magis corrupti, 306 D. Dei auxilio adscribant suæ prædicationis effectus, 268 A. — Figurantur per boves, 91 A. Qua ratione mammis, oculis et dentibus assimilantur, 369 C'. Qualiter gladios teneant, 353 A. Fideles debent necessaria eis abundanter largiri, 425 B. — Quid mereantur prædicatores in hac vita, 26 D', 75 C', et in altera, 410 D', 80 C'. — Strictius a Iudice cœlesti discutientur et punientur, 386 C.
- PRÆLATI debent se exemplares exhibere, 44 D; carnis vitia præcipue vitare, 364 C', 492 D', 276 A'; avaritiam fugere, 277 A'; se ipsos in primis perficere, 456 C; esse quasi viva lex et animata justitia, 415 A; in prælio spirituali exercitati, 353 B, prudentia et peritia fulgere, 276 B; simplicitate columbina lucere, 341 B'; carnalia terrenaque despiciere, 364 C'; abundare sapientia, caritate, intelligentia, compunctione et vitæ sanctitate, 77 A, 308 C, 418 C'. — Exemplo et sermone prædicent, 365 A. Negligentia prælatorum deformatur Ecclesia, 276 D'. — Quales prælati tales sunt subditi, 91 B, 98 B', 174 D. Subditorum virtute honorantur, 95 A'; peccata eorum negligentes portabunt, 96 D', 261 D.
- Subditos corrigant, 124 B, 470 D', sine personarum acceptione, 417 B, et eorum defectus inquirant, 76 A', 304 B', non tamen eum inquietudine aut moleste, 76 D'; non omni verbo credant, 92 D'; derisores reprimant, 62 C. — Studeant de cordibus subditorum vulpes parvulas, id est inchoationes malorum, tollere, 343 B; fideles contra infernales lupos custodire, 351 A; hæreticos et deceptores auferre, 337 C; spiritualia ac temporalia beneficia suis impendere, 437 A'. — Qualiter gladios tenere dicantur, 353 A. Sint parati suum sanguinem pro fide et justitia fundere, 407 A'. — Prælati sunt vicarii Dei, 277 D', et ab eo per angelos diriguntur, 56 A. Sæcularibus rectoribus dignitate præstant, 486 B. — Prælati necessarius est in omni domo vel congregatione, 74 D. — Boni, ra-

- rissimi et pretiosissimi sunt, 174 B. Mali præsunt, ex permissione Dei, ad subditorum flagitia vindicanda, 273 B'. — Vocantur Ecclesiæ mœnia, 61 D, oculi, 341 B', labia, 370 C; comparantur mammis, 369 C', monilibus, gemmis, auro, 308 B; dicuntur capilli, dentes, etc., 364 C, 370 A. — An possint licite suo officio delectari, 486 A. — Eorum peccata sunt, ceteris paribus, graviora, 487 B, et strictius a cœlesti Iudice punientur, 386 C, quare, 487 B. Duplici præmio coronabuntur sancti prælati, 437 B'.
- Prælato a subditis honor tribuendus est, 462 C. — Contra prælatos, etiam iniquos, non murmurandum, ne in corde quidem, 277 C'; sed accusandi sunt coram superioribus illorum, 277 C'. Prælatum rebellionem vel negligentia affligere, pessimum est, 430 D. — Possunt prælati a subditis accipere necessaria ad victum, 474 B'.
- PRÆSENTIA Dei, quomodo custodienda, 25 C, 238 A', solitario valde utilis est, 39 A', et frenum peccatori, 42 A', 237 D, 238 B'. — Qualiter Deus in rebus et in homine sit præsens, 59 A', 238 A. In cœlo præsens est speciali modo, 237 D', 238 A.
- PRÆSUMPTIO, qua ratione vitanda sit, 264 A. — De nostris viribus non præsumendum, 357 D'.
- PRIMITIÆ. Optima Deo offerre oportebat, 26 D. — Cf. Decimæ.
- PRIMOGENITUS. Cædes primogenitorum Ægyptiorum describitur, 554 D. — A quo facta sit, 557 D'. — Quantum terrorem Ægyptiis incusserit, 554 C.
- PRINCEPS. Pluralitas principum mala, 172 D. — Principem, ut legem vivam, 115 A, et vicarium Dei, 486 D, dedecet crudelitas, 175 B, gula, 276 C, A', mendacium, 115 A, 178 D. — Principes mali ob peccata populorum suscitantur, 273 B'; eos non licet occidere, 119 D'. — Quomodo sedendum in mensa principis, 147 D. — Filia principis, id est Dei, recte vocatur Ecclesia, 417 B, anima, 422 A, et B. Virgo, 426 B. — Cf. Rex.
- PROCLUS. Vide Platonici auctores.
- PROMISSIO. Qui sint justæ promissionis comites, 82 A. — Promissionem injustam non licet adimplere, 239 C. — Cf. Votum.
- PROPHETÆ populum Israel dirigebant et docebant, 179 C. — Frequenter, Deo revelante, cogitationes gentilium noverunt, 467 B'. — Quare præteritum pro præsentem ponant, 183 C.
- PROPUGNACULA, quid ad litteram, 366 C, et mystice, 435 B', 442 B, 446 A.
- PROSPER (S.) Aquitanus, citatur, 129 A'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 51.)
- PROSPERITAS. Per eam nos Deus aliquando attrahit, 15 D. — Prosperitas temporalis commune sed non principale præmium erat justorum V. L., 23 B'. — Occasio peccandi est, 137 A', saltem stultis, 16 C', et impiis, 16 D'. — Prosperitas peccatoris, periculosissima, 17 A.
- PROVERBIUM idem est ac parabola, 7 D. — Liber Proverbiorum, quid contineat, 5 A, A', 7 A'; quibusnam conveniat, 5 B', 145 D'; a quo conscriptus sit et editus, 6 D, C'; quomodo translatus dicatur, 6 D, C'. Cur liber Parabolarum vocetur, 7 B, D. — Proverbia Senecæ (opus e Senecæ et Publilii Syri excerptis compactum) sæpissime allegantur, 19 C, 24 B, 24 A', etc. — Item Proverbia Cyrilli. Vide Cyrillus.
- PROVIDENTIA Creatoris, in suis effectibus mirabilis, 30 B', per alteram vitam justificatur, 77 C'. In ea confidendum est, 73 A. — Sortes disponit, 112 B'; pertingit usque ad terrena determinate cognoscenda, etiam vitia et privativa, 97 B', 443 B. — Magis aut minus specialis est circa aliquos, 487 D'. Curat de inanimatis ac irrationalibus, 499 A', specialiter tamen de rationalibus creaturis, 526 A, præsertim de electis, 487 D', 526 A, de miseris, 402 D, de regibus, 137 D'. — Providentia in Deo nullam sollicitudinem inquietam parit, 487 C'. — An illi derogetur per prosperitatem impiorum et adversitates justorum, 253 A', 263 A, 264 C'. Quomodo occasio fiat vitiorum, 264 C'. — Exercetur a Deo per præsertim etiam vitiosos vel infideles, 486 C'. — Quomodo Deus inferiora et homines regat, 499 C'. An aliqua per se ipsum agat in rebus, 499 C'. In multis Deus per causas secundas exsequitur suam providentiam, 499 D'. — In ordine ad Dei providentiam cuncta congruentissime disponuntur, 500 A. Meliores ex philosophis Providentiam ex ordine mundi agnoverunt, 499 A'. Plotinus Platonice de ejus universalitate bene disseruit, 499 B'. — Providentia humana valde incerta est, 508 C'.
- PROXIMUS non nimis frequenter visitandus est, quare, 159 C'. — Pro ejus salute orandum, 439 B; sic enim Deus quasi reficitur, 440 A. — Proximum despiciere, peccatum

- est, 94 A. — Quomodo proximi Deo efficiamur, 489 B'.
- PRUDENTIA**, quid sit, 18 B', 220 C. et quam necessaria, 18 C', maxime iudici, 175 C. — In Deo, idem est ac sapientia, 30 B; in homine, connexa est sapientiæ, 69 C', 110 D', a qua non separatur, 96 A'. — A Deo manat, 55 B', et non nisi virtuosus veraciter inest, 63 A, 453 B. — Virtutum auriga, 28 D, et moderatrix, 359 A, eas in vitia degenerare non sinit, 35 A'. Per hanc homo iniquas vitales actiones, 21 C, et vitia carnis, 21 C'; discit labia moderari, 69 B, 73 D'. adversa et correptionem suscipere, 95 C', 115 C'; in bono stabilitur, 38 C, D, 502 B; corda proximorum introspicit, 170 B, et dignus fit qui aliis præponatur, 28 D. — Apte disponit media ad finem, 94 B', quia circa media proprie versatur, 101 B'; regna roborat, 151 D'; in bello, præstat corporali fortitudini, 135 B. — Simplicitate decoranda est, 93 B'. — Anima ad eam se disponit, 34 C, per humilitatem, 18 C', orationem, 19 A, docilitatem, 88 D, et per studium et experientiam in ea proficit, 34 D. — Prudentia carnis, quid, 181 C. Fallax est, 24 D', et infirma, 142 A'. — *Cf.* Sapientia.
- PRUNA**. Congerere prunas super caput inimici, quid, 160 A'.
- PTOLEMÆUS** (Philadelphus), rex Ægypti, e Scriptura unum Deum colere didicerat, 553 A.
- PUER**. Ex pueri studiis conjici potest de ejus futura vita, 133 D'. — Quomodo educandi sint pueri, 129 C. — Inexperti sunt et imprudentes, 276 C. Vitia eorum in multis senibus reperiuntur, 244 C'. — Pueri in solo peccato originali decedentes, qualem pœnam sustineant, 233 A'. — Fideles et servi Dei pueri nominantur in Scripturis, 134 A.
- PULCHRITUDO** omnis a Deo defluit, 311 C', ejus substantialem pulchritudinem participant creaturæ, 382 D. — Toti Trinitati convenit pulchritudo substantialis, 500 A', sed Verbo appropriatur, quare, 311 D', 500 A'. — Quænam ad hominis pulchritudinem requirantur, 382 B'. — Suavitas et relectio est oculis, 414 A'. Frequentius reprobis datur quam electis, 111 A'. — Quanta pulchritudo Christi, 311 C', B. Virginis, 327 D, 380 B, 382 C, 414 D, Ecclesiæ, 311 B, 363 D, 367 B', 403 C', et animæ virtuosæ, 320 B, 374 D, 410 A'.
- PUPILLA** oculi, quid sit, 51 C. — Sedes est luminis visualis et vis visivæ, 284 C.
- PURGATORIUM** quandoque infernus appellatur, 267 C. In parte superiori inferni esse creditur, 267 C. — Quales sint pœnæ purgatorii, 247 B. — Animæ in eo existentes, in caritate sunt, 483 A, et certæ de adeptione salutis, 468 A', 476 B; refrigerium ex suffragiis vivorum accipiunt, 476 C; vehementer ad gloriam adspirant, 483 A. Pie creditur eas ab angelis consolari, 476 C.
- PURITAS**, seu pudicitia, est in voluntate animi, 473 C'. — Decorem addit etiam corpori, 474 C. — Ab incontinentibus ipsis frequenter laudatur, 474 D. — Eleganter a S. Cypriano commendatur, 474 C.
- PURPURA** quid mystice designet, 198 D', 427 D'. — Cur purpuræ conferantur comæ Sponsæ, 419 C, 424 D', 427 D'.
- PUTATIO**. Tempus putationis, quid sit, 335 B', 342 D, 348 A.

Q

QUADRIGÆ Aminadab, quid ad litteram, 407 C', et mystice, 407 D'. — Quomodo conturbaverint animam Sponsæ, 408 B, 413 C, 416 A'. — *Cf.* Aminadab.

R

- RABANUS** (Maurus), episc. Moguntinus, citatur, 452, 455 D, 491 C'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 107-112.)
- RADIX** justorum est fides vel caritas, 78 D, 80 B'; radix contemplationis, donum sapientiæ, 472 D'; radix immortalitatis, omne opus bonum, 538 D'.
- RAPINA** gravior est furto, 139 C.
- RAPTUS** animam elevat in objectum increatum, totamque in abyssum lucis absorbet, 340 A'. — In raptu, amoris ecstasici vehementia, fit gravis afflictio corporis, 332 A.
- RATIO** vitiis obscurata perverse judicat, 81 A, 94 C. — *Cf.* Intellectus, Mens.
- RATIONALE**, ornamentum summi sacerdotis, pretiosis lapidibus distinctum, 557 A, cur sic nominetur, 556 D'.
- RAYMUNDUS** (Martinus) frater, Ord. Præd., auctor Pugionis fidei, allegatur, 52 D.
- RECLINATORIUM** throni Salomonis, quid, 354 C, 359 B, 362 D.
- RECTITUDO** in verbis Deo placet, 109 A', et hominibus, 156 A. — Quomodo Deus creaverit hominem rectum, 257 A', et gressus

- ejus rectos faciat, 39A. Quid sit via recta, 24C, 181A. — Recti, id est justī, 302A', 444A, soli vere Deum diligunt, 346A'. Quo sensu habitent in terra, 22D. — *Cf.* Justus.
- REGIMEN monarchicum optimum videtur, 172A'.
- REGINA. Sexaginta Salomonis reginæ, quid significant, 405A', 406B', 414C', 445D. — *Cf.* Rex.
- REGNA stabiliuntur justitia, 96A', 109D, 158B, 177B, 178B', prudentia, 151D', clementia, 136D', virtute, 276D, et sobrietate, 276A'; corrumpunt peccato, 96B', rectorum imperitia, 276B, ingluvie, 276C, tyrannide, 175B, impietate, 177B, et negligentia, 179B. — Regna sine justitia magna atrocitas sunt, 409A'.
- RELIGIO catholica sæpe ab impiis venerationem obtinet, 108D, illosque ad se convertit, 108A'. — Fervida desideria delineantur horum qui religionem intrare, aut perfectioni studere cupiunt, 442B'.
- Religiosi præcipuam firmitatem consequuntur ex congregatione, 124C'. — Eorum instabilitas acriter reprehenditur, 168D. — Per caritatem ædificationemque mutuam se adjuvent, 235C'. Qualiter pro sæcularibus orare debeant, 439B'. Veri religiosi, virtutum suarum odore, animabus aliorum mendentur, 403C. — Visi sunt a quodam Sancto aureos torques portare, 308C'. Per vicis figurantur, 350D'. — Religiosi, tempore auctoris, valde erant deformati, 351A.
- REMEDIIUM nullum est contra mortem corporalem, 460B'. — Multa remedia contra morbos a Deo concessa sunt, 460B'.
- REPROBATIO. Ejus probabile signum est obduratio hominis in peccato, 252C'. — Quidnam pro tali agendum, 252C'.
- Reprobi, quantum ad animas, in infernum dejiciuntur, 265B. — Cur Deus illos creaverit, 247C. — In inferno non est sapientia, 267C. An nihil omnino reprobi sciant, 265B', 267C; quid considerent, 482B'; an rationis usus eis auferatur suppliciorum vehementia, 267D. Deum oderunt, ejus gloriæ invident, rebus caducis frui cupiunt, 279C'. — A corpore Ecclesiæ abscisi sunt, 266A. Per suffragia non juvantur, 266B. Non merentur, 267C. Non valent pœnitere, 279C', 460D', nisi serviliter, 480C; nec unquam dæmonum manus evadent, 460D'. — Participes fiunt pœnarum eorum quos per sua exempla ad peccatum incitaverunt, 512D.
- Citra condignum puniuntur, 522C, 527A. Sunt magis vel minus reprobi, 487D'. — Reprobi, in hac vita, instinctu divino et per angelorum custodiam, a multis viliis retrahuntur, 527A.
- REUS mortis, an peccet, suum crimen judicii negando, 439A'.
- REVELATIO. Quid sit revelare Deo opera, 106D'. — Secreta propria non nisi fidelissimo amico revelare expedit, 158D'; aliena, nemini, 74A.
- REX paternam auctoritatem in subditos habet, 34C; qui suam voluntatem sequitur et non rationem, tyrannus est, 109D. Tyrannis describitur et reprobatur, 175B. Rex etiam injustus percutiendus non est a subditis, 119D'. — Rex honoratur per virtutem ac multitudinem subditorum, 95D, A'. Debet justitiam clementia temperare, 175C, pro futuris ex præterito et præsentī providere, 236B. — Rex illitteratus est quasi asinus coronatus, 490D. — De regibus specialem curam habet providentia Dei, 137D'. — Quare Deus sinat populos per malos reges opprimi, 273B'. — Rex Israel Deuteronomii librum sibi describere tenebatur, 108D'. — Quilibet homo recte dicitur rex, 191B. — *Cf.* Regna.
- RICHARDUS de Mediavilla (de Middletown), Ordin. Min. theologus, 252A'.
- RISUS, qualis esse debeat, 249B. — Risus impiorum in dolorem desinit, 92A', quare, 221C. — Quo sensu rideat Deus in interitu malorum, 15B'.
- ROBOAM, 1us rex Juda, filius Salomonis, quot liberos genuerit, 243B'.
- ROMANI semper ambitiosi fuerunt, 86C'.
- ROS, quid sit ad litteram, 30A', et mystice, 30D'. — Caput Christi, cur rore plenum dicatur, 388A, 395D', 400D'.
- ROTA. Sic vocatur caput hominis, 286B'.
- RUBOR. Cur Sponsus dicatur candidus et rubicundus, 391B, 398C'.

S

- SACERDOS. Quænam sint ejus arma, 555C'. — Vestes sacerdotum V. L. quid significant, 556C', 557D.
- SACRAMENTA ecclesiastica sunt gratiarum contentiva, quæ ex Christi latere emanasse dicuntur, 299B. — Per ea, quotidie renovatur et ornatur Ecclesia, 302C'; valde cooperan-

- tur ad expeditius iter ad patriam agendum, 354B'. — An suam virtutem indeficienter conservent, 373D'.
- SACRIFICIA novæ legis, quomodo Deo accepta sint, 99B. — Sacrificia veteris legis non ex opere operato accepta erant, 99A, 108B, 138B'.
- SADDUCÆI, animæ immortalitatem et futurum iudicium negabant, 464D.
- SÆCULUM, id est mundus, Creatorem esse probat, 531A'. — Sæcularis potestas spirituali inferior est, 486B, et ab ea dirigi debet, 486C. — Principes sæculares Dei sunt ministri et vicarii, 486D.
- SALOMON. Quæ sint varia ejus nomina, 5A, 6D'. — « Salomon », quomodo interpretetur, 5A. — Vocatur etiam Congregans, Filius vomens, 181B, Lamuel, 192B. An unicus filius fuerit Bethsabee, 34C'. — Adhuc puer electus, 34C', quomodo a David instructus fuerit, 35B, sapientiam ac scientiam acquisierit, 3, 4, 492B', et quantam, 219D'. An eam post peccatum suum retinuerit, 222A'. Quantam de naturalibus scientiam habuerit, 219D', 189B, 495A. Qualiter hominum cogitationes cognoverit, 495D'. — Prævidit in spiritu Incarnationem, 204B, et omnia mysteria Christi, 291 in fine. — Operum ejus argumentum generale, 5A, A', et partitio philosophica datur, 5C, A'. Non videtur libri Sapientiæ auctor fuisse, 451. Canticum in sua juventute scripsit, 405D. Quotupliciter de Sapientia tractet in libris Proverbiorum, Sapientiæ et Ecclesiastæ, 145D'. 211A. Parabolas suas ore protulit, quas servi collegerunt, 157C. — Quot uxores et concubinas habuerit, 405C. An vere pœnituerit, 182A, C'. — Tripliciter fuit figura Christi, 6B. Quid ejus pelles, 302D', lectulum, 352B', 358A', 361C', ferculum, 353C', 358D', 362A, diadema, 355B, 363A', desponsatio, 355D. — *Cf.* Canticum, Ecclesiastes, Proverbia.
- SALTATIO moderata in nuptiis admitti solet, 227A. — Non est sine periculis, 227A.
- SALUS a Deo solo est, 543D, et præsentem vitam degentibus in inchoatione adest, 20B. — Non potest sine caritate et dono sapientiæ obtineri, 59C'. — Semel adeptæ, in Beatis deficere nequit, 469C.
- SANCTI multi, sicut B. Paulus, dissolvi et esse cum Christo desideraverunt, 323D'. — Contra dæmones fide et caritate se muniunt, 333D'. — Qualiter quidam Sancti de suis persecutoribus ultionem expetant, 477C'. Sancti omnes mutuo sibi merita sua communicant, 443C, et se invicem juvant, 333C'. Per eos Ecclesia plurimos homines convertit, 372B. — Acumine sui ingenii, ope Spiritus Sancti, verum a falso discernunt, 333A'. Quidam Sancti, in hac vita, Deum per speciem vidisse creduntur, 380C'. — Quo pacto de unoquoque Sancto cantetur: Non est inventus similis illi, 412A.
- SANGUIS, quomodo producat, 428B'. — Qui effuderit sanguinem, sanguis ejus effundetur, quomodo, 12C'. — Quid sit animæ sanguinem calumniari, 175D.
- SANGUISUGA et filiæ sanguisugæ, quid, 187B'.
- SANIR, quomodo interpretetur, 368B'; quid mystice, 368C', 378B. — Quo sensu de vertice Sanir coronetur Sponsa, 369A, 378A, 384B'. — *Cf.* Hermon.
- SANITAS, quid sit, 82B.
- SAPIENTES, parabolis utuntur, 9D; avibus comparantur, 12D'. — In verbis moderati et parci, 94D, diligenter audiendi sunt, 8A', 9C. — Consilia ipsi audiunt, 81B; informationem quærunt, 100A; Deo et superioribus obediunt, 67D. — Non spernunt modica, 88B. — Suam sapientiam non jactant, 68A', eam tamen in tempore opportuno ex caritate ostendunt, 68A'. — Non alios, etiam peccatores, superbe despiciunt, 73D'. — Temporis opportunitatem observant, 260A, et tempus iudicii pensant, 259D'. — Bonam famam et honorem habent, 34B, 67B. Eos præresse decet, 77A. Qualiter lingua eorum sanitas sit, 82B.
- SAPIENTIA est divinorum sapida notitia, 471A', 256B; quotuplex sit, 3, 4, 252C, 451. Sapientia naturalis, quid et quotuplex, 4. Justis et impiis communis, 490C', 455A', in Salomone maxima fuit, 4; in Adamo et Aristotele, quanta, 4. — Sapientia quædam scholastica potest naturaliter acquiri, 455A', 4. — Sapientia ut gratia gratis data, quid sit, 3. Cum peccato mortali esse potest, 490C'. Quibusnam insit, 3; quomodo comparetur, 3, 19B'. — Sapientia ut donum, quid, 3. Caritati inseparabiliter est annexa, 3, 489D', item prudentiæ, 96A', 410D', et justitiæ, 453A, aliisque donis ac virtutibus infusus, 493A'. — Quanta fuerit in Salomone, in Moyse, etc., 3. — A Deo immediate datur, 19B', et ab eo petenda est, sed ex libris

et a doctoribus exquirenda, 20B. — Præstantior est omni naturali eruditione, 378D'. Quantum sit bonum, 489C'. Manet in patria, 489D'. — Sapientia diligenti studio est quærenda, 8D', 9C. Desiderare eam jam ejus initium est, 489D, itemque timere Dominum, 9B', C, et exhortationes libenter audire, 35D. Ad eam acquirendam requiritur humilitas, 48D', 49C, et oratio assidua, 49A. — Laudatur sapientia, 440B: quanta bona afferat, 48C; parit scientiam Dei, 49A', et timorem filialem, 49D; hominem ad intuitum Dei elevat, 490A. Præclarissima est inter dona, 498B', 490A, et super omni bono pretiosissima, 54D. — Deo tota est adscribenda, 25C', 56A. Ejus fontes sunt Christus et Apostoli, 421A'; fructus et actus ejus, contemplatio, 56C', 472D'. In actu sapientiæ beatitudo nostra constituitur, 451. — Quænam sint ejus signa, 449D. An possit homo certo scire se eam possidere, 464D, aut saltem probabiliter, 489D'. — Lumen ejus incorruptibile et inexstinguibile est, 493D.

Observantia sapientiæ, quanta conferat, 512A'. Vitam gratiæ reficit et conservat, 29B'; dat temperantiam, 31B, humilitatem, 481B', docilitatem, 21A; hominem facit ordinatum, constantem, 493A', discretum, 494D. Intellectum et voluntatem roborat, 452D. In vultu et gestu apparet, 258B. — Sapientiæ viæ, quid, 29B, D. Quanto plus profecimus in ea, tanto limpidius cognoscimus eminentiam ejus, 256B. Medium est pertingendi ad felicitatem, 490C. — Donum sapientiæ hominem facit consiliarium Dei, 35B', qui in hac vita eum honorat, 35B', et in patria coronat, 35C'. In quibus hominibus adsit, 54C'; an cum peccato mortali permaneat, 493D. — Summa sapientia est Deo obedire, 473B; quænam consummata, 482C. Cum religiosa paupertate optima est, 251C'. — Sapientia salutaris extra Ecclesiam non invenitur, 91C. Qualiter aliis communicanda sit, 41C'. Sapientia, seu sacra doctrina, quomodo tripliciter describatur, 445C'. — Sapientia Ecclesiam ædificat, 454D', et omnem politiam, 452A. Prudentiam parit, etiam in humanis rebus, 69D'. — Præcipue valet in bello, 452C', 503B'. Fortitudine præstantior est, 269A. — Quicumque sapientiæ donum non habet, vitium habet contrarium, 498A'. Sapientia carnis, quid sit,

481C'. Sapientia informis et acquisita, cum vitiis esse potest, 236B.

Sapientia increata, absolute accepta, divina essentia est, 29D', tribus Personis communis, 451. — Relative dicitur de Filio Dei, 29D'. Genita, non creata, a Patre procedit, 451. — Sapientia Dei idem est ac ejus prudentia, 30B. — Ejus dextera et sinistra, quid, 28D'. Æterna est, 499B, vapor Dei dicitur, 497A', actus purus, lumen incircumscribibile, 497A'. — Est ars omnium productiva, 496A, creatrix, 501A', exemplaribus idealibusque rerum rationibus plena, 496A; omnium causa exemplaris et effectiva, 501B', omnium perfectiones continens, 501A'. Qualiter in rebus creatis reluceat, 505B, et luce sit prior, 498C'. — Ubique præsens, omnia penetrat, 499A; in cælo tamen est speciali modo, 507B'. Omnia gubernat sapienter, 499B, secundum uniuscujusque naturam, 499C. Conciliis generalibus adest, 54B'. — Sponsa vel Sponsus appellatur, 500C. Pulchritudo ei appropriatur, 500A'. — Quomodo invisibiliter mittatur, 507B'. Quærenda est, 22C'; tanquam principale caritatis objectum diligenda est, 490B. Facit hominem securum, 490A. — Ab illa primi parentes posterique eorum electi illuminati sunt, 510A'. Cf. Christus.

Liber Sapientiæ quare sic vocetur, 451. — Non est in canone, 558B'. An argumentum ex illo sumptum, apud Catholicos valeat, 558B'. — Judæi illum Philoni adscribunt, 451 in fine. Ex verbis sententiisque Salomonis compilatus esse creditur, 452.

SAPPHIRUS, lapis pretiosus ætherici seu cælestis coloris, 393C.

SARRACENI. Ab eis Christiani propter peccata sua afflicti sunt, 96B'.

SCANDALUM prælatorum quot damnationibus dignum sit, 264D, 274D. — Impii ex prosperitate stultorum scandalum accipiunt, 46D'.

— Imperfecti facile scandalizantur, 446D'.

SCIENTIA est cognitio rei per causas, 256D.

An majorem certitudinem habeat quam fides, 260C. — Quotuplex sit, 270A'.

— Scientia infusa non habet falsitatem admixtam, 495B.

— Parva est hominis scientia de præteritis, 275B', de futuris nulla, 275C'.

— Scientia frequenter inflat, 220B', quosnam, 452A'.

— Scientia parva, cum humilitate, melior est quam grandis cum vanitate, 79B'.

— Scientia pretiosa est, 54D, licet multimo-

- dis afflictiva, qualiter, 220B'. Quænam scientia necessaria sit, 69A', 246A. 485D. Plurima expedit ignorare magis quam scire, 244D', 245D'. — Per informationem magistrorum acquiritur, 78A; aliis communicanda est, 41C'. An scientiam suam celare liceat, 83A.
- Donum scientiæ, necessarium est, 69A', et omni eruditione naturali præstantius, 378D'. Quibusnam a Spiritu Sancto infundatur, 78A. — Scientia spiritualis, quid sit, 426D. — Scientia Sanctorum, quæ, 182C. — Scientia Dei, fructus est scientiæ, 49A'. Quomodo ad illam perveniat, 49B'.
- Divina scientia, quomodo circa virtuosa et vitiosa se habeat, 38D'. — Deus nomina omnium hominum nasciturorum præcognoscit, 245A. Deo propria est futurorum præscientia, 246A'. — *Cf.* Deus.
- SCINTILLA. Beatorum agilitas scintillæ comparatur, 470B'.
- SCOTUS (Duns), Doctor subtilis, Ord. Min. theologus, 217B.
- SCRIPTURA sacra est tanquam radius increata veritatis, 185B', divina est, 204A', cunctis aliis scientiis præstantior, 203C'; nil falsitatis admixtum habet, 54B, 203C', et omnia bona includit, 202D. — Cibus est omni professioni et ætati congruus, 370C'; mentem sobrie inebriat, 330D. Animas infirmas reficit, 202C', et consolatur, 469D'. Est quasi speculum pro facie nostra interna, 185C. Quare gladius vocetur, 352D'. — Nos instruit de Creatore, 309B, cujus notitiam ad omnia regna defert, 202B', et etiam de creaturis, 309B. — Docet qualiter sit vivendum, 38B, 202A; excitat ad bene operandum, 202A', et ad omnem virtutem, 152C; gratis ditat, 202C, 203C, castitatem fovet, 203A, 203A', et fideles ad lumen gloriæ perducit, 203A.
- Quomodo ad intelligentiam Scripturæ perveniat, 185D. Cur obscure loquatur, 8C, 157D. Modeste scrutanda est, 192A, 237D. — Quotuplex sit ejus sensus, 145C'. Qualiter exponenda, 185A'. Illam docere valde meritorium est, 202D'. — Sensus mysticus in litteræ veritate fundari debet, 558B'. — De Deo frequenter more humano loquitur Scriptura, quare, 483D'. — Moris est auctoribus Scripturæ de se quasi de alio loqui, 286D'. — Apud Judæos, omnes libri Scripturæ omnibus tradebantur, paucis exceptis partibus, 295C. — Sub nomine mulieris fortis laudatur sacra Scriptura, 201C' et seq.
- SCRUTATIO judiciorum Dei quænam sit licita, 161D'.
- SECRETUM alienum revelare, quale peccatum, 74A. — Non nisi amico fidelissimo proprium revelandum est, 74B, 458D'. — Secreta ventris, quid, 436A', 437B'.
- SEDES judiciale potestatem significat, 490B, 493A, vel regalem, 508A. — Quid sedes Dei, 506B'; cur harum adstrictrix dicatur sapientia, 506A'. — Quomodo sub umbra Sponsi sedeat Ecclesia, 329C', anima, 339D', vel B. Virgo, 345A'.
- SEMEN. Qualiter se habeat in formatione fetus, 491C, D. — Mystice, semen est opus bonum, 75C, 281C.
- SEMITA pro operatione vulgo sumitur, 13A', 38C. Quid semitæ justitiæ, 20B', 84A', judicii, 56D', 419C, vitæ, 22A, 40B'; quid semitæ Ecclesiæ, 200A, justorum, 36C', 110D, impiorum, 36B. — *Cf.* Via.
- SENECA, « moralis philosophus, vir præclarus », 493A. — Allegantur ejus Proverbia, 49C, 21B, 24A', 27A', etc., libri de Copia verborum seu de Quatuor virtutibus, 38D, 192D', 502B, de Beneficiis, 416A', et Epistolæ, 39B', 93A, 400B'.
- SENECTUS ex se venerabilis est, 473C, vitio autem fit aspernabilis, 473D. — Non ætas corporis, sed mentis maturitas, morumque probitas, honorem merentur, 476D, 437A.
- Senex manet qualis erat in juventute, 429C', 444B. — Quomodo sensus paulatim decidant, 284C' et seq. — Cur senes sint misericordes et ad compassionem proni, 429D'. — Parentibus, maxime ætate provectis, subveniendum est, 449C'.
- SENSUS, in Scriptura, sæpe intellectum designat, 501A', 509B, vel rationis judicium, 477A, 509C'. Quatenus Salomoni datus sit, 492B'. — Sensus interni, an possint a dæmonibus immutari, 438B. Sensus externi mentem non parum impugnant, 317C. — Sensitiva pars quasi mater est intellectiva, 317C. — Quid sit de Deo in bonitate sentire, 453C'. — *Cf.* Intellectus, Mens.
- SENTENTIA. Quando de propria sententia lætari liceat, 401D'. — Liber Sententiarum. *Vide* Petrus Lombardus.
- SEPES. Dissipare sepem quantum noccat, 274A.
- SERAPION abbas, in juventute sua gulosus fuit, 64C. (Cassiani *Collat.* II, x-xi.)

- SERMO** opportune depromendus est, 102B, 119D', caritative, 97C'. non immoderate, 238C. D, non præcipitanter, 237D. — Omni sermone non expedit credere, 255D. — Sermo Dei, scilicet Christus, 102C', 554A', vel Scriptura, 157C', fidelium est clypeus, 185B, et speculum, 185C. Quomodo dicatur ignitus, 184C', et potestate plenus, 259C. — *Cf.* Lingua, Scriptura, Verbum.
- SERPENS** æneus, curationis Hebræorum signum, non causa fuit, 543C. — Mortem Christi crucifixi præfiguravit, 543A'. — Mystice, serpens figura est detractoris, 274D'.
- SERVI**, ad dominationem elevati, sæpe superbi ac sævi evadunt, 128B, 189A'. — Servi sobrie nutriendi sunt, 179C', et quandoque verberibus crudiendi, 179A'; attamen, illis compatiendum est, 187A. — Spiritualiter, servus peccatorem signat, 189D'.
- SICERA** remedium est contra animæ corporisque dolores, 193D'.
- SIDERA**, seu luminaria cœli et orbis cœlestes, propter homines condita, 284A, ex nihilo facta, 281A, incorruptibilia sunt, 30B, 223B. — Utrum sint animata, 215B'. — Qualiter in elementorum et mixtorum generationem et gubernationem influant, 281A, 530D. In superiorem partem animæ directe non agunt, 530D.
- SIGNACULUM**. Quomodo Christus sit signaculum super cor Ecclesiæ, 432C', 433D', animæ, 441B, et B. Virginis, 445B'.
- SILENTIUM** inter religiosas observantias præcipuum locum tenet, 125C. — Nunquam nocet, 229A, et stultis ipsis sapientia reputatur, 120B.
- SIMILITUDO** concordiam et amorem parit, 375C. — Ratio est unionis et complacentiæ, 425A'.
- SIMONIDES** poeta, non nisi mortalia bona quærenda docebat, 223D, 541B. Ab Aristotele reprobat, ibid.
- SIMPLICITAS**, justo necessaria est, 20A'. — Habet connexam veram justitiam, 72C. Simples a Deo diliguntur, 20D, illuminantur, 33A', diriguntur, 72C; legis ejus observantia confortantur, 70C'; ambulant confidenter, 67D.
- SIMULATIO**, quantum peccatum, 73D. — Simulator impatiens deterior est, 93A'.
- SINDON**, quid mystice, 199D.
- SINGULARITAS** vitanda est, 67A', 92D.
- SINISTRA**, in Scripturis, adversa et noxia designat, 272C. — Sinistra sapientiæ Dei, quid sit, 28D'. — Sinistra seu læva Sponsi, quid, 332D. — Cur in sinistra Dei esse dicatur gloria, 29A, et in sinistra stulti, cor ejus, 272B. — Quid sit ad sinistram declinare, 38B'. — *Cf.* Dexteram, Lævam.
- SINUS**. Quid sit munus de sinu, 119C, vel in sinu, 140B.
- SION** filia, quid, 355B, 363B'. — *Cf.* Jerusalem.
- SOBRIETAS** in victu, mentem corpusque et virtutes ornat, 171D'. — Commendatur, 140D', 241D', præsertim prælatis, 193D, 276A'. — *Cf.* Gula.
- SOCRATES** philosophus citatur, 541A.
- SODALES** Sponsi, quid, 305D, B', 317D', 326A.
- SODOMA**. Terra ejus describitur, 511B', et fructus, 511B', 512A.
- SOL** qualiter calidus dicatur, 131A. — Describuntur motus illius, 215A. Secundum Ptolemæum, in medio planetarum est, 223A. — An sit animatus, 215B'. — Causa est generationis et corruptionis in elementis et mixtis, 215C, 530D, animationis et vitæ in animalibus, 215B', 530D. Qualiter generationi hominis concurrat, 215B'. — Allegorice, sol Christum significat, 216A, 281C', 481B; quid metaphorice, 284C. Quum ipsi non immerito assimiletur Sponsa, 406D', 412C', 416B, quare ab eo decolorata perhibetur, 303B, 317A, 325D. — *Cf.* Luna, Sidera.
- SOLITUDO** ad devotionem et spiritualem profectum necessaria est, 139C'. — De modo in ea virtuose se habendi, 39A'.
- SOLLICITUDO**, quid et quotuplex, 72C'.
- SOMNIA** multos errare faciunt, 240D. — Non sunt semper deceptiva et spernenda, 240B'.
- SOMNUS**, quotuplex sit, 45A'. — Juxta naturæ necessitatem sumendus est, 45B'. — Quandoque a diabolo perturbatur, 31B'. Per saturitatem impeditur, 241D'. — Quidam in somno orant, psallunt, meditantur, 31C'.
- SORS**, quid et quotuplex, 112D'. Remedium discordiæ esse potest, 124B'.
- SPECTACULA**. In eis oblectari non decet, 88D'.
- SPES**, quid sit, et unde procedat, 68B', 466D'. — In Deo solo tanquam in principali et finali objecto sperandum est, 185B, cum timore tamen, 24C'.
- SPINA**, in Scripturis, varia signat, 329C, 339C, 344C'. — *Cf.* Lilius.

- SPIRACULUM.** Sic dici potest anima hominis, 436D, vel illuminatio divinæ inspirationis, 436B'.
- SPIRITUS,** sæpe pro vento, 492C', aut pro ira 45B, sumitur. — Non valet homo in spiritum suum vel alienum omnino dominari, 260D', perversis tamen affectibus resistere potest, 261A. — Cibus spiritus, est contemplatio veritatis, sacra communio, gratiarum virtutumque infusio, 395C.
- Spiritus Sanctus est simplicissimus, essentialiter sanctus, 456B, 497B, unus et multiplex, 496D. — Ejus perfectiones describuntur, 496D et seq. — Omnia penetrat et implet, 457D; omnes creaturas intellectuales in se comprehendit, 497B. In Christo dupliciter est, 496C. Cuncta bona, 457C, et dona gratiæ, 457B', procedunt ex eo causaliter et exemplariter, 457C. — Qualiter in animas veniat, 492D'. Per sua dona hominem prompte dirigibilem facit, 492C'. — Hypocritam inhabitare despicit, 456A. Quo pacto scrutator sit cordium, 457C, et verborum auditor, 457D. — Quot munera in die Pentecostes primitivæ Ecclesiæ attulerit, 435C. — *Cf.* Trinitas.
- SPONSUS** et Sponsa. Deus Trinitas sponsus est Beatorum et fidelium animarum, 368C. Synagogæ sponsus erat Deus, 49D'. — Ratio sponsi Verbo divino proprie convenit, 368C. — Quo pacto Sponso ubera attribuantur, 299A'. Quotuplici modo animas visitet, 443B'. Quosnam effectus in eis producat, 342D. — In animabus puris, claustrisque devotis, delectatur, 403B'. Ad animam pœnitentem benigne revertitur, 342B'. *Cf.* Christus *in fine*.
- Sponsa Christi quotuplex, 291, 313A. Omnis anima est Dei sponsa aut diaboli adultera, 189D, 312D'. — Inter sponsas Sponsi celestis non est invidia, 409A. — *Cf.* Anima virtuosa.
- STATERA** dolosa, quantum Deo displiceat, 71B. — Quid mystice, 71C.
- STATURA.** Quid statura Sponsæ et cur palma conferatur, 419B', 425D, 428C.
- STELLE** metaphorice sensus exprimunt, 284C. — *Vide* Sidera.
- STELLIO,** reptile Incentibus maculis in cute pictum, 190B', quid significet, 190D'.
- STERILITAS** in V. L. maledictio reputabatur, 444D. — Quandoque fecunditati præstat, 472A.
- STUDIA** a gravioribus vitis carnis et otii periculis retrahunt, 229A'. — Studiosi bona phantasmata in somno habent, 31A'.
- STULTITIA** maxima est profectum negligere, 80B, pœnitentiam procrastinare, 93C, de dignitatibus gaudere, 148D, in seipso confidere, 176A'. — Homini innata est, 93B', 145C.
- Stulti. Sic nominantur in Scripturis omnes vitiosi, 40B'; vel in mortali jacentes, 219B'; vel præceptorum Dei transgressores, 453A, B. Quam multi reperiantur, 219A'. — Oculis vagi, 149B', loquendo præcipites, 122D', lingua incustoditi, 68B', 422B, discretionis expertes, 178C, Creatoris in se deturpant imaginem, 98D', et frustra ei sacrificant, 237A. — Ad iracundiam et contumelias proni, 90B', 249D', sapientiam non curant, 10B', doctrinam et correptionem non sustinent, 67D, 98B, 120D', de bonis perverse judicant, 81A, 272D, et inaniter lætantur, 34A', 101A', 248B'; ideoque cor in sinistra dicuntur habere, 272B, incorrigibiles sunt, 170C', et plerumque mala incurrunt, 130D', 272C. — Eorum est vitanda societas, 88C', metuenda prosperitas, 46C', 117C. Quid eis respondendum, 163B, C. — Stultus tacens sapienti similis est, 120B.
- SUBDITI.** *Vide* Prælati *in fine*.
- SUNAMITIS,** quomodo interpretetur, 408A', et quid significet, 408C, B', 413A', B', 416C', D'.
- SUPERBIA** generat lites, 86C', alios indignari facit, 176C. — In oculis apparet, 187C. — Per illam fit homo diaboli servus, 249D'. — Quomodo compescatur, 495A.
- Superbus quomodo apud Græcos interpretetur, 56B'. — Superbi, plus quam ceteri vitiosi, a Deo odio habentur, 407D', et deijci merentur, 110D, 180B. — De carnis nobilitate gloriantur, 114C'. Proni sunt ad indignationem, 180A, et ad verba contumeliæ, 71C', 90B'.
- SUPERIORES.** *Vide* Prælati.
- SYMMACHUS,** Samaritanus, Scripturæ translator, 246A.
- SYNAGOGA,** Judæorum parens, 11C, Deum sponsum habebat, 49D'. Se ipsam corrumpit et violavit, Christum occidendo, 432A'. Nunc juste despecta, ubique dispersa est, 430C'. Per mulierem odiosam designatur, 189D'. — Litteram occidentem sequebatur, 335D', in legalibus caerimoniis spem suam ponebat sine interiori devotione, 335D'. — Irrationabiliter Evangelio contradicit, 408B. —

Propinquus Christi adventus aliquibus Synagogæ patribus revelatus est, 348 C, qui piis desideriis Christum attraxerunt, 348 A'. — Ab ea Christus informationem non sumpsit, 430 B, sed ejus legem pro tempore adimplevit, 430 B. — In fine mundi Evangelio credet, Elia et Enoch prædicantibus, 408 B, 430 C. Contra Antichristum multi Judæi pro fide dimicabunt et peribunt, 408 C'.

SYNODI. In eis Ecclesia frequenter reformationem accepit, 351 D.

T

TABERNACULUM. Cur tabernaculis Cedar assimilatur Sponsa, 302 D', 325 C; quomodo hædos pascit juxta tabernacula pastorum, 306 C, 318 C, 326 C.

TABULA. Tabulæ cordis, quid, 24 C. Tabula rasa dicitur intellectus in principio, 24 D. — Mystice, quid tabulæ cedrinæ, 435 D', 442 C, 446 B.

TARTARI. Apud eos multum invaluit idololatria, 535 A'. — Christianos afflixerunt, 96 B'.

TEMPERANTIA refrenat bestialia vitia, 359 B. Confertur per sapientiam, 34 B. — Medioeritas in victu commendatur, 413 B.

TEMPLUM Salomonis ad imitationem tabernaculi Moysis constructum est, 507 C. — Ab eo arcebantur eunuchi, 472 C'.

TEMPUS est aliquid continuum, 495 C. Cum cæli motu incepit et deficiet, 495 C. — Cuique rei corruptibili competit certa mensura durationis, 495 D, non tamen invariabilis, 495 A'. — Tempus præteritum in tres ætates distribuitur, 250 B'. Quænam illarum melior fuerit, 250 C', 251 B. Cur tempus evangelicæ legis tempus gratiæ vocetur, 250 C'. — In temporalibus vera quies animæ non invenitur, 226 B. — Quare tempus contemplativis et virtuosis breve videatur, 243 A. — Qualiter tempus malum dicatur, 400 D. — Sapiens tempus pensat, quomodo, 259 D'.

TENEBRÆ, quomodo Ægyptiis immissæ, 550 D', et quare, 552 B'. — Ægypto tantum incubabant, 551 C', et Ægyptios dumtaxat afficiebant, 552 A. — Adeo densæ fuerunt, 551 D, ut nullis faculis depelli potuerint, 549 B'; adeo monstris refertæ, 549 A, D, ut multi præ timore obierint, ex Ægyptiis, 551 A, ac magis, 549 C', et etiam malis Hebræis, 551 B. — Infernalium imago erant tenebrarum, 551 D'. — Cf. Ægyptii.

TENTATIO quotuplex sit, 469 B'. — Tentare Deum species est irreligiositalis, 454 C, D. — Ex tentatione interiori seu fomite multa peccata procedunt, 273 C. — Tentationes ab exordio reprimendæ sunt, 343 B', et superioribus revelandæ, 343 C. — An vinci possint per vires naturales, 24 D'.

TEPOR animam dejecit et passionibus tradit, 277 A; cf. 401 C.

TERRA. Elementum terræ a Deo immediate factum est, 520 D, non vero ex præjacente materia, 520 A'. In corporibus corruptibilibus dominatur, 286 B'. — Terra est in centro universi, 30 A, fixa, 214 C'. Totaliter corrumpi nequit, 214 C'. — Terræ cardines, quid, 58 C. — In die judicii contra impios pugnabit, quomodo, 484 D.

Terra sancta, cur sic dicta, 524 A. — In medio terræ habitabilis sita est, 524 A'.

TESTIMONIUM falsum, quam damnosum sit, 459 D'. Testis mendax, cur versipellis vocetur, 94 C'. Ad compensanda damna tenetur, 47 C. — Quomodo renum hominis testis sit Deus, 457 A. Nequitiae parentum testes filii nequam, 475 A', 476 A.

THEODORUS (S.) abbas, quam intrepidus fuerit, 32 A'. (Acta SS. die XIV^a Maii.)

THEOLOGIA ad evadendas hæreticorum fraudes valde confert, 73 A'. — Theologia mystica, est contemplatio profunda, pura ac fervida, in apice intellectus consistens, 340 B. Qui eam experiuntur, medium tenent inter comprehensores et communes viatores, 386 D'. Qualiter per illam Deo jungamur, 256 B.

Theologi monentur servare modestiam in scrutatione mysteriorum Dei, 461 D, D'. — Multi, auctoris tempore, vitæ detestabilis erant, 222 A'.

THEOPHRASTUS philosophus citatur, 495 C'.

THOMAS (S.) Aquinas, Ord. Præd., passim allegatur, 24 C', 25 C, 39 C', 44 D, etc.

THRONI, angelorum ordo. Per hos Deus sua decernit judicia, 506 B'.

TIUS in sacrificiis Deo oblatum, 352 D, mystice orationem et devotionem significat, 352 D, 367 C, 374 B. — Cur ipsi comparetur odor vestimentorum Sponsæ, 371 A, 379 C. — Collis thuris: sic recte dici possunt contemplativi, 367 D, anima fidelis, 377 B', et B. Virgo, 382 B. — Cf. Myrrha.

TICHONIUS (Afer) interpretandæ Scripturæ regulas tradidit, 544 C. (Migne *Patrol. lat.* tom. 18, col. 13.)

- TIGNA** cedrina domus Sponsi, quid, 312A', 320D', 327D', 328A'.
- TIMOR.** Vani timores de malo futuro, rejiciendi, 280A'. — Timor mortis reum a mendacio non excusat, 459A'. — Consideratione Dei in omnibus timor pellitur, 32B', 488D'. — Ex timore oriuntur phantasmata et hallucinationes, 549A, tremor et pallor, 550D, pusillanimitas et perturbatio, 550A'.
- Timor Domini, qualis et quotuplex, 9C'. — Timor servilis inchoat, filialis perficit sapientiam, 9B', C'. Timor servilis veniam non meretur, 16A. Timor filialis utrum in cœlo permaneat, 9D'; qualiter in Christo fuerit, 10A; quo pacto a timore initiali differat, 10B. — Quomodo timor ad sapientiam ducat, 10D, A', et fructus ejus sit, 19D. — Deus timendus est, 51A. Timor est cordis custos et portarius, 37C'. Præcepta facit implere, 255A. — Malum odit, 55C; a peccatis retrahit, 9B', 94D', 403A'; bonam conscientiam et fiduciam in morte producit, 94D', 95A; vitam gratiæ conservat, et ab inferno avertit, 95C; non tamen impeccabilem facit, 255A. — Est fons omnis boni, 95C, divitiis præstantior, 100B'.
- Timor carnalis seu mundanus vitium est, 32A, 180D; multa peccata parit, 180A'. In perfectis non invenitur, 32D. — Hominem timere, quandonam sit licitum, 180A'.
- TORCULARIA** animæ sunt potentiæ ejusdem, 26D'. — Quid cœlestia torcularia, 27A.
- TORQUES**, quid ad litteram et mystice, 11A'.
- TRINITAS** (SS.) imperscrutabilis est, 256D. — Tres Personæ, consubstantiales sunt, coæquales, coæternæ, 57D', infinite perfectæ, 375D, beatissimæ, 59A. — Operantur communiter ad extra, 297C', 507D. — Quid sit vita Dei, 494B. Describuntur communicationes Trinitatis ad intra, 375D. — Pater natura prior est Filio, ab eo personaliter distinctus, 57D'. Gignit et profert Verbum, seipsum intuenso, 497B'; bonitatem suam infinitam ei communicat, 497D'; diligit eum quantum seipsum, 501A. — In Patre et Filio est una eademque sapientia, 307A'. — Divinarum Personarum missio non fit variatione loci, sed per effectus, 507B'. — Cf. Christus, Spiritus Sanctus.
- TRISMEGISTUS** (Hermes) citatur, 532C'.
- TRISTITIA** sæcularis, passio vitiosa est, 248A', vitam abbrevians, 119B. — Tristitia ordinata, seu compunctio, sapientibus inest, 248D; gratiæ vitam stabilit, 119C; quænam sint ejus motiva, 248D. — Justus non de malo pœnæ sed de malo culpæ tristatur, 82A', nec publicis adversitatibus deiecitur, 82B'. — Per tristitiam vultus, refrenatur lingua detrahens, 160D', 248B.
- TRITICUM.** Cur acervo tritici comparetur venter Ecclesiæ, 418C, animæ, 423D, et B. Virginis, 426D'.
- TULLIUS** (Cicero) allegatur, 33A, 72C, 120D, 136D'.
- TUNICA** Sponsæ, quid, 388A', 395D', 401B.
- TURCI** Christianos afflixerunt, quare, 96B'.
- TURRIS.** Cur turri assimilentur Sponsæ colulum, 366A, 377B, 381B', 418D, 427C, nasus, 418D', 424D, 427B', ubera, 436A, 442D, 446C.
- TURTUR**, fertur unum conjugium per totam vitam adire, 307A', 318B'. — Ecclesiæ figura est, 307B'. — Quid significet vox turturis, 335C', 342B', 348C. Cur turturi assimilentur genæ Sponsæ, 307C, 318D, 326A'. — Cf. Columba.
- TYRANNUS**, potestate pro jure utitur, voluntate pro ratione, 464A.

U

- UBERA** pro mammis et mamillis accipi solent, 299A'. Viris in corporis ornamentum data sunt, 299A'. — Cur Sponso adscribantur, 299D; an ei proprie competant, 299B'. Quid ubera Christi, 298C', 299B, 302D, 366B'; cur vino assimilentur, 298D', 314B', 322D'. — Quid ubera Ecclesiæ, 309C', 366C', 369C', animæ, 377C, 378C', et B. Virginis, 323A, 381D', 383B; quare conferantur hinnulis, 366D', 377D, 381D', botris, 419C', 425B', 428C, C', turri, 436A, 442D, 446C. — Ubra B. Mariæ, contactu Christi sanctificata, 323B, 383C, honoranda sunt, 324B'.
- UBERTINUS** (Casalensis). Ord. Min., auctor Vitæ Salvatoris, (Arbor vitæ crucifixæ), 233C'.
- ULRICUS** (Argentoratensis), Ord. Præd. theologus, 217B.
- UMBILICUS**, in feminis, sedes luxuriæ est, 426C'. — Per umbilicum se nutrit fetus, 426C'. — Quid designet mystice, 26B. — Umbilicus Sponsæ, cur crateri assimiletur, 418A, 423B, 426B'.
- UMBRA** dicitur contemplatio viatorum, 338B. — Sedere sub umbra Christi, quid sit, 329C', 339D', 345A'.

UNGUENTUM, in Scriptura, devotionis suavitate signat, 271 C', charismata, 304 D, 370 B, vel virtutum actus, 315 D, 373 B', 379 A. — Unguenta B. Virginis, quam sua via, 383 D. — Quid sit currere in odorem unguentorum Christi, 301 C, 315 A', 324 B. — *Cf.* Muscæ.

UNIO mentis optima cum Deo in hac vita, fit « in caligine », per ignorantiam ejus quantum ad quid est, 346 C'; *cf.* 256 B.

UNIVERSUM a Deo constitutum est in mensura, numero et pondere, qualiter, 521 D. — Ubi sit ejus centrum, 30 B.

URIAS quot filios ex Bethsabec habuerit, 35 A.

USURA, quid et quotuplex, 173 C. Peccatum enorme est et contra naturam, 173 D.

UTERUS B. Virginis fuit speciosissimus Christi hortus, 413 D. — Quamdiu ibi manserit, 491 C', et quomodo aleretur, 399 A'.

UXOR Lot in statuam salis conversa, 511 C', adhuc tempore Josephi perstabat, 512 A.

V

VALERIUS (Maximus) allegatur, 132 B'.

VANITAS universarum creaturarum, unde repetenda, 213 A'. — Vanitas est sibi complacere, inhærere creaturis, et laudes humanas appetere, 185 D'. — Vanum est quod ad finem suum non pervenit, 529 C. — Quinam homines vani, vaniores et vanissimi, 529 D.

VAPOR. Quo sensu Sapientia æterna dicatur vapor virtutis Dei, 497 A'.

VARRO (Terentius) putavit Deum esse animam mundi, 538 A.

VEGETIUS (Flavius Renatus). Liber ejus de Re militari allegatur, 135 B.

VELOCITAS in loquendo vituperanda, 179 A', 237 D; sed in agendo, commendanda, 147 A', B'; et hanc suis dat Deus, 267 C'.

VENTER sæpe pro mente sumitur, 145 B', 388 C'. Quid sint ventris secreta, 136 A', 137 B'. — Venter Sponsi, cur ebori assimiletur, 393 B, venter Sponsæ, acervo tritici, 418 C, 423 D, 426 D'.

VENTUS. Quid sit ventos pascere, 66 A', possidere, 76 D', observare, 280 C. — *Cf.* Aquilo, Auster.

VERBUM, in Scripturis, pro re frequenter ponitur, 257 D'. — Verba oris sunt verborum intellectualium effectus et signa, 68 D, 353 D. — Qualia sint justi et injusti verba, 67 D'. — Quibusnam verbis os inquinetur, 67 A. —

Verbis omnibus non temere credendum est, 255 D. — Amoris magnitudine solent verba truncari, 337 B'. Quomodo tunc interpretanda sint, 337 C'. — Non sufficiunt verba sine operibus, 80 D'. — Verba mala et vitiosa, multa damna producent, 275 C; animas spiritualiter occidunt, 122 B; non sunt repetenda, nisi imminente periculo, 115 B'. — Verba contumeliosa sunt in ore superbi, 71 C', adversus eos qui minus timentur, 72 A. — Sapientium et sacrorum scriptorum verba quam sint potentia, 287 C. Dei verbum scriptum vel auditum quomodo tractandum sit, 37 C, 148 B. — *Adde* Christus, Trinitas.

VERCELLENSIS « venerabilis abbas », (Thomas Gallus, Canon. regul. a S. Victore), libros Arcopagitæ in stilum planum redegit, 313 B.

VERITAS quotuplex requiratur, 24 B. — Quam pulchra sit, 257 B. — In Scripturis sæpe justitiam designat, 24 A, 136 C'. — Quomodo emenda sit, et a quibus, 149 D'. — Veritas de necessariis ad salutem, petentibus datur a Deo, 471 A.

VESPÆ ante exercitum Hebræorum missæ, quid, 524 C'.

VESPER pro senio sumitur, 281 C.

VESTIS stragulata, quid sit, 198 D'. — Quando vestem fidejussoris auferre licuerit, 134 B'. — Vestimenta animæ et Ecclesiæ sunt virtutes ac dona, 266 D, 370 C', 379 C. — Vestim sacerdotalium et pontificalium mysticæ significationes, 556 B'.

VIA, id est, conversatio hominis, 21 B', 25 C, 38 C, etc., ipsum latet, 136 B, sed Deo patet, 106 B'. Sapientis est eam considerare, 91 A', et corrigere, 142 D, sed Dei, eam dirigere, 108 A', 136 A. — Quid sit via vitæ, 48 D, via sapientiæ, 29 B, D; quid viæ justitiæ, 56 D', viæ prudentiæ, 62 A. — Via salutis, cur arcta videatur, 36 A; quot gradus habeat, 354 A'. — Quantum fugiendæ semitæ impiorum, 36 B, tantum tenenda via trita Sanctorum, 67 D. — *Cf.* Semita.

VICTORIA a Deo principaliter speranda est, 142 C'. — Quomodo obediens loquatur victorias, 142 B.

VICTORINUS martyr, Petavionensis episcopus, citatur, 236 A'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 5, col. 281.)

VIGILIA. Quid sit de mane vigilare, 56 D. — Christus voluntarie dormivit, 387 C, sed cor ejus indesinenter vigilabat, 387 D, et vigilat, 395 B'. — Quomodo vigilet cor Ecclesiæ,

- 387C', et B. Virginis, 400B'. — *Cf.* Somnus.
- VINDICTA injuriarum, pars et effectus justitiæ, 479C, ad publicam auctoritatem pertinet, 436A'.
- VINEA, quatuor modis præcipue læditur, 304D. — Vinea spiritualis, quid, 407D, 443B, 424B; quibusnam lædatur, 304A'; quomodo excolenda sit, 342D'. — Quid vinea Christi, 336A, 337D, 342C', 348A', 349B', Ecclesiæ, 303D', 304A, C, animæ, 317D, A', et B. Virginis, 325C'.
- VINUM, « nobilis, vigorosa et utilis creatura », 431B, remedium est contra dolores, 493D', et damnatis ad mortem recte dabatur, 493D'. — Quid in homine operetur, 431C', et quo pacto de eo delectari licitum sit, 431C. Inordinatus vini usus sapientiæ valde contrarius est, 431A'. Cur dicatur luxuriosum, 431A. — In Cœna vinum lymphatum fuit, 61A. — Spiritualiter, quid sit vinum, 431B, 440A, 445B, vinum sapientiæ, 61A, D', vinum Christi, 385C', 386B, 400C. Cur vino comparentur ubera Christi, 298D', 314B', vel B. Virginis, 323A, et guttur Sponsæ, 420A', 425C', 429A.
- VIR a virtutum vigore nuncupatur, 436A. — Hoc nomine dignus homo rarissimus est, 257C. Plures sunt perfecti viri quam feminae, 257D. — Qualiter Deus aut Christus vir dicatur, 50A.
- VIRES naturales, an tentationem vincere possint, 24D'. In eis confidendum non est, 176A'.
- VIRGA educandis pueris quam necessaria, 89B', 445C, 449C, 478C'. — *Cf.* Correctio.
- VIRGILIUS (Maro) allegatur, 476D'.
- VIRTUS in medio consistit, 38A'. — Ejus definitio, 525B. — In virtute summum bonum quærendum est, 117A'. — Incipientibus laboriosa, 140D, proficientibus dulcis, 440A', impiis autem dura videtur, 140B'. Operose adeptæ, diligentius custoditur, 87B. — Rarior est in feminis quam in viris, 257D. — Quælibet virtus gradum infinitum, medium et summum habet, 321A, 379C, quibus proportionatur delectatio, 379D. — Quænam virtutes perficiant intellectum, 409B', voluntatem, 409C'. — Virtutis intensio sæpe occasio est immoderantiæ, 340D'. — Virtus adversis probatur, 113C', et laudibus, 170D.
- Theologicæ virtutes digniores sunt ceteris, 359B, 441C', 502A, quare, 359A'. Sunt con-
- catenatæ, 411D', quanquam unus in ista, alter in alia magis abundet, 412A. — Virtutes morales parti sensitivæ dominantur, 127D', 413B. Quo tendant omnes, 443D'. — Virtutes cardinales ceteras morales complectuntur, 502A; ad salutem valde conferunt, 502A. — Honorandæ sunt etiam virtutes intellectuales, 162B. — Virtutum structura in anima, describitur, 358D'.
- VISIO mysticæ theoriæ qualiter rapiat animam, 340D. — Visio beatifica Dei est finis noster, 268B'. — Videre, in Scripturis, sæpe pro gustare seu experiri accipitur, 230A. — Vis visiva ubi sita, 51C, 284C. — Visus inter sensus externos nobilior et spiritualior est, 423C'. Quatenus ad scientiam conferat, 8B'. — Visus incustoditus incustoditæ mentis signum est, 419B'.
- VITA præsens, instabilis, 482B, momentum est respectu æternitatis, 70B, cursus ad mortem, 481B', et tenebræ, 435D. — An appetibilis sit, 224D, et melior quam mors, 246D', 247A. — Funis argenteus appellatur, 286A. — Non est lusus, aut ad temporalia bona congreganda a Deo instituta, 540B'. — Per philosophiam ordinari debet, 11A. — Quomodo abbrevietur, 70A', 254B', 476B'.
- Vita gratiæ ex cordis puritate procedens, 37D, sapientia conservatur, 29B'. — Vita socialis commendatur, 235C: cœnobitalis securior est quam solitaria, 235D, quæ non nisi perfectis convenit, 235D. — Vita Dei, quid sit, 494B. — Lignum vitæ dicitur Christus, 29B'. — Vita æterna, quid sit, 39C; in quo actu consistat, 501D. In illa, per felicem fruitionem mens Deo unitur, 538D'.
- VITÆ PATRUM allegantur, 32D, A'. (*Migne Patrol. lat.* tom. 73, 74.)
- VITIUM est contra naturam, 439A'. — Non in rebus, sed in animo sedet, 186D'. — Angustias et afflictiones habet annexas, 481C. — Multa vitia speciem virtutis ostendunt, 92C. — Vitiis carnis major ac evidentior turpitudine inest, 378B: mentem præcipue excæcant, 455C, sapientiæ aditum præcludunt, 455C.
- Vitiosi, in Scriptura, stulti vocantur, 40B'; pejores sunt brutis, 116C. — Ad docendum alios non possunt licite deputari, 463C'. — Vitiosi multi, magni juristæ et theologi esse dicuntur, 455A': istiusmodi raro convertuntur, 455B'.

VITTA aurea, quid designet, 286 B. — Cur vittæ coccineæ assimilentur labia Sponsæ, 365 B, 376 D.

VOCATIO. Rebus nostræ vocationi extraneis nos non intromittamus, 447 C.

VOLUNTAS, de se cæca, ab intellectu illuminatur, 423 A. Aliis potentiis imperat, 423 A. — Per quas virtutes perficiatur, 409 C.

VOTUM discretionem, justitiam et veritatem comites habere debet, 82 A, 239 C; sin minus, non adimplendum est, 239 C. — Obligat plus quam juramentum, quare, 239 D; pro tempore opportuno obligat, 239 A. — Fractio voti, quam gravis sit, 436 C, 239 D. — Bonum ex voto factum, multo plus meriti habet, 239 B'.

VOX. Quamnam vocem requirat Christus ab Ecclesia, 337 A, 438 B, ab anima, 343 D, 443 A', et a B. Virgine, 349 A, 447 A. — *Cf.* Turtur.

VULNUS. Quomodo vulneratus sit Christus ab Ecclesia, 369 B, ab anima, 378 D, et a B. Virgine, 382 D'.

VULPES parvulæ, demolientes vineas, quid, 337 C, 343 A', 349 A'.

VULTUS. Intima cordis in vultu relucet, 470 B, 258 A. — Quid sit obfirmare vultum, 442 C. — *Cf.* Facies.

Z

ZELUS verus, magis de anima proximi quam de corpore curat, 433 B; debet esse secundum scientiam et discretionem, 340 C'; animam virtuosam succendit, 439 B', divitias gratiarum illi meretur, 67 A, 440 A; Sponso gratissimus, spiritualem sobolem illi generat, quomodo, 423 A'. — Zelus inducit ad aggradiendum ardua, 433 A', et ad divinum honorem vindicandum, 433 B'.

ZODIACUS est circulus in quo planetæ moventur, 530 C.

ZOROASTER, artium magicarum inventor, nascendo risisse narratur, 492 B.

INDEX GENERALIS

ENARRATIO IN PROVERBIA SALOMONIS.

Præfatio	3	midecimi : Melior est buccella sicca cum gaudio	113
Articulus I. Expositio capituli primi : Parabolæ Salomonis	5	Articulus XVIII. Elucidatio capituli octavidecimi : Occasiones quærit, qui vult recedere ab amico	120
Articulus II. Expositio capituli secundi : Fili mi, si susceperis sermones meos	18	Articulus XIX. Declaratio capituli nonidecimi : Melior est pauper qui ambulat, etc.	126
Articulus III. Expositio capituli tertii : Fili mi, ne obliviscaris legis meæ	23	Articulus XX. Elucidatio capituli vicesimi : Luxuriosa res vinum	131
Articulus IV. Elucidatio capituli quarti : Audite, filii, disciplinam patris	34	Articulus XXI. Explanatio capituli vicesimi primi : Sicut divisiones aquarum, etc.	137
Articulus V. Explanatio capituli quinti : Fili mi, attende sapientiam.	40	Articulus XXII. Declaratio capituli vicesimi secundi : Melius est nomen bonum, etc.	143
Articulus VI. Elucidatio capituli sexti : Fili mi, si sponderis pro amico tuo.	43	Articulus XXIII. Expositio capituli vicesimi tertii : Quando sederis ut comedas cum principe, etc.	147
Articulus VII. Explanatio capituli septimi : Fili mi, custodi sermones meos	50	Articulus XXIV. Explanatio capituli vicesimi quarti : Ne æmuleris viros malos, nec desideres esse cum eis.	151
Articulus VIII. Declaratio capituli octavi : Numquid non sapientia clamitat, et prudentia dat vocem suam?	53	Articulus XXV. Elucidatio capituli vicesimi quinti : Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri, etc.	157
Articulus IX. Declaratio capituli noni : Sapientia ædificavit sibi domum	60	Articulus XXVI. Expositio capituli vicesimi sexti : Quomodo nix in æstate, et pluvie in messe, sic indecens est stulto gloria	162
Articulus X. Elucidatio capituli decimi : Parabolæ Salomonis filii David regis Jerusalem	64	Articulus XXVII. Elucidatio capituli vicesimi septimi : Ne glories in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies	166
Articulus XI. Expositio capituli undecimi : Statera dolosa abominatio est apud Dominum.	71	Articulus XXVIII. Explanatio capituli vicesimi octavi : Fugit impius nemine persequente	172
Articulus XII. Elucidatio capituli duodecimi : Qui diligit disciplinam, diligit scientiam	78	Articulus XXIX. Expositio capituli vicesimi noni : Viro qui corripientem dura cervice contemnit, etc.	176
Articulus XIII. Explanatio capituli tertidecimi : Filius sapiens, doctrina patris.	84	Articulus XXX. Expositio capituli tricesimi : Visio quam locutus est vir, cum quo est Deus.	181
Articulus XIV. Elucidatio capituli quattodecimi : Sapiens mulier ædificat domum suam	90		
Articulus XV. Declaratio capituli quattodecimi : Responsio mollis frangit iram.	97		
Articulus XVI. Expositio capituli sextidecimi : Hominis est animum præparare; et Domini, gubernare linguam.	103		
Articulus XVII. Declaratio capituli septi-			

Articulus XXXI. Expositio capituli ultimi : Verba Lamuelis regis.	192
Articulus XXXII. De aliis expositionibus carminis hujus : Mulierem fortem quis inveniet ?	201
Articulus XXXIII. Expositio ejusdem cantici, de gloriosissima Virgine Maria Christifera.	204

ENARRATIO IN LIBRUM ECCLESIASTÆ.

Articulus I. Elucidatio capituli primi : Verba Ecclesiastæ filii David regis Jerusalem	211
Articulus II. Expositio capituli secundi : Dixi ergo in corde meo, etc.	221
Articulus III. Elucidatio capituli tertii : Omnia tempus habent	226
Articulus IV. Elucidatio capituli quarti : Verti me ad alia	232
Articulus V. Declaratio capituli quinti : Ne temere quid loquaris.	237
Articulus VI. Explanatio capituli sexti : Est et aliud malum quod vidi sub sole.	243
Articulus VII. Elucidatio capituli septimi : Quid necesse est homini majora se querere ?	245
Articulus VIII. Expositio capituli octavi : Ego os regis observo, et præcepta juramenti Dei.	258
Articulus IX. Elucidatio capituli noni : Sunt justi atque sapientes	264
Articulus X. Explanatio capituli decimi : Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti	271
Articulus XI. Explicatio capituli undecimi : Mitte panem tuum super transeuntes aquas.	278
Articulus XII. Expositio capituli duodecimi : Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ	283

ENARRATIO IN CANTICUM CANTICORUM
SALOMONIS.

Proœmium.	291
Articulus I. An liber iste ad litteram exponendus sit de Deo et Synagoga, vel potius de Christo et Ecclesia	293
Articulus II. Quales debeant esse lectores et auditores libri istius	295

Articulus III. Expositio capituli primi : Osculetur me osculo oris sui ; de Christo et universali Ecclesia.	296
Articulus IV. Expositio ejusdem capituli primi, de sponsa particulari	312
Articulus V. Declaratio ejusdem capituli primi, de sponsa singulari.	321
Articulus VI. Expositio capituli secundi : Ego flos campi ; de Christo sponso et sponsa ejus universali, quæ est Ecclesia.	328
Articulus VII. Expositio ejusdem capituli secundi, de Christo et sponsa particulari	338
Articulus VIII. Sequitur expositio ejusdem capituli secundi, de sponso et sponsa singulari	344
Articulus IX. Elucidatio capituli tertii : In lectulo meo, etc. ; de sponso et sponsa generali	350
Articulus X. Expositio ejusdem capituli tertii, de Christo et sponsa particulari.	356
Articulus XI. Explanatio ejusdem capituli tertii, de Christo et sponsa singulari.	359
Articulus XII. Elucidatio capituli quarti : Quam pulchra es, amica mea ! de Christo et Ecclesia	363
Articulus XIII. Declaratio ejusdem capituli quarti, de Christo et anima virtuosa.	374
Articulus XIV. Explanatio ejusdem capituli quarti, de Christo et sponsa singulari	380
Articulus XV. Elucidatio capituli quinti : Veniat dilectus meus in hortum suum ; de Christo et Ecclesia.	384
Articulus XVI. Explanatio ejusdem capituli quinti, de sponso et anima virtuosa.	394
Articulus XVII. Explanatio ejusdem capituli quinti, de Christo et sponsa singulari	399
Articulus XVIII. Elucidatio capituli sexti : Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum ? de Christo et Ecclesia	402
Articulus XIX. Declaratio ejusdem capituli sexti, de Christo et sponsa particulari	409
Articulus XX. Explanatio ejusdem capituli sexti, de Christo et sponsa singulari.	413
Articulus XXI. Elucidatio capituli septimi : Quam pulchri sunt gressus tui ! de Christo et Ecclesia.	417
Articulus XXII. Explanatio ejusdem capituli septimi, de Christo et sponsa particulari.	422

Articulus XXIII. Declaratio ejusdem capituli septimi, de Christo et sponsa singulari	426	Articulus VIII. Elucidatio capituli octavi : Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter.	499
Articulus XXIV. Elucidatio capituli octavi et ultimi : Quis mihi det te fratrem meum, sugentem ubera matris meæ, etc.; de Christo et Ecclesia.	430	Articulus IX. Elucidatio capituli noni : Deus patrum meorum, et Domine misericordiæ.	505
Articulus XXV. Declaratio ejusdem capituli octavi, de Christo et sponsa particulari.	438	Articulus X. Declaratio capituli decimi : Hæc illum, qui primus formatus est a Deo, etc.	510
Articulus XXVI. Elucidatio ejusdem capituli octavi, de Christo et sponsa singulari	444	Articulus XI. Explanatio capituli undecimi : Iter fecerunt per deserta	517
ENARRATIO IN LIBRUM SAPIENTIÆ.		Articulus XII. Expositio capituli duodecimi : O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus!	523
Proœmium	451	Articulus XIII. Declaratio capituli tertii-decimi : Vani autem sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei.	529
Articulus I. Expositio capituli primi : Diligite justitiam, qui judicatis terram.	453	Articulus XIV. Elucidatio capituli quarti-decimi : Iterum alius navigare cogitans.	533
Articulus II. Explanatio capituli secundi : Dixerunt impii, cogitantes apud se non recte	462	Articulus XV. Expositio capituli quintidecimi : Tu autem, Deus noster, suavis et verus es	538
Articulus III. Declaratio capituli tertii : Justorum autem animæ in manu Dei sunt.	468	Articulus XVI. Elucidatio capituli sexti-decimi : Propter hæc et his similia, etc.	542
Articulus IV. Declaratio capituli quarti : O quam pulchra est casta generatio cum claritate!	474	Articulus XVII. Elucidatio capituli septimidecimi : Magna enim sunt judicia tua, Domine.	548
Articulus V. Expositio capituli quinti : Tunc stabunt justi in magna constantia.	479	Articulus XVIII. Declaratio capituli octavidecimi : Sanctis autem tuis maxima erat lux	552
Articulus VI. Elucidatio capituli sexti : Audite ergo, reges, et intelligite	485	Articulus XIX. Expositio capituli nonidecimi et ultimi : Impiis autem usque in novissimum, etc.	558
Articulus VII. Expositio capituli septimi : Sum quidem <i>et</i> ego mortalis homo	491	Index locorum S. Scripturæ.	563
		Index analyticus	575

EMENDANDA. Pag. 40A, lin. 10 : Pacomio, *lege* Pachomio; — 212A, lin. 8 : Blesillæ... Blæsillæ; — 241D', lin. 10 : quam... quum; — 268A, lin. 5 : prælati prædicatores... prælati et prædicatores; — 269C, lin. 12 : heresiarchas... hæresiarchas; — 345D', lin. 10 et 11 : ab eo... ab ea; — 442A lin. 10 : anhelantem... anhelante; — 445C', lin. 5 : resolvendum... revolvendum; — 461A, lin. 7 : a viris perfectis... a jurisperitis.

Typis Cartusiae Sanctae Mariae de Pratis. Monstrolii.
J. ARNAUNÉ typographus.

